INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

PIŚMIENNICTWO STAROPOLSKIE

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ
POD KIEROWNICTWEM
ROMANA POLLAKA

HASŁA OSOBOWE
N-Ż

MCMLXV
PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

BIBLIOGRAFIA LITERATURY POLSKIEJ

· NOWY KORBUT ·

3

PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY

ZESPÓŁ AUTORSKI

TADEUSZ WITCZAK
DANUTA MANIEWSKA

ORAZ

JÓZEF CYBERTOWICZ, ALOJZY SAJKOWSKI, IZABELLA TERESIŃSKA
WANDA WENDLAND-PIERZCHLEWICZOWA

REDAKTOR WYDAWNICTWA: MARIA WAPNIARKOWA
REDAKTOR TECHNICZNY: WACŁAW WYSZYŃSKI
OKŁADKĘ I OBWOLUTĘ PROJEKTOWAŁA EWA FRYSZTAK-WITOWSKA

N

NABOROWSKI DANIEL (1573–1640)

Inna forma nazwiska: Naborovius.
Krypt.: D. N.; DNCW.
Wierszopis, tłumacz.

Ur. w 1573, zapewne w Krakowie, w ubogiej rodzinie szlacheckiej, prawdopodobnie protestanckiej. W Krakowie ukończył niższe nauki. Od stycznia 1590 kształcił się w Wittenberdze, a od 1592 do 1595 w Bazylei, gdzie studiował medycynę i ogłaszał rozprawy z tej dziedziny. Po ukończeniu medycyny wyjechał w połowie 1595 do Orleanu na studia prawnicze. Interesowały go również nauki humanistyczne. Znał język grecki i francuski, pisał wiersze łacińskie. W 1596 po zwiedzeniu wielu miast niemieckich znalazł się w Strasburgu, gdzie został nauczycielem języków obcych księcia Janusza Radziwiłła, syna Krzysztofa zwanego Piorunem. Od 1601 przebywał w Padwie jako wychowawca Rafała Leszczyńskiego. Pogłębiał nadal swe studia — zapewne uczył się prywatnie mechaniki u Galileusza. W 1602 powrócił do kraju i osiadł na dworze Radziwiłłów na Litwie w charakterze nadwornego lekarza, a z czasem i nadwornego poety. Będąc zaufanym księcia Janusza brał udział w rokoszu Zebrzydowskiego. W 1608 jako lekarz, sekretarz, szafarz i przewodnik księcia wyjechał z nim za granicę, najpierw do Niemiec, potem w 1609 do Anglii, następnie do Francji i Włoch; powrócił do kraju jesienią 1610. W służbie Radziwiłłów wykonywał szereg poufnych poleceń, m. in. posłował do króla angielskiego Jakuba I, towarzyszył księciu do Królewca i Gdańska, prowadził wszelkie sprawy prywatne. Ożenił się w 1620 z wdową Piekarską, co przyniosło mu szereg kłopotów majątkowych i rodzinnych. Ok. 1630 tytułował się cześnikiem wileńskim. W czasie pobytu w Dolatyczach opiekował się chorym przyjacielem, poetą Salomonem Rysińskim. Ostatnią podróż za granicę odbył na Węgry w 1633 jako opiekun księżny Anny Radziwiłłowej. Po powrocie uzyskał urząd sędziego grodzkiego w Wilnie, dokąd przeniósł się wraz z rodziną. W tym czasie odgrywał coraz poważniejszą rolę na synodach kalwińskich. Zmarł 1640 w Wilnie, pochowany został w Kiernowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Awizyje domowe żałośne o tym, co się stało die 7 Julii 1607, przez jednego wysoce zacnego rokoszanina pisane. Wyd. (jako utwór anonimowy): *Pam. Sandomierski* 1830 z. 5-7 s. 563; J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608. T. 1: Poezja rokoszowa. Kr. 1916.

2. Cień przypisany ks. X. J. M. Januszowi Radziwiłłowi, podczaszemu naonczas W. Ks. L. A. 1607. Wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 280-283.

3. List do protektora, ks. Janusza Radziwiłła, dat. z Bazylei 30 marca 1610. Z Arch. Ordynacji Nieświeskiej, teka 222 kop. 10194 ogł. W. Weintraub: Z dziejów Rabelais'go w Polsce. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 137-139.

Jest to literacki żart w znacznej mierze sparafrazowany z powieści Rabelais'go „Gargantua i Pantagruel", jeden z nielicznych śladów znajomości Rabelais'go w literaturze polskiej XVI i XVII w.

4. Na oczy królewny angielskiej. Powst. 1619. Wyd. pt. Elżbiecie, córce Jakuba króla angielskiego, na oczy jej. *Wanda* 1820 t. 1 s. 141; przedr.: H. Klimaszewski. *Noworocznik Litewski* 1831; wyd. A. Brückner, jw. poz. 2; przedr. S. Windakiewicz: Anglicy pod Chocimem i palatynówna Renu. *Ilustr. Kur. Codz.* 1923 nr 1; J. Kreczmar, J. Saloni: Drogi i bezdroża. Cz. 1: Z dziejów literatury i kultury staropolskiej. Wypisy. T. 2. W-wa 1948.

Parafraza sonetu francuskiego poety, Honorata Laugier, pt. Sur les yeux de la duchesse de Beaufort.

5. Ks. Januszowi Radziwiłłowi... uśpionemu pamiątka. Wyd. w: Naeniae a diversis scriptae in exequias... Janussi Radivili... Lubcz 1621, dr. P. Blastus Kmita.

6. Zwada Marsa z Kupidynem opisana wierszem... z okazyjej zwady Pana Radziejowskiego... z Panem Daniłowiczem... na bankiecie... Anni 1632. Wyd.: H. Klimaszewski. *Noworocznik Litewski* 1831; A. Brückner, jw. poz. 2.

7. Tęsknota ziemianina do wsi. — Votum. Z anonimowej kopii w rkpsie Andrzeja Lubienieckiego w Bibl. Gminy Remonstrantów w Rotterdamie ogł. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937 s. 148; przedr. J. Kreczmar, J. Saloni, jw. poz. 4.

Autorstwo D. Naborowskiego ustalił A. Brückner.

8. Poezje. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 2; t. 2. Lw. 1911 Dod. s. 391-399. Niektóre fraszki przedr. m. in.: J. Tuwim: Polski słownik pijacki i antologia bachiczna. W-wa 1935; J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957.

9. Wiersze Naborowskiego z rkpsu Wojnów wyd. F. K. Nowakowski: Jocoseria. Berlin 1840; toż wyd. nast. Berlin 1849.

Czwartak — zob. Żabczyc J. Z.

Wydanie zbiorowe

Poezje. Oprac. J. Dürr-Durski. W-wa 1961.

Tu liczne inedita poetyckie.

Listy i materiały

1. Sto dziewiętnaście listów do Radziwiłłów z 1608-1639. Rkpsy Arch. Nieświeskie, obecnie Arch. Główne Akt Dawnych.

2. Do Janusza Radziwiłła, dat. z Bazylei 10 grudnia 1608. Wyd. M. Skolimowska: Daniel Naborowski. *Ref. w Pol.* 1936 s. 215-216.

3. Do I. Casaubona, dat. z Królewca 10 grudnia 1612. Ogł. J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales 1891/92* i osob. Kr. 1891 s. 72-74.

4. Do Krzysztofa Radziwiłła, dat. 1625 (opisujący chorobę S. Rysińskiego). Wyd. W. Korotyński: Salomon Rysiński. Wil. 1863.

5. Dwa listy wierszowane do Janusza Radziwiłła, dat. z Wilna 18 września 1629, 20 września 1630. Wyd.: list pierwszy wyd. H. Klimaszewski. *Noworocznik Litewski* 1831; postscriptum do tegoż listu wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 239-240; oba wyd. E. Kotłubaj: Życie Janusza Radziwiłła. Wil. 1859 s. 227-231.

6. Trzy listy do Bogusława Radziwiłła, dat. 1631. Rkps Suski nr 39 (wymienia J. Czubek).

7. Kilka listów wierszowanych. Rkps Bibl. Czart.

Wiad. o in. listach i materiałach zob.: M. Skolimowska: Daniel Naborowski. Szkic biograficzny poety-dworzanina. *Ref. w Pol.* 1936 s. 185-186; J. Dürr-Durski, zob. Wyd. zbior.

Utwory o autorstwie niepewnym

Przekłady

1. A. Lobwasser: Pieśń. Przekładanie... z niemieckiego na polskie. W Gdańsku A. 1670. (Data podana mylnie).

Rkps Arch. Nieświeskiego, dział hist. nr 63, obecnie Arch. Główne Akt Dawnych.

2. F. Petrarka: Trzy sonety 132 (88), 133 (89), 134 (90). Wyd.: D. T. (F. Dobkiewicz, L. Trynkowski): Pisma rozmaite. T. 1. Wil. 1838 s. 116; sonet 134 (90) wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 2. W-wa 1852 s. 167; przedr. A. Lange, A. Tom: Panteon literatury wszechświatowej. W-wa 1921-1923 z. 24 s. 32-33; W. Folkierski: Sonet polski. Wybór tekstów. Kr. 1925 *BN* I, 82; trzy sonety oraz sonet dedykacyjny od tłumacza pt. Do... Władysława Zygmunta... krolewica — wyd. L. Nabielak(?): Jana Grotkowskiego przekłady obcych poetów. *Bibl. Ossol.* 1866 t. 8; por.: Poeci polscy XVII wieku. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4.

3. F. Petrarka: Triumf miłości. (Poemat w czterech pieśniach). Wyd. L. Nabielak(?), jw. poz. 2.

4. W. du Bartas: Triumf wiary. (Poemat w czterech pieśniach). Wyd. L. Nabielak(?), jw. poz. 2.

Autorstwo powyższych przekładów, których inicjatorem był królewicz Władysław, L. Nabielak (?) przypisywał Janowi Grotkowskiemu (zob.). W. A. Maciejowski, K. Jarecki, S. Rachwał uważali za tłumacza S. S. Jagodyńskiego (zob.). Autorstwo D. Naborowskiego udowadniał W. Weintraub.

5. Wiejska szczęśliwość. Pieśń ad imitationem Horacjuszowej ody Beatus ille qui procul negotiis. Wyd.: jako wiersz S. Szymonowica wyd. L. Nabielak. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4 s. 52-55; S. Węclewski przy wyd.: S. Szymonowic: Sielanki. Chełmno 1864; J. Łoś przy wyd.: S. Szymonowic: Sielanki i inne wiersze polskie. Kr. 1914 *BPP* nr 68; A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 277-280; S. Kot, jw. Twórczość poz. 7.

Wg A. Bielowskiego i K. Hecka utwór S. Szymonowica; A. Brückner i S. Kot przysądzają autorstwo D. Naborowskiemu.

Rkps Bibl. Czart. nr 362; in. rkps był w Bibl. Zamoyskich nr 257.

OPRACOWANIA

H. Klimaszewski. *Noworocznik Litewski* 1831. — J. I. Kraszewski: Kościół Święto-Michalski w Wilnie. T. 1-2. Wil. 1833. — W. Korotyński: Salomon Rysiński. *Kur. Wil.* i odb. Wil. 1863. — W. Nehring: ,,Do pięknych oczu". *Okrężne.* (Jednodniówka). Poz. 1885. — J. K. Plebański: [W. Potocki: Merkuriusz nowy. Wyd. B. Erzepki. Poz. 1889. Rec.]. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3 s. 438. — J. K. Plebański: Olbrychta Karmanowskiego... wiersze różne. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 2 i odb. — J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales 1891/92* i osob. Kr. 1891 s. 72-74. — A. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. — A. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) i odb. s. 45. — A. Brückner: Z teki bibliograficznej. IV. Kto jest autorem ,,Wiejskiej szczęśliwości"? *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — P. Chm. (Chmielowski): Naborowski Daniel. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550--1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 111 nn. — A. Brückner: Wstęp i Dodatek do wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911 s. XXVII-XXIX, Dod. s. 391-399. —

S. Kot: Polacy na studiach w Orleanie. *Spr. PAU* 1920 nr 4. — S. Windakiewicz: Anglicy pod Chocimem i palatynówna Renu. *Ilustr. Kur. Codz.* 1923 nr 1; por. *Wiad. Kr.* 1922 nr 59. — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI wieku. Kr. 1927 *Prace Hist.-Lit.* nr 27. — W. Weintraub: Naborowskiego przekłady z Petrarki i z Du Bartasa. *Spr. PAU* 1933 nr 5. — M. Skolimowska: Daniel Naborowski. Szkic biograficzny poety-dworzanina. *Ref. w Pol.* 1935/36; por. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I.* W-wa 1935. — W. Weintraub: Z dziejów Rabelais'go w Polsce. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 133. — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie ,,Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — T. Grabowski: Literatura braci czeskich w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 35 (1938) i odb. s. 47. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — K. Budzyk, J. Dürr-Durski: Stan badań i potrzeby nauki o literaturze okresu kontrreformacji. *O sytuacji w historii literatury polskiej.* (W-wa 1951) s. 143-144. — S. Kot: La Réforme dans le Grand--Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire,* IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 54. — S. Kot: ,,Descriptio gentium" di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958). — J. Dürr--Durski: Ostatni okres życia i przemian twórczych D. Naborowskiego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego Nauki Hum.--Społ.* 1959 z. 13. — J. Dürr-Durski: Rola tradycji i nowatorstwa w poezji D. Naborowskiego. *Przegl. Hum.* 1959 nr 5 (8). — J. Dürr-Durski: Daniel Naborowski a ,,wielki plan" pokoju powszechnego Henryka IV. *Przegl. Hum.* 1960 nr 5. — J. Dürr-Durski: Daniel Naborowski jako poeta rokoszu Zebrzydowskiego. *Prace Polon.* S. XVI (1960). — J. Dürr-Durski: Narada w Dolatyczach (marzec 1630) i udział w niej D. Naborowskiego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego Nauki Hum.-Społ.* S. I z. 15 (1960). — S. Sokół: Polnische Mediziner in Basel im XVI-XVII Jahrhundert. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* Sonderheft 2

(1960) (=*Kwart. Hist. Nauki i Techniki*) s. 179-180. — J. DÜRR-DURSKI: Daniel Naborowski jako korespondent i panegirysta magnacki. *Zeszyty*..., jw. S. I z. 20 (1961). — J. DÜRR-DURSKI: Ze studiów nad poezją D. Naborowskiego (Fraszki i Pieśni — Służba poetycka Naborowskiego). *Prace Polon.* S. XVII (1961). — J. DÜRR-DURSKI: Daniel Naborowski. Szkic informacyjny. Wstęp i wyd.: Poezje. W-wa 1961. [Rec.: L. SZCZERBICKA-ŚLĘK. *Pam. Lit.* R. 54 (1963); odpowiedź J. Dürr-Durskiego: Na marginesie wydania „Poezji" D. Naborowskiego.... *Pam. Lit.* R. 55 (1964); replika recenzentki: tamże].

NARGIELEWICZ TOMASZ (zm. 1700)

Kaznodzieja, poeta, romansopisarz, nowelista.

Był dominikaninem; przypuszczalnie imię Tomasz było tylko imieniem zakonnym, a chrzestne imię brzmiało Stefan. Od momentu złożenia ślubów zakonnych w klasztorze Bożego Ciała we Lwowie, w 1668, należał do Prowincji Ruskiej OP. Wykształcenie teologiczne i filozoficzne zdobył we Lwowie i Nowogrodzie, następnie zaś w Viterbo we Włoszech, gdzie w 1675 uzyskał stopień lektora, nostryfikowany we Lwowie 4 czerwca 1676. W 1676-1680, 1682-1685, 1687-1689 wykładał teologię i filozofię w Mińsku Litewskim i Szkłowie, w Witebsku, wreszcie w Studium Generalnym we Lwowie, gdzie był ponadto zastępcą rektora. Sprawując od 6 lipca 1689 przeorat w Haliczu, popadł w ostry zatarg z władzami zakonnymi i w wyniku procesu, jaki wytoczyła mu Rada Prowincji Ruskiej OP, pozbawiono go stanowiska przeora, wszelkich stopni naukowych (bez prawa do ponownego ubiegania się o nie w przyszłości) oraz wtrącono do więzienia, w którym znajdował się od 8 sierpnia 1689 do 15 listopada 1692. Później przebywał w klasztorach: w Rzeczycy (1694) i w Starym Konstantynowie (1697) tudzież Lubarze (1697). Odzyskawszy dobrą opinię u władz, 6 maja 1700 mianowany został przeorem w Mościskach. Zmarł w tymże roku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Annus retributionis Domini hoc est annuale praedicationum pro ominibus totius anni dominicis et festis tam ordinariis quam extraordinariis, triario labore comparatum. (Zbiór kazań polskich. Powst. 1687. Zawierał także drobne utwory wierszowane, przeważnie łacińskie).

Rkps dawniej w bibl. dominikanów lwowskich, dziś niedostępny.

2. (Kazania niedzielne i świąteczne na cały rok). (Zbiór pol.-łac. z 1689).

Rkps w bibl. dominikanów w Kr. nr 238.

3. (Łabędź). (Wierszowany utwór dewocyjny, znany tylko z wzmianki autora w wierszu autobiograficznym. Powst. być może przed 1689, na pewno przed 1692).

4. (Raj rozkoszny rożnemi rożami ... szczepiony...). (Wierszowany utwór, zapewne dewocyjny. Wiad. jw. poz. 3. Powst. jw.).

5. (Niebo oświecone rożnemi gwiazdami). (Wierszowany utwór dewocyjny lub może zbiór drobnych epickich utworów hagiograficznych. Wiad. jw. poz. 3. Powst. jw.).

Wg J. Krzyżanowskiego jest on identyczny z poematem nieznanego bazylianina „Nowe niebo duchowne słońcem, miesiącem i wielu świętemi rożnemi gwiazdami jaśnie oświecone, a nabożnym wierszopiskim piorem wyraźnie pokazane" (1692).

6. (Adam i Ewa nowotni). (Utwór wierszowany poświęcony Jezusowi i Marii; wiad. jw. poz. 3. Powst. jw.).

7. Arfa kościelna rozlicznemi strunami przystojnie wystrojona, to jest zupełne zebranie wszystkich hymnów świątecznych, niedzielnych i powszechnych, które kościół święty dorocznie śpiewa, z łacińskiego stylu na polski wiernie przetłumaczonych pod temiż tonami i notami, które są w łacińskich. (Zbiór hymnów, próz i rotuł, przełożonych z łaciny przeważnie w oparciu o teksty brewiarza dominikańskiego; na końcu zawiera kilka wierszy oryginalnych o treści autobiograficznej. Powst. wg T. Kruszewskiej-Michałowskiej w 1689-1692).

Rkps Ossol. sygn. Pawlik. 3.

8. Rożne historyje z rożnych wiarygodnych awtorow wybrane, a dla zabawki przystojnej i przestrogi rozsądnej kożdego stanu ludzkiego w ten mały snopek zebrane i ułatwionemu od swoich trudności czytelnikowi dla rozerwania

melancholicznej fantazyjej podane, pracą pisarza takiego, ktory sam sprobował dobrego i złego. (Zbiór romansów i nowel prozą. Powst. w 1675-1690 wg L. Bernackiego, wg T. Kruszewskiej-Michałowskiej między 8 sierpnia 1689 a 15 listopada 1692).

Rkps Ossol. sygn. Pawlik. 3. (Mylną informację o druku całego zbioru w XVII w. podał Ł. Kurdybacha).

L. Bernacki za autora zbioru uznał nieznanego skądinąd Stefana Szołuchę; wg T. Kruszewskiej-Michałowskiej autorem „Rożnych historyj" jest Tomasz Nargielewicz.

Zawartość: a) Historyja wojny miedzy Pompejuszem a Julijuszem.

Wg J. Krzyżanowskiego źródłem „Historii" jest „Farsalia" M. A. Lukana.

b) Historyja o rzymskim cesarzu Otonie i żenie jego z dziećmi. Fragm. ogł. L. Bernacki: Przyczynki do dziejów najdawniejszej powieści polskiej. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) i odb. Lw. 1904.

Wg J. Krzyżanowskiego źródłem jest polska wersja „Historii o Otonie" z 1569. Zob. t. 1: POWIEŚCIOWE UTWORY poz. 10.

c) O dwunastu synach jednym połogiem od jednej matki zrodzonych.

Wg J. Krzyżanowskiego źródłem jest powiastka polska „Historia o grabinej Altdorfskiej...", wyd. przy „Historii o Otonie", jw.

d) O jednej wieśniacce ubogiej zacnemu książęciu poszlubionej. Ogł. L. Bernacki: Przyczynki..., jw. s. 583-585.

Wg J. Krzyżanowskiego źródłem jest nowela H. Morsztyna „O Przemysławie, książęciu Oświecimskim..." z „Antypastów małżeńskich" (1650). Zob. MORSZTYN Hieronim.

e) Historyja o krolewnie Magielonie i Pietrze hrabi z Prowancyjej. Fragm. ogł. L. Bernacki: Przyczynki..., jw. s. 575-578.

Wg J. Krzyżanowskiego źródłem jest polska wersja „Historii o Magielonie" z XVI w. Zob. t.1: POWIEŚCIOWE UTWORY poz. 13.

f) Historyja o światowym życiu, świątobliwym dokonaniu i szczęśliwym na ziemi i w niebie uwielbieniu świętej Magdaleny.

Wg T. Kruszewskiej-Michałowskiej źródłem jest fragm. dzieła Sylwestra Mazzoliniego vel Prierias vel de Prierie: Aurea Rosa. Wenecja 1510, 1524, 1569.

g) O dziwnym sporządzeniu ś. Grzegorza papieża; O wielu wielkich trudnościach króla Apollona; O mężnej dzielności i wiernej życzliwości dwoch zacnych rycerzow; O cudownym ukaraniu zuchwałego cesarza Jowinijana; O skuteczności nieuchronnego przeznaczenia boskiego; O skrytości dziwnych sądów boskich, od ludzi niewiadomych; O roztropności pracowitego rzemieślnika; O troskliwym rozpamiętywaniu godziny śmiertelnej; O pamięci strasznej na sąd każdego człowieka; O pierzchliwej ciekawości białogłowskiej; O złośliwej świegotliwości białogłowskiej; O dowcipnej przewrotności białogłowskiej; O pożytecznym kupieniu przedażnej mądrości; O trzech prawdach, ktore jeden złoczyńca powiedziawszy wolny był; O dwoch rycerzach wzajemnie sobie przyjaznych; O wdzięczności bestyjalskiej, a niewdzięczności ludzkiej; O fałszywych świadectwach i wyjawieniach ich prawdziwych; O marnościach godności i szczęśliwości doczesnych; O sztucznym ułowieniu złodzieja nocnego; O prawdziwych i fałszywych dziatkach; O dochowaniu czystej wierności małżeńskiej; O niewdzięczności synowskiej przeciw ojcu. — Fragm. historii: O cudownym ukaraniu zuchwałego cesarza Jowinijana ogł. L. Bernacki: Przyczynki..., jw. s. 403-409. Historie: O troskliwym rozpamiętywaniu...; O pierzchliwej ciekawości...; O złośliwej świegotliwości...; O szkodliwej niewierności...; O dowcipnej przewrotności...; O wdzięczności bestyjalskiej...; O sztucznym ułowieniu...; O dochowaniu czystej wierności...; O niewdzięczności synowskiej... — wyd. T. Kruszewska: Historie świeże i niezwyczajne. W-wa 1961.

OPRACOWANIA

L. BERNACKI: Przyczynki do dziejów dawnej powieści polskiej. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) i odb. Lw. 1904. — M. GĘBAROWICZ: Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego. Lw. 1929 s. 13-14; przedr. w: Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Nar. im. Ossol. we Wrocławiu. T. 2. Wr. 1949.— J. KRZYŻANOWSKI: [G. Korbut: Literatura polska. T. 1. W-wa 1929. Rec.]. *Ruch Lit.* 1931. — J. KRZYŻANOWSKI: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934; toż wyd. 2 W-wa 1962. — J. KRZYŻANOWSKI: Historia literatury polskiej. W-wa 1939 s. 313-315; toż wyd. 2 W-wa 1953 s. 390-392. — Ł. KURDYBACHA: Księgarnia Ignacego Hebanowskiego we Lwowie 1704-1715. Lw. 1937 s. 26, 45. — T. KRUSZEWSKA: Stan badań i problematyka studiów nad romansem polskim XVII wieku. *Ze Skarbca Kultury* z. 12 (1960) s. 57-58. — T. KRUSZEWSKA: Posłowie

do wyd.: Historie świeże i niezwyczajne. W-wa 1961. — T. Kruszewska-Michałowska: Narodziny i rozwój nowelistyki w literaturze staropolskiej. *Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej.* W-wa 1963. — T. Kruszewska-Michałowska: Różne historyje. Studium z dziejów nowelistyki staropolskiej. (W druku; tu m. in. Biografia T. Nargielewicza pióra R. Świętochowskiego OP).

NERSESOWICZ DEODAT (zm. 1709)

Kaznodzieja, lingwista, tłumacz.

Data urodzenia nie jest znana. Był synem ormiańskiego proboszcza z Jazłowca. W 1668 ukończył prowadzone przez teatynów ormiańsko-katolickie kolegium we Lwowie. Obok teologii studiował prawo kanoniczne i języki wschodnie. Następnie został penitencjarzem benedyktynek w Jarosławiu, po czym otrzymał probostwo zbuczyńskie w Krakowskiem. Zasłynął jako kaznodzieja. Już jako biskup *in partibus* w 1684 pełnił obowiązki po zmarłym metropolicie lwowskim Torosowiczu. W 1697 był w Rzymie, gdzie energicznie pracował nad podniesieniem kolonii ormiańskiej, a w roku następnym został koadiutorem we Lwowie. Zmarł we Lwowie 9 maja 1709.

TWÓRCZOŚĆ

1. Prolog, cztery intermedia i epilog — w języku polskim — do łac. tragedii o św. Pulcherii — Alojzego Pidou. Powst. 1668-1669. Intermedium trzecie i czwarte ogł. S. Pigoń: Z dziejów teatru szkolnego w Polsce w. XVII. (O teatrze alumnatu ormiańskiego we Lwowie). *Pam. Lit.* R. 35 (1938) (z fot. rkpsu); toż przedr. zmieniony pt. Dramat o bazylissie Pulcherii w teatrze alumnatu ormiańskiego we Lwowie. W książce: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy. Wr. 1961; intermedium pt. Świat na opak wywrócony wyd. J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 6. W-wa 1963.

Rkps Bibl. Czart. nr 3571.

2. Pierwsze miejsce zwycięstwu z Bożej łaski pod Widniem. Lw. 1684, dr. W. Mielczewski.

Kazanie w Jarosławiu z okazji bitwy pod Wiedniem.

3. Dictionarium latino-armenum. Rzym 1695.

Przekłady

L. Scupoli: Wojna duchowna. Zamość 1683. (Druk. Akademii Zamojskiej). Wyd. nast. Lubl. 1746.

OPRACOWANIA

S. Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lw. 1856 s. 240. — W. K. (Knapiński): Nersesowicz (v. Niersesowicz) Deodat. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 16 (1885). — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Nersesowicz (Deodat). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — Dzieje zjednoczenia Ormian polskich z kościołem rzymskim w XVII w. *Źródła dziejowe.* T. 2. Wyd. A. Pawiński. W-wa 1876. — S. G. (Gall): Nersesowicz v. Niersesowicz Deodat. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 25/26 (1911). — S. Pigoń: Z dziejów teatru szkolnego w Polsce w. XVII, jw. Twórczość poz. 1; por. *Spr. PAU* 1938 nr 3.

NIDECKI ANDRZEJ PATRYCY (1522—1587)

Inne formy nazwiska: Andreas Patricius; A. Patricus Striceco; A. Patricius Nidecicus; Nidecius; A. Patricius Nideczki; A. Patriczi Nideczki; Patrycy.

Humanista-filolog, pisarz apologetyczny, wydawca.

Ur. 27 listopada 1522 (wg Estr. 1530) w Oświęcimiu, z matki Pawłowskiej z domu; imiona rodziców nie są znane. Uczył się w szkole Św. Jana w Krakowie. W Akademii Krakowskiej zapewne nie studiował. W 1546 dostał się na dwór biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego i towarzyszył mu w podróżach i poselstwach jako sekretarz. Już w 1537, choć świecki, otrzymał beneficjum i kanonię kruszwicką. W 1553 lub w początkach 1554 udał się, prawdopodobnie na koszt Zebrzydowskiego, na studia do Padwy,

gdzie słuchał wykładów F. Robortella, P. Manucjusza i zawarł z nimi trwałą znajomość. Zaprzyjaźnił się z Janem Kochanowskim. Zapewne w 1556 powrócił do kraju. Pod koniec 1557 udał się ponownie do Padwy na studia, w 1559 otrzymał tytuł doktora obojga praw. Nawiązał bliższe kontakty z K. Sygoniuszem, S. Fogelwederem, A. Dudyczem. W 1559 powrócił do Polski, w początkach 1560 został sekretarzem Zygmunta Augusta. W kancelarii współpracował z J. Kochanowskim, J. Zamoyskim, J. D. Solikowskim, pod zwierzchnictwem kolejno podkanclerzych F. Padniewskiego, P. Myszkowskiego i F. Krasińskiego. Od 1563 był kanonikiem warszawskim, 1565 archidiakonem wileńskim, 1568 kanonikiem sandomierskim i kanonikiem pułtuskim. Ok. 1573 został wyświęcony na księdza. Po śmierci Zygmunta Augusta był sekretarzem królewny, następnie królowej — Anny. W 1576 został kustoszem warszawskim, w 1578 proboszczem kolegiaty warszawskiej, w 1579 objął kantorię warmińską, w 1580 kanonikat krakowski. W 1585 został biskupem wendeńskim w zdobytych przez Stefana Batorego Inflantach. Zmarł 6 lutego 1587 w Wolmarze, pochowany w kościele Św. Jana w Wenden (Kieś) koło Rygi.

TWÓRCZOŚĆ

1. Fragmentorum M. T. Ciceronis tomi IV cum... adnotationibus. Wenecja 1561, dr. J. Zillet. Wyd. nast. rozszerzone: Wenecja 1565; Lejda 1570; Lejda 1578; Frankfurt 1589; Lipsk 1593; Hanoviae 1610; fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Objaśnienia stanowią znakomite dzieło filologiczne, które do dziś nie straciło swej wartości.

2. Parallela Ecclesiae Catholicae cum haereticorum Synagogis. Kolonia 1576, dr. M. Cholinus. (Przeróbka zob. poz. 5).

Przekł. włoski w XVI w.

3. Commentarii de tumultu Gedanensi. Malbork 1577.

4. Gratulationum triumphalium ex Moscovitis orationes tres. B. m. r. (Wg G. Korbuta: Kr. 1582; wg Estr.: Kr. 1583).

5. De Ecclesia vera et falsa libri V. Kr. 1583, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1585. (Przeróbka „Paralleli" zob. poz. 2).

6. Notae in duas M. T. Ciceronis orationes. Kr. 1583, Druk. Łazarzowa. (Zawiera mowy: Pro C. Rabirio Postumo, Pro M. Marcello).

7. Notae in duas M. T. Ciceronis orationes. Kr. 1583, Druk. Łazarzowa. (Zawiera mowy: Pro Q. Ligario, Pro Rege Deiotaro).

Wg K. Morawskiego poz. 6, 7 wyd. razem pt. Notae in IV M. T. Ciceronis orationes. Kr. 1583.

Prace edytorskie

1. M. T. Cicero: Fragmenta..., zob. Twórczość poz. 1.

2. M. T. Cicero: Orationes..., zob. Twórczość poz. 6, 7.

Listy i materiały

1. Do S. Orzechowskiego, dat. 17 grudnia 1551. Wyd. K. Morawski: A. Patrycy Nidecki, jego życie i dzieła. Kr. 1884 Dod. s. 203-205; toż wyd. 2 powiększone Kr. 1892 s. 389-390; przedr. J. Korzeniowski w wyd.: Orichoviana. T. 1. Kr. 1891 *BPP* nr 19 s. 410-412.

2. Korespondencja z S. Marycjuszem z lat 1551-1553. Wyd. S. Kot: Szymona Mariciusa z Pilzna korespondencja z lat 1551-1555. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 16 (1929).

3. Do S. Hozjusza, dat. w Rzymie 6 lipca 1557; w Bielsku 6 lipca 1564; w Wilnie 7 marca 1566; do M. Kromera, dat. w Knyszynie 26 września 1569; w Warszawie 22 lutego 1570; 3 sierpnia 1570; 7 lipca 1576; 8 września 1579; 4 lipca 1583. Wyd. K. Morawski, jw. poz. 1 wyd. 1 s. 205-213; toż wyd. 2 s. 391-398, 400-402.

4. Do Maksymiliana II, dat. w Warszawie 13 grudnia 1575; do Grzegorza XIII, dat. w Krakowie 9 lutego 1583; do kardynała W. Sirleto, dat. w Warszawie 12 marca 1585. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 203, 247-248, 255-256.

5. Do J. Zamoyskiego, dat. w Warszawie 6 maja 1579. Wyd. K. Morawski, jw. poz. 1, wyd. 2 s. 398-399; przedr.: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 1. Wyd. W. Sobieski. W-wa 1904 s. 330-332.

6. Do J. Zamoyskiego, dat. w Warszawie 15 listopada 1581. Wyd. M. Kojałowicz: Dniewnik posledniego pochoda Stiefana Batorija na Rossiju. Petersb. 1867 nr 25;

przedr.: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 2. Wyd. J. Siemieński. W-wa 1909 s. 68.

7. Do J. Zamoyskiego, dat. w Warszawie 3 lutego 1582; 11 października 1583. Wyd. J. Siemieński, jw. poz. 6, t. 3. W-wa 1913 s. 19, 222-223.

8. Listy do papieża i Sekretariatu Stanu z 1585.

Wiad. podał P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 105.

9. Do S. Reszki, dat. w Warszawie 12 września 1579; od tegoż, dat. w Rzymie 20 listopada 1579, 29 kwietnia 1581. W: S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

10. Do Alda II Manucjusza. Rkps Bibl. Ambrozjańskiej w Mediolanie sygn. Cod. ch. E. 37 Inf.

11. Korespondencja z P. Manucjuszem. Wyd. w: Epistolarum libri XII. Wenecja 1582 Lib. 4 ep. 19, 20.

12. Korespondencja z R. Turnerem. Wyd. w: Roberti Turneri Posthuma... Orationes... Epistolarum centuriae duae. Ingolstadt 1602.

13. Od S. Karnkowskiego, dat. 1 września 1583. Wyd. przy: De Ecclesia vera et falsa. Kr. 1583, zob. Twórczość poz. 5.

14. Od S. Hozjusza. Wyd. przy: De Ecclesia vera et falsa. Wyd. 2 Kr. 1585, zob. Twórczość poz. 5.

15. Dokumenty i kwity z 1562-1578. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 4, t. 1. W-wa 1900; t. 2. W-wa 1904.

16. Kontrakt między J. Januszowskim a A. Patrycym Nideckim, dat. 27 marca 1583. Wyd. J. Ptaśnik: Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI saeculorum* t. 1 nr 704. Zob. też dokumenty dat. 17 maja 1590, 29 lipca 1592. Tamże nr 759, 770.

17. Testament z 1572. Wyd. K. Morawski, jw. poz. 1, wyd. 1 s. 171-197; wyd. 2 s. 355-376.

18. List Pawła Schedego (vel Melissusa) do Jana Macieja Wackera, dot. m. in. A. Nideckiego, dat. w Norymberdze 23 lutego 1584. Ogł. (wraz z przekł. pol.) M. Szyrocki: Nieznany list o Kochanowskim z roku 1584. *Prace literackie* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta* S. A nr 2.

Listy w rkpsach Bibl. Jagiel., Bibl. Czart., Arch. Biskupie we Fromborku.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Listy pisane w imieniu biskupa A. Zebrzydowskiego od końca grudnia 1550 do 1553. Wyd. W. Wisłocki: Andrzeja Zebrzydowskiego korespondencja z lat 1546-1553. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 1 (1878) s. 283-436.

Właściwym autorem tych listów jest wg W. Wisłockiego — Nidecki.

2. Oratio de haeresi tollenda. B. m. 1550 Wyd. nast. J. Ponętowski pt. Orationes consiliariorum Regni. B. m. r. (druga połowa XVI w.); przedr. W. Wisłocki, jw. poz. 1, s. 465-469.

Utwór był uważany za pracę A. Zebrzydowskiego; przypuszczalne autorstwo Nideckiego wysunął W. Wisłocki.

3. Krótka odpowiedź. Kr. 1556, dr. Łazarz Andrysowic.

Autorstwo, jw. poz. 2.

4. List pasterski. Kr. 1556, dr. Łazarz Andrysowic.

Autorstwo, jw. poz. 2.

5. Oratio postrema. B. m. 1557.

Autorstwo, jw. poz. 2.

OPRACOWANIA

Monografia: K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki, jego życie i dzieła. Cz. 1. (1522-1572). Kr. 1884; wyd. 2 rozszerzone i uzup. Kr. 1892. [Rec.: P. Popiel. *Przegl. Powsz.* 1884; L. T. *Gaz. Lw.* 1884 nr 215; mp. *Ateneum* 1884 t. 3; H. Biegeleisen. *Przegl. Tyg.* 1892 nr 1; J. Kallenbach. *Czas* 1892 nr 253; F. Koneczny. *Ateneum* 1892 t. 1; S. T. (Tarnowski). *Przegl. Pol.* 1892 t. 101; S. T. *Kraj* 1892 nr 6, 7; P. Popiel. *Przegl. Powsz.* 1893 t. 1; K. Wotke. *Zeitschrift f. d. Österreichischen Gymnasien* 1893; *Oesterreichisch Ungarische Revue* t. 12 (1893); J. Kallenbach. *Kwart. Hist.* 1894; J. Paczkowski. *Sybel's Historische Zeitschrift* 1894 t. 36; S. Łempicki: K. Morawski jako badacz Odrodzenia w Polsce. *Kwart. Hist.* 1926 s. 7 nn.].

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1744. — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 3. Poz. 1763. — F. K. Gadebusch: Livländische Bibliothek. T. 2. Ryga 1777. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. —

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Nidecki (Andrzej Patryk). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — W. Wisłocki: Wstęp do wyd.: Andrzeja Zebrzydowskiego korespondencja z lat 1546-1553. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 1 (1878) s. VII nn. — Nidecki Andrzej Patrycy. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 16 (1885). — J. N. (Niedzielski): Nidecki Andrzej Patrycy. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 25/26 (1911). — W. Wasilewski: Polskaja i niemieckaja pieczat' o wojnie Batorija s Joannom Groznym. *Żurnał Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* 1889 cz. 261 s. 138, 386-387. — Nidecki Andrzej Patryk. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — S. Łempicki: Manucjusze weneccy a Polska. (Karta z dziejów humanizmu w Polsce). *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26) i odb.; przedr. pt. Polskie koneksje dynastii Manucjuszów. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952 s. 56 nn. — S. Łempicki: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego). Zamość 1929; por. S. Łempicki: Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952 s. 328-329 i in. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 185. — J. Langlade: Les Élégies de Kochanowski considérées comme source biographique. *Pam. Zjazdu Nauk. im. J. Kochanowskiego*... Kr. 1931. — E. L. G. (Lo Gatto): L'Università di Padova e la Polonia. *Europa Orientale* t. 14 (1934) s. 88, 91. — K. P. (Piekarski): Z marginesów książek. *Szpargały* 1934 z. 1. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — P. Czaplewski: Hieronim Rozrażewski a książka. *Silva Rerum* 1938 t. 1/2. — T. Gostyński: Franciszek Krasiński, polityk złotego wieku. W-wa 1938 *Studia Historico-Ecclesiastica* 4. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. —

S. Bodniak: Polska a Bałtyk za ostatniego Jagiellona. *Pam. Bibl. Kórn.* 1946 s. 109 i in. — T. Turkowski: Geneza i charakter Wilna jako środowiska literackiego (w. XVI-XVIII). *Spr. PAU* 1946 nr 2. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 67, 93 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 269 i in.; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — Ł. Kurdybacha: Społeczna rola nauki i uczonych w ujęciu Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 183-184; por. toż osob. (wersja skrócona). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — M. Szyrocki: Nieznany list o Kochanowskim z roku 1584. *Prace literackie* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta* S. A nr 2.

NIEBOROWSKI MARCIN (XVII w.)

Wierszopis.

Żył w XVII w. Był podkomorzym sochaczewskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Na satyry pisane w r. 1650 respons... podkomorzego sochaczewskiego. 1658. (Wiersz przeciwko K. Opalińskiemu). Ogł. (z rkpsu Ossol.) K. Szajnocha: Krzysztof Opaliński. W książce: Szkice historyczne. T. 3. Lw. 1861; toż: Dzieła. T. 3. W-wa 1876 s. 197-203; wyd. osob. Lw. 1895 *Bibl. dla Młodzieży* 13; fragm. przedr. Z. Libiszowska: Antyszwedzka literatura propagandowa z czasów „potopu". *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660.* T. 2. W-wa 1957 s. 494.

Utwór o autorstwie niepewnym

Przekłady

M. Sarbiewski: Oda do J. Zadzika, biskupa chełmińskiego. Wyd. przy: S. Starowolski: Magni Antistitis Jacobi Zadzicii elogium... Kr. 1644, dr. F. Cezary. Wyd. nast. przy: M. Sarbiewski: Opera posthuma. W-wa 1769.

Hipotezę autorstwa Marcina Nieborowskiego podał K. Szajnocha. Estr. XXIII, 107 umieścił przekład pod: Nieborowski Aleksander. Estr. XXIX, 187 wymienia jako tłumacza M. Nieborowskiego.

Zob. także: SARBIEWSKI Maciej, Przekłady.

OPRACOWANIA

K. SZAJNOCHA: Krzysztof Opaliński, jw. Twórczość.

NIEGOSZEWSKI STANISŁAW (1565—1599)

Inna forma nazwiska: NIEGOSSEVIUS.

Wierszopis, poliglota, improwizator, wydawca.

Ur. w 1565 w Niegoszewie w Krakowskiem. W 1579-1581 kształcił się w Akademii Krakowskiej. W marcu 1581 występował przed sądem rektorskim oskarżony o ekscesy antysemickie. Studia humanistyczne uzupełniał we Włoszech. Odznaczał się niepospolitymi uzdolnieniami językowymi; oprócz łaciny i greki znał hebrajski, włoski, hiszpański. We Włoszech budził zachwyt swoimi popisami improwizatorskimi. Szczególnie głośny był jego występ w Wenecji w 1584, za który miasto to nadało mu obywatelstwo. Po zwiedzeniu wielu miast włoskich w 1587-1588 przebywał w Rzymie. Przyjaźnił się z Aldem Manucjuszem. Zmarł w 1599.

Uwaga: Nie mylić ze Stanisławem Niegoszewskim, ówczesnym sekretarzem królewskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ad... Petrum Miscovium... Epigrammata Joanni Kochanovio. Kr. 1584, Druk. Łazarzowa.

Wiersze na zgon J. Kochanowskiego.

2. Ad... Principem Joannem Zamoiscium... Epinikion. B. m. r. (zapewne Wenecja 1588). (Na karcie tyt. ryty w miedzi portret autora. Utwór zawiera m. in. pochwałę J. Zamoyskiego w sześciu dytyrambach w jęz.: hebrajskim, greckim, łacińskim, hiszpańskim, włoskim i polskim).

Materiały

Serenissimo ut esset perpetuum Stanislai Nijegossevii Poloni... argumentum. B. m. (zapewne Wenecja) 1584.

Rodzaj afisza zapowiadającego improwizację S. Niegoszewskiego.

Prace edytorskie

1. S. Orzechowski: Turcicae duae. Rzym 1594, dr. dziedzice J. Liliota.

2. J. Lipsius: Epistola qua Francisco Bentio... perscribit. Kr. 1596.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Wiersz łac. do Stanisława Reszki. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 287-288.

2. Wiersz pol. Wyd. R. Abicht: Życiorys Andrzeja Zbylitowskiego. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1899) s. 32 i odb.

3. Laternae Poloniae sive in mortem Martini Laternae S. J.... Poloniae lachrymae. Kr. 1599.

Rkpsy były w Bibl. Publ. w Petersb.

Wymienione utwory są najprawdopodobniej utworami Stanisława Niegoszewskiego, sekretarza królewskiego.

OPRACOWANIA

H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 221-222. — T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Niegoszewski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. KRAUSHAR: Improwizator z XVI w. W: Drobiazgi historyczno-krytyczne. T. 1. W-wa 1891. — S. WINDAKIEWICZ: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. s. 76-77. — P. Chm. (CHMIELOWSKI): Niegoszewski Stanisław. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — J. PIETRZYCKI: Z polskich wspomnień w Wenecji. *Dzien. Poz.* 1918 nr 15, 16; por. *Gaz. Lw.*

1918 nr 34-35; *Nowa Reforma* 1918 nr 17, 19. —
J. Pietrzycki: Zapomniany poeta--improwizator. *Kur. Poz.* 1924 nr 300; toż *Rzeczpospolita* 1925 nr 1. — S. Łempicki: Manucjusze weneccy a Polska. (Karta z dziejów humanizmu w Polsce). *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26) s. 176 nn. i odb.; przedr. pt. Polskie koneksje dynastii Manucjuszów. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* t. 1 (1927) s. 206. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 184. — B. Nadolski: Młodociany improwizator łaciński. *Filomata* 1930 l. XXII. — Ł. Kurdybacha: „Cudowny człowiek" XVI wieku. (Niegoszewski, humanista). *Gaz. Lw.* 1931 nr 298. — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932 s. 241. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. —
A. Jeż: Fenomenalny improwizator z XVI wieku. *Dziś i Jutro* 1952 nr 19. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 210; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

NIEMIRYCZ JERZY (zm. 1659)

Inne formy nazwiska: Georgius Niemierzyc; Niemirzyc.

Pisarz ariański.

Ur. zapewne na Wołyniu; syn Stefana, starosty owruckiego, i Marty z Wojnarowskich. Odebrawszy początki nauk w domu rodzinnym, wysłany został do szkoły w Rakowie. Następnie wyjechał za granicę, zwiedził Holandię, Francję, Anglię i Włochy. Na wieść o wszczętej kampanii moskiewskiej wrócił do kraju w 1632; walczył pod Koniecpolskim z Tatarami i Turkami. Porzuciwszy służbę wojskową krzewił gorliwie arianizm i wziął nawet w opiekę wygnańców z Rakowa narażając się na kosztowny proces. Piastował urząd podkomorzego kijowskiego oraz starosty owruckiego i krzemienieckiego. W czasie najazdu Szwedów przeszedł na stronę nieprzyjaciół i od nich sprawował poselstwa do oblężonego Zamościa w kwietniu 1657 oraz Warszawy w czerwcu 1657. Po uchwale antyariańskiej z 1658 przeszedł na prawosławie ratując w ten sposób majątki od sekwestru i zarazem wstąpił w szeregi Kozaków. Podczas zawierania ugody hadziackiej przemawiał do króla. Po powrocie na Ukrainę został zamordowany przez Zaporożców we wrześniu 1659 za Kobyzną, niedaleko wsi Świedowca.

TWÓRCZOŚĆ

1. Discursus de bello Moscovitico anni 1632. Paryż 1632, dr. P. de Haeyes.

2. Braterska declaratia na niebraterskie napomnienie od authora pod imieniem Szlachcica polskiego ad Dissidentes in religione uczynione. B.m.r. (Wg Estr. zapewne 1646).

3. Modlitwy i pieśni polskie. Raków 1654.

4. Mowa... do Króla Jegomości. 1659. Wyd. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745 s. 140-142.

Przekł. niem. (wraz z mową Stefana Niemirycza) pt. Orationes oder Reden, welche die Herrn Niemieryczer an S. Kön. Majestät und die Cron Polen... 1659... gehalten. B. m. 1659; pt. Orationes oder Reden, derer eine von dem Herrn Niemiryczen... Die andere von dessen Herrn Bruder Steffen Niemieryczen... gehalten worden. B. m. 1659.

5. Komentarz na listy do Efezów.

Dzieło nieznane, wymienia je F. S. Bock.

Listy i materiały

1. Fragm. korespondencji z J. Zamoyskim z 1657. Wyd. J. Łukaszewicz: J. Niemierzyc, podkomorzy kijowski, starosta owrucki i krzemieniecki. Przyczynek do historii panowania Jana Kazimierza. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2.

2. List do księcia Adolfa Jana, dat. w obozie pod Bohaczką 11/21 października 1658. *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii* cz. 3 t. 6 s. 361.

3. List do E. Łąckiego, dat. w obozie pod Warszawą 16 czerwca 1657 oraz

odpowiedź tegoż, dat. 17 czerwca. Fragm. ogł. J. Wegner: Szwedzi w Warszawie 1655-1657. W-wa 1936 *Bibl. Hist. im. T. Korzona* nr 24; toż wyd. 2 pt. Warszawa w latach potopu szwedzkiego 1655-1657. Wr. 1957 *Tow. Miłośników Hist. w W-wie Bibl. Hist. im. T. Korzona* nr 29.

Rkps Bibl. Tow. Przyj. Nauk Poz. nr 714 k. 171, 172.

4. Dwa listy od J. Leszczyńskiego, wojewody poznańskiego, dat. w Warszawie 5 września 1658, 26 listopada 1658.

Rkps Bibl. Czart. Vol. 388 nr 217 k. 493 i nr 238 k. 561.

5. Pełnomocnictwo od hetmana Jana Wyhowskiego do rokowania z posłem szwedzkim w Korsuniu 5 października 1657. *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii*, jw. poz. 2, s. 332.

Wiad. o listach do Sapiehów, Lubomirskich i in. podaje J. Łukaszewicz, jw. poz. 1, s. 370.

Utwór o autorstwie niepewnym

Perfectorum solidus est cibus. La Vérité et la Religion en visite chez les Théologiens... B. m. 1695.

Autorstwo J. Niemiryczowi przypisuje się na podstawie notatki na egz. będącym niegdyś w Bibl. w Puławach.

OPRACOWANIA

S. Lubieniecki: Historia reformationis polonicae. Freistadt 1685 s. 277. — C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 145. — S. F. Lauterbach: Ariano-Socinismus. Frankfurt 1725 s. 371, 463. — K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 6. Lipsk 1841 s. 552. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 128-129, 284. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. Królewiec 1774. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814 s. 248. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 529. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — J. Łukaszewicz: J. Niemierzyc, podkomorzy kijowski, starosta owrucki i krzemieniecki. Przyczynek do historii panowania Jana Kazimierza. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2. —

O. J. Lewicki: Socinijanstwo w Polsze i jugozapadnoj Rusi. *Kijewskaja starina* 1882 II; skrót ang. pt. Socinianism in Poland and South-West Rus'. *The Annals of the Ukrainian Akademy of Arts and Sciences in the US* t. 3 (1953) nr 1 s. 490 nn. — S. Morawski: Arianie polscy. Lw. 1906. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — L. Kubala: Wojny duńskie i pokój oliwski. 1657-1660. Lw. 1922.— J. Wegner: Szwedzi w Warszawie 1655-1657, jw. Listy i materiały poz. 3.— E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and its Antecedents. Cambridge 1946. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — J. Tazbir: Walka z braćmi polskimi w dobie kontrreformacji. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 199. — S. Furmanik: Wstęp do: K. Niemirycz: Bajki Ezopowe. Wr. 1957 *BN* I, 164, s. VII-VIII. — S. Kot: Georges Niemirycz. Contribution à l'histoire du tolérantisme au 17-e siècle. 's Gravenhage 1958; por. S. Kot: Jerzy Niemirycz. W 300-lecie ugody hadziackiej. Paryż 1960 *Bibl. Kultury* t. 58. — J. Tazbir: Stanisław Lubieniecki, przywódca ariańskiej emigracji. W-wa 1961.

NIEMIRYCZ KRZYSZTOF (XVII w.)

Inna forma nazwiska: Niemierzyc.

Tłumacz, poeta.

Ur. zapewne ok. 1650. Pochodził z Czerniechowa w Owruckiem, ze szlachty ariańskiej. Był synem Stefana, podkomorzego kijowskiego, brata Jerzego (zob.) i Gryzeldy Wilamówny. Ożenił się z nieznaną z imienia arianką Ożarowską. W 1658 ojciec jego wraz z żoną i czterema synami osiedlił się na stałe w Neudorfie, blisko Frankfurtu nad Odrą, gdzie Krzysztof zapewne studiował. W 1665 przebywał w domu Stanisława Lubienieckiego (młodszego — zob.) w Hamburgu, gdzie pod kierunkiem Joachima Ruara uczył się języków: francuskiego i niemieckiego. Prawdopodobnie od początku 1670 do lutego 1671 znajdował się w Holandii — w Hadze i Utrechcie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekład

Bajki Aezopowe wierszem wolnym... Krosno n. Odrą 1699, Druk. Christiana Müllera. Fragm. przedr.: I. Chrzanowski przy: Biernat z Lublina: Ezop. Kr. 1910 *BPP* nr 55 Dod.; J. Ejsmond: Antologia bajki polskiej. W-wa (1915); bajka pt. Szczur i żaba w: *Sylabizm*. Praca zbior. pod red. Z. Kopczyńskiej i M. R. Mayenowej. Wr. 1956 *Poetyka. Zarys Encyklopedyczny* Dział 3 *Wersyfikacja* t. 3 s. 310-311. Całość wyd. kryt. S. Furmanik. Wr. 1957 *BN* I, 164.

Zbiór przekładów bajek, w większości J. Lafontaine'a, dedykowany królewiczowi polskiemu, późniejszemu Augustowi III; wprowadza tzw. wiersz wolny do poezji polskiej.

Unikat w Ossol.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — A. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) s. 46-48 i odb. — A. Prochaska: O Antoninie Niemiryczowej. *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — J. Ejsmond: Antologia bajki polskiej. W-wa (1915). — A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU*. Cz. 1. Kr. 1918; wyd. 2 Kr. 1935 s. 281. — J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa (1920) s. 138-140. — I. Chrzanowski: Poezja za czasów Stanisława Augusta. *Dzieje literatury pięknej w Polsce PAU*. Cz. 1. Kr. 1935 s. 328, 335. — E. Sukertowa-Biedrawina: Bracia polscy na ziemi mazurskiej. *Przegl. Zach.* 1949 nr 7/9. — S. Furmanik: Wstęp i wyd.: Bajki Ezopowe. Wr. 1957 *BN* I, 164. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* 1958 s. 253]. — J. Tazbir: Stanisław Lubieniecki, przywódca ariańskiej emigracji. W-wa 1961.

NIEMIRYCZOWA ANTONINA (ok. 1702– ok. 1760)

Inna forma nazwiska: Niemierzycowa.

Pseud. i krypt.: Jedna polska dama, to jest: A.Z.I.N.S.O.; A.Z.I.N.S.O.

Poetka, tłumaczka.

Ur. ok. 1702 na Rusi; córka Józefa Jełowickiego z przydomkiem Bożeniec, miecznika, a potem łowczego wołyńskiego. Uczyła się w klasztorze bernardynek we Lwowie. Po powrocie do domu uzupełniała swoje wykształcenie nauką języka francuskiego, niemieckiego i włoskiego. Mając lat 20, ok. 1722 wyszła za mąż za Karola Niemirycza, oboźnego polnego litewskiego, i zamieszkała w Czerniechowie w Owruckiem. Po śmierci męża po 1753 mieszkała u siebie na wsi, potem we Lwowie, a wreszcie w Zołotyjowie pod Równem. Zmarła przed czerwcem 1760.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krótkie ze świata zebranie różnych koniektur odmienne alternaty przez pieśni świeckie wyrażające, samej prawdzie nieskazitelnej Bogu, przez krótkie aprobaty przyznawające od jednej polskiej damy, to jest: A.Z.I.N.S.O., komponowane dla częstej refleksji człowiekowi roku 1743. Lw. (1743).

Wzorowane na odach J. B. Rousseau.

2. Zebranie wierszów polskich. Powst. 1753. Nie wyd.

Przekłady

1. J. de Préchac: Fenix rzadki na świecie, to jest przyjaciel w różnych intrygach i awanturach stateczny. J. M. Pan Walewski na pamiątkę i pochwałę kawalerów polskich wierszem polskim z francuskiego... opisany. (Lw.) 1750.

2. Rady dane przyjaciółce przez P. P*** tłumaczone z francuskiego. Lw. 1755 (wg Estr.; wg G. Korbuta 1750).

OPRACOWANIA

J. Sowiński: O uczonych Polkach. W-wa 1821 s. 32-35. — F. M. S. (Sobieszczański): Niemierzycowa (Antonina z Jełowieckich). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — P. Chm. (Chmielowski): Niemierzycowa z Jełowieckich Antonina. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — W. Gomulicki: Zapomniana poetka polska. W książce: Kłosy z polskiej niwy. W-wa 1912 s. 289-384. — A. Prochaska: O Antoninie Niemiryczowej. *Pam. Lit.* R. 12 (1913).

NIEMOJEWSKI JAKUB (ok. 1532—1584)

Inne formy nazwiska: NIEMOYEWSKI; NYEMOYEWSKI.

Polemista, teolog kalwiński.

Ur. ok. 1532; syn Mikołaja oraz młodszy brat Jana. Był chorążym inowrocławskim. Studiował na uniwersytetach w Królewcu i Wittenberdze (1550). 18 września 1565 w jego Liszkowie na Kujawach doszło do porozumienia między przedstawicielami Jednoty a kalwinami z Andrzejem Prażmowskim na czele, którzy przyjęli konfesję braci czeskich. W 1582 i 1583 posłował na sejmy. Polemizował m. in. z B. Herbestem i J. Wujkiem. Zmarł w 1584.

TWÓRCZOŚĆ

1. O jedności boskiej nierozdzielnej przeciwko wieku dzisiejszego błędom i bluźnierstwom ariańskim nowo wskrzeszonym. (Kr.) 1566, dr. M. Wirzbięta.

2. Odpowiedź na książki... które pisał przeciwko Confessiej braciej naszej krześciańskiej... Przy tym odpowiedź na historią kacerzstwa Husowego, którego nigdy ten pobożny człowiek nie był winien. Kr. 1569, dr. M. Wirzbięta.

Odpowiedź na książkę B. Herbesta pt. Chrześcijańska porządna odpowiedź na tę Confessią, Kr. 1567, zapoczątkowała dalszą polemikę: B. Herbest: Prodromus Przesłaniec albo Goniec... Kr. 1571 oraz J. Niemojewski: Epidromus..., zob. poz. 4.

Przekł. czeski 1586.

Przekł. niem. pt. Antwort auf das Buch... B. m. 1586.

3. Apologia, to jest dowody i obrona Confesyjej kościołów polskich w wierze prawdziwej powszechnej, od ludzi krześciańskich w Polszcze wydana. Kr. 1572, dr. M. Wirzbięta.

4. Epidromus abo Pogonia za Gońcem księdza Herbestowym. (Kr.) 1572, dr. M. Wirzbięta. (Wg J. Lehmanna 1571).

5. Spongia naprzeciwko pisaniu nowotnemu i kazaniu... Hieronyma Powodowskiego. Grodzisk 1579.

6. Diatribe albo Collacya przyjacielska z x. jezuitami poznańskimi o przedniejsze różnice wiary krześcijańskiej czasu tego. Poz. 1577, dr. M. Nering. Wyd. nast. Grodzisk 1579.

Pierwsze wyd. zostało publicznie spalone, a nakład zniszczony. Fragm. (16 kartek) w Bibl. Nar. Podobiznę frontispicium ogł. A. Kawecka-Gryczowa: Kartka z dziejów reformacji w Wielkopolsce. *Munera litteraria. Księga ku czci prof R. Pollaka*. Poz. 1962 s. 119 i nadb.

7. Replika na książki księży jezuitów poznańskich de ecclesia catholica Christi. Tor. 1582, dr. M. Nering.

Utwór mylnie przypisywany

Questia o Kościele Bożym, iż błądzić nie może. Tor. 1582, b. dr.

Zob. PRAŻMOWSKI Andrzej.

OPRACOWANIA

F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. ŁUKASZEWICZ: Wiadomości historyczne o dysydentach w mieście Poznaniu. Poz. 1832 s. 72-74, 97, 99-101. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — J. ŁUKASZEWICZ: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 67-68, 127-129; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852; t. 3 Dod. W-wa 1852. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — K. MECHERZYŃSKI: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 495--496. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Niemojewski (Jakub). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. BRÜCKNER: Z dziejów polskich różnowierców. Arianie. *Ateneum* 1896 t. 2, 3; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905. — Niemojewski Jakub. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — J. BIDLO: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 2 (1561-1572). Praga 1903. [Rec.: S. BODNIAK: Prof. Jarosława Bidla dzieje braci czeskich w Polsce. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 396-397]. — T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. — T. GRABOWSKI: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce w. XVI. 1536-1612. Kr. 1913. — T. WOTSCHKE: Polnische Studenten in Wittenberg. *Jahrbücher f. Kultur*

u. Geschichte d. Slaven 1926 s. 179-180. — M. Wojciechowska: Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku. Poz. 1927.— T. Wotschke: Polnische und Litauische Studenten in Königsberg. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1930 s. 431. — J. Lehmann: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce XVI w. W-wa 1937 s. 76 nn., 335 nn. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 203; por. B. Nadolski: O nową syntezę literatury polskiej XVI wieku. *Księga pam.... J. Kleinera.* Łódź 1949 s. 190. — C. Pilichowski: Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI w. (1570-1595). *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 655-656 i in.; toż w odb. zbior. pt. *Studia poznańskie.* Cz. 2. Poz. 1954 *Bibl. Przegl. Zach.* z. 7. [Rec.: W. Krajewski. *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 3 s. 258, 260-261]. — T. Witczak: [M. R. Mayenowa: Walka o język w literaturze staropolskiej. W-wa 1953. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) s. 635. — J. Orańska: Grafika i rysunek do końca XIX w. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 3: Sztuki plastyczne. Poz. 1956 s. 160. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. W-wa 1956 s. 20, 21. — A. Kawecka-Gryczowa: Kartka z dziejów reformacji w Wielkopolsce. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka.* Poz. 1962 i nadb.

NIEMOJEWSKI JAN (zm. 1598)

Inna forma nazwiska: Niemojowski.

Polemista, teolog ariański.

Ur. między 1526 a 1530; syn Mikołaja herbu Szeliga, sędziego ziemi inowrocławskiej. Był starszym bratem Jakuba (zob.). W 1545 zapisał się na uniwersytet w Królewcu. W 1561 poznał M. Czechowica i pod jego wpływem przyjął arianizm. Będąc przed 1565 trójbożaninem, między 1565 a 1569 wyznawał dyteizm, od 1569 skłonił się do unitarianizmu. W 1565 i latach następnych gościł M. Czechowica w swej Niemojówce. Posłował na sejm piotrkowski w 1565 i w roku następnym do Lublina. Pełnił urząd sędziego ziemskiego inowrocławskiego. W 1570 przybył do Lublina, osiadł tam i należał do grona najczynniejszych arian. Był zaciętym polemistą i częstokroć brał udział w dysputach, m. in. w 1592. Pod koniec życia pełnił urząd seniora zboru lubelskiego. Zmarł 8 marca 1598 w Lublinie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu i rozlicznym potwarzam, któremi ksiądz Powodowski, kanonik poznański, w swoim Wędzidle ludzi niewinnych w podejrzenie i w brzydkie pohańbienienie przywieść usiłuje. B. m. (wg A. Kaweckiej-Gryczowej: nie w Łosku) 1583, dr. A. Rodecki. Fragm. przedr.: L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. W-wa 1959.

Unikat Bibl. Czart. sygn. XVI 916/II.

2. Ukazanie, iż Kościół Rzymski Papieski nie jest apostolski ani święty, ani jeden, ani powszechny. Przy tym odpowiedź na potwarzy Doktora Wilkowskiego, którymi zbór pana Christusow zelżyć i ohydzić chce, zmyślając sobie niesprawiedliwe przyczyny swego niepobożnego i nieporządnego odstania. B. m. (1583), dr. A. Rodecki. Fragm. Ukazania... oraz Odpowiedzi na potwarzy... przedr. L. Szczucki, J. Tazbir, jw. poz. 1.

3. Krótkie okazanie na Pochodnię X. Powodowskiego. (Druk zaginiony).

Listy

1. Do Fausta Socyna, dat.: w Lubl. 12 lutego 1581; w Lubl. 28 lutego 1587; w Lubl. 25 kwietnia 1587. Przekł. pol. ogł. w: F. Socyn: Listy. Wyd. L. Chmaj. T. 1-2. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 2.

2. Od F. Socyna, dat.: w Kr. 24 marca 1581; w Pawlikowicach 28 marca 1587; w Kr. 20 maja 1587; w Kr. 1 lutego 1588. Przekł. pol. wyd. jw.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Equitis Poloni in Jesuitas actio prima. Powst. w końcu 1589 lub na początku 1590. Wyd. b. m. 1590. Dwukrotnie przedrukowana. Przekł. pol. pt. Konterfekt jezuitów. 1592.

Broszura antyjezuicka wyd. bezimiennie. Wg T. Grabowskiego autorem był Niemojewski. Nadto wskazywano na: Wojciecha z Kalisza, S. F. Klonowica, M. Czechowica. H. Barycz odrzucając dotychczasowe hipotezy wyraził przypuszczenie, że autorem był Mikołaj Dobrocieski.

Zob.: EQUITIS POLONI IN JESUITAS ACTIO PRIMA. Przekł. niem. pt. Schwarm des heiligen Römischen Bienenkorbs. 1592.

2. Speculum Jesuitarum hoc est ornamenta et flores primae orationis in primam actionem equitis Poloni pro Jesuitis editae. B. m. 1590.

Autorstwo wg T. Grabowskiego.

Zob. też: z KALISZA WOJCIECH, Utwory o autorstwie niepewnym.

OPRACOWANIA

C. C. SANDIUS: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 49-50. — S. F. LAUTERBACH: Ariano-Socinismus olim in Polonia. Frankfurt 1725 s. 249--253. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Niemojewski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. BRÜCKNER: Z dziejów polskich różnowierców. Arianie. *Ateneum* 1896 t. 2, 3; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905. — Niemojewski Jan. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — T. GRABOWSKI: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — H. MERCZYNG: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 i odb. — J. PŁOKARZ: Jan Niemojewski. *Ref. w Pol.* 1922. [Rec.: O. O. (ODLOŽILÍK). *Časopis Matice Moravské* 1924]. — S. ESTREICHER: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1931. — S. KOT: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich, zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. — A. KOSSOWSKI: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI--XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — S. KOT: Dysputacje arian polskich. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 341 nn. — S. SZCZOTKA: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju. Tamże s. 32 nn. — A. GRYCHOWSKI: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939. —

J. DÜRR-DURSKI: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — S. SZCZOTKA: Wielkopolanie w polskim Odrodzeniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 595; por. *Życie Szkoły Wyższej* 1954. — J. MAKOWSKI: Jan Niemojewski — inowrocławski pisarz ariański. *Nowy Tor* 1955 nr 42 (dod. do: *Gaz. Pomorska*). — Z. OGONOWSKI: Filozoficzna i społeczna ideologia braci polskich. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1 s. 76 i in. — L. SZCZUCKI: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem.* Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959. — L. SZCZUCKI, J. TAZBIR: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. W-wa 1959.

NIEMOJEWSKI STANISŁAW (ok. 1560–1620)

Inna forma nazwiska: NIEMIJOWSKI.

Pamiętnikarz.

Ur. ok. 1560 na Pomorzu; syn Jana, szlachcica herbu Rola. Kształcił się w kraju, potem za granicą, prawdopodobnie w Padwie. Wróciwszy do kraju został dworzaninem Zygmunta III. Posłował od króla w 1589 na sejmik malborski. Podobną misję sprawował w 1596. Ok. 1603 został podstolim wielkim koronnym. W 1606 wyjechał do Moskwy z klejnotami powierzonymi mu przez królewnę Annę do sprzedania carowi Dymitrowi. Po zamordowaniu cara w maju 1606 uwięziony został przez Wasyla Szujskiego i wysłany do Rostowa, a potem do Biełozierska. Przebywał tu do sierpnia 1608. Z początkiem 1609 wrócił do kraju. W 1611 ożenił się z Zofią Czarnkowską. W 1613 wybrany został przez sejm komisarzem dla sprawy wypłaty żołdu. W 1615 został kasztelanem elbląskim, a w 1619 chełmińskim. Po raz drugi żonaty był z Zofią Zebrzydowską, wojewodzianką krakowską. Zmarł w 1620.

TWÓRCZOŚĆ

Diariusz za lata 1606-1608. Powst. od kwietnia 1606 do października 1608. Fragm. wyd. *Wieniec* (Kr.) 1862 nr 11-12. Całość wyd. A. Hirschberg pt. Pamiętnik S. Niemojewskiego (1606-1608). Lw. 1899. Fragm. pt. Opisanie stołecznego miasta Moskwy i zamku, także i położenia miejsca — przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 155-158.

Utwór mylnie przypisywany S. Niemojewskiemu

Tzw. Dziennik Maryny. Wyd. A. J. Turgieniew pt. Rzeczy polskich w Moskwie za Dymitra opisanie przez jednego z tam obecnych. *Historica Russiae Monumenta* t. 2 (1841-1842) s. 155-196; przedr. A. Hirschberg: Diariusz Wacława Dyamentowskiego (1605-1609). W książce: Polska a Moskwa w pierwszej połowie wieku XVII. Lw. 1901.

Wg A. Hirschberga autorem jest Wacław Dyamentowski, wg W. Kętrzyńskiego — Abraham Rożniatowski — zob.

Przekł. ros.: M. Ustriałow pt. Dniewnik Mariny Mniszek. *Skazanija sowriemiennikow o Dimitrie Samozwance.* Cz. 4. Petersb. 1831-1833.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 287. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Niemojewski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — E. Ščepkin: Wer war Pseudodemetrius I? *Archiv f. Slavische Philologie* t. 20 (1898) s. 319 nn. — A. Hirschberg: Wstęp i wyd.: Pamiętnik S. Niemojewskiego (1606-1608). Lw. 1899. [Rec.: M. Rolle. *Przegl. Powsz.* 1899 t. 3; *Gaz. Lw.* 1899 nr 167; *Tydzień* (Lw.) 1899 nr 24; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1900]. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 274, 311; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.

NIESIECKI KASPER (1682–1744)

Heraldyk.

Ur. 31 grudnia 1682 w Wielkopolsce. Nie był szlachcicem. W 1699 wstąpił do krakowskiego nowicjatu jezuitów. W 1701-1704 studiował filozofię w Lublinie, a w 1707-1710 teologię w Krakowie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1710 wykładał retorykę w Bydgoszczy i Chojnicach oraz etykę i matematykę w Kaliszu. W 1716-1724 był kaznodzieją w Krakowie, Lublinie i Lwowie, a w 1724 w Krasnymstawie, gdzie przygotowywał wydanie herbarza. Wydanie to przyniosło mu przykrości, a nawet skargi sądowe. W 1741 został regensem seminarium sandomierskiego. Zm. 9 lipca 1744 w Krasnymstawie.

TWÓRCZOŚĆ

Korona polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji i rycerstwa klejnotami... ozdobiona, potomnym zaś wiekom na zaszczyt i nieśmiertelną sławę pamiętnych w tej ojczyźnie synów podana... roku wolności ludzkiej przez wcielonego Boga windykowanej 1728. T. 1-4. Lw. 1728-1743. (T. 1 cz. 2 pt. Herby i familie rycerskie, tak w Koronie, jako i Wielkim Księstwie Litewskim. Wg J. D. Janockiego t. 5 zaczęty przez autora dokończył w rękopisie S. Czapliński).

Wyd. nast. pt. Herbarz polski... powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych. Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 1-10. Lipsk 1839-1845 (z dopełnieniami I. Krasickiego i J. Lelewela).

Na podstawie herbarza Niesieckiego oprac.: H. Stupnicki: Herbarz polski. T. 1-3. Lw. 1855-1862; K. Łodzia-Czarniecki: Herbarz polski. T. 1-2. Gniezno 1875-1882.

Listy

Do J. A. Załuskiego z 1732. Wyd. K. Tyszkowski: Niesiecki a Załuski... *Exlibris* 1924 z. 6.

OPRACOWANIA

J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego. *Przegl.*

Poz. 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Niesiecki (Kacper). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — E. S. Ś. (Świeżawski): Ks. Kacper Niesiecki. *Złota przędza poetów i prozaików polskich.* T. 4. W-wa 1887. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 3 cz. 2. Lw. 1902. — D. (S. Dziadulewicz): Niesiecki Kacper. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903). — K. Tyszkowski: Niesiecki a Załuski. Notatka z dziejów polskiego bibliofilstwa i bibliografii. *Exlibris* 1924 z. 6. — S. Bednarski: Dzieje kulturalne jezuickiego kolegium we Lwowie w XVIII w. *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — B. Leśnodorski: Postępowe tradycje polskiego Oświecenia. *Myśl Współcz.* 1951 nr 6/7. — B. Suchodolski: Nauka polska w okresie Oświecenia. (W-wa) 1953. — W. Dworzaczek: Genealogia. W-wa 1959.

NIESIOŁOWSKI KAZIMIERZ IGNACY (ok. 1675–1754)

Wierszopis, polihistor.

Ur. ok. 1675 w Przemyskiem; syn Samuela i Zofii z Mokrskich. Uczestniczył w elekcji Augusta II (1697) oraz w wyprawie pod Kamieniec. Był chorążym petyhorskim, a później pułkownikiem husarskim. Przed 1719 ożenił się z Teofilą de Raes, z którą miał jedynego syna Adama (zm. 1745). Był starostą cyryńskim (1720), marszałkiem konfederacji województwa nowogrodzkiego (1733-1734), a od 1738 kasztelanem smoleńskim. Przebywał często na dworze ks. Radziwiłła „Rybeńko". Na starość stracił wzrok. Żył jeszcze w końcu 1752 (zmarł zapewne w 1754).

TWÓRCZOŚĆ

1. Originum Niesiołowsciarum liber. W-wa 1740.

2. Otia publica vix domestica, próżnoty różne, publiczne, domowe, dawne, późniejsze, teraźniejsze, nowe, pod tarczą na świat przy dwóch idą mieczach. O świętych, świeckich dowiesz się rzeczach. Sacris monumenta, staticis fragmenta: satirica, miscellanea, varia przydane do zabawy w próżnościach niepróżnującym; pod najjaśniejszym Augustem III rok 1743 dnia Augusta trzeciego ad libitum favorabiliter podaje. (Pińsk 1743). (Wg A. Brücknera wyd. po 1752).

3. Otia domestica, per velocem Aquilam et celerem equitem, dignissimorum nominum Triadi, idq; celsissimo principi Michaeli Radivillio... capitaneo, celsissimo principi Michaeli in Klewan Czartoryiski, procancellario Magni Ducatus Lithvaniae..., capitaneo, illustrissimo excellentissimo domino D. Georgio Dettlof comiti Fleming, thesaurario Magni Ducatus Lithvaniae... capitaneo praesentata, atq. ab addictissimo nomini et honori senatore dedicata. B. m. 1745. (Wg A. Brücknera wyd. po 1752). Wyd. nast. (tyt.) pt. Zabawki domowe ciekawego. Zebrane z pisarzów godnych wiary, rękopism i świadków oczywistych z wiadomością historyczną. Supraśl 1783.

OPRACOWANIA

J. Chyliczkowski: Wiadomości bibliograficzne polskie. [Otia domestica. Rec.]. *Dzien. Warsz.* 1825 t. 2. — A. Krzyżanowski: Dawna Polska. Wyd. 2. Cz. 1. W-wa 1857 s. CIX. — F. M. S. (Sobieszczański): Niesiołowski Kazimierz. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865).— A. Brückner: Silva rerum. *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894 s. 162-176. — Niesiołowski Kazimierz. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 1/2 (1903).

NIEWIESKI STANISŁAW JAN (zm. 1699)

Wierszopis, autor kalendarzy.

Był doktorem nauk wyzwolonych i filozofii oraz doktorem medycyny. Wykładał matematykę w Akademii Krakowskiej, 18 czerwca 1671 został profesorem matematyki i medycyny w Akademii Zamojskiej, a 2 czerwca 1676 tamże profesorem filozofii. Sprawował różne urzędy w Akademii, w 1678-1696 był ośmiokrotnie rektorem. Wraz z profesorem A. K. Krobskim i J. Abrekiem brał udział w długotrwałej walce z biskupem Stanisławem Święcickim przeciw wprowadzeniu w życie dekretu reformującego stosunki w kapitule chełmskiej i o uprawnienia biskupa względem Akademii. Wraz z Krobskim

rządził Akademią, niwecząc jej prawa i swobody; przeprowadził nowe szkodliwe ustawy akademickie, przy czym 23 maja 1689 podpadł pod ekskomunikę. Zmarł 27 września 1699 w Zamościu.

Uwaga: Nie mylić z Stanisławem Janem Niewieskim, późniejszym panegirystą, działającym zapewne także na terenie Zamościa.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kalendarze roczne od 1672 do 1700: 26 różnych wydań, tytuł w kilku wariantach. (Zawierają prognostyki, wiersze różne, rozprawy i wiersze). Opisanie wierszem klęski Turków pod Wiedniem i Parkanami z kalendarza na rok 1685 przedr. J. E. Minasowicz: Zbiór rytmów polskich. Cz. 4. W-wa 1756. Wiersze, z kalendarzy zapewne, przedr. zbiór pt. Żarty dowcipne dla rozrywki czytelnika z różnych autorów zebrane. W-wa 1780; wybór przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957.

Kalendarze wydawali także inni członkowie tej rodziny, mianowicie Niewieski Franciszek, prawdopodobnie i Niewieski Jan Kanty.

2. Obrót słoneczny albo wschód i zachód słońca na półzegarzu i na całym zegarze dla nakręcania różnych zegarów. Zamość 1674, Druk. Akademicka, dr. S. Prętkiewicz.

3. Komety roku 1680 widziane... z Prognostykiem. Zamość 1681.

4. Gotowość rytmów, czyli zbiór drobnych wierszy z kalendarzów. Zamość 1695. Wyd. nast.: Zamość 1698 (rozszerzone); pt. Gotowość rytmów polskich w każdej materii. B. m. r. (Zamość 1728, 1738 lub 1751).

Materiały

Nowa redakcja ustaw Akademii Zamojskiej, dat. 11 lutego 1684 (przyjęta na publicznym posiedzeniu akademickim 28 VI 1684, zatwierdzona przez Marcina Zamoyskiego; obowiązywała do 1746, okazała się fatalna w skutkach dla szkoły). Ogł. J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 3. Poz. 1851 s. 363-368; toż pt. Zakłady naukowe... Poz. 1851.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica. Wyd. J. Muczkowski. Kr. 1849. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 3. Poz. 1851 s. 350-363; toż w odb. pt. Zakłady naukowe w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim. Poz. 1851. — F. M. S. (Sobieszczański): Niewieski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — J. K. Kochanowski: Dzieje Akademii Zamojskiej. Kr. 1899/1900. — J. A. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej. W-wa 1899-1900 s. 89, 151. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII wieku. W książce: Pisma literackie. W-wa 1913 s. 153-157. — I. Myszka: Zwycięzca spod Wiednia, król Jan III Sobieski, w literaturze polskiej. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 37 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 252).

NISZCZYCKI KRZYSZTOF (druga połowa XVI w.)

Prawnik.

Ur. w pierwszej połowie XVI w.; syn Piotra, kasztelana bełskiego. Był kasztelanem raciąskim, potem wojewodą bełskim. Za Stefana Batorego brał udział w wyprawach wojennych. 2 maja 1576 został mianowany starostą przasnyskim i ciechanowskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Prawo bartne. B. m. 1559. Wyd. nast.: b. m. 1730; wyd. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 4. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — K. W. Wójcicki: Wstęp i wyd.: Prawo bartne. W: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 4. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854 s. 218-220. — J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 4 s. 441-448. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 303. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. W-wa 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki zna-

mienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Niszczycki (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — F. Rawita-Gawroński: Prawo bartne XVI w., przyczynek do historii pszczelnictwa w Polsce. *Kalendarz asekuracyjno-ekonomiczny* (Lw.) 1895 i odb. — Ble.: Niszczycki Krzysztof. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 3/4 (1904). — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 2. Lw. 1925 s. 347.

NOWOMIEJSKI WOJCIECH (XVII w.)

Inna forma nazwiska: Wojciech z Nowego Miasta.

Krypt.: W. N.

Tłumacz.

Początkowo był nauczycielem szkoły toruńskiej. W 1557 porzucił szkolnictwo i przeniósł się do Królewca. W latach następnych współpracował z Janem Seklucjanem. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. Przygotowanie chrześciańskie ku śmierci a wyprawa do wiecznego żywota. Królewiec 1558, dr. J. Daubmann.

2. Erazm z Rotterdamu: Rycerstwo chrześciańskie a żywot duchowny. Królewiec 1558, dr. J. Daubmann.
Unikat Bibl. Czart.

3. W. Wannius: Praktyka o mszy..., co o niej, a jako rozumieć mamy. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann.
Fotokopia egz. Bibl. Czarneckich w posiadaniu prywatnym.

4. Modlitwy nabożne, których chrześciańscy ludzie i dziatki ich używać mają. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann.
Unikat Bibl. Czart.

5. Flinsbach Cunmannus: Dzień sądny, a skończenie tego świata, kiedy ma być. Królewiec b. r., dr. J. Daubmann.
Autorstwo przekładu wg I. Warmińskiego.
Unikat Bibl. Czart.

OPRACOWANIA

J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843 s. 191-192; przekł. niem. pt. Geschichte der reformierten Kirchen in Lithauen. Lipsk 1850. — A. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — Student Mazur-Ewangelik (S. Kot): Polska a Mazowsze ewangelickie. Szczytno (Kr.) 1920. — Z. Mocarski: Kultura umysłowa na Pomorzu. *Pam. Instytutu Bałtyckiego* 1931 Seria *Balticum* z. 2 i odb. Tor. 1931 s. 117. Por.: T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 77. — K.: Uniwersytet królewiecki jako współczynnik życia staropolskiego. *Myśl Nar.* 1938 nr 30 s. 467. — A. Kawecka-Gryczowa: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. W-wa 1946 *Bibl. Popularnonauk.* Seria *Ziemie Odzyskane* (6).

NOWOPOLCZYK WOJCIECH (1508—1559)

Inne formy nazwiska: Albertus Novicampianus; Nowopolski.

Pisarz teologiczny i medyczny.

Ur. w 1508 w Nowopolu pod Gnieznem, z ojca Mikołaja. Do Akademii Krakowskiej wstąpił w półroczu zimowym 1522/23. W 1539 uzyskał tytuł magistra sztuk wyzwolonych. Studiował filozofię i teologię. Urzędowego stopnia doktora teologii nie miał, choć właśnie w tym zakresie najczynniej działał i uzyskał europejską sławę. Oprócz łaciny i greki znał prawdopodobnie język hebrajski. Jako zastępca, później profesor uniwersytetu, objaśniał Cycerona, wykładał gramatykę i literaturę grecką: Homera, Hezjoda, Demostenesa, Arystotelesa. Na wiosnę 1552 otrzymał z polecenia Zygmunta Augusta stanowisko nauczyciela Jana Zygmunta Zapolyi. W jesieni 1556 wraz z Janem Zapolyą wyjechał na Węgry. Napisał tam dwa ostatnie dzieła teologiczne głoszące nietolerancję i przymus religijny. W 1557 opuścił Węgry i powrócił do Akademii Krakowskiej, gdzie objął katedrę teologii. Zmarł 8 stycznia 1559.

Uwaga: Twierdzenie J. Sołtykowicza o istnieniu dwu osób o tym samym imieniu i nazwisku: lekarza i teologa, zbił J. Majer.

TWÓRCZOŚĆ

1. De accentibus et recta pronunciatione opusculum. Kr. 1548, dr. wdowa po F. Unglerze. Wyd. nast.: Kr. 1551, dr. H. Szarffenberg; Kr. 1566; Kr. 1567.

2. Fabricatio hominis, a Cicerone libro secundo de natura deorum descripta. Kr. 1551, dr. Łazarz Andrysowic.

Dwie rozprawy filozoficzno-medyczne i pochwała fizyki.

3. Scopus biblicus. Kr. 1553, dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast.: Antwerpia 1555; Antwerpia 1559; Antwerpia 1562; Antwerpia 1566; Antwerpia 1572; Lejda 1572 (tu także poz. 5); Antwerpia 1659.

4. Assertio quorundam. Kr. 1555, dr. dziedzice M. Szarffenberga.

5. Oratio in comitiis Colosuarini, de corruptissimis eius seculi moribus. Kr. 1557, dr. dziedzice M. Szarffenberga. Wyd. nast. pt. De corruptissimis saeculi huius moribus... oratio. Kolonia 1561; Lejda 1572 (razem z poz. 3).

6. Apologia... pro catholica fide. Powst. 1557. Wyd. Kr. 1559, dr. Łazarz Andrysowic.

7. Commentarius in Evang. Johannis. Rkps.

8. De potestate gemina, qua regitur mundus. Rkps.

Materiały

1. Dokument królewski z 25 marca 1552, dot. pensji na stanowisku nauczyciela Jana Zygmunta Zapolyi. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 93.

2. Dokument królewski z 16 maja 1555 dot. dożywotniej pensji. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 1, t. 2. W-wa 1904 s. 9.

OPRACOWANIA

J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 38, 178, 184-186. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Kr. 1826 s. 276, 294. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839 s. 356, 370. — J. Majer: Nowopolski W. (Novicampianus) pod względem tożsamości tegoż imienia teologa i lekarza. *Roczn. Wydz. Lekarskiego w Uniw. Jagiel.* t. 3 (1840) i odb.; przedr. *Przyj. Ludu* 1841 nr 40; por. J. Majer: Wiadomości z życia profesorów wydziału lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim. *Pismo zbiorowe wileńskie na r. 1862.* Wil. 1862 s. 258-259. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844.; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Nowopolski (Wojciech). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — J. Oettinger: Rys dawnych dziejów wydziału lekarskiego Uniw. Jagiel. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 6 (1878). — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — J. P. (Peszke): Nowopolski Wojciech. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 3/4 (1904). — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce XVI w. 1536-1612. Kr. 1913. — A. Bednarski: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928 s. 38-40. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 39, 85 i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — L. Zembrzuski: Pionierzy medycyny w Polsce XVI wieku. *Wiad. Lekarskie* 1953 nr 1 s. 44-45. — H. Barycz: Wstęp do: S. Marycjusz z Pilzna: O szkołach, czyli akademiach, ksiąg dwoje. Wr. 1955 *Bibl. Klas. Pedagogiki. Pisarze Pol.*

O

OBODZIŃSKI ALEKSANDER (pierwsza połowa XVII w.)

Wierszopis.

Żył w pierwszej połowie XVII w. Pochodził z rodziny wielkopolskiej herbu Topór. Pisał się z Obodna. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pandora starożytna monarchów polskich. Kr. 1640, dr. K. Schedel. Wyd. nast. Kr. 1643. Fragm. (O gorzałce) przedr.: J. Tuwim: Polski słownik pijacki i antologia bachiczna. W-wa 1935 s. 264; A. Szulcówna: Muzykowanie w Polsce renesansowej. Poz. 1959 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Hist. i Nauk Społ. Prace Komisji Hist. Sztuki* t. 6 z. 2.

Rymowana kronika Polski.

2. Poważna legatia w konsystorzu Trójcy Przenajświętszej na uzdrowienie wszystkiego świata urodzona. Kr. 1640, dr. W. Piątkowski.

Rymowany utwór dewocyjny.

OPRACOWANIA

F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Obodziński (Aleksander). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Część pierwsza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 267-268 i odb. — J. Janów: Z dziejów polskiej pieśni historycznej. *Pam. Lit.* R. 26 (1929) s. 161-162.

OCIESKI JAN (1501–1563)

Prawnik, pamiętnikarz, mowca.

Ur. w 1501, zapewne w Ocieszynie; syn Rafała i Zofii. Pochodził z niezamożnej szlachty. Miejsce jego nauk początkowych nie jest znane. W 1516-1518 studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał bakalaureat nauk wyzwolonych. W latach następnych przebywał w otoczeniu Krzysztofa Szydłowieckiego jako dworzanin, potem sekretarz — obracając się w środowisku o wysokiej kulturze humanistycznej. W 1531 rozpoczął karierę dyplomatyczną poselstwem do Konstantynopola w sprawach wołoskich; ponowił je w 1533, pozostając w Turcji przez kilka miesięcy i pogłębiając pokojowe stosunki polsko-tureckie. Po raz trzeci posłował do Solimana w 1543 w związku z zajęciem Budy przez Turków i niepokojami pogranicznymi. W 1540 odprawił poselstwo do Karola V w sprawie schedy mediolańskiej dla Bony. Po powrocie do Polski z końcem tego roku wyruszył do Rzymu, m. in. w sprawie annat. We Włoszech zwiedził najznaczniejsze miasta, szczegółowo zapisując swe wrażenia w diariuszu. W drugiej połowie 1541 był z powrotem w Polsce. Między poselstwami sprawował szereg urzędów ziemskich. Postąpił znacznie w godnościach po związaniu się ok. 1544 ze stronnictwem Bony. Ok. 1548 został ochmistrzem królowej, a w 1549 — podkanclerzym. Od 1546 zasiadał jako referendarz na sądach królewskich; od 1547 uczestniczył jako senator na sejmach. 22 lutego 1552 objął kanclerstwo wielkie koronne. W roku następnym prowadził do Polski Katarzynę Austriaczkę, trzecią żonę Zygmunta Augusta. W polityce wewnętrznej reprezentował ideologię katolicką; m. in. nie dozwalał dysydentom odbywać synodów w Krakowie i przyczynił się do banicji F. Lismanina, niemniej jednak pracował nad pogodzeniem wyznań, a w 1558 domagał się na sejmie soboru narodowego obok egzekucji praw. Był zwolennikiem wzmocnienia władzy królewskiej. Posiadał dużą wiedzę prawniczą. Słynął jako znakomity mowca i mecenas. Zmarł 12 maja 1563.

TWÓRCZOŚĆ

1. Itinerarium podróży do Włoch z lat 1540-1541. Autograf był w Bibl. Poturzyckiej we Lwowie, rkps nr 58. Obszerne streszcz. ogł. K. Hartleb: Jan z Ocieszyna Ocieski.... Lw. 1917. Fragm. (opis Florencji z 1541) przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.

2. Mowa na sejmie lubelskim 1544. (Odpowiedź J. Tarnowskiemu). Podał Ł. Górnicki: Dzieje w Koronie Polskiej. Kr. 1637. Przedr.: pt. Mowa, czyli odpowiedź na mowę Jana z Tarnowa. *Mowy wyborne z różnych polskich krasomówców i dziejopisów wyjęte.* Lubl. 1759; K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 408-409; A. Małecki: Wybór mów staropolskich świeckich

sejmowych i innych. Kr. 1860. Wyd. kryt. H. Barycz: Ł. Górnicki: Dzieje... Wr. 1950 *BN* I, 124, s. 85-86.

3. Mowy na sejmie warszawskim z 1548. Streszcz. i skróty z diariusza sejmu ogł. J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 1. W-wa 1822; toż wyd. 2 Lipsk 1838.

4. Wypowiedź na sejmie 1556-1557. Ogł. (z diariusza sejmu w Bibl. Kórn. sygn. 256 II, 130) S. Bodniak: Walka o interim na sejmie 1556/7 r. *Ref. w Pol.* 1928 s. 9 i odb. Kr. 1927.

5. Nauka o granicach. (Nieznane dzieło, zawierające doświadczenia prawnicze autora z dziedziny sporów ziemskich).

Wiad. (za J. Przerębskim) podał T. Czacki: O litewskich i polskich prawach. T. 2. W-wa 1801 s. 176, 180.

Listy i materiały

1. Do K. Szydłowieckiego, dat. z Konstantynopola 19 kwietnia 1531. Z rkpsu Arch. w Królewcu wyd. *Acta Tomiciana* t. 13 (1915); wyd. K. Hartleb, jw. Twórczość poz. 1, Dod.

2. Do K. Szydłowieckiego, dat. 1531. Ogł. N. Jorga: Acte străine din Archivele Galitiei, vechi Prussi şi terilor. Bukareszt 1913 *Studii şi Documente* 23.

3. Do J. Dantyszka, dat. z Wilna 25 września 1540. Z rkpsu Muz. Czart. nr 1597, Korespondencja Dantyszka p. 1127, ogł. K. Hartleb, jw. Twórczość poz. 1.

4. Do Zygmunta Augusta, dat. 13 września 1543. Rkps w: Teki Górskiego ks. 23, fol. 100-103.

5. Listy do S. Hozjusza z 1551-1558. Wyd. F. Hipler i W. Zakrzewski: Stanislai Hosii epistolae. T. 2 cz. 2. Kr. 1888 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 9.

6. Do Zygmunta Augusta, dat. w Warszawie 27 stycznia 1556; do J. Przerębskiego, tejże daty. Wyd. *Kwart. Nauk.* 1836 t. 3 s. 341-344.

7. Do Zygmunta Augusta, dat. w Krakowie 14 lipca 1556. Wyd. W.S. de Broel-Plater: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. T. 1. W-wa 1858 (z przekł. pol.).

8. Do Jana kardynała Morono, dat. 22 kwietnia 1561. Ogł. A. Theiner. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae.* T. 2. Rzym 1861 s. 637-638.

9. Od P. Tomickiego, dat. najprawdopodobniej w Krakowie, ok. 6 maja 1533. Wyd. W. Pociecha. *Acta Tomiciana* t. 15 (za r. 1533). Wr. 1957 s. 341 nr 248.

10. Od S. Hozjusza, dat. z Heilsbergu 14 marca 1557. Wyd. F. Hipler i W. Zakrzewski, jw. poz. 5, s. 797-798.

11. Akt nominacji na podkomorstwo krakowskie przez Zygmunta I, dat. z Krakowa 3 marca 1543. Ogł. K. Hartleb, jw. Twórczość poz. 1.

12. Dokumenty do spraw majątkowych — zob.: Katalog dokumentów Zakładu Nar. im. Ossol. Cz. 1. Oprac. A. Fastnacht. Wr. 1953.

Listy w rkpsach: Arch. we Fromborku, zob. K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934) s. 56; Bibl. Czart. 1599, 1602, 1605; Nemzeti Muzeum w Budapeszcie, sygn. Fol. Lat. 258.

Zob. K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2 s. 280.

OPRACOWANIA

K. Warszewicki: Opuscula inedita. (Powst. w XVI w.). Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1883 s. 88; toż pt. Nie wydane pisma... W-wa 1883. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 211-217. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 44-46. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 403-408. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858 s. 198-199. — F. M. S. (Sobieszczański): Ocieski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — J. Szujski: Przypisy do wyd.: Diariusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 1 (1872) s. 80-81. — K. Hartleb: Z Ocieszyna Ociescy herbu Jastrzębiec. Przodkowie i rodzeństwo kanclerza wielkiego koronnego. *Mies. Heraldyczny* 1913 nr 5/6-9/10. — K. Hartleb: Jan z Ocieszyna Ocieski. Jego działalność polityczna i diariusz podróży do Rzymu. 1501-1548. Lw. 1917 *Arch. Nauk. Wyd. Tow. dla Popierania Nauki Pol.* Dz. 1 t. 8 z. 3. [Rec.: O. Halecki. *Kwart. Hist.* 1918]. —

K. Hartleb: Polskie dzienniki podróży w XVI w. jako źródła do współczesnej kultury. Uwagi i przyczynki. Lw. 1920. — S. Bodniak: Walka o interim na sejmie 1556/7 r. *Ref. w Pol.* 1928 i odb. Kr. 1927. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 184. — J. Pajewski: Węgierska polityka Polski w połowie XVI wieku (1540-1571). Kr. 1932. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce

humanizmu. Kr. 1935. — L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936. — W. Pociecha: W sprawie wydawnictwa Aktów Tomicjanów. *Pam. Bibl. Kórn.* 1946 s. 34. — B. Leśnodorski: „Polski Makiawel". *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — H. Barycz: Z ech polsko-rzymskiej przeszłości kulturalnej. 1. Dyplomata polski w charakterze turysty. *Nasza Przeszłość* 1958 t. 8. — W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 4. Poz. 1958 *Poz. Tow. Przyj. Nauk Wydz. Hist. i Nauk Społ.* — W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 3 (1959).

OCZKO WOJCIECH (1537–1599 lub 1600)

Inna forma nazwiska: Ocellus.

Pisarz medyczny, syfilidolog.

Ur. w 1537 w Warszawie, z ojca Stanisława, stelmacha. Nauki początkowe pobierał prawdopodobnie w miejskiej i katedralnej szkole w Warszawie, po czym ok. 1559 udał się na studia do Krakowa. W 1562 uzyskał bakalaureat sztuk wyzwolonych. Powróciwszy do Warszawy uczył w szkole katedralnej. W 1565 wyjechał do Włoch; studiował w Padwie. W marcu 1568 uzyskał w Bolonii doktorat medycyny. Zwiedził Hiszpanię i Francję. Przez czas jakiś przebywał w Montpellier. W 1569 wrócił do kraju. Praktykował w szpitalu miejskim Św. Marcina w Warszawie. Następnie był lekarzem biskupa krakowskiego F. Krasińskiego. W 1573 otrzymał w dożywocie od opata hebdowskiego konwentu norbertanów dobra Nekanowice. W 1574 ożenił się z Elżbietą, wdową po Stanisławie Obrąpalskim, a w 1596 z Jadwigą Umiecką. Od 1576 do 1582 był z przerwami lekarzem przybocznym Stefana Batorego. W 1577 towarzyszył królowi w wyprawie gdańskiej. Z polecenia królewskiego badał źródła lecznicze w Szkle i Jaworowie pod Lwowem. Był następnie lekarzem Zygmunta III. Zmarł w końcu 1599 lub z początkiem 1600 w Lublinie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Cieplice. Kr. 1578, Druk. Łazarzowa. Przedr. E. Klink. W-wa 1881 (razem z poz. 2); fragm. przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

2. Przymiot. Kr. 1581, Druk. Łazarzowa. Przedr. E. Klink, zob. poz. 1.

Listy i materiały

1. List do Jacynta Młodziejowskiego, podskarbiego nadwornego, dat. 1584. Ogł. w podobiźnie E. Klink przy wyd. jw. Twórczość poz. 2.

2. Kwity dat. 30 października 1576 (również w podobiźnie); 3 kwietnia 1581. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

3. Dokumenty dot. spraw majątkowych dat. 30 lipca 1573, 23 marca 1581. Ogł. J. Lachs: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI w. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1910) Dod. s. 173-174.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 724. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. Lubomirski: W. Oczko, nadworny lekarz królów polskich — rodem z Warszawy. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 2. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Oczko (Wojciech). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — J. Oettinger: Rys dawnych dziejów Wydziału Lekarskiego Uniw. Jagiel. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 6 (1878) s. 370-371 i odb. — E. Klink: Życiorys i ocena stanowiska naukowego W. Oczki. Przy wyd.: Przymiot i Cieplice. W-wa

1881. [Rec.: St. M. *Ateneum* 1881 t. 4]. — A. A. KRYŃSKI: O języku W. Oczki. Przy wyd., jw. — Ad. Gr.: Oczko Wojciech. *Dzien. dla Wszystkich* 1885. — S. KOŚMIŃSKI: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — E. S. ŚWIEŻAWSKI, K. WENDA: W. Oczko, syfilidolog polski XVI w. *Pam. Tow. Lekarskiego Warsz.* t. 86 (1890) i odb. [Rec.: J. ROSTAFIŃSKI. *Kwart. Hist.* 1892]. — J. PESZKE: Wojciech Oczko jako chirurg. *Krytyka Lekarska* 1898. — J. P. (PESZKE): Oczko Wojciech. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 3/4 (1904). — J. LACHS: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI w. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1910) s. 157-158. — A. BEDNARSKI: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928 s. 38-40. — A. KNOT: Lekarze Batorego. *Arch. do Dziejów Medycyny* 1928. — A. KNOT: Dwór lekarski Stefana Batorego. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 8 (1928) s. 157-158, 165-170. — K. PIEKARSKI: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 184. — B. OLSZEWICZ: Poland and the Discovery of America. Poz. 1931 s. 24. — H. BARYCZ: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — K. DOBROWOLSKI: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 98, 145. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — T. GOSTYŃSKI: Franciszek Krasiński, polityk złotego wieku. W-wa 1938 *Studia Historico-Ecclesiastica* t. 4 s. 158. — W. ZIEMBICKI: W sprawie języka lekarskiego kilka dat historycznych. *Pol. Tyg. Lekarski* 1947 nr 43/44. — H. SUCHOWIERSKI: Rozpoznawanie i leczenie chorób wenerycznych według „Przymiotu" W. Oczki (1581). Kr. 1952 *Prace Komisji Historii Medycyny i Nauk Mat.-Przyr. PAU* t. 4 nr 1. — H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 133-134, 143; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— L. GRABOWIECKA: Autor epokowych dzieł naukowo-medycznych, ojciec balneologii i syfilidologii polskiej, dr fil. i med. Wojciech Oczko (Ocko, 1537-1600). *Położna* 1953 nr 12. — S. SZPILCZYŃSKI: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 300-301 i in.; por. toż osob. (wersja skrócona): W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — L. ZEMBRZUSKI: Pionierzy medycyny w Polsce XVI wieku. *Wiad. Lekarskie* 1953 nr 1. — L. ZEMBRZUSKI: Medycyna polska w epoce Odrodzenia. *Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej* 1954 z. 1 i nadb. — S. SZPILCZYŃSKI: Podstawy nauki lekarskiej w dobie Odrodzenia w świetle poglądów Sebastiana Petrycego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* z. 3 (1955). — R. S. BUGAJ: Prace balneologiczne lekarzy polskich wieku Odrodzenia. *Studia i Materiały...*, jw., z. 4 (1956). — R. S. BUGAJ: Prace balneologiczne lekarzy polskich wieku Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956). — H. KOWALENKO: Lecznictwo uzdrowiskowe w świetle poglądów Oczki. *Wiad. Uzdrowiskowe* 1956 nr 1 s. 52-57. — J. i S. SCHWAN: Polnische Dermatologen im Zeitalter der Renaissance. *Wissenschaftliche Zeitschrift d. Ernst Moritz Arndt-Universität Greifswald... Matematisch-naturwissenschaftliche Reihe* t. 6 (1956/57) nr 1/2. [Rec.: S. SZPILCZYŃSKI. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1958]. — L. ZEMBRZUSKI: Empiryzm na usługach medycyny. *Problemy* 1957 nr 13.

ODYMALSKI WALENTY (ur. ok. 1620)

Inna forma nazwiska: ODIMALIUS (może właściwe było nazwisko ODYMAŁA).

W i e r s z o p i s, p a n e g i r y s t a.

Ur. zapewne ok. 1620, możliwe, że we wsi Kadłub (pow. wieluński). Studiował w Akademii Krakowskiej, w 1642 został bakałarzem nauk wyzwolonych. W tymże roku wydał pierwszy utwór. Następnie ukończył studia teologiczne i już w 1654 był kapłanem, komendarzem secemińskim. Urząd ten pełnił przynajmniej do 1670. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Żałośna postać Korony Polskiej... z utracenia synów bohatyrskich, a osobliwie... Aleksandra na Koniecpolu Koniecpolskiego, rymem słowieńskim... wyrażona. Kr. 1659, dr. wdowa i dziedzice

F. Cezarego. Przedr. S. Przyłęcki: Pamiętniki o Koniecpolskich. Lw. 1842 s. 316-357.

O wojnach z Kozakami i Szwedami.

2. Wizerunk doskonałej świątobliwości z niewysławionych cnót i obyczajów chwalebnego żywota Przenajświętszej Panny... Maryi. Kr. 1660, dr. wdowa i dziedzice F. Cezarego.

Poemat w oktawach.

3. Świata naprawionego od Jezusa Chrystusa, prawdziwego Boga i człowieka... historiej świętej ksiąg dziesięć... rytmem słowieńskim wyrażone. Kr. 1670 (wg G. Korbuta; wg Estr. Kr. 1671, dr. dziedzice K. Schedla). Część pierwsza dzieła, pięć ksiąg, wyd. poprzednio pt. Świata przestępstwem pierwszych rodziców zepsowanego... Kr. 1663 (wg G. Korbuta; Estr. podaje: Świata od Chrystusa naprawionego historiej świętej księga 1, 2, 3. Kr. 1663, dr. wdowa po F. Cezarym).

Przypisywane Odymalskiemu przez J. Czubka „Obleżenie Jasnej Góry Częstochowskiej" nie jest jego dziełem. Hipotezę tę obalił A. Fei. Zob. t. 1: OBLEŻENIE...

OPRACOWANIA

H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. MUCZKOWSKI: Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab a. 1492 ad a. 1849. Kr. 1849. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Odymalski (Walenty). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — FELICYAN (F. FALEŃSKI): Treny Jana Kochanowskiego studiami i przypisami objaśnione. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 i odb. W-wa 1867. — A. BRÜCKNER: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Cz. 1. Dod. II: Mesjady polskie XVII wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 348 i odb. — R. POLLAK: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 z. 2 s. 226. — E. LAND: Z dziejów plagiatu u polskich rymotwórców duchownych XVII w. *Silva Rerum* t. 2 (1925) s. 93 i odb. Kr. 1926. — J. CZUBEK: Wstęp do wyd.: Obleżenia Jasnej Góry Częstochowskiej pieśni dwanaście. Kr. 1930 *BPP* nr 83. [Rec.: zob. OBLEŻENIE...].

OKOLSKI SZYMON (1580 – 1653)

Inna forma nazwiska: FR. SIMON DE CAMENACIA.

Heraldyk, historyk.

Ur. w 1580, prawdopodobnie w Kamieńcu Podolskim, z ojca Stanisława herbu Rawicz. Uczył się we Lwowie u dominikanów, następnie wstąpił do tego zakonu i uzyskawszy doktorat teologii wykładał tam ów przedmiot oraz sprawował rektorstwo. Działał też jako kaznodzieja. W 1637-1638 jako kapelan obozowy brał udział w wyprawach hetmana Mikołaja Potockiego na Kozaków. W 1638 został przeorem w Konstantynowie, w 1641 w Kamieńcu Podolskim, w 1646 w Tyśmienicy, w 1648 w Jezupolu. W 1648 na kapitule lwowskiej został obrany prowincjałem Rusi. Zmarł we Lwowie 10 czerwca 1653 (wg Estr. 1654).

TWÓRCZOŚĆ

1. Diariusz transakcjej wojennej między wojskiem koronnym i zaporoskim w r. 1637. Zamość 1638, dr. J. Jastrzębski. Przedr. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 1. Fragm. (uniwersał hetmana Koniecpolskiego, dat. w Barze 3 września 1637) przedr. B. Baranowski: Powstania chłopskie na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. W-wa 1952 s. 103-104.

2. Kontynuacja diariusza wojennego... w roku 1638 odprawiona. Kr. 1639, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 2.

Przekł. ros. zob. E. Maliszewski: Bibliografia pamiętników polskich i Polski dotyczących. W-wa 1928 s. 43.

3. Orbis Polonus. T. 1-3. Kr. 1641-(1645), dr. F. Cezary.

Herbarz, z którego korzystał K. Niesiecki.

OPRACOWANIA

D. BRAUN: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 77-81. — J. D. A. JANOCKI: Nachricht von denen in der Hochgräflich Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Cz. 1. Drezno 1747 s. 59, 68-72; cz. 3. Wr. 1753 s. 32-37. — F. BENTKOWSKI: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 1. Kr. 1819 s. 174--192; por. *Dzien. Wil.* 1820 t. 1 s. 272--282. — Ł. GOŁĘBIOWSKI: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 145, 188, 196. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków.

T. 2. Lw. 1833. — Ż. Pauli: Starożytności galicyjskie. Lw. 1838-1840. — J. J. (Jerzmanowski): Szymon Okolski. *Przyj. Ludu* 1845 nr 1. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T. 1. Lw. 1860 s. 296; t. 2. Lw. 1861 s. 214-223. — F. M. S. (Sobieszczański): Okolski (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — S. Krzyżanowski: De Simonis Okolscii... vita et scriptis historicis. Kr. 1870. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — B. Baranowski: Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632--1648. Łódź 1949 *Prace Instytutu Hist. U. Ł.* nr 1. (Maszynopis powiel.). — F. Bielak: Działalność naukowa Szymona Starowolskiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5. S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957).

OKUŃ KRZYSZTOF (połowa XVI w. – po 1609)

W i e r s z o p i s.

Pochodził z Grodziska na Mazowszu. Był synem Piotra, kasztelana czerskiego i ochmistrza dworu królowej Elżbiety, żony Zygmunta Augusta. W młodości przebywał jako dworzanin u kanclerza W. Dembińskiego, potem kształcił się we Włoszech. Ok. 1590 został starostą kujawskim. Zmarł po 1609.

TWÓRCZOŚĆ

Chwały Zygmunta Augusta króla. Kr. 1609, dr. A. Piotrkowczyk. (Na końcu wiersz: Pieśń o tymże świętej pamięci królu. Powst. 1572).

OPRACOWANIA

F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814 s. 271. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. T. 1. W-wa 1841 s. 103. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. Petersb. 1842 s. 325. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 138; t. 8. Kr. 1851 s. 149. — F. M. S. (Sobieszczański): Okuń (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. Brückner: Z teki bibliograficznej. 7. Volumina miscellanea. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 84-85. — A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 257; toż wyd. 2 Kr. 1935 s. 269.

OLEŚNICKA ZOFIA (połowa XVI w.)

R z e k o m o p i e r w s z a p o e t k a p o l s k a.

Wg T. Grabowskiego brała czynny udział w ruchu reformacyjnym; była kalwinką. Wg S. Kota pochodziła z rodu Szafrańców z Pieskowej Skały. Mąż jej, Mikołaj Oleśnicki, wprowadził protestantyzm w Pińczowie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Pieśń nowa, w której jest dziękowanie Panu Bogu. (Inc.: Z ochotnym sercem...). Kr. 1556, dr. Łazarz Andrysowic. Inne wyd.: Kr. 1558; przedr. m. in. w: Cantional, to jest księgi psalmów, hymnów i pieśni duchownych. Gdańsk 1636; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 445-446 (tu wiad. o in. przedr.); A. Jocher: Obraz bibliograficzno--historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 240; pierwszą zwrotkę przedr.: J. Reiss: Najpiękniejsza ze wszystkich jest muzyka polska. Kr. 1946; toż: K. Estreicher: Bibliografia polska. T. 23. Kr. 1910 s. 323; w: *Muzyka polskiego Odrodzenia. Wybór utworów z XVI i początku XVII wieku.* Kr. 1953. (Tekst z nutami na chór a cappella — przejrzał i znakami opatrzył S. Wiechowicz); toż w: *Music of the Polish Renaissance. A Selection of Works from the XVIth and the Beginning of the XVIIth Century.* Kr. 1955; w: *Śpiewnik Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polskiej Rzeczy-*

pospolitej Ludowej. W-wa 1956 nr 373; dwie pierwsze zwrotki przedr. (jako utwór C. Bazylika) S. Kot: Nieznany poeta polski XVI wieku. *Zeitschrift f. Slawische Philologie* t. 25 (1958) s. 115; tekst pierwszej zwrotki (z nutami C. Bazylika) w: *Historia muzyki powszechnej*. T. 1: Do Renesansu włącznie. W-wa 1957 s. 313-314; tekst osob. oraz tekst z nutami C. Bazylika — transkrybowanymi — wyd. Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz w: C. Bazylik: Pieśni na 4-głosowy chór mieszany a cappella. Kr. 1958 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* z. 24.

Facsimile podał K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 1. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854.

Przekł. ang.: P. Mroczkowski w: *Music of the Polish Renaissance*..., jw., s. 359.

Nazwisko wg akrostychu: „Zofia Oleśnicka z Pyeskowej Skali". M. Wiszniewski, B. Chlebowski, R. Pilat i in. uważali Oleśnicką za autorkę tej pieśni. P. Chmielowski i A. Brückner uważali zapis akrostychiczny za niedostateczny dowód autorstwa. S. Kot za autora uważa C. Bazylika (zob.), a akrostych traktuje jako dedykację utworu.

Materiały

Deklaracja podatkowa, dat. z Damianic 15 września 1552. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 (z podobizną autografu).

OPRACOWANIA

F. M. S. (Sobieszczański): Oleśnicka (Zofia). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — B. Chlebowski: Udział kobiet polskich w życiu duchowym społeczeństwa. *Upominek. Księga zbior. E. Orzeszkowej*. Kr. 1893; przedr.: Pisma. T. 1. W-wa 1912. — P. Chmielowski: Udział kobiet w twórczości literackiej. *Kobieta współczesna. Książka zbior*. W-wa 1904. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) s. 305-306 i odb. — A. Brückner: [K. Estreicher: Bibliografia polska. T. XXIII (1909-10). Rec.]. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 415. — S. Kot: Nieznany poeta polski XVI wieku. *Archiv f. Slawische Philologie* t. 25 (1958) z. 1.

OLEŚNICKI ZBIGNIEW (1389—1455)

Mowca.

Ur. 5 grudnia 1389 w Siennie (Oleśnicy?); syn Jana, sędziego ziemi krakowskiej, i Dobrochny z Rożnowa. W chłopięcym wieku przebywał przez pewien czas we Wrocławiu, gdzie nauczył się niemieckiego. Kształcił się początkowo w Sandomierzu, następnie od 1406 na wydziale *artium* Akademii Krakowskiej. Interesował się zwłaszcza historią. Swój styl wzorował na klasykach (Cycero) i humanistach. Podobno znał dobrze język węgierski. W 1410 został sekretarzem królewskim. Odznaczył się w bitwie pod Grunwaldem. Wielokrotnie odbywał poselstwa: wiosną 1410 do Zygmunta Luksemburskiego; w 1411 na dwór papieża Jana XXIII w Rzymie; w 1420 ponownie do Zygmunta, ostro protestując przeciw arbitralnemu wyrokowi cesarza co do zatargu Polski z Zakonem; w 1421 po raz trzeci do Zygmunta; w 1424 do elektora brandenburskiego Fryderyka.

W 1423 uzyskał biskupstwo krakowskie i odtąd wpływał bardzo poważnie na przebieg polityki polskiej. Stał na czele stronnictwa reprezentującego interesy hierarchii kościelnej i możnowładztwa małopolskiego. W ostatnich latach życia Jagiełły (zm. 1434) i za małoletności Władysława III jako członek regencyjnej rady królewskiej istotnie rządził Polską. Nieprzejednanie zwalczał husytyzm: był jednym z głównych inicjatorów edyktu wieluńskiego 1424; w 1431 wystąpił z interdyktem w związku z pobytem husyckiego poselstwa czeskiego w Krakowie; przyczynił się do klęski Spytka z Melsztyna w 1439; w 1449 interweniował w sprawie zbiegłego wiklefisty Andrzeja Gałki z Dobczyna. Wrogość względem husytyzmu dyktowała mu nieangażowanie się w sprawie czeskiej i niekorzystanie z czeskiej pomocy przeciw Krzyżakom (1433, 1438). Zamierzał pozyskać dla Polski Śląsk — w 1443 nabył dla biskupstwa krakowskiego księstwo siewierskie. W stosunku do Litwy dążył do najściślejszego jej związku z Polską (1432), był przeciwnikiem planów koronacji Witolda (zm. 1430) i wrogiem Świdrygiełły. Z Krzyżakami, po pomyślnej akcji wojskowej, zawarł korzystny pokój w Brześciu Kujawskim

w 1435. Wielkim jego planem politycznym było antytureckie przymierze polsko-węgierskie poprzez unię personalną (1440). W 1441 oficjalnie zgłosił akces do soboru bazylejskiego, od którego przyjął na pewien czas tytuł kardynała. Następnie, wobec upadku znaczenia soboru, złożył w 1447 obediencję papieżowi Mikołajowi V i ostatecznie uzyskał kardynalat jesienią 1449 za staraniami Jana Długosza i Mikołaja Lasockiego, na podstawie dawniejszej (1439) nie przyjętej kreacji z rąk Eugeniusza IV. Klęska warneńska (1444) podcięła jego znaczenie. Wobec samodzielnego Kazimierza Jagiellończyka przeszedł do opozycji, przeciwstawiając się ograniczaniu wpływów Kościoła na sprawy polskie, domagając się m. in. inkorporacji Litwy i zatwierdzenia praw koronnych.

Ważna była jego działalność kulturalna; gorliwie opiekował się Akademią Krakowską, m. in. fundując dla niej Bursę Jerozolimską w 1454 i prebendy. Współpracowali z nim: Jan Długosz (od 1431), Mikołaj Lasocki, Jakub z Sienny, Jan Elgot, Tomasz Strzempiński i in. Od 1442 korespondował z Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim. Zmarł 1 kwietnia 1455 w Sandomierzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowa do cesarza Zygmunta 30 stycznia 1420 we Wrocławiu. Podał J. Długosz: Historiae Polonicae libri XII. W: Opera omnia. T. 13. Wyd. Ż. Pauli i A. Przezdziecki. Kr. 1877.

Przekł. pol.: M. Dzieduszycki: Zbigniew Oleśnicki. T. 1. Kr. 1853 s. 200-206; K. Mecherzyński w: J. Długosz: Opera..., jw. t. 5. Kr. 1869.

2. Mowa do króla Władysława Jagiełły z 1424. Treść podał J. Długosz, jw. poz. 1.

Przekł. pol. K. Mecherzyński, jw. poz. 1, s. 304-305.

3. Mowa do księcia Witolda z 1429. Podał J. Długosz, jw. poz. 1.

Przekł. pol. K. Mecherzyński, jw. poz. 1, s. 343-344.

4. Mowa na wiecu w Korczynie 4 lutego 1434. Ogł. L. Rzyszczewski: Szczegół do życia Z. Oleśnickiego. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 3 s. 364-368.

Listy i materiały

1. Do papieża Marcina V, pisany z „Raszburga" ok. 20 września 1423. Wyd. A. Prochaska. *Codex epistolaris Vitoldi*. Kr. 1882 *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 6.

2. Listy z 1425-1455, m. in. do kardynała Juliana Cesariniego, Jana Elgota, papieża Eugeniusza IV, Jana Giskry, Jana Kapistrana, Jakuba z Krakowa, Kazimierza Jagiellończyka, Mikołaja Lasockiego, papieża Mikołaja V, Marcina z Przemyśla, Eneasza Sylwiusza Piccolominiego, Tadeusza z Treviso, Jana Tęczyńskiego, Władysława Warneńczyka; do duchowieństwa na soborze bazylejskim, do profesorów Akademii Krakowskiej. Wyd.: A. Sokołowski, J. Szujski. *Codex epistolaris saeculi XV* t. 1 (1876) *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 2; wyd. A. Lewicki. *Codex...*, jw. t. 2 (1891) *Monumenta...*, jw. t. 12; wyd. A. Lewicki. *Codex...*, jw. t. 3 (1894) *Monumenta...*, jw. t. 14. — Listy: do Marcina z Przemyśla, dat. w grudniu 1449; do E. S. Piccolominiego, dat. 10 września 1453, przedr. z poprawkami I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

3. Listy z 1437-1453 i b. d., m. in. do Eneasza Sylwiusza Piccolominiego, Kazimierza Jagiellończyka, papieża Mikołaja V, Mikołaja Lasockiego oraz do biskupa wrocławskiego i do książąt śląskich w sprawie Andrzeja Gałki. Ogł. M. Dzieduszycki: Zbigniew Oleśnicki. T. 2. Kr. 1854 Dokumenta i dowody. (W tekście monografii przekł. pol. pojedynczych listów).

4. Do Kazimierza Jagiellończyka, dat. z Krakowa 1453. Ogł. w przekł. pol. M. Wiszniewski: Pomniki historii i literatury polskiej. T. 4. Kr. 1835.

5. Do Związku Pruskiego, dat. z Nowego Sącza 20 kwietnia 1453. Ogł. K. Górski: Kilka dokumentów toruńskich z r. 1453. *Zapiski Tow. Nauk. w Tor.* t. 15 (1949).

6. Od Marcina V, dat. z Rzymu 10 lipca 1423; od Stanisława Ciołka, pisany w początkach 1428. Wyd. jw. poz. 1.

7. Listy z 1424-1451, m. in. od Jana Długosza, Jana Elgota, Eneasza Sylwiusza Piccolominiego, papieża Eugeniusza IV, papieża Feliksa V, Jana Kapistrana, Marcina V, Mikołaja V, Wincentego Kota, soboru bazylejskiego. Wyd. jw. poz. 2. — List od J. Długosza, dat. w maju 1450, przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 2.

8. Od E. S. Piccolominiego, dat. z Neustadt ok. 1444. Ogł. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 486-512.

9. Zob. też: GAŁKA Andrzej, Listy i ma-

teriały; L. Vadding: Annales minorum seu trium ordinum... T. 12. Rzym (wyd. w 1731-1736); H. Zeissberg: Analekten. II. *Zeitschrift f. d. Österreichischen Gymnasien* 1871; Wolkan. *Fontes Rerum Austriacarum* t. 68 (1918).

Wybór listów z 1423-1450 w przekł. pol. ogł. R. Heck, E. Maleczyńska: Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych (do r. 1454). Wr. 1953.

10. Materiały do dziejów stosunków z Akademią Krakowską — zob.: Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab Anno 1441 ad Annum 1589. Wyd. H. Barycz. Kr. 1933 *Arch. do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 2.

OPRACOWANIA

Monografia: M. Dzieduszycki: Zbigniew Oleśnicki. T. 1-2. Kr. 1853-1854.

L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 1. Kr. 1852. — H. Zeissberg: Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau. Innsbruk 1872. — H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 1. W-wa 1877 s. 235-239. — G. Voigt: Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder das erste Jahrhundert des Humanismus. Wyd. 3. T. 2. Berlin 1893 s. 327-330. — J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1-2. Kr. 1900. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. —

M. Bałaban: Historia Żydów w Krakowie i na Kazimierzu. 1304-1868. Kr. 1931 s. 40-54. — J. Skoczek: Wychowanie Jagiellonów. Lw. 1932. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 37. — J. Garbacik: Studia nad stosunkami polsko-włoskimi w XV w. *Rozpr. Wydz. Filol. U.J.* t. 1 (1930/1934) i odb. Kr. 1934. — T. Kardos: Magyar reneszánszírók. Budapeszt 1934; por. T. Csorba: Przegląd wydawnictw węgierskich z zakresu dziejów Polski wieku XVI. *Przegl. Hist.* 1946 s. 156. — C. Bogdalski: OO. Bernardyni w Polsce 1453-1530. Zarys dziejów na tle współczesnych wydarzeń. T. 1-2. Kr. 1933. [Rec.: S. Rosiak. *Ateneum Wil.* 1935 s. 407]. — L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936. — I. Zarębski: Stosunki Eneasza Sylwiusza z Polską i Polakami. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 70 (1939); por. *Spr. PAU* 1938 nr 5. —L. Szathmáry: Az asztrológia, alkémia, és misztika Mátyás király udvarában. *Mátyás Király Emlékkönyv.* T. 2. Budapeszt 1940 s. 422 nn. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. —

M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska: Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej. W-wa 1947. — E. Maleczyńska: Społeczeństwo polskie pierwszej połowy XV wieku wobec zagadnień zachodnich. Wr. 1947. — R. Grodecki: Konfederacje w Polsce w XV w. *Spr. PAU* 1951 nr 10. Kr. 1953. — J. Macek: Husité na Baltu a ve Velkopolsku. Praga 1952 *Za svobodu lidu* z. 9; przekł. pol. D. Reychman pt. Husyci na Pomorzu i w Wielkopolsce. W-wa 1955. — A. Lipska: Możnowładztwo polskie XIV i pierwszej połowy XV w. a sprawa zjednoczenia Śląska z Polską. *Szkice z dziejów Śląska.* W-wa 1953. — A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka — pionier polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4. — S. Piekarczyk: Walka J. Ostroroga o suwerenność władzy królewskiej. *Nowe Drogi* 1953 nr 2 s. 94-95. — J. Bardach: W sprawie artykułu „O roli mas w historii". *Myśl Filoz.* 1954 nr 1 s. 367. — M. Biskup: Do genezy inkorporacji Prus. *Studia pomorskie.* Poz. 1954 (= *Przegl. Zach.* 1954 nr 7/8). — A. Lipska: Kuria papieska wobec Śląska w XIV-XV wieku. *Konferencja Śląska Instytutu Historii PAN. Wrocław 28 VI-1 VII 1953.* T. 1. Wr. 1954 s. 125-126. — S. M. Kuczyński: Korektury historyczne do „Krzyżaków" Henryka Sienkiewicza. *Przegl. Zach.* 1955 nr 7/8 s. 521-522 i in. — P. Bober: Z dziejów synodów dawnej diecezji krakowskiej w XIV, XV i XVI w. *Roczniki Teolog.-Kanoniczne* t. 3 (1956). — W. Knoppek: Zmiany w układzie sił politycznych w Polsce w drugiej połowie XV w. i ich związek z genezą dwuizbowego sejmu. *Czasop. Prawno-Hist.* 1955 z. 2. — I. Zarębski: Problemy wczesnego Odrodzenia w Polsce. Grzegorz z Sanoka — Boccaccio — Długosz. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957) s. 7 i in. — J. Fijałkowski: Nowosądecka kolegiata. Cz. 1: Dzieje kapituły mniejszej (1448-1791). W-wa 1958 *Studia Historico-Ecclesiastica* 11. — M. Biskup: Zjednoczenie Pomorza wschodniego z Polską w połowie XV wieku. W-wa 1959. — M. Brożek: Czy Filip Kallimach jest autorem „Żywotu Długosza"? *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Historycznolit.* z. 3 *Filologia* z. 5 (1959). — K. Górski: Rządy wewnętrzne Kazimierza Jagiellończyka w Koronie.

Kwart. Hist. 1959. — E. Maleczyńska: Ruch husycki w Czechach i w Polsce. W-wa 1959. — T. Bieńkowski: „Cicero cui omnes cedimus". Uwagi nad znajomością Cycerona w Polsce w XV wieku. *Meander* 1960 z. 5/6. — I. Zarębski: „Gesta Sbignei" jako element ewolucji w genezie „Annalium" Jana Długosza. *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane R. Grodeckiemu.* W-wa 1960.

Zob. też: Akademia Krakowska; Długosz Jan; Lasocki Mikołaj.

OLIZAROWSKI AARON ALEKSANDER (ok. 1618 – w albo przed 1659)

Inne formy nazwiska: Olizar; Olizarovius; Olżarowski.

P i s a r z p r a w n o - p o l i t y c z n y.

Ur. ok. 1618, zapewne na Mazowszu, w rodzinie szlacheckiej pochodzącej z Podlasia. Przez siedem lat studiował humaniora i filozofię w kolegium jezuickim w Poznaniu, po czym dostał się do akademii w Grazu, gdzie uzyskał mistrzostwo nauk wyzwolonych oraz kształcił się w teologii i prawie. Ok. 1640 wyjechał na Węgry; był w Bratysławie. 22 października 1641 prawdopodobnie jako preceptor wojewodziców brzeskich Szczawińskich zapisał się wraz z nimi na uczelnię w Ingolstadcie, gdzie zgłębiał prawo i wydał pierwsze prace o retoryce i polityce. Ok. 1643 został radcą Filipa Wilhelma, księcia Neuburskiego. Po bezskutecznych staraniach o katedrę i uzyskaniu w 1644 doktoratu obojga praw udał się do Padwy celem kontynuowania zaczętych studiów medycznych. Przypuszczalnie już w 1646 objął jedną z katedr prawa kościelnego Akademii Wileńskiej. Wobec inwazji wojsk moskiewskich na Litwę udał się do Królewca, gdzie przebywał od początku 1655 do końca życia. Studia medyczne zakończył tam doktoratem najpóźniej w 1658. Mimo studiowania teologii nie był księdzem. Zajmował postępowe stanowisko w sprawie chłopskiej w Polsce. W 1659 już nie żył.

TWÓRCZOŚĆ

1. Institutiones rhetoricae. Ingolstadt 1643, dr. G. Haenlin.

Wykład zagadnień retorycznych. Estr. nie zna.

Unikat był w Bibl. Uniw. w Monachium.

2. Quaestiones politicae in utramque partem disputatae. Ingolstadt 1643, dr. G. Haenlin.

Dzieło o tematyce polityczno-ustrojowej.

3. Assertiones ex iurisprudentia. Wil. 1647, Druk. Akademii T. J.

4. De politica hominum societate libri tres. Gdańsk 1651, dr. J. Forster. Rozdz. 6: De gymnastica — w przekł. pol. T. Simla przedr. B. Suchodolski: Rozwój myśli o wychowaniu fizycznym w dobie Odrodzenia. Wr. 1959 *Źródła do Dziejów Kultury Fizycznej* 2.

Kompilacja licznych autorów, niemal wyłącznie zachodnich, starożytnych i nowszych.

OPRACOWANIA

J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1849 s. 468. — M. Baliński: Dawna Akademia Wileńska... Petersb. 1862 s. 147-148. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899/1900. — A. Karbowiak: Olizarowski o edukacji. *Muzeum* 1905. — S. Kot: Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu. Kr. 1919 s. 112-113 i in. — S. Kot: Działalność naukowa i literacka A. A. Olizarowskiego. *Spr. PAU* 1920 nr 5. — S. Kot: Aron Aleksander Olizarowski, profesor prawa Akademii Wileńskiej. *Księga pam. ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniw. Wil.* T. 1. Wil. 1929 i odb. — E. Jarra: A. A. Olizarowski jako filozof prawa. *Księga pam. celem uczczenia 350 rocznicy założenia Uniw. Stefana Batorego w Wilnie.* W-wa 1931. — E. Jarra: Le Bodinisme en Pologne au XVII-e siècle. *Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique* 1933 nr 1-2 s. 126 nn. i odb. Paryż 1933. — J. Freylichówna: Ideał wychowawczy szlachty polskiej w XVI i początku XVII wieku. W-wa 1938 s. 54, 133. —

H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 88-89; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*

Sesji Nauk. Odrodzenia. (Maszynopis powiel.). — E. Lipiński: Elementy merkantylizmu w literaturze ekonomicznej XVII wieku. Rozdz. 5: Aleksander Olizarowski — wyznawca Morusa. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — P. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5. S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957). — P. Rybicki: Z dziejów polskiego arystotelizmu. „De politica hominum societate" A. A. Olizarowskiego. *Studia i Materiały...*, jw. z. 3 (1959).

OLSZOWSKI ANDRZEJ (1621—1677)

M o w c a, p i s a r z p o l i t y c z n y.

Ur. 21 (lub 27) stycznia 1621 w Olszowie, w ziemi wieluńskiej; syn Waleriana, kasztelana spicymierskiego, i Zofii Duninówny. Uczył się u jezuitów w Kaliszu i w Akademii Krakowskiej. Następnie studiował prawo i teologię w Rzymie, Padwie i w Paryżu. W 1646 wrócił do kraju z tytułem doktorskim. Przez pięć lat był kanclerzem prymasa Macieja Łubieńskiego. W 1648 brał czynny udział w elekcji. Był sekretarzem Jana Kazimierza. W 1658 sprawował misję dyplomatyczną do Frankfurtu n. Menem i do Wiednia. W 1660 otrzymał referendarstwo wielkie koronne, a w 1661 biskupstwo chełmińskie. W 1666 został podkanclerzym koronnym i piastował tę godność przez dziesięć lat. Przyczynił się w głównej mierze do wyboru na króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim, objął rządy archidiecezji 2 stycznia 1675. Uczynił zapis na rzecz biblioteki Kolegium Większego Akademii Krakowskiej przewidujący utworzenie dwóch stałych stanowisk bibliotekarzy dla porządkowania zbiorów. Zmarł 29 sierpnia 1677 w Gdańsku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Memoriale nomine Sacrae Regiae Majestatis Poloniae et Sueciae ad... S. R. Imp. Electores, principes et ordines. B. m. 1658. Wyd. nast.: b. m. 1658 (z przekł. holenderskim); b. m. r.; b. m. 1659.

P r z e k ł. h o l e n d e r s k i pt. Aenspraecke, ende over-gegeven Memoriael, van weghen Sijne Kon. Majt. van Poolen, Sweeden... aen de doorluchtige Heeren Keur-Fursten des H. Roomschen Rijcx. B. m. 1658 (wraz z tekstem łac.).

2. Censura candidatorum sceptri Polonici. B. m. r. (kilka ed.). In. wyd. b. m. 1669 (kilka ed.).

P r z e k ł. f r a n c. pt. Censure ou discours politique, touchant les prétendants à la couronne de Pologne. B. m. 1669. Wyd. nast.: b. m. (1669); Kolonia 1670.

P r z e k ł. h o l e n d e r s k i pt. Censura, of oordeel over de Trachters naar de kroon van Polen. B. m. 1669.

3. Mowy pol. z 1649-1676 i in. Wyd.: J. S. Pisarski: Mowca polski. T. 2. Kalisz 1676; J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745.

4. Mowy łacińskie z 1665-1674 i in. Wyd. J. C. Luenig: Orationes procerum Europae. T. 2. Lipsk 1713.

Niektóre mowy wychodziły współcześnie osobno; zob. Estr. XXIII, 341-348.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Do Chrystiana, księcia lignickiego, dat. w Krakowie 26 listopada 1669. Wyd. A. Mosbach: Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji szląskiej. Ostrów 1860 s. 353.

2. Korespondencja z Janem Sobieskim z 1668-1670. Wyd. F. Kluczycki: Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego. T. 1 cz. 1 (1629-1671). Kr. 1880 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 2.

3. Od Jana Sobieskiego z 1670-1673. Wyd. A. Grabowski: Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. T. 2. Kr. 1845 s. 323-353.

4. Korespondencja, m. in. listy od A. C. Załuskiego. Wyd. A. C. Załuski: Epistolarum historico-familiarium tomus primus. Braniewo 1709.

5. Korespondencja różnych osób dot. m. in. A. Olszowskiego oraz inne dokumenty i materiały. Wyd.: F. Kluczycki, jw. poz. 2, t. 1 cz. 1 (1629-1671). Kr. 1880; t. 1 cz. 2 (1672-1674). Kr. 1881; A. C. Załuski, jw. poz. 4, oraz t. 1 cz. 2. Braniewo 1710.

OPRACOWANIA

S. Bużeński: Vitae archiepiscoporum Gnesnensium. (Powst. w XVII w.). Wyd. W. Mitzler de Kolof w: *Acta litteraria Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae.* Trimestre primum. W-wa

1755; przekł. pol.: M. Szyszko-Bohusz pt. Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i W. K. Litewskiego. T. 4. Wyd. M. Malinowski. Wil. 1860. — Leben des Andreae Olszowski. *Polnische Bibliothek* 1718 t. 1. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 223. — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761 s. 181-184. — W. H. Gawarecki: Pamiętnik historyczny płocki. T. 1. W-wa 1828 s. 112-116. — O życiu i pracach A. Olszowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego. *Arch. Teolog.* 1836. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 138-148. — J. Bartoszewicz: Jędrzej Olszowski, prymas arcybiskup gnieźnieński. *Tyg. Ilustr.* 1863 nr 210. — F. M. S. (Sobieszczański): Olszowski (Jędrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — J. Korytkowski: Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy. T. 4. Poz. 1891. — A. Semkowicz: Olszowski Andrzej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 17 (1891). — T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. 1629-1674. T. 2. Kr. 1898 s. 139 i in. — M. G-y (Goyski): Olszowski Andrzej. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). —
T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 10. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 116-117 i odb. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 72; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957. — R. Przezdziecki: Diplomatic Ventures and Adventures. Some Experiences of British Envoys at the Court of Poland. Londyn 1953. — E. Kręglewska-Foksowicz, E. Linette, J. Powidzki, A. Sławska: Sztuka baroku w Wielkopolsce. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1958 nr 1 s. 62.

OPALIŃSKI KRZYSZTOF (1609—1655)

Satyryk.

Ur. w 1609 w Sierakowie nad Wartą; syn Piotra z Bnina, późniejszego wojewody poznańskiego, i Zofii z Kostków. Wraz z młodszym bratem Łukaszem (zob.) kształcił się najpierw w 1620–1625 w Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu, następnie wyjechał z bratem, pod opieką preceptora Pawła Rolińskiego, na studia do Lowanium, gdzie pozostawał od grudnia 1626 do lutego 1629, potem do Orleanu (1629) i do Padwy (1630). Po powrocie do kraju ok. 1630 zaczął jako poseł brać czynny udział w życiu politycznym, kaptując sobie szlachtę wielkopolską, wśród której ród jego miał wielki mir. Od 1632/1633 był starostą śremskim. W 1634 ożenił się bogato z Teresą Czarnkowską. Już w 1637 został wojewodą poznańskim. Na sejmie 1638 występował przeciw przywoźnym tytułom bijąc tym w kanclerza Jerzego Ossolińskiego. Wysłany 1645 do Paryża w sprawie małżeństwa Władysława IV z Marią Ludwiką, wywiązał się chlubnie z zadania, ale spodziewanej godności marszałka dworu królowej po powrocie nie otrzymał, co pogłębiło jego niechęć do króla. Poróżniwszy się ostatecznie z dworem, przesiadywał w Sierakowie, pisząc swoje satyry. Tuż przed 1650 nawiązał stosunki z Janem Amosem Komenskim i przy jego pomocy zorganizował w Sierakowie wysoko postawioną szkołę. Miał też nie zbadane bliżej kontakty z poetą Samuelem Twardowskim. Pod Beresteczkiem przyczynił się do udaremnienia zamiarów wojennych Jana Kazimierza. Podczas inwazji szwedzkiej w lipcu 1655 pierwszy podpisał kapitulację Wielkopolski pod Ujściem; nie chciał następnie naprawić tego posunięcia przez udział w wielkopolskim powstaniu przeciw Szwedom. Otoczony niechęcią, osamotniony, zmarł nagle ok. 7 grudnia 1655 we Włoszakowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Satyry albo przestrogi do naprawy rządu i obyczajów w Polszcze należące na pięć xiąg rozdzielone... A. R. D. M. E. (= w Amsterdamie; w rzeczywistości: Leszno) 1650. Inne wyd.: b. m. (Kr.) 1650 (wg Estr. są to dwie odmienne ed.; wg G. Korbuta ed. druga jest identyczna z wyd. 1650, a rzekomego wyd. Kr. nie było). Wyd. nast.: b. m. 1651 (wyd. tytułowe; egz. Bibl. Kórn.); (Kr.) 1652; b. m. 1654; pt. Iuvenalis redivivus, to jest Satyry... B. m. (przypuszczalnie Tor.) 1691; toż Wenecja (Tor.?) 1698; pt. Icon animorum albo Zwierciadło, w którym każdy przejrzeć się i plamę obaczyć może. To jest satyry... Wenecja (Poz.?) 1698 (wersja prozaiczna z licznymi zmianami, m. in. bez satyry 6 z ks. V, Na zakony); pt. Zwierciadło... (Wenecja?) 1698 (ed. identyczna z poprzednią, ze zmianą w tyt.); pt. Satyry albo przestrogi... Poz. 1840 *Zbiór Nowy Starożytnych Klasyków Pol. drukiem dotąd nie upowszechnionych* t. 1 (przedr. wyd. 2); wyd. K. Bartoszewicz. Kr. 1884; wyd. kryt. L. Eustachiewicz. Wr. 1953 *BN* I, 147.

Fragm. przedr. m. in.: P. Chmielowski. *Złota przędza*. T. 4. W-wa 1887; J. Lemański: Satyra polska. Antologia. T. 1. W-wa 1914; Z. Dębicki: Pisarze polscy. T. 2. W-wa (1920) i osob.; W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze staropolskiej. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 54; toż wyd. 2 Kr. 1951; K. Opaliński, Ł. Opaliński: Wybór satyr. Oprac. J. Kijas. Kr. 1950 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 85; W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV--XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146; J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej*; w: *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski*. Poz. 1962.

Uwaga: M. Pełczyński w 1962 wysunął hipotezę o Łukasza Opalińskiego autorstwie „Satyr" (1650) przypisywanych tradycyjnie Krzysztofowi Opalińskiemu.

2. Mowy (na sejmiku w Środzie w 1631 i in.). Ogł. K. Szajnocha: Krzysztof Opaliński. Szkic historyczny. *Gaz. Codz.* 1860 nr 255-272; przedr.: Szkice historyczne. T. 3. Lw. 1861; toż: Dzieła. T. 3. W-wa 1876; toż wyd. osob. F. Próchnicki. Lw. 1895 *Bibl. dla Młodzieży* 13 s. 52-53, 57-62, 145-147, 153-157.

Listy i materiały

1. Na list Władysława IV, strony suspiciej wojny szwedzkiej. Wyd. w: J. Pisarski: Mowca polski albo suplement do tomu pierwszego Mów sejmowych. Kalisz 1676 s. 274-278.

2. Listy do Łukasza Opalińskiego, głównie z 1641-1650, oraz pojedyncze z 1651-1653. Wyd.: Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641-1653. Wyd. R. Pollak, M. Pełczyński, A. Sajkowski. Wr. 1957. Osiem listów z 1651-1653 ogł. uprzednio T. Nowak: Nieznane listy K. Opalińskiego do brata Łukasza z lat 1651-1653. *Teki Arch.* t. 5 (1957).

Autografy listów z 1641-1650 Bibl. Czart. nr 1645.

3. Listy do: Jana Gembickiego, dat. w Szubinie 19 października 1642; Władysława IV, dat. w Tuliszkowie 21 marca 1644. Ogł. A. Sajkowski: Krzysztof Opaliński, wojewoda poznański. Poz. 1960 s. 148, 174-175.

4. Listy z 1644-1654, m. in. do Władysława IV, Jana Kazimierza, J. Ossolińskiego, M. Gniewosza, Ł. Opalińskiego. Ogł. K. Szajnocha, jw. Twórczość poz. 2.

5. Listy w rkpsach Ossol. Fragm. listów: do Mikołaja Potockiego z 1647-1648; do Adama Kisiela, sprzed marca 1649. Ogł. S. Grzeszczuk: Spór o K. Opalińskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3.

6. Do Stanisława Lubomirskiego, dat. z Kowla 13 kwietnia 1647. Wyd. R. Pollak, M. Pełczyński, A. Sajkowski, jw. poz. 2, Dod. nr 4.

7. Od Łukasza Opalińskiego, dat. z Przemenkowa 17 sierpnia 1651. Kopia: Teki Erzepkiego, rkps Bibl. Raczyńskich nr 1314.

8. Od J. Ossolińskiego. Ogł. K. Szajnocha, jw. Twórczość poz. 2, s. 55-57.

9. Akt nadania przywilejów chłopom gromady Wałków, dat. 29 maja 1645. Ogł.: S. Grzeszczuk: Krzysztof Opaliński wobec polityki Władysława IV do r. 1645. (Materiały do biografii). *Kwart. Hist.* 1957 (wersja mniej poprawna z rkpsu Ossol. sygn. Dok. 615); S. Grzeszczuk: O „Satyrach" K. Opalińskiego. Próba syntezy. Wr. 1961 *Studia Staropol.* t. 8 s. 48-50 (wersja poprawna z Metryki Koronnej 191, Arch. Główne Akt Dawnych).

OPRACOWANIA

Monografia biograficzna: A. Sajkowski: Krzysztof Opaliński, wojewoda poznański. Poz. 1960. [Rec.: W. Czapliński. *Pam. Lit.* R. 52 (1961); D.

Herman. *Kronika M. Poznania* 1961 nr 3; S. Grzeszczuk. *Ruch Lit.* 1962 z. 5].

Monografia „Satyr": S. Grzeszczuk: O „Satyrach" K. Opalińskiego. Próba syntezy. Wr. 1961 *Studia Staropol.* t. 8.

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — K. Brodziński: Rozprawa o satyrze. *Roczniki Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 1822 t. 16 s. 258-266. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd. w: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 228--239; t. 5. Poz. 1873 s. 507-513. — E. Słowacki: ... Dzieła. T. 3. Wil. 1826 s. 158-162. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — Krzysztof Opaliński. *Przyj. Ludu* 1836 nr 31. — J. I. Kraszewski: ... Studia literackie. Wil. 1842 s. 279. — K. Szajnocha: Krzysztof Opaliński. *Gaz. Codz.* 1860 nr 255-272; przedr. w książce: Szkice historyczne. T. 3. Lw. 1861; toż: Dzieła. T. 3. W-wa 1876; wyd. osob. F. Próchnicki. Lw. 1895 *Bibl. dla Młodzieży* 13. [Rec.: W. Hahn. *Muzeum* 1896]. — W. Grochowski: Krzysztof Opaliński. *Tyg. Ilustr.*1863 nr 199-200. — W. Gr. (Grochowski): Opaliński (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII wieku. *Świt* (Lw.) 1872 nr 7-11; przedr. w książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — A. Bem: Słowo o satyrach K. Opalińskiego. *Niwa* 1873 t. 3. — K. Bartoszewicz: Wstęp do wyd.: Satyry. Kr. 1884. — T. Mandybur: Ślady wpływów satyryków rzymskich na polskich. *Spr. Wyższej Szkoły Realnej w Jarosławiu za r. szk. 1888.* Jarosław 1888 i odb. [Rec.: H. B. (Biegeleisen). *Prawda* 1889 nr 45-47; W. Bruchnalski. *Kwart. Hist.* 1889]. — T. Mandybur: K. Opaliński jako pisarz satyryczny. *Spr. Gimn. w Jarosławiu za r. szk. 1889.* Jarosław 1889 i odb. [Rec.: W. A. Bruchnalski. *Kwart. Hist.* 1891]. — A. Kraushar: Barbara Brezianka, obrazek z XVII wieku. W-wa 1892. — W. Rabski: Über die Satiren des Christoph Opaliński. Berlin 1892. [Rec.: *Ateneum* 1893 t. 3 s. 197-200; W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1894]. — Z. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. *Przegl. Prawa i Administracji* 1897 i odb.; wyd. 2 Lw. 1903. — S. Dobrzycki: K. Opaliński jako statysta. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 4; przedr. w książce: Z dziejów literatury polskiej. Kr. 1907. — A. Danysz: Jan Amos Komeński w Polsce. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 25 (1899) i odb. Poz. 1898; przedr. w książce: Studia z dziejów wychowania w Polsce. Kr. 1921. — K. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — S. Rygiel: Rzymskie wzory i źródła satyr K. Opalińskiego. *Eos* 1912 i odb. — S. Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin 1913. [Rec.: S. Kot. *Kwart. Hist.* 1920]. —

L. Chmaj: Marcin Ruar. Studium z dziejów racjonalizmu religijnego w Polsce. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 52 (1921) i odb.; przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 216 i odb. — S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9. — J. Króliński: Poglądy pedagogiczne w literaturze polskiej XVII w. *Minerwa Pol.* 1929. — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Cz. 1. Poz. 1930 s. 19. — K. Grzybowski: Sieraków n/Wartą. Zarys geograficzno-historyczny. Sieraków 1935. [Rec.: W. Maas. *Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift f. Polen* t. 31 (1936) s. 267-268]. — A. Nowaczyński: Dwaj panowie z Sierakowa. *Kur. Poz.* 1936 nr 436; toż w książce: Warta nad Wartą. Poz. 1937. — T. Grabowski: Wielkopolskie Ateny. *Kur. Poz.* 1937 nr 157. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. —

R. Wroczyński: Satyra staropolska. *Rzeczy Ciekawe* 1947 nr 2. — F. A. Kowalkowski: Peregrynacja regionalna po fraszkach i facecjach. *Ilustr. Kur. Pol.* 1948 nr 313. — St. Cz.: O satyrach K. Opalińskiego. *Rolnik Pol.* 1948 nr 32. — A. Bogdanowicz: [C. Wycech: Z dziejów chłopskich walk o społeczne wyzwolenie. W-wa 1949. Rec.]. *Nowe Drogi* 1950 nr 5 s. 225. — Ł. Kurdybacha: Dzieje oświaty kościelnej do końca XVIII w. W-wa 1949 s. 173. — B. Baranowski: Społeczno-polityczne tendencje „Satyr" K. Opalińskiego. *Prace Polon.* S. IX (1951). [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 30 (1953) s. 254]. — Ł. Kurdybacha: Oblicze społeczne literatury XVII wieku i czasów saskich. W-wa 1951 *Wiedza Powsz.* s. 57-62. — H. Awramienko: Dwór artystyczny K. Opalińskiego. (Referat wygł. na sesji

historyków sztuki w Kielcach 1952 r.). Por. J. Ł.: Konferencja w sprawie badań nad sztuką polską epoki Odrodzenia. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1952 nr 4 s. 194. — S. Skimina: Persjusz w Polsce. Tor. 1952 *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 4 z. 1. — L. Eustachiewicz: Wstęp i wyd.: Satyry. Wr. 1953 *BN* I, 147. [Rec.: J. Pietrusiewiczowa. *Pam. Lit.* R. 55 (1954); S. Grzeszczuk. Wśród pisarzy XVII wieku. *Życie Lit.* 1955 nr 21]. — E. Lipiński: Rozprawa „O pomnożeniu miast w Polsce" z roku 1648. *Zeszyty Nauk. Szkoły Głównej Planowania i Statystyki* z. 1 (1953). — S. Żurawicki: Uwagi do „Zarysu historii polskiej myśli ekonomicznej". *Ekonomista* 1953 nr 2. — R. Pollak: W drodze ku polskiej komedii politycznej. *Pam. Teatr.* 1954 z. 3/4. [Rec.: T. Witczak. *Pam. Teatr.* 1955 z. 2]. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 s. 198-201. —

W. Czapliński: Dwa sejmy w roku 1652. Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. Wr. 1955. [Rec.: A. Kersten. *Kwart. Hist.* 1956 nr 6]. — S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — T. Nowak: Zdrajca spod Ujścia w świetle własnych listów. *Tyg. Powsz.* 1955 nr 31; por. Konferencja naukowo-dyskusyjna..., (zob. niżej). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 2. — H. Olszewski: Poglądy K. Opalińskiego na państwo i prawo. *Czasop. Prawno-Hist.* 1955 z. 2. — S. Wiliński: K. Opalińskiego stosunek do sztuki. Malarstwo i grafika. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 2. — A. Sajkowski: Okoliczności i data śmierci K. Opalińskiego. *Przegl. Zach.* 1955 nr 1/2. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 287]. — A. Sajkowski: Z badań nad K. Opalińskim. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1955. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — W. Czapliński: Ideologia polityczna „Satyr" K. Opalińskiego. *Przegl. Hist.* 1956 z. 1. — S. Grzeszczuk: Spór o K. Opalińskiego. Przegląd badań nad biografią i twórczością Opalińskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3. — Konferencja naukowo-dyskusyjna poświęcona zagadnieniom związanym z osobistością K. Opalińskiego. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 2. [Tu m. in.: W. Czapliński: Najważniejsze postulaty badawcze przy dalszych pracach nad K. Opalińskim; R. Pollak: Krzysztof Opaliński w świetle listów do brata Łukasza; A. Sajkowski: Nowe szczegóły biograficzne; Dyskusja]. —

E. Lipiński: Elementy merkantylizmu w literaturze ekonomicznej XVII wieku. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — A. Przyboś: W latach potopu. Walka narodu polskiego z najazdem szwedzkim w latach 1655/1660. W-wa 1956 s. 41-42 i in. — A. Sajkowski: K. Opalińskiego „droga francuska". *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* t. 2 z. 1 (1956). [Rec.: G. L. (Labuda). *Studia Źródłoznawcze* 3 (1957)]. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 35, 37. — *Sylabizm.* Praca zbior. pod red. Z. Kopczyńskiej i M. R. Mayenowej. Wr. 1956 *Poetyka. Zarys Enc.* Dział III: *Wersyfikacja* t. 3. — S. Wiliński: Rzeźby Sebastiana Sali dla K. Opalińskiego. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1956 nr 1. — W. Czapliński: Rola magnaterii i szlachty w pierwszych latach wojny szwedzkiej. *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660.* T. 1. W-wa 1957. — S. Grzeszczuk: Krzysztof Opaliński wobec polityki Władysława IV do r. 1645. (Materiały do biografii). *Kwart. Hist.* 1957 nr 2. — S. Grzeszczuk: Uwagi o technice artystycznej „Satyr" K. Opalińskiego. *Pam. Lit.* R. 48 (1957). [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 34 (1957) s. 338]. — S. Grzeszczuk: Krzysztof Opaliński wobec polityki Władysława IV do r. 1645. (Materiały do biografii). *Kwart. Hist.* 1957. — J. Krzyżanowski: O imionach i nazwiskach w polskich przysłowiach. (Z „Okruchów przysłowioznawczych"). *Onomastica* t. 3 (1957) z. 5. — Ł. Kurdybacha: Działalność Jana Amosa Komeńskiego w Polsce. W-wa 1957. — T. Nowak: Nieznane listy K. Opalińskiego do brata Łukasza z lat 1651-1653. *Teki Arch.* t. 5 (1957). — H. Olszewski: W sprawie dalszych badań nad K. Opalińskim. *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* t. 2 z. 2 (1957). — R. Pollak: Wstęp i wyd.: Listy K. Opalińskiego do brata Łukasza. Wr. 1957. [Rec.: W. Czapliński. *Śląski Kwart. Hist. Sobótka* 1958; por. *Acta Poloniae Hist.* 1 (1958); W. Dworzaczek. *Przegl. Hist.* 1960; S. Grzeszczuk. *Pam. Lit.* R. 51 (1960)]. — A. Sajkowski: Krzysztof Opaliński wobec Władysława IV w latach 1638-1648. (W świetle własnej korespondencji). *Zeszyty Nauk. Uniw. im. A. Mickiewicza* nr 9. *Filologia* nr 1 (1957) i nadb. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicz-

nej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej*. — A. Kersten: Chłopi polscy w walce z najazdem szwedzkim 1655-1656. W-wa 1958. — E. Kręglewska-Foksowicz, E. Linette, J. Powidzki, A. Sławska: Sztuka baroku w Wielkopolsce. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1958. — Ł. Kurdybacha: Rola Komeńskiego w Europie XVII wieku. *Rozpr. z Dziejów Oświaty* t. 1 (1958) s. 28-29. — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958. — S. Wiliński: U źródeł portretu staropolskiego. W-wa 1958. — A. Przyboś, R. Żelewski: Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia. Kr. 1959. — A. Sajkowski: Staropolskie nekrologi. *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*. Poz. 1959. — S. Grzeszczuk: O niektórych problemach stylistyczno-językowych „Satyr" K. Opalińskiego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Językoznawcze* z. 3. *Filologia* z. 6 (1960). — M. Pełczyński: Dlaczego właśnie Krzysztof? Nowe dane do autorstwa „Satyr" Opalińskiego. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka*. Poz. 1962

OPALIŃSKI ŁUKASZ (1612—1662)

Inna forma nazwiska; Luca Opalinius.

Pseud.: Paulus Naeocelius.

Pisarz polityczny, satyryk, teoretyk literatury.

Ur. w 1612; syn Piotra, wojewody poznańskiego, i Zofii z Kostków; a młodszy brat Krzysztofa (zob.). Pochodził z magnackiej rodziny wielkopolskiej. Kształcił się wraz z Krzysztofem najpierw od ok. 1620 do 1624 w Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu, potem w 1626-1631 za granicą: od końca 1626 do lutego 1629 na uniwersytecie w Lowanium, gdzie studiował pod kierunkiem prawnika i hebraisty M. Vernulaeusa i filologa E. Puteana, następnie w Orleanie na wydziale prawa (1629) i w Padwie (1630). Przypuszczalnie zwiedził po drodze Paryż. Zdobył dużą wiedzę, znajomość języka łacińskiego i hebrajskiego, literatury klasycznej łacińskiej i greckiej, polskiej oraz dzieł autorów nowszych różnych literatur, np. Tomasza Morusa, Kaspra Contariniego, Hugona Grotiusa, Mikołaja Machiavellego, Justusa Lipsiusa. Po powrocie do kraju rozpoczął karierę polityczną, w 1638 zostając marszałkiem izby poselskiej. Był zwolennikiem wzmocnienia władzy królewskiej i usprawnienia obrad sejmowych. Ożenił się w 1639 z Izabellą Tęczyńską i zamieszkał w Rytwianach w Sandomierskiem. Z początkiem 1650 został marszałkiem nadwornym koronnym. Odegrał pewną rolę w polityce: w 1652 przewodniczył sądowi marszałkowskiemu nad H. Radziejowskim, podpisał ratyfikację traktatu z Danią pod Krakowem 6 września 1657, w 1660 działał jako stronnik Austrii i w tymże roku przyczynił się do odroczenia reformy sejmowania. Zięciem jego został Stanisław Herakliusz Lubomirski (zob.). Zmarł 15 czerwca 1662.

Uwaga: Współcześnie żyło dwu Łukaszów Opalińskich; drugi, marszałek wielki koronny, zmarł w 1654.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rozmowa plebana z ziemianinem albo dyszkurs o postanowieniu teraźniejszym Rzeczypospolitej i o sposobie zawierania sejmów R. P. 1641. B. m. r. (Dwie różne ed., wyd. anonimowo). Wyd. kryt. L. Kamykowski, zob. Wyd. zbior.

Tu krytyka istniejącego porządku, przedstawienie środków zmierzających ku zwiększeniu władzy króla i senatu.

2. Dyszkurs o pomnożeniu miast w Polszcze. Kr. 1648, dr. Ł. Kupisz. (Wg fikcyjnego zapisu na karcie tyt. jest to przedr. ed. z 1617). Przedr.: E. Lipiński: Rozprawa „O pomnożeniu miast w Polsce". *Zeszyty Nauk. Szkoły Głównej Planowania i Statystyki* z. 1 (1953); J Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej*.

3. Polonia defensa contra Joannem Barclaium. Gdańsk 1648 (wg J. D. A. Janockiego właściwie dr. w Amsterdamie; wyd. anonimowe). Przedr.: J. Daneykowicz

Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Suada latina. Cz. 3. Lubl. 1747; W. Mitzler de Kolof: Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae scriptorum... omnium collectio. T. 1. W-wa 1761; fragm. przedr. B. Baranowski, W. Lewandowski, J. S. Piątkowski: Upadek kultury w Polsce w dobie reakcji katolickiej XVII-XVIII w. Wypisy źródłowe. W-wa 1950.

Przekł. pol.: K. Tyszkowski pt. Obrona Polski. Lw. 1921 *Bibl. Pisarzy Politycznych* t. 2.

Tu apologia Polski w odpowiedzi na J. Barclaya: Icon sive descriptio animorum.

4. Coś nowego — pisanego roku 1652. Powst. 1652, częściowo może już w 1650 (wg J. Krzyżanowskiego) lub w 1652-1660 (wg L. Kamykowskiego). Dzieło przechowało się w kilku odpisach. Fragm. ogł. I. Franko: Chmelnyszczyna 1648-9 rokiw w suczasnych wirszach. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1898 t. 23/24 (nie podając autorstwa Ł. Opalińskiego). Całość z odpisu współczesnego (rkps Ossol. nr 648/I) wyd. kryt. L. Kamykowski, zob. Wyd. zbior.; fragm. przedr.: *Poradnik dla Nauczycieli* 1946/47 nr 8/9 s. 96-97; J. Kijas w wyd.: Krzysztof i Łukasz Opalińscy: Wybór satyr. Kr. 1950 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 85.

Błędna kopia rkps Czart. nr 1882.

Satyra polityczna, paszkwil na Radziejowskiego. Istnienie współczesnego druku nie jest pewne, wypowiadają się za nim: G. Korbut, hipotetycznie L. Kamykowski; przeciw niemu: J. Krzyżanowski, T. Mikulski.

5. Pauli Naeoceli de officiis libri tres. Kr. 1659, dr. wdowa i dziedzice F. Cezarego (za życia autora wybito tylko 20 egz. pod anagramatem). Wyd. nast.: wyd. A. M. Fredro. Amsterdam 1668 (pod nazwiskiem autora); Wiedeń 1674; Amsterdam 1689; Augustae 1700; Królewiec 1703; Passawa 1709; Kr. 1751; Wiedeń 1773. Fragm. księgi trzeciej (z uwagami polemicznymi A. M. Heidenreicha) przedr. pt. Praescriptiones contra sic dictos heterodoxos. Jena 1677. (Por. też: Praepositiones..., poz. 6).

Traktat filozoficzno-moralny używany w XVII w. jako podręcznik w szkołach jezuickich.

6. Praepositiones in quibus recta et coram Deo considerantes quisque non pertinax erroneas opiniones circa fidem effugiat. B. m. r.

Zapewne przedr. fragm. Pauli Naeoceli de officiis, zob. poz. 5.

7. Poeta nowy. Powst. wg A. Brücknera i S. Zawadzkiego przed 1661, wg L. Kamykowskiego po Nowym Roku 1661, przed 15 czerwca 1662. Z rkpsu Ossol. — odpisu współczesnego ogł. J. Przybylski. Kr. (1783-1785). Wyd. kryt. (z rkpsów: Bibl. Czart. nr 439, gdzie pt. Poeta nowy wielkiego i godnego senatora — i Ossol.) L. Kamykowski pt. Poeta nowy, zob. Wyd. zbior. Fragm. wyd. A. Bełcikowski: O satyrach polskich XVII wieku. *Świt* (Lw.) 1872 nr 7-11; toż przedr. w książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886; P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 48-51; S. Zawadzki: O pismach Ł. Opalińskiego. *Prace Komisji do Badań nad Historią Lit. i Oświaty Tow. Nauk. Warsz.* t. 1 (1914) i odb.

Dzieło znane jako pierwsza poetyka polska.

8. Cztery mowy. Ogł. J. S. Pisarski: Mowca polski. T. 1. Kalisz 1668; t. 2. Kalisz 1676.

9. Sermo in funere mareschalcae Regni. Ogł. J. A. Jabłonowski: Musaeum polonum. Lw. 1752.

10. Salutatio Vladislai IV regis ad comitia. Ogł. J. A. Jabłonowski, jw. poz. 9.

11. Epistola ad regem Joannem Casimirum gratiarum actoria pro gratia curiae regalis. Ogł. S. Wysocki: Orator polonus. W-wa 1740.

12. De causa haereseos ac remediis eiusdem. Zaginione.

Wiad. podał K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740 s. 437.

13. Epistolae cultae et morales. Zaginione. Wiad. jw. poz. 12.

14. Historia dziejów tak w Polszcze jako i w cudzych krajach. Zaginione. Wiad. jw. poz. 12.

15. Judicium de statu ac bellis Sveticis in Imperio gestis per annos triginta. Zaginione. Wiad. jw. poz. 12.

Wydania zbiorowe

1. Pisma polskie. Wyd. L. Kamykowski. W-wa 1938 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. II z. 6.

Zawiera poz.: 1, 3, 6.

2. Wybór pism. Wyd. S. Grzeszczuk. Wr. 1959 *BN* I, 172.

Zawiera poz.: 1, 4, 7.

Listy i materiały

1. List do J. Brożka, dat. w Rytwianach 17 lutego 1643. Wyd.: (niedokładnie) A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 2. Kr. 1840; H. Barycz: J. Brożek: Wybór pism. T. 1. W-wa 1956 s. 498-502.

2. Do Adama Kazanowskiego, z kwietnia--maja (?) 1649. Wyd. R. Pollak, M. Pełczyński, A. Sajkowski, zob. poz. 6 Dod. nr 5.

3. Do Krzysztofa Opalińskiego, dat. z Przemenkowa 17 sierpnia 1651. Kopia: Teki Erzepkiego, rkps Bibl. Raczyńskich nr 1314.

4. Do podkanclerzego koronnego A. Trzebickiego, dat. z Tęczynka 3 października 1657. Ogł. L. Kubala: Wojny duńskie i pokój oliwski 1657-1660. Szkice historyczne. S. VI. Lw. 1922 s. 532.

5. Do W. Lanckorońskiego, dat. w Kr. 25 czerwca 1661. Tekst i fot. kopii z XVIII w. ogł. J. Lankau: Prasa staropolska na tle rozwoju prasy w Europie 1513-1729. Kr. 1960 *Bibl. Wiedzy o Prasie* t. 1.

6. Listy od Krzysztofa Opalińskiego, głównie z 1641-1650 oraz pojedyncze z 1651--1653. Wyd. R. Pollak, M. Pełczyński, A. Sajkowski. Wr. 1957.

7. Od Stanisława Proskiego, dat. z Środy 9 września 1641; od Anny Przyjemskiej, dat. z Konina 8 marca 1644. Wyd. R. Pollak, M. Pełczyński, A. Sajkowski, jw. poz. 6 Dod. nr 1, 2.

8. Akt ratyfikacji traktatu z Danią, dat. 6 września 1657 z podpisem Ł. Opalińskiego. Rkps Bibl. Czart. vol. 388 nr 127 k. 224, nr 128 k. 228.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Historia barzo ucieszna z francuskiego języka przełożona młodzianom i pannom przystojnej miłości hołdującym gwoli. B. m. 1642 (u H. Juszyńskiego toż pt. Historia komiczna...). Wyd. nast.: b. m. 1665; b. m. 1676 (Estr. XVIII, 222 notuje wyd. b. m. 1662, zapewne chodzi tu o wyd. z 1665). Przedr. wg ed. z 1665 J. Łoś. Petersb. 1895 *Pomniki Piśmiennictwa Pol.* wyd. przez J. Zakrzewskiego; oprac. T. Kruszewska: Historie świeże i niezwyczajne. W-wa 1961.

Parafraza romansu z francuskiego zbioru „Histoires tragiques" Belleforesta przełożonego z dzieła włoskiego Bandella. Autorstwo hipotetyczne wg A. Brücknera, kwestionowali K. Tyszkowski i L. Kamykowski. Przeróbka poetycka „Historii..." z końca XVII lub początku XVIII w., pióra nie znanego bliżej szlachcica z Rusi, w rkpsie zdefektowanym Bibl. Czart. nr 2337.

2. Decyzja Jana Kazimierza, że sposób sejmowania starożytny zachowany będzie, że związki zawarte wiernie dochowane będą. (Projekt uchwały przyszłej konwokacji). Ogł. L. Kubala: Wojny duńskie i pokój oliwski. Lw. 1922 s. 532.

Autorstwo bardzo prawdopodobne wg W. Czaplińskiego.

3. Krótka nauka budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego. Kr. 1659, dr. wdowa i dziedzice A. Piotrkowczyka. Fragm. przedr. K. W. Wójcicki: Zarysy domowe. T. 1. W-wa 1842 s. 145-153; całość przedr. B. Podczaszvński. *Pam. Sztuk Pięknych* 1850--1854 s. 2-8, 74-75, 122-126; fragm. przedr. Z. Gloger. *Budownictwo Drzewne* 1907; całość wyd. kryt. A. Miłobędzki. Wr. 1957 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 7.

Autorstwo wg A. Lauterbacha, T. Mańkowskiego, A. Miłobędzkiego.

4. Przestrogi do czytelnika. *Merkuriusz Pol.* 1661 nr 1, 7.

Możliwość autorstwa Ł. Opalińskiego wskazał J. Lankau.

Uwaga: M. Pełczyński w 1962 wysunął hipotezę o Łukasza Opalińskiego autorstwie „Satyr" (1650) przypisywanych tradycyjnie Krzysztofowi Opalińskiemu.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740 s. 472-474; wyd. 2 t. 7. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1841. — K. J. Bogusławski: Życia sławnych Polaków krótko zebrane. T. 1. W-wa 1788. — A. Grabowski, H. Juszyński: Krótkie przypowieści dawnych Polaków. Kr. 1819. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 397. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 241. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — K. W. Wójcicki: Łukasz Opaliński. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 41. — K. Szajnocha: Szkice historyczne. T. 3. Lw. 1861. — F. M. S. (Sobieszczański): Opaliński (Łukasz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — A. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII wieku. *Świt* (Lw.) 1872 nr 7-11; przedr. w książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886 s. 100. — W. Czermak: Nieznana satyra polska z XVII w. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888. — W. Rabski: Über die Satiren des Christoph Opaliński. Berlin 1892. — S. Dobrzycki: Program naprawy Rzeczypospolitej w XVII w. *Ateneum* 1897 t. 3; przedr. w książce: Z dziejów literatury polskiej. Kr. 1907. —

I. FRANKO: Chmelnyszczyna 1648-9 rokiw w suczasnych wirszach. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1898 t. 23/24 i odb. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Kwart. Hist.* 1899].— A. BRÜCKNER: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. — A. BRÜCKNER: Łukasz Opaliński. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — P. CHMIELOWSKI: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 48-51. — W. ŁOZIŃSKI: Prawem i lewem. T. 2. Wyd. 2 Lw. 1904; wyd. 4 Lw. 1931; wyd. 5 Kr. 1957. — S. RYGIEL: Rzymskie wzory i źródła satyr Krzysztofa Opalińskiego. *Eos* 1912.— S. RYGIEL: Puteanus und die Polen. Berlin 1913. [Rec.: S. KOT. *Kwart. Hist.* 1920]. — S. ZAWADZKI: O pismach Ł. Opalińskiego. *Prace Komisji do Badań Hist. Lit.* i *Oświaty Tow. Nauk. Warsz.* t. 1 (1914) i odb.; por. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1913. —

S. KOT: Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu. Kr. 1919.— S. KOT: Polacy na studiach w Orleanie w XVI i XVII wieku. *Spr. PAU* 1920 nr 5. — K. TYSZKOWSKI: Wstęp do wyd. przekł.: Obrona Polski. Lw. 1921 *Bibl. Pisarzy Politycznych* t. 2. — L. KUBALA: Wojna szwedzka w r. 1655 i 1656. Szkice historyczne. S. IV. Lw. 1922. — L. KUBALA: Wojny duńskie i pokój oliwski 1657-1660. Szkice historyczne. S. VI. Lw. 1922. — S. DOBRZYCKI: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 11. — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — L. KAMYKOWSKI: Ł. Opalińskiego „Poeta nowy". *Pam. Lit.* R. 33 (1936) i odb. — W. KONOPCZYŃSKI: Dzieje Polski nowożytnej. T. 2. W-wa 1936. — A. NOWACZYŃSKI: Dwaj panowie z Sierakowa. *Kur. Poz.* 1936 nr 436; przedr. w książce: Warta nad Wartą. Poz. 1937. — J. KRZYŻANOWSKI: Łukasz Opaliński i jego paszkwil na Radziejowskiego. *Pam. Lubelski* t. 3 (1935/37) i odb.; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938; por. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* 1937. — L. KAMYKOWSKI: Wstęp i wyd.: Pisma polskie. W-wa 1938 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. II z. 3. [Rec.: S. PIGOŃ: Wznowienia literackie. *Roczn. Lit.* za r. 1938 (wyd. 1939); K. TYSZKOWSKI. *Nowa Książka* 1939 z. 4]. — S. KOT: Świadomość narodowa w Polsce w. XV-XVII. *Kwart. Hist.* 1938. — S. WINDAKIEWICZ: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — C. KUNDEREWICZ: Poglądy filozoficzno-prawne Ł. Opalińskiego. W-wa 1939. —

J. KIJAS: Satyra staropolska. *Rzeczy Ciekawe* 1947 nr 2. — T. MIKULSKI: Literatura polska w autografach. Wr. 1947 nr 2. — J. KIJAS: Nota do wyd.: Krzysztof i Łukasz Opalińscy: Wybór satyr. Kr. 1950 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 85. — M. PIWOCKA: Polscy teoretycy architektury XVI-XVIII w. W-wa 1952 *Ministerstwo Budownictwa Miast i Osiedli Instytut Urbanistyki i Architektury. Seria Prac Własnych* z. 3 s. 4 i in. (Maszynopis powiel.). — E. LIPIŃSKI: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 188-190. — E. LIPIŃSKI: Rozprawa „O pomnożeniu miast w Polsce" z roku 1648. *Zeszyty Nauk. Szkoły Głównej Planowania i Statystyki* z. 1 (1953). — K. SCHUSTER: Fragment biblioteki Ł. Opalińskiego w Ossolineum. *Ze Skarbca Kultury* 1955 z. 1/7. — W. TOMKIEWICZ: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — S. WILIŃSKI: Krzysztofa Opalińskiego stosunek do sztuki. Malarstwo i grafika. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 2. — E. LIPIŃSKI: Elementy merkantylizmu w literaturze ekonomicznej XVII wieku. Rozdz. 2: Dyszkurs o pomnożeniu miast w Polsce. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — Z. SKORUPSKA: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 35-36. — S. WILIŃSKI: Rzeźby Sebastiana Sali dla Krzysztofa Opalińskiego. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1956 nr 1. — W. CZAPLIŃSKI: Próby reform państwa w czasie najazdu szwedzkiego. *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660.* T. 1. W-wa 1957. — A. MIŁOBĘDZKI: Wstęp i wyd.: Krótka nauka budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego. Wr. 1957 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 7; por. A. MIŁOBĘDZKI: Polski traktat architektoniczny XVII w. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Hist. Sztuki, Krytyki Artyst. oraz Badań nad Sztuką* 1955 nr 1-2. [Rec.: C. BACKVIS. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 323; A. WYROBISZ. *Przegl. Hist.* 1958 z. 1]. —

R. POLLAK: Wstęp i wyd.: Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza. Wr. 1957. [Rec.: W. CZAPLIŃSKI. *Śląski Kwart. Hist. Sobótka* 1958; por. *Acta Poloniae Hist.* 1 (1958); W. DWORZACZEK. *Przegl. Hist.* 1960; S. GRZESZCZUK. *Pam. Lit.* R. 51 (1960)]. — K. SZUSTER: Biblioteka Ł. Opalińskiego. *Spr. Wr. Tow.*

Nauk. 1954. Wr. 1957. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej*. — S. Grzeszczuk: Stan i potrzeby badań nad biografią i twórczością Ł. Opalińskiego. *Pam. Lit*. R. 49 (1958). — W. Tomkiewicz: O sztuce „barokowej" w Polsce. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1958. — S. Wiliński: U źródeł portretu staropolskiego. W-wa 1958. — S. Grzeszczuk: Prekursorski charakter satyry Ł. Opalińskiego „Coś nowego". *Przegl. Hum*. 1959; por. *Spr. Wydz. Nauk. Społ. PAN* 1959 z. 3/4. — S. Grzeszczuk: Wstęp i wyd.: Wybór pism. Wr. 1959 *BN* I, 172. [Rec.: W. Janowski. *Nowe Książki* 1959 nr 2; J. Pelc. *Pam. Lit*. R. 51 (1960)]. — J. Lankau: Prasa staropolska na tle rozwoju prasy w Europie 1513-1729. Kr. 1960 *Bibl. Wiedzy o Prasie* t. 1. [Rec.: A. Jarosz. *Pam. Lit*. R. 52 (1961) s. 636-637]. — S. Grzeszczuk: Ideologia i źródła sejmowe „Rozmowy plebana z ziemianinem" Ł. Opalińskiego. *Pam. Lit*. R. 51 (1960); por. *Spr. Wydz. Nauk. Społ. PAN* 1958 z. 7. — S. Grzeszczuk: O „Satyrach" Krzysztofa Opalińskiego. Próba syntezy. Wr. 1961 *Studia Staropol*. t. 8. — M. Pełczyński: Dlaczego właśnie Krzysztof? Nowe dane do autorstwa „Satyr" Opalińskiego. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka*. Poz. 1962 i nadb.

z OPATOWCA MAREK

Teoretyk literatury.

Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Metrificale. Ogł. A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol*. t. 16 (1892) i odb. Przedr. (z krytycznymi koniekturami) R. Gansiniec: Metrificale Marka z Opatowca i traktaty gramatyczne XIV i XV w. Wr. 1960 *Studia Staropol*. t. 6.

Rkps (kodeks Jana ze Słupcy z XV w.) dawniej Bibl. Załuskich sygn. Cod. Lat. XVII Qu. 18, nast. Bibl. Nar. nr inw. 2885, zniszcz. 1944.

Przekł. pol.: R. Gansiniec przy przedr., jw.

Łac. traktat o wierszowaniu, w formie poematu liczącego 79 dystychów. Opiera się na trzeciej części prozodii z „Doctrinale" Aleksandra de Villa Dei z końca XII w., na Pseudo-Petrusie Helie oraz źródłach nie zidentyfikowanych.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol*. t. 16 (1892) s. 314-319 i odb. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist*. 1894 s. 96-97]. — W. Bruchnalski: Poezja polska średniowieczna. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU*. Cz. 1. Kr. 1918 s. 83-84; wyd. 2 Kr. 1935 s. 29. — R. Gansiniec: Metrificale Marka z Opatowca..., jw. Twórczość. [Rec.: K. Weyssenhoff. *Studia Źródłoznawcze* 8 (1963)].

OPEĆ BALTAZAR (koniec XV — pierwsza połowa XVI w.)

Inne formy nazwiska: Balthazar de Cracovia; Opec; Opecki.

Tłumacz.

Ur. w Krakowie; syn mieszczanina Wacława. W 1499 wpisał się na Akademię Krakowską. W 1505 został bakałarzem, w 1510 magistrem; wg niektórych był doktorem teologii. Od ok. 1531 był proboszczem w Siennie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Żywot Pana Jezu Krysta. Kr. 1522, dr. H. Wietor. Wyd. nast.: Kr. 1522, dr. F. Ungler w oficynie J. Hallera (wg redakcji Jana Sandeckiego-Maleckiego); Kr. 1538; Kr. 1541. Ogółem ponad 40 wyd. Ed. nowsze: wyd. homograficzne J. Polkowskiego wg ed. J. Hallera z 1522, z egz. Bibl. Branickich w Suchej. Kr. 1882; Gniezno 1884; Poz. 1884; Poz. 1906. Fragm. przedr.: A. A. Kryński i M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. W-wa 1918; toż wyd. 2 W-wa 1925 (wg ed. Poz. 1884); I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 (wg ed. jw.); S.

Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. 2 W-wa 1950 (wg obu ed. z 1522); toż wyd. 3 W-wa 1963.

Pieśni z obydwu pierwszych ed. przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893) s. 137 nn. — Siedem pieśni przedr. A. Brückner: Średniowieczna pieśń religijna polska. Kr. 1923 *BN* I, 65. — Wszystkie pieśni omówił i fragm. przedr. K. Kosiński: Z dziejów średniowiecznej hymnologii polskiej. *Jednota* 1932 i odb.

Przedmowę H. Wietora do wyd. 1522 w całości lub fragm. przedr.: J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 118-119; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 381--383; A. Jocher: Obraz bibliograficzno--historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 186-187; I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm ..., jw.; W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Przedmowę Jana Sandeckiego do wyd. 1522 przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm ..., jw. — Przedmowę H. Wietora do wyd. 1538 przedr. W. Taszycki: Obrońcy..., jw.

Przeróbka dzieła św. Bonawentury, zawierająca 10 rozdziałów apokryficznych, których źródło stanowił rękopiśmienny tekst „Rozmyślania przemyskiego" (zob. t. 1). Do „Żywota" dołączono przekłady kilkunastu łacińskich pieśni religijnych.

Hipotezę o istnieniu zaginionego wyd. z 1517 zbił J. Janów: Chronologia pierwszych wydań dzieła B. Opecia. *Spr. PAU* 1946 nr 2.

Utwór o autorstwie niepewnym

Zob. t. 1: Księgi św. Augustyna.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 198. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 94-95, 117-124. — S. Przyłęcki: Wiadomość o wtórem wydaniu żywota Chrystusa przez Ś. Bonawenturę po łacinie napisanego, a przez B. Opecia na język polski przełożonego. *Bibl. Ossol.* 1844 t. 10 i odb. (z podobiznami). — W. Trębicki: Uwagi nad wydaniem warszawskim Pamiętników Janczara 1828 r. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 3 s. 234-235. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 320-325. — A. Grabowski: Baltazar Opeć. Wiadomostka o nim. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 3. — A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 186-189. — F. M. S. (Sobieszczański): Opeć (Baltazar). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 19 (1865). — K. Estreicher: Bonawentury św. Żywot Jezusa Chrystusa. Przekład B. Opecia, wydanie z r. 1522. *Tyg. Ilustr.* 1868 nr 22. — W. Wisłocki: Rękopisy i ciekawsze druki Biblioteki Zakładu Narod. im. Ossolińskich nabyte w r. 1870. *Roczn. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Pol. Rok 1870.* Kr. 1873 s. 180-181. — (Ogłoszenie o możności nabycia egz. Żywota). *Przew. Bibliogr.* 1878 nr 3 s. 28, 59. —

J. Przyborowski: B. Opecia Żywot Pana Jezusa w pięciu wydaniach w. XVI. *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* t. 2 (1881); t. 3 (1882) i odb. [Rec.: W. Wisłocki. *Przew. Bibliogr.* 1882 s. 133]. — I. Polkowski: Jeszcze o pierwszej drukowanej książce polskiej B. Opecia. Żywot Chrystusa Pana. *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* t. 3 (1882) i odb. — I. Polkowski: Wstęp i wyd.: Żywot Pana Jezusa Chrystusa z ed. Hallera z r. 1522. Gniezno 1884; toż Poz. 1884 (autografowano w Kr. staraniem I. Polkowskiego). [Rec.: W. D. *Przegl. Powsz.* 1885 t. 1 s. 267-268]. — W. Wisłocki: (Kronika). *Przew. Bibliogr.* 1889 nr 8/9 s. 146; nr 10 s. 168. — A. Kryński: Glossy w dziele B. Opecia z roku 1522. *Prace Filol.* t. 2 (1888) i odb. — W. A. Bruchnalski: Opeć Baltazar. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 17 (1891). — J. Bystroń: Właściwości języka w dziele: Żywot Pana Jezu Krysta, przekładania B. Opecia, podług wydania Jana Hallera z r. 1522, z uwzględnieniem innych wydań XVI w. *Spr. AU Wydz. Filol.* 1893 s. 71-72. — E. Karski: Zapadnorusskij sbornik XV-go wieka ... *Sbornik Otdielenija Russkogo Jazyka i Słowiesnosti Impieratorskoj Akadiemii Nauk* t. 65 (1897) nr 8 s. 25. — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 3. W-wa 1904 s. 17-22. — A. Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 40 (1905) s. 295 nn. i odb. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — L. Bernacki: Pierwsza książka polska. Lw. 1918 s. 398, 505. —

J. Janów: Rękopis Bibl. Jagiel. nr 3336 w porównaniu z najstarszym tekstem drukowanym Pisma św. w języku polskim. *Prace polonistyczne ofiarowane J. Łosiowi.* W-wa 1927 s. 68 (= *Prace Filol.* t. 12). — J. Janów: O stosunku dwu wydań „Żywota P. Jezu Krysta" z r. 1522 i wynikających stąd wnioskach o redaktorze druku Ossolińskiego nr 60862. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 8 (1928). — K. Kosiński: Z dzie-

jów średniowiecznej hymnologii polskiej. *Jednota* 1932 i odb. — F. Świątek: Z dziejów polskiego żywotopisarstwa świętych. Lubl. 1937. — J. Janów: Chronologia pierwszych wydań dzieła B. Opecia. *Spr. PAU* 1946 nr 2. — J. Janów: Karta z „Rozmyślania" czy Opeciowego „Żywota Pana Jezu Krysta"? *Spr. PAU*, jw. — J. Janów: „Męka Pana Jezusowa" wobec pierwszych wydań B. Opecia. *Spr. PAU*, jw. — T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947; wyd. 2 W-wa 1951. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948. — K. Górski: Biblia i sprawy biblijne w Postylli Reja. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956). — S. Furmanik: Polska wersyfikacja średniowieczna. W książce: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. W-wa 1956 s. 184 nn., 241 nn. — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — M. Walicki: Renesansowy tryptyk z Warty. *Studia Muzealne* t. 2 (1957) s. 76 i in.

ORSZAK GRZEGORZ (połowa XVI w.)

Inna forma nazwiska: Orsacius.

Pisarz reformacyjny.

Pochodził ze środowiska plebejskiego, wg S. Rosponda z Małopolski północnej. Gdzie studiował, nie wiadomo; tytułował się bakałarzem. Współcześni widzieli w nim człowieka uczonego; znał język grecki i hebrajski. W październiku 1550 uczestniczył w pierwszym synodzie powstającego zboru małopolskiego w Pińczowie; tu zajął się organizacją szkoły i był jej pierwszym rektorem aż do 1560. Za przejęcie się doktryną F. Stankara wyłączony został w maju 1560 ze zboru, a w styczniu roku następnego ostatecznie uznany za heretyka. Opuściwszy wskutek tego Pińczów znalazł schronienie w Dubiecku S. M. Stadnickiego, gdzie prowadził szkołę. Miał syna Zachariasza. Utrzymywał bliższe stosunki z Andrzejem Trzecieskim i Stanisławem Orzechowskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Postylla polska domowa, to jest kazania na każdą niedzielę. Wyd. Jan Seklucjan. (Królewiec) 1556, dr. A. Augezdecki (dwie odmienne ed.).

OPRACOWANIA

S. W. Ringeltaube: Beiträge zu der polnischen Weltlichen, Kirchen- und Gelahrten Geschichte. Cz. 2. Gdańsk 1764 s. 92-93. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 570. — F. M. S. (Sobieszczański): Orszacki (Jerzy). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. 1530-1630. Poz. 1920. — K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII wieku. Kr. 1921. — S. Bodniak: Grzegorz Orszak, pierwszy postyllograf polski. *Ref. w Pol.* 1935/36. — S. Kot: Zagadka Arsacjusza. Tamże. — S. Rospond: Studia nad językiem polskim XVI wieku. Wr. 1949 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 20. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 703-706; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty*. Wr. 1952; L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 158; A. Dostál. *Slavia* 1957 z. 2]. — I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — H. Barycz: W najstarszym ośrodku szkolnym różnowierstwa polskiego. (Powstanie, wzrost i upadek Gimnazjum w Pińczowie). *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane R. Grodeckiemu.* W-wa 1960.

ORZECHOWSKI STANISŁAW (1513—1566)

Inne formy nazwiska: Orechovius; Stanislaus Orichovius Polonus; Orichovius Roxolanus; Orichovius Ruthenus; Orzechovius.

Pisarz polityczny, polemista, historyk, mowca.

Ur. 11 listopada 1513, prawdopodobnie w Przemyślu; syn Stanisława herbu Oksza, pisarza ziemi przemyskiej, i Jadwigi Baranieckiej, herbu Trąby, córki księdza

ruskiego. Nauki początkowe pobierał w szkole katedralnej w Przemyślu. Już w 1525 dzięki staraniom ojca otrzymał jako beneficium kanonikat przemyski. W sierpniu 1526 immatrykulował się w Akademii Krakowskiej, po czym na dalsze studia wyjechał do Niemiec. Tu w Wiedniu, Wittenberdze i w Lipsku spędził z przerwami lata 1528--1531. W otoczeniu Marcina Lutra i Filipa Melanchtona zapoznał się z ideologią reformacyjną, następnie jednak rozległe studia retoryczno-filozoficzne we Włoszech odwróciły jego zainteresowania ku humanizmowi i renesansowi. Przypuszczalnie od końca 1531 lub najdalej od pierwszej połowy roku następnego aż do 1537 przebywał w Padwie. Był słuchaczem Łazarza Bonamika i Antoniego Passero. Z Padwy wyjeżdżał do Bolonii i Wenecji, której ustrój podziwiał i gdzie pod kierunkiem humanisty Jana Baptysty Egnazio zapoznawał się z problemami polityki i historiografii. W październiku 1537 zjawił się w Przemyślu. Prawdopodobnie już z początkiem 1538 wyruszył z powrotem do Włoch, do Padwy. Mniej więcej rok później wybrał się z przyjacielem swym M. Kromerem do Bolonii, gdzie uczęszczał na wykłady Romulusa Amazeusa. W drugiej połowie stycznia 1540 zjawił się w Rzymie i wkrótce dostał się na dwór kardynała Hieronima Ghinucciego. Prawdopodobnie w 1541 wrócił do kraju. Ulegając woli ojca przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał plebanię w Żurawicy. W krótkim czasie zwrócił na siebie uwagę pismami zarówno politycznymi, jak i polemicznymi, krytykującymi celibat księży. Za ostatnie wystąpienie oraz za obronę wyznania greckiego został pozwany w 1547 przed sąd biskupi i pisma swoje odwołał. Na sejmiku w Wiszni w 1550 wystąpił znów w obronie małżeństwa księży. Zagrożony klątwą, oparł swą sprawę o sejm. W 1551 ożenił się z Magdaleną Chełmską. Wyklęty jako heretyk, przedstawił znów swą sprawę na sejmie 1552. Na skutek obrony szlachty i magnatów klątwę zawieszono i dano mu warunkowe rozgrzeszenie. W 1560 przechylił się gwałtownie ku ortodoksji katolickiej, rozpoczynając atak na różnowierców. Szczególnie ostro napadł w 1561 na swego dotychczasowego przyjaciela A. Frycza Modrzewskiego. W tym też czasie uznany został za prawowiernego. Zmarł w końcu 1566.

TWÓRCZOŚĆ

1. Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu apud Leopolim de republica habitatae anno Domini 1537. Wyd.: J. S. Herburt. Dobromil 1611 (razem z „Annales Polonici" — por. poz. 16 — mylnie uważając je za rocznik 6). Wyd. nast.: wyd. W. Kętrzyński: Stanislai Górski Conciones... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 4 (1878) i odb. Kr. 1877. Inne wyd. i przekł. pol. — zob. poz. 16.

Współczesny diariusz „wojny kokoszej". Autorstwo S. Górskiego, przypisywane przez W. Kętrzyńskiego, obalił F. Bostel.

2. Respublica Polona proceribus polonis in conventu generali ... 1543 Cracoviae congregatis salutem. (Mowa). Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana. Opera inedita et epistulae S. Orzechowski. 1543-1566. T. 1. Kr. 1891 *BPP* nr 19, s. 1-27.

3. Tzw. Turcyki. Obejmują dwie mowy:

a) De bello adversus Turcas suscipiendo... ad equites Polonos oratio. Kr. 1543, dr. H. Unglerowa (dwie ed.). Inne wyd. Kr. 1543, dr. H. Wietor (dwie ed.).

Przekł. pol. (wg T. Wierzbowskiego może samego Orzechowskiego; wg A. Brücknera kogoś innego) pt. Książki o ruszeniu ziemie polskiej przeciw Turkowi. Kr. 1543, dr. H. Unglerowa; przedr. T. Wierzbowski. W-wa 1895 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 4. Fragm. przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510--1550. Wyd. 2 W-wa 1954. Wstęp do przekł. przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Unikat przekł. był w Bibl. Czarneckiego w Rusku.

b) Ad Sigismundum Poloniae regem Turcica secunda. Kr. 1544, dr. H. Wietor. Inne wyd. Kr. 1544, dr. H. Unglerowa.

Przekł. niem. poz. b) pt. Oratio an den durchleuchtigsten Herrn... Sigismundum, König in Polen... Die Kriegsrüstung wider den Erzfeind Christliches Bluts, den Turcken, fürzunemen belangend. B. m. 1544. (Istnienie in. ed. z tegoż roku wątpliwe).

Poz. a) b) wyd. razem: Bazylea 1551, dr. J. Oporinus (wraz z: De lege coelibatus... oratio — i in., por. poz. 7). Wyd. nast.: Kr. 1590; wyd. S. Niegoszewski. Rzym 1594; Wiedeń 1663.

Przekł. pol. całości: J. Januszowski pt. Oksza S. Orzechowskiego na Turka. Kr. 1590, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: wyd. K. J. Turowski pt. Mowy S. Orzechowskiego. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 1-2; fragm. przedr. K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 421 nn.; całość przedr. B. Nadolski: Wybór mów staropolskich. Wr. 1961 *BN* I, 175.

Przekł. pol. fragm.: J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 3 cz. 1. Kr. 1822 s. 189-207; przedr. w książce: Żywot i sprawy S. Orzechowskiego. Kr. 1851; przedr. K. J. Turowski: Mowy S. Orzechowskiego, jw. s. 86-99.

4. Fidelis subditus sive de institutione regia ad Sigismundum Augustum libri duo. Pierwsza red. powst. w 1543; druga w 1548. Wyd. J. Górski. Kr. 1584, Druk. Łazarzowa (red. pierwsza i druga. Wg T. Wierzbowskiego utwór ten kursował w bezimiennym rkpsie po Krakowie w 1543. K. Niesiecki, F. Bentkowski, M. Wiszniewski podają mylnie za J. A. Załuskim — wydanie z 1549; również G. Korbut notuje mylnie wyd.: Kr. 1543, 1549).

Wyd. nast.: Lw. 1632; Kr. (1639); W-wa 1697; W-wa 1698 (ed. ta sama co poprzednia, zmieniono jedynie kartę tyt. i dedykację); W-wa 1763 (razem z poz. 15). Red. z 1543 wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1900 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 14. Red. z 1548 wyd. G. Saenger, T. Wierzbowski. W-wa 1908 *Bibl. Zapomnianych Poetów...*, jw. z. 25.

Przekł. pol.: J. Januszowski pt. S. Orzechowskiego Fidelis subditus albo o stanie królewskim. (Powst. w 1606 najprawdopodobniej na podstawie tekstu pośredniego między red. z 1543 a 1548). Wyd. B. Ulanowski: Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stulecia. Kr. 1921 *BPP* nr 76.

5. Baptismus Ruthenorum. Kr. 1544, dr. H. Wietor (dwie ed.).

6. Pro ecclesia Christi ad Samuelum Macieiovium. Kr. 1546, dr. H. Wietor.

7. De lege coelibatus contra Syricium... oratio. Wyd.: 1547 (?); Bazylea 1551, dr. J. Oporinus. (Wraz z: Supplicatio ad Julium III; De bello adversus Turcas suscipiendo; Ad Sigismundum Poloniae regem Turcica secunda; por. poz. 3, 13).

Przekł. niem. pt. Des berühmten S. Orzechowski Rede vom Cölibats-Geseze. Rzym 1783.

8. Diatribe... contra calumniam ad Andream Miekicium. Kr. 1548, dr. H. Unglerowa.

9. Funebris oratio habita... ad equites Polonos in funere Sigismundi Jagellonis. Kr. 1548, dr. H. Unglerowa. Wyd. nast.: Wenecja 1548; w zbiorze: Orationes clarorum hominum. Wenecja 1559 s. 74--99; w zbiorze: Orationes funebres in morte pontificum, imperatorum, regum, principum etc. habitae a legatis virisve suae aetatis doctissimis. Hanoviae 1623 s. 30-77; przedr. J. Pistoriusz w zbiorze: Polonicae historiae corpus. T. 3. Bazylea 1582 s. 33-55; w zbiorze A. Gwagnina: Rerum polonicarum tomi tres. T. 3. Frankfurt 1584 s. 613-682; fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 183-186.

Przekł. pol. fragm. J. M. Ossoliński: Wiadomości..., jw. poz. 3, s. 255 nn.; przedr. K. J. Turowski: Mowy S. Orzechowskiego. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 1-2 s. 106 nn.; K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 537 nn.

10. Oratio ad equites Maioris Poloniae contra matrimonium secundum Sigismundi Augusti regis Poloniae. Powst. 1548. (Znana również pt. Oratio ad equites Maioris Poloniae de obscuro Regis matrimonio). Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. poz. 2, s. 131-149.

11. De secundo coniugio... regis Poloniae Sigismundi Augusti ad equites polonos oratio secunda. Powst. 1548. Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. poz. 2, s. 150--177.

12. Epistola... de coelibatu. B. m. 1549. (Do wojewody P. Kmity). Przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. poz. 2, s. 302-311.

13. Supplicatio... ad Julium III... de approbando matrimonio a se inito. Bazylea 1551, dr. J. Oporinus. (Wraz z: De lege coelibatus... oratio — i in., por. poz. 7). Wyd. nast.: b. m. r. (Wr.? XVIII w.); Lipsk 1781; fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 9, s. 325-333.

Przekł. pol. (anonimowy) pt. List S. Okszyca Orzechowskiego do Juliusza III papieża z prośbą o uchwalenie małżeństwa swego. Lipsk 1782.

14. Fidei catholicae confessio. (Powst. 1552). Kr. 1561, dr. Łazarz Andrysowic (dwie ed.). Wyd. nast.: Kolonia 1563 (wraz z poz. 21); W-wa 1815.

Przekł. pol.: H. Krzyżanowski pt. Wyznanie wiary. Kr. 1562, dr. Łazarz Andrysowic.

15. In leges et statuta regni Poloniae ab Jacobo Prilusio digesta ad equites Polonos... oratio. Wyd. przy: J. Przyłuski: Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae. Kr. 1553. Wyd. nast.: W-wa 1763 (wraz z: Fidelis subditus — zob. poz. 4); I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 9, s. 452-459.

16. Annales Polonici ab excessu Divi Sigismundi primi. (Obejmują lata 1548-1552). Powst. 1554. Wyd. J. S. Herburt. Dobromil 1611, dr. J. Szeliga (por. poz. 1). Wyd. nast.: (wraz z: Conciones...) Gdańsk 1643; przy: J. Długosz: Historiae polonicae liber XIII et ultimus. Lipsk 1712; wyd. T. Działyński. Poz. 1854 (dwie różne ed.).

Przekł. pol.: Z. A. Nałęcz Włyński pt. Kroniki S. Orzechowskiego. Kr. 1767; wyd. nast.: T. A. Mostowski: Wybór pisarzów polskich. W-wa 1805; K. J. Turowski. Sanok 1856 *Bibl. Pol.* z. 85-87; toż wyd. 2 Ostrów 1860.

17. Repudium Romae. Powst. między 1556 a 1559. (Utwór zaginiony; nie wiadomo, czy był drukowany).

18. Explicatio iuramenti quod episcopi Regni Poloniae papae praestare solent. Wyd. w dziele A. Frycza Modrzewskiego pt. De primatu papae. (Pińczów) 1558. Przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 9, s. 395-399; wg kopii w Bibliothèque Nationale w Paryżu wyd. S. Kot: Opposition to the Pope by the Polish Bishops, 1557-1560. Three Unique Polish Reformation Pamphlets. *Oxford Slavonic Papers* t. 4 (1953) i odb. Dod. 2.

19. Chimaera sive de Stancari funesta regno Poloniae secta. Powst. 1560. Wyd. Kr. 1562, dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast. Kolonia 1563.

Przekł. pol.: Z. A. Nałęcz Włyński pt. Chimera, czyli o Stankara okropnym królestwu polskiemu kacerstwie. Powst. ok. 1810. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2627.

20. Opowiadanie upadku przyszłego polskiego. Powst. 1560. (Wg A. Brücknera wyd. w 1561 — ed. nieznana). Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1901 *Bibl. Zapomnianych Poetów...*, jw. poz. 4, z. 16. Rkps Bibl. Jagiel.

Utwór stanowi list do Mikołaja Stadnickiego, dat. 6 lipca 1560 z Żurowic (wyd. również w Orichoviana, jw. poz. 2, s. 502-510. Por. Listy i materiały poz. 9e) w zmienionym nieco i rozszerzonym układzie, z poprzedzającym tekst listem wstępnym do Jana Herburta. Odpowiedź M. Krowickiego: Słudzy wierni Pana Jezu Chrysta ukrzyżowanego Stanisławowi Orzechowskiemu, księdzu żonatemu papieskiemu, nawrócenia życzą. Wyd. T. Wierzbowski, jw.

21. Pro dignitate sacerdotali oratio. Kr. 1561 (dr. Łazarz Andrysowic). Wyd. nast. Kolonia 1563. (Wraz z: Fidei catholicae confessio..., zob. poz. 14).

22. Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego... Powst. 1561. Wyd. F. Bohomolec. W-wa 1773 (z rkpsu Bibl. Załuskich). Wyd. nast.: wyd. K. J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 11-12; toż wyd. 2 Ostrów 1860; z opuszczeniem wstępu F. Bohomolca przedr.: T. Mostowski w zbiorze: Życia sławnych mężów. T. 4. W-wa 1805; toż wyd. J. N. Bobrowicz: T. 4. Lipsk 1837; wyd. F. S. Dmochowski w zbiorze: Żywoty sławnych Polaków. T. 1. W-wa 1830.

Inny rkps był w Bibl. Zamoyskich w W-wie. (Por. A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 81).

23. Ad Jacobum Uchanicium... Fricius sive de majestate Sedis Apostolicae. B. m. r. (Kolonia 1562 lub Kr. 1562, dr. M. Siebeneicher).

Przekł. pol.: Z. A. Nałęcz Włyński pt. Pismo... do Jakuba Uchańskiego... Frycy... czyli o głownowładztwie... Stolicy Apostolskiej. Powst. 1813. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2630.

Paszkwil ten wywołał odpowiedź A. Frycza Modrzewskiego pt. Orichovius sive depulsio calumniarum S. Orichovii Roxolani. (Pińczów) 1562.

24. Rozmowa albo dialog około egzekucjej Polskiej Korony. Kr. 1563. Wyd. nast.: pt. Dialog albo Rozmowa... Kr. 1564 (dwie ed.); fragm. przedr.: G. Piramowicz: Wymowa i poezja dla szkół narodowych. Kr. 1792; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 25-27; wyd. kryt. J. Łoś: Polskie dialogi polityczne. Kr. 1919 *BPP* nr 74; wybór wyd. A. Boleski. W-wa (1921) *Bibl. Klasyków Pol.* Wendego 8; I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 9, s. 477; fragm. przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

25. Quincunx, to jest wzór Korony Polskiej na cynku wystawiony. Kr. 1564. Wyd. nast.: wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 25-27; wyd. kryt. J. Łoś, jw. poz. 24; wybór wyd. A. Boleski, jw. poz. 24; fragm. przedr. W. Taszycki, jw. poz. 24. Odezwę do czytelnika przedr. W. Taszycki, jw. poz. 3a.

26. Policja Królestwa Polskiego na kształt Arystotelesowych polityk wypisana dla dobra pospolitego r. 1566. Wyd. T. Działyński. Poz. 1854; wyd. Ż. Pauli. Kr. 1859 (wraz z utworem: Ziemianin albo Rozmowa ojca z synem... — por. Utwory mylnie przypisywane S. Orzechowskiemu, poz. 3).

Przedmowę do czytelnika przedr. W. Taszycki, jw. poz. 3a.
Rkps Bibl. PAN w Kr. nr 1256.

27. Odpowiedź rycerstwa ruskiego na sejmiku powiatowym wiśnickim na poselstwo krola... uczyniona... roku 1566. Nysa 1566, dr. J. Krencyger. (Mowa). Wyd. z rkpsu A. Grabowski: Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. T. 1. Kr. 1845 s. 11-19; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. poz. 2. s. 619-628; przedr. B. Nadolski, jw. poz. 3.
Tekst pol. zrekonstruowany na podstawie niedokładnego przekł. niem. wyd. J. Szujski: Mowa S. Orzechowskiego na sejmiku w Sądowej Wiszni 1566 r. *Przegl. Pol.* 1869 t. 4 s. 404-408; przedr. w książce: Roztrząsania i opowiadania historyczne. Kr. 1876; przedr.: Dzieła. S. II t. 5. Kr. 1885 s. 353-356.
Rkps Arch. Kapituły Kr. nr 6; rkps przekł. niem. Arch. Wiedeń.

28. De iure naturae et gentium. Rkps zaginął.
Zob. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857 s. 227.

Wydania zbiorowe

1. Dzieła w niektórych przedmiotach pisane S. Orzechowskiego. Tłumaczenie z łacińskiego na język ojczysty przez Z. A. Nałęcz Włyńskiego. T. 1-2. Wr. 1826.
Zawartość: t. 1: Kroniki polskie od zgonu Zygmunta I (wraz z „Kroniką szóstą", tj. Conciones..., por. Twórczość poz. 1); t. 2 (m. in.): Mowa o podniesieniu wojny przeciw Turkom; Mowa powtórna przeciwturcza do Zygmunta Augusta; Wychwalnik weselny Zygmunta Augusta; Obrona za pogrzebem Zygmunta Jagiellona.

2. Orichoviana. Opera inedita et epistulae S. Orzechowski. 1543-1566. Wyd. J. Korzeniowski. T. 1. Kr. 1891 *PBP* nr 19.
Obejmują m. in.: niektóre mowy — por. Twórczość; dedykacje, odezwy do czytelników; drobniejsze utwory i pisma ujęte przeważnie w formę listów, np. Apologia... Andreae de Gorka; Ad Nicolaum Brudzovium palatinum... Tractatus rationem universalis ecclesiae ac Sedis Romanae continens; Ad Petrum Miscovium... Apologia pro Quincunce.

3. Obszerne fragm. poszczególnych dzieł łac. i mów S. Orzechowskiego przeł. na jęz. pol. J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 3 cz. 1. Kr. 1822; przedr. pt. Żywot i sprawy S. Orzechowskiego. Kr. 1891. Tamże również fragm. dzieł polskich.

Listy i materiały

1. Kilkadziesiąt listów (w całości i fragm.; niektóre w przekł. pol.) od i do S. Orzechowskiego wyd. J. M. Ossoliński: Wiadomości..., jw. Wyd. zbior. poz. 3, t. 3 cz. 1; t. 3 cz. 2. Kr. 1822; przedr., jw.

2. Listy z lat 1543-1566 do różnych osób (m. in. do: P. Boratyńskiego, J. F. Commendone, S. Czarnockiego, A. Dudycza, J. Dziaduskiego, A. Farnese, P. Gamrata, P. Kmity, M. Kromera, M. Krowickiego, A. Lippomana, S. Maciejowskiego, T. Płazy, J. Przerembskiego, J. Przyłuskiego, M. Radziwiłła, J. Tarnowskiego, M. Trzebuchowskiego, J. Zaleskiego, Zygmunta Augusta). Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2.

3. Do J. Przyłuskiego, dat. w Kupnie w czerwcu 1548. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 87; przedr. G. Saenger, T. Wierzbowski przy wyd.: Fidelis subditus, zob. Twórczość poz. 4, s. 102-104. (Tekst poprawniejszy).

4. Do P. Ramusia, dat. w Przemyślu 15 sierpnia 1549. Wyd. w zbiorze: Epistolae clarorum virorum selectae. Wenecja 1556. Toż wyd. nast.: Paryż 1556; Wenecja 1568; Kolonia 1569 s. 70-72; Kolonia 1586 s. 113-117; list przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 280-283.

5. Do M. Sułowskiego, dat. 23 lutego 1550, prawdopodobnie w Żurowicach. Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 200-201; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 331-332.

6. Do Ferdynanda I, dat. 3 września 1553 b. m., wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 420-422 (z błędami, wg kopii z datą 7 września); wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 3, s. 95-96 (poprawnie, wg oryginału).

7. Do Mikołaja Sienickiego z 1555. Rkps Zakładu Dokumentacji Instytutu Hist. PAN, Korespondencja polskich i zagranicznych protestantów teka nr 13.

8. Do Jakuba Uchańskiego, dat. w Żurowicach 13 sierpnia 1559. Wyd. (mylnie z datą 1560) pt. Stateczność S. Orzechowskiego. B. m. r.; przedr. S. Kot: Opposition to the Pope..., jw. Twórczość, poz. 18, Dod. 3.

9. Listy S. Orzechowskiego, w których, który jest prawdziwy Kościół... dowodzi. (Kr. 1561). Wyd. J. Górski. (Są to listy do: a) M. Krowickiego, dat. w Żurowicach 2 lipca 1551; b) M. Oleśnickiego, dat. w Żurowicach 6 sierpnia 1551; c) M. Stadnickiego, dat. w Przemyślu 3 lipca 1560; d) F. Stankara, dat. w Prze-

myślu 3 lipca 1560 (po łac.); e) M. Stadnickiego, dat. w Żurowicach 6 lipca 1560. Poz. a) — e) przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2; poz. b), e) przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 358-365, 402-407. Por. też Twórczość, poz. 20.

10. Do nuncjusza B. Bongiovanni, dat. w Przemyślu 24 grudnia 1560 (wg zapisu T. Wierzbowskiego: 23 grudnia 1561). Wyd. E. Rykaczewski: Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690. T. 1. Berlin 1864 s. 91-92; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 511-513; wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 3, s. 112-113.

11. Do nuncjusza B. Bongiovanni, dat. w Krakowie 7 kwietnia 1561. Wyd.: E. Rykaczewski: Relacje nuncjuszów..., jw. poz. 10, s. 93-94; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 513-515.

12. Do K. Tarnowskiego b.d. (prawdopodobnie 18 maja 1561). Wyd. J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 1. W-wa 1822 s. 484-487; toż wyd. 2 Lipsk 1838 s. 359-360; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 519-521.

13. Do J. Górskiego z 1563. Wyd. przy dziele: Dissertatio Laurentii Siradiensis philosophi super disputatione periodica Gorscii et Herbesti in diatriba antisophistarum Cracoviensium. Kr. 1563. Przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 695.

14. Do S. Hozjusza, dat. w Przemyślu 29 maja 1563. Wyd. wraz z odpowiedzią tegoż pt. De loco et authoritate Romani Pontificis in Ecclesia Christi et Conciliis. Kolonia 1567, dr. M. Cholinus. Przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 550-558 (tylko list S. Orzechowskiego).

15. Do J. F. Commendone, dat. w Radymnie 10 grudnia 1564, zawierający autobiografię. Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 587-604 i osob. pt. Vita S. Orichovii... ad Joannem Fr. Commendonum a. 1564 scripta. Kr. 1891. Fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 9, s. 472-477.

16. Do J. Uchańskiego, dat. w Barańczycach 1 lipca 1566. Wyd.: T. Wierzbowski: Uchańsciana, czyli zbiór dokumentów wyjaśniających życie i działalność Jakuba Uchańskiego. T. 4. W-wa 1892 s. 252 nn.; wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 659-660.

17. Listy z lat 1545-1566 od różnych osób (m. in. od: A. Dudycza, J. Górskiego, P. Kmity, M. Kromera, S. Maciejowskiego, A. Patrycego Nideckiego, J. Przerembskiego, P. Ramusia, N. Trzebuchowskiego, Zygmunta Augusta). Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2.

18. Od J. Górskiego, dat. w Krakowie 1 maja 1561. Wyd. przy: Listy S. Orzechowskiego... jw. poz. 9 (Kr. 1561). Przedr. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 518-519.

19. Listy od F. Melanchtona zaginęły.

Wiad. podaje S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres.. Wr. 1734.

20. Tekst przysięgi, dat. w Przemyślu 17 czerwca 1547. Wyd. przy: Diatribe... contra calumniam... Kr. 1548 (zob. Twórczość poz. 8); wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, s. 89-90 (z rkpsu).

Przekł. pol. fragm.: J. M. Ossoliński, jw. Wyd. zbior. poz. 3; przedr. jw.

21. Testament (prawdopodobnie projekt) przypuszczalnie z 1564-1565. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 3, t. 2. W-wa 1904 s. 14-16.

22. Dokumenty różne dot. spraw majątkowych i rodzinnych z lat 1541-1564. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 3, t. 1. W-wa 1900; t. 2. W-wa 1904.

23. Korespondencja różnych osób (m. in. J. Przyłuskiego z P. Kmitą; M. Krowickiego z J. Przyłuskim; F. Stankara z S. Czarnockim) z lat 1547-1561, dot. życia S. Orzechowskiego i jego dzieł. Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana, jw. Wyd. zbior. poz. 2, Appendix II.

24. List S. Mareniusza do J. Wargockiego z 1565 (?) o traktacie napisanym przeciwko S. Orzechowskiemu. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 3, t. 1. W-wa 1900 s. 125.

25. List J. Uchańskiego do S. Hozjusza i J. Ruggieri, dat. w Łowiczu 16 listopada 1566, dot. m. in. powodów śmierci S. Orzechowskiego. Wyd. T. Wierzbowski: Uchańsciana, jw. poz. 16, t. 3. W-wa 1890 s. 154-156.

Podobiznę autografu (podpis) podał S. Kossowski w książce: P. Chmielowski: Hist. lit. pol. T. 1. Wyd. 2 Lw. (1914) s. 206.

Utwór o autorstwie niepewnym

Philopolites, to jest Miłośnik Ojczyzny, albo o powinności dobrego obywatela... traktat. Kr. 1588.

Wg uwagi w katalogu Bibl. Czart. jest to dzieło S. Orzechowskiego; prawdziwość tej wiadomości kwestionuje W. A. Maciejowski. M. Wiszniewski wymienia jako autora S. Kryskiego; K. Mecherzyński i C. Walewski Hieronima Moskorzewskiego (zob.).

Utwory mylnie przypisywane S. Orzechowskiemu

1. De primatu papae. (Pińczów) 1558.

Autorstwo A. Frycza Modrzewskiego ustalił S. Kot.

2. Idea apocalyptica seu Apocalypsis. Wyd. ok. 1580(?). Przekł. pol.: Z. A. Nałęcz Włyński pt. Sen na jawie albo widowisko. Kr. 1767.

Jest utworem J. D. Solikowskiego (zob.).

3. Ziemianin albo Rozmowa ojca z synem o sprawie Polski. Kr. 1565.

Jest utworem J. D. Solikowskiego (zob.).

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 107, 203-207, 214. — F. Bohomolec: Wstęp i wyd.: Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. W-wa 1773; przedr. K. J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 11-12; wyd. 2 Ostrów 1860. — F. A. Zaccaria: Dissertazioni varie italiane a storia ecclesiastica appartenenti. T. 2. Rzym 1780 s. 318 nn. — J. K. Bogusławski: Życia sławnych Polaków. T. 1. W-wa 1788. — T. X. Caroli: Vetus et constans in ecclesia catholica de sacerdotum coelibatu doctrina. W-wa 1801. — T. Czacki: O litewskich i polskich prawach. T. 1. W-wa 1800 s. 182; t. 2. W-wa 1801 s. 38, 79, 83; przedr. w: Dzieła. T. 1-2. Poz. 1843; przedr. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 48-54. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 69-87, 689. — J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 3 cz. 1, 2. Kr. 1822; fragm. wyd. nast. pt. Żywot i sprawy S. Orzechowskiego. Kr. 1851; w skróceniu przedr. Z. A. Nałęcz Włyński: Dzieła w niektórych przedmiotach pisane S. Orzechowskiego. T. 2. Wr. 1826 s. 243-288. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd. w: Pisma. T. 3. Poz. 1872 s. 372-417. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. —

J. A. Załuski: Biblioteka historyków, prawników i polityków. Kr. 1832. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840; t. 6-9. Kr. 1844-1857. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 1. Poz. 1842. — J. K. Radecki: Pamiątki z dziejów dawnej Polski. T. 1. Poz. 1844. (Mowa J. Zbąskiego z 1559); por.: *Tyg. Lit.* (Poz.) 1843 t. 4; *Tydzień Piotrkowski* 1887 nr 31-32. — S. Gołębiowski: Czasy Zygmunta Augusta. Ustęp z przeszłości. Cz. 2. Wil. 1851. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852; t. 3 Dod. W-wa 1852 s. 245-251. — W. A. P.: Wiadomość o rękopiśmie Biblioteki Romanowskiej. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 4 s. 566-567; zob. też *Przew. Bibliogr.* 1894 s. 17.— [Policja Królestwa Polskiego... Wyd. T. Działyński. Poz. 1854. Rec.]. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 3 s. 174-175. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 410-457. — A. Brandowski: De Stanislai Oxii Orichovii Annalibus Polonicis. Berlin 1860. — A. Małecki: Andrzej Frycz Modrzewski. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 5 i odb.; przedr. w książce: Z dziejów i literatury. Lw. 1896. — F. M. S. (Sobieszczański): Orzechowski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). —

L. Kubala: S. Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek reformacji w Polsce. *Dzien. Lit.* 1869 i odb. Lw. 1870; wyd. nowe ilustr. Lw. (1906) *Nauka i Sztuka* t. 1. [Rec.: A. Tyszyński. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 4; przedr. w książce: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904; *Kraj* 1870 nr 20-22; I. Chrzanowski. *Książka* 1907 nr 4; W. Filar. *Słowo Pol.* 1907 nr 55; T. Smoleński. *Myśl Pol.* 1907 nr 80; J. M... cz. *Przegl. Kościelny* 1907 nr 2; P. *Gaz. Kościelna* 1907 nr 65; S. Z. *Krytyka* 1907; *Naprzód* 1907 nr 6; M. Reiter. *Muzeum* 1908 t. 2]. — J. Szujski: Mowa S. Orzechowskiego na sejmiku w Sądowej Wiszni 1566 r. *Przegl. Pol.* 1869 t. 4; przedr. w książce: Roztrząsania i opowiadania historyczne. Kr. 1876; przedr.: Dzieła. S. II t. 5. Kr. 1885. — W. Zakrzewski: Powstanie i wzrost reformacji w Polsce 1520-1572. Lipsk 1870. — W. Kętrzyński: O Stanisławie Górskim, kanoniku płockim i kra-

kowskim, i jego dziełach. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 6 (1871) s. 129 nn. i odb.; streszcz. w jęz. niem. pt. Stanislaus Górski, Canonicus von Plock und Krakau, und seine Werke. *Altpreussische Monatsschrift* t. 8 (1871) i odb.; por. W. Kętrzyński: Przypiski do rozprawy o Stanisławie Górskim. *Tyg. Wielkopol.* 1871.— W. Kętrzyński: Wstęp i wyd.: Stanislai Górski Conciones... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 4 (1878) i odb. Kr. 1877. [Rec.: W. Zakrzewski. *Przegl. Kryt.* 1877]. — J. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. *Niwa* 1880 i odb.; toż *Przegl. Pol.* 1880 i odb. pt. ... Pięć prelekcyj publicznych mianych r. 1880 w Krakowie. Wyd. objaśnione przypisami. Kr. 1881; przedr.: Dzieła S. II t. 8. Kr. 1888. — W. Spasowicz: Władysław Syrokomla. W książce: Studia nie z natury. Wil. 1881; przedr.: Pisma. T. 1. Petersb. 1892. — E. Dylewski: Andriej Fricz Modrzewski. W-wa 1883. — N. Lubowicz: Istorija rieformacii w Polsze. W-wa 1883. — J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce. T. 1-2. Kr. 1883--1885. —

S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 1. Kr. 1886. — J. Korzeniowski: O autorach żywotu Piotra Kmity i opisu wojny kokoszej. *Pam. AU Wydz. Filol. i Hist.-Filoz.* t. 6 (1887) i odb. [Rec.: L. Finkel. *Kwart. Hist.* 1888]. — F. Bostel: Orzechowski czy Górski? *Kwart. Hist.* 1887. — T. Wierzbowski: Krzysztof Warszewicki. W-wa 1887 s. 234-236. — N. T. Sumcow: Stanisław Oriechowski. *Kijewskaja starina* 1888. — J. Korzeniowski: Wstęp i wyd.: Orichoviana. T. 1. Kr. 1891 *BPP* nr 19. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1892; A. A. Kr. (Kryński). *Wędrowiec* 1892 nr 22; K. C. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 4]. — T. S.: [Vita S. Orichovii... ad Joannem Fr. Commendonum a. 1564 scripta. Kr. 1891. Wyd. J. Korzeniowski. Rec.]. *Przegl. Pol.* 1891 t. 4. (Por. Listy i materiały — poz. 15). — B. Krzesiński: Stanislaus Orzechowski. Biographische Skizze. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Kirche in Polen im XVI Jahrhundert. Poz. 1891. — N. (M. Nowodworski): Orzechowski Stanisław. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 17 (1821).—R. Koppens: Dwa lata w życiu S. Orzechowskiego, 1548 i 1549. Przyczynek do monografii na podstawie Orichovianów, wydanych przez dra J. Korzeniowskiego. *Przegl. Powsz.* 1893 t. 2 i odb. — A. Maczuga: Ostatnie lata w życiu S. Orzechowskiego, 1562-1566. *Spr. Gimn. w Tarnowie za r. 1894/95.* Kr. 1895. [Rec.: W. Hahn. *Muzeum* 1895; R. Koppens. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 4; K. J. Heck. *Kwart. Hist.* 1896; R. Zawiliński. *Przegl. Lit.* (Kr.) 1896 nr 3]. —

A. Rembowski: Hasła i plany wojenne przeciw Turcji. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 4. — T. Wierzbowski: Jakub Uchański, arcybiskup gnieźnieński. (1502-1581). Monografia historyczna. Uchańsciana... T. 5. W-wa 1895. — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd. przekł.: Książki o ruszeniu ziemie polskiej przeciw Turkowi. W-wa 1895 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 4. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1897]. — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Fidelis subditus w redakcji 1-ej z r. 1543. W-wa 1900 *Bibl. Zapomnianych Poetów...*, jw. z. 14. [Rec.: S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1901 t. 1; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 1 (1902)]. — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Opowiadanie upadku przyszłego polskiego z r. 1560. W-wa 1901 *Bibl. Zapomnianych Poetów...*, jw. z. 16. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 1 (1902); S. Zdziarski. *Książka* 1902 nr 1; S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1902 t. 4]. — A. Prochaska: Rokosz lwowski z r. 1537. Rozdz. 3: Kwestia autorstwa „Conciones" i rozbiór tego diariusza. *Kwart. Hist.* 1902. — I. Chrzanowski: Wstęp do wyd.: P. Skarga: Kazania sejmowe. W-wa 1903; wyd. 2 W-wa 1912. — A. Brückner: Różnowiercy polscy. W-wa 1905. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 172 i in. — T. Smoleński: Wczesna młodość S. Orzechowskiego (1513-1532). *Przegl. Hist.* 1906 i odb. W-wa 1907. [Rec.: T. Grabowski. *Przegl. Pol.* 1907 t. 165; S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 6 (1907)]. — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — A. Kossowski: Trybun ludu szlacheckiego. Z powodu książki dra Kubali o Orzechowskim. *Przew. Nauk. i Lit.* 1907 i odb. — A. B. (Brückner): Orzechowski Stanisław. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908 s. 36 nn. — G. Saenger, T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Fidelis subditus w redakcji 2-ej z r. 1548. W-wa 1908 *Bibl. Zapomnianych Poetów...*, jw. z. 25. — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. —

T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913 rozdz. 2: Humanizm w teologii. Wystąpienie Orzechowskiego. — (S. Zakrzewski): Gente Ruthenus natione Polonus. (W

rocznicę Orzechowskiego). *Dzien. Pol.* (Lw.) 1913, 11 listopada. — P. F.: W rocznicę S. Orzechowskiego. *Słowo Pol.* 1913 nr 522. — F. Penkala: S. Orzechowski w latach 1550-1552. *Spr. Gimn. II w Tarnowie za r. 1913/14.* [Rec.: W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — M. W. Urbanek: Chłop w literaturze polskiej złotego okresu. Cz. 1: Chłop u Modrzewskiego, Orzechowskiego i Reja. *Spr. Gimn. w Sanoku* 1914, 1916. [Rec.: W. Hahn, jw.]. — J. Thumenówna: Rodzina ks. S. Orzechowskiego. *Kwart. Hist.* 1917 i odb. — E. Strasburger: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XV i XVI wieku. *Ekonomista* 1918 i odb. [Rec.: *Tyg. Ilustr.* 1919 nr 17]. —

S. Kot: Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI. Kr. 1919; wyd. 2 Kr. 1923 rozdz. 8: Polemika z Orzechowskim. — J. Łoś: Wstęp i wyd.: Polskie dialogi polityczne. Kr. 1919 *BPP* nr 74. [Rec.: A. Brückner. *Książka* 1922 nr 4; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1922]. — Z. Dębicki: Pisarze polscy. T. 1: Od Reja do Skargi. W-wa 1920. — K. Kosiński: Szermierze poprawy Rzeczypospolitej. (Rej, Orzechowski, Modrzewski, Górnicki). W-wa 1920. — S. Kot: Polacy w Bazylei za czasów Zygmunta Augusta. *Ref. w Pol.* 1921 s. 110. — S. Kutrzeba: Wstęp do wyd.: Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stulecia. Wyd. B. Ulanowski. Kr. 1921 *BPP* nr 76 s. VI-VIII. [Rec.: K. N. (Nitsch). *Język Pol.* 1921 z. 4; A. Brückner. *Książka* 1922 nr 4; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1922]. — H. Gaertner: Ziemianin, bezimienny dialog XVI wieku na tle współczesnej publicystyki. (Myśli-styl-autorstwo). *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 60 (1922) i odb.; por. *Spr. PAU* 1920 nr 2; (C) (C. Pęcherski). *Głos Lubelski* 1922 nr 57. (Sprawozdanie z odczytu H. Gaertnera). [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1922 nr 8/12; Z. Ciechanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170]. — H. Gaertner: Wstęp do wyd.: Pseudo-Orzechowskiego Ziemianin. (Tekst z r. 1565). Lubl. 1922 *Bibl. Uniw. Lubelskiego Wydz. Hum.* nr 3. [Rec. zob. Solikowski J. D.]. — M. Czapska: Polemika religijna pierwszego okresu reformacji w Polsce. *Ref. w Pol.* 1928 s. 6 i in. — S. Dobrzycki: Rozkwit piśmiennictwa renesansowego. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 1. W-wa 1928 ks. 2 rozdz. 17. — A. Kossowski: Hozjusz i Orzechowski w ostatnim roku soboru trydenckiego. *Przegl. Powsz.* 1928 t. 1 i nadb. [Rec.: O. Forst-Battaglia. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928 s. 154]. — W. Fallek: Szkice i studia o wpływie Biblii na literaturę polską. *Roczn. I Gimn. Męskiego Tow. Żyd. Szkół Średnich w Łodzi* 1929/30 i odb. W-wa 1931. — J. Lichtensztul: Poglądy filozoficzno-prawne S. Orzechowskiego. W-wa 1930. — F. Pohorecki: Z zamku królewskiego do pana Fulkesa. *Kur. Poz.* 1930 nr 581. —

J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 s. 38]. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Leipzig. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1931 s. 65. — B. Nadolski: Demostenesowe natchnienie w Turcykach Orzechowskiego. *Pam. Lit.* R. 29 (1932).— J. Skoczek: Wychowanie Jagiellonów. Lw. 1932 s. 96. — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — M. Skibniewski: System teokratyczny S. Orzechowskiego. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 198. — H. Barycz: Pierwsza polemika religijna Jakuba Górskiego. *Ref. w Pol.* 1934 s. 176 i in. — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — J. Krzyżanowski: Średniowiecze i renesans w poezji polskiej wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) s. 145 i in. i nadb.; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938. — W. Wąsik: Sebastian Petrycy z Pilzna i epoka. (Ze studiów nad dziejami filozofii w Polsce i recepcją Arystotelesa). Z. 3. W-wa 1935; por. W. Wąsik: Piśmiennictwo staropolskie w przedmiocie zagadnień etycznych. (Ze studiów nad historią filozofii w Polsce i dziejami arystotelizmu). *Przegl. Filoz.* 1920. —

L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936. — S. Kutrzeba: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall'età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 76-77. — P. Mesnard: L'Essor de la philosophie politique au XVI-e siècle. Paryż 1936; wyd. 2 Paryż 1952 ks. IV: La Liberté polonaise et le gouvernement de la Loi: Orzechowski et Modrzewski. [Rec.: A. Kłosowska: Andrzej Frycz Modrzewski i polskie Odrodzenie w interpretacji francuskiego historyka. *Nauka Pol.* 1953 nr 4 s. 182 nn.]. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. — B. Nadolski:

Język filozoficzny „Policji" Orzechowskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 18 (1938) s. 22 i odb. — K. Koranyi: O ustroju Wenecji w polskiej myśli politycznej w drugiej połowie wieku XVI i początku wieku XVII. Tamże s. 170. — S. Kot: Świadomość narodowa w Polsce w. XV-XVII. *Kwart. Hist.* 1938. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille.* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — B. Waczyński: Idea unijna w Polsce w XVI wieku. *Oriens* 1938 nr 5 s. 134. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — S. Lisowski: O los ksiąg Zygmunta I. *Wilno* 1939 nr 2. — T. Sinko: Erudycja klasyczna Orzechowskiego. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 65 (1939) i odb.; por. *Spr. PAU* 1938 nr 9. [Rec.: S. Kot: L'Humanisme et la renaissance en Pologne. Compte-rendu des publications des années 1939-1952. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance* t. 14 (1952) s. 363-364 i nadb.]. — W. Lednicki: Polish Literature in 1543. *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America* t. 1 (1942/1943) nr 4. —

Z. Wojciechowski: Zygmunt Stary (1506-1548). W-wa 1946. — S. Kot: Venezia vista dai Polacchi nel corso dei secoli. Wenecja 1947 s. 15 nn. — J. Sawicki: Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji przemyskiej o. ł. *Nasza Przeszłość* 1947 t. 3. — T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947 s. 235; wyd. 2 W-wa 1951. — L. Firpo: Il pensiero politico del Rinascimento e della controriforma. *Questione di Storia Moderna* 1948 i odb. s. 26-27. — T. Grabowski: Paszkwil staropolski a pierwsze antyjezuityki w epoce Renesansu. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1948 nr 1; por. T. Grabowski: Paszkwil staropolski w epoce Renesansu. (1525-1625). *Spr. PAU* 1948 nr 5. — F. L. Schoell: Une Discipline négligée: la littérature latine de la Renaissance. *Lettres d'Humanité* t. 7 (1948) s. 157-158. — H. Barycz: Studia włoskie S. Orzechowskiego. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949; por. *Spr. PAU* 1946 nr 2. [Rec.: S. Kot: L'Humanisme et la Renaissance en Pologne..., jw., s. 361; L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 164-165]. — J. Waldapfel: Magyarország sorsának XVI századi lengyel visszhangjához. Budapeszt 1940; przekł. pol.: H. Csorba pt. Epicedium Joachima Bielskiego na śmierć Jana Balassiego. Z szesnastowiecznej hungariki w Polsce. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 2. — S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 3 (1949); por.: *Biuletyn Pol. Tow. Językoznawczego* 1948; *Spr. Tow. Nauk. w Tor. 1948.* Tor. 1950. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 706-709; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty.* Wr. 1952]. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7. — H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 206, 212-213, 216-217 i odb. — B. Nadolski: Dokoła prac przekładowych w XVI wieku. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 477-478 i odb. — J. Tazbir: Echa walk klasowych XVI wieku w polskiej opinii szlacheckiej. *Przegl. Hist.* 1952 z. 2. —

H. Barycz: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 739, 747-748. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 359-360 i in.; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego w okresie demokracji szlacheckiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 504 i in.; por. też: W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.; por. też: Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego XV i XVI w. *Pierwsza konferencja metodologiczna historyków polskich. Przemówienia, referaty, dyskusja.* T. 1. W-wa 1953 s. 463. — A. Kawecka-Gryczowa: Rola drukarstwa polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 509 i osob. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce".* — S. Kot: Opposition to the Pope by the Polish Bishops 1557-1560. Three Unique Polish Reformation Pamphlets. *Oxford Slavonic Papers* t. 4 (1953) i odb. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku

XVI. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 298-299 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 172-173 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw.— K. Lepszy: Andrzej Frycz Modrzewski. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 96-97 i in.; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk*...., jw. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 passim; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2 cz. 2: Historia nauki. W-wa 1956; przedr. w książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 8. — B. Suchodolski: Społeczne i filozoficzne problemy polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953; przedr. w książce: Studia..., jw. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. —

J. Krzyżanowski: Mikołaja Reja „Krótka rozprawa" na tle swoich czasów. W-wa 1954 s. 91, 103. — J. Krzyżanowski: Wstęp do: M. Rej: Pisma wierszem. (Wybór). Wr. 1954 *BN* I, 151, s. XXXII-XXXIII. — S. Arnold: Les Idées politiques et sociales de la Renaissance en Pologne. *La Pologne au X-e Congrès International des Sciences Historiques à Rome.* W-wa 1955 s. 160 i in. — O. Bartel: Jan Łaski. Część I: 1499-1556. W-wa 1955 s. 124-125 i in. — J. Sawicki: Concilia Poloniae. Źródła i studia historyczne. VIII. Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty. Wr. 1955. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — H. Grappin: Histoire de la flexion du nom en polonais. Wr. 1956 *PAN Komitet Językoznawczy. Prace Językoznawcze.* — E. Lipiński: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. Rozdz. 6: Stanisław Orzechowski — przedstawiciel feudalnej reakcji. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 185-189. — W. Tomkiewicz: Stosunek pisarzy polskich doby humanizmu do sztuki. *Studia renesansowe* t. 1 (1956) s. 37. — W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Hist. Państwa i Prawa* S. 2 t. 3. — S. Grzybowski: Mikołaj Sienicki — Demostenes sejmów polskich. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957) s. 125 i in. — Ł. Kurdybacha: Wstęp do wyd.: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 4: Pisma 1560-1562. Przekł. pol. W-wa 1957. — Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski: Historia państwa i prawa Polski do r. 1795. Cz. 2: Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795. W-wa 1957. — P. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5. S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957). — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — J. Krzyżanowski: Błazen starego króla. Stańczyk w dziejach kultury polskiej. W książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 340-341 i in. — W. Voisé: O zadaniach i metodzie historii i nauk społecznych. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1958. — Ł. Kurdybacha: Zagadnienie autorstwa traktatu „De primatu papae". *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 4 (1959). — W. Sobociński: Memoriał Jana Ostroroga a początki reformacji w Polsce. Tamże. — W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 3 (1959).

ORZELSKI JAN (1551—ok. 1612)

P a m i ę t n i k a r z.

Ur. w 1551 z ojca Mikołaja i matki z domu Grocholskiej, zapewne w dziedzicznym zamku Orle w północnej Wielkopolsce. Był bratem Świętosława (zob.). W 1560 uczył się we Frankfurcie n. Odrą, w 1561-1562 w Lipsku, następnie w 1562-1563 w Akademii

Krakowskiej. W 1564 przebywał w Wittenberdze. Do Włoch podążył w 1567. Był w Padwie, Bolonii, Florencji, Rzymie i w 1568 w Neapolu. W 1569 powrócił do kraju. Od 1571 piastował na dworze Zygmunta Augusta urząd stolnika. Brał udział w wyprawach: gdańskiej w 1577 i moskiewskich. Z polecenia Stefana Batorego posłował do Kozaków zaporoskich. Po powrocie z Siczy osiadł w Runowie i obdarzony został przez króla starostwem kościańskim. Zygmunt III mianował go kasztelanem rogozińskim, a po 1598 starostą radziejowskim. Żonaty był z Anną Stryjkowską, następnie z Elżbietą Zebrzydowską. Zmarł ok. 1612.

TWÓRCZOŚĆ

Annales domus Orzelsciae. Powst. ok. 1612. Wyd. T. Działyński. Poz. 1854.

Przekł. pol.: S. Budziński pt. Roczniki domu Orzelskich. Ogł. W. S. Broel-Plater: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. T. 4. W-wa 1859 s. 101-120.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 450; t. 8 Kr. 1851 s. 141. — T. Działyński: Przedm. do wyd.: Annales domus Orzelsciae. Poz. 1854. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — W. Spasowicz: Wiadomość o Świętosławie Orzelskim. Wstęp do wyd. przekł.: Ś. Orzelski: Bezkrólewia ksiąg ośmioro. Tom wstępny. Petersb. 1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 5; przedr.: Pisma. T. 1. Petersb. 1892. — F. M. S. (Sobieszczański): Orzelski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — M. G-y (Goyski): Orzelski Jan. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. *Wici Wielkopol.* i osob. (Września) 1934 *Bibl. Wici Wielkopol.* t. 14 s. 14. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — A. Piotrowski: Annales domus Orzelsciae. *Przegl. Bydgoski* 1938 z. 2. — H. Barycz: Podróże polskie do Neapolu w w. XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 i odb. W-wa 1939 s. (170) 35.

Zob. też: Orzelski Świętosław.

ORZELSKI STANISŁAW (ok. 1581—1626)

Pseud.: Marfordus (vel Martholdus) Mądzikovius.

Poeta makaroniczny.

Ur. ok. 1581; syn Macieja, szlachcica herbu Dryja, sędziego grodzkiego w Nakle, i Elżbiety z Łowienka Niemojewskiej, a bratanek Świętosława (zob.) i Jana (zob.) Orzelskich. O jego studiach krajowych brak dotąd danych. W 1601 wyjechał do Włoch i w 1602 immatrykulował się na uniwersytecie w Padwie. W 1606 odwiedził Bolonię. Ok. 1607 powrócił do kraju. W 1609 ożenił się z Barbarą z Jezior Dembołęcką. Pozostawił syna Macieja (ur. 1610) i córkę Elżbietę (ur. 1612). Prowadził żywot ziemianina. Był właścicielem wsi: Topoli, Samostrzela, Liszkowa (Łyskowa), Dąbrowy, Komorowa, połowy miasteczka Dźwierszna, Wielkiej Wsi; w 1614 trzymał na wyderkaf połowę miasta Czarnkowa. Urzędów publicznych nie piastował. Zmarł ok. 10 maja 1626 w Dąbrowie.

TWÓRCZOŚĆ

Macaronica (carmina) Marfordii Mądzikovii poetae approbati. Powst. 1623-1624.

Fragm. ogł.: *Monitor* 1774 nr 37 s. 294-298 (Makaron VII: Opisanie chłopskiego wesela); *Monitor* 1776 nr 85-86 s. 730-745 (kilka fraszek oraz makaron I i II jako Makaron Morsztynowski (?); H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 381-382; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 224-225; P. Chmielowski: Wstęp do wyd.: A. Morsztyn: Poezje oryginalne i tłumaczone. W-wa 1883 s. XXII; M. Dynowska: Hieronim Morsztyn i jego rękopiśmienna spuścizna. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 23-24; A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 608-613; J. Gold-

mann: La Philologie romane en Pologne. *Archivum Neophilologicum* t. 2 (1937) s. 87; A. Brückner: Encyklopedia staropolska. T. 1. W-wa 1939 szpalta 824-825.

Wyd. kryt. M. Pełczyński: Studia macaronica. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Poz. 1960 *Poz. Tow. Przyj. Nauk. Wydz. Filol.-Filoz. Prace Komisji Filol.* t. 20 z. 1.

Satyryczny poemat makaroniczny w siedmiu częściach oraz kilka fraszek.

Rkpsy wymienia M. Pełczyński, jw.

OPRACOWANIA

Monografia: M. Pełczyński: Studia macaronica. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Poz. 1960 *Poz. Tow. Przyj. Nauk. Wydz. Filol.-Filoz. Prace Komisji Filol.* t. 20 z. 1.

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 27, 380-383. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828 s. 35, 382-383. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 224-225. — P. Chmielowski: Wstęp do wyd.: A. Morsztyn: Poezje oryginalne i tłumaczone. W-wa 1883 s. XXII, XXV. — M. Bersohn: Studenci Polacy w uniwersytecie bolońskim w XVI i XVII w. Cz. 2. Kr. 1894 s. 12. — A. Brückner: Silva rerum. *Charitas. Księga zbiorowa.* Petersb. 1894 s. 172. — A. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. — A. Brückner: O najważniejszych postulatach historii literatury polskiej. Lw. 1900 s. 8-9. — A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. Kr. 1903 s. 301, 305; wyd. 2 W-wa 1908; wyd. 3 W-wa 1924. — J. Magiera: „Satyrus rudis". *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 427-429. — A. Brückner: Wstęp do: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911 s. XVI. — M. Dynowska: Hieronim Morsztyn i jego rękopiśmienna spuścizna. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 23-24. — A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 272; wyd. 2 Kr. 1935. — G. Korbut: Wstęp do literatury polskiej. W-wa 1924 s. 89. — K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925 s. 43. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 262, 608-613. — A. Brückner: Encyklopedia staropolska. T. 1. W-wa 1939 szpalta 824-825. — J. Tuwim: Pegaz dęba. W-wa 1950 s. 137-138. — S. Kot: Nationum proprietates. *Oxford Slavonic Papers* t. 6 (1955). — W. Preissner: Polski makaronista z I połowy XVII w. — naśladowca Teofila Folenga. *Meander* 1956 nr 5.

ORZELSKI ŚWIĘTOSŁAW (1549—1598)

Dziejopis, pisarz polityczny, mowca.

Ur. 25 lipca 1549 na zamku Orle w Wielkopolsce, w rodzie pochodzącym z Borzejowic w Kaliskiem, z ojca Mikołaja i matki z domu Grocholskiej. W 1558 uczył się we Frankfurcie n. Odrą, a od 1560 w Lipsku. Na Akademię Krakowską wpisał się w półroczu zimowym 1562/1563. W 1564 przebywał wraz z braćmi, Maciejem i Janem (zob.), w Wittenberdze. Na skutek pobytu za granicą został protestantem. W 1565 wrócił do kraju. Pozostawał w służbie Stefana Batorego. W 1576 został pisarzem ziemskim kaliskim, 1580 — sędzią ziemskim kaliskim. W 1590, złożywszy urząd sędziowski, został starostą radziejowskim. Był posłem na wiele sejmów, marszałkiem sejmu w 1582. Przewodniczył na zjeździe różnowierców w Toruniu w 1595. Ożenił się z Justyną, córką Jeremiasza, rotmistrza z Lubienia. Zmarł w 1598.

TWÓRCZOŚĆ

1. Interregni Poloniae libri VIII. (Dzieje dwóch bezkrólewi po Zygmuncie Auguście 1572-1576). Wyd. E. Kuntze. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 22 (1917).

Fragm. przekł. pol. ogł. J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników... o dawnej Polszcze. T. 1. W-wa 1822; toż wyd. 2 Lipsk 1838. Przekł. pol. całości: W. Spasowicz pt. Bezkrólewia ksiąg ośmioro. T. 1-3. Petersb. 1856-1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 2-4; fragm. przedr. w: *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski.* Poz. 1962.

2. Mowy i pisma w sprawach publicznych (w liczbie 29) z 1576-1597. Wyd. W. Spasowicz, jw. poz. 1, Tom wstępny. Petersb. 1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 5. Mowę wygł. na sejmie warszawskim 1582 przedr.

A. Małecki: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860 s. 103-107. Mowę do króla na sejmie 1585 przedr. A. Czuczyński w: Diariusze sejmowe r. 1585. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 18 (1901) s. 278-287 (tekst skrócony, odmienny; w przypisie podany tekst pełniejszy ogł. przez W. Spasowicza). Mowa na sejmiku w Środzie 10 września 1590 wyd. uprzednio pt. Opisanie spraw zjazdu śrzedzkiego elekcyjej deputackiej, które w sobie ma dostateczną sprawotę wszystkich spraw sejmu przeszłego warszawskiego Anni 1590. Poz. 1590, dr. J. Wolrab; toż wyd. W. Spasowicz, jw. pt. Omowa ze strony pogłownego na sejmie śrzedzkim... czyniona dnia 13 (sic — zamiast 10) września R. P. 1590; toż wyd. zob. Materiały, poz. 1, nr 39.

Materiały

1. Materiały do dziejów działalności politycznej (sejmikowej) — zob.: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*. T. 1 (1572-1632) cz. 1 (1572--1616). Wyd. W. Dworzaczek. Poz. 1957 *Poz. Tow. Przyj. Nauk. Wyd. Źródłowe Komisji Hist.* t. 12.

2. Dokumenty różne (dot. przeważnie spraw majątkowych) z lat 1581-1589. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 201-203; t. 3. W-wa 1819 s. XXXIX. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Batowski: Rękopisy księgozbioru Ossolińskich i S. Orzelskiego dzieje. *Bibl. Ossol.* 1843 t. 8. — A. Batowski: Niektóre rękopisma księgozbioru Zakładu Naukowego imienia Ossolińskich. Lw. 1844 s. 157-222. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 53; t. 7. Kr. 1845 s. 442-444. — W. Wieczorkowski: Orzelski Świętosław. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 327. — S. Gołębiowski: Świętosław Orzelski. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — W. Spasowicz: Wiadomość o Ś. Orzelskim. Wstęp do wyd.: Bezkrólewia ksiąg ośmioro. Tom wstępny. Petersb. 1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 5; przedr. w: Pisma. T. 1. Petersb. 1892. [Rec.: L. Hubert. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1 s. 761-788]. — J. Bartoszewicz: Hist. lit. pol. W-wa 1861; wyd. 2 powiększone w: Dzieła. T. 1. Kr. 1877. [Rec.: J. Łukaszewicz. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3 s. 417]. — F. M. S. (Sobieszczański): Orzelski (Świętosław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — A. Hirschberg: W sprawie pamiętnika Ś. Orzelskiego. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 234-235. — M. G-y (Goyski): Orzelski Świętosław. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — E. Kuntze: Wstęp i wyd.: Interregni Poloniae libri VIII. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 22 (1917). — T. Wotschke: Polnische Studenten in Altdorf. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928 s. 223.— K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Frankfurt. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1929. [Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 169]. — J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4. Praga 1932. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. *Wici Wielkopol.* i osob. (Września) 1934 *Bibl. Wici Wielkopol.* t. 14 s. 11. — T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 89. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — K. Lepszy: Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego (1589-1592). Kr. 1939. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953.

OSSOLIŃSKI JERZY (1595—1650)

Mowca, dyplomata.

Ur. 15 grudnia 1595 w Sandomierzu z ojca Zbigniewa, wojewody sandomierskiego, i matki Anny z Firlejów. W 1604-1606 uczył się u jezuitów w Pułtusku, następnie przez cztery lata w Grazu. W 1613-1616 odbył podróż po Europie zachodniej dla

uzupełnienia wykształcenia. Był w Lowanium, Paryżu i we Włoszech. Brał udział w kampanii moskiewskiej w 1617-1618. W 1621 posłował do Anglii. W 1632 został podskarbim nadwornym. Wsławił się poselstwem do papieża Urbana VIII i do Wenecji w 1633. Otrzymał wówczas od papieża i cesarza tytuł książęcy. W okresie od lipca do września 1635 sprawował urząd namiestnika królewskiego w Prusach Książęcych. W 1636 posłował na sejm Rzeszy Niemieckiej w Ratyzbonie. Tego roku mianowany został wojewodą sandomierskim, w 1638 podkanclerzym, a w 1643 kanclerzem wielkim koronnym. Żonaty był od 1620 z Izabelą Daniłowiczówną. Zmarł 9 sierpnia 1650 w Warszawie. Pochowany w Klimontowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. De optimo Reipublicae statu. Wyd. (z dwiema innymi mowami) pt. Monarchia sive de optimo Reipublicae statu oratio. Lowanium 1614, dr. K. Flavius.

2. Quaestiones ethicae. Powst. w Padwie 1615. Wyd. pt. Quaestiones morales. Padwa 1615.

3. Oratio... ad Jacob. I. M. Brit. Reg. 1621. Wyd. J. C. Luenig: Orationes procerum Europae. T. 1. Lipsk 1713.

Przekł. ang. pt. A True Copy of the Latine Oration... As it was pronounced to his maiestie. Londyn 1621, dr. W. Lee; przedr. J. Somers: A Collection of Sacred Tracts. T. 2. 1809.

Przekł.: franc., hiszp., niem. Wiad. podaje: Autobiografia... zob. niżej, poz. 4.

Przekł. holenderski pt. Oratie... voorghestellt aende voorsz syne Majesteyt. Londyn 1621.

4. Autobiografia obejmująca pierwszych 26 lat... życia. Powst. 1625-1626. Wyd. Lw. 1876 *Bibl. Ossol. Zbiór Materiałów do Historii Polski* z. 3; wyd. kryt. J. Kolasa, J. Maciszewski pt. Pamiętnik (1595-1621). Wr. 1952. (Tu przekł. tekstów łac. przez K. Zatheya).

5. Oratio... habita... in aula regia Vaticana sexta Decembris 1633. Rzym 1633, dr. F. Cabalus (dwie ed.). Wyd. nast.: Kr. 1633; Gdańsk 1638; przedr. A. Trzebicki Zawisza: Manipulus orationum ab eruditis viris Polonicae Nationis diversis temporibus... scriptarum. Rzym 1639; przedr. J. C. Luenig: Orationes procerum..., jw. poz. 3.

Przekł. pol.: J. Cynerski pt. Mowa... którą miał w pałacu na Watykanie dnia 6 grudnia roku Pańskiego 1633, gdy imieniem Najjaśniejszego Władysława IV... Ojcu ś. Urbanowi VIII... posłuszeństwo oddawał. Kr. 1634, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: b. m. r.; Kr. 1639.

6. Relacja... legata cum publice oboedientia do Rzymu wysłanego. Powst. 1633. Wyd. L. Kubala: Jerzy Ossoliński. Wyd. 2 w: Dzieła. T. 1. Lw. 1924 Dod.

7. Diariusz legacji... na sejm Rzeszy Niemieckiej w Ratyzbonie w r. 1636. Wyd. A. Hirschberg. Lw. 1877 *Bibl. Ossol. Zbiór Materiałów do Historii Polski* z. 4.

8. Votum... na sejmie warszawskim roku 1639. Wyd. L. Kubala, jw. poz. 6.

9. Dziękowanie za pieczęć wielką na sejmie w Warszawie 28 lutego 1643. Wyd.: J. S. Pisarski: Mowca polski. T. 1. Kalisz 1668 s. 141-144; T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904 s. 67-68.

10. Mowa na sejmie 1646. (W jęz. pol.). Przekł. łac. wyd. J. Pastorius: Florus polonicus. Wyd. Gdańsk (1651?); przekł. pol.: Kwiatkowski (por. L. Kubala: Jerzy Ossoliński. *Przew. Nauk. i Lit.* 1878-1881 i osob. T. 2. Lw. 1883; toż wyd. 2, jw. poz. 6, s. 219). Tekst oryginalny wyd.: A. Mosbach: Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum Prowincji Szląskiej. Ostrów 1860; L. Kubala: Jerzy Ossoliński, jw.

11. Mowy J. Ossolińskiego... przekładania J. M. Ossolińskiego. W-wa 1784. Przedr. przy: F. Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. Wyd. 4. Wyd. K. J. Turowski. T. 2. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 5.

Pojedyncze mowy pol. i łac. (w oryginałach i w przekł.) oraz inne pisma wyd. m. in.: J. S. Pisarski: Mowca polski, jw. poz. 9. (Tu mowy sejmowe pol.). — J. Daneykowicz Ostrowski. Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745; t. 2 pt. Svada latina. Lubl. 1747. — F. Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. W-wa 1777; toż in. wyd. zob. Opracowania. (Tu mowy łac. i w przekł. pol. J. M. Ossolińskiego — por. poz. 11). — A. Podgórski (Mosbach): Pomniki dziejów Polski wieku XVII. T. 1. Wr. 1840. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860. (Tu cztery mowy z 1621-1649). — L. Kubala: Jerzy Ossoliński. *Przew. Nauk. i Lit.* 1878-1881 i osob. T. 1-2. Lw. 1883; toż wyd. 2, jw. poz. 6.

Wydania zbiorowe

1. Orationes habitae apud Summum Pontificem, Imperatorem, Reges, Principes et Venetam Rempublicam. Gdańsk

1647, dr. J. Förster. Wyd. nast.: Gdańsk 1648; Gdańsk 1686.

2. Mercurius Sarmatiae... sive orationes. Wil. 1716. Wyd. nast.: Braniewo 1730. (Wg F. M. Sobieszczańskiego wyd. pierwsze: Gdańsk 1645).

Listy i materiały

1. Pojedyncze listy wyd. w: H. Puteanus: Epistolarum atticarum promulsis, in centurias tres distributa. Kolonia 1636; H. Puteanus: Epistolarum selectarum apparatus miscellaneus et novus, officia familiaria negotia studia continens. Centuria prima. Antwerpia 1645.

2. Korespondencja z 1621-1636 (m. in. listy do i od: Ferdynanda II, Jakuba I, Władysława IV, Zygmunta III) oraz dokumenty różne, dot. w większości misji politycznych. Wyd. F. Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. T. 2. W-wa 1777; toż wyd. nast. zob. Opracowania.

Część korespondencji i dokumentów zamieszczona w Autobiografii..., por. Twórczość poz. 4; w Diariuszu legacji, por. Twórczość poz. 7.

3. Do Kozmy Torresa, dat. w Wiedniu 7 lutego 1634. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904 s. 65.

4. List do Władysława IV, dat. w Warszawie 11 września 1637, oraz listy różnych osób i dokumenty dot. J. Ossolińskiego z 1633-1647. Wyd. L. Kubala: Jerzy Ossoliński. Wyd. 2 w: Dzieła. T. 1. Lw. 1924 Dod.

5. Korespondencja z Krzysztofem Opalińskim. Wyd. K. Szajnocha: Krzysztof Opaliński. Szkic historyczny. *Gaz. Codz.* 1860 nr 255-272; przedr. w książce: Szkice historyczne. T. 3. Lw. 1861; przedr.: Dzieła. T. 3. W-wa 1876; wyd. osob. F. Próchnicki. Lw. 1895 *Bibl. dla Młodzieży* 13 s. 55-57 i in.

Wiad. o listach i materiałach zob.: W. Borowy: Anglicy, Szkoci i Irlandczycy w wojsku polskim za Zygmunta III. *Studia z dziejów kultury polskiej*. W-wa 1949 s. 306-307 przypis i in. i odb.; A. Mączak: Wyniki poszukiwań źródłowych dotyczących wojny polsko-szwedzkiej 1655-1660, dokonanych w Szwecji w 1955. *Przegl. Hist.* 1956 z. 1 s. 135.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Co za pożytki Korona Polska odniosła z pruskiej wojny z Gustawem. B. m. (1628).

Estr. wymienia jako utwór Mikołaja Ruszkowskiego, archidiakona dobrzyńskiego, kustosza warszawskiego.

2. Respons na punktów ośmnaście przeciwko Kawaleriej Najświętszej Panny wydanych. Powst. 1637. Wyd. (jako pracę J. Ossolińskiego) F. Nowakowski: Źródła do dziejów Polski. T. 1. Berlin 1841.

Wg L. Kubali autorem jest najprawdopodobniej Mikołaj Ostroróg, podczaszy koronny.

Wg autora (zob. Żydowski Andrzej) „Gorzkiej wolności młodzieńskiej" (ed. b. m. r. egz. Bibl. Uniw. Poz. sygn. 110.544/I s. 49) i J. A. Jabłonowskiego (Ostafi po polsku. Lw. 1751; Musaeum Polonum. Lw. 1752) Jerzy Ossoliński jest tłumaczem dzieła J. B. Guariniego „Pastor fido" (zob. Lubomirski Jerzy).

OPRACOWANIA

Monografia: L. Kubala: Jerzy Ossoliński. Cz. 1-3. *Przew. Nauk. i Lit.* 1878-1881 i osob. T. 1-2. Lw. 1883; toż wyd. 2 poprawione i uzup. w: Dzieła. T. 1. Lw. 1924. [Rec.: M. Bobrzyński. *Niwa* 1883; K. Jarochowski. *Tyg. Ilustr.* 1883 nr 45; *Kur. Poz.* 1883 nr 69].

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 145-149. — F. Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. T. 1-2. W-wa 1777; wyd. 2 wyd. T. Mostowski. W-wa 1805 *Życia Sławnych Polaków* t. 3; wyd. 3 wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1837 *Życia Sławnych Polaków* t. 5; wyd. 4 wyd. K. J. Turowski. Kr. 1860-1861 *Bibl. Pol.* z. 1-5. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — Jerzy Ossoliński. *Przyj. Ludu* 1835 nr 50. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 62; t. 8. Kr. 1851 s. 204. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 142. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 101-120, 354-356, 362-364. — W. Grochowski: Ossoliński Jerzy. *Tyg. Ilustr.* 1861 nr 88.— F. M. S. (Sobieszczański): Ossoliński (Jerzy). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — Oprac. wyd.: Autobiografia... Lw. 1876 *Bibl. Ossol. Zbiór Materiałów do Historii Polski* z. 3. [Rec.: A. Jabłonowski. *Ateneum* 1876 t. 2; *Przegl. Lw.* 1876]. — G. Ossoliński's Mission to England. *The Monthly Catholic Review* t. 11 (1877) nr 44 (158). — A. Hirschberg: Wstęp i wyd.: Diariusz legacji... w r. 1633. Lw. 1877 *Bibl.*

Ossol. Zbiór Materiałów do Historii Polski z. 4. [Rec.: R. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 1]. — Ossoliński w Rzymie. *Biesiada Lit.* 1882. — M. G-y (Goyski): Ossoliński Jerzy. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). — S. Kot: Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu. Kr. 1919 rozdz. 6. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 211. — Ł. Kurdybacha: Rzeczpospolita Babińska. *Gaz. Lw.* 1931 nr 136. — S. Bednarski: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — Ł. Kurdybacha: Pedagogika szlachecka w XVI i XVII w. w świetle instrukcyj rodzicielskich. *Kwart. Pedag.* t. 5 (1933). — S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 98. — Ardighello: Cronache romane: L'entrata dell'ambasciatore di Polonia nel 1633. *Illustrazione Italiana* 1938, lipiec. — K. Piwarski: Zagadnienia bałtyckie w opinii polskiej XVII wieku. *Jantar* 1938 s. 65. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — W. Tomkiewicz: Jerzy Ossoliński. Lw. (1938) *Wielka Bibl. Hist.* nr 4. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. — W. Czapliński: Polak namiestnikiem Prus Wschodnich. *Nauka i Sztuka* 1946 nr 4/7. — B. Baranowski: Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632-1648. Łódź 1949 *Prace Instytutu Hist. Uniw. Łódzkiego* nr 1. (Maszynopis powiel.). — W. Borowy: Anglicy, Szkoci i Irlandczycy w wojsku polskim za Zygmunta III. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949 i odb. — J. Maciszewski: Wstęp i wyd.: Pamiętnik (1595-1621). Wr. 1952. — W. Tomkiewicz: Z dziejów polskiego mecenatu artystycznego w wieku XVII. Wr. 1952 *Państwowy Instytut Sztuki. Źródła do Dziejów Sztuki Pol.* t. 4. [Rec.: A. Sławska. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1953 nr 3/4 s. 125-126]. — R. Przezdziecki: Diplomatic Ventures and Adventures. Some Experiences of British Envoys at the Court of Poland. Londyn 1953. — W. A. Gołobucki: K woprosu o dipłomaticzeskoj borbie Bogdana Chmielnickogo za wossojedinienije Ukrainy s Rossijej. *Istoriczeskije zapiski* 1954 t. 47. — M. Wallis: Obrazy Canaletta z dziejów Polski. II. „Wjazd Jerzego Ossolińskiego do Rzymu". *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1. — W. Czapliński: Dwa sejmy w roku 1652. Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. Wr. 1955. — Z. Rewski: Pałac kanclerza J. Ossolińskiego w Warszawie. *Kwart. Architektury i Urbanistyki. Teoria i Hist.* 1956 z. 1. — M. Tobiasz: Kanclerz, który gubił złote podkowy. *Stolica* 1957 nr 8. — A. Cronia: La conoscenza del mondo slavo in Italia. Bilancio storico-bibliografico di un millennio. Padwa 1958 *Istituto di Studi Adriatici Venezia.*

OSTRORÓG JAN I (ok. 1436 — 1501)

Pisarz polityczny, mowca.

Ur. ok. 1436 (wg A. Strzeleckiej najpóźniej w 1423) w Ostrorogu, w Wielkopolsce; syn podstolego kaliskiego i starosty brzeskokujawskiego Stanisława i matki z domu Czyżowskiej. W 1453-1455 (lub może dłużej) studiował na uniwersytecie w Erfurcie. W grudniu 1459 został doktorem obojga praw w Bolonii, gdzie w 1458-1460 był lektorem dekretów. Wg świadectwa F. Kallimacha znał język grecki. Ok. 1461 powrócił do kraju i niebawem wszedł do kancelarii królewskiej kierowanej przez Jana Gruszczyńskiego. W 1462 pełnił funkcję zastępcy prawnego Kazimierza Jagiellończyka w sprawach publicznych. Prawdopodobnie w 1465 uzyskał kasztelanię międzyrzecką. Brał udział w wojnie pruskiej; należał do komisji ustalającej warunki pokoju toruńskiego. Kilkakrotnie odprawiał poselstwa: w 1464 z ramienia króla do papieża Piusa II (E. S. Piccolominiego) do Rzymu i w 1466-1467 do Pawła II; w 1476 był z nie znaną bliżej misją w Saksonii i został przynajmniej na okres roku uwięziony na Łużycach za sprawą Macieja Korwina. Jako polityk stał zdecydowanie na gruncie świeckości interesów państwa przeciw Kościołowi. W drugiej połowie 1472 oddał kasztelanię międzyrzecką i przez dwa lata był podskarbim wielkim koronnym. Z początkiem 1474 został kasztelanem poznańskim i odtąd uczestniczył w sejmach i radach królewskich. Prawdopodobnie od 1493 do 1498 był generalnym starostą wielkopolskim, a z początkiem 1501 został

wojewodą poznańskim. Żonaty był dwukrotnie: przed 11 maja 1464 z księżniczką raciborską Heleną, pod koniec życia z Dorotą Wrzesińską. Z pierwszego małżeństwa miał dwu synów: Stanisława i Wacława; z drugiego — syna Achillesa i córkę Poliksenę. Zmarł w 1501 po 3 czerwca.

TWÓRCZOŚĆ

1. Peroratio domini Ostroróg coram domino Apostolico. Wygł. w Rzymie 1467. Ogł. A. Pawiński: Jana Ostroroga żywot i pismo „O naprawie Rzeczypospolitej". *Bibl. Umiejętności Prawnych* 1883 i osob. W-wa 1884. (Tekst łac. i przekł. pol.); toż z emendacjami wyd. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Przekł. pol. ogł. B. Nadolski: Wybór mów staropolskich. Wr. 1961 *BN* I, 175.

2. Monumentum pro comitiis generalibus regni sub rege Casimiro pro Reipublicae ordinatione congestum. (Projekt reformy państwa w duchu polityki świeckiej). Czas jego powstania nie jest pewnie ustalony. Wg S. Ptaszyckiego projekt powst. w 1474-1475 i składa się z dwóch części: kościelnej — zwartej redakcyjnie i stylistycznie, przygotowanej na sejm nowokorczyński w 1475, oraz świeckiej — o układzie luźnym i różnym czasie powstania poszczególnych fragmentów. Wg poglądów innych badaczy (L. Wegnera, J. Caro, A. Pawińskiego) powst. wcześniej, wg najnowszej opinii A. Strzeleckiej w 1447-1460, napis. w porozumieniu z gronem rady królewskiej.

Tekst znany jest z dwóch uzupełniających się redakcji. Pierwsza, licząca 67 artykułów, została zapisana i poprzedzona przedmową „Ad lectorem" w pierwszej połowie XVI w. — może przez Caligulę (Trepkę?) lub sędziego wieluńskiego Piotra Masłowskiego, z przeznaczeniem do druku. Stanisław Górski włączył jej tekst do *Acta Tomiciana*. Druga liczy 58 artykułów; jest znana z kopii z w. XVII. (Podstawowa jest redakcja pierwsza).

Red. pierwsza, wyd.: fragm. ogł. T. Czacki: Czy prawo rzymskie było zasadą praw polskich i litewskich. W-wa 1809; toż przedr.: T. Czacki: Dzieła. T. 3. Wyd. E. Raczyński. Poz. 1845 s. 116; całość wyd. J. W. Bandtkie pt. Clarissimi baronis... iuris utriusque doctoris Monumentum pro comitiis generalibus regni sub rege Casimiro pro Reipublicae ordinatione congestum. (W-wa 1831) (wg rkpsu T. Czackiego, dziś Bibl. Czart. Ms. nr 238); L. Wegner: Jan Ostroróg, doktor obojga praw, wojewoda poznański, i jego pamiętnik. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 1 (1860) i odb. Poz. 1859 (tekst wg rkpsu Czackiego i kopii petersburskiej); M. Bobrzyński. *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 5 (1878); J. Caro: Über eine Reformationsschrift des fünfzehnten Jahrhunderts. Eine Untersuchung. *Zeitschrift d. Westpreussischen Geschichtsvereins* 1882 z. 9 (wg wyd. M. Bobrzyńskiego); A. Pawiński, jw. poz. 1; część przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 1.

Red. druga, wyd. T. Wierzbowski: J. Ostroroga Pamiętnik ku pożytkowi Rzeczypospolitej zebrany. W-wa 1891 (z rkpsu bibl. Steckich w Romanowie na Wołyniu, z połowy XVII w., obecnie Bibl. Jagiel. Wg W. Sobocińskiego jest to red. wcześniejsza).

Przekł. pol.: H. Kownacki. *Pam. Warsz.* 1818 t. 12 - 1819 t. 13 (z opuszczeniami); przy wyd. J. W. Bandtkiego, jw.; L. Wegner: Jan Ostroróg..., jw. (fragm.); urywek przedr. *Sygnały* 1937, 1 stycznia; A. Pawiński, jw. poz. 1; fragm. przedr. J. Sawicki: Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego. T. 1 cz. 1. W-wa 1952. Fragm. przekł. pol. w: *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski*. Poz. 1962.

Materiały

1. Dokumenty do dziejów działalności publicznej od 1464 (m. in. odpis zatwierdzenia fundacji kaznodziei polskiego w kościele Marii Magdaleny w Poznaniu 1493). W: *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*. Wyd. B. Ulanowski. T. 2: *Acta iudiciorum ecclesiasticorum Dioecesum Gnesnensis et Posnaniensis (1403-1530)*. Kr. 1902 *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 16.

2. Kwit dłużny Kazimierza Jagiellończyka, dat. w Radomiu 18 września 1491. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 6-7.

OPRACOWANIA

H. Kownacki: O rękopismie J. Ostroroga. *Pam. Warsz.* 1818 t. 12 - 1819 t. 13. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 5. Kr. 1843 s. 137-139. — L. Wegner: Jan Ostroróg, doktor obojga praw, wojewoda poznański, i jego pamiętnik. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 1 (1860) i odb. Poz. 1859. [Rec.: *Bibl. Warsz.* 1862 t. 4 s. 345-346]. — L. Otto: Jan Ostroróg. *Zwiastun Ewangeliczny* 1863. — K. B. A.

HOFFMAN: Historia reform politycznych w dawnej Polsce. Lipsk 1867; wyd. 2 Poz. 1869. — H. ZEISSBERG: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; toż w jęz. pol.: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 280-284. — M. BOBRZYŃSKI: Jan Ostroróg. Studium z literatury politycznej XV stulecia. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. rozszerzony: *Pam. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 5 (1885) i odb. Kr. 1884; przedr. w książce: Szkice i studia historyczne. T. 2. Kr. 1892. [Rec.: X. L. (LISKE). *Sybel's Historische Zeitschrift* 1886 t. 56 s. 160-161]. — J. CARO: Ueber eine Reformationsschrift des XV Jhrh. *Zeitschrift d. Westpreussischen Geschichtsvereins* t. 9 (1882); toż w jęz. pol. *Pam. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 5 (1885). [Rec.: M. CHYLIŃSKI: Memoriał Ostroroga. *Przegl. Pol.* 1883 t. 70]. — K. JAROCHOWSKI: Jan Ostroróg. *Niwa* 1883. — A. PAWIŃSKI: J. Ostroroga żywot i pismo „O naprawie Rzeczypospolitej". *Bibl. Umiejętności Prawnych* 1883 i osob. W-wa 1884. [Rec.: *Kur. Poz.* 1884 nr 1; J. P.: J. Ostroroga memoriał. *Przegl. Katolicki* 1884 nr 38]. — A. REMBOWSKI: J. Ostroróg i jego memoriał wobec historii prawa i nauki politycznej. *Niwa* 1884 i odb. [Rec.: X. L. (LISKE). *Sybel's Historische Zeitschrift*, jw.]. — E. ŚWIERZAWSKI: J. Ostroróg i klasy niższe społeczeństwa polskiego w XV w. *Ateneum* 1884 t. 2. — S. TARNOWSKI: Pisarze polityczni XVI wieku. T. 1. Kr. 1886. — A. MAŁECKI: Kiedy powstał memoriał Ostroroga? *Kwart. Hist.* 1887; przedr. w książce: Z przeszłości dziejowej. Pisma pomniejsze. T. 2. Kr. 1897. — A. BLUMENSTOCK: Plany reform skarbowych i wojskowych w pierwszej połowie panowania Zygmunta Starego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888 s. 120--121; odb. rozszerzona Lw. 1888. — M. N. (NOWODWORSKI): Czy J. Ostroróg jest autorem pisma „O naprawie Rzeczypospolitej"? *Przegl. Katolicki* 1889 nr 46; por. *Przegl. Katolicki* 1890 nr 37-38. [Rec.: O. BALZER. *Kwart. Hist.* 1891]. — A. PAWIŃSKI: Zamach na Ostroroga. *Ateneum* 1890 t. 2. [Rec.: O. BALZER. *Kwart. Hist.* 1891]. — A. REMBOWSKI: Czy reformy polityczne zawarte w Monumentum J. Ostroroga noszą piętno XV czy XVI stulecia. *Pam. II Zjazdu Hist. Pol. we Lw.* T. 1. Lw. 1890; przedr.: Pisma. T. 1. Kr. 1901. — A. REMBOWSKI: Jeszcze słowo o kwestii oryginalności monumentu J. Ostroroga „O naprawie Rzeczypospolitej". *Niwa* 1890 nr 19. — E. CALLIER: Ostroróg. Monografia w głównych zarysach. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 18 (1891) i odb. — ILLENIDUS: Pseudo-Ostroróg. *Ateneum* 1891 t. 3. — A. LEWICKI: Dwa przyczynki do życiorysu J. Ostroroga. *Kwart. Hist.* 1891. — B. ULANOWSKI: J. Ostroróg i jego stanowisko w literaturze politycznej XV stulecia. *Spr. AU* 1891. — T. WIERZBOWSKI: J. Ostroroga Pamiętnik. W-wa 1891.— H. GALLE: Jeszcze o Ostrorogu. *Ateneum* 1898 t. 2. — A. PROCHASKA: O naprawie Rzeczypospolitej Ostroroga. *Kwart. Hist.* 1899. — S. PTASZYCKI: Ze studiów nad „Memoriałem" Ostroroga. *Przegl. Hist.* 1908 t. 7; 1909 t. 9; 1910 t. 11; 1911 t. 13; 1912 t. 15 i osob. W-wa 1913. [Rec.: A. PROCHASKA. *Kwart. Hist.* 1914]. — J. FIJAŁEK: Dominus Bartolus de Saxoferrato. Kr. 1914. (O studiach Ostroroga w Bolonii). —

E. STRASBURGER: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XV i XVI wieku. *Ekonomista* 1918 i odb. [Rec.: *Tyg. Ilustr.* 1919 nr 17]. — J. UJEJSKI: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. CHRZANOWSKI. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 s. 37]. — E. JARRA: Le Bodinisme en Pologne au XVII-e siècle. *Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique* 1933 nr 1-2 i odb. s. 120-121. — E. JARRA: Monumentum Ostroroga w świetle filozofii prawa. *Themis Pol.* 1933 i odb. — A. NOWACZYŃSKI: Monumentum. *Prosto z mostu* 1937 nr 3. — A. NOWACZYŃSKI: Przestrogi Ostroroga. *Prosto z mostu* 1937 nr 5. — S. KOT: Świadomość narodowa w Polsce w. XV-XVII. *Kwart. Hist.* 1938. — F. M. BARTOŠ: Husitské vlivy v Monumentum Jana Ostroroga. *Jihočeský sborník historický* t. 12 (1939)--t. 13 (1940). —

J. DĄBROWA: Akcenty przeciwniemieckie arcyb. Świnki i J. Ostroroga. *Polska Zach.* 1945 nr 21/22. — M. FRIEDBERG: Kultura polska a niemiecka. T. 2. Poz. 1946 s. 169, 189. — H. ŚWIĄTKOWSKI: Jan Ostroróg (ur. 1436-1501). W pięćset dziesiątą rocznicę urodzin. *Demokratyczny Przegl. Prawniczy* 1947 nr 1-2. — J. GARBACIK: Kallimach jako dyplomata i polityk. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 71 (1948) i odb. — L. EHRLICH, J. S. LANGROD: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 45. — f. f. (F. FENIKOWSKI): Jan Ostroróg. *Rejsy* 1949 nr 27 (dod. do: *Dzien. Bałtycki*). — S. KOT: Le relazioni secolari della Polonia con Bologna. Bolonia 1949. [Rec.: S. KOT: L'Humanisme et la renaissance en Pologne. Compte-rendu des publications des années 1939-1952. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance* t. 14 (1952) s. 360 i nadb.]. — Ł. KURDYBACHA: Memoriał

J. Ostroroga. *Dzien. Łódzki* 1949 nr 250; toż *Głos Wielkopol.* 1949 nr 250. — M. Ulewicz: „Kiedy my... poziewamy i zasypiamy". *Dzien. Lud.* 1949 nr 225. —

H. Barycz: Mikołaj Kopernik w dziejach narodu i kultury polskiej. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 530 i in. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 108-109 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Budzyk: Przełom renesansowy w literaturze polskiej drugiej połowy XV i pierwszej połowy XVI wieku. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; por. K. Budzyk: Ideowo-artystyczne wartości literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 36, 37 i osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 290--294 (Cz. 2 rozdz. III: Rzeczywistość społeczna w ujęciu J. Ostroroga) i in.; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. —

J. Górski: W sprawie oświetlenia poglądów społeczno-ekonomicznych okresu Odrodzenia w „Zarysie historii polskiej myśli ekonomicznej". *Ekonomista* 1953 nr 2. — K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce ...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 181-182 i in.; por. K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: J. Bardach: W sprawie polskiej myśli prawniczej okresu Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 268; K. Koranyi: Zagadnienie systematyki prawa, suwerenności króla polskiego, roli prawa rzymskiego. Tamże s. 271-272]. — S. Hebanowski: Jan Ostroróg — wybitny humanista, syn ziemi wielkopolskiej. *Widnokrąg* 1953 nr 35 (dod. do: *Gaz. Poz.*). — Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego w okresie demokracji szlacheckiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 513-515 i in.; por. toż W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.; por. też: Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego XV i XVI w. *Pierwsza konferencja metodologiczna historyków polskich. Przemówienia, referaty, dyskusja.* T. 1. W-wa 1953 s. 466. — W. Kornatowski: Koncepcje polityczne J. Ostroroga. *Dziś i Jutro* 1953 nr 45. — E. Lipiński: Jan Ostroróg. (Próba ujęcia). *Ekonomista* 1953 nr 3. — E. Lipiński: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 161-165; por. E. Lipiński: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. W: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. —

S. Piekarczyk: Walka J. Ostroroga o suwerenność władzy królewskiej. *Nowe Drogi* 1953 nr 2. — Z. Siedlecki: Jan Ostroróg — myśliciel i publicysta. *Trybuna Ludu* 1953 nr 281. — R. Sobol: Głosiciel prawdy o papiestwie. *Sprawy i Ludzie* 1953 nr 17 (dod. do: *Gaz. Robot.*). — S. Szczotka: Wielkopolanie w polskim Odrodzeniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 599-600 i in.; por. *Życie Szkoły Wyższej* 1954. — W. Voisé: Księga „O prawach" A. Frycza Modrzewskiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 243, 251, 259; por.: W. Voisé: Nauka o prawie A. F. Modrzewskiego. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.; W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Hist. Państwa i Prawa* S. II t. 3. [Dyskusja: J. Bardach: W sprawie polskiej myśli prawniczej okresu Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 268; K. Koranyi: Zagadnienia systematyki prawa, suwerenności króla polskiego, roli prawa rzymskiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 271-272; W. Voisé: Podsumowanie dyskusji. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 286]. [Rec. książki W. Voisé: J. Pelc. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2]. — W. Voisé: Jan Ostroróg. *Rocznice i obchody kulturalne.* T. 1: Epoka Odrodzenia. W-wa 1953. — Z. Wojciechowski: Przełom i przebieg Odrodzenia w Polsce, oglądane oczyma historyka ustroju. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 471 i in.; przedr. w: Studia historyczne. W-wa 1955. — S. Żurawicki: Uwagi do „Zarysu historii polskiej myśli ekonomicznej". *Ekonomista* 1953 nr 2. —

A. Gładysz: Geneza poglądów prawnopolitycznych J. Ostroroga. *Przegl. Zach.* 1954 nr 5/6. — A. Łukaszewicz: Konferencja nad „Zarysem historii polskiej

myśli ekonomicznej". *Ekonomista* 1954 s. 255-256. — J. Pietrusiewiczowa: Jan Ostroróg. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia*. W-wa 1954. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954. — W. Taszycki: Udział mieszczan krakowskich w walce o język polski w czasach Odrodzenia. *Krakowskie Odrodzenie. Referaty z Konferencji Nauk. Tow. Miłośników Hist. i Zabytków Krakowa z września 1953*. Kr. 1954 s. 66. — W. Voisé: Doktryna polityczno-prawna J. Ostroroga. *Państwo i Prawo* 1954 z. 6 i nadb. — W. Voisé: Jan Ostroróg — wybitny pisarz polityczny polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 *Mała Biblioteczka Tow. Wiedzy Powsz*. S. 5: *Hist*. — Z. Kaczmarczyk: O kanclerzu Janie Łaskim. W-wa 1955 s. 46-49. — W. Knoppek: Zmiany w układzie sił politycznych w Polsce w drugiej połowie XV w. i ich związek z genezą dwuizbowego sejmu. *Czasop. Prawno-Hist*. 1955 z. 2 s. 91-94. — K. Lepszy, A. Kamińska: Geneza i program społeczny radykalnego nurtu braci polskich. *Odrodzenie i Ref. w Pol*. t. 1 (1956) s. 44-45. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 68-72. — J. Pietrusiewiczowa: Jan Ostroróg. *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*. T. 1. W-wa 1956. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania*. T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 13-14, 34, 38. — Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski: Historia państwa i prawa Polski od poł. XV w. do r. 1795. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 2. — P. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol*. t. 5. S.: *Hist. Nauk Społ*. z. 1 (1957). — W. Sobociński: Książki o świętokupstwie Husa a memoriał Ostroroga. *Kwart. Hist*. 1957 nr 3. — W. Sobociński: Memoriał Jana Ostroroga a początki reformacji w Polsce. *Odrodzenie i Ref. w Pol*. t. 3 (1958)-t. 4 (1959). — E. Maleczyńska: Ruch husycki w Czechach i w Polsce. W-wa 1959. — W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały...*, jw. S.: *Hist. Nauk Społ*. z. 3 (1959). — T. Bieńkowski: „Cicero cui omnes cedimus". Uwagi nad znajomością Cycerona w Polsce w XV w. *Meander* 1960 z. 5/6. — A. Strzelecka: Uwagi w sprawie daty powstania oraz genezy „Monumentum" Ostroroga. *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu*. W-wa 1960.

OSTRORÓG JAN II (1565–1622)

Pamiętnikarz, przyrodnik, mowca.

Ur. 13 stycznia 1565; syn Stanisława, kasztelana międzyrzeckiego, i Zofii z Tęczyna, wojewodzianki sandomierskiej, a prawnuk Jana, autora *Monumentum*. Studia odbywał za granicą, głównie w Strasburgu u J. Sturma. Po powrocie do kraju przebywał na dworze królewskim. Z urodzenia protestant, pod wpływem Krzysztofa Warszewickiego i Piotra Skargi przeszedł na katolicyzm. Brał udział w bitwie pod Byczyną. Posłował do cesarza Rudolfa w sprawie arcyksięcia Maksymiliana; uczestniczył w wyprawach przeciw Tatarom. W 1600 został kasztelanem poznańskim, w 1611 wojewodą. W czasie rokoszu Zebrzydowskiego jako regalista walczył pod Guzowem. Zasiadał na sejmach do 1619, wybijając się jako mowca. W ostatnich latach życia był wychowawcą synów Zygmunta III. W 1621 brał udział w wyprawie chocimskiej. Żonaty był dwukrotnie: z Katarzyną Mielecką i z Zofią księżniczką Ostrogską. Zmarł w 1622, pochowany został w Sokalu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Oratio... D. Joannis comitis ab Ostrorog... recitata cum discessurus Argentina publicae Academiae ceterisque ordinibus valediceret. Strasburg 1581, dr. N. Vuyrist.

2. O psiech gończych i myślistwie z nimi. Kr. 1608, dr. A. Piotrkowczyk. (Jest to druga część „Myślistwa z ogary", por. poz. 8). Przedr. J. I. Kraszewski: Pomniki do historii obyczajów w Polsce z XVI i XVII wieku. W-wa 1843.

3. Nauka koło pasiek z informacji pana Walentego Kęckiego anno 1612 w Komarnie... spisana. Zamość 1614, dr. M. Łęski. Wyd. nast.: Zamość 1636; Wil. 1821. Przedmowę i fragm. przedr. W. Chomętowski: Jan Ostroróg... *Bibl. Warsz*. 1864 t. 4 s. 373-375; W. Chomę-

towski: Wiadomość... W-wa 1876 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 2 s. 53-55.

4. Mowa na sejmie, wygłoszona w lutym 1613. Ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. poz. 3, s. 380-386; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. poz. 3, s. 10-15.

5. Mowa weselna z 10 lutego 1613. Fragm. ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. poz. 3, s. 366-367; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. poz. 3, s. 47-48.

6. Ad filios admonitoria epistola contra fraudulentiam scripti editi sub titulo Monita privata Societatis Jesu. Lw. 1615, dr. W. Małachwiejowicz. Wyd. nast. Nysa 1616.

Przekł. pol.: fragm. ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. poz. 3, s. 201-205; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. poz. 3, s. 34-36; całość: E. Jędrkiewicz, wyd. J. Skoczek: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157.

7. Traktacik o szachach. Powst. przed 1618. Fragm. ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. poz. 3, s. 361-364; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. poz. 3, s. 43-46; wyd. W. Korotyński w: J. Kochanowski: Dzieła. T. 2. W-wa 1884 s. 124.

Rkps znajdował się w Bibl. Ordynacji Krasińskich.

8. Myślistwo z ogary. Kr. 1618, dr. B. Skalski. Wyd. nast.: Kr. 1649; Łowicz 1797; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 51; W-wa 1902 *Nakładem Red. „Łowca Pol.“*; wyd. kryt. J. Rostafiński. Kr. 1914 *BPP* nr 64. (Por. poz. 2).

Przekł. ros. pt. Psowyj ochotnik. G. B. M. 1785.

9. Jan hr. z Ostroroga... sławnej Koronie Polskiej... stare swe służby i miłość braterską... (List do narodu o potrzebie wojny z Turcją, dat. w Lublinie 17 czerwca 1620). Wyd. Lubl. 1620, Druk. Akademicka. Przedr.: W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. poz. 3, s. 190-192; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. poz. 3, s. 24-26.

10. Wojna wołoska od cesarza tureckiego Osmana przeciwko Koronie Polskiej podniesiona. Poz. 1622, dr. J. Wolrab. (Toż po łac.). Przedr. Ż. Pauli: Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r. 1621. Kr. 1853.

11. Kalendarz gospodarski, na horyzont komarzeński. Wyd. W. Chomętowski. W-wa 1876 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 2.

12. Chowanie źrzebców. Wyd. jw. poz. 11.

13. Zwierzyniec. Wyd. jw. poz. 11.

Listy i materiały

1. Listy do synów. Wyd. przy: Ad filios admonitoria epistola, jw. Twórczość poz. 6.

2. Do S. Szymonowica, b. d. (1606/1607); do M. Zebrzydowskiego, dat. z Krakowa 15 lutego 1608. Fragm. ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. Twórczość poz. 3, s. 200-201, 374; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. Twórczość poz. 3, s. 5-6, 33.

3. Do szwagra, Aleksandra Zasławskiego, dat. z Ostroroga 19 czerwca 1912. Z autografu ogł. W. Ziembicki: Choroba J. Ostroroga. *Pol. Gaz. Lekarska* 1934 nr 12.

4. Opisanie Jego Mości chorób Anni 1619. Ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. Twórczość poz. 3, s. 368-373; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. Twórczość poz. 3; wyd. kryt. (z komentarzem lekarskim) W. Ziembicki, jw. poz. 3.

5. Exordium... testamentu..., dat. z Komarna 1622. Fragm. ogł. W. Chomętowski: Jan Ostroróg..., jw. Twórczość poz. 3, s. 208-209; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. Twórczość poz. 3, s. 39-40.

6. Przywilej Żydom poznańskim. Ogł. w przekł. pol. W. Chomętowski: J. Ostroróg..., jw. Twórczość poz. 3, s. 194-199; W. Chomętowski: Wiadomość..., jw. Twórczość poz. 3, s. 27-32.

Utwór o autorstwie niepewnym

Mowa do cesarza Rudolfa. Wyd. E. Rykaczewski: Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce. T. 2. Berlin 1864 s. 43-47.

Autorstwo przypuszczalne wg wydawcy.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 329-334. — A. Załęski: Wiadomość o życiu i pismach J. Ostroroga, wojewody poznańskiego. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — Ż. Pauli: Wstęp i wyd.: Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r.

1621. Kr. 1853. [Rec.: *Czas* 1852 nr 53; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1]. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 561-562. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — K. J. Turowski: Wstęp do wyd.: Myślistwo z ogary. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 51. — W. Chomętowski: J. Ostroróg, wojewoda poznański, mówca i pisarz z czasów Zygmunta III. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 3-4; toż pt. Wiadomość o życiu i pismach J. Ostroroga, wojewody poznańskiego. W-wa 1876 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 2. — F. M. S. (Sobieszczański): Ostroróg (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — A. Brückner: Miscellen aus der älteren grammatischen Literatur der Polen. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 14 (1892). — J. Rostafiński: Wstęp i wyd.: O myślistwie... Kr. 1914 *BPP* nr 64. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — J. Króliński: Najstarsza polska książka o pszczelnictwie. Zamość 1921. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Altdorf. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928 s. 217. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 184. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Leipzig. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1931 s. 65. — W. Ziembicki: Katalog wystawy polskiej książki kynologicznej. Lw. 1932. — W. Ziembicki: J. Ostroróg i jego „Myślistwo z ogary". *Łowiec* 1933 nr 12-14 i odb. — W. Ziembicki: Choroba J. Ostroroga (1619). *Pol. Gaz. Lekarska* 1934 nr 13. — W. Ziembicki: J. Ostroroga „Nomenklatura ogarów". *Język Pol.* 1934 z. 2. [Rec.: W. G. *Przegl. Klasyczny* 1936 nr 3]. — S. Łempicki: Piotr Cieklinski i Jan Ostroróg z Komarna. Cztery uwagi o „Potrójnym" z Plauta. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) i odb. Lw. 1937; por.: *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 17 (1937); pt. Podczaszy Jan Ostroróg z Komarna. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — A. Perenc: Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Tor. 1936. — A. Szyperski: Wielkopolanie w dawnym Krakowie. *Dzien. Poz.* 1936 nr 74. — M. Cena: Szukamy polskich ogarów. *Kur. Lit. Nauk.* 1937 nr 2 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 4). — J. Skoczek: Wychowanie Wazów. Lw. 1937 s. 56. — W. Z. (Ziembicki): Nieprawdopodobne, a jednak prawdziwe. *Łowiec* 1937 nr 14; 1939 nr 7/8. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. — S. Łempicki: Dziecko w literaturze staropolskiej. Cz. 3. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 4 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 24). —

H. Woźniakówna: Jaka jest najstarsza książka o pszczelnictwie i co mi o niej wiadomo. *Pasieka* 1946 nr 3/4. — J. J. Szczepkowski: Literatura łowiecka. *Łowiec Pol.* 1952 nr 3. — K. Wolski: Bartnictwo i pasiecznictwo dorzecza Sanu w XV i XVI wieku. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lubl.* Sectio B t. 7 z. 3 (1952) i odb. Lubl. 1955. — W. Szcześniak: Pomnik naszej kultury. *Łowiec Pol.* 1954 nr 1. — S. Śreniowski: Kwestia chłopska w Polsce w XVI wieku. Szkice. W-wa 1955 s. 63. — J. Skoczek: Wstęp do wyd.: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1957 *BN* I, 157, s. CXXX. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII w. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958.

z OSTROWICY KONSTANTY MICHAŁOWIĆ (XV w.)

Pamiętnikarz.

Ur. ok. 1435 w Ostrowicy w Starej Serbii; syn Serba Michała Konstantynowicia. W 1455, wzięty przez Turków do niewoli, dostał się w szeregi janczarów gwardii sułtańskiej, lecz pozostał chrześcijaninem. Brał udział w walkach w Europie i w Azji. Po zdobyciu Bośni został mianowany przez Turków dowódcą zameczku Zweczaj, który w 1463 zdobył król węgierski Maciej Korwin. Dostawszy się do chrześcijan zamieszkał najprawdopodobniej na terenie despotii serbskiej na Węgrzech, gdzie też zapewne zmarł. Czy przebywał w Polsce, jest wątpliwe.

TWÓRCZOŚĆ

Popisanie o tureckich sprawach, czyli tzw. Kronika turecka. Powst. ok. 1500. Oryginał, napisany w języku serbskim, zaginął.

Jest to jakby memoriał polityczny, głoszący ideę solidarności chrześcijańskiej wobec niebez-

pieczeństwa tureckiego. Wg B. Ćirlicia, został napisany na zamówienie despotów serbskich na Węgrzech.

Anonimowy przekł. pol. powst. ok. 1520, wg B. Ćirlicia prawdopodobnie w Mołdawii lub na Rusi Czerwonej.

Wiad. o rkpsach zob.: J. Łoś, jn.; B. Ćirlić: Próba nowego spojrzenia na „Pamiętniki Janczara". *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 146 przyp. i odb.

Wydania tekstu polskiego: wyd. A. Gałęzowski pt. Pamiętniki Janczara Polaka przed r. 1500 napisane. W-wa 1828 *Zbiór Pisarzów Pol.* Cz. II t. 5; przedr. J. K. Załuski. Sanok 1857 *Księgozbiór Pol.* z. 1--2; wyd. 3 Sanok 1868; fragm. pt. Wypisanie niektórych spraw... z Kroniki Konstantyna, syna Michała Konstantynowicza... — przedr. M. Malinowski w: S. Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864 s. 115-138; całość wyd. kryt. J. Łoś pt. Pamiętnik Janczara, czyli Kronika turecka Konstantego z Ostrowicy, napisana między 1496 a 1501. Kr. 1912 *BPP* nr 63; fragm. wg rkpsu kórn. wyd. S. Vrtel--Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. 2 W-wa 1950; toż wyd. 3 W-wa 1963; fragm. przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954; całość wyd. kryt. D. Živanović pt. Janczarove vspomene ili turska chronika. Belgrad 1959 *Srpska Akademija Nauka. Spomenik CVII Odielenie Drusztvenich Nauka* Nowa Serija 9. (Z fot.).

P r z e k ł. t e k s t u p o l s k i e g o:

c z e s k i pt. Hystoria neb Kronyka turecka od Michala Konstantina z Ostrowicze... werne a prawe sepsana. Wyd. A. Augezdecki. Litomyśl 1565; wyd. nast. Litomyśl 1581;

f r a n c.: W. Mickiewicz pt. Le Janissaire Polonais, Mémoires, traduits du polonais. *L'Espérance, Journal International* 1859 nry z 7-10, 12, 14-18 listopada.

s e r b s k i: D. Živanović przy wyd. jw.

OPRACOWANIA

A. Kucharski. *Piśmiennictwo Krajowe.* Dod. do *Gaz. Warsz.* 1840 nr 32. — W. Trębicki: Uwagi nad wydaniem warszawskim Pamiętników Janczara 1828 r. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 3 s. 229-296. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 352-363. — J. K. Załuski: Wstęp do wyd.: Pamiętniki Janczara. Sanok 1857 *Księgozbiór Pol.* z. 1-2. — J. Jireček: Paměti turecké M. Konstantinovicé z Ostrovice. Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury. Wiedeń 1860 s. 1-9. — Janczara pamiętniki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — M. Malinowski: Wstęp do: Stanisława Łaskiego... prace naukowe i dyplomatyczne. Wyd. A. Zawadzki. Wil. 1864. — H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 290-292. — A. Semenović: Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 7 (1884) s. 438-440. — F. Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce około początku stulecia XVI. *Rozpr. AU Wydz. Hist.--Filoz.* t. 40 (1901) i odb.; przedr. w książce: Studia geograficzno-historyczne. Kr. 1925. — C. Zibrt. *Časopis Musea Království Českého* t. 86 (1912) s. 424; t. 87 (1913) s. 205. — J. Łoś: Wstęp i wyd.: Pamiętnik Janczara. Kr. 1912 *BPP* nr 63. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 12 (1913); A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1913; V. Jagić. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 34 (1913)]. — J. Łoś: Pamiętniki Janczara. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 51 (1913) i odb. Kr. 1912; por. *Spr. AU* 1912 nr 2. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — A. Brückner: Wriemiennik serbsko-turecki. *Slavia* t. 2 (1923/1924). — D. Živanović: Na kom je jeziku Konstantin iz Ostrovice pisao svoju hroniku? *Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor* t. 14 (1934) nr 1/2 s. 174-180 i odb. — S. Wierczyński: Stosunki kulturalne polsko-czeskie. *Pam. VII Powsz. Zjazdu Historyków Pol. we Wr.* T. 1. W-wa 1948 s. 165. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — B. Ćirlić: Próba nowego spojrzenia na „Pamiętniki Janczara". *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb. [Rec.: T. Witczak: Mediewistyka na łamach „Pamiętnika Literackiego" 1947-1954. *Studia Źródłoznawcze* 1 (1957)]. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 97-98; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 270; por. toż osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* [Dyskusja: A. Sajkowski: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce...*,

jw. s. 322]. — C. Backvis: Les Slaves devant la „leçon" turque à l'aube des temps modernes. *Revue de l'Université de Bruxelles* 1955 i odb. — J. Bečka: Polské písemnictví ve světle českých překladů. *Česko-polský sborník vědeckých prací*. T. 2. Praga 1955. — T. Wasilewski: Z pamiętnika Janczara, czyli niezwykłe dzieje serbskiego jeńca. (Fragm.) *Mówią wieki* 1958 nr 12. — D. Živanović: Wstęp i wyd.: Janczarove vspomene ili turska chronika. Belgrad 1959 *Srpska Akademija Nauka. Spomenik CVII Odielenie Drusztvenich Nauka* Nowa Serija 9. Por. Z. Kawecka: „Pamiętniki Janczara" w przekładzie uczonego serbskiego, D. Živanovicia. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1960 nr 1.

OŚWIĘCIM STANISŁAW (po 1605–1657)

Pamiętnikarz.

Ur. po 1605, prawdopodobnie w Siedliskach w powiecie pilzneńskim; syn Floriana i Reginy ze Ślaskich. Lata dziecinne spędził w Siedliskach i Potoku. Następnie służył wojskowo. Należał do orszaku poselskiego wyprawionego w 1637 po Cecylię Renatę do Wiednia. Zapewne w charakterze ochmistrza towarzyszył Aleksandrowi Koniecpolskiemu, synowi hetmana Stanisława, w podróży za granicę w okresie 1638-1642. Od 1643 do 1646 był marszałkiem dworu hetmana Koniecpolskiego. W 1645-1646 wchodził w skład poselstwa wyprawionego po Ludwikę Marię do Paryża. Po śmierci Koniecpolskiego osiadł w dobrach rodzinnych w Potoku pod Krosnem, sporadycznie stąd wyjeżdżając dla załatwienia spraw własnych oraz usług na rzecz rodu Lubomirskich. Był obecny na elekcji Jana Kazimierza w 1648. Dwukrotnie, w 1650 i 1651, podróżował do Włoch. W 1655 występował jako łowczy sanocki i był tajnym agentem Jerzego Lubomirskiego w układach z królem szwedzkim, następnie walczył ze Szwedami w oddziałach Lubomirskiego. Zmarł prawdopodobnie we wrześniu 1657, pochowany został w Krośnie.

Około postaci Stanisława i jego siostry przyrodniej Anny wytworzyła się legenda, która znalazła odbicie w literaturze i sztuce.

TWÓRCZOŚĆ

Diariusz. Obejmuje okres 1637-1651; zachowany rękopis posiada luki wskutek zaginięcia niektórych części diariusza. Fragm. wyd.: S. Przyłęcki: Pamiętniki o Koniecpolskich. Lw. 1842; K. Szajnocha: Dwa lata dziejów naszych. T. 1-2. Lw. 1865-1869; toż w: Dzieła. T. 8-10. W-wa 1877-1878; K. Kantecki: Podróżnik polski z XVII w. Z pamiętnika... *Przew. Nauk. i Lit.* 1874; K. Kantecki: Podróż do Włoch... *Przew. Nauk. i Lit.* 1875; oba art. wyd. osob. pt. Z podróży Oświęcima. Turcja, Francja, Niemcy, Włochy. Lw. 1875; całość (z pewnymi opuszczeniami) wyd. kryt. W. Czermak pt. Dyjariusz 1643-1651. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 19 (1907); fragm. przedr. B. Baranowski: Powstanie chłopskie na ziemiach Rzeczypospolitej. W-wa 1952 s. 115-117.

Rkps Ossol. nr 224/II.

Przekł. ros.: W. Antonowicz: Fragm. pt. Otrywki iz dniewnika... otnosiaszczijesia k istorii Jużnoj Rusi 1643-1651. *Kijewskaja starina* 1882 i odb. Kijów 1883.

Przekł. rumuński fragm.: P. Panaitescu: Călători poloni in țările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii și Cercetări* XVII s. 53-55.

Listy

1. Do J. Lubomirskiego, dat. z Krakowa 3 listopada 1655, 7 listopada 1655. Wyd. Ż. Pauli w: Jakub Michałowski: Księga pamiętnicza. Kr. 1864.

2. Prawdopodobnie do J. Lubomirskiego, z 7 kwietnia 1656. Zob. T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. T. 1. Kr. 1898 s. 33.

Utwór o autorstwie niepewnym

Diariusz podróży poselstwa Jerzego Krasińskiego do Turcji 1637. (Stanowi część kodeksu z diariusza S. Oświęcima). Wyd. K. Kantecki: Podróżnik polski z XVII wieku. *Przew. Nauk. i Lit.* 1874 i osob. pt. Z podróży Oświęcima. Turcja, Francja, Niemcy, Włochy. Lw. 1875.

Autorstwo przypisał K. Kantecki, zaprzeczył mu W. Czermak.

OPRACOWANIA

K. Słotwiński. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1828. — Ż. Pauli: Stanisław i Anna Oświęcimowie. W książce: Starożytności galicyjskie. Lw. 1838-1840. — K. Szajnocha: Diariusz

S. Oświęcima w zbiorze rękopisów Zakł. Nar. im. Ossol. *Dod. Tyg. Gaz. Lw.* 1853 nr 11-19; toż zmienione pt. Stanisław i Anna Oświęcimowie. W książce: Szkice historyczne. Lw. 1854; wyd. 2 Lw. 1858; przedr.: Dzieła. T. 1. W-wa 1876. [Rec.: J. Załuski: Uwagi z powodu artykułów... 2: „O Stanisławie i Annie Oświęcimach...". *Czas Dod. Mies.* 1856]. — W. L. Anczyc: Grób Stanisława i Anny Oświęcimów w Krośnie. *Tyg. Ilustr.* 1865. — I. Nycz: Prawdziwa historyczna wiadomość sławnego rodzeństwa... Oświecimów... z autentycznych źródeł w krótkości zebrana. Kr. 1873. — K. Kantecki: Z podróży Oświęcima. Turcja, Francja, Niemcy, Włochy. Lw. 1875; por. *Przew. Nauk. i Lit.* 1874, 1875. [Rec.: *Wiek* 1875 nr 138-140; *Warszawskij dniewnik* 1876 nr 122]. — W.: Grób familijny Stanisława i Anny Oświęcimów w Krośnie. *Kłosy* 1876 nr 588. — T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. T. 1. Kr. 1898. — J. Mycielski: Cztery portrety rodziny Oświęcimów w kościele oo. franciszkanów w Krośnie. Kr. 1903. — W. Czermak: Wstęp i wyd.: Dyjariusz 1643-1651. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 19 (1907). [Rec.: M. Korduba. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1908 t. 83; I. Krypjakewicz. Tamże]. — P. Panaitescu: Călători poloni in ţările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii şi Cercetări* XVII. — B. Baranowski: Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632--1648. Łódź 1949 *Prace Instytutu Hist. Uniw. Łódzkiego* nr 1. (Maszynopis powiel.). — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — S. Wiliński: U źródeł portretu staropolskiego. W-wa 1958.

z OŚWIĘCIMIA JAN (ok. 1444—1527)

Inne formy nazwiska: Johannes Bartholomei de Osswanczin; Johannes Sacranus.

Teolog, mowca, epistolograf.

Ur. ok. 1444 w Oświęcimiu; syn Bartłomieja. Latem 1459 immatrykulował się na wydziale nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej, w 1465 został bakałarzem, z końcem 1468 lub początkiem 1469 — magistrem. W 1470-1475 kształcił się we Włoszech, gdzie przejął się hasłami humanizmu; prawdopodobnie w 1474-1475 zetknął się w Rzymie z Franciszkiem Filelfem. W 1475-1491 wykładał humaniora w Akademii Krakowskiej, komentując Cycerona oraz traktaty Arystotelesa i hymny Prudencjusza. W 1479 i 1491 był dziekanem wydziału. Do Kolegium Większego należał zapewne już z początkiem 1480. Ok. 1487 rozpoczął studia teologiczne i jako bakałarz teologii w 1491 objął jej profesurę, a na początku 1492 został licencjatem. Możliwe, że miał tytuł doktora (od 1492). W 1493-1495, 1512-1513 i 1521 był rektorem uczelni. Posiadał szereg prebend i godności kościelnych. Słynął jako mowca. Był kapelanem Jana Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta I. Wielokrotnie pełnił misje dyplomatyczne, głównie na terenie Litwy. W 1520 ponownie odbył podróż do Rzymu. Zmarł 15 listopada 1527 w Krakowie.

Uwaga: Nie należy go mylić z współczesnym Janem z Oświęcimia Beberem, synem Mikołaja, i z Janem z Oświęcimia, synem Piotra.

TWÓRCZOŚĆ

1. Elucidarius errorum rithus Ruthenici. Powst. wiosną 1501 na Litwie. Wyd.: b. m. r. (zapewne 1501 lub nieco później). Fragm. wyd. pt. Errores atrocissimorum Ruthenorum. B. m. r. (po 1527). Całość przedr.: J. Łasicki: De Prussorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu. Spira 1582; A. Gwagnin: Rerum polonicarum tomi tres. T. 2. Frankfurt 1584.

Polemiczny traktat teologiczny przeciw obrządkom Kościoła wschodniego.

2. Modus epistolandi. Wyd. Stanisław z Łowicza. B. m. r. Wyd. nast.: Kr. 1507, dr. J. Haller; Kr. 1512; Kr. 1520.

3. Invitativa oratio divi Alberti Poloniae regis ingredientis primum urbem Cracoviam. Wygł. 2 grudnia 1492. Ogł. J. Fijałek: Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) s. 42-44 i odb. Kr. 1898.

4. Oratio ad regem invitativa per infantem puerulum (z wierszem na cześć Jana Olbrachta). Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 44-45.

5. Invitativa oratio... in ingressu primo... principis Frederici in urbem Cracoviam. Wygł. 14 grudnia 1493. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 45-47.

6. Oratio... pro suscepcione dicti domini cardinalis... edita nomine capituli crac. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 48-49.

7. Oratio laudativa... pro Andreolo puero. (Z wierszem). Wygł. 25 grudnia 1493. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 49-51.

8. Ad episcopum. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 51.

9. Invitativa... pro episcopo posnaniensi. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 51-52.

Rkps był w Bibl. Petersb. sygn. Lat. 8° nr 63.

10. Invitativa... pro episcopo kuiaviensi. Ogł. J. Fijałek, jw. poz. 3, s. 52.

11. Wiersze łac. w różnych współczesnych dziełach. Ogólnikową wiad. podał M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 372.

Materiały

1. Pozwolenie na rezygnację z kanonii sandomierskiej, dat. 25 maja 1505; zatwierdzenia królewskie fundacji Jana Oświęcimia z lat 1508, 1517. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

2. Materiały do dziejów działalności uniwersyteckiej — zob. Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589. Wyd. H. Barycz. Kr. 1933 *Arch. do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce* nr 2.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 235-236. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 34, 129-132. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 314-317 i in. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853 s. 25-29. — J. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. *Niwa* 1880 i odb.; toż *Przegl. Pol.* 1880 i odb. (poszerzona) pt. Pięć prelekcyj publicznych mianych r. 1880 w Krakowie. Kr. 1881; przedr.: Dzieła. S. II t. 8. Kr. 1888. — A. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896. — A. Brückner: Z rękopisów petersburskich. II. Średniowieczne słownictwo polskie. *Prace Filol.* t. 5 (1899) s. 38-39. — J. Fijałek: Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) s. 180 i odb. Kr. 1898. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — J. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze unii brzeskiej. Kr. 1912 s. 22-26. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — M. Walicki: Trzy epitafia wawelskie. *Arkady* 1936. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938. — W. Pociecha: Królowa Bona. T. 2. Poz. 1949 s. 38. — L. Winniczuk: Epistolografia. Łacińskie podręczniki epistolograficzne w Polsce w XV-XVI wieku. W-wa 1952 *Bibl. Meandra* 19. [Rec.: J. Krókowski. *Eos* 1952/53 z. 2]. — M. Walicki: Epitafium J. Sakrana. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1.

OTWINOWSKI ERAZM I (ok. 1526–1614)

Inne formy nazwiska: Otfinowski; Otvinovius.

Tzw. Anonim-Protestant.

Wierszopis, pisarz innowierczy.

Ur. ok. 1526 we wsi Leśnik (dzisiaj: Liśnik) koło Urzędowa. Pochodził z drobnej szlachty. W młodym wieku oddany na dwór Piotra Kmity, pobierał nauki od księdza Marcina z Opoczna. Po śmierci Kmity przeszedł w służbę wojewody krakowskiego, Stanisława Tęczyńskiego. W kwietniu 1556 wziął udział w synodzie pińczowskim. Od lipca do listopada 1557 odbywał podróż do Konstantynopola w orszaku poselskim Andrzeja Bzickiego. Prawdopodobnie w 1559 z Janem Baptystą Tęczyńskim zwiedzał Francję. W 1559-1561 brał udział w synodach pińczowskich. Po śmierci Stanisława Tęczyńskiego służył jego synowi, Janowi Baptyście, towarzysząc mu w jego podróżach poselskich, uczestnicząc m. in. w 1563 w nieszczęśliwej jego wyprawie do Szwecji po rękę królewny Cecylii. Po śmierci Tęczyńskiego wrócił do swej ojcowizny. W czerwcu 1564 podczas procesji znieważył hostię, co uszło mu bezkarnie. Przypuszczalnie ok. 1570

przeszedł z kalwinizmu na antytrynitaryzm. W pracy zborowej wykazywał dużą aktywność, m. in. uczestniczył w wielkiej dysputacji lewartowskiej w 1592. Ok. 1598 osiadł w Rakowie; tu ożenił się z córką drukarza Aleksego Rodeckiego. Był jednym z kuratorów szkoły rakowskiej. Zmarł w czerwcu 1614.

TWÓRCZOŚĆ

1. Erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty. Powst. 1562-1567. Obszerne fragm. ogł. A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 2; całość wyd. I. Chrzanowski pt. Anonima-Protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty. Kr. 1903 *BPP* nr 43. Erotyki z tego zbioru przedr. T. Sinko pt. Anonimowe pieśni i listy miłosne z XVI w. Przy: M. Sęp Szarzyński: Rytmy. Kr. 1928 *BN* I, 118. Wybór utworów przedr.: S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959.

Rkps był w Bibl. Zamoyskich nr 1049 I.

A. Brückner, który odkrył powyższe utwory w sylwie powst. ok. 1590, postawił mylnie hipotezę autorstwa Stanisława Porębskiego (zob.). S. Kot udowadniał autorstwo Otwinowskiego.

2. Sprawy abo historye znacznych niewiast. (Kr.) 1859 (! mylnie; zapewne: 1589), (dr. A. Rodecki. Dwie ed.).

3. Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa. B. m. 1599 (zapewne: Raków, dr. S. Sternacki). Fragm. przedr. A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. W-wa 1903; toż wyd. 2 W-wa 1908; toż wyd. 3 W-wa (1924).

4. Bohaterowie chrystiańscy. Powst. na pocz. XVII w. w Rakowie. Zaginęło w rkpsie; zwięzły wyciąg w jęz. łac. pt. Heroes Christiani wyd. w: A. Węgierski: Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679.

5. Dysputa piekarza z malarzem o swych bogach. (Wg Estr., zaginione).

6. O głowach i monarchach kościoła rzymskiego. (Wg Estr., zaginione).

7. Wszystkie niewiasty Starego i Nowego Testamentu cnotliwe i bezbożne. (Wg Estr., zaginione).

Listy i materiały

1. Do Jana Zamoyskiego, dat. 24 kwietnia 1593. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852.

2. List P. Kmity do T. Giesego, dat. 27 lipca 1548. Ogł. L. Nowak: List Piotra Kmity polecający E. Otwinowskiego. *Ruch Lit.* 1934 s. 82-83.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Dysputacja z jezuitami.

Wg Estr. zaginione. S. Kot przyznaje autorstwo J. Niemojewskiemu.

2. Wypisanie drogi tureckiej. Ogł. J. I. Kraszewski: Podróże i poselstwa polskie do Turcji. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 9. Fragm. przedr. A. Przyboś, R. Żelewski: Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia. Kr. 1959.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 5267.

I. Janicki w przedmowie do S. Otwinowskiego: Gulistan — powątpiewał o autorstwie Erazma Otwinowskiego.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. nast. rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorium. Freistadt 1684 s. 83-84. — S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1685 s. 171. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 1. Lw. 1828. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Otwinowski Erazm. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — J. K. Plebański: O pamiętnikach historycznych wyd. przez J. I. Kraszewskiego. *Księga pam. jubileuszu J. I. Kraszewskiego 1879 roku.* Kr. 1881. — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. 2. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 2. — Matković: Putovanja po Balkanskom polnotoku XVI w. *Rad Jugoslovenske Akademije* 1891 t. 105. — A. Brückner: Z dziejów polskich różnowierców. Arianie. *Ateneum* 1896 t. 2, 3; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905. — I. Chrzanowski: Wstęp i wyd.: Anonima-Protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty. Kr. 1903 *BPP* nr 43. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 2 (1903); A. Brückner. *Książka* 1903 nr 5; A. Brückner. *Kur. Codz.* 1903 nr 140; S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1903 t. 2 s. 496; J. *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 20; A. Brückner: *Kwart. Hist.* 1904]. — A. Brückner: [J. Czubek: Pisma poli-

tyczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — K. Nitsch: Z historii polskich rymów. Studium językowe. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* nr 1. — J. Kutarski: Anonim protestant XVI w. Charakterystyka postaci i rozbiór poezji jego. *Spr. Wyższej Szkoły Realnej w Żywcu.* Kr. 1914. — R. Ganszyniec: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lw. 1925 s. 202-203. — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kr. 1927 *Prace Hist.-Lit.* nr 27. — K. P. (Piekarski): Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Bibl. Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — S. Bodniak: Anonima-Protestanta projekt reformy religijnej przed sejmem 1562/3. *Ref. w Pol.* 1928. — S. Kot: Pierwszy wiersz polski tłoczony w Paryżu. *Silva Rerum* 1928 z. 1-2 i odb. — T. Sinko: Wstęp i wyd.: M. Sęp Szarzyński: Rytmy. Kr. 1928 *BN* I, 118. [Rec.: M. Hartleb. *Kur. Pol.* 1928 nr 292]. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 184. — S. Kot: Autorstwo poezji tzw. Anonima-Protestanta. *Spr. PAU* 1930 nr 5. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 224-225; wyd. 2 W-wa 1939. — P. Panaitescu: Călători poloni in ţările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii şi Cercetări* XVII. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 s. 40]. — M. Brahmer: Z przeszłości polsko-francuskich stosunków kulturalnych. *Przegl. Współcz.* 1933 t. 44 s. 130. — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI--XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5. — L. Nowak: List Piotra Kmity polecający E. Otwinowskiego. *Ruch Lit.* 1934. — S. Kot: Erazm Otwinowski, poeta-dworzanin i pisarz różnowierczy. *Ref. w Pol.* 1934 i odb. Kr. 1935. [Rec.: W. B. *Kur. Lit. Nauk.* 1935 nr 15 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 105)]. — J. Krzyżanowski: Poezja polska wieku XVI. *Dzieje literatury pięknej w Polsce PAU.* Cz. 1. Kr. 1935; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. W-wa 1958 s. 50-51 i in. — B. Spuler: Europäische Diplomaten in Konstantinopel. *Jahrbücher f. Geschichte Osteuropas* 1936 s. 390. — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — Ż. Kormanowa: Arianie polscy. Na marginesie książki Dürr-Durskiego „Arianie w świetle własnej poezji". *Nowe Drogi* 1949 nr 4 s. 115 i in. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — Z. Ogonowski: Arianie polscy. W-wa 1952. [Rec.: C. Hernas: Problemy arianizmu. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 345]. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — A. Sajkowski: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 322. — J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 137--138; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Zaremba: Rodzima kultura w twórczości Anonima-Protestanta. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły Pedag. w Kat.* z. 1 (1956). — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957. — J. Zaleski: Wyrazy zdrobniałe w polszczyźnie XVI wieku. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* S. *Nauk Społecznych. Filologia* nr 4 (1958). — M. Piszczkowski: Wieś w literaturze polskiego Renesansu. Kr. 1959.

OTWINOWSKI ERAZM II (XVII/XVIII w.)

Pamiętnikarz.

Żył w końcu XVII i na początku XVIII w. Bliższe szczegóły życia nieznane. Pochodził prawdopodobnie z Krakowskiego lub Sandomierskiego, z rodziny szlacheckiej herbu Trąby. Posiadał mierne wykształcenie, był prawdopodobnie jurystą.

TWÓRCZOŚĆ

Utwór o autorstwie niepewnym

Pamiętniki z 1696-1728. Fragm. wyd. *Kwart. Nauk.* 1836 t. 3; całość (wyd. niedokładne i niezupełne) z rkpsu Bibl. Jagiel. wyd. E. Raczyński pt. Pamiętniki do panowania Augusta II. Poz. 1838. Wyd. nast. pt. Dzieje Polski pod panowaniem Augusta II, od roku 1696-1728. Kr. 1849.

OPRACOWANIA

F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Otwinowski (Erazm). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — F. SURYN: E. Otwinowski i pamiętnik jego do panowania Augusta II. Studium literackie. *Tyg. Ilustr.* 1880 t. 2 nr 236-240. — T. KORZON: Historiografia. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29/30 (1902). — Otwinowski Erazm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* S. II t. 5/6 (1908). — T. KORZON: Listy otwarte. Mowy. Rozprawy. Rozbiory. T. 2. W-wa 1915. — J. FELDMAN: Uwagi o kronice Anonima — Otwinowskiego. *Kwart. Hist.* 1934 i odb. — J. GIEROWSKI: Między saskim absolutyzmem a złotą wolnością. Z dziejów wewnętrznych Rzeczypospolitej w latach 1712-1715. Wr. 1953.

OTWINOWSKI HIERONIM (JAROSZ) (zm. 1621)

Wierszopis.

Pochodził z drobnej szlachty podgórskiej herbu Trąby. Był synem komornika bieckiego Jana i Kołkówny (?). Wychowywał się w środowisku ariańskim. Rodzina odznaczała się zainteresowaniami orientalnymi. Jego braćmi, prawdopodobnie młodszymi, byli: Samuel (zob.), Aleksander i Piotr, znawcy języków wschodnich, oraz Walerian (zob.), tłumacz Wergiliusza i Owidiusza. Możliwe, że jako stypendysta królewski uczył się języka tureckiego i arabskiego na dworze sułtańskim w Konstantynopolu. Po powrocie do kraju wstąpił do służby państwowej; w 1614 był już sekretarzem królewskim. W 1619 został wysłany w poselstwie do Konstantynopola celem zawarcia układów pokojowych z Turcją. Uznany przez władze tureckie za zakładnika i narażony na różne upokorzenia, potajemnie uciekł i przez Wenecję wrócił do Polski. Za działalność dyplomatyczną obdarzony został w 1621 drobnymi nadaniami królewskimi, które przekazał bratu Samuelowi. Zmarł w 1621.

TWÓRCZOŚĆ

Powodzenia niebezpiecznego, ale szczęszliwego, wojska J. K. M. przy J. M. Panu staroście kamienieckim w Multaniech, opisanie prawdziwe. Kr. 1601, Druk. Łazarzowa.

Autor był prawdopodobnie świadkiem przedstawionych wydarzeń.

OPRACOWANIA

W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. GRABOWSKI: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — K. VÖLKER: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — P. P. PANAITESCU: Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin. Bukareszt 1925 *Academia Română Memoriile Secțiunii Istorice* S. III Tomul IV Mem. 4 s. 88 nn. — A. PROCHASKA: Hetman Stanisław Żółkiewski. W-wa 1927 s. 178-180, 217-231. — P. SUWARA: Przyczyny i skutki klęski cecorskiej. Kr. 1930 s. 67. — B. BARANOWSKI: Najdawniejsze polskie przekłady z literatury orientalnej. *Prace Polon.* S. V (1947) s. 37 i odb. — B. BARANOWSKI: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3.

OTWINOWSKI SAMUEL (druga połowa XVI w. — po 1650)

Tłumacz-orientalista.

Ur. w drugiej połowie XVI w., prawdopodobnie między 1575 a 1585; syn komornika bieckiego Jana. Pochodził z drobnej szlachty podgórskiej herbu Trąby, wyznania ariańskiego. Z domu wyniósł zainteresowania orientalne: bracia Hieronim-Jarosz (zob.), Aleksander i Piotr znali języki wschodnie, dwaj pierwsi posłowali w służbie

dyplomatycznej do Turcji. Bratem jego także był Walerian (zob.), tłumacz Wergiliusza i Owidiusza. Za młodu Samuel przypuszczalnie służył wojskowo pod Janem Potockim, wojewodą bracławskim. Wysłany do Konstantynopola, zapewne jako stypendysta królewski, przebywał tam siedem lat. Poznał doskonale język turecki, w pewnym stopniu arabski i słabo perski. Czytał wiele dzieł autorów wschodnich, m. in. kroniki tureckie. Prawdopodobnie już wtedy lub podczas późniejszych podróży na Wschód nabył pewną ilość rękopisów orientalnych, które potem przekładał na język polski. Po powrocie do kraju pełnił obowiązki tłumacza wojskowego na pograniczu południowo-wschodnim. W służbie tej uczestniczył w niepomyślnej wyprawie Stefana Potockiego do Mołdawii w 1612 i dostał się do niewoli tureckiej. Wróciwszy, przeszedł ok. 1614, prawdopodobnie dzięki protekcji brata Hieronima, do służby królewskiej jako tłumacz i sekretarz. Otrzymał liczne nadania, np. w 1619 ziemię pod miastem Szydłowcem, w 1621, po śmierci Hieronima, przejął ofiarowany temuż folwark i grunty Czajów we wsi Jaślany w Sandomierskiem. W tym czasie towarzyszył niejednokrotnie poselstwom polskim do Konstantynopola; przypuszczalnie w 1614 był tam jako goniec, później, w 1633 i 1636, wziął udział w poselstwach do Turcji — najpierw z Aleksandrem Trzebińskim, potem z Jerzym Kruszyńskim. Zajmował się głównie tłumaczeniem korespondencji dyplomatycznej wschodniej czy poselstw tureckich i tatarskich. Czasem bywał w obozie hetmańskim na kresach, znalazł się np. pod Buszą. W późniejszym wieku, ok. 1640, przeniósł się do Wiśnicza, małopolskiej rezydencji Stanisława Lubomirskiego, do którego klientów należała rodzina Otwinowskich. Odtąd mieszkał stale albo w Wiśniczu, albo we wsi Zaleśni i Zbigniewicach. Wtedy dokonał najwięcej przekładów. Był także w Krakowie. Może spotkał się w tym czasie z wierszopisem Marcinem Paszkowskim (zob.), również domownikiem Lubomirskich w Wiśniczu. Z czasem przeszedł na katolicyzm. Ożenił się z Turczynką. Jeszcze w 1650 wezwany został jako tłumacz na dwór królewski. Odtąd wiadomości o nim brak; zmarł prawdopodobnie krótko potem.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. Opis współczesny państwa tureckiego Ain- i Ali'ego, poszerzony własnymi komentarzami i dodatkami. Powst. ok. 1632-1634 (część może wcześniej, przed 1629). Rkps Bibl. Nar. Pol. sygn. F. IV 100 prawdopodobnie zniszcz. w 1944. Dzieło było przeznaczone przypuszczalnie do druku; ważniejsze części:
a) Ain- i Ali'ego opis polityczno-statystyczny państwa tureckiego z czasów sułtana Ahmeda I. Obejmował wstęp i siedem części.
b) Ain- i Ali'ego opis wojska, floty i dworu sułtańskiego — cztery części.
c) Tzw. Pamiętniki Janczara (w dość dowolnej przeróbce z licznymi zmianami i obszernymi dodatkami, np. z pominięciem 7 pierwszych rozdz. Pamiętników... i dodanym rozdz. 27 pt. O przyjmowaniu posłów chrześcijańskich, o ceremoniach koło tego i o porządku dywanu).

Por.: z Ostrowicy Konstanty Michałowić.

d) Regestr skarbowy podany sułtanowi Machmetowi III.
e) Dwa dodatki: przerachowanie monety tureckiej na polską; wyliczenie oficjalnych tytułów sułtana tureckiego.

Pamiętniki Janczara wyd. (jako siedemnastowieczną wersję dzieła) J. Łoś w: Pamiętniki Janczara. Kr. 1912 *BPP* nr 63 s. 224-338.

2. Saadi: Gulistan. Przekł. pt. Perska księga... nazwana Gulistan, to jest Ogród różany. Czas powst. nie jest ustalony, najczęściej przyjmuje się tu okres 1610--1625. Wyd. W. Korotyński i I. Janicki. W-wa 1879 *Bibl. Ordynacji Krasińskich Muz. K. Świdzińskiego* t. 4 (dwie ed.). Fragm. przedr. T. Szanfary. *W drodze* (Jerozolima) 1943 nr 15.

Rkps (kopia autografu) Bibl. Krasińskich nr 272 zniszcz. 1944.

Zbiór rad praktycznego i etycznego postępowania, wplecionych w przypowiastki i anegdoty. B. Baranowski traktuje dzieło jako chronologicznie drugie w twórczości Otwinowskiego; istnieje hipoteza, że jest to pierwszy między prawie równoczesnymi w jęz. franc., łac. i niem. z przekładów „Gulistanu" na języki europejskie. Został dokonany poprzez przekład turecki z niezbyt ścisłej kopii. W tekście pol. znajduje się wiele luk i zmian w stosunku do oryginału, brak również zakończenia.

3. Przekład i inwentaryzacja dokumentów wschodnich z Archiwum Koronnego na Zamku Krakowskim: ok. 200 tureckich, 14 tatarskich, 7 perskich. Powst. w 1641-

-1642 (w domu Lubomirskich w Krakowie lub Wiśniczu, także w Zaleśni i Zbigniewicach). Odpisy przekładów w kopiariuszu działów wschodnich Archiwum Koronnego, rkps Ossol. nr 3555/II.

Otwinowski korzystał z pewnych przekładów wcześniejszych Strasza, K. Dzierżka i in.

4. Przekłady dokumentów wschodnich wcześniejsze. Powst. przeważnie w okresie urzędowania w kancelarii koronnej. Znajdują się w księgach poselskich (Libri Legationum) oraz w Dziale Tureckim i Tatarskim Arch. Głównego Akt Dawnych w W-wie.

Listy i materiały

1. Z Konstantynopola. Rkps Bibl. Krasińskich nr 4021 s. 50.

2. Wpis S. Otwinowskiego po persku, arabsku i turecku do księgi pamiątkowej pastora ariańskiego Andrzeja Lubienieckiego. Rkps Bibl. Czart. nr 1403 s. 153. Fot. w zmniejszeniu zob. A. Brückner: Enc. staropolska. T. 2. W-wa 1939 s. 714.

Utwór o autorstwie niepewnym

Współpraca nad dziełem M. Paszkowskiego: Dzieje tureckie i utarczki kozackie z Tatary. Kr. 1615.

Hipoteza B. Baranowskiego.

Zob. też: Katalog dokumentów tureckich. Dokumenty do dziejów Polski i krajów ościennych w latach 1455-1672. Oprac. Z. Abrahamowicz. W-wa 1959 *Katalog Rękopisów Orientalnych ze Zbiorów Pol. PAN Zakład Orientalistyki* t. 1 z. 1.

OPRACOWANIA

I. Janicki: Wstęp i wyd.: Perska księga... W-wa 1879 *Bibl. Ordynacji Krasińskich Muz. K. Świdzińskiego* t. 4. [Rec.: A. Bądzkiewicz. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 3]. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910). — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — F. Babinger: Die Türkischen Studien in Europa bis zum Auftreten Josef von Hammer Purgstalle. (Die Welt des Islams). Berlin 1915. — E. G. Brown: A Literary History of Persia. T. 2. Cambridge 1928. — M. Wrześniewska: Uwagi o Gulistanie i fraszce polskiej. *Lwów Lit.* 1937 nr 3. —

T. Szanfary: Saadi po polsku oraz fragmenty z „Gullistanu" w przekładzie S. Otwinowskiego. *W drodze* (Jerozolima) 1943 nr 15. —

B. Baranowski: Źródła wschodnie w Archiwum Koronnym do dziejów orientalizacji smaku artystycznego w Polsce XVI-XVIII w. W-wa 1946 *Materiały do Dziejów Sztuki i Kultury* nr 8. (Maszynopis powiel.). — B. Baranowski: Najdawniejsze polskie przekłady z literatury orientalnej. *Prace Polon.* S. V (1947) i odb. — S. Kościałkowski: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949 s. 19 przyp. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 98, 99-100; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — A. Zajączkowski, J. Reychman: Zarys dyplomatyki osmańsko-tureckiej. W-wa 1955 *PAN Komitet Orientalistyczny.*

OTWINOWSKI WALERIAN (koniec XVI w. — 1645)

Tłumacz, wierszopis.

Ur. pod koniec XVI w.; syn komornika bieckiego Jana. Pochodził z drobnej szlachty podgórskiej herbu Trąby, z rodziny o tradycjach literackich. Spowinowacony był z Morsztynami; braćmi jego byli: Samuel (zob.), Hieronim-Jarosz (zob.) oraz Aleksander i Piotr, znawcy języków wschodnich. Był arianinem. Już w 1629 występował w źródłach jako zasłużony żołnierz. W czasie bezkrólewia 1632 pełnił urząd sędziego kapturowego; od 1635 był podczaszym sandomierskim. Pozostawał zapewne pod opieką Rafała Leszczyńskiego (zm. 1636). Zmarł w 1645.

TWÓRCZOŚĆ

Respons. (Odpowiedź na list wierszowany Jana Andrzeja Morsztyna). Ogł. P. Chmielowski: J. A. Morsztyn: Poezje. W-wa 1883 s. 73; przedr. J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948.

Przekłady

1. Wergiliusz: Georgicorum abo Ziemiaństwa... ksiąg czworo. B. m. 1614 (Raków, druk. S. Sternacki). Wyd. nast. w wyd.: P. Wirgiliusza M. Księgi wszystkie. W-wa 1754.

2. Owidiusz: Księgi metamorphoseon, to jest przemian. Kr. 1638 (wg B. Baranowskiego — Kr. 1626), dr. A. Piotrkowczyk.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Popielec albo Wstępna Środa. Ogł. J. Dürr-Durski jako utwór może W. Otwinowskiego, może zaś J. A. Morsztyna, jw. Twórczość.
Rkpsy: Silva rerum z drugiej połowy XVII w. w posiadaniu wydawcy; Bibl. Wilanowska nr 35.

2. Gadki z Pisma Świętego rythmem pisane. Ogł. w wyborze J. Dürr-Durski jako utwór może W. Otwinowskiego, może zaś J. A. Morsztyna, jw. poz. 1.
Rkps, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 534. — F. M. S. (Sobieszczański): Otwinowski (Walerian). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 172. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — J. Dürr-Durski: Stanisław Morsztyn. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) s. 768.

P

PADNIEWSKI FILIP (zm. 1572)

Pisarz polityczny, mowca, mecenas.

Ur. we wsi dziedzicznej Skórki w Wielkopolsce; syn Wojciecha i Małgorzaty z Żernik, kasztelanki kaliskiej. Nauki kończył w Ingolstadcie. Młode lata spędził na dworze cesarza Karola V. Z początkiem 1541 przebywał w Padwie, zapewne na studiach; w 1542 w Rzymie. Z namowy P. Tomickiego wstąpił do stanu duchownego. Jako podkanclerzy koronny Zygmunta Augusta, jeździł w poselstwie do Rzymu, do cesarza Karola V i do cesarza Ferdynanda I. Był biskupem przemyskim, następnie od 1562 krakowskim. Wspierał studiującą młodzież. Do Akademii Krakowskiej odnosił się niechętnie, zwłaszcza do panującej tam scholastyki, o czym świadczy jego wystąpienie na sejmie w 1565 i rola w zatargu uniwersytetu ze studentami Bursy Jerozolimskiej w 1566. Zmarł w 1572 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersze łac. (pisane w Ingolstadcie). Wyd. przy: T. Grzybkowski: Disputatio philosophica de syllogismis. Ingolstadt 1604.

2. Elogia decem illustrium virorum Polonorum. Fragm. ogł. *Mies. Połocki* 1818.
Rkps był w Bibl. Załuskich.

3. Diarium cuiusdam domestici Petri Tomicki episcopi cracoviensis. Obejmuje lata 1532-1536. Wyd. W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. 5 (1888).
Autorstwo wg A. Sajkowskiego.

4. Oratio ad Sigismundum Augustum... habita XXIII Maji 1548.
Rkps był w Bibl. Załuskich.

5. Literarum publicarum Regni Polonici sub Sigismundo Augusto... annis supra millesimum quingentesimum LIX, LX, LXI, LXII expeditarum.
Rkps był w Arch. Koronnym w W-wie.

6. Epistolae sub Sigismundi Augusti principatu ad Regni proceres, partim latine, partim polonice scriptae.

Rkps był w Bibl. Załuskich.

7. De viris aetatis suae et gentis illustribus liber. (Zbiór łac. charakterystyk biskupów pol.). Wyd. K. Hartleb: Piotr Gamrat w świetle nieznanego życiorysu. Lw. 1938 *Arch. Tow. Nauk. we Lw.* Dz. II t. 21 z. 2 s. 154-158.

Listy

1. Trzy listy do Zygmunta Augusta. Ogł. *Mies. Połocki* 1818 s. 217-221.

2. Od biskupa J. Lubodzieskiego, dat. 14 grudnia 1553. Rkps był w Bibl. Seminarium Duchownego w Pelplinie nr 292 (kopiariusz S. Marycjusa).

3. Od kardynała O. Truchsessa, dat. w Rzymie 29 stycznia 1563.

Rkps Bibl. Watykańska nr 3432 k. 154 b.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Petri Gamrati archiepiscopi Gnesnensis et episcopi Cracoviensis vita. Wyd. K. Hartleb: Piotr Gamrat..., jw. Twórczość poz. 7, s. 147-154.

Rkps (kopia) Ossol. nr 2470.

Autorstwo przypuszczalne wg K. Hartleba.

2. Vita Petri Tomicii. Rkps w *Acta Tomiciana* t. 16 (nie wyd., por. GÓRSKI Stanisław, poz. 1); odpis w rkpsie Ossol. nr 2470/II.

Przeróbka utworu S. Hozjusza pt. Vita Tomicii. Wg S. Brzezińskiego i K. Hartleba praca Padniewskiego. Autorstwo jego kwestionował W. Zakrzewski.

3. Vita Petri Kmitae. Wyd. 1611.

W. Kętrzyński uważa za autora F. Padniewskiego; inni S. Górskiego (zob.).

Pisma F. Padniewskiego zamierzał wydać S. Ptaszycki. Posiadał on również odpis jego polskiego traktatu politycznego (możliwe, że odpis ten znajduje się w posiadaniu S. Kota).

OPRACOWANIA

J. D. A. JANOCKI: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 207-210; t. 3. W-wa 1819 s. 234--235. — H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — L. ŁĘTOWSKI: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 2. Kr. 1852. — T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Padniewski (Filip). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — J. KORYTKOWSKI: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 3. Gniezno 1883. — F. Ch.: Padniewski Filip. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 18 (1892). — Ch. (Z. CHEŁMICKI): Padniewski Filip. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 29/30 (1913). — S. ŁEMPICKI: Mecenat kulturalny w Polsce. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — J. KRÓLIŃSKA: Rola ziemi przemyskiej w kulturze polskiej XVI i XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440--1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — K. HARTLEB: Piotr Gamrat w świetle nieznanego życiorysu. Lw. 1938 *Arch. Tow. Nauk. we Lw.* Dz. II t. 21 z. 2; por. K. HARTLEB: Żywot biskupa Gamrata i kwestia autorstwa tego utworu. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 5 (1925) nr 3. — W. KIESZKOWSKI: Lapidarium renesansowe w Arkadii. (Ze studiów nad sztuką Jana Michałowicza z Urzędowa). *Biuletyn Hist. Sztuki* 1950 nr 1/4 s. 50 i in. — H. i S. KOZAKIEWICZOWIE: Polskie nagrobki renesansowe: stan, problemy i postulaty badań. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1952 nr 4 s. 92, 113, 129. — K. WŁODARCZYKÓWNA: Renesansowe tradycje w barokowej rzeźbie na Wawelu. *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955).

PALCZOWSKI PAWEŁ (ok. 1569 — pierwsza połowa XVII w.)

Pamiętnikarz, geograf.

Ur. ok. 1569. Był wnukiem Jana, kalwina. Przez szesnaście lat podróżował po Europie. W 1596 studiował we Frankfurcie n. Odrą, w 1599 w Altdorfie i Padwie. W 1604 powrócił do kraju i przeszedł na katolicyzm. W maju 1606 udał się w poselstwie Mikołaja Oleśnickiego do Moskwy, gdzie — uwięziony — przebywał w niewoli dwa lata. Do kraju powrócił w maju 1608. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Status Venetorum sive brevis tractatus de origine et vetustate Venetorum. Kr. 1604, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. Kr. 1605.

2. Wyprawa wojenna Króla Jego Mości do Moskwy. Wil. 1606, dr. J. Karcan. Wyd. nast. rozszerzone pt. Kolęda moskiewska. To jest wojny moskiewskiej przyczyny słuszne, okazja pożądana, zwycięstwa nadzieja wielka, państwa tamtego pożytki i bogactwa nigdy nie oszacowane krótko opisane. Kr. 1609. Fragm. przedr. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 555-557.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Palczowski (Paweł). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. s. 23, 25, 62. — B. Olszewicz: Poland and the Discovery of America. Poz. 1931 s. 28. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 351; por. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Pertek: Polacy na morskich szlakach świata. Trzej podróżnicy. *Rejsy* 1953 nr 207 (dod. do: *Dzien. Bałtycki*). — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957.

PAPROCKI BARTŁOMIEJ (ok. 1543—1614)

Krypt.: Bar. Pap.

Wierszopis, historyk, heraldyk, pisarz polityczno-obyczajowy.

Ur. ok. 1543 w Paprockiej Woli w Płockiem; syn Jędrzeja herbu Jastrzębiec i Elżbiety Jeżewskiej. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, następnie przebywał czas jakiś na dworze Piotra Gorajskiego. Otrzymawszy po ojcu dwie wioski: Paprocką Wolę i Głogoły, ożenił się z bogatą wdową Jadwigą, z domu Kossobudzką, kasztelanką sierpską. Nieszczęśliwe pożycie małżeńskie zmusiło go do opuszczenia żony i udania się do Warszawy. W 1569 jako dworzanin Andrzeja Taranowskiego (zob.) uczestniczył w poselstwie do Konstantynopola. W drodze powrotnej czas dłuższy zatrzymał się na Wołoszczyźnie. Po śmierci żony w 1572 wrócił do Paprockiej Woli. W tym czasie otrzymał godność podczaszego dobrzyńskiego. Podobno w 1577 brał udział w wyprawie gdańskiej. Po wydaniu *Herbów rycerstwa* pobierał od Stefana Batorego roczną pensję. Podczas bezkrólewia 1587 był poplecznikiem Zborowskich i zwolennikiem kandydatury habsburskiej. Paszkwilem zwalczał J. Zamoyskiego. Po bitwie pod Byczyną, w której sam zapewne uczestniczył, schronił się na Morawy i przebywał na dworach panów czeskich; dłuższy czas zatrzymał się na dworze biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego w Kromieryżu. Po jego śmierci w 1598 przeniósł się do Czech, gdzie otrzymał indygenat czeski. W tym też czasie oddał się pracy literackiej w języku czeskim. Był jurgieltnikiem cesarza Rudolfa II. W 1606 wrócił na Morawy, następnie zamieszkał na Śląsku u Jana Odervolfa na Opolszczyźnie. Ok. 1610 powrócił do kraju. Ostatnie swe lata spędził w opactwach w Wąchocku i Lądzie. Zmarł 27 grudnia 1614 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Historia żałosna o prędkości i okrutności tatarskiej. Kr. 1575, dr. M. Szarffenberger. (Wiersz).

2. Panosza, to jest wysławienie panów i paniąt ziem ruskich i podolskich z męstwa, z obyczajów i z innych spraw poczciwych. Kr. 1575, dr. M. Wirzbięta.
Herbarz wierszem.

3. Dziesięcioro przykazanie mężowo. (Wiersz). Wyd. Kr. ok. 1575, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast.: Kr. 1587; Kr. b. r.; Lubl. 1629 (być może wariant ed. 1630 notowanej przez G. Korbuta, względnie ed. z datą 1630 była wariantem tyt. ed. 1629); b. m. 1637; b. m. 1651; b. m. 1657 (ed. wątpliwa); b. m. 1697; wyd. przerysowe (wg ed. Kr. b. r.) po 1850. Fragm. przedr. S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958.

4. Koło rycerskie. (Wiersz). Powst. prawdopodobnie 1576. Wyd. b. m. r. (między 1576 a 1582). Wyd. nast.: 3 lub 4 ed. b. m. r., druk. Sebastian Sternacki lub syn jego Paweł w Rakowie. Wyd. kryt. W. Czermak. Kr. 1903 *BPP* nr 44. Inne wyd. zob. Estr. XXIV, 66.

Przekł. czeski pt. Obora aneb Zahrada. Praga 1602.

Przekł. ros. pt. Kniga sowiet woinskij... Powst. po 1576 (por. Estr. XXIV, 65).

5. Gniazdo cnoty. Kr. 1578, dr. A. Piotrkowczyk. Fragm. przedr.: J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Dzieło heraldyczne, po części wierszem, po części prozą.

6. Hetman albo własny konterfet hetmański. Kr. 1578, dr. M. Siebeneicher. Przedr. K. J. Turowski. Sanok 1856 *Bibl. Pol.* z. 48.

Przekł. białoruski — rkps. Wiad. podaje Ż. Pauli: Wstęp do wyd.: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 1 s. 7.

7. Krótki a prawdziwy opis wjechania do Wołoch Iwana wojewody, którego Podkową zową. Kr. 1578. (Wiersz).

8. Testament starca jednego. Kr. 1578, dr. M. Siebeneicher.

Przeróbka dzieła Filipa Beroalda pt. Quaestio quis inter scortatorem, aleatorem et ebriosum sit pessimus.

Przekł. czeski pt. Kšaft, jenž byl od jednoho starce učiněn. Praga (1601), dr. dziedzice J. Szumana.

9. Wesele bogiń z szczęśliwego zwycięstwa i z fortunnego przyjachania króla polskiego Stephana z ziemie moskiewskiej... w roku 1580. Kr. 1581, dr. A. Piotrkowczyk.

Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. Qu 2481.

10. Triumf satyrów leśnych, syren wodnych, planet niebieskich z szczęśliwego zwrócenia króla polskiego Stefana do państw jego z wojny moskiewskiej. Kr. 1582, dr. M. Garwolczyk. Inne wyd. pt. Tryumph planet. B. m. r. (wg Estr. XXIV, 77). Fragm. przedr.: J. Sokołowska: Poeci renesansu..., jw. poz. 5.

11. Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584, dr. M. Garwolczyk. Wyd. nast.: wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 (-1860) *Bibl. Pol.* z. 1-26; fragm. przedr. J. Fijałek: Teksty opisowe Wilna. *Ateneum Wil.* t. 1 (1923) s. 525; fragm. przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII w. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

12. Kronika abo krótkie zebranie z rozmaitych kronik spraw... ziemie pruskiej. Powst. 1586. (Włączone jako księga 6 pt. O dawności ziemie a księstwa pruskiego — do „Ogrodu królewskiego", zob. poz. 20).

Przekł. niem.: J. Fridericus pt. Chronicon Prussiae e polon. lingua in vernaculum translatum. (Wiad. podaje *Gelehrtes Preussen* 1722 t. 1 s. 46).

13. Upominek albo przestroga zacnemu narodowi polskiemu. B. m. 1587. Wyd. kryt. J. Czubek: B. Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588. Kr. 1900 *BPP* nr 38.

Broszura prozą przeciw J. Zamoyskiemu.

14. Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakcyje uczynionego w roku 1587. B. m. r. (zapewne Praga 1588). Fragm. przedr. K. J. Turowski przy wyd.: Hetman..., jw. poz. 6; całość wyd. kryt. J. Czubek, jw. poz. 13.

Broszura wierszem przeciw J. Zamoyskiemu.

15. Na harde a wszeteczne śpiewanie Joachima Bielskiego o byczyńskiej przygodzie odpowiedź. B. m. (prawdopodobnie Praga) 1588. Wyd. kryt. J. Czubek. Kr. 1910 *BPP* nr 57 (wraz z „Pieśnią" J. Bielskiego).

Wiersz z powodu J. Bielskiego „Pieśni nowej o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną", Kr. 1588.

16. Nauka rozmaitych filozofów obierania żony. B. m. r. (Raków ok. 1590, druk. Sebastian lub Paweł Sternacki). Wyd. nast.: b. m. r.; Kr. 1613; b. m. 1649; b. m. 1697; b. m. r. (G. Korbut podaje siedem wyd.). Fragm. przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957.

Przeróbka w jęz. czeskim pt. Stav manželsky... Praga 1601, dr. J. Szuman.

17. Zrdcadlo slavného marhrabství Moravského. Ołomuniec 1593, dr. dziedzice Milichtallera. (Przekł. z jęz. pol. dokonany przez Jana Wodiczkę. Oryginał nie był prawdopodobnie wydany).

Przekł. niem. (w skróceniu) wyd. K. Pfeiffer pt. Paprotzkius enucleatus oder Kern und Aszug

aus dem so genannten Mährischen Geschichtsspiegel. Wr.-Lipsk 1730. Wyd. nast. pt. Compendienser Schau-Platz des ehemaligen alter Adels... Wr.-Lipsk 1741.

18. Próba cnót dobrych. Raków ok. 1595, dr. S. Sternacki. (Wiersz). Wyd. nast.: b. m. r.; Kr. b. r.

19. Gwałt na pogany. B. m. (Praga?) 1595.

Przekł. czeski pt. Kvalt na pohany. B. m. 1595.

20. Ogród królewski. Praga 1599, dr. D. Siedlczański. (Tu przedr. poz. 12).

Przegląd dziejów powszechnych.

21. Diadochos id est successio ginak postoupnost knížat a králův českých, biskupův i arcybýskupův pražských. Praga 1602, dr. dziedzice J. Szumana. (Przekł. z jęz. pol. dokonany przez Jana Wodiczkę).

22. Rozmowa podawce z plebanem o trzech skutkach zbawiennych. Poz. 1611.

Jest zapewne przekł. czeskiego utworu pt. Rozmlouvaní kollåtora s farářem. Brno 1607.

23. Cathalogus, to jest porządne opisanie arcybiskupów gnieźnieńskich. B. m. r. (ok. 1608). (Wiersz). Wyd. nast.: pt. Cathalogus, to jest porządne opisanie spraw i żywota arcybiskupów gnieźnieńskich. Kr. 1613; wyd. w przerysie W. Bartynowski. Kr. 1881.

24. Štambuch slezský. Brno 1609.

25. Nauka i przestrogi na różne przypadki ludzkie. Kr. 1613, dr. S. Kempini.

Przekłady

1. Historia bardzo piękna i żałosna o Equanusie, królu skockim... teraz nowo z włoskiego języka na polski przełożona. Kr. 1578, dr. S. Szarffenberg. Przedr. (bez zakończenia) J. Krzyżanowski: Historia o Equanusie, królu szkockim. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/1925) i odb. Lw. 1925.

Przekł. noweli Juana de Flores pt. Tractado... donde se contiene el triste fin de los amores de Grisel y Mirabella (z końca XV w.) — za pośrednictwem tłum. włoskiego Lelio Manfredi (Aletiphilo) pt. Historia de Isabella et Aurelio. Wyd. 1521.

Autorstwo przekładu na podstawie podpisu po dedykacji „Bar. Pap." przypisał J. Krzyżanowski.

2. F. Furius Ceriola: Król. Kr. 1578, dr. M. Garwolczyk. (Przekł. z łac.).

3. F. Furius Ceriola: Senator. Kr. 1579, dr. M. Garwolczyk. (Przekł. z łac.).

Wydania zbiorowe

1. (Wybór czeskich dzieł). Wyd. Č. Zíbrt. Praga 1913 *Pestrá knihovna* nr 79-80.

2. Zrcadlo Čech a Moravy. Wyd. J. Polisenský. Wstęp: K. Krejčí. Praga 1941 *Národní klenotice* t. 19.

Tu fragm. poz. 17, 21.

Utwory o autorstwie niepewnym

Facecje polskie abo żartowne a trefne powieści biesiadne. Wyd. w drugiej poł. XVI w. (wg A. Brücknera 1562-1570). Inne wyd. zob. t. 1: Facecje polskie.

L. Bernacki przypuszcza, że autorem tego zbioru jest B. Paprocki; przeczą temu K. Badecki, K. Krejčí, J. Krzyżanowski. Wg Estr. XXIV, 79 — tytuł ten oznacza zapewne „Koło rycerskie".

Przekłady

M. Rej: Warwas z Dykasem. (Przekł. na jęz. czeski).

J. Heidenreich przyznaje autorstwo przekładu B. Paprockiemu; przeczy temu A. Brückner. Zob. Rej Mikołaj, poz. 5; tu również wiad. o wydaniach.

Utwory mylnie przypisywane B. Paprockiemu — zob. Estr. XXIV, 79.

Niektóre utwory streścił i bibliograficznie opisał M. Baliński: Pisma B. Paprockiego. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2; toż pt. Paprocki i Panosza. Przegląd pism B. Paprockiego. W książce: Studia historyczne. Wil. 1856.

Podobizna podpisu: P. Chmielowski: Hist. lit. pol. T. 1. Wyd. 2. Wyd. S. Kossowski. Lw. 1914 s. 286.

Pełną bibliografię podają: Ż. Pauli przy wyd.: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1858-1860 *Bibl. Pol.* z.1-26; K. Krejčí: Bartloměj Paprocki z Hlohol a Paprocké Vůle. Praga 1946 *Práce Slovanského ústavu v Praze* t. 17.

OPRACOWANIA

Monografia: K. Krejčí: Bartoloměj Paprocki z Hlohol a Paprocké Vůle. Život — dílo — forma a jazyk. Praga 1946 *Práce Slovanského ústavu v Praze* t. 17. (Tu omówienie lit. przedmiotu). [Rec.: S. Urbańczyk: B. Paprocki zweryfikowany. *Twórczość* 1946 z. 11; L. Klimeš. *Časopis pro moderní filologii* t. 30 (1947) s. 237; J. Krzyżanowski: Dwaj poeci emigranci w. XVI. *Pam. Lit.* R. 37 (1947) s. 330].

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — B. Balbin: Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae Decas II. Ks. 1. Praga 1687 rozdz. 19; wyd. 2 Praga 1770. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 49-50. — K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740 s. 558; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 7. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk

1841. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń krakowskich. Kr. 1815. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 235-247. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 70; t. 2. Wil. 1826 s. 205-208. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Kr. 1826 s. 190-197; t. 2. Kr. 1826 s. 160-167; t. 3. Kr. 1826 s. 165. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — J. Dobrovský: Rozlišnosti v exemplářích Diadochu B. Paprockého. *Časopis Musea Království Českého* 1828. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — Indygenat B. Paprockiego w Czechach. *Pam. Sandomierski* t. 2 (1829). —

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Baliński: Pisma B. Paprockiego. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2; toż pt. Paprocki i Panosza. Przegląd pism B. Paprockiego. W książce: Studia historyczne. Wil. 1856. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 573-619; t. 2. W-wa 1852 s. 982-983. Por. *Przegl. Nauk.* 1842. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 74; t. 7. Kr. 1845 s. 505-522; t. 8. Kr. 1851 s. 74, 139. — W. H. Gawarecki: Wspomnienie o Bartoszu, właściwie Bartłomieju Paprockim, niegdy podczaszym ziemi dobrzyńskiej. *Dzwon Lit.* 1853. — Ż. Pauli: Wiadomość o życiu i pismach B. Paprockiego. Przy wyd.: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1858-1860 *Bibl. Pol.* z. 1-26. [Rec.: *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4]. — A. Adamowicz: Stanowisko Herbarza B. Paprockiego w historii naszej. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1. — F. M. S. (Sobieszczański): Paprocki (Bartosz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — J. Jireček: Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle a spisovatelská činnost jeho. *Časopis Musea Království Českého* 1866. Cz. 2 w przekł. pol. W. Miłkowskiego pt. Bartosz Paprocki, studium literackie J. Ireczka. *Bibl. Warsz.* 1867 t. 3. — Zygmunt III w sprawie B. Paprockiego. *Gaz. Lw.* 1872 Dod. —

S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886 rozdz. 8. — A. Sedláček: Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připominaji. *Věstník Král. České Společnosti Nauk.* 1891-1892 i nadb. [Rec.: A. Prochaska. *Kwart. Hist.* 1892]. — A. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 1. — K. Bartoszewicz: „Dziesięcioro przykazanie mężowo". Ze studiów nad humorem polskim. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 2; toż przy: Kwestionariusz małżeński. Kr. 1901; toż w książce: Szkice i portrety literackie. T. 1. Kr. 1930. — J. Czubek: Wstęp i wyd.: Dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588. Kr. 1900 *BPP* nr 38. [Rec.: A. Brückner. *Ateneum* 1901 t. 2]. — A. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) i odb. — L. Bernacki: [Facecje polskie z roku 1624. Wyd. A. Brückner. Kr. 1903 *BPP* nr 47. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 661 nn. — W. Czermak: Wstęp do wyd.: Koło rycerskie. Kr. 1903 *BPP* nr 44. [Rec.: A. Brückner. *Książka* 1903 nr 9; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 457--459; *Czas* 1903 nr 97; *Kur. Codz.* 1903 nr 152]. — J. Karaska: Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka. *Časopis musea moravského* 1903. — F. Krček: O rymach w „Kole rycerskim" B. Paprockiego. *Pam. Lit.* R. 4 (1905). — Bartoloměj Paprocký. *Časopis Musea Království Českého* 1905. — M. Dynowska: Obrazy z dziejów piśmiennictwa polskiego. Bartosz Paprocki. *Dzien. Cieszyński* 1907 nr 129, 136. — A. Sedláček: Úvahy o Zrcadle Paprockého. *Časopis musea moravského* 1907. — J. V. Šimák: Bohemika v Lipsku. Praga 1907. — Z. Winter: Řemeslnictvo a živnosti XVI věku v Čechách. Praga 1909. — J. Czubek: Wstęp i wyd.: J. Bielskiego Pieśń nowa o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną i B. Paprockiego Odpowiedź. Kr. 1910 *BPP* nr 57. [Rec.: A. Brückner. *Časopis pro moderní filologii* t. 1 (1911); A. Brückner. *Książka* 1911 nr 1; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 397--398]. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos* 1910. — Č. Zíbrt: Panna, ženitba, žena ve staročeské úpravě polských skladeb Reje z Naglovic a B. Paprockého. Cz. 1-2. Praga 1910 *Pestrá knihovna* nr 13-14; por. Č. Zíbrt: Skladby Poláků Reje z Naglovic a B. Paprockého o ženitbě a panně v staročeských překladech. *Květy* 1898, 20. — A. Brückner: [Estr. XXIV (1912). Rec.]. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 92. — Z. Winter: Český průmysl a obchod v XVI věku. Praga 1913. —

J. V. Šimák: České dějiny u B. Paprockého. *Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze* t. 30 (1922). — L. Hosák: Obecní účty příborské ze XVII stol. *Časopis vlast. společnosti musea v Olomouci* t. 34 (1923). — K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — J. Heidenreich: Rejův „Vervas a Lupus". Příspěvek k literárním stykům českopolským. *Časo-*

pis musea moravského 1925. — J. Krzyżanowski: Historia o Equanusie, królu szkockim. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/1925) i odb. Lw. 1925. [Rec.: *Silva Rerum* 1925 s. 98]. — S. Dobrzycki: Literatura za panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 s. 467. — S. Bodniak: Nieznany druk B. Paprockiego. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). [Rec.: *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1931 s. 327]. — J. Jakubec: Dějiny literatury české. I. Od nejstarších dob do probuzení politického. Wyd. 2 Praga 1929. [Rec.: Č. *Slovanský přehled* 1930]. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929 s. 35, 51, 90. — W. Bobek: Bogusława Balbina związki z Polską. *Ruch Słowiański* 1930 nr 10. — I. Hanus: Stosunki polsko-czeskie na przestrzeni wieków. Poz. 1930 s. 62, 67. — J. Horák: Jan Kochanowski w literaturze czeskiej. *Pam. Zjazdu Nauk. im. J. Kochanowskiego w Krakowie 8 i 9 czerwca 1930 r.* Kr. 1931. — P. David: Le Roman de Gautier de Tyniec. Paryż 1933 *Études Historiques et Littéraires sur la Pologne Médiévale* VIII. — A. Jarosławiecka-Gąsiorowska: Drzeworyty portretowe w dziele Paprockiego „Zrcadlo slavného marhrabství Moravského". *Prace Komisji Hist. Sztuki* t. 6 (1934/35). — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — J. Krzyżanowski: Średniowiecze i Renesans w poezji polskiej wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) s. 140 i nadb.; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938. —K. Krejčí: Posse und religiöser Traktat im Werke des Bartosz z Głogoł. *Slavische Rundschau* 1938. — K. Krejčí: Obraz světa ve středověké bajce. *Věda a Život* t. 4 (1938). — B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — K. Krejčí: Polské a české bajky B. Paprockého. *Slavia* 1938/39. — K. Krejčí: Latinské ozdoby v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Příspěvek k humanistické stylistice. *Sborník filologický* t. 12 (1941). — T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski: Polska — Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa. Kat. 1947 s. 123. — W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych *śŕ, *źŕ, *žŕ. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 269 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. W-wa 1958 s. 141; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Bečka: Polské písemnictví ve světle českých překladů. *Česko-polský sborník vědeckých prací.* T. 2. Praga 1955. — T. Seweryn: Staropolska grafika ludowa. W-wa 1956; por. T. Seweryn: Ludowa grafika staropolska. *Pol. Sztuka Lud.* 1953 nr 4/5 passim. [Rec.: K. Piwocki. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1 s. 191, 192]. — W. Dworzaczek: Genealogia. W-wa 1959. — Z. Spieralski: „Egzorbitancje" J. Zamoyskiego. Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960).

z PARADYŻA JAKUB (ok. 1380–1464)

Inne formy nazwiska: Jacobus de Clusa; Jacobus de Paradiso; Jakub z Jüterbocku (Interboku); Jakub Kartuz; Jakub z Kartuzji.

Teolog.

Ur. ok. 1380 w Wielkopolsce (prawdopodobnie w Paradyżu), w rodzinie chłopskiej pochodzenia niemieckiego. Ok. 1402 wstąpił do zakonu cystersów w Paradyżu. Przez pewien czas przebywał na naukach w zbrasławskim klasztorze cystersów (Aula Regia) pod Pragą. W 1420 zapisał się na wydział nauk wyzwolonych w Akademii Krakowskiej, gdzie w 1421 został bakałarzem, w 1423 magistrem, po czym studiował na wydziale teologicznym w 1423-1431. Doktorat teologii uzyskał 29 stycznia 1432, po czym przeniósł się do klasztoru w Mogile. Wykłady na uniwersytecie prowadził do 1441. Jako teolog reprezentował stanowisko scholastyczne; miał dużą znajomość prawa kanonicznego. W 1431 wziął udział w dyspucie przedstawicieli wszechnicy z poselstwem husytów czeskich na Wawelu. W 1440-1441 przyczynił się poważnie do powstania

koncyliarystycznego traktatu Akademii, przeznaczonego na sobór w Bazylei. Przez szereg lat, jako kaznodzieja i w osobnych pismach, usilnie działał w kierunku ascetycznej reformy życia zakonów reguły św. Benedykta, proponując m. in. czasową sekularyzację dóbr zakonnych. Na skutek reakcji kleru opuścił ok. 1442 Mogiłę, przeszedł do zakonu kartuzów i udał się do Erfurtu przez Bazyleję, gdzie przed soborem wygłosił kazanie (1442/1443). W eremie erfurckim spędził 22 lata życia. Napisał oprócz kazań ok. 80 traktatów, w tym o reformie kościoła, teologiczno-moralne i in. Zmarł 30 kwietnia 1464.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dialogus religiosorum. Powst. ok. 1432. Znajdował się w rkpsach Bibl. Uniw. Lipskiego i Bibl. Wr. Wstęp i zakończenie ogł. J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900 s. 85-90.

2. De temptatione et consolatione religiosorum. Powst. w Mogile. Traktat znajdował się w rkpsach lipskim i wrocławskim, jw. poz. 1, oraz w kodeksie bibl. Seminarium w Pelplinie. Fragm. ogł. J. Fijałek, jw. poz. 1, s. 93-105.

3. Dialogus... de temptatione et consolatione. Powst. przypuszczalnie w Mogile. Tekst znajdował się w rkpsach monachijskim i królewskiej Bibl. Paulina w Monastyrze. Fragm. ogł. J. Fijałek, jw. poz. 1, s. 106-109.

4. Compendium de tribus substantialibus religiosorum. Rkps lipski, jw. poz. 1.

5. Tractatus super esum carnium. Powst. w Mogile. Rkpsy były w bibl. monachijskiej i bibl. Seminarium w Pelplinie. Obszerne wypisy ogł. J. Fijałek, jw. poz. 1, s. 116-134.

6. Sermo in actu visitationis. Powst. prawdopodobnie w czasie pracy wizytacyjno-kaznodziejskiej w Polsce (1427--1433). Rkps w bibl. Seminarium w Pelplinie. Fragm. ogł. J. Fijałek, jw. poz. 1, s. 136.

7. Determinatio. (Traktat o władzy Kościoła i soboru powszechnego). Powst. na przełomie 1440-1441. Z kopii w kod. Bibl. Jagiel. ogł. niemal w całości J. Fijałek, jw. poz. 1, s. 349-380.

8. Sermones dominicales. B. m. r. (ok. 1470). Wyd. nast. (z modyfikacjami w tytule): Spira b. r. (ok. 1471-1472); Spira 1472; b. m. r. (Esslingen ok. 1472, dr. C. Fyner); Ulm 1472 (ed. wątpliwa); b. r. (Esslingen ok. 1475, dr. C. Fyner); b. r. (Ulm ok. 1475); Bazylea 1476; Norymberga 1478, dr. Creussner; b. m. r. (ed. przypuszczalnie identyczna z jedną z poprzednich).

9. Tractatus de apparitionibus animarum post exitum ear(undem) a corporibus et de earundem receptaculis. Wyd.: B. m. r. (Augsburg 1463? 1470?); Burgdorf 1475; b. m. r.; b. r. (Esslingen ok. 1475, dr. C. Fyner); b. r. (Esslingen ok. 1475, dr. C. Fyner); Padwa 1482, dr. J. Alacraw i B. Mayr; b. m. r. (ok. 1490); Kolonia 1496, dr. Bogmart de Ketwich; Lipsk 1496, dr. W. Monacensis; Lipsk 1497, dr. Lotter; b. r. (Bazylea ok. 1515, dr. J. de Pfortzheim).

Wydań było prawdopodobnie ponad 15.

10. De arte bene moriendi. Powst. w Erfurcie. Wyd. Lipsk b. r. Inne wyd.: Lipsk 1495, dr. Arnold z Kolonii.

Liczne rkpsy z tyt. De arte bene vivendi et bene moriendi, m. in. w bibl. Seminarium w Pelplinie.

Wykaz rkpsów podaje K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934) s. 178-180.

OPRACOWANIA

M o n o g r a f i a: J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie soboru bazylejskiego. T. 1-2. Kr. 1900. [Rec.: A. Brückner. *Ateneum* 1901 t. 1; K. Morawski. *Przegl. Pol.* 1901 t. 142; J. Górka. *Przegl. Powsz.* 1902 t. 4; K. Miaskowski. *Kwart. Hist.* 1902].

K. Ullmann: Reformatoren vor der Reformation. T. 1. Hamburg 1841 s. 230--283. — W. Wisłocki: (O Jakubie z Paradyża). *Przew. Bibliogr.* 1893 nr 1. — A. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 24 (1895) s. 53-54 i odb. — J. Fijałek: Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — K. Michalski, T. Sinko: Przyczynki z kodeksu mogilskiego do dziejów oświaty w Polsce w XV w. Kr. 1917. — R. Ganszyniec: Polono-latina. VIII. Mistrz Jakub z Paradyża poetą? *Pam. Lit.* R. 24 (1927). — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 557. — K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934). — A. Szyperski: Wielkopolanie w dawnym Krakowie. *Dzien. Poz.* 1936 nr 74. — U. Szumska:

Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — M. Friedberg: Kultura polska a niemiecka. T. 2. Poz. 1946. — A. Klawek: Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce. Kr. 1948 *Hist. Nauki Pol. w Monografiach* XXXIII. — S. Hain: Wincenty Kot, prymas Polski 1436-1448. Poz. 1949 *Prace Komisji Język. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 3 z. 2. — A. Gładysz: Geneza poglądów prawno-politycznych J. Ostroroga. *Przegl. Zach.* 1954 nr 5/6 s. 58. — L. Meyer: Die Werke des Erfurter Kartäusers Jakob von Jüterbog in ihrer handschriftlichen Ueberlieferung. *Beiträge z. Geschichte d. Philosophie u. Theologie d. Mittelalters* (Münster) t. 37 (1955). [Rec.: *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 1957]. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do r. 1793. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 12-13. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. [Rec.: J. Korolec. *Studia Mediewistyczne* 2 (1961) s. 213].

PARKOSZ JAKUB (zm. ok. 1455)

Inne formy nazwiska: Jacobus Parcossi; Jakub Parkosz z Żórawicy; Parkosch de Żorawicze; Parkossius; Parkoszowic.

G r a m a t y k.

Był synem Jakuba, dziedzica Żórawic pod Sandomierzem. W 1421 rozpoczął studia na wydziale *artium* Akademii Krakowskiej, gdzie w 1422 uzyskał bakalaureat, w 1427 magisterium. Następnie studiował prawo kanoniczne; ok. 1433 został doktorem dekretów. Czterokrotnie był rektorem uczelni. Zajmował się ustaleniem ortografii języka polskiego. Zmarł ok. 1455.

TWÓRCZOŚĆ

Traktat-projekt ustalenia grafiki polskiej. (Składa się z prozaicznej rozprawy łacińskiej i wiersza polskiego, liczącego 34 ośmiozgłoskowce rymowane parami). Powst. ok. 1440. Wydał J. S. Bandtkie pt. Antiquissimus de ortographia polonica libellus. Poz. 1830 (ed. niedokładna). Wyd. kryt. J. Łoś: Jakuba, syna Parkoszowego, traktat o ortografii polskiej. *Materiały i Prace Komisji Język. AU* t. 2 (1907) i odb.; fragm. wraz z przekł. pol. podał T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947; toż wyd. 2 W-wa 1951.

Wiersz polski przedr.: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 96-97; J. Łoś: Najdawniejszy traktat o ortografii polskiej. *Język Pol.* 1913 z. 2; W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Kr. 1927 *BN* I, 104; toż wyd. 2 Wr. 1949; toż wyd. 3 Wr. 1951; S. Vrtel-Wierczyński: Średniowieczna poezja polska świecka. Kr. 1927 *BN* I, 60; toż wyd. 2 Wr. 1949; toż wyd. 3 Wr. 1952 (w pisowni zmodernizowanej); M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 97-98.

Podobiznę wiersza podał W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie, jw.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 1961.

Traktat poprzedza przedmowa nieznanego autora współczesnego Parkoszowi, odznaczająca się erudycją humanistyczną. Wyd. jw. Przekł. pol. ogł. J. Łoś: Dawne głosy o języku polskim. *Język Pol.* 1913 z. 3; przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

OPRACOWANIA

W. Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. *Spr. Roczne Gimn. im. Franciszka Józefa we Lw. za rok szk. 1868.* Lw. 1868 i odb. — A. Semenović: Über die vermeintliche Quantität der Vocale im Altpolnischen. Lipsk 1872. — E. Kałużniacki: Historische Übersicht der Graphik und der Ortographie der Polen. *Sitzungsberichte d. Akademie d. Wissenschaften* 1881 i odb. Wiedeń 1882. — J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — J. Łoś: Jakuba, syna Parkoszowego, traktat o ortografii polskiej. *Materiały i Prace Komisji Język. AU* t. 2 (1907) i odb. — A. Brückner: Traktat Parkoszów ortograficzny. *Prace Filol.* t. 6 (1907). — J. Łoś: Najdawniejszy traktat o ortografii polskiej. *Język Pol.* 1913 z. 2. — J. Łoś: Dawne głosy o języku polskim. Tamże nr 3. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich. Kr. 1915 s. 124-128; wyd. 2 pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922 s. 99-103. —

A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 602-603. — R. Ganszyniec: O ortografii Jakuba Parkosza. *Spr. Tow. Nauk.*

we Lw. t. 12 (1932) s. 148. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933.— J. Hrabák: Staropolský verš ve srovnání se staročeským. *Studie Pražskeho linguistického kroužku* 1. Praga 1937. — F. Siedlecki: Z zagadnień polskiego wiersza średniowiecznego. *Język Pol.* 1937 z. 1. — Z. Stieber: Czas i przyczyny zaniku polskiego iloczasu. *Spr. PAU* 1945 nr 6. — T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947; wyd. 2 W-wa 1951. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 97; t. 2. Kr. 1950 s. 5-6. — W. Cyran: Ślady iloczasu w głównych zabytkach języka polskiego XIV i XV wieku. *Biuletyn Pol. Tow. Językoznawczego* z. 11 (1952). — W. Doroszewski: Horyzonty współczesnego językoznawstwa. *Poradnik Język.* 1952 z. 7; por. *Poradnik Język.* 1954 z. 1 s. 34. — Z. Stieber: Rozwój fonologiczny języka polskiego. W-wa 1952 s. 23, 25-27, 54 i in. —

K. Budzyk: Przełom renesansowy w literaturze polskiej drugiej połowy XV i pierwszej połowy XVI wieku. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN* s. 10, 12, 132--133; por. K. Budzyk: Ideowo-artystyczne wartości literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 36, 37; osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Budzyk: Przełom wersyfikacyjny w strofice Biernata z Lublina. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4; przedr. pt. Przełom w rozwoju polskiego wiersza. Biernat z Lublina. W książce: Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 2. Wr. 1956. — Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze w rozwoju polszczyzny doby Odrodzenia. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"* s. 8; por. Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze..., jw. W-wa 1953 *Materiały...*, jw. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce,* jw. T. 3 cz. 2. W-wa 1962. — W. Taszycki: Wstęp do: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146. — I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — T. Milewski: Chronologia i przyczyny mazurzenia. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. S. Nauk Społ. Filologia* z. 2 (1956). — H. Ułaszyn: Asymilacja spółgłosek postępowo-wsteczna. Ekskurs 2: Spór o Parkosza. W książce: Ze studiów nad grupami spółgłoskowymi w języku polskim. Wr. 1956 *PAN Komitet Językoznawczy. Prace Językoznawcze* 8. — B. Golka, M. Kafel, Z. Kłos: Z dziejów drukarstwa polskiego. W-wa 1957. — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — Z. Klemensiewicz: Historia języka polskiego. Cz. I. W-wa 1961

PASEK JAN CHRYZOSTOM (ok. 1636–1700 lub 1701)

Pamiętnikarz.

Ur. przypuszczalnie ok. 1636 pod Rawą na Mazowszu, w rodzinie szlacheckiej herbu Doliwa; był synem Marcina. Pisał się z Gosławic, choć nic nie wiadomo o takiej wsi w jego rodzinie. Uczył się w kolegium jezuickim w Rawie. Od 1655 walczył jako towarzysz pancerny pod dowództwem Stefana Czarnieckiego przeciw Szwedom i Rakoczemu, brał udział w wyprawie duńskiej oraz w wojnie przeciwko Moskwie. W czasie rokoszu Lubomirskiego stał po stronie Jana Kazimierza i uczestniczył w bitwie pod Mątwami. W 1667 opuścił wojsko, ożenił się z Anną z Remiszowskich Łącką i osiadł na wsi w Krakowskiem. W tymze roku został komornikiem ziemskim rawskim, później krakowskim i proszowskim. Odtąd gospodarował na dzierżawach, procesując się często z sąsiadami i krewnymi. W 1669 brał udział w elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego, uczestniczył też w pospolitym ruszeniu pod Gołębiem (1672). W 1697 podpisał się pod elekcją Augusta II. W 1700 za pogwałcenie spokoju publicznego został skazany na banicję wieczystą; Polski jednak nie opuścił. Zmarł prawdopodobnie w sierpniu 1701, przypuszczalnie w Niedzieliskach.

TWÓRCZOŚĆ

Pamiętniki. (Obejmują lata 1656-1688; w zachowanej kopii brak początku, kilku kart środkowych i końca). Wg J. Czubka powst. 1690-1695; wg nowszych poglądów — wcześniej, w oparciu o konotaty pamiętnikarskie.

Wydania: fragm. (bez podania autora) ogł. F. Grzymała: Wyjątki z dawnych manuskryptów nie drukowanych. *Astrea* 1821 s. 43-61, 108-126; fragm. pt. Pamiętniki szlachcica polskiego... (Wyimek). *Pszczółka Kr.* 1822 t. 1; całość wyd. E. Raczyński pt. Pamiętniki... z czasów panowania Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III. Poz. 1836; toż wyd. nast.: Poz. 1837; Poz. 1840; Petersb. 1860; fragm. *Przyj. Ludu* 1837 nr 46-52; fragm. *Zbieracz Lit. i Polityczny* t. 2 (1837); pt. Reszty rękopismu... Wyd. S. A. Lachowicz. Wil. 1843; toż wyd. nast.: Wil. 1854; Wil. 1861; wyd. K. J. Turowski. Sanok 1856 *Bibl. Pol.* z. 29-34; pt. Pamiętnik... deputata z powiatu lelowskiego na koło rycerskie... Lw. 1857; wyd. Petersb. 1860 *Bibl. Zaściankowa* t. 1; fragm. wyd. *Wiarus* 1874 Dod. nr 54 i in.; wyd. Z. Węclewski. Lw. 1877 *Bibl. Pol.* t. 11; toż Poz. 1915; toż wyd. skrócone Poz. 1926 (dwie ed.); wyd. Lw. 1881 *Bibl. Mrówki* t. 123-127; wyd. skrócone i przerobione dla młodzieży pt. Przygody... Wyd. J. Laskarys. W-wa 1882; toż wyd. 2 W-wa 1898; toż wyd. W-wa 1917; wyd. skrócone W. Czermak. Lw. 1893 *Macierz Pol.* 55; wyd. J. Bystrzycki. Kr. 1893; wyd. skrócone R. A. Bobin. Lw. 1894; toż wyd. 2 Lw. 1900 *Bibl. dla Młodzieży* 10; wyd. kryt. B. Gubrynowicz. Lw. 1898; toż wyd. 2 Lw. 1908 (?); pt. Wyprawa duńska przeciw Szwedom w roku Pańskim 1658 i 1659... Dla młodzieży... Wyd. M. B. Wyd. 2 W-wa 1908; wyd. Lw. 1909 *Biblioteczka Powsz.* nr 753-760; pt. Pan Pasek w Danii. (Wyjątki z pamiętników). Kr. 1915 *Biblioteczka Pol. Żołnierza* 5; pt. Pamiętniki... do użytku szkolnego. Wyd. K. Kobzdaj-Kolbuszewski. Lw. 1919; toż wyd. 2 Lw. 1921; toż wyd. 3 Lw. 1934; wyd. J. Czubek. Lw. 1923; wyd. skrócone A. Brückner. Kr. 1924 *BN* I, 62; toż wyd. 2 Kr. 1928; fragm. wyd. R. W-wa 1926 (dod. do tyg. *Na posterunku*); fragm. wyd. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; wyd. kryt. J. Czubek. Kr. 1929 *BPP* nr 81; toż Jerozolima 1944 *Szkolna Biblioteczka na Wschodzie* t. 53; pt. Pamiętniki... (Wybór). Wyd. A. Kazanowski. W-wa 1929 *Wielka Bibl.* nr 136; wyd. J. Grabowski. W-wa (1930) *Bibl. Groszowa*;

fragm. w: *Pomniki literatury ojczystej*. T. 1 z. 3. Londyn 1941; fragm. przedr. B. Baranowski, J. Bartyś, J. Michalski: Historia Polski 1648-1764. Wybór tekstów. W-wa 1956 *Materiały Źródłowe do Hist. Polski Epoki Feudalnej* 5; pt. Pamiętniki... (Wybór). Wyd. M. Smolarski. Łódź (1948); wyd. J. Pietrusiewiczowa. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 41; pt. Pamiętniki. (Wybór). Wyd. J. Kijas. Wr. 1952 *Nasza Bibl.*; pt. Pamiętniki. (Wybór). Wyd. F. Przyłubski. W-wa 1952; wyd. kryt. W. Czapliński. Wr. 1952 *BN* I, 62; fragm. wyd. B. Baranowski, K. Piwarski: Polska sztuka wojenna w latach 1648-1683. W-wa 1954 *Wypisy Źródłowe do Historii Polskiej Sztuki Wojennej* z. 4. *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* Seria *Popularna* s. 46-51; oprac. R. Pollak. W-wa 1955; toż wyd. 2 W-wa 1963; fragm. (mowę przed królem) B. Nadolski: Wybór mów staropolskich. Wr. 1961 *BN* I, 175.

Autograf zaginął. Odpis z pierwszej połowy XVIII w. Bibl. Nar. nr 4501.

Przekł. duński: Fragm. S. Rożniecki: Polakkerne i Danmark 1659... Kopenhaga 1896.

Przekł. franc.: Fragm. K. E. Wodziński. *Magasin Pittoresque*; całość P. Cazin pt. Les Mémoires de Jean Chryzostome Pasek, gentilhomme polonais. Paryż 1922.

Przekł. niem.: G. A. Stenzel pt. Denkwürdigkeiten des Polen Passek. Wr. 1838; toż zob. *Märkische Forschungen*. T. 2. Berlin 1843.

Przekł. ros.: Fragm. *Russkaja starina* 1877.

Listy i materiały

1. Listy do Jana Antoniego Chrapowickiego z 1660-1664. Wiad. podał J. Bartoszewicz: Nowe dowody autentyczności kroniki J. Ch. Paska. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 256; toż przedr. T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858 Dod.

2. Akt roboracji umowy dzierżawnej, wystawiony przez J. M. Myszkowskiego, dat. w Sandomierzu 8 lutego 1679. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904.

3. Pozew starościński w sprawie zatargu J. Paska z margrabią S. Myszkowskim, dat. 24 marca 1687. Ogł. w przekł. pol. A. Kraushar: Nowe epizody z ostatnich lat życia Imci J. Ch. z Gosławic Paska. Petersb. 1893 s. 49-57; fragm. w oryginale podał J. Czubek: J. C. Pasek w oświetleniu archiwalnym (1667-1701). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 28 (1900) i odb. Kr. 1898.

4. Dokumenty do sporu J. Paska z Wojciechem Wolskim z 1691-1695. Ogł. A. Przezdziecki: Dokumenta oryginalne tyczące się J. Ch. z Gosławic Paska. *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu*. W-wa 1862.

5. Dwa orzeczenia Trybunału lubelskiego (w tym dekret banicyjny) w spra-

wie zatargu J. Paska z W. Wolskim, dat. 1700. Ogł. J. Kraushar, jw. poz. 3, Annexa.

Streszczenie i omówienie innych dokumentów i aktów zob.: A. Kraushar, jw. poz. 3; J. Czubek, jw. poz. 3.

Facsimile podpisu J. C. Paska. Ogł. R. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 4 s. 327.

OPRACOWANIA

J. I. Kraszewski: Historia. III. Pamiętniki. W: Studia literackie. Wil. 1842 s. 142. — A. Mickiewicz: Kurs drugoletni (1841-2) literatury słowiańskiej. Paryż 1842 (wykład 2) i wyd. nast. — F. Schiern: [Przekł. niem. G. A. Stenzel pt. Denkwürdigkeiten des Polen Passek. Wr. 1838. Rec.]. *Historisk Tidsskrift* (Kopenhaga) t. 3 (1842) s. 293-312. — W. Wróblewski: Pamiętniki Paska i dyjariusz Chrapowickiego, wojewody witebskiego, w porównaniu z historią. *Athenaeum* 1850 t. 3. — J. Bartoszewicz: Nowe dowody autentyczności kroniki J. Ch. Paska. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 256; przedr. T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858 Dod. — K. W. Wójcicki: Rękopism J. C. Paska. *Gaz. Codz.* 1855 nr 106. — A. Marcinkowski (Nowosielski): Reszty rękopisu J. Ch. Paska. W: Pisma krytyczno-filozoficzne. T. 2. Wil. 1857. — A. Przezdziecki: Dokumenta oryginalne tyczące się J. Ch. z Gosławic Paska. *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862; por. *Gaz. Codz.* 1853 nr 223. — W. Siarkowski. *Pamiętnik Kielecki* 1874. —

Z. Węclewski: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. Lw. 1877 *Bibl. Pol.* t. 11. [Rec.: R. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 4]. — Jan Pasek. *Przegl. Tyg.* 1877. — F. Rybarski: Nowe dokumenta odnoszące się do J. Ch. Paska. *Ateneum* 1878 t. 3; por. *Gaz. Kielecka* 1876. — A. Ch. (Chodyński): Kilka słów o J. Ch. Pasku. *Tyg. Ilustr.* 1879 nr 191. — B. Chlebowski: Jan Ch. Pasek i jego pamiętniki. Tamże nr 164--172; toż w: Pisma. T. 3. W-wa 1912. [Rec.: *Niwa* 1879 nr 115]. — W. Korwin Zieliński: Dwór Paska w Węgrzynowicach. *Kłosy* 1883 nr 928. — H. Biegeleisen: Rozbiór krytyczny Pamiętników J. Chr. Paska (od r. 1656--1666). *Przew. Nauk. i Lit.* 1884. — W. Czermak: Przeprawa Czarnieckiego na wyspę Alsen. *Przew. Nauk. i Lit.*, jw. i odb. Lw. 1885. — M. Dubiecki: Czarniecki w Danii. W książce: Obrazy i studia historyczne. W-wa 1884; wyd. 2 W-wa 1901. — M. Dubiecki: Miłość wieków ubiegłych. W: Obrazy i studia..., jw. — W. Czermak: Szczęśliwy rok. Dzieje wojny moskiewsko-polskiej z r. 1660. *Przegl. Pol.* 1887 t. 83-84. — A. Kraushar: Nowe epizody z ostatnich lat życia Imci Pana J. Ch. z Gosławic Paska. *Ateneum* 1891 t. 1; wyd. poszerzone Petersb. 1893; por. *Dzien. Poz.* 1891 nr 59-71. [Rec.: W. Czermak. *Kwart. Hist.* 1892; J. Łoś. *Kraj* 1893 nr 40; *Gaz. Warsz.* 1893 nr 263; K. S. L. *Tyg. Ilustr.* 1894; S. J. *Przegl. Powsz.* 1894 t. 2; W. C. *Przegl. Pol.* 1894 t. 112; *Nowa Reforma* 1895 nr 186, 191; *Kraj* 1895 nr 31]. — A. Kraushar: Stryj Imci Pana Paska. *Ateneum* 1896 t. 1; przedr. w książce: Obrazy i wizerunki historyczne. W-wa 1906. — S. Rosznecki: Polakkerne i Danmark 1659 efter Jan Paseks Erindringer. Kopenhaga 1896; por. autoreferat. *Wisła* 1898. [Rec.: *Sybel's Historische Zeitschrift* 1897 t. 79]. — A. G. Bem: Jan Chryzostom Pasek w Pamiętnikach i w komedii. *Prawda* 1897 nr 31. —

B. Gubrynowicz: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. Lw. 1898. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1898; Cz. Al. *Gaz. Pol.* 1898; W. Hahn. *Ateneum* 1899 t. 2]. — A. Brückner: Język Wacława Potockiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 31 (1900) s. 286 i in. i odb. — J. Czubek: J. Ch. z Gosławic Pasek w oświetleniu archiwalnym (1667-1701). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 28 (1900) i odb. Kr. 1898. [Rec.: A. Brückner. *Ateneum* 1901 t. 2; I. Chrzanowski. *Kwart. Hist.* 1901]. — K. Heck: Najnowsze publikacje o Pasku tudzież o czasie powstania i częściach składowych jego pamiętników. *Przegl. Powsz.* 1900 t. 1 i odb. — K. Heck: Jan Chryzostom Pasek. W sprawie jego pamiętników i charakterystyki. *Czas* 1901 nr 231-233 i odb. Kr. 1902. — O Imci Panu Janie z Gosławic Pasku. (W dwóchsetną rocznicę zgonu). *Dzien. Poz.* 1901 nr 195. — X: O Imci Panie Janie z Gosławic Pasku. Notatka jubileuszowa. *Tyg. Ilustr.* 1901 nr 34. — A. Brückner: Najnowsze studia krytyczne i biograficzne nad polskimi autorami wieku XVI i XVII. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144. — S. M. (Synoradzki): Wizerunek szlachcica polskiego w XVII stuleciu. *Biesiada Lit.* 1901 nr 35. —

W. Bugiel: Materiały ludoznawcze w Pamiętnikach Paska. *Wisła* t. 18 (1904); przedr. w książce: Studia i szkice literackie. Poz. 1910. — H. Łopaciński: Bajka Ezopa o rybaku, grającym na flecie, i rybach w „Pamiętnikach" Paska. *Wisła* t. 9 (1905). — J. Ślaski: J. C. Pasek jako myśliwy. *Łowiec Pol.* 1914 nr 1. —

P. Cazin: Wstęp i wyd. przekł.: Les Mémoires... traduits et commentés par... Paryż 1922. [Rec.: M. Brahmer. *Przegl. Współcz.* 1922 t. 1 s. 137; H. de Monfort. *La Pologne* 1922 s. 295-298; fn. *Kur. Poz.* 1928 nr 33]. — L. Kubala: Wojny duńskie i pokój oliwski. 1657--1660. Lw. 1922. — J. Czubek: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. Lw. 1923. [Rec.: I. Chrzanowski. *Rzeczpospolita* 1923 nr 235; por. J. Krzyżanowski. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/1925)]. — A. Brückner: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. Kr. 1924 *BN* I, 62. [Rec.: B. Gubrynowicz. *Kur. Warsz.* 1924 nr 79; J. Krzyżanowski. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/1925); B. Gubrynowicz. *Ruch Lit.* 1927]. — J. Czubek: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. Kr. 1929 *BPP* nr 81. — F. Kamocki: Notatki i materiały. Kilka uwag o nazwisku i rodzie z Gosławic Paska. *Myśl Nar.* 1929 nr 14. — I. Chrzanowski: Historia literatury niepodległej Polski. Wyd. 10 Kr. 1930. — J. Grabowski: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. W-wa (1930) *Bibl. Groszowa.* — F. Kamocki: O niektórych przekręconych w „Pamiętnikach" Paska nazwiskach szlacheckich. *Mies. Heraldyczny* 1932 nr 9. — E. Marwicki: J. Ch. Pasek: Pamiętniki. Ocena, znaczenie, dokładna treść. Łódź 1932 *Książnica Krytyk. Lit.* 39. — A. Wojtkowski: Cenzura Pamiętników Paska. *Ruch Lit.* 1932. — A. Maryńska: Czarniecki w literaturze pięknej. *Czas. Lit.* 1936 nr 2-3 s. 15. — W. Czapliński: Polacy z Czarnieckim w Danii (1658--1659). *Roczn. Gdański* t. 9/10 (1935//1936). — B. Ślaski: Wisła i morze. Zbiór fragmentów literacko-językowych, krajoznawczych i historycznych. Kępno 1939 s. 36-37 i in. —

T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947 s. 285; wyd. 2 W-wa 1951. — J. Pietrusiewiczowa: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 41. [Rec.: L. Banaszkiewicz: Sprawa polskiego baroku. *Polonistyka* 1949 nr 4]. — M. Smolarski: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. Łódź 1948. — A. Madej: Pamiętniki Paska. *Tyg. Warsz.* 1948 nr 35. — A. Horoszkiewicz: Poprawki do Paska. *Odra* 1949 nr 25. — L. Zembrzuski: Medycyna w pamiętnikach J. Ch. z Gosławic Paska. *Pol. Tyg. Lekarski* 1949 nr 31/33 dod. s. 223-224. — W. Czapliński: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. Wr. 1952 *BN* I, 62. [Rec.: A. Sajkowski. *Pam. Lit.* R. 44 (1953); J. M. Święcicki: Historia czy romans? *Tyg. Powsz.* 1953 nr 1]. — Z. Kuchowicz: Echa konfliktów szlachecko-magnackich w literaturze drugiej połowy XVII w. *Prace Polon.* S. X (1952) s. 50-52 i nadb. — F. Przyłubski: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. (Wybór). W-wa 1952. — J. Pietrkiewicz: A Polish 17-th Century Diarist. *The Slavonic Review* t. 32 (1954) nr 79. — S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — W. A. Drapella: Ster. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Wiek XV-XX. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 3. — W. A. Drapella: Żegluga, nawigacja, nautyka. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Cz. 1: Wiek XVI-XVIII. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku...*, jw. z. 5. — R. Pollak: Wstęp i wyd.: Pamiętniki. W-wa 1955. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1955 s. 353; J. Ziomek. *Roczn. Lit.*, jw. s. 234-235; J. Szpruch. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 2; A. Gieysztor. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 311]. — Z. Kuchowicz: Literatura szlachecka wobec elekcji Michała Wiśniowieckiego. *Prace Polon.* S. XII (1955). — Z. Brocki: Wyrazy „okręt" i „statek" we frazeologii niektórych pisarzy staropolskich. *Materiały z Zakresu Historii, Techniki, Gospodarki i Terminologii Morskiej* (Dod. do: *Biuletyn Instytutu Morskiego*) 1956 nr 12 s. 286 (1132)-288 (1134). (Maszynopis powiel.). — H. Koneczna: O budowie zdania Imćpana Paskowego słów kilkoro. *Poradnik Język.* 1956 z. 8-10; 1957 z. 1--5. — J. Krzyżanowski: Pasek i Sienkiewicz. Do źródeł „Trylogii". I. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 4; przedr. w książce: W kręgu wielkich realistów. Kr. 1962. — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957. — S. Szlifersztejn: O językowej stronie dotychczasowych wydań J. Chr. Paska. *Poradnik Język.* 1957 z. 6. — T. Kerner-Sokołowska: O funkcjach porównawczego narzędnika miary. (Ze studiów nad językiem Paska). *Poradnik Język.* 1958 z. 3. — Z. Kawyn-Kurz: O funkcjach spójników „że", „żeby", „iż" w Pamiętnikach Paska. (Na marginesie prac nad słownikiem Pamiętników). *Poradnik Język.* 1958 z. 5. — D. Lankiewicz: Formy dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników zbiorowych rodzaju męskiego w „Pamiętnikach" Paska. *Poradnik Język.* 1958 z. 8. — H. Rybicka: Z zagadnień szyku wyrazów w języku staropolskim. *Poradnik Język.* 1958 z. 2. — B. Rykiel: Rzeczowniki zbiorowe w Pamiętnikach J. Chr. Paska. *Poradnik Język.* 1958 z. 7. — J. Rytlówna: Miejsce „Pamiętników" Paska w rozwoju staropolskiej prozy bele-

trystycznej. *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk Społecznych PAN* 1958 [Rec.: W. Czapliński. *Pam. Lit.* R. 53 (1962)]. — M. Smolarski: Imć Pasek i morze. *Żołnierz Pol.* 1958 nr 12. — K. Żelazko: Wybrane zagadnienia ze składni rządu czasowników w Pamiętnikach J. Chr. Paska. *Poradnik Język.* 1958 z. 4. — K. Żelazko: O funkcjach przyimka ,,z'' w Pamiętnikach J. Chr. Paska. *Poradnik Język.* 1961 z. 7. — J. Rytel: ,,Pamiętniki'' Paska na tle pamiętnikarstwa staropolskiego. Szkic z dziejów prozy narracyjnej. Wr. 1962 *Studia Staropol.* t. 11; fragm. 1 red. rozdz. I pt. Z zagadnień metodologii badań nad pamiętnikarstwem staropolskim. *Przegl. Hum.* 1959 nr 2. [Rec. całości: W. Czapliński. *Pam. Lit.* R. 53 (1962); M. Kaczmarek. *Pam. Lit.* R. 54 (1963)]. — L. Kukulski: Pośmiertna rehabilitacja wydry pana Paskowej. *Ruch Lit.* 1964 z. 2.

PASTORIUS JOACHIM (1611—1681)

Inne formy nazwiska: Joachim Hirthenius; Joachim ab Hirtenberg; Joachim ab Hirtemberg; Joachim Pastorius de Hirtenberg; Joachimus Pastorius.

Historiograf, wierszopis.

Ur. 20 września 1611 w Głogowie na Śląsku. Był synem kaznodziei ewangelickiego. Studiował w krajach zachodnich głównie medycynę, utrzymując się jako guwerner młodych Polaków z rodzin protestanckich. Zapewne pod wpływem M. Ruara, z którym w 1632 wybrał się do Holandii, przeszedł na arianizm. Drugą podróż za granicę odbył w 1636 jako wychowawca Piotra Sieniuty. Przebywał wówczas w Lejdzie, w 1638 w Orleanie, Londynie, Oksfordzie i w 1639 w Paryżu. W tym to okresie zbliżył się do H. Grotiusa i do wybitnych osobistości francuskich. Po powrocie do kraju osiadł na Wołyniu jako lekarz przyboczny Sieniutów, biorąc czynny udział w życiu religijnym braci polskich. W czasie wojen kozackich opuścił Wołyń i udał się do Gdańska. Ożenił się z córką zamożnego kupca z Poznania. W 1651 powołano go na profesora gimnazjum w Elblągu, w następnym, w tymże charakterze, do Gimnazjum Akademickiego w Gdańsku. Przejściowo nosił tytuł brandenburskiego nadwornego historiografa. Brał udział w układach pokojowych w Oliwie. Cieszył się łaską króla Jana Kazimierza, który mianował go swym historiografem i sekretarzem, a w 1662 udzielił indygenatu. Kilkakrotnie zmieniał wyznanie, skłaniając się ku kalwinizmowi i ku luteranizmowi, definitywnie jednak ok. 1670 przeszedł na katolicyzm i za poparciem dworu uzyskał szereg godności duchownych. Pracował jako proboszcz kaplicy królewskiej w Gdańsku, był prepozytorem u Św. Wojciecha, a równocześnie sprawował urząd generalnego oficjała gdańsko-pomorskiego, piastował godność protonotariusza papieskiego oraz kanonika kapitulnego chełmińskiego, warszawskiego i wrocławskiego. Zmarł 26 grudnia 1681 we Fromborku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Florus polonicus seu polonicae historiae epitome nova. Lejda 1641, dr. F. Heger. Wyd. nast.: Lejda 1642; Gdańsk (1651 ?); Amsterdam 1664; Gdańsk-Frankfurt 1679 (z poz. 4).

2. Bellum scythico cosacicum, seu de coniuratione Tartarorum, Cosacorum et plebis Russicae contra Regnum Poloniae. Gdańsk 1652, dr. J. Förster. Wyd. nast.: powiększone pt. Historiae Polonae pars prior. Gdańsk 1680; pt. Historiae Polonae plenioris partes duae. Gdańsk 1685; pt. ... Pars posterior. Gdańsk 1685.

3. Palestra nobilium seu Consilium de generosorum adolescentum educatione... conscriptum. Elbląg 1654, dr. A. Corellius. Wyd. nast. Frankfurt n. Menem 1678.

4. Aegis Palladia... Gdańsk 1676, dr. S. Reiniger. Wyd. nast.: Tor. b. r.; w dziele: Florus polonicus. Gdańsk-Frankfurt 1679 s. 823-851 (por. poz. 1).

Wiersz łac. na cześć Jana III.

5. Wiersze łacińskie. W zbiorze: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Wyd. A. Brückner. Lw. 1910 s. 262-273.

Listy i materiały

1. Listy do: Vechnera, napis. w końcu października 1634; do Jana Husvedela, dat. z Lubeki 24 grudnia b.r.; Arnolda Backhusiusa, dat. z Gröningen 13 lutego

1636. Ogł. J. Domański, L. Szczucki: Miscellanea arianica. *Arch. Hist. Filozofii i Myśli Społ.* t. 6 (1960).
Rkps Bibl. Ukraińskiej AN Lw. nr I 5995.

2. Listy z lat 1658-1660, 1670, 1672. Rkpsy były w Bibl. Publ. w Petersb. sygn. Lat. Q. XVII, 84.

3. Annotatio circa statum suum Joachimi Pastorii cantoris canonici varmiensis circa annum 1680. (Autobiografia). Wyd. A. Birsch-Hirschfeld: Autobiografia J. Pastoriusa. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 473-477.

4. Testament, dat. 10 listopada 1681. Rkps był w Arch. Kapitulnym we Fromborku, nr 14.

Liczne dzieła były w rkpsach: Bibl. Publ. w Petersb. sygn. Lat. Q. XVII, 84. (Por. J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) nr 246); w rkpsach: Arch. Kapitulnego we Fromborku nr 18; w British Museum Sloane 1381 k. 46-62. Zob. też Estr. XXIV, 119-120.

OPRACOWANIA

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 749-750. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 164. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich. W-wa 1826 s. 145, 248. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — J. Ł. (Łukaszewicz): Joachim Pastoryusz ab Hirtenberg. *Przyj. Ludu* 1836 nr 19. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 81. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1848 s. 465-466. — F. M. S. (Sobieszczański): Pastoryjusz (Joachim ab Hirtemberg). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — E. Eichhorn: Die Prälaten des ermländischen Domcapitels. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands* t. 3 (1866) s. 625 nn. — X. W. W.: Wiadomość o apologetach polskich. Poz. 1898 s. 10. — E. Brachvogel: Die Grabendenkmäler im Dom zu Frauenburg. *Zeitschrift...*, jw. t. 13 (1901) s. 756. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — A. Brückner: Wstęp do wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911 s. XXXI; Dod. s. 390-391. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. W: Pisma literackie. W-wa 1913 s. 104-108. —

S. Kot: Polacy na studiach w Orleanie w XVI i XVII w. *Spr. PAU* 1920 nr 3 i w odb. pt. Z dziejów kultury humanistycznej w Polsce. — L. Winniczukówna: Terencjusz w Polsce. *Charisteria G. Przychocki... oblata.* W-wa 1934 s. 238 i odb. — S. Kot: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 105 i odb. — S. Szczotka: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 74 nn. — L. Chmaj: Ślązacy wśród braci polskich. Kat. 1936 *Polski Śląsk* nr 19 s. 37; przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. [Rec.: W. Sakowicz. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 517]. — A. Birsch-Hirschfeld: Autobiografia J. Pastoriusa. *Ref. w Pol.* 1937/39. —

H. Barycz: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946 s. 58-60; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946 s. 76, 176. — J. Berger-Mayerowa: Joachim Pastorius. *Świat i Życie* 1952 nr 52 (dod. do: *Dzien. Zach.*). — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958. — Ł. Kurdybacha: Myśl pedagogiczna J. Pastoriusa. *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk Społ. PAN* 1959 z. 2. — S. Tync: Wyższa szkoła braci polskich w Rakowie. Zarys jej dziejów (1602-1638). *Studia nad arianizmem.* Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959. — K. Głombiowski: Polska literatura polityczna na Śląsku od XVI do końca XVIII w. Kat. 1960.

PASZKOWSKI MARCIN (XVI/XVII w.)

Pseud.: M. Prostak Szlachcic z domu Zadora (?)

Pisarz okolicznościowy, religijny, orientalista, tłumacz.

Żył na przełomie XVI i XVII w. Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej z Krakowskiego, piszącej się z Brzezia i używającej herbu Zadora. Nie posiadał

żadnego majątku, zwykle służył możnym. Przez pewien czas był domownikiem rodziny Płazów, potem Lubomirskich w Wiśniczu. Znał literaturę dotyczącą spraw tureckich i tatarskich. Inne szczegóły nieznane.

Uwaga: Niemal równocześnie żyło prawdopodobnie dwóch Marcinów Paszkowskich.

TWÓRCZOŚĆ

1. Posiłek Bellony Sauromackiej szlachetnemu rycerstwu Dymitra Iwanowicza W. Cara moskiewskiego przeciw Szujskiemu i inszym zdrajcom jego. Kr. 1608.

2. Wykład bogiń słowieńskich wesołego widzenia słońca z panną w złotym kole nad Krakowem roku Pańskiego 1608 maja dnia 30. Wil. b. r. (wg B. Baranowskiego 1615). Fragm. przedr. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego. T. 1. Kr. 1916.

3. Kolęda Nowe lato i szczodry dzień na rok teraźniejszy 1609. B. m. (1609). Wyd. nast. pt. ... na rok teraźniejszy 1610. Kr. (1610).

Unikat ed. 1609 był w zbiorach Z. Wolskiego w W-wie.

4. Minerwa... z ligi chrześcijańskiej zebrana. Kr. 1609.

5. Dialog abo rozmowa grzesznego człowieka z anioły o Męce Chrystusa Pana, która ma być odprawowana przed jego najświętszym grobem w Wielki Piątek. Kr. 1612, dr. dziedzice J. Siebeneichera.

6. Wizerunk wiecznej sławy Sauromatów starych, pobudzający młódź rycerską ku naśladowaniu spraw ich. Kr. 1613, dr. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. nast. (jako plagiaty różnych osób): Kr. 1614 (pod nazwiskiem Wawrzyńca Chlebowskiego — zob.); b. m. 1624 (pod nazw. Aleksandra Zorawskiego); b. m. 1626 (pod nazw. Sebastiana Aleksandra Zakrzewskiego); b. m. 1627 (podpis: Eques Polonus); pt. Perspektywa albo wizerunk wiecznej sławy bohaterów starych... Kr. 1645 (pod nazw. Piotra z Białej Napolskiego).

7. Dzieje tureckie i utarczki kozackie z Tatary. Tudzież też o narodzie, obrzędziech, nabożeństwie, gospodarstwie i rycerstwie tych pogan... Przydany jest do tego dykcjonarz języka tureckiego i dysputacja o wierze chrześcijańskiej i zabobonach bisurmańskich. Kr. 1615, dr. M. Lob.

Kompilacyjna encyklopedia wiadomości o Turcji i świecie muzułmańskim; dykcjonarz zawiera słowniczek polsko-turecki o kilkuset słowach, wiadomości z gramatyki tureckiej i o alfabecie arabskim oraz krótkie teksty tureckie. Zob. też Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 2.

8. Posiłek Bellony Słowieńskiej na odpór nieprzyjaciołom Krzyża Ś. na sejm warszawski teraźniejszy w roku 1620 wydany. Kr. 1620.

9. Bitwy znamienite... mężnych Polaków... w roku teraźniejszym 1620... na ostatek nieszczęsny przypadek ich za niezgodą. B. m. (1620) (za Estr.; G. Korbut podaje pt. Bitwy znamienite... mężnych Polaków w r. 1620 i nieszczęsny przypadek ich pod Cecorą. Kr. 1620). Inne wyd. (?) pt. Bitwy albo wiersz o walkach Polaków tego czasu przeciwko nieprzyjaciołom chrześcijaństwa i ich smutnym przypadku pod Cecorą r. 1620. B. m. r.

10. Chorągiew Sauromacka w Wołoszech, to jest pospolite ruszenie i szczęśliwe zwrócenie Polaków z Wołoch w roku teraźniejszym 1620. B. m. (1621).

Napisane przeciw wierszowi J. Dzwonowskiego: Niepospolite ruszenie, abo Gęsia wojna. Tekst identyczny z dziełem M. Paszkowskiego wyd. pod nazwiskiem Jeremiasza Bzowskiego, b. m. r.

Przekłady

1. A. Gwagnin: Kronika Sarmacyjej europejskiej. Kr. 1611, dr. M. Lob (dwa odbicia). Przedr. F. Bohomolec: Zbiór dziejopisów polskich. T. 4. W-wa 1768; fragm. przedr. J. Popliński: Nowe wypisy polskie. Cz. druga. Leszno 1838 s. 250-255; częściowo przedr. K. J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 18-22; fragm. przedr. J. Fijałek: Teksty opisowe Wilna. *Ateneum Wil.* t. 1 (1923).

2. K. Janicki: Vitae regum Polonorum... Wyd. przy przekł.: A. Gwagnin: Kronika..., jw. poz. 1.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Traktat de offensivo bello abo... wiernego Polaka do wszech obywatelów koronnych podane i napomnienie do rządu w gotowej potężności w Rzeczypospolitej Polskiej ad offensivum bellum... (1613).

Podpisane pseud.: M. Prostak Szlachcic z domu Zadora. S. Estreicher w 1930 przypisał hipotetycznie M. Paszkowskiemu; K. Estreicher w 1951 nie powtórzył tej hipotezy; zob. Estr. XXXIV, 72-73.

2. Dykcjonarz języka tureckiego... Wyd. zob. Twórczość poz. 7.

Autorstwo wyłącznie M. Paszkowskiego niepewne, przypuszczalna współpraca Samuela Otwinowskiego (zob.).

Zob. też: Warszewicki Krzysztof, Twórczość poz. 1.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd. w: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 121. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 102. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 84, 535. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Paszkowski (Marcin). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — T. Wierzbowski: Wstęp do wyd.: K. Warszewicki: Wenecja. W-wa 1886 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* t. 1. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1887; A. A. Kryński. *Prace Filol.* t. 2 (1888)]. — H. Łopaciński: Przyczynek do historii plagiatów. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) i odb. Kr. 1902 s. 60-62. — K. Badecki: Wstęp do wyd.: J. Dzwonowski: Pisma. Kr. 1910 s. 18, 22. — A. Br. (Brückner): Paszkowski Marcin. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 55 (1914). — A. Brückner: Studia nad literaturą wieku XVII. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) s. 86, 89 i odb. Kr. 1917. —

K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — E. Land: Z dziejów plagiatu u polskich rymotwórców duchownych XVI i XVII w. *Silva Rerum* 1925 i odb. Kr. 1926. — P. P. Panaitescu: Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin. Bukareszt 1925 *Academia Română Memoriile Secţiunii Istorice* S. III Tomul IV Mem. 4 s. 26 nn. — S. Bodniak: Z dziejów plagiatu w literaturze polskiej XVII wieku. *Ruch Lit.* 1928. — J. Janów: Z dziejów polskiej pieśni historycznej (I. Zawacki autorem „Nieznanego Śpiewnika historycznego z XVI wieku"). *Pam. Lit.* R. 26 (1929) s. 148. — S. Pigoń: Wergiliusz u kolebki polskiej poezji mesjanistycznej. *Księga Wergiliuszowa.* Wil. 1930 *Alma Mater Vilnensis, Bibl.* z. 1 i odb. — S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* t. 1 (1931) s. 15 i odb. Poz. 1930. — A. Zajączkowski: Pierwsza próba opracowania języka tureckiego w literaturze staropolskiej. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* 1938. —

B. Baranowski: Znajomość języka tureckiego w dawnej Polsce. *Roczn. Orientalistyczny* t. 14 (1938) s. 26. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3; por. *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk.* 1948 nr 1. Łódź 1949. — W. Tomkiewicz: Aktualizm i aktualizacja w malarstwie polskim XVII wieku. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1951 nr 1 s. 71 nn. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 99; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 popr. i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — A. Zajączkowski: Studia orientalistyczne z dziejów słownictwa polskiego. Wr. 1953 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 49; por. A. Zajączkowski: Pierwsza próba..., jw.

PAWŁOWSKI KRZYSZTOF (zm. 1603)

Pamiętnikarz.

Pochodzić mógł z Pomorza lub z Prus. W 1596 odbył podróż do Indii, którą opisał w liście do nieznanej osoby. Z Krakowa podążył do Gdańska, skąd statkiem wyruszył do Lizbony. 2 kwietnia wypłynął w dalszą drogę i 2 października przybył do portu Goa. 20 listopada tegoż roku udał się do Kochinchiny. Wracając z Indii przez Ormuz i Persję latem 1603 znalazł się w Astrachaniu. Tutaj dołączywszy się do orszaku posła cesarskiego Stefana Kakascha, przepłynął Morze Kaspijskie. Zmarł w Persji, koło Lenkoran (dziś radziecki Azerbejdżan), we wrześniu 1603. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Peregrynacja do Indyj... w roku 1596. (List pisany w Goa 20 listopada 1596).

Wyd.: (niedokładnie) W. T. Baranowski: Dwie peregrynacje z XVI wieku. *Prace Komisji do Badań nad Historią Lit. i O-*

światy t. 1 (1914); (poprawnie) S. Stasiak. *Roczn. Orientalistyczny* t. 3-5 (1925).

Rkps (kopia z XVII w.) był w Bibl. Zamoyskich (nr 1202).

Przekł. franc.: S. Stasiak, przy wyd. jw.

OPRACOWANIA

W. T. Baranowski: Wstęp i wyd.: Dwie peregrynacje z XVI wieku. *Prace Komisji do Badań nad Historią Lit. i Oświaty* t. 1 (1914). — S. Stasiak: Les Indes Portugaises à la fin du XVI-e siècle d'après la relation... de Christophe Pawłowski. *Roczn. Orientalistyczny* 1925 t. 3--5. — J. Czubek: „Łygoń" i jego przodkowie. *Język Pol.* 1929 z. 1. — T. Estreicher: Segen legen. *Język Pol.* 1929 z. 2. — E. Słuszkiewicz: Relacja K. Pawłowskiego, szlachcica polskiego, o Indiach Portugalskich z końca XVI w. *Kur. Lit.-Nauk.* 1929 nr 12 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 83). — K. Hartleb: Voyages de Polonais en Orient au XVI-me siècle. *La Pologne au VII-me Congrès International des Sciences Historiques.* T. 3. W-wa 1933 s. 221-225 i odb. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 352; por. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Pertek: Z Gdańska do Goa. Polacy na szlakach morskich świata. *Rejsy* 1953 nr 219 (dod. do: *Dzien. Bałtycki*). — A. Sajkowski: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 323. — J. Chudzikowska, J. Jaster: Ludzie wielkiej przygody. W-wa 1955 *Biblioteczka dla Każdego*; por. J. Chudzikowska, J. Jaster: Podróż sprzed czterech wieków. *Morze* 1955 nr 11. — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957.

PAXILLUS ADAM z BRZESKA (de Bresce) (XVI–XVII w.)

Inne formy nazwiska: Kołek?; Małecki?

Dramatopisarz.

Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Komedia o Lizydzie w stan małżeński wstępującej. Kr. 1597, dr. W. Kobyliński. Przedr. J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 2. W-wa 1959.

Unikat Ossol. nr 47.006.

W czterech aktach z prologiem i epilogiem, wierszem. Dedykowana „Panom Czernym z Witowic".

Zob. Estr. XXIV, 170.

2. Tragedia o Ulissesie, królu Ithackim, mężu rycerskim, w Grecyjej niegdy będącym, i Penelopie, uczciwie stałej małżonce jego. Kr. 1603. (Estr. nie zna).

Zdefektowany unikat (kilka kartek przedmowy) w zbiorach Jana Michalskiego w Warszawie, zniszcz. 1944.

Wg obocznej notatki Paxillus jest to jakiś Małecki.

OPRACOWANIA

S. Przyłęcki: Dwa nowo odkryte unikaty polskie. *Dzien. Lit.* 1852 s. 231-232. — S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) i odb. Kr. 1902 s. 166. — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. — W. Hahn: Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 2. Kr. 1918 s. 21. — J. Krzyżanowski: Dramaturgia Polski renesansowej. *Pam. Teatr.* 1952; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958. — J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4.

Zob. też t. 1: Dramatyczne utwory.

PETRYCY JAN INNOCENTY (1592–1641)

Inne formy nazwiska: Petrici; Petricius.

Historiograf, pisarz medyczny, balneolog.

Ur. 27 grudnia 1592 we Lwowie; syn Sebastiana (zob.) i Anny Franc-Wenig. Nauki kończył w Akademii Krakowskiej, gdzie jako bakałarz nauk wyzwolonych wykła-

dał *Topiki* Cycerona. Później, uzyskawszy stopień doktora filozofii, poświęcił się nauce lekarskiej. W Bolonii został doktorem medycyny i radcą wszechnicy. W 1620 był profesorem medycyny i wymowy w Akademii Krakowskiej, a w 1621 na podstawie zapisu ojca (zob.) mianowany został pierwszym jej historiografem. W 1634 był dziekanem wydziału lekarskiego. Piastował również godność rajcy miasta Krakowa. Zmarł 31 maja 1641.

TWÓRCZOŚĆ

1. Historia rerum in Polonia gestarum anno 1620. Kr. b. r. (1622?), dr. F. Cezary. Wyd. nast. pt. Rerum in Polonia ac praecipue belli cum Osmano Turcarum imperatore gesti finitique historia anno 1620 et 1621. Kr. 1632, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. Kr. 1637 (Estr. nie zna).

2. Palaestra oratoria sive imitatio Ciceronis. Kr. 1624, dr. F. Cezary.

3. Comitia Sapientum. Kr. 1628, dr. F. Cezary.

4. Princeps Polonus. Kr. 1633, dr. F. Cezary.

5. O wodach w Drużbaku i Łęckowej. O zażywaniu ich i pożytkach, przeciwko którym chorobom są pomocne. Kr. 1635, dr. A. Piotrkowczyk.

6. Przydatek do Wód. (Kr. 1655, dr. A. Piotrkowczyk).

Listy i materiały

1. List do wojewody krakowskiego Jakuba Sobieskiego, dat. 28 listopada 1639. Rkps Bibl. Czart. nr 1651 s. 262-263 pt. Copia listu od JM Petricego doktora med. do JM Pana woj. krak. Fragm. przytacza H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru Sebastiana Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia*. Wr. 1957 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 20-21 i odb.

2. List od M. Sansiniusa, dat. w Rzymie w styczniu 1626. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2363 s. 890.

3. Oświadczenie A. Cellarego o zapisie na rzecz J. I. Petrycego, dat. w Krakowie 1638. Rkps Ossol. nr 524/II.

Utwór o autorstwie niepewnym

Historia moschovitica. Kr. 1641, dr. A. Piotrkowczyk. Dzieło w druku nie skończone i bez karty tyt. Rkps miał się podobno znajdować w Bibl. w Dzikowie (zob. Estr. XXIV, 208).

Autorstwo przypisuje się również ojcu Jana, Sebastianowi Petrycemu (zob.).

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 70, 131. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 415-429. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń krakowskich. Kr. 1815 s. 456, 457. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kr. 1840 s. 59-60. — J. Majer: Wiadomość o życiu i pracach naukowych J. I. Petrycego. *Roczn. Wydz. Lekarskiego Uniw. Jagiel.* t. 4 (1841) i odb. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 338. — J. Majer: Jan Innocenty Petrycy. *Przyj. Ludu* 1842 nr 9, 11, 14, 17, 21. — A. Batowski: Niektóre rękopisma księgozbioru Zakładu Naukowego imienia Ossolińskich. Lw. 1844 s. 7, 37. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 2. Poz. 1853. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Petrycy (Jan Innocenty). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — M. Bersohn: Studenci Polacy na uniwersytecie bolońskim w XVI i XVII w. Kr. 1890 s. 19-20. — F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce. *Pam. Tow. Lekarskiego* 1905 t. 101 s. 629-630; wyd. osob. W-wa 1911. — G. Korbut: Historia moschovitica. *Ruch Lit.* 1926 nr 10. — R. S. Bugaj: Prace balneologiczne lekarzy polskich wieku Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956). — H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru Sebastiana Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia.* Wr. 1957 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 20 i in. i odb.

PETRYCY SEBASTIAN (1554–1626)

Inna forma nazwiska: SEBASTIANUS PETRICIUS PILSNANUS.

Filozof, tłumacz, pisarz medyczny.

Ur. prawdopodobnie w 1554 w Pilźnie; syn mieszczanina Stanisława. Uczył się w szkole parafialnej w Olkuszu. Na Akademię Krakowską wpisał się w 1573, w roku następnym w grudniu otrzymał bakalaureat, a w 1583 magisterium sztuk wyzwolonych. W 1584 był seniorem Bursy Filozofów, następnie przeszedł do Kolegium Mniejszego na katedrę poetyki. Uczył także w tzw. szkołach prywatnych przy Akademii, czyli w gimnazjum akademickim. W 1589 wyjechał na studia medyczne do Padwy, gdzie w marcu 1590 uzyskał stopień doktorski. Po zwiedzeniu Rzymu i Neapolu wrócił tegoż roku do kraju i w półroczu letnim podjął interpretację *Polityki* Arystotelesa. Nie dopuszczony do wykładów na wydziale lekarskim, porzucił Akademię i osiadł jako praktykujący lekarz we Lwowie, gdzie 9 lutego 1592 ożenił się z Anną Franc-Wenig (zmarłą 28 lutego 1596), z którą miał syna Jana Innocentego (zob.). Pracował nad przekładem dzieł Arystotelesa opatrując je obszernym komentarzem. Ok. 1603 wrócił do Krakowa, by objąć stanowisko przybocznego lekarza biskupa Bernarda Maciejowskiego, z którym następnie, w 1603-1604, odbył podróż do Lotaryngii. W 1606 wyjechał do Moskwy jako lekarz przyboczny wojewody Jerzego Mniszcha (wg W. Rubczyńskiego jako członek poselstwa kasztelana radomskiego Mikołaja Oleśnickiego). Po upadku Dymitra Samozwańca dostał się do niewoli; przebywał w niej do września 1607. Po powrocie do Polski osiadł w Krakowie i rozpoczął w 1608/1609 prelekcje medyczne w Akademii (inkorporację do Wydziału Lekarskiego otrzymał już w 1603). Wskutek zatargu z władzami uczelni wystąpił z niej w 1617. W 1620 poczyniwszy znaczny zapis na rzecz Akademii ustanowił m. in. fundację historiografa. Zmarł 22 kwietnia 1626.

TWÓRCZOŚĆ

1. De natura, causis, symptomatis morbi gallici eiusque curatione quaestio. (Kr.) 1591 (Druk. Łazarzowa).

2. Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego na utulenie żalów... w lyryckich pieśniach zawarty. Kr. 1609, dr. B. Skalski. Wyd. kryt. J. Łoś. Kr. 1914 *BPP* nr 67.

3. Instructia abo nauka, jak się sprawować czasu moru. Kr. 1613, dr. M. Lob.

4. D. Sebastianus Petricius medicus Gregorio Scrobkowicz jure-consulto, consuli crac. Zoilo suo sanam mentem P. B. m. 1613.

Przekłady

1. Ekonomika Arystotelesowa albo raczej nauka domowego gospodarstwa. Kr. 1601, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. rozszerzone Kr. 1618, dr. M. Jędrzejowczyk. Fragm. Przydatków przedr.: S. Kot: Źródła do historii wychowania. (Wybór). Cz. 1: Od starożytnej Grecji do końca w. XVII. Kr. 1929 s. 263-264, 270-272; W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4; J. Skoczek: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157.

2. Polityki Arystotelesowej, to jest rządu Rzeczypospolitej, z dokładem ksiąg ośmioro. Kr. 1605, dr. S. Kempini. Fragm. Przydatków przedr. S. Kot, jw. poz. 1, s. 259-263, 264-267; W. Tomkiewicz, jw. poz. 1. Fragm. dedykacji i przedmowy przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146; J. Skoczek, jw. poz. 1; fragm. przedr. B. Suchodolski: Rozwój myśli o wychowaniu fizycznym w dobie Odrodzenia. Wr. 1959 *Źródła do Dziejów Kultury Fizycznej* 2.

3. Etyki Arystotelesowej, to jest, jako się każdy ma na świecie rządzić, z dokładem ksiąg dziesięciorga. Kr. 1618, dr. M. Jędrzejowczyk. Fragm. przedr.: W. Rubczyński: O filozoficznych poglądach S. Petrycego z Pilzna. Dod. I, IV-VII. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 52 (1909) s. 171-172, 181-189; W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; S. Kot, jw. poz. 1, s. 267-270; W. Tomkiewicz, jw. poz. 1; J. Skoczek, jw. poz. 1.

W „Przydatkach" do każdego z tych przekładów zamieszczał Petrycy swe oryginalne poglądy filozoficzne.

W y d a n i e z b i o r o w e

Pisma wybrane. T. 1-2. Oprac. W. Wąsik. W-wa 1956 *Bibl. Klasyków Filozofii. Pisarze Pol.*

Z a w a r t o ś ć: t. 1: Przydatki do Etyki Arystotelesowej; t. 2: Przydatki do Ekonomiki i Polityki Arystotelesowej (wybór); podręczny słowniczek staropolski do powyższych tekstów.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Listy do T. E. Swinarskiego, dat. w Krakowie 6 lipca 1590, 28 października 1590, 5 listopada 1590; we Lwowie 29 września 1596, 4 lutego 1598. Ogł. H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru S. Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia.* Wr. 1957 *PAN Komitet Historii Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 aneks I i odb.

2. Do księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, dat. w Mińsku 16 września 1607. Wyd.: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 226; przedr. H. Barycz, jw. poz. 1, aneks I nr 6.

3. Do Grzegorza Skrobkowica, dat. w Krakowie 1613. Wyd. ok. 1613 (w formie listu otwartego). Przedr. H. Barycz, jw. poz. 1, aneks I nr 7.

Unikat wyd. 1613 Bibl. Ossol. sygn. XVII - 290/III.

4. Listy od T. E. Swinarskiego, dat. 1590-1598. Rkpsy Bibl. Jagiel. nr 2501.

5. Diariusz osobisty z 1582-1607, wpisany na marginesie i ochronnej karcie dzieła: J. Stadius: Ephemerides 1554-1606. Kolonia 1560 (egz. Bibl. Jagiel. Cim. 5920). Ogł. H. Barycz, jw. poz. 1, aneks II.

U t w o r y o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Zob. PETRYCY Jan Innocenty, Utwór o autorstwie niepewnym.

OPRACOWANIA

M o n o g r a f i a: W. WĄSIK: Sebastian Petrycy z Pilzna i epoka. Ze studiów nad dziejami filozofii w Polsce i recepcją Arystotelesa. Z. 1. W-wa 1923. (Tu literatura przedmiotu); z. 2. W-wa 1929; z. 3. W-wa 1935; por. *Spr. PAU* 1920 nr 5. Por. również niżej poszczególne rozprawy tegoż autora. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Przegl. Warsz.* 1924 t. 2; W. RUBCZYŃSKI: Refleksje nad ogłoszonymi dotychczas częściami monografii Wiktora Wąsika o Sebastianie Petrycym z Pilzna. *Przegl. Filoz.* t. 39 (1936)].

S. STAROWOLSKI: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 4 w: Tractatus tres ... Wr. 1734. — J. SOŁTYKOWICZ: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 398-415. — F. JAROŃSKI: O filozofii. Kr. 1812. — H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Kr. 1820. — Ł. GOŁĘBIOWSKI: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — L. GĄSIOROWSKI: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839 s. 306-314. — J. J.: Wiadomość o życiu i pismach S. Petrycego. *Przyj. Ludu* 1845 nr 29-31, 33-34, 36-37. — J. MAJER: Wiadomości z życia profesorów wydziału lekarskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim. *Pismo zbiorowe wileńskie na r. 1862.* Wil. 1862. — F. KRUPIŃSKI: Filozofia w Polsce. Dod. do przekł.: A. Schwegler: Historia filozofii w zarysie. W-wa 1863 s. 411-413. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Petrycy (Sebastian). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — L. GLÜCK: Rozprawa S. Petrycego o kile. *Przegl. Lekarski* 1881. — S. TARNOWSKI: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886 s. 321-382. — S. KOŚMIŃSKI: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. —

K. KOSTANECKI: Pamięci S. Petrycego. *Przegl. Lek.* 1907 nr 32. — J. LENIEK: Poglądy pedagogiczne S. Petrycego. *Muzeum* 1907 i odb.; por. J. LENIEK: Petrycy Sebastian. *Enc. wychowawcza.* T. 8 (1911). — W. RUBCZYŃSKI: O filozoficznych poglądach S. Petrycego z Pilzna. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 52 (1909) i odb. Kr. 1908. (Z portretem). — M. BAŁABAN: Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu (1304-1868). T. 1. (1304-1655). Kr. 1912; wyd. 2 rozszerzone pt. Historia Żydów... T. 1. Kr. 1931. — W. WĄSIK: Literatura polskich przekładów Arystotelesa jako przyczynek do historii filozofii w Polsce. *Przegl. Filoz.* 1912 i odb. — W. WĄSIK: Podział filozofii S. Petrycego, przesławnego scholastyka polskiego, w stosunku do klasyfikacji Arystotelesa. *Charitas. Księga jubileuszowa... E. Bobrowa.* W-wa 1913 i odb. — K. BARTOSZEWICZ: Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w. W-wa 1914 s. 125-130. — J. ŁOŚ: Wstęp i wyd.: Horatius Flaccus w trudach więzienia... Kr. 1914 *BPP* nr 67. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 14 (1916) s. 142-146]. — W. WĄSIK: Andrzej Glaber z Kobylina. *Przegl. Filoz.* 1916 i odb. — W. WĄSIK: System pedagogiczny S. Petrycego z Pilzna. *Wychowanie* 1916 z. 8/9,

10 i odb. — F. JAWORSKI: O szarym Lwowie. Lw. 1917 rozdz. 2: Filozof i jego teściowa. —

J. ŁOŚ: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa (1920). — W. WĄSIK: Piśmiennictwo staropolskie w przedmiocie zagadnień etycznych. *Przegl. Filoz.* 1920. — W. OGRODZIŃSKI: S. Petrycy tłumaczem Horacego. *Eos* 1923. — P. Z. DĄBROWSKI: Instrukcja Jakuba Sobieskiego w zestawieniu z poglądami pedagogicznymi S. Petrycego. *Przegl. Pedag.* 1924 z. 1-2. — J. LACHS: Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 1 (1924) s. 281-282; por. J. LACHS: Alcune notizie sugli allievi Polacchi presso la scuola di medicina di Padova. *Omaggio dell'Accademia Polacca... all'Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione.* Kr. 1922 s. 310. — W. WĄSIK: Studia nad scholiami do Etyki Arystotelesa. *Przegl. Filoz.* 1924. — W. WĄSIK: Poglądy S. Petrycego na zasadnicze problematy teoretyczno-poznawcze i metafizyczne. *Przegl. Hum.* 1925 i odb. — G. KORBUT: Historia moschovitica. *Ruch Lit.* 1926. — W.WĄSIK: Sebastian Petrycy z Pilzna. *Przegl. Filoz.* 1926. — S. ŁEMPICKI: Z dziejów szkolnictwa lekarskiego w Polsce. *Minerwa Pol.* 1927 s. 174. — W. SZUMOWSKI: Sprawa S. Petrycego z Akademią Jagiellońską. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 7 (1927). — W. WĄSIK: Studia nad scholiami do Polityki Arystotelesa. *Przegl. Filoz.* 1927 i odb. — J. KRÓLIŃSKA: Poglądy pedagogiczne w literaturze polskiej XVII w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 51. — I. T. H. (TALKO-HRYNCEWICZ): Pomnik S. Petrycego w Krakowie. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 10 (1930). —

W. TATARKIEWICZ: Historia filozofii. T. 2. Lw. 1931 s. 29, 35; wyd. 4 (W-wa) 1949 s. 48, 56. — W. STĘPNIEWSKI: Poglądy filozoficzno-prawne S. Petrycego. *Prace Sem. Filozofii Prawa Uniw. Warsz.* nr 6 (1933) i odb. — W. SZUMOWSKI: L'École polonaise médico-philosophique. *La Pologne au VII-e Congrès International des Sciences Historiques.* T. 1. W-wa 1933 s. 39; przekł. pol. pt. Krótki rzut oka na dzieje medycyny w Polsce. W książce: O eunuchach i kastracji w różnych krajach i czasach. Kr. 1946 s. 134. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — A. JACHYMCZYK: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 171-172. — W. OGRODZIŃSKI: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae.* Kr. 1935 s. 46-51 i odb. s. 19-24. — H. BARYCZ: Historia szkół Nowodworskich. T. 1: Od założenia do reformy H. Kołłątaja (1588-1777). Kr. 1939-1947 s. 29-30. — H. BARYCZ: Andrzej Maksymilian Fredro wobec zagadnień wychowawczych. Kr. 1948 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 6. — L. EHRLICH, J. S. LANGROD: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 26. — H. BARYCZ: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 2. Kilka kart z historii sporów autorskich z drukarzami (1610-1615). *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb. —

H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 75 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 popr. i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. DOBROWOLSKI: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 277-278 i in.; por. K. DOBROWOLSKI: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: K. GRZYBOWSKI: Metoda naukowa Frycza Modrzewskiego. Charakterystyka Petrycego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw.; S. ZIEMSKI: Zagadnienie metody naukowej uczonych Odrodzenia. Tamże s. 370]. — K. GRZYBOWSKI: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 186; por. K. GRZYBOWSKI: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — B. SUCHODOLSKI: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 169-171 i in.; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr. pt.: Polska myśl pedagogiczna w okresie Odrodzenia. W książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 8. [Dyskusja: S. ZIEMSKI: W sprawie oceny Akademii Zamojskiej i twórczości Petrycego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. s. 283-284]. — S. SZPILCZYŃSKI: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego

Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 303-305 i odb.; por. S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej..., jw. (wersja skrócona). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — W. Tomkiewicz: Organizacja twórczości i odbiorczości w kulturze artystycznej Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. s. 35 i in. (Maszynopis powiel.). — L. Zembrzuski: Pionierzy medycyny w Polsce XVI wieku. *Wiad. Lekarskie* 1953 nr 1 s. 46-48. —

M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 s. 169--172. — L. Zembrzuski: Medycyna polska w epoce Odrodzenia. *Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej* 1954 z. 1 i nadb. — S. Szpilczyński: Poczytalność w upojeniu alkoholowym (wg S. Petrycego). Z dziejów medycyny. *Arch. Medycyny Sądowej* t. 6 (1955). — S. Szpilczyński: Podstawy nauki lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia w świetle poglądów S. Petrycego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* 1955 nr 3. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — P. Czartoryski: Poznanie i ocena polskiej rzeczywistości gospodarczej w pismach S. Petrycego z Pilzna. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1956 nr 2. — S. Gromska: Wstęp do wyd. przekł.: Arystoteles: Etyka Nikomachejska. W-wa 1956 *PAN Komitet Filoz. Bibl. Klasyków Filozofii* s. XLIV, LII-LIII. — K. Grzybowski: Sebastian Petrycy z Pilzna. Wstęp do wyd.: Pisma wybrane. Oprac. W. Wąsik. T. 1. W-wa 1956 *Bibl. Klasyków Filozofii. Pisarze Pol.* [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 287; A. Gieysztor. Tamże s. 307; R. Wołoszyński. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2]. — S. Herbst: Polska kultura mieszczańska przełomu XVI i XVII wieku. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956) s. 22. — E. Lipiński: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. Rozdz. 11: Sebastian Petrycy — obrońca praw politycznych mieszczaństwa. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956; por.: E. Lipiński: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 181. — J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157 s. CXLIV-CXLVII. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. W-wa 1956 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4; por. W. Tomkiewicz: Stosunek pisarzy polskich doby humanizmu do sztuki. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956) s. 42-49 i in. — R. Wołoszyński: Sebastian Petrycy z Pilzna. *Problemy* 1956 nr 8. — W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Historią Państwa i Prawa* S. 2 t. 3. — S. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5. S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957) s. 25 nn. —

Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia. Wr. 1957 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3. (Tu: H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru S. Petrycego (i odb.); P. Czartoryski: Stanowisko S. Petrycego w naukach ekonomicznych; L. Hajdukiewicz: Rozwój myśli pedagogicznej S. Petrycego; R. W. Wołoszyński: Poglądy społeczne i polityczne S. Petrycego). — W. Wąsik: Studia nad S. Petrycym z Pilzna. *Collectanea Theologica* 28 (1957) z. 2. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII w. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958. — E. Lipiński: Wstęp do: J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII w. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społeczno-Ekonomicznej*. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. — W. Wąsik: Petrycy jako pisarz polityczny. *Przegl. Pol. i Obcy* 1958 nr 6/7.

PĘSKI WALENTY (1630–1681)

K a z n o d z i e j a, r e t o r y k (?).

Ur. 11 stycznia 1630 na Podolu. W 1654 wstąpił do zakonu jezuitów. Uczył w Lublinie, Lwowie, Przemyślu, Jarosławiu, Kaliszu i Rawie Mazowieckiej. Był kaznodzieją w Grudziądzu i Piotrkowie. Głosił kazania w czasie trybunałów. Zmarł 17 grudnia 1681 w Poznaniu. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Żniwo nieśmiertelne po żniwie śmiertelnym. Poz. 1681, Druk. Kolegium T. J.

Kazanie pogrzebowe dla Andrzeja Radolińskiego, kasztelana krzywińskiego.

2. Pieśni nabożne polskie. (Zaginęły).

Wiadomość podał K. Niesiecki, za nim H. Juszyński.

Utwór o autorstwie niepewnym

Palatium reginae libertatis rempublicam oratoriam continens. (Traktat retoryczny łac.-pol. dla szkół). Powst. ok. 1671. Wyd. część (wstępny traktat polityczny): J. Dębiński: Różne mowy publiczne, sejmikowe i sejmowe. Częstochowa 1727 tekst pol.-łac. (jako rzekomy utwór J. Dębińskiego); J. Daneykowicz Ostrowski pt. Rozmowa uczona pewnego statysty o wolności Rzeczypospolitej polskiej. W książce: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745; przekł. łac. pt. Domina Palatii regina libertas. Liberopoli 1736; toż przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Svada latina. Lubl. 1747.

Fragm. (ustęp o rokoszu gliniańskim w jęz. pol.) wyd. A. Brückner: Znakomitsi pisarze wieku XVII. II. Domina Palatii i Facecje polskie. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 31-32.

Rkpsy: Bibl. PAN w Kr. nr 558; Bibl. Kórn. nr 528; kopie Ossol. nr 805/I, 835/I; b. Bibl. Baworowskich sygn. VIII B. 38.

Autorstwo utworu przypisywano początkowo — za J. A. Załuskim — Władysławowi Rejowi, wojewodzie lubelskiemu, prawnukowi Mikołaja (podobnie A. Brückner: Dzieje lit. pol. T. 1. W-wa 1903 s. 254; *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 218; potem jednak autorstwo przyznał W. Pęskiemu). J. Szujski (Historii polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście, W-wa 1880 s. 336) uważał za autora J. Dębińskiego, komornika granicznego krakowskiego; F. M. Sobieszczański (*Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866) s. 940) — Jana F. Sapiehę, kanclerza wielkiego litewskiego (1680-1751), i twierdził, że Sapieha wydał pracę tę pod nazwiskiem Eneasza Mascarinusa Anglika, a przekład polski ogłosił J. Dębiński.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 7. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1841 s. 274. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — S. Tarnowski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1900 s. 161-162; wyd. 2 Kr. 1904. — A. Brückner: Znakomitsi pisarze wieku XVII. II. Domina Palatii i Facecje polskie. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 28-42. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) s. 485-486; odb. s. 236-237. — A. Brückner: Dzieje lit. pol. T. 1. Wyd. 2 W-wa 1908 s. 260; wyd. 3 W-wa 1924 s. 251-252. — S. Bednarski: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — M. Piwocka: Polscy teoretycy architektury XVI-XVIII w. W-wa 1952 *Instytut Urbanistyki i Architektury. Seria Prac Własnych* z. 3 s. 1. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII w. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6.

PIASECKI PAWEŁ (1579—1649)

Inna forma nazwiska: Piasecius.

Historyk, prawnik.

Ur. 17 października 1579 w Piasecznie czy w Piaskach w województwie ruskim (wg M. Bartynowskiego we Wzdolu koło Kielc), w rodzinie nieszlacheckiej; syn Sebastiana i Katarzyny z Gromadzkich. Na Akademię Krakowską wpisał się w półroczu zimowym 1596. Studiował potem w Rzymie, dokąd udał się po raz pierwszy w 1598, i w Ołomuńcu, gdzie na akademię jezuicką wpisał się w 1605. Następnie odbywał studia w Pradze. Po powrocie do kraju przyjąwszy święcenia kapłańskie przebywał na dworze biskupa poznańskiego Wawrzyńca Goślickiego (zob.), a wkrótce objął kanonikat poznański. W 1608 udał się ponownie do Rzymu na dalsze studia; 19 lipca 1610 uzyskał doktorat obojga praw. Był protonotariuszem apostolskim. Powróciwszy do kraju pełnił funkcję sekretarza króla Zygmunta III. Został kanonikiem, w 1616 archidiakonem warszawskim, następnie lubelskim, w 1624 opatem w Mogile pod Krakowem, w 1627 biskupem kamienieckim, w 1640 — chełmskim i w 1644 — przemyskim. Zmarł 1 sierpnia 1649 w Mogile.

TWÓRCZOŚĆ

1. Praxis episcopalis. Wenecja 1611, Druk. Societatis Minimae. Wyd. nast.: Wenecja 1613; Kolonia 1615; Wenecja 1620 (wyd. wątpliwe; wg Estr. przedruk tytułowy ed. z 1613); Kolonia 1620; Kr. 1627; Kr. 1643; Wenecja 1647; Kolonia 1665; pt. Nucleus juris episcopalis. 1681 (ed. wątpliwa — zob. Estr. XXIV, 231); Kolonia 1687; Lw. 1758.

2. Chronica gestorum in Europa singularium. Kr. 1645, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1645 (w rzeczywistości 1646); Kr. 1648; Amsterdam 1649.

Przekł. pol. Chrząszczewskiego z końca XVIII w. wyd. K. W. Wójcicki częściowo pt. Pamiętniki do panowania Zygmunta III. T. 1-2. W-wa 1846; całość pt. Kronika Pawła Piaseckiego. Kr. 1870.

Fragm. (prawdopodobnie w przekł. ros.) wyd. Leonid archimandryta pt. Smutnoje wriemia i moskowsko-polskaja wojna. Petersb. 1887.

Listy

1. Do kardynała Kosmy de Torres, dat. w Mogile 12 sierpnia 1634 (po włosku). Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904 s. 65.

2. Do kardynałów, dat. w Krasnymstawie 25 stycznia 1644. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 1, s. 69-71.

3. Fragm. listu do kardynała Kosmy de Torres. Wyd. E. Rykaczewski: Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690. T. 2. Berlin 1864 s. 187.

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 66. — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 3. Poz. 1763 s. 21. — T. Czacki: O litewskich i polskich prawach. T. 2. W-wa 1801 s. 42; wyd. 2 w: Dzieła. T. 2. Poz. 1843; wyd. 3 wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 48-54. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 250. — J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 2. Kr. 1819; por. *Dzien. Wil.* 1821 t. 3 s. 46-47. — F. K. Szaniawski: O P. Piaseckim, mianowicie o dziele jego „Praxis episcopalis". *Posiedzenie Publ. Król. Warsz. Uniw.* 1823. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — Paweł Piasecki. *Przyj. Ludu* 1835 nr 30. — F. J. Zacharyasiewicz: Vitae episcoporum Premisliensium ritus latini. Wiedeń 1844 s. 96-99. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1853. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 156-157. — F. M. Sobieszczański: Piasecki Paweł. *Tyg. Ilustr.* 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Piasecki (Paweł). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — K. Hoszowski: Obraz życia i zasług opatów mogilskich. Kr. 1867 s. 76-92, 174-176. — X. Liske: Przyczynki do historii wojny moskiewskiej z lat 1633-1634 wraz z planem oblężenia Smoleńska. *Bibl. Ossol.* 1868 t. 11 s. 7-8 i in. —

J. Bartoszewicz: Paweł Piasecki, biskup przemyślski, opat mogilski (1579-1649). Wstęp do wyd.: Kronika. Kr. 1870. [Rec.: A. Adamowicz: Kronika P. Piaseckiego. *Bibl. Warsz.* 1871 t. 4]. — L. Zarewicz: Andrzej z Piasków Bobola, podkomorzy koronny Zygmunta III, jakim był, a jakim go kronika biskupa P. Piaseckiego przedstawia. *Przegl. Lw.* 1876 i odb. — Z. Celichowski: Przyczynek do życiorysu P. Piaseckiego. *Tydzień* 1877 nr 30-31. — N. (M. Nowodworski): Piasecki Paweł. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 19 (1893). — A. Szelągowski: P. Piasecki, historyk polski XVII wieku. Studium nad kroniką i życiem jej autora. *Przew. Nauk. i Lit.* 1898 i odb. Lw. 1899. [Rec.: O. C. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1899 t. 30; H. Łopaciński. *Wisła* 1900]. — A. Jabłonowski: Akademia kijowsko-mohilańska. Kr. 1899-1900. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1. Lw. 1900. — W. Sarna: Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego. Przemyśl 1903 s. 329-343. — M. B. (Bartynowski): Piasecki Paweł. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 31/32 (1913). — R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. Hist.* 1913 t. 16. — P. P. Panaitescu: Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin. Bukareszt 1925 *Academia Română Memoriile Secțiunii Istorice* S. III Tomul IV Mem. 4 s. 84 nn. —

F. Cinek: Wyd.: Matricula Academiae Olomucensis (1576-1631). *Ročenka Cyrilometodějské Fakulty Bohoslovecké v Olomouci za dobu od r. 1918 do r. 1928.* Ołomuniec 1929. [Rec.: S. Kot. *Ref. w Pol.* 1934 s. 275]. — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932 s. 273. — B. Kocowski: Trzej padewczycy. Wpływ Batorego i Zamoyskiego na działalność Reinholda Heidensteina. Lw. 1939 s. 258 nn. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. —
K. Tymieniecki: Zarys dziejów historiografii polskiej. Kr. 1948 *Hist. Nauki Pol. w Monografiach* XIXa s. 29. — B. Baranowski: Stosunki polsko-tureckie w latach 1632-1648. Łódź 1949 *Prace Instytutu Hist. U. Ł.* nr 1. (Maszynopis powiel.). — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 104; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

PIEKARSKI KRZYSZTOF (XVII w.)

Tłumacz.

Ur. przed 1609. Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej, osiadłej w ówczesnych województwach: sandomierskim, ruskim i brzeskim. Pisał się z Piekar. Znał język i literaturę włoską. W młodości w 1621 walczył pod Chocimiem, potem w Prusach. Za Władysława IV wyprawiał się na Moskwę. Rodzina ułatwiła mu karierę na ziemiach województwa brzeskiego: w 1639 był podczaszym, ok. 1651 wojskim, w 1658 podkomorzym, w 1667 kasztelanem, wreszcie wojewodą. Ożenił się z Zofią Orzeszkówną, podsędkówną mielnicką. Ok. 1650 osiadł na roli; wówczas też zaczął pisać. W starszym wieku interesował się sprawami społeczno-politycznymi. Zmarł zapewne po 1670.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. F. Loredano: Adam... z włoskiego na polski język... wytłumaczony. W-wa 1651, dr. P. Elert (dwie ed. odmienne).

Parafrazowana historia Adama i Ewy.

2. Bohatyr straszny z włoskiego na polski język wytłumaczony. W-wa 1652, dr. P. Elert. Wyd. nast. Kr. 1695. Fragm. przedr. M. Brahmer: Samochwał włoski w kontuszu. W książce: Z dziejów włosko-polskich stosunków kulturalnych. W-wa 1939.

Podobiznę fragm. rkpsu ogł. J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1939 s. 273.

Zob. też poz. 5.

Wg M. Brahmera jest to przeróbka części dialogów oryginału F. Andreiniego: Le bravure del Capitano Spavento, a nie, jak przypuszczano, dokonana poprzez tłum. łac.

3. Supplik zbawiennych piętnaście na piętnaście Psalmów Dawidowych gradualnych. Też i siedm stopni żalu i skruchy marnotrawce... na siedm psalmów pokutnych. Z konceptu włoskiego. B. m. 1654. Fragm. Suplik przedr. A. Klubówna: Uwagi o stylu i języku w „Supplikach" K. Piekarskiego. *Księga pam.... Koła Polonistów Uniw. Poz.* Poz. 1930.

Tłum. z łacińskiego przekładu oryginału włoskiego lub może wprost z oryginału łac. Stopnie żalu mają w wyd. osobną kartę tyt.: Stopnie żalu marnotrawce na siedm psalmów pokutnych z konceptu włoskiego napisane. W-wa 1654, dr. wdowa i dziedzice P. Elerta. Stanowią one wg K. Wilkowskiej-Wrotkowskiej parafrazę psalmów pokutnych z dzieła F. Loredana: Sensi di devotione sovra i sette salmi della penitenza di Davide, Wenecja 1653.

4. Cnoty cel, nie ów, do którego zmierza Machiawell i inni w akademiej onegoż promowani politycy, odkryty piórem polskim. B. m. (W-wa) 1662.

Wg R. Pollaka jest parafrazą księgi drugiej „Anti-Machiavela" jezuity hiszpańskiego, Ribadeneiry, poprzez przekład łac. P. J. Orana.

5. Suplement Bohatyra strasznego, w r. 1665 napisany. W-wa b. r., dr. wdowa i dziedzice P. Elerta. Fragm. przedr. M. Brahmer, jw. poz. 2.

C. d. „Bohatyra strasznego", por. poz. 2; wolna przeróbka części oryginału włoskiego.

OPRACOWANIA

J. A. Jabłonowski: Musaeum Polonum. Lw. 1752 s. 190. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow.

Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Piekarski (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — B. Gubrynowicz: Rozwój powieści w Polsce. Część I: Powieść do połowy XVIII stulecia. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 2. Kr. 1918; wyd. 2 zmienione pt. Rozwój powieści w Polsce. Część II: Powieść epoki baroku i czasów saskich. *Dzieje...*, jw. Kr. 1936. — A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. Wyd. 3 W-wa (1924) s. 273-274. — K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — R. Pollak: Z dziejów Machiavela w Polsce. *Ruch Lit.* 1926. — A. Klubówna: Uwagi o stylu i języku w „Supplikach" K. Piekarskiego. *Księga pam.... Koła Polonistów Uniw. Poz.* Poz. 1930. — M. Brahmer: Literatura włoska w Polsce. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 62 s. 26; przedr. w książce: Z dziejów włosko-polskich stosunków kulturalnych. W-wa 1939 *Bibl. Pam. Lit.* t. 5. — M. Brahmer: Samochwał włoski w kontuszu. W książce, jw.; por. M. Brahmer: O „Bohatyrze strasznym" Andreiniego-Piekarskiego. *Spr. PAU* 1936 s. 191-195 i odb. — K. Wilkowska-Wrotkowska: O Stopniach żalu K. Piekarskiego. Praca magisterska. 1945. (Maszynopis w Bibl. Hist. Lit. Pol. Uniw. Poz.). — M. Brahmer: La commedia dell'arte in Polonia. *Ricerche Slavistiche* t. 3 (1954).

PIELGRZYMOWSKI ELIASZ (zm. 1603 lub 1611)

Inne formy nazwiska: Helias Pilgrimovius; Pilgrzymowski.

Pseud.: Philalethes E. P., Lithuaniae (?).

Wierszopis, pamiętnikarz.

Pochodził z Litwy. Znał łacinę i język białoruski. Piastował urząd sekretarza królewskiego za Stefana Batorego, potem pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego za Zygmunta III. Był komisarzem do lustracji dóbr królewskich w Inflantach. Jako sekretarz towarzyszył poselstwu Lwa Sapiehy, wielkiego kanclerza litewskiego, do Moskwy w 1600. Przebywał tam około pół roku — przez cały czas układów dyplomatycznych o przedłużenie przymierza. Wyznawał kalwinizm. Ożenił się z Teodorą z Lackich. Dziedzictwem jego były Miedniki. Zmarł w końcu 1603 (wg F. M. Sobieszczańskiego w 1611).

TWÓRCZOŚĆ

1. De heroibus in Dei Ecclesia. Kr. 1585, dr. J. Siebeneicher.

2. Diariusz poselstwa Lwa Sapiehy do Borysa Godunowa w 1600. Całość w rkpsie zaginęła. Fragm. dochowany ogł. W. Trębicki pt. Poselstwo Lwa Sapiehy w 1600 do Moskwy. Grodno 1846. Toż, wersja wierszowana na podstawie swego diariusza pt. Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą i traktatów w roku 1601 przez ośm i dwadzieścia niedziel... między Najj. Królem... a między Wielkim Hospodarem... przez wielkie posły J. K. M.... w Moskwie odprawowane. Obszerne fragm. z rkpsu Bibl. Publ. w Petersburgu, XVII, folio nr 68 wyd. A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. IX. Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 1.

Wiad. F. M. Sobieszczańskiego o pozostającej w rkpsie relacji z poselstwa bojara Sołtykowa do króla polskiego w 1602 odnosi się zapewne do opisu wypadku w dod. do „Poselstwa...".

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Dyalog litewskiego szlachcica prawdziwy wojny inflanckiej... Wil. 1594, dr. J. Markowicz.

Wyd. pod pseud. Philalethes E. P., Lithuaniae. Autorstwo hipotetycznie przypisał Estr., nie potwierdził go A. Brückner.

2. Philopatris ad senatum populumque Lithuanum. B. m. 1597.

Wiersz łac. i przekł. pol. w zbiorze pod tym samym tyt. Autorstwo hipotetyczne wg Estr.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 310, 313-314. — W. Trębicki: Wstęp do wyd.: Poselstwo Lwa Sapieha w 1600 do Moskwy. Grodno 1846. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa

1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Pielgrzymowski (Eliasz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. IX. Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 1. — J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) nr 392. — A. Brückner: [K. Estreicher. Bibliografia polska t. XXIV. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 93. — K. Tyszkowski: Poselstwo Lwa Sapiehy w Moskwie 1600. Lw. 1927 *Arch. Tow. Nauk. we Lw.* Dział 2 t. 4.

PIENIĄŻEK KRZYSZTOF (ok. poł. XVI w. — pierwsza połowa XVII w.)

Pisarz dydaktyczny.

Ur. ok. połowy XVI w. w ziemi krakowskiej. Uczył się w szkołach jezuickich. Jako rotmistrz brał udział w gdańskiej i moskiewskiej wyprawie Stefana Batorego; walczył przeciwko Tatarom na Podolu i Wołyniu. W 1587 jeździł w poselstwie do Szwecji do Zygmunta III, którego dworzaninem został później. Porzuciwszy zamiar wstąpienia do zakonu maltańskiego ożenił się i gospodarzył w rodzinnym Lasochowie. W latach 1601-1620 procesował się o ziemię z probostwem w Małogoszczu. W czasie rokoszu Zebrzydowskiego był regalistą. Zmarł w późnej starości w pierwszej połowie XVII w.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ethica albo zwierciadło żywota Krzysztofa Pieniążka. Powst. w 1607. Wyd. b. m. r. Przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 1. W-wa 1843 s. 138-184; toż wyd. 2 W-wa 1853.

2. Hippika abo sposób poznania, chowania i stanowienia koni. Powst. w 1607. Wyd. b. m. r. Przedr. J. Rostafiński w książce: O myślistwie, koniach i psach łowczych. Kr. 1914 *BPP* nr 64.

Materiały

Kwity z lat 1580-1583. Ogł. (z podobizną autografu) T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 4 s. 458-470. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 141. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. Bartoszewicz: Hist. lit. pol. W-wa 1861; przedr. w: Dzieła. T. 1. Kr. 1877. — F. M. S. (Sobieszczański): Pieniążek (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — J. Rostafiński: Wstęp i wyd.: Hippika... W książce: O myślistwie, koniach i psach łowczych. Kr. 1914 *BPP* nr 64. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 14 (1916)]. — T. Przypkowski: Zabytki reformacji w Kielecczyźnie. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956).

PIKARSKI ADRIAN (1615—1679)

Błędna forma nazwiska: Piekarski.

Kaznodzieja.

Ur. w 1615 w ziemi rawskiej na Mazowszu; syn zamożnego szlachcica Jana, sędziego ziemskiego rawskiego, i Nowomiejskiej; był krewnym Jana Chryzostoma Paska. Kształcił się w kolegium jezuickim w Kaliszu; gdzie też wstąpił do zakonu. Przez kilkanaście lat uczył w rozmaitych kolegiach. Jako kapelan obozowy oddziałów Stefana Czarnieckiego brał udział w wojnie szwedzkiej, duńskiej i moskiewskiej. W 1661 został kapelanem króla Jana Kazimierza. Należał do stronnictwa Marii Ludwiki. W 1663 polemizował w Białej Cerkwi z Joannicym Galatowskim (zob.). Był później kaznodzieją nadwornym i spowiednikiem Michała Korybuta i Jana Sobieskiego. Zmarł 20 marca 1679 w Grodnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Suprema in Regno Poloniae meta honoris. Wyd. w zbiorze panegiryków pt. Plinius polonicus. Kalisz 1639 s. 207-297, Druk. Kolegium T. J.

Utwór na cześć arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Lipskiego.

2. Prawa Samsonka na pogrzebie... Małgorzaty z Masłowic Łayszczewskiej. Kalisz 1651, Druk. Kolegium T. J.

3. Kazania obozowe. Fragm. przytoczył J. Ch. Pasek: Pamiętniki. (Zob. Pasek J. Ch.: Pamiętniki. Wyd. J. Czubek, Kr. 1929 *BPP* nr 81 s. 23-25).

4. Diarium bellici progressus cum Georgio Rakocio. Ex castris ad Miedzybor 23 Julii 1657. Ogł. (z przekładem pol.) B. Kalicki: Ksiądz Adrian Pikarski i jego dziennik wyprawy przeciw Rakocemu r. 1657. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4; przedr. w książce: Zarysy historyczne. Lw. 1869.

Rkps Ossol. nr 240 zaginął 1939-1945.

5. Ludovicae Mariae Poloniae ac Sveciae Reginae viva et augusta imago. Kr. 1657, dr. dziedzice F. Cezarego.

Obrona pamięci Marii Ludwiki.

6. Najaśniejsze zwierciadło majestatu bez makuły. Kr. 1667, dr. dziedzice F. Cezarego.

Kazanie pogrzebowe.

L i s t y

Do prowincjała jezuitów polskich, dat. w Starogrodzie 27 września 1663. Fragm. ogł. B. Kalicki, jw. Twórczość poz. 4.

Rkps Ossol. nr 237/II k. 190-197.

OPRACOWANIA

K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 302. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — B. Kalicki: Ksiądz Adrian Pikarski i jego dziennik wyprawy przeciw Rakocemu r. 1657. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4; przedr. w książce: Zarysy historyczne. Lw. 1869. — F. M. S. (Sobieszczański): Pikarski Adrian. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — A. Brückner: Spory o Unię. *Kwart. Hist.* 1896. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — F. Kamocki: Notatki i materiały. Kilka uwag o nazwisku i rodzie z Gosławic Paska. *Myśl Nar.* 1929 nr 14. — F. Kamocki: O niektórych przekręconych w „Pamiętnikach Paska" nazwiskach szlacheckich. *Mies. Heraldyczny* 1932 nr 9.

PILSZTYNOWA REGINA SALOMEA (1718—po 1760)

Inne formy nazwiska: Pichelstein; Makowska.

P a m i ę t n i k a r k a.

Ur. w 1718 w rodzinie niepewnego pochodzenia; wg własnych informacji była córką Joachima Rusieckiego i ok. 1730 mieszkała z rodzicami w województwie nowogródzkim, wg innych danych była neofitką ochrzczoną przez jezuitów w Barze. Miała jakieś elementarne wykształcenie. Życie spędziła w ustawicznych podróżach. W czternastym roku życia wyszła za Jakuba Halpira, lekarza i okulistę, z którym osiadła w Stambule. Przyuczywszy się przy mężu i innych medykach zawodu, podjęła samodzielną praktykę lekarską w miastach imperium tureckiego, głównie na Bałkanach. Porzucona po trzech latach przez Halpira i owdowiała, powróciła do Polski, gdzie poślubiła Józefa Fortunata Pichelsteina (wykupionego przez siebie uprzednio jeńca tureckiego, chorążego wojsk cesarskich, później litewskich). Przebywała jako lekarka w Nieświeżu u hetmana Michała Radziwiłła, skąd wyprawiła się do Petersburga na dwór carycy Elżbiety Pietrowny; po powrocie z Rosji udała się do Karyntii, czas jakiś spędziła w Wiedniu. W 1743 rozeszła się z mężem i również niefortunnie pobrała z nieznanym bliżej I. M. C. Z.; stąd, być może, podpisywała się później Makowska. Praktykowała jako lekarka na Wołyniu, Podolu i w Kijowskiem, następnie, zerwawszy z mężem, wyjechała w 1759 ponownie do Turcji. Tu została nadworną medyczką i okulistką haremu sułtana Mustafy III. Znała potoczny język turecki. Z pierwszego małżeństwa miała córkę Konstancję, z drugiego synów: Franciszka Ksawerego i Stanisława Kostkę. Losy jej po 1760 nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Echo na świat podane procederu podróży i życia mego awantur... Pamiętnik w 7 rozdziałach (siódmy nie dokończony) prozą, na końcu wierszowana Pieśń mojej kompozycji. Powst. w 1760 w Stambule. Wyd. (z modernizacją brzmienia i układu

tekstu) R. Pollak i M. Pełczyński pt. Proceder podróży i życia mego awantur. Kr. 1957 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I: *Pamiętniki Pol.*

Autograf rkps Bibl. Czart. nr 1482.

L i s t y

Do Michała Radziwiłła „Rybeńko", dat. ze Lwowa 30 września 1748. Ogł. przy wyd.: Proceder..., jw. Twórczość.

OPRACOWANIA

L. Glatman: Doktorka medycyny i okulistka polska w XVIII wieku w Stambule. *Przew. Nauk. i Lit.* 1896; przedr. w książce: Szkice historyczne. Kr. 1906. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. III cz. 2. Lw. 1902 s. 845. — M. J. Wielopolska: Polska obieżyświatka XVIII wieku. *Kur. Poranny* 1936, 27 IX. — M. Gadomska: Polska doktorka i okulistka w wieku XVIII w Stambule. *Medycyna i Przyroda* 1939 nr 3. — J. Reychman: Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w. Wr. 1950 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 35. — R. Pollak: Wstęp do wyd.: Proceder podróży i życia mego awantur. Kr. 1957 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I: *Pamiętniki Pol.* — J. Reychman: Życie polskie w Stambule w XVIII wieku. W-wa 1959.

PIOTROWSKI JAN (1550—1591)

P a m i ę t n i k a r z.

Ur. w 1550 w powiecie kościańskim w Wielkopolsce; syn Józefa herbu Świnka i Doroty z Rokossowskich. W 1567-1568 studiował najpierw prawdopodobnie w Ingolstadcie, potem prawo w Padwie. Po powrocie do kraju był przez dwadzieścia lat — od ok. 1571 aż do śmierci — sekretarzem królewskim, najpierw Zygmunta Augusta, następnie Henryka Walezego, Stefana Batorego, Zygmunta III, i otrzymał w nagrodę szereg beneficjów kościelnych. W 1576 został kanonikiem krakowskim, potem poznańskim, w 1579 kanonikiem gnieźnieńskim, w 1584 dziekanem poznańskim, w końcu kustoszem sandomierskim. Wyższe święcenia przyjął dopiero w 1589. W 1581 towarzyszył kanclerzowi J. Zamoyskiemu w wyprawie pod Psków. Opisał ją w listach do Andrzeja Opalińskiego, marszałka wielkiego koronnego, z którym był w bliższych stosunkach. Zmarł 17 kwietnia 1591 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków. Powst. w 1581-1582 (w formie listów do A. Opalińskiego). Wyd.: M. Kojałowicz (z rkpsu XVII w.) pt. Dniewnik posledniego pochoda Stiefana Batorija na Rossiju. Petersb. 1867; fragm. wyd. I. Polkowski. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu* 1876; fragm. (końcowe) wyd. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11; całość (z rkpsu XVI w.) wyd. A. Czuczyński. Kr. 1894; fragm. uzupełniające wyd. J. Siemieński. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 3 (1582-1584). W-wa 1913.

Rkpsy: kopiariusze z 1578 i 1581 Bibl. Kórn. nr 279/II; jeden list w kopiariuszu z 1586, tamże nr 1708.

L i s t y

1. Kilkanaście listów najprawdopodobniej J. Piotrowskiego z 1578 do Opalińskiego, marszałka w. koronnego. Wyd. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego, jw. Twórczość.

2. Od J. Zamoyskiego, dat. 9 grudnia 1584. Wyd. w: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 3, jw. Twórczość.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 54. — I. Czartoryska: Poczet pamiątek zachowanych... w Puławach. W-wa 1828 s. 8. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 3. Gniezno 1883. — A. Czuczyński: Wstęp i wyd.: Dziennik wyprawy... Kr. 1894. [Rec.: K. Bartoszewicz. *Przegl. Poz.* 1894 nr 23; b. k. *Kraj* 1894 nr 31; A. Szarłowski. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 45; K. J. Gorzycki. *Przew. Nauk. i Lit.* 1896; F. Kaindl. *Österreichisches Literaturblatt* 1896 nr 8]. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1. Lw. 1900; t. 4. Lw. 1905. — J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) nr 387. —

A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. *Wici Wielkopol.* i osob. (Września) 1934 *Bibl. Wici Wielkopol.* t. 14 s. 14. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — A. Sajkowski: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 322. — K. Schuster: O kopiariuszach Andrzeja Opalińskiego, marszałka wielkiego koronnego. *Pam. Bibl. Kórn.* t. 7 (1959).

PISKORSKI SEBASTIAN JAN (zm. 1707)

Tłumacz, wierszopis, pisarz religijny, prawniczy, panegirysta.

Data i miejsce urodzin nieznane. Studiował w Krakowie, w 1660 został bakałarzem, W 1664 doktorem prawa. Początkowo pełnił obowiązki nauczyciela Stanisława Szembeka, potem królewiczów Sobieskich oraz dwu Radziwiłłów, siostrzeńców króla Sobieskiego. W 1692 został kanonikiem krakowskim. Był profesorem prawa, podkanclerzym, a w 1699 także rektorem Akademii Krakowskiej. Sprawował funkcję kierownika budowy kościoła Św. Anny, odznaczał się znawstwem sztuki. Zmarł 18 sierpnia 1707.

TWÓRCZOŚĆ

1. Quaestio juridica de foro et poenis saecularium in criminibus mixti fori. B. m. (1672), Druk. Schedeliana.

Pytania i konkluzje z prawa kryminalnego dla przejścia do kolegium prawników.

2. Błogosławiona Kunegunda panna, królewna węgierska, monarchini polska. Kr. 1684, Druk. Akademicka. Wyd. nast. Kr. 1691.

3. Flores vitae B. Salomeae virginis, principis Poloniae, reginae Haliciae, ordinis S. Clarae primae in Polonia fundatricis. Kr. 1691, Druk. Akademicka. (Zawiera od karty Hy — osobne dzieło pt. Flosculi Sacrae Eremi, B. Salomeae virginis... — Dokładny opis pustelni między Ojcowem a Pieskową Skałą w jęz. pol. i łac.). Wyd. nast.: Kr. 1734 (tu także Flosculi...); W-wa 1735 (druk identyczny z ed. 1734).

4. Leges scholis ecclesiarum, jurisdictioni rectorali, Almae Universitatis Studii Generalis Cracov. subiectis. Kr. b. r., Druk. Akademicka (z przedmową z marca 1695 podpisaną przez S. Piskorskiego).

5. Kazania na Dni Pańskie. Kr. 1706, Druk. Akademicka.

Przekłady

Żywoty ojców abo dzieje i duchowne powieści starców, zakonników, pustelników wschodnich. Kr. 1688, Druk. Akademicka. Tu m. in. Historia budująca, czyli żywot świętych Barlaama pustelnika i Jozafata, króla indyjskiego. Tekst pol. Historii wyd. kryt. J. Janów pt. Żywot Barlaama i Jozafata. Lw. 1935 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 6.

„Vitae patrum", przypisywane św. Hieronimowi Tłumacz korzystał z ed. lugduńskiej z 1512 i ed. Rosweyde'a z 1618 lub 1628.

OPRACOWANIA

P. H. Pruszcz: Klejnoty stołecznego miasta Krakowa albo kościoły. Kr. 1745 s. 186 nn. — T. Chłędowski: Spis dzieł polskich opuszczonych lub źle oznaczonych w Bentkowskiego Historii literatury polskiej. Lw. 1818. — J. Muczkowski: Statuta nec non liber promotionum... Kr. 1849 s. 368. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Piskorski (Sebastian). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — Piskorski Sebastian. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 19 (1893). — J. Bukowski: Kościół akademicki Św. Anny. Monografia historyczna. Kr. 1900 *Bibl. Kr.* nr 17. — J. Janów: Romans o Barlaamie i Jozafacie w przeróbce Skargi, Baranowicza i Lichoniewicza. *Przegl. Hum.* 1932 i odb. — J. Janów: Historia Barlaama i Jozafata w przekładzie S. Piskorskiego (XVII). *Spr. PAU* 1933 nr 6. — J. Janów: Do dziejów „Historii Barlaama i Jozafata" w przekładzie Udriszte Năsturela. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 13 (1933) z. 3. — H. Ułaszyn: Św. Józefat, św. Józafat czy św. Jozafat? *Poradnik Język.* 1933 z. 4. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5. — J. Janów: Dzieje Barlaama i Jozafata w literaturze światowej, osobliwie u Słowian. Wstęp do wyd.: Żywot Barlaama i Jozafata. Lw. 1935 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 6. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1935 s. 254; J. Krzyżanowski. *Ruch*

Lit. 1936; J. Gordinskij. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1937 t. 155 s. 246-250; J. Krzyżanowski. *Pam. Lit.* R. 35 (1938); T. Mikulski. *Nowa Książka* 1938 s. 17]. — L. Hajdukiewicz: Krakowska szkoła zamkowa 1510-1801. *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955) s. 316 i in.

PISTORIUS SZYMON (ok. 1568 – po 1638)

Wierszopis reformacyjny.

Ur. ok. 1568 w Opolu; syn Jakuba z Brzega. Studiował za granicą. Ok. 1590 był pastorem luterańskim w Tarnowskich Górach, następnie przeszedł na arianizm. W 1603 opuścił Śląsk. Od 1604 sprawował urząd ministra ariańskiego w Czarkowie vel Czarkowach w Małopolsce, gdzie zaprzyjaźnił się z rodziną Moskorzewskich. Korespondował z F. Socynem. Żonaty był trzykrotnie, po raz pierwszy z Katarzyną Piasecką. Zmarł po 1638. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Sacrorum epigrammatum octernio primus. (Raków) b. r. Części dalsze (aż do:... octernio decimusseptimus) wyd. 1604-1637. (Zob. Estr. XXIV, 335-337).

OPRACOWANIA

F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774. — L. Chmaj: Ślązacy wśród braci polskich. Kat. 1936 s. 34-35. — P. Musioł: Pisarze polscy na dawnym Górnym Śląsku na przełomie XVI i XVII w. *Fantana* 1939 nr 7-8 (9-10). — H. Barycz: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946 s. 57; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych Dolny Śląsk.* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946. — K. Maleczyński: Rola mas ludowych w dziejach Śląska w epoce feudalnej. *Konferencja Śląska Instytutu Historii PAN Wr. 28 VI - 1 VII 1953.* T. 1. Wr. 1954 s. 84. Por. E. Osmańczyk: Nowy obraz dziejów polskości Śląska. *Nowe Drogi* 1953 nr 7 s. 100.

POCIEJ HIPACY (1541 – 1613)

Właściwe imię: Adam.

Pisarz unijny, tłumacz.

Ur. w 1541 w Rożanie; syn Lwa Tyszkowicza, podskarbiego i pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego, i Anny ze Słuszków. Studiował w Akademii Krakowskiej, następnie w 1550-1572 był dworzaninem Zygmunta Augusta. Zostawał kolejno pisarzem, sędzią i kasztelanem brzeskim. Kilka razy zmieniał wyznanie. Po śmierci żony, Anny z Ostrożeckich, złożył kasztelanię i wstąpił do zakonu bazylianów, przybierając imię Hipacego. W 1590 został władyką włodzimierskim i brzeskim. Na tym stanowisku rozwijał gorliwą działalność unijną, stając się jednym z głównych twórców unii brzeskiej (1596); w związku z tym w 1595 udał się przez Wiedeń, Wenecję i Florencję do Rzymu. W 1600 został metropolitą Rusi. Zmarł 18 lipca 1613 we Włodzimierzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Unia albo wykład predniejszych artykułow ku zodnoczeniju Griekow z kostełem rymskim należaszczych. Wil. 1595 (Druk. Mamoniczów). Przedr. w: *Pamiatniki polemiczeskoj litieratury w Zapadnoj Rusi* t. 2 (1882) *Russkaja istoriczeskaja bibliotieka* t. 7.

2. Poselstwo do papieża rzymskiego Sixta III od duchowieństwa i od książąt i panów ruskich w roku 1476. Wil. 1605, Druk. Mamoniczów. Toż wyd. przy: O przywilejach..., zob. poz. 3. — Tekst pol. wyd. z rkpsu watykańskiego: *Przegl. Poz.* 1859 t. 27. — Tekst białoruski wg rkpsu lwowskiego z XVIII w. wyd. Petruszewicz. 1870; toż wyd. C. Gołubiew. *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii* cz. 1 t. 7 (1887).

3. O przywilejach nadanych od najaśniejszych królów polskich i przedniejszych niektórych dowodach, które świętą unią wielce zalecają i potwierdzają. B. m. r. (Wil. 1605?). Toż wyd. wraz z: Poselstwo..., jw. poz. 2.

4. Harmonia abo konkordancja cerkwi

ś. orientalnej z kościołem ś. rzymskim. Wil. 1608. Toż w jęz. białoruskim pt. Harmonija abo sogłasje wiery, sakramentow i ceremonei, swiatoje wostocznoje cerkwi z kostelom rimskim. Wil. 1608. Przedr. w: *Pamiatniki*..., jw. poz. 1.

5. Kazania i homilie. W przekł. pol. z jęz. białoruskiego ogł. Leon Kiszka. Supraśl 1714, Druk. Bazylianów. Wyd. nast. (poszerzone kazaniami innych autorów) Poczajów 1788.

Przekłady

P. Skarga: Synod brzeski. Przekł. białoruski pt. Opisanie i oborona sobora ruskogo berestejskogo. Wil. 1597. Przedr. w: *Pamiatniki*..., jw. Twórczość poz. 1, t. 3 (1903) *Russkaja istoriczeskaja bibliotieka* t. 19.

Autorstwo przekładu wg C. Studzińskiego.

Listy i materiały

1. Do księcia Konstantyna Ostrogskiego, dat. z Włodzimierza 17 marca 1595, 25 marca 1595, 16 czerwca 1595, 5 sierpnia 1595, 23 sierpnia 1595; pismo antydyzunickie, dat. z Brześcia 3 października 1596. Ogł. Krzysztof Philaleth (M. Broniewski?): Apokrisis... B. m. r. Przedr. zob. Broniewski Marcin II, Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 4.

2. Do księcia K. Ostrogskiego, dat. z Lublina 21 czerwca 1598. Ogł. przy: Antirresis..., zob. Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1.

3. Pismo w sprawach kapituły włodzimierskiej, dat. 20 lutego 1598, z zatwierdzeniem królewskim nadań H. Pocieja dla kapituły. Ogł. w: *Archiw*..., jw. Twórczość poz. 2, cz. 1 t. 6 (1883) s. 208-211.

4. Listy do Lwa Sapiehy z 1600-1605. Ogł. A. Prochaska. *Archiwum domu Sapiehów* t. 1 (1882).

5. Do prowincjała ruskiego zakonu kaznodziejów, b. d. oraz dat. z Włodzimierza 14 stycznia 1601. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 201-208.

6. Respons... na list Melecjusza, patriarchy aleksandryjskiego. Powst. 1601. Ogł. L. Kiszka przy: Kazania... Supraśl 1714. (Por. Twórczość poz. 5).

7. List do prawosławnych. Ogł. P. Skarga: Na threny i lament Theophila Orthologa... Kr. 1610, dr. A. Piotrkowczyk.

8. Od księcia K. Ostrogskiego, dat. z Lublina 21 czerwca 1593. Ogł. Krzysztof Philaleth (M. Broniewski?), jw. poz. 1.

9. Od Jana Zamoyskiego, dat. z Zamościa 30 października 1598. Ogł. przy: Antirresis..., zob. Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1.

10. Testament, dat. 19 listopada 1609, wpisany do ksiąg sądu ziemskiego w Włodzimierzu 23 października 1613. Ogł. w: *Archiw*..., jw. poz. 3, s. 391-396.

11. Dokumenty sądowe (pozwy, protesty) z 1598-1613; akt nadania funduszu na założenie szkoły przycerkiewnej we Włodzimierzu, dat. 19 kwietnia 1609. Ogł. w: *Archiw*..., jw. poz. 3.

Wiad. o listach i materiałach podaje O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958).

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Antirresis abo apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi... Wil. 1600, dr. Daniel z Łęczycy. Przedr. w: *Pamiatniki*..., jw. Przekłady.

Dzieło polemizujące przypuszczalnie z Marcinem Broniewskim II (zob.). Autorstwo przypisywano H. Pociejowi oraz Piotrowi Arkudiuszowi; wg niektórych ujęć Pociej był tłumaczem pracy Arkudiusza względnie z niej w „Antirresis" korzystał. Wg C. Studzińskiego autorem jest H. Pociej.

2. Relacja i uważenie postępków niektórych około cerkwi ruskich wileńskich R. 1608 i 1609 Wilnu wszytkiemu świadomych. B. m. 1609. Przedr. C. Studynski: Pamiatki polemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII w. T. 1. Lw. 1906 *Pamiatky ukraińsko-ruśkoj mowy i literatury*... t. 5.

Autorstwo wg C. Studzińskiego.

OPRACOWANIA

L. Kiszka: Żywot męża bożego pamięci nieśmiertelnej Hipacjusza Pocieja. Supraśl 1714. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — L. Zieliński: Pociej Adam Hippacy, metropolita kijowski (2 połowa XVI w.). *Lwowianin* 1841. — M. J. A. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 2. Kr. 1850 s. 519-524. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 249 nn. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — M. Kojałowicz: Borba unijatskogo mitropolita Ipatija Pocieja s litowsko-ruskimi prawosławnymi s 1599-1613. *Christianskoje cztienije* 1860. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1860; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — F. M. S. (Sobiesz-

czański): Pociej (Adam Hipacy). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — N. P.: Ob uczrieżdienii Ipatijem Pociejem uniatskoj kapituły wo Władimirie. *Trudy Kijewskoj Duchownoj Akadiemii* 1869. — N. Trypolski: Uniatskij mitropolit, Ipatij Potiej, i jego propowiedniczeskaja diejatielnost'. *Trudy Kijewskoj Duchownoj Akadiemii* 1877-1878. — O. Łewycki: Ipatij Potiej, kijewskij uniatskij mitropolit. Petersb. 1885. — W. Szczerbina: Nowyje matieriały dla istorii Rusi. *Cztienija w Istoriczeskom Obszczestwie Niestora Lietopisa* ks. 8 (1894). — A. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896. — E. Likowski: Unia brzeska (1596). Poz. 1896; wyd. 2 W-wa 1907 *Bibl. Dzieł Chrześcijańskich* z. 75-76. — A. Prochaska: Z dziejów unii brzeskiej. *Kwart. Hist.* 1896. — C. Studziński: Polemiczne pismo Pocieja. *Przegl. Powsz.* 1897 t. 3. — A. Jabłonowski: Akademia kijowsko-mohilańska. Kr. 1900. — C. Studynski: Chto buw awtorom '*Αντίῤῥησις*-a z r. 1599? *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1900 t. 35-36. — P. Żukowicz: Sejmowaja borba prawosławnogo zapadno russkogo dworianstwa s cerkownoj unijej (do 1609 goda). *Christianskoje cztienije* 1901-1910 i osob. Petersb. 1903-1911. — C. Studziński: Pierwszy występ literacki H. Pocieja. Lw. 1902. (Tu literatura przedmiotu). [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 1 (1902); A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1904]. — C. Studynski: Pamiatki polemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII w. T. 1. Lw. 1906 *Pamiatky ukraińsko-ruśkoj mowy i literatury...* t. 5.— C. Studziński: Ze studiów nad literaturą polemiczną. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. Kr. 1905; por. *Spr. AU* 1904 nr 8.—

M. Woznjak: Try stattejky z połemicznoho pyśmenstwa. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1930 t. 109 s. 39 nn. — K. Chodynicki: Arkudius Piotr. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — K. Chodynicki: Z dziejów prawosławia na Wołyniu (992-1596). *Rocz. Wołyński* t. 5/6 (1936/37) s. 53. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — B. Waczyński: Spuścizna pisarska H. Pocieja. *Oriens* 1939 z. 4. —

A. M. Amman: Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Hypathius Pociej und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595-1596. *Orientalia Christiana Periodica* t. 11 (1945). — O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — A. Jobert: Aux origines de l'union de Brest. Le protestantisme en Ruthénie. *Księga pam. 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.* W-wa 1958.

Zob. też: Skarga Piotr, Smotrycki Melecjusz.

POCZOBUT ODLANICKI JAN WŁADYSŁAW (1640—1703)

Pamiętnikarz.

Ur. 26 czerwca 1640; syn Marka Kazimierza. Przez krótki czas uczył się w jakiejś szkole. W 1658 zaciągnął się pod chorągiew najpierw Michała Szemiota, rotmistrza powiatu wiłkomierskiego, potem W. Gosiewskiego, hetmana polnego litewskiego, i brał udział w walkach ze Szwedami i Moskwą. Był strażnikiem wiłkomierskim, deputatem na trybunał nowogródzki w 1666, deputatem na sejmik elekcyjny w 1666. W 1671 opuścił służbę wojskową i osiadł na wsi. W 1680 został łowczym wiłkomierskim, w 1684 stolnikiem oszmiańskim. 24 lutego 1669 ożenił się z Rachelą Godebską, podstolanką pińską. Zmarł 23 maja 1703.

TWÓRCZOŚĆ

Pamiętniki. Obejmują okres 1640-1684. Powst. w 1653-1684. Wyd. L. Potocki i J. I. Kraszewski. W-wa 1877 *Bibl. Ordynacji Krasińskich Muz. K. Świdzińskiego* t. 3.

OPRACOWANIA

J. I. Kraszewski: Pamiętnik J. W. Poczobuta Odlanickiego. *Kalendarz pol. ilustr. J. Jaworskiego na rok... 1865.* W-wa b. r. — J. I. Kraszewski: Rękopism Poczobuta. Wstęp do wyd.: Pamiętniki J. W. Poczobuta Odlanickiego (1640-1684). W-wa 1877 *Bibl. Ordynacji Krasińskich Muz. K. Świdzińskiego* t. 3. [Rec.: K. W. W. (Wójcicki). *Kłosy* 1877 nr 629]. — W. Menda: Pamiętnik J. Wł. Poczobuta Odlanickiego. *Album uczącej się młodzieży polskiej poświęcone J. I. Kraszewskiemu.* Lw. 1879. —

J. K. Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez J. I. Kraszewskiego. *Książka jubileuszowa... J. I. Kraszewskiego.* W-wa 1880 s. 484-485. — Z. Kuchowicz: Literatura szlachecka wobec elekcji Michała Wiśniowieckiego. *Prace Polon.* S. XII (1955).

PODKAŃSKI KRZYSZTOF (koniec XVI — początek XVII w.)

Pisarz prawniczy, wierszopis.

Sprawował urząd kaznodziei przy kościele Św. Marcina w Poznaniu. Studiował potem we Włoszech; w 1590 przybył do Rzymu, gdzie 12 grudnia 1591 uzyskał doktorat prawa w obecności m. in. Tomasza Tretera. Zdaje się, że podczas pobytu w Rzymie zdobył także doktorat teologii. W 1602 był proboszczem sancygniowskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wizerunk korrektury prawa ziemskiego koronnego. Kr. 1607, dr. M. Lob. Wyd. nast. przerobione pt. Poprawa praw i sposób statutu pisanego. Kr. 1608, dr. M. Lob. Wg wyd. pierwszego wyd. B. Ulanowski: Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612. Kr. 1893 *BPP* nr 24; wg wyd. 2 wyd. B. Ulanowski pt. Dwie broszury prawne z 1602 i 1608. Kr. 1921 *BPP* nr 75.

Unikat ed. 1607 był w 1929 w Bibl. Branickich w Suchej.

2. Poezje. Rkps był w 1794 w Bibl. Załuskich.

Zob. H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 74.

3. Satyra obyczajowa na temat „de vanitate mundi". Egz. dr. nieznane. Fragm. był w posiadaniu H. Juszyńskiego.

Zob. H. Juszyński, jw. poz. 2.

OPRACOWANIA

T. Święcki: Pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Podkański (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 20 (1865). — B. Ulanowski: Wstęp i wyd.: Wizerunk korrektury... W książce: Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612. Kr. 1893 *BPP* nr 24. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1894 s. 485; A. Winiarz. Tamże s. 171]. — S. Kutrzeba: Przedmowa; B. Ulanowski wyd.: Dwie broszury prawne... Kr. 1921 *BPP* nr 75. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1922; A. Brückner. *Książka* 1922 nr 4]. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia. Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4.

PONĘTOWSKI JAN (zm. 1586)

Pisarz polityczny, publicysta.

Syn Stanisława, szlachcica z ziemi łęczyckiej herbu Leszczyc, i Doroty Borzysławskiej. W lecie 1569 zapisał się do Akademii Krakowskiej. Piastował godność opata hradyskiego na Morawach oraz protonotariusza apostolskiego. Był wielkim miłośnikiem ksiąg; własny zbiór ofiarował Akademii Krakowskiej. Zmarł w 1586. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krótki rzeczy polskich sejmowych, pamięci godnych commentarz... roku 1569 uczyniony. Kr. (1569), dr. S. Szarffenberger. Przedr. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 30 (razem z: „Deliberacja o społku...", zob. niżej Utwory o autorstwie niepewnym poz. 2. Zawiera wiersz „Sejm walny koronny lubelski" przytaczany czasem jako drobne dziełko. Wg Estr. jest to tylko fragm. utworu „Krótki... commentarz").

2. Interregnum, to jest królestwo bez króla, jako teraz u nas w Polszcze lata Bożego 1572. B. m. r.

3. Ziemianin. (Stanowi fragm. utworu A. Gostomskiego pt. Gospodarstwo). Wyd. zob. Gostomski Anzelm, Twórczość poz. 1. Przedr.: A. Feliński przy wyd. przekł. pol. J. Delille: Ziemianin,

czyli Ziemiaństwo francuskie. W książce: Pisma własne i przekładania wierszem. T. 1. W-wa 1816 s. 372-377; toż wyd. 2 Kr. 1823; toż w: Dzieła. Wydanie nowe. T. 1. Wr. 1840; S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 s. 142-143; odb. W-wa 1937; fragm. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 198-199.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Ustawy prawa polskiego dla pamięci krótko wypisane. B. m. 1561, dr. J. Murmelius. (Wg K. Piekarskiego pierwsze wyd. Brześć 1559/1560). Wyd. nast. zob. Estr. XXXII, 93-94.

Fragm. wyd. 1 w Bibl. Kórn.

Z. Celichowski przypisuje autorstwo Janowi Palczowskiemu z Brzeźnicy; W. A. Maciejowski — J. Ponętowskiemu. Wg przypuszczenia K. Estreichera utwór był przełożony w 1555 na jęz. pol. przez J. Ponętowskiego. Za autora przekładu uważano również Jana Piwkę.

2. Deliberacja o społku i związku Korony Polskiej z pany chrześcijańskiemi przeciwko Turkowi. B. m. 1595 (dwie ed.). Wyd. nast.: b. m. 1596; b. m. 1646; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 30 (razem z: „Krótki... commentarz". Zob. Twórczość poz. 1).

Wg K. Estreichera autorstwo J. Ponętowskiego jest bardzo wątpliwe. M. Siwak utrzymuje, że tłumaczem był Stanisław Karnkowski (zob.).

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 7. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1841 s. 374. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 43, 111. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — K. J. Turowski: Nota przy wyd.: Krótki rzeczy polskich sejmowych komentarz oraz deliberacja o społku i związku korony polskiej. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 30. — F. M. S. (Sobieszczański): Ponętowski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — Z. Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego". *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 5 (1877) i odb. — W. Wisłocki: Katalog rękopisów Bibl. Uniw. Jagiel. Cz. 1. Kr. 1877-1881. — W. Wisłocki: Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis. Kr. 1900 *Munera Saecularia Universitatis Cracoviensis* t. 3. — M. Siwak. *Gaz. Lw.* 1902 nr 36. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 8. —

W. Krassowski: Chałupa polska na przełomie XVI i XVII wieku. *Pol. Sztuka Lud.* 1953 nr 4/5 s. 283 przyp. — E. Chwalewik: Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wr. 1955. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — E. Triller: Dyskusja (po referacie: H. Szwejkowska: Problemy starych druków w polskich bibliotekach naukowych). *Druga Konferencja Nauk. Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Tow. Nauk. Wrocław 3-5 XI 1954.* Wr. 1957 s. 115. — M. Piszczkowski: Wieś w literaturze polskiego Renesansu. Kr. 1959.

PONIATOWSKI STANISŁAW (1676–1762)

Pseud.: Un Seigneur Polonais; Ziemianin.

Publicysta, pamiętnikarz.

Ur. 15 września 1676; syn Franciszka i Heleny Ligęzianki, ojciec króla Stanisława Augusta. Uczył się w Krakowie, w 1689 wyjechał dla dalszych studiów za granicę. Przebywał w Wiedniu. Tam wstąpił do wojska austriackiego i brał udział w walkach przeciw Turcji. Był adiutantem Michała Sapiehy. Po zawarciu pokoju karłowickiego wrócił do Polski. Walczył pod Olkienikami. Był gorliwym stronnikiem Karola XII i Stanisława Leszczyńskiego. Brał udział w bitwie pod Połtawą, gdzie otrzymał stopień generała. Po bitwie połtawskiej towarzyszył Karolowi XII do Turcji. W 1718 po śmierci Karola XII przeszedł do obozu Augusta II, potem Augusta III. W 1731 został wojewodą mazowieckim, a w 1752 kasztelanem krakowskim. Jego drugą żoną była Konstancja Czartoryska. Zmarł 29 sierpnia 1762 w Rykach pod Lublinem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mémoire ou plutôt une relation du palatin de Masovie des événements de sa vie, depuis sa sortie de chez lui, faite à la réquisition de sa famille 1734, 22 de janvier. Odpis współczesny rkps Bibl. Czart. nr 937.

Przekł. pol.: K. Kantecki: Karol XII w w Polsce i Turcji. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877 s. 136-173, 228-250; przedr. w książce: Szkice i opowiadania. Poz. 1883 s. 102-167.

2. Remarques d'un Seigneur Polonois sur l'histoire de Charles XII, roi du Suède, par M. Voltaire. (Haga) 1741. Wyd. nast. Amsterdam 1741 (ed. wątpliwa).

Autorstwo niezupełnie pewne.

3. List ziemianina do pewnego przyjaciela z inszego województwa. B. m. (1744). Wyd. nast.: z unikatu Bibl. Czart. wyd. K. Kantecki: Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec Stanisława Augusta. T. 2. Poz. 1880 s. LXXXIX-CIV.

Przekł. franc. z XVIII w. ogł. R. Roepell: Polen um die Mitte des XVIII Jahrhunderts. Gotha 1876.

Listy

1. Do Flemminga 5 listów z 1719-1723 i jeden list do nie wymienionej osoby. Wyd. K. Kantecki, jw. poz. 3, s. XLIX-LXII.

2. Korespondencja z Goertzem. Wyd. w książce: Rettung der Ehre und Unschuld des weiland Schwedischen Staats-Ministers Frhr. v. Schlitz, General v. Goerz, aus des Königs Carl XII Original-Urkund erwiesen. Mit 30 Beylagen. B. m. 1776.

W Bibl. Ossol. znajduje się w rękopisach liczna korespondencja S. Poniatowskiego, m. in. z prymasem T. Potockim, Sołłohubem, wojewodą lubelskim A. Małachowskim, biskupem przemyskim M. Wodzickim, P. Małachowskim, P. Wodzickim.

OPRACOWANIA

F. M. S. (Sobieszczański): Poniatowski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — R. Roepell: Polen um die Mitte des XVIII Jahrhunderts. Gotha 1876. — K. Kantecki: Karol XII w Polsce i Turcji. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. w książce: Szkice i opowiadania. Poz. 1883. — K. Kantecki: S. Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec Stanisława Augusta. T. 1-2. Poz. 1880. — Estr. XXV (1913), 14. — S. Łempicki: Mecenat kulturalny w Polsce. (Problem i postulaty). *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — E. Starczewski: Widma przeszłości. Szkice historyczne. Kr. 1929 s. 404-465. — M. Gembarzewski: Jan Tarło, pierwszy powstaniec polski. Kr. 1935 s. 67. — A. Jobert: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paryż 1941. — B. Leśnodorski: Rzeczpospolita w drugiej połowie XVIII wieku. Typ państwa i zmiany formy rządu. *Kołłątaj i wiek Oświecenia.* W-wa 1951 s. 138. — R. Kaleta, M. Klimowicz: Prekursorzy Oświecenia. Monitor z roku 1763 na tle swoich czasów. Mitzler de Kolof, redaktor i wydawca. Wr. 1953 *IBL. Studia Historycznolit.* t. 20.

PONIŃSKI ANTONI ŁODZIA (koniec XVII w. — 1744)

Pseud.: Eques Polonus; Joannes Maximilianus Królikiewicz, Sacrae Regiae Majestatis Secretarius.

Poeta.

Ur. pod koniec XVII w. Był referendarzem koronnym, instygatorem koronnym, a w 1738 został wojewodą poznańskim. W czasach walki o tron między Augustem II a Leszczyńskim stanął po stronie Leszczyńskiego, potem przeszedł do obozu saskiego, został nawet nadwornym poetą Augusta II. W 1734 był marszałkiem sejmu koronacyjnego. Ożenił się z Salomeą Szembekówną, 1 voto Dembińską. Zmarł w 1744 (wg Estr. 8 lipca 1742).

TWÓRCZOŚĆ

1. Augustissimus hymenaeus inter serenissimos Fridericum Augustum, regium Poloniae, electoralem Saxoniae principem necnon Mariam Josepham, archiducem Austriae... descriptione poetica ab equite Polono adumbratus. Drezno 1720.

2. Deorum munus, gentium votum, gratiarum labor, serenissimus augustissimorum parentum Friderici Augusti et Mariae Josephae neonatus. W-wa 1720

Przekł. pol. D. Wołłowicz. Wil. 1744

3. Fortuna in Lechiam hospes seu felicissimus serenissimi regii electoralisque principis Friderici Augusti in Poloniam adventus ab equite Polono celebratus Anno Domini 1726. W-wa (1726). Fragm. przedr. A. Ch. Załuski: Pohlnisches Legations Recht. Frankfurt 1727; całość przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska. T. 2: Suada latina. Lubl. 1747 rozdz. Suada panegyrica s. 268-275.

4. Ingens umbra... seu lugubre carmen magnis cineribus celsissimi Adami Nicolai de Granow Sieniawski... ab equite Polono inscriptum. W-wa 1726. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski, jw. poz. 3, s. 238-253.

5. Planta felicitatis publicae in sanato pede serenissimi Friderici Augusti Poloniarum regis et electoris Saxoniae... ab equite Polono erecta. W-wa 1727. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski, jw. poz. 3, s. 254-261.

6. Quatrains ou maximes. *Acta eruditorum* 1729.

7. Insignes rixae contendentium de vultu principis gentium... seu serenissimi Augusti II... in regnum reditus. W-wa 1729. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski, jw. poz. 3, s. 261-268.

8. Universorum in uno capite dolor... seu illustrissimi excellentissimi comitis D. Stanislai Denhoff... funus ab equite polono deploratum. (W-wa) 1730.

9. Declarationis publicae a statibus Reipublicae pro tuitione sacrae regiae majestatis serenissimi Augusti III, neoelecti Poloniarum regis et electoris Saxoniae confederatis factae... promulgatio. (W-wa 1733).

10. In pseudo-criticum seu obtrectatorem aliquem anonymum... serenissimi principis Augusti III annotationes apologeticae. W-wa 1734.

11. Epithalamium serenissimae Mariae Amaliae infanti Poloniae, electorali Saxoniae principi ab equite Polono decantatum dum a Carolo utriusque Siciliae rege in connubium solenni legatione peteretur. Drezno 1738. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski, jw. poz. 3, s. 234-238.

12. Opera heroica... olim sub nomine equitis poloni sparsim edita. Wyd. J. M. Królikiewicz. W-wa 1739.

Zawiera m. in. przedr. poz. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11 oraz: Fragmenta heroica ex Satyris.

13. Sarmatides seu satyrae cuiusdam equitis poloni. Wyd. J. M. Królikiewicz. (W-wa?) 1741.

Zawiera 9 satyr, spis dzieł autora oraz drobne wiersze okolicznościowe i epigramaty.

Fragm. w przekł. pol.: J. E. Minasowicz: Zbiór rytmów polskich. Cz. 3. W-wa 1756 s. 111-155; J. E. Minasowicz: Fragm. pt. Opisanie strasznej przygody familii polskiej za Augusta II. (W-wa) 1779; J. Jakliński. *Monitor* 1775 s. 689-693.

14. De bello suetico libri quatuor. Nie wyd.

Ponadto A. Brückner przypisuje mu autorstwo satyry pt. Małpa-człowiek (zob. t. 1). Wg Załuskiego pisał wiele po polsku.

Jako marszałek konfederacji ogłaszał uniwersały, manifesty, mowy i listy w materiach publicznych, niektóre z nich wyd. w książkach: K. Niesiołowski: Otia publica vix domestica. (Pińsk) 1743 s. 181-198, 200-202, 213-215, 247-251; J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska. T. 1. Lubl. 1745 rozdz. Swada oratorska s. 46-49, 189; rozdz. Swada listowna s. 44 (tu m. in. list J. F. Sapiehy do niego z 1741, s. 75).

Liczne odpisy w rkpsach Ossol. sygn.: 226/II, 290/II, 300/II, 307/III, 337/II, 348/II, 349/II, 704/I, 732/I, 733/I.

Przekłady

1. P. J. Solignac: Tetrasticha. Lipsk 1728.

2. Sonet. Tłum. z języka franc. na łac. *Monitor* 1775 s. 708-709.

Bibliografię twórczości podają: J. M. Królikiewicz, zob. poz. 13; Estr. XXV (1913), 49-53.

OPRACOWANIA

I. Krasicki: O rymotwórstwie i rymotwórcach. Wyd. w: Dzieła. T. 3. W-wa 1803 s. 245. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. M. S. (Sobieszczański): Poniński (Antoni). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — K. Bartoszewicz: Małpa-człowiek. *Ateneum* 1882 t. 3-4. — T. Sinko: Polski głosiciel „stanu natury" z początku XVIII w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 45 (1909); odb. Kr. 1908. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 9 (1910)]. — I. Chrzanowski: Z dziejów satyry polskiej XVIII wieku. W-wa 1909. — Estr. XXV (1913), 53. — K. Bartoszewicz: Małpa-człowiek, nieznana satyra z początków XVIII w. W książce: Szkice i portrety literackie. T. 1. Kr. 1930. — T. Sinko: Pod murem ogrodu Epikura. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 53 nr 5 s. 261. — L. Kamykowski: Sielanka polska. (Zasadnicze linie rozwoju i kwestia dalszych badań). *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 171. — L. Kamykowski: Polski poemat satyrowy. *Spr. PAU* 1937 nr 5 s. 121-129. — R. Skulski: Sieniawscy w litera-

turze. Lw. 1938 s. 47. — W. Wąsik: Zagadnienie wartości kultury w Polsce w wieku Oświecenia. *Kultura i Wychowanie* 1938 z. 3 s. 223-226. — W. Borowy: O poezji polskiej w wieku XVIII. Kr. 1948. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958.

Zob. też t. 1: Małpa-człowiek.

PORĘBSKI STANISŁAW (XVI w.)

Inna forma nazwiska: Porembski; Przyrębski.

Domniemany autor skotopasek.

Szczegóły życia nieznane.

Uwaga: Nie wiadomo, czy jest on identyczny z autorem mapy księstwa oświęcimskiego, wyd. w Wenecji 1563 pod krypt. Sta. Por. (Zob. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 352; osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). A. Brückner wątpi, czy studiował w Padwie na wydziale prawnym w 1559.

TWÓRCZOŚĆ

Jan Kochanowski wspomina o nim we ,,Fraszkach" (ks. II, 55) jako o autorze ,,skotopasek", które u niego były ,,w tej wadze, żeby się mógł do nich i Teokryt przyznać". Dotąd nie odszukano jego utworów.

Utwory o autorstwie niepewnym

Zob. t. 1: Tymatas skotopas.

Zob. też: Otwinowski Erazm I, Twórczość poz. 1.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 2. — J. Czubek: Wstęp do: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 405-406].

POSZAKOWSKI JAN (1684—1757)

Historyk, pisarz religijny.

Ur. w 1684 na Litwie. W 1700 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu studiów w 1715 wykładał w Krożach humaniora i retorykę. W 1717 został prefektem szkół w Kownie. Przez trzy lata wykładał w Akademii Wileńskiej logikę, fizykę i metafizykę. W 1722-1733 przebywał w Nieświeżu, gdzie w 1725-1730 był domowym nauczycielem Hieronima Floriana Radziwiłła. W 1735 był rektorem jezuickiego kolegium słuckiego, a w 1739-1742 nieświeskiego. W 1737 wydawał w Wilnie ,,kalendarze polityczno-historyczne". Interesował się historią, zwłaszcza historią Kościoła. W 1742-1755 był spowiednikiem domu nowicjatu w Nieświeżu. Pod koniec życia został powołany na profesora języka francuskiego i historii powszechnej w kolegium nieświeskim. Zmarł 3 czerwca 1757.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nauka pp. dysydentów z nauką starodawnego Kościoła zniesiona, in gratiam tych Ich-Mościów, którzy protestują się, iż tak wierzą, jako wierzył i nauczał starodawny Kościół. Wil. (1733).

2. Głos Pasterza Jezusa Chrystusa wzywającego owieczki do owczarni swojej albo nauka katholicka praeliminarna, która podaje sposób w powszechności rozeznania prawdziwej religii chrześcijańskiej od nieprawdziwej i zmyślonej. T. 1. Wil. 1736;

t. 2 pt. Rozdział światła od ciemności, to jest nauka katolicka o Przenajświętszej Eucharystiej z nauką protestantów konfesji aużgburskiej w księgach ich symbolicznych zawartą zniesiona i we trzech traktatach przełożona. Wil. 1737;

t. 3 pt. Firmament prawdy trzema gwiazdami rozumy dyssydentów oświecający, to jest nauka katholicka o wzywaniu świętych, o modlitwie za umarłych i o czyścu z nauką ksiąg symbolicznych kościoła luterskiego i najprzedniejszych jego nauczycielów zniesiona. Wil. 1737 (dwa wyd.);

t. 4 pt. Lilia między cierniami, prawda między błędami, to jest: nauka katolicka o usprawiedliwieniu z nauką protestantów konfesjej aużburskiej w księgach ich symbolicznych zawartą zniesiona i we trzech traktatach przełożona. Wil. 1738;

t. 5 pt. Prawda z orłem i strzałą nad kacerskimi błędami górująca, to jest nauka katolicka o kościele Chrystusowym z nauką protestantów konfesji ausburskiej w księgach ich symbolicznych zawarta, zniesiona we trzech traktatach. Wil. 1740.

3. Konfesja albo wyznanie wiary jednostajnym konsensem i zgodą wszystkich zborów kalwińskich ułożone, a przez... roztrząśnione. W-wa 1742.

4. Historia luterska o początkach i rozkrzewieniu się tej sekty oraz niektóre rewolucje w sobie zawierająca. Wil. 1745.

5. Historia kalwińska o początkach, progresie i upadku tej sekty we Francji z różnych authorów, którzy żyli tych wieków, których się to stało i na co sami patrzyli... zebrana. Cz. 1. W-wa 1747;

cz. 2 pt. Historia o początku odszczepieństwa kościoła anglikańskiego i wejściu do niego herezji kalwińskiej i innych sekt, z Mikołaja Sandera, Edwarda Rychtona i z inszych po nich następujących pisarzów dziejów angielskich zebrana. W-wa 1748;

cz. 3 pt. Historii kalwińskiej część trzecia, w której się opisuje okazja i sposób rozmnożenia tej herezji w Belgium albo w Niderlandzie, z dwudziestu ksiąg księdza Famiana Strady... zebrana. W-wa 1749.

6. Summa historii uniwersalnej na dwie części rozłożona albo index kalendarzyków seu kolęd, które w Wilnie corocznie się wydają. Wil. 1748.

7. Summa historii cesarzów zachodnich, jako też wschodnich, i sułtanów ottomańskich, różne potem w sobie ciekawe rewolucje zawierająca, przez lat 4 kontynuowana, a teraz roku 1749 zakończona. Wil. b. r.

8. πτπ' Zohar, co znaczy splendor, jasność, światłość, z okazji starego żydowskiego Zoharu, Izraelitom przyświecający do poznania prawdziwego Mesjasza Jezusa Chrystusa. W-wa 1749.

9. Wojny święte dla odzyskania Ziemi Świętej z sukcesją królów jerozolimskich krótko zebrane z kronikarzów natenczas żyjących jako to Gwilhelma arcybiskupa Tyru, Ottona biskupa Fryzyngeńskiego, Roberta Mnicha, Orderyka, Sanuta, Suryty Gilberta Ord. S. Franc. Wil. 1749.

10. Antidotum contra antidotum, abo zbawienna przestroga, że lekarstwo duszne przeciwko apostazji przez Wojciecha Węgierskiego, niegdy superintendenta zborów ewangielickich, sporządzone i wygotowane, teraz świeżo w Królewcu roku Pańskiego 1750 drukiem publikowane i ogłoszone, jest wierutną dusz trucizną. Wil. 1754.

W 1737-1744 wydawał pierwsze kalendarze ,,polityczne", a w 1745-1749 okolicznościowe ,,kolędy".

P r z e k ł a d y

1. M. Gulielmi: Conspectus chronologiae. Tłumaczenie z łacińskiego... snadnie pomnożone rzeczami do Polski odnoszącymi się. Cz. 1-2. Wil. 1747.

2. J. Lambert: Kazania na niedziele całego roku i święta, nauki wielce do zbawienia potrzebne zawierające, z francuskiego na polski język przełożone. Cz. 1-2. Wil. 1752.

3. J. Lambert: Kazania na święta z francuskiego na polski język przełożone. Wil. 1752.

4. R. F. Bellarmin: Katechizm rzymski abo krótka nauka katolicka wszystkim chrześcijanom do zbawienia najpotrzebniejsza. Wil. 1752.

5. Absurda jansenistica, hoc est sceleratus per gratiam Paschasii Quesnelli Jansenistarum antesignani, ab omni culpa et poena immunis, uti evidentissime demonstrat sequens dialogus, seu colloquium theologi catholici cum Jansenista nunc primum ex gallico quo in Batavia prodiit sermone, latine redditum. W-wa 1755.

Wg Estr. jest to prawdopodobnie przeróbka dzieła Patouilletta.

6. J. P. Pinamonti: Droga do nieba wprzód od przeszkód uprzątniona, a potym przez cnoty teologiczne i moralne prosto do chwały wiecznej prowadząca. Wil. 1756.

OPRACOWANIA

J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Poszakowski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — W. Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII. Kr. 1891. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 3 cz. 1. Lw. 1902. — Estr. XXV (1913), 126. — J. Weyssenhoff: Polskie kalendarzyki polityczne. Lw. 1926.

POTOCKI PAWEŁ (pierwsza połowa XVII w. — 1674)

Historyk.

Ur. w pierwszej połowie XVII w.; syn Stefana, wojewody bracławskiego. Pisał się z Potoka. Kształcił się w kraju i za granicą w nie znanych dotąd ośrodkach, być może w Padwie. Żonaty był z Jarmolińską. Za Jana Kazimierza brał udział w wojnach. W 1655 podczas walk na Ukrainie został wzięty do niewoli moskiewskiej. Zyskał zaufanie cara; ożenił się po raz drugi z wyswataną przez cara Aleksego Eleonorą Sołtykową. W 1669 na mocy traktatu andruszowskiego wrócił do kraju. Został kasztelanem kamienieckim. Posłował do papieża. Zmarł w 1674.

TWÓRCZOŚĆ

1. Exercitationes oratoriae... lucubratae in secessu Patavino. Wenecja 1642, dr. dziedzice Imbertisa.

2. Historico-politicus sive questiones historicae et civiles. Ex libris III T. Livii... concinnatae. Kr. 1646, dr. Ł. Kupisz. Wyd. nast. Gdańsk 1670. (Możliwe, że istniał przekł. pol. pt. Historykopolityk z Liwiusza nowo zebrany i na język polski przełożony. Kr. 1649, dr. Ł. Kupisz).

3. Moschovia sive brevis narratio de moribus magnae Russorum monarchiae. Gdańsk 1670, dr. D. T. Rhetius.

4. Saeculum bellatorum et togatorum seu centuria elogiorum clarissimorum virorum Polonorum et Lithuanorum. Kr. 1702. (Wg F. M. Sobieszczańskiego 1670; Estr. uważa to za datę mylną).

Wydanie zbiorowe

Opera omnia. Wyd. J. A. Załuski. W-wa 1747, Druk. Kolegium T. J.

Obejmują m. in. poz. 1-4.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 3. Lw. 1740; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 7. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1841 s. 457. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Jemiołowski: Pamiętniki. Lw. 1850. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — J. Bartoszewicz: Paweł Potocki. *Snopek Lit. Dzieło zbior.* Poz. 1857. — S. K. Kossakowski: Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich. T. 2. W-wa 1860 s. 220. — F. M. S. (Sobieszczański): Potocki (Paweł). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — J. Bartoszewicz: Mikołaj Jemiołowski jako historyk. W książce: Studia historyczne i literackie. T. 1. Dzieła. T. 8. Kr. 1880.

POTOCKI WACŁAW (1621—1696)

Poeta.

Ur. 1621 (wg wzmianek w pismach własnych; nie przed 1623 wg daty intercyzy ślubnej rodziców; 1625 wg informacji w tytule kopii jednego z dzieł) w Woli Łużańskiej pod Bieczem. Był synem Adama herbu Śreniawa i Zofii z Przypkowskich, przyrodniej siostry Samuela Przypkowskiego (zob.). Wychowywał się w środowisku ariańskim; nauki pobierał wraz z starszymi braćmi, Janem i Jerzym, przypuszczalnie od domowego pedagoga. Mając lat siedemnaście służył wojskowo, zapewne w oddziałach hetmana Mikołaja Potockiego na Ukrainie. Powróciwszy wnet w strony rodzinne, po dokonanym (formalnie w 1646) podziale majątku, gospodarował w Łosiu; w 1652, jak się zdaje, przebywał przez krótki czas w Bardyjowie na Słowaczyźnie. W 1648 ożenił się z Katarzyną Morsztynówną (1631-1686). Miał troje dzieci: synowie Stefan (1651-1673) i Jerzy (1661-1691) zginęli w wyprawach wojennych przeciw Turkom; córka Zofia (1654-1677) wyszła w 1669 za mąż za Jana Lipskiego, starostę czchowskiego i (od 1676) sądeckiego. Mimo potępiania wojny polsko-kozackiej wziął udział w bitwie pod Beresteczkiem.

W okresie najazdu szwedzkiego zrazu poparł swego brata Jana, stronnika Karola Gustawa. Rehabilitując się za ten postępek, jako porucznik chorągwi powiatu czcho-

wskiego niemal przez dwa lata walczył przeciwko Szwedom i wojskom Rakoczego uczestnicząc m. in. w oblężeniu Krakowa zimą 1656/57 pod dowództwem Jerzego Lubomirskiego. W odwet żołnierze Rakoczego splądrowali w maju 1657 wieś Potockiego Łosie. Przeniósłszy się do przejętej po najstarszym bracie, Janie, Łużnej Górnej, mieszkał tam odtąd nieprzerwanie aż do śmierci.

Zniewolony uchwałą sejmu 1658, wymierzoną przeciw arianom, przeszedł na katolicyzm; żona jego pozostała arianką co najmniej do 1675 (w 1682 już nią nie była). Naraziło to poetę na liczne kłopoty, m. in. na proces sądowy (1662-1668): w czasie jego trwania przygotowywał się nawet w 1665 do opuszczenia kraju. W 1665-1667 szlachta województwa krakowskiego na sejmikach trzykrotnie brała go w obronę, uchwalając odpowiednie instrukcje dla posłów na sejmy. Podczas rokoszu Lubomirskiego, z którym Potocki sympatyzował, żołnierze z chorągwi królewskiej urządzili we wrześniu 1666 barbarzyński najazd na Łużnę, nie szczędząc samego pisarza. W 1667 sejmik proszowski obdarzył go w rekompensacie urzędem sędziego skarbowego województwa. W tym samym roku poeta został podstarościm bieckim; obowiązki podstarościego pełnił do 1674. W 1674 był sędzią grodzkim bieckim.

W 1669-1673 uczestniczył aktywnie w życiu sejmikowym; zrazu zwolennik Michała Wiśniowieckiego, rozczarowany po upadku Kamieńca, sympatię przeniósł na osobę hetmana a potem króla — Sobieskiego. Występował za wzmocnieniem władzy królewskiej i dziedzicznością tronu, a przeciw anarchii szlacheckiej. W 1678 otrzymał od Jana III godność podczaszego krakowskiego, którą w 1685 za zgodą królewską przekazał synowi Jerzemu; po śmierci syna król tej godności już mu nie przywrócił. Skutkiem zabójstwa, jakiego dopuścił się tenże syn na osobie swego szwagra w 1682, wyrokiem trybunału skazano także poetę, i to na wieczystą infamię, którą zdjęto jednak w wyniku apelacji.

W 1683 sejm mianował Potockiego komisarzem do śląskich granic. Ostatnią posługą publiczną pisarza był udział w misji wysłanej z sejmiku proszowskiego do biskupa krakowskiego w 1685 celem zapobieżenia nadużyciom kleru przy wybieraniu dziesięcin.

U schyłku życia, straciwszy wszystkich najbliższych, poświęcił się niemal wyłącznie pracy literackiej, pod opieką synowej Aleksandry z Rościszewskich, wdowy po Jerzym. Zmarł w pierwszych latach lipca i pochowany został w kościele reformatów w Bieczu 9 lipca 1696.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pojedynek rycerza chrześcijańskiego wierszem opisany. Powst. ok. 1648 (wg świadectwa poety utwór najwcześniejszy). Wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911.

Rkps Wirydarza: Ossol. nr 5888, nie zachowany. Inny odpis wiersza pt. Opisanie prawdziwego rycerza Chrystusowego — w rkpsie Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 16, k. (trzeciego liczbowania) 34-35, zniszcz. 1944.

2. Tydzień stworzenia świata (oraz) Pan Bóg dobry, człowiek zły we wszystkich drogach swoich. Powst. 1647-1652. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

3. Rozkosz światowa (oraz) Rozkosz duchowna. Powst. 1647-1655. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

4. Judyta. Powst. w drugiej poł. 1652. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

5. (Wirginia). Powst.: pierwsza red. 1652; druga-czwarta red. 1674-1675. Fragm. pierwszej red. pt. (nieoryginalnym?) Smutna przygoda i śmierć żałościwa nadobnej Wirginijej, dziewice rzymskiej — ogł. (z rkpsu S. Nowoszyckiego, mylnie przypisując autorstwo H. Lipskiemu) J. I. Kraszewski: Ułamek z poematu... *Athenaeum* 1841 t. 1. — Czwarta red. pt. Wirginia, rzymska panna — wyd. anonimowo w: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1777 t. 15 cz. 2 s. 213-279; toż wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

Rkpsy: pierwsza red.: Ossol. sygn. 1348/II, s. 271-284 (tekst niekompletny, pt. Wirginia panna, z rzymskiej historii wyjęta); rkps S. Nowoszyckiego, nie zachowany, wchodził niegdyś w skład obec-

nego rkpsu Muzeum Nar. w Kr. nr 7361;

druga red. (z dedykacją): Bibl. Kórn. nr 495, k. 1-18 (kopia: Ossol. sygn. 1823/II); Ossol. nr 691/I, k. 105-132 — w obu rkpsach pt. Historia o Wirginiej pannie, ręką ojcowską żałośnie zabitej;

trzecia red.: Bibl. Czart. nr 1888, k. 184-202; Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 38, k. 1-16 (tylko początek) zniszcz. 1944 — w obu rkpsach pt. Historia o Wirginiej pannie, od ojca swego w obronie czystości nożem przebitej;

czwarta red.: rkps Wirydarza, jw. poz. 1; rkps *Zabaw* nie zachowany.

Podobiznę jednej strony nie zachowanego rkpsu S. Nowoszyckiego podał J. I. Kraszewski przy wyd. jw.

Druga red. dedykowana Barbarze z Moskorowa Morsztynowej, starościnie kowalskiej.

6. Katalog monarchów i królów polskich. Powst. w pierwszej poł. 1654. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

7. Rokosz gliniański. Powst. zapewne 1654. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

8. Pieśni pokutne. Powst.: pierwsza wersja przed 1660; druga wersja po 1660; trzecia wersja 1674-1676.

Pierwsza wersja: Decyma pieśni pokutnych (10 pieśni) i Insze pieśni różnym czasom służące (5 pieśni). Wyd.: J. K. Plebański: Pieśni W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 4; A. Brückner, jw. poz. 1.

Druga wersja: 76 pieśni, w tym początkowe 10 stanowią drugą redakcję Decymy. Pieśń 22 ogł. A. Brückner: Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego. *Ateneum* 1891 t. 2 s. 23-24; pieśń 64 i 65 w całości oraz urywki pieśni 76, 47, 67, 61, 54 i 44 ogł. A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po W. Potockim. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 272-278 i odb.

Trzecia wersja: Pieśni pokutne (38 pieśni, w tym pieśni 28-37 stanowią trzecią redakcję Decymy, zaś pieśń 27 reprezentuje drugą redakcję pieśni 32 wersji drugiej).

Rkpsy: pierwsza wersja: rkps Wirydarza, jw. poz. 1;

autograf drugiej wersji: Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 3, obecnie Bibl. Nar. sygn. III. 3048, k. 1-51 (defekt, brak pieśni pierwszej i początku drugiej);

trzecia wersja (z dedykacją): Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047, k. 1-41.

Trzecia wersja zaopatrzona w dedykację Helenie z Tęczyna (z Ossolińskich) Lubomirskiej, wojewodzinie krakowskiej.

9. Syloret albo prawdziwy abrys po ciężkim straconych synów żalu im niespodziewańszego, tym większego smutnego ojca wesela. Starodawna z różnych greckich i łacińskich pisarzów wyjęta i polskim stylem nowo podana historia. Powst. 1674-1691, wg A. Brücknera przed 1680. (Po 1691 zaopatrzony w dedykację synowej, Aleksandrze Potockiej). Wyd.: (bez dedykacji; wiersza Na pochwałę historii Syloreta — i streszczenia prozą pióra wydawcy) pod nieautentycznym tyt. Syloret albo prawdziwy obraz nieosłabionego najdotkliwszymi przeciwnościami męstwa. B. m. (1764). — Dedykację pt. Poświęcenie mojej wielce i jedynie kochanej synowej, jejmości pani Aleksandrze ze Stogina Potockiej, podczaszynie krakowskiej, przy posłanym Sylorecie (z rkpsu Ossol.) ogł. L. Nabielak: W. Potockiego pisma nieznane. *Bibl. Ossol.* 1865 t. 6; przedr. P. Chmielowski przy wyd.: Wojna chocimska. W-wa 1880.

Rkpsy: autograf (bez dedykacji) Bibl. Jagiel. nr 132; kopie autografu: Ossol. sygn.: 40/II, 371/II; Bibl. AU w Kr. nr 1297; Arch. Radziwiłłowskie sygn. VI. 98, sygn. VI. 99, obecnie Bibl. Nar. sygn. akc. 6859 i sygn. akc. 6860; Bibl. Wilanowska nr 110, obecnie Bibl. Nar. sygn. akc. 6915 (na karcie tyt. mylnie nazwany autografem); Bibl. Zamoyskich nr 1091, obecnie w Bibl. Nar. (tylko cz. 1 — pocz. 10; kilka streszczeń prozą jest dodatkiem kopisty); Bibl. Czart. sygn. 1449 (tylko cz. 1-9); Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 91 (tylko cz. 1-9) zniszcz. 1944.

Dedykacja w rkpsie Bibl. PAN w Kr. nr 1297; odpis przy rkpsie Ossol. sygn. 40/II, skąd kopia w rkpsie Ossol. sygn. 3057/II. Wygładzona wersja dedykacji przy autografie Moraliów, zob. poz. 46, k. 693-695.

10. Na szczęśliwy ze Śląska powrót... Jerzego... Lubomirskiego. Powst. wnet po 13 lipca 1666. Fragm. ogł. S. Laskowski: W. Potockiego pisma nieznane. *Ruch Lit.* 1934; całość wyd. J. Nowak-Dłużewski: Poezja Związku Święconego i rokoszu Lubomirskiego. Wr. 1953.

Rkpsy: Bibl. Czart. nr 2079 s. 279-283; rkps A. Celińskiego w Cekowie pod Kaliszem, s. 267-270, nie zachowany.

11. (Lidia). Powst. po 1667. Wg J. Dürr-Durskiego jest to utwór wczesny, napisany po Rokoszu gliniańskim, zob. poz. 7. Wyd. J. Dürr-Durski pt. Historia Florydana z Lidią (wraz z dedykacją) w: Pisma wybrane. T. 1. W-wa 1953 (zob. Wyd. zbior. poz. 6).

Zaopatrzona w dedykację (Teofili) z Goraja Rejowej, wojewodzinie lubelskiej.

Rkps (zdefektowany, bez początku) w posiadaniu wydawcy. — Dedykacja w rkpsie Bibl. Czart. nr 2079 s. 284.

12. Historia o Argenidzie, królewnie sycylijskiej. (Przeróbka utworu Johna Barclaya pt. Argenis, 1621). Powst.: pierwsza red. przed 1669; druga red. po 1672; trzecia red. ok. 1678; czwarta red. po 1691 (zaopatrzona w dedykację Aleksandrowi Sobieskiemu, królewiczowi polskiemu). Czwarta red. wyd. (bez dedykacji, z nieautentycznym podziałem na rozdziały i streszczeniami prozą wydawcy) pt. Argenida. W-wa 1697; przedr.: Lipsk 1728; Poz. 1743. Wyciąg pt. Historia o Argenidzie, królewnej sycylijskiej. Kr. 1704. Fragm. ed. pierwszej przedr.: W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XV-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — Dedykacja (w wersji wygładzonej?) jedynie w Ogrodzie nie plewionym, wyd. zob. poz. 43.

Rkpsy: pierwsza red. (?): Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 2, zniszcz. 1944; Bibl. AU w Kr. nr 385, zaginiony;

druga red.: Ossol. sygn. 389/II;

trzecia-czwarta red.: Bibl. Czart. nr 1450 (bez dedykacji; czystopis reprezentuje trzecią red., naniesione zaś ręką poety zmiany i poprawki — czwartą red.).

13. Historia równej odwagi, ale różnej fortuny dwu pięknych Tressy i Gazele w Holandiej panien. (Dwa poematy pod wspólnym tyt.). Powst. 1675. Fragm. ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 332-334; całość (z rkpsu Bibl. Załuskich) wyd. A. Brückner w: Wiersze wybrane. Kr. 1924 *BN* I, 19 (zob. Wyd. zbior. poz. 2).

Rkpsy: Bibl. Kórn. nr 495, k. 36-55 (kopia: Ossol. sygn. 1823/II); Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 16, s. 1-39 (rkps z 1675), zniszcz. 1944.

14. Zebranie przypowieści i przysłowia (!) polskich. Powst. wnet po 2 maja 1669. Fragm. pt. Achilles i Ulisses — ogł. J. Dürr-Durski, jw. poz. 11.

Autograf Ossol. sygn. 2076/II k. 1-15 (kopie: Ossol. sygn. 1823/II i sygn. 3056/I).

Podobiznę karty tyt. autografu podał T. Mikulski: Literatura polska w autografach. Wr. 1947.

Słownik mitologiczny prozą; nie skończony.

15. Transakcja wojny chocimskiej... z różnych... relacyj... z łacińskiego na polskie... wierszem przetłumaczona. R. P. 1670, dnia decembra ostatniego. Powst.: pierwsza red. 1670; druga red. 1675. (Zaopatrzona w dedykację zięciowi poety, Janowi Lipskiemu). Pierwszą red. wyd. (z autografu, mylnie jako utwór Andrzeja Lipskiego) S. Przyłęcki pt. Wojna chocimska. Lw. 1850; przedr. P. Chmielowski. W-wa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej*; ed. skrócone: wyd. E. Bączalski. Lw. 1898; wyd. M. Dynowska. W-wa 1909 *Wybór Pisarzy Pol.*; toż przedr. W-wa 1933 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.*; całość wyd. kryt. A. Brückner. Kr. 1924 *BN* I, 75; fragm. wyd.: W. Taszycki, jw. poz. 12; J. Kijas. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 73.

Autograf pierwszej red.: Ossol. sygn. 1822/II (nieznacznie zdefektowany; odpisy: Ossol. sygn. 1348/II; Muzeum Nar. w Kr. nr 7361);

druga red.: Bibl. Czart. nr 2079; rkps A. Celińskiego w Cekowie pod Kaliszem, nie zachowany.

16. Do żałosnej Korony Polskiej po traktatach tureckich. Powst.: pierwsza red. u schyłku 1672; druga red. 1690/1691. Pierwszą red. wyd. (z rkpsu pozn.) B. Erzepki: W. Potockiego dwa nieznane poemata. Poz. 1889. — Tekst drugiej red. na czele Ogrodu nie plewionego, zob. poz. 43.

Rkpsy pierwszej red.: Bibl. Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 493 s. 485-487; Bibl. Krasińskich nr 381 s. 89-91, zniszcz. 1944.

Naśladowanie wiersza S. Przypkowskiego: Ad Poloniam de pactis cum Sueco prussicis a. 1630.

17. Merkuriusz nowy wygranej Sobieskiego. Powst. na przełomie 1672-73. Wyd.: jako utwór anonimowy z rkpsu własnego K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 1. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854; wg dwu rkpsów Ossol. i własnego L. Nabielak, jw. poz. 9; przedr. P. Chmielowski, jw. poz. 9.

Por. poz. 22.

Rkpsy: Ossol. nr 236 k. 270-271, nie zachowany; sygn. 1823/II k. 28-34; sygn. 3057/II s. 79-90 — Bibl. Krasińskich nr 355 s. 169-179, nr 650 (nr inw. 330) k. 159-164 — oba zniszcz. 1944; rkps Wójcickiego, nie zachowany.

18. Zgoda. Powst. na pocz. 1673. Wyd. (z rkpsu pozn.) B. Erzepki, jw. poz. 16.

Rkpsy: Bibl. Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 493 s. 479-485; Bibl. Krasińskich nr 381 (nr inw. 282) s. 83-89, zniszcz. 1944.

19. Periody. (18 trenów na śmierć syna Stefana, zmarłego 20 grudnia 1673). Wyd. (z opuszczeniem trenów 2, 4, 9 i 14) L. Nabielak. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4 s. 59-75 („period" 7-8, 10-13, 15, 17); 1865 t. 6

s. 154-162 („period" 1, 3, 5-6, 16, 18); całość wyd. P. Chmielowski, jw. poz. 9.

Autograf Ossol. sygn. 2076/II k. 16-27; kopie: Ossol. sygn. 1823/II i sygn. 3056/I. Podobiznę autografu podają: P. Chmielowski: Hist. lit. pol. Wyd. S. Kossowski. Lw. 1914 s. 390; J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. W-wa 1953 s. 347.

20. Pogrom turecki z Hussein paszą pod Chocimem A. D. 1673 d. 11 novembris. Powst. po 19 maja 1674. Początek (z Wirydarza poetyckiego) ogł. J. K. Plebański: Piśmiennictwo krajowe i zagraniczne. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3 s. 436-440; całość wyd. A. Brückner, jw. poz. 1.

Por. poz. 22.

Rkpsy: Bibl. Krasińskich nr 381 s. 48--83, zniszcz. 1944; rkps Wirydarza, jw. poz. 1.

21. Najaśniejszemu królowi, panu swojemu miłościwemu, życzliwy i wierny poddany przy niskim do nóg upadzie tę lichą prezentuje Pocztę. Powst.: pierwsza red. przed 3 stycznia 1675; druga red. przed 2 lutego 1676. Pierwsza red. pt. Panegiryk. Najjaśniejszemu królowi a panu swojemu miłościwemu przy niskim do nóg upadzie tę lichą autor prezentuje Pocztę. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 1. — Druga red. wyd. anonimowo wraz z: S. H. Lubomirski: Muza polska na tryumfalny wjazd najaśniejszego Jana III... na szczęśliwą koronację... do Krakowa. B. m. r.

22. Marsowa pod Kałuszą z ordą transakcja 1672. Powst. ok. 1675. Wyd. B. Erzepki (z mylnym tyt. Merkuriusz nowy, z rkpsu pozn.). *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 16 (1889) i odb.

Utwór złożony z przeredagowanych i poszerzonych wersji „Merkuriusza nowego" (poz. 17) i „Pogromu tureckiego" (poz. 20).

Rkpsy: Bibl. Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 493 s. 434-479 (defekt, bez początku); Bibl. Krasińskich sygn. 381 s. 41-83, zniszcz. 1944.

23. Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim. Powst. zapewne tuż przed Wielkanocą 1676 (wg J. Dürr-Durskiego przed Wielkanocą 1673). Fragm. ogł.: A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 280-286; R. Pollak. *Ilustr. Kur. Pol.* 1948 nr 86; całość wyd. M. Krzymuska i W. Budziszewska. Poz. 1949 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Zabytki Języka i Lit. Pol.* nr 1.

Rkps Bibl. Kórn. sygn. 494 IV 20 k. 18-35; kopia Ossol. sygn. 1823/II. Epilog również w rkpsie w posiadaniu J. Dürr--Durskiego.

Dedykowany Helenie z Ossolina Lubomirskiej, wojewodzinie krakowskiej.

Do chórów w całości lub w części skomponował muzykę S. B. Poradowski: Misterium wielkanocne do słów W. Potockiego na chór mieszany. B. m. r. (Poz. ok. 1935).

24. Sielanka albo raczej przy szczęśliwym JMP Jana z Lipia Lipskiego na starostwo sądeckie wjeździe od panien z Helikonu... niestawiana rymem kolejna. R. P. 1676, dnia 1 lipca. Fragm. (z rkpsu Bibl. Załuskich, gdzie w tyt.: „... dnia 1 czerwca") ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 314-315; całość (z rkpsu Bibl. Kórn.) wyd. J. Dürr-Durski, jw. poz. 11.

Rkpsy: Bibl. Kórn. nr 495 k. 56-63 (kopia: Ossol. sygn. 1823/II); Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 16 s. (drugiego liczbowania) 1-6 (tylko początek), zniszcz. 1944.

25. Libusza. Drabant albo raczej nowoświecki przez grzeczne damy... na sądeckim zamku chwytanym kołem odprawiony taniec. Powst. z okazji wesela Hieronima Lipskiego jesienią 1675. Fragm. ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 316-319. Całość zachowanego fragm. wyd. kryt. L. Kukulski: Wacława Potockiego „Libusza". *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

Autograf Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 3, obecnie Bibl. Nar. sygn. III. 3048 k. 52-58 (defekt, tylko początek).

26. Iovialitates albo żarty i fraszki rozmaite. Zbiór wierszy, zestawiony w całość z pocz. 1677. Wyd. b. m. 1747 (dwie nieco odmienne ed., z niektórymi tekstami zmienionymi lub zakrytymi cudzymi utworami przez cenzurę). Wybór przedr.: W. Taszycki, jw. poz. 12; fragm. J. Nowak-Dłużewski, jw. poz. 10; fragm. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Kr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.

Rkps Ossol. sygn. 5205/II (nieco zdefektowany, uzupełnia go kopia Bibl. Wilanowskiej, obecnie Bibl. Nar. sygn. akc. 6917).

Zbiór zawiera utwory, które w większości weszły później w skład „Ogrodu nie plewionego" zob. poz. 43, jako jego cz. czwarta.

27. Pełna Najjaśniejszemu Janowi III i Najjaśniejszej Mariej królestwu polskiemu na dzień obchodu patronów ich... (24 VI i 2 VII) R. P. 1678... od najniższego poddanego i sługi życzliwą prezentowana ręką. Wyd.: b. m. r. (egz. nie zachowany). Przedr.: A. Grabowski: Ojczyste spominki. T. 1. Kr. 1845 s. 209--218; P. Chmielowski, jw. poz. 9.

28. Pieśni nabożne. (Zbiór ośmiu pieśni). Powst. do 1678. Fragm. pieśni 7 i 8 ogł. A. Brückner, Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 278-279.

Rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 16, k. (trzeciego liczbowania) 1-34, zniszczony 1944; odpis początku pierwszej pieśni w rkpsie Ossol. sygn. 3047/II s. 6-7.

29. Siedm pieśni na siedm artykułów Modlitwy Pańskiej do Chrystusa Pana. Powst. ok. 1678. Nie wyd. Rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047 k. 114-120.

30. Pieśni nabożne z różnych miejsc Ewangeliej świętych... złożone i... ojczystym napisane wierszem R. P. 1678. Zbiór 51 pieśni, numerowanych omyłkowo 1-23 i 29-56; w tym pieśń 21 jest równobrzmiąca z pieśnią 7 Pieśni nabożnych (zob. poz. 28), końcowe zaś pieśni 45-56 stanowią wygładzony odpowiednik trzeciej wersji Pieśni pokutnych 16-23, 38, 24-26 (zob. poz. 8). Cztery pieśni (38-41) ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 287-294.

Rkpsy Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047 k. 121-179.

31. Rozbój duchowny na drodze zbawiennej a przy tym wizerunk miłosierdzia Syna Bożego Chryst(us)a Pana nad wszystkimi grzesznymi ludźmi. Powst. ok. 1678.

Rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047 k. 180-187. Por. A. Brückner: Spuścizna... jw. poz. 8, s. 286.

Por. poz. 34.

32. Smutne zabawy żałosnego po utraconych dziatkach rodzica. Zbiór 24 wierszy napisanych po śmierci córki, zmarłej 11 maja 1677. Wiersz Lessus parenaeticus — ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 308-313.

Rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9., obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047 k. 188-202.

33. Nowy zaciąg pod chorągiew starą triumfującego Jezusa... Krzyż albo historia krwawej męki... Chrystusa Pana... ojczystym... wyrażona rymem. R. P. 1679, dnia 1 augusta. Powst.: pierwsza red. 1679; druga red. 1680 lub może później. Druga red. W-wa 1698; przedr. Kr. 1745; fragm. przedr. W. Taszycki, jw. poz. 12. Różnice między pierwszą a drugą red. omawia A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 301-306.

W tyt. pierwodruku figuruje data 1 sierpnia 1680; być może jest to data powstania drugiej red., choć przypuszczalnie chodzi o omyłkę drukarską, a data drugiej red. jest późniejsza.

Rkpsy: pierwsza red.: Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 9, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3047 k. 42-113 (na początku pewne różnice w układzie i w wierszach wprowadzających w porównaniu z pierwodrukiem); Bibl. Czart. nr 1250; druga red.: Ossol. sygn. 2077/II.

34. Dzieje ewangeliczne. (Wierszowana parafraza czterech ewangelii). Powst. ok. 1681/1682. Do tekstu włączył poeta: Siedm pieśni (zob. poz. 29) w kształcie rozszerzonym; niektóre z Pieśni nabożnych (zob. poz. 30): pieśni 2 i 3 przerobione, pieśni 5, 46 i 54 bez zmian; Rozbój duchowny (zob. poz. 31). Fragm. ogł. A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 297-301.

Autograf Bibl. Załuskich sygn. XVII. F. 13 (bez początku i końca), zniszcz. 1944.

35. Arfa Starego Testamentu z Nowym. Utwór zaginiony. Wiad. ze wzmianki w Ogrodzie fraszek III, 87 (zob. poz. 43).

36. Prześladowanie Bożego Kościoła. Zapewne wierszowana parafraza Dziejów apostolskich. Zaginione. Wiad. jw. poz. 35.

37. Pieluszki Chrystusowe. Utwór o tematyce jasełkowej w formie kolęd lub misterium na Boże Narodzenie. Zaginione. Wiad. jw. poz. 35.

38. Krzyż Chrystusowy. Utwór zaginiony. Wiad. jw. poz. 35. Być może, odnosi się do Nowego zaciągu pod chorągiew starą triumfującego Jezusa, por. poz. 33.

39. Wieniec Najświętszej Panny. Inny tyt.: Wieniec Maryjej Panny. Powst. przed 1685, ok. 1685 zaopatrzony w dedykację synowej Aleksandrze. Utwór zaginiony. Dedykację (w kształcie wygładzonym?) wyd. A. Brückner w: Ogród fraszek. T. 1. Lw. 1907 s. 359-360.

40. Nagrobki różnych stanów i kondycji ludziom. Powst. przed 1686. Rkps Bibl. Jagiel. nr 101 k. 7-34.

Zawiera 128 — mylnie znaczonych jako 1-125 — epitafiów, w tym 70 znanych z Iovialitates, zob. poz. 26, i 58 powstałych później.

41. Smutne rozstanie z kochaną małżonką moją (oraz) Epitafium tejże. Powst. tuż po 10 lipca 1686. Wyd. J. Dürr-Durski, jw. poz. 12.

Rkps w posiadaniu wydawcy.

42. Abrys ostatniego żalu... utrapionego ojca po Jerzym, kochanym synu. (24 treny na śmierć syna Jerzego, zmarłego 15 kwietnia 1691). Fragm. piętnastu trenów ogł. F. Pułaski: Z nieznanych utworów W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 1.

Rkps Bibl. Krasińskich nr inw. 3365, s. 63, zniszcz. 1944.

43. Ogród, ale nie plewiony; bróg, ale co snop, to inszego zboża; kram rozlicznego gatunku. Zbiór fraszek, zestawiony w całość na przełomie 1690/1691. Wiersze części I-III powstały głównie w okresie 1677-1690; jako część czwarta weszły w jego skład Iovialitates, zob. poz. 26; w latach późniejszych poprawiany oraz uzupełniony (ok. 1694) częścią piątą.

Wyd.: wybór pt. Wety parnaskie. Wyd. P. Chmielowski, jw. poz. 9; całość wyd. A. Brückner pt. Ogród fraszek. T. 1-2. Lw. 1907; wybór przedr.: J. Lemański: Satyra polska. T. 1. W-wa 1914; J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1936; toż wyd. 2 W-wa 1957; J. Dürr-Durski, jw. poz. 12; J. Nowak-Dłużewski, jw. poz. 10; Fraszki. Wybór. Oprac. Z. Raułuszkiewicz. Ilustr. M. Berezowska. W-wa 1957; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958. Trzy fraszki ogł. (z rkpsu pozn.) T. Witczak: Ze spuścizny fraszkopisarskiej W. Potockiego. *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

Rkps podstawowy (częściowo autograf: poprawki w cz. I-IV oraz cz. V w całości ręką poety) Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 33, zniszcz. 1944. Egzemplarz wyd. A. Brücknera (tylko t. 1) skolacjonowany z tym rękopisem w posiadaniu R. Pollaka, część różnic ogł. R. Pollak: Poprawki tekstu... *Pam. Bibl. Kórn.* 1947.

Fragmentaryczne kopie rkpsu podstawowego: Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 16, k. 38-113, zniszcz. 1944; Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 1, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3049 k. (drugiego liczbowania) 84-180 (na k. 181-191 wiersze uzupełniające rkps podstawowy).

Rkpsy poszczególnych fragm., reprezentujące stan sprzed daty zestawienia zbioru w całość: rkpsy Iovialitates zob. poz. 26; Bibl. Czart. nr 783 k. 355--374; Ossol. sygn. 889/I (wiersze sprzed 1679; fragmentaryczna kopia: Ossol. sygn. 3057/II s. 17-76); Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 493 s. 342-381 (wiersze sprzed 1683); Arch. Radziwiłłowskie sygn. VI. 109, obecnie Bibl. Nar. sygn. akc. 6861 k. 123-290 (wiersze sprzed 1685); Bibl. Załuskich sygn. XVII. F. 35 k. 285-292, 299-324, zniszcz. 1944; Bibl. Jagiel. nr 110 (tzw. Wety parnaskie) s. 75-218 (wiersze sprzed 1685); rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 95 k. 1-36, zniszcz. 1944; rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 96 k. 1-71, zniszcz. 1944.

Podobiznę karty tyt. rkpsu podstawowego podał J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. W-wa 1939 s. 285; toż wyd. 2 W-wa 1953 s. 352.

Indeks imion własnych do ed. A. Brücknera „Ogrodu fraszek" oprac. S. Turowski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) i nadb.

44. Poczet herbów szlachty Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Powst. 1683-1695. Wyd.: Kr. 1696, dr. M. A. Schedel. Wiersz pt. Na orła polskiego przedr. W. Taszycki, jw. poz. 12; toż (fragm.) M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze staropolskiej. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 54; toż wyd. 2 Kr. 1951.

Por. poz. 45.

45. Odjemek od herbów szlacheckich. Powst. 1683-1695. Zbiór wierszy herbowych, które nie weszły w skład Pocztu herbów (zob. poz. 44). Przedmowę skierowaną do Andrzeja Żydowskiego ogł. w skróceniu (wg rkpsu Bibl. Załuskich) A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, s. 337-340.

Trzy wzajem uzupełniające się rkpsy: Bibl. Kórn. nr 495 k. 64-117 (kopia: Ossol. sygn. 1823/II); Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 30, obecnie Bibl. Nar. sygn. II. 3050 (oba z dedykacją; układ w rkpsie Bibl. Kórn. oryginalny, w rkpsie Załuskich zaś pochodzący od kopisty); Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 493 s. 414-420; rkps Bibl. Załuskich sygn. XIV. Q. 95 k. 38-49, zniszcz. 1944.

46. Moralia abo rzeczy do obyczajów, nauk i przestróg w każdym stanie żywota ludzkiego z łacińskich i z polskich przypowieści ojczystym krótko napisane wierszem. Powst. 1688-1696. Wyd.: pojedyncze wiersze ogł.: A. Brückner: Ostatnie lata W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 3; A. Brückner: Obrazki staroszlacheckie. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 4; A. Brückner: Spuścizna..., jw. poz. 8, cz. druga. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. s. 270-327; całość wyd. T. Grabowski i J. Łoś. T. 1-3. Kr. 1915-1918 *BPP* nr 69, 72-73; pojedyncze wiersze przedr.: M. Piszczkowski, jw. poz. 44; W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Autograf Bibl. Załuskich sygn. XIV. F. 1, obecnie Bibl. Nar. sygn. IV. 3049.

Podobiznę karty tyt. autografu podał J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. W-wa 1939 s. 277.

Wydania zbiorowe

1. Wojna chocimska. Wyd. P. Chmielowski. W-wa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej.*

Tu również Merkuriusz nowy...; Pełna...; Periody; Poświęcenie...; wybór z Wetów parnaskich.

2. Wiersze. Wyd. A. Brückner. Kr. (1920) *BN* I, 19; wyd. 2 rozszerzone pt. Wiersze wybrane. Kr. 1924.

3. Wybór poezji. Wyd. S. Adamczewski. W-wa 1930 *Wielka Bibl.* nr 140.

4. Wybór wierszy. Wyd. K. Czachowski. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 29; wyd. 2 W-wa 1950.

5. Wojna chocimska i wybór poezji. Wyd. J. Kijas. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 73.

6. Pisma wybrane. Oprac. J. Dürr-Durski. T. 1-2. W-wa 1953.

Wybór w przekł. ros. wyd. M. Żiwow i B. Stachiejew: Polskaja poezija. Moskwa 1963.

Materiały

Materiały do dziejów działalności wojskowej i politycznej — zob.: *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*. T. 2. 1621-1660. Wyd. A. Przyboś. Wr. 1955 nr 216.

INDEKS TYTUŁÓW

(Liczby oznaczają pozycje w rozdziale Twórczość — T)

OPRACOWANIA

S. Nowoszycki: Wiadomość o rękopiśmie poematu na wojnę chocimską. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 22-23. — A. T. (Tyszyński): [K. W. Wójcicki: wyd.: Merkuriusz nowy. W-wa 1843. Rec.]. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 3. — K. W. (Wójcicki): (Wiadomość o losach rękopisu „Wojny chocimskiej"). *Bibl. Warsz.* 1846 t. 4. — J. Majorkiewicz: O „Merkuriuszu nowym". W książce: Historia, literatura i krytyka. W-wa 1847; przedr. w książce: Pisma pośmiertne. T. 1. W-wa 1850. — (K. Szajnocha): Wojna chocimska. *Tyg. Pol.* (Lw.) 1848 nr 35. — S. Przyłęcki: Wstęp i wyd.: Wojna chocimska. Lw. 1850. [Rec.: (J. Szlachtowski). *Pam. Lit.* 1850 nr 19; *Czas Dod. Lit.* 1850 nr 20; replika: S. Przyłęcki. *Tyg. Lw.* 1850 nr 35-36;

toż *Pam. Gospodarski* 1850 nr 35 (*Dod. Lit.*); odpowiedź: *Czas. Dod. Lit.* 1850 nr 23]. — E. Iwanowski: Kilka rysów z „Wojny chocimskiej". *Dzien. Warsz.* 1851 nr 209-214; przedr. pt. O poematach starożytnych z wojny chocimskiej. W książce: E. Helleniusz (E. Iwanowski): Kilka rysów i pamiątek. Poz. 1860. — K. W. Wójcicki: Wojna chocimska. Poemat bohaterski... przez Andrzeja Lipskiego... *Bibl. Warsz.* 1851 t. 3. — (K. Szajnocha): Właściwy autor „Wojny chocimskiej". *Dzien. Lit.* (Lw.) 1852 nr 45-46. — J. Bartoszewicz: Helena z Potockich Morsztynowa. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 58; przedr. w: Dzieła. T. 7: Szkice z czasów saskich. Kr. 1880. — K. Szajnocha: W. Potocki, autor „Wojny chocimskiej". W książce: Szkice historyczne. T. 1. Lw. 1854; przedr. w: Dzieła. T. 1. W-wa 1876; toż wyd. 2 W-wa 1881. — S. Gruszczyński: Wojna chocimska. W książce: O Mickiewiczu... Dwie prelekcje. Poz. 1860. — K. Mecherzyński: O poemacie „Wojna chocimska" W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1. — L. Nabielak: W. Potocki i jego „Argenida". *Bibl. Ossol.* 1863 t. 2. — L. Nabielak: Poeci polscy XVII wieku. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4. — A. Bełcikowski: Wacław z Potoka Potocki. *Przegl. Pol.* 1868 t. 9 i odb.; przedr. w książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. [Rec.: K. Kaszewski. *Bluszcz* 1869 nr 12-13]. — K. Mecherzyński: Wiadomość o „Wetach parnaskich" W. Potockiego. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 38 (1869) i odb. Kr. 1868. —

A. Tyszyński: Wacław Potocki. Wizerunek. *Kronika Rodz.* 1874 nr 3-5; przedr. przy wyd.: Wojna chocimska. W-wa 1880. — W. Chotkowski: Wacław z Potoka Potocki i jego pisma. *Warta* 1876 nr 79, 81-87 i osob. Poz. 1876. — Marković: O „Osmanie" Gundulića w porównaniu z „Wojną chocimską" Potockiego i Krasickiego. 1880 (po serbsku). — P. Chmielowski: Wstęp i wyd.: Wojna chocimska. W-wa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej.* [Rec.: J. I. Kraszewski. *Biesiada Lit.* 1880 nr 258; B. Chlebowski. *Ateneum* 1881 t. 1]. — P. Chmielowski. Zapomniany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 279-282; przedr. w książce: Studia i szkice z dziejów literatury polskiej. S. I. Kr. 1886. — J. I. Kraszewski: „Wojna chocimska" W. Potockiego. *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* 1881 t. 1. — B. Chlebowski: W. Potocki jako autor „Wojny chocimskiej". *Ateneum* 1882 t. 2 i odb.; przedr. w książce: Pisma. T. 3: Studia nad literaturą polską wieku XVII. W-wa 1912. [Rec.: *Kłosy* 1883 nr 938]. — J. Rychter: „Orfeusz", nieznany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 101. — H. Biegeleisen: Rękopisy W. Potockiego. *Wiad. Bibliogr.* 1885 nr 1-3. — P. Chmielowski: Wacław Potocki. *Złota przędza.* T. 4. W-wa 1887. — J. Tretiak: Historia wojny chocimskiej 1621 r. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888 i odb. Lw. 1889; wyd. 2 Kr. 1921. — B. Erzepki: Wstęp i wyd.: Merkuriusz nowy. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 16 (1889) i odb. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1889; M. Maz. (Mazanowski). *Muzeum* 1889; J. K. Plebański. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3; S. T. (Tarnowski). *Przegl. Pol.* 1889 t. 93]. — B. Erzepki: Wstęp i wyd.: Dwa nieznane poemata... Poz. 1889. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1889; S. T. (Tarnowski). *Przegl. Pol.* 1889 t. 93; S. T. *Niwa* 1889 nr 18]. — J. H. Rychter: (Wiadomość o rękopisach poematów W. Potockiego). *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3. — A. Brückner: Bericht über seine... Reise 1889-90. *Sitzungsberichte d.... Akademie d. Wissenschaften zu Berlin* t. 51 (1890) i odb. Berlin 1890. — B. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tassa przez Piotra Kochanowskiego w stosunku do współczesnego stanu polskiej poezji i jej dalszego rozwoju. *Ateneum* 1890 t. 2; przedr. w: Pisma..., jw. [Rec.: E. Porębowicz. *Kwart. Hist.* 1893]. — J. K. Plebański: Pieśni W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 4 i nadb. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1891; *Ateneum* 1891 t. 3]. — I. Franko: Bajka węgierska W. Potockiego i „psia krew". *Wisła* t. 6 (1892). — E. Porębowicz: (O źródłach „Syloreta"). *Spr. AU Wydz. Filol.* 1892. — A. Brückner: Pośmiertna egzekucja. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4. —

A. Brückner: Początki teatru i dramat średniowieczny. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 3. — J. Czubek: Wacław z Potoka Potocki. Nowe szczegóły do żywota poety. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 8 (1895) i odb. Kr. 1894. [Rec.: W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1897; A. Brückner. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) dod.; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144]. — A. Brückner: Przysłowia. Kartki z dziejów literatury i kultury polskiej. *Ateneum* 1895 t. 3 s. 162-166. — A. Brückner: Ostatnie lata W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 3. [Rec.: W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1899]. — A. Brückner: Ze staropolskich anegdot i przypowieści. *Ateneum* 1896 t. 4. — A. Brückner: Obrazki staroszlacheckie. *Bibl. Warsz.* 1896 t. 4. — A. Mazanowski: Przegląd najnowszych badań z historii literatury polskiej (1893--1896). Kr. 1897 s. 50-53. — E. Bączalski:

Wstęp i wyd.: Wojna chocimska. Lw. 1898. [Rec.: T. Pini. *Muzeum* 1901]. — A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po W. Potockim. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) i odb.; toż cz. 2 *Rozpr. AU*, jw. t. 29 (1899) i odb. [Rec.: K. J. Heck: Prof. Brückner o W. Potockim. *Przegl. Powsz.* 1900 t. 68 - 1901 t. 69 i nadb. Lw. 1901]. — A. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. —

A. Brückner: Język W. Potockiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 31 (1900) i odb. [Rec.: S. Dobrzycki. *Przegl. Powsz.* 1901 t. 70]. — A. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 2 s. 540-542. — A. Brückner: Najnowsze studia krytyczne i biograficzne nad polskimi autorami wieku XVI i XVII. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144. — F. Pułaski: Z nieznanych trenów W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 1. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 3 (1904)]. — S. Morawski: Arianie polscy. Lw. 1906. — A. Brückner: O „Ogrodzie" i wydaniu jego słów kilka. Przy wyd.: Ogród fraszek. T. 2. Lw. 1907. [Rec.: F. Jaw. (Jaworski). *Kur. Lw.* 1907 nr 185; A. Nowaczyński. *Nowa Reforma* 1907 nr 337; A. P. (Piechnik). *Gaz. Kościelna* (Lw.) 1907 s. 178-179; 1908 s. 337-338; 1909 s. 276; J. Pietrzycki. *Nasz Kraj* 1907 s. 770; F. P. (Pułaski). *Bibl. Warsz.* 1907 t. 2; *Czas* 1907 nr 258; *Przew. Bibliogr.* 1907 nr 4; *Słowo* 1907 nr 312; I. Chrzanowski. *Książka* 1908 nr 2; M. Janik. *Krytyka* 1908; S. Turowski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908); J. S. *Kur. Poz.* 1908 nr 27; S. Dobrzycki. *Przegl. Powsz.* 1909 t. 103; autorec.: *** (A. Brückner). *Pam. Lit.* R. 7 (1908)]. — K. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — A. Brückner: Z powodu wydania „Ogrodu fraszek". *Pam. Lit.* R. 7 (1908). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) s. 138, 139-140]. — T. Grabowski: Nowe szczegóły do charakterystyki twórczości W. Potockiego. *Spr. AU* 1908 nr 3. — W. Ogrodziński: Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce XVI i XVII w. II. „Siloret" W. Potockiego. *Stromata in honorem C. Morawski.* Kr. 1908. — T. Smoleński: Golono-strzyżono. *Kur. Poz.* 1908 nr 199; toż *Słowo Pol.* (Lw.) 1908 nr 398. [Rec.: F. Krček. *Słowo Pol.* (Lw.) 1908 nr 406; S. Tomasik. *Kur. Poz.* 1908 nr 207]. —

R. Pollak: „Wojna chocimska" Potockiego a „Goffred" Tassa w przekładzie Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 3. — A. Brückner: Wstęp do wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911. — K. Nitsch: Z historii polskich rymów. Studium językowe. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* nr 1; przedr. w książce: Wybór pism polonistycznych. T. 1. Wr. 1954. — J. Śmieciuszewski: W sprawie źródeł „Wojny chocimskiej" W. Potockiego. *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII wieku. W książce: Pisma literackie. W-wa 1913.— J. Remerówna: „Argenis", porównanie oryginału Barclaya z tłumaczeniem Opitza i Potockiego. *Na rozstaju. Księga pam. ... gimn. H. Strażyńskiej w Kr.* Kr. 1914. — S. Serwin: Polacy i Polska w pismach W. Potockiego. *Spr. Gimn. w Brodach za r. szk. 1913/1914.* Kr. 1914. [Rec.: W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — S. Zawadzki: O pismach Łukasza Opalińskiego. W-wa 1914 *Tow. Nauk. Warsz. Prace Komisji do Badań Hist. Lit. i Oświaty.* — A. Wojtkowski: Charaktery w „Wojnie chocimskiej" Potockiego. *Kur. Poz.* 1916 nr 125 i nast. — T. Grabowski, J. Łoś: Wstęp i wyd.: Moralia. T. 1-3. Kr. 1915-1918. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920/21)]. —

T. Sinko: Diapeira Agamemnona i Chodkiewicza. *Eos* 1919/1920; fragm. przedr. pt. Wojna chocimska i Iliada. W książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* — A. Brückner: Wstęp i wyd.: Wiersze. Kr. (1920) *BN* I, 19; wyd. 2 rozszerzone pt. Wiersze wybrane. Kr. 1924. [Rec.: E. Haecker. *Naprzód* 1921 nr 86; E. Kucharski. *Kur. Lw.* 1921 nr 101; T. S. (Sinko). *Czas* 1921 nr 4; T. Wierzbowski. *Gaz. Warsz.* 1922 nr 210]. — E. Rappaport: W. Potocki jako satyryk. Kr. 1920 *Prace Hist.-Lit.* nr 14. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1922]. — H. Szucki: Erazm z Rotterdamu a Wacław Potocki. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920/21). — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 i odb.; przedr. rozszerzony w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 250. — R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 z. 2. — A. Brückner: Wstęp i wyd.: Wojna chocimska. Kr. 1924 *BN* I, 75. [Rec.: T. Grabowski. *Kur. Poz.* 1924 nr 178; T. S. (Sinko). *Czas* 1924 nr 153; K. Tyszkowski. *Muzeum* 1924; *Kur. Poranny* 1924 nr 157]. — W. Budka: Zbór w Łużnej. *Ref. w Pol.* 1926.— J. Śmieciuszewski: Kwiecie myśli z „Ogrodu" W. Potockiego. *I. Chrzanowskiemu — uczniowie lubliniacy.* Lubl. 1926. — J. Królińska: Staropolskie

misteria wielkanocne. *Tęcza* 1928 s. 4. — W. Bobek: „Argenida” W. Potockiego w stosunku do swego oryginału. Kr. 1929 *Prace Hist.-Lit.* nr 32. [Rec.: A. Brückner. *Ruch. Lit.* 1929; B. Gubrynowicz. *Pam. Lit.* R. 26 (1929)]. — T. Gr. (T. Grabowski): Nowe odkrycia polonistyczne. *Kur. Poz.* 1929 nr 540. — S. Adamczewski: Wyd. i oprac.: Wybór poezji. W-wa 1930 *Wielka Bibl.* 140. [Rec. K. Czachowski. *Wiad. Lit.* 1931 nr 390]. — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Cz. 1. Poz. 1930 s. 13-19. — S. Jodłowski: O formach „w oddziale”, „w zwierciadle” i „w oddziele”, „w zwierciedle”. *Język Pol.* 1930 nr 5. — R. Pollak: Rękopis Bibl. Kórnickiej nr 488. *Pam. Lit.* R. 27 (1930). —

J. Krzyżanowski: Mikołaja Reja „Historia w Landzie”. *Slavia* 1931 i odb.; przedr. w książce: Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru. W-wa 1935 *Bibl. Pam. Lit.* t. 4; wyd. 2 W-wa 1961 *Bibl. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* t. 3. — J. S. Bystroń: Przysłowia polskie. Kr. 1933 s. 42. — J. Krzyżanowski: Kazanie zbójnickie. *Głos Narodu* (Kr.) 1933 nr 103; przedr. zmieniony w książce: Paralele..., jw.; toż wyd. 2, jw. — J. Krzyżanowski: ‚Niósł ślepy kulawego...”. *Ruch Lit.* 1933; przedr. w książce: Paralele..., jw.; toż wyd. 2, jw.; por. *Spr. PAU* 1933 nr 3. — T. Mikulski: Ród Zoilów. Rzecz z dziejów staropolskiej krytyki literackiej. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 42. — L. Sternbach: Paremiografia polska XVII wieku. Cz. 2. *Spr. PAU* 1933 nr 3. — H. Gaertner: Ślady wymowy gwarowej w języku staropolskim. *Język Pol.* 1934 z. 2. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — S. Laskowski: W. Potockiego pisma nieznane. *Ruch Lit.* 1934. — W. Ziembicki: Objaśnienie fraszki W. Potockiego „Omyłka myśliwska”. *Pam. Lit.* R. 31 (1934); przedr. w: *Myślistwo wschodnie. Księga pam.* ... Wil. 1935. — J. S. Bystroń: Z dziejów polskiej pieśni ludowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) s. 66. — L. Kamykowski: Data śmierci W. Potockiego. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) i odb. — S. Laskowski: Aluzje polityczne w „Argenidzie” Potockiego. *Ruch Lit.* 1935. — M. Ogórek: Motyw bohaterstwa w literaturze. *Ruch Lit.*, jw., s. 103-104. — S. Windakiewicz: Ziemianin podgórski z czasów Sobieskiego. *Czas* 1936 nr 354. — A. Przyboś: Konfederacja gołąbska. Tarnopol 1936 s. 133-134. — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej”*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. — T. Sinko: Czy tylko „Polak mądry po szkodzie”? *Filomata* 1938 l. C. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — W. Fusek: Biecz i dawna ziemia biecka. Biecz 1939 s. 142-143. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1. Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 19. — S. Windakiewicz: Epika polska. Kr. 1939. —

A. M. Amman: Der Aufenthalt der ruthenischen Bischöfe Hypathius Pociej und Cyrillus Terlecki in Rom im Dezember und Januar 1595-1596. *Orientalia Christiana Periodica* t. 11 (1945). — T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947 s. 279; wyd. 2 W-wa 1951. — R. Pollak: Poprawki tekstu w wydaniu „Ogrodu fraszek” W. Potockiego. *Pam. Bibl. Kórn.* 1947. — Z. Stieber: Uwagi o języku W. Potockiego. *Prace Polon.* S. V (1947) i odb. 1948. — R. Wroczyński: Satyra staropolska. *Rzeczy Ciekawe* 1947 nr 2. — K. Budzyk: Wstęp do: Wybór wierszy. Oprac. K. Czachowski. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 29; wyd. 2 W-wa 1950. [Rec.: L. Banaszkiewicz: Sprawa polskiego baroku. *Polonistyka* 1949 nr 4]. — K. Czachowski: W. Potocki jako satyryk. *Nowiny Lit.* 1948 nr 37. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 228 i nn. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — R. Pollak: O W. Potockim, pisarzu staropolskim. *Świat* 1948 nr 14. — L. Banaszkiewicz: Sprawa polskiego baroku. *Polonistyka* 1949 nr 4. — Ż. Kormanowa: Arianie polscy. Na marginesie książki Dürr-Durskiego „Arianie... w świetle własnej poezji”. *Nowe Drogi* 1949 nr 4 s. 114 i in. — M. Krzymuska i W. Budziszewska: Wstęp i wyd.: Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim. Poz. 1949 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Zabytki Języka i Lit. Pol.* nr 1. [Rec.: K. Budzyk. *Pam. Teatr.* 1952 z. 2/3; T. Witczak: Dramat i teatr staropolski... *Pam. Teatr.* 1954 z. 2 (10) s. 111-113; 1955 z. 2 (14) s. 200]. —

K. Budzyk, J. Dürr-Durski: Stan badań i potrzeby nauki o literaturze okresu kontrreformacji. *O sytuacji w historii literatury polskiej.* (W-wa 1951) s. 140-141. — M. Szuster: Z zagadnień języka W. Potockiego. (Formy osobo-

we nazw zwierzęcych). *Prace Polon.* S. IX (1951). — Z. Ogonowski: Arianie polscy. W-wa 1952. [Rec.: C. Hernas: Problemy arianizmu. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 345]. — J. Dürr-Durski: Wstęp i wyd.: Pisma wybrane. T. 1-2. W-wa 1953. [Rec.: A. Sajkowski. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 1; C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 271; S. Grzeszczuk: Wśród pisarzy XVII wieku. *Życie Lit.* 1955 nr 21; A. S. Mágr. *Slavia* 1955 z. 1]. — S. Grzeszczuk: Arianie i ich najwybitniejszy poeta — Wacław Potocki. *Od A do Z* 1953 nr 47-48 (dod. do: *Dzien. Pol.*). — S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — W. A. Drapella: Ster. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Wiek XV-XX. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 3. — W. A. Drapella: Żegluga, nawigacja, nautyka. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Cz. 1: Wiek XVI-XVIII. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska*..., jw. z. 5. — K. Kamińska: Kilka uwag o pisowni i języku „Argenidy" W. Potockiego. *Prace Polon.* S. XII (1955). [Rec.: A. Siudut. *Język Pol.* 1956 z. 1 s. 69]. — Z. Kuchowicz: Literatura szlachecka wobec elekcji Michała Wiśniowieckiego. *Prace Polon.* S. XII (1955). — Z. Strzelczyk: Liczba podwójna u W. Potockiego. *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I Rozpr. Komisji Język.* t. 2 (1955). [Rec.: É. Décaux. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 279-280; A. Siudut. *Język Pol.* 1956 z. 1 s. 69-70]; por. Z. Strzelczykówna: Formy liczebników „dwa", „oba", „obadwa" i złożonych z „dwa": „dwanaście", „dwadzieścia", „dwieście" u W. Potockiego. *Język Pol.* 1953 z. 1; por.: Z. Stieber: Streszczenie pracy magisterskiej Z. Strzelczykówny pt. Formy liczebnika „dwa", „oba"... *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk. za r. 1949.* Łódź 1952. — J. Krzyżanowski: O najdawniejszych przysłowiach polskich. *Problemy* 1956 nr 4. — J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4. — R. Majewska-Grzegorczykowa: Nowa księga przysłów. Na marginesie zamierzonej edycji. *Poradnik Język.* 1956 z. 4. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 209-214. — L. Kukulski: Kilka omyłkowych haseł „Słownika" Lindego. *Poradnik Język.* 1957 z. 2. — W. Urban: Losy braci polskich od założenia Rakowa do wygnania z Polski. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 127. — Wacław Potocki. *Album pisarzy polskich.* W-wa 1956. — L. Kukulski: Nowe egzotyki. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) nr 1. — J. Tazbir: Nietolerancja wyznaniowa i wygnanie arian. *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660.* T. 1. W-wa 1957. — L. L. Thomas: Nowy zajazd na Podgórzu karpackim, czyli co się stało ze „snopami" Potockiego. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. — J. Dürr-Durski: Wacław Potocki w okresie działalności politycznej. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego. Nauki Hum.-Społ.* z. 10 (1958). — O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — L. Kukulski: Zagadka tzw. „Iovialitates" W. Potockiego. *PAN Spr. Nauk. Wydz. Nauk Społ.* 1958 z. 6. — Z. Saloni: „Zuzanista" to nie nowotwór W. Potockiego. *Język Pol.* 1960 z. 4. — L. Kukulski: Wino, psy, heretyk i komentatorzy. Anatomia jednej przypowieści W. Potockiego. *Pam. Lit.* R. 52 (1961). — W. Semkowicz: Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich. W-wa 1961. — S. Szlifersztejnowa: Wokół zagadnienia autentyczności autografu „Syloreta" W. Potockiego. *Poradnik Język.* 1961 z. 7. — J. Zaremba: W. Potockiego ziemia podgórska. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961 *Prace Komisji Historycznolit. Kr. Oddz. PAN* nr 1. — L. Kukulski: Prolegomena filologiczne do twórczości W. Potockiego. Wr. 1962 *Studia Staropol.* t. 10. [Rec.: T. Ulewicz. *Ruch Lit.* 1963 z. 2]. — L. Kukulski: Wacława Potockiego „Libusza". *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6. — T. Witczak: Ze spuścizny fraszkopisarskiej W. Potockiego. Tamże. — Z. Saloni: Neologizmy w dziełach W. Potockiego. *Pam. Lit.* R. 53 (1962). — K. Budzyk: Potocki — bajkopisarz. *Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej.* W-wa 1963.

POWODOWSKI HIERONIM (1547 lub 1543—1613)

Kaznodzieja, polemista, teolog.

Ur. w 1547 (wg J. Korytkowskiego 1543) w Gnieźnie; syn Wawrzyńca i Urszuli z Kamieńskich. Po bliżej nie znanych początkowych studiach został pisarzem kancelarii królewskiej. W czerwcu 1565 otrzymał od króla jako beneficjum kanonię poznańską.

Od kwietnia 1571 był na studiach w Padwie, w następnym roku udał się do Rzymu, gdzie prawdopodobnie do października 1574 studiował teologię i uzyskał doktorat. We Włoszech też z rąk opiekuna swego Stanisława Hozjusza otrzymał święcenia kapłańskie. Po powrocie do kraju wygłaszał kazania w czasie sejmu toruńskiego w 1576, warszawskiego 1578, a w 1577 na synodzie piotrkowskim. W 1579 był deputatem trybunału koronnego w Lublinie, gdzie dyskutował z Janem Niemojewskim. W 1583 występując jako archidiakon kaliski i sekretarz królewski objął kanonię gnieźnieńską; w dwa lata później przeniósł się do Krakowa na archiprezbiterię przy kościele Mariackim. W 1588 został kanonikiem krakowskim. Zawzięcie walczył z arianami. Zmarł 23 czerwca 1613 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Catechism Kościoła powszechnego. Poz. 1577, dr. M. Nering.

2. Kazania niektóre o szczyrym Słowie Bożym. Poz. 1578, dr. J. Wolrab.

Pierwowzorem tego zbioru są H. Powodowskiego „Conciones aliquot piae et eruditae: de puro Dei verbo..." Poz. 1578.

3. Korab zewnętrznego potopu, czyli sposób zbawienny przeciw zbytkom w jedzeniu i piciu. Kr. 1578, dr. M. Szarffenberg. Inne wyd. pt. Korab zewnętrznego potopu, którym przez obżarstwo a opilstwo... wielka część krześciaństwa duchownie zatonęła. Kr. 1578, dr. M. Szarffenberg. Fragm. przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV--XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

4. Disputacia... z ministrem zboru nowoariańskiego śmigielskiego Janem Krotowiciuszem... jawnie odprawowana dnia 27 grudnia w roku 1581. Poz. (1581), dr. J. Wolrab. Wyd. nast. Kr. 1586.

5. Wędzidło na sprosne błędy a bluźnierstwa nowych arianów. Poz. 1582, dr. J. Wolrab. (Por. poz. 8). Fragm. listu dedykacyjnego do Stefana Batorego przedr. L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959.

Odpowiedzieli: J. Niemojewski: Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu. B. m. 1583; M. Czechowic: Epistomium na Wędzidło. B. m. (1583).

6. Pochodnia Kościół Boży prawdziwy od ciemnych jaskiń kacyrskich nieomylnymi znakami rozeznawająca. Poz. 1584, dr. J. Wolrab.

7. Żywot pobożnych i świątobliwych cnot człowieka, szlachetnego Tomasza Zieleńskiego. Poz. 1586, dr. J. Wolrab. (Egz. zaginiony). Wyd. nast.: Poz. 1622; Poz. 1644; wyd. ze wstępem M. Chwaliszewskiego. Poz. 1822.

8. Wędzidła na błędy i bluźnierstwa nowoariańskie. Części wtorej księga pierwsza. Kr. 1588, Druk. Łazarzowa. (Por. poz. 5).

9. Disputacia wtóra... z smigielskimi rożnobożany. Poz. 1592, dr. wdowa i dziedzice J. Wolraba.

10. Weryfikacja disputacjej wtórej smigielskiej. Poz. 1594.

11. Proposicia z wyroków Pisma św. zebrana na sejm walny koronny krakowski w roku 1595. Kr. 1595, dr. J. Siebeneicher.

12. Christologiae seu sermonum de Christo pars prior. Kr. 1602, dr. A. Piotrkowczyk; ... pars secunda. Kr. 1604, Druk. Łazarzowa; ... tertiae ultimae partis, sectio prior. Kr. 1606, dr. S. Kempini; ... partis tertiae sectio altera. Kr. 1610, dr. M. Lob.

13. Threnus.

Estr. nie zna. Wiad. podał H. E. Wyczawski: Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI wieku. *Polonia Sacra* 1955 z. 1 s. 49.

Listy

1. Od Stanisława Reszki, dat. w Rzymie 15 października 1586. Wyd. S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

2. Listy w archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Siedem listów (jeden we fragm.) do kapituły gnieźnieńskiej z 1587-1608 ogł. J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 3. Gniezno 1883 s. 270-274.

3. Trzy listy H. Powodowskiego w Arch. Kościoła Mariackiego w Krakowie.

OPRACOWANIA

S. F. Lauterbach: Ariano-socinismus olim in Polonia. Frankfurt 1725. — M. Chwaliszewski: Wstęp do wyd.: Żywot pobożnych i świątobliwych cnot człowieka. Poz. 1822. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o życiu i pismach. ks. H. Powodowskiego. *Arch. Teolog.* (wyd. J. N. Jabczyński) t. 2 (1837). — J. Łukaszewicz: O arianach. *Czas* 1852

s. 264. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 119-134; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — F. M. S. (Sobieszczański): Powodowski Hieronim. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — E. Callier: H. Powodowskiego Katechizm i Skarbnica r. 1577 i 1581. Przyczynek do bibliografii XVI wieku. *Lech* 1879. — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 3. Gniezno 1883. — S. Estreicher: Ustawy przeciwko zbytkowi w dawnym Krakowie. *Roczn. Kr.* t. 1 (1898) s. 120 i odb. — W. Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za rządów Zygmunta III. W-wa 1902. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — I. Chrzanowski: O kazaniach sejmowych Skargi. Wstęp do wyd.: P. Skarga: Kazania sejmowe. Wyd. 2 W-wa 1912 s. 18-31. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. — L. Chmaj: Andrzej Wiszowaty jako działacz i myśliciel religijny. *Ref. w Pol.* 1921. — J. Płokarz: Jan Niemojewski. Studium z dziejów arian polskich. *Ref. w Pol.* 1922.— S. Kot: Wstęp do: P. Skarga: Kazania sejmowe. Kr. 1925 *BN* I, 70 s. LXIII n. — A. Białecki: Powodowski a Skarga. *Przegl. Homiletyczny* t. 4 (1926) s. 109-116. — A. Białecki: Powodowskiego kazanie na pogrzebie Stefana Batorego. Analiza i ocena. *Przegl. Homiletyczny* t. 5 (1927) s. 118-124. — M. Loret: Polskie pielgrzymstwo naukowe w Rzymie od XVI-XVIII w. *Nauka Pol.* t. 11 (1929) s. 154. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 68-69. — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — J. Seruga: Zaginiony druk poznański Jana Wolraba z XVI wieku. *Czas* 1934 nr 299-300 i odb. — S. Kot: Dysputacje arian polskich. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 341 nn. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — P. Czaplewski: Hieronim Rozrażewski a książka. *Silva Rerum* 1938 z. 1/2. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 14. — E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946.— S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — C. Pilichowski: Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI w. (1570-1595). *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 654 i in.; toż w odb. zbior. pt. *Studia Poznańskie.* Cz. 2. Poz. 1954 *Bibl. Przegl. Zach.* z. 7. — S. Szczotka: Wielkopolanie w polskim Odrodzeniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 604 i in.; por. *Życie Szkoły Wyższej* 1954. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. — H. E. Wyczawski: Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI wieku. *Polonia Sacra* 1955 z. 1 s. 49. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 34. — J. Tazbir: Walka z braćmi polskimi w dobie kontrreformacji. *Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 173 i in. — J. Nowacki: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T. 1: Kościół katedralny w Poznaniu. Studium historyczne. Poz. 1959. — L. Szczucki, J. Tazbir: Wstęp i wyd.: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959. — S. Tworek: Działalność polityczna i reformacyjna Pawła Orzechowskiego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 4 (1959) s. 108-109. — A. Glinka: Hieronim Powodowski, teolog polemista XVI w. *Nasza Przeszłość* 1961 t. 13.

z POZNANIA PIOTR (początek XVI w. — 1579)

Inne formy nazwiska: Posnaniensis; Posnanita; Poznańczyk.

Tłumacz.

Ur. na początku XVI w. w Poznaniu. Początkowe nauki pobierał w Akademii Lubrańskiego. Po otrzymaniu stopnia magistra w Akademii Krakowskiej wykładał tam w 1537-1540 na wydziale nauk wyzwolonych, po czym udał się do Włoch na studia medyczne,

które zakończył w październiku 1543 uzyskaniem dyplomu doktorskiego. Po powrocie objął katedrę medycyny w Akademii. W początkach 1548, przyjęty jako lekarz na służbę Zygmunta Augusta, osiadł na stałe przy dworze i towarzyszył królowi we wszystkich jego podróżach aż do ostatniej knyszyńskiej w 1572. W 1558 był kantorem przemyskim, a od 1562 kanonikiem krakowskim, następnie także sandomierskim. Przyjaźnił się z Szymonem Marycjusem. Zasłynął jako działacz charytatywny. Zmarł 22 września 1579 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Księgi Jezusa syna Syrachowego Ecclesiasticus rzeczone. Lubl. 1535. Wyd. nast. Kr. 1541, dr. H. Wietor.

Unikat ed. 1535 (nie znany Estr.) Bibl. Uniw. Uppsala.

Listy i materiały

1. Do Szymona Marycjusa, dat. w Krakowie 1553; w Krakowie 13 lipca 1553; w Wilnie 1 września 1554. Ogł. S. Kot: Szymona Mariciusa z Pilzna korespondencja z lat 1551-1555. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 16 nr 2 (1929).

2. Sześć listów od S. Marycjusa z 1551-1554. Ogł. S. Kot, jw. poz. 1.

3. Pismo Stefana Batorego do Mikołaja Przerembskiego, biorące w obronę interesy Piotra z Poznania jako prowizora dóbr Radzice i Świerczynka, dat. w Włocławku 23 marca 1577. Ogł. J. Lachs: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI wieku. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1910) s. 169-170.

OPRACOWANIA

J. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania. T. 2. Poz. 1838 s. 213-215. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839 s. 192. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 90-91. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 3. Poz. 1851 s. 28, 108-109. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 336-337. — F. M. S. (Sobieszczański:) Poznania (Piotr z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — J. Oettinger: Rys dziejów wydziału lekarskiego Uniw. Jagiel. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 6 (1878) i odb. — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — J. Lachs: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI wieku. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty* w *Pol.* t. 12 (1910) s. 143. — F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w Polsce. W-wa 1911.— J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. —

M. Sus: Studia uniwersyteckie Poznańczyków w XV i XVI wieku. *Kronika Miasta Poz.* 1950 nr 2 s. 123-124. — J. Jankowiak: Postępowe tradycje medycyny w Poznaniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 9/10 s. 116; toż w odb. zbior. pt. *Studia poznańskie.* Cz. 2. Poz. 1954. — L. Hajdukiewicz: Krakowska szkoła zamkowa 1510-1801. *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955) s. 234-235. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 16, 31.

z PRAGI HIERONIM (ok. 1370—1440)

Właściwe imię: Jan.

Inne formy nazwiska: Johannes Silvanus; Mniszek (Munchek).

Kaznodzieja, teolog.

Ur. przypuszczalnie ok. 1370 w Pradze. Był Czechem, synem Wojciecha. Kształcił się na uniwersytecie praskim, gdzie uzyskał doktorat prawa kanonicznego i profesurę. Wykładał także teologię. Zarazem wstąpił do zakonu kanoników regularnych. Prawdopodobnie ok. 1394 przybył do Polski, został kaznodzieją obozowym wojsk królewskich i spowiednikiem Władysława Jagiełły. Pracował jako misjonarz na Litwie i Żmudzi

zapewne w 1394-1398. W 1410 został pierwszym opatem nowo założonego klasztoru kanoników regularnych w Nowym Sączu i działał usilnie w kierunku reformy życia zakonnego. Jako teolog zwalczał Jana Husa. W 1413 zrzekł się opactwa, udał się do Włoch i przybrawszy imię Hieronima osiadł w eremie kamedułów opodal Arezzo. Trzy lata spędził na misjach w Ziemi Świętej. W 1432 dwukrotnie występował przed soborem w Sienie, następnie w Bazylei, skąd w 1433 przybył do Polski jako legat soboru. Zmarł 17 lipca 1440 w Wenecji.

Uwaga: Nie należy mylić go z współczesnym mu Hieronimem z Pragi, husytą, straconym na stosie w 1416.

TWÓRCZOŚĆ

1. Linea salutis aeternae. (Zbiór kazań). Powst. 1405. Rkps z XV w. w Bibl. Nar. sygn. III. 4031.

2. Exemplar salutis. (Zbiór kazań). Powst. 1408-1409. Rkpsy: Bibl. Nar., jw. poz. 1; Ossol. nr 1490/II; Bibl. Kapituły Kr. nr 158. Wstęp i fragm. ogł. A. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 24 (1895) i odb.

3. Quadragena salutis. (Zbiór kazań). Powst. po 1409 (przypuszczalnie poza Polską). Rkpsy: Bibl. Kapituły Kr. nr 150; Bibl. Uniw. Wr. I, Folio 754. Początek przedmowy i in. fragm. ogł. I. Polkowski: Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 3 (1884) s. 107 i odb.; dalszy ciąg przedmowy ogł. A. Brückner, jw. poz. 2 s. 370-371.

4. Kazania i traktaty (m. in. traktat przeciw czterem artykułom husyckim). Wyd.: *Annales Camaldulenses ordinis S. Benedicti.* T. 9. (Wenecja) 1773.

Kazanie na dzień św. Romualda. Wyd.: *Acta Sanctorum* oo. bollandystów.

O innych dziełach oraz rkpsach dzieł Hieronima z Pragi zob.: A. Brückner, jw. poz. 2; A. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 1.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 1. — A. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 24 (1895) s. 49-50 i odb.; cz. 2. Tamże s. 355-373 i odb.; cz. 3. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 25 (1897) s. 168-183 i odb. Kr. 1896. — J. Bidlo: Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský. *Časopism Musea Království Českého* t. 69 (1895). — J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 1. W-wa 1902 s. 23-37. — B. Vydra: Polská středověká literatura kazatelská a jeji vztahy ke kazatelské literatuře české. Praga 1928 s. 97-111. [Rec.: J. Bidlo. *Časopis Matice Moravské* 1929]. — W. Kłapkowski: Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca. W-wa 1932. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce 968-1831. W-wa 1932. — M. Andziulytė-Ruginienė: Žemaičių christianizacijas pradžia. Die Anfänge der Christentums in Žemaiten. *Athenaeum* t. 7 (1936) i osob. Kowno 1937. — J. Macek: Husité na Baltu a ve Velkopolsku. Praga 1952 *Za svobodu lidu* z. 9; przekł. pol. D. Reychman pt. Husyci na Pomorzu i w Wielkopolsce. W-wa 1955 s. 26-27, 42. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Szkice i materiały. W-wa 1953.

PRAŻMOWSKI ANDRZEJ (zm. 1592)

Inne formy nazwiska: Prasmoviusz z Radziejowa; Praźnitius; Andrzej z Przasnysza.

Polemista kalwiński.

Ur. w pierwszej połowie XVI wieku. Pochodził zapewne z rodziny plebejskiej. Ok. 1545 był proboszczem kościoła Św. Jana w Poznaniu. Usunięty z probostwa za szerzenie nauki Kalwina, udał się na Kujawy i osiadł najpierw w Liszkowie u Jakuba Niemojewskiego, następnie w Radziejowie, gdzie pod protekcją Rafała Leszczyńskiego założył główne siedlisko wyznania helweckiego w Wielkopolsce. Był towarzyszem zborowym Jakuba Sylwiusza (zob.). Na zjeździe sandomierskim w 1570 wybrany został seniorem krakowskim. Po krótkim pobycie w Krakowie wrócił do Radziejowa, gdzie pozostał aż do śmierci. Zmarł 13 marca 1592.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przestroga druga braciej. Kr. 1564, dr. M. Wirzbięta. (Estr. notuje za A. Węgierskim tylko łac. druk pt. Admonitio de dissensionibus ecclesiae, 1564).

2. Rozmowa jezuitów poznańskich... którą mieli z... Andrzejem Prasmoviuszem... o małżeństwie i bezżeństwie kapłańskim. (Tor.) 1581, dr. M. Nering.

3. Questia o Kościele Bożym. Tor. 1582.

4. Ad calumnias et blasphemias Andreae Pliscii... responsio. B. m. 1585. (Odpowiedź w jęz. pol.).

5. O Kościele Bożym i znakach jego. Królewiec 1585, dr. J. Osterberger.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum. Utrecht 1652 s. 407-408; wyd. nast. rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu w XVI i XVII wieku. Poz. 1832 s. 22. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 27-29, 341-342 i in.; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Prażmowski (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1 cz. 1-2. Lw. 1900. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 184. — J. N. (Niedzielski): Prażmowski Andrzej. *Podręczna enc. kościelna.* T. 31/32 (1913). — A. Kawecka-Gryczowa: Jakub Sylvius a rozłam w zborze małopolskim. *Ref. w Pol.* 1937/1939.

PROSKI SAMUEL (1636—ok. 1710)

Pamiętnikarz.

Ur. w końcu 1636 w Kosieczynie, w powiecie kościańskim. Był synem Stanisława i Barbary z Gnińskich. O młodości i studiach brak wiadomości. Był biegły w wielu językach, znał włoski, niemiecki, francuski, holenderski i perski. Dwa lata służy na Krecie i we flocie weneckiej. Potem przez kilka lat przebywał na wyspach Korfu, Xanto, Kefalonii i Malcie. Po powrocie (ok. 1677) towarzyszył swemu wujowi, Janowi Gnińskiemu, w poselstwie do Mahometa IV, następnie jako rezydent przy wezyrze wziął udział w wyprawie na Czehryń. Wkrótce potem został rezydentem Rzeczypospolitej przy dworze sułtańskim, na którym to stanowisku wytrwał dziewięć lat. Uzyskał godność kawalera maltańskiego. Od 1690 do 1697 był posłem polskim na dworze cesarskim w Wiedniu. W 1698-1699 podróżował do Rzymu i na Maltę. Ostatnie lata życia spędził zapewne w dobrach Zamoyskich. Zmarł po 21 lutego 1710.

TWÓRCZOŚĆ

1. Diariusz expeditiej spod Isachcy nad Dunajem... do obozu tureckiego pod Czehryń przy boku wezyra JMści Kara Mustafa Paszy... 1678. Wyd. F. Pułaski: Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego... do Turcji. W-wa 1907 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 20/22.

Rkps Bibl. Czart. nr 407.

2. Diariusz legaciej tureckiej J. W. Jana Gnińskiego, wdy chełmińskiego, do Mechmet sułtana cesarza constantinopolskiego w roku pańskim 1677. W formie skróconej przedstawiony przez J. Gnińskiego (zob.) na sejmie w 1679. Wyd. F. Pułaski, jw. poz. 1. Tu nadto m. in. reprodukcje obrazów, przedstawiających sceny z poselstwa, i podobizny rkpsów.

Proski jest co najmniej współautorem tej relacji. Diariusz obejmuje czas od 8 maja 1677 do 12 czerwca 1678.

Listy i materiały

1. Do J. Gnińskiego, dat. z Adrianopola 12 stycznia 1679; 17 stycznia 1679. Wyd. F. Pułaski, jw. Twórczość poz. 1, s. 421-426.

2. Do Jana III Sobieskiego, dat. z Wiednia 5 października 1682; 20 lutego 1695; 13 maja 1696. Ogł. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 2. Kr. 1840.

3. Instrukcja dyplomatyczna od J. Gnińskiego, dat. z Isakczi (nad Dunajem) 15 czerwca 1678. Wyd. F. Pułaski, jw. Twórczość poz. 1, s. 348-357.

4. Pisma i dokumenty różne (listy prywatne i dyplomatyczne, papiery dot. sprawy przyjęcia S. Proskiego do zakonu maltańskiego). Były w: Arch. Wielkiego Przeoratu Maltańskiego w Pradze; Arch. maltańskie w Wiedniu; Arch. Główne Akt Dawnych w W-wie; Bibl. Zamoyskich.

Wiad. podał Z. Wdowiszewski: Przodkowie S. Proskiego. ... *Mies. Heraldyczny* 1930 nr 7.

OPRACOWANIA

F. Pułaski: Wstęp do wyd.: Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego... do Turcji. W-wa 1907 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 20/22. — Z. Wdowiszewski: Przodkowie S. Proskiego, kawalera maltańskiego i dyplomaty polskiego XVII w. *Mies. Heraldyczny* 1930 nr 7. — K. Piwarski: Między Francją a Austrią. Z dziejów polityki Jana III Sobieskiego w latach 1687-1690. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 69 (1933) i odb. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — M. Madaj: Z dziejów misji polskiej na Krymie. *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958).

PRUSZCZ PIOTR JACEK (HIACYNT) (1605—ok. 1668)

Inne nazwisko: Piotr Szczepanowski.

Autor opisu Krakowa, pisarz dewocyjny.

Ur. w 1605 w Tucholi w Prusach Królewskich. Był pedelem Akademii Krakowskiej. Zmarł ok. 1668. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Stołecznego miasta Krakowa kościoły i klejnoty, co w nich jest widzenia godnego i zacnego... przez Piotra Pruszcza Sczepan. Kr. 1647, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: pt. Klejnoty stołecznego miasta Krakowa... Kr. 1650, dr. F. Cezary (ed. poszerzona przypuszczalnie przez Pruszcza, w dwóch odmiennych nakładach: pierwszy bez nazwiska autora, drugi z dodrukowanym nazwiskiem: Pruszcz); Kr. 1745; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* S. V z. 42-44.

Autorstwo Pruszcza niezupełnie jasne. Nie wyłączone, że nazwisko Pruszcza dodrukowano później. F. Cezary w dedykacji zdaje się wskazywać na autorstwo własne.

2. Forteca duchowna Królestwa Polskiego. Kr. 1662, dr. dziedzice S. Lenczewskiego. Wyd. nast. pt. Forteca monarchów i całego Królestwa Polskiego duchowna... powtórnie z additamentami swemi... do druku podana. Kr. 1737. Fragm. ed. 1662 wyd. pt. Moneta świętych, błogosławionych i świątobliwie żyjących patronów polskich. Poz. b. r. (ok. 1689), dr. W. Laktański.

3. Morze łaski Bożej. Kr. 1662, dr. dziedzice S. Lenczewskiego. Wyd. nast. pt. Morze... z Additamentami swemi. Kr. 1740.

OPRACOWANIA

Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 181, 218. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. Petersb. 1842 s. 378-379. — Kronika literacka. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 3 s. 684. — K. Hoszowski, K. J. Turowski: Wiadomość o P. Pruszczu. Przy wyd.: Klejnoty... 1861 *Bibl. Pol.* S. V z. 42-44. — F. M. S. (Sobieszczański): Pruszcz (Piotr Jacek). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1866). — K. Estreicher: Opisy miasta Krakowa przez Piotra H. Pruszcza. *Czas* 1868 nr 147. — J. Ptaśnik: Z dziejów kultury włoskiego Krakowa. *Roczn. Kr.* t. 9 (1907) s. 106. — W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych *śŕ, *źŕ, *žŕ. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16.

PRUSZYŃSKI FRANCISZEK (1716—po 1764)

Autor dramatyczny.

Ur. 4 października 1716 na Rusi. W 1731 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu studiów uczył przez cztery lata w szkołach niższych, następnie osiem lat wykładał filozofię w Ostrogu i Krzemieńcu, a dziewięć lat teologię w Łucku i Kaliszu. W 1764 został przełożonym klasztoru w Łaszczowie. Data śmierci nieznana.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Timoklia, tragedia triumfującej nad chciwością cnoty ciekawą rewolucją zawierająca, z francuskiego na polski język wytłumaczona. Lubl. 1751.

G. Korbut uważa, że Pruszyński jest autorem tego dramatu.

OPRACOWANIA

J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — Estr. XXV (1913), 333. — M. Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyczny. 1661-1831. Kr. 1920 s. 75 nn. — W. Hahn: Γυναικῶν ἄρεται Plutarcha w literaturze polskiej. *Charisteria C. de Morawski... oblata.* Kr. 1922.

PRZETOCKI HIACYNT (koniec XVI w.—po 1655)

Krypt.: P. H. P. W.

Kaznodzieja, wierszopis.

Ur. w końcu XVI w. w rodzinie ziemiańskiej osiadłej w powiecie ostrzeszowskim. Za młodych lat przypuszczalnie należał do zakonu jezuitów, następnie sekularyzował się. W 1637-1642 został proboszczem w Wysokiej. W 1650 tytułował się dziekanem radomskim. Żył zapewne jeszcze w 1655. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Łabęć żałośnie śpiewający... (Kazanie pogrzebowe, wygł. 3 kwietnia 1642). Wyd. Kr. 1643, dr. F. Cezary. Fragm. przedr. M. Morż... (Morżkowski). *Bibl. Warsz.* 1851 t. 3 s. 163-170.

2. Tubae Radivilianae tristissimo clangore... insonantes. B. m. 1644.

3. Brzeg nieprzeżytej wieczności. Kr. 1645, dr. F. Cezary.

4. Lamenty abo żale serdeczne... nad niewinną śmiercią Jezusa Ukrzyżowanego. Kr. 1647, dr. F. Cezary.

5. Pałac, który sobie wystawiła w niebie J. W. P. Zofia Szczawińska. Kr. 1649, dr. F. Cezary.

6. Heco abo zajączek dla uciechy J. M. P. Mikołaja z Przytyka Podlodowskiego... pod borem zastrońskim upatrzony. Kr. 1650, dr. F. Cezary.

7. Miłosierdzie Bogarodzice Mariej nad Bractwem Szkaplerza S. Kr. 1650, dr. F. Cezary.

8. Pastor percussus. Kr. b. r., dr. F. Cezary.

9. Postny obiad abo zabaweczka... przez P. H. P. W. Kr. 1653, dr. wdowa po F. Cezarym. Wyd. nast.: Kr. 1684; wg ed. 1653 wyd. J. Rostafiński. Kr. 1911 *BPP* nr 60; fragm. przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957.

10. Kolęda... podczas morowego powietrza... w roku 1653. Kr. 1655, dr. wdowa i dziedzice F. Cezarego. Fragm. przedr. J. Wiśniewski: Monografia dekanatu koneckiego. Radom 1913.

11. Tarcz J. M. P. Stefana Podlodowskiego... nad grobem zawieszona roku 1653. Kr. 1655, dr. wdowa i dziedzice F. Cezarego.

12. Uciechy lepsze i pożyteczniejsze aniżeli z Bachusem i Wenerą przez P. H. P. W. Kr. 1655, dr. wdowa po F. Cezarym. Wyd. kryt. K. Badecki: Polska komedia rybałtowska. Lw. 1931; fragm. przedr. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 2. W-wa 1954.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. T. 1. W-wa 1841; por.: Wyciąg z Teatru... *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 246; t. 8. Kr. 1851 s. 66-67; t. 9. Kr. 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — W. Gomulicki: Dialog Wielkopostny z r. 1724. Z rękopisu. *Wędrowiec* 1901 nr 12. — S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) s. 179-181, 198-199 i odb. Kr. 1902. — J. Rostafiński: Wstęp i wyd.: Postny obiad abo zabaweczka. Kr. 1911 *BPP* nr 60. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)]. — J. Wiśniewski: Monografia dekanatu koneckiego. Radom 1913. — A. Brückner: Cechy literatury szlacheckiej i miejskiej wieku XVII. *Księga pam. ku czci*

B. Orzechowicza. T. 1. Lw. 1916 s. 171 i nadb. — J. ROSTAFIŃSKI: O nazwach oraz użytkach ćwikły, buraków i barszczu. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 53 (1916). — K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — T. MIKULSKI: Ród Zoilów. Rzecz z dziejów staropolskiej krytyki literackiej. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 42. — Z. MOCARSKI: Kto jest autorem epigramów: „Postny obiad abo zabaweczka", i intermediów: „Uciechy lepsze y pożyteczniejsze aniżeli z Bachusem y Wenerą"? *Pam. Lit.* R. 30 (1933). — E. P.: Ze sporów o autorstwo. *Myśl Nar.* 1933 nr 22 s. 217. — M. DĄBROWSKA: Teatr w starodawnej Polsce. *Warszawa* 1946 nr 5. — K. BADECKI: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) s. 220-221 i odb. — K. BUDZYK: Komedia sowizrzalska. *Pam. Lit.* R. 43 (1952); przedr. pt. Trzy kręgi komedii sowizrzalskiej. W książce: Z dziejów Renesansu w Polsce. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 1 s. 74; toż przedr. w książce: Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 2. Wr. 1956. — K. BUDZYK, H. BUDZYKOWA, J. LEWAŃSKI: Wstęp do wyd.: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954 s. 52-54 i in.

PRZYŁUSKI JAKUB (zm. 1554)

Inna forma nazwiska: JACOBUS PRILUSCIUS.

Pseud.: JESSOVIUS; JEŻOWITA; JEŻOWITA BAKAŁARZ.

P r a w n i k, w i e r s z o p i s, t ł u m a c z.

Czas i miejsce urodzenia nieznane. Możliwe, że był szlachcicem. Posiadał zdobytą w kraju niemałą wiedzę humanistyczną i znajomość obu języków starożytnych i hebrajskiego. Do Akademii Krakowskiej ani na uniwersytety zagraniczne nie uczęszczał. Rówieśnik i przyjaciel S. Orzechowskiego i M. Krowickiego, przebywał z nimi jako sekretarz na dworze protektora P. Kmity najpóźniej od czwartego dziesiątka XVI w. i wyznawał podobne jak oni hasła. Oskarżony przed królem o nowinkarstwo, znalazł obrońcę w M. Reju. Przyjął niższe święcenia kapłańskie, ale zawsze wygłaszał radykalne poglądy. Od kwietnia 1540 przez osiem lat pełnił urząd notariusza grodzkiego w Przemyślu. Był proboszczem w Mościskach. Przeszedł potem na kalwinizm i w 1550 ożenił się z Barbarą Dębieńską (Dembińską). W 1551 został generalnym notariuszem ziemi krakowskiej. W tymże czasie założył własną drukarnię w Szczucinie, którą przeniósł wnet do Krakowa celem drukowania dzieła *Leges seu statuta ac privilegia*. Zmarł w początkach 1554 w Szczucinie nad Wisłą.

TWÓRCZOŚĆ

1. Funebre carmen... Principi Elisabeth... Sigismundi Augusti... Regis Poloniae... conjugi. Kr. 1545, dr. H. Wietor. Inne wyd. pt. In funere... Principis... Elisabethae... Sigismundi II Augusti... conjugis... carmen lugubre. Kr. 1545, dr. F. Ungler.

Część przekł. pol. wyd. L. Kondratowicz (W. Syrokomla): Dzieje literatury w Polsce. T. 1. Wil. 1850 s. 252-253; toż wyd. 2 W-wa 1875 s. 312-314.

2. Ad equites Polonos pro sacerdotibus Turcicum bellum una cum illis suscipientibus et pro Petro Gamrato... elegia. Kr. 1545, dr. H. Wietor.

Przekł. pol.: S. Skimina. Fragm. ogł. B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 190.

3. Gratulatorium carmen Samueli Macieiovio. Kr. 1545, dr. wdowa po F. Unglerze.

4. Elegia qua Martinum Lutherum ad sarciendam concordiam ecclesiae Christi hortatur. Wyd. przy: S. Orzechowski: Pro ecclesia Christi ad Samuelem Macieiovium. Kr. 1546, dr. H. Wietor.

5. 3 Epitaphia Divo Sigismundo Regni Polon. elegis scripta. Wyd. przy: S. Orzechowski: Funebris oratio habita... in funere Sigismundi Jagellonis. Kr. 1548, dr. H. Unglerowa.

6. Statuta Regni Poloniae methodica dispositione. Kr. 1548, dr. wdowa po H. Wietorze.

Utwór jest pierwszym rzutem dzieła „Leges seu statuta", zob. poz. 7.

7. Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae. (Kr. 1553).

Jest to główne dzieło Przyłuskiego. Ma ono inny układ niż Statuta Regni, zob. poz. 6. Druk rozpoczęto w 1551.

8. Epigramaty. Wyd. przy: Historia o żywocie... Jerzego Kastryjota, którego pospolicie Szkanderbegiem zową... napisana od Maryna Barlecjusa, w przekł. C. Bazylika. Brześć Lit. 1569, dr. C. Bazylik.

9. Satyra (paszkwil) na biskupów polskich (m. in. na S. Maciejowskiego i Dzierzgowskiego). (Wiersz pol.). Rkps Bibl. Załuskich zaginął.

Por.: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 96-97.

Przekłady

Homer: Iliada. Przekł. na łac.; nie był drukowany. Rkps zaginął.

Listy

Korespondencja z 1547-1551 z P. Kmitą, M. Kromerem, M. Krowickim, S. Orzechowskim. Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana. T. 1. Kr. 1891 *BPP* nr 19. Fragm. listów do i od M. Krowickiego z 1550 wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 199-200.

Utwór mylnie przypisywany J. Przyłuskiemu

Ustawy prawa polskiego. B. m. 1561, dr. J. Murmelius.

Zob. Ponętowski Jan, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum. Utrecht 1652 s. 450; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679.— D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739. — T. Czacki: O litewskich i polskich prawach. T. 1 W-wa 1800 s. 20, 37, 40; przedr. w książce: Dzieła. T. 1. Poz. 1843; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 48-54. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 305-306 i in. — L. Kondratowicz (W. Syrokomla): Dzieje literatury w Polsce. T. 1. Wil. 1850 s. 250-254; wyd. 2 W-wa 1875 s. 311-314. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1. W-wa 1858. — F. M. S. (Sobieszczański): Przyłuski (Jakub). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — Z. Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego". *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 5 (1877) i odb. — J. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. *Niwa* 1880 i odb.; toż *Przegl. Pol.* 1880 i odb. pt. ... Pięć prelekcji publicznych mianych r. 1880 w Krakowie. Wyd. objaśnione przypisami. Kr. 1881; przedr. w: Dzieła. S. II t. 8. Kr. 1888 s. 59, 67-74, 142, 147-151. — S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI wieku. T. 1. Kr. 1886 s. 235-248, 270-274. — A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 80-82. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce 1550-1650. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 213 nn. — R. Taubenschlag: J. Przyłuski jako romanista polski. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 61 (1918) i odb. Kr. 1919. —

T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. Poz. 1920. — B. Ulanowski: J. Przyłuski i jego Statut. *Ref. w Pol.* 1922. — H. Barycz: [J. Ptaśnik: Cracovia impressorum XV et XVI ss., Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica* t. 1. Rec.]. *Ref. w Pol.* 1924 s. 149. — H. Barycz: Kulturalna działalność P. Kmity. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Przemyślu* t. 6 (1925) i odb. Przemyśl 1924. — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 252. — S. Estreicher: Kultura prawnicza w Polsce XVI w. *Kultura staropolska*. Kr. 1932 s. 57-59 nn. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 61 i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. Kutrzeba: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall' età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 72. —

L. Ehrlich, J. S. Langrod: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 8-10, 25-26. — B. Boczek: J. Przyłuski i jego przyczynek do historii nauki prawa międzynarodowego (1553-1953). *Studia i materiały z dziejów nauki polskiej.* W-wa 1953. — K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Hi-

storia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 193-194, 206-212 i in.; por. K. GRZYBOWSKI: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). (Zob. też: B. SUCHODOLSKI: Podsumowanie obrad Sekcji Historii Nauki. *Odrodzenie w Polsce*..., jw., s. 382, 388-389, 401). — K. LEPSZY: Andrzej Frycz Modrzewski. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 79, 97 i in.; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*. — B. NADOLSKI: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 188-190 i in.; por. B. NADOLSKI (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — M. RĘKAS: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 s. 136. — E. LIPIŃSKI: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956; por. E. LIPIŃSKI: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 173-174. — B. BOCZEK: Krzysztofa Warszewickiego nauka o państwie i dyplomacji. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5. S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957). — P. RYBICKI: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały*..., jw.

PRZYPKOWSKI SAMUEL (ok. 1592–1670)

Inna forma nazwiska: PRZYPCOVIUS.

Pseud.: EQUES POLONUS; JULIUS CELSUS; IRENEUS PHILALETES.

Krypt.: S. P.

Poeta, pisarz religijny i polityczny.

Ur. ok. 1592, zapewne w Gnojniku, w rodzinie szlacheckiej, z ojca Mikołaja, arianina, seniora zboru lucławickiego, i matki Elżbiety z Gabońskich. Początki nauk pobierał w Lucławicach. W 1611 uczył się w Akademii Rakowskiej. Studia wyższe odbywał w 1614-1616 w Altdorfie, skąd w tym czasie dwukrotnie wyjeżdżał do kraju, i w 1616-1619 w Lejdzie. Od 1619 przebywał w Polsce. W 1621 wstąpił na służbę hetmana polnego litewskiego Krzysztofa Radziwiłła i został jego sekretarzem. Ok. 1622/1623 ożenił się z Zofią Taszycką. Sprzedawszy ojcowiznę w Małopolsce przeniósł się wiosną 1629 do Dojlid na Podlasie. W 1633 przy boku hetmana, choć arianin, wziął udział w wyprawie moskiewskiej. Najpóźniej jesienią 1639 przeniósł się na Ukrainę i osiadł w Toporyszczu pod Żytomierzem. W 1648 wskutek zawieruchy kozackiej musiał stamtąd uchodzić. Był na sejmie elekcyjnym w Warszawie, następnie udał się do Torunia, Krakowa i do Brzany pod Bobową, swojej wsi rodowej. Podczas wojny polsko-szwedzkiej stał na usługach elektora i Bogusława Radziwiłła, wraz z którym wziął udział w bitwie pod Prostkami. Po ogłoszeniu dekretu o wypędzeniu arian, najpewniej już przed upływem 1658, zmuszony był opuścić Polskę. Znalazł schronienie w Prusach Wschodnich u księcia Bogusława Radziwiłła. Podobno był sekretarzem elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma. Przebywał w Królewcu i w Kosinowie (Andreaswalde, Andrychowo). W 1668 wziął udział w synodzie ariańskim w Kotle. Był powinowatym Zbigniewa Morsztyna i wujem Wacława Potockiego. Zmarł 19 czerwca 1670 w Królewcu (wg E. Sukertowej-Biedrawiny w Kosinowie), pochowany w Kosinowie na Ariańskiej Górze.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersze polskie i łacińskie. Zbiór wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1-2. Lw. 1910-1911. Wiersze: Elegiae oraz Ad Christum Dominum — wyd. uprzednio: A. Wiszowaty: Stimuli virtutum fraena peccatorum. Amsterdam 1682, dr. H. Jansson. — Odmienną wersję wiersza: Hymn świętego Ambrożego, który Te Deum laudamus zowią, wierszem polskim przetłumaczony — wyd. z rkpsu Bibl. Czart. nr 362 Z. Ciechanowska: S. Przypkowskiego parafraza hymnu „Te Deum". *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Za-

mość 1929. — Wiersz: Gadka o prostej a prawdziwej probie każdej wiary — przedr. J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — Wiersz w: Jaśnie Wielmożnego... pana Andrzeja hrabiego z Leszna ciału... pamiątka. Kr. (1606), unikat Bibl. Nar., bibliografom nie znany, zniszcz. 1944. — Wiersz łac. z rkpsu Muzy domowej Z. Morsztyna ogł. A. Jarosz. *Pam. Lit.* R. 50 (1959). — Wiersz łac.: Verior Hispaniorum et Gallorum descriptio, zob. S. Kot: „Descriptio gentium" di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958).

Pojedyncze wiersze łac. przeł. Z. Morsztyn i J. T. Trembecki. Wyd. przekł. A. Brückner, jw. — Przekł. Z. Morsztyna przedr. i wyd.: J. Dürr-Durski, jw. (Elegie, Do Chrystusa Pana); J. Dürr-Durski w: Z. Morsztyn: Muza domowa. T. 2. W-wa 1954. (Wszystkie przekł.).

Zob. też poz. 5 oraz Utwór o autorstwie niepewnym.

2. Pieśni religijne. Wyd. w: Pieśni nabożne. Raków 1610; wyd. nast. Raków 1625.

3. Mowa na sejmiku w Proszowicach 31 sierpnia 1627. Wyd. A. Przyboś. *Akta sejmikowe województwa krakowskiego.* T. 2: 1621-1660. Kr. 1955 poz. 26.

4. Dissertatio de pace et concordia ecclesiae. Amsterdam 1628, dr. G. Philadelphus. Wyd. nast. b. m. 1630.

Przekł. ang.: Londyn 1653.

Przekł. niem. pt. Von dem Friede und Einträchtigheit der Kirchen. (Egz. nieznane).

5. Ad moestam Poloniam de pactis Prutenicis. Powst. ok. 1630. Wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz..., jw. poz. 1, t. 1 s. 403 (z przekł. pol. Z. Morsztyna).

Toż tłum. także Andrzej Wiszowaty, a W. Potocki naśladował w wierszu „Do żałosnej Korony Polskiej", umieszczonym na czele „Ogrodu fraszek" wraz z łac. tekstem zmienionym pt. Ad Poloniam de pactis cum Sueco Prussicis.

6. Panegyricus honori... Vladyslai Sigismundi regis. Raków 1633.

7. Fausti Socini Senensis descripta vita ab Equite Polono. B. m. 1634. Wyd. nast.: b. m. 1636; wraz z rozprawą De Christianorum summo bono. Amsterdam (Eleutheropoli) 1651 — zob. poz. 8 (wg S. Kota w rzeczywistości w Londynie u G. Philadelphusa); b. m. 1663; b. m. 1664.

Fragm. przekł. pol. I. Lichońska w: F. Socyn: Listy. Oprac. L. Chmaj. T. 1. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Ref.* nr 2.

Przekł. ang. pt. The Life of F. Socinus. Londyn 1653.

Przekł. holenderski.

Przekł. niem. J. P. D. pt. Fausten Socinen von Sena Leben und Wandel. B. m. 1637.

8. Dissertatio quam Fausti Socini operibus praemitti voluit Eques Polonus (De Christianorum summo bono). B. m. 1636. Wyd. nast. b. m. 1651.

Przekł. ang.: Londyn 1653.

9. Concept o sprawie JMP. Jakuba Sienieńskiego..., która toczyła się na sejmie warszawskim Anno Dom. 1638. Wyd. L. Chmaj: Samuel Przypkowski... Kr. 1927 s. 203-226.

10. Apologeticon adversus satyram... Heinsii cui titulus: Cras credo, hodie nihil. Wyd. 1644.

11. Braterska deklaracja na niebraterskie napomnienie... ad dissidentes in religione uczynione. B. m. 1646 (druk. przypuszczalnie w Gdańsku); wyd. 2 b. m. 1646 (w rzeczywistości ed. późniejsza, przypuszczalnie z ok. 1670, druk. w Królewcu).

12. Żywot Jaśnie Oświeconego Książęcia Imci Bogusława Radziwiłła. Zasadnicza część pióra S. Przypkowskiego powst. ok. 1660; następnie uzupełniono ją po 1670 i w 1727-1729. Wyd. (z rkpsu Bibl. Kórn.) A. Popliński. Poz. i Trzemeszno 1840. Fragm. (z kopii z pierwszej poł. XVIII w.) wyd. J. Dürr-Durski w: Z. Morsztyn: Muza..., jw. poz. 1.

Kopia, jw., Arch. Główne Akt Dawnych, Oddz. Wilanów, Arch. Radziwiłłowskie rkps nr 39.

Autorstwo zasadniczej części „Żywota" jako dzieła S. Przypkowskiego wskazał A. Sajkowski; J. Dürr-Durski przypisał je mylnie Z. Morsztynowi.

13. Historia socynianów polskich. Zaginęła.

Spis dzieł pozostałych w rkpsie podał C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684.

Niektóre rkpsy były w Bibl. Jagiel., Bibl. Krasińskich, Bibl. Petersb. Zob.: A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) i odb.; T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. Kr. 1908 s. 461.

Wydanie zbiorowe

Cogitationes sacrae ad initium Evangelii Matthaei et omnes Epistolas Apostolicas, nec non tractatus varii argumenti, praecipue de iure christiani magistratus. Wyd. A. Wiszowaty i F. Kuyper. Amsterdam 1692 *Bibliotheca Fratrum Polonorum* t. 7.

Listy i materiały

1. Do K. i B. Radziwiłłów z 1621-1664. Rkpsy Arch. Główne Akt Dawnych, Oddz. Wilanów, Arch. Radziwiłłowskie.

2. Do W. Radeckiego, dat. z Koszyc 31 marca 1624; do Jana Stoińskiego, dat. z Rąbkowej 20 września 1627. Ogł. J. Domański, L. Szczucki: Miscellanea arianica. *Arch. Hist. Filozofii i Myśli Społ.* t. 6 (1960).
Rkps Bibl. Ukraińskiej AN w Kijowie nr I 5995.

3. Do A. Moskorzowskiego, dat. z Hłuszycy 17 września 1633, z obozu na Bogdanowej Górze 20 września 1633; do M. Ruara, dat. z obozu pod Smoleńskiem we wrześniu 1633; do S. Kurosza, dat. 3 grudnia 1633; do Jana Stoińskiego, dat. z Dojlid 6 marca 1634. Wyd. A. Rembowski: Diariusz wojny moskiewskiej r. 1634. W-wa 1895 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 13.

4. Fragm. listu do nieznanego, dat. 10 grudnia 1639. Ogł. L. Kubala: Jerzy Ossoliński. W: Dzieła. T. 1. W-wa 1924 s. 489-490.

5. Apologia własna przed elektorem brandenburskim, dat. 20 marca 1666. Z rkpsu A. Lubienieckiego wyd. F. S. Bock: Historia socinianismi prussici. Królewiec 1754 s. 63 nn.

Utwór o autorstwie niepewnym

Orationis Dominicae periphrasis. Wyd. A. Wiszowaty: Stimuli virtutum fraena peccatorum. Amsterdam 1682, dr. H. Jansson.

Podpisane krypt. S. P. Zob. Estr. XXXIII, 104.

OPRACOWANIA

Monografia: L. Chmaj: Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII w. Kr. 1927. [Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 24 (1927); A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1928; O. Odložilik. *Časopis Matice Moravské* 1930].

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684. — S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1685. — A. Wiszowaty: Przedmowa do wyd.: Cogitationes sacrae... Amsterdam 1692 *Bibliotheca Fratrum Polonorum* t. 7. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774 s. 667--670. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Przypkowski (Samuel). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1866). — J. Rzepecki: Muza domowa, czyli nie znane dotąd poezje Zbigniewa Morsztyna. Poz. 1884 s. 23-26, 67. — J. Sembrzycki: Die polnischen Reformierten und Unitarier in Preussen. *Altpreussische Monatsschrift* t. 30 (1893) s. 36. — A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Dod. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 355-357 i odb. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. Kr. 1908. — A. Brückner: Wstęp do: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910. — T. Grabowski: Polacy na uniwersytecie lejdejskim. *Spr. AU* 1910 nr 3. — J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910). [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 576-577]. — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. —

W. Budka: Przypkowscy i rola ich w ruchu reformacyjnym. *Ref. w Pol.* 1926. — L. Chmaj: Przypkowski a Grotius. *Księga pam. ku czci prof. W. Heinricha.* Kr. 1927; przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Altdorf. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928. [Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 169]. — Z. Ciechanowska: S. Przypkowskiego parafraza hymnu „Te Deum". *Szymon Szymonowicz i jego czasy.* Zamość 1929. — S. Dunin Borkowski: Untersuchungen zum Schrifttum der Unitarier vor Faustus Socini. *75 Jahre Stella Matutina Festschrift* 2. Feldkirch 1931. [Rec.: E. M. Wilbur. *Ref. w Pol.* 1934 s. 255]. — S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1934 t. 1 s. 22. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich, zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. [Rec.: A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1934 s. 264 nn.]. — S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 98. — S. Kot: Oddziaływanie braci polskich w Anglii. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 231 nn. — J. Płokarz: Polscy szermierze pokoju w XVI wieku. *Droga* 1937 nr 4. — E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. —

J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — E. Suker-

TOWA-BIEDRAWINA: Bracia polscy na ziemi mazurskiej. (Przyczynek do dziejów arian). *Przegl. Zach.* 1949 s. 45. [Rec.: L. HAJDUKIEWICZ: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 179].— J. H. MAC LACHLAN: Socinianism in Seventeenth-Century England. Oksford 1951. [Rec.: L. HAJDUKIEWICZ: Przegląd badań..., jw., s. 180].— B. SUCHODOLSKI: Społeczne i filozoficzne problemy polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 31-32; przedr. w książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1953 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 8. — J. TAZBIR: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1958 *Studia Staropol.* t. 2. — A. JAROSZ: [J. Dürr-Durski: Wstęp i wyd.: Z. Morsztyn: Muza domowa. W-wa 1954. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 50 (1959).— J. LECLER: Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme. T. 1. Paryż 1955 *Théologie. Études Publiées sous la Direction de la Faculté de Théologie S. J. de Lyon-Fourvière* 31. — Z. OGONOWSKI: Filozoficzna i społeczna ideologia braci polskich. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1 s. 91, 94-95 i in.— Z. OGONOWSKI: Racjonalizm w polskiej myśli ariańskiej i jego oddziaływanie na Zachodzie. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 147-149 i in. — A. SAJKOWSKI: Samuel Przypkowski i Zbigniew Morsztyn w świetle nowych materiałów. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 1. — W. URBAN: Losy braci polskich od założenia Rakowa do wygnania z Polski. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 127 i in. — A. SAJKOWSKI: Samuel Przypkowski w świetle nowych materiałów. *Zapiski Hist.* 1957 z. 1/3. — L. CHMAJ: Komeński a bracia polscy. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958) s. 153-154. — S. KOT: „Descriptio gentium" di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958). — Z. OGONOWSKI: Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku. W-wa 1958. — T. PRZYPKOWSKI: Zainteresowania matematyczno-astronomiczne braci polskich. *Studia nad arianizmem.* Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959. — Z. OGONOWSKI: Socynianizm polski. W-wa 1960. — A. SAJKOWSKI: Morstiniana. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1962.

PSZCZÓŁKA MIKOŁAJ (XV w.)

Inna forma nazwiska: MIKOŁAJ Z BŁONIA; NICOLAUS VARSAVIENSIS.

Kanonista, kaznodzieja.

Daty urodzenia i śmierci nie są znane. Pochodził z Błonia na Mazowszu, był synem Falisława. Od 1414 studiował w Akademii Krakowskiej pod kierunkiem Stanisława ze Skarbimierza i Pawła Włodkowica. W 1415 został bakałarzem *in artibus*, w 1421 magistrem, później uzyskał doktorat dekretów i przez pewien czas wykładał w Akademii. W 1422-1427 był kapelanem królewskim i zarazem pracował w kancelarii nadwornej przy Stanisławie Ciołku, po czym objął probostwo w Charłupi Mniejszej (archidiecezja gnieźnieńska). Po konsekracji Ciołka na biskupa poznańskiego (1428) został jego kapelanem i przeniósł się z początkiem 1429 do Poznania. W 1435 prawdopodobnie towarzyszył Ciołkowi do Bazylei, gdyż przez kapitułę poznańską został wybrany jej prokuratorem na soborze. Ostatnie lata życia spędził na Mazowszu, prawdopodobnie w Czersku, gdzie objął probostwo przypuszczalnie po śmierci Ciołka (1437). Był także członkiem kapituły płockiej i kanonikiem kolegiaty warszawskiej.

TWÓRCZOŚĆ

1. Tractatus de administrandis rite ecclesiasticis sacramentis, celebrandisque missarum solennis et censuris ecclesiasticis canonice observandis. (Tzw. Sacramentale). Powst. ok. 1430. Wyd. (z odmiankami w tytułach): Wr. 1475, dr. K. Elyan; b. wyraźnego miejsca (Strasburg) 1476; Strasburg 1487; Strasburg 1488; Strasburg 1490; Strasburg 1492; Strasburg 1493; Strasburg 1494; Strasburg 1496; Strasburg 1499; Pampilone 1499; do końca XVI w. ogółem 36 wyd. osobnych i jeden przedr. w dziele zbiorowym.

Unikat pierwodr. był w Bibl. Baworowskich we Lw. ze zbiorów Czarneckiego; zob. R. Pilat: Hist. lit. pol. T. 1 cz. 2. W-wa 1926 s. 202.

Rkpsy różniące się od druku, m. in. w Bibl. Jagiel.; Bibl. Nar. II. 3152 (z 1452), II. 3153 (z 1456); Bibl. Uniw. Wr. sygn. I. Q 69.

2. Sermones de tempore et de sanctis. Strasburg 1484. Wyd. nast.: Strasburg 1491; Strasburg 1493; Strasburg 1494/95; Strasburg 1498.

Fragm. polskiego kazania z rkpsu z poł. XV w. ogł. W. A. Maciejowski: Piśmien-

nictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 104-106. Większą część przedr. K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 187-188.

Niektóre rkpsy z dziełami Pszczółki wymienia K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934) s. 20, 24, 81, 157.

OPRACOWANIA

C. G. JOCHER: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Cz. 3. Lipsk 1751 szp. 924. — J. D. A. JANOCKI: Nachricht von denen in der Hochgräflich Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Cz. 4. Wr. 1753 s. 171-176. — J. D. A. JANOCKI: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 14-20. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 5. Kr. 1843 s. 18-19, 52-53. — L. ŁĘTOWSKI: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 2. Kr. 1852. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 344-345; t. 3 Dod. W-wa 1852 s. 102-106. — K. MECHERZYŃSKI: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 185-188. — Błonia (Mikołaj z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 3 (1860). — B. ULANOWSKI: Mikołaj z Błonia, kanonista polski z pierwszej połowy XV w. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 23 (1888) i odb. — J. PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896 s. 55-58; wyd. 2 Kr. 1917. — J. FIJAŁEK: Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898.— K. MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — S. KUTRZEBA: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 2. Lw. 1925 s. 181. — A. BRÜCKNER: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 557. — M. HORNOWSKA i H. ZDZITOWIECKA-JASIEŃSKA: Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej. W-wa 1947. — F. STEGMÜLLER: Repertorium commentarium in Sententias Petri Lombardi. T. 1-2. Würzburg 1947. [Rec.: Z. B. *Studia Źródłoznawcze* 1 (1957)]. — J. SAWICKI: Zabytek prawniczej literatury popularnej i paleografii w Polsce w XV wieku. *Przegl. Hist.* 1950. [Rec.: B. K. (KÜRBISÓWNA). *Studia...*, jw.]. — C. OCHAŁÓWNA: Bitwa grunwaldzka w poezji polsko-łacińskiej XV wieku. *Małopol. Studia Hist.* 1960 z. 1/2.

PUDŁOWSKI MALCHER (zm. prawdopodobnie 1588)

Inna forma nazwiska: MALCHIARUS PUDLOVIUS.

W i e r s z o p i s.

Ur. w Sieradzkiem; syn Jana i Urszuli z Bogusławskich. W lecie 1555 wpisał się do Akademii Krakowskiej; był uczniem Jakuba Górskiego. Po skończeniu nauk został sekretarzem Stanisława Wolskiego, kasztelana rawskiego. W 1562 lub 1563 wstąpił na dwór Zygmunta Augusta i został sekretarzem królewskim. W 1571 opuścił dwór, ożenił się z Zofią Balińską i osiadł na wsi: w Krzepicach i Zajączkowie. Zmarł prawdopodobnie w 1588.

TWÓRCZOŚĆ

1. Elegia ob mortem... Joannis comitis de Tarnow. Kr. (1561), dr. Łazarz Andrysowic.

2. Lament i napominanie Rzeczypospolitej Polskiej. Kr. 1561, dr. Łazarz Andrysowic.

3. Oratio pro Rep(ublica) et religione ad Magistratum Poloniae. B. m. (1562).

4. Stanislao Orzechovio. (Oda). Wyd. w: S. Orzechowski: Chimaera. Kr. 1562; toż Kolonia 1563.

5. Przedmowa do: J. Górski: Commentariorum artis dialecticae libri decem. Lipsk 1563.

6. Fraszek księga pierwsza. Przy tym Sen i Elegia polska. Kr. 1586, Druk. Łazarzowa. (Tu także Nagrobek Stanisławowi Grzepskiemu, przypisywany niegdyś mylnie J. Kochanowskiemu).

„Nagrobek..." — przytoczył J. Brożek: Żywot Stanisława Grzepskiego (wyd. zob. BROŻEK Jan, Twórczość poz. 6 oraz Wyd. zbior.). Przedr.: J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 294; w książce: J. Kochanowski: Dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe. T. 2. W-wa 1884 s. 437; J. Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. Wiadomość bibliograficzna i patrystyczna. Cz. 2. *Polonia Sacra* nr 3 (1919) s. 192-193; T. Kruszewska: Funeralna poezja J. Kochanowskiego na tle poetyki renesansowej. *Prace Lit.* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta.* S. A nr 2, s. 182 przyp. 40.

Pojedyncze fraszki przedr.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937;

toż wyd. 2 W-wa 1957; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Przekłady

Dydo. B. m. 1600. Przedr. S. Adalberg: J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity powieści wierszowane. Kr. 1897 *BPP* nr 33.

Parafraza z połączenia ks. IV „Eneidy" Wergiliusza i listu Dydony do Eneasza z „Heroid" Owidiusza.

Wydanie zbiorowe

Melchior Pudłowski i jego pisma. Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1898 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 10.

Nie zawiera poematu „Dydo".

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— E. Słowacki: Dzieła. T. 3. Wil. 1826. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Pudłowski (Melchior). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Melchior Pudłowski i jego pisma. W-wa 1898 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 10. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1899 s. 793-795]. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913 — R.: „Dydo" Pudłowskiego a Wergiliusz. *Księga Wergiliuszowa*. Wil. 1930 *Alma Mater Vilnensis Bibl.* z. 1. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — A. Jachymczyk: Pieśni Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 170-171. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — T. Kruszewska: Funeralna poezja J. Kochanowskiego na tle poetyki renesansowej. *Prace Lit.* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta* S. A nr 2 s. 178, 182.

PUSSMAN KRZYSZTOF (XVI w.)

Błędna forma nazwiska: Prussman.

Prozaik (tłumacz?).

Pochodził zapewne z Krakowa. Przed 1543, a może i później przebywał na dworze kasztelana bieckiego Bonara. Dzieło swoje dedykował jego żonie, Jadwidze z Kościelca, dla odzyskania utraconych łask pana. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Historia barzo cudna... o stworzeniu nieba i ziemie... i jako potem Pan Bóg... Jadama i Jewę... stworzył. Kr. 1551, dr. H. Scharffenberg. (Przypuszczalnie istniała edycja wcześniejsza, z 1543). Wyd. nast.: b. m. r. (XVI w., po 1551); Kr. (1726); pt. Historia bardzo piękna... B. m. r. (XVIII w.). (Wg Estr. XXV, 412 było w XVIII w. niewątpliwie więcej wydań; są wiadomości o przykrych konsekwencjach, jakie ponosili drukarze za wyd. dzieła. Ed. nie zostały wzajemnie porównane). Na podstawie wyd. z 1551 i fragm. wyd. późniejszego wyd. Z. Celichowski. Kr. 1890 *BPP* nr 10. Fragm. wg ed. 1551 przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954.

Wg Z. Celichowskiego jest to oparta na Piśmie św. opowieść, będąca przekładem lub przeróbką nie znanego bliżej utworu obcego.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 76-77. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 362-363. — Z. Celichowski: Wstęp i wyd.: Historia... o stworzeniu nieba i ziemie. Kr. 1890 *BPP* nr 10. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1891].— I. Radliński: Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie w polskich przeróbkach. W-wa 1911. — J. Janów: Wstęp do wyd.: J. Sandecki-Malecki: Ewangeliarz... Kr. 1947 *BPP* nr 87 s. X. — J. Krzyżanowski: Wstęp do: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954 s. 20.

R

z RACIĄŻA MACIEJ (zm. 1483/1484)

Inna forma nazwiska: MATTHIAS DE RACZYANSCH.

Kaznodzieja, prawnik.

Ur. w Raciążu na Kujawach; syn mieszczanina Andrzeja. Uczył się początkowo zapewne w szkole katedralnej we Włocławku. Od 1420 studiował w Akademii Krakowskiej; w 1423 został bakałarzem, w 1432 magistrem nauk wyzwolonych. Następnie studiował prawo kanoniczne; w 1443 tytułował się licencjatem, a później — od 1451 stale — doktorem dekretów. Cechowało go wielkie oczytanie w dziełach teologicznych, znał autorów klasycznych (Owidiusza, Cycerona i in.). W 1441 był kanonikiem kapituły włocławskiej. Z polecenia kapituły pełnił różne misje kościelne i polityczne. M. in. w 1461 wraz z Janem z Rytwian posłował od Kazimierza Jagiellończyka do papieża Piusa II do Rzymu w sprawie następstwa na biskupstwo krakowskie. W 1463 obok Jana Dąbrówki i Jakuba z Szadka bronił w Brześciu Kujawskim przed legatem papieskim Hieronimem sprawy polskiej w związku z wojną pruską. Zmarł po 30 sierpnia 1483, a przed 7 stycznia 1484.

TWÓRCZOŚĆ

Kazania niedzielne. Fragm. ogł. A. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. 3. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 25 (1897) s. 125-130; odb. Kr. 1896.

Utwór o autorstwie niepewnym

Traktat w obronie Związku Pruskiego przeciw machinacjom i traktatowi biskupa warmińskiego z 1446 potępiającemu Związek. Powst. w 1451.

Autor posiadał wykształcenie filozoficzne i prawnicze; na Macieja z Raciąża wskazał K. Górski.

Rkps był w Bibl. Królewieckiej, sygn. DOA O.D, Aus Reg. G. (A 144). Treść podał K. Górski: Pisma polskie w obronie Związku Pruskiego a geneza „złotej wolności". *Roczniki Hist.* t. 18 (1949) s. 86-90.

OPRACOWANIA

A. BRÜCKNER: Kazania średniowieczne. Cz. 3. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 25 (1897) s. 124-130; odb. Kr. 1896 s. 10-16. — A. KARBOWIAK: Szkoła katedralna kujawska w wiekach średnich. *Kwart. Hist.* 1898. — K. MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — A. BRÜCKNER: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 556; wyd. 3 pt. Tysiąc lat kultury polskiej. Paryż (1955); wyd. 4 (W-wa) 1957; toż dodruk. (W-wa) 1958. — E. LÜDICKE: Der Rechtskampf des Deutschen Ordens gegen den Bund der preussischen Stände 1440-53. *Altpreussische Forschungen* 1935 z. 2 s. 185 nn. (O traktacie z 1450-1451). — K. GÓRSKI: Pisma polskie w obronie Związku Pruskiego a geneza „złotej wolności". *Roczniki Hist.* t. 18 (1949). — S. KOT: Nationum proprietates. *Oxford Slavonic Papers* t. 6 (1955) s. 14.

z RACIBORZA WAWRZYNIEC (1381–1446-1450)

Inne formy nazwiska: KACZER; NUESCHIN.

Teolog, kaznodzieja.

Ur. w 1381; syn mieszczan z Raciborza, osiadłych w Krakowie. Tu rozpoczął studia na wydziale *artium* Akademii Krakowskiej w 1411; w 1414 uzyskał bakalaureat, w 1416 — mistrzostwo nauk wyzwolonych i przeszedł bezpośrednio na wydział teologiczny. Jako bakałarz teologii (do 1428) objął profesurę, zanotowaną po raz pierwszy w 1433. Jednocześnie w półroczach 1421/22 i 1426/27 był dziekanem wydziału *artium*, a w latach 1428/29 — rektorem Akademii. Był miernym teologiem, natomiast wyróżnił się jako kaznodzieja. W 1426 przebywał przez pewien czas w Raciborzu. Zmarł między 1446 a 1450.

TWÓRCZOŚĆ

1. Determinatio. Wstęp i zakończenie traktatu ogł. J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 770, 1217, 2502.

Traktat o wyższości soboru i Kościoła nad papieżem.

2. Kazania. Nie wyd. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2246.

OPRACOWANIA

J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — H. Barycz: Ślązacy na Uniwersytecie Jagiellońskim od XV-XVIII w. Kat. 1935 s. 13.

RADAWIECKI ANDRZEJ (zm. 1634)

Kaznodzieja, pisarz religijny.

Ur. w drugiej połowie XVI w. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, gdzie otrzymał stopień magistra teologii. Wstąpiwszy do zakonu dominikanów piastował urząd generalnego wikariusza, następnie prowincjała i generalnego komisarza w Polsce. Zmarł 9 lutego 1634 w Krakowie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Prawy szlachcic, w kazaniu na pogrzebie... Andrzeja... Stadnickiego... Kr. 1614, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1625; Kr. 1632; przedr. E. Janota: Wzory wymowy kościelnej. Poszyt 1. Mowy pogrzebowe (z 17 wieku). Kr. 1861.

2. Prawy ojcowic, w kazaniu na pogrzebie... Mikołaja... Stadnickiego... Kr. 1630, dr. A. Piotrkowczyk (dwie ed.). Przedr. E. Janota, jw. poz. 1.

3. Rozwód żałośny... z dobrą małżonką... Mikołaja Fierleia. Kr. 1632, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. E. Janota, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 353. — K. Mecherzyński: O Andrzeju Radawieckim, dominikanie. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 24 (1857). — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 411-431. — S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T. 2. Lw. 1861 s. 238-239. — F. M. S. (Sobieszczański): Radawiecki (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917. — K. D. (Dembiński): Radawiecki Andrzej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 22 (1898). — J. N. (Niedzielski): Radawiecki Andrzej. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914).

z RADOMSKA ANTONI (zm. 1487)

Filozof.

Studiował w Paryżu, gdzie uzyskał mistrzostwo nauk wyzwolonych. Osiadłszy w Krakowie, propagował ćwiczenie sztuki pamięciowej (mnemonikę), o której na prośby Akademii mówił około 1476 w Kolegium prawników. Następnie wstąpił do zakonu zrazu norbertanów (premonstrantów), potem bernardynów. Słynął jako kaznodzieja. Z polecenia kapituły w 1485 lub 1486 był przybocznym teologiem prymasa Zbigniewa Oleśnickiego oraz uczestniczył w synodach. Zmarł 27 września 1487 w Krakowie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Utwór o autorstwie niepewnym

Opusculum de arte memorativa longe utilissimum. Kr. 1504.

Wiadomości o autorstwie i wydaniu dziełka nie są całkowicie pewne. J. D. A. Janocki przypisywał je Antoniemu „Radunszyce", później Janowi z Dobczyc (pod Bochnią), duchownemu krakowskiemu, zmarłemu w 1507. Na tegoż Jana z Dobczyc jako autora wskazywali następnie M. Wiszniewski, K. Estreicher, T. Wierzbowski, S. Kossowski, G. Korbut i inni. Autorstwo A. z Radomska stwierdzają K. Morawski i H. Barycz. Wg K. Kantaka jest możliwe, iż „Opusculum" napisał A. z Radomska, a wydania podjął się jakiś Jan z Dobczyc, lecz nie Jan z Dobczyc pod Bochnią, ale inny duchowny, może bernardyn Jan Szklarek (Vitreatoris, Zasański) z Trzemeszna, zwany także „z Dobczyc", zmarły w 1515.

OPRACOWANIA

Jan z Komorowa: Memoriale... *Monumenta Poloniae Historica* t. 5 (1888) s. 256-257 i odb. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 211-212. — Dobczyc (Jan z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — I. Przyborowski: Dobczycki Jan. *Enc. wychowawcza.* T. 3 (1885). — Dr J. P. (Peszke): Dobczyc Jan. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 16 (1895). — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — R. Pilat: Hist. lit. pol. T. 1 cz. 2. Wyd. S. Kossowski. W-wa 1926 s. 166--167; wyd. 2 (W-wa 1942). — K. Kantak: Bernardyni polscy (1453-1572). T. 1. Lw. 1933 s. 279-281. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.

RADWAN JAN (druga połowa XVI w.)

Inna forma nazwiska: Radvanus.

W i e r s z o p i s.

Ur. w Wilnie, gdzie następnie się kształcił. Był zapewne innowiercą. Przebywał na dworze Mikołaja Radziwiłła Rudego, którego w poemacie sławił. Był związany z hetmanem Karolem Chodkiewiczem, dzięki któremu odbył podróż za granicę, po czym służył u niego jako sekretarz. Żył jeszcze w 1590. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Radivilias... sive de vita et rebus... Principis Nicolai Radivili. Wil. 1588, dr. J. Karcan.

Poemat w 4 księgach. Dod. wiersze okolicznościowe J. Radwana i in. autorów.

2. Epithalamium in nuptias... Christophori Monvidi Dorohostajski. Wil. 1590, dr. J. Karcan.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Nachricht von denen in der Hochgräflich-Zaluskichen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Drezno 1747 s. 84-86. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 664. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 209; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

RADYMIŃSKI MARCIN (1610—1664)

H i s t o r y k.

Ur. w 1610 w Samborze. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, gdzie w 1634 otrzymał tytuł magistra filozofii. Dalsze studia odbywał za granicą. Zwiedził Austrię, Niemcy i Włochy. Po powrocie do kraju został profesorem Akademii. W 1653 był prepozytem w Kolegium Większym. W 1661-1662 zasłużył się około porządkowania zaniedbanej biblioteki uniwersyteckiej. Brał udział w polemice antyjezuickiej w obronie praw uczelni krakowskiej. W testamencie zapisał dla Kolegium Mniejszego swój księgozbiór. Zmarł w Krakowie w 1664.

TWÓRCZOŚĆ

1. Questio philosophica de Primo Motore. Kr. 1647, dr. Ł. Kupisz.

2. Fastorum Studii generalis Almae Academiae Cracoviensis... tomi VII... anno... 1658 consignati.

3. Sposób w gwałtownej Rzeczypospolitej potrzebie nabicia pieniędzy. Powst. 1660.
Rkps Bibl. Jagiel. nr 59.

4. Rationes quod non expediat novam Academiam Leopoli P. P. Soc. Jesu erigere. B. m. 1661.

Na to odpowiedział jezuita J. Sikorski: Refutatio rationum. B. m. r.

5. Annalium Almae Academiae Cracoviensis centuria. (Od 1347).
Rkps Bibl. Jagiel. nr 226.

6. Academia controversa, seu controversarium Academiae Cracoviensis cum ae-

mula Societate Jesu in regno Poloniae de jure Universitatis analecta.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 227.

Historia sporu Akademii z jezuitami.

Utwory o autorstwie niepewnym

Wydał podobno pod cudzym imieniem kilka dzieł teologiczno-ascetycznych w języku polskim.

OPRACOWANIA

S. Bieżanowski: Posthuma inextinctae virtutis claritas. Kr. 1664. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 488-507. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Muczkowski: Rękopisma M. Radymińskiego do dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego odnoszące się opisał, niektóre sprostowania tudzież wiadomości bibliograficzno-historyczne przyłączył... Kr. 1840. — F. M. S. (Sobieszczański): Radymiński (Marcin). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.

RADZEWSKI FRANCISZEK (zm. 1748)

Pseud.: Poklatecki Franciszek Equestris Ordinis Polak.

Pisarz polityczny.

Żył w pierwszej połowie XVIII w., był podkomorzym poznańskim. Zmarł w 1748.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kwestie polityczne obojętne, Statum Rzeczypospolitej Polskiej, prerogatywy urzędów w niej, zwyczaje elekcji królów, sejmów, sejmików i inne rzeczy. (Poz.) 1743 (dwa wyd.). Wyd. nast. (Poz.) 1749 (wg Estr. wyd. tytułowe jednego z wydań z 1743).

2. Poselstwo wielkie J. W. J. M. Pana Rafała... Leszczyńskiego... od Najjaśniejszego Króla Jegomości Augusta II i całej Rzeczypospolitej Polskiej do Mustaffy II cesarza tureckiego i całej Porty Ottomańskiej, w interesie konfirmacji traktatów pokoju... roku pańskiego 1700 odprawione, a... zupełnym diariuszem roku pańskiego 1744 do druku podane. Poz. 1744.

Przekł. franc.: fragm. pt. Ambassade du comte Leszczyński à la Porte Ottomane. *Journal Littéraire* (Paryż) 1754.

Przekł. rumuński: fragm. w: P. Panaitescu: Călători poloni in ţările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii şi Cercetări* XVII.

3. Remonstracja stanom Rzeczypospolitej Polskiej o trybunałach, koronnym tudzież estymacji wolności i prerogatyw stanu szlacheckiego, politycznymi kwestiami, gruntownymi dowodami, istotnymi racjami, poważnymi królów oraz wielkich, godnością i rozumem, Polaków listami i statystycznym zdaniem... roku 1748 wywiedziona i objaśniona. B. m. (1748).

Mowy sejmowe z 1733 znajdują się w Bibl. Ossol. rkpsy: 348/II, 704/I, 732/I.

Listy

1. Do Stanisława Leszczyńskiego z 1 listopada 1736. Rkps był w Ossol. nr 1411/II.

2. Od T. Potockiego z 1 marca 1736 i odpowiedź z 6 marca 1736. Rkps był w Ossol. nr 708/I.

OPRACOWANIA

Radzewski (Franciszek). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — A. Rembowski: Wstęp do: S. Leszczyński: Głos wolny. W-wa 1903 s. 34-40. — Estr. XXVI (1915), 52. — J. Lechicka: Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór z jego pism. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* R. 54 (1949). — E. Rostworowski: Hugo Kołłątaj wobec zagadnienia obywatelskiej siły zbrojnej. (1784-1793). *Przegl. Hist.* 1951 s. 335.

RADZIWIŁŁ ALBRYCHT STANISŁAW (1593 lub 1595—1656)

Inna forma imienia: Albert Stanisław.

Pamiętnikarz, pisarz religijny.

Ur. 1 lipca 1593 (wg Estr.) lub 1595 (wg E. Kotłubaja) w Ołyce z ojca Stanisława, starosty żmudzkiego, i Marianny Myszczanki. Uczył się w szkołach i w akademii jezuickiej w Wilnie. Następnie udał się za granicę. W 1609 był w Lowanium. Podróżował po Europie, najdłużej przebywał we Francji. W 1612 wrócił do kraju. W 1613 wyjechał ponownie do Francji, skąd powrócił w 1617. W 1619 został podkanclerzym,

w 1623 kanclerzem wielkim litewskim. W 1624-1625 towarzyszył jako ochmistrz królewiczowi Władysławowi w podróży po Europie. W 1646 posłował po Marię Ludwikę. Ożenił się z Reginą Działyńską, następnie z Krystyną Lubomirską. Zmarł 12 listopada 1656 w Gdańsku.

TWÓRCZOŚĆ

1. De rebus Sigismundi III. Rkps Ossol.

2. Memoriale rerum gestarum in Polonia a morte Sigismundi III inchoatum et continuatum levi calamo et raptim descriptum 1632-1655. Nie wyd. Autograf Bibl. Czart.

Wyd. przygotowuje W. Czapliński (zob.: *O sytuacji w historii literatury polskiej. Wybór referatów wygłoszonych na Zjeździe Polonistów w dniach 8 do 12 maja 1950 r.* W-wa 1950 s. 145).

Przekł. pol. (niedokładny) dworzanina Tokarskiego i Hieronima Radziwiłła, wnuka Albrychta — z pocz. XVIII w. pt. Memoriał rzeczy znaczniejszych, które się w Polszcze działy od śmierci Zygmunta III. Wyd. E. Raczyński pt. Pamiętniki A. S. Radziwiłła. T. 1-2. Poz. 1839.

Rkps przekładu pol. (zob. wyżej) Ossol. sygn. 9769/III.

Wiad. o odpisach i przeróbkach podaje S. Żurowski: Memoriale A. Radziwiłła na tle pamiętnikarstwa XVII w. Praca magisterska. Poz. 1949. (Maszynopis Katedry Lit. Pol. Uniw. im. A. Mickiewicza w Poz.).

Zob. również Listy poz. 5, 6.

3. Gratulatio królowi... Władysławowi IV po zawarciu umowy... pod Smoleńskiem... 1634 r. Ogł. *Przyj. Ludu* 1848 nr 46.

4. Discurs nabożny z kilku słów wzięty o wysławieniu Naświętszej Panny... świetckim, zakonnym, kaznodziejom potrzebny. Wil. 1635, Druk. Akademicka T. J. Wyd. nast.: Wil. 1636; pt. Żywot Panny Maryi... Kr. 1650; Wil. 1812; fragm.: S. Szafraniec: Z badań nad genezą tytułu Najświętszej Panny „Królowej Polski". *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957 s. 274.

5. Elogium... Virginis Mariae. W-wa 1655, dr. J. Förster.

Przekł. pol. pt. Elogium albo sławienie cnót... Powst. 1656. Wyd. Poz. 1890.

Listy

1. Korespondencja z Krzysztofem Radziwiłłem, m. in. z 1626, 1628. Rkps.

Wiad. podał J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) nr 422 g, 423.

2. Listy do Sekretariatu Stanu z 1632. Rkpsy Arch. Watykańskie.

Wiad. podaje P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 138.

3. Do Aleksandra Piaseczyńskiego, kasztelana kamienieckiego, dat. w Ołyce 4 grudnia 1634. Wyd. M. Grabowski, A. Przezdziecki: Źródła do dziejów polskich. T. 1. Wil. 1843.

4. Do Jana Sapiehy, starosty brzeskiego. Wyd. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745.

5. List przedstawiający obraz panowania Zygmunta III pt. Epitome rerum gestarum in Regno Poloniae regnantibus Sigismundo III. Przekł. pol.: E. Kotłubaj pt. Rys panowania Zygmunta III. *Athenaeum* 1848 t. 3-4.

6. Dwa listy łac. o panowaniu Władysława IV i Jana Kazimierza.

Stanowią przeróbkę „Memoriale...", zob. Twórczość, poz. 2.

Rkps Ossol.

7. Listy od Władysława IV. Rkps Bibl. Wilanowska sygn. 7/I-III.

8. Listy. Rkpsy Arch. Główne Akt Dawnych, Arch. Radziwiłłowskie, dz. IV.

OPRACOWANIA

J. Bartoszewicz: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 39-41. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 226. — E. Raczyński: Wstęp i wyd.: A. S. Radziwiłł: Pamiętniki. T. 1. Poz. 1839; por.: Albrycht Stanisław Radziwiłł. *Przyj. Ludu* 1839 nr 3. — E. Raczyński: Żywoty sławnych Polaków XVII wieku. Poz. 1840-1841 i osob. pt. Żywot X. Albrechta Radziwiłła. Poz. 1840. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 176. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851; t. 3. W-wa 1852. — E. Kotłubaj: Galeria nieświeżska portretów Radziwiłłowskich. Wil. 1857 s. 265-287. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860. — F. M. S. (Sobieszczański): Radziwiłł A. S., kanclerz wielki litewski. *Tyg. Ilustr.* 1863 nr 212. — F. M. S. (Sobieszczański): Radziwiłł (Albrecht Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — B. Kalicki:

Swaty w r. 1637. Szkic historyczny. *Przegl. Pol.* 1867 z. 7 s. 12 nn.; przedr. w książce: Zarysy historyczne. Lw. 1869.— X. LISKE: Przyczynki do historii wojny moskiewskiej z lat 1633-1634 wraz z planem oblężenia Smoleńska. *Bibl. Ossol.* 1868 t. 11 s. 5-6 i in. — X. LISKE: Af Fyrst Albrecht Stanislaus Radziwills Memoirer. *Historisk Tidsskrift* i odb. Kopenhaga 1877. — J. TRETIAK: Młodość Mickiewicza. Wyd. 2. T. 1. Petersb. 1895 s. 344. — W. CZERMAK: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. *Ateneum* 1896 t. 4; przedr. w książce: Studia historyczne. Kr. 1901. — S. TARNOWSKI: Hist. lit. pol. T. 2. Kr. 1900 s. 157-164; wyd. 2 Kr. 1903 s. 171-179. — J. FIJAŁEK: [L. A. Birkenmajer: Marco Beneventano, Kopernik, Wapowski a najstarsza karta geograficzna Polski. *Rozpr. AU Wydz. Mat.-Przyr.* t. 41 (1901) i odb. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 480. — R. MIENICKI: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII wieku. *Przegl. Hist.* 1913 t. 16 s. 175 nn. — S. KOT: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927. — S. VRTEL-WIERCZYŃSKI: Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich. Poz. 1937 *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 9. — B. BARANOWSKI: Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632-1648. Łódź 1949 *Prace Instytutu Hist. U. Ł.* nr 1. (Maszynopis powiel.). — S. CZERNIK: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — W. CZAPLIŃSKI: „Sprawiedliwy" magnat. W książce: Dawne czasy. Opowiadania i szkice historyczne z XVII w. Wr. 1957. — O. GÓRKA: Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655. W-wa 1957 s. 153-154. — S. SZAFRANIEC: Z badań nad genezą tytułu Najświętszej Panny „Królowej Polski". *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957 s. 274. — A. KERSTEN: Chłopi polscy w walce z najazdem szwedzkim 1655-1656. W-wa 1958. — J. RYTLÓWNA: „Pamiętniki" Paska na tle pamiętnikarstwa staropolskiego. Wr. 1962 *Studia Staropol.* t. 11.

RADZIWIŁŁ JERZY (1556—1600)

Pamiętnikarz.

Ur. w 1556 w Wilnie z ojca Mikołaja Czarnego, wojewody wileńskiego, i Elżbiety z Szydłowieckich. Początkowe nauki w duchu ewangelickim pobierał w Nieświeżu. Wraz z bratem Mikołajem Krzysztofem był paziem na dworze Zygmunta Augusta. W 1570-1572 kształcił się w Akademii w Lipsku. Po powrocie do kraju przebywał w Wilnie, gdzie pod wpływem jezuitów, a szczególnie Piotra Skargi, 2 września 1573 przeszedł na katolicyzm. W 1574 został mianowany koadiutorem wileńskim. 11 października 1575 udał się w podróż do Włoch — przez Wiedeń, Padwę do Rzymu, gdzie miał uzupełniać swe wykształcenie teologiczne. Po dwóch latach wrócił do Polski. W 1579 został biskupem wileńskim. W 1583-1586 był wielkorządcą w Inflantach. W 1586 otrzymał w Rzymie kardynalat, a w 1591 biskupstwo krakowskie. Za Zygmunta III uprawiał politykę austriacką. Zmarł 21 stycznia 1600 w Rzymie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pamiętnik... z 1556-1575. Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1899 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 12.

Opis w jęz. łac. przyłączenia Inflant do Polski.

2. Dziennik podróży do Włoch... w 1575 r. (W jęz. łac.). Wyd. H. Barycz. *Kwart. Hist.* 1935.

Rkps-kopia Bibl. Czart. nr 2242 s. 369-379.

Listy

1. Listy do papieża, nuncjusza (Possewina?) i Sekretariatu Stanu z 1575-1591. Rkpsy Arch. Watykańskie.

Wiad. podał P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 104-106, 121.

2. Pojedyncze listy z 1582-1583 do A. Bolognettiego i A. Possewina. Wyd. E. Kuntze i C. Nanke. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 5 (1923/1933); E. Kuntze. *Monumenta...*, jw. t. 6 (1938).

3. Do S. Sokołowskiego, dat. 2 sierpnia 1583 z Rygi. Wyd. F. Bracha: Nauka S. Sokołowskiego o znamionach prawdziwego Kościoła. *Nasza Przeszłość* 1947 t. 2 s. 133.

4. Listy z 1587-1597 do księcia Mantui. Rkpsy Archivio di Stato w Mantui.

Wiad. podał E. Czapski: Documents polonais dans les archives des Gonzagues à Mantoue. *Antemurale* (Rzym) t. 3 (1956).

5. Pojedyncze listy z 1578, 1581-1583 od Stefana Batorego, A. Bolognettiego, Grzegorza XIII. Wyd.: L. Boratyński. *Monumenta...*, jw. poz. 2, t. 4 (1915); E. Kuntze i C. Nanke, jw. poz. 2; E. Kuntze, jw. poz. 2.

6. Kilkanaście listów z 1578-1585 od J. Zamoyskiego. Ogł. W. Nehring: Listy Jana Zamoyskiego do Radziwiłłów od roku 1574-1602. *Kwart. Hist.* 1890.

7. Od P. Skargi, dat. 13 stycznia 1588 z Krakowa. Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 181-183.

8. Od Zygmunta III, dat. 18 lipca z Krakowa, 14 grudnia 1588 z Janowca. Wyd. J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 2. W-wa 1822 s. 466-469.

9. Od Zygmunta III, dat. 11 marca 1592 z Krakowa Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 301-302.

10. List od Garsias Alabianusa, dat. w Krakowie 4 czerwca 1595 oraz trzy dokumenty dot. wizytacji biskupich z 1594-1599. Ogł. F. Machay: Działalność duszpasterska kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego (1591-1600). Kr. 1936 Dod.

Wiad. o listach i materiałach zob.: F. Machay, jw. poz. 10; O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958).

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Vitae antistitum Cracoviensium. Kr. 1655; wyd. 2 Kr. 1658. — J. A. Hylzen: Inflanty w dawnych... dziejach i rewolucjach. Wil. 1750. — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761 s. 335-339. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. F. Kluczycki: Pamiątki polskie w Wiedniu. Kr. 1835. — J. I. Kraszewski: Wilno od początków jego do r. 1750. T. 2. Wil. 1840-1842 s. 248-249, 281, 503-504. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 1. Poz. 1842 s. 52; przekł. niem. pt. Geschichte der reformierten Kirchen in Lithauen. Lipsk 1850. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 2. Kr. 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — M. Baliński: Dawna Akademia Wileńska. Petersb. 1862 s. 92. — F. M. S. (Sobieszczański): Radziwiłł (Jerzy). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — Ł. J. (Janczak): Radziwiłł Jerzy. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Pamiętnik kardynała Jerzego księcia Radziwiłła z 1556-1575. W-wa 1899 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 12. — J. Kurczewski: Biskupstwo wileńskie. Wil. 1912. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. Kr. 1913. — (Ch). (Z. Chełmicki): Radziwiłł Jerzy. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). —

K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* 1929 s. 185. — W. Meysztowicz: Trzystapięćdziesięciolecie Seminarium Wileńskiego. *Wiad. Archidiecezjalne Wil.* 1932 nr 7 s. 99. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Wstęp i wyd.: Dziennik podróży do Włoch biskupa J. Radziwiłła w 1575 r. *Kwart. Hist.* 1935. — O. Halecki: Problemi di collaborazione italo-polacca dal Rinascimento fino ai tempi del re Giovanni Sobieski. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall'età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 84 i in. — L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936. — F. Machay: Działalność duszpasterska kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego (1591-1600). Kr. 1936. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — H. Barycz: Podróże polskie do Neapolu w w. XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 35; odb. W-wa 1939. — K. Lepszy: Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego (1589-1592). Kr. 1939. — A. Pauly: Dawne polskie władania morskie. *Tyg. Ilustr.* 1939 nr 36. —

Z. Wojciechowski: Zygmunt Stary (1506-1548). W-wa 1946. — J. Garbacik: Sprawa ambasady weneckiej w Polsce za Zygmunta III. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949. — P. Bober: Z dziejów synodów dawnej diecezji krakowskiej z XIV, XV i XVI w. *Roczniki Teolog.-Kanoniczne* t. 3 (1956). — J. Fijałkowski: Nowosądecka kolegiata. Cz. 1: Dzieje kapituły mniejszej (1448-

-1791). W-wa 1958 *Studia Historico-Ecclesiastica* 11. — O. HALECKI: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — W. URBAN: Z dziejów reformacji w Wiślicy. *Małopol. Studia Hist.* 1959 z. 2/3 s. 47.

RADZIWIŁŁ MIKOŁAJ KRZYSZTOF (1549–1616)

Przezwisko: SIEROTKA.

Pamiętnikarz.

Ur. 2 sierpnia 1549 w Ćmielowie; syn Mikołaja zwanego Czarnym, kalwina, i Elżbiety z Szydłowieckich. Początkowe nauki pobierał w domu. W 1563 wyjechał do Niemiec i przez dwa lata studiował w Strasburgu. Po śmierci ojca w 1565 udał się powtórnie za granicę, zwiedził Francję i Włochy. W 1567 był z powrotem w kraju. Brał udział w walkach pod Ułą w 1568. Ok. 1570, głównie pod wpływem Piotra Skargi, przeszedł na katolicyzm. Jako marszałek nadworny litewski uczestniczył w poselstwie po Henryka Walezego, a następnie w wyprawach Stefana Batorego na zbuntowany Gdańsk, wreszcie na Połock i Psków. Kilkakrotnie wyjeżdżał za granicę na kurację. W 1582-1584 przez Wenecję, Trypolis, Damaszek pielgrzymował do Ziemi Świętej, a następnie wyprawił się w dwumiesięczną podróż do Egiptu, skąd przez Kretę i Włochy wracał do kraju. W 1584 ożenił się z Elżbietą Wiśniowiecką. W 1586 został kasztelanem, w 1590 wojewodą trockim, a w 1604 wileńskim. Zmarł 28 lutego 1616 w Nieświeżu.

TWÓRCZOŚĆ

Pamiętnik z pielgrzymki do Ziemi Św. Powst. ok. 1595. Oryginał pol. wyd. na podstawie czterech odpisów J. Czubek pt. Peregrynacja do Ziemi Świętej (1582-1584). *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 15 (1925). Fragm. przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. Całość oprac. L. Kukulski. W-wa 1962.

Przeróbkę łac. polskiego oryginału wykonał Tomasz Treter pt. Hierosolymitana peregrinatio. Braniewo 1601, dr. J. Schönfels. Wyd. nast.: Antwerpia 1614; Taurini 1753; Cassoviae 1756.

Tekst łac. T. Tretera przeł. na jęz. pol. Andrzej Wargocki pt. Peregrynacja abo pielgrzymowanie do Ziemie Świętej Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła. Kr. 1607, dr. S. Kempini. Wyd. nast.: Kr. 1611; Kr. 1617; Kr. 1628; Kr. 1683; Kr. 1745 (dwie ed.); Wr. 1847. Fragm. wg ed. 1628 przedr. *Przyj. Ludu* 1836 nr 12-16, 18-20.

Przekł. niem. pt. Juengst geschehene Hierosolimitanische Reise. Moguncja 1603; w zbiorze: Reisbuch in das H. Land. Frankfurt 1609.

Przekł. ros. pt. Putieszestwije ko swiatym miestam i w Jegipiet. Petersb. 1787; pt. Pochożdienije w Ziemlu Swiatuju. Wyd. P. A. Hiltebrandt. Petersb. 1879.

Rkpsy wymienia J. Czubek: Wstęp do wyd.: Peregrynacja, jw. s. XIII-XIV.

Listy i materiały

1. Listy z 1568-1614 do księcia Mantui. Rkpsy w Archivio di Stato w Mantui.

Wiad. podał E. Czapski: Documents polonais dans les archives des Gonzagues à Mantoue. *Antemurale* (Rzym) t. 3 (1956).

2. Listy do papieża i Sekretariatu Stanu z 1574-1609. Rkpsy w Arch. Watykańskim.

Wiad. podał P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 135-136.

3. Czterdzieści dwa listy z 1571-1615, przeważnie do Radziwiłłów. Wyd. A. Sokołowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 8 (1885).

4. Listy do J. Zamoyskiego oraz do K. Radziwiłła z 1574-1587. Wyd. J. Siemieński w: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 2. W-wa 1909; t. 3. W-wa 1913; wyd. K. Lepszy w: Archiwum..., jw. T. 4. Kr. 1948.

5. Fragm. listów: do Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna", dat. z Klecka 17 września 1574; 1575; z Niechniewicz 9 listopada 1578; z Miru 18 listopada 1579; z Nieświeża 21 marca 1586; do Janusza Radziwiłła, b. d. Ogł. H. M. (Merczyng:) Mikołaj Krzysztof Radziwiłł. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12.

6. Do Jana Chodkiewicza, dat. z Kojdanowa 15 września 1578; do Krystyny ze Zborowskich Chodkiewiczowej, dat. z Płocka 14 września 1579. Wyd. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyjaryjusze, relacyje, listy i akta z lat 1576-1586. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11.

7. Pojedyncze listy z 1582, 1584 do A. Bolognettiego i papieża Grzegorza XIII. Wyd. E. Kuntze i C. Nanke. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 5 (1923/ /1933); E. Kuntze. *Monumenta...*, jw. t. 6 (1938) - t. 7 (1939/48-1950).

8. Do J. Zamoyskiego, dat. z Kowna 27 lipca 1584. Ogł. W. Nehring: Listy Jana Zamoyskiego do Radziwiłłów od roku 1574-1602. *Kwart. Hist.* 1890.

9. Do Janusza Radziwiłła, dat. 10 lipca 1610. Rkps był przed 1939 r. w Bibl. Nar. sygn. Pol. F. IV nr 185.

10. Od królowej Anny Jagiellonki, dat. z Warszawy 24 września 1570, 7 października 1571. Wyd. J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 2. Lipsk 1839.

11. Listy od J. Zamoyskiego oraz S. Zamoyskiego z 1572-1584. Wyd. jw. poz. 4.

12. Listy od J. Zamoyskiego z 1574--1602. Ogł. W. Nehring, jw. poz. 8.

13. Od Stefana Batorego, dat. z Zakroczymia 1 maja 1577. Wyd. I. Polkowski, jw. poz. 6.

14. Od Ł. Górnickiego, dat. w Lipnikach 29 lutego 1579, 21 października 1594, 30 grudnia 1594, 27 stycznia 1595 (część), w Żuchowicach 9 października 1594. Wyd. A. M. Kurpiel: Pięć listów... *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1904) i odb. Zob. też poz. 18.

15. Od kardynała Ptolomeusza Galiusza, dat. z Rzymu 23 maja 1579. Wyd. T. Wierzbowski: Uchańsciana. T. 2. W-wa 1885.

16. Pojedyncze listy od A. Bolognettiego, Grzegorza XIII z 1583-1584. Wyd. E. Kuntze. *Monumenta...*, jw. poz. 7, t. 6-7.

17. Trzydzieści dwa listy od Lwa, Mikołaja i Pawła Sapiehów oraz Jana Wieliczki, z 1586-1606. Wyd. A. Prochaska: Archiwum Domu Sapiehów. T. 1. Lw. 1892.

18. Od Ł. Górnickiego, dat. w Lipnikach 2 marca 1594, 17 października 1594, 27 stycznia 1595 (inna część listu wyd. przez A. M. Kurpiela, zob. poz. 14), 28 października 1601, w Tykocinie 30 maja 1594. Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 159-169.

19. List od kardynała Santoriego, dat. 12 grudnia 1595. Ogł. A. Staerk. *Kwart. Lit.* t. 1 (1910) (z fot. autografu).

20. Admonitorium (instrukcja pedagogiczna dla synów), dat. z Nieświeża 14 lipca 1603. Wyd. A. Sokołowski, jw. poz. 3. Toż wyd. w: Z dokumentów księcia M. K. Radziwiłła zwanego Sierotką. W-wa 1905. (Tu dod. dwa portrety Sierotki); toż wyd. 2 W-wa 1936.

21. Testament, dat. z Nieświeża 21 marca 1612. Wyd. A. Sokołowski, jw. poz. 3. Toż w: Z dokumentów..., jw. poz. 20.

22. Dwa pisma senatorów do Andrzeja Wiśniowieckiego, wojewody bracławskiego, po ucieczce Henryka Walezego, dat. z Krakowa 20 czerwca 1574, 29 czerwca 1574, z podpisem M. K. Radziwiłła. Ogł. L. Rzyszczewski. *Athenaeum* 1846 t. 6 s. 71-78.

23. Paszport turecki, udzielony M. K. Radziwiłłowi w 1583 przez sułtana Murada III na drogę powrotną z Jerozolimy do Polski przez Konstantynopol. Oryginał Arch. Główne Akt Dawnych, Oddz. Wilanów, Arch. Radziwiłłowskie.

Wiad. o listach w zbiorach szwedzkich zob.: E. Barwiński, L. Birkenmajer, J. Łoś: Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji. Kr. 1914.

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723 s. 63-66; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — Mikołaj Krzysztof na Ołyce i Nieświeżu książę Radziwiłł (Sierotka), wojewoda wileński. *Przyj. Ludu* 1836 nr 6; por. *Przyj. Ludu* 1837 nr 31. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. Iwaszkiewicz: Wspomnienia z podróży po Litwie. Kilka słów o farze nieświeskiej. *Pam. Religijno-Moralny* 1857 t. 33. — L. Rodziewicz: Rzut oka na czyny dawnych Radziwiłłów dla religii i ludzkości. *Pam. Religijno-Moralny*, jw. s. 532-537. — E. Kotłubaj: Galeria nieświeżska portretów Radziwiłłowskich. Wil. 1857 s. 305-321. — I. Polkowski: Do redakcji Biblioteki

Warszawskiej. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2. — W. GROCHOWSKI: Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. *Tyg. Ilustr.* 1864 nr 238-239. — M. BOHUSZ SZYSZKO: Rys życia księcia M. K. Radziwiłła zwanego Sierotką. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 8 (1885). — H. M. (MERCZYNG): M. K. Radziwiłł Sierotka i jego przyjęcie katolicyzmu w r. 1567. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12. — J. JAKUBOWSKI: Z dziejów księcia Sierotki. Geograf polski Tomasz Makowski. *Odgłosy* i odb. Moskwa 1916. — H. MERCZYNG: Mapa Litwy z r. 1613 ks. Radziwiłła Sierotki pod względem matematycznym i kartograficznym. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. Nauk Mat. i Przyr.* 1913 t. 6. —

K. HARTLEB: Polskie dzienniki podróży w XVI w. Lw. 1920. — J. CZUBEK: Wstęp do wyd.: Peregrynacja. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 15 (1925). [Rec.: K. HARTLEB. *Ruch Lit.* 1926]. — T. SINKO: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kr. 1925. — K. LEPSZY: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — J. S. BYSTROŃ: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. Kr. 1930. [Rec.: W. WEINTRAUB. *Przegl. Współcz.* 1930 t. 33 s. 475; H. BARYCZ: Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 72 i in.]. — A. BRÜCKNER: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 217-218; wyd. 2 W-wa 1939. — H. BARYCZ: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — K. CHODYNICKI: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934. — J. FUDAKOWSKI: Jak to imć Xiążę Radziwiłł Sierotka z chameleontem experymentował. *Czas* 1935 nr 11. — M. MIESES: Książę Radziwiłł w Palestynie w r. 1583. *Mies. Żydowski* 1935 nr 1-2 i odb. — K. HARTLEB: M. K. Radziwiłła pielgrzymka do Ziemi Świętej. *Prace historyczne ku czci S. Zakrzewskiego.* Lw. 1936. [Rec.: H. BARYCZ: Z zagadnień..., jw. s. 69]. — B. TAUROGIŃSKI: Z dziejów Nieświeża. W-wa 1937 *Arch. Ordynacji Nieświeskiej.* — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia. 1440-1600. Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* nr 4. — F. MARKOWSKI: Zamek w Nieświeżu za czasów księcia Radziwiłła Sierotki, schyłek XVI stulecia. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 18 (1938) i odb. — J. JASNOWSKI: Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515-1565), kanclerz i marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojewoda wileński. *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 22 (1939). — A. KOWALSKA: Z badań nad peregrynacją M. K. Radziwiłła. *Prace Polon.* S. III (1939) i odb. — K. LEPSZY: Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego. (1589-1593). Kr. 1939. —

S. KOŚCIAŁKOWSKI: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949. — B. BARANOWSKI: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 i osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. OLSZEWICZ: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 350, 353; por. B. OLSZEWICZ: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — A. SAJKOWSKI: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 322-323. — A. ZAJĄCZKOWSKI: Studia orientalistyczne z dziejów słownictwa polskiego. Wr. 1953 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 49; por. A. ZAJĄCZKOWSKI: O kilku orientalnych terminach żeglarskich w piśmiennictwie polskim (od XVI w.). *Poradnik Język.* 1950 z. 3. — Z. ABRAHAMOWICZ: Dokumenty tatarskie i tureckie w zbiorach polskich. *Przegl. Orientalistyczny* 1954 s. 147. — W. TOMKIEWICZ: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do wyd.: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — T. WIERZBOWSKI: Polacy w Ziemi Św., Syrii i Egipcie. *Katolicki Kalendarz dla Warmii i Mazur na r. 1957.* W-wa 1956 s. 170-171. — E. ŁOPACIŃSKI: Zamek w Białej Podlaskiej. Materiały archiwalne. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1957 nr 1 s. 27. — J. PERTEK: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957. — S. A. KORWIN: Stosunki Polski z Ziemią Świętą. W-wa 1958 s. 133 i n. — A. KAWECKA - GRYCZOWA, K. KOROTAJOWA, W. KRAJEWSKI: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Wr. 1959 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10. — A. PRZYBOŚ, R. ŻELEWSKI: Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVII stulecia. Kr. 1959. — L. KUKULSKI: Wstęp do wyd.: Podróż do Ziemi Świętej... W-wa 1962.

RAKOWSKI WOJCIECH (XVI–XVII w.)

Krypt.: W. R. (?)

Wierszopis.

Był w jakimś stosunku do Stanisława Lubomirskiego, krajczego koronnego. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pobudka zacnym synom Korony Polskiej do służby wojennej na ekspedycyją przeciwko nieprzyjaciołom koronnym. Kr. 1620, dr. F. Cezary.

2. Duma powiatowa. Wyd. przy: Pobudka..., jw. poz. 1.

Utwór o autorstwie niepewnym

Pobudka sławnej Korony Polskiej do synów swych miłych, aby się niewinnej krwie braterskiej nad narodem moskiewskim zemścili, czasowi teraźniejszemu służąca. Kr. b. r. (koniec 1607 lub początek 1608), dr. J. Szeliga. Przedr. T. Wierzbowski: Smutnoje wriemia w sowriemiennoj jemu polskoj litieraturie. Cz. 1. W-wa 1900 *Matieriały k Istorii Moskowskogo Gosudarstwa* t. 3 s. 129-137.

Autor, „służebnik" Michała Konarskiego, kasztelana chełmińskiego, podpisał się pod dedykacją krypt. W. R., który T. Wierzbowski — i za nim Estr. — rozwiązał jako Wojciech Rakowski i utożsamił błędnie z kasztelanem tegoż nazwiska. — Utwór jest częściowo plagiatem z utworu Jana Danieckiego: Żałosne narzekanie (Kr. 1607) oraz K. Warszewickiego: Wenecja (Kr. 1572). Autorstwo obu „Pobudek" wspólne — zdaniem T. Wierzbowskiego, Estr. i A. Brücknera.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — K. W. Wójcicki: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1845 s. 96; wyd. 2 W-wa 1859 s. 475. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. Wierzbowski: Wstęp do: Smutnoje wriemia..., jw. Utwór o autorstwie niepewnym, s. XIV.— A. Brückner: Studia nad literaturą wieku XVII. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. Kr. 1917 s. 79-81.

REJ MIKOŁAJ (1505–1569)

Pseud.: Ambroży Korczbok Rożek; Adrianus Brandenburgensis, Doctor Civitatis Lublinensis; Doktor lubelski Adrian Brandenburczyk; Albertus Brandenburgensis; Andrych, twój dobry towarzysz; Jakób Podwysocki Pherrat (?); Joachim Heller, mistrz norymberski; Ks. Jan, kaznodzieja z Waśniewa; Wojciech Kaszota (wg A. Brücknera); Andrzej Trzecieski (?).

Poeta, prozaik, tłumacz.

Ur. 4 lutego 1505 w Żórawnie pod Haliczem z ojca Stanisława, dziedzica Topoli, który przeniósł się na Ruś z krakowskich Nagłowic, i matki Barbary z Herburtów Żórawińskiej. Początkowe nauki pobierał w Skalmierzu w 1514-1516 i we Lwowie w 1516-1518. Na Akademię Krakowską wpisał się w 1518, jednakże już po roku wrócił do Żórawna. W 1525-1530 przebywał na dworze Andrzeja Tęczyńskiego, wojewody sandomierskiego, pełniąc funkcje sekretarza. Braki w wykształceniu dopełniał samouctwem. Po śmierci ojca w 1529 osiadł w dziedzicznej Topoli. Ożeniwszy się z Zofią Kosnówną (Kościeniówną), przeniósł się w 1531 do ziemi chełmskiej. W najbliższych latach bywał częstym gościem na dworze Mikołaja Sieniawskiego, starosty bełskiego i hetmana polnego koronnego, wybitnego różnowiercy. Ok. 1541 przyjął protestantyzm i z czasem stał się gorliwym działaczem i pisarzem kalwińskim. Po nawiązaniu stosunków z dworem królewskim otrzymał od Zygmunta I w 1546 wieś Temerowce w ziemi halickiej; wkrótce potem został dworzaninem królewskim. W 1564 Zygmunt August dał mu w dożywocie wieś Dziewięciele. Urzędu żadnego nie piastował, ale w życiu publicznym brał czynny udział posłując na sejmy w 1543, 1556/

/1557, 1558/1559 i 1564. Był poza tym obecny co najmniej jeszcze na ośmiu sejmach w okresie 1556-1569.

W 1549 wystąpił wraz z innymi w obronie ks. Walentego z Chrzczonowa, który ożenił się i przeszedł na protestantyzm, za co pozwany był przed sąd biskupa krakowskiego S. Maciejowskiego. W 1550 bronił M. Oleśnickiego z Pińczowa, oskarżonego przed królem i sądem biskupim o wydalenie paulinów i zabranie dóbr duchownych. Był obecny na synodach protestanckich: w Secyminie w 1556, w Książu w 1558 i w Pińczowie w 1559. Począwszy od 1560 zakładał zbory protestanckie w swoich wsiach i miasteczkach, zamykając równocześnie kościoły katolickie (w Bobinie, Nagłowicach, Okszy, Ślęcinie, Rejowcu, Popkowicach). W 1564 bronił E. Otwinowskiego, oskarżonego o zniewagę księdza i sakramentu w czasie procesji Bożego Ciała w Lublinie. Zmarł między 8 września a 4 października 1569. Zostawił liczne potomstwo (trzech synów i pięć córek) oraz znaczny majątek.

TWÓRCZOŚĆ

Najstarsze (prawdopodobnie) próby piśmiennicze nie zachowały się, inne drobne utwory znane są dopiero z późniejszych zbiorów, stąd chronologia wczesnego okresu twórczości Reja jest względna.

1. Pieśń o prawym bóstwie Syna Bożego (Chrystus, jedyny Syn Boży...). Kr. b. r., dr. M. Siebeneicher. (Z nutami).

Wg B. Chlebowskiego jest to najdawniejszy ze znanych dziś utworów Reja, wspomina ją B. Groicki w zbiorze pieśni z 1559.

2. Lew z kotem. (Dialog). Powst. między 1530 a 1540 (?). Zaginął.

Wymienił go „A. Trzecieski". Wg P. Chmielowskiego, A. Brücknera i R. Pilata jest nim odszukany przez J. Korzeniowskiego w rkpsie z XVI w. Bibl. Czart. dialog pt. Kot ze lwem rozprawia o swobodzie a o niewoli. Wyd. pt. Nieznane polskie i łacińskie wiersze politycznej treści 1548-1551. *Roczn. Filarecki* t. 1 (1886); przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

3. Kostyra z pijanicą. (Dialog. Wg T. Witczaka utwór dedykowany Stanisławowi Łaskiemu). Powst. między 1530 a 1540. Kr. b. r., dr. H. Wietor. (Egz. całości nie zachował się). Ocalałe fragm. przedr. K. Piekarski: Fragmenty dwu zaginionych dialogów M. Reja. *Przegl. Współcz.* 1923 t. 6 i odb.

4. Spectrum albo nowy czyściec. Wyd. 1540.

Egz. był w XIX w. w posiadaniu A. Osińskiego, profesora liceum w Krzemieńcu. Wiad. podał S. Kossowski, zob. R. Pilat: Hist. lit. pol. T. 1 cz. 3. W-wa (1940) s. 252.

5. Warwas z Lupusem. (Za wzmianką w biografii Reja z 1568 zwany najczęściej: Warwas z Dykasem. Dialog). Powst. przed 1547. Kr. b. r., dr. H. Wietor. (Egz. całości nie zachował się). Ocalałe fragm. przedr. K. Piekarski, jw. poz. 3.

Próbę rekonstrukcji tekstu na podstawie drukowanego tekstu czeskiego (unikat Muzeum Królestwa Czeskiego) podał A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 Dod.

Wg A. Brücknera i K. Piekarskiego tekst czeski jest przekładem lub przeróbką tekstu Reja. J. Heidenreich przypuszcza, że autorem przekładu jest B. Paprocki, A. Brückner przeczy temu; Č. Zíbrt przypuszcza, że T. Murzenin. Wg S. Dobrzyckiego utwór Reja jest przekładem lub przeróbką jakiegoś obcego wzoru, wg F. Krčeka przeróbką z czeskiego. (Zob. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 489-497, 527, 541-546). Tekst czeski ogł.: I. Chrzanowski. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905 i nadb.; Č. Zíbrt w książce: Panna, ženitba, žena ve staročeské upravě polských skladeb Reje z Naglovic a B. Paprockého. Cz. 1. Praga 1910 *Pestrá knihovna* nr 13-14. Streszczenie podał A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. VII. O pismach dziś nie znanych. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 1 s. 4-15.

6. Gęś z kurem. (Dialog). Zaginął.

Wymienił go „A. Trzecieski".

7. Zatargnienie Fortuny z Cnotą. Fragm. odnaleziony przez K. Piekarskiego zniszcz. 1944.

Wymienił je „A. Trzecieski". Wg A. Brücknera utwór ten ocalał w ogólnych zarysach w dialogu Achizy z Zefirą w „Żywocie Józefa"; wg I. Chrzanowskiego jest to przerobiona „Fortuny i Cnoty różność" — z 1524.

8. Książki nadobne o potopie Noego. Zaginęły.

Wymienił je „A. Trzecieski".

9. Księgi de neutralibus. Zaginęły.

Wymienił je „A. Trzecieski".

10. Śmierć z szewcem rozmawia.

Utwór nie wymieniony w biografii Reja z 1568. Dialog pol. zanotowany pod łac. tyt. Mors cum sutore w inwentarzu księgarni M. Szarffenberga z 1547, wprowadził do twórczości Reja A. Brückner, za nim Estr.

11. Krótka rozprawa miedzy trzemi osobami, Panem, Wójtem a Plebanem. Kr. 1543, dr. M. Szarffenberg. Wyd. nast.: przypuszczalnie kilka ed. w XVI w. (w tym wg T. Witczaka: Kr. przed lipcem 1551, dr. H. Unglerowa; wiad. o egz. ed.:

b. m. r. — podana przez A. Grabowskiego i powtórzona przez Estr. jest wg ustaleń T. Witczaka mylna); fragm. przedr.: A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840 s. 390 (10 wersów); M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 52-58; całość ed. 1543 wyd. R. Zawiliński. Kr. 1892 *BPP* nr 23; przedr. (z wieloma poprawkami) I. Chrzanowski, S. Kot., jw. poz. 2; całość wyd. kryt. (w podobiźnie i transkrypcji) W. Taszycki, K. Górski w: Dzieła wszystkie. T. 1. Wr. 1953 *BPP* S. B nr 1.

Fragm. wersji odmiennej (wg kopii w rkpsie Ossol. nr 168, obecnie we Lw.) pt. Rozmowa pana z wójtem o księdzu — ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 154-155.

12. Kupiec, to jest kształt a podobieństwo Sądu Bożego ostatecznego. Powst. ok. 1543. Wyd. Królewiec 1549, dr. A. Augezdecki. Ze zdefektowanego egz. Bibl. Kórn. fragm. przedr. Z. Celichowski. Poz. 1898; tekst całkowity wg egz. Bibl. Uniw. Lw. Unikat Bibl. Nar. wyd. R. Kotula i A. Brückner. Kr. 1924 *BPP* nr 77.

Swobodna przeróbka łac. utworu T. Naogeorga vel Kirchmajera: Tragoedia nova. Mercator seu iudicium. 1540.

13. Katechizm dialogiem. Zaginął.

Wymienił go „A. Trzecieski". Wg G. Korbuta może to być „Catechismus" z 1543; zob. Utwory o autorstwie niepewnym poz. 2.

14. Żywot Józefa z pokolenia żydowskiego, syna Jakubowego, rozdzielony w rozmowach person, który w sobie wiele cnót i dobrych obyczajów zamyka. Kr. 1545, dr. wdowa po F. Unglerze. Fragm. przedr. K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. T. 1. W-wa 1841; całość wyd. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 4. Wyd. 2. W-wa 1854; wyd. R. Zawiliński. Kr. 1889 *BPP* nr 7; oprac. M. Wieliczka. W-wa 1936 *Bibl. Klejnotów Lit. Pol.* nr 2.

Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. 0.54.

15. Psałterz Dawidów, który snadź jest prawy fundament wszytkiego pisma krześcijańskiego. (Kr.? przed 13 lutego 1546, dr. H. Unglerowa?). Wyd. nast.: Kr. 1555, dr. M. Wirzbięta. Na podstawie obu ed. (wg egz. Bibl. Czart. i Uniw. Warsz.) wyd. S. Ptaszycki. Petersb. 1901 *Pomniki Piśmiennictwa Pol.* wyd. przez J. Zakrzewskiego.

Zdefektowany egz. wyd. 1 Bibl. Czart.; kompletniejszy Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 343; egz. wyd. 2 Bibl. Uniw. Warsz.

Prozaiczna parafraza przekł. łac. Jana Campensis, poprzedzona przedmową do Zygmunta I wierszem: Ku temu, co by miał wolą czyść ty książki.

16. Przestrach na złe sprawy ludzkiego żywota (Cóż chcesz czynić, miły bracie...). Kr. (wg Estr. po 1550, wg B. Chlebowskiego w 1556), dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast. Kr. 1558.

17. Świętych słów a spraw Pańskich... kronika albo postylla, polskim językiem a prostym wykładem też dla prostaków krótce uczyniona. Kr. 1557, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast.: b. m. 1560; b. m. 1566; Kr. 1571; Wil. 1594; tekst zmodernizowany wyd. w wyborze T. Haase pt. Kazania Mikołaja Reja, czyli świętych słów a spraw Pańskich... kronika albo postylla. Cieszyn 1883; fragm. wg wyd. 1557 i 1560 przedr. A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 Dod.; fragm. ed. 1557 przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955. Całość wyd. kryt. przygotowuje W. Kuraszkiewicz, *BPP*.

Przekł. litewski pt. Postilla lietuwiszka... Wil. 1600.

Przekł. ruski XVI i XVII w. w ewangeliarzach rękopiśmiennych zachowanych w bibl. grecko-kat. kapituły w Przemyślu.

18. Podobieństwo żywota człowieka krześcijańskiego (Cóż chcesz czynić, mój miły człowiecze...). Kr. (ok. 1558?), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami). Przedr. przed Postyllą w ed. 1557. (Zob. poz. 17). (Wg B. Chlebowskiego pieśń ta przerobiona weszła do „Wizerunku" rozdz. 8 list 110 — zob. poz. 22). Przedr. w kancjonałach katolickich; przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893) s. 372 i odb.

19. Mocny Boże wszej radości..., tzw. Hejnał świta. Kr. (ok. 1558?), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami).

Wiersz akrostychiczny, 10 zwrotek trzywersowych ułożonych na nutę czeskiej pieśni: Hymna svitá.

20. Christe qui lux es et dies. (Kryste, dniu naszej światłości). Kr. (ok. 1558), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami). Przedr. w: Wacław z Szamotuł: Pieśni na 4-głosowy chór a cappella. Wyd. Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz. W-wa 1956 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* 28.

21. Przyczyna gniewu Pańskiego. Kr. (ok. 1558?), dr. M. Siebeneicher. (Z nutami). Przedr. facs. U. Przyborowska. W-wa 1880.

Niektóre z wymienionych pieśni przedr. J. Seklucjan i B. Groicki w swoich kancjonałach z 1559. Pieśni i psalmy przedr.: K. W. Wójcicki: Zarysy domowe. T. 4. W-wa 1842; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. W-wa 1844; A. Jocher: Obraz

bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 228.

22. Wizerunk własny żywota człowieka poczciwego. Kr. 1558, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast.: Kr. 1560; Kr. 1585; przedr. wg ed. 1560 S. Ptaszycki. Petersb. 1881-1888. Fragm. przedr. W. Taszycki, jw. poz. 17. Zob. też poz. 18.

Naśladowanie utworu M. Palingeniusa: Zodiacus vitae.

23. Zwierzyniec, w którym rozmaitych stanów ludzi, źwirząt i ptaków kstałty, przypadki i obyczaje są właśnie wypisane. (Kr. 1562, dr. M. Wirzbięta). Wyd. nast. powiększone: Kr. 1574 (razem ze „Zwierzyńcem" jako dalsza część zbioru znajdują się „Przypowieści przypadłe", w wyd. z 1574 pt. Figliki albo rozlicznych ludzi przypadki dworskie); rozdz. wtóry w przedr. homograficznym wyd. Z. Celichowski pt. Przęsło ze Zwierzyńca M. Reja. Poz. 1884; z opuszczeniem Figlików wyd. W. Bruchnalski. Kr. 1895 *BPP* nr 30; fragm. przedr.: I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 2; W. Taszycki, jw. poz. 17; W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 214-227.

Figliki. Wyd. homogr. W. Wittyg. Kr. 1905; wybór przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957; 3 fraszki z Figlików wyd. homogr. M. Mazurkiewicz, T. Uliczny pt. O mnichu zwyciężonym pismem. Wr. 1953.

24. Apocalypsis, to jest dziwna sprawa skrytych tajemnic Pańskich. Kr. 1565, dr. M. Wirzbięta. Dedykację M. Naruszowiczowi i wiersz końcowy przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 1. W-wa 1843 s. 349-360; toż wyd. 2 W-wa 1854. Przedr. homogr. całości nakł. Bibl. Kórn. przez A. Pilińskiego. Paryż 1876.

25. Zwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawam jako we zwierciedle przypatrzyć. Kr. 1567-1568, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast.: Wil. 1606. Obejmuje:

a) Żywot człowieka poczciwego;

b) Spólne narzekanie wszej Korony na porządną niedbałość naszę. (Przemowa krótka do krześcijańskiego człowieka każdego);

c) Apoftegmata. To jest krotkie a roztropne powieści;

d) Przemowa krotka do poczciwego Polaka stanu rycerskiego;

e) Zbroja pewna każdego rycerza krześcijańskiego;

f) Do uczciwego a bacznego Polaka... krótkie a przyjacielskie napomnienie;

g) Żegnanie z światem;

h) Żywot i sprawy... Mikołaja Reja z Nagłowic... (zob. Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 8).

S. Adalberg rozpoczął wydawać cały tekst, ale ukazał się tylko z. 1. Kr. 1897 (do połowy mniej więcej kapitulum 1 wtórych ksiąg); przedr. kryt. całości zbliżony układem graficznym do wyd. 1568 staraniem AU. Kr. 1905; wyd. J. Czubek i J. Łoś. T. 1-2. Kr. 1914; całość (bez części wierszowanych) oprac. J. Krzyżanowski. Wr. 1956 *BN* I, 152; części wierszowane wyd. J. Krzyżanowski, zob. Wyd. zbior. poz. 5.

Żywot człowieka poczciwego wyd.: A. Gałęzowski. W-wa 1828 *Zbiór Pisarzów Pol.* t. 6-8; K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 4, 5, 18-22; Lw. 1881 *Bibl. Mrówki* nr 110-115;

Apoftegmata, Przemowa krótka, Żegnanie z światem — wyd. A. Grabowski. Kr. 1848; Lw. 1875-1899 *Bibl. Mrówki* nr 164-165; Żywot człowieka poczciwego, Spólne narzekanie, Apoftegmata, fragm. Przemowy krótkiej, fragm. Żegnania z światem, Zbroja pewna — wyd. J. Kallenbach. W-wa 1903-1904 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 263, 268, 273, 308; fragm. Apoftegmatów wyd. J. Lemański: Satyra polska. T. 1. W-wa 1914; Przemowa krótka, Żegnanie z światem, Apoftegmata oraz Żywot i sprawy M. Reja — wyd. M. Wieliczka. W-wa 1936 *Bibl. Klejnotów Lit. Pol.* og. zbioru nr 6;

Żywot i sprawy M. Reja — wyd.: A. Brückner: Mikołaj Rej. Człowiek i dzieło. Lw. 1922; H. Gaertner: Mikołaj Rej z Nagłowic. Życiorys własny. W-wa 1925 *Książeczki Staropol.* nr 3.

P r z e k ł a d y

1. Dawid: Psalm 113. In exitu Israel de Egypto. (Prozą). Kr. (1533?), dr. M. Szarffenberg. Inne wyd.: Kr. b. r., dr. Łazarz Andrysowic; Kr. b. r., dr. M. Siebeneicher. Przedr. B. Groicki: Pieśni duchowne. B. m. (1559); K. W. Wójcicki: Zarysy domowe. T. 4. W-wa 1842; S. Ptaszycki w Dod. do wyd.: Psałterz Dawidów Reja. Petersb. 1901 s. 297-299.

2. Dawid: Psalm 85. Inclina Domine aurem tuam. (Nakłoń, Panie, ku mnie ucho twoje...). (Wierszem). Powst. po 1540. Kr. b. r., dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami). (Egz. Ossol. sygn. XVI. 2390/168263). In. wyd.: b. m. r. (Egz. Bibl. Nar. sygn. XVI. O. 273). Przedr. w: Wacław z Szamotuł: Pieśni..., jw. Twórczość poz. 20.

3. Dawid: Siedem psalmów pokutnych. Powst. przed 1547. Zaginione.

4. Dawid: Psalm 116. Alleluja. (O chwal cie Pana Boga Wszechmocnego...). B. m. r. (Kr. przed 1558?, dr. Łazarz Andrysowic). (Egz. dziś nie znane). In. wyd.: Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher. (Z nutami W. Szamotulskiego). (Egz. Bibl. Nar. sygn. XVI. O. 274). Przedr. w: Wacław z Szamotuł: Pieśni..., jw. Twórczość poz. 20.

5. W. Theodor (V. Dietrich): Kommentarz albo wykład na proroctwo Hozeasza proroka. Brześć 1559 (w rzeczywistości Kr., dr. M. Wirzbięta). Toż pt. Hozeasz prorok z wykładem zacnego męża a doktora w Piśmie Świętym przedniego zebranym przez Wita Teodora Noriberczyka. Brześć (w rzeczywistości Kr.) 1559, dr. M. Wirzbięta. Fragm. ogł. A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 Dod.

Zbiór wykładów M. Lutra wygł. w 1524 w Wittenberdze, przerobionych i przetłumaczonych na łacinę przez V. Dietricha, wyd. Wittenberga 1545. Wg A. Brücknera na jęz. pol. przeł. J. Lubelczyk wespół z M. Rejem; wg Estr. tłumaczem był Rej. I. Chrzanowski przypuszcza współudział M. Bielskiego.

6. P. P. Wergeriusz: Dwa listy na polski język właśnie wyłożone. Jeden Aloizego Lipomana... ku JW. Książęciu a panu Mikołajowi Radziwiłłowi, wojewodzie wileńskiemu... A drugi tegoż to JW. Pana do tego biskupa. Brześć 1559 (razem wyd. dedykacja S. Szafrańcowi oraz dwa wiersze: Ku temu, co czedł; Ku Lipomanowi... od księdza Jana, Kaznodzieje z Waśniewa — wg A. Brücknera pióra Reja). Przedr. I. Chrzanowski. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905 i odb.

Wydania zbiorowe

1. Wybór pism wierszem i prozą. Oprac. A. Baumfeld. W-wa 1914 *Bibl. Klasyków Pol.* Wendego 2.

Tu: Krótka rozprawa; Wizerunk; Zwierzyniec; Żywot człowieka poczciwego; Apoftegmata; Przemowa krótka do poczciwego Polaka stanu rycerskiego; Żegnanie z światem; Żywot i sprawy M. Reja.

2. Pisma prozą i wierszem. Wybrał i objaśnił A. Brückner. Kr. 1921 *BN* I, 40; wyd. 2 pomnożone Kr. 1926.

Tu fragm.: Żywot człowieka poczciwego; Spólne narzekanie; Postylla; Apokalipsa; Psałterz Dawidów; Krótka rozprawa; Kupiec; Żywot Józefa; Wizerunk; Zwierzyniec; Facecje; Apoftegmata. W dod.: Żywot i sprawy M. Reja.

3. Wybór pism. Oprac. S. Adamczewski. W-wa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 1.

Tu fragm.: Krótka rozprawa; Zwierzyniec; Żywot człowieka poczciwego; Krótka przemowa o porządnej niedbałości naszej; Apoftegmata.

4. Różne przypadki świata tego. Wybór utworów satyrycznych. Oprac. A. Jelicz. Wstęp K. Budzyk. Ilustr. M. Berezowska. W-wa 1953.

Tu: Rozmowa Lwa z Kotem; fragm.: Krótka rozprawa; Zwierzyniec; Figliki.

5. Pisma wierszem. (Wybór). Oprac. J. Krzyżanowski. Wr. 1954 *BN* I, 151.

Tu: Rozmowa Lwa z Kotem; Krótka rozprawa; Apoftegmata i inne części wierszowane Zwierciadła; Żywot Józefa (Sprawa pierwsza); Wizerunk (rozdz. V); Kupiec (zakończenie w skrócie); Zwierzyniec (dialog wstępny, fragm. rozdz. II, III); Figliki (wybór).

Listy i materiały

1. List do księcia pruskiego Alberta, dat. 30 listopada 1564. Z podobizną autografu ogł. Z. Celichowski. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 18 (1891).

2. Listy do Rejów dziś nie znane posiadał H. Juszyński (zob. Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 118).

3. Wypisy z ksiąg sądowych ziemskich i grodzkich z lat 1446-1582, odnoszące się do Reja i jego rodziny. Ogł. Z. Kniaziołucki: Materiały do biografii M. Reja z Nagłowic. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 7 (1892) i odb. Kilka dokumentów z Arch. Lw. wchodzących do powyższego zbioru ogł. w wyj. S. Ptaszycki: Nowyja dannyja dla biografii N. Reja. *Sbornik statiej po sławianowiedieniju W. S. Łamanskogo.* (Petersb.) 1883 i odb.; pięć dokumentów z Arch. Kieleckiego wyd. (w tłum. pol.) F. Rybarski: Dokumenty odnoszące się do M. Reja i jego rodziny. *Ateneum* 1880 t. 3.

4. Dokumenty dot. spraw majątkowych z lat 1472-1576. Ogł. T. Wierzbowski: Kilka nowych dokumentów do biografii M. Reja i rodziny jego. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905.

5. Świadectwo dla F. Szczygła, rajcy skalmierskiego, z 17 maja 1541. Ogł. w podobiźnie L. Méyet: Nieznany autograf Reja. *Z wieku Mikołaja Reja,* jw. poz. 4. — Podobiznę przedr. J. Krzyżanowski w Wyd. zbior., jw. poz. 5, s. 143. Tamże, s. 474, tekst świadectwa w transkrypcji. — Podobiznę i tekst w transliteracji podaje W. Kuraszkiewicz: O języku M. Reja. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960 s. 117.

6. Dokumenty dot. spraw majątkowych z lat 1542-1569 z podobizną autografów dwu dokumentów z 1569. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900. Jedną podobiznę przedr.: *Odrodzenie w Polsce...,*

jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 między s. 48-49 recto; dwie podobizny i tekst w transliteracji podaje W. Kuraszkiewicz, jw. poz. 5, s. 118, 119.

7. Fragm. dedykacji i przedmów do różnych dzieł Reja. Przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Wiersz na śmierć Jarosza Łaskiego. Powst. 1541. (Składa się z 15 strof 5-wersowych 11-zgł.). Ogł. A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4.

2. Catechismus, to jest nauka barzo pożyteczna każdemu wiernemu krześcijaninowi. Kr. 1543, dr. F. Ungler. Wyd. F. Pułaski. Kr. 1910 *BPP* nr 56.

Parafraza łacińskiego katechizmu luterskiego U. Rhegiusa, 1540. Wg G. Korbuta jest to prawdopodobnie katechizm wymieniony przez „A. Trzecieskiego". Wg A. Brücknera autorem był ktoś z kółka Trzecieskiego: B. Wojewódka, O. Trepka, H. Spiczyński lub „modernista" spośród duchowieństwa krakowskiego (zob.: *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 396-397; *Pam. Lit.* R. 14 (1916) s. 134; *Ref. w Pol.* 1921 s. 146-147; Mikołaj Rej. Człowiek i dzieło. Lw. 1922 s. 18). Rejowi przyznaje Brückner tylko autorstwo wierszy poprzedzających katechizm i końcowych. Do przyznania Rejowi autorstwa całości katechizmu skłaniają się J. Łoś, T. Grabowski, E. Ostrowska.

3. Rzeczpospolita polska chramiąc tuła się po świątu szukając pomocy a narzeka na swe pany, iż o nię nie dbają. Anno 1549. (Narzekanie Rzeczypospolitej. Dialog polityczny). Wyd. J. Korzeniowski: Nieznane polskie i łacińskie wiersze politycznej treści 1548-1551. *Roczn. Filarecki* t. 1 (1886) i odb.; przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. Twórczość poz. 2.

Rkps Bibl. Czart. nr 3581.

Wg P. Chmielowskiego, A. Brücknera, M. Janika jest utworem Reja; W. Bruchnalski przeczy temu (zob.: R. Pilat: Hist. lit. pol. T. 2 cz. 1. Lw. 1909 s. 168 przyp.). A. Brückner sądził początkowo, że to utwór J. Seklucjana.

Narzekanie smutnej Matki Korony Polskiej. Królewiec 1549 — jest wg G. C. Pisańskiego: Entwurf einer preussischen Literärgeschichte (1791), dziełem Reja; przeczył temu A. Brückner. Egz. nie znane.

Treść fragm. ogł. przez J. Korzeniowskiego niezupełnie zgadza się z treścią podaną przez Pisańskiego; nie wiadomo, czy to są utwory identyczne.

Zob. też Seklucjan Jan, Prace edytorskie poz. 4.

4. Rozprawa księdza z popem. (Dialog wierszowany). Wyd.: Królewiec ok. 1549, dr. A. Augezdecki (wg K. Piekarskiego: J. Weynreich?) nakładem J. Seklucjana. Zachowany fragm. przedr. Z. Celichowski: Trzy nieznane dialogi z wieku XVI. Poz. 1899.

Fragm. druku Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 283.

Wg Z. Celichowskiego, a za nim M. Janika, autorem jest M. Rej, co S. Rospond uznaje za „wielce prawdopodobne"; przeczył temu A. Brückner oraz W. Bruchnalski. Wg I. Warmińskiego udział przynajmniej w redagowaniu tekstu obok J. Seklucjana ma S. Murzynowski; możliwości także autorstwa S. Murzynowskiego nie wyłącza S. Rospond.

5. Epitafium Barbary Radziwiłłówny. (Wiersz pol.). Powst. po 8 maja 1551. Znane z dwóch wersji: 1 pt. Sacrae Reginalis Maiestatis Barbarae olim Reginae Poloniae Epitaphium Anno 1551. Rkps Bibl. Czart. nr 3581. Ogł. J. Korzeniowski, jw. poz. 3 (tu 60 wersów); 2 pt. Napis nad grobem zacnej Barbary Radziwiłłówny niegdy będącej krolowej polskiej. Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher (tu 64 wersów, z nutami; ed. stanowi przypuszczalnie wznowienie). Toż przedr. homograf. U. Przyborowska. W-wa 1880. Fragm. z transkrypcją nut (16 wersów) wyd. w: *Music of the Polish Renaissance. A selection of works from the XVIth and the beginning of the XVIIth century.* Edited by J. M. Chomiński and Z. Lissa. Kr. 1955.

Egz.: defekt Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 142; całkowity w Kancjonale Zamojskim, Bibl. Nar.

Przekł. ang. fragm. P. Mroczkowski, w: *Music...*, jw.

Autorstwa M. Reja domyślał się Estr. VIII, 46; XII, 365; dowodzi T. Witczak: Sprawa autorstwa epitafium Barbary Radziwiłłówny (1551). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1962 nr 2. J. Krzyżanowski, a za nim H. Barycz przypisywali je Stanisławowi Gąsiorkowi zw. Kleryką (zob.).

6. Wiersze w dziełach B. Groickiego: Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego. Kr. 1559 (tu: Temu, co te książki czytać będzie, Wojciech Kaszota, Franta dobry towarzysz, rozsądek swój oznajmuje) i: Tytuły prawa majdeburskiego. Kr. 1567 (tu: wiersze na Leliwę i na S. Spławskiego, kasztelana krzywińskiego).

Autorstwo Rejowi przypisuje A. Brückner (zob. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 49).

7. Historia prawdziwa, która sie stała w Landzie. Kr. 1568, dr. M. Wirzbięta. Wyd. kryt. Z. Celichowski. Kr. 1891 *BPP* nr 13.

Egz. Bibl. Kórn. i Ossol.

Z. Celichowski, S. Windakiewicz, M. Janik, H. Gaertner, J. Krzyżanowski przypisują autorstwo Rejowi. Przeczył temu W. Bruchnalski i A. Brückner, który przypisywał ten utwór początkowo M. Siennikowi, następnie J. Lubelczy-

kowi, potem nieznanemu mieszczaninowi krakowskiemu.

8. Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic... który napisał Andrzej Trzecieski, jego dobry towarzysz, który wiedział wszytki sprawy jego. Wyd. zob. Twórczość poz. 25 oraz Wyd. zbior. poz. 1, 2.

L. Siemieński, J. Bartoszewicz, W. Bruchnalski, A. Brückner, J. Krzyżanowski, T. Ulewicz uznają autorstwo A. Trzecieskiego. H. Gaertner, za nim W. Porzeziński, K. Górski, W. Taszycki, K. Budzyk uważają utwór ten za autobiografię Reja.

Zob. też: Przekłady poz. 5; Seklucjan Jan, Twórczość poz. 6, 7.

INDEKS TYTUŁÓW

(T—Twórczość, N—Utwory o autorstwie niepewnym, P—Przekłady)

OPRACOWANIA

Monografia: A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905. [Rec.: *Słowo Pol.* 1904 nr 487; S. Dobrzycki. *Pam. Lit.* R. 4 (1905); toż w odb. zbior.: *Pamięci M. Reja z Nagłowic 1505-1569*. Lw. 1906 s. 135-153; I. Chrzanowski. *Książka* 1905 nr 12; I. Franko. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1905 t. 67 s. 12-14; *Rodzina i Szkoła* 1905 s. 331; S. Dobrzycki. *Przegl. Powsz.* 1906 t. 92; W. Jabłonowski. *Dzien. Kijowski* 1906 nr 65; J. Kallenbach. *Kwart. Hist.* 1906; F. Krček. *Muzeum* 1906 t. 1; J. Lorentowicz. *Nowa Gaz.* 1906 nr 178, 181, 187; W. Nehring. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 28 (1906); S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1906 t. 161; R. Zawiliński. *Poradnik Język.* 1906 z. 2; *Biesiada Lit.* 1906 nr 1].

Zarysy monograficzne: S. Windakiewicz: Mikołaj Rej z Nagło-

wic. *Przegl. Pol.* 1895 t. 117 i osob. Kr. 1895; wyd. 3 Lubl. 1922 *Bibl. Filol. im. H. Łopacińskiego* nr 1. [Rec.: K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* 1896; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1897; I. Chrzanowski. *Książka* 1922 nr 8/12; T. Dobrowolski. *Muzeum* 1922; *Czas* 1922 nr 204]. — M. Janik: Mikołaj Rej z Nagłowic. Lw. 1905; toż rozszerzone pt. Mikołaj Rej. Żywot i pisma. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* nr 19. [Rec.: A. Brückner. *Książka* 1905 nr 9; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1905 t. 158; B. Chlebowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905); W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 4 (1905); *Przew. Nauk. i Lit.* 1905 s. 58-59; S. Z. *Krytyka* 1906 s. 94]. — W. Bruchnalski: Studia nad literaturą polską w epoce Odrodzenia. I. Rozwój twórczości pisarskiej M. Reja. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 44 (1908); por. *Spr. AU* 1907 nr 4. [Rec.: T. Grabowski. *Przegl. Pol.* 1908 t. 169]. — A. Brückner: Mikołaj Rej. Człowiek i dzieło. Lw. 1922 *Wielcy Pisarze* t. 2. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1922 nr 8/12; -r -n (W. Hahn). *Gaz. Lw.* 1922 nr 102; M. Sz. (Szyjkowski). *Ilustr. Kur. Codz.* 1922 nr 99; T. Grabowski. *Kur. Poz.* 1923 nr 290; A. Brückner. *Przegl. Warsz.* 1925 t. 3 s. 225]. — S. Wasylewski: Rej z Nagłowic. Lw. 1934 *Wielcy ludzie* t. 2. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 31 (1934) s. 212; P. Hulka-Laskowski: Wielcy ludzie. *Wiad. Lit.* 1934 nr 21].

Życiorysy i przyczynki do życiorysu

Współcześni o Reju i wzmianki u późniejszych pisarzy: A. Trzecieski(?): Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic. Wyd. zob. Twórczość poz. 25. [Rec.: K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* 1896; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1896]. — Jan z Woźnik: De apostolica Jesu Christi doctrina. B. m. 1568; ustęp o Reju przytaczają: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 116, 131 (w oryginale i przekł. pol.); A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 683, Noty. — J. Wereszczyński: Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom. Kr. 1585; przedr. K. J. Turowski: Pisma treści moralnej. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. 4 z. 27-28. — J. S. Herburt: Przedmowa do: Herkules z fortuną i cnotą. Wyd. przy: J. D. Solikowski: Wizerunk utrapionej Rzeczypospolitej. Dobromil 1612. — A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. 2 powiększone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — S. Lubieniecki: Historia reformationis polonicae. Freistadt 1685 s. 34, 133, 173. — E. Oloff: Beiträge zu der polnischen, weltichen Kirchen- und Gelahrtengeschichte. Cz. 1. Gdańsk 1764 s. 138-152, 222-224, 245-247.

Zob. też: W. Bruchnalski: M. Rej z Nagłowic w świetle sądów poetyckich „złotej epoki". *Nasz Kraj* 1906 z. 27.

Literatura w. XIX i XX: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Przyborowski: Rok urodzenia i śmierci Reja. *Tyg. Poz.* 1862. — S. Ptaszycki: M. Rej i ks. J. Wereszczyński. *Upominek wileński dla Kraszewskiego*. Wil. 1879 i odb. [Rec.: V. Jagić. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 5 (1881); P. Chmielowski. *Ateneum* 1881 t. 1]. — F. Rybarski: Dokumenty odnoszące się do M. Reja i jego rodziny. *Ateneum* 1880 t. 3 i odb. — Dokumenta do życiorysu M. Reja. *Kur. Poz.* 1880 nr 228 (w rubr.: Kronika). — S. Ptaszycki: Nowyja dannyja dla biografii N. Reja. *Sbornik statiej po sławianowiedieniju W. S. Łamanskogo*. (Petersb.) 1883 i odb. pt. N. Rej, polskij pisatiel XVI w. Nieskolko nowych dannych dla jego biografii. [Rec.: V. Jagić. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 8 (1885) s. 165]. — R. Zawiliński: Kilka słów o roku urodzenia i o psałterzu... M. Reja. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 3. — W. Czajewski: M. Rej z Nagłowic na sejmach. W-wa 1885. [Rec.: *Tyg. Ilustr.* 1885 t. 1; W. Nehring. *Kraj* 1886 nr 40]. — Mikołaj Rej (1505-1569). *Wielkopolanin* 1888 nr 280-282. — Z. Kniaziołucki: Materiały do biografii M. Reja z Nagłowic. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 7 (1892) i odb. [Rec.: K. Bartoszewicz. *Myśl* 1892 nr 18-19; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144 s. 251-263]. — J. Gawlikowski: Beiträge zu einer Biographie des N. Rej von Nagłowice. *Jahresbericht d. Rudolf-Gymn. in Brody* 1899 i odb. [Rec.: I. Chrzanowski. *Kwart. Hist.* 1902]. — *Z wieku Mikołaja Reja. Księga jubileuszowa 1505-1905*. W-wa 1905. (Tu m. in.: H. Łopaciński: Ustalenie daty urodzin M. Reja (i odb.); H. Merczyng: Rejowie z Nagłowic jako członkowie polskiego kościoła ewangelickiego. [Rec.: J. S. F. (Fabian). *Zwiastun Ewangeliczny* 1905 s. 375-377]; L. Méyet: Nieznany autograf Reja; T. Wierzbowski: Kilka nowych dokumentów do biografii M. Reja i rodziny jego). — *Mikołaj Rej z Na-*

głowic. Jednodniówka. Lw. 1905 (dwa wyd.). (Tu m. in.: W. Bruchnalski: Czy Rej piastował jaki urząd?; J. Kallenbach: Rej jako małżonek). [Rec.: F. G.(Gwiżdż). *Kur. Lw.* 1905 (dod. *Tydzień*); W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 568]. — A. Brückner: M. Rej w Warszawie. *Kur. Warsz.* 1905 nr 1. — E. B.: Data urodzin Reja. *Kur. Warsz.* 1905 nr 35. — G. Tołwiński: Kiedy urodził się Rej. *Kur. Warsz.* 1905 nr 38. — S. Cieszkowski: Reyowie z Nagłowic. *Kur. Świąt.* 1905 nr 6. — F. Jaworowski: M. Rej żakiem lwowskim. *Kur. Lw.* 1905 s. 406 (dod. *Tydzień*). — M. Rawita-Witanowski: W siedzibach M. Reja. *Wędrowiec* 1905 s. 82-84. — K. Miaskowski: Czy Rej piastował jaki urząd? *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 34 (1908). [Rec.: W. Bruchnalski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908)]. — S. Tomkowicz: Materiały do stosunków kulturalnych w XVI w. na dworze królewskim. Kr. 1915. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 14 (1916) s. 333-334]. —

Miejsce pochowania M. Reja. *Ref. w Pol.* 1926 s. 247. — W. Budka: Kiedy M. Rej został protestantem. *Ruch Lit.* 1928. [Rec.: O. Forst-Battaglia. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928 s. 702; K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 25 (1928) s. 498; K. Völker: Neuere Literatur zur Kirchengeschichte Polens. *Jahrbücher*..., jw. 1930 s. 311]. — S. Bodniak: M. Rej na sejmach. *Pam. Lit.* R. 25 (1928). [Rec.: K. Kolbuszewski, jw.; K. Völker, jw.]. — W. Budka: Krakowska siedziba M. Reja. *Silva Rerum* 1928. — S. Bodniak: Przyczynek do biografii M. Reja. *Pam. Lit.* R. 27 (1930). [Rec.: K. Völker: Neue Forschungen zur Kirchengeschichte Polens. *Jahrbücher*..., jw. 1933 s. 66]. — S. Kot: Erazm Otwinowski. Poeta-dworzanin i pisarz różnowierczy. *Ref. w Pol.* 1934 s. 13. — S. Wasylewski: Pan Rej ubiera się do portretu. *Tyg. Ilustr.* 1934 nr 3. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1. Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 7-8. — K. Budzyk: Mikołaj Rej. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia*. W-wa 1954. — H. Barycz: Dokumenty i fakty z dziejów reformacji. IV. Historia zburzenia zboru krakowskiego w roku 1587. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 234.

Charakterystyka ogólna Reja jako pisarza:

A. Mickiewicz: Kurs pierwszoletni (1840-1) literatury słowiańskiej. Paryż 1843 (wykłady 23-24) i wyd. nast. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 413-456. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 480-486; przedr. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — M. Rej z Nagłowic i jego pisma. Przy wyd.: Żywot człowieka poczciwego. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 22, Dod. s. 1-38. — J. I. Kraszewski: Dziś i lat temu trzysta. Studium obyczajowe. Charakterystyka Reja z Nagłowic. *Gaz. Codz.* 1859-1860 i odb. Wil. 1863; wyd. 2 W-wa 1879. — L. Siemieński: Mikołaj Rej. W książce: Portrety literackie. T. 1. Poz. 1865; przedr.: Dzieła. T. 3. W-wa 1881. — B. Zawadzki: Mikołaj Rej z Nagłowic. Lw. 1875. — P. Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania w Polsce. *Bluszcz* 1877. — H. Struve: M. Rej jako filozof i moralista. Prelekcja nie druk. Streszcz. *Przegl. Tyg.* 1877 s. 106. — R. Plenkiewicz: Z dziedziny pedagogiki. *Kłosy* 1878. — R. Plenkiewicz: Etyka M. Reja. *Kłosy* 1878, 1880; wyd. osob. W-wa 1905 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 203. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1905 nr 12; W. Witwicki. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 549]. — A. G. Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. *Ognisko. Księga zbior. dla... T. T. Jeża*. W-wa 1882; przedr. w książce: Studia i szkice literackie. W-wa 1904. — A. Bełcikowski: Mikołaj Rej z Nagłowic. *Pam. Nauk.* 1867 t. 1; przedr. w książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — B. Chlebowski: M. Rej w świetle nowych świadectw. *Ateneum* 1893 t. 1; przedr.: Pisma. T. 2. W-wa 1912. — T. Lecg: M. Rej jako pedagog. *Czasop. Pedag.* (Lw.) 1896 nr 1-9. — J. Leciejewski: Zapatrywania M. Reja na wychowanie. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 24 (1898). — B. Chlebowski: Pierwszy literat polski. *Sami sobie. Księga zbior.* W-wa 1900. — H. F. Criegern: N. Rej als Polemiker. Lipsk 1900. [Rec.: I. Chrzanowski. *Kwart. Hist.* 1902]. — P. Dropiowski: N. Rey als Politiker. *Jahresbericht d. Rudolf-Gymn. in Brody* 1901. [Rec.: I. Chrzanowski, jw.]. — M. Synoradzki: Ideał wychowania domowego w Polsce za Zygmunta Augusta. *Niwa Pol.* 1902 nr 28, 30, 32. — J. S. Fabian: M. Rej z Nagłowic jako pisarz religijny ewangelicki. *Zwiastun Ewangeliczny* 1904 nr 1-8, 10. —

Z wieku Mikołaja Reja. Księga jubileuszowa 1505-1905. W-wa 1905. (Tu m. in.: B. Chlebowski: M. Rej jako pisarz (i osob. W-wa 1905 *Książki dla*

Wszystkich nr 277; przedr.: Pisma. T. 2. W-wa 1912). [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1905 nr 12; M. Janik. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 539-540]; I. Chrzanowski: Dlaczego Rej jest ojcem literatury naszej? (tożż *Kur. Warsz.* 1905 nr 35, 37; toż *Kur. Lw.* 1905 nr 80-81, 84; przedr. pt. Dlaczego Rej jest ojcem literatury polskiej? W książce: Wśród zagadnień, książek i ludzi. Lw. 1922). [Rec.: T. Pini. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 560-561]). — W. Czajewski: Polityczne i religijne przekonania Reja. *Rozwój* (Łódź) 1905 nr 65; por. *Tyg. Ilustr.* 1905 s. 259. — S. Dobrzycki: Rej. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i w odb. zbior. pt. *Pamięci M. Reja z Nagłowic 1505-1569.* Lw. 1906; przedr. w książce: Z dziejów literatury polskiej. Kr. 1907. — F. Giedroyć: Poglądy lekarskie Reja. *Krytyka Lekarska* 1905 nr 1 i odb. [Rec.: S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 548; J. Lorentowicz. *Gaz. Pol.* 1905 nr 65; A. Majewski. *Książka* 1905 nr 6; *Bibl. Warsz.* 1905 t. 2; *Tyg. Ilustr.* 1905 s. 239]. — A. Nowaczyński: Żywot i wizerunek M. Reja z Nagłowic. *Ateneum* 1905 i odb. pt. Wizerunek M. Reja z Nagłowic. [Rec.: F. Gwiżdż. *Kur. Lw.* 1905 nr 348 s. 1; S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 564-566]. — J. Polivka: M. Rej z Nagłowic. Ku čtyřstoletému jubileu... *Český časopis historický* 1905 i odb. [Rec.: F. Krček. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 551-553; S. *Kur. Lw.* 1906 (dod. *Tydzień*)]. — T. Sinko: Rej i Dante. *Przegl. Pol.* 1905 t. 158. [Rec.: S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 553-555]. — W. Sobieski: Trybun ludu szlacheckiego. Studium historyczne. Kr. 1905 rozdz. 1; por. W. Sobieski: Rej a Zamoyski. *Bibl. Warsz.* 1905 t. 1. [Rec.: C. Jankowski. *Kur. Lit.* 1905 nr 79; P. Mączewski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905); z. s. (Z. Sarnecki). *Głos Narodu* 1905 nr 136; W. Smoleński. *Kwart. Hist.* 1905; S. Z. *Krytyka* 1905 t. 4 s. 474; A. Rembowski. *Słowo* 1906 nr 94]. — J. Ujejski: Pojęcia Reja dotyczące Polaka i Polski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i odb. zbior. jw. — I. Chrzanowski: Posłowie ziemscy w pismach Reja. *Nowa Gaz.* 1906, 14 kwietnia. — J. Kallenbach: Mikołaj Rej. Szkic jubileuszowy. *Przegl. Pol.* 1906 t. 159 i w odb. [Rec.: B. Chlebowski. *Książka* 1906 nr 7]. — W. Bruchnalski: Mikołaj Rej. (Odczyt). *Słowo Pol.* 1905 nr 595, 597, 600 i odb. Lw. 1906. [Rec.: B. Chlebowski. *Książka* 1906 nr 7; odpowiedź autora tamże s. 404-405]. — S. Ptaszycki: Rej a Ostroróg. *Jako lecące na wyraj żurawie... E. Orzeszkowej Polacy znad Newy.* Petersb. 1906. — S. Tarnowski: Przemówienie przy otwarciu zjazdu naukowego im. M. Reja. *Przegl. Pol.* 1906 t. 161. — M. Janik: Zbytek w pismach Reja. *Lud* t. 14 (1908). — F. Fidziński: Sądy Reja o wychowaniu i oświacie w Polsce. *Spr. Gimn. Św. Anny w Kr.* 1914. — M. Urbanek: Chłop w literaturze polskiej złotego okresu. *Spr. Gimn. w Sanoku* 1914,1916.—

S. Glixelli: Rabelais i Rej. W książce: Studia i szkice porównawcze. Lw. 1919. — A. Krupiński: Panegiryk Reja na cześć S. Zamoyskiego. *Teka Zamojska* 1919 nr 2. — T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce w. XVI. Poz. 1920 rozdz. 3. — A. Brückner: Wstęp i wyd.: M. Rej. Pisma prozą i wierszem. Kr. 1921 *BN* I, 40; wyd. 2 pomnożone Kr. 1926. [Rec.: A. Brückner. *Przegl. Warsz.* 1925 t. 3]. — S. Pawlik: Gospodarstwo M. Reja poprzedzone zarysem europejskiej literatury rolniczej XVI w. *Rolnik* (Lw). 1921 i odb. — R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 nr 2. — M. Czapska: Polemika religijna pierwszego okresu reformacji w Polsce. *Ref. w Pol.* 1928 s. 5-7 nn. — E. Korecki: Mikołaj Rej. W-wa 1928. — R. Kotula: Mikołaj Rej z Nagłowic. *Kalendarz Ewangelicki Tow. Wyd. im. M. Reja na rok 1929.* W-wa 1928. — J. Feldhorn: Literatura polska wieku XVI a Żydzi. Szkic bibliograficzny. *Spr. Żyd. Gimn. Koed. w Kr.* 1929 i odb. [Rec.: K. Czachowski. *Czas* 1930 nr 127]. — F. Fidziński: Rej o wychowaniu fizycznym w Polsce XVI w. *Wychowanie Fizyczne* 1929. — J. Janów: O przekładzie „Wieczności piekielnej" na język polski i ruski. Wpływ M. Reja na Ruś. *Prace Filol.* t. 14 (1929) i odb. W-wa 1930. [Rec.: J. Krzyżanowski: Polono-slavica. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) s. 495]. —

W. Fallek: Szkice i studia o wpływie Biblii na literaturę polską. *Roczn. I Gimn. Męsk. Tow. Żyd. Szkół Średnich w Łodzi* 1929/30 i odb. W-wa 1931. [Rec.: J. Birkenmajer. *Ruch Lit.* 1931; K. Czachowski. *Czas* 1931 nr 155; R. *Kur. Lit.-Nauk.* 1931 nr 4 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 26)]. — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Cz. 1. Poz. 1930 s. 12, 17. — A. Karbowiak: M. Rej na polu pedagogicznym. *Przyj. Szkoły* 1930 t. 9. [Rec.: St. W. *Kur. Poz.* 1930 nr 237]. — Ł. Kurdybacha: Rzeczpospolita Babińska. *Gaz. Lw.* 1931 nr 134. — M. Mituła: M. Rej jako pedagog. *Przeszłość* 1931. — E. Wester: Sylwetka polskiego autora. *Orch och Bild* 1931 (w jęz. szwedzkim). [Rec.: Prasa szwedzka. *Polonia* 1931 nr 2481]. — M. Żmijewski: „Człowiek poczciwy" według Reja. *Gryf* (Bydg.) 1931 nr 1. — J. Krzyżanowski: Poezja polska w wieku XVI. *Kultura sta-*

ropolska. Kr. 1932; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938. [Rec.: A. Brückner. *Slavia* 1933/34 s. 235]. — C. Lechicki: Z dziejów satyry polskiej XVI w. Lw. 1933. — M. Piszczkowski: Moraliści staropolscy. T. 1. Lw. 1933. [Rec.: M. Rzeuska. *Wiad. Lit.* 1934 nr 47; A. Fei. *Ruch Lit.* 1935; odpowiedź autora: O „Moralistów staropolskich". Tamże]. — S. Wasylewski: Tuman boży z XVI wieku. *Czas* 1933 nr 294. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 168. — J. Krzyżanowski: Średniowiecze i renesans w poezji polskiej wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938 s. 109-110. — J. Birkenmajer: Wpływ Pisma św. na świeckie pisma M. Reja. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 16 (1936) i odb. Lw. 1937. — K. Z-cz: Wzmianki o ludzie w poezji staropolskiej. Cz. 1. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 49 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 340). — S. Kościelny: Stan kultury rolnej w Polsce w wieku XVI na podstawie pism M. Reja. *Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych* i odb. Poz. 1937. — L. Zembrzuski: Medycyna i lekarz w twórczości M. Reja i J. Kochanowskiego. *Lekarz Pol.* 1937 nr 7/8 i odb. [Rec.: A. Wrzosek. *Arch. Historii i Filozofii Medycyny* t. 16 (1936/37]. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. [Rec.: R. Stupperich. *Jahrbücher f. Geschichte Osteuropas* 1940 s. 453]. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — T. Sinko: Klasyczne przysłowia w polszczyźnie. Lw. (1939) s. 21-22, 47. —

W. Lednicki: Polish Literature in 1543. *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America* t. 1 (1942/1943) nr 4.— J. Borejsza: Pochwała nieuctwa M. Reja. *Nowe Widnokręgi* 1943 nr 24; przedr.: *Odrodzenie* 1950 nr 10. — S. Adamczewski: Wstęp i wyd.: M. Rej: Wybór pism. W-wa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 1. — J. Krzyżanowski: M. Rej i rodzima kultura literacka jego czasów. W-wa 1947 *Wiedza Powsz.* Cykl: *Pol. Pisarze Polityczni i Społeczni* z. 7. [Rec.: F. Wierzynek. *Odrodzenie* 1948 nr 15; T. Ulewicz. *Pam. Lit.* R. 39 (wyd. 1951)]. — rbt: Mikołaj Rej z Nagłowic. *Rolnik Pol.* 1947 nr 31 s. 10. — R. Pisarski: M. Rej z Nagłowic i A. Frycz Modrzewski jako pierwsi obrońcy chłopa polskiego. W książce: Pierwiastek ludowy i społeczny w piśmiennictwie polskim. Kr. (1948). — R. Pollak: Polskie życie literackie przed rozbiorami. Poz. 1948 s. 52-55. — Scrib: Mikołaj Rej z Nagłowic. *Magazyn Tyg.* 1948 nr 8 s. 10. — T. Szczerba: Mikołaj Rej z Nagłowic. *Zielony Sztandar* 1948 nr 8 s. 8. — Esjot: Rejowska rewolucja kulturalna. *Gaz. Lud.* 1949 nr 210 s. 8; toż *Polska Lud.* 1949 nr 105 s. 8. — K. Leńska: M. Rej, szlachecki realista. *Echo Tyg.* 1949 nr 13 s. 4. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3; por. *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk.* 1948 nr 1. — W. Błahut: Jeszcze o „nieuctwie" i przyczynach niepopularności M. Reja. *Odrodzenie* 1950 nr 13. — J. Hen: Rej z Nagłowic. *Żołnierz Pol.* 1952 nr 5. —

H. Barański: Mikołaj Rey i Franciszek Rabelais. *Widnokrąg* 1953 nr 24 (dod. do: *Gaz. Poz.*). — A. Birkenmajerowa: Mikołaj Rej. *Rocznice i obchody kulturalne.* T. 1. Epoka Odrodzenia. W-wa 1953. — K. Budzyk: Ideowo-artystyczne wartości literatury polskiego Odrodzenia. Odrodzenie w Polsce. *Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 51-59 i in.; osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Budzyk: Mikołaj Rej. *Kur. Codz.* 1953 nr 81. — K. Budzyk: Rozważnym upominaniem swym ludzi przestrzegał. Wstęp do wyd.: Różne przypadki świata tego. Wybór utworów satyrycznych. Oprac. A. Jelicz. Ilustr. M. Berezowska. W-wa 1953. [Rec.: (j. s.): Rej i Berezowska. *Szpilki* 1953 nr 50/51; A. Cieński. *Sprawy i Ludzie* 1954 nr 30 (dod. do: *Gaz. Robot.*)]. — K. Budzyk: Sprawa Reja. *Życie Lit.* 1953 nr 42. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — I. Jarosz: Na nagłowickie święto. *Słowo Tyg.* 1953 nr 38 (dod. do: *Słowo Ludu*). — J. Krzyżanowski: Poeta żywy. *Odrodzenie w Polsce...* jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 26 i in.; osob. pt. Poeta żywy. Rzecz o Janie Kochanowskim. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN.* — Z. Leśnodorski: Rej i walka o język narodowy w okresie Odrodzenia. *Od A do Z* 1953 nr 23 (dod. do: *Dzien. Pol.*). — *Odrodzenie w Polsce. Przewodnik po Wystawie w Muzeum Narodowym w Warszawie 1953-1954.* W-wa 1953 s. 43--44. — J. Pietrusiewiczowa: M. Rej w literaturze polskiej. *Echo Tyg.* 1953 nr 35 (dod. do: *Gaz. Kr.*); toż: *Głos Tyg.* 1953 nr 37 (dod. do: *Głos Koszaliński*); toż:

Nowy Tor 1953 nr 30 (dod. do: *Gaz. Pomorska*); por. J. Pietrusiewicz: Mikołaj Rej. (Fragm. odczytu wygł. w Nagłowicach). *Słowo Tyg.* 1953 nr 39 (dod. do: *Słowo Ludu*). —

T. Seweryn: Ludowa grafika staropolska. *Pol. Sztuka Lud.* 1953 nr 4/5 s. 210-211 i in. [Rec.: K. Piwocki. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1 s. 191]. — B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce* ..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 152-153, 154; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych* ..., jw.; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. W. Taszycki: Kultura językowa polskiego Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne* ..., jw. s. 11, 16-17. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce w XVI w. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. [Rec.: W. Urban. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 242]. — W. Tomkiewicz: Organizacja twórczości i odbiorczości w kulturze artystycznej polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958. Por. W. Tomkiewicz: Organizacja twórczości i odbiorczości w kulturze artystycznej Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. s. 33-34. — Uroczystości w Nagłowicach ku czci M. Reja. *Trybuna Ludu* 1953 nr 270. — W. N.: W Rejowską rocznicę. *Świat i Życie* 1953 nr 6 (dod. do: *Dzien. Zach.*). — E. Wychowaniec: Kielecczyzna w hołdzie Rejowi. *Słowo Tyg.* 1953 nr 34 (dod. do: *Słowo Ludu*). — J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce* ..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 116-120 i in.; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne* ..., jw. [Dyskusja: C. Hernas: O pełniejsze wyzyskanie wartości poznawczych poezji renesansowej i sprawa jej periodyzacji. *Odrodzenie w Polsce* ..., jw. s. 243-244]. — J. Ziomek: Jan Kochanowski. Rekonesans. W-wa 1953. (Zob. też: J. Krzyżanowski: O różnych poziomach kulturowych poezji renesansowej i o potrzebie większego zróżnicowania jej oceny. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 229-230; J. Ziomek. Tamże s. 232-233). —

S. Czernik: Chłopskie pisarstwo samorodne. W-wa 1954 s. 14-15. — J. Krzyżanowski: Wstęp i wyd.: Pisma wierszem. (Wybór). Wr. 1954 *BN* I, 151. — J. Pietrusiewiczowa: Mikołaj Rej na tle swojej epoki. W-wa 1954 *Mała Biblioteczka Tow. Wiedzy Powsz.* S. 5: *Historyczna*. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — H. Barycz: U kolebki małopolskiego ruchu reformacyjnego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 15-17 i in. — K. Budzyk: Mikołaj Rej. *Wielcy Polacy Odrodzenia.* W-wa 1956. [Rec.: J. Skórnicki. *Książka dla Ciebie* 1956 nr 19]. — E. Lipiński: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 122-143. — Mikołaj Rej. *Album pisarzy polskich.* W-wa 1956. — W. Tomkiewicz: Stosunek pisarzy polskich doby humanizmu do sztuki. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956) s. 34-36 i in. — J. Krzyżanowski: Anegdotyczne źródła przysłów. (Z „Okruchów przysłowioznawczych"). *Lit. Lud.* 1957 nr 2. — S. Czernik: Stare złoto. O polskiej pieśni ludowej. W-wa 1962 s. 188-194.

Rozprawy i studia nad poszczególnymi utworami

Wizerunk: A. Tyszyński: Wizerunek, poemat z r. 1558, M. Reja. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 2; przedr. w książce: Wizerunki polskie. W-wa 1875. — A. G. Bem: „Wizerunek" M. Reja z Nagłowic jako utwór sztuki i zdrowej myśli. *Niwa* 1874 nr 51-53; przedr. w książce: Studia i szkice literackie. W-wa 1904; toż w książce: Pisma krytyczne. W-wa 1963. — S. Ptaszycki: Wstęp do wyd.: Wizerunk. Petersb. 1881-1888 i odb. pt. M. Reja z Nagłowic Wizerunek. Notatka literacko-bibliograficzna. W-wa 1889. [Rec.: V. Jagić. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 5 (1881); P. Chmielowski. *Ateneum* 1882 t. 4; 1889 t. 4; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1889; J. Łoś. *Kraj* 1889 nr 25]. — S. Ptaszycki: K istorii litieraturnych zaimstwowanij w polskoj litieraturie XVI st. M. Palingenius Stellatus a N. Rej. *Commentationes philologicae.* Petersb. 1897 i nadb. — J. Pyszkowski: M. Rej's Wizerunk und dessen Verhältniss zum „Zodiacus vitae" des M. Palingenius. Kr. 1901. [Rec.: I. Chrzanowski. *Kwart. Hist.* 1902; S. Dobrzycki. *Przegl. Powsz.* 1902 t. 74; P. Dropiowski. *Pam. Lit.* R. 5 (1906)]. — Z. Kniaziołucki: Do genezy poematu M. Reja „Wizerunk żywota człowieka poczciwego". *Rozpr. AU*

Wydz. Filol. t. 44 (1908) i odb.; por. *Spr. AU* 1907 nr 7. — M. Landau: M. Reja „Wizerunek" a „Żywot". *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — T. Sinko: Pod murem ogrodu Epikura. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 53 s. 259. — P. Zwoliński: Najdawniejsze opracowanie języka M. Reja („Wizerunk" M. Reja z r. 1558 a „Polonicae grammatices institutio" P. Stojeńskiego z r. 1568). *Język Pol.* 1953 z. 4.—E. Ostrowska: O artyzmie opisów przyrody w Wizerunku Reja. *Język Pol.* 1961 z. 4. — M. Piszczkowski: Na marginesie artykułu E. Ostrowskiej „O artyzmie...", jw. *Język Pol.* 1962 z. 1.

Zwierciadło: E. Słowacki: Rozbiory pisarzów. W: Dzieła. T. 3. Wil. 1826. — S. Ptaszycki: W kwestii oryginalności „Zwierciadła" Rejowego. *Gwiazda. Kalendarz.* Petersb. 1882. — S. Tarnowski: Studia do historii literatury polskiej: Pisarze polityczni XVI wieku. T. 1. W-wa 1886. — W. Gostomski: M. Reja Żywot człowieka poczciwego. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 1. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1889]. — A. Brückner: Seneka i Cycero u Reja. W monografii: Mikołaj Rej. Kr. 1905 Dod. — H. Galle: „Żywot człowieka poczciwego" Reja a „Cato Maior" Cycerona. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905. — T. Sinko: Źródła przykładów Reja w „Żywocie człowieka poczciwego". *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. [Rec.: T. Grabowski. *Przegl. Pol.* 1905 t. 158 s. 519-521; S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 555-559; A. Brückner. *Książka* 1905 nr 12]. — M. Landau: M. Reja „Wizerunek" a „Żywot". *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — T. Dobrowolski: Ze studiów nad literaturą renesansową. *Spr. Gimn. VIII we Lw.* 1913. [Rec.: G. Gerstmann. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — J. Czubek, J. Łoś: Wyd.: Zwierciadło. T. 1-2. Kr. 1914. — I. Chrzanowski: „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności. Wstęp do wyd.: Zwierciadło, jw.; przedr. w książce: Wśród zagadnień, książek i ludzi. Lw. 1922. — A. Brückner: O znaczeniu „Zwierciadła". *Ref. w Pol.* 1921. — H. Gaertner: Autorstwo wierszy polskich wydanych przy Zwierciedle M. Reja. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927). — E. Korecki: Ze studiów nad źródłami „Zwierciadła" Reja. Kr. 1928.— M. Reichenstein: Trzy drzeworyty w „Zwierciadle" Reja, wydanym u Macieja Wirzbięty w r. 1567. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 12 (1932). — M. Reichenstein: M. Reja Zwierciadło z r. 1567 pod względem ikonograficznym. (Lw.) 1935 *Bibl. Tow. Miłośników Książki* nr 18. — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — S. Czernik: Humor i satyra ludu polskiego. W-wa 1956 s. 234-235. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 274, 290-293 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: W. Chwalewik: Proza traktatów naukowych i przekład Biblii Wujka jako ważne zjawiska okresu prozy renesansowej. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. s. 317]. — J. Krzyżanowski: Wstęp i wyd.: Żywot człowieka poczciwego. Wr. 1956 *BN* I, 152.

Dialogi (Kupiec; Krótka rozprawa; Warwas z Lupusem; Kostera z pijanicą; Żywot Józefa i in.): C. G. Pisanski: Entwurf der preussischen Literärgeschichte. Królewiec 1791 s. 325-326 (o Kupcu). — P. Chmielowski: Szkice z dziejów dramatu polskiego. II. M. Rej i jego naśladowcy. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1884 nr 278; przedr. z poprawkami w książce: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898. — W. Bruchnalski: Studia nad pismami M. Reja. I. „Żywot Józefa" w stosunku do literatury obcej. *Muzeum* 1886 i odb. — J. Korzeniowski: Nieznane polskie i łacińskie wiersze... *Roczn. Filarecki* t. 1 (1886) s. 575-610 i odb. [Rec.: P. Chmielowski: Czy to nie wiersze Reja? *Ateneum* 1886 t. 2; A. Brückner. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 12 (1890) s. 156-158]. — W. Nehring: Die dramatisierte Geschichte Joseph's: Żywot Józefów von N. Rej. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 9 (1886). — R. Zawiliński: Wstęp i wyd.: Żywot Józefa. Kr. 1889 *BPP* nr 7. [Rec.: A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 s. 7-8]. — R. Zawiliński: Wstęp i wyd.: Krótka rozprawa. Kr. 1892 *BPP* nr 23. [Rec.: B. Chlebowski: Świeżo odnalezione utwory Reja. *Niwa* 1893 s. 11-15; J. Przyborowski. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 2 s. 190 nn.; L-a O. *Tyg. Ilustr.* 1893 s. 256]. — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. VII. O pismach dziś nie znanych. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 1. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1896]. — Z. Celichowski: Wstęp i wyd.: Kupiec. Poz. 1898. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1898; Odszukany utwór Reja. *Przegl. Lit.* 1898 nr 4 s. 8-9]. — Z. Celichowski: Wstęp

i wyd.: Trzy nieznane dialogi z wieku XVI. Poz. 1899. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1900]. — A. Brückner: Warwas po polsku. W monografii: Mikołaj Rej. Kr. 1905. — A. Brückner: Z teki bibliograficznej. X. Frantowe prawa. XI. Co nowego. *Pam. Lit.* R. 4 (1905). — I. Chrzanowski: Dialog Warwasa z Dykasem Reja. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905 i nadb. [Rec.: F. Krček. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) s. 541-543; Prace o M. Reju z Nagłowic. *Przew. Bibliogr.* 1906 s. 43; *Časopis Musea Království Českého* 1905 s. 550-551]. — F. Krček: W sprawie oryginalności „Warwasa" Rejowego. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i w odb. zbior. pt. *Pamięci M. Reja z Nagłowic 1505-1569.* Lw. 1906; por.: A. Brückner: Dodatki i poprawki do IV i V tomu „Pamiętnika Literackiego". *Pam. Lit.* R. 5 (1906) s. 310-311. — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. — T. Grabowski: Nieznany dialog polski XVI w. *Spr. AU* 1908. [Glossa krytyczna: F. Pułaski. *Książka* 1909 nr 5]. —

R. Kotula: M. Reja „Kupiec". Jedyny kompletny egzemplarz. *Exlibris* 1920. — A. Brückner: Pierwociny luterskie: „Kupiec" Rejowy. *Ref. w Pol.* 1921 i odb. pt. Pierwociny literatury luterskiej w Polsce. M. Reja „Kupiec". — K. Piekarski: Fragmenty dwu zaginionych dialogów M. Reja. *Przegl. Współcz.* 1923 t. 6 i odb. — A. Brückner: Wstęp i wyd.: Kupiec. Kr. 1924 *BPP* nr 77. — J. Heidenreich: Rejův „Vervas a Lupus". Přispěvek k literárním stykum česko-polským. *Časopis Musea Moravského* 1925 t. 49. [Rec.: W. Taszycki. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 18 s. 285-286]. — W. Budka: Person cztery w Rejowym „Warwasie". *Silva Rerum* 1927. —

K. Budzyk: O syntezę polskiego Renesansu. Artykuł dyskusyjny. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 32-33; przedr. *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty.* Wr. 1952. — J. Krzyżanowski: Z problemów Rejowskich. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958. [Rec.: J. Pelc. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960) s. 226-227]. — J. Krzyżanowski: Dramaturgia Polski renesansowej. *Pam. Teatr.* 1952 z. 4 s. 13-14, 15-16; przedr. w książce: W wieku Reja..., jw., s. 84-85 i in. — A. Czermiński: Krótka rozprawa. *Głos Tyg.* 1953 nr 16 (dod. do: *Głos Koszaliński*); toż w kilku pismach prowincjonalnych; por. też A. Czermiński: Realistyczny obraz epoki. *Słowo Tyg.* 1953 nr 21 (dod. do: *Słowo Ludu*). — K. Budzyk: Przełom renesansowy w literaturze polskiej drugiej połowy XV i pierwszej połowy XVI wieku. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN,* rozdz. 7, 8. [Dyskusja: J. Krzyżanowski: Z problemów wersyfikacji i komentarza Krótkiej rozprawy Reja. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956; K. Budzyk: Podsumowanie dyskusji. Tamże]. — K. Budzyk: Ideowo-artystyczne wartości literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 51-59 i in.; osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Budzyk: Sprawa realizmu w literaturze na przykładzie „Krótkiej rozprawy" Reja. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 2. — K. Górski, W. Taszycki: Wstęp i wyd.: Dzieła wszystkie. T. 1: Krótka rozprawa. Wr. 1953 *BPP* S. B nr 1. [Rec.: głosy w dyskusji: J. Krzyżanowski; S. Urbańczyk. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; odpowiedź: K. Górski: Tamże; M. R. Mayenowa: W sprawie komentarza „Krótkiej rozprawy" Reja. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956; K. Górski: Jeszcze w sprawie komentarza „Krótkiej rozprawy". Tamże. Zob. też: K. Budzyk. Podsumowanie dyskusji. Tamże s. 97-100; J. Woronczak: Propozycje uzupełnień i korektur do „Krótkiej rozprawy". *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 2; C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 268-269]. — Ł. Kurdybacha: Wstęp do: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 1: O poprawie Rzeczypospolitej. W-wa 1953 s. 50-51. — M. R. Mayenowa: Jak należy czytać „Krótką rozprawę" M. Reja. *Polonistyka* 1953 nr 1. — J. Krzyżanowski: M. Reja „Krótka rozprawa" na tle swoich czasów. W-wa 1954; toż przedr. w książce: W wieku Reja..., jw. [Rec.: A. Wyczański. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957)]. — W. Kuraszkiewicz: Rad bywa „smárd", gdzie „rájtárká". *Język Pol.* 1954 z. 3. — K. Budzyk: Znaczenie Reja dla rozwoju literatury polskiej okresu Odrodzenia. W książce: Studia z nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 2. Wr. 1956. — K. Górski: Sztuka edytorska. W-wa 1956. — J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4. — J. Kmita: „Krótka rozprawa" M. Reja w świetle badań paremiograficznych. *Zeszyty Nauk. Uniw. im. A. Mickiewicza.*

Filologia nr 2 (1958). — T. Witczak: Z zagadek „Krótkiej rozprawy" M. Reja. I-III. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) i nadb.; por.: *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk Społ. PAN* 1958 z. 7; T. Witczak: Z zagadek..., jw. II. „Obrazek myśliwski". Uwagi nad tekstem i komentarzem. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 3. — T. Witczak: Nad szczątkami „Kostery z Pijanicą" M. Reja. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1963 nr 1.

Zwierzyniec, Figliki: K. W. Wójcicki: Dwa dzieła M. Reja z Nagłowic. I. Figliki. II. Zwierzyniec. W książce: Zarysy domowe. T. 4. W-wa 1842. — I. P.: [Przęsło ze Zwierzyńca... przedr. homogr. Z. Celichowskiego. Poz. 1884. Rec.]. *Przegl. Powsz.* 1885 t. 1. — I. Chrzanowski: Zwierzyniec M. Reja z Nagłowic. *Ateneum* 1893 t. 3. [Rec.: R. Zawiliński: *Kwart. Hist.* 1894]. — I. Chrzanowski: Facecje M. Reja. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 23 (1894) i odb. [Rec.: W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1896]. — W. Bruchnalski: Wstęp i wyd.: Zwierzyniec. Kr. 1893 *BPP* nr 30. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1896 s. 838-841; I. Chrzanowski. *Ateneum* 1895 t. 4; A. Kryński. *Wędrowiec* 1895 nr 51]. — J. Polivka: „Tatku, ach tylko taką gąskę mi daj". Ze studiów powiastkowych. *Wisła* 1896. — T. Sinko: Drobiazgi humanistyczne. O wpływach klasycznych w „Zwierzyńcu". *Eos* 1905; przedr. pt. Dwa dzieła sztuki greckiej opisane przez Reja. W książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* — H. Łopaciński: Dwie przeróbki z XVII figlika Reja „Co śmiotankę s chustą zyadł". *Pam. Lit.* R. 5 (1906). — H. Łopaciński: Uwagi z powodu Figlików Reja. *Lud* t. 12 (1906). — K. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 208-209. — A. Brückner: Wydawnictwa Rejowe. *Ref. w Pol.* 1921. — T. Reszke: Stańczyk. *Wiedza i Życie* 1952 nr 6. — J. Pelc: Wstęp do: J. Kochanowski: Fraszki. Wr. 1957 *BN* I, 163.

Inne utwory: W. Wisłocki: [Apokalipsis... przedr. homogr. A. Pilińskiego. Paryż 1876. Rec.]. *Przegl. Kryt.* 1876 s. 395-398. — F. Jezierski: Psalmy i najważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 3 s. 179-182. — R. Zawiliński: Kilka słów o urodzeniu i o Psałterzu M. Reja z Nagłowic. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 3. — K. Łepkowski: O kancjonale puławskim. *Pam. Uczniów Uniw. Jagiel.* Kr. 1887 s. 97-110 i odb. (wzmianki o pieśniach Reja). — A. Brückner: Polnische Literaturgeschichte. Die Publikationen der letzten Jahre. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 12 (1890) s. 156-158 (o Psałterzu). — Z. Celichowski: Wstęp i wyd.: List M. Reja do księcia pruskiego Alberta. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 18 (1891). [Rec.: E. B. (Barwiński). *Kwart. Hist.* 1895]. — E. Karski: Polskaja Psałtyr' N. Reja. *Russkij Fiłołog. Wiestnik* 1894. — S. Ptaszycki: Wstęp i wyd.: Psałterz Dawidów. Petersb. 1901. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 1 (1902); A. Kryński. *Książka* 1902 nr 4]. — A. Brückner: Na zaraniu literatury. Psałterze polskie. Domniemany Psałterz Rejowy. *Bibl. Warsz.* 1902 t. 2. — A. Brückner: Psałterze polskie do poł. XVI w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902). — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 2. W-wa 1903. — I. Chrzanowski: Z literatury teologiczno-polemicznej XVI w. *Myśl. Księga zbior.* W-wa 1904 s. 41 i in. (o Proroctwie Hozeasza). —

A. Brückner: Hozeasz prorok. W monografii: Mikołaj Rej. Kr. 1905 Dod. — A. Brückner: Litewskie tłumaczenie Postylli. Tamże. — B. Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z połowy XVI w. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i w odb. zbior. pt. *Pamięci M. Reja z Nagłowic 1505-1569.* Lw. 1906. — B. Chlebowski: Śpiewnik B. Groickiego. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905. — I. Chrzanowski: Wstęp i wyd.: Dwa listy łacińskie A. Lipomana i M. Radziwiłła w przekładzie polskim M. Reja. *Z wieku Mikołaja Reja,* jw. i odb. [Rec.: *Przew. Bibliogr.* 1906 s. 43]. — J. Kallenbach: O Postylli Reja. *Z wieku Mikołaja Reja,* jw. i odb. — J. Kallenbach: O wydaniach „Postylli" Reja. *Spr. AU* 1905 nr 3-4. — F. Krček: Okruchy hymnologiczne. I. O tak zwanym „Hejnale" Rejowym. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i w odb. zbior., jw. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. — F. Pułaski: Wstęp i wyd.: Catechismus. Kr. 1910 *BPP* nr 56. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 396-397; por. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) s. 355; *Przegl. Pol.* 1912 t. 186]. — Č. Zíbrt: Panna, ženitba, žena ve staročeské úpravě polských skladeb Reje z Naglovic a B. Paprockého. Cz. 1-2. Praga 1910 *Pestrá knihovna* nr 13-14; por. Č. Zíbrt: Skládby Poláku Reje z Naglovic a B. Paprockého o ženitbě a panně v staročeských překladech. *Květy* 1898, 20. —

T. Grabowski: Ze studiów nad źródłami Reja. *Spr. AU* 1917 nr 8. —

T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce w. XVI (1530-1630). Poz. 1920. [Rec.: A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1921 s. 146-147]. — A. Brückner: Wydawnictwa Rejowe. Facecje polskie 1624. Znaczenie „Zwierciadła" 1568 r. *Ref. w Pol.* 1921. — K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921. [Rec.: Z. Chrzanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170]. — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932. — J. Łoś: Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — K. Piekarski: Nieznane druki reformacyjne z XVI w. *Ref. w Pol.* 1924 s. 143. — H. Gaertner: Ze studiów nad językiem polskim w XVI w. (Kto jest autorem życiorysu Reja?). Lubl. 1925. [Rec.: A. Brückner: Spory o autorów. *Przegl. Współcz.* 1925 t. 15 s. 142-148; A. Brückner. *Przegl. Warsz.* 1925 t. 3; A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1926; W. Porzeziński. *Przegl. Hum.* 1925]. — H. Gaertner: Wstęp i wyd.: Mikołaj Rej z Nagłowic. Życiorys własny. W-wa 1925 *Książeczki Staropol.* nr 3. — S. Łempicki: Nieznany kancjonał z Byczyny na Śląsku z XVII w. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927) s. 81; por.: A. Rombowski: Rękopis byczyński. *Pam. Lit.* R. 43 (1952). — H. Gaertner: O językowe sprawdziany autorstwa. *Pam. Lit.* R. 25 (1928); por. *Spr. PAU* 1925; por. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927). [Polemika Gaertnera z Brücknerem. *Pam. Lit.* R. 25 (1928]. — A. Brückner: Trybunał literacki. Szkic. *Pam. Warsz.* 1929 z. 1 s. 66 i in. (o Historii w Landzie). — J. Janów: Tłumaczenia ruskie z Postylli M. Reja w ewangeliarzach kaznodziejskich XVI i XVII w. *Spr. PAU* 1929. — J. Krzyżanowski: M. Reja „Historia w Landzie". *Slavia* 1931; przedr. w książce: Paralele. W-wa 1935; toż wyd. 2 (W-wa) 1961. [Rec.: A. Brückner. *Slavia* 1933]. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934; wyd. 2 W-wa 1962. — J. S. Bystroń: Z dziejów polskiej pieśni ludowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) s. 63. — K. L. Koniński: Kartki z dziejów polskości Górnego Śląska. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 53 s. 245. — J. Krzyżanowski: Zza kulis „Wieczornic" L. Siemieńskiego. W książce: Paralele, jw. [Rec.: T. Gr. (Grabowski). *Kur. Poz.* 1937 nr 3]. — W. Jankowski: Jak M. Rej przepowiedział... Gdynię. *Teka Pomorska* 1937 nr 4. — J. Lehman: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce 16 w. W-wa 1937 s. 96 nn. —

J. Janów: Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich. (Tymczasowy wykaz ok. 50 kodeksów). *Spr. PAU* 1947 nr 8. — H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. I. Kłopoty Jakuba Wujka z powodu M. Reja. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb. — K. Górski: Drzeworyty w postyllach Reja i Wujka. (Referat wygł. w 1953 r. na zebraniu nauk. Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Oddział Pomorski. Wiad. zob. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 1 s. 178). — K. Górski: Biblia i sprawy biblijne w Postylli Reja. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956); przedr. w książce: Z historii i teorii literatury. Wr. 1959. — E. Ostrowska: Studia nad Rejem. I. Katechizm z r. 1543 dziełem Reja. *Zeszyty Filol. Uniw. Jagiel.* z. 8 *Prace Językoznawcze* z. 4 (1961) i odb. — T. Ulewicz: Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego M. Reja (czyli dlaczego opowiadamy się jednak za autorstwem Andrzeja Trzecieskiego). *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver.* Florencja 1962. — T. Witczak: Sprawa autorstwa epitafium Barbary Radziwiłłówny (1551). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1962 nr 2.

Język i forma utworów: J. I. Kraszewski: Rys dziejów języka polskiego. W książce: Nowe studia literackie. T. 1. W-wa 1843. Por. S. Świerzewski: Kraszewski w obronie języka polskiego. *Poradnik Język.* 1954 z. 2. — B. Szomek: Instrumentalis i locativus pluralis deklinacji rzeczownikowej w dziele M. Reja z Nagłowic „Apocalipsis" z r. 1565. *Spr. Komisji Język. AU* t. 3 (1884) i odb. — W. Bruchnalski: O rymie w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Muzeum* 1885. — W. Bruchnalski: O budowie zwrotek w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 13 (1889). — M. Łukowicz: Deklinacja i koniugacja w dziele Reja Apokalipsis. *Spr. Komisji Język. AU* t. 5 (1889) i odb. — B. Szomek: Genetivus u M. Reja pod względem syntaktycznym. *Spr. Gimn. w Sanoku za r. 1892.* — Język, styl i praca Reja. *Rozwój* (Łódź) 1905 nr 65. — R. Zawiliński: Ze skarbnicy Rejowej — kilka drobiazgów. *Poradnik Język.* 1905 z. 10. —

J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa (1920) s. 78-83. — A. Brückner: Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache. Lipsk 1922. — W. Taszycki: Czechizmy w języku Reja. *Prace polonistyczne ofiarowane J. Łosiowi.* W-wa 1927 (= *Prace Filol.* t. 12). — S. Jodłowski: O formach „w oddziale", „w zwierciadle" i „w oddziele", „w zwier-

ciedle". *Język Pol.* 1930 z. 5 s. 133. — J. S. Bystroń: Przysłowia polskie. Kr. 1933 s. 35. — L. Sternbach: Uwagi paremiologiczne do pism M. Reja. *Spr. PAU* 1937 nr 3. —

T. Lehr-Spławiński: Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. W-wa 1947 s. 228, 245; wyd. 2 W-wa 1951. Przekł. ros. Moskwa 1954. [Rec.: S. S. Sowietow, J. W. Maciuszowic. *Woprosy Jazykoznanija* 1954 nr 6; przekł. pol. recenzji: *Ziemie Odzyskane w Dziesięciolecie Polski Ludowej*. Cz. 3. Poz. 1954 s. 712-713 (= *Przegl. Zach.* 1954 nr 11/12). — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 50 i in.; por. M. Dłuska: Wiersz polski XV i pierwszej połowy XVI w. *Spr. PAU* 1945. [Rec.: W. Borowy: Polski wiersz trzynastozgłoskowy a badania M. Dłuskiej. *Spr. Komisji Język. Tow. Nauk. Warsz.* t. 4 i nadb. W-wa 1952; przedr. w książce: Studia i rozprawy. T. 2. Wr. 1952; K. W. Zawodziński. *Pam. Lit.* R. 40 (wyd. 1952) s. 407-411; przedr. w książce: Studia z wersyfikacji polskiej. Wr. 1954]. — S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. Tor. 1949 *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 3 z. 2; por. *Spr. Tow. Nauk. w Tor. 1948*. Tor. 1950. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 706-709, 711; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty*. Wr. 1952]. — S. Bąk: O niektórych formacjach imiennych u M. Reja. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960. — K. Górski: Zagadnienia słownictwa reformacji polskiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962. [Podsumowanie dyskusji: K. Górski. Tamże]. Por. K. Górski: Zagadnienie słownictwa reformacji polskiej. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia* s. 27 i in. (Maszynopis powiel.). — Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze w rozwoju polszczyzny doby Odrodzenia. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"* s. 38 i in.; przedr. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por. Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — W. Kuraszkiewicz: Szkice o języku M. Reja. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960. [Dyskusja: W. Doroszewski; K. Górski; S. Hrabec; J. Krzyżanowski; M. R. Mayenowa; R. Pollak; Z. Rysiewicz; Z. Stieber; S. Urbańczyk; J. Woronczak; P. Zwoliński; Podsumowanie dyskusji: W. Kuraszkiewicz. Tamże]. Por.: W. Kuraszkiewicz: Język M. Reja. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — M. R. Mayenowa: W sprawie problematyki stylistycznej staropolszczyzny. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962. [Dyskusja: m. in.: K. Górski; W. Kuraszkiewicz; R. Pollak; S. Urbańczyk; K. Wyka; Podsumowanie dyskusji: M. R. Mayenowa. Tamże]. Por. M. R. Mayenowa: Problematyka stylistyczna staropolszczyzny. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., s. 13-14 i in. — S. Rospond: Język Jana Kochanowskiego. Cz. 2. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. passim. — E. Mróz-Ostrowska: Rzeczowniki z przyrostkiem „-ość" w języku XVI wieku. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962. [Dyskusja: m. in.: S. Urbańczyk; Podsumowanie dyskusji: E. Mróz-Ostrowska. Tamże]. — S. Rospond: Język renesansu a średniowiecza na podstawie literatury psałterzowo-biblijnej. Tamże. [Dyskusja: m. in.: K. Dejna; E. Mróz-Ostrowska; Podsumowanie dyskusji: S. Rospond. Tamże]. Por. S. Rospond: Język średniowieczny a renesansowy w polskiej literaturze psałterzowo-biblijnej. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. passim. — S. Urbańczyk: Rola wielkich pisarzy złotego wieku na tle innych czynników kształtujących normy języka literackiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por. S. Urbańczyk: Rola wielkich pisarzy Odrodzenia na tle innych czynników kształtujących język literacki. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., s. 4 i in. — P. Zwoliński: Najdawniejsze opracowanie języka M. Reja. *Język Pol.* 1953 z. 4. — K. Budzyk: Jan Kochanowski — twórca wersyfikacji narodowej. W książce: Studia z nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 2. Wr. 1956. — S. Furmanik: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. W-wa 1956 s. 210 nn., 290-291. — H. Grappin: Histoire de la flexion du nom en polonais. Wr. 1956 *PAN Komitet Językoznawczy. Prace Językoznawcze.* — W. Kuraszkiewicz: Tło społeczne rozwoju polskiego języka literackiego. *Z dziejów powstawania języków narodowych i literackich.* W-wa 1956 s. 85 nn. — *Sylabizm.* Praca zbior. pod red. Z. Kopczyńskiej i M. R. Mayenowej. Wr. 1956 *Poetyka. Zarys Encyklopedyczny.* Dział III: *Wersyfikacja* t. 3.— W. Kuraszkiewicz: Statystyczne badania słownictwa polskich tekstów XVI wieku. *Z polskich studiów slawistycznych. Prace*

językoznawcze i etnogenetyczne na IV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Moskwie 1958. T. 1. W-wa 1958. — J. Zaleski: Wyrazy zdrobniałe w polszczyźnie XVI wieku. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* S. *Nauk Społ. Filologia* nr 4 (1958). — A. Przybycin: Zdanie podrzędne czasowe w „Dworzaninie" Górnickiego a w „Żywocie człowieka poczciwego" Reja. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły Pedag. w Kat. Sekcja Językoznawstwa* 1959. — W. Kuraszkiewicz: Przejawy leksykalizacji w „Postylli" Reja. *Biuletyn Pol. Tow. Językoznawczego* z. 20 (1961).

Słownik Reja dodawali wydawcy poszczególnych utworów, jak S. Ptaszycki do Wizerunku. W-wa 1881-88; R. Zawiliński do Żywota Józefa. Kr. 1889; W. Bruchnalski do Zwierzyńca. Kr. 1895; J. Łoś do Zwierciadła. Kr. 1914; K. Górski i W. Taszycki do Krótkiej rozprawy. Wr. 1953.

Bibliografię lit. krytycznej zob.: R. Pilat: Hist. lit. pol. T. 2 cz. 1. Oprac. W. Bruchnalski i S. Kossowski. Lw. 1909 s. 138-149; t. 1 cz. 3. Oprac. L. Bernacki i S. Kossowski. W-wa 1925 s. 211-221; wyd. 2 W-wa (1940).— W. Hahn: Bibliografia o M. Reju za r. 1905. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) i w odb. zbior. pt. *Pamięci M. Reja z Nagłowic 1505-1569.* Lw. 1906.

Literaturę Rejową omawiają krytycznie: A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 rozdz. 1. — I. Chrzanowski: „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności. Wstęp do: Zwierciadło. Wyd. J. Czubek i J. Łoś. Kr. 1914; przedr. w książce: Wśród zagadnień, książek i ludzi. Lw. 1922.— A. Brückner: Wydawnictwa Rejowe. *Ref. w Pol.* 1921 s. 241-257.

RESZKA STANISŁAW (1544–1600 lub 1603)

Inna forma nazwiska: Rescius.

Anagram: Sanis recta salus.

Polemista, pamiętnikarz.

Ur. 14 września 1544 w rodzinie mieszczańskiej, w Buku (Poznańskie). Jak twierdził I. Warmiński, był synem burmistrza względnie rajcy poznańskiego Walentego, wg J. Czubka — Stanisława. Nauki początkowe pobierał, jak się zdaje, w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. W półroczu letnim 1558 wpisał się w poczet uczniów Akademii Krakowskiej, gdzie za preceptora miał Jakuba Górskiego. Po wybuchu zarazy w lecie roku następnego przerwał studia krakowskie i wyjechał na wszechnicę we Frankfurcie nad Odrą, a stąd zapewne do Wittenbergi i Lipska. W młodości, jak stwierdza H. Barycz, skłaniał się ku protestantyzmowi aż do chwili dostania się na dwór Stanisława Hozjusza, co nastąpiło najpóźniej w 1560. W bliskich stosunkach z kardynałem pozostał aż do jego śmierci w 1579. Jako sekretarz towarzyszył mu w podróżach do Wiednia, Trydentu i Rzymu. W 1571 otrzymał kanonię we Fromborku. W dwa lata później mianowany został przez Henryka Walezego sekretarzem królewskim. W 1575 otrzymał z rąk Hozjusza święcenia kapłańskie, a w 1585 został opatem jędrzejowskim. W 1588-1590 posłował do Wenecji i do Sykstusa V. W 1592 został posłem Rzeczypospolitej w Neapolu, gdzie zmarł 3 kwietnia 1600 (wg E. Raczyńskiego i in. 1603).

TWÓRCZOŚĆ

1. De obitu magni Stanislai Hosii cardinalis ode lugubris. Kr. 1580, Druk. Łazarzowa. Przedr. w: Stanislai Hosii... vita, zob. poz. 5.

2. De rebus gestis Stephani I regis Poloniae... contra magnum Moschorum ducem narratio. Rzym 1582.

3. Diarium. 1583-1589. Wyd. kryt. J. Czubek. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 15 (1915).

4. Przestroga pastyrska do miasta warszewskiego. Poz. 1585, dr. J. Wolrab.

5. Stanislai Hosii... vita. Rzym 1587. Wyd. nast.: pt. Vita D. Stanislai Hosii... Oliwa 1690; przy M. Sander: De origine ac progressu schismatis anglicani libri tres. Gdańsk 1698; przy: Stanislai Hosii epistolae. T. 1. Kr. 1879 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 4; wyd. J. Smoczyński. Pelplin 1938 (antedat. 1937) *Wydawnictwa Teolog. Diecezji Chełmińskiej* nr 2.

Przekł. niem.: J. Fickler pt. Gründliche und ausfürliche Beschreibung der Geschichten gantzen Lebens und Sterbens... Stanislai Hosii. Ingolstadt 1591.

6. Spongia, qua absterguntur convitia et maledicta Equitis Poloni contra Iesuitas. Kr. 1590, dr. A. Piotrkowczyk.

Wyd. nast.: Ingolstadt 1591; Neapol 1592.

Przeciw: Equitis Poloni in Iesuitas actio prima (zob. t. 1).

7. Ministromachia. Kr. 1591, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. Kolonia 1592.
8. Piarum meditationum progimnasmata. Neapol 1594.
9. De atheismis et phalarismis Evangelicorum. Neapol 1596, dr. J. Carlinus i A. Pacis (?).
10. Paszkwile łac.: De articulo confederationis haereticorum; Dialogus de turbulenta haereticorum pace in Polonia, quam confoederationem vocant. Wyd. T. Wierzbowski: Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paszkwile z XVI wieku. W-wa 1907 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 24.

Rkps był w Bibl. Uniw. Warsz.

P r z e k ł a d y

S. Hozjusz: Konfederacyjej w Warszawie r. 1573... rozbieranie. Wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906.

Zob. też: Utwór o autorstwie niepewnym.

P r a c e   e d y t o r s k i e

S. H o z j u s z: Opera omnia. T. 1-2. Kolonia 1584, dr. M. Cholinus.

L i s t y   i   m a t e r i a ł y

1. Epistolarum liber unus. Neapol 1594, dr. H. Salvianus; Epistolarum pars posterior. Neapol 1598, dr. J. J. Carlinus. (Tu m. in. listy do: Andrzeja Batorego, Stefana Batorego, W. Goślickiego, J. Szczęsnego Herburta, S. Karnkowskiego, M. Kromera, J. Lipsiusa, A. P. Nideckiego, H. Powodowskiego, S. Sokołowskiego, J. D. Solikowskiego, S. Szymonowica, T. Tretera, K. Warszewickiego). Dwa listy do S. Szymonowica, dat. z Rzymu 28 marca 1590, z Neapolu 1594 oraz od S. Szymonowica, dat. ze Lwowa 25 kwietnia 1591, przedr. A. Bielowski: Szymon Szymonowicz. *Pam. AU Wydz. Filol. i Hist.-Filoz.* t. 2 (1875) i odb.; fragm. listu do S. Szymonowica, dat. z Neapolu 1594, w przekł. pol. podał M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 279--282.

2. Listy z 1574-1595 do Stefana Batorego, B. Kosa, Latiniusa, O. Łaskiego, J. Młodziejowskiego, kardynała W. Sirleto, Zygmunta III Wazy oraz nieznanego. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

3. List do Jana Hozjusza (brata Stanisława), zawierający opis śmierci S. Hozjusza, dat. z Rzymu 16 sierpnia 1579. Wyd. pt. Epistola de transitu S. Hosii 1579. W: S. Hozjusz: Opera omnia. T. 2. Kolonia 1584 s. 485-491.

Przekł. pol. A. S. pt. Zgon Stanisława Hozjusza. *Mies. Diecezji Chełmińskiej* 1936.

4. Listy z 1582-1585 do W. Baranowskiego, Stefana Batorego, A. Bolognettiego, kardynała K. Boromeusza, kardynała Comensis, M. Kromera, M. A. Mureto, A. Possewina, J. Zamoyskiego. Wyd. E. Kuntze. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 6 (1938) — t. 7 (1939/48-1950).

5. Siedemnaście listów polskich z 1584--1590 do Anny Jagiellonki, Stefana Batorego, W. Baranowskiego, J. Firleja, J. Młodziejowskiego, J. Tarnowskiego, J. Zamoyskiego, Zygmunta III. Ogł. w całości i fragm. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 2. Kr. 1840.

6. Listy do J. Zamoyskiego z 1588. Wyd. K. Lepszy w: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 4. Kr. 1948.

7. Listy do S. Reszki z 1573-1583, m. in. od A. P. Nideckiego. Wyd. jw. poz. 1.

8. Listy od J. Zamoyskiego z 1580-1584. Wyd. J. Siemieński w: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 2. W-wa 1909; t. 3. W-wa 1913.

9. Listy i pisma urzędowe z 1581-1585 od Stefana Batorego, A. Bolognettiego, S. Karnkowskiego, J. Łempickiego. Wyd. E. Kuntze. *Monumenta*..., jw. poz. 4.

10. Listy z 1582-1599 od A. Bolognettiego, Andrzeja Batorego, papieża Grzegorza XIV, S. Suchorzewskiego, J. Zamoyskiego, Zygmunta III Wazy oraz nieznanego. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2.

11. Listy z 1584-1590 od Anny Jagiellonki, W. Baranowskiego, jezuity Bernarda, W. Goślickiego, J. Zamoyskiego, Zygmunta III Wazy. Ogł. w całości i fragm. A. Grabowski, jw. poz. 5.

12. Acta legationis meae apud Sixtum V, pontificem maximum, Rempublicam Venetam et Ferdinandum, magnum ducem Florentinum et ducem Ferrariae, a. d. 1588, 1589, 1590.

Rkps (w poważnej części autograf) Bibl. Jagiel. nr 159.

13. Pokwitowanie pieniężne, dat. w Niepołomicach 22 marca 1586. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 2.

14. Paszport do Włoch, dat. w Krakowie

31 stycznia 1588. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 2.

15. Trzy pisma królewskie z 1588-1597, dotyczące S. Reszki jako opata jędrzejowskiego. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, t. 2. W-wa 1904.

16. Pismo Zygmunta III do klasztoru jędrzejowskiego w sprawie wyjazdu S. Reszki do Włoch, dat. z Krakowa 23 lutego 1592. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 2.

17. Dedykacja (oktawa) T. Tassa na egz. „La Gerusalemme conquistata". Ogł.: tekst włoski: S. Windakiewicz: Polacy w Padwie. *Przegl. Warsz.* 1922 t. 3 s. 14; toż w przekł. włoskim art. pt. I Polacchi a Padova. *Omaggio dell'Accademia Polacca di Scienze e Lettere all'Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione.* Kr. 1922 s. 20; L. Locatelli: L'autografo dell'ottava che T. Tasso scrisse per Mons. Reszka. *Bergomum* 1925; A. Cronia: La conoscenza del Mondo Slavo in Italia. Bilancio storico-bibliografico di un millennio. Padwa 1958 *Istituto di Studi Adriatici Venezia* s. 160-161.

Przekł. pol.: S. Windakiewicz: Tasso i Reszka. *Czas* 1890 nr 212.

Wiad. o korespondencji S. Reszki podają też m. in.: K. Lepszy: Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego (1589-1592). Kr. 1939 passim; P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 136-137; H. Barycz: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i Reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 749 przyp. 212; H. Barycz: Dokumenty i fakty z dziejów reformacji. IV. Historia zburzenia zboru krakowskiego w roku 1587. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 234 przyp. 31.

Utwór o autorstwie niepewnym

Przekłady

S. Hozjusz: Księgi o jasnym a szczyrym Słowie Bożym... Item Rozmowa o tym, godzili się laikom kielicha, księżej żon dopuścić, w Kościele służbę Bożą językiem przyrodzonym sprawować. Kr. 1562, dr. Łazarz Andrysowic.

Hipotezę, że tłumaczył S. Reszka, wysunął K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 59.

OPRACOWANIA

J. S. Bandtkie: Historia biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Kr. 1821 s. 54-56. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 3. Kr. 1826 s. 188-196. — S. Ciampi: Notizie di Stanislao Rescio e Resca Polacco. *Giornale Arcadico* 1828. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — E. Raczyński: Wspomnienia Wielkopolski. T. 1. Poz. 1842 s. 267 nn. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — A. Eichhorn: Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius. T. 1. Moguncja 1854 s. 2-12. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — W. Siarkowski: Diariusz podróży S. Reszki z lat 1586-1589, znaleziony w manuskrypcie. *Przegl. Katolicki* 1885. — S. Windakiewicz: Tasso i Reszka. *Czas* 1890 nr 209-212. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1-2. Lw. 1900-1901. — A. Brückner: [T. Wierzbowski: Wiersze polityczne... W-wa 1907. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 7 (1908).— K. Heck: Szymon Szymonowicz. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900); t. 37 (1903) i odb. Kr. 1901-1903 s. 129 i in. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. — J. Czubek: Wstęp i wyd.: Diarium. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 15 (1915). [Rec.: C. Nanke. *Kwart. Hist.* 1918]. —

C. Nanke: Z dziejów polityki kurii rzymskiej wobec Polski (1587-1589). Lw. 1921 *Arch. Tow. Nauk. we Lw.* Dział II t. 1 z. 2. — S. Windakiewicz: Polacy w Padwie. *Przegl. Warsz.* 1922 t. 3; toż w jęz. włoskim pt. I Polacchi a Padova. *Omaggio dell'Accademia Polacca di Scienze e Lettere all'Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione.* Kr. 1922. — L. Locatelli: L'autografo dell'ottava che T. Tasso scrisse per Mons. Reszka. *Bergomum* 1925. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* t. 1 (1927) s. 204. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — M. Loret: Polskie pielgrzymstwo naukowe w Rzymie od XVI-XVIII w. *Nauka Pol.* t. 11 (1929) s. 149.— K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 185. — M. Loret: Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku. Rzym 1930 s. 137 nn. — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932. — K. P. (Piekarski): Z marginesów książek. *Szpargały* 1934 z. 1. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938. — H. Barycz: Podróże polskie do Neapolu w wiekach

XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 180-183 i odb. W-wa 1939. — T. Grabowski: Paszkwil staropolski w epoce renesansu. *Spr. PAU* 1948 nr 5. — J. Tazbir: Echa walk klasowych XVI wieku w polskiej opinii szlacheckiej. *Przegl. Hist.* 1952 z. 2 s. 313-314. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — A. Cronia: La conoscenza del mondo slavo in Italia. Bilancio storico-bibliografico di un millennio. Padwa 1958 *Istituto di Studi Adriatici Venezia.*

ROIZJUSZ PIOTR (ok. 1505–1571)

Nazwisko właściwe: Ruiz de Moros.

Inne formy nazwiska: Celtiber; Hispanus; Maurus; Petrus Roysius Maureus Alcagnicensis; Ruicius; Ruitius.

Wierszopis, prawnik.

Ur. ok. 1505 w Alcaniz (łac. Alcagnitium) w Aragonii, z ojca Marcina, w rodzinie rycerskiej. Kształcił się w mieście rodzinnym i w akademii w Lérida, gdzie został wyświęcony na diakona. Ok. 1537 udał się przez Francję do Włoch. Studiował prawo na uniwersytetach w Bolonii, Padwie, Rzymie i in. W 1538 lub 1539 został doktorem obojga praw. W 1542 przybył do Polski na wezwanie biskupa krakowskiego Piotra Gamrata i jako profesor prawa rzymskiego wykładał w Akademii Krakowskiej do 1550. W 1549 został dworzaninem Zygmunta Augusta i nadwornym doradcą prawnym (*iuris consultus*), w 1550 radcą sądowym przy dworze królewskim (*consiliarius*). Ok. 1552 przeniósł się na Litwę. Był sędzią w oddziale nieszlacheckim polskiego sądu nadwornego w Wilnie. Między 1559-1567 został proboszczem w Krożach i kanonikiem żmudzkim (miednickim), w końcu 1566 lub na początku 1567 archiprezbiterem kościoła Św. Jana w Wilnie i przełożonym oraz profesorem szkoły przy tym kościele, w 1567 kanonikiem wileńskim, w 1569 kustoszem katedralnym. Brał udział w komisjach wysłanych do Gdańska w 1568 i 1569 w sprawie buntu mieszczan. Przyjaźnił się z wieloma osobistościami ze świata nauki i literatury, m. in. J. Kochanowskim, M. Rejem, A. Fryczem Modrzewskim i Ł. Górnickim. Zmarł 26 kwietnia 1571 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. De apparatu nuptiarum... Sigismundi Secundi Augusti Poloniae regis... atque reginae Elisabes. Kr. 1543, dr. H. Wietor. In. wyd. Kr. 1543, dr. F. Ungler.

2. Petrus Royzius Maureus Hispanus ex tempore ad Fricium suum. Wiersz okolicznościowy przy: A. Frycz Modrzewski: Ad Senatum, Equites Populumque Polonum, Oratio secunda de poena homicidii. Kr. 1545. In. wyd. zob. Frycz Modrzewski Andrzej, Wyd. zbior.

Przekł. pol.: A. Świderkówna pt. Piotr Rojzjusz Maureus, Hiszpan, do przyjaciela swego, Frycza, wiersz okolicznościowy. W: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 2: Mowy. W-wa 1954 s. 83.

3. Carmen de sancto pontifice caeso sive Stanislaus. Kr. 1547, dr. H. Unglerowa. Przedr.: S. Grochowski: Encomia Divi Stanislai a duobus doctissimis viris conscripta. Kr. 1604 (z utworem S. Szymonowica: Divus Stanislaus); A. M. Durini w: Simonis Simonidae... Opera omnia. W-wa 1772.

4. Historia funebris in obitu divi Sigismundi Sarmatiarum regis et ad Sigismundum Augustum filium admonitio. Kr. 1548, dr. H. Unglerowa.

5. Nenia... in funere viri illustris Samuelis Maceovii. Kr. 1550, dr. Łazarz Andrysowic.

6. Ad inclitum atque potentissimum Sigismundum Augustum Sarmatiae regem carmen consolatorium. Kr. 1553, dr. spadkobiercy M. Szarffenberga.

7. Ad proceres Polonos: de matrimonio regio carmen. Kr. 1553, spadkobiercy M. Szarffenberga.

8. De apparatu nuptiarum... Sigismundi Augusti et Catherinae. Kr. 1553, dr. spadkobiercy M. Szarffenberga.

9. Chiliastichon. Kr. 1557, dr. Łazarz Andrysowic.

Odpowiedź na utwór A. Trzecieskiego: De Sacrosancti Evangelii... elegia — wyd. przy: P.P. Wergeriusz: Duae epistolae. Altera Aloysii Lipomani... altera vero Radivili. Królewiec 1556 i dwie odb. Replika A. Trzecieskiego i in. autorów — zob. Estr. XXVI, 400.

10. Carmen funebre in obitu illustrissimi Joannis comitis Tarnovii. Kr. 1561, dr. Łazarz Andrysowic.

11. Decisiones... de rebus in sacro auditorio Lithuanico. Kr. 1563, dr. M. Siebeneicher. Wyd. nast.: Frankfurt n. M. 1570; Wenecja 1572. Przypis (ded.) do Zygmunta Augusta dat. 1 sierpnia 1562 z Wilna — przekł. pol.: A. Ratyński pt. List... położony na początku dzieła tegoż, pod tytułem: Decisiones... *Dzien. Wil.* 1818 t. 2 s. 4-29 i odb.

12. In Lituanicam peregrinationem. Wyd.: K. Morawski: Wiersze makaroniczne łacińsko-polskie utworu autora hiszpańskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 12 (1887) s. 402-403; M. Pełczyński: Studia macaronica. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Poz. 1960 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Filol.-Filoz. Prace Komisji Filol.* t. 20 z. 1.

Jest to prawdopodobnie pierwszy wiersz makaroniczny w lit. pol., wyprzedzający „Carmen macaronicum" J. Kochanowskiego.

Wydanie zbiorowe

Petri Royzii Maurei Alcagnicensis Carmina. Wyd. B. Kruczkiewicz. Pars I, carmina maiora continens. Pars II, carmina minora continens. Kr. 1900 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae-Latinorum* t. 5.

Uwzględnia wszystkie utwory drukowane i rękopiśmienne. Tu zestawienie rkpsów Bibl. Kórn., Ossol. i Bibl. Petersb.

Pojedyncze utwory przedr.: M. Pełczyński, jw. poz. 12; *Meander* 1960 z. 1, 3 (z przekł. pol. J. Sękowskiego).

Listy i materiały

1. Od S. Maryckiego, dat. z Lubodzieża 15 marca 1552, z Torunia 7 lutego 1553. Ogł. S. Kot: S. Mariciusa z Pilzna korespondencja z lat 1551-1555. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 16 (1929).

2. Od biskupa J. Lubodzieskiego, dat. 15 marca 1552. Rkps Bibl. Seminarium Duchownego w Pelplinie nr 212 (Kopiariusz S. Maryckiego).

3. Dokumenty różne (kwity, list polecający itp.) z lat 1542-1567. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

Wiad. o listach z lat 1547-1553 do księcia pruskiego Albrechta podaje T. Wotschke: Vergerios zweite Reise nach Preussen und Lithauen. *Altpreussische Monatsschrift* t. 48 (1911) s. 254 przypis. Zob. też: A. Kurpiel: Sprawozdanie ze studiów w archiwach frauenburskim, gdańskim, królewieckim. *Spr. AU* 1906 nr 2 s. 10.

Podobiznę autografu podaje T. Wierzbowski, jw. poz. 3; przedr. w: *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 między s. 208-209.

OPRACOWANIA

Monografia: B. Kruczkiewicz: P. Roizjusz, jego żywot i pisma. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) i odb. [Rec.: M. Jezienicki. *Kwart. Hist.* 1899; K. Heck. *Przegl. Powsz.* 1900 t. 1].

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 227-238. — List P. Royziusza. *Dzien. Wil.* 1818 t. 2. — J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 2. Kr. 1819; por. *Dzien. Wil.* 1821 t. 2 s. 249-282. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Roizius (Ruiz Piotr). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — K. Morawski: Wiersze makaroniczne łacińsko-polskie utworu autora hiszpańskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 12 (1887) i odb. Kr. 1886. — A. Z. (Zaremba): Roizius (Roysius, Ruiz Piotr). *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1. Kr. 1899/1900. — B. Kruczkiewicz: Wstęp i wyd.: Carmina. Pars I-II. Kr. 1900 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae-Latinorum* t. 5. [Rec.: A. Truhlář. *České museum filologické* 1900; A. Brückner. *Ateneum* 1901 t. 2; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1901 t. 3; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1901; odpowiedź B. Kruczkiewicza, tamże s. 613-616; odpowiedź A. Brücknera. *Kwart. Hist.* 1902 s. 164-166; replika B. Kruczkiewicza, tamże s. 166-168; Z. Dembitzer. *Muzeum* 1901 nr 10; Z. Dembitzer. *Wochenschrift d. Klassischen Philologie* 1902; F. Müller. *Berliner Phil. Wochenschrift* 1902; J. Pelczar. *Eos* 1902; F. Knize. *Listy filologické* 1903]. — K. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900) i odb. Kr. 1901 s. 55-59. — J. Pelczar: Emendationes Royzianae. *Eos* 1902. — J. Pelczar: Emendationum Royzianorum particula II. *Eos* 1903. — J. N. (Niedzielski): Roizius, Roysius, Ruiz Piotr. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). —

M. WAGNER: Świat grecki w polskiej poezji renesansowej do połowy XVI w. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 5 (1925) s. 5-8. — K. P. (PIEKARSKI): Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Bibl. Kórn. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — K. KORANYI: Jurisconsultos y jurisprudencia españoles en Polonia desde el siglo XV hasta el siglo XVIII. *Anuario de Historia del Derecho Español* t. 5 (1928) i odb. Madryt 1929. — K. PIEKARSKI: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 186. — A. SPEKKE: Alt Riga im Lichte eines humanistischen Lobgedichtes vom Jahre 1595. [Rec.: Z. M. *Kur. Poz.* 1930 nr 276]. — J. ZAWIROWSKI: Stosunki gdańsko-polskie w latach 1568-1570 i ich oświetlenie w poezjach łacińskich Hiszpana P. Roysiusa. *Roczn. Gdański* t. 4 (1930)-t. 5 (1931). — W. CHARKIEWICZ: „Galileusz" z Hiszpanii. *Słowo* 1931 nr 214. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. KUTRZEBA: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall'età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 67 i in. — M. BATAILLON: Érasme et l'Espagne. Recherches sur l'histoire spirituelle du XVI-e siècle. Paryż 1937. —

S. BODNIAK: Polska a Bałtyk za ostatniego Jagiellona. *Pam. Bibl. Kórn.* 1946 s. 123. — Z. SZCZAKOWSKI: Z dziejów fraszki przed J. Kochanowskim. (Próba ukazania twórczości P. Rojzjusza na tle epoki). *Prace Polonistyczne* S. X (1952).— H. BARYCZ: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 742-743. — K. GRZYBOWSKI: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 195-196 i in.; por. K. GRZYBOWSKI: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. NADOLSKI: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 194 i in.; por. B. NADOLSKI (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — W. VOISÉ: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Historią Państwa i Prawa* S. 2 t. 3; por. W. VOISÉ: Księga „O prawach" Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Odrodzenie w Polsce*..., jw.; W. VOISÉ: Nauka o prawie A. F. Modrzewskiego. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — J. KRZYŻANOWSKI: Błazen starego króla. Stańczyk w dziejach kultury polskiej. W książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 353-354. — K. BUKOWSKA: Tomasz Drezner, polski romanista XVII wieku, i jego znaczenie dla nauki prawa w Polsce. (W-wa) 1960 *Dawni Pol. Pisarze Prawnicy* t. 3 s. 41-43 i in. — M. PEŁCZYŃSKI: Studia macaronica. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Poz. 1960 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Filol.-Filoz. Prace Komisji Filol.* t. 20 z. 1. — J. TAZBIR: Jak doktor Rojzjusz stracił wiarę. *Mówią wieki* 1960 nr 2. — L. WINNICZUK: De omnibus rebus et quibusdam aliis. *Meander* 1960 z. 1, 3.

ROMER ADAM (1566—1618)

Humanista, mowca.

Ur. w 1566 w Stężycy. Studiował w Akademii Krakowskiej. W 1583 uzyskał stopień bakałarza, w 1585 magistra nauk wyzwolonych. Następnie studiował teologię w Rzymie. Po powrocie do Krakowa, od 1588, jako członek Kolegium Mniejszego objaśniał autorów starożytnych (Cycero, Horacy, Wergiliusz). W tym też czasie sprawował obowiązki proboszcza przy kościele Św. Mikołaja w Krakowie. W 1592 był na sejmie warszawskim, zapewne w sprawach uniwersyteckich. Popierał gorąco próby reform Akademii, podjęte przez biskupa Piotra Tylickiego, narażając się przy tym w 1610 na zatarg z władzami Akademii. Zmarł w lutym 1618 (wg H. Barycza).

TWÓRCZOŚĆ

1. De ratione recte eleganterque scribendi et loquendi libri tres. Kr. 1590, dr. M. Wirzbięta.

2. Columna in felicem atque expectatum ingressum in episcopatum cracoviensem... Georgii Radivili. Kr. 1592, Druk Łazarzowa.

Tu po raz pierwszy rzuca myśl reformy Akademii.

3. De informando oratore libri tres. Kr. 1593.

4. M. Tullii Ciceronis Orationes. Kr. 1610, dr. M. Lob.

We wstępie do komentarza ostra krytyka stosunków akademickich.

Prace edytorskie

Zob. poz. 4.

OPRACOWANIA

J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 52, 393-398. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 1. Wil. 1840 s. 153, 161-162. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 142, 172. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1849 s. 202. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 643; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — F. M. S. (Sobieszczański): Romer (Adam). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.

ROŚCISZEWSKI WOJCIECH (1556–1619)

Pseud.: Jan Bobola; Olbracht Borkowski; Andrzej Miedzybozius (Międzyborz); Jan Przedborowski.

Kaznodzieja, polemista katolicki.

Ur. w 1556 we wsi Borkowo w Płockiem. Uczył się w Krakowie. Był dworzaninem Stefana Batorego. Mając lat 30 wstąpił do zakonu jezuitów. Był profesorem humaniorów i filozofii w Akademii Wileńskiej. Przez pewien czas rządził kolegium w Lublinie. Przez dziesięć lat był kaznodzieją w Poznaniu, Lublinie i Krakowie. Zmarł 7 stycznia 1619 w Sandomierzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Do... Xiężny... Zofiej Radziwiłłówny Chodkiewiczowej... Zamknienie. (Wiersz). Wyd. w: Parentalia in obitum... Georgii Chodkievici. Wil. 1595, Druk. Akademii T. J. Przedr. *Pam. Sandomierski* t. 1 (1829) s. 420-421.

2. Latosie ciele albo dialog o Kalendarzu latosowym. Interlocutores Simon Kramarz z X. Plebanem. B. m. 1604. (Istnieją dwie ed. tego pisemka).

3. Minister wytkniony a papież obroniony przeciw niewstydliwemu ministra Zygrowiusza scriptowi, który nazwał Papopompe. Kr. 1611, dr. S. Kempini.

Utwór o autorstwie niepewnym

List czartowski do superintendentów i ministrów ewangelizmu luterańskiego. B. m. 1609. Zob. J. Ł. (Łukaszewicz): Poeci, poezje opuszczone w dziele x. M. Hieronima Juszyńskiego. *Weteran Poz.* 1825 nr 8 s. 424.

OPRACOWANIA

J. Wielewicki: Dziennik spraw domu zakonnego oo. jezuitów u Św. Barbary w Krakowie. (Powst. XVII w.). Wyd. W. Chotkowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 10 (1886); t. 14 (1889). — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 2. Wil. 1842 s. 309, 330, 333; t. 3. Wil. 1857 s. 566-567, 660-661. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 32 s. 357 i osob. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Rościszewski (Wojciech). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — T. Żebrawski: Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań. Kr. 1873. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899/ /1900. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901.

ROTUNDUS AUGUSTYN (ok. 1520–1582)

Nazwisko przybrane: Mielecki.

Inne formy nazwiska: Mieleski; Mielesius; Mielicki; Milewski.

Historyk, prawnik.

Ur. ok. 1520 w rodzinie mieszczańskiej w Wieluniu. Przynajmniej od 1536 był uczniem Kolegium Lubrańskiego. W kwietniu 1539 wstąpił na uniwersytet w Wittenberdze.

W 1540 powrócił do Krakowa. Dzięki poparciu biskupa Samuela Maciejowskiego w kwietniu 1544 został sekretarzem królewskim. W 1545 podążył na studia do Włoch; w Padwie słuchał wykładów Łazarza Bonamica. Oprócz humaniorów studiował prawo, które ukończył doktoratem zapewne w Ferrarze. Po powrocie do kraju, przed 1549, podjął obowiązki sekretarza królewskiego. Pełnił również funkcję instygatora publicznego. Wskutek zbliżenia do S. Hozjusza zwrócił się stanowczo ku katolicyzmowi. Przebywał często w Prądniku, rezydencji biskupa Maciejowskiego. W sierpniu 1551 wyjechał do Wilna, gdzie w roku następnym wybrany został wójtem. Ok. 1558 otrzymał w dożywotnią dzierżawę starostwo w Stokliszkach. Pracował nad uzupełnieniem statutu litewskiego. W 1568 prawdopodobnie na sejmie grodzieńskim uzyskał nobilitację. W 1569 uczestniczył w sejmie lubelskim i wyznaczony został wraz z biskupem Walerianem Protasewiczem do korektury statutu litewskiego. W maju 1571 udał się do Warszawy celem spisania testamentu Zygmunta Augusta. Żonaty był dwukrotnie: najpierw z Zofią, córką Jakuba Montana, potem z Protasewiczówną. Przyjaźnił się z K. Janickim i P. Roizjuszem. Zmarł 20 marca 1582.

TWÓRCZOŚĆ

1. Inauguratio Reverendissimi in Christo Patris et Domini... Samuelis Maczieiowski. Kr. 1540, dr. J. Helicz.

2. Cronica sive historia Lithuaniae. Powst. po 1551.

Pisana z polecenia Zygmunta Augusta; zdaje się, że nie wykończona.

Rkps Bibl. Nieświeskiej przewieziony do Petersburga — zaginął.

3. Rozmowa Polaka z Litwinem. Powst. 1564. Wyd. b. m. (ok. 1565). Wyd. kryt. J. Korzeniowski. Kr. 1890 *BPP* nr 11.

Odpowiedź S. Orzechowskiemu z powodu jego inwektyw na Litwę i Litwinów w „Quincunxie" — (zob.), przypisywana mylnie przez J. M. Ossolińskiego i M. Balińskiego Andrzejowi Wolanowi. Autorstwo A. Rotundusa stwierdził A. Brückner.

4. De dignitate ordinis ecclesiastici Regni Poloniae. Kr. 1582, Druk. Łazarzowa.
Fragm. przekł. pol. ogł. P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 34-35.

Przekłady

Statuta Magni Ducatus Lituaniae... e rutheno sermone in latinum conversa. Wyd. F. Piekosiński: Pomniki prawa litewskiego z XVI wieku. Cz. 1. *Arch. Komisji Prawniczej AU* t. 7 (1900).

Dedykację Stefanowi Batoremu — tekst łac. oraz przekł. franc. — przytacza A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20, s. 308--309, 52-53.

Przekł. wg tzw. redakcji drugiej z 1566 ofiarowany w 1576 Stefanowi Batoremu. Autorstwo przekł. przypisał J. Jakubowski.

Listy i materiały

1. Listy do S. Hozjusza z 1549-1557. Wyd. F. Hipler, W. Zakrzewski: Stanislai Hosii epistolae. T. 1-2 cz. 1-2. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 4 (1879); t. 9 (1886).

2. Listy do S. Hozjusza z 1551-1567 w fragm. i całości (niektóre mylnie datowane). Wyd. J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 56-62.

3. Epistola ad Stan. Hosium... Cardinalem et Episcopum. Dat. w Grodnie 3 sierpnia 1567. Wyd. w: Tabularium Ecclesiae Romanae. Frankfurt 1743 s. 444-447.

4. Fragm. listów do S. Hozjusza z 1567--1568. Wyd. J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1849 s. 118-121 przypisy.

5. Do Andrzeja Wolana, dat. w Taboryszkach w grudniu 1571. Wyd. przy: A. Wolan: De libertate politica sive civili libellus. Kr. 1572, dr. M. Wirzbięta; w wyd.: De dignitate..., zob. Twórczość poz. 4.

6. Epistola... ad Georgium Radivilum... episcopum vilnen. Wil. 1581.

7. Dokument dot. rocznej pensji na stanowisku sekretarza królewskiego, dat. w Piotrkowie 4 lutego 1549. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 88-89.

Korespondencja z S. Hozjuszem. Rkpsy w Arch. Biskupim we Fromborku.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Zdanie o obieraniu nowego króla. Powst. 1573. Wyd. J. Czubek: Pisma

polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906 s. 349-355.

Przypuszczalne autorstwo wg A. Brücknera.

2. Epitome principum Lituaniae. Powst. ok. 1576. (Dod. do przekł. łac. Statutu litewskiego — zob. wyżej: Przekłady). Wyd. J. Jakubowski: Studia nad stosunkami narodowościowymi na Litwie przed unią lubelską. W-wa 1912 Dod. 2 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. II* nr 7.

Przypuszczalne autorstwo wg J. Jakubowskiego.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 223-227. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 222, 718. — Żukowski. *Dzien. Wil.* 1815 z. 8. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Baliński: Historia miasta Wilna (do r. 1586). T. 2. Wil. 1837 s. 126. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 53-54. — M. Baliński: Andrzej Wolan i jego życie uczone i publiczne. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1; przedr. w: Pisma historyczne. T. 3. W-wa 1843 s. 19 nn. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 56-62. — M. Baliński: Dawna Akademia Wileńska. Petersb. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Milewski (Augustyn). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 18 (1864). — A. Brückner: [S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. Kr. 1886. Rec.]. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 12 (1890). — J. Korzeniowski: Wstęp i wyd.: Rozmowa Polaka z Litwinem. Kr. 1890 *BPP* nr 11. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1891]. — A. Rembowski: Przyczynek do historii nauk politycznych w dawnej Polsce. (Rozmowa Polaka z Litwinem z roku 1564). *Przew. Nauk. i Lit.* 1891; przedr. pt. Przyczynki do historii literatury politycznej i ekonomicznej w Polsce. B). Wójt wileński. W: Pisma. T. 1. W-wa 1901. — L. Ćwikliński: Klemens Janicki, poeta uwieńczony. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 17 (1893) i odb. s. 102. — B. Kruczkiewicz: Piotr Roizjusz, jego żywot i pisma. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 90 i odb. — Rotundus Milesius. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński. (1579-1831). T. 1-2. Kr. 1899/1900. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 33-35. — A. Brückner: [J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 408-409. — J. Jakubowski: Nowe przyczynki do życiorysu A. Rotunda. *Litwa i Ruś* 1912, lipiec. — J. Jakubowski: Studia nad stosunkami narodowościowymi na Litwie przed unią lubelską. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. II* nr 7, s. 58, 65 nn. — M. Baryczowa: Augustyn Rotundus Mieleski, wójt wileński, pierwszy historyk i apologeta Litwy. *Ateneum Wil.* 1935, 1936. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1. Lubl. 1939 s. 16. — T. Turkowski: Geneza i charakter Wilna jako środowiska literackiego (w. XVI-XVIII). *Spr. PAU* 1946 nr 2. — S. Kot: Un gesuita boemo patricinatore delle lingue nazionali slave e la sua attività in Polonia e Lituania (1563-1572). *Ricerche Slavistiche* nr 3 i odb. Rzym 1954. — K. Grzybowski: Wstęp do: Sebastian Petrycy z Pilzna: Pisma wybrane. T. 1. W-wa 1956 *Bibl. Klasyków Filozofii. Pisarze Pol.*, s. XLII-XLIII. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2; rozdz. 4 przedr. pt. Ze studiów nad stosunkiem polskich protestantów do chłopów w XVI wieku. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956).

ROŹDZIEŃSKI WALENTY (ok. 1560–przed 1622)

Nazwisko właściwe: Brusiek.

Literat-hutnik.

Ur. ok. 1560 w Roździeniu pod Mysłowicami (stąd też zmiana właściwego nazwiska — Brusiek na — Roździeński) jako syn Jakuba Bruśka, kuźnika roździeńskiego, i matki — córki kuźnika Sycha. Uczęszczał prawdopodobnie do szkoły parafialnej w Mysłowicach. Po ojcu, zmarłym ok. 1595, odziedziczył kuźnicę, ożenił się i zaczął samodzielnie pracować. Z powodu pretensji do nie przysługujących mu praw popadł rychło w zatarg z właścicielką klucza mysłowickiego, Katarzyną Salomonową, a wytoczony jej

przed sądem pszczyńskim w 1596 proces przegrał. Na mocy wyroku w czerwcu 1596 roku znalazł się w więzieniu miejskim w Pszczynie. Ważną rolę w jego dalszym życiu odegrał magnat śląski Andrzej Kochcicki, pan na Koszęcinie pod Lublińcem. Wydobywszy się z więzienia, przypuszczalnie dzięki pomocy Kochcickiego, przez pewien czas przed 1612 zarządzał kuźnicami niweckimi koło Mrzygłodu. Swoją wiedzę zawodową usilnie pogłębiał przez rozczytywanie się w różnych dziełach związanych z hutnictwem, z których korzystał prawdopodobnie w księgozbiorze Kochcickiego. W 1612 wydał swój utwór w Krakowie dedykując go swemu dobroczyńcy. Późniejsze jego losy są nieznane. Zapewne koniec życia spędził w Roździeniu, gdzie żyła jego najbliższa rodzina, m. in. syn Władysław, który w 1626 wpisał się na Akademię w Krakowie. Zmarł przed 1622.

TWÓRCZOŚĆ

Officina ferraria abo huta i warstat z kuźniami szlachetnego dzieła żelaznego przez Walentego Roździeńskiego teraz nowo wydana. Kr. 1612, dr. S. Kempini. Wyd. nast.: wyd. R. Pollak. Poz. 1933 (ed. skrócona); wyd. kryt. R. Pollak. Kat. 1936 *Bibl. Pisarzy Śląskich* 4; wyd. poprawione i uzup. R. Pollak. Kat. 1948. Wyd. kryt. synoptyczne w transkrypcji i podobiźnie fototypicznej oprac. R. Pollak, M. Radwan i S. Rospond. Wr. 1962 *Bibl. Pisarzy Śląskich* S. A (*Starośląska*) nr 1.

Fragm. przedr.: J. Kreczmar, J. Saloni: Drogi i rozdroża. Cz. 1: Z dziejów literatury i kultury staropolskiej. Wypisy. T. 2. W-wa 1948; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62; K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954; M. Hernasowa: Polska literatura mieszczańska XVII wieku. Wybór tekstów. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Unikat pierwodruku w Bibl. Kapituły w Gnieźnie. Fot. karty pierwodr. „Officina ferraria": *Dzieje języka polskiego na Śląsku*. Wystawa... Katalog oprac. S. Rospond. Wr. 1948.

OPRACOWANIA

J. S. BYSTROŃ: Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. T. 2. W-wa 1932 s. 539--541. — R. POLLAK: Staropolski poemat o górnikach i hutnikach. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1933 nr 19; toż *Przegl. Współcz.* 1933 t. 47. — R. POLLAK: Poemat o hutnictwie z początku XVII w. *Ziemia* 1933 nr 11. — R. POLLAK: Wstęp i wyd: Officina ferraria... Poz. 1933. [Rec.: A. BRÜCKNER: Nowe teksty staropolskie. *Pam. Lit.* R. 30 (1933); S. PIGOŃ. *Roczn. Lit.* 1933 s. 116; F. POHORECKI: Kowal wśród mościpanów. *Kur. Poz.* 1933, 29 października; J. IGNASZEWSKI: Rewelacyjny manuskrypt. *Hutnik* 1934 z. 10 i odb. w książce: Z okazji jubileuszu Związku Metalowców. Kat. 1934; K. M.: Staropolska poezja pracy. *Czas* 1934 nr 164; J. KRZYŻANOWSKI. *Ruch Lit.* 1934; J. RUTKOWSKI. *Roczniki Dziejów Gospodarczych i Społecznych* 1934 s. 508; S. WASYLEWSKI: Protoplasta literatury śląskiej. *Gaz. Pol.* 1934 nr 162; W. WEINTRAUB: O żelaznym dziele. *Tyg. Ilustr.* 1934 nr 6; E. HAERTEL. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1935 s. 158-160]. —

W. KUCZEWSKI: Poemat z r. 1612 o rudach, hutach i kuźnikach na Śląsku i w Polsce. *Hutnik* 1934 s. 255-261. — M. FIOŁEK: W. Roździeński, poeta kunsztu żelaznego. *Polska Zach.* 1935 nr 281. — E. HAERTEL: Bemerkungen und Ermittlungen zu des W. Roździeński „Officina ferraria". *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 12 (1935). — F. KAMINSKY: V. Roździeński, ein neuendeckter Schriftsteller aus O(ber) S(chlesien). *Kattowitzer Zeitung* 1935 nr 163.— L. ŁAKOMY: Ilustrowana monografia województwa śląskiego. Kat. 1935 s. 59-62. — G. MORCINEK: Najstarszy poemat śląski. *Legion* 1935 z. 1-2. — L. MUSIOŁ: Niechaj Katowice godnie uczczą pamięć staropolskiego piewcy hutnictwa, W. Roździeńskiego. *Polska Zach.* 1935 nr 316. — L. MUSIOŁ: Piewca śląskiego hutnictwa i górnictwa sprzed 300 laty. *Ogniskowiec* 1935 nr 1. — L. MUSIOŁ: Z źródłowych dociekań nad nazwami oraz nazwiskami w poemacie Roździeńskiego „Officina ferraria". *Zaranie Śląskie* 1935 nr 4. — R. POLLAK: W. Roździeński i jego staropolski poemat o hutnictwie. (Streszcz. odczytu). *Komunikat Instytutu Śląskiego*. S. 1 nr 25 (1934/35). Kat. 1935; toż *Polska Zach.* 1935 nr 10. Przekł. niem. pt. Walenty Roździeński und seine altpolnische Dichtung über das Hüttenwesen. Berlin 1935 *Preuss. Geheimes Staatsarchiv Publikationsstelle*, Tgb. nr P. St. 832/35. (Maszynopis

powiel.). — E. HAERTEL: Die Bodenschätze im Riesengebirge nach einer alten polnischen Dichtung. *Wanderer im Riesengebirge* 1935 t. 55 nr 7. — M. VASMER: Die Reime in W. Rożdzieński's „Officina ferraria". *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 12 (1935). — L. MUSIOŁ: Materiały do dziejów wielkich Katowic (1299-1799). Kat. 1936 *Pam. Instytutu Śląskiego* t. 2. — L. MUSIOŁ: Początki przemysłu żelaznego nad Rawą. *Zaranie Śląskie* 1936 z. 4. — E. HAERTEL: Andreas Freiherr von Kochtizky, ein Mäzen Oberschlesiens um die Zeit des Dreissigjaehrigen Krieges. *Der Oberschlesier* 1936 s. 487-493, 578-584. — S. PŁUSZCZEWSKI: Literatura polskiego hutnictwa do poł. XIX stulecia. *Hutnik* 1936 z. 8 s. 331 i odb. —

R. POLLAK: Wstęp i wyd.: Officina ferraria... Kat. 1936. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Ruch Lit.* 1936; S. KASZTELOWICZ. *Zaranie Śląskie* 1936 z. 4; T. MIKULSKI. *Pion* 1936 nr 51-52; A. W. MÜNNICH. *Dzien. Poz.* 1936 nr 242; Szlachetne dzieło żelazne. *Myśl Nar.* 1936 nr 31; *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 32 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 221); A. BRÜCKNER: Wydawnictwa śląskie. *Kwart. Hist.* 1937 i odb.; J. B-r (BIRKENMAJER): Zabytek literatury śląskiej. *Myśl Nar.* 1937 nr 5; E. HAERTEL. *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 14 (1937); W. KUBACKI: Wznowienia z literatury staropolskiej. *Gaz. Pol.* 1938 nr 151; W. OGRODZIŃSKI. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk na Śląsku* t. 6 (1938); A. BRÜCKNER. *Slavia* 1938/39 s. 429]. — R. POLLAK: Echa poematu Rożdzieńskiego o „szlachetnym dziele żelaznym". *Zaranie Śląskie* 1936 nr 2 i odb. — A. BRÜCKNER: Wydawnictwa śląskie. *Kwart. Hist.* 1937 s. 159. — E. HAERTEL: Ein Nachkommen der Meissener' Familie Herzig schreibt 1612 über die oberschlesische Hüttenindustrie. *Der Oberschlesier* 1937 s. 156-160. — E. KLICH: Krytyczne uwagi o drugim wydaniu Rożdzieńskiego „Officina ferraria". *Prace Filol.* t. 17 (1937) i odb. — G. MORCINEK: Górnik i hutnik w literaturze. Odczyt wygłoszony na Akademii Górniczo-Hutniczej w Dąbrowie Górniczej w roku 1933. *Kalendarz górniczo-hutniczy na rok zwyczajny 1937.* (Kat.). — J. KRZYŻANOWSKI: Podania i baśni śląskie. Kat. 1938 s. 8. — J. KUDERA: W. Rożdzieński, sławny mistrz i autor książki o hutnictwie śląskim w XVII wieku. *Wiad. Mysłowickie* 1938 nr 3-7, 10-11 nn. i odb. — R. POLLAK: Krytyczne uwagi nad krytycznymi uwagami o wydaniu „Officina ferraria". *Zaranie Śląskie* 1938 z. 1 i nadb. — R. POLLAK: Rożdzieńsciana. W kręgu poematu W. Rożdzieńskiego. *Zaranie Śląskie* 1938 z. 4. — A. BRÜCKNER: Pokłosie staropolskie. *Slavia* 1939 z. 2-3. — P. GOŁĄB: Małopiana czy Mała Panew? *Język Pol.* 1939 z. 4. — E. HAERTEL: Alte Dichtungen über Bergbau und Hüttenwesen aus der Feder gebürtiger Schlesier. *Der Oberschlesier* 1939 s. 568 nn. — E. HAERTEL: Officina ferraria. Eine praktische Hüttenkunde aus dem Jahre 1612. *Stahl u. Eisen. Zeitschrift f. d. Deutsche Hüttenwesen* 1940 nr 11 s. 233-235. — E. HAERTEL: W. Rożdzieński's polnische Bergmannsgedichte vom Jahre 1612 und ihre Beziehungen zur deutschen Kultur. Lipsk 1940 *Veröffentlichungen d. Slavischen Instituts an d. Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin* herausgegeben von Max Vasmer t. 27. —

B. ZAKRZEWSKI: O ulice dla marynisty i hutnika staropolskiego. *Polska Zach.* 1945 nr 10. — H. BARYCZ: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — Z. HIEROWSKI: W. Rożdzieński — poeta hutnik. *Śląsk* 1946 nr 7. — H. KOWALENKO: Poezja pracy i wolności górniczej. *Polska Zach.* 1946 nr 16/17. — J. KRZYŻANOWSKI: Morfologia bajki. *Lud* t. 37 (1946). — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946 s. 61-62, 171. — R. POLLAK: Rożdzieńsciana (III, IV). *Zaranie Śląskie* 1946 nr 3-4 — 1947. — R. POLLAK: Rożdzieński i „Sarepta" Mathesiusa. *Zaranie Śląskie* 1947 nr 4. — F. POPIOŁEK: Dzieje hutnictwa żelaznego na ziemiach polskich. Kat. 1947. — G. MORCINEK: Polskie słowo na Śląsku. Kat. 1948. — R. POLLAK: Wstęp i wyd.: Officina ferraria... Kat. 1948. [Rec.: S. PAPÉE: Staropolski poemat o hutnictwie. *Dzien. Lit.* 1949 nr 8; A. S. MÁGR. *Slavia* t. 21 (1953) z. 2/3 s. 423-424]. — S. ROSPOND: Zabytki języka polskiego na Śląsku. Wr. 1948 s. 109-111. — M. SMEREKA: Hutnik literatem. *Zwierciadło* 1948 nr 22. — N. GĄSIOROWSKA: Górnictwo i hutnictwo w Polsce. Wyd. 2 uzupełnione. W-wa 1949 s. 113-119 i in. — K. BUDZYK, H. BUDZYKOWA: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62 s. XVI i in. — R. HOROSZKIEWICZ: Robotnik i chłop w poezji polskiej na Opolszczyźnie w XVII i XVIII wieku. *Zeszyty Wr.* 1952 nr 3. — A. S. MÁGR: O českém železářství v polském poematu z r. 1612. *Slezský sborník. Acta Silesiaca*

1952 nr 1. [Rec.: M. Witkowski. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 2]. — S. Płuszczewski: Z dziejów polskiego słownictwa hutniczego. *Wiad. Pol. Komitetu Normalizacyjnego* 1952 z. 7. —
K. Maleczyński: Rozwój ziemi śląskiej w epoce Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 404; por. K. Maleczyński: Znaczenie ziemi śląskiej dla kształtowania się społeczno-gospodarczych stosunków w Polsce okresu Odrodzenia. (Kilka uwag). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Maleczyński: Z dziejów górnictwa śląskiego w epoce feudalnej. *Szkice z dziejów Śląska.* W-wa 1953. — F. Mincer: Walenty Roździeński — hutnik i poeta. *Sprawy i Ludzie* 1953 nr 18 (dod. do: *Gaz. Robot.*). — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 421 i in.; toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też: J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych *śŕ, *źŕ, *żŕ. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16. —
K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Wstęp do: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954 s. 40-42 i in. — J. Lis: U kolebki polskiej literatury górniczej. *Tyg. Powsz.* 1954 nr 49. — A. Mączak, H. Samsonowicz, B. Zientara: Z dziejów rzemiosła w Polsce. W-wa 1954 *Biblioteczka dla Każdego* s. 86-88 i in.; toż wyd. 2 W-wa 1957. — R. Pollak: Walenty Roździeński. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954. — B. Zientara: Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego w wiekach XIV-XVII. W-wa 1954; por. B. Zientara: Ze studiów nad historią techniki polskiego hutnictwa do XVII wieku. *Przegl. Hist.* 1952 z. 2 i odb. [Rec.: M. Radwan. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956)]. — M. Żywirska: Saliny wielickie w sztychach Wilhelma Hondiusza. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 4 s. 420-421. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 229-231. — L. Matusik: Z dziejów rozwoju nauk ścisłych na Śląsku. *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w. XIV-XVI.* W-wa 1956. — J. Piaskowski: Badania przedmiotów metalowych z grodziska w Zawadzie Lanckorońskiej (pow. Brzesko). *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1956 nr 2 s. 386 przyp. 9. — T. Seweryn: Staropolska grafika ludowa. Wr. 1956; por. T. Seweryn: Ludowa grafika staropolska. *Pol. Sztuka Lud.* 1953 nr 4/5 s. 217-219. — S. Rospond: Dzieje polszczyzny śląskiej. Kat. 1959. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej. 1450-1850. W-wa 1961. — S. Rospond: W. Roździeński a J. Kochanowski. *Język Pol.* 1961 z. 4. — R. Pollak: Wstęp historycznoliteracki do wyd.: Officina ferraria. Wr. 1962 *Bibl. Pisarzy Śląskich* S. A (*Staroślązka*) nr 1. — M. Radwan: Świadek wiarygodny. Tamże. — S. Rospond: Uwagi o języku utworu. Tamże. — W. Steffen: Antike Quellen der „Officina ferraria" von W. Rozdzieński. *Eos* 1962.

ROŻNIATOWSKI ABRAHAM (XVI–XVII w.)

Wierszopis dewocyjny, publicysta, pamiętnikarz.

Daty ur. i śmierci nieznane. Pochodził z rodu szlacheckiego. W początkach 1595 był uczniem Akademii Wileńskiej. W latach późniejszych występował jako dworzanin i dowódca chorągwi wojewody sandomierskiego Jerzego Mniszcha. W tym charakterze brał udział w wyprawie Dymitra Samozwańca. Uwięziony wraz z innymi w Moskwie w maju 1606, ponad dwa lata spędził na wygnaniu w Jarosławiu (od 4 września 1606) i Wołogdzie (od 30 czerwca 1608); w listopadzie 1608 znalazł się w obozie wojsk Jana Pawła Sapiehy, a 29 stycznia 1609 powrócił do kraju. Nie jest pewne, czy można utożsamiać go z Rożniatowskim — członkiem poselstwa oddziałów Dymitra do hetmana Żółkiewskiego i senatorów pod Smoleńsk 1610; w tymże roku przebywał w Kalwarii Zebrzydowskiej. Nie wyłączone, że w latach późniejszych został duchownym. Żył jeszcze w 1618.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersz łac. w: Funebris laudatio et threnodiae in exequiis... adolescentis Joannis Barscii, a studiosa iuventute conscriptae in Academia Vilnensi Societatis Jesu. Wil. 1595, Druk. Akademicka T. J.

2. Lament nad grobem zmarłego Ojca Benedykta Anserina, Zakonu św. Franciszka Bernardynów, naznaczonego Commisarza do Moskwy. Dat. 7 sierpnia 1607, pisany w Jarosławiu. Wyd. Kr. 1609, dr. W. Kobyliński.

3. Diariusz wydarzeń związanych z dziejami Dymitriady. (Prowadzony bieżąco do 4 września 1606 i nieregularnie po 1608, a przypuszczalnie jeszcze po powrocie do Polski). (Tyt. w rkpsach: Diariusz legacji od Dymitra, cara moskiewskiego, o przyjaźń IM Panny Mnischówny... konkurującego...; Historia Dymitra III, cara moskiewskiego, i Maryny Mniszchówny...; inna nazwa: Dziennik Marcina Stadnickiego).

Rkpsy: bibl. Z. Czarneckiego w Rusku, następnie Bibl. Baworowskich we Lw. (odpis starszego przekazu z 1744, sporządzony w 1770); Bibl. Baworowskich we Lw. (kopia XIX-wieczna odpisu z 1744).

Autorstwo A. Rożniatowskiego przekonywająco wykazał W. Kętrzyński. — Zob. też Utwór o autorstwie niepewnym.

4. Pobudka na poparcie wojny moskiewskiej, Najaśniejszemu krolowi, potężnej Rzczpltej i mężnemu rycerstwu polskiemu roku P. 1611 sprosta szczerze napisana. Kr. 1612, dr. A. Piotrkowczyk.

5. Pamiątka krwawej ofiary Pana Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa. Wedle miejsc Hierozolimskich, nad Zebrzydowicami wykonterfektowanych. Kr. 1610, dr. P. Piotrkowczyk. Wyd. nast. Kr. 1692.

Por. poz. 7, 8.

Mesjadę A. Rożniatowskiego naśladowali: W. Odymalski (1663), S. Gawłowicki (1686), W. Potocki (1698).

6. Apollo słowiański na imię i sławę... Władysława, polskiego i szwedzkiego krolewica, z Delphu do Sarmacyjej, z losami na expeditią moskiewską... przewabiony. Kr. 1617, dr. M. Jędrzejowczyk w Drukarni Łazarzowej.

7. Summariusz Męki Pańskiej, wedle miejsc świętych Hierozolimskich nad Zebrzydowicami wykonterfektowanych... Teraz znowu dokładniej na Kalwariej spisany, za wiadomością starszych. Kr. 1618, dr. A Piotrkowczyk.

Por. poz. 5. Zob. też Estr. XXVI, 424.

8. Zwierciadło smutne, wyrażające wizerunk okrutnej męki i śmierci Pana Zbawiciela naszego ze czterech Ewangelistów złożone... Kr. 1618. Inne wyd. pt. Zwierciadło smutne i żałosne drogiej i niewinnej męki... Kr. 1634, dr. A. Wosiński.

Por. poz. 5. „Zwierciadło"... jest skróconą przeróbką „Pamiątki" ...

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Diariusz wydarzeń związanych z dziejami Dymitriady 1604-1609. (Tyt. w rkpsach: Gody moskiewskie albo proces powodzenia Dymitra Iwanowicza...; Prawdziwe opisanie powodzenia Dymitra Iwanowicza...; Proces powodzenia Dymitra Iwanowicza...; Rzeczy polskich w Moskwie za Dymitra opisanie ...; inne nazwy: Diariusz Wacława Dyamentowskiego; Dziennik Maryny). Wyd.: pt. Rzeczy polskich w Moskwie za Dymitra opisanie, przez jednego tam obecnego roku 1605 do roku 1609. Wyd. A. J. Turgieniew. *Historia Russiae Monumenta*. T. 2. Petropoli (Petersb.) 1842 s. 155-196 (z rkpsu Albertrandiego, bez zakończenia); fragm. wyd. J. Szujski przy: Maryna Mniszchówna i obaj Samozwańce. Szkic historyczny. *Przegl. Pol.* 1867 z. 4 s. 487-507 (z rkpsu bibl. Tarnowskich w Dzikowie); toż przedr. w książce: Roztrząsania i opowiadania historyczne. Kr. 1876; toż przedr. w: Dzieła. S. II t. 5: Opowiadania i roztrząsania. T. 1. Kr. 1885 s. 275-297; całość jako dzieło Wacława Dyamentowskiego wyd. A. Hirschberg: Polska a Moskwa w pierwszej połowie wieku XVII. Lw. 1901 (na podstawie rkpsu Czart. nr 1654 oraz Ossol. nr 196 i 2414); całość wyd. pod nazwiskiem Mariny Mniszek (!) pt. Dniewnik (1607-1609). Po rukopisi Krakowskogo Muzieja. Moskwa 1908.

Rkpsy: Czart. nr 1654 (odpis z r. 1774 starej kopii); Ossol. (wszystkie zaginione) nr 19 s. 104-174 (fragm.), 2414 (kopia S. Przyłęckiego), 845 (skrót), 2024 (skrót). Inne rkpsy zob. A. Hirschberg: Polska a Moskwa..., jw. s. 9.

S. Duńczewski (Herbarz wielu domów ... T. 1. Kr. 1757 s. 476), a za nim (?) M. Wiszniewski (Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 98) podają wiadomość o rkpsie Wacława Dyamentowskiego, podstolego rożańskiego, pt. Gody moskiewskie ... per modum diariusza ab a. 1603 ad a. 1610 succincte opisujący (!).

Wg ustaleń W. Kętrzyńskiego „Diariusz" nie jest pióra Wacława Dyamentowskiego (przypisywano go mylnie również Stanisławowi Niemojewskiemu — zob.). Wraz z innymi źródłami pamiętnikarskimi wcielono doń z pewnymi przeróbkami „Diariusz" A. Rożniatowskiego (zob. Twórczość poz. 3). Nie wyłączone, że twórcą tej kompilacji był sam A. Rożniatowski.

P r z e k ł r o s. (pod nazwiskiem Mikołaja Oleśnickiego?) w: M. G. Ustriałow: Skazanija sowriemiennikow o Dimitri Samozwancе. Cz. 4. Petersb. 1833; toż wyd. 2 Petersb. 1859.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 137. — M.

WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 167, 214; t. 9. Kr. 1857 s. 218. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 665-667. — A. BRÜCKNER: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 349, 351-352. — A. HIRSCHBERG: Polska a Moskwa w pierwszej połowie wieku XVII. Lw. 1901. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Przegl. Pol.* 1902 t. 143]. — W. KĘTRZYŃSKI: Diariusze Wacława Dyamentowskiego i Marcina Stadnickiego o wyprawie cara Dymitra. *Przegl. Hist.* 1908 t. 7 i odb. W-wa 1909. — A. A. TITOW: Priedisłowije. W wyd.: Dniewnik (1607-1609). Moskwa 1908. [Rec.: *Istoriczeskij wiestnik* 1908 t. 4]. — E. LAND: Z dziejów plagiatu u polskich rymotwórców duchownych XVII wieku. *Silva Rerum* 1925 z. 6 i odb. Kr. 1926. — Dyamentowski Wacław. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948).

RUBINKOWSKI JAKUB KAZIMIERZ (druga połowa XVII w. — 1749)

Wierszopis, tłumacz.

Ur. w drugiej połowie XVII w. Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Prus, osiadłej na południowo-wschodnich krańcach Polski. Wziął udział w wyprawie Jana III pod Wiedeń. Potem przez szereg lat był na zamku królewskim w Warszawie dworzaninem Jana III i sekretarzem królewskim. Za zasługi został urzędnikiem celnym. W 1696 osiadł w Toruniu jako komisarz ceł komory dybowskiej. Nabył tam również obywatelstwo miejskie. W 1711 został pocztmistrzem toruńskim, a w 1731 burgrabią toruńskim. Zmarł 14 listopada 1749 w Toruniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Miscellanea albo Hesperyjski ogród drogimi różnych historii kwiatami zasadzony in anno 1727. (Wizerunki postaci legendarnych i historycznych z komentarzami. Dedyk. Elżbiecie z Lubomirskich Sieniawskiej).
   Rkps Bibl. Nar. nr akc. 6911.

2. Janina zwycięskich tryumfów dziełami i heroicznym męstwem Jana III króla polskiego na Marsowym polu najjaśniejszy, po przełomanej otomańskiej i tatarskiej potencji nieśmiertelnym wiekom do druku podany. Poz. 1739. Wyd. nast.: wyd. 2 Poz. 1744; Supraśl 1754; Lw. 1757 (razem z poz. 5, 6); Poz. 1759; przedr. J. K. Radecki: Pamiątki z dziejów dawnej Polski. T. 2. Poz. 1842.

3. Promienie cnót królewskich po śmiertelnym zachodzie najjaśniejszego słońca Augusta II... świat oświecające. Poz. 1742.

4. Bellona triumphorum generose animis, gloriosius meritis, fortissime virtutibus, in militante ecclesia certans S. Salomea principissa Poloniae... ad Chocimum Joanni III Regi Poloniarum palmam victoriae porrigens. Wyd. w książce: J. Mocki: Gemma coronae Sarmaticae. Poz. 1746 (zob. Prace edytorskie poz. 3).

5. Przydatek do Janiny albo kroniki monarchów polskich krótko zebrane zacząwszy od Lecha Pierwszego aż do Augusta III, króla polskiego szczęśliwie nam panującego. Wyd. razem z poz. 2.

6. Pamiątka z uczynku bodaj nigdy niesłychana, z ukazania zaś potomnym wiekom nie zapomnieniu podana, którą z Torunia świat cały chrześcijański słysząc niechaj się dziwuje. Wyd. razem z poz. 2.

Listy i materiały

1. List do Elżbiety Sieniawskiej, dat. 1717. Ogł. J. Lankau: Prasa staropolska na tle rozwoju prasy w Europie 1513-1729. Kr. 1960 *Bibl. Wiedzy o Prasie* t. 1.

2. Listy z lat 1717-1730. Rkps Bibl. Czart. nr 5933.

3. Miscellanea polityczno-literackie z lat 1575-1731. (Własność ongiś J. K. Rubinkowskiego). Rkps Bibl. Nar. nr 3099.

Prace edytorskie

1. S. H. Lubomirski: Próżność i prawda rady. Tłum. A. Mączyński. Poz. 1739.

2. Awantura albo historia światowe rewolucje i niestatecznego alternatę szczęścia zamykająca, z francuskiego na ojczysty język przez syna, śp. Jana Karola Rubinkowskiego, sekretarza J. K. M., wytłumaczona. Teraz przez ojca... do druku podana. B. m. 1741.

3. J. Mocki: Gemma coronae Sarmaticae. Poz. 1746 (tu od k. 53: Twórczość poz. 4).

OPRACOWANIA

F. M. S. (Sobieszczański): Rubinkowski (Jakub Kazimierz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — Estr. XXVI (1915), 441. — J. Przybyłowa: J. K. Rubinkowski, poczmistrz i radny miasta Torunia z epoki saskiej, autor „Janiny". (W dwusetną rocznicę zgonu). Tor. 1949. [Rec.: O. Porycki: Monografia Rubinkowskiego i nieznane jego „silva rerum". *Przegl. Powsz.* 1952 nr 10]. — J. Lankau: Prasa staropolska na tle rozwoju prasy w Europie 1513-1729. Kr. 1960 *Bibl. Wiedzy o Prasie* t. 1. — W. Semkowicz: Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich. W-wa 1961.

RUDAWSKI WAWRZYNIEC JAN (1617—1690?)

Historyk.

Ur. w 1617 w Warszawie; syn Jana, mieszczanina nobilitowanego w 1633, i Anny Giżanki, mieszczki warszawskiej. Kształcił się w kolegium jezuickim w Braniewie, po czym wstąpił do stanu duchownego. W 1648 został kanonikiem warmińskim. Był doktorem obojga praw. Dotknięty odmową (na skutek swego plebejskiego pochodzenia) w sprawie kanonii krakowskiej, o którą się starał, oraz zrażony wewnętrzną sytuacją polityczną i społeczną Polski, przeniósł się do Austrii. Tu został kanonikiem ołomunieckim w 1658, dziekanem międzyrzeckim i radcą cesarza Leopolda. Data śmierci nieznana (wg F. M. Sobieszczańskiego 1690).

TWÓRCZOŚĆ

Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem usque libri IX. Wyd. W. Mitzler de Kolof. W-wa 1755.

Przekł. pol. W. Spasowicza pt. Historia polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju oliwskiego. T. 1-2. Petersb. 1855.

Rkps Bibl. Nar. sygn. III 3161.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 264. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 263-265. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 147. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — W. Spasowicz: Wiadomość o Rudawskim. Wstęp i wyd.: Historia... T. 1. Petersb. 1855; przedr. w: Pisma. T. 1. Petersb. 1892. [Rec.: J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 4]. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Rudawski (Jan Wawrzyniec). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — Ks. A. Z. (Zaremba): Rudawski Jan Wawrzyniec. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. Hist.* 1913 t. 16 s. 265-270. — O. Górka: Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655. W-wa 1957 s. 20 i in. — A. Kersten: Pierwszy opis obrony Jasnej Góry w 1655 r. Studia nad Nową Gigantomachią ks. Augustyna Kordeckiego. W-wa 1959.

RUDNICKI DOMINIK (ok. 1676—1739)

Poeta.

Ur. ok. 1676 na Litwie. Do zakonu jezuitów wstąpił w Wilnie i tam też ukończył studia. Był kaznodzieją w Słucku i Warszawie. Potem został prokuratorem prowincji i rektorem kolegiów w Pułtusku i Łomży. Pisał po polsku i po łacinie. Zmarł 10 października 1739 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kazanie na wotywie sejmowej miane w dzień s. Hieronima, kościelnego doktora, roku 1720. W-wa b. r.

2. Relacja o cudownym ukrzyżowanego Chrystusa obrazie w Warszawie w kościele jezuitów. W-wa 1724. Wyd. nast. W-wa 1729.

3. Głos wolny w wiązanej mowie trojaką różnych kantów sonatą wdzięczny. Wyd. przed 1741. Wyd. nast.: (W-wa) 1741; Kalisz 1743; Poz. 1743; wiersz pt. Lament prowincji polskich nad umarłą matką oj-

czyzną Polską. Wyd. b. m. 1741; toż przedr. W. Włoch: Polska elegia patriotyczna w epoce rozbiorów. Kr. 1916 *Prace Hist.-Lit.* nr 6.

Wg Estr. pierwsze wyd. ukazało się prawdopodobnie pt. Orationes in laudem principum virorum iisdem publice recitatae. W-wa 1723.

4. Wiersze pt. Rozmyślania wielkopostne w Polszcze; Wesele ptasze; Krucy w Rzymie witali cesarza; Elegium Samogitiae; Trwoga w Koronie. Wyd. A. Croisette van der Kop: Pokłosie z rękopisów petersburskich. *Pam. Lit.* R. 12 (1913).

Autorstwo ustalił A. Brückner.

5. Intermedia pol.: Amici fures; Venatio mendacium; Somnolantia vigilantissima; Domini nasum rhinocerontis habent; Litterae illiteratur furem produnt; „Accessus" pt. Distributio synopsium. Intermedia pierwsze, drugie, piąte i szóste ogł. R. Pollak: „Intermedia ludicra" D. Rudnickiego. *Pam. Teatr.* 1960 z. 3/4 i nadb.

Rkps Cesarskiej Bibl. Publ. w Petersburgu, sygn. Pol. Q. XIV, 51, później Bibl. Nar. w W-wie zniszcz. 1944. Kopia 4 intermediów w posiadaniu R. Pollaka.

Dwa wiersze wyd. w książce: K. Brodziński: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 248-249.

Rkpsy w Bibl. Ossol. nr 289/II (Kazanie z 1720), nr 705/I; w Bibl. w Petersb., nast. Bibl. Nar. zniszcz. 1944.

Listy

1. Do F. M. Ossolińskiego z 1723-1724. Rkps Ossol. nr 289/II.
2. Do F. M. Ossolińskiego z Pułtuska z 1730. Rkps Ossol. nr 702/I.

Utwór o autorstwie niepewnym

Przekłady

J. Balde: Sen żywota ludzkiego... rytmami polskimi wyrażony. Kr. b. r. (Tyt. tekst w jęz. łac. i pol.).

Autorstwo przekł. wątpliwe. J. J. Załuski przypisuje K. Drużbickiemu; przypisywano również A. Kiersnickiemu i D. Rudnickiemu.

OPRACOWANIA

K. Brodziński: Literatura polska. Powst. 1822-1823. Wyd. w: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 248-249. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Rudnicki (Dominik). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — A. Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 553. — Estr. XXVI (1915), 461. — A. Brückner: [Estr. XXVI. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 14 (1916) s. 326-327. — W. Włoch: Polska elegia patriotyczna w epoce rozbiorów. Kr. 1916 *Prace Hist.-Lit.* nr 6. — A. Jobert: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paryż 1941. — R. Pollak: „Intermedia ludicra" D. Rudnickiego. *Pam. Teatr.* 1960 z. 3/4 i nadb.

RUFF MARCIN (XVI w.)

Inna forma nazwiska: Ruoff.

Medyk.

Pisał się z Welca. Był medykiem i cyrulikiem łomżyńskim. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epitome opusculi, to jest gruntowna i dostateczna sprawa o jadowitej i zaraźliwej niemocy pestilencjej albo morowego powietrza. Kr. 1588, dr. W. Kobyliński. Wyd. z rkpsu J. Tchórznicki: Stary rękopism o dżumie, Epitome opusculi. *Zdrowie* i odb. W-wa 1893.

Unikat Bibl. Poz. Tow. Przyj. Nauk nr 15093.

2. Prognosticon albo przestroga wszelkich przygód... z nauki gwiazd... na R. P. 1593. Tor. 1592, dr. A. Cotenius.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 2. Poz. 1853. — F. M. S. (Sobieszczański): Ruff (Marcin). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — J. Tchórznicki: Wstęp i wyd.: Epitome opusculi. *Zdrowie* i odb. W-wa 1893. [Rec.: *Kraj* 1892 nr 52]. — J. Waluszewska: O drukarni, bibliotece i gimnazjum toruńskim. *Szkice toruńskie (XIII-XVIII w.)*. W-wa 1957 s. 190-191.

RUSZEL FRANCISZEK PAWEŁ (ok. 1593—1658)

Pisarz religijny.

Ur. ok. 1593 w ziemi przemyskiej w rodzinie szlacheckiej. Wstąpiwszy do konwentu dominikanów złożył 1 lutego 1613 śluby zakonne. Kształcił się w Lublinie, Krakowie

i Rzymie. Przed 1640 uzyskał bakalaureat, przed lub w 1644 magisterium teologiczne. Od 1640 był regensem studium formalnego w Wilnie, w 1644-1648 regensem, później proregensem studium dominikańskiego w Lublinie. Zmarł w 1658.

TWÓRCZOŚĆ

1. Tryumf na dzień chwalebny Jacka świętego. Wil. 1641.

Zawiera sporo wiadomości z dziedziny historycznoliterackiej.

2. Fawor niebieski podczas szczęśliwej elekcjej... Jana Kazimierza. Lubl. 1649, dr. J. Wieczorkiewicz.

3. Skarb nigdy nieprzebrany kościoła świętego katolickiego. Lubl. 1655-1656, dr. J. Wieczorkiewicz. Wyd. nast.: Częstochowa 1724-1725; Berdyczów 1767.

OPRACOWANIA

F. Jaroszewicz: Matka świętych Polska. Kr. 1767. — F. Nowowiejski: Phoenix decoris et ornamenti provinciae Poloniae S. Ordinis Praedicatorum. Poz. 1782. — A. T. Chłędowski: Spis dzieł polskich opuszczonych lub źle oznaczonych w Bentkowskiego Historii literatury polskiej. *Pam. Lw.* i odb. Lw. 1818 s. 47-49, 138. — J. G. Styczyński: Do historii literatury polskiej dodatek. *Dzien. Wil.* 1819 t. 2 s. 315. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T. 2. Lw. 1861 s. 242-244. — F. M. S. (Sobieszczański): Ruszel (Franciszek Paweł). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — J. A. Wadowski: Kościoły lubelskie. Kr. 1907. — H. Łopaciński: Z czasów wojen kozackich. Przyczynki do dziejów Lublina z lat 1648-1655. *Przegl. Hist.* 1909 t. 9 s. 230-232.

RUTKA TEOFIL (1623 lub 1622—1700)

Pisarz religijny, polemista, tłumacz.

Ur. w 1623 (wg S. Załęskiego 1622) w Kijowskiem. W 1643 lub 1647 wstąpił do zakonu jezuitów. Uczył w kolegiach w Kaliszu, Poznaniu, Sandomierzu, Lublinie, Lwowie i Łucku. Był penitencjariuszem polskim w Lorecie. Jako misjonarz przebywał w Konstantynopolu i nauczył się języka tureckiego. Pozostawał w zażyłych kontaktach z Wojciechem Bobowskim (Ali-bejem), orientalistą polskim w służbie tureckiej. Przez dwadzieścia trzy lata bawił na dworze kasztelana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego S. Jabłonowskiego. Zmarł 18 maja 1700 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zgoda święta cerkwie... prawosławnej z kościołem katolickim. Lw. 1678.

2. Gladius contra Turcas. Lw. (Christianopol) 1679. Wyd. nast.: Zamość 1680; b. m. 1696 (z tekstem pol.).

Przekł. pol. (poszerzony) pt. Miecz przeciwko Turkom. Leszno 1684. Wyd. nast. b. m. 1696 (wraz z tekstem łac.).

3. Goliat swoim mieczem porażony. Lubl. 1689. Fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 381.

Przeciwko dziełu J. Galatowskiego: Stary kościół zachodni nowemu kościołowi rzymskiemu. Nowogródek Siewierski 1678.

4. Kamień przeciwko kamieniowi, to jest refutacja kamienia. Lubl. 1690.

Przeciwko pismu P. Mohiły: Lithos abo kamień. Kijów 1644.

Przekłady

1. M. Cichowski: Trybunał świętych ojców greckich. Lw. 1692. Wyd. nast. Lw. 1698. (Przekł. z łac., skrócony).

2. M. Nau: Wiara chrześciańska przeciwko Alkoranowi przez Alkoran spokojnie obrobiona i utwierdzona. Poz. 1692, Druk. Kolegium T. J. (Przekł. z łac.).

3. Gonzales de Santalla Thyrs (Tirso): Rękoprowadzenie do nawrócenia mahomedanow. Lw. 1694, Druk. Kolegium T. J. (Przekł. z łac.).

4. F. Guadagnolo: Alkoran na wywrócenie wiary chrześciańskiej od Machometa spisany. B. m. 1699, Druk. Chrystianopolska. (Przekł. z łac. z dod. z innych autorów, np. z B. Georgiewa: Pro fide christiana cum Turca disputationis habitae. Kr. 1548; J. Galatowskiego i in. literatury polemicznej antymuzułmańskiej).

Wiad. o pracach w rkpsach podają: J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Rutka (Teofil). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866).

OPRACOWANIA

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniew-

SKI: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 70; t. 8. Kr. 1851 s. 283, 372, 381, 396-397. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 592. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — A. MUCHLIŃSKI: Dalszy ciąg materiałów do dziejów kościoła polskiego z języków wschodnich. *Pam. Religijno-Moralny* t. 4 (1860). — J. BROWN: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862 s. 352-355. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Rutka (Teofil). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — S. ZAŁĘSKI: Czy jezuici zgubili Polskę? *Przegl. Lw.* i odb. Lw. 1872; wyd. 2 Lw. 1874; wyd. 3 Kr. 1883 s. 404. — A. BRÜCKNER: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896. — J. K. (KURECZKO): Rutka Teofil. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 2. Kr. 1899/1900. — S. ZAŁĘSKI: Jezuici w Polsce. T. 3. Cz. 1-2. Lw. 1902. — J. N. (NIEDZIELSKI): Rutka Teofil. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). — B. BARANOWSKI: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — J. REYCHMAN: Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w. Wr. 1950 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 35.

RYBIŃSKI JAN (ok. 1560-1565 – po 1608)

Inne formy nazwiska: JOHANNES RYBINIUS; JAN RYBA RYBIŃSKI.

Poeta, pedagog.

Ur. ok. 1560-1565 w Barcinie nad Notecią, jako syn Jana, ministra braci czeskich, pochodzącego z rodziny czeskiej o nazwisku Ryba. Był starszym bratem kaznodziei kalwińskiego Macieja (zob.). Nauki pobierał najpierw w szkole braci czeskich w Łobżenicy i przypuszczalnie w Koźminku, następnie — od 1581 — w gimnazjum w Gdańsku, a od stycznia 1582 na uniwersytecie w Wittenberdze. W 1584 udał się wraz z bratem na uniwersytet w Heidelbergu. Przyjaźnił się tu m. in. z Janem Jakubem Grynaeusem i Janem Łasickim (zob.). W tym też czasie odbył podróż do Francji i Szwajcarii. W drodze powrotnej odwiedził Frankfurt nad Menem, Norymbergę, Wiedeń, Pragę i Wrocław. Ok. 1584-1585 objął na krótko posadę nauczyciela gimnazjum w Toruniu. Uczył także na dworze Ostrorogów. Od 1589 do 1592 był pierwszym lektorem języka polskiego w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku, potem profesorem w Toruniu. Sprawował tu jednocześnie funkcję sekretarza Rady Miejskiej. Jakiś czas przebywał u Jana Dąbrowskiego, starosty radzyńskiego, w Boninie w powiecie lubawskim i na dworze Lwa Sapiehy w Wilnie, gdzie przyjaźnił się z Andrzejem Wolanem (zob.). Zapewne dzięki przychylności Jana Zamoyskiego nosił tytuł „poeta regius laureatus" i prawdopodobnie uzyskał szlachectwo. Przypuszczalnie w 1590 ożenił się z Anną, córką Erazma Glicznera (zob.). Zmarł po 1608.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersze żałobliwe a przy tym statecznie acz krótko opisujące żywot i sprawy zacne rychło zmarłego znamienitego panięcia Pana Jana hrabie z Ostroroga. Tor. 1583, dr. M. Nering.

2. Hymnus Apollinis et Musarum. Wr. 1583, dr. J. Szarffenberg. (Na końcu znajduje się wiersz pol. do Zofii z Tęczyna Ostrorogowej).

3. Vere nobilis et heroici praesidiis, Domini Joannis a Linde, consulis Gedanensium magnifici Stemma. B. m. r. (Wg Z. Nowaka i A. Świderskiej: Gdańsk, prawdopodobnie 1589, dr. J. Rhode; wg F. W. Zyliegana: 1592).

4. De linguarum in genere, tum Polonicae seorsim praestantia et utilitate oratio. Gdańsk 1589, dr. J. Rhode.

Przekł. pol.: fragm. M. Brożek, ogł. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146; całość: B. Nadolski: Wybór mów staropolskich. Wr. 1961 *BN* I, 175.

Mowa inauguracyjna wygłoszona w Gimnazjum Akademickim 11 lipca 1589.

5. Auspicato insignium et heroicorum Gedanensis Reip. Praesiduum, D. Constantini Gisii consulis et D. Gerardi Brandesii

senatoris et aedilis ex Warssoviensi Regis Poloniae solio reditui etc. eifema. B. m. 1590 (dr. J. Rhode).

6. In gratiam... D. Nicolai Gliczneri, Brodnicensis ecclesiae praepositi... D. Nicolao Kulemanno medico... Brodnicensi... filiam suam Dorotheam in matrimonium elocantis melos... gratulatorium. Gdańsk 1590, dr. J. Rhode.

7. Paidotribia heroicis metris comprehensa. Gdańsk 1590, dr. J. Rhode.
Egz. Bibl. Miejska w Gdańsku.

Mowa wygłoszona w Gimnazjum Akademickim 27 grudnia 1590.

8. Augustae et inclytae heroidi Annae, Joannis III Svecorum... regis... filiae, Sigismundi III regis Polonorum ... sorori, ad littus Dantiscanum IV id(uum) Oct(o)br(is) auspicato ex Suecia appellenti. Gdańsk 1591, dr. J. Rhode. (Wg F. Siarczyńskiego toż w jęz. pol. pt. Powitanie Anny królewnej, siostry Zygmunta III, przybywającej ze Szwecji. Gdańsk 1591).

9. Hodoeporicorum liber unus. Tor. 1592, dr. A. Cotenius.

Zbiór 14 elegii.

10. Gęśli różnorymych księga I. Tor. 1593, dr. A. Cotenius. Przedr. fragm.: Gęśl 12: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820; fragm. Gęśli 7 i Gęśli 17: K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872; Gęśl 17: M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 131; Gęśl 10 i fragm. Gęśli 20: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852; J. Przybyłowa: Toruń w opisach poetyckich. Głosy wieków. Tor. 1958 s. 24; wybór: J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*. — Całość wyd. Z. Nowak, A. Świderska: Jana Rybińskiego „Gęśli różnorymych księga I". *Roczn. Gdański* t. 15/16 (1956/1957) i odb. Gdańsk 1958.
Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. Qu. 2475.

11. Ich Mściam Panom... i... Radzie... miast... Torunia i Gdańska... na Rok Pański 1595 Nowe lato. B. m. 1595. Z autografu Arch. Miejskiego w Toruniu (sygn. VI. 12) wyd. M. Kossowski: Przyczynki do życiorysu J. Rybińskiego. B. Listy i „Nowe lato...". *Roczn. Gdański* t. 9/10 (1935/1936) s. 443-444; fragm.: J. Śliziński: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce. (XVI-XVII w.). Wr. 1959 *Monografie Slawistyczne* 1 s. 91; Z. Nowak: Jan Rybiński, zapomniany poeta pomorski doby Odrodzenia. (Przejrzała i uzup. A. Świderska). *Pam. Lit.* R. 52 (1961) s. 349.

12. Wiosna. (Tor.) 1599.

13. Witanie. Tor. 1600, dr. A. Cotenius. Fragm. przedr. Z. Nowak, jw. poz. 11, s. 353.

14. Kanclerza Jana Zamoyskiego triumphy. (Utwór zaginiony. Wg Estr. wyd.: Kr. 1590. Wg Z. Nowaka i A. Świderskiej powst. dopiero w 1605). Fragm. ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 350; przedr.: J. Śliziński, jw. poz. 11, s. 95; Z. Nowak, jw. poz. 11, s. 355.

15. Jaśnie Wielmożnego Pana Andrzeja Rafała z Leszna pamiątka... (Utwór zaginiony. Powst. prawdopodobnie w 1606).

16. Ku czci... Panu Lwowi Sapieże, kanclerzowi wielkiemu W. Ks. Litewskiego. Wil. 1607, dr. J. Markowicz. Wyd. homogr. K. Badecki. Lw. 1907.

17. In honorem... Andreae Wolani epigramma, ubi vocat inclyto heroi Petro Goraiskio a libellis. Wyd. w: A. Wolan: De principe et propriis eius virtutibus. Gdańsk 1608, dr. M. Rhode.

Listy

1. Do senatu gdańskiego w sprawie uposażenia, dat. 1589. Wyd. W. Pniewski: Przyczynki do życiorysu J. Rybińskiego. A. List do senatu gdańskiego... *Roczn. Gdański* t. 9/10 (1935/1936).

2. Trzy listy do rady miejskiej w Toruniu, dat. w Warszawie 28 grudnia 1592, 21 marca 1593, b. d. Wyd. M. Kossowski, jw. Twórczość poz. 11.

3. Cztery listy pol. i łac. do rady miasta Torunia z lat 1592-1595. Nie wyd. Rkps Arch. Tor. sygn. VI. 12.

Zob. też J. Śliziński, jw. Twórczość poz. 11.
Zestawienie utworów (także wierszy drobnych) z wiad. o zachowanych egzemplarzach druku i odpisach podaje Z. Nowak, jw. Twórczość poz. 11.

Podobizna autografu (podpis) w: Z. Nowak, A. Świderska, jw. Twórczość poz. 10, s. 113 (21).

Utwór o autorstwie niepewnym

Epitalamia in honorem nuptiarum... Georgii Schönfeldii et Sarae Aegeriae, pastoris in pago Melenz. (Gdańsk 1591), dr. J. Rhode.

Wg Z. Nowaka utwór mylnie przypisywany J. Rybińskiemu.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum

Slavonicarum... Utrecht 1652 s. 453; toż wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — J. H. Zernecke: Historiae Thorunensis naufrage tabulae... Tor. 1711 s. 145. — J. H. Zernecke: Summarischer Entwurff des Geehrten und Gelehrten Thorns. Tor. 1712 s. 26, 35, 44. — E. Praetorius: Athenae Gedanenses. Lipsk 1713 s. 203.— E. Praetorius: Dantziger-Lehrer Gedaechtniss... Gdańsk 1713 s. 11. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 157. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 52-55. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 78; t. 6. Kr. 1844 s. 321, 405; t. 7. Kr. 1845 s. 131. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Rybiński (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — A. Danysz: J. Rybińskiego podróż naukowa za granicę w latach 1616-1623. *Szkoła* 1898; przedr. w książce: Studia z dziejów wychowania w Polsce. Kr. 1921. — K. Badecki: Kiedy P. Cieklinski tłumaczył „Potrójnego" z Plauta? *Pam. Lit.* R. 9 (1910). —

T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. (1530-1630). Poz. 1920. — A. Danysz: Autobiografia J. Rybińskiego, seniora braci czeskich. *Ref. w Pol.* 1922. — A. Münnich: Z kultury Pomorza. Jak dawniej uczono polskiego w szkołach Prus Królewskich? *Kur. Poz.* 1929 nr 183. — S. Machnikowski: Dzieje gimnazjum leszczyńskiego (1555-1920). *Ziemia Leszczyńska* 1933 z. 1. — T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 120. — A. Wojtkowski: Wilhelm Bickerich 1867-1934. *Ref. w Pol.* 1934 s. 196. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 170. — J. Krzyżanowski: Zapomniane pochwały Wisły. *Ziemia* 1935; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938 s. 248-249. — M. Kossowski: Przyczynki do życiorysu J. Rybińskiego. *Roczn. Gdański* t. 9/10 (1935/1936). — M. Skolimowska: Daniel Naborowski. Szkic biograficzny poety dworzanina. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 202. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938 s. 155. — J. Kahané: Ewangelicy z Gdańska w ubiegłych stuleciach obrońcami języka polskiego. *Przegl. Ewangelicki* 1939 nr 9. — J. Kahané: Księża pastorzy Polacy krzewicielami języka polskiego w Gdańsku w ubiegłych stuleciach. *Przegl. Ewangelicki* 1939 nr 15. — W. Pniewski: Język polski w dawnych szkołach gdańskich. Gdańsk 1938 *Studia Gdańskie* II. —

T. Tync: Dzieje Gimnazjum Toruńskiego. T. 2. Tor. 1949 *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* 53 z. 1 za r. 1948. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 197]. — S. Tync: Toruńska szkoła polska dla Niemców (1568-1793). *Przegl. Zach.* 1952 nr 11/12. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań..., jw., s. 198]. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. W. Taszycki: Kultura językowa polskiego Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia* s. 24. (Maszynopis powiel.).— I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — Z. Nowak, A. Świderska: Jana Rybińskiego „Gęśli różnorymych księga I". *Roczn. Gdański* t. 15/16 (1956/1957) i odb. Gdańsk 1958. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* 1959 s. 285-286; R. Pollak. *Pam. Lit.* R. 51 (1960)]. — L. Witkowski: Poeci nowołacińscy Torunia. Tor. 1958 *Tow. Nauk. w Tor. Prace Wydz. Filol.-Filoz.* t. 7 z. 3.; por. *Spr. Tow. Nauk. w Tor.* t. 7 z. 1/4 (1953). Tor. 1956. [Rec.: Z. Nowak. *Pam. Lit.* R. 51 (1960)]. — Z. Nowak: Jan Rybiński, zapomniany poeta pomorski doby Odrodzenia. *Pomorze* 1959 nr 6. — J. Śliziński: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce (XVI-XVII w.). Wr. 1959 *Monografie Slawistyczne* 1. [Rec.: Z. Nowak. *Pam. Lit.* R. 51 (1960)]. — B. Nadolski: J. Rybińskiego „Hodoeporicorum liber". *Księga pam. ku czci S. Pigonia...* Kr. 1961 *Prace Komisji Hist.-lit. Kr. Oddz. PAN* nr 1. — Z. Nowak: Jan Rybiński, zapomniany poeta pomorski doby Odrodzenia. (Przejrzała i uzup. A. Świderska). *Pam. Lit.* R. 52 (1961).

RYBIŃSKI MACIEJ (1566–1612)

Tłumacz psałterza.

Ur. w 1566 jako syn Jana Ryby. Był młodszym bratem poety Jana (zob.). Po skończeniu nauk we Wrocławiu i Heidelbergu został w 1589 ministrem zboru braci czeskich w Wieruszowie. W 1592 przeniósł się do Poznania, gdzie pełnił urząd kaznodziei kalwińskiego. W tym samym charakterze przebywał w Baranowie i Ostrorogu. W 1608 został seniorem zborów w Wielkopolsce. Zmarł 20 maja 1612 w Poznaniu. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Psalmy Dawidowe... na melodię psalmów francuskich urobione. (Raków) 1605, dr. S. Sternacki. (Wg Estr. wiadomość o wyd. z 1598 jest mylna). Wyd. nast.: Gdańsk 1605; Gdańsk 1608; Gdańsk 1616; Tor. 1617; Tor. 1618; Gdańsk 1619 (tu również Jakuba Gębickiego: Hymny Starego i Nowego Testamentu); Raków 1624; Gdańsk 1628; Gdańsk 1630; Gdańsk b. r. (1632); Gdańsk 1633; Raków 1634 (wg Estr. prawdopodobnie mylne); Gdańsk 1636; Tor. 1639; Tor. 1717.

Oprócz wyd. całkowitych poszczególne psalmy przedr. w szeregu kancjonałów, których niekompletny wykaz podają: F. M. S. (Sobieszczański): Rybiński (Maciej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866); Estr. XV, 76.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679 s. 387-388. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 523-524. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Rybiński (Maciej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — F. Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 3. — S. Krzemiński: O przekładach polskich Psałterza Dawidowego. *Bluszcz* 1878; toż w książce: Nowe szkice literackie. W-wa 1911. — Rybiński Maciej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 23 (1899). — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 97-99. — J. N. (Niedzielski): Rybiński Maciej. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). —

M. Skolimowska: Daniel Naborowski. Szkic biograficzny poety-dworzanina. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 199. — T. Grabowski: Literatura braci czeskich w Polsce w w. XVI. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 211 s. 132. — J. Waluszewska: Materiały do dziejów reformacji w Archiwum Toruńskim. *Zapiski Hist.* t. 21 (1955). — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 22. — K. Waliczek: Szkic historyczny przekładów psałterza do wieku XIX. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957 s. 187. — J. Zdanowicz: Psałterz Rybińskiego. *Muzyka* 1957 nr 3. — Z. Nowak, A. Świderska: Jana Rybińskiego „Gęśli różnorymych księga I". *Roczn. Gdański* t. 15/16 (1956/1957) i odb. Gdańsk 1958. — J. Śliziński: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce (XVI-XVII w.). Wr. 1959 *Monografie Slawistyczne* 1. — J. Pelc: [J. Krzyżanowski: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958. Rec.]. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960) s. 225-226. — Z. Nowak: Jan Rybiński, zapomniany poeta pomorski doby Odrodzenia. (Przejrzała i uzup. A. Świderska). *Pam. Lit.* R. 52 (1961).

RYMSZA ANDRZEJ (ok. 1550—po 1595)

Pseud.: A. R. LITWIN; MRL.

Poeta, tłumacz.

Ur. prawdopodobnie ok. 1550 w rodzinie szlacheckiej herbu Półkozic, osiadłej we wsi Pieńczyna w okolicach Nowogródka. Być może, już rodzice Andrzeja przeszli na kalwinizm. Gdzie kształcił się, nie wiadomo; zdaje się, że za granicę nie wyjeżdżał. Przynajmniej od 1572 związał się z domem Radziwiłłów, służąc u Mikołaja ,,Rudego'', a potem u Krzysztofa ,,Pioruna''. Odbył z nim szereg wypraw wojennych, m. in. brał udział w słynnej ,,jeździe do Moskwy'' 1581. Po powrocie z tej wyprawy towarzyszył księciu w podróży do Inflant. Był obecny na uroczystościach ślubnych swego patrona z Katarzyną Tęczyńską w październiku 1582. Przebywał w Dziewięciszkach (pow. oszmiański), a później w Birżach, gdzie piastował urząd podstarościego (praetor). W 1590, wobec perspektywy wojny z Turcją, przeprowadzał zaciągi żołnierskie. Należał do propagatorów kalendarza gregoriańskiego na Litwie. Zmarł po 1595.

TWÓRCZOŚĆ

1. Chronologia. Ostróg 1581.

Publikacja dotycząca przypuszczalnie kalendarza gregoriańskiego.

2. Δεκέτηρος ἀκρόαμα, to jest dziesięcioroczne powieści wojennych spraw... książęcia... Krzysztofa Radziwiłła... pana trockiego, podkanclerzego Wielkiego Xięstwa Litewskiego i hetmana polnego... Ku temu posługi niektórych rotmistrzów i ludzi rycerskich, pod sprawą Jego Mci będących... Powst. na pocz. 1583. Wyd. Wilno 1585, dr. Daniel Łęczycki.

Poemat o wyprawie Krzysztofa Radziwiłła do Moskwy 1581, w 25 częściach o 2200 wersach. Tu: łac. epigramat na cześć Stefana Batorego.

Unikat Bibl. Gdańska PAN sygn. NL 11. 8 adl. 8.

Przekłady

Anzelm Polak: Chorographia albo topographia, to jest osobliwe... opisanie Ziemie Świętej. Wilno 1595, dr. J. Karcan.

Zob. też: ANZELM Polak.

Listy

List przypowiedni Zygmunta III do A. Rymszy, dat. 26 kwietnia 1590. Rkps Bibl. Kórnicka.

OPRACOWANIA

S. KOT: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire*, IV. Bruksela 1953 (=*Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. — A. SAJKOWSKI: W kręgu poetów radziwiłłowskich (Rymsza—Rysiński). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1964. — A. SAJKOWSKI: Od Sierotki do Rybeńki. Poz. 1965.

RYSIŃSKI ANDRZEJ (XVII w.)

Satyryk.

Był przypuszczalnie krewnym Salomona Rysińskiego (zob.), protestantem. Po 1637 ożenił się z Elżbietą Firlejówną, wdową po Sapieże. Zmarł przed 1643. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Satyr polski na twarz dworską. B. m. r. (wg G. Korbuta ok. 1640). Wyd. nast. b. m. 1640.

Wyd. wraz z utworem Samuela Twardowskiego pt. Satyr na twarz Rzeczypospolitej — którego autorstwo przypisywano dawniej (W. A. Maciejowski, A. Bełcikowski i in.) również Andrzejowi Rysińskiemu.

OPRACOWANIA

F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 188-190. — W. A. MACIEJOWSKI: Pismiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851; t. 3. W-wa 1852. — A. BEŁCIKOWSKI: Andrzej Rysiński. W książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Rysiński (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — W. RABSKI: Ueber die Satiren des Christoph Opaliński. Berlin 1892 s. 15-18. — A. BRÜCKNER: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU*. Cz. 1. Kr. 1918 s. 264; toż wyd. 2 Kr. 1935 s. 277.

RYSIŃSKI SALOMON (zm. 1625)

Inne formy nazwiska: Pantherus; Rysinius Sarmata.

Paremiolog, wierszopis, tłumacz, filolog.

Pochodził ze szlacheckiej rodziny zamieszkałej w Rysinie koło Połocka. Jako wychowawca młodych Buczyńskich przebywał w Niemczech, w Altdorfie, i tu prawdopodobnie studiował. Był dworzaninem Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna" przynajmniej od 1602, a następnie jego syna, również Krzysztofa, któremu towarzyszył podczas jego studiów zagranicznych. Po powrocie do kraju przebywał najczęściej w Wilnie. Wyznawał kalwinizm. Zmarł 13 listopada 1625 w Dolatyczach nad Niemnem, w majątku swego przyjaciela, Daniela Naborowskiego (zob.); pochowany został w Lubczu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Monumenta... diversis personis... posita. Lubcz 1614 (wg Estr.), dr. P. Blastus Kmita (wg G. Korbuta: Lubcz ok. 1625).

Zbiór nagrobków, głównie dla Radziwiłłów.

2. Rerum ab Christophoro Radivilio... gestarum... epitome. Lubcz 1614, dr. P. Blastus Kmita.

Unikat Bibl. Nar. sygn. XVII. 2. 569.

Zawiera także nagrobki dla K. Radziwiłła.

3. Proverbiorum polonicorum... centuriae decem et octo. Lubcz 1618, dr. P. Blastus Kmita. Wyd. nast. (wg Estr.): pt. Przypowieści polskie. Kr. 1619; pt. Przypowieści polskie... teraz nowo przydane i na wielu miejscach poprawione. Kr. 1620; b. m. r.; (Lubl.) 1629; Kr. 1634 (wg A. Kaweckiej-Gryczowej: Raków, druk. S. Sternacki). (Wg G. Korbuta wyd. 2 przed 1625; wyd. 3 Lubl. 1629; wyd. 4 1634). Wyd. lubelskie z 1629 przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 2. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854; wybór przysłów przedr. K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. T. 1. Petersb. 1897 s. 305-308.

4. Ad epistolas L. Aennaei Senecae, philosophi stoici, notarum sive coniecturarum liber. Norymberga 1620, dr. J. F. Sartorius.

Unikat Bibl. Nar. sygn. XVII. 2. 569.

Przedmowa dat. z Wilna 31 marca 1616.

Przekłady

Niektóre Psalmy Dawidowe. Lubcz 1614, dr. P. Blastus Kmita.

Listy i materiały

1. Epistolarum Salomonis Pantheri libri duo. Altdorf 1587. (Zbiór 70 listów). Przekł. pol. listu do Jana Petrycego z 1586: L. Joachimowicz. Ogł. L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959.

2. Listy do C. Ritterhusiusa i J. Posthiusa z lat 1597-1598. Rkps Bibl. Uniw. w Getyndze.

3. Kilkadziesiąt listów przeważnie do Krzysztofa II Radziwiłła. Archiwum Główne Akt Dawnych W-wa, Arch. Radziwiłłowskie, dz. V teka 316 nr 13 601.

Zob. też: *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae* Seria I z. 1 (1913); wyd. 2 1925 s. 160, 169.

Utwór o autorstwie niepewnym

Stanu wdowiego, teskliwego pobożne zabawy i pociechy. Z rpksu Bibl. Kórn. ogł. Z. Celichowski. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 18 (1891) i odb.

Autorstwo przypisał wydawca.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — K. W. Wójcicki: Salomon Rysiński. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 3. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 403-404, 524. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — W. Korotyński: Salomon Rysiński. Studium. *Kur. Wil.* i odb. Wil. 1863. — W. Chomętowski: Wspomnienie o S. Rysińskim i o jego przypowieściach z XVI w. *Kronika Rodz.* 1872. — A. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) s. 177-180 i odb. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550--1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 110-111. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 591; wyd. 2 W-wa 1939. — L. Sternbach: Paremiografia polska XVII wieku.

Spr. PAU 1932 nr 6. — J. S. Bystroń: Przysłowia polskie. Kr. 1933. — M. Skolimowska: Daniel Naborowski. Szkic biograficzny poety-dworzanina. *Ref. w Pol.* 1935/6 s. 199, 207. — S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire*. T. 4. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 53-54. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 95; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — Z. Szmydtowa: Zagadnienie ludowości przysłów renesansowych. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956. (Zob. też K. Budzyk: Podsumowanie dyskusji. Tamże). — J. Krzyżanowski: O najdawniejszych przysłowiach polskich. *Problemy* 1956 nr 4 s. 268. — L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959. [Rec.: W. Urban. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960) s. 232-233]. — M. Cytowska: Koniektury S. Rysińskiego do „Listów" Seneki. Kartka z dziejów filologii klasycznej w Polsce. *Eos* t. 50 (1959/1960).

RYWOCKI MACIEJ (XVI–XVII w.)

Pamiętnikarz.

Ur. zapewne w końcu pierwszej poł. XVI w. Pochodził prawdopodobnie z Rywocina pod Działdowem, gdzie było gniazdo drobnoszlacheckie Rywockich herbu Prus. Wg własnego wyznania, przez siedem lat peregrynował po Niemczech, Morawach, Italii i Hiszpanii. Przypuszczalnie ok. 1567 towarzyszył Szymonowi Rudnickiemu (późniejszemu biskupowi warmińskiemu) w wyprawie na studia do Włoch. Mimo niewielkiej kultury umysłowej wysłany został z końcem 1584 przez wojewodę mazowieckiego Stanisława Kryskiego do Włoch jako ochmistrz wojewodziców: Wojciecha i Szczęsnego. Po dłuższym pobycie w Padwie, następnie w Sienie i Rzymie wyruszyli peregrynanci do kraju z końcem lutego 1587. Przez cały ten czas prowadził Rywocki dla wojewody dokładny dziennik. Po powrocie bawił jakiś czas na dworze królewskim w Krakowie. Wraz z bratem Marcinem był właścicielem wsi Wielki Łęck (koło Działdowa) i po przejściu w Rzymie na katolicyzm oddał ją w 1609 Kościołowi katolickiemu; w następnych dwóch latach zawzięcie walczył z władzami księcia pruskiego o katolickość kościołów w dobrach rodzinnych. W wieku 45 lat ożenił się; miał trzech synów i trzy córki. W 1629 już nie żył. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Księgi peregrynackie. (1584-1587). Wyd. J. Czubek. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1910) i odb.

Fragm. pt. Opis dzieł sztuki we Włoszech z roku 1585 — przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 146-151.

2. Autobiografia. Powst. przypuszczalnie w 1618. Wyd. kryt. A. Kowalkowski: Maciej Rywocki o sobie. *Miscellanea staropolskie*. Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

Rkps Arch. Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie, kodeks Potocki 1706, sygn. C 33.

OPRACOWANIA

(J.) Fankidejski: Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej podług urzędowych akt kościelnych. Pelplin 1880. — Kolberg: Die Lehnsverträge zwischen Polen und Brandenburg von 1605 und 1611 und die darin den Katholiken des Herzogtums Preussen gewährten Religionsrechte. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands* t. 9 (1891). — F. Dittrich: Geschichte des Katholizismus in Altpreussen von 1525 bis zum Ausgange des 18 Jahrhunderts. *Zeitschrift*..., jw. t. 13 (1900). — J. Czubek: Wstęp i wyd.: Księgi peregrynackie. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1910) i odb. [Rec.: A. Brück-

NER. *Książka* 1911 nr 2; A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 583; K. HARTLEB. *Kwart. Hist.* 1911]. — K. HARTLEB: Polskie dzienniki podróży w XVI w. Lw. 1920. — E. SUKERTOWA-BIEDRAWINA: Działdowo w dobie reformacji. *Przegl. Ewangelicki* 1936 nr 4. — E. SUKERTOWA-BIEDRAWINA: Z przeszłości Działdowa. 1525-1600. Działdowo 1936 s. 42-43. — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — H. BARYCZ: Podróże polskie do Neapolu w w. XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 43; 1939 t. 68 s. 80 i in.; odb. W-wa 1939. — A. SAJKOWSKI: O właściwe miejsce prozy pamiętnikarskiej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 322-323. — W. TOMKIEWICZ: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4. — W. TOMKIEWICZ: Stosunek pisarzy polskich doby humanizmu do sztuki. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956) s. 31-32. — W. CHOJNACKI: Zbory polsko-ewangelickie w byłych Prusach Wschodnich w XVI-XX w. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 401-402. — A. KOWALKOWSKI: Maciej Rywocki o sobie. *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

RZĄCZYŃSKI GABRIEL (1664—1737)

Przyrodnik.

Ur. w 1664 na Podlasiu. W 1682 wstąpił do zakonu jezuitów. W 1687-1691 uczył gramatyki i poetyki w Lublinie i Lwowie, a w 1697-1708 retoryki w Toruniu, Lublinie i Poznaniu. Do 1710 wykładał w Łucku filozofię. Następnie aż do 1717 przebywał we Lwowie, gdzie wykładał filozofię i teologię moralną oraz był prefektem nauk. W latach następnych był prefektem szkół gdańskich, potem regensem seminarium w Sandomierzu, a w 1721-1724 rektorem w Ostrogu. W 1725-1737 był spowiednikiem w kolegium gdańskim na Starych Szkotach. Zmarł 12 listopada 1737 w Gdańsku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gemmae antiquiorum quinquaginta et trium poetarum, stemmatibus Polonorum omnibus. Poz. 1700. Wyd. nast.: wyd. 2 pt. Gemmae antiquiorum sexaginta poetarum, stemmatibus Polonorum omnibus. Poz. 1702; wyd. 3 pt. Armamentarium Regni Poloniae seu Gentilitia nobilitatis Lechicae, Magnique Ducatus Lituaniae arma. Poz. 1715.

2. Fortuna campi-domina in gentilitio campo virtutibus, meritis, fama, gloria fertili. (Poz.) 1712.

3. Historia naturalis curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniae annexarumque provinciarum in tractatus XX divisa. Sandomierz 1721; cz. 2 pt. Auctarium historiae naturalis Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae annexarumque provinciarum in puncta XII. B. m. (1742). Wyd. tytułowe cz. 2. Gdańsk 1745.

OPRACOWANIA

J. B. DUBOIS: Essai sur l'histoire littéraire de Pologne. Berlin 1778. — J. CUVIER: Historia nauk przyrodzonych. Przekład polski A. Kremera. T. 2. Wil. 1854 s. 451-469. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Rzączyński (Gabriel). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — Ks. Wł. S.: Rzączyński Gabriel. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 24 (1900). — S. ZAŁĘSKI: Jezuici w Polsce. T. 3. Lw. 1902. — ESTR. XXVI (1915), 542. — M. SZYJKOWSKI: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 55 (1917). — A. MACIESZA: G. Rzączyński S. J., pierwszy fizjograf polski. Sandomierz 1921 *Pol. Tow. Krajoznawcze. Bibl. Sandomierska* nr 3. — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — A. JOBERT: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paryż 1941. — R. KALETA, M. KLIMOWICZ: Prekursorzy Oświecenia. Monitor z roku 1763 na tle swoich czasów. Mitzler de Kolof, redaktor i wydawca. Wr. 1953 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 20.

S

SAKOWICZ KASJAN (ok. 1576—1647)

Inne formy nazwiska: KALIKST SAKOWICZ; ISAKOWICZ (wg J. Dubrowicza).

T e o l o g - p o l e m i s t a.

Ur. ok. 1576 w Podteliszu, koło Lubaczowa, w ziemi bełskiej, jako syn popa. Kształcił się w Akademii Zamojskiej i Krakowskiej, następnie spędził czas jakiś na dworze władyki przemyskiego, unity, Atanazego Krupeckiego. Od 1620 do 1624 był rektorem szkoły brackiej w Kijowie. W 1624 przeniósł się do Lublina, a w roku następnym został unitą i przez krótki czas pełnił urząd dubieńskiego archimandryty. W 1641 przeszedł na katolicyzm i wstąpił do zakonu augustianów. Zmarł w 1647 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wirszy na załosnyj pohreb zacnaho rycera Petra Konstantinowicza Sahajdacznaho, hetmana wojska zaporoskoho. Kijów 1622. Przedr.: S. T. Gołubiew: Istorija Kijewskoj Duchownoj Akadiemii. T. 1. Kijów 1880 s. 17-40; C. Titow: Materijały dla istorii kniżnij sprawi na Ukraini w XVI-XVIII w. Wsezbirka peredmow do ukrainśkich starodrukiw. Kijów 1924 s. 37-50.

2. Traktat o duszy. Kr. 1625.

3. Przedmowy aktom weselnym i pogrzebowym służące wszelkiego stanu i kondycji ludziom. Jarosław 1626, dr. J. Szeliga.

4. Kalendarz stary, w którym jawny i oczywisty błąd ukazuje się około święcenia Paschy, i responsa na zarzuty starokalendarzan, i co za pożytki ruskiemu narodowi z przyjęcia nowego kalendarza. Wil. 1640. Wyd. nast.: W-wa 1641 (wg J. I. Kraszewskiego i A. Jochera: Wil. 1645?); wyd. poszerzone pt. Okulary kalendarzowi staremu. Przy których i responsa katolickie na obiectie starokalendarzan są położone i pożytki ruskiemu narodowi z przyjęcia rzymskiego kalendarza ukazane. Kr. 1644, dr. F. Cezary.

5. Dialog abo rozmowa Maćka z Dyonizym, popem schizmatyckim wileńskim, o Wielkiejnocy ruskiej roku 1641. Kr. 1642, dr. W. Piątkowski.

6. Ἐπανόρθωσις abo perspectiwa i objaśnienie błędów, herezjej i zabobonów w grekoruskiej cerkwi disunitskiej tak w artykułach wiary jako w administrowaniu sakramentów i w inszych obrządkach i ceremoniach znajdujących się. Kr. 1642, dr. W. Piątkowski.

Na pismo powyższe odpowiadali: P. Orański: Zwierciadło albo zasłona naprzeciw uszczypliwej Perspektywie... Wil. 1645; P. Mohiła: Lithos. Kijów 1644.

7. Oskard albo młot na skruszenei kamienia schyzmatyckiego rzuconego z Fary Kijowskiej Pieczarskiej od niejakiegoś Euzebia Pimina przeciw Perspektywie. Kr. 1646. (Estr. powątpiewa w istnienie tego druku; A. Jabłonowski zanotował powyższe dzieło jako rkps).

P r z e k ł a d y

1. Problemata abo pytania o przyrodzeniu człowieczym z łacińskiego na polski. Kr. 1620 (wg F. M. Sobieszczańskiego wyd. w Kijowie).

Przeróbka średniowiecznego traktatu tzw. Problemata Arystotelis.

2. Sobór kijowski schyzmatycki przez ojca Piotra Mohiłę złożony. Z ruskiego na polski język przełożony. W-wa 1641. Wyd. nast. Kr. 1642.

OPRACOWANIA

M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845; t. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — S. BARĄCZ: Kasjan Sakowicz. *Warta* 1887 nr 678-679 i odb. — A. BRÜCKNER: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896 s. 630 nn. — A. JABŁONOWSKI: Akademia kijowsko-mohilańska. Kr. 1899/1900. — T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury unicko-prawosławnej w Polsce. 1630--1700. *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 1 (1922). — W. WĄSIK: Sebastian Petrycy z Pilzna i epoka. W-wa 1923 s. 223-224. — C. TITOW: Materijały dla istorii kniżnij sprawi na Ukraini w XVI-XVIII w. Wsezbirka peredmow do ukrainśkich starodrukiw. Kijów 1924 s. 37-50. — A. BEDNARSKI: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928 s. 40. — M. WOZNJAK: Kozactwo pid Chotynom 1621 r. w suczasnij poeziji. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szew-*

czenka 1928 t. 149 s. 147 nn. — K. Koperżynski: Z istoriji publicystyky XVII w. 2. Wasyl' Surażskyj i Kasijan Sakowycz. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1930 t. 99. — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20.

z SAMBORA GRZEGORZ (ok. 1523—1573)

Inne formy nazwiska i pseud.: Czuj; Roxolanus; Ruthenus; Samborczyk; Vigilantius Samboritanus Gregorius.

Sielankopisarz, panegirysta.

Ur. ok. 1523 w Samborze na Rusi Czerwonej z ojca Grzegorza, szewca, i matki Anny Stancelówny. Kształcił się w Samborze i Kłodawie. Przez kilka lat bakałarzował we Włocławku; był również kierownikiem szkoły w Czersku na Mazowszu. Od 1552 odbywał studia w Akademii Krakowskiej. W 1553 otrzymał bakalaureat i objął kierownictwo szkoły katedralnej w Przemyślu. Po trzech latach przeniósł się na stanowisko konrektora szkoły katedralnej we Lwowie, prowadzonej przez B. Herbesta (zob.). Po odbyciu wycieczki na Węgry powrócił w 1558 do Krakowa i tu w 1561 zdobył stopień magistra. W półroczu letnim tego roku rozpoczął wykłady z poetyki. W czerwcu 1562 udał się wraz z Herbestem do Poznania na stanowisko nauczyciela Kolegium Lubrańskiego. Po roku powrócił do Krakowa i wykładał ponownie na wydziale filozoficznym. Od lata 1564 był członkiem Kolegium Większego. W półroczu zimowym 1567/68 przeniósł się na wydział teologiczny, na którym uzyskał również katedrę. W 1569 przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał dziekanię u Św. Anny, następnie w 1572 kanonię u Św. Floriana. Zmarł 26 lutego 1573 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Amyntas sive ecloga. Kr. 1560, dr. M. Siebeneicher.

Utwór bliżej nie znany; egz. Bibl. Załuskich zaginął za czasów J. D. A. Janockiego.

2. Ecloga, qua Archiepiscopatum Leopoliensem... Paulo Tarloni gratulatur. Kr. 1561, dr. M. Siebeneicher.

Ekloga na cześć P. Tarły z komentarzem B. Herbesta pt. Explicatio eclogae cum allegoria et poetica observatione (zob.).

3. Theoresis tertia. Kr. 1561, dr. M. Siebeneicher.

4. Alexis sive ecloga. Kr. 1566, dr. M. Siebeneicher. (Wraz z Elegiae IX). Wyd. nast.: pt. Ecloga I. Kr. 1566; przedr. J. G. Boehme w zbiorze: Poetarum polonorum carmina pastoralia. Altenburg 1779 s. 21-40.

Jest to ekloga napisana na cześć P. Tarły — por. poz. 2 — tylko ze zmienionym tytułem i imionami, poświęcona tym razem arcybiskupowi Stanisławowi Słonkowskiemu.

5. Elegiae et epigrammata quaedam. (Kr. 1567, dr. M. Siebeneicher). Elegię autobiograficzną przedr. w fragm. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 264-267.

Zbiór sielanek, epigramatów i elegii.

6. Censtochova. Kr. 1568, dr. M. Siebeneicher.

Przekł. pol.: W. Stroka pt. Częstochowa. Kr. 1896.

7. Panegyricum... de... Stanislai Herborti in capitaneatum samboriensem ingressu. (Kr. 1568?, dr. M. Siebeneicher). Dod. wiersz pol. pt. Na herb P. Herburtów. Przedr.: W. Stroka: Słowo o życiu i pismach Grzegorza. Przy wyd. tłum.: Życie świętego Stanisława Kostki. Kr. 1894; W. Stroka: Polski wiersz Grzegorza z Sambora. *Czas* 1894 nr 63 i odb.; J. Fijałek: Moderniści katoliccy kościoła lwowskiego w wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) s. 47.

8. Theoresis secunda seu Parentes. (Kr. 1569).

9. Divi Stanislai Costuli Poloni vita. Kr. 1570, dr. S. Szarffenberger. Wyd. nast. b. m. 1634.

Przekł. pol.: W. Stroka pt. Życie świętego Stanisława Kostki, jw. poz. 7; por. *Przegl. Powsz.* 1894 t. 2.

Materiały

Testament. Wyd. M. Turkawski: Życie i dzieła G. Wigilancjusza Samborczyka, poety łacińsko-polskiego XVI w. *Spr.*

Gimn. w Kołomyi za r. szk. 1878. Kołomyja 1878 s. 38-46.

Liczne utwory w rkpsach — zob. Estr. XXVII, 51.

Bibliografię podaje M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 262-268.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 93-99. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 344--364. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 260-268. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — L. Kondratowicz: Dzieje lit. pol. T. 2. Wyd. 2. W-wa 1875 s. 1-5. — F. M. S. (Sobieszczański): Grzegorz z Samborza. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — M. Turkawski: Życie i dzieła G. Wigilancjusza Samborczyka, poety łacińsko-polskiego XVI w. *Spr. Gimn. w Kołomyi za r. szk. 1878.* Kołomyja 1878. — W. Stroka: Słowo o życiu i pismach Grzegorza. Przy wyd. przekł. pt. Życie świętego Stanisława Kostki. Kr. 1894; por. *Przegl. Powsz.* 1894 t. 2. [Rec.: T. Ziemba. *Przew. Nauk. i Lit.* 1894; *Świat* 1894; *Tyg. Ilustr.* 1894]. — W. Stroka: Wstęp i wyd. tłum. pt. Częstochowa. Kr. 1896. — P. Chm. (Chmielowski): Grzegorz Wigilancjusz z Sambora. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — A. C. (Ciepliński): Grzegorz Wigilancjusz z Sambora. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 13/14 (1907).— J. Fijałek: Moderniści katoliccy kościoła lwowskiego w wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) s. 14 nn. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 103]. — M. Kasterska: Les Poètes latins-polonais (jusqu'à 1584). Paryż 1918 s. 122-123. —

K. Mazurkiewicz: Benedykt Herbest, pedagog-organizator szkoły polskiej XVI wieku, kaznodzieja-misjonarz doby reformacji. Poz. 1925. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 186. — J. Skoczek: Dzieje lwowskiej szkoły katedralnej. Lw. 1929 rozdz. 6. [Rec.: A. Wojtkowski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 708]. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — T. Mikulski: Ród Zoilów. Rzecz z dziejów staropolskiej krytyki literackiej. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 42. [Rec.: W. Weintraub. *Ruch Lit.* 1934 s. 62]. — H. Sokołowski: Dwa szczyty rodu Kostków. *Przegl. Katolicki* 1934 nr 2. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 168. — F. Świątek: Z dziejów polskiego żywotopisarstwa świętych. Lubl. 1937. [Rec.: M. Żywczyński. *Kwart. Hist.* 1938]. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 194-196 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Nadolski: Grzegorz z Sambora. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960) z. 1.

SAMUEL ANDRZEJ (zm. 1549)

Teolog-innowierca.

Ur. z początkiem XVI w. w Krakowskiem. Stopień magistra nauk wyzwolonych uzyskał przypuszczalnie we Włoszech lub — wg H. Barycza — w 1532 w Akademii Krakowskiej. Był dominikaninem. Pod koniec roku 1540 przybył do Poznania i został kaznodzieją w kościele farnym Św. Marii Magdaleny. Za szerzenie nowinkarstwa został we wrześniu 1541 usunięty ze stanowiska. Oskarżony o herezję opuścił w kilka miesięcy później Poznań i udał się do Wittenbergi, potem na studia do Lipska, gdzie w 1542 został bakałarzem, a w następnym roku doktorem teologii, i gdzie się ożenił. W końcu tego roku przybył na krótko do Poznania w orszaku księcia Albrechta pruskiego, występując teraz otwarcie jako apostata. Z Poznania udał się do Królewca, stąd ponownie do Wittenbergi. W 1544 został pastorem i superintendentem w Dąbrównie w pobliżu Grunwaldu, a w 1547 w Pasymiu pod Szczytnem. Zmarł w sile wieku w czerwcu 1549 w Kwidzyniu.

TWÓRCZOŚĆ

Quaestio subscripta cum conclusionibus sibi adnexis. Powst. w Lipsku 1542. Ogł. I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906 s. 486-488.

Tzw. Tezy Samuelowe.

Rkps był w Państw. Arch. w Królewcu, Herzogl. Briefarch. A. 4.

Dziełka teologiczne, najwcześniejsze luterskie polskie, wg przypuszczenia A. Brücknera drukowane w Wittenberdze — druk dotąd nie odszukany.

L i s t y

Do księcia Albrechta, dat. 13 czerwca 1542, 24 lutego 1543, 4 lipca 1543, 7 września 1543; do Speratusa, dat. 27 grudnia 1543. Ogł. I. Warmiński, jw. Twórczość, s. 488-494, 517.

OPRACOWANIA

M o n o g r a f i a: I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906; por. I. Warmiński: Z dziejów diecezji poznańskiej. I. Mnich Samuel a Seklucjan. *Przegl. Kościelny* 1902 t. 2-1904 t. 5. [Rec.: J. Bidlo. *Český časopis historický* 1906; A. Brückner. *Książka* 1906 nr 10; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 5 (1906); A. Brückner. *Przew. Nauk. i Lit.* (Tor.) 1906 nr 11; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1906 t. 162; hg. (H. Galle). *Tyg. Ilustr.* 1906 nr 46; St. K. *Dzien. Poz.* 1906 nr 209-210; F. P. (Pułaski). *Bibl. Warsz.* 1906 t. 3; T. Smoleński. *Słowo Pol.* 1906 nr 455; I. Chrzanowski. *Przegl. Hist.* 1907 t. 4 s. 238-260; przedr. w książce: Wśród zagadnień książek i ludzi. Lw. 1923; T. Grabowski. *Kwart. Hist.* 1907; K. *Słowo* 1907 nr 235; K. Krotoski. *Przegl. Powsz.* 1908 t. 100; K. Kurnatowski. *Altpreussische Monatsschrift* 1908].

A. Regenvolscius (A. Węgierski): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. 2 powiększone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — C. G. Friese: Beiträge zu der Reformationsgeschichte in Polen und Lithauen. Cz. 2 t. 1. Wr. 1786. — J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu w XVI i XVII wieku. Poz. 1832. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835. — J. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach. T. 1. Poz. 1838. — A. Werner: Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Posen. Poz. 1898 s. 274-275. — T. Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucjan, die beiden ersten Prediger des Evangeliums in Posen. Ein Beitrag zur polnischen Reformationsgeschichte. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* t. 17 (1902). — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 3. W-wa 1904 s. 173. — A. Brückner: Uwagi i dodatki. II. „Księgi probowane." *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — I. Warmiński: Kto jest tłumaczem Nowego Testamentu przypisywanego Seklucjanowi. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 33 (1907) s. 355-357. — E. Hauptmann: Z przeszłości polskiego zboru ewangelicko-augsburskiego w Poznaniu. *Przegl. Ewangelicki* 1935 z. 6. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. —

A. Kawecka-Gryczowa: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. W-wa 1946 *Bibl. Popularnonauk.* S.: *Ziemie Odzyskane* s. 14. — J. Nowak-Dłużewski: O polskich przekładach Biblii. *Dziś i Jutro* 1950 nr 5. — R. Fiszkal: Czy Kościół ewangelicki na Mazurach jest luterskim czy ewangelicko-augsburskim kościołem? *Kalendarz ewangelicki na rok 1954.* W-wa 1954 s. 72-73. — W. Chojnacki: Zbory polsko-ewangelickie w byłych Prusach Wschodnich w XVI-XX w. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 325, 326, 375. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 18, 19.

SANDECKI - MALECKI JAN (ok. 1490—1567)

Inne formy nazwiska: Jan z Sącza; Joannes Sandecensis; Joannes Sandecius; Malecius; Maletuus; Maeletius; Menecius.

Krypt.: J. S.; Jan S.

D r u k a r z, w y d a w c a i r e d a k t o r, w i e r s z o p i s, t ł u m a c z.

Ur. ok. 1490 (w 1482?) w Sączu lub koło Sącza (prawdopodobnie w Malcu), w rodzinie mieszczańskiej. Nauki pobierał w Sączu, następnie w Akademii Krakowskiej, do której zapisał się w 1515 lub 1517. W 1525 ożenił się z Dorotą Kunicką. Miał syna

Hieronima (zob.). Trudnił się drukarstwem; na tym tle prowadził w 1523-1524 spór sądowy z Florianem Unglerem, z którym współpracował; następnie przeszedł do Hieronima Wietora. W 1525 popadł w zatarg z drukarzami krakowskimi, którzy wystąpili przeciw uzyskanemu przezeń od Andrzeja Krzyckiego przywilejowi na wyłączny druk *Iudicium*. Własnej oficyny założyć wówczas nie zdołał; zdaje się, że w latach trzydziestych był zatrudniony ponownie u F. Unglera lub może też u J. Hallera. W 1530 przebywał jeszcze w Krakowie, lecz w tymże samym roku na wezwanie Andrzeja Krzyckiego, który był jego protektorem, przeniósł się do Pułtuska, tu założył własną drukarnię i wytłoczył kilka tekstów. Przypuszczalnie ok. 1534 i w 1538 był drukarzem w Poznaniu. W 1536 przesiedlił się do Prus i prawdopodobnie ze względów materialnych przyjął protestantyzm. Protektorem jego był Paweł Speratus. 16 maja 1537 Sandecki został zatwierdzony przez księcia Albrechta na superintendenta w Ełku. W Prusach przybrał nazwisko Malecki, czyniąc zabiegi o przejście do stanu szlacheckiego. Z czasem stał się wrogiem i zaciętym krytykiem wydawnictw Jana Seklucjana, z którym rywalizował na polu publikacji dewocyjnych. W połowie 1556 na wezwanie Mikołaja Radziwiłła udał się na Litwę, gdzie miał zająć się urządzeniem drukarni w Brześciu. Naraziwszy się jednak swym protektorom wydaniem książki arianina Piotra z Goniądza *Contra divinitatem D. N. Jesu Christi*, został odwołany z Litwy, otrzymał zakaz drukowania, wobec czego 17 maja 1558 sprzedał swą drukarnię i odtąd ograniczył się do pracy w zborze łeckim. Pod koniec życia zajął się korektą *Słownika* Jana Mączyńskiego (zob.). Zasłużył się pracami nad językiem polskim, które opierał głównie na wzorach czeskich. Zmarł w 1567 po 28 maja w Ełku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersze. Zob.: Prace edytorskie poz. 1, 2, 4, 7.

2. Litania polska dla kościołów polskich Księstwa Pruskiego na jawność wydana. (Królewiec b. r., dr. J. Daubmann).

Przekłady

1. Nowy Testament. Ełk 1552. Przedr. J. Janów przy wyd.: Ewangeliarz..., jn. Prace edytorskie poz. 5, Dod. 4. (Wyd. tylko jeden arkusz).

Podobiznę arkusza podał F. Koch: Der letzte Druck des Lyckers Erzpriester J. Maletius. *Altpreussische Monatsschrift* t. 40 (1903). Podobizna karty tyt.: P. Chmielowski: Hist. lit. pol. Wyd. 2. Wyd. S. Kossowski. Lw. 1914.

Unikat Bibl. Uniw. Warsz. sygn. Q. 28. 2. 4. 5.

Urywek Ewangelii św. Mateusza na podstawie łac. tłumaczenia Erazma z Rotterdamu.

2. Haereses et errores in commentario Joannis Secluciani in Matthaeum... collati et confutati. Powst. 1555. Rkps był w Arch. Państw. w Królewcu. Całość omówił i fragm. ogł. I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906 s. 301-305, 407-408.

Krytyka przekładu Ewangelii św. Mateusza przez J. Seklucjana.

Unikat Katechizmu J. Seklucjana, wyd. Królewiec 1545 z krytycznymi poprawkami własnoręcznymi J. Sandeckiego, był w Arch. Państw. w Królewcu. Fragm. poprawek i fot. jednej strony ogł. S. Rospond: Studia nad językiem polskim XVI wieku. Wr. 1949 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 20.

Unikat Ewangelii św. Mateusza w przekł. J. Seklucjana, wyd. Królewiec 1551, z obfitymi poprawkami własnoręcznymi J. Sandeckiego — w Bibl. Uniw. Warsz. sygn. 28. 2. 4. 44. Podobizna karty tyt.: P. Chmielowski, jw. poz. 1, s. 87; fragm. poprawek i fot. w zmniejszeniu ogł. S. Rospond: Studia..., jw.

Prace edytorskie

1. B. Opeć: Żywot Pana Jezu Krysta. Kr. 1522, dr. F. Ungler w oficynie J. Hallera. Wierszyk wydawcy przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie... *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893) s. 137.

Przedmowę przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Wydawca oparł się na ed. H. Wietora, celowo zacierając źródło, dokonał wielu samodzielnych poprawek i uzupełnień.

2. Fortuny i cnoty różność. Kr. 1524, dr. H. Wietor. Przedr. S. Ptaszycki. Kr. 1891 *BPP* nr 1. Część końcową przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954.

Zredagowana przez J. Sandeckiego wersja dziełka Jana z Koszyczek (zdaniem J. Krzy-

żanowskiego — przypuszczalnie raczej Biernata z Lublina) pt. Historia o Szczęściu, Kr. 1522, dr. H. Wietor. Tu też: sześciowiersz wydawcy: Pokora ku swoim.

3. Mikołaj z Szadka: Judicium Cracovien(se) astronomicum. Kr. 1525, dr. H. Wietor.

Kalendarz na 1526.

4. Osądzenie spraw niebieskich... na rok... 1529. Kr. 1528, dr. F. Ungler. (Tu wiersz wydawcy: Ku cztącemu). Fragm. przedr.: Dwa kalendarze polskie na rok 1528, 1529 według egzemplarzy Bibl. Kórn. *Warta* i odb. Poz. 1874; in. fragm. ogł. J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915 s. 318; toż wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922 s. 324--325.

Kalendarz, wg L. Bernackiego dziełko Jana z Koszyczek.

5. Ewangeliarz lub tzw. lekcjonarz. Dr. F. Ungler na przełomie 1527/1528. Znany ze zdefektowanego unikatu Ossol. nr 60862. Fragm. druk. L. Bernacki 1909. Całość wyd. kryt. J. Janów. Kr. 1947 *BPP* nr 87.

Najobszerniejszy polski zabytek ewangelijny sprzed połowy XVI w. Stanowi zbiór kilkudziesięciu ustępów ze Starego i Nowego Testamentu. Redakcji dokonał wydawca na podstawie ewangeliarza czeskiego oraz starszych rękopisów i druków polskich.

6. Parafraza „Ojcze nasz". Wyd. w 1526--1528.

7. Catechismus, to jest nauka krześciańska od Apostołów dla prostych ludzi we trzech cząstkach zamkniona... Królewiec 1546 (dr. J. Weinreich). Przedr.: J. Janów, przy wyd.: Ewangeliarz..., jw. poz. 5, Dod. 3; S. Rospond: Druki mazurskie XVI w. Olsztyn 1948. Wierszyk wstępny przedr. W. Kochański: Poezja Mazur i Warmii. Antologia. W-wa 1949 *Bibl. Ziem Odzyskanych* 8.

8. Defensio verae translationis Corporis Catechismi in linguam polonicam... Powst. 1547. Z rkpsu wyd. S. Rospond, jw. poz. 7.

Replika przeciw zarzutom J. Seklucjana skierowanym przeciw Katechizmowi J. Sandeckiego.

9. Epistola ad Georgium Sabinum de sacrificiis et idololatria veterum Livonum et Borussorum. Regensburg 1551. (Wielokrotne przedruki).

Utwór o autorstwie niepewnym

Przekłady

Żiwot błogosławenego Aleksego spowednika. Drugi żywot Eustachiusza męczennika. Kr. 1529, dr. M. Szarffenberg. Wyd. kryt. J. Bystroń. *Spr. Komisji Język. AU* t. 5 (1894); Żywot św. Aleksego przedr. A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 3. W-wa 1904 s. 69-73. Żywot św. Aleksego i „Ku czytelnikowi, szostowirszik", podpisany Jan S., przedr. S. Vrtel-Wierczyński: Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich. Poz. 1937 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 9 s. 97; Żywot Eustachiusza męczennika przedr. J. Krzyżanowski, jw. Prace edytorskie poz. 2.

„Żywot św. Aleksego" jest przekładem wersji łac. z „Gesta Romanorum". Tekst przekładu pozostaje pod wpływem czeskim. Powtarzano go w edycjach „Historii rzymskich" (zob. t. 1). Wg J. Krzyżanowskiego i S. Vrtel-Wierczyńskiego Jan Sandecki--Malecki mógł być tłumaczem „Żywota". L. Bernacki przypisał autorstwo przekładu Janowi z Koszyczek. Wg J. Janowa Jan z Koszyczek był tłumaczem całości „Gesta Romanorum", zaś Jan Sandecki--Malecki dokonał przeróbki jego przekładu dwóch żywotów wybranych z „Gesta".

Listy i materiały

1. List do księcia Albrechta pruskiego, dat. 1552. Ogł. P. Tschackert: Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preussen. Lipsk 1890. Fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 557.

2. List do Jerzego Sabinusa, dat. 1553. Wyd.: fragm. bez podania autora J. Łasicki: De diis Samagitarum. Bazylea 1615 s. 16 nn.; całość: *Zeitschrift f. Deutsches Altertum* t. 1 (1841) s. 144. Zob. też: R. Gansiniec: Gregorianki. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 2 s. 392, 409, 410.

3. Pismo Albrechta księcia pruskiego w związku z wyd. przez J. Sandeckiego druku ariańskiego, dat. 16 lipca 1557. Ogł. F. Koch, jw. Przekłady poz. 1, Dod.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Małecki (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 17 (1864). — J. Sembrzycki: Die Lycker Erzpriester Johannes und Hieronymus Maletius und des ersteren Brief „De sacrificiis et idololatria veterum Borussorum" — eine Quelle für Ostlithauen. *Altpreussische Monatsschrift* t. 25 (1888). — P. Tschackert: Paul Speratus von Rötlen, evangelischer Bischof von Pomeranien in Marienwerder. Halle 1891 *Schriften d. Vereins f. Reformationsgeschichte* nr 33. — T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stuleciu. W-wa 1902 s. 91-101. — A. Brückner: Z teki bibliograficznej.

V. Jan Malecki. VI. Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — A. Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 38 (1904) i odb. Kr. 1903 s. 95. — A. Brückner: Starożytna Litwa. W-wa 1904 s. 47 i in. — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — A. Br. (Brückner): Malecki Jan. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 45 (1910). — A. Brückner: Przyczynki do dziejów języka polskiego. Seria IV. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 54 (1916) s. 275, 307. —

J. Ptaśnik: Drukarze różnowiercy w Krakowie w XVI w. *Ref. w Pol.* 1921. — J. Janów: Rękopis Bibl. Jagiel. nr 3336 w porównaniu z najstarszym tekstem drukowanym Pisma św. w języku polskim. *Prace polonistyczne ofiarowane J. Łosiowi.* W-wa 1927 (= *Prace Filol.* t. 12). — J. Janów: Jan Sandecki-Malecki jako redaktor najstarszego lekcjonarza polskiego i jako tłumacz Nowego Testamentu z r. 1552. *Spr. PAU* 1928 nr 2. [Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 25 (1928) s. 498]. — H. Gollub: Die beiden Buchdrucker und Erzpriester Maletius. *Königsberger Beiträge.* Królewiec 1929 s. 159-180 i odb. [Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 168; W. Weintraub. *Ref. w Pol.* 1934 i odb. W-wa 1935]. — W. Weintraub: Udział Prus Książęcych w reformacji polskiej. *Ref. w Pol.* 1934 s. 54. — E. Sukertowa-Biedrawina: Zarys piśmiennictwa polskiego na Mazurach Pruskich. Działdowo 1935. — 400-lecie drukarni polskiej na Mazurach. *Kalendarz dla Mazurów* 1936. — S. Vrtel-Wierczyński: Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich. Poz. 1937 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 9. — S. Rospond: Kultura językowa w Polsce XVI wieku. 1. Polemika poprawnościowa J. Maleckiego z J. Seklucjanem. *Język Pol.* 1938 z. 2; toż... 2. *Język Pol.* 1939 z. 4. — W. Neumann: Studien zum polnischen frühreformatorischen Schrifttum. 1. Teil: Die Katechismen von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen Seklucyan und Maletius. Lipsk 1941 *Slavisch-Baltische Quellen u. Forschungen* z. 11. —

A. Kawecka-Gryczowa: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. W-wa 1946 s. 11-13 i in. — J. Janów: Wstęp i wyd.: Ewangeliarz. Kr. 1947 *BPP* nr 87. [Rec.: S. Rospond. *Język Pol.* 1947 z. 6; H. Grappin. *Revue des Études Slaves* t. 24 (1948); W. Smereka: Nieznany Żywot Pana Jezu Krysta z pierwszej połowy XV w. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1948 nr 4; F. Bielak: U kolebki literackiej polszczyzny. *Tyg. Powsz.* 1948 nr 10; T. Ulewicz. *Pam. Lit.* R. 41 (1950); L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 164]. — T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski: Polska — Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa. Kat. 1947 s. 112; przedr. autorskiej części książki: T. Lehr-Spławiński: Związki kulturalne polsko-czeskie do końca w. XVI. W książce: Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian. W-wa 1954. — S. Rospond: Druki mazurskie XV w. Olsztyn 1948 *Prace Instytutu Mazurskiego* 2. [Rec.: L. Hajdukiewicz, jw.]. — S. Rospond: Kultura językowa na Pomorzu Mazowieckim w XVI w. *Komunikat Działu Informacji Naukowej* 1948 nr 3. — L. Sobociński: Prasa polska na Mazurach. Zarys dziejów od „Poczty Królewieckiej" do „Gazety Olsztyńskiej". *Prasa Pol.* 1948 nr 8/9. — S. Żółkiewski: Nad klasykami. *Kuźnica* 1948 nr 3. — W. Kochański: Poezja Mazur i Warmii. Antologia. W-wa 1949 *Bibl. Ziem Odzyskanych* 8. — S. Rospond: S. Murzynowski, obrońca języka ojczystego. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949. — S. Rospond: Studia nad językiem polskim XVI w. Wr. 1949 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 20. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952); przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty.* Wr. 1952; L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 158-159; A. Dostál. *Slavia* 1957 z. 2]. — J. Nowak-Dłużewski: O polskich przekładach Biblii. *Dziś i Jutro* 1950 nr 5. —

R. Fiszkal: Z przeszłości kościoła ewangelickiego na Mazurach. *Kalendarz ewangelicki na r. 1953.* Bydg. 1953 s. 75. — K. Górski: Zagadnienia słownictwa reformacji polskiej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. K. Górski: Zagadnienie słownictwa reformacji polskiej. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*, passim. (Maszynopis powiel.). — Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze w rozwoju polszczyzny doby Odrodzenia. W-wa 1954 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"* s. 16-17 i in.; przedr.: *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por. Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku

XVI. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 281; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — M. R. Mayenowa: W sprawie problematyki stylistycznej staropolszczyzny. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. M. R. Mayenowa: Problematyka stylistyczna staropolszczyzny. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw., s. 12 nn. — S. Rospond: Język Jana Kochanowskiego. Cz. 2. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw., passim. — S. Rospond: Język renesansu a średniowiecza na podstawie literatury psałterzowo-biblijnej. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962. Por. S. Rospond: Język średniowieczny a renesansowy w polskiej literaturze psałterzowo-biblijnej. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. passim. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. W. Taszycki: Kultura językowa polskiego Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw., s. 18 i in. — S. Urbańczyk: Rola wielkich pisarzy złotego wieku na tle innych czynników kształtujących normy języka literackiego. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por.: S. Urbańczyk: Rola wielkich pisarzy Odrodzenia na tle innych czynników kształtujących język literacki. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw., s. 4-5 i in. — W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych ***śŕ*, **źŕ*, **žŕ***. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16. — W. Taszycki: Wstęp do: Obrońcy języka polskiego. Wiek XVI-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146, s. XXXVIII-XL. — R. Fiszkal: Czy kościół ewangelicki na Mazurach jest luterskim czy ewangelicko-augsburskim kościołem? *Kalendarz ewangelicki na r. 1954*. W-wa 1954 s. 75. — R. Gansiniec: Gregorianki. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 2. — A. Wakar: Kultura Warmii i Mazur w czasach Odrodzenia. *Kalendarz Mazur i Warmii na r. 1955*. W-wa 1954 s. 115-116 i in. — W. Chojnacki: Zbory polsko-ewangelickie w byłych Prusach Wschodnich w XVI-XX w. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 331-332, 374. — K. Górski: Biblia i sprawy biblijne w Postylli Reja. Tamże. — M. Bargieł: Samogłoski nosowe w rękopisach polskich pierwszej połowy XVI wieku. *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I. Rozpr. Komisji Język.* t. 2 (1955). — W. Cyran: Oznaczanie tylnej nosówki przez „u" w niektórych zabytkach języka polskiego XV i XVI wieku. *Łódzkie Tow. Nauk.* ..., jw., t. 3 (1955). — B. Golka, M. Kafel, Z. Kłos: Z dziejów drukarstwa polskiego. W-wa 1957. — B. Lindertówna: Końcówka gen.-dat.-loc. sg. *-e* i *-ej* w odmianie zaimkowo-przymiotnikowej rodzaju żeńskiego. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* t. 2 (1957). — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — A. Wakar: O polskość Mazur i Warmii w dawnych wiekach. W-wa 1958 *Biblioteczka Tow. Wiedzy Powsz.* Seria: *Nauki Społ.* s. 21 i in. — S. Jasińska: Czy Jan z Sącza mógł być drukarzem poznańskim? *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej. Studia poświęcone pamięci Józefa Grycza*. Wr. 1961. — H. Barycz: Szermierz polskiej książki drukowanej: Jan Sandecki Malecki. W książce: Z kulturalnego almanachu Nowego Sącza. Nowy Sącz 1962.

Zob. też: Malecki Hieronim, Seklucjan Jan.

z SANOKA GRZEGORZ (ok. 1407–1477)

Inne formy nazwiska: Gregorius Sanocensis; Gregorius Sanoceus; Gregorius de Sanok.

Wierszopis, humanista.

Ur. ok. 1407 w wiosce nad Sanem. Był synem Piotra, prawdopodobnie ubogiego szlachcica, później osiadłego w mieście. Dzieciństwo spędził w Sanoku. W czternastym roku życia rozpoczął naukę w Krakowie, następnie przez pięć lat przebywał w Niemczech jako wędrowny scholar; poznał doskonale język niemiecki. Po powrocie do Krakowa został kantorem. W 1428 immatrykulował się na wydziale nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej, w 1433 uzyskał bakalaureat i — nie przerywając studiów — objął obowiązki wychowawcy synów Jana Tarnowskiego. Zapewne w 1437 udał się na dwór papieża Eugeniusza IV do Bolonii celem otrzymania wakującego probostwa w Wieliczce (zajął je w 1440); we Włoszech zetknął się z kulturą humanistyczną i nabył kodeks *Genealogia deorum gentilium* G. Boccaccia. Wróciwszy w początkach 1439 do kraju

z końcem tegoż roku uzyskał magisterium; wówczas też — być może już po raz drugi — komentował w Akademii *Bukoliki* Wergilego. W 1440 wyjechał jako notariusz kancelarii i kapelan Władysława III na Węgry, gdzie poznał wybitnego humanistę Piotra Pawła Vergeriusa. Był w orszaku królewskim podczas bitwy pod Warną, po czym wraz z Mikołajem Lasockim (zob.) pozostał na dworze Jana Hunyadyego jako nauczyciel jego synów — Władysława i Macieja (późniejszego Macieja Korwina). Wkrótce jednak przeszedł na dwór biskupa Jana Viteza w Wielkim Waradynie, gdzie otrzymał kanonię. Ok. 1450 powrócił do Polski na wieść o uznaniu go za zmarłego i odebraniu prebendy wielickiej.

W 1451 otrzymał od Kazimierza Jagiellończyka arcybiskupstwo lwowskie. Administrował nim energicznie i rozumnie, okazując wiele przychylności poddanym chłopom; starannie opiekował się lwowską szkołą katedralną. Na swym arcybiskupim dworze w Dunajowie pod Lwowem zorganizował ośrodek humanistyczny; tam w 1470-1471 gościł Filipa Kallimacha (zob.). Głębsze oddziaływanie humanizmu zaznaczyło się w jego osobowości i twórczości dopiero pod koniec życia. Na rozwój humanizmu w Polsce nie wywarł istotnego wpływu. Zmarł 29 stycznia 1477 w Rohatynie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epitaphium regis Wladislai per magistrum Gregorium de Sanok. Powst. w 1434. Tekst podał J. Długosz: Annales... Wyd. zob. J. Długosz, m. in. w: Opera omnia. Wyd. A. Przezdziecki. T. 13. Kr. 1870 s. 530-533. Tekst z kodeksu Jana ze Słupcy ogł. A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 16 (1892) s. 335-338 i odb.

2. Komedia na wzór Plauta. Nie ukończona przed wyjazdem do Włoch. Wiad. podał F. Kallimach.

3. Epitafia dla dziada i stryja młodych Tarnowskich. Zaginione. Wiad. podał F. Kallimach.

4. Epitafia na cześć prałatów waradyńskich. Zaginione. Wiad. podał F. Kallimach.

5. Mowy pogrzebowe o zmarłych kanonikach waradyńskich. Zaginione. Wiad. podał F. Kallimach.

6. De evocatione Vladislai regis ad regum Hungariae ac eius expeditionibus contra Turcos. Zaginione. Wiad. zob. J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 272.

Dzieło historyczne w dwóch księgach.

7. Epigramaty do Fanni Świętochny. Zaginione. Wiad. podał F. Kallimach.

8. Orationes, epistolae et carmina. Wiad. o kodeksie z XV w. wg relacji J. A. Załuskiego w archiwum kościoła metropolitalnego we Lwowie podał J. D. A. Janocki, jw. poz. 6.

9. Gregorius Sanoceus ad Callimachum. Ogł. A. Miodoński: Philippi Callimachi et Gregorii Sanocei carminum corollarium. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) s. 405-406 i odb.

10. Poemat polemiczny przeciw paszkwilowi Gabriela biskupa Erlau. Powst. 1474. Dwa wersy początkowe podał M. Miechowita: Chronica Polonorum. Kr. 1519 ks. 4 rozdz. 63. 23 wersy końcowe z rkpsu Ossol. ogł. H. Zeissberg: Zwei Gedichte über den unverrichteten Abzug der Polen von den Mauern Breslaus (1474). *Zeitschrift d. Vereins f. Geschichte u. Altertum Schlesiens* t. 10 (1870) s. 373-378; toż przedr. J. Olasz: Szánoki Gergely. *Irodalamtörténeti Közlemények.* Budapeszt 1903.

Listy i materiały

1. Do Kazimierza Jagiellończyka, dat. 27 kwietnia 1472; do Zbigniewa Oleśnickiego młodszego, dat. 29 kwietnia 1472; do nieznanego, dat. 29 kwietnia 1472. Wyd. K. Liske. *Akta grodzkie i ziemskie.* T. 9. Lw. 1883 epist. 76, 77, 78.

2. Do papieża Pawła II, dat. 1465. Ogł. A. Prochaska: Konfederacja lwowska 1464 r. Dod. *Kwart. Hist.* 1892.

Wiad. o innych listach zob.: Twórczość poz. 8; A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka. 1406-1477. W-wa 1958.

3. Dokumenty do dziejów działalności publicznej Grzegorza z Sanoka — zob.: *Akta grodzkie i ziemskie.* T. 2-16. Lw. 1870-1894.

4. Prawa dla poddanych — mieszkańców Dunajowa. Zaginione. Wiad. podał F. Kallimach.

Utwór o autorstwie niepewnym

Carmen celebrans nomen Sophiae, Poloniae senioris reginae, Wladislai Lithuani,

Poloniae regis derelictae. Powst. w 1461. Epitafium (23 dystychów elegiackich) podał anonimowo J. Długosz: Annales... Wyd. zob. J. Długosz, m. in. w: Opera omnia. Wyd. A. Przezdziecki. T. 14. Kr. 1870 s. 328-329. Przedr. P. Chmielowski. *Złota przędza poetów i prozaików polskich*. T. 4. W-wa 1887.

Inne wersje łac. w: M. Radymiński: Annalium Almae Academiae Cracoviensis centuria secunda. Rkps Bibl. Jagiel. nr 226 s. 150; W. Kochowski: Hypomnema Reginarum Poloniae. Kr. 1672 s. 98.

Podobiznę autografu (napis na karcie księgi Boccaccia „Genealogia deorum gentilium" — egz. Bibl. Jagiel. sygn. Ms. 413, k. 163a) podają: S. Lorentz: Odrodzenie w Polsce. W-wa 1954 s. 61; *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 między s. 96-97 v.; *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*. T. 1. W-wa 1956 między s. 64-65; *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957) między s. 184-185.

OPRACOWANIA

F. Kallimach: De vita et moribus Gregorii Sanocensis, archiepiscopi leopoliensis. Powst. 1475-1477. Wyd., rec. i przekł. zob.: Kallimach F. — J. Długosz: Annales seu cronicae inclyti regni Poloniae. Wyd. i przekł. zob.: Długosz J. — T. Pirawski: Relatio status almae Archidioecesis Leopoliensis. Powst. 1615. Wyd. K. J. Heck. Lw. 1893. — J. Skrobiszewski: Vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium. Lw. 1628. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 268-273. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 47, 214-237, 593. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Wstęp do wyd.: F. Kallimach: De vita... W książce: Pomniki historii i literatury polskiej. T. 4. Kr. 1836. — M. Wiszniewski: O Grzegorzu z Sanoka. *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* t. 16 (1841); przedr. pt. Grzegorz z Sanoka. *Przyj. Ludu* 1842 nr 40-41, 43-45. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 236-261, 327-329, 369-372, 377; t. 5. Kr. 1843 s. 41-42. — F. Toldy: Szánoki Gergely Magyarországon és Kallimachus történetirói hitelessége. *Új Magyar Múzeum* 1860. — F. H. L. (Lewestam): Grzegorz z Sanoka. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — W. Grochowski: Grzegorz z Sanoka. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 301. — W. Seredyński: Grzegorz z Sanoka, arcybiskup lwowski. *Przegl. Pol.* 1867 z. 1 i odb. — A. Tyszyński: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904 s. 609-610. (Powst. po 1866). — H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; toż po pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 194-200. — J. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. *Niwa* 1880 i odb.; toż *Przegl. Pol.* 1880 i odb. pt.... Pięć prelekcyj publicznych mianych w r. 1880 w Krakowie. Wyd. objaśnione przypisami. Kr. 1881; przedr. w: Dzieła. S. II t. 8. Kr. 1888 s. 13-15, 118-119. — A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 16 (1892) s. 335-338 i in. i odb. — A. Prochaska: Konfederacja lwowska 1464 r. *Kwart. Hist.* 1892. — G. Bem: Grzegorz z Sanoka i zagadkowe jego stanowisko w historii literatury. *Prawda. Księga zbior. ... A. Świętochowskiego*. Lw. 1899; przedr. w książce: Studia i szkice. Lw. 1904. —

K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900. — T. Sinko: De Gregorii Sanocei studiis humanioribus. *Eos* 1900. [Rec.: P. Chmielowski. *Gaz. Pol.* 1901 nr 298; W. Hahn. *Ateneum* 1901 t. 1; Z. Dembitzer. *Muzeum* 1901].— P. Chmielowski: Grzegorz z Sanoka. *Enc. wychowawcza*. T. 5 (1900-1901). — J. Olasz: Szánoki Gergely. *Irodalamtörténeti Közlemények*. Budapeszt 1903. — C. Bogdalski: Szkice z dziejów humanizmu w XV stuleciu. Kr. 1909. — T. Sinko: Spór o Grzegorza z Sanoka. Wstęp do: F. Kallimach: Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka... Lw. 1909; przedr. w książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* 17. [Rec.: Z. Dembitzer. *Eos* 1909]. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. W-wa 1911 s. 158-160 i in. — I. Chrzanowski: Uwagi krytyczne nad „Vita et mores Gregorii Sanocei" Kallimacha. *Spr. AU* 1913 nr 2. —

Z. Jachimecki: Historia muzyki polskiej (w zarysie). W-wa 1920; wyd. 2 pt. Muzyka polska w rozwoju historycznym. T. 1. Kr. (1948) s. 81. — J. Dąbrowski: Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440-1444). *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 2 (1922). — W. Dajewski: Grzegorz z Sanoka. *41 Spr. Gimn. Królowej Zofii w Sanoku*. Sanok 1928. — Z. Jachimecki: Muzyka polska w epoce Piastów i Jagiellonów. *Polska, jej dzieje i kultura*. T. 1. W-wa 1928 rozdz. 19. — J. Skoczek: Dzieje lwowskiej szkoły katedralnej. Lw. 1929. [Rec.: A. Wojtkowski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 707]. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa

1939 s. 568-569. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 37. — S. Łempicki: Biskupi polskiego Renesansu jako opiekunowie kultury. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 200. — A. Romer: O beatyfikację królowej Jadwigi. *Prąd* 1933. — J. Czarnecki: Królowa Jadwiga w literaturze pięknej. *Przegl. Katolicki* 1933 s. 165. — T. Sinko: Pod murem ogrodu Epikura. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 53 s. 255 nn. — J. Dąbrowski: I rapporti fra l'Italia e la Polonia durante il Medio Evo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall' età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 51-52. —

M. Friedberg: Kultura polska a niemiecka. T. 2. Poz. 1946 s. 182, 197. — J. Garbacik: Kallimach jako dyplomata i polityk. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 71 (1948) i odb. — T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7. — A. M.: Grzegorz z Sanoka. *Nowiny Tyg.* 1953 nr 34 (dod. do: *Nowiny Rzeszowskie*). — H. Barycz: Mikołaj Kopernik w dziejach narodu i kultury polskiej. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 530 i in. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 288-290 i in. — S. Drejewicz: Grzegorz z Sanoka. *Tyg. Powsz.* 1953 nr 30. — K. Kumaniecki: Twórczość poetycka Filipa Kallimacha. W-wa 1953. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 160-161 i in. — A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka — pionier polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4. — A. Nowicki: Z dziejów wczesnego polskiego Odrodzenia. *Po prostu* 1953 nr 28. — S. Ziemski: Z zagadnień logiki polskiej doby Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 58-59. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954. —

W. Knoppek: Zmiany w układzie sił politycznych w Polsce w drugiej połowie XV w. i ich związek z genezą dwuizbowego sejmu. *Czasop. Prawno-Hist.* 1955 z. 2 s. 87, 94-95. — B. Leśnodorski: Kopernik — humanista. *Sesja Kopernikowska 15-16 IX 1953.* W-wa 1955 s. 134, 135. — I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — T. Dobrowolski: Uwagi o nagrobku Władysława Jagiełły w katedrze wawelskiej. *Roczn. Hist. Sztuki* t. 1 (1956) s. 40-41 i in. — L. Hajdukiewicz: Sesja Kallimachowska. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 255. — A. Jelicz: Wstęp do: Antologia poezji polsko-łacińskiej 1470--1543. W-wa 1956 s. 13 i in. — A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka i Filip Kallimach. *Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej.* T. 1. W-wa 1956. — J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157, s. LIII-LV. — I. Zarębski: Problemy wczesnego Odrodzenia w Polsce. Grzegorz z Sanoka — Boccaccio — Długosz. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957). [Rec.: K. Pieradzka, W. Semkowicz-Zarembina. *Małopol. Studia Hist.* 1958 z. 2]. — A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka. 1406-1477. W-wa 1958. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. — M. Brożek: Czy Filip Kallimach jest autorem „Żywotu Długosza"? *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace historycznoliterackie* z. 3 *Filologia* z. 5 (1959). — I. Zarębski: [Humanismus, Mystik und Kunst in der Welt des Mittelalters. Wyd. J. Koch. Weiden-Köln 1953 *Studien u. Texte z. Geistesgeschichte d. Mittelalters* t. 3. Rec.]. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 4 (1959) s. 214-215. — I. Zarębski: Zur Bedeutung des Aufenthalts von Krakauer Universitätsprofessoren auf dem Basler Konzil für die Geistesgeschichte Polens. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* (= *Kwart. Historii Nauki i Techniki*) Sonderheft 2 (1960). — I. Zarębski: Grzegorz z Sanoka. *Pol. słownik biogr.* T. 9 z. 1 (1960). — C. Ochał-Pirożyńska: Grzegorza z Sanoka „Epitafium Jagiełły". *Eos* 1961.

SARBIEWSKI MACIEJ KAZIMIERZ (1595–1640)

Inna forma nazwiska: Sarbievius.

Poeta, teoretyk literatury.

Ur. 24 lutego 1595 w Sarbiewie pod Płońskiem, na Mazowszu, jako syn szlachcica--ziemianina Mateusza i Anastazji z Milewskich. Początkowo uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku. W 1612 wstąpił do zakonu jezuitów i do 1614 kształcił się w Akademii Wileńskiej, następnie w 1614-1617 studiował filozofię w Braniewie. W 1617-

-1618 uczył poetyki w gimnazjum jezuickim w Krożach na Żmudzi, a w 1618-1620 — retoryki w kolegium połockim. Od 1620 studiował teologię w Akademii Wileńskiej, następnie w Rzymie, dokąd przybył przez Niemcy w listopadzie 1622 i gdzie przebywał do 1625. W 1626-1627 ponownie uczył retoryki w Połocku, a 1627-1633 w Akademii Wileńskiej, gdzie następnie wykładał także filozofię i teologię. W 1632 uzyskał w Wilnie doktorat filozofii, a w 1636 — teologii. W 1633-1635 był dziekanem wydziału teologicznego i filozoficznego. Rozległa jego wiedza obejmowała nadto kulturę klasyczną i teorię literatury, w węższym zakresie literaturę polską. Znał język włoski i francuski. Jego twórczość formowała obok klasyków — zwłaszcza Horacego — poetyka barokowa, którą wcześnie poznał i sam rozwijał, m. in. w wykładach w Rzymie latem 1623. Europejską sławę zapoczątkował pobytem we Włoszech, gdzie zbliżył się do literatów i osobistości związanych z dworem papieża Urbana VIII, a w 1623 został przez papieża uwieńczony laurem poetyckim. Tegoż roku został wyświęcony na księdza, ostatnie śluby zakonne złożył w Wilnie w 1629. W 1635 został nadwornym kaznodzieją Władysława IV, któremu towarzyszył w częstych podróżach po kraju i za granicę, m. in. w 1638 do Austrii. Przez wiele lat przyjaźnił się z biskupem płockim Stanisławem Łubieńskim (zob.). Zmarł 2 kwietnia 1640 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obsequium gratitudinis... D. Joanni Carolo Chodkiewicz, palatino vilnensi... ab Apolline Krozensi persolutum atque a Gymnasio Krosensi... oblatum. Wil. 1619, Druk. Akademii T. J.

2. De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis... Powst. ok. 1619/1620, przed sierpniem-wrześniem 1623 poprawione, prawdopodobnie przedmiot wykładów autora w Połocku 1626/1627. Wyd. kryt. w: Wykłady poetyki (Praecepta poetica). Oprac. S. Skimina. Wr. 1958 *BPP* S. B nr 5.

Rkpsy (skrypty studenckie pod dyktatem Sarbiewskiego) Bibl. Czart. nr 1858, 1446.

Przekł. pol.: S. Skimina, ogł. przy wyd. jw.

Traktat o teorii barokowego konceptyzmu.

3. Hymenodora... Academiae Vilnensis nomine... Joanni Stanislao Sapieha... Annae Chodkieviciae oblata. (Wil.) 1620.

4. Sacra Lithothesis, in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione... ab studiosa iuventute descripta. Wil. 1621, Druk. Akademii T. J.

Przekł. pol.: S. Zabiełło pt. Nieśmiertelna pamięć... Wil. 1766.

5. Quatuor leucae Virginis Matris, seu publica... processio odis IV expressae. Antwerpia 1624, dr. Montus.

Przekł. pol.: W. Syrokomla, J. Ejsmond (zob. niżej, Przekłady). Przekł. J. Ejsmonda przedr. T. Jodełka: Polska poezja maryjna. Antologia. Niepokalanów 1949.

6. Lyricorum libri tres. Kolonia 1625, dr. B. Gualter. Inne wyd. pt. Lyricorum libri tres. Epigrammatum liber unus. Kolonia 1625, dr. B. Gualter. (Zawartość identyczna). Wyd. nast. (poszerzone): Wil. 1628; Antwerpia 1630.

7. Characteres lyrici seu Horatius et Pindarus. Powst. prawdopodobnie przed De perfecta poesi..., zob. poz. 10. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2.

Rkpsy jw. poz. 2.

Przekł. pol.: S. Skimina, jw.

Traktat o poezji lirycznej.

8. De virtutibus et vitiis carminis elegiaci, seu Ovidius. Powst. prawdopodobnie przed De perfecta poesi..., zob. poz. 10. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2.

Rkpsy jw. poz. 2.

Przekł. pol.: S. Skimina pt. O zaletach i wadach elegii, przy wyd. jw.

Traktat o poezji elegijnej.

9. De figuris sententiarum. Powst. prawdopodobnie przed De perfecta poesi..., zob. poz. 10. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2 Dodatek.

Rkps Bibl. Czart. nr 1858.

Przekł. pol.: S. Skimina pt. O figurach myśli, przy wyd. jw.

Traktat retoryczny.

10. De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus. Powst. przed końcem 1626. Rozdz. 36 księgi IX (o poezji dramatycznej i urządzaniu sceny w szkolnych teatrach jezuickich) ogł. B. I. Riezanow: K istorii russkoj dramy. Poetika M. K. Sarbiewskogo. Nieżin 1911. Całość wyd. kryt. S. Skimina. Wr. 1954 *BPP* S. B nr 4.

Przekł. pol.: M. Plezia, wyd. S. Skimina przy ed. jw.; ks. IX w przekł. jw. wyd.

Z. Raszewski. *Pam. Teatr.* 1953 z. 3 (7) (z rysunkami Sarbiewskiego).

Rkpsy Bibl. Czart. nr 1446, 1858.

Traktat w 11 księgach o poetyce.

11. Dii gentium, seu theologia, philosophia tam naturalis quam ethica, politica, oeconomica, astronomia, caeteraeque artes et scientiae sub fabulis theologiae ethnicae a veteribus occultate. Powst. ok. 1627. Nie wyd.

Rkpsy: Bibl. Czart. nr 1878, 1249; skrót z r. 1717 rkps nr 1248; fragm. Bibl. Nar. nr I 3210 (tu stanowi księgę II tzw. Romanae eruditiones).

Kompilacyjne dzieło o mitologii antycznej.

12. Lyricorum libri IV, Epodon liber unus alterque epigrammatum. Lejda 1631, Druk. Elzeviriana. Wyd. nast. (poszerzone i zmienione; najważniejsze): Antwerpia 1632; Antwerpia 1634 (por. wyd. Antwerpia 1646); pt. Horatius Sarmaticus. Kolonia 1721; toż Kolonia 1781; Paryż 1759; przedr. fotooffsetowy ed. 1646 Los Angeles 1953.

13. In primam partem Summae theologicae divi Thomae Aquinatis. Fragm. ogł. J. Zdanowicz: Sarbiewski na tle kontrowersyj teologicznych swojego wieku. Wil. 1932 *Studia Teolog.* t. 2 (z trzema podobiznami rkpsu).

Odpis, prawdopodobnie streszcz. prelekcji akademickich z 1631-1632, był w Bibl. Uniw. Wil.

Dwuczęściowy komentarz do zagadnień wybranych z pierwszej części „Summy teologicznej" św. Tomasza z Akwinu.

14. Laska marszałkowska na pogrzebie... Jana Stanisława Sapiehi, marszałka wielkiego W. Ks. L. ... w Wilnie... wystawiona. Wil. 1635, Druk. Akademii T. J. Przedr. m. in. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745 (Cz.: Swada ambony); fragm. podał W. Piątkiewicz: „Laska marszałkowska" Sarbiewskiego. *Przegl. Powsz.* 1891 t. 1-2.

Przekł. łac.: W Cieciszowski pt. Scipio marschalcalis... Wil. 1645.

15. Oratio panegyrica... in solenni corporis D. Casimiri translatione. Wil. 1636, Druk. Akademii T. J. Przedr. przy wyd.: Poemata. Wyd. A. Naruszewicz. Wil. 1757 (zob. Wyd. zbior. poz. 2).

Przekł. pol.: J. Lipnicki: Życie, cuda i cześć św. Kazimierza. Wil. 1858.

16. Liber de Urbe et Romanis. Nie wyd.

Rkpsy: Bibl. Czart. nr 1249; fragm. Bibl. Nar. nr I 3210 (tu stanowi księgę I tzw. Romanae eruditiones).

17. Memorabilia. Nie wyd.

Rkps Bibl. Czart. nr 1405.

Zbiór wypisów z autorów klasycznych i polskich, historyków.

Zob. też: K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934) s. 65, 119, 123.

Kilka dzieł nie wydanych zaginęło. Zob.: T. Wall: M. C. Sarbievii bibliographia... Opera... oratione soluta. Przy wyd.: Poemata omnia, zob. Wyd. zbior. poz. 8.

Przekłady utworów M. K. Sarbiewskiego:

Przekł. pol.:

Większość utworów poetyckich przeł. W. Syrokomla: Poezja... Sarbiewskiego. Dział I. Pienia liryczne. Wil. 1851; Dział II. Pienia liryczne i opisowe. W książce: Przekłady poetów polsko-łacińskich. T. 4--5. Wil. 1851; przedr. w: L. Kondratowicz: Poezje. T. 9. W-wa 1872; wybór przedr.: S. Cywiński w wyd.: W. Syrokomla: Wybór poezji. Wil. 1923; T. Jodełka: Polska poezja maryjna. Antologia. Niepokalanów 1949.

Przekł. pojedynczych utworów: Nieborowski. Ogł. S. Starowolski: Magni antistitis Jacobi Zadzicii elogium & vita. Kr. 1644 s. 72; przedr. F. Bohomolec przy: M. K. Sarbiewski: Opera posthuma. W-wa 1769. (Zob. też: Nieborowski Marcin).— S. Twardowski: Miscellanea selecta. Kalisz 1681; toż Kalisz 1682; przedr. F. Bohomolec, jw. — A. A. S. w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki (1675). Wyd. A. Brückner. T. 2. Lw. 1911. — J. T. Trembecki, jw. — J. Gawiński: Pisma pozostałe. Wyd. W. Seredyński. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 2 (1882). Tegoż przekł. Lyr. IV, 16 ogł. przedtem Ż. Pauli w: J. Gawiński: Poezje. Lw. 1843 s. 146. — A. (mylnie Zbigniew) Morsztyn. Poz. 1844; toż w: A. Morsztyn: Poezje oryginalne i tłumaczone. W-wa 1883. — J. Orzechowski. Ogł. U. Bretholz: Über unbekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrhunderts. Kr. 1897 s. 77 nn. — T. Plater: Myśli wybrane z francuskiego oraz pieśni z Sarbiewskiego, parodie. Wil. 1730; toż wyd. nast. Wr. 1780. — P. Puzyna, A. Naruszewicz, A. Wiśniewski, J. Albertrandi, J. Minasowicz, F. Bohomolec, M. Przeździecki. Wyd. F. Bohomolec, jw. (zob. też: A. Naruszewicz: Wiersze różne. T. 2. W-wa 1805; J. Minasowicz: Zbiór rytmów polskich. Cz. 3. W-wa 1856; A. Wiśniowski: Rozmowy w ciekawych i potrzebnych materiach. T. 2. W-wa 1761). — J. Minasowicz, A. I., A. Rzewuski. *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* (od 1789) t. 1, 3-6, 9-10, 15. — K. Chromiński. *Dzien. Wil.* 1806 t. 1. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. —

K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872. — J. Wiernikowski. *Dzieje Dobroczynności*. T. 2. Wil. 1823 s. 24; t. 4. Wil. 1824 s. 43. — J. Z. R., K. W. M. *Rozmaitości Warsz.* 1826, 40. — M. Kiełczewski, J. N. Kundzicz. *Dzien. Warsz.* 1829 t. 16 s. 49-54, 165-168. — Anonim. *Pam. Kr. Nauk i Sztuk Pięknych* t. 1 poszyt 3 (1830) s. 34-35. — A. Załęski: Przekład pieśni Sarbiewskiego i inne poezje. W-wa 1831. — K. Wiesiołowski. *Czasopism Zakładu Nar. im. Ossol.* 1831 t. 3 s. 130. — W. A. W. (Wolniewicz). *Przyj. Ludu* 1837 nr 43. — Hymny kościelne. Przekł. ks. Kitkiewicza. Wil. 1848. — J. Laskarys. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 4. — J. Hołubowicz. *Przegl. Lw.* 1874 t. 8 s. 165; przedr. J. Badeni: K. M. Sarbiewski. *Przegl. Powsz.* 1884 t. 4; toż przedr. w książce: Studia i szkice. T. 2. Kr. 1898 s. 24-26. — A. Kantecki. *Warta* 1874/75 nr 5, 19, 23, 43. — Grot. *Tyg. Ilustr.* 1878; *Tyg. Ilustr.* 1880 nr 245. — J. Wabner. *Ateneum* 1888 t. 2; *Przegl. Pedag.* 1897 nr 6. — W. Piątkiewicz. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 3. — P. Parylak. *Spr. Gimn. Pol. w Cieszynie za r. szk. 1898/99.* Cieszyn 1899; *Upominek. Książka zbior. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893; Z górnych chwil życia. Poezje. Kr. 1906. — J. Ejsmond. *Słowo Pol.* (Lw.) 1914 nr 494; toż *Kur. Lw.* 1914 nr 438; *Kur. Lw.* 1917 nr 1, 60, 97; *Sfinks* 1917; toż *Tyg. Ilustr.* 1922 nr 45; *Kur. Warsz.* 1917 nr 97; wyd. zbior. pt. Tęsknota do ojczyzny błękitnej. (Wybór pieśni). W-wa 1924; wybór przedr. T. Jodełka: Polska poezja maryjna. Antologia. Niepokalanów 1949. — T. Karyłowski. *Przegl. Powsz.* 1922 t. 3-4; *Głos Narodu* 1925 nr 103; *Czas* 1925 nr 126; *Przegl. Powsz.* 1925 t. 4; 1926 t. 4 i wyd. książkowe; 1929 t. 3. — P. Schmutzer. *Przegl. Hum.* 1931 nr 3-4. — B. Wójcik. *Filomata* 1931 l. XXX. — M. Huczneker. *Przegl. Hum.* 1932 nr 4-5. — M. Abramowiczówna. *Kwart. Klas.* 1934 nr 3 s. 198-202. — J. Birkenmajer. *Myśl Nar.* 1938 nr 16. — Anonim. *Przegl. Klas.* 1938 nr 1 s. 58. — Z. Sierp-Szczakowski. *Meander* 1952 nr 1. — J. Sękowski. *Meander* 1953 nr 1, 3; 1954 nr 1, 3, 5-8; 1955 nr 1/2-4, 8; 1956 nr 4, 9; *Twórczość* 1954 nr 9.

Przekłady na języki obce: Bibliografię do 1892 podał T. Wall, zob. niżej. – Lyr. IV, 23 przeł. na język niem. I. Grafe. Wyd.: Die schönen Gedichte der Weltliteratur... Wiedeń 1933. Przedr. W. Hahn: Przyczynki do bibliografii Sarbiewskiego i Mickiewicza. *Ruch Lit.* 1934.

Przekł. ang. wyboru ód przez G. Hilsa (Londyn 1646) przedr. Los Angeles 1954.

Przekł. franc. dwóch ód zob.: A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne".* *Échanges Intraeuropéens* nr 2 s. 84-86; F. L. Schoell: Une Discipline négligée: la littérature latine de la Renaissance. *Lettres d'Humanité* t. 7 (1948) s. 161-164.

Wydania zbiorowe

1. Opera poetica, quae innotuerunt, omnia. Wyd. F. Kruszewski. Wil. 1749. Wyd. nast. wyd. G. M. Leytner. Wr. 1753.

2. Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis... in unum collecta. Wyd. A. Naruszewicz. Wil. 1757.

Tu m. in. wyd. po raz pierwszy „Sylviludia dithyrambica"; zob.: Utwór mylnie przypisywany Sarbiewskiemu.

3. Carmina. Nova editio, prioribus longe auctior et emendatior. Wyd. J. Barbou. Paryż 1759.

4. Opera posthuma quibus accesserunt multa poemata vernaculo carmine reddita. Wyd. F. Bohomolec. W-wa 1769.

Tu m. in.: ułamek zaginionego poematu heroicznego „Lechias"; przekł. ód.

5. Poemata omnia. Wyd. F. T. Friedmann. Lipsk 1804. Wyd. nast.: Strasburg 1805. Drezno 1814; Graz 1831; Lipsk 1840.

6. Carmina in usum juventutis... edita. Wyd. E. Andraszek. W-wa 1830.

7. Carmina posthuma ex codice auctoris manu scripto... Wyd. J. Krystyniacki. *Jahres Bericht d. Zweiten Obergymnasium in Lemberg f. d. Schul Jahr 1876.* Lw. 1876.

Tu m. in. wyd. po raz pierwszy elegia „Iter Romanum".

8. Poemata omnia. Wyd. T. Wall. Starawieś 1892; wyd. nast. (nie zmienione) Starawieś 1911.

Wydanie najpełniejsze.

9. Odae selectae. Wyd. M. Jezienicki: Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego. Cz. 1-2. Lw. 1898; cz. 3. Lw. 1900.

10. Poezje łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego do użytku w gimnazjach... Wyd. J. Starowicz. W-wa 1927.

11. Poezje Horacjusza z dodatkiem horacjanistów polsko-łacińskich. Wyd. T. Sinko. Lw. 1927. Wyd. nast. Lw. 1929; 1932.

Listy

1. Cztery listy do Stanisława Łubieńskiego z 1636-1638. Wyd. w: S. Łubieński: Opera posthuma. Antwerpia 1643. Toż przy wyd.: Poemata..., zob. Wyd. zbior. poz. 2.

2. Trzydzieści sześć listów do S. Łubieńskiego z 1636-1639 i nie dat. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4.

3. Do K. L. Sapiehy, dat. z Wilna 2 maja 1634. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 240.

4. Do K. L. Sapiehy, dat. z Wilna 29 września 1636. Ogł. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4.

5. Sześć listów od S. Łubieńskiego z 1630--1638. Wyd. jw. poz. 1.

6. Pięćdziesiąt sześć listów od S. Łubieńskiego z 1630-1640 i nie dat. Wyd. jw. poz. 2.

7. Od Dionizego Petaviusa, dat. z Paryża b. r. (1622-1625). Wyd. jw. poz. 2.

8. Dwa listy do K. L. Sapiehy. Nie wyd. Były w rkpsie Bibl. Zamoyskich.

Osiemdziesiąt listów M. K. Sarbiewskiego i S. Łubieńskiego przeł. W. Syrokomla: Przekłady poetów polsko-łacińskich. T. 6. Wil. 1852.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Epigramat w: In primo... Stanislai... Kiszka... adventu gratulationes oblatae. Wil. 1618, Druk. Akademii T. J.

Jednym z autorów, podpisanym jako Bartholomaeus Grimza, ma być podobno Sarbiewski. Zob. Estr. XIX, 268.

2. Icon sive descriptio animorum Barclai quinque praecipuarum nationum in Europa. B. m. r. (Kr. 1647). Wyd. nast. b. m. 1684. Toż (odpis) w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki (1675). Wyd. A. Brückner. T. 1. Lw. 1910 s. 134-143. Wersja pt. Descriptio gentium (z drobnymi odmiankami tekstu) w rkpsie „sylwy" Andrzeja Lubienieckiego młodszego, Bibl. Miejska w Rotterdamie nr 527 — ogł. S. Kot: „Descriptio gentium" di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958).

Przekł. pol.: pt. Wizerunk abo opisanie animuszów piąci co najprzedniejszych narodów w Europie, przez I. P. C.... przełożony. Wyd. przy: Icon sive descriptio..., jw. Por. Estr. XII, 369-370; toż w: J. T. Trembecki: Wirydarz..., wyd. jw.; por. wyd. S. Kot, jw. (tu jako przekł. D. Naborowskiego).

Autorstwo M. K. Sarbiewskiego wg przekazu A. Lubienieckiego przyjął za pewne S. Kot.

Zob. też t. 1: DRAMATYCZNE UTWORY, poz. 9,20; SMOGULECKI Mikołaj.

Bibliografię podaje T. Wall: Mathiae Casimiri Sarbievii Bibliographia. Wyd. przy: M. K. Sarbiewski: Poemata omnia. Starawieś 1892; wyd. 2 Starawieś 1911. (Tu: wykaz dzieł — druków i rkpsów — wierszem i prozą; wykaz przekładów na jęz. pol. i obce; literatura przedmiotu).

Utwór mylnie przypisywany Sarbiewskiemu

Silviludia

Wyd. jako dziełko Sarbiewskiego od poł. w. XVIII, wielokrotnie tłumaczone na jęz. pol. i obce. Cykl 10 pieśni łac., napisany rzekomo podczas łowów Władysława IV na Litwie 1637 r., jako jedno z szczytowych osiągnięć artystycznych poety — stanowi wg konstatacji J. Sparrowa z r. 1958 całkowity plagiat z utworu jezuity włoskiego M. Bettiniego: Ludovicus, Tragicum Sylviludium, wyd. łac. Parma 1612. Wg J. Warszawskiego oprócz cyklu „Silviludiów", które Sarbiewski przejął z Bettiniego i adaptował do realiów litewskich, napisał on w październiku 1637 w Strzembowie na Mazowszu własny „Liber Silviludiorum" — utwór zaginiony.

OPRACOWANIA

L. G. LANGBEIN: Commentatio de M. C. Sarbievii... vita, studiis et scriptis. Drezno 1753; wyd. 2 Drezno 1754. — S. ROSTOWSKI: Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima. Wil. 1768. — J. D. A. JANOCKI: Sarmaticae litteraturae nostri temporis fragmenta. W-wa 1773. — J. B. DIEL: M. C. Sarbiewski, der Vorgänger Balde's. *Stimmen aus Maria-Laach.* T. 4-5. Fryburg w Bryzgowii 1773. — F. BENTKOWSKI: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814 s. 627-636. — S. ZALESKI: Sarbievii S. J. vitae brevis adnotatio. W przekł. pol. ogł. T. Narbut. *Tyg. Wil.* 1818. — J. H. BORMANS: Commentatio litteraria... de neglectu neolatinae poëseos, deque Horatii et Sarbievii dotibus. *Annales Academiae Leodiensis* 1822-1823 i odb. Liège 1824. — S. C. NUMAN: Commentatio litteraria de latina recentiorum poesi et de Horatio atque Sarbievio, inter se comparatis. *Annales Academiae Leodiensis*, jw. i odb. Liège 1824. — F. A. WOELKE: De Sarbieviana poesi. *Posiedzenie publ. Król.--Warsz. Uniwersytetu... odbyte d. 15 lipca 1825.* W-wa 1825 i osob. — P. A. BUDIK: Leben und Wirken der vorzüglichsten lateinischen Dichter des XV-XVIII Jhrh. T. 1. Wiedeń 1827. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. CHYLICZKOWSKI: Notatki bibliograficzne. *Dzien. Wil.* 1829 t. 16 s. 185-186. —

I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — F. K. KUROWSKI: Wiadomość historyczna o kościele, kollegium i innych gmachach, należących dawniej do xx. jezuitów. W-wa 1836 s. 15-17. — W. A. W. (WOLNIEWICZ): Maciej Kazimierz Sarbiewski.

Przyj. Ludu 1837 nr 43. — M. Kolanowski: De M. C. Sarbievio, Poloniae Horatio. Dissertatio inauguralis. Berlin 1842; por. *Kronika Rodz. Mniejsza* 1886.— J. I. Kraszewski: Nowe studia literackie. W-wa 1843 s. 101-102. Por.: A. Kantecki: Sebastian Klonowicz i jego poemat o Rusi. *Przew. Nauk. i Lit.* 1875 s. 919--921; S. Świerzewski: Kraszewski w obronie języka polskiego. *Poradnik Język.* 1954 z. 2. — S. Lisowski: [W. Syrokomla: Poezje... Sarbiewskiego. Wil. 1851. Rec.]. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 3. — W. H. Gawarecki. *Pam. Religijno-Moralny* t. 21 (1851) s. 301-310. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — C. Daniel: Classische Studien in der christlichen Gesellschaft. Aus dem Französischen übersetz von J. M. Gaisser. Fryburg w Bryzgowii 1855. — K. W. Wójcicki: Cmentarz Powązkowski. T. 2. W-wa 1856 s. 84. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 432-440; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — Weichselman: Jacob Balde und Sarbiewski. *Progr. Gymnasii in Laibach* 1864. — R. Lavollée: De poetis latino--polonis. Paryż 1869. —

L. Kulczyński: Kilka słów o M. K. Sarbiewskim, szczególnie w stosunku jego do Horacjusza. *Spr. Dyr. Gimn. Nowodworskiego, czyli Św. Anny, w Kr. za r. szk. 1875.* Kr. 1875 i odb. Kr. 1876. [Rec.: K. Kaszewski. *Niwa* 1876 t. 4; Z. W. (Węclewski). *Przegl. Kryt.* 1876 nr 4; J. Wróbel. *Zeitschrift f. d. Oesterreichischen Gymnasien* 1876 s. 856-861; *Czas* 1876; fragm. przedr. pt. Liryk siedemnastego wieku. *Przegl. Lw.* 1876 t. 11]. — A. Bielowski: Monografia Sarbiewskiego. *Gaz. Lw.* 1875 nr 110. — J. Krystyniacki: M. C. Sarbievii carmina posthuma. *Jahres Bericht d. Zweiten Obergymnasiums in Lemberg f. d. Schul Jahr 1876.* Lw. 1876. — I. Ledóchowski: Notice sur le R. P. Casimir Sarbiewski. Paryż 1878. — W. Dzieduszycki: Horacy polski. *Kronika Rodz.* 1880. — R. Plenkiewicz: Ćwiczenia stylistyczne. *Enc. wychowawcza.* T. 2 (1882). (O wpływie G. Mariniego na rozprawę „De acuto et arguto"). — J. Badeni: K. M. Sarbiewski. *Przegl. Powsz.* 1884 t. 4; przedr. w książce: Studia i szkice. T. 2. Kr. 1898. — J. Krystyniacki: Fasti Sarbieviani, czyli o chronologicznym porządku pieśni M. K. Sarbiewskiego. *Spr. Gimn. IV we Lw. za rok 1886.* Lw. 1886 i odb. [Rec.: F. P. *Muzeum* 1887; J. Bołoz Antoniewicz. *Zeitschrift f. Vergleichende Literaturgeschichte* 1889]. — M. Sas: O miarach M. K. Sarbiewskiego i o ich wzorach. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 13 (1889) i odb. [Rec.: B. Kruczkiewicz. *Kwart. Hist.* 1890]. —

S. Windakiewicz: Liryka Sarbiewskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 15 (1891) i odb. Kr. 1890; por. *Spr. AU Wydz. Filol.* 1890 s. 16-20. [Rec.: M. R. *Ateneum* 1891 t. 3 s. 623-624; W. Piątkiewicz. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 1; S. Bielawski. *Kwart. Hist.* 1894].— W. Piątkiewicz: Rękopisy Sarbiewskiego. *Przegl. Powsz.* 1891 t. 1. — W. Piątkiewicz: „Laska marszałkowska" Sarbiewskiego. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1-2. — W. Piątkiewicz: Kaznodziejska działalność Sarbiewskiego. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 2. — T. Wall: Oprac. i wyd.: Poemata omnia. Starawieś 1892. [Rec.: W. Piątkiewicz. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 4]. — R. Koppens: Projekt postawienia Sarbiewskiemu pomnika w Bezdanach. *Przegl. Powsz.* 1893 t. 1. — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2. Kaznodzieje polscy. Kr. 1896 (w Dod., Kr. 1897, fragm. utworów); wyd. 2 Kr. 1917. — F. Hipler: „Bogarodzica". Untersuchungen über das dem hl. Adalbert zugeschriebene älteste polnische Marienlied. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. 11 (1897) i odb. — M. Jezienicki: Wstęp do wyd.: Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego. Lw. 1898. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1-3. Kr. 1899/1900. — R. Koppens: Anegdota Sarbieviana. Zawartość rękopisu nr 1446 Bibl. Czart. w Krakowie. *Spr. Zakładu Nauk.-Wych. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za r. 1900.* Przemyśl 1900. —

S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — S. Konarski, M. Offmański: Zapomniani. (K. Sarbiewski, S. Konarski, O. Kopczyński). *Biesiada Lit.* 1902 nr 44. — Ks. Maciej Kazimierz Sarbiewski. *Praca* 1904 nr 37.— K. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — R. Plenkiewicz: Dwa dialogi pułtuskie. *Pam. Lit.*, jw. — B. I. Riezanow: K istorii russkoj dramy. Poetika M. K. Sarbiewskogo po rukopisjam muzieja kn. Czartoryjskich w Krakowie. Nieżin 1911. — J. H. Rettinger: Sława Sarbiewskiego na Zachodzie. *Kur. Warsz.* 1913 nr 149. — J. Krzyżanowski: Ze studiów nad twórczością M. Sarbiewskiego. (Cykl Silviludiów). *Myśl Nar.* (Petersb.) 1916 nr 1-2; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938. — F. M. Müller: De Mathia Casimiro Sarbievio, Polono S. J. Horatii imitatore. Monachium 1917. [Rec.: W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 17/18

(1920/21)]. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kr. 1918. — T. Sinko: Historia poezji łacińskiej humanistycznej w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 156-159; wyd. 2 Kr. 1935 s. 116-119. — T. Sinko: Poetyka Sarbiewskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 58 (1918); por. *Spr. AU* 1918 nr 7. [Rec.: *Czas* 1919 nr 102; *Gaz. Lw.* 1919 nr 140; J. Pietrzycki. *Świat* 1919 nr 30; J. K. *Przegl. Powsz.* 1920 t. 145 s. 56-57]. —

T. Sinko: Legenda o założeniu Gdańska. *Czas* 1919 nr 62. — L. Janowski: Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego. Cz. 1. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 7 (1921) i odb. — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 248. — F. Bossowski: Maciej Kazimierz Sarbiewski S. J., profesor Akademii Wileńskiej. *Słowo* (Wil.) 1922 nr 61. — J. Oko: M. K. Sarbiewski, poeta uwieńczony. Wil. 1923. — T. Sinko: Pindar w Polsce. *Spr. PAU* 1923 nr 3. — B. Gładysz: Pochwała Gdańska u Sarbiewskiego. *Kur. Poz.* 1925 nr 50. — B. Gładysz: Pobyt M. K. Sarbiewskiego w Poznaniu. (Nieznany przyczynek biograficzny). *Kronika Miasta Poz.* 1925 nr 4. — B. Gładysz: Echa roku świętego w poezji M. K. Sarbiewskiego. *Przegl. Katolicki* 1925 nr 14-16. — T. Karyłowski: Wartości twórcze Sarbiewskiego. *Przegl. Powsz.* 1925 t. 4. — T. Sinko: Trzechsetlecie liryków Sarbiewskiego. *Czas* 1925 nr 126. — B. Gładysz: O rzekomych rękopisach Sarbiewskiego w Bibliotece Watykańskiej. *Ruch Lit.* 1926 nr 5. — B. Gładysz: Kwestia autorstwa hymnów w „Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi". *Przegl. Teolog.* (Lw.) 1926 i odb.; por. B. Gładysz: Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi. Poz. 1928 s. 54. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — J. Krókowski: De „Septem sideribus", quae Nicolao Copernico vulgo tribuuntur. Kr. 1926 *Arch. Filol. PAU* nr 5. — B. Gładysz: X. M. K. Sarbiewski a reforma hymnów brewiarzowych za czasów papieża Urbana VIII. *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 3 i odb. Poz. 1927. [Rec.: K. Konopka. *Przegl. Powsz.* 1927 t. 174 s. 121; O. W. Szołdrski. *Ateneum Kapłańskie* 1927 s. 202; J. Czuj. *Przegl. Teolog.* 1929 s. 479; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — B. Gładysz: Motywy polskie w poezji ks. Sarbiewskiego. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1927; toż *Ateneum Kapłańskie* 1929 nr 4 i odb. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. —

S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 11. — M. Hartleb: Początki poezji barokowej w Polsce. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — T. Karyłowski: Pieśń Sarbiewskiego o mądrości Bożej. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 3. — M. Brensztejn: Filomata w Krożach. *Księga pam. ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniw. Wil.* Wil. 1929 s. 341. — J. Oko: Rękopis wileński „Zabaw leśnych" Sarbiewskiego. *Księga pam.* ..., jw. Wil. 1929 i odb. [Rec.: B. Wilanowski. *Ateneum Wil.* 1930 s. 386; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — W. Bobek: Bogusława Balbina związki z Polską. *Ruch Słowiański* 1930 nr 10. — J. Dziech: De locis communibus apud antiquissimos poetas Poloniae latinos. *Acta Congressus Philologorum Terrarum Slavicarum Posnaniae... 1929.* Lw. 1930 *Eus Supplementa* t. 16. — J. Lachs: Krakowskie księgozbiory lekarskie z XVII w. Lw. 1930. (Pozycja 1831 zawiera teksty utworów Sarbiewskiego). — M. Loret: Stosunki Polski z Włochami w ciągu wieków. *Myśl Nar.* 1930 nr 45. — L. Oko: L'Iter Romanum de Mathieu Casimir Sarbiewski. *Humanitas* 1930 i odb. [Rec.: B. Wilanowski. *Ateneum Wil.* 1930 s. 386; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — J. Oko: Un commentaire inconnu de Sarbiewski de la Somme de Saint Thomas d'Aquin. *Humanitas* 1930 i odb. [Rec.: B. Wilanowski. *Ateneum Wil.* 1930 s. 386; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — T. Sinko: Nasz przyjaciel Maro. *Przegl. Współcz.* 1930 t. 35. — S. Pilch: De Polonorum Aeneide. *Eos* 1930/31. — B. Gubrynowicz: Do genezy „Jana z Tęczyna" J. U. Niemcewicza. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) s. 623. — S. Demby: Bene merentes. Dobrze zasłużeni z Ziemi Płockiej. *Księga pam. Koła Płocczan.* W-wa 1931 s. 107-108. —

J. Świerzowicz: M. K. Sarbiewski. Próba wizerunku psychologicznego. *4 Spr. Dyr. Państw. Gimn. Klas. w Trzemesznie za lata szk. 1929-1932* i odb. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1932 s. 243; M. Kridl: Historia literatury. *Wiad. Lit.* 1933 nr 18; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — R. Ganszyniec: Silviludia Sarbiewskiego. *Przegl. Hum.* 1931. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — M. Brensztejn: Zbiór rękopisów Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej w Wilnie. *Ateneum Wil.* 1931/32 s. 282. — J. Zdanowicz: Sarbiewski na tle kontrowersyj teologicznych swojego wieku. Wil. 1932 *Studia Teolog.* t. 2. [Rec.: S. Eliasz *Alma Mater Vilnensis* z. 10 (1933); Sigma

Nowe oblicze Sarbiewskiego. *Myśl Nar.* 1933 nr 3; J. Świerzowicz. *Ruch Lit.* 1933; M. Morawski. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 197; *Ateneum Kapłańskie* 1933; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934]. — T. Karyłowski: Wstęp do wyd.: Hymny kościelne. Kr. 1932 s. 15-16. — B. Gładysz: Dzisiejsza hymnodia kościelna w historycznym swym rozwoju. *Ateneum Kapłańskie* 1932 s. 366. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — R. Ganszyniec: Silviludia Sarbiewskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 12 (1932). — W. Ogrodziński: De Joanne Libicki Horatii carminum interprete polono. *Eos* 1932/33. — L. Bernacki: Materiały do życiorysu i twórczości Ignacego Krasickiego. Część druga. *Pam. Lit.* R. 30 (1933) s. 275--276. (Teksty utworów Sarbiewskiego w notatniku Krasickiego). — R. Ganszyniec: M. K. Sarbiewski: De diis gentium. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 13 (1933) z. 3. — I. Z. Turowska-Barowa: Zabawy Przyiemne y Pożyteczne (1770-1777). Ze studiów nad literaturą stanisławowską. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 40. — S. Cywiński: Literatura w Wilnie i Wilno w literaturze. Wil. 1934 s. 4-5. — R. Ganszyniec: Strofika Silviludiów Sarbiewskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 14 (1934).— R. Ganszyniec: Silviludia Sarbiewskiego jako utwór hymnologii świeckiej. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.*, jw. — R. Ganszyniec: Wstęp i wyd.: Silviludia. Lw. 1934 *Zbiór Pisarzy Pol.-Łac.* 4. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1934; J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1934 s. 257; A. Brückner. *Nowa Książka* 1935 z. 8]. — W. Hahn: Przyczynki do bibliografii Sarbiewskiego i Mickiewicza. *Ruch Lit.* 1934. —

T. Mikulski: Bibliographica Sarbieviana. *Ruch Lit.* 1934. [Rec. zbiorcza wydań i prac o Sarbiewskim z 1927-1932]. — L. Uziębło: Tablica pamiątkowa (Sarbiewskiego) na podwórzu U. S. B. *Słowo* 1934 nr 288. — M. Szyjkowski: Polská účast v českém národním obrození. T. 2. Praga 1935 s. 273-274, 501-502. — S. Telega: Barok a awangarda. *Czas* 1935 nr 222. — R. Ganszyniec: Horacy w Polsce. *Bibl. Filomaty* 1 (1936) s. 184-186. — A. O'Malley: Sarbiewski, Poet and Priest. *Ecclesiastical Review* t. 55 (1936). — M. Morelowski: Rysunek Rubensa dla profesora wileńskiej akademii. *Arkady* 1937 s. 125. [Rec.: P. Sendik. *Arkady*, jw. s. 228]. — J. Birkenmajer: [J. Krzyżanowski: Przekł. Silviludia pt. Zabawy leśne. W książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938. Rec.]. *Roczn. Lit.* 1937 s. 161. — B. Nadolski: Przegląd wydawnictw polonistycznych. Lw. b. r. s. 14. — H. E. Wedeck: Casimir, the Polish Horace. *Philological Quarterly* 1937 nr 3 i odb. — K. Lubecki: Ks. M. K. Sarbiewski i papiestwo Urbana VIII. Płońsk 1938. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — K. Wilk, C. Wilczyński: Gwiazdy katolickiej Polski. T. 1. Mikołów 1938. — J. Birkenmajer: Łacińskie łowy. *Łowiec Pol.* 1939 nr 27 i odb. — T. Sinko: Echa rzymskie i włoskie w „Silviludia" Sarbiewskiego. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 66 (1939) i odb.; por. *Spr. PAU* 1939 nr 5. — S. Windakiewicz: Epika polska. Kr. 1939. —

J. Oko: (Praca łac. o Sarbiewskim w rozprawach wydz. hum. uniw. w Kownie). 1940. — C. E. Klarkowski: Horatius in Liricis Mathiae Casimiri Sarbievii. Chicago 1943. (Rkps). — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. — F. Ileszić: Ze studiów nad literaturą polską w Jugosławii. *Pam. Lit.* R. 37 (1947).— E. Marczewska: Księgarz wrocławski w hołdzie księciu Józefowi. *Zwierciadło* 1948 nr 45. — F. L. Schoell: Une discipline négligée: la littérature latine de la Renaissance. *Lettres d'Humanité* t. 7 (1948) s. 161-164. — J. Jasnowski: Casimire Sarbiewski, the Polish Horace in England. *Folia* (Nowy Jork) t. 3 (1949). — Z. Szmydtowa: O księdze I Poetyki Sarbiewskiego. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I.* 1949. [Rec.: M. K. *Przegl. Powsz.* 1952 t. 234]. — S. Skimina: Persjusz w Polsce. Tor. 1952 *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 4 z. 1; por. *Spr. PAU* 1951 nr 3. — S. Skimina: Rękopisy Poetyki Sarbiewskiego. *Spr. PAU* 1952 nr 3. Kr. 1954. — Z. Raszewski: Wstęp do wyd. przekł.: M. K. Sarbiewski: O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer. *Pam. Teatr.* 1953 z. 3 (7). — S. Skimina: Eneida Wergiliusza w alegorycznej interpretacji Sarbiewskiego. *Meander* 1953 nr 4/5/6. — M.-S. Røstvig: Casimire Sarbiewski and the English Ode. *Studies on Philology* 1953. — M.-S. Røstvig: The Happy Man. Studies in the Metamorphoses of a Classical Ideal 1600-1700. Oslo 1954. — S. Skimina: Przedmowa i wyd.: O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer. Wr. 1954 *BPP* S. B nr 4. [Rec.: M. D. *Wiedza i Życie* 1954 nr 10 s. 715; C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 270-271; D. Tschiżewskij: Die slavische Barockforschung. *Die Welt d. Slaven* 1956 z. 3]. — S. Skwarczyńska:

Wstęp do nauki o literaturze. T. 2. W-wa 1954 s. 83-85. — J. LEWAŃSKI: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4. — T. DŁABIK: Zapomniany laureat M. K. Sarbiewski. *Pięć Rzek* 1958 nr 1. — S. KOT: „Descriptio gentium" di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958). — S. SKIMINA: Horacjusz w wykładach i poezjach Sarbiewskiego. *Spr. z Posiedzeń Komisji PAN Oddz. B* Kr. 1958 z. 2. — S. SKIMINA: Przedmowa i wyd.: Wykłady poetyki (Praecepta poetica). Wr. 1958 *BPP* S. B nr 5. — J. SPARROW: Sarbiewski's „Silviludia" and Their Italian Source. *Oxford Slavonic Papers* t. 8 (1958); por.: Apel do polskich filologów. *Nowa Kultura* 1957 nr 22. [Rec.: C. BACKVIS. *Revue des Études Slaves* 1959 s. 287; J. KRZYŻANOWSKI: Pia fraus Sarbiewskiego. *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2; S. ZABŁOCKI. *Eos* 1959/1960]. — J. WARSZAWSKI: De M. C. Sarbiewski S. J. Adami Mickiewicz magistro. *Relationes*... (Rzym) t. 15 (1958/9). — R. POLLAK: Coleridge a Sarbiewski. *Pam. Lit.* R. 53 (1962). — W. WEINTRAUB: Coleridge i Sarbiewski. *Pam. Lit.* R. 54 (1963). — J. WARSZAWSKI: Il problema dei „Silviludia" di M. K. Sarbiewski. (Risposta a John Sparrow). *Ricerche Slavistiche* t. 10 (1962). Rzym 1964.

SARNECKI KAZIMIERZ (koniec XVII – pocz. XVIII w.)

Pamiętnikarz.

Był szlachcicem litewskim. Jako rezydent podkanclerzego litewskiego Kazimierza Stanisława Radziwiłła przebywał w 1691-1696 na dworze Jana III (głównie w Warszawie, Żółkwi, Lwowie) oraz w obozie podczas wyprawy mołdawskiej (1691). W 1693 został stolnikiem witebskim; nosił również tytuł sekretarza królewskiego. Miał siostrę, wydaną za szlachcica z Mazowsza. Zmarł po 1712. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Diariusz oraz relacje z 1691-1696, pisane na użytek K. S. Radziwiłła. Wyd.: fragm. ogł.: W. Ziembicki: Zdrowie i niezdrowie Jana Sobieskiego. *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 11/12 (1931/1932) i odb. Poz. 1931; tenże: Wstrzymanie wyjazdu Jana III na Sejm w grudniu 1693. *Kwart. Hist.* 1933; całość pt. Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego. Wyd. J. Woliński. Wr. 1958.

Listy

Relacje dla K. S. Radziwiłła. Listy, dat. w W-wie: 18 czerwca 1696; 20 czerwca 1696, ogł. W. Ziembicki: Nieznana relacja o śmierci Jana III. *Kwart. Hist.* 1933; całość korespondencji wyd. J. Woliński, jw. Twórczość.

Autografy diariusza i relacji: Ossol. 9765/I; Arch. Główne Akt Dawnych (Arch. Radziwiłłowskie, Dział V, teka 342, nr 13939).

OPRACOWANIA

W. ZIEMBICKI: Zdrowie i niezdrowie..., jw. Twórczość. — J. WOLIŃSKI: Od wydawcy. Przy wyd.: Pamiętniki..., jw. [Rec.: W. BŁACHUT: Pamiętnik z dziejów króla Jana. *Nowa Kultura* 1959 nr 32; W. BŁACHUT. *Wieści* 1959 nr 2; M. KLIMOWICZ: Pamiętnik z czasów Sobieskiego. *Nowe Książki* 1959 nr 2; B. KRÓLIKOWSKI: Króla Jana dzień powszedni. *Kierunki* 1959 nr 32; T. KUR: W Warszawie Jana Sobieskiego. *Stolica* 1959 nr 22; J. RYTLÓWNA: Dwa pamiętniki w czasach króla Jana i później. *Przegl. Hum.* 1960 nr 1; K. K. *Biuletyn. Wojskowa Akademia Polityczna im. F. Dzierżyńskiego* 1959 Seria: *Hist.* nr 2].

SARNICKI STANISŁAW (ok. 1532–1597)

Inna forma nazwiska: SARNICIUS.

Polemista kalwiński, historyk, wydawca.

Ur. ok. 1532 w Mokrym Lipiu, w ziemi chełmskiej, jako syn Jana i Elżbiety z Gorzkowskich. Kształcił się na koszt księcia pruskiego Albrechta w Akademii Królewieckiej. Ok. 1547 przebywał w Wittenberdze, gdzie słuchał wykładów F. Melanchtona. Z kolei, podczas pobytu w Genewie, został uczniem i zwolennikiem J. Kalwina. Po powrocie do kraju został ministrem zboru w Niedźwiedziu i Włodzisławiu, następnie

seniorem zborów kalwińskich w Krakowskiem. Brał czynny udział w synodach występując ostro przeciw J. Blandracie, F. Lismaninowi i Grzegorzowi Pawłowi z Brzezin. W 1573 należał do orszaku J. Zamoyskiego, który udawał się do Paryża po Henryka Walezego. Po osiedleniu się na wsi poświęcił wolny czas na pisanie dzieł świeckich z zakresu historii, geografii i wojskowości. Równocześnie brał udział w sejmach, a po złożeniu godności superintendenta prowincji ruskiej został w 1592 wojskim krasnostawskim. Należał do grona Rzeczypospolitej Babińskiej. Zmarł 23 września 1597.

TWÓRCZOŚĆ

1. Collatio in qua aperte demonstratur blasphemias Gregorii Bresinensis... ut ovum ovo non sit similius. B. m. r. (1563 ?). Unikat Bibl. Król. w Dreźnie.

Odpowiedź na Grzegorza Pawła: Turris Babel. Frankfurt n. O. (1563).

2. O uznaniu Pana Boga wszechmogącego troje kazanie. B. m. 1564, dr. M. Wirzbięta.
Unikat Bibl. Czart.

3. Oratio pro lege electionis ad maiestatem regiam amplissimum senatum et ordines regni. Cui addita est in fine Ratio creandi Romani Pontificis Deliberatioque de bello turcico. Kr. 1575, dr. M. Wirzbięta.

Druk dzisiaj nie znany. Tyt. wg W. Mitzlera.

4. Księgi hetmańskie. Powst. po 1575. Rkpsy dzieła o sztuce wojskowej znajdowały się w Ossol. (nr 782/II), w Bibl. Jagiel. (nr 171), w Dzikowie i Podhorcach. Wczesna kopia (oryginału ?) z końca XVI w. rkps Bibl. Wilanowska nr 325. Fragm. ogł.: (J. M. Ossoliński): Wiadomość... *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1830 z. 3-4; A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840; A. Grabowski: Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. T. 1. Kr. 1845; R. Pollak: Ze staropolskiej literatury górniczo-hutniczej. S. Sarnicki o saperskich pracach górników. *Hutnik* 1939 z. 1; Z. Spieralski: Polska sztuka wojenna w latach 1454-1562. W-wa 1958 *Wypisy Źródłowe do Historii Polskiej Sztuki Wojennej* z. 4. *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON Seria Popularna* s. 137-143, 149-153.

5. Topographia locorum a Stephano rege Moschis ademptorum. 1578.

Rzecz nieznana. Tyt. wg W. Mitzlera. Prawdopodobnie utwór ten nie został wyd. oddzielnie, lecz stanowił fragment „Descriptio...", zob. poz. 8.

6. Triumphus moschoviticus regis Stephani carmine heroico. Kr. 1581, dr. A. Piotrkowczyk.

7. Annalium Polonicorum... brevissima synopsis. Kr. 1582, dr. M. Wirzbięta.

Prospekt dzieła: Annales, zob. poz. 9.

8. Descriptio veteris et novae Poloniae. (Kr.) 1585 (wg A. Kaweckiej-Gryczowej: dr. A. Rodecki — w dwóch wariantach: A — z dod. „Dębno", tj. wywodu genealog. rodu Sienieńskich; B — bez dod.). Przedr. przy: J. Długosz: Historiae Polonicae libri XII. T. 2. Lipsk 1712; w zbiorze W. Mitzlera: Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae scriptorum... collectio magna. T. 1. W-wa 1761. (Zob. też poz. 5).

9. Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum libri octo. Kr. 1587 (dr. prawdopodobnie M. Szarffenberger). Przedr. przy: J. Długosz: Historiae Polonicae libri XII, jw. poz. 8. (Do pierwodruku dołączono: Descriptio Reipublicae Babinensis exhilarandi lectoris gratia. Wyd. osob.: b. m. r. (początek XVII w.); przedr. S. Schelguig: Specimen bibliosophistarum Gedanensium sive erudita colloquia. Gdańsk 1675; wyd. z kodeksu Rzeczypospolitej Babińskiej (rkps Bibl. Czart. nr 1917) S. Windakiewicz: Akta Rzeczypospolitej Babińskiej według oryginalnego rękopisu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 8 (1895) s. 30-33 i odb.). Zob. też poz. 7.

10. Statuta i metrika przywilejów koronnych językiem polskim spisane. Kr. 1594, Druk. Łazarzowa.

Prace edytorskie

1. Judicium et censura ecclesiarum piarum de (?) dogmata in quibusdam provinciis septentrionalibus contra adorandam Trinitatem per quosdam turbulentos noxiter sparsa. Kr. (zapewne 1561), dr. M. Wirzbięta.

Zdania profesorów szwajcarskich i heidelberskich o nauce polskich antytrynitarzy, szczególnie Grzegorza Pawła z Brzezin.

2. J. Kalwin: Brevis admonitio... ad Fratres Polonos. Kr. 1563, dr. M. Wirzbięta. Inne wyd.: Genewa 1563.

3. Colloquium piotrkowskie. To jest rozmowa, którą mieli wyznawce prawdziwej wiary... roku przesz. 1565. Kr. 1566, dr. M. Wirzbięta.

Z „Colloquium" polemizowano pismem ogł. pt. Od arcybiskupów i biskupów... odpowiedź nie-

którym heretykom: Stanisławowi Sarnickiemu, Jakubowi Sylwiusowi, Andrzejowi Prasznikowi, Krysztofowi Treckiemu i inszym im równym obłędliwym kacerzom. B. m. r. (ok. 1565-1567).

Listy

1. Do J. Kalwina, dat. w Krakowie 15 kwietnia 1558, 1 września 1561, 28 kwietnia 1563; do H. Bullingera, dat. w Krakowie 19 listopada 1562; do K. Trecego dat. w Krakowie 24 kwietnia 1563, b. d. Wyd. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss: Joannis Calvini opera... omnia. T. 17-19. Brunszwik 1877-1879 *Corpus Reformatorum* t. 45-47.

2. Do H. Bullingera, dat. w Krakowie 28 września 1561; w Piotrkowie 23 stycznia 1563; w Krakowie 13 kwietnia 1567; do H. Bullingera lub J. Simlera, dat. w Krakowie w kwietniu 1565. Wyd. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* 1908 Ergänzungsband 3.

3. Od J. Kalwina, dat. w Genewie 9 października 1561 i b. d. Wyd. jw. poz. 1, t. 19, 20. Brunszwik 1879 *Corpus Reformatorum* t. 47, 48.

4. Od T. Bezy, dat. w Genewie 1 listopada 1565. Wyd.: Bezae epistolae, nr 14.

Podobiznę autografu z egz. Annales ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

Utwór o autorstwie niepewnym

Poloniae, gentisque et Reipublicae descriptionis libri II. Frankfurt 1575.

Autorstwo przypuszczalne wg W. Chojnackiego.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1685. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 238-245. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — (J. M. Ossoliński): Wiadomość o księgach hetmańskich Stanisława Sarnickiego. (Oraz) Przypisek o Stanisławie Sarnickim. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1830 z. 3-4. —

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 2. Wil. 1842; t. 3. Wil. 1857. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 404 nn. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 400. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Sarnicki (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 22 (1866). — F. M. Sobieszczański: Czy w literaturze naszej było dwóch współczesnych sobie Stanisławów Sarnickich? *Bibl. Warsz.* 1869 t. 2. — A. Brückner: Z dziejów polskich różnowierców. Arianie. *Ateneum* 1896 t. 2, 3; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905 s. 159-163. — A. Z. (Zaremba): Sarnicki Stanisław. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 25 (1900). — K. Bartoszewicz: Rzeczpospolita Babińska. Lw. 1902 s. 93-97. — W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. T. 1. W-wa 1903 s. 217 i n. — T. Grabowski Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560--1660. Kr. 1908. —

S. Bodniak: Dwóch czy jeden Sarnicki? *Ref. w Pol.* 1924. [Rec.: J. Zieliński. *Kwart. Hist.* 1926]. — K. Sochaniewicz: Sarniccy i zbór w Mokrem Lipiu na Chełmszczyźnie. *Ref. w Pol.* 1924. [Rec.: J. Zieliński. *Kwart. Hist.* 1926]. — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 259. — S. Bodniak: Egzemplarz dedykacyjny „Descriptio" Sarnickiego. *Silva Rerum* 1927. — K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Monografia z dziejów polskiej literatury ariańskiej XVI wieku. Kr. 1929. — Ż. Kormanowa: Bracia polscy 1560-1570. *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 7 (1929) z. 3 s. 32 nn. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 187. — J. Zieliński: Stanisław Sar-

nicki i jego kronika. Rozbiór krytyczny. *Spr. Dyrekcji I. Gimn. Państw. im. Romanowskiego w Stanisławowie za r. szk. 1929/30*. Stanisławów 1930. — Ł. Kurdybacha: Rzeczpospolita Babińska. *Gaz. Lw.* 1931 nr 134-135. — K. Buczek: Kartografia polska w czasach Stefana Batorego. *Wiad. Służby Geograficznej* 1933 nr 2 i odb. [Rec.: S. Kot. *Ref. w Pol.* 1934]. — K. P. (Piekarski): Z marginesów książek. *Szpargały* 1934 z. 1. — T. Mikulski: U grobu polskiego Owidiusza. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936. — A. Kawecka-Gryczowa: Jakub Sylvius a rozłam w zborze małopolskim. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 37 i in. — B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — R. Pollak: Ze staropolskiej literatury górniczo-hutniczej. S. Sarnicki o saperskich pracach górników. *Hutnik* 1939 z. 1. —

E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 229 przyp. 6, s. 263, 264 przyp.; por.: K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 203-205 i in.; por. K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — S. Herbst: Początki historycznego widzenia rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 378, 383, 386; por. S. Herbst: Początki historycznego ujmowania rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 268 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 140-141 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — Z. Lissa, J. M. Chomiński: Muzyka polskiego Odrodzenia. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr.: *Studia Muzykologiczne* 1954 t. 3 s. 181, 182; *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958. — J. Dobrzycki: (Głos w dyskusji). *Krakowskie Odrodzenie. Referaty z Konferencji Nauk. Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa z września 1953.* Kr. 1954 s. 161. — T. Seweryn: Kultura ludowa Odrodzenia. *Pol. Sztuka Lud.* 1954 nr 4 s. 205. —

W. A. Drapella: Żegluga, nawigacja, nautyka. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Cz. 1: Wiek XVI-XVIII. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 5. — W. D. (Drapella): Jak Sarnicki chciał zastąpić łacińskie nazwy wiatrów. *Materiały z Zakresu Historii, Techniki, Gospodarki i Terminologii Morskiej* (dod. do: *Biuletyn Instytutu Morskiego*) 1955 nr 6. (Maszynopis powiel.). — S. M. Kuczyński: Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411. W-wa 1955 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. Ministerstwa Obrony Nar.* S. A nr 3. — T. Nowak: Wstęp do: Polska sztuka wojenna w czasach Odrodzenia. W-wa 1955 s. 31 i in. — J. Stępień: Szesnastowieczny projekt szkoły morskiej w Krakowie. *Materiały z Zakresu Historii...*, jw. (dod. do: *Biuletyn...*, jw.) 1956 nr 3. (Maszynopis powiel.). — L. Szczucki: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1. — W. Chojnacki: [O. Feyl: Slavica-Auswahl — Katalog der Universitätsbibliothek Jena. T. 1. Weimar 1956. Rec.]. *Przegl. Zach.* 1957 nr 3 s. 252. — T. Seweryn: Zabawki ludowe jako odbicie zwyczajów, obrzędów, magii i legend. *Pol. Sztuka Lud.* 1957 nr 1 s. 5-6. — Z. Bursztynowski: Rozwój i zastosowanie sprzętu do przeprawy wojsk przez przeszkody wodne. *Przegl. Techniczny* 1958 nr 23. — H. Kowalska: Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958) s. 104-105. — A. Kawecka-Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem*. Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959. — W. Semkowicz: Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich. W-wa 1961.

SAWICKI KASPER (1552–1620)

Nazwiska przybrane: Jan z Prus Gołubski; Łukasz Linowski.

Polemista katolicki.

Ur. w 1552 w Wilnie. Uczył się retoryki i filozofii w szkołach jezuickich w Braniewie i Wilnie. W 1575-1577 studiował teologię pod kierunkiem R. Bellarmina w Rzymie i tu 16 września 1576 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu nauk został profesorem Akademii Wileńskiej. W 1604 zbliżył się do Dymitra Samozwańca. Towarzyszył z polecenia papieża jako kaznodzieja przyboczny Marynie Mniszchównie do Moskwy. Po upadku Dymitra był trzy lata więziony w Moskwie. Po powrocie do kraju pełnił ważne urzędy w zakonie w Wilnie i Krakowie; w końcu wybrany został prokuratorem prowincji małopolskiej. Zmarł w czasie podróży do Rzymu 19 stycznia 1620 we Frankfurcie nad Odrą.

TWÓRCZOŚĆ

1. Diariusz z 1605-1609. (Zaginął). Fragm. przytacza J. Wielewicki w: Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis. T. 2 (1600-1608). Wyd. W. Chotkowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 10 (1886) s. 129 i in.

2. Dialog abo rozmowa flisa z cursorem. Kr. 1611, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. T. Wierzbowski. W-wa 1904 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* nr 20.

3. Nowiny z Torunia. B. m. 1614.

4. Replika na Nowiny z Poznania. Kr. 1614, dr. J. Drukarz.

5. Tryplika na Duplikę X. Tenebriona Niedoperza. Kr. 1615.

6. Foremna zgoda. Kr. 1616, dr. M. Jędrzejowczyk.

Listy i materiały

1. List od T. Świnarskiego. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2501.

2. List Sebastiana Petrycego do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, dat. w Mińsku 16 września 1607, dot. m. in. Sawickiego. Ogł.: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 226; H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru Sebastiana Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia.* Wr. 1957 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 33 i odb.

Utwór o autorstwie niepewnym

List Dymitra Samozwańca do papieża Klemensa VIII, dat. 24 kwietnia 1604. Tekst pol. wyd. w podobiźnie z rkpsu watykańskiego: P. Pierling: Lettre de Dmitri dit le Faux à Clément VIII. Paryż 1898; przedr.: A. Hirschberg: Dymitr Samozwaniec. Lw. 1898 Dod.; K. Waliszewski: Legenda o Dymitrze Samozwańcu w świetle nowego odkrycia. *Kraj* 1898 nr 21; J. Baudouin de Courtenay: Strona językowa oryginału polskiego listu „Dymitra Samozwańca" do papieża Klemensa VIII z dnia 24 kwietnia roku 1604. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) s. 185-191 i odb. Podobiznę listu pol. i tekst łac. podał S. Ptaszycki: Pyśmo Samozwancia k papie Klimentu VIII. *Izwiestija Akadiemii Nauk* t. 4 (1899) i odb.

List ten najprawdopodobniej zredagował K. Sawicki i przełożył również na jęz. łac.

Utwory mylnie przypisywane Sawickiemu

1. Anatomia consilii editi de stabilienda pace Regni Poloniae Jesuitis pulsis. Kr. 1611, dr. A. Piotrkowczyk.

Autorstwo przypisał mylnie J. Wielewicki, za nim Estr., autorem jest Kasper Cichocki (zob.).

2. Alloquiorum Osiecensium... libri V. Kr. 1615, dr. B. Skalski.

Autorstwo, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

J. Wielewicki: Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis. Powst. XVII w. T. 1-4 (za lata 1579-1629). Wyd. J. Szujski, W. Chotkowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 7, 10, 14, 17 (1881-1899). — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. I. Kraszewski: Wilno od początków jego do r. 1750. T. 4. Wil. 1842 s. 7, 36. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Sawicki (Kasper). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — A. Hirschberg: Dymitr Samozwaniec. Lw. 1898

s. 46, 51, 206, 254 i in. — S. PTASZYCKI: Nowe dzieło o Dymitrze jako Samozwańcu. *Kraj* 1898 nr 31. — J. BAUDOUIN DE COURTENAY: Jeszcze o list Dymitra Samozwańca. *Kraj* 1898 nr 39. — S. L. PTASZYCKI: Pyśmo Samozwancia k papie Klimentu VIII. *Izwiestija Akadiemii Nauk* t. 4 (1899) i odb. — J. BAUDOUIN DE COURTENAY: Strona językowa oryginału polskiego listu ,,Dymitra Samozwańca" do papieża Klemensa VIII z dnia 24 kwietnia roku 1604. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. — H. Ł. (ŁOPACIŃSKI): Sawicki Kasper. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 24 (1900). — S. ZAŁĘSKI: Jezuici w Polsce. T. 1-2. Lw. 1900-1901. — P. PIERLING: Nowaja postanowka woprosa o Dimitrie. *Wiestnik Jewropy* 1901 styczeń; przedr. w książce: Iz smutnogo wriemieni. Petersb. 1902. — T. WIERZBOWSKI: Wstęp i wyd.: Dialog abo rozmowa flisa z kursorem. W-wa 1904 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* nr 20. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 3 (1904)]. — A. KRAUSHAR: Poselstwo Dickensona do Zygmunta III w sprawie książki uwłaczającej domowi Stuartów (1615 r.). *Przegl. Hist.* 1909 s. 65 nn. — T. GRABOWSKI: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913 s. 535, 607-609. — A. BRÜCKNER: Z starych książek. *Ref. w Pol.* 1921. — S. KOT: [Estr. XXVII (1929). Rec.]. *Ref. w Pol.* 1928. — E. NOWAK: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — T. GLEMMA: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934). — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia. (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — T. KRUSZEWSKA: Antyjezuicka twórczość Jana Turnowskiego w latach 1614-1616. *Ze studiów nad literaturą staropolską.* Wr. 1957 *Studia Staropol.* t. 5.

SCHADILKA LIBORIUS (pierwsza połowa XVI w.)

Tłumacz.

Szczegóły życia nieznane. Był autorem listu do księcia Albrechta, w którym poddał krytyce braki pierwszego polskiego przekładu *Małego katechizmu* Lutra.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

M. Luter: Parvus Catechismus. Mały Catechismus dla pospolitych plebanów i kaznodziejów. B. m. r. (Wg I. Warmińskiego wyd. w Wittenberdze w 1533-1536, Estr. podaje jako druk królewiecki).

Unikat był w Bibl. Krasińskich w W-wie.

Jest to drugie polskie tłum. dziełka M. Lutra pt. Der kleine Catechismus für die gemeine Pfarherr und Prediger, 1529. Pierwsze wyszło w 1530-1531.

Listy

List do księcia Albrechta w jęz. niemieckim, dat. z Nyetsnewel 17 października 1533. Rkps był w Arch. Państwowym w Królewcu. Fragm. podał i omówił I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906 s. 177-179; całość wyd. T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1 s. 287-290.

OPRACOWANIA

L. MALINOWSKI: Ślady dialektyczne w oznaczaniu samogłosek nosowych w kilku zabytkach języka polskiego XV i XVI w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 7 (1880) i odb. — I. WARMIŃSKI: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — T. WOTSCHKE: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911, jw. Listy.

SCHONEUS ANDRZEJ (1552–1615)

Inne formy nazwiska: ANDREAS GLOGOVIENSIS; ANDRZEJ Z GŁOGOWA; SCHEN; SCHOENEUS; SCHÖN.

Nazwisko zgrecyzowane: EUMORPHUS.

Wierszopis, pisarz teologiczny, tłumacz.

Ur. w kwietniu 1552 w Głogowie na Śląsku. Z pochodzenia był Niemcem. Po ukończeniu szkół miejscowych udał się ok. 1580 do Krakowa, gdzie wziął go w opiekę profesor Akademii Stanisław Sokołowski. Na uniwersytet zapisał się dopiero w półroczu

letnim 1583. W 1584 uzyskał bakalaureat, w 1586 magisterium. Jako członek Kolegium Mniejszego, później Większego, wykładał w Akademii do 1595. Jesienią tegoż roku udał się do Włoch jako mentor wojewodziców krakowskich: Jana, Gabriela i Andrzeja Tęczyńskich. Do połowy 1597 przebywał na uniwersytecie w Padwie, następnie w Rzymie, gdzie jesienią 1598 uzyskał w Sapienzy tytuł doktora prawa i teologii. Z końcem 1599 rozpoczął ponownie wykłady w Akademii Krakowskiej. W 1604 pełnił funkcję podkanclerzego, a w półroczu zimowym 1605/1606 otrzymał godność rektora, którą sprawował ośmiokrotnie. W 1612 ufundował osobną katedrę języka i literatury greckiej. Był dziekanem kościoła Świętego Floriana, prepozytem przy kościele Wszystkich Świętych i proboszczem korczyńskim. Przyjaźnił się z S. Szymonowicem. Zmarł 18 maja 1615.

TWÓRCZOŚĆ

1. Adonis... ad G. Radivilum ecloga gratulatoria. Kr. 1581, dr. Łazarz Andrysowic. Przedr. J. G. Boehme w zbiorze: Poetarum polonorum carmina pastoralia. Altenburg 1779.

2. Daphnis seu de funere magni Stephani I, regis Polonorum. Kr. 1588, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. J. G. Boehme, jw. poz. 1.

3. Palaemon seu Promnicum Crasinianum, in tumultu bellico conservatum. Kr. 1589, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. J. G. Boehme, jw. poz. 1.

Poz. 1-3 są alegorycznymi przeróbkami „Eklog" Wergiliusza.

4. Navis munifica ad Petrum Costkam, episcopum Culmensem... Kr. 1590, Druk. Łazarzowa. Fragm. przedr.: T. Glemma: Piotr Kostka. Lata młodzieńcze i działalność polityczna. 1532-1595. Tor. 1959 *Rocz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 61 (1956) z. 2.

5. Questio de angelis. Kr. 1602, dr. A. Piotrkowczyk.

Przekłady

Albert Wielki Św.: Summa philosophiae naturalis. Kr. 1587. (Przekł. z greckiego na łac.).

Listy

Od J. Lipsiusa: Viri doctissimi ad Andream Schoneum... epistola erudita. Kr. 1602. Por.: Justi Lipsi... Epistolae duae ad... Joannem Comitem in Tenczin et Andream Schoneum. Kr. 1602; J. Lipsius: Epistolarum selectarum centuria quarta. Antwerpia 1605; toż Antwerpia 1607; J. Lipsius: Opera... Lejda 1613; toż Antwerpia 1637; toż Antwerpia 1711.

Wiad. o pracach w rkpsach zob. Estr. XXVII, 253.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 298, 376-381. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 328-329; t. 8. Kr. 1851 s. 147. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 644-645; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — F. M. S. (Sobieszczański): Schoen (Antoni) (sic!). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — S. Załęski: Czy jezuici zgubili Polskę? *Przegl. Lw.* i odb. Lw. 1872; wyd. 2 poprawione. Lw. 1874. — Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. II. A. Schoneus, rektor Akademii Krakowskiej. *Przew. Nauk. i Lit.* 1879 i odb. — K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Wyd. 2 rozszerzone. Kr. 1892 s. 228. — K. Heck: Szymon Szymonowicz. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 37 (1903) i odb. s. 172 nn. — F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce. *Pam. Tow. Lekarskiego Warsz.* 1909 i osob. W-wa 1911. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce XVI w. 1536-1612. Kr. 1913. —

S. Łempicki: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. 1573-1605. Kr. 1922 s. 105. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 205-206. — K. Piekarski: Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Biblioteki Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — M. Bergman: Sielanki A. Schoneusa a Vergilius. *Streszcz. Referatów Sekcji Nauk. Zjazdu Klasyków Filol. w Poz. 1929.* Lw. 1929; toż po łac. w: *Acta Congressus Philologorum Terrarum Slavicarum Posnaniae 1929.* Lw. 1930 *Eus Supplementa* t. 16. — S. Kot: Publikacja nowych uniwersytetów w XVI w. Królewiec i Zamość. Kr. 1929 s. 17. — S. Kot: Zaniedbania polskie wobec kulturalnej przeszłości Śląska. *Zaranie Śląskie* 1929 s. 217. — S. Łempicki: Polski Medyceusz

XVI wieku. *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929; przedr. w książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — B. NADOLSKI: Nauczanie greczyzny w Polsce w XVI w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 16, 21. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. BARYCZ: Ślązacy na Uniw. Jagiel. od XV-XVIII w. Kat. 1935 s. 23. — H. BARYCZ: Szymon Szymonowicz w Uniwersytecie Krakowskim. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936 s. 120-121. — L. KAMYKOWSKI: Sielanka polska. Tamże s. 168. — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — H. BARYCZ: Historia szkół Nowodworskich. Od założenia do reformy H. Kołłątaja (1588-1777). Kr. 1939 s. 29. —

H. BARYCZ: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946 s. 52; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk*. Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948.— W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946. — B. NADOLSKI: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa. 1956 s. 210-211 i in.; por. B. NADOLSKI (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — H. BARYCZ: Wstęp do: J. Brożek: Wybór pism. T. 1. W-wa 1956 s. 26-27. — H. BARYCZ: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru Sebastiana Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia.* Wr. 1957 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 17 i in. i odb.

SCHROETER ADAM (ok. 1525–ok. 1572)

Inna forma nazwiska: SCHRÖTTER.

Wierszopis, tłumacz.

Ur. ok. 1525 w Żytawie nad Nysą lub w Nysie; syn Andrzeja, nauczyciela miejscowej szkoły. Od ojca, który udzielał mu początków nauk, przejął zamiłowania humanistyczne i chęć pisania wierszy. Kształcił się podczas długoletnich wędrówek za granicą; w półroczu zimowym 1547 immatrykulował się na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, studiował następnie w Pradze i w Padwie. Jesienią 1552 wpisał się na Akademię Krakowską. Pozostawał pod opieką mecenasów: Mikołaja Huebnera, Jana Bonera, a od 1554 lub 1555 wojewody sieradzkiego Olbrachta Łaskiego, na którego dworze przebywał. Przed 1564 uzyskał laur poetycki. Zmarł po 1569, przypuszczalnie w 1572.

TWÓRCZOŚĆ

1. Salinarum vieliciensium iucunda ac vera descriptio. Kr. 1553, dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast.: (rozszerzone z dołączonymi drobnymi wierszami) pt. Regni Poloniae salinarum vieliciensium descriptio. Kr. 1564, dr. M. Wirzbięta; fragm. przedr.: M. Reusner w zbiorze: Hodoeporicorum sive itinerum totius fere orbis lib. VII. Bazylea 1580; J. Pistoriusz pt. Iter salinarum sarmaticum. W zbiorze: Polonicae historiae corpus. T. 1. Bazylea 1582 s. 168 nn.; całość przedr. W. Mitzler de Kolof: Historiarum Poloniae et... Lithuaniae scriptorum... collectio. T. 1. W-wa 1761 s. 775 nn.

Fragm. w przekł. pol. ogł. Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. I. Adam Schroeter. *Przew. Nauk. i Lit.* 1879 s. 101 nn. i odb.; przekł. pol. całości: F. Piestrak pt. Opisanie salin wielickich. Kr. 1902.

2. De fluvio Memela Lithuaniae. Kr. 1553, dr. Łazarz Andrysowic. (Poemat o uspławnieniu Niemna). Przedr. W. Mitzler de Kolof, jw. poz. 1 s. 767-774.

3. De nuptiis invictissimi ac gloriosi Sigismundi Augusti... et Catharinae... carmen elegiacum. Kr. 1553, dr. Łazarz Andrysowic.

4. De natali Jesu Christi... carmen saphicum. Kr. 1555, dr. Łazarz Andrysowic.

Przekłady

1. P. Theophrastus Paracelsus: De praeparationibus. Kr. 1569, dr. M. Wirzbięta. (Przekł. z niem. na łac. wraz z komentarzem).

2. P. Theophrastus Paracelsus: Archidoxae. Kr. 1569, dr. M. Wirzbięta. (Przekł. z niem. na łac. wraz z komentarzem).

Bibliografię podaje Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce..., jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 247-250. — J. C. Arnold: De monumentis historiae naturalis polonae literaria usque ad finem saeculi XVI editis. W-wa 1818 s. 49. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 328; t. 7. Kr. 1845 s. 545-546. — F. M. S. (Sobieszczański): Schröter (Adam). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. I. Adam Schroeter. *Przew. Nauk. i Lit.* 1879 i odb. — F. Piestrak: Wstęp i przekł. pt. Opisanie salin wielickich. Kr. 1902. — L. Ćwikliński: A. Schröter, uczony i poeta śląski XVI wieku, i jego poemat o salinach wielickich. *Dzien. Poz.* 1922 nr 294-297. — K. M.: Staropolska poezja pracy. *Czas* 1934 nr 164. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Ślązacy na Uniw. Jagiel. od XV-XVIII w. Kat. 1935 s. 23. — E. Haertel: Alte Dichtungen über Bergbau und Hüttenwesen aus der Feder gebürtiger Schlesier. *Der Oberschlesier* 1939 s. 568. — H. Barycz: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946 s. 51-52; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — R. Gansiniec: Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej i literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 172 i in.; por. R. Gansiniec: Wkład..., jw. (Szkic). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: L. Hajdukiewicz: Stosunki kulturalne Śląska z całością ziem polskich. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. s. 205-206]. — T. Kruszyński: Łużyczanie w Krakowie. *Tyg. Powsz.* 1953 nr 22. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 196-197 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 295; por. S. Szpilczyński: Rozwój..., jw. (wersja skrócona). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: W. Hubicki: Walka, w której rodziły się nowe pojęcia medyczne w okresie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 316]. — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 416-418; por. J. Pazdur: Postęp..., jw. (wersja skrócona). W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też: J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.— L. Matusik: Z dziejów rozwoju nauk ścisłych na Śląsku. *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w. XIV-XVI.* W-wa 1956. — R. S. Bugaj: Kopalnia soli w Wieliczce w XVI wieku w świetle relacji A. Schrötera, poety i alchemika. *Problemy* 1957 nr 12.

SEKLUCJAN JAN (ok. 1510-1515—1578)

Inne formy nazwiska: Jan z Siekluk (wg A. Brücknera — Sieklucki); Seclucian; Seclucianus (Sekluczian). — Zwany też: Joannes Baccalarius.

Krypt.: J. S.

Przezwisko: Ceclucian (od *caecus* = ślepy).

Pisarz reformacyjny, wydawca, nakładca, księgarz.

Ur. ok. 1510-1515. Pochodzenie i nazwisko są nie ustalone. Wg S. Rosponda pochodził z Siekluki w powiecie radomskim, wg A. Brücknera — z Siekluk wielkopolskich. W 1536 wpisał się na uniwersytet lipski i został bakałarzem nauk wyzwolonych. Pod koniec 1538 był już w Poznaniu i tu, korzystając z opieki Górków, czas jakiś przebywał na ich dworze. Z czasem został pisarzem przy cle poznańskim. W tym czasie poznał Andrzeja Samuela (zob.). Wobec grożącego wyroku za szerzenie nowinek reformacyjnych, skorzystawszy z pobytu księcia Albrechta u kasztelana Andrzeja Górki, wyjechał w 1543 z Poznania. W 1544 wrócił za glejtem do Piotrkowa, gdzie starał się bez pojednania z Kościołem uzyskać od króla przebaczenie. Ogłoszenie *Wyznania* w tymże roku uniemożliwiło mu powrót do Polski. Jeszcze tego samego roku osiadł na stałe

w Królewcu, gdzie został kaznodzieją dla tamtejszej nowowierczej ludności polskiej. W 1551 ożenił się z Anną Phennig. W 1574 dodano mu do pomocy w urzędzie kaznodziejskim L. Dembowskiego. Zmarł w pierwszej połowie 1578.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wyznanie wiary chrześciańskiej. B. m. r. (Prawdopodobnie: Królewiec 1544, dr. J. Weinreich). Fragm. pt. Summa przysiąg ogł. I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906 s. 507-509.
Unikat Bibl. Miejska w Gdańsku.

Przeciw „Wyznaniu wiary" wystąpił Stanisław ze Lwowa: Apologia, to jest obronienie wiary świętej krześciańskiej kościoła pospolitego przeciw naukom kacerskim. Kr. 1554.

2. Katechizmu tekst prosty dla prostego ludu. Królewiec 1545, dr. J. Weinreich. Przedr.: F. W. Neumann: Studien zum polnischen frühreformatorischen Schrifttum. Erster Teil: Die Katechismen... Lipsk 1941 *Slavisch-Baltische Quellen u. Forschungen* z. 11; S. Rospond: Druki mazurskie XVI w. Olsztyn 1948.

Tzw. Katechizm mniejszy, wzorowany na małym katechizmie F. Melanchtona: Handbüchlein, wie man die Kinder zu der Geschrift und Lere halten soll. Wittenberga 1524, lub na dziele M. Lutra: Enchiridion piarum precationum. Wittenberga 1529. — Wyd. „Katechizmu" zapoczątkowało polemikę na temat poprawności języka z J. Sandeckim-Maleckim. (zob.).

3. Catechismus, to jest nauka naprzedniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu, o wierze krześciańskiej. Królewiec 1547, dr. J. Weinreich. Wyd. nast.: pt. Catechismus, to jest krótka a prosta (starej wiary chrześciańskiej) nauka... K temu przydana krótka nauka czytania i pisania. Item Oeconomia albo nauka wszelkiego stanu ludziąm potrzebna z Pisma Świętego. Królewiec 1549 (antedat. 1548); pt. Catechismus, to jest dziecinna a prosta nauka chrześciańskiej wiary, którą chrześciański człowiek powinien wiedzieć i umieć... Przydana też jest na ostatku Oeconomia każdemu człowiekowi przynależąca. Królewiec 1568, dr. J. Daubmann. Dedykację pierwszej ed. Stanisławowi Kieżgałowi oraz Do czytelnika upominanie — przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927. Do czytelnika upominanie przedr. W. Kochański: Poezja Mazur i Warmii. Antologia. W-wa 1949 *Bibl. Ziem Odzyskanych* 8.
Unikaty: wyd. 1 Bibl. Czart.; wyd. 2 Bibl. Uniw. Warsz.; wyd. 3 Bibl. Kórn.

Tzw. Katechizm większy. Przeciw niemu wystąpił Stanisław ze Lwowa dziełkiem: Apologia..., jw. poz. 1.

4. Trzy pieśni w: Pieśni duchowne a nabożne zob. Prace edytorskie poz. 2. Fragm. przedr. W. Kochański, jw. poz. 3.

5. Rozmowa o pogrzebie krześciańskim i papieskim. Królewiec 1547. Zaginiona.

Odpowiedzią ze strony katolickiej jest Stanisława Morawickiego ze Szczodrkowic: Rozmowa nowa niektórego pielgrzyma z gospodarzem o niektórych ceremoniach kościelnych. Kr. 1549.

6. Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremoniach a ustawach kościelnych. (Dialog wierszowany). Powst. zapewne ok. 1545. Wyd.: Królewiec ok. 1549, dr. J. Weinreich. Ocalały fragm. przedr. Z. Celichowski: Trzy nieznane dialogi z wieku XVI. Poz. 1899; fragm. przedr. W. Kochański, jw. poz. 3.

Autorstwo udowadniali I. Warmiński i S. Rospond. Wg Z. Celichowskiego, a za nim M. Janika, autorem był prawdopodobnie M. Rej, czemu przeczyli A. Brückner i W. Bruchnalski.

Fragm. druku Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 282.

Przeciw rozprawie wystąpili: S. Morawicki, jw. poz. 5; Wit Korczewski: Rozmowy polskie łacińskim językiem przeplatane. Kr. 1553.

7. „Pokusy szatańskie albo Rozmowa szatana z grzesznikiem". Wyd.: Królewiec ok. 1549, dr. J. Weinreich. Ocalały fragm. przedr. Z. Celichowski, jw. poz. 6.
Fragm. druku Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 281.

Tyt. nadany przez Z. Celichowskiego. Dialog wierszowany, wzorowany na Urbana Rhegiusa: Gespräch zwischen dem Teufel und einem büssenden Sünder z 1532.

Autorstwo J. Seklucjana udowadniali I. Warmiński i S. Rospond. Wg Z. Celichowskiego, a za nim M. Janika, autorem był prawdopodobnie M. Rej, czemu przeczyli A. Brückner i W. Bruchnalski.

8. Napominanie. (Wiersz). Przy: S. Murzynowski: Historia żałosna a straszliwa o Franciszku Spierze... Królewiec 1550, dr. A. Augezdecki. Facsimile ogł. G. Zieliński. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1896 s. 64-66.

9. Kilkanaście kazań w: Grzegorz Orszak: Postylla polska domowa. Królewiec 1556, dr. A. Augezdecki.
Egz. Bibl. Kórn.; inny Bibl. Uniw. Wr.

Autorstwo G. Orszaka dla całości dzieła udowodnił S. Bodniak.

Prace edytorskie

1. Oeconomia albo Gospodarstwo. To jest nauka, jako się wszelki krześciański człowiek w gospodarstwie sprawować ma. Królewiec 1545, dr. J. Weinreich. Przedr. Z. Celichowski. Kr. 1890 *BPP* nr 9.

Fragm. przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954.

Autorem jest bliżej nieznany „S. S." podpisany pod dedykacją. Dziełko to różni się od „Oeconomii" dodanej do Katechizmu większego z 1549. Por. Twórczość poz. 3.

2. Pieśni duchowne a nabożne. Królewiec 1547, dr. J. Weinreich. Przedr. T. Wierzbowski. W-wa 1897 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XV-XVIII w.* z. 8.

Zbiór 35 pieśni zebranych z różnych źródeł, m. in. z M. Lutra „Gesangbüchlein"; trzy pieśni Seklucjan „sam uczynył", por. Twórczość, poz. 4.

Wyd. nast. pt. Pieśni chrześciańskie, dawniejsze i nowe, których chrześciani (tak w kościele jako i doma) używać mają. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann.

Dwuczęściowy, znacznie powiększony zbiór, zawiera 92 pieśni różnych autorów, m. in. M. Reja, A. Trzecieskiego, J. Lubelczyka, B. Wojewódki i S. Zacjusza, a także dołączone nuty Wacława z Szamotuł i in.

3. M. Rej: Kupiec. Królewiec 1549, dr. A. Augezdecki. Zob. Rej M., Twórczość poz. 12.

4. Narzekanie smutnej Matki Korony Polskiej. Królewiec 1549. Egz. nieznane.

Wg I. Warmińskiego nie było utworem J. Seklucjana. Zob. też: Rej M., Utwory o autorstwie niepewnym poz. 3.

5. Ewangelia Święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego... Przytem jest przydana nauka czytania i pisania języka polskiego. Królewiec 1551.

Unikat Bibl. Uniw. Warsz.

6. Testamentu Nowego część pierwsza... Przytem przydana jest nauka czytania i pisania języka polskiego. Królewiec 1551, dr. A. Augezdecki. (Przekł. pol.: S. Murzynowski, zob.). Fragm. dedykacji J. Seklucjana Zygmuntowi Augustowi przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Przedruk „Nauki czytania i pisania" odmiennej od dawniejszej, dołączonej do Katechizmu większego, por. Twórczość poz. 3.

7. Testamentu Nowego część wtora a ostateczna. Królewiec 1552 (dr. A. Augezdecki).

8. Testament Nowy zupełny. Królewiec 1553 (dr. A. Augezdecki). Wyd. nast.: Królewiec 1554; Królewiec 1555.

Unikat Bibl. Zamoyskich, obecnie Bibl. Nar. sygn. XVI. Qu. 218.

9. G. Orszak: Postylla polska domowa. Królewiec 1556, dr. A. Augezdecki.

Por. Twórczość poz. 9.

10. Erazm z Rotterdamu: Rycerstwo chrześciańskie a żywot duchowny. Królewiec 1558, dr. J. Daubmann. (Przekł. pol.: W. Nowomiejski). Przedmowę J. Seklucjana przedr. I. Warmiński, jw. Twórczość poz. 1, s. 444-445.

11. Przygotowanie chrześciańskie ku śmierci a wyprawa do wiecznego żywota. Królewiec 1558, dr. J. Daubmann. (Przekł. pol.: W. Nowomiejski).

12. Modlitwy nabożne, których chrześciańscy ludzie i dziatki ich używać mają. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann. (Przekł. pol.: W. Nowomiejski).

Unikat Bibl. Czart.

13. W. Wannius: Praktyka o mszy... co o niej, a jako rozumieć mamy. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann. (Przełożył na jęz. pol.: W. Nowomiejski).

14. Flinsbach Cunmannus: Dzień sądny a skończenie tego świata, kiedy ma być. Królewiec b. r., dr. J. Daubmann. (Prawdopodobnie przekł. W. Nowomiejskiego).

Unikat Bibl. Czart.

Zob. też: Rej Mikołaj, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 4.

Seklucjanowi mylnie przypisywano autorstwo pism, których był tylko wydawcą lub nakładcą.

Listy i materiały

1. Do księcia Albrechta, dat. 10 kwietnia 1549, 25 kwietnia 1556; od księcia Albrechta, dat. z Ragnety 21 kwietnia 1556; listy i pisma różne dotyczące m. in. J. Seklucjana, z 1551-1556. Wyd. I. Warmiński, jw. Twórczość poz. 1, s. 530-540.

2. Akta dotyczące sprawy sądowej, wytoczonej J. Seklucjanowi przez biskupa S. Branickiego za szerzenie nowinkarstwa, w lipcu 1543 (pozwy przed sąd; sprawozdania z rozpraw sądowych; odroczenie wyroku; przyrzeczenie rewokacji i niedotrzymanie go; pierwotna formuła abjuracji J. Seklucjana); dekret królewski przeciw J. Seklucjanowi, dat. z Wielowsi 10 października 1543. Wyd. I. Warmiński, jw. Twórczość poz. 1, s. 495-506.

3. Salvus conductus królewski, dany J. Seklucjanowi, dat. z Piotrkowa 25 stycznia 1544. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

4. Historia desertae causae Johannis Seclutiani. Powst. 1547. (Tendencyjny opis zatargu J. Seklucjana z władzą kościelną w Poznaniu — por. poz. 2 — pióra Fryderyka Staphylusa). Wyd. I. Warmiński, jw. Twórczość poz. 1, s. 519-529.

OPRACOWANIA

Monografia: I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906; por. I. Warmiński: Z dziejów diecezji poznańskiej. I. Mnich Samuel a Seklucjan. *Przegl. Kościelny* 1902 t. 2; 1904 t. 5. [Rec.: J. Bidlo. *Český časopis historický* 1905; A. Brückner. *Książka* 1906 nr 10; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 5 (1906) s. 497-505; A. Brückner. *Przew. Nauk. i Lit.* (Tor.) 1906 nr 11; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1906 t. 162; hg. (H. Galle). *Tyg. Ilustr.* 1906 nr 46; St. K. *Dzien. Poz.* 1906 nr 209-210; F. P. (Pułaski). *Bibl. Warsz.* 1906 t. 3; T. Smoleński. *Słowo Pol.* 1906 nr 455; I. Chrzanowski. *Przegl. Hist.* 1907 t. 4 s. 238-260, przedr. w książce: Wśród zagadnień książek i ludzi. Lw. 1923; T. Grabowski. *Kwart. Hist.* 1907; K. *Słowo* 1907 nr 235; K. Krotoski. *Przegl. Powsz.* 1908 t. 100; K. Kurnatowski. *Altpreussische Monatsschrift* 1908].

S. Reszka: De Atheismis et Phalarismis Evangelicorum. Neapol 1596. — A. Regenvolscius (A. Węgierski): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum. Utrecht 1652 s. 74, 381; wyd. 2 powiększone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 167-179, 278, 367. — S. W. Ringeltaube: Gründliche Nachricht von polnischen Bibeln. Gdańsk 1744 s. 46-69. — S. E. Tschepius: Polnische Bibelhistorie. *Preussische Zehenden* t. 3 (1744) s. 647-650. — S. E. Tschepius: Auszug aus dem Leben und den Verdiensten J. Secluciani, ersten Poln. Predigers Augs. Confession in Königsberg. *Preussische Sammlung* t. 3 (1750) s. 77--91. — C. G. Friese: Beiträge zu der Reformationsgeschichte in Polen und Lithauen. Cz. 2 t. 1. Wr. 1786. — J. K. Pisański: Entwurf einer preussischen Literärgeschichte. Królewiec 1791; wyd. 2 Królewiec 1886. Por. B. Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus Wschodnich w życiu umysłowym Polski. *Ateneum* 1888 t. 1; przedr. w: Pisma. T. 1. W-wa 1912. — J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu w XVI i XVII wieku porządkiem lat zebrana. Poz. 1832. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — J. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach. T. 1. Poz. 1838 s. 172, 267. — Kościół polski ewangelicki w Królewcu. *Przyj. Ludu* 1841 nr 24. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Seklucyan (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). —

J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce. T. 1. Kr. 1883. — N. Lubowicz: Istorija rieformacii w Polsze. Kalwinisty i antitrinitary. W-wa 1883. — *Przew. Bibliogr.* 1884 s. 103, 119. — Z. Celichowski: Wstęp i wyd.: J. Seklucjana Oeconomia albo Gospodarstwo. 1546. Kr. 1890 *BPP* nr 9. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1890; a. r. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 1; *Tyg. Ilustr.* 1891 nr 64]. — A. Rembowski: Oeconomia J. Seklucjana (1546) w zestawieniu z Gospodarstwem Gostomskiego (1588). *Niwa* 1891 nr 2-3; przedr. w: Pisma. T. 1. Kr. 1901. — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. VII. O pismach dziś nie znanych. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 1. — J. Zieliński: Druk królewiecki z r. 1551 wydany przez Seklucjana. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1896 nr 2. [Rec.: Z. Celichowski. *Kwart. Hist.* 1897]. — T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Pieśni duchowne... W-wa 1897 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XV-XVIII w.* z. 8. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1898]. — Z. Celichowski: Trzy nieznane dialogi z wieku XVI. Poz. 1899. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1900]. — T. Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI w. *Spr. Gimn. w Jaśle za r. szk. 1899.* Jasło 1899. — T. Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucjan. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* 1902. — A. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — A. Brückner: Jan Malecki. *Pam. Lit.*, jw. — S. Zwolski: De bibliis polonicis... Poz. 1904. — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1. —

T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. (1550-1630). Poz. 1920. — K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921. — K. P. (Piekarski): Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Biblioteki Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — M. Wojciechowska: Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku. Poz. 1927. — M. Czapska: Polemika religijna pierwszego okresu reformacji w Polsce. *Ref. w Pol.* 1928 s. 7 i n. — K. Kosiński: Z dziejów średniowiecznej hymnologii polskiej. *Jednota* i odb. W-wa 1932. — E. Bursche: Oddziaływanie luteranizmu na ewangelicyzm w Polsce. *Przegl. Hist.* 1934 t. 32 s. 35. —

T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Rocz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 77. — W. Weintraub: Udział Prus Książęcych w reformacji polskiej. *Ref. w Pol.* 1934 s. 53; nadb. W-wa 1935. — E. Hauptmann: Z przeszłości polskiego zboru ewangelicko-augsburskiego w Poznaniu. *Przegl. Ewangelicki* 1935 z. 6-7. — E. Sukertowa-Biedrawina: Zarys piśmiennictwa polskiego na Mazurach Pruskich. Działdowo 1935. — S. Bodniak: Grzegorz Orszak, pierwszy postyllograf polski. *Ref. w Pol.* 1935/1936. — E. Sukertowa-Biedrawina: Polskie postylle i kancjonały na Mazurach od wprowadzenia reformacji do 19 w. *Kalendarz dla Mazurów na rok 1936.* — S. Rospond: Czy Jan Seklucjan mazurzył? *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 17 (1937) i odb. — J. Lehmann: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce XVI w. W-wa 1937. [Rec.: K. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 507]. — K.: Uniwersytet królewiecki jako współczynnik życia staropolskiego. *Myśl Nar.* 1938 nr 30 s. 466. — S. Rospond: Kto jest autorem pierwszego, drukowanego tłumaczenia „Nowego Testamentu"? (Jan Seklucjan czy Stanisław Murzynowski?). *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 18 (1938). — S. Rospond: Kultura językowa w Polsce XVI wieku. I. Polemika poprawnościowa J. Maleckiego z J. Seklucjanem. *Język Pol.* 1938 z. 2. — S. Kot: Kancjonał brzeski Jana Zaręby z 1558 r. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 446 i n. — W. Neumann: Studien zum polnischen frühreformatorischen Schrifttum. Erster Teil: Die Katechismen von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen Seklucyan und Maletius. Lipsk 1941 *Slavisch-Baltische Quellen u. Forschungen* z. 11. —

A. Kawecka-Gryczowa: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. W-wa 1946 s. 14-21 i in. — T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski: Polska — Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa. Kat. 1947; przedr. autorskiej części książki: T. Lehr-Spławiński: Związki kulturalne polsko-czeskie do końca w. XVI. W książce: Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian. W-wa 1954. — S. Rospond: Kultura językowa na Pomorzu Mazowieckim w 16 w. *Komunikat Działu Informacji Nauk.* 1948 nr 3. — S. Rospond: Druki mazurskie 16 w. Olsztyn 1948 *Prace Instytutu Mazurskiego* nr 2. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939--1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 164]. — A. Chybiński: Słownik muzyków dawnej Polski. Kr. 1948/1949. — W. Kochański: Poezja Mazur i Warmii. W-wa 1949 *Bibl. Ziem Odzyskanych* 8. — S. Rospond: Studia nad językiem polskim XVI wieku. Jan Seklucjan, Stanisław Murzynowski, Jan Sandecki-Malecki, Grzegorz Orszak. Wr. 1949 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 20. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952); przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty.* Wr. 1952; L. Hajdukiewicz: Przegląd badań..., jw., s. 158-159; A. Dostál. *Slavia* 1957 z. 2]. — J. Nowak-Dłużewski: O polskich przekładach Biblii. *Dziś i Jutro* 1950 nr 5. —

S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 356. — R. Fiszkal: Z przeszłości kościoła ewangelickiego na Mazurach. *Kalendarz ewangelicki na rok 1953.* Bydgoszcz 1953 s. 74-75. — Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze w rozwoju polszczyzny doby Odrodzenia. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"* s. 19, 20 i in.; por. Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Piwarski: Prusy w łączności z Polską. *Warmia i Mazury.* Cz. 1. Poz. 1953 *Ziemie Staropolskie* t. 4 s. 125. — S. Rospond: Język Jana Kochanowskiego. Cz. 2. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia,* passim. (Maszynopis powiel.). — S. Szczotka: Wielkopolanie w polskim Odrodzeniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 593, 600-601 i in.; por. *Życie Szkoły Wyższej* 1954. — B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 145 i in.; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr. pt. Polska myśl pedagogiczna w okresie Odrodzenia. W książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 8; por. B. Suchodolski: Pedagogika renesansu w Polsce. *Z dziejów myśli pedagogicznej. Materiały do studiów.* W-wa 1958 *Z Dziejów Myśli Pedagog.* t. 4. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25--30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. W. Ta-

SZYCKI: Kultura językowa polskiego Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., s. 14-15 i in. — S. URBAŃCZYK: Rola wielkich pisarzy złotego wieku na tle innych czynników kształtujących normy języka literackiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por. S. URBAŃCZYK: Rola wielkich pisarzy Odrodzenia na tle innych czynników kształtujących język literacki. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — R. FISZKAL: Czy kościół ewangelicki na Mazurach jest luterskim czy ewangelicko-augsburskim kościołem? *Kalendarz ewangelicki na rok 1954*. W-wa 1954 s. 73-74. — J. KRZYŻANOWSKI: Mikołaja Reja „Krótka rozprawa" na tle swoich czasów. W-wa 1954 s. 194-195; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 309-310. — J. KRZYŻANOWSKI: Wstęp do: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. W-wa 1954 s. 25. — A. WAKAR: Kultura Warmii i Mazur w czasach Odrodzenia. *Kalendarz Mazur i Warmii na r. 1955*. W-wa 1954 s. 118 i in. — H. BARYCZ: U kolebki małopolskiego ruchu reformacyjnego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 17 i in. — W. KAMIŃSKI: Muzyka do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania*. T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 253. — Z. SKORUPSKA: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. Tamże s. 18-19. — L. SZCZUCKI: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1. — B. GOLKA, M. KAFEL, Z. KŁOS: Z dziejów drukarstwa polskiego. W-wa 1957. — S. ROSPOND: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15.

SĘDZIWÓJ MICHAŁ (1556 lub 1566–1646)

Inne formy nazwiska: SANDIVOGIUS; SENDIVOGIUS; SENDIVOG; SENDZIVOGIUS.

Pseud.: HELICANTHARUS BORENTIUS (BOREALIS); COSMOPOLITANUS (?); SENSOPHAX.

Anagramaty: Divi Leschii genus amo; Angelus doce mihi jus.

Pisarz-alchemik.

Ur. w 1556 lub 1566 w Sączu albo w okolicy, prawdopodobnie jako nieprawy syn Jakuba Sędzimira, dość majętnego szlachcica. Kształcił się zapewne w jakiejś szkole klasztornej w Krakowie; studia w Akademii nie znajdują potwierdzenia. Zainteresowania swe kierował ku naukom ścisłym: geometrii, astronomii i mechanice, a przede wszystkim ku alchemii. W pracach korzystał — prawdopodobnie już od 1575 — z wydatnej pomocy starosty krzepickiego, późniejszego marszałka koronnego, Mikołaja Wolskiego. Podczas pierwszej podróży zagranicznej, odbytej ok. 1590, przebywał najpierw w Niemczech, gdzie poznał słynnego alchemika angielskiego Aleksandra Setona, następnie w Czechach na dworze cesarza Rudolfa II. W latach 1597-1598 podróżował z polecenia cesarza na Wschód, przejeżdżając m. in. przez Grecję. Jakiś czas przebywał w Rzymie. Niewątpliwie w czasie krótkiego pobytu w Polsce ok. 1598 przedstawiony został przez Wolskiego Zygmuntowi III. Z dworem krakowskim związał się silniej ok. 1599 po opuszczeniu Czech na skutek długu pieniężnego i wynikłego stąd procesu. W 1600 posłował do Pragi w sprawach mołdawskich. W 1603 udał się do Drezna dla uwolnienia Setona — uwięzionego przez elektora saskiego Chrystiana II — i po krótkim pobycie na dworze księcia Fryderyka wirtemberskiego w Stuttgarcie wrócił do Polski. Prace alchemiczne przeprowadzał odtąd w laboratorium w Krzepicach (w Krakowskiem), korzystając nadal z pomocy Wolskiego oraz wojewody sandomierskiego Jerzego Mniszka. W 1616 udał się w kolejną podróż za granicę — do przebywającego w Marburgu chemika Jana Hartmanna. Przez okres kilku lat pełnił stałą służbę (od 1626 „konsyliarza" — tj. radcy) na dworze cesarza Ferdynanda II w Wiedniu, po czym osiadł we własnym majątku na granicy śląsko-polskiej — Krawarzu, gdzie zmarł w 1646 (wg Estr.) lub (wg innych) w 1636. Żonaty był od ok. 1590 z Weroniką Stieberin, a od 1604 z wdową po Setonie — Teresą Rokosz, od której przejął papiery po zmarłym mężu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Novum lumen chymicum. Praga 1604. (Jest znanych szesnaście wyd. przed 1682).

Przekł. pol.: całość: J. Jod-Jankowski pt. Nowe światło chymiczne. W-wa (1922); por. *Wiedza Filoz.* 1921 nr 1-3, 1922 nr 4; fragm. przedr. R. Bugaj: W poszukiwaniu kamienia filozoficznego. O Michale Sędziwoju, najsłynniejszym alchemiku polskim. W-wa 1957 s. 236 i in. — Rozprawka końcowa pt. Parabola albo zagadki filozoficzne. W: R. Bugaj, jw., s. 253-259.

Przekł. (m. in.): ang., franc., niem., ros.

Zapewne przeróbka czy też plagiat dziełka Aleksandra Setona.

2. De lapide philosophorum tractatus duodecim. B. m. 1604. Wyd. nast.: Frankfurt 1611; Argentorati 1613.

Przekł. niem. pt. Zwölf Bücher von dem Rechten wahren Philosophischen Steine. Frankfurt 1751.

Dzieło uważano za plagiat z A. Setona. Wg R. Bugaja poz. 1 i 2 są utworami identycznymi.

3. Dialogus Mercurii, Alchymistae et Naturae. Kolonia 1607, dr. S. Erstens. (Do 1644 jest znanych sześć wyd. osob. oraz przedruki).

Streszcz. i fragm. w przekł. pol. podaje R. Bugaj, jw. poz. 1, s. 260-265.

Przekł.: ang., franc., niem.

4. Tractatus de sulphure. Kolonia 1616 (wg R. Bugaja 1613), dr. J. Crithius. Wyd. nast.: Genewa 1673; Frankfurt 1678; Lipsk 1682 i przedruki.

Przekł. pol.: fragm. R. Bugaj, J. M. Ossoliński, E. Ostachowski. W: R. Bugaj: W poszukiwaniu..., jw. poz. 1, s. 266-268.

Przekł.: franc., niem.

Wydanie zbiorowe

F. Roth-Scholtz: Chymische Schriften. Norymberga 1718 (i in. wyd.).

Zob. też Utwory o autorstwie niepewnym poz. 3.

Listy i materiały

1. Listy w British Museum. Wiad. podaje S. Kot: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 94-95.

2. List dedykacyjny B. Paprockiego, dat. w Pradze 16 sierpnia 1599. Wyd. przy ks. 3 Ogrodu królewskiego, Praga 1599.

3. Dokument królewski, dat. 13 czerwca 1601, dot. poselstwa do Pragi w sprawach mołdawskich. Ogł.: A. Grabowski: Skarbniczka naszej archeologii. Lipsk 1854 s. 198; Wspominek o Sędziwoju. *Kur. Warsz.* 1859 nr 119.

Zob. też Utwory o autorstwie niepewnym poz. 3.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Zob. Twórczość poz. 1-2.

2. Tractatus de vero sale secreto philosophorum et de universali mundi spiritu. Cassellis 1651, dr. J. Gentschius.

3. Pięćdziesiąt pięć listów łac. (11 dat. w Brukseli 1646). Wyd. J. J. Magnet: Apographum epistolarum hactenus ineditarum M. Sendivogii. W: Bibliotheca chemica curiosa. T. 1-2. Genewa 1702; przedr. F. Roth-Scholtz, jw. Wyd. zbior.

Wg R. Bugaja pióra Sędziwoja.

Kilka listów w przekł. pol.: R. Bugaj, jw. Twórczość poz. 1, s. 279-286.

Dokładniejsze wiad. o przekł. utworów i listów na jęz. obce, wyd. zbior., listach i materiałach oraz utworach mylnie przypisywanych Sędziwojowi — podaje R. Bugaj, jw. Twórczość poz. 1

Zob. też: J. Trypućko: Polonica vetera Upsaliensia. Uppsala 1958.

OPRACOWANIA

Zarys monograficzny: R. Bugaj: W poszukiwaniu kamienia filozoficznego. O Michale Sędziwoju, najsłynniejszym alchemiku polskim. W-wa 1957. [Rec.: A. Czubryński. *Kwart. Historii Nauki i Techniki* 1958 nr 3; por. A. Czubryński. *Archives Internationales d'Histoire des Sciences* t. 11 (1958); W. Hubicki: Nieporozumienie. *Problemy* 1958 nr 7; K. Kapitańczyk. *Problemy* 1958 nr 2; E. O. *Kwart. Historii Nauki...*, jw. nr 4; W. Wawrzyczek. *Roczniki Chemii* 1959 z. 2; R. Bugaj: Jeszcze o „nieporozumieniu". *Problemy* 1959 nr 1].

J. M. Ossoliński: Sędziwój Michał. (Praca powst. ok. 1828, nie wyd. Rkps Ossol. nr 745/I, 936/I, 3155/II). — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 1. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Bakona metoda tłumaczenia natury, z dodaniem wiadomości o Sędziwoju, alchemiku polskim. Kr. 1834; wyd. 2 W-wa 1876. — J. B. Dziekoński: Krótki rys historii alchemii ułożony według Schmiedera. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 2. — J. Brincken: O życiu i pismach M. Sędziwoja. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 2. — K. Lach Szyrma: Urywek z dziejów alchemii w XVI wieku. *Czas Dod. Mies.* 1859 t. 16 s. 133.— A. Batowski: Michał Sędziwój alchemista, jego życie, przygody i pisma. (Praca powst. ok. 1860, nie wyd. Rkps Bibl. Baworowskich we Lw. nr 831 zaginął). —

W. Szymanowski: Michał Sędziwój. *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 137, 139-140. — B. Peška: Pražský měštan a polský alchymista M. Sendziwoj. *Světozor* 1872 nr 40-42. — H. O. Miltner: Przyczynki do życiorysu polskiego alchemika M. Sędziwoja. *Wiek* 1875 nr 19. — T. Żebrawski: Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań. Kr. 1873. — T. Żebrawski: Dodatki do Bibliografii... Kr. 1886. —
T. Estreicher: Z dziejów alchemii. *Przegl. Powsz.* 1927 t. 174 s. 178-183. — C. Lechicki: Marszałek Wolski i alchemik Sędziwój. *Prace historyczne ku uczczeniu 50-lecia Akad. Koła Hist.* Lw. 1929. — J. Dąbrowski, K. Piotrowicz: Polonica za granicą. Kraje naddunajskie. *Nauka Pol.* t. 13 (1930) s. 92. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 230; wyd. 2 W-wa 1939. — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932. — M. Centnerszwer: Coup d'oeil sur l'histoire de la chimie en Pologne. *Histoire sommaire des sciences en Pologne.* Kr. 1933 s. 46-47 i odb. — E. Ostachowski: Michał Sędziwój (1556-1636). Kartka z dziejów polskiej alchemii. *Arch. Hist. i Filoz. Medycyny* t. 14 (1934) i odb.; por. streszcz.: *Arch....*, jw. t. 13 (1933) s. 292. — S. Kot: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 94-95. —
A. Turek: Przybysze z Polski w Opawskiem, Karniowskiem i na morawskich enklawach w XVI i XVII wieku. *Sobótka* 1951. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 135; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — W. Hubicki: O polskich alchemikach. *Problemy* 1953 nr 3 s. 203. — E. Ostachowski: Michael Sendivogius the Polish Alchemist (1556-1636). *Archives Internationales d'Histoire des Sciences* (Paryż) 1954 nr 28/29. — M. Gadomska: Michał Sędziwój — najsławniejszy alchemik polski. *Życie Warszawy* 1956 nr 307. — M. Dobrowolski: Les Savants polonais et leur contribution à la science mondiale. W-wa 1960. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

Pełniejszą lit. przedmiotu (także zagraniczną) podają m. in.: J. Ferguson: Bibliotheca chemica. T. 2. Glasgow 1906 s. 369-370; R. Bugaj: W poszukiwaniu kamienia filozoficznego..., jw.

SIEMEK KASPER (zm. 1642)

Pisarz polityczny, pedagog.

Był wychowankiem Akademii Krakowskiej, profesorem matematyki i filozofii. Znał język grecki. Wychowywał Stanisława Tarnowskiego. Występował przeciw szkołom jezuickim. Piastował godność protonotariusza apostolskiego. Zabiegał o utworzenie urzędu państwowego, który by kierował oświeceniem narodowym. Zmarł w 1642. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Civis bonus. Kr. 1632, dr. M. Andrzejowczyk.
Przekł. pol. fragm.: E. Jędrkiewicz. Ogł. J. Skoczek: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157.

2. Lacon seu de Reipublicae recte instituendae arcanis dialogus. Kr. 1635, dr. M. Andrzejowczyk.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Siemek (Kasper). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — S. Tarnowski: Hist. lit. pol. T. 2. Kr. 1900 s. 134-139; wyd. 2 Kr. 1903 s. 147-152. — J. Lewicki: Geneza Komisji Edukacji Narodowej. *Przegl. Pedag.* (1923) z. 1 s. 270-271. — J. Królińska: Poglądy pedagogiczne w literaturze polskiej XVII w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 42. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. — Ł. Kurdybacha: Dzieje oświaty kościelnej do końca XVIII w. W-wa 1949 s. 172-173. — L. Winniczuk: K. Siemek, zapomniany pisarz postępowy XVII wieku. *Problemy* 1952 nr 7. — J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157, s. CXLI.

SIENNICKI LUDWIK (1677—ok. 1750)

Pamiętnikarz.

Ur. w 1677; syn Pawła, szlachcica herbu Bończa, i Konstancji Stankarówny z książąt mantuańskich. W okresie walk między Augustem II a Stanisławem Leszczyńskim przeszedł, pod wpływem swego brata Krzysztofa, do obozu Leszczyńskiego. Za to został mianowany regimentarzem dywizji białoruskiej. Po kapitulacji twierdzy bychowskiej w 1707 dostał się do niewoli moskiewskiej. Dwa lata był więziony w Moskwie, potem został zesłany do Tobolska, a stamtąd do Jakucka. W czasie zesłania przeszedł z kalwinizmu na katolicyzm. W 1722 na skutek interwencji wojewody mazowieckiego S. Chomętowskiego został uwolniony i powrócił do kraju. Okres swego pobytu na zesłaniu utrwalił w pamiętniku. Zmarł ok. 1750.

TWÓRCZOŚĆ

Dokument osobliwego miłosierdzia boskiego cudownie z kalwińskiej sekty pewnego sługę i chwalcę swego do Kościoła Chrystusowego pociągający, z wykładem niektórych kontrowersji zachodzących między nauką kościoła powszechnego katolickiego a podaniem wymyślonym rozumem ludzkim luterskiej, kalwińskiej, greckiej i innych w tej księdze wyrażonych i namienionych sekt; i z wspomnieniem o mniej znanych moskiewskiego państwa krainach w pogańskich błędach jeszcze zostających, dla duchownego pożytku ludzi w różnych sektach od jedności powszechnego kościoła odpadłych, częścią z uporu, częścią z niewiadomości żyjących, z druku pierwszy raz wychodzący. Wil. 1754.

OPRACOWANIA

J. Bartoszewicz: Kazimierz Krzysztof Siennicki. *Księga Świata* 1857 t. 2 s. 125-130. — F. M. S. (Sobieszczański): Sienicki (Kazimierz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — Z. Librowicz: Polacy w Syberii. Kr. 1884. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — Estr. XXVIII (1930), 33.

SIENNIK MARCIN (pierwsza połowa XVI w.—ok. 1588)

Inne formy nazwiska: Heuwrecher; Pelczman.

Tłumacz, botanik.

Ur. w pierwszej połowie XVI w. w rodzinie mieszczańskiej. Do szkół uczęszczał zapewne w Krakowie. Stopnia naukowego nie miał. W 1565 mieszkał na przedmieściu Krakowa — Garbary. Ok. 1568 pracował w kopalniach olkuskich. Zarabiał jako pełnomocnik różnych osób przed urzędami oraz jako tłumacz dzieł z łaciny i niemieckiego. W 1578 wybrany został ławnikiem Garbar. W 1583-1587 przebywał w więzieniu za długi. W 1588 procesował się z księgarzem krakowskim Stefanem Riche. Zmarł (wg Estr.) ok. 1588.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lekarstwa doświadczone... któremu są przydane lekarstwa końskie. (Kr.) 1564, dr. Łazarz Andrysowic. Przedr. A. Perenc: Pierwsze druki weterynaryjne w Polsce. Lubl. 1955 *Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska* 1954 Sectio DD Supplementum I.

2. Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie. Kr. 1568, dr. M. Szarffenberg. Fragm. przedmowy przedr. J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 2. Kr. 1819 s. 253-255. Całą przedmowę przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Podobizny rycin Herbarza podają: J. Muczkowski: Zbiór odcisków drzeworytowych... Kr. 1849; Katalog wystawy rękopisów i druków przyrodniczo-lekarskich XIII-XVI w. Kr. 1928.

Nowa redakcja dzieła H. Spiczyńskiego: O ziołach tutecznych i zamorskich... (Kr. 1542), które z kolei było przeróbką pracy S. Falimierza z 1534.

Przekłady

1. J. B. Bozoła: Koncilium trydentskiego nowo skończonego wyroki i ustawy. Kr. 1565. Przedm. przedr.: J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823

s. 136; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857 s. 282-283.

2. Historia o Meluzynie. Kr. 1569. Egz. nieznane. Wyd. późniejsze pt. Historia wdzięczna o szlachetnej i pięknej Meluzynie. Kr. 1671. Wyd. nast.: Kr. 1763; Kr. 1768; Lw. 1769; b. m. 1787 i in. (Przekł. z niem.).

3. T. Grazer: Judicium albo rozsądek doskonały z gwiazdarskiej nauki. Kr. 1572. (Przekł. z niem.).
Unikat Bibl. w Uppsali.

4. (Libri de aedificiis e germanico in polonicum). (Przekł. z niem., powst. ok. 1575. Zaginiony. Wiad. podaje: A. Grabowski: Skarbniczka naszej archeologii. Lipsk 1854 s. 198).

Utwory o autorstwie niepewnym

Zob.: Rej Mikołaj, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 7.
Zob. też t. 1: Powieściowe utwory poz. 11, 13.
Materiały dot. autora „Herbarza" lub jakiegoś innego Marcina Siennika zob. A. Grabowski: Skarbniczka..., jw. Przekłady poz. 4. s. 60.

OPRACOWANIA

J. C. Arnold: De monumentis historiae naturalis polonae litterariis usque ad finem saeculi XVI editis. W-wa 1818 s. 53-58. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 135-136, 175-176. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839. — A. Waga: Postrzeżenie bibliograficzne. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 364-372. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852. — H. Łabęcki: Słów kilka o starożytnej odbudowie kopalń olkuskich i machinach w tychże... *Bibl. Warsz.* 1858 t. 1 s. 26-27. — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — J. Rostafiński: Porównanie zielników Falimierza, Spiczyńskiego i Siennika. *Pam. AU Wydz. Mat.-Przyr.* t. 14 (1888) i odb. — J. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. Tamże i odb. — A. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 2. — A. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) i odb. s. 35-36. — F. Giedroyć: Źródła... *Pam. Tow. Lek. Warsz.* 1907 s. 415-416 i odb. W-wa 1908. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. —

A. Bednarski: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 26. — A. W. Jakubski: Czerwiec polski. T. 1. W-wa 1934. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — A. Perenc: Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Tor. 1936. — Z. Maślankiewiczowa: Biologowie polscy. Lw. 1938. [Rec.: W. B. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 280)]. — J. Muszyński: Ziołopisarze i botanicy polscy 16 w. W-wa 1939. —

B. Górnicki: Zarys piśmiennictwa pediatrycznego do roku 1600. *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 18 (1939/1947). — G. Brzęk: Historia zoologii w Polsce do roku 1918. Lubl. 1947. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 143. — Z. Stopa-Rybianka: Zarys historii zielarstwa polskiego. *Przegl. Zielarski* 1950 nr 1/3. — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 407; toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też: J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 292, 309; por. toż osob. (wersja skrócona): W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: B. Hryniewiecki: W sprawie botaniki doby Odrodzenia. *Materiały Dyskusyjne...*, jw. s. 318, 319-320]. — M. Chmielińska: Polska bibliografia zielarstwa za okres od początku XVI wieku do roku 1940. W-wa 1954. — A. Perenc: Pierwsze druki weterynaryjne w Polsce. Lubl. 1955 *Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska* 1954 Sectio DD Supplementum I. — E. Balcerzowa: „Czarne jagody", „borówki" i ich synonimy. *Język Pol.* 1960 z. 4 s. 285-286 i in. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

SIERAKOWSKI JAN (1498–1589)

Mowca, prawnik.

Ur. w 1498; syn Wacława, chorążego brzeskokujawskiego. Na sejmie 1548 występował przeciwko małżeństwu Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną. Od 1563 do 1566 był kasztelanem kaliskim, a następnie wojewodą łęczyckim. Zmarł w 1589. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Posłów ziemskich ze wszystkiej Korony pierwsze witanie Króla J. M. Zygmunta Augusta na sejmie piotrkowskim A. D. 1548. Wyd.: *Pam. Sandomierski* t. 2 (1830) s. 171-186; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857; A. Małecki: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860; J. Szujski: Diariusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 1 (1872) s. 161 nn. (tekst poprawny). (W skrócie przytoczył tę mowę S. Orzechowski: Annales..., zob. ORZECHOWSKI Stanisław, Twórczość poz. 16).

2. Compendium statutorum. Powst. 1554. Wyd. B. Ulanowski, S. Kutrzeba: Układ prawa polskiego z r. 1554. Kr. 1897-1926 *Arch. Komisji Prawniczej PAU* t. 6.

Listy

Od Stefana Batorego, dat. w Warszawie 6 sierpnia 1576. Wyd. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyjaryjusze, relacyje, listy i akta z lat 1576-1586. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Deliberacje o królu, panach, radzie i urzędnikach, sejmie i bezkrólewiu. Powst. ok. 1569. Wyd. B. Ulanowski, S. Kutrzeba: Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stulecia. Kr. 1921 *BPP* nr 76.

2. De interregno. Powst. 1587. Wyd. B. Ulanowski, S. Kutrzeba, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Sierakowski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — M. DZIEDUSZYCKI: Żywot Wacława Hieronima Sierakowskiego. Kr. 1868. — M. BOBRZYŃSKI: O nieznanym układzie prawa polskiego przez J. Sierakowskiego z r. 1554. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 6 (1877) i odb. — T. ŻYCHLIŃSKI: Złota księga szlachty polskiej. R. 1. Poz. 1879 s. 276-277. — S. KUTRZEBA: Wstęp do wyd.: Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stulecia. Kr. 1921 *BPP* nr 76. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Książka* 1922 nr 4; A. BRÜCKNER. *Kwart. Hist.* 1922 s. 123]. — S. KUTRZEBA: J. Sierakowskiego układ systematyczny prawa polskiego z r. 1554. Wstęp do wyd.: Compendium statutorum. Kr. 1897-1926 *Arch. Komisji Prawniczej PAU* t. 6. — S. KUTRZEBA: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 225.

ze SKARBIMIERZA STANISŁAW (zm. 1431)

Inne formy nazwiska: STANISLAUS DE SCARBIMIRIA; STANISLAUS SCARBIMIRIENSIS; STANISŁAW ZE SKALMIERZA.

Mowca, kaznodzieja, prawnik.

Pochodził zapewne z rodziny mieszczańskiej ze Skarbimierza vel Skalmierza (dziś: Skalbmierza). Podobno na koszt królowej Jadwigi kształcił się na uniwersytecie w Pradze, gdzie w 1382 uzyskał bakalaureat nauk wyzwolonych, w 1385 — mistrzostwo, po czym w 1389 rozpoczął studia na wydziale prawnym i został kolejno w 1391 bakałarzem, a w 1396 — doktorem praw. W okresie studiów praskich otrzymał kanonię przemyską i skalmierską oraz rektorat kościoła Św. Piotra w Skarbimierzu. Podobno studiował teologię w Paryżu. W 1400 powołano go na pierwszego rektora odnowionej Akademii Krakowskiej; godność tę piastował powtórnie w 1413. Wykładał prawo kanoniczne. W 1420 wszedł do kapituły krakowskiej. W 1423 stał na czele pełnomocników polskich w procesie z Krzyżakami. W 1431 należał do przedstawicieli Akademii w polemice z husytami czeskimi na Wawelu. Zasłynął jako mowca i kaznodzieja. Zmarł w 1431.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kazania i mowy (teologiczne, okolicznościowe, uniwersyteckie, polityczno-moralne); w liczbie ponad pięciuset. Powst. w 1392-1415. Rkpsy (wczesne kopie): Bibl. Jagiel. nr 190-194, 723, 1627, 1629, 2091, 2400, 2416, 2509, 2724; Ossol. nr 818/I, 2011/II, 2081; Bibl. Uniw. Wr. sygn. I. Qu. nr 94, I.F. 750. Pojedyncze kazania i mowy wyd.:

Kazanie na pogrzebie królowej Jadwigi, 1399 (wygłoszone w języku polskim, zachowane w wersji łac.). W przekł. pol. ogł. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 5. Kr. 1843 s. 47-52. Fragm. przedr. J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Dod. do cz. 2. Kr. 1897.

Mowa na otwarcie odnowionej Akademii Krakowskiej (przypuszczalnie wygłoszona 26 lipca 1400). W przekł. pol. ogł. M. Wiszniewski, jw. t. 4. Kr. 1842 s. 244-252.

De bellis iustis. Tekst łac. oprac. L. Ehrlich i Z. Budkowa, wyd. kryt. L. Ehrlich: Polski wykład prawa wojny XV wieku. W-wa 1955 (z fotografią całości tekstu w rkpsie Ossol. nr 818/I).

Przekł. pol. ogł. L. Ehrlich, przy wyd. jw.

Kazanie o charakterze traktatu naukowego z dziedziny prawa międzynarodowego, odznaczające się postępowym stosunkiem do problemu wojen.

2. Determinatio... contra sectatores Wiklef et Johannis Hus, per s. Constanciense Concilium generale condempnatos. (Traktat antyhusycki). Rkps Bibl. Jagiel. nr 1484.

L i s t y

Od prowincjała saskiego franciszkanów Hermana. Rkps Bibl. Raczyńskich nr 1358.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 4. Kr. 1842 s. 244-252; t. 5. Kr. 1843 s. 43-47. — F. M. S. (Sobieszczański): Skarbimierza (Stanisław ze). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917. — J. Fijałek: Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego... *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — K. Kolbuszewski: Ruchy husyckie w Polsce i wpływ ich na piśmiennictwo. *Ref. w Pol.* 1921 i odb. — S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1931 s. 3 i odb. — A. Romer: O beatyfikację królowej Jadwigi. *Prąd* 1933, luty. — S. Frycz: Z naszej dydaktyczno-pedagogicznej przeszłości. Akademia Krakowska jako „tron Boga", a jej profesorowie jako „zwierzęta apokaliptyczne". *Przeszłość* 1934 nr 2. — A. Birkenmajer: Sprawa magistra Henryka Czecha. *Collectanea Theologica* 1936 s. 210 i in. — J. Płokarz: Polscy szermierze pokoju w XVI wieku. Umiarkowani pacyfiści średniowieczni. *Droga* 1937 nr 4. — S. Zajączkowski: Studia nad procesami Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1420-1423. *Ateneum Wil.* 1937. —

M. Hornowska i H. Zdzitowiecka-Jasieńska: Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej. W-wa 1947. — L. Ehrlich i J. S. Langrod: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 6-7. — Z. Budkowa: Najdawniejsze krakowskie mowy uniwersyteckie. *Spr. PAU* 1951 nr 6. — L. Ehrlich: Studia nad genealogią nauki prawa narodów. Cz. I. *Spr. PAU* 1951 nr 8. — Z. Budkowa: Sermones Sapientiales Stanisława ze Skalmierza. *Spr. PAU* 1952 nr 6. Kr. 1954. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 266]. —

K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 284; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — L. Ehrlich: Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza. W-wa 1954. [Rec.: S. Z. *Dziś i Jutro* 1954 nr 45; K. Grzybowski. *Państwo i Prawo* 1955 z. 11; J. Mikulka. *Slavia* 1955 z. 2/3; W. Sobociński. *Czasop. Prawno-Hist.* 1955 z. 2; K. Tymieniecki. *Roczniki Hist.* t. 22 (1955/1956)]. — H. Barycz: Związki intelektualne Pomorza z Uniwersytetem Krakowskim w XIV-XVII w. *Przegl. Zach.* 1955 nr 1/2 s. 238. — Z. Budkowa: Rękopisy kazania De bellis iustis. W: L. Ehrlich: Polski wykład..., zob. niżej; por. *Spr. PAU* 1949 nr 2. [Rec. streszcz.: C. Hernas. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 666-667; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty.* Wr. 1952].— L. Ehrlich: Modrzewskiego księga „O wojnie" w skali nauki światowej. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956). — L. Ehrlich: Polski wykład prawa wojny XV wieku. W-wa 1955; por. *Spr. PAU* 1949 nr 2. [Rec. streszcz.: C. Hernas, jw.; całości: S. Harrison Thomson.

Journal of Central European Affairs t. 15 (1955) nr 1; K. Tymieniecki. *Roczniki Hist.* t. 22 (1955/1956); A. Gieysztor. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 306]. — J. Bardach: Historia państwa i prawa Polski do połowy XV wieku. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 1.

SKARGA PIOTR (1536–1612)

Inna forma nazwiska: Powęski (mylnie: Pawęski).

Teolog, kaznodzieja i polemista katolicki.

Ur. w lutym 1536 w Grójcu, niedaleko Warszawy. Był synem Michała, szlachcica-prawnika, i Anny ze Świętkowskich. Pierwsze nauki pobierał w mieście rodzinnym. Jako szesnastoletni młodzieniec zapisał się w półroczu letnim 1552 w poczet uczniów Akademii Krakowskiej. Po dwóch latach otrzymał bakalaureat sztuk wyzwolonych. W czerwcu 1555 opuścił uniwersytet i przez następne dwa lata był rektorem szkoły w Warszawie. W październiku 1557 wstąpił na dwór Andrzeja Tęczyńskiego, kasztelana krakowskiego. Jako wychowawca syna jego Jana udał się z nim do Wiednia. W 1564 przyjął święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa lwowskiego Pawła Tarły. W tymże roku został kanonikiem katedralnym we Lwowie i rozpoczął swą działalność kaznodziejską. W 1567 przebywał na dworze Jana Krzysztofa Tarnowskiego, kasztelana wojnickiego. W październiku 1568 wyruszył do Rzymu. Przybył tam z początkiem roku następnego i wstąpił do zakonu jezuitów. Po dwóch latach studiów rzymskich wrócił do kraju i tu kolejno pracował w Pułtusku, Jarosławiu, Poznaniu i Lwowie. Był też w Warszawie, wreszcie w 1574 wysłany został do Wilna. Piastując urząd rektora tamtejszego kolegium jezuickiego, a od 1579 rektora nowo założonej akademii jezuickiej, walczył usilnie z innowierstwem. Na polecenie króla założył kolegia jezuickie w Połocku, Rydze i Dorpacie. W 1584 został powołany do Krakowa na stanowisko superiora domu Św. Barbary. Pracując charytatywnie zorganizował Bractwo Miłosierdzia i Bractwo Św. Łazarza, założył Bank Pobożny i Skrzynkę Św. Mikołaja. W styczniu 1588 został kaznodzieją nadwornym Zygmunta III i pełnił ten urząd przez dwadzieścia cztery lata. W 1606 przyczynił się do udaremnienia edyktu tolerancyjnego dla różnowierców, a przez to pośrednio do wybuchu rokoszu Zebrzydowskiego, do którego w czasie rokoszu posłował od króla. Na początku 1612 opuścił dwór królewski i przeniósł się do Krakowa. Zmarł tamże 27 września 1612; pochowany w kościele Św. Piotra.

TWÓRCZOŚĆ

1. O jedności Kościoła Bożego pod jednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu. Powst. 1574. Wyd. Wil. 1577, Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast.: zmienione pt. O rządzie i jedności Kościoła Bożego... Kr. 1590; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738. Wyd. 1577 z uzup. wg wyd. 1590 przedr. w: Pamiatniki polemiczeskoj litieratury. T. 2. Petersb. 1882 *Russkaja istoriczeskaja bibliotieka* t. 7 col. 486; toż wyd. osob. Kr. 1885.

2. Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Zwinglianam, ad Andream Volanum. Wil. 1576, Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast. w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738; wyd. osob. Braniewo 1707.

3. Żywoty świętych. Wil. 1579, Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast. zmienione (także wybory): Kr. 1585; Kr. 1592-1593; Kr. 1598; Kr. 1601; Kr. 1603; Kr. 1610; Kr. 1612-1613 (wyd. niepewne; Estr. podaje za A. Jocherem i M. Dzieduszyckim; K. Otwinowski przeczy); Kr. 1615; Kr. 1619; Kr. 1626 (zawiera także: Kazanie X. Fabiana Birkowskiego na pogrzebie Skargi 1612 r.); Kr. 1644; Poz. 1700-1702; Wil. 1747-1748; Wil. 1780; Połock 1819-1820 (ed. nie ukończona); W-wa 1836; Wiedeń 1842-1846 (nakład 50 tys. egz.); Piekary Śląskie 1851; Lw. 1851 (ed. nie ukończona); wyd. K. J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 9-10; b. m. r.; W-wa 1857; Wiedeń 1859-1860; Petersb. 1862; Wiedeń 1863 (ed. nie ukończona); Poz. 1866; W-wa 1879-1880; Kr. 1881-1882; Lw. 1883(4); Chełmno 1886; Łódź 1900

(ed. nie ukończona); Kr. 1912; Kr. 1933-1936.

Przekł. czeski: S. Bodlička Scipion pt. Životy svatých. (Przełożone w Pradze 1640). Rkps Bibl. Uniw. w Pradze. Wiad. podał J. Bečka: Polské písemnictví ve světle českých překladů. *Česko-polský sborník vědeckých prací*. T. 2. Praga 1955 s. 168.

Istniał też, jak się zdaje, przekł. ros., prawdopodobnie rękopiśmienny.

4. Siedm filarów, na których stoi katolicka nauka o Przenajświętszym Sakramencie Ołtarza. (Wil.) 1582, Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast.: Kr. 1610.

Wymierzone przeciwko A. Wolanowi. Wymieniana przez poszczególnych badaczy edycja łac. tego dzieła prawdopodobnie nie istniała.

5. Bractwo Miłosierdzia. Kr. 1588 (dr. A. Piotrkowczyk). Wyd. nast.: Kr. 1598; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; W-wa 1628; Kr. 1653; w tomie: Kazania przygodne. Wil. 1738, jw.; pt. Cnota miłosierdzia. Poz. 1741; W-wa 1763; Kr. 1819; W-wa 1926.

6. Upominanie do ewanielików. Kr. 1592, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Poz. 1592; Kr. 1600; Kr. 1610; Kr. 1691; Wil. 1738.

7. Proces konfederaciej. B. m. 1595, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: pt. Proces na konfoederacją z poprawą i odprawą przeciwnika. B. m. 1596; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738.

Przeciwko konfederacji warszawskiej 1573, por. poz. 22.

8. Kazania na niedziele i święta całego roku. Kr. 1595, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: pt. Kazania na niedziele i święta całego roku... z przydaniem kilku kazań sejmowych i kazania na pogrzebie Królowej J. M. starej. Kr. 1597, dr. A. Piotrkowczyk (tu po raz pierwszy Kazania sejmowe, zob. poz. 9); Kr. 1602; ... Przyłączone są do nich kazania o siedmi sakramentach. Kr. 1609; ... Przydane są do nich kazania o siedmi sakramentach. Kr. 1618; Pińsk 1734; Pińsk 1735 (wyd. okładkowe ed. 1734); W-wa 1738 (wyd. okładkowe ed. 1734); pt. Kazania odświętne... T. 1-3. Sandomierz 1790-1792; pt. Kazania na niedziele całego roku. T. 1-3. Sandomierz 1792 (wraz z poprzednim tworzy całość Kazań na niedziele i święta); T. 1-6. Wil. 1793; wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1843; Lw. 1883-1884; Lw. 1898; Kr. (1938) (jako Dzieła polskie. Cz. 2).

Przekł. czeski: F. Klima pt. Kázání na svátky svatých Božích. Brno 1822; Brno 1882; Brno 1884.

Przekł. niem. wyboru kazań wyd. A. Swientek pt. Sonn-Festtags- und Gelegenheits-Predigten. Wr. 1871.

9. Kazania sejmowe. Wyd. w tomie: Kazania na niedziele i święta. Kr. 1597, zob. poz. 8. Wyd. nast.: w tomie: Kazania o siedmi sakramentach. Kr. 1600, zob. poz. 11; toż Kr. 1618; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25 (bez kazania O monarchii); toż Wil. 1738; pt. Kazania sejmowe... w obecności Zygmunta III miane. Podług edycyj w Krakowie roku 1600 przedrukowane. W-wa 1792 (Druk. Pijarów; jest to pierwsze osobne, a piąte z kolei wyd. Kazań sejmowych); Kr. 1831; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1857; Poz. 1869; Tarnów 1880; W-wa 1900; oprac. M. Janik. Brody 1903 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 16; toż wyd. 2 Brody 1904; oprac. I. Chrzanowski. W-wa 1903 *Bibl. Dzieł Chrześcijańskich* z. 36; toż wyd. 2 W-wa 1912; W-wa 1904; W-wa 1907; W-wa 1907; Złoczów (1920) *Bibl. Powsz.* nr 1001/1006; oprac. S. Kot. Kr. 1925 *BN* I, 70; W-wa 1925 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 52; fragm. kazania wtórego i ósmego przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; Kr. 1947 *Bibl. Arcydzieł Lit. Pol.* 2; Wtóre kazanie sejmowe. (Szkocja 1945-1948) *Wydawnictwo Lit. Oddziału Opieki nad Żołnierzem Dowództwa I Korpusu* nr 70.

Przekł. franc.: A. Berga pt. Les Sermons politiques. Paryż 1916.

Przekł. niem. trzeciego kazania: R. Loewenfeld pt. Peter Skarga's dritte Reichstagspredigt. W dziele K. Albertiego: Die Schule des Redners. Lipsk 1890 s. 170-186.

10. Synod brzeski. Kr. 1597, dr. A. Piotrkowczyk (dwa odbicia). Wyd. nast.: w tomie: Kazania o siedmi sakramentach. Kr. 1600, zob. poz. 11; toż Kr. 1618; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738; Poz. 1874; wyd. P. Hiltebrandt. *Russkaja istoriczeskaja bibliotieka* t. 7 (1882); Kr. 1885; *Russkaja istoriczeskaja bibliotieka* t. 19 (1903) (razem z przekł. na jęz. białoruski).

Przekł. białoruski pt. Opisanie i oborona sobora ruskogo berestejskogo. Wil. 1597. (Przełożył najprawdopodobniej H. Pociej); wyd. nast. jw.

11. Kazania o siedmi sakramentach. Kr. 1600, dr. A. Piotrkowczyk (z poz. 9, 10). Wyd. nast.: Kr. 1609; Kr. 1618 (z poz. 9); Wil. 1737; Kr. 1833; Kr. 1871; Kr. 1891; Kr. 1900.

12. Dziękowanie kościelne za zwycięstwo multańskie. B. m. 1600. Wyd. nast.: Kr. 1605 (razem z poz. 16 i odb.); w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738.

Przekł. łac. pt. Gratiae Deo actae ab ecclesia pro victoria ex Michaele Multano parta. Kr. 1601 (dwa odbicia).

13. Wsiadane na wojnę. Kazanie, gdy niezwyciężony i Bogu miły krol polski i szwedzki, Zygmunt III... na konia swego do Inflant z wojskiem wsiadać miał, czynione od X. Piotra Skargi Societatis Jesu, kaznodzieje tegoż Króla I. M. w Wilnie... Roku Pańskiego 1601. Kr. 1602, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738.

14. Roczne dzieje kościelne... wybrane z rocznych dziejów Cesara Baroniusza, kardynała... nazwanych Annales Ecclesiastici. Kr. 1603. Wyd. nast.: Kr. 1607. Fragm. pt. Pierwsze 354 lata historyi kościoła świętego wyjęte z „Rocznych dziejów kościelnych" zebr. przez P. Skargę. Poz. 1889.

Przeróbka pierwszych 10 tomów C. Baroniusza; ostatnie dwa dodał Skarga do wyd. 1607.
Przekł. ros. bezimienny pt. Diejanija cerkownyja i graždanskija... Soczynienija Baronija. Cz. 1-2. Powst. 1678. Wyd. Moskwa 1719.

15. Zawstydzenie arianów. Kr. 1604, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1608; Kr. 1610; Wil. 1738.

16. Pokłon Panu Bogu Zastępow za zwycięstwo inflantskie nad Carolusem, książęciem sudermańskim. Kr. 1605, dr. A. Piotrkowczyk (razem z poz. 12). Wyd. nast.: Wil. 1605; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738.

17. Na artykuł o jezuitach Zjazdu sędomierskiego... odpowiedź. Kr. 1606, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Wil. b. r. (1606); Kr. 1606; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738; w książce: Obrona jezuitów. W-wa 1814; z uwzględnieniem wersji 1 i 3 wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608. T. 3. Kr. 1918.

18. Żołnierskie nabożeństwo. Kr. 1606, dr. wdowa po J. Siebeneicherze. Wyd. nast.: w tomie Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; Kr. 1618; pt. Żołnierz chrześcijański. Poz. 1677; Oliwa 1688; Wil. 1738; Wil. 1748; Wil. 1759; pt. Żołnierskie nauki i nabożeństwo. Łowicz 1763; pt. Żołnierz chrześcijański. Sandomierz 1789.

Przekł. czeski pt. Pobožný soldát. Praga 1634.

19. Wsiadanie na rokosz P. Uporskiego, któremu odradza P. Rozumowski... złożone 20 Aprilis a. 1607. Z rkpsu wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego. T. 2. Kr. 1918.

20. Otóż tobie rokosz. Powst. 1606. Wyd. J. Czubek, jw. poz. 19.

21. Proba Zakonu Societatis Jesu. Kr. 1607, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738; w książce: Obrona jezuitów. W-wa 1814.

22. Discurs na Confoederacją. Kr. 1607 (dwa wyd.; wyd. z 1572 nie istnieje). Wyd. nast.: Kr. 1615; w tomie: Kazania przygodne. Kr. 1610, zob. poz. 25; toż Wil. 1738; wyd. J. J. Załuski: Dwa miecze katolickiej... odsieczy. W-wa 1731.

Przeróbka „Procesu konfederacjej..." skierowana przeciw konfederacji warszawskiej 1573, por. poz. 7. J. Wielewicki odmawia bezpośredniego autorstwa Skardze.

23. Wtore zawstydzenie arianow, przeciw... Jaroszowi Moskorzewskiemu z Moskorzowa. Kr. 1608, dr. A. Piotrkowczyk.

24. Areopagus. To jest wykład słow ś. Pawła Apostoła... (Wygłoszony jako kazania w Kr. w 1608). Wyd. Kr. 1609, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Połock 1803; Kr. 1841.

25. Kazania przygodne. Kr. 1610, dr. A. Piotrkowczyk (razem z poz. 1, 2, 5, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 22). Wyd. nast.: Wil. 1738 (razem jw.)

26. Wzywanie do pokuty obywatelow Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego. Kr. 1610, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: pt. Skarga wzbudzony, wzywający do pokuty. Wil. (1618); toż Kr. 1620; W-wa 1688; Wil. 1715; Wil. 1793; Kr. 1832; Lipsk 1843; Kr. 1857; Paryż 1866; Lw. 1878; W-wa 1900; W-wa 1924.

27. Na threny i lament Theophila Orthologa. Kr. 1610, dr. A. Piotrkowczyk.

Odpowiedź na M. Smotryckiego: Threnos to jest lament. Wil. 1610.

28. Wzywanie do jednej zbawiennej wiary. Wil. 1611, dr. J. Karcan. Wyd. nast. Kr. 1835.

29. Na moskiewskie zwycięstwo kazanie... czynione w Wilnie... 1611. Kr. 1611, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. Kr. 1835.

Wg F. Birkowskiego Skarga umarł kończąc pisanie traktatu „O cnotach chrześcijańskich".

Wydania zbiorowe

1. Kazania przygodne i pisma różne. T. 1-5. Połock 1808-1809.

2. Kazania sejmowe i różnej materyi mowy. Poszyty 1-10. Kr. 1831-1841.

3. Pisma wszystkie. T. 1-4. W-wa 1923-1926.

4. Dzieła polskie. Cz. 2. Kr. (1938).

Wyszła tylko cz. 2, zawartość zob. Twórczość poz. 8.

Zob. też: Twórczość poz. 25; CHMIELOWSKI Benedykt, Twórczość poz. 10.

Listy i materiały

1. Listy i in. pisma z 1566-1610, m. in. do i od Stefana Batorego, A. Bolognettiego, F. Borgiasza, A. Caligariego, S. Hozjusza, S. Karnkowskiego, M. Kromera, M. Laterny, E. Mercuriano, Jana de Polanco, A. Possewina, M. K. Radziwiłła, H. Rozrażewskiego, J. Zamoyskiego, z autografów wyd. J. Sygański. Kr. 1912. Pojedyncze listy polskie z red. J. Sygańskiego ogł. pt. Z nieznanych listów Skargi. *Przegl. Powsz.* 1912 t. 1.

2. Do Anny Tomaszewiczowej, dat. 1566. Wyd. W. Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII w. Lw. 1892.

3. Do M. Kromera, dat. z Krakowa 15 listopada 1568, z Rzymu 26 lutego 1569. Z rkpsu Bibl. Jagiel. ogł. A. Suszko: Epizod z żytia Petra Skargi. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1904 t. 55 (z podobizną autografu).

4. Do J. Chodkiewicza, dat. w Wilnie 14 lipca 1576. Ogł. K. Tyszkowski: Skarga a Chodkiewicze. Przyczynek biograficzny. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26).

5. Do M. Kromera, dat. z Rygi 21 maja 1582; do Jana Stefanowskiego, dat. z Rygi 3 lipca 1582. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

6. Do kardynała Jerzego Radziwiłła, dat. z Krakowa 13 stycznia 1588; do Jana Zamoyskiego, dat. z Krakowa z 1604; do Karola Chodkiewicza, dat. z Wilna 20 października 1609, z 1609. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 181-185.

7. Do Mikołaja Krzysztofa ks. Radziwiłła, dat. 1600. Ze zbiorów W. Korotyńskiego ogł. *Kur. Warsz.* 1902 nr 303.

8. List kardynała Cezarego Baroniusza do Skargi, dat. 4 września 1603. Ogł. *Roczne dzieje kościelne.* Kr. 1607.

Utwór o autorstwie niepewnym

Messiasz nowych arianow wedle Alkoranu tureckiego. Kr. 1612, dr. A. Piotrkowczyk.

Wyd. pod imieniem Skargi, jest, jak się zdaje, nie jego utworem, lecz prawdopodobnie Marcina Łaszcza (zob.).

Bibliografię podaje K. Otwinowski: Dzieła X. Piotra Skargi T. J. Spis bibliograficzny. Kr. 1916.

OPRACOWANIA

Monografie i szkice monograficzne: M. J. A. RYCHCICKI (M. DZIEDUSZYCKI): Piotr Skarga i jego wiek. T. 1-2. Kr. 1850-1851; wyd. 2 Kr. 1868-1869. — L. W. JANOWSKI: Politiczeskaja diejatielnost' Pietra Skargi. *Uniwiersitietskija izwiestija* (Kijów) 1905 nr 7, 10; 1906 nr 5, 11, 12; wyd. osob. Kijów 1907. [Rec.: *Dzien. Pol.* 1907 nr 402; T. GRABOWSKI. *Przegl. Pol.* 1907 nr 7; A. SUSZKO. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1907 t. 80; T. S. GRABOWSKI: Dzieło rosyjskie o ks. P. Skardze. Kr. 1913]. — J. TRETIAK: P. Skarga w dziejach i literaturze unii brzeskiej. Kr. 1912. — K. WOJCIECHOWSKI: Piotr Skarga. Lw. 1912. — T. GRABOWSKI: P. Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 12 (1913)]. — A. BERGA: Un Prédicateur de la Cour de la Pologne sous Sigismond III, Pierre Skarga. (1536-1612). Étude sur la Pologne du XVI-e siècle et le protestantisme polonais. Paryż 1916. [Rec.: M. PACIORKIEWICZ: Dzieło Francuza o Skardze. *Przegl. Powsz.* 1920 t. 147]. — S. WINDAKIEWICZ: Piotr Skarga. Kr. 1925. [Rec.: Z. CIECHANOWSKA. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170; F. BIELAK: Nowe dzieła o Skardze. *Skargowskie pokłosie. Na 400-letnią rocznicę urodzin ks. P. Skargi T. J. 1536-1612-1936.* Zebrał T. Bzowski. Chyrów 1936].

J. WIELEWICKI: Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis. (Powst. XVII w.). T. 3 (1609-1619). Wyd. W. Chotkowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 14 (1889). — A. OSIŃSKI: O życiu i pismach ks. P. Skargi. Krzemieniec 1812. — E. SŁOWACKI: Dzieła. T. 3. Wil. 1826 s. 109-126. — K. BRODZIŃSKI: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd. w: Pisma. T. 3. Poz. 1872 s. 438-454. — A. MICKIEWICZ: Kurs pierwszoletni (1840-1) literatury słowiańskiej. Paryż 1843 (wykład 40) i wyd. nast. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 661-707. — J. MAJORKIEWICZ: Słówko o ks. P. Skardze. W: Pisma pomniejsze. T. 1. W-wa 1852. — J. M. OSSOLIŃSKI: P. Skarga. *Gaz. Lw.* 1853 nr 30-37 Dod. — L. WASIUTYŃSKI: Zapis ks. P. Skargi dla ubogich szpitala w Grójcu. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 3. — K. MECHERZYŃSKI: O powołaniu i pracach kaznodziejskich Skargi. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3. — K. MECHERZYŃSKI: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 179-301; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — A. SOZAŃSKI: Kuczborski i Skar-

ga rozpatrywani pod względem języka. Wiedeń 1859. — K. Bartoszewicz: Żywot ks. P. Skargi. Przy wyd.: Żywoty świętych. Petersb. 1862. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Skarga (Piotr). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — K. Hoffman: Historia reform politycznych w dawnej Polsce. Lipsk 1867 s. 112-116. — M. Bobrzyński: Kazania sejmowe Skargi. Kr. 1876; toż w książce: Szkice i studia historyczne. T. 2. Kr. 1922. — I. Polkowski: Żywot X. P. Skargi. Kr. 1884. — S. Witwicki: O kazaniach P. Skargi. W książce: Wieczory pielgrzyma. Rozmaitości moralne, literackie i polityczne. T. 1. Lw. 1885. — S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI stulecia. T. 2. Kr. 1886. — A. Czuczyński: Pochodzenie i rodzina ks. P. Skargi Powęskiego. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 2. i odb. — W. Rolny: Epizod z życia ks. P. Skargi. *Kwart. Hist.* 1893. — A. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896. — B. Szulc: Słowo o genezie i chronologii Kazań sejmowych Skargi. *Przegl. Powsz.* 1898 t. 1. — J. Sas: Jeszcze o kazaniach sejmowych Skargi. Tamże. — J. Pawelski: Domniemane wiersze Skargi. *Przegl. Powsz.* 1898 t. 2; toż *Ziarno* 1899 nr 3. —

A. Jougan: Ks. P. Skarga. *Gaz. Kościelna* 1901 nr 20-24. — A. Jougan: Tło homilijne w kazaniach Skargi. *Homilie Pol.* i odb. Lw. 1901. — Polak: Ks. P. Skarga, prorok narodu polskiego. *Piast* 1901 nr 35-37 (dod. do: *Dzien. Kujawski*). — W. Sobieski: Rola jezuitów w dziejach Rzptej polskiej. *Ateneum* 1901 t. 2.— J. Zahorski: Wyobraźnia P. Skargi. Tamże. — F. Bostel: Kanonikat P. Skargi. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — H. J. G. (Gajkowski): Skarga Piotr. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 25 (1902). — W. Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za rządów Zygmunta III. W-wa 1902. — I. Chrzanowski: Wstęp do wyd.: Kazania sejmowe. W-wa 1903 *Bibl. Dzieł Chrześcijańskich* z. 36; uzupełnienia w wyd. 2 W-wa 1912. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 3 (1904); A. Brückner. *Tyg. Ilustr.* 1904 s. 140-143, 242-243; B. Chlebowski. *Książka* 1904 nr 4; S. Dobrzycki. *Przegl. Powsz.* 1904 t. 82; H. Galle. *Wędrowiec* 1904 t. 2 s. 106-107, 125; *Gaz. Warsz.* 1904 nr 56; H. *Przew. Nauk. i Lit.* Dod. do: *Gaz. Tor.* 1904 nr 5; J. Kallenbach. *Słowo* 1904 nr 91; J. Lorentowicz. *Kur. Codz.* 1904 nr 120; A. Rembowski. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 2; A. Rembowski. *Kur. Warsz.* 1904 nr 37; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1904 t. 152; W. L. *Słowo* 1904 nr 27]. — I. Chrzanowski: Pierwsze wydania Kazań sejmowych Skargi. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — M. Janik: Wstęp do wyd.: Kazania sejmowe. Brody 1903 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 16; toż wyd. 2 Brody 1904. — A. G. Bem: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. W książce: Studia i szkice literackie. W-wa 1904. — Z. Bukowiecka: Życie ks. P. Skargi kaznodziei. (Książka dla ludu). W-wa 1904. [Rec.: S. Kozicki. *Książka* 1905 s. 102]. — Seweryn: P. Skarga o Japonii. *Słowo Pol.* 1904 nr 569; przedr. *Wiedza i Praca*. Dod. do: *Rodzina i Szkoła* 1905 s. 17-20. — A. Suszko: Epizod z żytia Petra Skargi. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1904 t. 55. [Rec.: S. Kossowski. *Pam. Lit.* R. 3 (1904)]. — M. Synoradzki: Skarga i Birkowski w obronie czci Bogarodzicy. *Gaz. Warsz.* 1904 nr 328. —

J. Gralewski: Skarga. *Kur. Warsz.* 1905 nr 1. — T. Smoleński: Skargiana. *Z wieku Mikołaja Reja. Księga jubileuszowa 1505-1905.* W-wa 1905 i odb. — W. Gomulicki: Złotousty. (O P. Skardze jako człowieku, kapłanie, mówcy, pisarzu i patriocie). *Ognisko* 1905 t. 2 nr 5-6. — Ł-za: [H. von Hausen: Die neue Lehre. Leszno 1905. (Dramat). Rec.]. *Życie i Sztuka* (dod. lit. do: *Kraj* 1905 nr 8). — J. Rejowicz: Ks. Skargi Kazanie o Przenajświętszej Bogarodzicy Niepokalanej Dziewicy. *Przegl. Powsz.* 1905 t. 87. — T. Grabowski: P. Skarga na tle sporów religijnych w XVI w. Cz. 1. Poprzednicy Skargi. *Spr. AU* 1907 nr 7. — W. Gieburowski: Ks. P. Skarga o śpiewie kościelnym i o muzyce kościelnej. *Dzien. Poz.* 1908 nr 228 (Dod.). — I. Chrzanowski: Dwie rocznice. *Sfinks* t. 6 (1909) s. 4-6. — Piotr Skarga. Nasze stosunki narodowe w świetle jego życia i działalności. Lw. 1909. — T. Smoleński: [Notatka o odczycie L. Léger wygł. w Paryżu na temat Kazań sejmowych]. *Książka* 1909 s. 73. — I. Chrzanowski: Czy Skarga był tolerantem? *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1911 z. 6. —

W. Chotkowski: Katolicyzm Skargi a katolicyzm polski dzisiejszy. *Przegl. Powsz.* 1912 t. 4. — B. Dembiński: Polski typ katolicki. *Przegl. Powsz.*, jw. — S. Fidziński: Działalność społeczna Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3 i odb. — S. Fidziński: Piotr Skarga jako polityk. *Przegl. Powsz.*, jw. — J. Fijałek: Skarga jako prorok-kaznodzieja. *Przegl. Powsz.*, jw. — T. Grabowski: Skarga jako hagiograf. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1. — L. Lipke: Skarga na tle naszych czasów. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3. — S. Mondelski: Język

i styl Skargi. (Na tle kazań pogrzebowych). *Przegl. Powsz.*, jw. — S. Mondelski: Skarga i Bossuet. Na tle kazań pogrzebowych. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1. — S. Mitera: Indywidualność twórcza Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 2-4 i odb. Kr. 1913. — S. Mitera: Piękno w dziełach Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3. — S. Okoniewski: Skarga jako tłumacz Pisma świętego. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1 i odb. pt. Pismo św. w dziełach P. Skargi. Poz. 1912. — J. Pawelski: Z powodu pewnego poglądu na rocznicę Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1; toż *Rola* i odb. W-wa 1912. — J. Rejowicz: Grób Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3. — S. Straszewska: P. Skarga jako czciciel Eucharystii. *Przegl. Powsz.*, jw. — J. Sygański: Skarga i Batory. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1. — J. Sygański: Z notatek o ks. P. Skardze. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3. — M. Treter: Duch twórczy Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. — J. Tretiak: Skarga i Filalet. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 1. — S. Windakiewicz: Charakter Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. — S. Windakiewicz: Inteligencja Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. t. 3. — S. Windakiewicz: Kaznodziejstwo Skargi. *Przegl. Powsz.*, jw. —

E. Bursche: Piotr Skarga. *Zwiastun Ewangeliczny* 1912 nr 2-6. — I. Chrzanowski: Kult Skargi. (Szkic do rozprawy). *Pam. Lit.* R. 11 (1912); przedr. w książce: Wśród zagadnień książek i ludzi. Lw. 1923. — T. Grabowski: Skarga jako polityk. *Pam. Lit.* R. 11 (1912). — S. Kot: Brożek o Skardze. *Pam. Lit.*, jw. — B. Kryczyński: Epoka ks. P. Skargi a doba obecna. Kilka myśli luźnych. (W trzechsetną rocznicę śmierci). *Spr. Dyrekcji... Gimn. Realnego... w Zaleszczykach za r. szk. 1912/13* i odb. Zaleszczyki (1914). — Lach Serdeczny (S. Pigoń): Skarga obrońcą ludu. *Iskra* (Kr.) 1912 nr 9. — S. Łempicki: Zamoyski, jezuici i Skarga. (Kilka uzupełnień i przyczynków). *Pam. Lit.*, jw. i odb.; przedr. pt. „Wielki tolerant", jezuici i Skarga. Zamość 1920 *Książnica Zamojska* t. 10. [Rec.: J. Sas. *Przegl. Powsz.* 1914; K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1922]. — S. Mitera: O pogrzebowych kazaniach Skargi. *Pam. Lit.* ..., jw. — T. Grabowski: Piotr Skarga. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 1. — A. Prochaska: Obywatelska działalność P. Skargi. *Ateneum Kapłańskie* 1912. — W. Sobieski: Czy Skarga był turbatorem ojczyzny? W książce: Król a car. Lw. 1912. — J. Sygański: Działalność ks. P. Skargi na tle jego listów. Kr. 1912. — S. Windakiewicz: Skarga publicystą. *Czas* (Kr.) 1912. — E. Winkler: Myśl polityczna P. Skargi. *Ateneum Kapłańskie* 1912. — E. Winkler: Skarga o prawie i wymiarze sprawiedliwości. *Ateneum Kapłańskie*, jw. — E. Winkler: Wewnętrzny ustrój państwa według Skargi. *Ateneum Kapłańskie*, jw. — K. Wojnar: Żywot, dzieła i proroctwa ks. P. Skargi na tle dziejów Polski, w 400 rocznicę urodzin. Kr. 1912; wyd. 2 uzup. W-wa 1936. — F. Gątkiewicz: Skarga w sferze królewskich planów. (W świetle listów). *Spr. Gimn. Żeńskiego im. królowej Jadwigi w Kr. za r. szk. 1912/13* i odb. (Kr.) 1913. —

Księga pamiątkowa w trzechsetną rocznicę śmierci ks. P. Skargi. T. 1-2. Lw. 1913. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — K. Lewicki: Czy Skarga był ciceronianinem? *Spr. Gimn. I w Stanisławowie* 1913; toż *Księga pam.* ..., jw. — S. Mondelski: Kazania pogrzebowe ks. P. Skargi. *Spr. Dyrekcji... Wyższej Szkoły Realnej w Tarnowie za r. szk. 1912/13.* Tarnów 1913 i odb. — M. Paciorkiewicz: Skarga i Bossuet. *Spr. Dyrekcji...*, jw.; toż: *Księga pam.* ..., jw. — Z. S. Polkowski: O „Żołnierskim nabożeństwie" Skargi. *Spr. Gimn. w Złoczowie* 1913; toż: *Księga pam.*..., jw. — J. M. Sas: O Skardze „największym wichrzycielu Rzeczypospolitej". *Spr. Gimn. w Bąkowicach* 1913; toż *Przegl. Powsz.* 1913 t. 3-4 i osob. Przemyśl 1913. — W. Sobieski: Pamiętny sejm. W-wa 1913. — K. Stankowski (S. Kot): Pokłosie Skargowskie. *Sfinks* 1913. —

A. Berga: Les Sermons politiques (Sermons de diète 1597) de Pierre Skarga. Paryż 1916. — N. Gudzij: Pieriewody „Żywotów świętych" P. Skargi w Jugo-Zapadnoj Rusi. Kijów 1917. — W. Germain: Skarga i Stapleton. *Przegl. Teolog.* 1922. — T. Mitana: Religijność Skargi. Kr. 1922. [Rec.: J. K. *Przegl. Powsz.* 1922 t. 155; Z. Ciechanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170]. — S. Sapiński: Badania źródłowe nad kazaniami niedzielnymi i świątecznymi Skargi. Kr. 1924 *Prace Hist.-Lit.* nr 20. [Rec.: Z. Ciechanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170; N. C. (Cieszyński). *Przegl. Homiletyczny* t. 3 (1925); F. Bielak: Nowe dzieła o Skardze. *Skargowskie pokłosie...*, jn. Chyrów 1936]. — J. Bobicz: Skarga — wzorem namaszczenia kaznodziejskiego. *Przegl. Homiletyczny* t. 3 (1925). — S. Kot: Wstęp i wyd.: Kazania sejmowe. Kr. 1925 *BN* I, 70. [Rec.: W. Dobrowolska. *Kwart. Hist.* 1925; Z. Ciechanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170]. — I. Chrzanowski: W sprawie „Kazań sejmowych". *Głos Narodu* 1925 nr 279-287 i odb. Kr. 1926; toż w książce: Studia i szkice. T. 1. Kr. 1939 *Prace Hist.-Lit.* nr 51. [Rec.: Z. Ciechanowska. *Przegl.*

Powsz. 1926 t. 170]. — A. Białecki: Powodowski a Skarga. *Przegl. Homiletyczny* t. 4 (1926). — K. P. (Piekarski): Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Biblioteki Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188-189. — S. Bednarski: Stosunki kardynała R. Bellarmina z Polską i z Polakami. *Przegl. Powsz.* 1928 t. 178. — S. Dobrzycki: Literatura za panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9. — I. Fetisow: Petro Skarga ta Taras Zemka. *Naukowyj zbirnyk Leningradskoho towarystwa doslidnykiw ukrajinśkoji istoriji, pyśmenstwa ta mowy.* T. 1. Kijów 1928 s. 46-50. — W. N. Pierietz: Issledowanija i matierijały po istorii starinnoj ukrainskoj litieratury. Leningrad 1926. [Rec.: T. Gr. (Grabowski). *Kur. Poz.* 1928 nr 104]. — E. Święcicki: Skarga jako obrońca katolickiej nauki o Eucharystii. *Przegl. Teolog.* t. 9 (1928) i odb. — C. Lechicki: Jezuici i Skarga na dworze Zygmunta III. Lw. 1929. [Rec.: Chaszewski. *Ateneum Kapłańskie* 1930]. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 188. — J. Poplatek: Powstanie Seminarium Papieskiego w Wilnie (1582-1585). *Ateneum Wil.* 1929 s. 68. — W. Fallek: Szkice i studia o wpływie Biblii na literaturę polską. *Roczn. I Gimn. Męsk. Tow. Żyd. Szkół Średnich w Łodzi* 1929/30 i odb. W-wa 1931. —

G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Poz. 1930 cz. 1 s. 11. — W. Bobek: Bogusława Balbina związki z Polską. *Ruch Słowiański* 1930 nr 10. [Rec.: Z. H. *Český časopis historický* 1931 z. 1 s. 173-174]. — I. Chrzanowski: Dlaczego Skarga „wdawał się w politykę"? *Czas* 1930 nr 259; toż: *Głos Narodu* 1930 nr 298; przedr. w książce: Literatura a naród. Kr. 1936 s. 54-56. — O testament Skargi. *Głos Narodu* 1930 nr 303. — S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1931 i odb. Poz. 1930 s. 17. — S. Załęski: Ks. P. Skarga. T. J. Chyrów 1930. — T. Pasierbiński: Hieronim z Moskorzowa Moskorzowski. Kr. 1931 *Prace Hist.-Lit.* nr 38. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 s. 38]. — W. Bobek: Bohuslav Balbin. *Sborník Filosofické Fakulty University Komenského v Bratislavě* 1932 nr 63/4. [Rec.: J. P. *Český časopis historický* 1933 z. 1 s. 196-198]. — J. Janów: Romans o Barlaamie i Jozafacie w przeróbce Skargi, Baranowicza i Lichoniewicza. *Przegl. Hum.* 1932 i odb. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932.— C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — A. Borowski: Zagadnienie miłości ojczyzny czy sprawiedliwości społeczno-państwowej w drugim kazaniu sejmowym ks. P. Skargi? *Ateneum Kapłańskie* 1933; por. *Nasza myśl teologiczna. Pam. Drugiego Zjazdu Nauk. w W-wie w sierpniu 1933 r.* T. 2. W-wa 1935. — J. Janów: Do dziejów „Historii Barlaama i Jozafata" w przekładzie Udriszte Năsturela. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 13 (1933). — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — M. Piszczkowski: Moraliści staropolscy. T. 1. W-wa 1933 s. 118. —

H. Barycz: Geneza i autorstwo „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima". Kr. 1934 s. 36-39, 62-63. — J. Birkenmajer: Krakowski pomnik ks. Skargi. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 45 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 307). — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita polska. W-wa 1934. — S. Cywiński: Literatura w Wilnie i Wilno w literaturze. *Wilno i Ziemia Wileńska.* T. 2. Wil. 1937 i odb. Wil. 1934. — T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 164. — F. Hoesick: Nowa charakterystyka Skargi. Kazania sejmowe w nowym świetle. *Książki i Ludzie* t. 7 (1934). — J. Janów: Wpływy polskie na literaturę Rusi do XVIII wieku. *II Międzynarodowy Zjazd Slawistów. Księga referatów.* Sekcja 2. Hist. lit. W-wa 1934 s. 70, 72. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — K. Piotrowicz: Polonica w Niemczech. *Nauka Pol.* t. 18 (1934) s. 25, 159. — T. Paczkowski: „Żywoty świętych" ks. P. Skargi w przekładach rusko-ukraińskich. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 14 (1934) z. 2 i odb. Lw. 1935. [Rec.: V. M. Z. *Dzwony* 1935 s. 283]. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — J. Janów: Dzieje Barlaama i Jozafata w literaturze światowej, osobliwie u Słowian. Wstęp do wyd.: S. Piskorski: Żywot Barlaama i Jozafata. Lw. 1935 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 6. — W. Kieszkowska: Śladem świętych. Kr. 1935 s. 85-88. — J. Lafarge: Poland's Prophet of the Resurrection.

America 54 (1935) s. 428-429. — S. Łaski: Jezuici a obrządek wschodni. *Oriens* 1935 s. 40-41. — C. Rydlewski: Piotr Skarga a miłosierdzie. *Kur. Poz.* 1935 nr 565. — M. Szyszko-Bohusz: Drużbacka i Skarga. *Ruch Lit.* 1935. — L. Uziębło: Przed jubileuszem P. Skargi. *Słowo* 1935 nr 242. — K. Drzymała: Działalność jezuitów wileńskich w XVI w. *Spr. Dyrekcji Zakładu... w Bąkowicach pod Chyrowem za r. szk. 1935/36* s. 31, 33, 36 i odb. — S. Kot: Dysputacje arian polskich. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 341. — S. Łempicki: P. Skarga na ziemi czerwieńskiej. *Ziemia Czerwieńska* 1935/36 z. 2 i odb. Lw. 1937. — A. Strzelecki: Udział i rola różnowierstwa w rokoszu Zebrzydowskiego. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 153. —

S. Abt: Aktualność Skargi dla katolicyzmu w Polsce. *Mies. Kościelny* 1936 s. 25. — S. Bednarski: Tragizm Skargi. *Verbum* 1936, 4. — T. Bielecki: Społeczno-polityczne poglądy Skargi. *Myśl Nar.* 1936 nr 40. — J. Birkenmajer: Testament księdza Skargi. *Kultura* 1936 nr 1. — K. Bisztyga: Ksiądz Skarga — miłośnik ludu, ojczyzny, kościoła. Wyd. 3 Kr. (1936). — I. Chrzanowski: Autobiografia Skargi. *Myśl Nar.* 1936 nr 24; przedr.: Duch Skargi..., jn. W-wa 1937; w książce: Studia i szkice. T. 1. Kr. 1939 *Prace Hist.-Lit.* nr 51. — J. Cyrek: Wielki sługa Boży ks. P. Skarga T. J. Kr. 1936. — Czym powinien stać się jubileusz Skargi? (1536-1936). *Polonia* 1936 nr 4054. — J. Dąbrowski: Kaznodzieja i jego król. *Czas* 1936 nr 252. — P. Dudziec: Ks. Piotr Skarga, apostoł wiary i miłości. W 400 rocznicę urodzin 1536-1936. Płock 1936. — C. Falkowski: Skarga — polski Jan Chrzciciel. Kazanie wygłoszone 6 grudnia w kościele Św. Jana w W-wie. *Słowo* 1936 nr 337. — K. S. Frycz: Skarga jako wyraziciel epoki. *Kur. Poz.* 1936 nr 261; przedr.: Duch Skargi..., jn. W-wa 1937. — A. Górski: Ks. P. Skarga i jego dzieło. *Polska Zbrojna* 1936 nr 251. — G. Grabowski: Ks. P. Skarga (1536-1936). *Myśl Pol.* 1936 nr 4 s. 3-4. — J. Hanus: Stosunki polsko-czeskie na przestrzeni wieków. Poz. 1936 s. 68, 72. — Jotha (J. Hoppen): Wilno w „Żywotach świętych" ks. P. Skargi. *Słowo* 1936 nr 335. —

N. Karczyński: Echa klasyczne w Kazaniach Skargi. *Filomata* 1936 l. LXXXV. — H. Korotyński: Wielki Polak Piotr Skarga (1536 - 1936). *Polonia* 1936 nr 4178. — F. Korszyński: W czterechsetną rocznicę urodzin księdza P. Skargi. *Ateneum Kapłańskie* 1936. — Z. Kossak: Beatyfikacja Skargi. *Prosto z mostu* 1936 nr 41 i osob. W-wa 1937. — A. Kot: Społeczna działalność ks. P. Skargi T. J. w Wilnie. *Słowo* 1936 nr 335. — F. Kwiatkowski: Skarga a wojsko polskie. *Dzien. Wil.* 1936 nr 155. — Z. Leśnodorski: Antologia skargowska. *Czas* 1936 nr 162. — F. Machay: Działalność duszpasterska kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego. Kr. 1936 s. 7-10. — W. Malewski: Tragizm posłannictwa Skargi na tle współczesnej mu epoki. *Dzien. Wil.* 1936 nr 334. — W. Mąkowski: P. Skarga w okresie pobytu w Płocku w 1572. *Głos Mazowiecki* 1936 nr 248. — Odezwa Komitetu Obchodu 400-letniej rocznicy urodzin ks. P. Skargi. *Wiad. Archidiecezjalne Wil.* 1936 nr 22. — K. M. Morawski: Pokłosie zjazdu skargowskiego. *Myśl Nar.* 1936 nr 39 s. 615. — K. M. Morawski: Skarga a upadek Polski. *Prosto z mostu* 1936 nr 43. — B. Nadolski: Epoka stanisławowska wobec polskiego Renesansu. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) s. 450. — S. Nawrocki: Ks. P. Skarga jako czciciel Marii. *Głosy Katolickie* 1936 nr 5 i odb. — S. Okoniewski: X. P. Skarga o Pomorzu i na Pomorzu. *Mies. Diecezji Chełmińskiej* 1936 nr 7 i odb. — S. Okoniewski: X. P. Skarga praeceptor Poloniae. *Mies. Diecezji Chełmińskiej*, jw. —

W. Padacz: Ks. Skarga a ruch unijny. *Przegl. Katolicki* 1936 nr 15. — W. Padacz: Rzut oka na działalność ks. P. Skargi. *Głos Kapłański* 1936 s. 149-154. — I. Pannenkowa: Skarga — jako polityk. *Polonia* 1936 nr 4301. — J. Pawelski: Rocznice Skargi dotychczasowe a przyszłe. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 4; por. także: Duch Skargi..., jn. W-wa 1937. — W. Piątkiewicz: P. Skarga jako zakonnik i sługa Boży. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 209 i odb. — Z. Pilch: Kazania ks. Skargi o sakramentach. *Przegl. Homiletyczny* 1936 z. 2. — J. Ptaszycki: Trwałe wartości politycznego drogowskazu Skargi. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 211. — J. Rembieliński: Żywy Skarga. *Myśl Nar.* 1936 nr 38. — H. Romer: Piotr Skarga. 1536-1612. *Kur. Wil.* 1936 nr 265. — S.: Poglądy pedagogiczne Skargi w „Kazaniach na niedziele i święta". *Dzien. Wil.* 1936 nr 336, 337. — J. Saratowicz-Stolarzewiczowa: Złotousty kaznodzieja ks. Piotr Skarga. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 23 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 158). — SG: Jubileusz Skargi. *Polonia* 1936 nr 4103. — L. Sienkiewicz: Skarga a Wilno. *Kur. Wil.* 1936 nr 338. — *Skargowskie pokłosie. Na 400-letnią rocznicę urodzin ks. Piotra Skargi T. J. 1536-1612-1936.* Zebrał Z. Bzowski. Chyrów 1936. [Rec.: *Ateneum Kapłańskie* 1936; Z. P. *Przegl. Homiletyczny* 1936 z. 1.]. — L. Skoczy-

las: Szlakiem P. Skargi. *Wiara i Życie* 1936 nr 2 i odb. rozszerzona. Kr. 1936. — J. Szkudelski: Duszpasterstwo według ks. P. Skargi. *Ateneum Kapłańskie* 1936 t. 37 z. 2-5 i częściowa odb. Włocławek 1936. — L. Szreniawa-Czerniewski: Skarga i Matejko. *Myśl Nar.* 1936 nr 38, 40. — S. Szydelski: Na marginesie literatury skargowskiej. Referat. *Gaz. Kościelna* 1936 nr 49; 1937 nr 3 i odb. Lw. 1937. — J. Teodorowicz: Znaczenie Skargi. *Gregoriana* 1936 z. 6. — W. Tomkiewicz: P. Skarga jako propagator unii kościelnej. *Czas* 1936 nr 252. — W. N.: Michał Bobrzyński o Skardze. Tamże. — S. Windakiewicz: Skarga w Krakowie. Tamże. — P. Turbak: Bojownik z frontu katolickiego. *Głosy Katolickie* 1936 nr 12 (434). — J. Urban: Ksiądz Skarga Powęski a Caritas. Wil. 1936. — S. Wasylewski: Pierwsza chluba Mazowsza. *Gaz. Pol.* 1936 nr 263. — We Francji o Skardze. *Kur. Poz.* 1936 nr 416. — H. Weryński: ,,Ostatnia ewangelia" w oświetleniu ks. Skargi. *Mysterium Christi* 1936 nr 4 s. 123-125. — A. Wilusz: Ks. P. Skarga w Jarosławiu. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 23 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 158). —

Ambona polska wobec rocznicy Skargi. (1536-1936). *Pam. Kursu Homiletycznego odbytego w Kr. dn. 9-11 września 1936 r.* Kielce 1937 i odb. — A. Bystrzonowski: Źródła i charakter wymowy ks. P. Skargi. *Przegl. Homiletyczny* 1937 z. 1-3 i odb. — J. Godaczewski: Oddziaływanie Skargi na rozum i wolę słuchaczy. *Przegl. Homiletyczny*, jw. i odb. — J. Pawelski. Duch Skargi w Polsce współczesnej. *Księga pam. obchodu czterechsetlecia urodzin księdza P. Skargi w Warszawie 1536-1936.* W-wa 1937. [Rec.: W. Hahn. *Nowa Książka* 1937 s. 247; Z. *Ateneum Kapłańskie* t. 40 (1937) s. 221]. — C. Falkowski: Ksiądz P. Skarga. *Sól polskiej ziemi.* W-wa 1937. — Z. Pilch: Wymowa ,,Kazań sejmowych" ks. Skargi. *Przegl. Homiletyczny* 1937 z. 1 i odb. — P. Turbak: Chrystusowe apostołowanie Skargi. Tamże z. 1-3 i odb. — W. Jodko: Prawda o P. Skardze. *Szlakiem Reformacji* 1937 nr 3-4. — S. Łempicki: P. Skarga we Lwowie. *Kur. Lit.-Nauk.* (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.*) 1937 nr 6. — T. Marekowski: Ks. P. Skarga w świetle listów własnych. Mikołów 1937. — A. Grzymała-Siedlecki: Chleb powszedni Skargi. *Przegl. Powsz.* 1937 t. 213; toż w: Duch Skargi..., jw. — T. Paczowski: Widhuky ,,Żywot świętych" P. Skargi w ,,Czet'ich-Mynejach" Dmytra Tuptalenka. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1937 t. 155. — J. Płokarz: Polscy szermierze pokoju w XVI wieku. *Droga* 1937 nr 4. — Polonus: P. Skarga et le temps présent. *Le Monde slave* 1937. — J. Skoczek: Wychowanie Wazów. Lw. 1937 s. 33-34, 39-46 i in. [Rec.: H. Barycz. *Kwart. Hist.* 1938 s. 534]. — S. Vrtel-Wierczyński: Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich. Poz. 1937 *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 9. —

H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — W. Borowy: Prześladowani katolicy angielscy i szkoccy w Polsce XVI wieku. *Przegl. Powsz.* 1938 t. 219; toż skrócone pt. English and Scottish Reformation Exiles in Poland. *Warsaw Weekly* 1938 nr 9. — P. Czaplewski: Hieronim Rozrażewski a książka. *Silva Rerum* 1938 z. 1/2. — A. Górski: Ku czemu Polska szła. W-wa 1938 s. 157-165. — A. Górski: P. Skarga. (Niepokój naszego czasu). W-wa 1938 s. 162. — A. Kot: Kompozycja Kazań sejmowych. *Przegl. Homiletyczny* 1938 z. 2. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kult.* t. 4. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — T. Radkowski: Skarga i Herbest jako rektorzy dwóch szkół akademickich. W-wa 1938. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — B. Waczyński: Idea unijna w Polsce w XVI wieku. *Oriens* 1938 nr 5 s. 134. — K. Wilk, C. Wilczyński: Gwiazdy katolickiej Polski. T. 1. Mikołów 1938. — S. Bieszk: Aktualność dzieła ks. P. Skargi. *Mies. Diecezji Chełmińskiej* 1939 nr 1-2 i odb. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939. — S. Windakiewicz: Piotr Skarga. *Great Men and Women of Poland.* Nowy Jork 1941. —

T. Glemma: Caritas w kościelnych dziejach Polski. *Caritas* 1945 nr 3. — A. Żechowski: Nurt protestu społecznego w dawnej literaturze polskiej. *Przemiany* 1945 nr 3. — E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — S. Kot: Venezia vista dai Polacchi nel corso dei secoli. Wenecja 1947 s. 21. — A. Górski: Lęk kassandryczny. *Tyg. Warsz.* 1948 nr 19. — R. Pisarski: P. Skarga jako krytyk społeczeństwa szlacheckiego i sę-

dzia narodowego sumienia. W książce: Pierwiastek ludowy i społeczny w piśmiennictwie polskim. Kr. 1948. — W. URBAN: Myśl obrony ludu polskiego w kazaniach ks. P. Skargi. *Wiad. Kościelne* (Wr.) 1948 nr 1/2. — K. BUDZYK: Ideologia i kultura doby kontrreformacji, działalność jezuitów i P. Skarga. *Polonistyka* 1949 nr 5. — T. BZOWSKI: Przerwana ważna sprawa. *Posłaniec Serca Jezusowego* 1949 nr 1 s. 16-17. — H. RAWA: Zapomniany jałmużnik. *Tyg. Powsz.* 1950 nr 19 (168). —

S. CZERNIK: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — J. KRZYŻANOWSKI: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 300-302 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 173-175; por. J. KRZYŻANOWSKI: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: B. NADOLSKI: O historyczne i genetyczne ujęcie rozwoju prozy renesansowej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 316; J. ZIOMEK: Miejsce Skargi w rozwoju polskiej prozy literackiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw.; J. KRZYŻANOWSKI: Podsumowanie dyskusji. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 325]. — J. TAZBIR: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2; rozdz. 4 przedr. pt. Ze studiów nad stosunkiem polskich protestantów do chłopów w XVI wieku. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956). — K. BROŃCZYK: Piotr Skarga. *Tyg. Powsz.* 1954 nr 39. — R. PICCHIO: Gli „Annali" del Baronio — Skarga e la „Storia" di Paisij Hilendarski. *Ricerche Slavistiche* t. 3 (1954). [Rec.: C. BACKVIS. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 269; R. BERNARD. *Revue des Études Slaves...*, jw., s. 322; R. POLLAK. *Nauka Pol.* 1955 nr 2]. — J. LECLER: Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme. T. 1. Paryż 1955 *Théologie. Études Publiées sous la Direction de la Faculté de Théologie S. J. de Lyon-Fourvière* 31. — J. WARSZAWSKI: Polonica z rzymskiego Kodeksu Nowicjuszy Towarzystwa Jezusowego (1565-1586). Rzym 1955. [Rec.: T. GLEMMA. *Nasza Przeszłość* 1957 t. 6]. — H. GRAPPIN: Histoire de la flexion du nom en polonais. Wr. 1956 *PAN Komitet Językoznawczy. Prace Językoznawcze.* — Z. KACZMARCZYK, B. LEŚNODORSKI: Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 2. — P. RYBICKI: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5 S.: *Hist. Nauk. Społ.* z. 1 (1957) s. 22-23. — K. WALICZEK: Szkic historyczny przekładów psałterza do wieku XIX. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957 s. 187. — O. HALECKI: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — Z. OGONOWSKI: Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku. W-wa 1958. — R. PICCHIO: La „Istorija slavěnobolgarskaja" sullo sfondo linguistico-culturale della Slavia ortodoxa. *Ricerche Slavistiche* t. 6 (1958). — M. PISZCZKOWSKI: Wieś w literaturze polskiego Renesansu. Kr. 1959. — J. TAZBIR: Święci, grzesznicy i kacerze. Z dziejów polskiej kontrreformacji. W-wa 1959. — E. JARRA: Skarga a Wolan, rzecznik kalwinizmu polskiego w XVI wieku. *Horyzonty* (Paryż) 1963 nr 80.

SKOP (TŁUK) JAN KAROL (1673—po 1704)

P o e t a.

Ur. w 1673 w Cieszynie. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Był wnukiem Kaspra Tłuka, pierwszego regenta książęcego miasta Cieszyna, i synem Jana, kapitana cesarskiej kawalerii, który brał udział w wyprawie pod Gran i Parkany, a po powrocie został asesorem sądu cieszyńskiego. Matka pochodziła z rodu Holych. Mając lat dziesięć wyjechał z Cieszyna. Podróżował wiele po Europie. Studiował na uniwersytetach w Krakowie, Wenecji, Madrycie i w Rzymie, gdzie przez trzy lata był w kolegium jezuickim. Po śmierci ojca w 1701 został za przejście na protestantyzm wydziedziczony na rzecz swoich dziewięciu braci, którymi zaopiekował się Wenceslaus de Pelchrzim. Pozbawiony majątku, Skop osiadł w 1701 we Frankfurcie nad Odrą, gdzie szukał opieki elektora brandenburskiego Fryderyka III. Bieda zmusiła go wreszcie do wstąpienia do wojska. Szczegóły życia po 1704 nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lilia Parnassi edita sub felicissimis auspiciis Serenissimi et Potentissimi Principis Friederici III. Berlin 1700. Wyd. nast. zmienione pt. Epigrammatum libri quatuor. Frankfurt n. Odrą (1702-1704).

2. Varia epigrammata pertinentia ad Lilia Parnassi praesenti saeculo nunc primum edita et facta anno scilicet MDCCII die vero impressa I Januarii. (Berlin 1702). Niektóre epigramaty przedr. w wyd.: Epigrammatum libri quatuor, zob. poz. 1.

OPRACOWANIA

J. Sinapius: Schlesischer Curiositäten erste Vorstellung, darinnen die ansehnlichen Geschlechter des Schlesischen Adels. Lipsk 1720 s. 908. — Estr. XXVIII (1930), 180-182. — T. Sinko: Zapomniany humanista śląski. (Jan Karol Skop). *Roczn. Tow. Przyj. Nauk na Śląsku* t. 2 (1930).

SKOP JERZY KAROL (ok. 1670—po 1754)

P o e t a.

Ur. ok. 1670 prawdopodobnie w Podhorcach, w pow. stryjskim. Według przypuszczeń T. Sinki był bratem Jana Karola Skopa, pochodzącego z rodziny szlacheckiej, osiadłej w Cieszynie. Uczył się w Anglii, stamtąd wyjechał do Szwecji, gdzie wstąpił do wojska i dosłużył się stopnia rotmistrza. Po powrocie do kraju osiadł w Podhorcach, w majątku Józefa Aleksandra Jabłonowskiego, który zainteresował się jego utworami. Jemu to zadedykował *Podhorecensia.* Pisał również panegiryki, m. in. dla J. A. Jabłonowskiego i biskupa lwowskiego Mikołaja Ignacego Wyżyckiego. Zmarł po 1754.

TWÓRCZOŚĆ

Podhorecensia seu fragmenta varia composita et lecta, collecta, selecta. Lw. 1754.

Dedykowane J. A. Jabłonowskiemu.

Cztery wiersze łacińskie znajdują się w książce: J. A. Jabłonowski: Tabulae Jablonovianae. Norymberga 1748.

OPRACOWANIA

I. Krasicki: O rymotworstwie i rymotworcach. W: Dzieła. T. 3. W-wa 1803 s. 251-252. — F. M. S. (Sobieszczański): Skop (Jerzy Karol). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — T. Sinko: Jerzy Karol Skop. Chłop humanista z XVIII w. *Eos* 1907 i odb. Lw. 1908. [Rec.: Dr K. M. M. *Czas* 1908 nr 91; F. Jaworski. *Kur. Lw.* 1908 nr 318; J. Pietrzycki: Polski chłop-humanista z wieku XVIII. *Przegl. Lw.* 1908 nr 194; *Praca* 1908 s. 1362]. — T. Sinko: Polski głosiciel „stanu natury" z początku XVIII wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 45 (1909) s. 350 i odb. Kr. 1908. — Estr. XXVIII (1930), 180-182. — T. Sinko: Zapomniany humanista śląski. (Jan Karol Skop). *Roczn. Tow. Przyj. Nauk na Śląsku* t. 2 (1930).

SKORSKI JAN (1691—1752)

Inna forma nazwiska: Skórski.

Pseud.: Unus e Minima Soc. Jesu.

W i e r s z o p i s.

Ur. w 1691 w Małopolsce. W 1715 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu studiów był kaznodzieją i wykładał w kolegiach jezuickich filozofię i teologię. Był oczytany w literaturze rzymskiej, specjalnie w Wergiliuszu. Zmarł 26 lutego 1752 w Lublinie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Vox doloris publici. Kr. 1727.

2. Lechus, carmen heroicum, regni aurei et liberi primordia et vetustatem fortunamque variam decantans. Lw. 1745.

Przekł. pol. B. Kotficki pt. Lech Polski albo wolnego i złotego narodu polskiego początki, starożytność, fortuna i różne sukcesów odmiany. Lw. 1751 (dwa wyd.).

W Bibl. Jagiel. rkps nr 1179 znajduje się dzieło zbiorowe pisane m. in. jego ręką. Ponadto pisał panegiryki.

B i b l i o g r a f i ę podaje Estr. XXVIII, 184-186.

OPRACOWANIA

K. Brodziński: Literatura polska. Powst. 1822-1823. Wyd. w: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 252-254. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański). Skórski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — Skórski Jan. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 25 (1902). — S. Pilch: Jana Skórskiego „Lechus". *Eos* 1916. — Estr. XXVIII (1930), 186. — S. Pilch: De Polonorum Aeneide. *Eos* 1930/31. — T. Sinko: Nasz przyjaciel Maro. Kr. 1930 *Z Hist. i Lit.* (40). — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. — G. Przychocki: Literatura augustowska w Polsce. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67.

SKRODZKI STANISŁAW (koniec XVI—początek XVII w.)

Inna forma nazwiska: Skrocki.

Prawnik.

Żył w początkach XVII w. Pochodził z szlachty osiadłej w Łomżyńskiem. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Porządek prawa bartnego wedle starożytnego zwyczaju i dawnych ustaw potocznych. (Ułożony dla starostwa łomżyńskiego w 1616). Wyd. A. A. Kryński. *Arch. Komisji Hist. AU* t. 3 (1886) i odb. — Słownik ułożył A. A. Kryński. *Spr. Komisji Język. AU* t. 4 (1891) i odb. Kr. 1885.

OPRACOWANIA

A. A. Kryński: Wstęp i wyd.: Porządek prawa bartnego... *Arch. Komisji Hist. AU* t. 3 (1886) i odb. [Rec.: J. Hanusz. *Ateneum* 1886 t. 2; O. Balzer. *Kwart. Hist.* 1887]. — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 2. Lw. 1925 s. 348. — A. Żabko-Potopowicz: Dzieje bartnictwa w Polsce w świetle dotychczasowych badań. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* t. 15 (1953). Wyd. Poz. 1955 s. 31-33.

SLESZKOWSKI SEBASTIAN (1569 lub 1576—1648)

Pisarz medyczny, tłumacz, wydawca.

Ur. w 1569 w Wieluniu (wg G. Korbuta w 1576). Kształcił się w Akademii Krakowskiej. W 1612 otrzymał stopień doktora filozofii. Studiował następnie medycynę we Włoszech. W 1620 został przybocznym lekarzem biskupa warmińskiego Szymona Rudnickiego, potem lekarzem nadwornym i sekretarzem Zygmunta III. Ok. 1623 osiadł w Kaliszu. Żonaty był z Agnieszką z Demianowiczów. Zmarł 7 maja 1648 w Kaliszu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Opera medica duo. Kr. 1616, dr. S. Germański. (Zawiera dwa dzieła, wyd. także osobno jako odb.: 1. Praxis phlebotomiae. Kr. 1615, dr. dziedzice J. Siebeneichera; 2. De febribus. Kr. 1616, dr. S. Germański). Wyd. nast.: Kr. 1617; Kr. 1618.

2. Tetras operum medicorum. Kr. 1618, dr. M. Andrzejowczyk. Wyd. nast. pt. Medicorum tetras operum. Kr. 1619; pt. Incomparabilis Thesaurus. Braniewo 1621. (Z dod. cz. 5, 6).

3. Odkrycie zdrad... żydowskich. Braniewo 1621, dr. G. Schönfels. (Korbut mówi o kilku wyd., czego Estr. nie potwierdza).

4. O ustrzeżeniu i leczeniu morowego powietrza. Kalisz 1623, dr. W. Gedeliusz. Wyd. nast.: Kalisz 1624; b. m. 1635; b. m. 1638.

Przekłady

A. Pedemontan: Tajemnice wszystkim obojga płci potrzebne. Kr. 1620, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: Supraśl 1737; Supraśl 1758; Supraśl 1786; pt. Doktór wyjawiający sekreta medycyny... tudzież Tajemnice... Supraśl 1788.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 551. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 259-

-263. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. W-wa 1820. — Styczyński. *Dzien. Wil.* 1822 t. 3 s. 138-141. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. P.: Dodatek bibliograficzny do dzieła: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej itd. przez Ludwika Gąsiorowskiego... *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe.* (Wil.) 1840 t. 49 s. 150-157. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 370-372. — T. Czacki: Rozprawa o Żydach. W: Dzieła. T. 3. Poz. 1845 s. 188, 247. — A. Grabowski: Starożytnicze wiadomości o Krakowie. Kr. 1852 s. 225. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 2. Poz. 1853 s. 132-168, 419-426. — F. M. S. (Sobieszczański): Śleszkowski (Sebastian). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce. *Pam. Tow. Lekarskiego Warsz.* 1908 t. 104 s. 58-59 i osob. W-wa 1911. — M. Bałaban: Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu. (1304-1868). T. 1 (1304-1655). Kr. 1912; wyd. 2 rozszerzone pt. Historia Żydów... T. 1. Kr. 1931. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w. W-wa 1914 s. 110-123. — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 403-404; toż osob. (wersja skrócona). W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też: J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

SŁONKOWICZ MARCIN (zm. 1657 lub 1658)

Inna forma nazwiska: Niechrost (?).

Tłumacz, gramatyk, pisarz teologiczny.

Studiował w Akademii Krakowskiej; bakalaureat sztuk wyzwolonych i filozofii uzyskał w 1633, magisterium w 1638. Następnie wykładał tamże prawo i język hebrajski. Był członkiem Kolegium Mniejszego i Większego, seniorem bursy ubogich; w 1649 (lub już wcześniej) sprawował urząd dziekana wydziału filozoficznego. Zginął w 1658 (lub 1657) w pożarze swego mieszkania. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Synopsis grammaticae hebraicae. Kr. 1651, dr. Ł. Kupisz.

Przekłady

Persius Aulus: A. Persius, dowcipny wierszopis rzymski. Kr. 1651, dr. K. Schedel. Wyd. nast.: wyd. J. E. Minasowicz. W-wa 1771, Druk. Mitzlerowska Korpusu Kadetów; W-wa 1796.

Pierwszy polski, a piąty przekł. na jęz. obce pism Persjusa.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 306-307. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Muczkowski: Rękopisma M. Radymińskiego do dziejów Uniw. Jagiel. odnoszące się. Kr. 1840. — De Martino Słonkowicz Philos. Die et eius versione Persii. *Index lectionum Univ. Jagiel.* 1840/41. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 3. Poz. 1851 s. 302. — F. M. S. (Sobieszczański): Słonkowicz (Marcin). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — S. Skimina: Persjusz w Polsce. Tor. 1952 *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 4 z. 1; por. *Spr. PAU* 1951 nr 3.

SŁOWAKOWIC STANISŁAW (1634—1702)

Autor kalendarzy.

Ur. w 1634 w Bieczu. Studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie później wykładał matematykę i uczęszczał zarazem na ćwiczenia medyczne. W 1668 wyjechał na studia do Włoch. Po powrocie do kraju został w 1675 profesorem medycyny w Akademii. Zmarł w 1702 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

Kalendarze roczne, z przepowiedniami astrologicznymi i wskazówkami medycznymi. Wyd. od 1661. Fragm. podał J. Kallenbach: Kalendarz króla Jana III z roku 1683. *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 49; przedr. w książce: Czasy i ludzie. W-wa 1905. Wiad. o przekł. ruskim kalendarza z 1696 podał A. Jabłonowski: Akademia kijowsko-mohilańska. Kr. 1899/1900 *Fontes et Commentationes Historiam Scholarum Superiorum in Polonia Illustrantes* t. 5 s. 272.

OPRACOWANIA

Ł. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 2. Poz. 1839. — F. M. S. (Sobieszczański): Słowakowic (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — T. Żebrawski: Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań. Kr. 1873 s. 318-322. — T. Żebrawski: Dodatki do Bibliografii... Kr. 1886. — J. Kallenbach: Kalendarz króla Jana III z roku 1683, jw. Twórczość. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1905 nr 9 s. 353].

ze SŁUPCY MARCIN (XV w.)

Inna forma nazwiska: Martinus de Slupcza.

Wierszopis.

Pochodził ze Słupcy pod Koninem w Wielkopolsce. Był synem Olbrachta (Wojciecha), przypuszczalnie Niemca. Studiował, a następnie uczył w Akademii Krakowskiej; w 1437 był bakałarzem, w 1441 magistrem, następnie doktorem dekretów. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epithaphium Lascarii, archiepiscopi gnesnensis (zam. episcopi posnaniensis). (Liczy 55 heksametrów). Ogł. A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 16 (1892) i odb.

2. Epitaphium Domini Vincencii, heredis Szamotuliensis. (Nagrobek kasztelana międzyrzeckiego Wincentego z Szamotuł. Liczy 79 heksametrów). Ogł. A. Brückner, jw. poz. 1.

3. Mavors o Davidicus. (Sekwencja o św. Marcinie, z akrostychem: Martinus de Slupcza). Wyd. kryt. H. Kowalewicz: Cantica Medii Aevi Polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 16 (1892) s. 324-331, 365 i odb. — W. Bruchnalski: Polska poezja średniowieczna. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 64-65; wyd. 2 Kr. 1935 s. 12. — M. Plezia: Wstęp do: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141. — S. Skimina: Persjusz w Polsce. Tor. 1952 *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 4 z. 1 s. 11-14; por. *Spr. PAU* 1951 nr 3.

SŁUPECKI JERZY (1615–1663)

Pisarz polityczny.

Ur. w 1615. Był synem Feliksa, kasztelana żarnowieckiego, i kalwinki Barbary z Leszczyńskich, osiadłych w Opolu lubelskim. Uczył się w kalwińskim gimnazjum w Bełżycach, następnie za granicą: 27 czerwca 1627 zapisał się na uniwersytet w Tybindze, w 1628 był w Strasburgu i Genewie, a w 1629 z braćmi, Krzysztofem i Mikołajem, w Lejdzie, gdzie poznał historyka i filologa G. J. Vossiusa. Wielki wpływ wywarł na niego Hugo Grotius, u którego uczył się w 1629 i 1630/31 w Paryżu. Stamtąd w 1631 podążył przez Anglię na uniwersytet w Lejdzie. Zdobył dużą wiedzę, głównie teologiczną. W 1633 był w Krakowie podczas elekcji Władysława IV. Posiadał starostwo pilzneńskie, później był podkomorzym (1653) i kasztelanem lubelskim (ok. 1661). Przez pewien czas korespondował z Grotiusem, którego przypuszczalnie pragnął sprowadzić do Polski, oraz z Vossiusem. W 1640 ożenił się z kalwinką Anną z Kaliszan

Wylamówną. Do 1643 działał w ruchu innowierczym, w 1644 ostatecznie przeszedł na katolicyzm. Zmarł 28 lutego 1663 w Opolu lubelskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Disputatio politica pro electione. Quam D. F. G. Georgius de Conari Słupecki, L. B. Polonus, sub praesidio Thomae Lansii, publice ventilandam abituriens exhibet, in Athenaeo III. Collegii ad XII Aprilis, horis matutinis. Tybinga 1628, dr. Werlian.

Egz. nie znany Estr. był w zbiorach bibl.-muzealnych w Suchej, sygn. A_2—B_4.

2. Respons Jego Mci Pana Słupeckiego... na list Jego Mci Pana Gorayskiego, kasztelana chełmskiego. B. m. r. (1643 — wg Estr.; 1644 — wg J. Serugi. Zob. Estr. XVII, 287).

Broszura zawierająca odpowiedź na list Z. Gorajskiego w sprawie konwersji Słupeckiego: Z listu... Pana Gorayskiego, kasztelana chełmskiego, do Imci Pana Jerzego Słupeckiego... in causa mutandae religionis. B. m. (1643).

Listy

1. Korespondencja (niekompletna) z H. Grotiusem. Ogł. w książce: Grotii Epistolae. Amsterdam 1687; kilka listów z 1633--1636 ogł. S. Kot: Korespondencja H. Grotiusa i G. J. Vossiusa z Słupeckimi. *Ref. w Pol.* 1926 i w odb. pt. Hugo Grotius a Polska; S. Kot: Przyczynek do stosunków H. Grotiusa z Polakami. *Ref. w Pol.* 1928.

2. Korespondencja z G. J. Vossiusem. Ogł. w książce: G. I. Vossi et clarorum virorum ad eum epistolae. Londyn 1690. Kilka listów z 1632-1637 ogł. S. Kot, jw. poz. 1.

Wiele listów Słupeckiego zaginęło.

Zob. Estr. XXVIII, 276.

OPRACOWANIA

S. Kot: Hugo Grotius a Polska. (W 300--lecie dzieła O prawie wojny i pokoju). *Ref. w Pol.* 1926 i odb. — S. Kot: Słupeccy w ruchu reformacyjnym. Tamże i w odb. pt. Hugo Grotius a Polska. — S. Kot: Korespondencja H. Grotiusa i G. J. Vossiusa z Słupeckimi. Tamże i w odb., jw. — S. Kot: Przyczynek do stosunków Hugona Grotiusa z Polakami. *Ref. w Pol.* 1928. — J. Seruga: Nieznany druk z XVII wieku J. Słupeckiego z Suchej. *Czas* 1937 nr 170.

SŁUPSKI STANISŁAW (XVI/XVII w.)

Wierszopis.

Żył w końcu XVI i na początku XVII w. Pochodził z Rogowa. Znał zapewne łacińską literaturę klasyczną. Pozostawał w bliskich stosunkach z rodziną Cikowskich z Krakowskiego. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krotofile wierszem. B. m. 1618. Egz. nieznany.

Wiad. podał F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828 s. 198. Być może, że jest to utwór identyczny z wymienionym przez Index librorum prohibitorum, zob. Estr. XX, 290; jako dzieło S. Słupskiego podaje Estr. XXVIII, 277; K. Badecki uważa dziełko za wytwór literatury mieszczańskiej.

2. Zabawy orackie gospodarza dobrego. Kr. 1618, dr. M. Jędrzejowczyk. Fragm. (76 wierszy) przedr. F. Cezary: Emblemata Horatiana. Kr. (1648); całość wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* t. 4; wyd. J. Rostafiński. Kr. 1891 *BPP* nr 17; fragm. przedr. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937.

Fragmenty są parafrazą ody 2 Horacego.

Utwór przerobił, rozszerzył i wyd. pod swoim nazwiskiem W. S. Jeżowski pt. Oeconomia abo Porządek zabaw ziemiańskich. Kr. 1638, dr. M. Filipowski. Wyd. nast. poszerzone Kr. 1648; toż przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 2. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854; wyd. (wg ed. 1638 z Dopełnieniami z ed. 1648) J. Rostafiński, jw.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 212, 309-310. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 627, 809-811. — F. M. S. (Sobieszczański): Słupski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — J. Rostafiński: Wstęp i wyd.: Zabawy orackie... i Oekonomia... Kr. 1891 *BPP* nr 17. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1892; A. K. (Kryński). *Wędrowiec* 1892 nr 5]. — P. Chm. (Chmielowski): Jeżowski Władysław Stanisław. *Wielka enc.*

powsz. ilustr. T. 32 (1902). — J. KANTOR: Stanisław Słupski. Szkic biograficzno-literacki. *Spr. Dyr. Gimn. w Jarosławiu* 1906. [Rec.: K. JARECKI. *Pam. Lit.* R. 5 (1906)]. — K. BADECKI: Nie odszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 22/ /23 (1925/26) i odb. — A. JACHYMCZYK: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 171. — S. KOT: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. —

J. PAZDUR: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 400 i in.; toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też: J. PAZDUR: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

SMALC WALENTY (1572—1622)

Inne formy nazwiska: SMALCIUS GOTHANUS; SZMALC.

Pseud.: BUTYRUS THEOPH. NICOLAIDES; ANDREAS REUCHLIN.

Polemista i teolog ariański, tłumacz.

Ur. 12 marca 1572 w Gotha. Był synem prawnika. Nauki rozpoczął w swym mieście rodzinnym. Następnie studiował w Wittenberdze, Jenie i Strasburgu, gdzie zawarł przyjaźń z Andrzejem Wojdakowskim. Przez niego pozyskany został dla doktryny braci polskich i za jego namową przybył w 1592 do Polski. Krótko potem został rektorem szkoły w Śmiglu. W 1598 otrzymał funkcję ministra zboru w Lublinie, aby wraz z Krzysztofem Lubienieckim kierować tamtejszym zborem. Tutaj rozwijał szeroko działalność polemiczną. M. in. wysłany został w 1600 dwukrotnie na synod nowogrodzki dla zwalczania zwolenników F. Dawidisa i S. Budnego, a w 1603 polecono mu odwiedzenie zboru w Buskowie, niedaleko Gdańska. Postanowieniem synodu rakowskiego w 1604 został przeniesiony z Lublina na stanowisko ministra w Rakowie, a w 1605 został nauczycielem w szkole rakowskiej. Był ożeniony z Anną Wotowską z Blechowa. Posiadał też majątek w Sandomierskiem. Aż do śmierci brał czynny udział w życiu zborowym i hospitował zbory ariańskie po całej Polsce, prowadził polemiki z M. Śmigleckim, P. Skargą, teologami niemieckimi i holenderskimi oraz pracował nad katechizmem. W 1621 przewodniczył zborowi. Zmarł 8 grudnia 1622 w Rakowie (wg L. Chmaja).

TWÓRCZOŚĆ

1. Der kleine Katechismus zur Uebung der Kinder in dem Christlichen Gottesdienst. Raków 1605, dr. S. Sternacki.

Wg Estr. przekładem jest „Catechesis minor juventuti religione christiana imbuendae conscripta". Raków 1612; nie wiadomo natomiast, czy istniał przekł. pol.

2. Rozbieranie słów Pana naszego Jezusa Christusa. Raków 1607.

Polemika z P. Skargą.

3. De divinitate Jesu Christi. Raków 1608, dr. S. Sternacki. Przedr. J. Cloppenburch: Opera omnia theologica. Utrecht 1708.

Przekł. pol. pt. O bóstwie Pana Jezusa Christusa. Raków 1608.

Przekł. holenderski pt. Tractaet van de Goddelijckheydt des Heeren Jesu Christi. 1623.
Przekł. niem. pt. Von der Gottlichen Hoheit Jesu Christi gründlicher Bericht. 1627.

4. Pieśni nabożne. Raków 1610. Wyd. nast.: Raków 1625.

Jak podał C. C. Sandius, a za nim E. Oloff — Smalc miał być autorem znacznej części pieśni.

5. Kurtze Auslegung über den Anfang des Evangelii des heiligen Johannis. Raków 1611.

Z powyższą pracą polemizował M. Śmiglecki. Jak podał F. S. Bock, dzieło to miało się ukazać pierwotnie w jęz. pol. pt. Krótki wykład na początek Ewanieliej Jana świętego. Raków 1606 — wg Estr. jest to jednak wątpliwe.

6. De Christo, vero et naturali Dei Filio, liber unus. Oppositus ei, quem sub eodem titulo Martinus Smiglecius jesuita edidit, et refutatio libelli ejusdem Smiglecii, quem de satisfactione Christi pro peccatis nostris inscripsit. Raków 1616, dr. S. Sternacki.

7. Odpis na dwa Pasquiluse, które niedawno wyszły przeciwko tym, których

niesłusznie ariany zową, od ewangelików. Od jednego z starszych tego to zboru, przeciwko któremu napisane są. Raków 1619. Przedr. H. Górska, L. Szczucki, K. Wilczewska: Cztery broszury polemiczne z początku XVII wieku. W-wa 1958 *PAN Instytut Filoz. i Socjologii. Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 1.

Unikat Bibl. Ossol. sygn. XVII-4688/ /II.

Odpowiedź na A. Chrząstowskiego: Rozmowa szlachcica. B. m. 1618.

8. Odpowiedź na książkę X. Jakuba Zaborowskiego, której dał tytuł Ogień z wodą. Raków 1619.

Przekłady

1. Nowy Testament. Raków 1606, dr. S. Sternacki. Wyd. nast.: Raków 1620; Amsterdam 1686.

2. Catechismus der Gemeine derer Leute, die da im Koenigreich Poln... Aus der Polnischen sprach verdeutschet. Raków 1608.

Przekł. Catechesis ecclesiarum.

Listy i materiały

1. Do M. Guiperta, dat. w Śmiglu 8 listopada 1592. Wyd. F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1 cz. 2. Królewiec 1776 s. 838-839.

2. Do K. Vorstiusa, dat. w Rakowie 26 stycznia 1614. Wyd. F. S. Bock, jw. poz. 1, s. 885-886.

3. Korespondencja z F. Socynem. Wyd. w książce: Fausti Socini Senensis ad amicos epistolae. Raków 1618; przedr. w: F. Socini Opera omnia. Amsterdam po 1656. 11 listów od F. Socyna z lat 1593-1604 ogł. w przekł. pol. L. Chmaj w wyd.: F. Socyn: Listy. T. 2. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 2.

4. Protokoły z obrad w Rakowie w marcu 1601 pt. Valentini Smalcii Miscellanea et Acta Racoviensis. Rkps Bibl. Krasińskich nr 3421, zniszcz. w 1944. Fragm. ogł.: D. Cantimori, E. Feist: Per la storia degli eretici Italiani del secolo XVI in Europa. Testi raccolti. Rzym 1937 *Reale Accademia d'Italia. Studi e Documenti* 7 s. 212-275.

5. Dziennik (Diarium vitae). Wyd. G. J. Zeltner: Historia cryptosocinismi. Lipsk 1729.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Zawstydzenie księdza Skargi abo animadversie na książkę księdza Skargi jezuity, którą Zawstydzeniem arianów nazwał. Raków 1606.

Prawdopodobnie autorem jest W. Smalc, jednakże w dziełku pt. Refutatio Appendicis H. Moskorzewski przyznawał się sam do autorstwa.

2. Catechesis ecclesiarum, quae in Regno Poloniae affirmant neminem alium praeter Patrem Domini nostri Jesu Christi. Raków 1609. Wyd. nast.: Raków 1651; Amsterdam 1659; Stauropoli 1684.

W. Smalc miał być współautorem.

3. Wtóre zawstydzenie X. Skargi abo odpis na potworną książkę jego, której dał tytuł: Mesyasz nowych arianów wedle Alkoranu tureckiego... Roku 1615. B. m. r.

Wg Estr. autorem miał być H. Moskorzewski.
Wg C. C. Sandiusa i W. Voisé możliwe, iż układał polskie psalmy.

OPRACOWANIA

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 99-105. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 175. — E. Oloff: Beiträge zu den polnischen Weltlichen- Kirchen- und Gelahrtengeschichte. Gdańsk 1764. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1 cz. 1-2. Królewiec 1774-1776. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — M. J. A. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 2. Kr. 1850. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Smalcius (Walenty). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — H. Ł. (Łopaciński): Smalcjus Walenty. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. —

L. Chmaj: Marcin Ruar. Studium z dziejów racjonalizmu religijnego w Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 62 (1921); przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. — L. Chmaj: Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII wieku. Kr. 1927. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — S. Szczotka: Synody arian polskich. Od założenia Rakowa do wygnania z kraju (1569-1662). *Ref. w Pol.*

1935/36 i odb. — D. Cantimori, E. Feist: Per la storia degli eretici Italiani del secolo XVI in Europa. Testi raccolti. Rzym 1937 *Reale Accademia d'Italia. Studi e Documenti* 7. [Rec.: S. K. (Kot). *Ref. w Pol.* 1937/39]. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — L. Szczucki: Wstęp do wyd.: Z eschatologii braci polskich. Część pierwsza: Dwa pisma Leliusza i Fausta Socynów. *Arch. Historii Filoz. i Myśli Społ.* t. 1 (1957). — W. Voisé: Przyczynki do historii kultury muzycznej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958 s. 124. [Głos w dyskusji; odpowiedź: Z. Lissa; J. M. Chomiński: Podsumowanie dyskusji. Tamże, s. 127-128]. — H. Górska, L. Szczucki, K. Wilczewska: Wstęp i wyd.: Cztery broszury polemiczne z początku XVII wieku. W-wa 1958 *PAN Instytut Filoz. i Socjologii. Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 1. [Rec.: S. Tworek. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960)]. — K. Drzymała: Polemika ks. M. Śmigleckiego T. J. z innowiercami o powołaniu ministrów. *Nasza Przeszłość* 1959 t. 9. — A. Kawecka-Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem.* Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959.

SMOGULECKI MIKOŁAJ (1610—1656)

Inne formy nazwiska: Smogolecki; Smogolenski; Nicolo Smogulec; a Smogulekei.

Nazwisko przybrane: Mu Ni-co.

M a t e m a t y k - a s t r o n o m.

Ur. w 1610 z ojca Macieja herbu Grzymała, starosty bydgoskiego, autora dzieła *O exorbitancjach... zdanie szlachcica starożytnego*, i Teresy z Zebrzydowskich. Wyższe studia filozoficzne i prawnicze odbywał u jezuitów we Fryburgu w Bryzgowii i w Rzymie w 1626-1629. W 1629 wrócił do Polski. Był starostą nakielskim, w 1632 posłem na sejm konwokacyjny. 14 grudnia 1636 wstąpił do jezuitów i rozpoczął studia teologiczne. Przez dwa lata jako nowicjusz przebywał w Krakowie, jesienią 1640 udał się do Rzymu na dalsze studia teologiczne. W 1645 jako misjonarz drogą przez Portugalię, Indie pojechał do Chin, gdzie znalazł się w 1646. Zatrzymał się w Nankingu i przyjął chińskie nazwisko. W 1647-1651 przebywał w prowincji Fukien, potem ponownie w Nankingu, gdzie prowadził ożywioną działalność misyjną i naukową. Wykładał tam astronomię i matematykę. Uczeń jego Lie Fong-tsu wydał pod jego nazwiskiem dwa dzieła astronomiczne w języku chińskim (pt. *Tien-pu-tszeng-iuen*; *Tien-szio-hue-tong*), w których po raz pierwszy w Chinach zastosowano rachunek logarytmowy. Sława wiedzy Smoguleckiego dotarła do cesarza Szi-tsu; na jego wezwanie przybył astronom w 1653 do Pekinu i otrzymał żelazny list. Następnie udał się do Mandżurii, a od 1655 pracował w prowincji Kuang-tung. Zmarł 17 września 1656 w Tszan-king.

TWÓRCZOŚĆ

Sol illustratus ac propugnatus. Fryburg 1626, dr. T. Meyer.

L i s t y

List łac., prawdopodobnie do Generała zakonu T. J., dat. z Jawy 2 stycznia 1645. Przekł. pol. ogł. E. Kosibowicz: Zapomniany misjonarz polski. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 181 s. 159-161.

Rkps (kopia) w Bibl. de Bourgogne w Brukseli nr MS. 4169-71.

U t w o r y o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Quinque odae in laudem Sigismundi III, regis Poloniae. Rzym 1629, dr. F. Corbelletti. (Estr. podaje tyt. Odarum V ad Sigismundum regem; E. Kosibowicz: Augusto regi Sigismundo III, vigor Poloni Martis victoriam de Otthomanica tyrannide canorans). Wyd. nast.: w zbiorze G. Jonina: Lyrica... sive odarum libri IV et epodon I. Kolonia 1630; toż in. wyd.: Lejda 1630 (?); toż Paryż 1635; wyd. F. Bohomolec (jako przypuszczalny utwór M. K. Sarbiewskiego) w: Mathiae Casimiri Sarbiewski S. J. Opera posthuma. W-wa 1769 s. 51-70; T. Wall (jako utwór M. K. Sarbiewskiego): Mathiae Casimiri Sarbiewski: Poemata omnia. Starawieś 1892 s. 383-398; toż wyd. 2 Starawieś 1911.

Przekł. pol.: K. Zubowski. W książce: Zebrany wiersz. T. 1. W-wa 1786 s. 16-44; W. Syrokomla pt. Pienie liryczne M. Smoguleckiego na cześć Zygmunta III. W książce: Przekłady poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej. T. 6. Wil. 1852 (wraz z dedykacją dla Zygmunta III).

Fragm. listu dedykacyjnego Zygmuntowi III (w przekł. pol.) podał H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 197-198.

Autorstwo M. Smoguleckiemu przypisują K. Niesiecki, H. Juszyński, W. Syrokomla, J. Brown, G. Korbut i Estr.; M. K. Sarbiewskiemu — niesłusznie — F. Bohomolec. Wg A. M. Duriniego (Wstęp do wyd.: S. Szymonowic: Opera omnia. W-wa 1772 s. 26), K. Zubowskiego, T. Walla, E. Kosibowicza — autorem jest prawdopodobnie Francuz Gilbert Jonin T. J.

OPRACOWANIA

K. Scheiner: Rosa Ursina sive sol ex admirando facularum et macularum suarum phaenomeno varius. B. m. 1626-1630. — T. Dunin Szpot: Collectanea historiae Sinensis ab anno 1641 ad 1700. Rzym 1710. — K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1753; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 4. Lipsk 1841 s. 142. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — Dr Zakrzewski: Wspomnienie życia i pism Michała Boyma, uczonego wieku XVII. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1830 t. 2 s. 72. — W. Syrokomla: Wstęp i przekł. pt. Pienie liryczne M. Smoguleckiego na cześć Zygmunta III. W książce: Przekłady poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej. T. 6. Wil. 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Smogulecki (Mikołaj). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — L. Pfister: Notices biographiques et bibliographiques de tous les membres de la C-ie de Jésus, qui ont vécu en Chine. Szanghaj 1868-1875 s. 91. (Tu zestawienie starszych źródeł). — A. M. Sica: Catalogus patrum ac fratrum S. J. qui... evangeliis Christi propagando in Sinis adlaboraverunt. Szanghaj (1892). — C. Sommervogel: Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. T. 7. Paryż 1896. — Smogulecki Mikołaj. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). —

E. Kosibowicz: Zapomniany misjonarz polski. Ks. Jan Smogulecki T. J., misjonarz w Chinach w XVII w. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 181. — B. Szcześniak: [A. H. Rowbotham: The Jesuits at the Court of China. Berkeley 1942. Rec.]. *Teki Hist.* 1947, czerwiec. — B. Szcześniak. *Isis* t. 40 (1949) s. 346. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957.

SMOLIK JAN (ok. 1560—po 1598)

W i e r s z o p i s, t ł u m a c z.

Ur. ok. 1560 prawdopodobnie w ojczystych Smolicach lub Wolwanowicach, nad ujściem Skawy; syn Kaspra, gorliwego protestanta, a młodszy brat Piotra, głośnego z dowcipu. Od 1577 był dworzaninem Stefana Batorego. Ok. 1580 wyprawił się na studia do Włoch, zwiedził m. in. Rzym, zapoznał się z językiem i wcześniej od innych ze współczesną literaturą włoską. Po powrocie do kraju uczestniczył w bitwie pod Byczyną. Ostatnie daty z jego życia, zanotowane w aktach trybunalskich, pochodzą z 1598.

TWÓRCZOŚĆ

Wiersze (pieśni, fraszki, utwory okolicznościowe). Wyd.: F. Nowakowski: Iocoseria. Berlin 1840; toż wyd. nast. Berlin 1849. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 285-290. — T. Jaworski: Jan Smolik... Gniezno 1903. — R. Abicht: Życiorys Andrzeja Zbylitowskiego. Dod. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1904) i odb. — Wyd. kryt. R. Pollak pt. Wiersze różne. W-wa 1935 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. II z. 2. — Pojedyncze fraszki przedr.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957. — S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958. —

J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Rkpsy: Bibl. Raczyńskich w Poz. nr 606 (spisany w 1613 w Krakowie); kopia XIX w. tamże nr 315. — Bibl. Państwowa w Berlinie, sygn. Ms. slav. Fol. 9.

Fraszka: O płeszce (z drobnymi zmianami) wyd. w: A. Władysławiusz: Krotofile ucieszne i żarty rozmaite. Kr. 1609.

Przekłady

1. Horacy: siedem ód. Wyd. R. Pollak, jw. Twórczość.

Rkps Bibl. Raczyńskich, jw. Twórczość.

2. L. Grotto: La Dalida. Wyd. R. Pollak, jw. Twórczość.

Rkps, jw. Twórczość.

Przekł. początku pt. Cień albo dusza Molenta, króla baktriańskiego.

3. Sześć pastorel. Wyd. R. Pollak, jw. Twórczość.

Przekł. z włoskiego. Wzory pięciu nieznane; jedna jest przekł. sielanki pt. Iolas A. Navagero, wydanej w: Carmina quinque illustrium poetarum. Florencja 1552.

Utwór o autorstwie niepewnym

Przekłady

J. Guarino: Fragm. (do pierwszej sceny II aktu) Pastor fido. Rkps (z przełomu XVI/XVII w.) Ossol. nr 3552/II k. 195-219. Streszcz. i fragm. ogł. A. Brückner: [W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 261-265.

Autorstwo przypuszczalne wg A. Brücknera.

Zob. też Morsztyn Hieronim.

W. Weintraub dowodzi, że występujący wśród utworów J. Smolika wiersz „Zaprzęż nie tygry, nie lwice, Cyprido" jest pióra Mikołaja Sępa Szarzyńskiego.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 285-290. — A. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. — T. Jaworski: Jan Smolik. Seine Schriften und Übersetzungen. Gniezno 1903. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 2 (1903)]. — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 261-265]. — E. Trzaska: Kasper Twardowski autorem „Lekcyi Kupidynowych"... *Pam. Lit.* R. 14 (1916). — R. Skulski: Mit o Piramie i Tyzbie w literaturze polskiej. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25). — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kr. 1927 *Prace Hist.-Lit.* nr 27. [Rec.: R. Pollak. *Pam. Lit.* R. 25 (1928) s. 167]. — A. W.: Jan Smolik się znalazł. *Kur. Poz.* 1933 nr 35. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 171. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae.* Kr. 1935 s. 42-46. — R. Pollak: Wstęp i wyd.: Wiersze różne. W-wa 1935 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. 2. [Rec.: S. Pigoń. *Roczn. Lit.* 1935 s. 103; J. Birkenmajer. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 210 s. 361; *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 13 (1936) s. 181; R. G. (Ganszyniec). *Przegl. Klas.* 1937 nr 1/4]. — A. Fei: Z poezji staropolskiej (J. Smolik — A. Stanisławska). *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — R. Pollak: Na marginesie utworów J. Smolika. *Prace historyczno-literackie. Księga zbiorowa ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 i odb. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. — W. Hahn: O wierszu J. Smolika: Aspazja. *Meander* 1946 nr 10. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — W. Weintraub: O kanon poezji Sępa Szarzyńskiego. Sprawa autorstwa wiersza „Zaprzęż nie tygry, nie lwice, Cyprido". *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński.* W-wa 1963.

SMOTRYCKI MELECJUSZ (ok. 1578–1633)

Inne formy nazwiska: Melettius Smotriscius; Maksym Smotrycki; Melecy Smotrzycki; Smotrzyski.

Pseud.: Theofil Ortholog.

Polemista w sprawach unii.

Ur. ok. 1578 (wg S. Gołubiewa 1578; K. Charłampowicza i J. Tretiaka 1577-1578; wg A. Osińskiego 1577-1579) w Smotryczu, w ówczesnym województwie podolskim;

syn Erazma Daniłowicza, rektora prawosławnej akademii założonej przez Konstantego Ostrogskiego. Po początkowych naukach w tejże akademii wyjechał ok. 1601 na studia do akademii jezuickiej w Wilnie. Następnie jako nauczyciel i wychowawca młodego księcia Sołomereckiego podróżował po Niemczech, odwiedzając uniwersytety w Lipsku, Norymberdze i Wittenberdze. Po powrocie do Polski ok. 1608 zaczął działalność pisarską przeciw unii. Przez rok przebywał jako człowiek świecki w prawosławnym monasterze Zesłania Ducha Św. w Wilnie, w 1617 przyjął habit i przybrał imię zakonne Melecjusz. Później został bazylianinem i pracował jako nauczyciel szkoły w Jewiu koło Oszmiany. W jesieni 1620 otrzymał arcybiskupstwo prawosławne w Połocku obok arcybiskupa unijnego Józefata Kuncewicza. Brał udział w polemice między prawosławnymi i unitami. W 1623 podróżował do Konstantynopola i Jerozolimy. Po powrocie uczestniczył w 1624-1628 w dalszych pertraktacjach z unitami, pełniąc w 1626-1628 funkcję rektora szkoły brackiej w Kijowie. W 1627 przeszedł potajemnie na stronę unii stając się odtąd jej propagatorem. W sierpniu 1628 przedstawił na soborze kijowskim swą *Apologię peregrynacji do krajów wschodnich*, która nieoczekiwanie dla autora została zakazana i spalona na stosie. W rok później mianowany przez papieża Urbana VIII arcybiskupem hieropolitańskim osiadł w Dermaniu na Wołyniu, gdzie jako archimandryta monasteru unickiego zmarł 27 grudnia 1633.

TWÓRCZOŚĆ

1. Threnos, to jest lament... Wschodniej Cerkwie. Wil. 1610.

Na utwór ten odpowiadali: P. Skarga: Na threny i lament Theophila Orthologa... przestroga. Kr. 1610; J. Morochowski: Παρηγορία albo Utulenie uszczypliwego lamentu. Wil. 1612.

2. Grammatika sławianskaja. Jewie 1618 (wyd. nieznane, niepewne). Wyd. nast.: pt. Grammatiki sławienskije prawilnoje sintagma. (Wil.) 1619, dr. Tipografia Wilenskaho Bractwa s. Ducha (na karcie tyt. wymienione Jewie; druga, wewnętrzna karta tyt. nosi datę 1618); Wil. 1621 (nieznane); Wil. 1629 (nieznane); Kremienka 1638; Moskwa 1648 (ed. przerobiona); W-wa 1651 (niepewne); wyd. F. Polikarpow. Moskwa 1721; wyd. F. Maksimow. Petersb. 1723; Rymnik 1755; Moskwa 1782.

3. Verificatia niewinności i omylnych... żywot i uczciwe cnego Narodu Ruskiego o upad przyprawić zrządzonych nowin. (Wil. kwiecień 1621). Wyd. nast. poszerzone: Wil. czerwiec 1621. Przedr. S. Gołubiew. *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii* cz. 1 t. 7 (1887).

Unikat pierwodr. był w Bibl. w Gdańsku.

4. Obrona Verifikaciej... przez script Sowita Wina nazwany, od Zgromadzenia Cerkwie s. Trójce wydany, o obrazę Majestatu Króla Je° M., honoru i reputacji ludzi zacnych, duchownych i świeckich pomówionej. Wil. 1621. Przedr. S. Gołubiew, jw. poz. 3.

5. Elenchus pism uszczypliwych przez zakonniki zgromadzenia wileńskiego świętej Trójce wydanych. Wil. 1622.

Odpowiedź na to napisał A. A. Sielawa: Antelenchus, to jest odpis na scrypt uszczypliwy... Elenchus nazwany. Wil. 1622. Przedr. *Archiw*..., jw. poz. 3 cz. 1 t. 8 (1914).

6. Apologia peregrynacji do krajów wschodnich przez mię... roku P. 1623 i 24 obchodzonej, przez fa[ł]szywą bracią... spotwarzonej, do... Narodu Ruskiego... sporządzona i podana. A. 1628 Augusti die 25 w Monasteru Dermaniu. Lw. 1628, dr. J. Szeliga.

W odpowiedzi wyszły następujące druki: anonimowa Apolleja Apologii, knižki dialektom ruskim napisanoj, polskim zaś drukowanoj. B. m. 1628; A. Mużyłowski: Antidotum... B. m. 1629; O. Kisiel: Antapologia. B. m. 1632.

7. Protestacja przeciwko soborowi w tym roku 1628 we dni augusta miesiąca, w Kijowie Monasteru Peczerskim obchodzonemu, uczyniona przez ukrzywdzonego na nim. Lw. 1628, dr. J. Szeliga.

8. Paraenesis abo napomnienie... do... bractwa wileńskiego Cerkwie S. Ducha... Anno 1628 Decembr. 12. Kr. 1629, dr. A. Piotrkowczyk.

9. Exethesis albo Expostulatia, to jest rozprawa między Apologią i Antidotem o ostanek błędów haerezji i kłamstw Zyzaniowych, Philaletowych, Orthologowych i Klerykowych uczyniona... Anno Domini 1629, Aprilis 3 w Monasteru Dermaniu. Lw. 1629, dr. J. Szeliga.

Wiad. o listach i materiałach zob. W. Urban: Konwersja M. Smotrzyskiego... *Nasza Przeszłość* 1957 t. 5.

Utwór o autorstwie niepewnym

Antigrafe albo Odpowiedź na script uszczypliwy przeciwko ludziom staro-

żytnej religiej greckiej od apostatów cerkwie wschodniej wydany. Wil. 1608. Wyd. kryt. C. Studynski pt. Antigrafi, połemicznyj twir Maksyma (Meletija) Smotryckoho. Lw. 1925.

Autorstwu przeczy B. Waczyński.

OPRACOWANIA

J. Susza: Saulus et Paulus Ruthenae unionis sanguine B. Josaphat transformatus. Sive Meletius Smotriscius archiepiscopus polocensis. Rzym 1665. Wyd. 2 oprac. J. Martynow. Bruksela 1864. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828; por. *Przyj. Ludu* 1839 nr 33. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Smotrycki (Melecjusz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — J. S. Gołubiew: Istorija Kijewskoj duchownoj akadiemii. Kijów 1880. — J. S. Gołubiew: Kijewskij mitropolit Pietr Mogiła i jego spodwiżniki. T. 1. Kijów 1883. — N. Zasadkiewicz: Mieletij Smotrickij kak fiłołog. Odessa 1883. [Rec.: Este. Gramatyka słowiańska wydana w Polsce. *Kraj* 1883 nr 39]. — S. Barącz: Smotrycki Melecy, szkic bibliograficzny. *Warta* 1889 nr 755-758/759, 762/763 i odb. — A. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896. — K. Charłampowicz: Zapadnorusskija prawosławnyja szkoły XVI i naczała XVII wieka. Kazań 1898. — A. Jabłonowski: Akademia kijowsko-mohilańska. Kr. 1899-1900. — Ł. J. (Janczak): Smotrycki Melecjusz. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — C. Studziński: Pamiatki połemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII w. T. 1. Lw. 1906. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 5 (1906) s. 510-512]. — M. Hruszewski: Istorija Ukrajiny-Rusi. T. 6. Kijów 1907. — E. Likowski: Unia brzeska. Wyd. 2 W-wa 1907. — A. Osiński: Meletij Smotrickij, archijepiskop połockij. *Trudy Kijewskoj Duchownoj Akadiemii* 1911 t. 2-3. — J. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze unii brzeskiej. Kr. 1912. — R. A. (Archutowski): Smotrycki Melecy. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). — T. Grabowski: Ostatnie lata M. Smotryckiego. Szkic z dziejów literatury unicko-prawosławnej wieku XVII. *Księga pam. ku czci B. Orzechowicza.* T. 1. Lw. 1916. — T. Grabowski: Z dziejów literatury unicko-prawosławnej w Polsce. Poz. 1922 *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 1. — P. Popow: Zamitki po istoriji ukrajinśkoho pyśmenstwa XVII-XVIII ww. *Zapysky Istoryczno-Fiłołogicznoho Widdiłu* 1923 t. 4 s. 213-233. — C. Studynski: Antigrafi, połemicznyj twir Maksyma (Meletija) Smotryckoho z 1608 r. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1925 t. 141-143. — P. Popow: Do ikonografij pyśmennikiw XVII w. Meletija Smotrickoho ta Josipa Veljamina-Rutskoho. *Jubilejnij zbirnyk na poszanu akad. M. S. Hruszewskoho.* 1. Kijów 1928. [Rec.: J. Skr. *Zapysky Czina sw. Wasilija Welikoho* t. 3 z. 1/2 (1928)]. — J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. Kr. 1930. — W. T.: Szaweł i Paweł unii kościelnej. W 300 rocznicę zgonu M. Smotryckiego. *Oriens* 1933. — A. Kossowski: Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI-XVII w. *Roczn. Wołyński* t. 3 (1934) i odb. Równe 1933. — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny. 1370-1632. W-wa 1934. — Zbirnyk priswiaczenij swittij pamiati Mieletija Smotrickoho z nagodi trisotnich rokowin smerti. *Archiv Seminara Istorii Cerkwi pri Greko-Katolickij Bogosłowskij Akademiji u Lwowi* t. 1 (1934). [Rec.: I. Korowicki. *Elpis* 1935]. — A. Iszczak: Dogmatyka nezjedynenoho schodu. T. 1. Lw. 1936. — B. Waczyński: Codex autographus Maximi Smotrycki. *Orientalia Christiana Periodica* (Rzym) 1937. — A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. —

B. Waczyński: Czy Antigrafe jest dziełem Maksyma (Melecjusza) Smotryckiego? *Roczn. Teolog.-Kanoniczne* 1949. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire,* IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 41. — J. Tetzner: H. W. Ludolf und Russland. Berlin 1955. — L. Szczucki: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1. — H. Baumann: Slavica in der Universitätsbibliothek Jena: Die „Slavische Grammatik" des Meletij Smotrickij vom Jahre 1619. *Wissenschaftliche*

Zeitschrift d. Friedrich-Schiller-Universität (Jena/Thüringen) 1956/1957 z. 1/2. — W. Urban: Konwersja M. Smotrzyskiego, polemisty i dyzunickiego arcybiskupa połockiego w latach 1620-1627. *Nasza Przeszłość* 1957 t. 5. — S. A. Korwin: Stosunki Polski z Ziemią Świętą. W-wa 1958 s. 152.

SOBIESKI JAKUB starszy (1588—1646)

Pamiętnikarz, mowca.

Ur. w 1588; syn Marka, wojewody lubelskiego, i Jadwigi ze Snopkowskich. Studiował w Akademii Krakowskiej, następnie przez Czechy i Niemcy udał się do Paryża, gdzie pozostawał w 1607-1611 i był uczniem humanisty Izaaka Casaubona. W 1609 odbył stamtąd wycieczkę do Anglii i Niderlandów, potem podróżował do Hiszpanii, Portugalii i Włoch, skąd w 1613 wrócił przez Wiedeń do kraju. W wyprawie moskiewskiej 1617-1618 należał do rady wojennej przy królewiczu Władysławie; jako jeden z komisarzy pertraktował w sprawie pokoju w Dywilinie. W 1621 odegrał wybitną rolę w wyprawie chocimskiej. Od 1620 był czterokrotnie marszałkiem sejmowym oraz trybunalskim. Za panowania Władysława IV uczestniczył w wyprawach wojennych i rokowaniach pokojowych ze Szwedami w Sztumdorfie. W 1639 towarzyszył królowi do wód w Baden pod Wiedniem. Piastował godność krajczego koronnego, wojewody bełskiego, wojewody ruskiego i krótko przed śmiercią kasztelana krakowskiego. Był żonaty najpierw z Marią Wiśniowiecką, powtórnie od 1627 z Teofilą Daniłowiczówną, z którą miał m. in. dziećmi syna Jana, późniejszego króla. Zmarł 13 czerwca 1646 w Żółkwi.

TWÓRCZOŚĆ

1. Diariusz ekspedycyjej moskiewskiej dwuletniej królewica Władysława A. D. 1617. (Na podstawie relacji Jerzego Ossolińskiego uchodził za spalony z rozkazu Zygmunta III). Rkps Bibl. Czart. nr 2763; kopia XIX-wieczna Bibl. Kórn. nr 328. Fragm. ogł. H. Malewska: Listy staropolskie z epoki Wazów. W-wa 1959.

2. Commentariorum Chotinensis belli libri tres. Gdańsk 1646, dr. J. Förster.

Przekł. pol.: L. Kondratowicz pt. Pamiętnik wojny chocimskiej. Petersb. 1854 *Dziejopisowie Krajowi* t. 3.

3. Diariusz wyprawy chocimskiej. Fragm. wyd. A. Naruszewicz: Historia Jana Karola Chodkiewicza. T. 2. W-wa 1781 s. 453-498; całość wyd. J. S. Bandtkie. *Rozmaitości Nauk*. 1829 (mylnie pod nazwiskiem Samuela Sobieskiego, z wstawkami i błędami); wyd. Ż. Pauli: Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r. 1621. Kr. 1853.

Rkps był w 1930 w Bibl. Uniw. Lw.

4. Diariusz rokowań ze Szwedami w r. 1629. Rkps Bibl. Wilanów.

5. Historia bezkrólewia po śmierci Zygmunta III i obranie Władysława IV. Rkps.

Zob.: Acta interregni po śmierci króla Zygmunta III ... w domu Jmć Pana Sobieskiego, krajczego koronnego, pisane i przez JM samego accurate trutinowane. Rkps Arch. Główne Akt Dawnych w W-wie, Arch. Branickich z Suchej sygn. 137/161.

6. Dwie podróże... odbyte po krajach europejskich w l. 1607-1613 i 1638. Wyd. E. Raczyński. Poz. 1833. — Reszty rękopisu Jakuba Sobieskiego, ojca króla Jana III, obejmującego jego podróże, odbyte w latach 1613 i 1638. Z autografu wyd. A. Kraushar. *Ognisko* 1902 i osob. W-wa 1903.

Wyciąg Ł. Gołębiowskiego (z pierwowzoru, który był w zbiorach T. Czackiego) rkps Bibl. Czart. nr 371.

Przekł. hiszp.: fragm. F. Rożański, wyd. w: *Viajes de exstranjeros por España y Portugal en los siglos XV, XVI y XVII*. Madryt 1879.

7. Instrukcja Jakuba Sobieskiego, kasztelana krakowskiego, ojca króla Jana III, dana panu Orchowskiemu z strony synów. Powst. 1639. Wyd. W-wa 1784, Druk. Nadworna; przedr. L. S. A. Jucewicz. Wil. 1840. Wyd. kryt. pt. Instrukcja... dana Imć panu Orchowskiemu jako dyrektorowi... Sobieskich, wojewodziców bełskich, gdy ich na studia do Krakowa oddawał, przez punkta pisana. Wyd. F. Kluczycki: Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego. T. 1 cz. 1. Kr. 1880 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 2. Por. rkps Ossol. nr 198. Fragm. przedr. S. Kot: Źródła do historii wychowania. (Wybór). Cz. 1:

Od starożytnej Grecji do końca w. XVII. Kr. 1929.

8. Instrukcja J. W. JMC Pana Wojewody ruskiego Ichmciom panom synom do cudzych krajów jadącym 1645. Wyd.: *Mrówka Poz.* 1821 t. 3; wyd. S. Przyłęcki. *Kółko Domowe* 1865; przy: S. Gawarecki: Dziennik podróży po Europie Jana i Marka Sobieskich. W-wa 1883; wyd. kryt. F. Kluczycki pt. Instrukcja synom moim do Paryża, jw. poz. 7; przedr. (prawie w całości) S. Kot, jw. poz. 7.

Rkps Bibl. Wilanów.

9. Mowy. Wyd.: J. S. Pisarski: Mówca polski. Kalisz 1668; toż:... Suplement... Kalisz 1876; J. C. Luenig: Orationes procerum Europae. T. 2. Lipsk 1713; J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745; J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 6. Lw. 1833; S. Przyłęcki: Pamiętniki o Koniecpolskich. Lw. 1842 s. 238-239; A. Podgórski: Pomniki dziejów Polski wieku siedmnastego. T. 1. Wr. 1840; A. Małecki: Wybór mów staropolskich świeckich sejmowych i innych. Kr. 1860; A. Sokołowski: Listy księcia Jerzego Zbaraskiego. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 5 (1880) s. 168-171.

Mowę na pogrzebie Prokopa Sieniawskiego, chorążego koronnego, wg ed. J. S. Pisarskiego przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII w. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

Mowy sejmowe i okolicznościowe oraz inne pisma. Rkpsy Ossol. nr 175 (obecnie we Lw. lub zaginiony), 200/II, 206/II, 207/II, 226/II; Bibl. Jagiel. nr 108, 110, 2434, 2568.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Do Krzysztofa Zbaraskiego, dat. z obozu pod Chocimiem 22 września 1621. Z rkpsu ogł. J. Tretiak: Historia wojny chocimskiej (1621). Kr. 1921 s. 202.

Autografy listów rkps Bibl. Jagiel. nr 3756.

2. Testament, dat. w Krasnymstawie 26 lipca 1634. Ogł. E. Raczyński przy wyd.: Dwie podróże..., jw. Twórczość poz. 6.

3. Diariusz konwokacji odprawionej pod laską ks. Krzysztofa Radziwiłła... roku 1632 przez... Jakuba Sobieskiego. Wyd. w: *Sprawy wojenne i polityczne K. Radziwiłła*. Paryż 1859 s. 662-666.

Materiały w Bibl. Wilanowskiej zob. W. Semkowicz: Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich. W-wa 1961.

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Dyjariusz wyprawy przeciw Kozakom w r. 1625. Wyd. Lw. 1833 *Zbiór Pamiętników o Dawnej Pol.* t. 6.

Autorstwo wg S. Przyłęckiego.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — E. Raczyński: Wiadomość krótka o życiu i pismach J. Sobieskiego, kasztelana krakowskiego. Przy wyd.: Dwie podróże... Poz. 1833. [Rec. *Pam. Nauk.* 1837 t. 3]. — Ż. Pauli: Wstęp i wyd.: Pamiętniki... Kr. 1853. [Rec.: K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1]. — W. Syrokomla: Rys życia J. Sobieskiego. Przy wyd. przekł.: Pamiętnik wojny chocimskiej. Petersb. 1854 *Dziejopisowie Krajowi* t. 3. [Rec.: J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 4]. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 121-131, 346-354, 368-372. — A. Małecki: Wstęp do wyd.: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860 s. XXII-XXIII. — K. Szajnocha: Opowiadania o królu Janie III. Mściciel. Żytomierz 1860; wyd. 2 Lw. 1892; toż w książce: Pisma. T. 1. Kr. 1887. — A. Weryha Darowski: Wojna chocimska 1621 roku. Bruksela 1862; wyd. 2 Lw. 1864. — S. Przyłęcki: Krótka wiadomość o życiu i pismach J. Sobieskiego. *Kółko Domowe* 1865. — L. Kubala: Droga króla Władysława IV do Baden i kongres w Nikolsburgu, opisany przez J. Sobieskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1878. — K. Liske w: *Viajes de extranjeros por España y Portugal en los siglos XV, XVI y XVII.* Madryt 1879; por. *Sybel's Historische Zeitschrift* 1881 t. 45 s. 161-162. — B. Grabowski: [Dziennik podróży Jana i Marka Sobieskiego... Rec.]. *Bibl. Warsz.* 1885 t. 4. — J. Tretiak: Historia wojny chocimskiej 1621. Lw. 1889; wyd. 2 Kr. 1921. — J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales 1891/92* i osob. Fryburg 1891 s. 39-45. — A. Danysz: Instrukcje wychowawcze J. Sobieskiego. Poz. 1899; przedr. w książce: Studia z dziejów wychowania w Polsce. Kr. 1921. — A. Kraushar: Wstęp do wyd.: Reszty rękopisu J. Sobieskiego... *Ognisko* 1902 i osob. W-wa 1903. [Rec.: T. Korzon. *Kwart. Hist.* 1903]. — J. Kallenbach: British Museum. (Wrażenia

i pamiątki). W książce: Czasy i ludzie. W-wa 1905 s. 382-383. — R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. Hist.* 1913 t. 16 s. 51. — Ł. Kurdybacha: Pedagogika szlachecka w XVI i XVII w. w świetle instrukcyj rodzicielskich. *Kwart. Pedag.* t. 5 (1933). — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — H. Barycz: Podróże polskie do Neapolu w wiekach XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 42 i odb. — H. Barycz: Historia szkół Nowodworskich. T. 1: Od założenia do reformy H. Kołłątaja (1588-1777). Kr. 1947 s. 56 nn. — S. Ciesielska-Borkowska: Podróże z Polski do Portugalii w wieku XVII. *Spr. PAU* 1952 nr 7/10. — A. Sadurska: Z dziejów epigrafiki łacińskiej w Polsce. Jakub Sobieski. *Meander* 1955 nr 8. — H. Malewska: Listy staropolskie z epoki Wazów. W-wa 1959.

SOBIESKI JAKUB młodszy (1667—1737)

Pamiętnikarz.

Ur. 2 listopada 1667 w Paryżu; syn późniejszego króla Jana III i Marii Kazimiery d'Arquien. Przez pewien czas oddawał się służbie wojskowej; u boku ojca brał udział w bitwie pod Wiedniem, w 1686 uczestniczył w wyprawie na Tatarów pod Suczawą, w 1687 pod Buczaczem i Kamieńcem. Po dwukrotnej nieudanej próbie poślubienia Ludwiki Karoliny Radziwiłłówny pojął w 1691 księżniczkę Jadwigę z palatynatu neuburskiego. Po śmierci ojca (1696) znaczną część życia spędził w księstwie oławskim na Śląsku, skąd podróżował do Austrii, Włoch i Hiszpanii. Podczas wojny północnej był w 1704-1706 więziony wraz z braćmi przez Augusta II w Pleissenburgu pod Lipskiem, następnie w Königstein. Zmarł 19 grudnia 1737 w Żółkwi.

TWÓRCZOŚĆ

Diarium obsidionis Viennae. Powst. 1683. Oryginał łac. nie wydany. Autograf Bibl. Czart. nr 1379. Wyd. przekł. pol.: tłum. Wł. Z. pt. Diariusz oblężenia Wiednia roku 1683. *Dzien. Lit.* 1858 t. 1; T. Wierzbowski pt. Diariusz wyprawy wiedeńskiej w 1683 r. *Echo* i odb. W-wa 1883 (wg Estr.; druk w *Echu* nie stwierdzony); toż inne wyd. W-wa 1883.

Listy i materiały

1. Listy z 1683-1737 do elektora reńskiego Jana Wilhelma, cesarza Karola VI, cesarza Leopolda I, Marii Kazimiery, Franciszka Ossolińskiego, Hieronima Ponińskiego, Władysława Ponińskiego. Ogł. w całości i fragm. A. Z. Helcel: Listy Jana Sobieskiego... Kr. 1860 *Bibl. Ordynacji Myszkowskiej.*

2. 184 listy z 1688-1707, głównie do Stanisława Szczuki, oraz kopie listów do królewicza Jakuba. Rkpsy (w większości autografy) Bibl. Wilanowska nr 82 II pudło B.

3. Listy z 1690-1733. Ogł. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745.

4. Trzynaście listów od Marii Kazimiery z 1683-1693. Ogł. W. Ziembicki: Nieznane listy królowej Marii Kazimiery. *Kwart. Hist.* 1934.

5. Listy z 1687-1722 od kardynała d'Arquien, Kazimierza Bielińskiego, Piotra Jakuba Bronisza, cesarzowej Eleonory, ks. Ferdynanda kurlandzkiego, cesarza Leopolda I, Marii Kazimiery, elektora bawarskiego Maksymiliana Emanuela. Ogł. w całości lub fragm. A. Z. Helcel, jw. poz. 1.

6. Listy z 1687-1688 i b. d. (z tegoż czasu) od Kazimierza Bielińskiego, ks. Ferdynanda kurlandzkiego. Ogł. w całości i fragm. A. Z. Helcel: O dwukrotnym zamęściu księżniczki Ludwiki Karoliny Radziwiłłównej. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 24 (1857) i odb.

7. Od nieznanego (biskupa kujawskiego?), b. m. d. (ok. 1691). Ogł. F. K. Nowakowski: Źródła do dziejów Polski. T. 2. Berlin 1841 s. 338-339.

8. Pismo księżniczki Radziwiłłówny, poręczające zamążpójście jej za Jakuba, dat. w Berlinie 25 lipca 1688. Wyd. M. Grabowski, A. Przezdziecki: Źrzódła do dziejów polskich. T. 1. Wil. 1843.

9. Manifest Karola XII w sprawie wyniesienia Jakuba na tron polski. Wyd. A. C. Załuski: Epistolarum historico-familiarium tomus quartus. Wr. 1761 s. 94.

10. Akta w sprawie uwięzienia Jakuba przez Augusta II. Wyd. A. C. Załuski, jw. poz. 9, s. 105.

Wiad. o innych listach z Archiwum Państwowego w Berlinie zob. A. Z. Helcel, jw. poz. 6.

OPRACOWANIA

M. Ranfft: Die merkwürdige Lebens--Geschichte des jüngst-verstorbenen Königl. Polnischen Printzens Jacobi Sobiesky. *Genealogisch-Historischer Archivarius* 1737 s. 779-805. — G. A. Stenzel: Beiträge zur Geschichte Polens und der Familie Sobieski. *Archiv f. Geschichte u. Literatur* t. 5 (1830-1835). — A. Wejnert: Opis historyczny zaślubin królewica Jakuba Sobieskiego. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 4 i odb.; in. wyd. odbitki w zbiorze: Starożytności warszawskie. Dzieło zbiorowo--poszytowe. T. 3. W-wa 1854. — A. Wejnert: Szczegóły wyświecające powody zerwania umów małżeńskich królewica J. Sobieskiego z księżną Radziwiłłową Brandenburską. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 3 i odb. — A. Z. Helcel: O dwukrotnym zamężciu księżniczki Ludwiki Karoliny Radziwiłłównej i wynikłych stąd w Polsce zamieszkach. Przyczynek do dziejów panowania Jana III. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 24 (1857) i odb. [Rec.: J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4]. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — W. Zawadzki: Jakub i Konstanty Sobiescy. Wspomnienie historyczne z powodu odkrycia ich grobowca w kościele żółkiewskim. Lw. 1862. [Rec.: W. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 4]. — K. Jarochowski: Porwanie Jakuba i Konstantego Sobieskich przez Augusta II. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 93-100; przedr. w książce: Opowiadania i studia historyczne. T. 2. Poz. 1863. — W. Zawadzki: Kościół farny w Żółkwi, jego dzieje i pomniki. Lw. 1869. — P. Feit: Jakob Ludwig Sobieski, Prinz von Polen, Pfandherr von Ohlau. *Zeitschrift d. Vereins f. Geschichte u. Alterthum Schlesiens* t. 26 (1892) i odb. [Rec.: A. Wagner. *Kwart. Hist.* 1893]. — L. Glatman: Skon Jana III. W książce: Opowieści i wspominki historyczne. Kr. 1895. [Rec.: M. R. *Przegl. Pol.* 1895 t. 122]. — T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. T. 2-3. Wyd. 2 Kr. 1898. — M. Loret: Życie polskie w Rzymie w XVIII w. B. m. (1930). — K. Piwarski: Pomysły odzyskania Śląska za Jana III Sobieskiego. Kat. 1938 *Pol. Śląsk. Odczyty i Rozpr.* 38. — M. Brahmer: Z dziejów włosko-polskich stosunków kulturalnych. W-wa 1939 *Bibl. Pam. Lit.* t. 5. — H. Barycz: Studia nad wychowaniem królewiczów Sobieskich. *Spr. PAU* 1952 nr 7/10. Kr. 1954. — A. Więcek: Z pobytu Jakuba Sobieskiego w Oławie. Przyczynek do historii Dolnego Śląska. *Świat i Życie* 1954 nr 20 (dod. do: *Dzien. Zach.*).

SOCYN FAUSTUS (1539—1604)

Inne formy nazwiska: Sozzini; Socinus.

Pseud.: Dominicus Lopez Soc. Jesu; Prosper Dysidaeus; Prosper Gratianus (?); Felix Turpis vel Turpicio v. Turpilio v. Turpio Urbevetanus; Gratianus Turpio Gerapolensis.

Teolog, polemista ariański.

Ur. 5 grudnia 1539 w Sienie we Włoszech. Był synowcem Leliusza Socyna. Pochodził z rodziny prawniczej. Sam również studiował prawo, a także filozofię, logikę i teologię. Od 1559 przebywał w Lyonie. Na wiadomość o śmierci Leliusza (w 1562), którego poglądy unitarystyczne wywierały na niego silny wpływ, udał się do Zurychu, aby urządzić pogrzeb i zabezpieczyć pozostałe po nim rękopiśmienne traktaty teologiczne. Po powrocie do Włoch osiadł od 1563 we Florencji, na dworze Izabeli, córki wielkiego księcia Kuźmy Medyceusza. W 1574 opuścił Włochy i przeniósł się do Bazylei. Na zaproszenie Jerzego Blandraty udał się do Siedmiogrodu. Pod koniec 1579 opuścił Siedmiogród i przybył do Krakowa. Po wydrukowaniu książki przeciwko Jakubowi Paleologowi przeniósł się w obawie represji w 1583 do wsi Pawlikowice pod Wieliczką, należącej do Krzysztofa Morsztyna. W październiku 1586 ożenił się z jego córką Elżbietą. W marcu roku następnego wrócił wraz z żoną do Krakowa; we wrześniu tegoż roku zmarła mu żona. Przyjaźnił się z lekarzem królewskim Mikołajem Bucellą, u którego po śmierci żony mieszkał przez kilka lat. Za szerzone przez siebie poglądy uległ w październiku 1594 prześladowaniu ze strony katolików. To samo powtórzyło się w 1598. Tylko na skutek interwencji profesora Akademii Marcina

Wadowity i in. udało się uratować Socyna z rąk studenterii; przepadły jednak jego książki i rękopisy. Wywieziony do Igołomii, przeniósł się po dwóch miesiącach, w czerwcu 1598, do Lusławic, gdzie mieszkał aż do śmierci. Przez cały okres pobytu w Polsce był jednym z najczynniejszych braci i kierował życiem zboru, biorąc udział w synodach, dysputach i prowadząc liczne i szerokie polemiki. Zmarł 3 marca 1604.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ad Iac. Paleologi librum, cui titulus est: Defensio verae sententiae de magistratu politico etc. pro Racoviensibus responsio. (Raków) 1581 (dr. S. Sternacki). (Wyd. anonimowo). Wyd. nast. Raków 1627.

2. De loco Pauli Apostoli in Epistola ad Rom. cap. septimo Prosperi Dysidaei cum nobiliss. quodam viro disputatio. Kr. 1583, dr. A. Rodecki. Wyd. nast. Raków 1612.

Zawiera także list J. Niemojewskiego i odpowiedź Socyna. Przekł. pol. listów zob. Listy..., poz. 1.

3. Responsio fratrum qui in Polonia et Lithuania de uno Deo Patre, unoque Dei Filio consentiunt, quos Volanus Samosatenianos vel Ebionitas apellat. B. m. r. (1583?).

Przekł. holenderski 1664.

4. De Jesu Christi Filii Dei natura sive essentia. B. m. 1588 (Estr. przypuszcza druk A. Rodeckiego. Wyd. anonimowo). Wyd. nast. Raków 1627.

Dziełko to jest dalszym ciągiem polemiki z A. Wolanem.

5. De S. Scripturae auctoritate... per Dominicum Lopez Societatis Jesu. Hispali (zapewne Amsterdam) 1588. Wyd. nast.: b. m. 1589; pt. De Sacrae Scripturae auctoritate libellus Fausti Socini Senensis. Cui addita est Summa religionis christianae eiusdem Socini. Utrumque ex italico in latinum conversum. Raków 1611; b. m. 1611.

Przekł. pol. rozdz. 5: Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960 *Myśli i Ludzie* 2.

Przekł. franc.: Nicolas Bernaud pt. Livre de l'authorité de la S. Écriture. B. m. 1592.

Przekł. holenderski pt. Tractaet van de auctoriteyt de H. Schrifture. Raków (wg A. Kaweckiej-Gryczowej w rzeczywistości: Niderlandy) (1623); toż pt. 't Boeck van Socinus van de authoriteyt der H. Schrijftuur. Raków 1623; toż pt. Van de Geloofwaerdigheyt der H. Schriftuur. 1666.

6. Argumenti pro trino et uno Deo. B. m. 1591. (Egz. dziś nieznany). Wyd. nast. pt. Tractatus de Deo, Christo et Spiritu Sancto. Raków 1611. (Por. poz. 22).

7. De peccato et peccatorum remissione. B. m. 1591.

8. Iustificationis nostrae per Christum synopsis. Gerapoli 1591. Przedr. w zbiorku pt. Tractatus de iustificatione. Raków 1611. (Por. poz. 24).

9. Quaenam sit ea in Christum qua iustificamur. B. m. 1592.

Ekscerpt z dzieła pt. De Jesu Christo Servatore. B. m. 1594, zob. poz. 11.

10. Refutatio libelli quem Iac. Vuiekus Iesuita anno 1590 polonice edidit, de divinitate Filii Dei et Spiritus Sancti. Ubi eadem opera refellitur quidquid Rob. Bellarminus itidem Iesuita Disputationum suarum tomo primo, secundae controversiae generalis libro primo, de eadem re scripsit. B. m. 1594. Wyd. nast. pt. Responsio ad libellum Iacobi Wuieki Iesuitae. B. m. 1624, dr. S. Sternacki.

Przekł. pol. nie stwierdzonego tłumacza pt. Refutacya książek... B. m. 1593, dr. S. Sternacki.

11. De Jesu Christo Servatore. B. m. 1594, dr. S. Sternacki (wg A. Kaweckiej-Gryczowej: Kr. po 1 października 1594, dr. A. Rodecki).

Dzieło to było przedmiotem szerokiej polemiki w kraju i za granicą. Polemizowali m. in.: Grzegorz z Żarnowca, Jan Niemojewski, D. Clementinus, H. Grotius, J. Covet, W. Salinarius, K. Vorstius, A. Graver i Höffner.

Przekł. holenderski pt. Van de Gesaflde Heyland. 1654.

Ekscerpt, zob. poz. 9.

12. Defensio disputationis suae de loco septimi capitis Epistolae ad Romanos, sub nomine Prosperi Dysidaei, ante 12 annos ab se editae. B. m. 1595. Wyd. nast. Raków 1595.

Przekł. holenderski 1664.

13. De unigeniti Filii Dei existentia. Inter Erasmum Iohannis et Faustum Socinum disputatio. B. m. 1595. Wyd. nast. Raków 1626.

Dysputa odbyła się w Krakowie w 1584.

14. De Jesu Christi invocatione disputatio, quam Faustus Socinus per scripta habuit cum Francisco Davidis anno 1578 et 1579. B. m. 1595.

15. Okazanie tego, iż ci ludzie, którzy w Królestwie Polskim i w Wielkim Księstwie Litewskim pospolicie ewanielikami nazwani są, którzy by skutecznej pobożności naśladowani być chcieli, powinni by się do zboru tych ludzi przyłączyć,

którzy w tychże narodziech fałszywie i niesłusznie ariany i ebionitami nazywani bywają. Powst. 1599 w Lusławicach. Wyd. Raków 1600.

Por.: De officio hominis... Irenopoli 1610, zob. poz. 18; Quod Regni Poloniae... Raków 1611, zob. poz. 21. Stosunek tych trzech wersji nie jest bliżej ustalony.

16. De statu mortuorum usque ad diem ultimum. (Traktat dyskutowany w Rakowie 1601). Wyd.: J. Hoornbeck: Socinianismus confutatus. T. 3. Ultrajecti 1650 s. 505-523. Fragm. przedr. D. Cantimori: Per la storia degli eretici italiani del secolo XVI in Europa. Rzym 1937 s. 249-253; L. Szczucki: Z eschatologii braci polskich. Część pierwsza. Dwa pisma Leliusza i Fausta Socynów. *Arch. Historii Filoz. i Myśli Społ.* t. 1 (1957).

Przekł. pol.: L. Joachimowicz pt. O stanie umarłych aż do dnia ostatecznego. Wyd. L. Szczucki, jw.

17. Praelectiones theologicae. Raków 1609, dr. S. Sternacki. Wyd. nast.: Raków 1627. (Wg F. S. Bocka istniała ed. z 1625, nie znana Estr.). (Dzieło nie ukończone).

Przekł. pol. rozdz. 2: Z. Ogonowski: Socynianizm..., jw., poz. 5.

Przekł. holenderski pt. Teologische Lessen. Raków 1627. Inne wyd. pt. Theologische Lessen. Raków (ok. 1630). (Wg A. Kaweckiej-Gryczowej w rzeczywistości: Niderlandy).

18. De officio hominis christiani in hodiernis istis de religione controversiis. Irenopoli 1610 (wg Estr. prawdopodobnie oznacza to Amsterdam lub Franeker). Wyd. nast.: Raków 1611.

Wg Estr. jest to prawdopodobnie zbliżone lub identyczne z dziełkiem Quod regni Poloniae... 1611 — zob. poz. 21, będącym może przeróbką Okazania z 1600 — zob. poz. 15.

Przekł. holenderski pt. Het Ampt van een Christen Mensch. B. m. 1630. (Wg A. Kaweckiej-Gryczowej w rzeczywistości: Niderlandy).

19. De statu primi hominis ante lapsum disputatio adversus Franciscum Puccium. Raków 1590 (wg Estr. ed. wątpliwa). Inne wyd. pt. De statu primi hominis ante lapsum disputatio. Quam Faustus Socinus Senensis per scripta habuit cum Francisco Puccio Florentino anno 1578. Raków 1610, dr. S. Sternacki.

20. Miscellanea. Raków 1611, dr. S. Sternacki.

21. Quod Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae homines, vulgo Evangelici dicti. Raków 1611, dr. S. Sternacki.

Por. poz. 15, 18.

22. Tractatus de Deo, Christo et Spiritu Sancto. Raków 1611, dr. S. Sternacki. Wyd. nast. Raków 1611. (Wyd. z dod. pt. Asserciones theologicae...).

23. Tractatus de Ecclesia. Raków 1611, dr. S. Sternacki.

Przekł. holenderski pt. Van de Kercke off Ghemeynte, verscheyden Tractaten. (Amsterdam) 1639.

24. Tractatus de iustificatione. Raków 1611, dr. S. Sternacki. Wyd. nast. Raków 1616. (Wg A. Kaweckiej-Gryczowej w rzeczywistości: Niemcy, może Altdorf).

Zob. też poz. 8.

25. De baptismo aquae disputatio. Raków 1613, dr. S. Sternacki.

Przekł. holenderski pt. Van de Water-Doop. Disputatie oft een Christen Mensche. B. m. 1632. (Wg A. Kaweckiej-Gryczowej: Niderlandy).

26. Commentarius in Epistolam Iohannis Apostoli primam. Raków 1614, dr. S. Sternacki. (Wg A. Jochera istniała ed. z 1618, Estr. uważa to za wątpliwe).

27. Brevis discursus de causa, ob quam creditur aut non creditur Evangelio Jesu Christi, et de eo, quod quid credit proemio, qui non credit poena a Deo afficiatur. Raków 1614, dr. S. Sternacki.

Przekł. holenderski 1649.

28. Concionis Christi... explicatio. Raków 1616, dr. S. Sternacki.

29. Breves de diversis materiis ad religionem Christianam pertinentibus tractatus. Raków 1618.

30. Breves quidam de diversis materiis ad Christianam religionem pertinentibus tractatus. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

31. Christianae religionis brevissima institutio... Opus imperfectum. Raków 1618, dr. S. Sternacki. (Katechizm).

32. De Coena Domini tractatus brevis. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

33. Defensio animadversionum. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

34. Disputatio de adoratione Christi. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

Polemika z C. Franckenem.

35. Lectiones sacrae... Opus imperfectum. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

Przekł. holenderski pt. Schriftuurlijke Lessen. 1666.

36. Fragmenta duorum scriptorum. Raków 1619, dr. S. Sternacki.

37. Elenchi sophistici. Raków 1625, dr. S. Sternacki.

38. Religionis christianae brevis institutio. (Raków) 1629. Wyd. nast. (Raków) 1634.

Przekł. niem. pt. Kurtzer Inhalt der Christl. Religion. 1629.

39. Fausti et Laelii Socini, item Ernesti Sonneri tractatus aliquot theologici, nun-

quam antehac in lucem editi. Eleuteropoli (Amsterdam) 1654, dr. G. Philadelphus.

Zob. też: z Brzezin Paweł Grzegorz, Przekłady poz. 5.

Wydanie zbiorowe

Opera omnia in duos tomos distincta. Irenopoli (Amsterdam) post annum Domini 1656 *Bibliotheca Fratrum Polonorum* t. IV-V. (Z portretem Socyna). (Tu także korespondencja, por. Listy poz. 2, 5, 7).

Listy i materiały

1. Korespondencję z lat 1561-1604 w przekł. pol.: T. Bieńkowskiego, L. Chmaja, I. Lichońskiej, Z. Matuszewiczowej, W. Preisnera — ogł. L. Chmaj: F. Socyn: Listy. T. 1-2. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 2.

Zawiera poniżej podaną korespondencję, także z Twórczości poz. 2.

2. Korespondencja, m. in. z E. Arciszewskim, J. Blandratą, M. Czechowicem, K. Lubienieckim, H. Moskorzewskim, J. Niemojewskim, W. Smalcem, M. Squarcialupim, P. Statoriusem, M. Wadowitą. 95 listów wyd. prawdopodobnie W. Smalcius pt. Fausti Socini Senensis ad amicos epistolae. Raków 1618, dr. S. Sternacki; przedr. Opera omnia..., jw. Wyd. zbior., t. 1 s. 359-495.

Przekł. pol. 2 listów (od M. Squarcialupiego, dat. w Alba Julia 15 września 1581, oraz odpowiedź Socyna, dat. w Kr. 20 listopada 1581): I. Lichońska. Ogł. L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959.

Jest to część zbioru, zgromadzonego po śmierci F. Socyna przez W. Smalciusa w liczbie przeszło 200 listów; zbiór ten przeszedł później w ręce Marcina Ruara.

Przekł. holenderski pt. Brieven aan zijn Vrienden geschreeven. 1666.

3. C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684. (Tu inne listy ze zbioru W. Smalciusa, por. poz. 2).

4. Dziewięć listów z 1561-1588 do B. Bolgariniego, B. Bargagliego oraz do wielkiego księcia Toskanii. Wyd. S. Ciampi: Bibliografia critica delle antiche reciproche correspondenze... colla Polonia. T. 3. Florencja 1834 s. 70-74; C. Cantù: Gli eretici d'Italia. T. 2. Turyn 1886 s. 491 nn.

5. Ad Andream Dudithium epistolae ex italico in latinum conversae. Raków 1635, dr. S. Sternacki; przedr. w: Opera omnia..., jw. Wyd. zbior., t. 1 s. 495-510. (Cztery listy z 1580-1583 ze zbioru W. Smalciusa).

6. Do A. Wojdowskiego, dat. w Kr. 25 listopada 1593; do W. Radeckiego, dat. w Lusławicach 24 lutego 1602. Ogł. L. Chmaj: Dwa nieznane listy F. Socyna. *Studia nad arianizmem.* W-wa 1959.

7. Do M. Wadowity, dat. w Igołomii 14 czerwca 1598. Ogł. w: Opera omnia..., jw. Wyd. zbior., t. 1 s. 457-477.

Przekł. pol.: I. Lichońska. Ogł., jw. poz. 2.

8. Do J. Krzesza, dat. 1599. Ogł. T. Crenius: Animadversiones philologicae et historicae. Cz. 7. Lejda 1700 s. 216.

9. Do H. Moskorzewskiego z 1603. Ogł. F. S. Bock: Dissertatio inauguralis memorabilia Unitariorum qui vulgo Sociniani appellantur, acta in Prussia exhibens. Cz. 1. Królewiec 1753 s. 703.

10. Do H. Moskorzewskiego, dat. z Rakowa 5 czerwca 1603. Ogł. P. Tschakert: Ein ungedruckter Brief. *Altpreussische Monatsschrift* 1886.

11. Protokoły z obrad w Rakowie. Zob. Smalc Walenty, Listy i materiały poz. 4.

Zob. też Twórczość poz. 2.

Utwór o autorstwie niepewnym

Instrumentum doctrinarum Aristotelicum in usum christianarum scholarum, exemplis theologicis illustratum per Prosperum Gratianum. Łosk 1586.

Estr. nie zna tego pseudonimu, powątpiewa w autorstwo Socyna i jako domniemanego autora wysuwa J. Liciniusa (zob.).

INDEKS TYTUŁÓW

(N—Utwory o autorstwie niepewnym; T—Twórczość)

De S. Scripturae auctoritate...	T-5
De statu mortuorum...	T-16
De statu primi hominis...	T-19
De unigeniti Filii Dei existentia	T-13
Defensio animadversionum	T-33
Defensio disputationis...	T-12
Disputatio de adoratione Christi	T-34
Elenchi sophistici	T-37
Fausti et Laelii Socini... tractatus...	T-39
Fragmenta duorum scriptorum	T-36
Instrumentum doctrinarum Aristotelicum...	N
Iustificationis nostrae per Christum synopsis	T-8
Lectiones sacrae...	T-35
Miscellanea	T-20
Okazanie...	T-15
Praelectiones theologicae	T-17
Quaenam sit ea in Christum qua iustificamur	T-9
Quod Regni Poloniae... homines...	T-21
Refutatio libelli quem Iac. Vuiekus... edidit...	T-10
Religionis christianae... institutio	T-38
Responsio ad libellum Iacobi Wuieki...	T-10
Responsio fratrum...	T-3
Summa religionis christianae	T-5
Tractatus de Deo, Christo et Spiritu Sancto	T-6,22
Tractatus de Ecclesia	T-23
Tractatus de iustificatione	T-24

OPRACOWANIA

Monografia: G. Pioli: Fausto Socino. Vita — Opere — Fortuna. Guanda 1952.

(S. Przypkowski): Vita Fausti S. Senensis descripta ab Equite Polono. W: F. Socyn: Opera omnia. Irenopoli post a. D. 1656; przekł. pol.: I. Lichońska pt. Żywot F. Socyna ze Sieny opisany przez szlachcica polskiego. Wyd. L. Chmaj w: F. Socyn: Listy. T. 1. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 2, s. 13-30. — G. Ashwell: De Socino et Socinianismo dissertatio. Oksford 1680. — C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684. — P. Bayle: Socyn Faust. *Dictionnaire historique et critique* (Amsterdam) 1695-1697; fragm. w przekł. pol.: Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960 *Myśli i Ludzie* 2. — M. Radecki: Epistola de Fato Fausti Socini. W: J. G. Crenius: Animadversiones philologicae et historicae. T. 4. Lejda 1699 s. 233-242. — J. Toulmin: Memoirs of the Life, Character, Sentiments and Writings of Faustus Socinus. Londyn 1777. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 2. Królewiec 1784. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Baliński: Pisma historyczne. T. 3. W-wa 1843 s. 47. — R. Wallace: Antitrinitarian Biography. Londyn 1850. — M. J. A. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 1-2. Kr. 1850-1851; wyd. 2 Kr. 1868-1869. — L. O. (Otto): Socyn (Lelijusz i Faustus). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). —

N. Lubowicz: Istorija rieformacii w Polsze. Kalwinisty i antitrinitary. W-wa 1883. — J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku. T. 1-2. Kr. 1883-1885. — N. Lubowicz: Naczało katoliczeskoj rieakcii i upadok rieformacii w Polsze. W-wa 1890. — N. Mengazzi: Reliquie Sozziniane. *Bollettino Senese di Storia Patria* 4 (1897). — A. Z. (Zaremba): Socynianie. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — J. Pietrzycki: F. Socynus. *Nasz Kraj* 1907 t. 2 s. 280. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce (1560-1600). Kr. 1908. — T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908). — J. Sygański: Z życia domowego szlachty sandeckiej w epoce dynastii Wazów. Lw. 1910 s. 129. — C. W. Wendte: Fausto e Lelio Socino. Florencja 1910. — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1. — A. W. (Wyrzykowski): Socyn młodszy Faust. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/36 (1912). — Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech. Kr. 1919. —

W. Budka: Nowe szczegóły do biografii F. Socyna. *Ref. w Pol.* 1924. — E. M. Wilbur: Our Unitarian Heritage. An Introduction to the History of the Unitarian Movement. Boston 1925. [Rec.: E. Bursche: O unitaryzmie w ogóle i o polskim w szczególności. *Ref. w Pol.* 1928]. — L. Chmaj: Hugo Grotius wobec socynianizmu. Przyczynek do irenizmu religijnego w XVII wieku. *Ref. w Pol.* 1926. — K. Dobrowolski: Nieznana kronika ariańska. 1539-1605. *Ref. w Pol.* 1926. — K. Górski: Grzegorz Paweł jako tłumacz Blandraty i Fausta Socyna. *Ref. w Pol.* 1926. — W. Budka: F. Socyn w Krakowie. *Ref. w Pol.* 1928 i odb. — K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Monografia z dziejów polskiej literatury ariańskiej XVI w. Kr. 1929. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 188. — P. Misciattelli: La tomba di F. Socini. *La Diana* 7 (1931). — T. Pasierbiński:

Hieronim z Moskorzowa Moskorzowski. Kr. 1931 *Prace Hist.-Lit.* nr 38. [Rec.: A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1934 s. 265]. — D. M. Cory: Faustus Socinus. Boston 1932. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. — A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2. — E. M. Wilbur: Faustus Socinus: An Estimate of His Life and Influence. *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences* (W-wa) 1933 nr 18. — E. M. Wilbur: The Grave and Monument of Faustus Socinus at Lusławice. *Proceedings of the Unitarian Historical Society* (Boston) vol. IV p. II; por. E. M. Wilbur: Pomnik Socyna w Lusławicach. *Ref. w Pol.* 1934. — S. Kot: Oddziaływanie braci polskich w Anglii. *Ref. w Pol.* 1935/1936. — S. Szczotka: Synody arian polskich. Od założenia Rakowa do wygnania z kraju (1569-1662). *Ref. w Pol.* 1935/1936. — D. Cantimori: Socini (Lelio e Fausto). *Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti.* T. 31 (1936). — D. Cantimori, E. Feist: Per la storia degli eretici italiani del secolo XVI in Europa. Rzym 1937 *Reale Accademia d'Italia. Studi e documenti* 7. [Rec.: S. K. (Kot). *Ref. w Pol.* 1937/1939]. — S. Kot: Bracia polscy. Zwycięstwo Socyna. *Wiad. Lit.* 1938 nr 16. — D. Cantimori: Eretici italiani del Cinquecento. *Ricerche Storiche* (Florencja) 1939 *Biblioteca Storica Sansoni.* [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 157]. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. —

T. Grabowski: Dwa przyczynki do dziejów polskiej literatury różnowierczej w XVI i XVII w. *Spr. PAU* 1946 nr 6. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd..., jw., s. 176]. — E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. [Rec.: J. Jasnowski. *Teki Hist.* 1947 nr 1; L. Hajdukiewicz: Przegląd..., jw., s. 155]. — J. H. Mac Lachlan: Socinianism in Seventeenth-Century England. Oksford 1951. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd..., jw., s. 180]. — S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire.* IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce w XVI w. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. [Rec.: W. Urban. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 242]. — J. Lecler: Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme. T. 1. Paryż 1955 *Théologie. Études Publiées sous la Direction de la Faculté de Théologie S. J. de Lyon-Fourvière* 31. — Z. Ogonowski: Filozoficzna i społeczna ideologia braci polskich. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1 s. 86-87 i in. — S. Kot: (art. w:) *The Proceedings of the Unitarian Historical Society* vol. 11 (1956); przedr. jako Wstęp do przekł. ang. pracy: Ideologia..., jw. (W-wa 1932) pt. Socinianism in Poland..., jw. Boston 1957 s. XVIII nn. — L. Szczucki: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1. — J. Tazbir: Walka z braćmi polskimi w dobie kontrreformacji. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 180. — W. Urban: Losy braci polskich od założenia Rakowa do wygnania z Polski. Tamże, s. 112-114 i in. — L. Szczucki: Wstęp i wyd.: Z eschatologii braci polskich. Część pierwsza. Dwa pisma Leliusza i Fausta Socynów. *Arch. Historii Filoz. i Myśli Społ.* t. 1 (1957). — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958. — H. Ley: Bayle i Leibniz o socynianizmie. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958). — Z. Ogonowski: Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku. W-wa 1958. — L. Chmaj: Rola F. Socyna w polskim ruchu unitariańskim. *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk Społ. PAN* 1959 z. 2; por. H. Kowalska: Sesja naukowa poświęcona braciom polskim, zwanym arianami, z okazji trzechsetnej rocznicy wygnania ich z Polski (1658-1958). *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 4 (1959). — L. Chmaj: Wstęp i wyd.: F. Socyn: Listy. T. 1-2. W-wa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 2. [Rec.: K. Pomian: Literatura ariańska. *Nowa Kultura* 1959 nr 49; W. Urban. *Wiad. Hist.* 1959 nr 5]. — L. Chmaj: Wykłady rakowskie F. Socyna. *Studia nad arianizmem.* W-wa 1959. — A. Kawecka-Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia...,* jw. — Z. Ogonowski: Wiara i rozum w doktrynach religijnych socynian i Locke'a. *Studia...,* jw. — L. Szczucki, J. Tazbir: Wstęp i wyd.: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959. — Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960 *Myśli i Ludzie* 2.

SOKOŁOWSKI STANISŁAW (1537–1593)

Inna forma nazwiska: Socolovius.

Pisarz teologiczny, kaznodzieja.

Ur. w 1537 w Krakowie, w rodzinie niezamożnych mieszczan. Nauki początkowe odbył u Jakuba Bielińskiego, sufragana płockiego. Następnie studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie był uczniem Jakuba Górskiego, i w Wittenberdze. W 1561 otrzymał bakalaureat, a w następnym roku magisteriat nauk wyzwolonych i filozofii. Od 1564 był profesorem wydziału filozoficznego, następnie teologicznego. Z kolei wyjechał z kraju do Rzymu, Bolonii i Pawii. Po czteroletnich studiach wrócił do Polski jako doktor teologii i przyjął święcenia kapłańskie. Wiosną 1576 został powołany przez Stefana Batorego na stanowisko nadwornego kaznodziei. W 1579 otrzymał prepozyturę w kościele Św. Floriana w Krakowie. Od wiosny 1580 nie pozostawał już na dworze królewskim. Początkowo przebywał na swym probostwie u Św. Floriana, a od 1584 przeniósł się na otrzymaną w tymże roku kanonię katedralną krakowską, pilnie odtąd trudniąc się pracą pisarską. Zmarł 31 marca względnie 7 lub 8 kwietnia 1593 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. De ratione studii ad Nicolaum Volscium Capitaneum Krzepicensem a. 1572 oratiuncula. Rkps Bibl. Jagiel. nr 59.

2. Hominis cuiusdam privati... de electione regis ad eos, quorum interest, sincera et christiana adhortatio. Powst. 1572 lub 1573. Nie wyd. Rkps był w Cesarskiej Bibl. Publ. w Petersb. sygn. Lat. F. XVII. 55.

3. Concio de vestitu et fructu haereseon. Lw. 1578 (dr. M. Szarffenberger). Inne wyd. Nysa Śląska 1578. Przedr. w: Conciones duae, zob. poz. 4; J. Górski: Praelectiones... Kr. 1580; De... Ecclesiae discrimine, zob. poz. 9.

4. Conciones duae. Altera de vestitu haereticorum et fructu haereseon. Altera de causis supremi excidii Hierosolimitani. Lw. 1578, dr. S. Szarffenberger. Kazanie drugie osobno pt. Excidium Hierosolimitanum, sive de causis ultimi excidii urbis illius... concio. Kr. 1580, Druk. Łazarzowa. Przedr. w: Orationes... septem, zob. poz. 14.

Podobiznę karty tyt. oraz pierwszej i ostatniej stronicy ed. 1 podała H. Jędrzejowska: Książka polska... Lw. 1928.

5. Epithalamion episcopi cum sua sponsa Ecclesia, sive de consecratione episcopi sermo. Kr. 1580, Druk. Łazarzowa. Inne wyd. Nysa Śląska 1580. Wyd. nast. pt. De consecratione episcopi... Rzym 1602. Przedr. w: Orationes... septem, zob. poz. 14.

6. Censura Orientalis Ecclesiae. Kr. 1582, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Dylinga 1582; Kolonia 1583 (1582); Paryż 1584.

Współczesny rkps z własnoręcznymi dopiskami Sokołowskiego: Bibl. Watykańska, sygn. Ottob. Lat. Ms. 2533.

Dzieło wywołało dłuższą i obszerną polemikę.

Przekł. niem.: J. Fickler pt. Censur oder Urtheil der Orientalischen Kirchen. Kolonia 1582. Inne wyd. 1583.

7. Compositio sive pro dote Ecclesiastica et haereditate Christi ad Ordines Poloniae Regni... concio. Kr. 1582, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: w: Orationes... septem, zob. poz. 14; w zbiorze pt. Opuscula tam ecclesiastici quam equestris ordinis virorum compositionis inter status negotio servientia. Kr. 1632 i osob. odb. pt. Oratio Ecclesiastica pro dote Ecclesiae Dei et haereditate Christi. Kr. 1632.

8. Pro cultu et adoratione Jesu Christi in Eucharistiae Sacramento... concio. Kr. 1582, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1584; w: Censura Orientalis Ecclesiae. Paryż 1584; Orationes... septem, zob. poz. 14.

Przekł. pol.: M. D. Sigonius pt. O czci i chwale Pana Christusa w Naświętszym Sakramencie... pocieszne kazanie. Kr. 1590.

9. De verae et falsae Ecclesiae discrimine... libri tres. Kr. 1583, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kolonia 1584; Ingolstadt 1584; Ingolstadt 1586.

10. Ultima responsio protestantium ad censuram et iudicium patriarchae Constantinopolitani, de articulis Confessionis Augustanae. Kr. 1583, Druk. Łazarzowa.

11. Ad Wirtembergensium theologorum invectivam... brevis responsio. Kr. 1584, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Ingolstadt 1585; Augustae Trevirorum 1586.

12. Stanislaus Socolovius... Thomae Natali Rhacusano... episcopi Cracoviensis... me-

dico et canonico Cracoviensi etc. suo observatissimo. Kr. 1584, Druk. Łazarzowa. Przedr. H. Cichowski: Ks. S. Sokołowski a Kościół Wschodni. Studium z dziejów teologii w Polsce w w. XVI. Lw. 1929 s. 137-139.

List Sokołowskiego oraz dwa wierszyki łac.

13. Justus Joseph, sive in Jesu Christi Domini nostri mortem et passionem... meditationes. Kr. 1586, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: J. Bogusławski pt. Sprawiedliwy Jozeph albo o męce i śmierci Pana naszego Iezusa Krystusa rozmyślania. Kr. 1596, Druk. Łazarzowa.

14. Orationes Ecclesiasticae septem. Kolonia 1587, dr. M. Cholinus.

Tu m. in. ogł. po raz pierwszy kazania „Pro vera et catholica libertate" (ded. 1584) oraz „Pro religione Catholica". Zob. też poz. 4, 5, 7, 8.

15. Peregrinus sive laesae virtutis quaerela, nunc primum ex manuscripto publicae luci exposita, adiecta autoris vita. Powst. 1587. Wyd. C. G. Friese. W-wa 1759.

16. Nuntius salutis, sive de Incarnatione... sermones quinque. Kr. 1588, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: J. Januszowski pt. Poseł wielki o Wcieleniu Syna Bożego... Kr. 1590, Druk. Łazarzowa.

17. Officium militare. Kr. 1589.

Wg S. Reszki i C. G. Friesego. Egz. nieznany.

18. Partitiones Ecclesiasticae. Kr. 1589, Druk. Łazarzowa. (Na końcu wiersz S. Szymonowica na cześć autora). Dedykację P. Kostce — przedr. T. Glemma: Piotr Kostka. Lata młodzieńcze i działalność polityczna 1532-1595. Tor. 1959 *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 61 (1956) z. 2.

19. Quaestor, sive de parsimonia atque frugalitate. Kr. 1589, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: J. Januszowski pt. Szafarz abo o pohamowaniu utrat niepotrzebnych dialog. Kr. 1589, Druk. Łazarzowa.

Inny przekł. pt. Podskarbi, czyli o oszczędności i mierności. Rkps Ossol. nr 1317/I.

20. Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad serenissimum Sigismundum III Poloniae regem et Annam Austriacam coniugem eius. Kr. 1592, Druk. Łazarzowa.

21. Officia propria patronorum Provinciae Polonae... conscripta. Kr. 1596, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: (całkowite i częściowe, z niewielkimi odmianami w tyt.): Kr. 1599; Kr. 1603; Wenecja 1603; Wenecja 1603; Antwerpia 1604; Antwerpia 1611; Antwerpia 1613; Wenecja 1613; Antwerpia 1615; Kolonia 1629; Wenecja 1629; Antwerpia 1637; Kolonia 1641; Wenecja 1642; Antwerpia 1643; Antwerpia 1649; Wenecja 1653; Kr. 1661; Kolonia 1665; Kr. 1673; Antwerpia 1676; Kolonia 1680; Kolonia 1682; Antwerpia 1683; Wenecja 1695; Antwerpia 1697; Wenecja 1701 (dwie odmienne odb.); wyd. razem z: Officia propria ss. patronorum Regni Sveciae. (Dziełko to wyd. po raz pierwszy w 1618 jest widocznie naśladowaniem pracy Sokołowskiego); Antwerpia 1723; Kolonia 1725; Augustae Vindelicorum b.r.; Augustae Vindelicorum 1728; b. m. 1728; Wr. 1735 i dalsze.

22. In evangelia Matthaei, Marci et Lucae notae. Kr. 1598 (na karcie tyt. mylnie: 1198), Druk. Łazarzowa.

Dzieło nie ukończone. Wg Estr. jest to odb. z Opera, t. 2. Zawiera m. in. Odae funebres de laudibus Socolovii... Andreae Schonaei. (Por. Wyd. zbior. poz. 2).

W y d a n i a z b i o r o w e

1. Conciones quatuor. Kolonia 1583, dr. M. Cholinus.

Tu poz.: 3, 4, 5, 8.

2. Opera. T. 1-2. Kr. 1591-1598, Druk. Łazarzowa (dwie ed. tomu pierwszego względnie ostatnich arkuszy).

Tu m. in. przedr. poz. 4-7, 9, 13, 16, 18 oraz: Naenia funebris ad S. Socolovium... Simonis Simonidae; Odae tres funebres de laudibus S. Socolovii... Andreae Schonaei; por. też Twórczość poz. 22.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Fragm. listów z 1582-1583 do Stefana Batorego i Wilhelma V, księcia bawarskiego. Wyd. E. Kuntze. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 6 cz. 2 (1938).

2. Listy do kardynała W. Sirleto, dat. w Krakowie 30 czerwca 1583; J. Młodziejowskiego, dat. w Krakowie 3 stycznia 1587. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 249, 273.

3. Do M. Piskorzewskiego b. d. (początek 1586). Wyd. S. Łempicki: Przyczynek do biografii Szymona Szymonowica. (Nieznany list ks. S. Sokołowskiego do Macieja Piskorzewskiego). *Pam. Lit.* R. 15 (1917).

Rkps w zbiorze z 1621 pt. Farrago epistolarum... Bibl. Jagiel. nr 2418 s. 68v-69.

4. Do biskupa kujawskiego (w sprawie Akademii Krakowskiej), b. d. Wyd. *Athe-*

naeum 1841 t. 1. (Podane bez imienia nadawcy).

5. Memoriał przedstawiony kard. W. Sirleto względem dzieła Censura Ecclesiae Orientalis. Dat. 1581. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, s. 240.
Rkps Bibl. Watykańska sygn. Mss Vatic. N° 6411 fol. 15.

6. List do P. Kostki, dat. w Kr. 1589, oraz od tegoż, dat. w W-wie 21 kwietnia 1589. Ogł. T. Glemma, jw. Twórczość poz. 18.

7. Zbiór ok. 120 kopii listów do S. Sokołowskiego z 1570-1592 (m. in. od: Stefana Batorego, F. J. Commendonego, Grzegorza XIII, S. Herburta, S. Hozjusza, S. Karnkowskiego, M. Kromera, M. Laterny, P. Myszkowskiego, A. Patrycego Nideckiego, A. Possewina, M. K. Radziwiłła, S. Reszki, H. Rozrażewskiego, J. D. Solikowskiego, S. Szymonowica, J. Zamoyskiego) oraz kilka listów Sokołowskiego i inne współczesne akta. Rkps Bibl. Jagiel. nr 41. Pojedyncze listy z 1581-1584 od: Stefana Batorego, A. Bolognettiego, F. J. Commendonego, Grzegorza XIII, A. Possewina, Wilhelma V, księcia bawarskiego. Wyd. E. Kuntze, C. Nanke. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 5 cz. 1 (1923/1933); E. Kuntze. *Monumenta*..., jw. t. 6 cz. 2 (1938); t. 7 cz. 3 z. 1 (1939/1948)—z. 3 (1950).

8. List od M. B. C. A. L. (zapewne M. Pudłowskiego), dat. w Warszawie 2 września 1570, przytoczony przez J. Brożka w: Żywot Stanisława Grzepskiego. Wyd. J. Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. Wiadomość bibliograficzna i patrystyczna. Cz. 2. *Polonia Sacra* nr 3 (1919) s. 156-158 przyp. In. wyd. zob. Brożek Jan, Twórczość poz. 6 oraz Wyd. zbior.

9. Listy od S. Reszki, dat. w Rzymie: 13 września, 30 października 1577; we Fromborku we wrześniu 1591; w Neapolu w sierpniu 1592. Wyd. w: S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

10. List do H. Rozrażewskiego, dat. w Krakowie 1590. Ogł. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840 s. 98-99.

11. Nobilitatio S. Sokołowski. Dat. w Warszawie 10 września 1571. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, s. 159.

12. List Stanisława Marenniusza do B. Wargockiego w sprawie S. Sokołowskiego, dat. 1572. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, s. 168.

13. Receptio... S. Sokołowski. Dat. w Warszawie 23 stycznia 1578. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, s. 226.

14. Kwity pieniężne (m. in. na 100 talarów otrzymanych dla wydrukowania De verae et falsae ecclesiae discrimine) z 1578, 1582; deklaracja poborowa b. d., z podobizną podpisu. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 2, s. 229, 246, 223.

Zob. też: Twórczość poz. 22.

OPRACOWANIA

J. Bielski: Dalszy ciąg Kroniki polskiej zawierającej dzieje od 1587 do 1598 r. Wyd. F. M. Sobieszczański. W-wa 1851 s. 192. — S. Starowolski: De claris oratoribus Sarmatiae. Florencja 1628 s. 32; wyd. 2 W-wa 1758. — C. G. Friese: Beiträge zur Reformationsgeschichte in Polen und Litauen. T. 2. Wr. 1786 s. 181. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 52, 372-393. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814. — A. Osiński: O życiu i pismach Tadeusza Czackiego. Krzemieniec 1816; wyd. 2 Kr. 1851. — J. F. Stachowski: Rozbiór dzieła S. Sokołowskiego p. n. Partitiones ecclesiasticae. Połock 1818. — (Art. w:) *Mies. Połocki* 1 (1818) s. 43-53. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. R.: Nowo odkryty wiersz Szymonowicza. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2 s. 449-450. — J. K. S. (Szelewski): Rys historyczny wymowy duchownej w ogólności, a szczególniej w Polsce. *Pam. Religijno-Moralny* 1844 t. 6 s. 302--307. — J. M. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 1. Kr. 1850; wyd. 2 Kr. 1868. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853 s. 65-72. — Ks. Ign. P. (Piasecki): O hymnach w brewiarzu rzymskim. *Pam. Religijno-Moralny* 1857 t. 32 s. 666. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857 s. 71, 474. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 90-104; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — K. Wł. W. (Wójcicki): Sokołowski Stanisław. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Kr. 1884; wyd. 2 rozszerzone i uzupełnione Kr. 1892. — S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886. — K. Słomiński: Ks. S. So-

kołowski. Studium do dziejów kaznodziejstwa XVI w. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 2-3. [Rec.: F. Koneczny. *Kwart. Hist.* 1893]. — K. Morawski: Jakuba Górskiego życie i pisma. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 17 (1893) s. 280-281 i odb. — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896 s. 113-116; wyd. 2 Kr. 1917. — K. Heck: Szymon Szymonowicz. (Simon Simonides). Jego żywot i dzieła. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900) i odb. Kr. 1901. — A. Brückner: Nienawiść wyznaniowa za Zygmunta III. *Przew. Nauk. i Lit.* 1902. — A. Szelągowski: Pieniądz i przewrót cen w 16 i 17 wieku w Polsce. W-wa 1902 s. 23. — I. Chrzanowski: Wstęp do: P. Skarga: Kazania sejmowe. W-wa 1903 *Bibl. Dzieł Chrześcijańskich*; wyd. 2 Kr. 1912. — P. D. (Dmochowski): Sokołowski Stanisław. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903).— A. F. (Fajęcki): Sokołowski Stanisław. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 35/36 (1914). — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. —

Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności. Kr. 1919. — S. Windakiewicz: Piotr Skarga. Kr. 1925 s. 9. — H. Barycz: Z dziejów książki polskiej za granicą w XVI stuleciu. Polonica w bibliotece Ulissesa Aldrovandiego. *Silva Rerum* t. 4 (1928). — Biblioteki wielkopolskie i pomorskie. Poz. 1929 s. 186. — H. Cichowski: Ks. S. Sokołowski a Kościół Wschodni. Studium z dziejów teologii w Polsce w w. XVI. Lw. 1929. [Rec.: P. *Kur. Poz.* 1929 nr 586; K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930); M. M. *Ateneum Kapłańskie* 1930 s. 299; E. Bursche. *Ref. w Pol.* 1935/36]. — R. Kotula: Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich Z. Czarneckiego, mieszczących się obecnie w „Baworovianum" we Lwowie. Lw. 1929. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — J. Dąbrowski, K. Piotrowicz: Polonica za granicą. Kraje naddunajskie. *Nauka Pol.* t. 13 (1930) s. 102. — S. Łempicki: Łacińska skarga XVI w. *Gaz. Lw.* 1931 nr 236. — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968-1831. W-wa 1932. — K. Dobrowolski: Studia nad literaturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 31. — K. P. (Piekarski): Z marginesów książek. *Szpargały* 1934 z. 1. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia. (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — P. Czaplewski: Hieronim Rozrażewski a książka. *Silva Rerum* 1938 z. 1/2. —

A. Usowicz: Poglądy moralno-polityczne ks. S. Sokołowskiego. *Nasza Przeszłość* 1946 i odb. — F. Bracha: Nauka S. Sokołowskiego o znamionach prawdziwego Kościoła. *Nasza Przeszłość* 1947 i odb. — A. Klawek: Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce. Kr. 1948 *Hist. Nauki Pol. w Monografiach* XXXIII. — L. Pszczołowska, J. Puzynina: Język polski w szkole w epoce Odrodzenia. *Poradnik Język.* 1954 z. 5 s. 21. — I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — O. Halecki: From Florence to Brest (1439-1596). *Sacrum Poloniae Millennium* t. 5 (1958). — A. Jobert: Aux Origines de l'union de Brest. Le protestantisme en Ruthénie. *Księga pam. 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.* W-wa 1958.

SOLIKOWSKI JAN DYMITR (1539–1603)

Inne formy nazwiska: Solicovius; Sulicovius.

Krypt.: J. S. S. K. (?)

Publicysta, polemista religijny, wierszopis.

Ur. najprawdopodobniej w 1539 w Sieradzu, w środowisku różnowierczym; syn wójta Jana i Zuzanny Fiszer. Od półrocza zimowego 1556/57 do czerwca 1559 studiował w Akademii Krakowskiej. 18 lipca 1559 zapisał się na uniwersytet w Wittenberdze, gdzie był słuchaczem F. Melanchtona. Bawił tam co najmniej do kwietnia 1560. Po powrocie do kraju przebywał na dworze J. Krzysztoporskiego, a od 1562 na dworze biskupa kujawskiego J. Uchańskiego. Tutaj zaprzyjaźnił się z P. Skargą. Pod wpływem lektury pism S. Hozjusza przeszedł na katolicyzm. W tym to zapewne czasie

przyjął święcenia kapłańskie. W 1564 został sekretarzem królewskim i pracował na tym stanowisku z małymi przerwami dwadzieścia lat. Odbył szereg podróży dyplomatycznych. W 1564 sprawował poselstwo do książąt pomorskich w Szczecinie, następnie do Danii i do Prus Książęcych. W 1570 był obecny na kongresie szczecińskim. Odegrał wybitną rolę w czasie bezkrólewia 1572-1573. Napisał wówczas kilkanaście broszur politycznych. Po ucieczce Henryka Walezego, którego był gorącym zwolennikiem, udał się do Paryża celem nakłonienia króla do powrotu. Z czasem przeszedł na służbę Stefana Batorego. Poselstwo do Wiednia w 1576 opłacił czteromiesięcznym aresztem w więzieniu cesarskim. Po wojnach moskiewskich zajął się organizacją Kościoła w Inflantach. W 1583 został arcybiskupem lwowskim. W 1586 posłował do papieża Sykstusa V. W czasie bezkrólewia 1587 stanął po stronie Zygmunta III. Uczestniczył w pracach około zawarcia unii brzeskiej 1596. W 1598 był członkiem komisji do spraw inflanckich. W stosunku do innowierców odznaczał się jaskrawą nietolerancją. Zmarł 27 czerwca 1603.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poemata. Kr. 1562.

2. Hamaxa sive religionis et reipublicae currus. Powst. 1562 (z okazji ingresu J. Uchańskiego na arcybiskupstwo gnieźnieńskie). Wyd. Kr. 1564, dr. Łazarz Andrysowic.

3. Querimonia calamitosi ducatus Lituaniae. B. m. r. (1564?)

4. Apocalipsis. Powst. 1564. Wyd. ok. 1580 zapewne bezimiennie, być może pt. Facies perturbatae et afflictae Reipublicae. Wyd. nast. (mylnie pod nazwiskiem S. Orzechowskiego) pt. Apocalipsis lub Idea Apocaliptica. Kr. 1626; Lw. 1630; Kr. 1660; W-wa 1696; przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Suada latina. Lubl. 1747; W-wa 1763.

Przekł. pol.: Z. A. Włyński pt. Sen na jawie albo widowisko. Kr. 1767; wyd. nast.: W-wa 1779; b. m. r.; w: Dzieła w niektórych przedmiotach pisane S. Orzechowskiego. Tłumaczenie z łacińskiego na język ojczysty przez Z. A. Nałęcz-Włyńskiego. T. 2. Wr. 1826; *Warta* 1882 nr 418 nn.

Wiad. o rkpsach zob. Estr. XXIX, 37.

Przeróbka pol. wierszem: Piotr Grzegorzkowic: Wizerunek utrapionej Rzeczypospolitej i Naprawa. Dobromil 1612; wyd. nast.: Dobromil 1613; Dobromil 1616; pt. Obraz utrapionej Rzeczypospolitej. Kr. 1628 (ed. wątpliwa); pt. Utrapionej Rzeczypospolitej wizerunek. B. m. 1629. (Zob. Herburt Jan Szczęsny, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 16). Przeróbka łac. pt. Monitor somnians seu somnium praesentem Reipublicae Polonae statum referens. B. m. 1770.

5. Prussia Regi optimo maximo patri Patriae, foelicitatem. B. m. 1566. Wyd. nast.: Ryga 1599; Kr. 1602.

6. Verus Martini Lutheri triumphus. Powst. ok. 1568. Wyd. Kr. 1604, dr. A. Piotrkowczyk.

7. Colloquium cum Krowicki 1569. (Nie wyd.). Rkps Bibl. Jagiel. nr 1140.

8. Lukrecja rzymska i chrześcijańska. B. m. r. (ok. 1570). Fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 119; całość wyd. kryt. J. Krzyżanowski. W-wa 1936 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. 2 z. 4; fragm. przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 217.

Unikat Bibl. Uniw. Warsz. sygn. 28, 17, 3, 37.

9. Mowa na zjazd warszawski 1573. Streszcz. w jęz. łac. podał Ś. Orzelski: Interregni Poloniae libri VIII. Wyd. zob.: Orzelski Świętosław, Twórczość poz. 1; streszcz. w jęz. pol. podał J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 1. W-wa 1822 s. 116 nn.; toż wyd. 2 Lipsk 1838; całość wyd. z rkpsu w jęz. pol. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857 s. 434.

10. Rozmowa kruszwicka de nobilissimo septentrionis regno tempore interregni post mortem Sigismundi Augusti regis X Februarii (1573) w Kruszwicy. Wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906.

11. In funere Sigismundi Augusti... oratio. Kr. 1574, dr. M. Szarffenberger. Przedr.: przy: M. Kromer: Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Kolonia 1589 s. 701-720; M. Junius: Orationes ex historicis, partes III. Argentorati 1598; H. Kirchner: Superioris aevi, imperatorum, regum, electorum, ducum... curricula... Marpurgi (1619) s. 160-211.

12. Urania sive coelestis electio. Kr. 1574, dr. M. Szarffenberger.

13. Rozsądek o warszawskich sprawach na elekcyjej przeszłej do koronacyjej należący. Kr. (ok. 1574), dr. M. Siebeneicher. Przedr. J. Czubek, jw. poz. 10.

Ś. Orzelski nazwał utwór ten „Klinami" i przypisał jego autorstwo mylnie S. Karnkowskiemu. J. Szujski uważał pismo to za broszurę Karnkowskiego i Solikowskiego; wyłączne autorstwo tego ostatniego stwierdził J. Czubek.

14. Rozmowa Gąski z św. Bartłomiejem. Powst. 1574. Wyd. J. Czubek, jw. poz. 10.

15. Komornik z burmistrzem. Powst. 1574. Wyd. J. Czubek, jw. poz. 10.

Utwór przypisywany mylnie przez M. Wiszniewskiego M. Stryjkowskiemu.

16. Probi et Galliae ac Poloniae amantis viri ad Gallos et Sarmatas oratio. Accesit... vaticinium de liliorum et aquilae septemtrionalis coniunctione. Bazylea 1575. Przedr.: przy: M. Kromer:, jw. poz. 11, s. 726; J. Czubek, jw. poz. 10 (bez „Vaticinium").

Przekł. franc. pt. Discours d'un Polonais catholique sur la fuite de Henri III de Valois hors du Royaume de Pologne. Paryż 1574, dr. A. le Coq.

17. Mowa do papieża Sykstusa V z 1586. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

18. Ad Livones... paterna et amica paraenesis. Zamość 1600, Druk. Akademicka.

Przekł. pol. zapewne J. D. Solikowskiego pt. Do obywatelów Inflantckich... ojcowskie i życzliwe napomnienie. Lw. 1600, dr. P. Żelazo.

19. Christianorum fastorum disticha. Kr. 1602, dr. J. Siebeneicher.

20. Adiunctum Testamenti... cum paraphrasi Mathiae Sisinii. Kr. 1603, dr. J. Siebeneicher. Wyd. nast.: przy Commentarius brevis, zob. poz. 21; wyd. S. Krzysztanowic: Polonia seu brevis descriptio statuum Regni Poloniae... Cui... adjuncta testamentorum duorum magnorum in Polonia virorum unum Archiepiscopi Leopoliensis. Moguncja 1606.

21. Commentarius brevis rerum polonicarum a morte Sigismundi Augusti... Gdańsk 1647, dr. J. Förster. Przedr. C. T. L. Sorniz: Scriptores rerum polonicarum... T. 1. Amsterdam 1698.

Przekł. pol.: W. Syrokomla: Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta... do roku 1590. Petersb. 1854 *Dziejopisowie Krajowi* 3.

Wg J. Czubka w 1572-1575 ogłosił około 19 pism politycznych; autorstwo niektórych z nich nie jest całkowicie pewne. Część wymieniono wyżej, zob. poz. 10, 13, 14, 15, 16; inne wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia, jw. poz. 10. Niektóre pisma wyd. W. S. Broel-Plater: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. T. 2. W-wa 1858.

S. Starowolski znał rkpsy dziś już nie istniejące.

Niektóre wiersze były drukowane przy dziełach J. Mączyńskiego, S. Orzechowskiego, A. Trzecieskiego i in.

Listy i materiały

1. Do M. Kromera, dat. 27 listopada 1577. Rkps Bibl. Czart. nr 1617.

2. Do P. Kostki, dat. w Wilnie 10 czerwca 1579. Ogł. T. Glemma: Piotr Kostka. Lata młodzieńcze i działalność polityczna. 1532-1595. Tor. 1959 *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 61 (1956) z. 2.

3. Listy z 1581-1584 do i od A. Bolognettiego, do I. A. Caligariego. Wyd. E. Kuntze, C. Nanke. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 5 (1923/1933); E. Kuntze. *Monumenta*... (jw.) t. 7 (1939/48-1950).

4. Do M. Kromera, dat. w Rydze 1 kwietnia 1582. Rkps Bibl. Czart. nr 403.

Wiad. podaje: H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 231-232.

5. Do papieża, nuncjusza (Possewina?) i Sekretariatu Stanu z 1582-1590. Rkpsy Arch. Watykańskie.

Wiad. podaje: P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 105-106, 120.

6. Do J. Zamoyskiego, dat. we Lwowie 15 kwietnia 1585. Wyd. K. Lepszy. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 4. Kr. 1948.

7. Listy w rkpsach Bibl. Krasińskich nr 205 (zniszcz.); Bibl. Jagiel. nr 37, 41, 56.

8. Od S. Hozjusza, dat. 15 lipca 1570. Rkps Bibl. Gimn. Brunsbergensis nr 77 (Epistolae variae S. Hosii); odpis w zbiorach Zakładu Dokum. I. H. PAN.

Wiad. podaje: H. Barycz: Dokumenty i fakty z dziejów reformacji. II. Nowe szczegóły do działalności J. Mączyńskiego. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 223 przyp. 11.

9. Od S. Reszki z czerwca (?) 1592. Wyd. w: S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

10. Od S. Karnkowskiego, dat. w Łowiczu 8 listopada 1599. Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 220-221.

11. Dokumenty różne (m. in. pokwitowania pieniężne — jedno w podobiźnie;

dwa z podobizną podpisu) i pisma urzędowe z 1567-1586. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

12. Dokument ustanowienia bractwa Św. Anny przy kościele klasztornym augustianów w Pilźnie z 1586 lub 1596. Rkps Ossol. dok. nr 362.

13. Przywilej dla lwowskiego bractwa malarzy katolickich, dat. we Lwowie 21 stycznia 1596. Ogł. T. Mańkowski: Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku. Lw. 1936. *Bibl. Lw.* XXXVI. Przekł. pol.: J. Piotrowski: Przywileje z XVI w. dla bractwa i cechu malarzy katolickich we Lwowie. *Lamus* (Lw.) 1910 z. 2 s. 261-263. — Potwierdzenie Zygmunta III, dat. w W-wie 10 stycznia 1597. Ogł. T. Mańkowski, jw., s. 97-98. Przekł. pol.: J. Piotrowski, jw., s. 266.

14. Przywilej, jw., dat. we Lwowie 10 lipca 1596. Ogł. E. Rastawiecki: Słownik malarzów polskich. T. 2. W-wa 1851 s. 297-302; przedr. T. Mańkowski, jw., s. 94-97. Przekł. pol.: J. Piotrowski, jw., s. 263-265. — Potwierdzenie Zygmunta III, dat. w W-wie 20 marca 1597. Ogł. T. Mańkowski, jw., s. 103-104. Przekł. pol.: J. Piotrowski, jw., s. 269.

Zob. też: Twórczość poz. 20.

Wiad. o in. listach i materiałach podaje W. Nehring: O historykach polskich szesnastego wieku. Cz. III. O życiu i pismach J. D. Solikowskiego. Poz. 1860.

Podobiznę autografu podał J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. W-wa 1939 s. 120.

U t w o r y o autorstwie niepewnym

1. Ziemianin albo rozmowa ojca z synem o sprawie Polski. Kr. 1565 (dr. Łazarz Andrysowic). (Wyd. bezimienne). Wyd. nast.: wyd. Ż. Pauli. Kr. 1859 (mylnie jako utwór S. Orzechowskiego, wraz z jego Policją Królestwa Polskiego); wyd. kryt. H. Gaertner pt. Pseudo-Orzechowskiego Ziemianin. Lubl. 1922 *Bibl. Uniw. Lubelskiego Wydz. Hum.* nr 3.

Wg H. Gaertnera autorem jest najprawdopodobniej J. D. Solikowski, przeczy temu A. Brückner.

2. Mowa łac., wygł. przez posłów ferarskich na sejmie elekcyjnym, zalecająca do tronu polskiego księcia Alfonsa II. (Powst. ok. 1575). Ogł. Ś. Orzelski: Interregni Poloniae libri VIII. Wyd. zob. ORZELSKI Świętosław, Twórczość poz. 1. Przedr. W. Nehring: O historykach polskich szesnastego wieku. Cz. III, jw. Dod.

Wg J. Czubka nie jest utworem Solikowskiego.

3. Votum szlachcica polskiego... o założeniu skarbu Rzeczypospolitej i o obronie krajów ruskich... napisane... roku 1589. Kr. 1596. Przedr.: K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* z. 11-13; J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej* s. 85-109.

Broszura podpisana krypt. J. S. S. K. jest najprawdopodobniej utworem J. D. Solikowskiego. Autorstwo jej przypisywano bezpodstawnie S. F. Klonowicowi lub Janowi Sienińskiemu, kasztelanowi sandomierskiemu.

OPRACOWANIA

M o n o g r a f i a: W. NEHRING: O historykach polskich szesnastego wieku. Cz. III. O życiu i pismach J. D. Solikowskiego. Poz. 1860.

J. SKROBISZEWSKI: Vitae Archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium. Lw. 1628. — S. STAROWOLSKI: De claris oratoribus Sarmatiae. Florencja 1628. — D. BRAUN: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 107. — F. RZEPNICKI: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761 s. 224-226. — J. ŁOPACKI: Wiadomość o J. D. Solikowskim, arcybiskupie lwowskim. *Pszczoła Pol.* 1820 t. 1. — Jan Demetriusz Solikowski. *Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej* 1824. — Ł. GOŁĘBIOWSKI: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 439-442. — J. ŁUKASZEWICZ: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1849. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. Kr. 1852. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — W. SYROKOMLA: Wstęp do przekł.: Krótki pamiętnik rzeczy polskich... Petersb. 1854 *Dziejopisowie Krajowi* 3. [Rec.: J. BARTOSZEWICZ. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 4]. — K. MECHERZYŃSKI: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 521-526. — T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki zna-

mienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. Kr. 1859 s. 126, 447. — K. Wł. W. (Wójcicki): Solikowski (Jan Dymitr z Solek). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). —

S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 1. Kr. 1886. — A. Chmielowski: Życiorys ks. J. D. Solikowskiego, arcybiskupa lwowskiego. Kr. 1889. — H. Łopaciński: „Mons Reipublicae Polonae 1578". Obrazowa alegoria polityczna z czasów Stefana Batorego. *Spr. Komisji Hist. Sztuki* t. 7 (1902). — H. Łopaciński: Przyczynek do historii plagiatów w piśmiennictwie polskim. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — A. Z. (Zaremba): Solikowski (Jan Dymitr). *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — A. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 83. — J. Czubek: Wstęp do wyd.: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 6 (1907)]. — J. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze unii brzeskiej. Kr. 1912. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. — R. A. (Archutowski): Solikowski Jan Dymitr. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 33/34 (1914). — W. Sobieski: Wojna Gdańska. *Rok Pol.* 1918. — A. Brückner: Studia nad literaturą w. XVII. Cz. 1. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. Kr. 1917. —

A. Czołowski: Marynarka w Polsce. Lw. 1922. — H. Gaertner: „Ziemianin", bezimienny dialog XVI wieku na tle współczesnej publicystyki. (Myśli — styl — autorstwo). *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 60 (1922) i odb.; por.: *Spr. PAU* 1920 nr 2; (C.) (C. Pęcherski). *Głos Lubelski* 1922 nr 57 (Spr. z odczytu H. Gaertnera). [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1922 nr 8/12; Z. Ciechanowska. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 170; T. Grabowski. *Kur. Poz.* 1922 nr 174]. — H. Gaertner: Wstęp i wyd.: Pseudo-Orzechowskiego Ziemianin. (Tekst z r. 1565). Lubl. 1922 *Bibl. Uniw. Lubelskiego Wydz. Hum.* nr 3. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1922 nr 8/12; J. Łoś. *Język Pol.* 1922 z. 4; (Sp.). *Gaz. Warsz.* 1922 nr 179; *Kur. Warsz.* 1922 z 3 lipca; A. Brückner. *Przegl. Warsz.* 1925 t. 3; A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1926. Polemika: *Pam. Lit.* R. 25 (1928) s. 374, 678]. — H. Barycz: Marcin Krowicki. *Ref. w Pol.* 1924 s. 41. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 204. — K. P. (Piekarski): Dedykacje autorskie w zbiorze druków XVI w. Biblioteki Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — K. Kantak: Najważniejsze rękopisy franciszkańskie bibliotek wileńskich. *Ateneum Wil.* 1928 s. 181. — W. Sobieski: Walka o Pomorze. W-wa 1928. — S. Bodniak: Kongres szczeciński. Kr. 1929. — S. Kot: Helmstedt i Zamość. Z dziejów kultury humanistycznej. Zamość 1929. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — S. Łempicki: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego). Zamość 1929; toż: *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929; por. S. Łempicki: Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 188. — T. Wotschke: Caselius Beziehungen zu Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* t. 26 (1929). — S. Bodniak: Morze w głosach opinii w dawnej Rzeczypospolitej. *Roczn. Gdański* t. 4/5 (1930/31). —

E. Kwiatkowski: Dysproporcje. Kr. 1932. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — K. Kosiński: J. D. Solikowskiego „Wizerunek utrapionej Rzeczypospolitej Polskiej" (Facies perturbatae et afflictae Reipublicae Polonae 1564). W-wa 1933. — Z. Leśnodorski: Lucjan w Polsce. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 43. — S. Łukasik: La France et la Pologne à travers les siècles. Paryż 1933. [Rec.: M. Brahmer. *Przegl. Współcz.* 1933 t. 44 s. 130]. — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — J. Krzyżanowski: Wstęp i wyd.: J. D. Solikowskiego Lukrecya oraz Anonima Historya o Lukrecyej. W-wa 1936 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* S. 2 z. 4. — T. Mańkowski: Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku. Lw. 1936 *Bibl. Lw.* XXXVI s. 20 nn. — T. Gostyński: Franciszek Krasiński, polityk złotego wieku. W-wa 1938 *Studia Historico-Ecclesiastica* 4, s. 6, 144. — A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 10. —

T. Glemma: Caritas w kościelnych dziejach Polski. *Caritas* 1945 nr 3. — S. Bodniak: Polska a Bałtyk za ostatniego Jagiellona. *Pam. Bibl. Kórn.* 1946 s. 178-179, 184 nn. — K. Lepszy: „Dominium maris Baltici" Zygmunta Augusta. *Nauka i Sztuka* 1946. — J. Zalewski: Arcybiskup J. D. Solikowski, obrońca naszych praw morskich w XVI wieku. *Nasza*

Przeszłość 1947 t. 3 i odb. — T. Grabowski: Paszkwil staropolski w epoce Renesansu. (1525-1625). *Spr. PAU* 1948 nr 5. — S. Skimina: Twórczość poetycka Jana Dantyszka. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 68 (1948) nr 1 s. 95. — T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 302; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: B. Nadolski: O historyczne i genetyczne ujęcie rozwoju prozy renesansowej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 315]. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4; por. W. Tomkiewicz: Stosunek pisarzy polskich doby humanizmu do sztuki. *Studia Renesansowe* t. 1 (1956) s. 49. — M. Borecki: Walka o język polski w dobie pierwszego bezkrólewia (1572-1573). *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* t. 2 (1957) s. 51 nn. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — E. Lipiński: Wstęp do: J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej.* — J. Starnawski: Kto pierwszy wskazał prawdziwego autora „Apocalipsis"? *Przegl. Hum.* 1959 nr 6. — J. Mosdorf: Z dziejów „Heroid" w Polsce w XVI wieku. *Meander* 1960 z. 7 s. 400-401. — W. Voisé: Die Werke d. polnischen Gelehrten in Basler Druckereien in der Epoche der Renaissance. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* (= *Kwart. Hist. Nauki i Techniki*) Sonderheft 2 (1960) s. 118.

SOLSKI STANISŁAW (1622–1701)

Matematyk.

Ur. 21 września 1622 w Kaliszu, zapewne z rodziców mieszczan. Po ukończeniu retoryki w Kaliszu wstąpił w sierpniu 1638 do zakonu jezuitów w Krakowie. W latach 1641-1644 słuchał w Kaliszu filozofii, następnie dwa lata uczył w Poznaniu gramatyki i syntaksy. Przez okres jednego roku był prefektem bursy Carncoviana w Kaliszu, wreszcie trzy lata studiował w Poznaniu teologię. Prawdopodobnie już wtedy nauczał w kolegium jezuickim matematyki. Później wysłany został jako profesor wymowy — zapewne w szkołach jezuickich — kolejno do Kalisza, Poznania i Lwowa. Najprawdopodobniej w 1654 udał się z poselstwem Bieganowskiego do Konstantynopola. Jako misjonarz niósł tu pomoc jeńcom chrześcijańskim. Nauczył się języka tureckiego i stał się popularnym matematykiem w Turcji. Podobno z polecenia hetmana Sobieskiego pośredniczył w układach z Portą. Po powrocie do kraju (ok. 1660) lata 1661-1662 spędził na stanowisku ministra kolegium w Kaliszu, 1663-1667 przy kościele we Lwowie (ok. 1664 pełnił funkcję prefekta bursy). W okresie 1668-1669 przebywał ponownie w kolegium kaliskim. Po 1666 był kapelanem obozowym i zaufanym domownikiem Sobieskiego. Przez pewien czas przebywał na dworach biskupów: A. Trzebickiego i J. Małachowskiego. Od 1671 osiadł na stałe przy kolegium jezuickim i kościele Św. Piotra w Krakowie, gdzie przez dwanaście lat pełnił funkcję *praefectus fabricae*. Ponownie ok. 1683 związał się z dworem Sobieskiego; tu przyjaźnił się z A. A. Kochańskim (zob.). Został również prokuratorem prowincji polskiej zakonu jezuitów. Przez wiele lat z zamiłowaniem i świadomością społecznej przydatności nauk ścisłych pracował nad mechaniką, geometrią i architekturą, dokonując szeregu praktycznych wynalazków. Zmarł 8 stycznia 1701 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Geometra polski. Księga 1-3. Kr. 1683-1686, dr. J. i M. Schedlowie. Fragm. pt. Geometry polskiego zabawa o arytmetyce albo rachowaniu... wyd. w podobiźnie J. Bayer. W-wa 1863; fragm. przedr. T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

2. Architekt polski. Kr. 1690, dr. M. A. Schedel. Całość wyd. kryt. J. Burszta, C. Łuczak. Wr. 1959 *PAN Komitet Hist. Nauki. Źródła do Dziejów Nauki i Techniki* 2; fragm. przedr. T. Nowak, jw. poz. 1.

Możliwe, iż istniała część druga w rękopisie dziś zaginionym.

Listy i materiały

1. List do K. Schotta, dat. z „Niepotomociis" (zapewne: Niepołomice) 24 lipca 1662. Wyd. w: K. Schott: Technica curiosa. Herbipoli 1787, dr. J. Hertz, s. 773. Tu także rysunek machiny, dat. 22 października 1660.

2. Fragm. listu do K. Schotta, dat. we Lwowie 6 listopada 1662. Wyd. w: K. Schott: Technica..., jw. poz. 1, s. 775.

3. Listy z 1654-1659 w Archiwum Centralnym Tow. Jezusowego w Rzymie (dział Gallica, 103) i w Archiwum Uniwersytetu Gregoriańskiego (Carteggio Kircheriano IX, XIII). Wiad. podają J. Burszta, C. Łuczak: Wstęp do wyd.: Architekt polski, jw. Twórczość poz. 2, s. XII przyp. 26.

4. Materiały biograficzne w Archiwum Tow. Jezusowego w Rzymie, por. poz. 3.

Fotokopie w klasztorze jezuitów w Kr. Wiad. podają J. Burszta, C. Łuczak, jw. poz. 2.

OPRACOWANIA

J. Bystrzycki: Rozprawa o wzroście nauk fizycznych w Polsce. *Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* t. 12 (1818) s. 196--197. — A. Krzyżanowski: O życiu uczonym S. Solskiego. *Posiedzenie publiczne... Uniw. Warsz. na uczczenie pamiątki uczonych mężów*; wyd. osob. W-wa 1822. — E.: Wiadomość o życiu Solskiego. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 1-2. — A. Krzyżanowski: Dawna Polska ze stanowiska jej udziału w dziejach postępującej ludzkości. W-wa 1844 s. 38-39; wyd. 2 powiększone W-wa 1857. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 32 i osob. Poz. 1862. — Ad. Gr. (Grąbczewski): Solski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — T. Żebrawski: Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki. Kr. 1873. — C. Biernacki: Ksiądz Stanisław Solski. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 79. — S. Dickstein: Gieometria. *Enc. wychowawcza*. T. 4 (1890) i odb. W-wa 1889. — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. W-wa 1900 s. 42--55. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 3 cz. 2. Lw. 1902. — F. Kucharzewski: Nasi dawni pisarze techniczni i słownictwo. *Myśl. Księga zbior.* W-wa 1904. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII wieku. W książce: Pisma literackie. W-wa 1913 s. 139. — F. Kucharzewski: Mechanika w swym rozwoju historycznym. W-wa 1924. — F. Kucharzewski: Piśmiennictwo polskie miernicze. W-wa 1927. — A. Birkenmajer, S. Dickstein: Coup d'oeil sur l'histoire des sciences exactes en Pologne. *Histoire sommaire des sciences en Pologne.* Kr. 1933 s. 16 i odb. — E. Stamm: Z historii matematyki XVII w. w Polsce. *Wiad. Mat.* t. 40 (1936) i odb. W-wa 1935. — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 440, 441, 448; toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: M. Frančić: Społeczne podłoże i społeczne konsekwencje rozwoju narzędzi pracy w okresie Odrodzenia. *Odrodzenie...*, jw., s. 452]. — J. Ziemba: Geometra polski. *Matematyka* 1953 nr 1. — K. Sawicki: Stanisław Solski — polski Edison XVII wieku. *Przegl. Geodezyjny* 1954 nr 2. — W. A. Drapella: Żegluga, nawigacja, nautyka. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Cz. 1: Wiek XV-XVIII. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 5. — A. Bajraszewska-Zięba, J. Zięba: O roli S. Solskiego w rozwoju nauk technicznych. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956). — J. Dianni: Zagadnienie kwadratury koła w polskiej literaturze matematycznej. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1956 nr 4. — J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957. — K. Sawicki: Ksiądz Stanisław Solski, konstruktor i wynalazca (1623--1701). *Horyzonty Techniki* 1957 nr 7. — J. Burszta, C. Łuczak: Wstęp i wyd.: Architekt polski. Wr. 1959 *PAN Komitet Hist. Nauki. Źródła do Dziejów Nauki i Techniki* 2. [Rec.: T. Nowak. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1960 nr 3/4]. — Z. Jasiewicz: Jak S. Solski — nie pierwszy zresztą i nie ostatni — budował „machiny biegu nieustannego". *Problemy* 1959 nr 3. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

SOMMERFELD JAN starszy (zm. 1501)

Inne formy nazwiska: AESTICAMPIANUS; SUMERFELD.

Pseud.: TERINUS JANUS.

Humanista.

Ur. w Sommerfeld na Łużycach; syn Macieja. W 1479 immatrykulował się na Akademii Krakowskiej, w 1481 został bakałarzem, a w 1485 — magistrem nauk wyzwolonych. W 1487-1501 wykładał na wydziale nauk wyzwolonych Akademii, zrazu jako *extraneus*, od 1490 (1488?) jako członek Kolegium Mniejszego, a od 1494 — Większego. Komentował Arystotelesa oraz klasyków rzymskich i dzieła humanistów. W 1494-1495 był dziekanem. Późniejsze studia teologiczne zamknął bakalaureatem. Posiadał cenny księgozbiór. Zmarł 22 października 1501 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Grammatica Petri Helie utilissima veri Prisciani imitatoris cum... brevi quadam commentatione in eandem. B. m. 1499, dr. M. Flach.

2. Modus epistolandi... viginti genera epistolarum complectens. Kr. 1513, dr. F. Ungler. Wyd. nast.: Kr. 1515; Wiedeń 1515; Kr. 1519 (dwie ed.?); Kr. 1522.

Listy

Do K. Celtesa, dat. 15 maja 1498, 26 marca 1499. Fot. ogł. K. Heintsch: Ze studiów nad Szwajpoltem Fiolem. Cz. I: Materiały do życiorysu i działalności Fiola. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* t. 5 (1957).

OPRACOWANIA

M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 304, 317-318, 323. — H. ZEISSBERG: Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 275-276 i in. — G. BAUCH: Johannes Rhagius Aesticampianus in Krakau, seine erste Reise nach Italien und sein Aufenthalt in Mainz. *Archiv f. Literatur-Geschichte* t. 12 (1884). — J. FIJAŁEK: Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898. — K. MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — R. GANSZYNIEC: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lw. 1925. — B. NADOLSKI: Nauczanie greczyzny w Polsce w XVI w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 11. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. —
L. WINNICZUK: Epistolografia. Łacińskie podręczniki epistolograficzne w Polsce w XVI w. W-wa 1952 *Bibl. Meandra* 19. [Rec.: J. KRÓKOWSKI. *Eos* 1952/1953 z. 2]. — H. BARYCZ: Mikołaj Kopernik w dziejach narodu i kultury polskiej. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 543. — T. KRUSZYŃSKI: Łużyczanie w Krakowie. *Tyg. Powsz.* 1953 nr 22.

SOMMERFELD JAN młodszy (1457—1520)

Inne formy nazwiska: AESTICAMPIANUS; RHAGIUS; RAK (?).

Humanista.

Ur. w 1457 w Sommerfeld na Łużycach. Był typem humanisty wędrownego. Przynajmniej od 1490 przebywał w Krakowie, gdzie należał do słuchaczy Konrada Celtesa i stąd potem z nim korespondował. W 1499 udał się z Krakowa do Włoch, a od 1501 podróżował po Szwajcarii i Niemczech: był w Bazylei, Frankfurcie nad Odrą, w Lipsku (1507-1511). W 1517 osiadł w Wittenberdze, gdzie na uniwersytecie przyjaźnił się z F. Melanchtonem i M. Lutrem. Zmarł tamże w 1520.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epigrammata. Lipsk 1507.

2. Septem divi Hieronymi epistolae. Lipsk 1508, dr. Lotter.

Listy

Listy do K. Celtesa. Wyd. W. Rupprich w: Der Briefwechsel des Konrad Celtis. Monachium 1934 *Veröffentlichungen d.*

Komission z. Erforsch. Gesch. d. Reformation u. Gegenreformation. Humanistenbriefe t. 3.

OPRACOWANIA

Zob.: SOMMERFELD Jan starszy.

SPICZYŃSKI HIERONIM (przed 1500–1550)

Inna forma nazwiska: HIERONIM (JAROSZ) SPYCZYŃSKI.

Pseud.: H. P. (?); H. S. K. C. (?); H. S. S. (?); POLYCONIUS.

Pisarz-botanik, wierszopis, tłumacz (?).

Ur. przed 1500. Był patrycjuszem i rajcą krakowskim, herbu Abdank. Prawdopodobnie był lekarzem Zygmunta Augusta. Posiadał wiedzę przyrodniczą, medyczną i astronomiczną. Brał udział w walce o prawa języka polskiego w Krakowie; w 1536 zabiegał, aby kazania w kościele Panny Marii wygłaszane były po polsku, nie po niemiecku. Miał żonę imieniem Anna. Zmarł w 1550. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Tekst pol. w: J. Murmelius: Oratiunculae variae... Namowy rozliczne dla użytku nauki dziatek wyłożone. Kr. 1527, dr. H. Wietor. (Tekst łac., niem. i pol.). Wyd. kryt. S. Dobrzycki. *Prace Filol.* t. 6 (1907).

Tekst pol. napisał „Hieronim Polyconius". Autora zidentyfikował ostatecznie T. Ulewicz.

2. O ziołach tutecznych i zamorskich i o mocy ich, a k temu księgi lekarskie. Kr. 1542, dr. wdowa po F. Unglerze. Wyd. nast. Kr. 1556. Przedmowę (pochwałę języka i narodu polskiego) przedr.: G. Zieliński: Hieronim Spiczyński. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 1; J. Rostafiński: Porównanie... *Pam. Wydz. Mat.-Przyr. AU* t. 14 (1888) i odb.; wyd. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Przeróbka dzieła Stefana Falimirza: O ziołach i o mocy ich. Kr. 1534.

Por.: FALIMIRZ Stefan, SIENNIK Marcin, z URZĘDOWA Marcin.

3. Napominanie Naświętszej Maryjej; Wtóre napominanie Pana Jezusowe. (Pieśni). Wyd. w: B. Opeć: Żywot Pana Jezu Krysta. Kr. 1522, dr. H. Wietor. Napominanie... przedr. M. Dłuska: Studia z teorii i historii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948 s. 38; S. Furmanik: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. W-wa 1956 s. 259. — Wtóre napominanie... przedr. J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa (1920) s. 71; S. Furmanik, jw. s. 257-258.

„Napominanie..." jest podpisane w sposób wskazujący na autorstwo H. Wietora. Zob. Estr. XIII, 254. M. Dłuska utożsamia H. Spiczyńskiego z H. Wietorem.

Materiały

Testament (w jęz. polskim), dat. 25 maja 1550. Ogł. S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888 s. 473; toż wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

Oryginał był w zbiorach W. Pobóg Górskiego w W-wie, później w Kotiużanach.

Zob. też: Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795). Wyd. F. Piekosiński. T. 1 z. 1-2 (1885) wg indeksu (s. 1164).

Przekłady

Erazm z Rotterdamu: Modlitwa Pańska rozdzielna na siedm części. Kr. 1533, dr. F. Ungler. Przedr. J. S. Bandtkie: Ojcze nasz. Modlitwa Pańska z rozmaitych rękopismów i druków starożytnych. Wr. 1826.

Przekł. z łac. podpis. H. S. K. C.

Utwór o autorstwie niepewnym

Ku czytelnikowi. (Wiersz). Wyd. przy: S. Falimirz: O ziołach i o mocy ich. Kr. 1534, dr. F. Ungler. Przedr. J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Utwór podpis. krypt.: H. S. S.

Zob. też: REJ Mikołaj, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 2.

OPRACOWANIA

J. M. ARNOLD: De monumentis historiae naturalis Polonae litterariis usque ad finem saeculi XVI editis. W-wa 1818. — J. M. OSSOLIŃSKI: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 2. Kr. 1819 s. 286-290. — J. LELEWEL: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 2. Wil. 1826. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — L. GĄSIOROWSKI: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej

w Polsce. T. 1. Poz. 1839; por. A. F. Adamowicz: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* (Wil.) 1839 t. 11. — H. Łabęcki: Wiadomość historyczna o górnictwie w Polsce. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 4. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852. — L. Choulant: Graphische Incunabeln für Naturgeschichte und Medizin. Lipsk 1858. — G. Zieliński: Hieronim Spiczyński. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 1. — E. Sulimczyk-Świeżawski: Słówko o zielniku z 1423 roku. *Wiad. Bibliogr.* 1883 nr 3. — J. Rostafiński: Porównanie tak zwanych Zielników Falimierza, Spiczyńskiego i Siennika. *Pam. Wydz. Mat.-Przyr. AU* t. 14 (1888) i odb. — J. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. Tamże i odb. — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888 s. 473. — S. Estreicher: Kilka przyczynków do paremiografii polskiej. *Wisła* t. 11 (1897) s. 114 nn. — H. Łopaciński: Najdawniejsze słowniki polskie drukowane. *Prace Filol.* t. 5 (1899) s. 402-404. — J. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kr. 1900. — A. Brückner: [K. Miaskowski: Erasmiana. Paderborn 1901. Rec.]. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144 s. 536-537. — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 3. W-wa 1904. — A. Brückner: Literatura polska w pierwszym dziesięcioleciu wieku nowego. *Przegl. Pol.* 1912 t. 186 s. 297. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa (1920). — A. Bednarski: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928 s. 19, 21 nn. — Z. Maślankiewiczowa: Biologowie polscy. Lw. 1928. [Rec.: W. B. *Kur. Lit.-Nauk.* 1928 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 280)]. — S. Wasylewski: Zapomniany zabytek staropolszczyzny. *Ruch Lit.* 1931. — J. Muszyński: Ziołopisarze i botanicy polscy XVI w. W-wa 1939. — G. Brzęk: Historia zoologii w Polsce do roku 1918. Lubl. 1947. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948. — Z. Stopa-Rybianka: Zarys historii zielarstwa polskiego. *Przegl. Zielarski* 1950 nr 1/3. — S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 309, 313; por. toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: B. Hryniewiecki: W sprawie botaniki doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. s. 318, 319; S. Szpilczyński: Podsumowanie dyskusji. Tamże s. 323]. — W. Taszycki: Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. W. Taszycki: Kultura językowa polskiego Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. s. 10-11 i in. — W. Taszycki: Wstęp do: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146. — M. Chmielińska: Polska bibliografia zielarstwa za okres od początku XVI wieku do roku 1940. W-wa 1954. — I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — S. Furmanik: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. W-wa 1956 s. 257 nn. — J. Krzyżanowski: Okruchy przysłowioznawcze. *Poradnik Język.* 1956 z. 6. — T. Seweryn: Staropolska grafika ludowa. W-wa 1956; por. T. Seweryn: Ludowa grafika staropolska. *Pol. Sztuka Lud.* 1953 nr 4/5. — *Sylabizm.* Praca zbior. pod red. Z. Kopczyńskiej i M. R. Mayenowej. Wr. 1956 *Poetyka. Zarys Encyklopedyczny.* Dział III: *Wersyfikacja* t. 3. — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — T. Ulewicz: W sprawie humanistycznych pseudonimów literackich (Polyconius = Spiczyński). *Onomastica* t. 4 (1958) z. 1 i nadb.

STANISŁAWSKA ANNA (1651-1654—1700/1701)

W i e r s z o p i s.

Ur. między 1651 a 1654 w magnackiej rodzinie, osiadłej na Rusi i Podolu; córka Michała, marszałka trybunału i wojewody kijowskiego, i Krystyny z Szyszkowskich. Po rychłej śmierci matki wychowywała się w klasztorze dominikanek w Krakowie. W 1668 zmuszona została przez ojca i macochę do małżeństwa z degeneratem, kaszte-

lanicem J. K. Warszyckim. Jan Sobieski, opiekun jej po stracie ojca, przeprowadził w 1669 unieważnienie tego związku. Z końcem 1669 wyszła za mąż za rotmistrza Jana Z. Oleśnickiego, a po jego zgonie (w 1675 podczas wojny z Turkami) w lecie 1677 za Jana B. Zbąskiego, podkomorzego lubelskiego (poległ w czasie wyprawy wiedeńskiej w listopadzie 1683). Liczne kłopoty majątkowe załatwiała sama; 12 czerwca 1684 stanęła osobiście przed trybunałem, w 1688 najechała na dwór w Wielgiem. Zaraz po zawarciu pokoju karłowickiego zabiegała o majątki dziedziczne po ojcu z ziem świeżo wyzwolonych od Turków. Ustanowiła wiele fundacji dobroczynnych za życia i w testamencie; zapewne na skutek tego odsunęła się od niej rodzina. Zmarła, osamotniona, między 14 października 1700 a 2 czerwca 1701, prawdopodobnie wiosną 1701, może w Kurowie.

TWÓRCZOŚĆ

Transakcja albo opisanie całego życia jednej sieroty przez żałosne treny od tejże samej pisane roku 1685. Wyd. A. Brückner: Wiersze zbieranej drużyny. Pierwsza autorka polska i jej autobiografia wierszem. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4 s. 424-429. Wyd. kryt. (wraz z podobizną rkpsu i portretem autorki) I. Kotowa. Kr. 1935 *BPP* nr 85.

Autograf Bibl. Nar. sygn. Pol. Q. XIV 126 zaginął.

Listy i materiały

1. Do F. Bienieckiego (klienta i przyjaciela Stanisławskich), dat. 23 maja 1699. Ogł. I. Kotowa: Anna Stanisławska, pierwsza autorka polska. *Pam. Lit.* R. 31 (1934) i odb. Lw. 1935.

Rkps w Museo Correr w Wenecji, sygn. PD 484 c II. Podobiznę fragm. ogł. I. Kotowa: Wstęp do wyd.: Transakcja..., jw. Twórczość.

2. Stwierdzenie królewskie zawarcia intercyzy ślubnej między A. Stanisławską i Janem Oleśnickim, dat. w Kr. 17 października 1669. Rkps Ossol. nr 658/I.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4. — Zdzisław: Anna Stanisławska. (Pierwsza pisarka polska). *Przedświt* 1894 nr 9. — A. Brückner: Dodatki do wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911 s. 369-370. — A. Dziembowska: Literatki polskie w. XVII. Katarzyna Siemiontkowska, Anna Stanisławska. *Kur. Poz.* 1928 nr 12. — W. J.: Niedole małżeńskie w dawnej Polsce. *Kur. Lit.-Nauk.* 1928 nr 25 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 160). — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 449-450. — I. Kotowa: Anna Stanisławska, pierwsza autorka polska. *Pam. Lit.* R. 31 (1934) i odb. Lw. 1935. [Rec.: (P): Pierwsza autorka polska. *Kur. Poz.* 1935 nr 248; R. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 10 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 70)]. — I. Kotowa: Wstęp i wyd.: Transakcja albo opisanie całego życia... Kr. 1935 *BPP* nr 85. [Rec.: A. Brückner: Pokłosie staropolskie (1450-1685). *Slavia* 1938/39]. — T. Mikulski: Drobiazgi staropolskie. (1). Anna Zbąska ze Stanisławskich. *Ruch Lit.* 1935; przedr. w książce: Rzeczy staropolskie. Wr. 1964. — T. Sinko: Trzy małżeństwa jednej sieroty. *Czas* 1935 nr 109. — A. Fei: Z poezji staropolskiej (J. Smolik — A. Stanisławska). *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — Z. Stieber: Przyczynki do historii polskich rymów. I. Rymy sandomierskie XVI i XVII wieku. *Język Pol.* 1950 z. 3.

STANKO JAN (zm. 1493)

Przyrodnik, lekarz.

Pochodził z Wrocławia. Miejsce nauk początkowych nie jest znane. Przed 23 kwietnia 1462 powrócił ze studiów we Włoszech, gdzie zdobył dużą wiedzę przyrodniczą i doktorat medycyny. Będąc dziekanem kapituły głogowskiej i kanonikiem wieluńskim wstąpił na dwór arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Sprowskiego. Następnie — przed 1466 — dostał się na dwór królewski jako lekarz przyboczny Kazimierza Jagiellończyka. W 1466 wraz z Janem Długoszem (z którym się przyjaźnił) i Janem Ostrorogiem brał udział w układach pokojowych z Krzyżakami w Toruniu; od tegoż roku występował jako kanonik kapituły wrocławskiej; posiadał również kanonię katedralną kra-

kowską. Od 1470 do końca życia wykładał medycynę w Akademii Krakowskiej. W swych wielostronnych zainteresowaniach badawczych największe wyniki osiągnął w dziedzinie przyrodoznawstwa: w 1472 ukończył wielki katalog nazw flory i fauny z 2000 glos polskich, cennych zwłaszcza dla badań językowych. Zmarł w 1493 (przed 9 października).

TWÓRCZOŚĆ

Antibolomenum (Antidotarium, Antibolarium) Benedicti Parthi. Powst. 1472. Wyd. J. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kr. 1900. Rkps Bibl. Kapitulna Kr. nr 225.

OPRACOWANIA

J. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kr. 1900 s. 37-50. — A. Brückner: Przyczynki do dziejów języka polskiego. S. IV. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 54 (1916) s. 305-306 i odb. — B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire de la botanique en Pologne. *Histoire sommaire des sciences en Pologne.* W-wa 1933 s. 10 i odb. — H. Barycz: Ślązacy na Uniwersytecie Jagiellońskim od XV - XVIII w. Kat. 1935 s. 14. — Z. Maślankiewiczowa: Biologowie polscy. Lw. 1938. [Rec.: W. B. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 280)]. — A. Bednarski: Materiały do dziejów medycyny polskiej w XIV i XV w. Kr. 1939 *Prace Komisji Hist. Medycyny i Nauk Mat.-Przyr. PAU* t. 1. [Rec.: M. Mastyńska. *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 18 (1939/1947)]. —

H. Barycz: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946 s. 36; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946. — G. Brzęk: Historia zoologii w Polsce do roku 1918. Lubl. 1947 *Annales Universitatis M. Curie Skłodowska Lublin*... Sectio C Supplementum 2 s. 5-7. — W. Ziembicki: W sprawie języka lekarskiego kilka dat historycznych. *Pol. Tyg. Lekarski* 1947 nr 43/44. — J. Kołodziejczyk: Uwagi z powodu ukazania się pracy Gabriela Brzęka pt. Historia zoologii w Polsce... *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 19 (1948) s. 305, 316-317 i in. — S. Rospond: Zabytki języka polskiego na Śląsku. Wr. 1948. — Z. Stopa-Rybianka: Zarys historii zielarstwa polskiego. *Przegl. Zielarski* 1950 nr 1/3.— H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 131 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — R. Gansiniec: Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej i literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 168-169; por. R. Gansiniec: Wkład... W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 292 i in.; por. toż osob. (wersja skrócona) W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. [Dyskusja: B. Hryniewiecki: W sprawie botaniki doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*... jw., s. 318-319; B. Olszewicz: Stanko — uczonym okresu Odrodzenia. Tamże, s. 320]. — J. Leszczyński: Jan Stanko — wybitny przyrodnik i lekarz śląski. *Sprawy i Ludzie* 1954 nr 32 (dod. do: *Gaz. Robot.*). — A. Strzelecka: [Głos w dyskusji]. *Krakowskie Odrodzenie. Referaty z Konferencji Nauk. Tow. Miłośników Hist. i Zabytków Krakowa z września 1953.* Kr. 1954 s. 176-177. — L. Matusik: Z dziejów rozwoju nauk ścisłych na Śląsku. *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w. XIV--XVI.* W-wa 1956. — M. Skulimowski: Najstarszy zabytek polskiego języka lekarskiego. *Wiad. Lekarskie* 1957 nr 2. — J. Żuławski: Jan Stanko. *Ludzie dawnego Wrocławia.* Wr. 1958. — M. Borsucka: Słownik przyrodniczy J. Stanki z 1472 r. Poprawki do przedruku J. Rostafińskiego. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 1 (1959). — S. Rospond: Dzieje polszczyzny śląskiej. Kat. 1959. — E. Belcarzowa: „Czarne jagody”, „borówki” i ich synonimy. *Język Pol.* 1960 z. 4 s. 285 i in.

STAROWOLSKI SZYMON (1588—1656)

Inna forma nazwiska: STAROVOLSCIUS.

Polihistor.

Ur. w 1588 w Starej Woli, w województwie brzeskim; syn bojara Bazylego i Zofii Zaranek; w późniejszym okresie życia podawał się za szlachcica herbu Leliwa. Nauki początkowe pobierał w rodzinnym mieście. W młodości przebywał zapewne na dworze Jana Zamoyskiego, następnie dostał się na dwór Anny Ostrogskiej. Przed 1609 jako mentor młodych książąt Ostrogskich zwiedził Niemcy, Niderlandy, Francję i Włochy. Od 1612 uczęszczał do Akademii Krakowskiej i w 1618 otrzymał stopień bakałarza nauk wyzwolonych. W 1618 odbył w Akademii dysputację o *Etyce* J. Lipsiusza, a w 1619 objaśniał Sallustiusza. W tym samym roku prowadził wykłady dla kleryków w klasztorze cystersów w Wąchocku. W 1620 był sekretarzem Karola Chodkiewicza, któremu towarzyszył w wyprawie chocimskiej. Po jego śmierci przebywał na dworze Mikołaja Wolskiego. Kilkakrotnie jeszcze wyprawiał się za granicę: w 1624, prawdopodobnie z młodym Krzysztofem Sapiehą, był we Włoszech; w 1632 przebywał w Lowanium z Piotrem Potockim; w 1635-1638 towarzyszył w podróży młodemu Aleksandrowi Koniecpolskiemu. Po powrocie przebywał na dworze biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika. W 1639 przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał godność kantora tarnowskiego, a w 1649 stanowisko penitencjarza katedry krakowskiej, którego zrzekł się w 1652. Tego roku wyjechał po raz piąty za granicę i zatrzymał się dłużej w Rzymie. Pod koniec 1653 powrócił do Krakowa; w 1655 został kanonikiem krakowskim. Możliwe, że był wikariuszem biskupa Piotra Gembickiego. W obliczu grożącej wojny z Karolem Gustawem otrzymał od kapituły krakowskiej polecenie zinwentaryzowania skarbca katedralnego. Zmarł w Krakowie, w kwietniu 1656.

TWÓRCZOŚĆ

1. De rebus Sigismundi Primi... gestis. Kr. 1616, dr. M. Jędrzejowczyk.

Dzieło skonfiskowane przez cenzurę Akademii Krakowskiej. Wg H. Barycza konfiskata dotyczyła innego utworu Starowolskiego, prawdopodobnie jakiegoś paszkwilu czy pamfletu, do dziś nie dochowanego.

Przekł. pol.: L. Janiszewski. Rkps Bibl. Jagiel. nr 276.

2. Pobudka abo rada na zniesienie Tatarów perekopskich. Kr. 1618, dr. M. Jędrzejowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1671; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 36.

3. Penu historicum. Wenecja 1620, dr. dziedzice D. Zenaria. Wyd. nast. Rzym 1653.

4. O staciej żołnierz z theologiem i prywat. B. m. 1624 (razem z poz. 5). (Wg M. Wiszniewskiego 1623). Wyd. nast. pt. Rozmowa żołnierza z plebanem o stacją. Kr. 1624 (razem z poz. 5).

5. Prywat Polską kieruje. Kr. 1624 (razem z poz. 4). Wyd. nast.: przy: Respons na Respons Anonima jednego przeciwko Duchownym podrzucony. B. m. r. (po 1635); wyd. zmienione pt. Prywat Polską kieruje. Po nim stateczny sługa Rzeczypospolitej następuje. B. m. 1649.

6. Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych. Kr. 1625, dr. F. Cezary (dwa odbicia). Wyd. nast. Kr. 1628.

Wg Estr. przeróbka utworu J. Januszowskiego: „Cenzor obyczajów niektórych potocznych..." Kr. 1607 — lub też traktatu jemu przypisywanego pt. „Paradoxa koronne" (zob.). Niektóre rozdziały weszły bez zasadniczych zmian do dzieła: „Reformacja obyczajów polskich", zob. poz. 29.

7. Scriptorum Polonicorum Ἑκατοντάς seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae. Frankfurt 1625, nakł. J. de Zetter. Wyd. nast.: pomnożone Wenecja 1627; Frankfurt 1644 (Estr. nie zna. Egz. był w Bibl. Baworowskich; inny znajduje się w Bibliothèque Nationale w Paryżu (por. S. Wędkiewicz: Copernic et la Pologne. I. La Fortune de Copernic en Pologne. *Études Coperniciennes*. T. 1. Paryż 1958 (= *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955/1957) s. 9 przyp. 5).

Przekł. pol. i oprac. kryt. J. Starnawski, nie wyd.

Pierwsza próba historii literatury polskiej.

Zob. też: BROŻEK Jan, Utwory o autorstwie niepewnym.

8. Votum o naprawie Rzeczypospolitej. B. m. 1625 (dr. M. Jędrzejowczyk). (Wiersz). Fragm. przedr.: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 208; Z. Sadowski: Rozprawy o pieniądzu w Polsce pierwszej połowy XVII wieku. W-wa 1959.

9. De claris oratoribus Sarmatiae. Florencja 1628, dr. Z. Pignonio. Przedr. W. Mitzler de Kolof: Acta litteraria Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Trim. 2. W-wa 1756 i odb. W-wa 1758.

10. Declamatio contra obtrectatores Poloniae. Kr. 1631, dr. M. Andrzejowczyk.

11. Sarmatiae bellatores. Kolonia 1631, dr. H. Critius.

12. Polonia. Kolonia 1632, dr. H. Critius (F. Bielak podaje: Kolonia 1627). Wyd. nast.: Gdańsk 1652; b. m. 1656; Gdańsk 1669 (ed. wątpliwa); przedr. w zbiorach zob. Estr. XXIX, 201.

Przekł. pol. W. F. Gołębiowski pt. Opisanie Królestwa Polskiego za czasów Zygmunta III. Wil. 1765.

13. Accessus ad iuris utriusque cognitionem. Rzym 1633, Druk. Watykańska. Wyd. nast.: Rzym (ed. nieznana); Kr. 1634; Kr. 1638 (wraz z poz. 15).

14. Stacje żołnierskie. Kr. 1636, dr. F. Cezary. Wyd. nast. Lubl. 1638.

15. Commentarius in IV libros institutionum iuris civilis. Kr. 1638, dr. F. Cezary (wraz z poz. 13). Wyd. nast. Rzym 1646.

16. Institutorum rei militaris libri VIII. Kr. 1639, dr. K. Schedel. Wyd. nast.: Kr. 1640; Amsterdam 1641; Florencja 1646.

17. Laudatio Almae Academiae Cracoviensis. Kr. 1639, dr. K. Schedel.

18. Wielkiego Korabiu wielki sternik przewielebny... Jakub Zadzik, biskup krakowski. Kr. 1642, dr. K. Schedel. Wyd. nast.: przy: Arka Testamentu... Cz. 2, zob. poz. 28; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 49.

19. Braterskie napomnienie ad dissidentes in religione. B. m. (1644). Wyd. nast. b. m. 1646 (razem z poz. 22).

20. Dyskurs o monecie. (Kr. 1645). Przedr. Z. Sadowski, jw. poz. 8.

21. Świątnica Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku. Kr. 1645, dr. K. Schedel. Wyd. nast.: Kr. 1682 (wg Korbuta 1649).

22. Prawdziwe objaśnienie Braterskiego napomnienia ad dissidentes in religione przed dwiema laty wydanego. B. m. 1646 (wraz z poz. 19). Przedr. przy: Prawa i wolności dyssydentom... w Koronie Polskiej i W. X. L. służące. B. m. 1767.

23. Dwór cesarza tureckiego i rezydencja jego w Konstantynopolu. Kr. 1646, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1647; Kr. 1649; Kr. 1665; Kr. 1695; Kr. 1701; Kr. 1715; Wil. 1844; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 38.

Przekł. ros.: do końca XVII w. pięć razy. (Wiad. podają: Estr. XXXIX, 190; I. J. Kraczkowski: Oczerki po istorii russkoj arabistiki. Moskwa 1932). Wyd. m. in. Moskwa 1678; Petersb. 1883.

24. Prawy rycerz. Kr. 1648, dr. dziedzice F. Cezarego (... przydana jest Zgoda i Satyr J. Kochanowskiego). Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 36. Fragm. podał K. Niesiołowski: Otia publica... (Pińsk) 1743 s. 388-396.

25. Robak sumnienia złego człowieka. Powst. 1648. Wyd. b. m. r. (dr. Ł. Kupisz; dwa odbicia). Wyd. nast.: b. m. r.; pt. Wady staropolskie. Kr. 1853. Fragm. przedr. M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze staropolskiej. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 54; toż wyd. 2 Kr. 1951.

26. Rozmowa księdza plebana z żołnierzem zwróconym z wojny kozackiej w r. 1648. B. m. r.

27. Zguba ojczyzny stacje. Powst. po 15 sierpnia 1649. Wyd. Kr. b. r., dr. F. Cezary.

28. Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku na dwie części rozdzielone. Cz. 1. Kr. 1648 (w rzeczywistości najprawdopodobniej 1645-1650), dr. K. Schedel; cz. 2. Kr. 1649, dr. K. Schedel (tu razem poz. 18).

29. Reformacja obyczajów polskich. B. m. r. (wg F. Bielaka i Estr. ok. 1650). Wyd. nast. rozszerzone: b. m. (1655?); W-wa 1692; wyd. A. Wiśniewski: Rozmowy w ciekawych i potrzebnych... materiach. T. 2. W-wa 1761; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 47-49. Fragm. przedr.: W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; B. Baranowski, W. Lewandowski, J. S. Piątkowski: Upadek kultury w Polsce w dobie reakcji katolickiej 17-18 w. Wypisy źródłowe. W-wa 1950; J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej* s. 195-256.

Wiad. o przekł. łac. dziś nie znanych zob. Estr. XXIX, 205.

Por. poz. 6.

30. Lament utrapionej Matki Korony Polskiej... B. m. r. (Wg Estr. ok. 1650; wg A. Kaweckiej-Gryczowej 1655). Wyd. nast.: b. m. r. (Częstochowa 1793?); wyd. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 48.

31. Epitome conciliorum tam generalium, quam provincialium in graeca et latina Ecclesia celebratorum. Rzym 1653, dr. Ignatius De Lazaris.

32. Breviarium iuris pontificii in usum simplicium parochorum libris septem simpliciter collectum. Rzym 1654, dr. F. Moneta.

33. Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655, dr. dziedzice F. Cezarego. Fragm. pt. Epitaphia domus Żołtowscianae. Poz. 1856.

34. Rerum memorabilium libri tres. Rkps był w Bibl. Publ. Petersb.

Przekłady

Wielkiego Turka listy. Kr. 1618, dr. M. Jędrzejowczyk.

Przekł. za pośrednictwem tłum. łac. Laudinusa.

Wydanie zbiorowe

Tractatus tres: I. Polonia. II. Sarmatiae bellatores. III. Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Wr. 1734, dr. J. Korn; in. wyd. Wr. 1733.

Listy i materiały

1. Do Alberta Wąsowicza, dziekana pilzneńskiego, dat. w Tarnowie 10 sierpnia 1646. Autograf pt. Documenta Eccl. in Łęki s. 16 w Arch. Diecezjalnym w Tarnowie; odpis w posiadaniu R. Pollaka.

2. Do Rogowskiego, prawdopodobnie rządcy dóbr kapituły kolegiaty tarnowskiej, dat. Kr. 28 października 1655. Fragm. ogł. F. Bielak: Działalność naukowa S. Starowolskiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5 S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957) i nadb. s. 225-226.

Rkps Ossol. nr 190/II.

3. Kwit z 1646 stwierdzający odbiór jurgieltu od Jana Zamoyskiego (mł.). Ogł. J. Przyborowski: Kilka szczegółów do życiorysu S. Starowolskiego. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 1 s. 170.

4. Dokument dot. konfiskaty utworu Starowolskiego, dat. 8 października 1616. Ogł. H. Barycz: Dzieło literackie Jana Brożka. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) s. 85.

Rkps Arch. Uniw. Jagiel. nr 18 s. 588-589.

Wiad. o listach zob. Estr. XXIX, 215. Wiad. o in. materiałach podaje H. Barycz, jw. poz. 4.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Wyprawa i wyjazd... wojska... sułtana Amurata cesarza tureckiego... na wojnę do Korony Polskiej. Kr. 1634.

B. Baranowski kwestionuje autorstwo Starowolskiego; przypuszcza, że jedynie przygotował tę pracę do druku.

2. Dyskurs szlachcica polskiego. B. m. 1643.

Wg Estr. nie jest utworem Starowolskiego.

3. Lech wzbudzony i lament jego żałosny widząc tak utrapione państwo r. p. 1649.

Satyra polityczna; wg A. Brücknera może pióra S. Starowolskiego.

4. Diariusz obsydiej zamku i miasta Krakowa od wojsk szwedzkich. (1655).

Autorstwo S. Starowolskiemu przypisał A. Bielawski; przeczy temu T. Wierzbowski. F. Bielak twierdzi, że autorem jest duchowny, może Adam Roszczewicz.

Zob. też wyżej, Twórczość poz. 7.

Utwory mylnie przypisywane S. Starowolskiemu, zob. Estr. XXIX, 214-215.

Bibliografię podaje T. Wierzbowski: Simonis Starovolscii, Cantoris Tarnoviensis et Canonici Cracoviensis, elenchus operum tam typis impressorum, tum manuscriptorum. *Otczot o naucznych zaniatijach za graniceju.* W-wa 1894 i odb.

INDEKS TYTUŁÓW

(N — Utwory o autorstwie niepewnym; P — Przekłady; T — Twórczość; Z — Wydanie zbiorowe)

OPRACOWANIA

J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 198. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 138-148, 183. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840; t. 7. Kr. 1845; t. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 460-480; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Starowolski (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — A. Tyszyński: Szymon Starowolski. *Bibl. Warsz.* 1871 t. 3-4; przedr. w książce: Wizerunki polskie. W-wa 1875. — J. Przyborowski: Kilka szczegółów do życiorysu S. Starowolskiego. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 1. — S. Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. *Pam. II Zjazdu Historyków Pol. we Lwowie.* T. 1. Referaty. Lw. 1890. — S. Bielawski: [T. Wierzbowski: Simonis Starovolscii... Elenchus operum... *Otczot o naucznych zaniatijach za graniceju.* W-wa 1894 i odb. Rec.]. *Kwart. Hist.* 1895. — U. Bretholz: Über bekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrhunderts. Cz. 1. Kr. 1897 s. 42 nn. — S. Dobrzycki: Program naprawy Rzplitej w XVII w. *Ateneum* 1897 t. 3; przedr. w książce: Z dziejów literatury polskiej. Kr. 1907. — A. Brückner: [I. Franko: Chmelnyszczyna... *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1898 t. 23/24. Rec.]. *Kwart. Hist.* 1899. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 33. — S. Dobrzycki: Sprawy wschodnie w pismach politycznych S. Starowolskiego. *Spr. AU* 1902 nr 1. — T. K. (Korzon): Historyka. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29/30 (1902). — A. Z. (Zaremba): Starowolski Szymon. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — A. Syruczek: Ustalenie daty urodzenia A. Krzyckiego. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 294. —

M. Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historii. W-wa 1919 s. 7-10. — S. Kot: Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu. Kr. 1919 rozdz. 6. — Z. Jachimecki: Historia muzyki polskiej w zarysie. W-wa 1920; wyd. zmienione pt. Muzyka polska w rozwoju historycznym od czasów najdawniejszych do doby obecnej. T. 1: Od Bogurodzicy do Chopina włącznie. Cz. 1. Kr. (1948) s. 212-213. — F. Bielak: Pierwsze wydania „Reformacji obyczajów polskich" S. Starowolskiego. *Exlibris* 1924 t. 5 i odb. — J. Reiss: Książki o muzyce od XV do XVII wieku w Bibliotece Jagiellońskiej. Cz. 1. *Exlibris* 1924 t. 6. — Z. Gargas: Geschichte der neuen Ökonomie in Polen. 1925. — H. Piętka: Poglądy filozoficzno-prawne S. Starowolskiego. W-wa 1925. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* t. 1 (1927) s. 217. — S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 11. — F. Bielak: Źródła i tendencje „Prawego rycerza" S. Starowolskiego. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — K. Kolbuszewski: Poglądy polityczne Starowolskiego. *Studia staropolskie,* jw. — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Poz. 1930 cz. 1 s. 12 nn. — E. Winkler: Ks. Starowolski jako pisarz polityczny XVII w. *Ateneum Kapłańskie* 1930 i odb. — E. Winkler: Ks. S. Starowolski o prawym rycerzu Rzeczypospolitej. *Ateneum Kapłańskie* 1930 i odb. — E. Winkler: Potęga narodu i państwa u ks. S. Starowolskiego. Tamże. — E. Winkler: Naprawa wewnętrznego ustroju Polski według ks. Starowolskiego. Tamże. — E. Winkler: Pouczanie za-

granicy o kulturze polskiej według ks. Starowolskiego. Tamże. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38]. — J. Janów: Exemplum o czarcie wiodącym do zbrodni przez opilstwo. *Lud* t. 31 (1933) i odb. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — S. Szczotka: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 85. — S. Kutrzeba: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall' età romana ai tempi nostri*. Rzym 1936 s. 68-69. — F. Świątek: Z dziejów polskiego żywotopisarstwa świętych. Lubl. 1937. [Rec.: J. Birkenmajer. *Nowa Książka* 1937 s. 461]. — S. Kot: Świadomość narodowa w Polsce w. XV-XVII. *Kwart. Hist.* 1938. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4. —

T. Glemma: Caritas w kościelnych dziejach Polski. *Caritas* 1945 nr 3 s. 3. — A. Chybiński: Słownik muzyków dawnej Polski. Kr. 1948/1949. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3; por. B. Baranowski: Znajomość Orientu w dawnej Polsce. *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk.* 1948 nr 1. Łódź 1949. — A. Bogdanowicz: [C. Wycech: Z dziejów chłopskich walk o społeczne wyzwolenie. W-wa 1949. Rec.]. *Nowe Drogi* 1950 nr 5.— R. Gansiniec: Nagrobek Bolesława Wielkiego. *Przegl. Zach.* 1951 nr 7/8 s. 391 i odb. — Ł. Kurdybacha: Oblicze społeczne literatury XVII wieku i czasów saskich. W-wa 1951 *Wiedza Powsz.* s. 42-49. — T. Mikulski: Historia literatury wobec zagadnień księgoznawstwa. *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*. Wr. 1951 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 1 s. 65-66. — A. Kawecka-Gryczowa: Fragmenta. 3. Stacje. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4. — I. J. Kraczkowski: Oczerki po istorii russkoj arabistiki. Moskwa 1952. —

H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 130 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Korpała: Zarys dziejów bibliografii w Polsce. Wr. 1953 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* t. 5. — H. i S. Kozakiewiczowie: Rozwój historyczny badań nad sztuką polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958. — E. Lipiński: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 186. — S. Żurawicki: Uwagi do „Zarysu historii polskiej myśli ekonomicznej". *Ekonomista* 1953 nr 2. — H. Barycz: Dzieło literackie Jana Brożka. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 1 s. 78 nn. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954. — S. Śreniowski: Z zagadnień ideologii prawno-ustrojowej w Polsce w XVII wieku. *Czasop. Hist.-Prawne* 1954 z. 2. — S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — S. Śreniowski: Kwestia chłopska w Polsce w XVII wieku. Szkice. W-wa 1955 s. 123 nn. — J. Górski: Bulionizm szlachecki — ideologia ekonomiczna polskiej szlachty w XVII wieku. *Ekonomista* 1956 nr 6. — E. Lipiński: Elementy merkantylizmu w literaturze ekonomicznej XVII wieku. Rozdz. 2: Dyszkurs o pomnożeniu miast w Polsce. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. —

Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski: Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 2. — Z. Libiszowska: Antyszwedzka literatura propagandowa z czasów „potopu". *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*. T. 2. W-wa 1957. — J. Górski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII wieku. Wybór pism. W-wa 1958 *Hist. Pol. Myśli Społ.-Ekonomicznej*. — F. Bielak: Działalność naukowa S. Starowolskiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5 S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957) i nadb. — P. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały...*, jw. — J. Starnawski: Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. W-wa 1957. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały...*, jw. S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 3 (1959) s. 22. — K. Głombiowski: Polska literatura polityczna na Śląsku od XVI do końca XVIII w. Kat. 1960.

STATORIUS PIOTR (zm. 1591)

Inne formy nazwiska: PETRUS STATORIUS GALLUS; STOJEŃSKI; PETRUS TONVILLANUS.

Gramatyk, pedagog, polemista innowierczy.

Data ur. nieznana. Pochodził z Tonneville we Francji. Wykształcenie humanistyczne uzyskał w kolegium w Lozannie. Był uczniem J. Kalwina i T. Bezy. W 1549 został przez F. Lismanina sprowadzony z Genewy do Polski. Od 1556 był nauczycielem w Pińczowie, w 1561 został kierownikiem szkoły przez siebie zreformowanej. W 1568 przybrał nazwisko Stojeński. Będąc zrazu wyznania kalwińskiego, w 1561 (wg A. Brücknera 1563) został arianinem, dyteistą, w początkach 1566 wrócił do tryteizmu i wreszcie kalwinizmu, przed śmiercią ponownie powrócił do arianizmu. Polemizował m. in. z F. Stankarem. Żonaty był z Małgorzatą Czarnowską. Zmarł w 1591 w Krakowie. W tymże roku synowie jego, w tym Piotr Stojeński, otrzymali nobilitację.

TWÓRCZOŚĆ

1. De Jesu Christo Dei Patris hominumque mediatore ode dicolos tetrastrophos. (Oda w 23 strofach). Wyd. przy: Gaspar Helt: Confessio de Mediatore. Pińczów 1559, dr. Daniel z Łęczycy.

2. In Joannis a Lasko... funebris oratio. Wygł. 29 stycznia 1560. Wyd. Pińczów 1560, dr. Daniel z Łęczycy.

3. In duos Martini Cromeri dialogos. Pińczów 1560, dr. Daniel z Łęczycy. (Wyd. bezimiennie).

4. Brevis apologia... (Pińczów 1560, dr. Daniel z Łęczycy).

5. Gymnasii Pinczoviensis institutio. B.m.r. (wg Estr. ok. 1560). Z egz. Bibl. Zamoyskich przedr. A. Karbowiak. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 13 (1914).

Fragm. w przekł. pol. pt. Apel do polskiej szlachty protestanckiej — ogł. S. Kot: Źródła do historii wychowania. (Wybór). Cz. 1: Od starożytnej Grecji do końca w. XVII. Kr. 1929 s. 221-223.

6. Emanuel seu de aeterno verbo. Pińczów 1561.

7. Polonicae gramatices institutio. In eorum gratiam qui eius linguae elegantiam cito & facile addiscere cupiunt. Kr. 1568, dr. M. Wirzbięta. Dedykację A. Dudyczowi przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Najstarsza gramatyka polska, napisana w jęz. łac. Głównym źródłem przykładów jest w niej „Wizerunk" M. Reja z 1558.

8. Epistola. Wyd. w: Junius: Opera theologica. T. 2 k. 56.

List o dogmacie Trójcy św., pisany prawdopodobnie do T. Bezy.

Przekłady

Biblia święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu. Brześć 1563, dr. B. Wojewódka. (Statorius należał do grona tłumaczy Biblii brzeskiej).

Listy i materiały

1. Do J. Kalwina, dat. w Pińczowie 1 lutego 1559 i 20 sierpnia 1559. Ogł. w: J. Calvin: Opera. T. 17. Halle 1877 *Corpus Reformatorum* t. 45 nr 3004, 3098.

2. Do R. Chełmskiego, dat. w Pińczowie 30 stycznia 1561. Fragm. ogł. S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1682 s. 208; całość ogł. S. Zachorowski: Najstarsze synody arian polskich. *Ref. w Pol.* 1921.

3. Od J. Kalwina, dat. w Genewie 9 czerwca 1560. Ogł. w: J. Calvin: Opera. T. 18. Halle 1878 *Corpus Reformatorum* t. 46 nr 3209.

4. Od R. Chełmskiego, dat. w Łosku 25 stycznia 1561. Ogł. S. Zachorowski, jw.

5. Od T. Bezy, dat. w Genewie 1 listopada 1565, 12 lipca 1567. Ogł. T. Beza: Epistolarum theologicarum... liber unus Genewa 1573, list 15, 16.

6. Trzy listy dotyczące Statoriusa: F. Lismanin do J. Kalwina, dat. w Aleksandrowicach 15 kwietnia 1556; J. Kalwin do F. Lismanina, b. daty; J. Sylwiusz do J. Kalwina, dat. Olycserycias (sic!) 20 października 1562. Ogł. w: J. Calvin: Opera. T. 16. Halle 1877 nr 2431, 2458; t. 19. Halle 1879 nr 3866.

7. Trzy listy dotyczące Statoriusa: F. Lismanina do H. Bullingera, dat. w Krakowie 3 listopada 1560; J. Blandraty do Grzegorza Pawła, dat. Alba Julia 30 listopada 1565; J. Łaskiego do T. Bezy, dat. w Krakowie 30 maja 1566. Ogł. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908).

Utwór o autorstwie niepewnym

Zob. t. 1: PROTEUS ABO ODMIENIEC.

OPRACOWANIA

C. C. SANDIUS: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 47-48. — F. S. BOCK: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774 s. 911-922. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. ŁUKASZEWICZ: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 246 i nn. — J. K. PLEBAŃSKI: Gramatyka i gramatycy. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — H. DALTON: Johannes a Lasco. Beitrag zur Reformationsgeschichte Polens, Deutschlands und Englands. Gotha 1881. — A. BRÜCKNER: Miscellen aus der älteren grammatischen Literatur der Polen. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 14 (1892). — H. DALTON: Lasciana, nebst den ältesten evangelischen Synodalprotokollen Polens. 1555-1561. Berlin 1897 *Beiträge z. Geschichte d. Evangelischen Kirche in Russland* 3. — A. BRÜCKNER: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550--1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. — T. GRABOWSKI: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — A. KARBOWIAK: Wstęp do wyd.: P. Statoriusa Gymnasii Pinczoviensis Institutio. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 13 (1914). —

S. KOT: Pierwsza szkoła protestancka w Polsce. *Ref. w Pol.* 1921 i odb. — M. WAJSBLUM: Dyteiści małopolscy. *Ref. w Pol.* 1928 nr 17-18 s. 43 nn. — K. GÓRSKI: Grzegorz Paweł z Brzezin. Monografia z dziejów polskiej literatury ariańskiej XVI wieku. Kr. 1929. — A. BRONARSKI: Stosunki intelektualne polsko-szwajcarskie w ciągu wieków. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 s. 350. — A. BRÜCKNER: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 184 przypis; wyd. 2 W-wa 1939. — S. ROSPOND: Les Français Statorius et Mesgnien, premiers grammairiens de la langue polonaise. *Pologne Politique Économique* 1931 s. 218--221. — A. MAZON: Pierre Pfoertner = Petrus Statorius Gallus. *Revue des Études Slaves* (Paryż) t. 14 (1934). [Rec.: S. KOT. *Ref w Pol.* 1935/36]. — L. WINNICZUKÓWNA: Terencjusz w Polsce. *Charisteria G. Przychocki... oblata.* W-wa 1934 s. 231 i odb. — L. CHMAJ: Ślązacy wśród braci polskich. Kat. 1936 s. 9, 13 i in. — A. MARTEL: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille* Nouvelle Série: *Droits et Lettres* nr 20. — E. M. WILBUR: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. —

J. DÜRR-DURSKI: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — P. ZWOLIŃSKI: Wypowiedzi gramatyków XVI i XVII wieku o dialektyzmach w ówczesnej polszczyźnie. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb. [Rec.: A. SZYFER. *Poradnik Język.* 1953 z. 5]. — H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 92 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone W-wa 1957; por. H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. SUCHODOLSKI: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 145-146; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr. w książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* t. 8; fragm. pt. Pedagogika renesansu w Polsce. *Z dziejów myśli pedagogicznej. Materiały do studiów.* W-wa 1958 *Z Dziejów Myśli Pedag.* t. 4. [Dyskusja: I. ZARĘBSKI: Mieszczańskie tendencje do uwzględnienia języka polskiego w nauczaniu szkolnym. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 276, 278--279]. — P. ZWOLIŃSKI: Najdawniejsze opracowania języka Mikołaja Reja („Wizerunk" M. Reja z r. 1558 a „Polonicae grammatices institutio" P. Stojeńskiego z r. 1568). *Język Pol.* 1953 z. 4. —

L. PSZCZOŁOWSKA, J. PUZYNINA: Język polski w szkole w epoce Odrodzenia. *Poradnik Język.* 1954 z. 5. — L. HAJDUKIEWICZ: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 201-202. — I. ZARĘBSKI: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3. — J. BALÁZS: Zur Frage des Erwachens der osteuropäischen Nationalsprachen. Die Berührungen zwischen den Universitäten Krakau, Wittenberg und Ungarn im 16 Jahrhundert auf dem Gebiet der grammatischen und ortographischen Literatur. *Deutsch-Slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten.* Berlin 1956. [Rec.: G. LABUDA. *Przegl. Zach.* 1958 nr 1 s. 192]. — T. MILEWSKI: Chronologia

i przyczyny mazurzenia. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. S. Nauk Społecznych. Filologia* z. 2 (1956). — Z. Rysiewicz: Zainteresowanie językami w okresie Odrodzenia. W książce: Studia językoznawcze. Wr. 1956 s. 344. — J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157, s. LXXX-LXXXIII. — P. Zwoliński: Gramatyki języka polskiego z XVII wieku jako źródło poznania ówczesnej polszczyzny. *Poradnik Język.* 1956 z. 7-9. — P. Zwoliński: Przyczynek do chronologii „Fraszek" Jana Kochanowskiego. *Poradnik Język.* 1956 z. 10. — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958. — H. Barycz: W najstarszym ośrodku szkolnym różnowierstwa polskiego. (Powstanie, wzrost i upadek Gimnazjum w Pińczowie). *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane R. Grodeckiemu.* W-wa 1960. — W. Lubaś: Oboczność rzeczownikowej końcówki miejscownika l. mn. „-ach"|| ||„-åch" w historii i dialektach języka polskiego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Językoznawcze* z. 3 *Filologia* z. 6 (1960) s. 163. — S. Rospond: Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego. Wr. 1961 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 68; por. S. Rospond: Język Jana Kochanowskiego. Cz. 2. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel). — W. Lubaś: Argumenty językowe w sprawie autorstwa „Proteusa abo Odmieńca". *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Językoznawcze* z. 4 *Filologia* z. 8 (1961).

STAWICKI MICHAŁ HEY (XVI w.)

Krypt.: M. H.

P i s a r z r ó ż n o w i e r c z y, t ł u m a c z.

Żył w połowie XVI w. w Prusach Królewskich. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pieśni duchowne nowo uczynione. Królewiec 1554, dr. A. Augezdecki.

2. Pieśń nowo uczyniona na wesele... Jana Kostki z Stymbarku, podskarbiego ziem pruskich. Kr. 1556, dr. Łazarz Andrysowic. Inne wyd. Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher.

3. Rozważenie żywota, krześciańskiemu człowieku. Kr. 1559, dr. M. Siebeneicher.

4. Wiara doskonała, sumnienie bezpieczne a nie zatargane Panu Bogu zawżdy się podoba. Kr. 1559, dr. M. Siebeneicher.

P r z e k ł a d y

Pseudo-Methodius: Proroctwo Methodiusza s., biskupa miast tyrskich. (Kr.) b. r. (ok. 1575), dr. H. Scharffenberger. Fragm. (wg rkpsu Ossol. nr 10) ogł. I. Franko: Apokrify i łegendy. T. 4. Lw. 1906 s. XXX-XXXIV.

OPRACOWANIA

Rzadkie druki dzieł polskich. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2 s. 515-516. — L. Bernacki: Przyczynki do dziejów dawnej powieści polskiej. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 570. — I. Franko: Apokrify i łegendy. T. 4. Lw. 1906. — J. Reiss: Monogramy i akrostychy w religijnych pieśniach reformacji polskiej. *Ref. w Pol.* 1921 s. 311. — J. Janów: Legendarno-apokryficzne opowieści ruskie o męce Chrystusa. *Prace Filol.* t. 15 cz. 2 (1931) s. 6.

ze STOBNICY JAN (zm. 1518)

Inna forma nazwiska: Stobniczka.

F i l o z o f.

Pochodził z Sandomierskiego. W 1490-1498 kształcił się w Akademii Krakowskiej słuchając wykładów Michała z Bystrzykowa. W 1494 został bakałarzem, cztery lata później magistrem *artium*. Jako profesor pracował w 1498-1514, gorliwie szerząc skotyzm. Interesował się także teologią i geografią; cenił pisarzy rzymskich (Cycerona, Senekę i Wergiliusza), do humanizmu ustosunkował się umiarkowanie przychylnie. W marcu 1507, będąc dziekanem wydziału *artium*, wstąpił do zakonu bernardynów. W półroczu 1513/14 był ponownie dziekanem wydziału *artium*. Wykłady miewał jeszcze do 1515. Zmarł w 1518 (wg Ż. Paulego 10 lutego 1519 w Poznaniu).

TWÓRCZOŚĆ

1. Parvulus philosophiae naturalis. Kr. 1503, dr. K. Hochfeder. Wyd. nast. Kr. 1507; Kr. 1513; Bazylea 1516; Kr. 1517.

2. De praedicatione abstractorum ex sententia Scoti tam in creatis quam in divinis ac transcendentibus. Kr. b. r. (wg K. Michalskiego 1505-1506, wg Estr. raczej 1515, dr. J. Haller).

3. Introductio in doctrinam doctoris subtilissimi. Kr. 1508, dr. J. Haller (ed. wątpliwa). Inne wyd.: Introductio in doctrinam doctoris subtilis. Kr. 1512, dr. F. Ungler. Wyd. nast.: Kr. 1515; Kr. 1519.

4. Introductio in Ptholomei Cosmographiam cum longitudinibus & latitudinibus regionum & civitatum celebriorum. Kr. 1512, dr. F. Ungler. Wyd. nast.: Kr. b. r. (dr. F. Ungler); Kr. 1517 (ed. wątpliwa); Kr. 1519 (dwie odmienne ed.).

Dziełko oparte głównie na „Cosmographiae introductio" Marcina Waldseemüllera, wyd. Saint Dié 1507. Tu też przeróbki winiet z mapy Waldseemüllera — najstarsze zabytki kartograficzne drukowane w Polsce.

5. Generalis doctrina de modis significandi grammaticalibus. (Kr.) b. r. (przed 1508?, dr. J. Haller lub K. Hochfeder). Wyd. nast.: Kr. 1515; Kr. 1519.

Prace edytorskie

1. Michał z Bystrzykowa: Questiones in libros analyticorum priorum et elenchorum Aristotelis. Kr. 1505, dr. K. Hochfeder. Wyd. nast. Kr. 1511.

2. Michał z Bystrzykowa: Questiones in libros analyticorum posteriorum et topicorum Aristotelis. Kr. 1505, dr. J. Haller. Wyd. nast. (Kr.) b. r. (1511? 1520?, dr. J. Haller).

3. Questiones veteris ac novae logicae cum resolutione textus Aristotelis clarissima: ad intentionem doctoris Scoti. Kr. 1508, dr. J. Haller. Inne wyd. Kr. 1507.

Wg Estr. są to wykłady Piotra Rosellego przerobione przez Michała z Bystrzykowa.

4. Bruni Leonard Aretinus: In moralem disciplinam introductio familiari Johannis de Stobnicza commentario explanata. Kr. 1511, dr. J. Haller. Wyd. nast.: Wiedeń 1515; Kr. 1517.

Utwór o autorstwie niepewnym

Historia totius vitae et passionis Domini nostri Jesu Christi. Ex quatuor Evangelisticis collecta a fratre Joanne de Stobnica. Kr. 1523, dr. J. Haller (ed. nieznana). Wyd. nast. Kr. 1525.

Nie wiadomo, czy Jan ze Stobnicy napisał względnie przerobił sam to dzieło, czy też wydał pracę innego autora.

OPRACOWANIA

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 200-205; t. 4. Kr. 1842 s. 104-106, 125 i in. — J. Boyd Thacher: The Continent of America: Its Discovery and Its Baptism. Nowy Jork 1896 s. 212. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — F. Bujak: Geografia na Uniw. Jagiel. do połowy XVI wieku. *Księga pam. uczniów Uniw. Jagiel.* Kr. 1901; przedr. w książce: Studia geograficzno-historyczne. Kr. 1925. — K. Twardowski: O filozofii średniowiecznej wykładów sześć. Lw. 1910 s. 101, 117. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2 W-wa 1911 s. 164-165. — K. Michalski: Michał z Bystrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele skotyzmu w Polsce. *Arch. Komisji do Badań Historii Filoz. w Polsce* t. 1 cz. 1 (1925). — M. André: Véritable aventure de Christophe Colomb. 1927 s. 307-308. — B. Olszewicz: Poland and the Discovery of America. Poz. 1931 s. 10-15. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 49. — A. Brückner: [Estr. XXIX. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 30 (1933) s. 575. — A. Yarmolinsky: Bibliographical Studies in Early Polish Americana. *The Bulletin of the New York Public Library* 1934-1936; przedr. w książce: Early Polish Americana. A bibliographical study. Nowy Jork 1937; por.: America is discovered! *The Polish Review* 1942 nr 25.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — K. Pieradzka: Kraków w relacjach cudzoziemców X-XVII w. *Roczn. Kr.* t. 28 (1937) s. 188. — I. Zarębski: Stosunki Eneasza Sylwiusza z Polską i Polakami. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 70 (1939). —

H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 112, 113, 124; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Olszewicz: Geografia polska w okresie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki.

Cz. 2. W-wa 1956 s. 340 i in.; por. B. OLSZEWICZ: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne*..., jw. — S. GNIADEK: Traktat semantyczny Jana ze Stobnicy. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 1. — L. KRAKOWIECKA: Maciej z Miechowa. Lekarz i uczony Odrodzenia. W-wa 1956 *Komisja Historii Nauk Medycznych Rady Nauk. przy Ministrze Zdrowia. Życiorysy* nr 1. — S. WĘDKIEWICZ: Copernic et la découverte du nouveau monde. *Études Coperniciennes*. T. 1. Paryż 1958 (= *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955//1957) s. 174-176 i in.). — R. ZIELIŃSKI: Waldseemüller i Jan ze Stobnicy. Sensacyjna kartka z dziejów kartografii. *Problemy* 1958 nr 9.

STOJEŃSKI JAN (1590–1654)

Inna forma nazwiska: STOIŃSKI.

Pisarz ariański.

Ur. 1590; syn Piotra zwanego młodszym oraz wnuk Piotra Statoriusa. Rodzina jego została nobilitowana w 1591. Sprawował urząd ministra ariańskiego w Rakowie, skąd po edykcie z 1638 uszedł do Holandii. Powróciwszy do kraju osiedlił się na kresach wschodnich jako minister zboru w Lachowcach (1640-1644), dobrach rodziny Sieniutów, koło Krzemieńca. W 1644 został skazany wyrokiem trybunalskim na utratę czci i szlachectwa. Przez pewien czas był ministrem zboru u Moskorzewskich w Czarkowie w Krakowskiem. Korespondował z H. Grotiusem. Zmarł w 1654.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersz w: Jaśnie Wielmożnego... pana Andrzeja hrabiego z Leszna ciału... pamiątka. Kr. 1606.
Unikat Bibl. Nar. zniszcz. 1944.

Wiad. podała A. Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem*. Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959 s. 327.

2. De Jesu Christi divinitate. Raków 1618, dr. S. Sternacki.

3. Modlitwy nabożne o różne potrzeby. (Raków) 1633. (Wg J. Dürra-Durskiego napisane prawdopodobnie wspólnie z Janem Jakubem Ryniewiczem Trembeckim). Poszczególne modlitwy przedr. W. Sobieski: Modlitewnik arianki. *Ref. w Pol.* 1921; J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948; fragm. M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze staropolskiej. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 54; wyd. 2 Kr. 1951.
Egz.: Bibl. Jagiel.; British Museum.

Liczne prace rękopiśmienne i drukowane (wątpliwe) wymienił F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774 s. 944-947.

Listy

1. Korespondencja z H. Grotiusem z ok. 1638. Ogł. w książce: H. Grotius: Epistolae... Amsterdam 1687 s. 455, 476 nn.

2. Od Samuela Przypkowskiego, dat. z Dojlid 6 marca 1634. Ogł. w: Diariusz wojny moskiewskiej 1633 roku. Wyd. A. Rembowski. W-wa 1895 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 13.

OPRACOWANIA

T. GRABOWSKI: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — L. CHMAJ: Marcin Ruar. Studium z dziejów racjonalizmu religijnego w Polsce. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 62 (1921). — W. SOBIESKI: Modlitewnik arianki. *Ref. w Pol.* 1921. — A. BRÜCKNER: Reformacja w Polsce. *Przegl. Współcz.* 1923 t. 6 s. 22-23. — L. CHMAJ: S. Przypkowski na tle prądów religijnych XVII w. Kr. 1927. — S. KOT: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932. — K. DOBROWOLSKI: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 48. — A. KOSSOWSKI: Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI-XVII w. *Roczn. Wołyński* t. 3 (1934) i odb. Równe 1933 s. 22-23. — S. ESTREICHER: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1934 t. 1. — S. ESTREICHER: Dysputacja arian polskich. *Ref. w Pol.* 1935/36. — S. ESTREICHER: Dysputacyj braci polskich katalog z rękopisu Andrzeja Lubienieckiego młodszego. *Ref. w Pol.* 1937/39. — E. M. WILBUR: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — J. DÜRR-DURSKI: Arianie polscy w świetle

własnej poezji. W-wa 1948. — S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955. — L. Chmaj: Komeński a bracia polscy. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958) s. 139. — A. Sajkowski: Ostatni utwór Samuela Twardowskiego. *Miscellanea staropolskie*. Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6 s. 72-73 przypis.

STOK WĄCHOCCZYK JAN (XVI w.)

T ł u m a c z.

W 1564 był zakonnikiem klasztoru szczyrzyckiego. Pisał się z Wąchocka. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

P r z e k ł a d y

G. Boccaccio: Historia barzo cudna o przyjaźni a uprzejmej miłości Tytusa z Gizipusem. (Kr.) 1564, dr. M. Wirzbięta. Przedr. S. Adalberg: Powieści wierszowane. Kr. 1897 *BPP* nr 33.

„Dekameron", nowela 8 w dniu 10, tłum. wierszem z przekł. łac. F. Beroalda.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 403. — S. Ptaszycki: Powieść u nas przed trzystu laty. (Notatka bibliograficzna). *Upominek. Książka zbior. na cześć E. Orzeszkowej* Kr. 1893 s. 490-491. — S. Adalberg: Wstęp i wyd.: Powieści wierszowane. Kr. 1897 *BPP* nr 33. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1897]. — J. Krzyżanowski: Pogłosy „Dekameronu" w powieści polskiej XVI i XVII w. *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929 s. 217-219; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938 s. 220-222; por.: Dwa ustępy z dziejów dawnej noweli polskiej. *Spr. PAU* 1929 nr 7. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Prace Komisji Filol. Tow. Przyj. Nauk w Lubl.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962.

STRUBICZ MACIEJ (druga połowa XVI w.)

Inna forma nazwiska: Strubycz Livoniensis.

H i s t o r y k, k a r t o g r a f, t ł u m a c z.

Pochodził ze szlachty inflanckiej. Przebywał na dworze księcia Albrechta. Ok. 1570 ożenił się z wdową po Janie, właścicielu Grabowa w powiecie augustowskim. Tytułował się sekretarzem królewskim. Jako kartograf w służbie królewskiej od 1577 wykonywał szereg map dla Stefana Batorego, m. in. mapę ziem litewskich. Żył jeszcze w końcu 1579. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Brevis atque accurata Livoniae Ducatus descriptio historica-geographica. (Dedykowane Stefanowi Batoremu w styczniu 1577). Wyd. Amsterdam 1727, dr. A. Strander. Wyd. nast. M. Lilienthal. *Acta Borussica*. T. 3. Królewiec 1732.

Przeróbka bezpośrednia lub pośrednia pracy Kaspra Hennebergera z 1564.

2. Magnus Ducatus Lithuaniae, Livoniae et Moscoviae descriptio. (Mapa). Przy wyd. zbior. dzieł M. Kromera pt. Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum. Kolonia 1589; w atlasie G. Mercatora, 1595.

P r z e k ł a d y

Albrecht książę Pruski: Księgi o rycerskich rzeczach a sprawach wojennych z pilnością zebrane, a porządkiem dobrym spisane. (Przekł. z niem., powst. ok. 1555). Fragm. pt. Księgi o postępkach w sprawach wojennych — wyd. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857 s. 530-542; A. Czartoryski pt. Alberti Marchionis Brandenburgensis Ducis Prussiae liber de arte militari. Paryż 1858.

L i s t y

Do J. Zamoyskiego, dat. w Grabowie 25 października 1579, 1 listopada 1579, 30 listopada 1579. Wyd. W. Sobieski. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 1. W-wa 1904.

OPRACOWANIA

F. K. Gadebusch: Abhandlung von Livländischen Geschichtschreibern. Ryga 1772 s. 20. — F. K. Gadebusch: Livländische Bibliothek. T. 3. Ryga 1777 s. 226. — M. Wiszniewski: Hist. lit.

pol. T. 7. Kr. 1845; t. 9. Kr. 1857. — F. Rastawiecki: Mappografia dawnej Polski. W-wa 1846. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 242. — F. M. S. (Sobieszczański): Strubicz (Maciej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — Kordt: Matierijały do russkoj kartografii. T. 2. 1910. — T. Korzon: Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. T. 1. W-wa 1910; wyd. 2 Lw. 1923. — K. Buczek: Kartografia polska w czasach Stefana Batorego. *Wiad. Służby Geograficznej* 1933 nr 2 i odb. [Rec.: S. Kot. *Ref. w Pol.* 1934]. — K. Buczek: Dorobek kartograficzny wojen Stefana Batorego. *Wiad. Służby Geograficznej* 1934 nr 3 s. 251. — K. Buczek: Ślązacy w kartografii polskiej XVI wieku. Kat. 1937 s. 25. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 128; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 353; por. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — K. Maleczyński: Dzieje Wrocławia od czasów najdawniejszych do roku 1618. *Dzieje Wrocławia do roku 1807.* W-wa 1958 s. 325-326.

STRUMIEŃSKI OLBRYCHT (druga połowa XVI w.)

Pisarz-ekonomista.

Żył w drugiej połowie XVI w. Pisał się z Mysłowic. Był urzędnikiem w Balicach, majątku Mikołaja Firleja, wojewody krakowskiego, z którego inicjatywy i poparcia finansowego wydał swe dzieło o gospodarce rybnej. Pozostawał w zażyłych stosunkach z Bartłomiejem Paprockim. Zmarł prawdopodobnie przed 1605. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów. Kr. 1573, dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast.: Kr. 1605; wyd. kryt. F. Kucharzewski. Kr. 1897 *BPP* nr 35.

Plagiatem ze Strumieńskiego jest dzieło Stanisława Strojnowskiego pt. Opisanie porządku stawowego i przestróg niektórych domowego gospodarstwa. Kr. 1609. Wyd. nast.: Kr. 1636; przedr. Z. Gawarecki, A. Kohn w książce: Polskie stawowe gospodarstwo. W-wa 1860.

OPRACOWANIA

P. E. Leśniewski: Rybactwo krajowe, czyli Historia naturalna ryb krajowych. W-wa 1837. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. W-wa 1842 s. 380-382. — R. Strojnowski. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 199-207. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — Z. Gawarecki, A. Kohn: Wstęp i wyd.: Opisanie porządku stawowego. W książce: Polskie stawowe gospodarstwo. W-wa 1860. — F. M. S. (Sobieszczański): Strumieński (Olbracht). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — F. Kucharzewski: Wstęp i wyd.: O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów. Kr. 1897 *BPP* nr 35. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1898 s. 335-337]. — F. Kucharzewski: O narzędziach niwelacyjnych używanych w Polsce w XVI w. *Przegl. Techniczny* 1900 i odb. W-wa 1899. — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. W-wa 1900 s. 17. — E. Strasburger: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XV i XVI wieku. *Ekonomista* 1918 i odb. [Rec.: *Tyg. Ilustr.* 1919 nr 17]. —
F. Kucharzewski: Piśmiennictwo miernicze polskie. W-wa 1927 s. 5-7. — J. Bergerówna: Z dziejów książki gospodarczej w Polsce XVI w. Lw. 1933 s. 39. — W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 262; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Pazdur: Postęp techniczny w Polsce doby Odrodzenia.

Odrodzenie w Polsce..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 413-416; toż osob. (wersja skrócona). W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. też J. PAZDUR: Postęp techniczny w Polsce epoki Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — M. HARNULANKA: Uczeń mysłowickiej szkoły: Olbrycht Strumieński. *Świat i Życie* 1955 nr 19 (dod. do: *Dzien. Zach.*). — T. NOWAK: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

STRUSIEK JÓZEF (1510–1568/1569)

Inne formy nazwiska: STRUCIUS; STRUŚ; STRUSZEK; STRUTHIUS.

Humanista, lekarz, tłumacz.

Ur. w 1510 w Poznaniu w rodzinie mieszczańskiej, z ojca Mikołaja, mielcarza i słodownika, oraz matki Elżbiety z Bedermannów. Uczył się w Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu, następnie w Akademii Krakowskiej, gdzie wpisał się wraz z bratem Baltazarem 10 września 1525; w 1529 został bakałarzem, w 1531 magistrem sztuk wyzwolonych. Zapewne od 1537 lub 1538 był kanonikiem sandomierskim jako świecki prebendariusz. Studia medyczne ukończył w Padwie, gdzie przebywał w 1533-1542. W 1535 uzyskał tam tytuł doktora medycyny i filozofii i został profesorem uniwersytetu. Po powrocie do kraju był lekarzem Zygmunta Augusta. W 1557-1559 sprawował w Poznaniu urząd pierwszego burmistrza. Ożeniony był z Polikseną Ungrówną (zmarła 1552), następnie od 1554 z Katarzyną Sztorchówną. Znał grekę, był jej entuzjastycznym zwolennikiem; na uniwersytecie popierał studium języków starożytnych: łaciny, greki, hebrajszczyzny. W medycynie zasłużył się jako twórca nauki o pulsie. Zmarł między 27 lipca 1568 a 26 stycznia 1569, pochowany został w kościele Św. Marii Magdaleny w Poznaniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ad medicum... D. Cyprianum de Łowicz, de medicae artis excellentia, carmen elegiacum. Kr. 1529, dr. M. Szarffenberg.

2. Ad Joannem Latalscium... elegia. Wyd. w: K. Hegendorfin: Declamatio gratulatoria. Kr. 1530, dr. H. Wietor.

3. Ad bonae mentis adoloscentes elegiacum carmen paraeneticum i. e. exhortativum ad studium eloquentiae. Wyd. jw. poz. 2.

4. Sanctissimi Patris... Joannis a Lasco... epicedion elegiacis versibus confectum. Kr. 1531, dr. M. Szarffenberg.

5. Sphygmicae artis... libri V. Bazylea 1555, dr. J. Oporinus. Wyd. nast.: pt. Artis sphygmicae... libri quinque. Wenecja 1573; pt. Ars sphygmica seu pulsum doctrina... Bazylea 1602.

Przekł. pol. fragm. w: Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski. Poz. 1962.

Najważniejsze dzieło J. Struśka, poświęcone wiedzy o pulsie.

6. Opera medica, scil. de ortu et causis metallorum, de medicamentorum spagyrica praeparatione, sclopetarius et antidotarium spagyriticum. Frankfurt nad Odrą 1591.

Egz. nieznane. Wiad. podaje J. Draudius: Bibliotheca classica, 1625, na co wskazał H. Barycz.

7. De recondita rerum natura artisque perfectione libri X. Wenecja 1594.

Egz. nieznane. Wiad. jw., poz. 6.

8. Liber de priscorum philosophorum medicina. Lyon 1600.

Egz. nieznane. Wiad. jw., poz. 6.

9. De morbo gallico.

Egz. nieznane. Wiad. podaje H. Barycz. Wg Estr. tyt. dotyczy, być może, jednego z rozdz. Artis sphygmicae, zob. poz. 5; wg H. Barycza druk osob., był w zbiorach U. Aldrovandiego.

Przekłady

1. Lucjan z Samosaty: Declamatio quaedam lepidissima. Wyd. razem z: Lucjan z Samosaty: Astrologia... Kr. 1531, dr. M. Szarffenberg.

2. C. Galenus: Astrologia. Wenecja 1535, dr. J. Patavinus i V. de Ruffinellis. Przedr. w zbior. wyd. dzieł C. Galena.

3. C. Galenus: De urinis liber. Wenecja 1535, dr. J. Patavinus i V. de Ruffinellis.

4. C. Galenus: Antidotarius. Wenecja 1536, dr. J. A. de Nicolinis de Sabio.

5. C. Galenus: De antidotis. Wenecja 1537, dr. J. A. de Nicolinis de Sabio.

6. C. Galenus: Librum Hippocratis de fracturis commentariorum libri tres. Wenecja 1538, dr. B. Zanettus.

Prace edytorskie

C. Galenus: De differentiis morborum liber. Kr. 1537, dr. H. Wietor. (Przekł. z greckiego na łac. przez G. Copusa).

Listy i materiały

1. Do nieznanego dostojnika, b. d. Ogł. K. Hartleb: Józef Struś. *Pam. Lit.* R. 11 (1912).

2. List do Jana Łaskiego (młodszego), dat. z Łowicza 1 czerwca 1531. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

3. Zapiski z aktów konsystorza poznańskiego, dotyczące J. Struśka, z 1542, 1553. Ogł. E. Majkowski: Nieznane szczegóły z życia J. Struśka, lekarza poznańskiego XVI wieku. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 9 (1929); t. 11 (1931) i odb.

4. Akt dotyczący pożyczki udzielonej Stefanowi Chodniskiemu z Potulic, dat. Poz. 20 marca 1562. Ogł. R. E. Matuszewski: Przyczynek do życiorysu J. Strusia na źródłach archiwalnych oparty. *Arch...*, jw. poz. 3 t. 8 (1928).

5. Pokwitowanie odbioru pensji królewskiej, dat. Poz. 20 maja 1562. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 2.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Nachricht von denen in der Hochgräflich-Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Drezno 1747 s. 208-211. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 258-267. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839. — J. Oettinger: Josephi Struthii medici posnaniensis vita. Kr. 1843. — Struś. *Przyj. Ludu* 1847 nr 11. — J. Oettinger: Rys dawnych dziejów Wydziału Lekarskiego Uniw. Jagiel... *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 6 (1878) s. 347-352 i odb. — S. Wegner: Józef Struś. Poz. 1884; wyd. nast. Chicago 1895. — J. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. — W. Bugiel: Un célèbre médecin polonais au XVI-e siècle, Joseph Struthius (1510-1568). Contribution à l'histoire de la médecine à l'époque de la Renaissance. Paryż 1901; toż w jęz. pol. pt. Nasz najznakomitszy lekarz Odrodzenia J. Struś. (1510-1568). Jego żywot i pisma. *Nowiny Lekarskie* 1908 i odb. Poz. 1909. [Rec.: F. Rosenbaum. *Historische Monatsblätter f. d. Provinz Posen* 1904 s. 29-31]. — W. Bugiel: Józef Struś. *Dzien. Poz.* 1909 i odb. — Cz. K. (C. Kędzierski): Józef Struś. *Kur. Poz.* 1909 nr 93. — G. Sterzi: Josephus Strutius (Józef Struś) lettore nello studio di Padova. *Nuovo Archivio Veneto* 1910 nr 79. — K. Hartleb: Józef Struś. Przyczynki do życia i charakterystyki lekarza-humanisty. *Pam. Lit.* R. 11 (1912). — M. Wicherkiewicz: Z życia J. Strusia w czasie jego pobytu w Poznaniu. *Literatura i Sztuka* 1914 nr 12; przedr. w książce: Obrazki z przeszłości Poznania. Poz. 1924. —

J. Lachs: Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 1 (1924) s. 144-145; toż pt. Alcune notizie sugli allievi Polacchi presso la scuola di medicina di Padova. *Omaggio dell'Accademia Polacca... all'Università di Padova...* Kr. 1922. — S. Wegner: Józef Struś, lekarz poznański. Obrazek historyczny z XVI w. *Gaz. Powsz.* (Poz.) 1924 nr 100-116. — H. Barycz: Z dziejów książki polskiej za granicą w XVI stuleciu. *Silva Rerum* 1928 s. 71. — R. E. Matuszewski: Przyczynek do życiorysu J. Strusia na źródłach archiwalnych oparty. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 8 (1928). — E. Majkowski: Nieznane szczegóły z życia J. Struśka, lekarza poznańskiego XVI wieku. (Zapiski aktów konsystorza poznańskiego). *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 9 (1929); t. 11 (1931) i odb. [Rec.: A. Wrzosek. *Nowiny Lekarskie* 1929 z. 11]. — E. Majkowski: Dalsze nieznane szczegóły z życia J. Struśka, lekarza poznańskiego XVI w. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 11 (1931). — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 89. — E. Majkowski: Dr J. Strusiek jako kolator „kanonikatu i prebendy" w kościele Św. Stanisława w Poznaniu. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 12 (1932). — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — K. P.: Struthius (Struś, Struss) Joseph. *Biographisches Lexicon d. hervoragenden Ärzte aller Zeiten u. Völker* t. 5 (1934). — M. J. Mika: Dr Józef Strusiek i jego ród. *Kronika Miasta Poznania* 1935. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — Dr J. U.: Prof. Groddeck o wielkopolskich humanistach. *Kur. Poz.* 1938 nr 350. —

K. Hartleb: Wielka trójca lekarzy polskiego Odrodzenia. *Pol. Tyg. Lekarski* 1948 nr 16. — M. Sus: Studia uniwersyteckie Poznańczyków w XV i XVI wieku.

Kronika Miasta Poznania 1950 nr 2 s. 125--126. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 140-141 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Jankowiak: Postępowe tradycje medycyny w Poznaniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 9/10 s. 196-197; toż w odb. zbior. pt. *Studia Poznańskie.* Cz. 2. Poz. 1954. — S. Szpilczyński: Rozwój myśli lekarskiej w dobie polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 passim; por. S. Szpilczyński: Rozwój..., jw. (wersja skrócona). W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: B. Hryniewiecki: W sprawie botaniki doby Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 318; S. Szpilczyński: Podsumowanie dyskusji. Tamże, s. 322]. — L. Zembrzuski: Pionierzy medycyny w Polsce XVI wieku. *Wiad. Lekarskie* 1953 nr 1. — J. Baranowski: Nowe dane o dr J. Strusiu. *Służba Zdrowia* 1954 nr 6. — L. Zembrzuski: Medycyna polska w epoce Odrodzenia. *Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej* 1954 z. 1 i nadb. — J. Jankowiak: Dr Józef Struś, prekursor naukowego wodolecznictwa. W 400 rocznicę wydania jego dzieła „Nauka o tętnie". *Pol. Tyg. Lekarski* 1955 nr 46. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 25, 31, 34, 38. — J. Nowacki: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T. 1: Kościół katedralny w Poznaniu. Studium historyczne. Poz. 1959. — M. Łyskanowski: Józef Strusiek (Struś), wybitny lekarz polski epoki Odrodzenia. *Problemy* 1960 nr 1. — W. Voisé: Die Werke polnischer Gelehrten in Basler Druckereien in der Epoche der Renaissance. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* (= *Kwart. Historii Nauki i Techniki*) Sonderheft 2 (1960) s. 118-119.

STRYJKOWSKI MACIEJ (1547—po 1582)

Inne formy nazwiska: Strykowski; Matys Strykovius.

Pseud.: Osostewiciusz; Praeconides.

Historyk, wierszopis.

Ur. w 1547 w Strykowie z ojca Jakuba, woźnego sądowego. W siódmym roku życia rozpoczął nauki w Brzezinach. W półroczu zimowym 1567/68 przybył na studia do Krakowa i już w 1568 został bakałarzem. W 1570 opuścił uniwersytet oddając się służbie wojskowej. W 1572 zaciągnął się do załogi zamku witebskiego pod komendą rotmistrza Aleksandra Gwagnina. Podczas służby na Białorusi poznał język ruski i litewski oraz zwiedził Inflanty. Towarzyszył Andrzejowi Taranowskiemu w 1574--1575 w poselstwie do Turcji; w tym też czasie zwiedził Grecję i wyspy Archipelagu. W kwietniu 1575 był z powrotem w kraju. Po krótkim pobycie w Krakowie udał się na Litwę, gdzie przebywał jakiś czas na dworze księcia Jerzego Olelkowicza w Słucku i Siemiatyczach. Chociaż świecki, mianowany został przez swego protektora Melchiora Giedroycia, biskupa żmudzkiego, kanonikiem kapituły żmudzkiej w Miednikach, później (wg S. Starowolskiego) archidiakonem (?). W 1580 udał się do Królewca celem dopilnowania druku swej *Kroniki*. Zmarł po 1582.

TWÓRCZOŚĆ

1. O porażeniu 30 000 Moskwy z kniaziem Piotrem Szujskim nad rzeką Ułą r. 1564. Rkps miał być w Bibl. Załuskich.

Zob. H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 217.

2. Sielanki. Powst. przed 1572. Nieznane.

Wiad. podał M. Stryjkowski: Kronika..., zob. poz. 11 (wg ed. W-wa 1846) t. 1 s. XIV, XLIII, 28-30.

3. Wiersze przeciw nowochrzceńcom w Lublinie pisane 1572. Rkps zaginął.

Wiad. jw., poz. 2.

4. Treny o śmierci króla Zygmunta Augusta. 1572. Rkps zaginął.

Wiad. jw., poz. 2.

5. Przesławnego wjazdu do Krakowa i... koronacyjej Henryka Walezjusa... opisanie. Kr. 1574, dr. M. Wirzbięta. (Wiersz). Przedr. J. I. Kraszewski: Po-

mniki do historii obyczajów w Polsce. W-wa 1843.

6. Na herb... książąt Słuckich. B. m. r. Przedr. przy: Goniec..., zob. poz. 7.

7. Goniec cnoty do prawych szlachciców. Kr. 1574, dr. M. Wirzbięta. (Przeróbka zob. poz. 9. Por. poz. 6).

8. O wolności Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, a o srogim zniewoleniu inszych królestw pod tyrańskim jarzmem tureckim. Kr. 1575, dr. M. Szarffenberger. Wyd. nast. Kr. 1587.

9. Zwierciadło Kroniki litewskiej. 1577. Zaginęło.

Dzieło historyczno-genealogiczne. Przeróbka zapewne tegoż utworu i częściowo „Gońca cnoty" przez Samuela Dowgirda pt. Genealogia albo krótkie opisanie Wielkich Książąt Litewskich. Lubcz 1626, dr. P. Blastus Kmita.

10. Sarmatiae Europeae descriptio. Powst. 1573. Wyd. (w przeróbce pod swoim imieniem) Aleksander Gwagnin. Kr. 1578. Wyd. nast. i przekł. zob. Gwagnin A.

11. Która przedtem nigdy światła nie widziała, Kronika polska, litewska, zmodzka i wszystkiej Rusi. Królewiec 1582, dr. J. Osterberger. Wyd. nast.: wyd. F. Bohomolec. W-wa 1766; przedr. wyd. 1 M. Malinowski. T. 1-2. W-wa 1846; fragm.: *Złota przędza*. T. 4. W-wa 1887.

Dzieło poprzedza autobiografia wierszem pt. Maciej Strykowski Osostevicius sam o sobie i przygodach swoich w zwiedzeniu rozmaitych krain świata. Prozaiczny tekst „Kroniki" jest przepleciony ustępami wierszowanymi, jak: Bitwa pod Zawichostem: O sławnej wojnie i szczęśliwej bitwie Jagiełłowej i Witoldowej... roku 1410. Tekst pierwotny z 1575-1578 w rkpsie niegdyś Bibl. Nieświeskiej wykazuje wg S. Ptaszyckiego tak dalekie różnice od tekstu wyd. 1582, że może być uważany za pracę odrębną.

Przekł. ruski z XVII w. Bibl. Publ. w Petersb. Zob. K. Kałajdowicz, P. Strojew: Obstojatielnoje opisanije sławiano-rossijskich rukopisiej. Moskwa 1825 s. 106, 157.

Przeróbka łac.: W. Kojałowicz pt. Historiae Lituanae pars prior. Gdańsk 1650, dr. J. Förster; cz. 2. Antwerpia 1669, dr. J. Meursius.

Kopia z XIX w. była w Bibl. Petersb. sygn. Pol. F. IV. 177.

12. O zdrowej poradzie. Rkps zaginął.
Wiad. jw., poz. 2.

13. De Hungariae regno. (Po łac.). Rkps zaginął.
Wiad. jw., poz. 2.

14. De tyrannidae magni ducis Moschoviae. Rkps zaginął.
Wiad. jw., poz. 2.

15. O wzięciu Carogrodu. Rkps zaginął.
Wiad. jw., poz. 2.

16. Opisanie Turcji. Rkps zaginął.
Wiad. jw., poz. 2.

17. O sprawach rycerskich narodu litewskiego. Rkps (oryginał) wg T. Czackiego był w Bibl. w Puławach nr 1882.

Zob. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 563.

Wydanie zbiorowe

Kronika. T. 1-2. Wyd. M. Malinowski. W-wa 1846.

Przy t. 2: Przesławnego wjazdu do Krakowa... opisanie; Goniec cnoty; Napis na grobie J. W. P. Grehora Chodkiewicza; Narzekanie na nieustawiczność wszelkich spraw i przeciwności przedsięwzięcia ludzkiego.

OPRACOWANIA

F. K. Gadebusch: Livländische Bibliothek. T. 3. Ryga 1777 s. 232-234. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 2. Wil. 1823 s. 197-199. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — I. Daniłowicz: Latopisiec Litwy i Kronika ruska. Wil. 1827. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833 — **: Maciej Stryjkowski. *Przyj. Ludu* 1837 nr 44. — J. I. Kraszewski: O litewskim Palemonie. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 22-33. — W. A. Maciejowski: Maciej Strykowski. *Tyg. Lit.* (Poz.) 1840 nr 6-8. — J. I. Kraszewski: O Stryjkowskim i jego Kronice. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1839; toż w książce: Wilno od początków jego do r. 1750. T. 1. Wil. 1840 s. 417-477; przedr.: Wybór pism. T. 10. W-wa 1864; fragm. *Przyj. Ludu* 1846 nr 2-3, 5. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 463-494. — I. Daniłowicz: Wiadomość o właściwych litewskich latopiscach. Przy wyd.: Kronika. W-wa 1846. [Rec. *Przegl. Poz.* 1849 t. 9]. — M. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach M. Stryjkowskiego. Wstęp do wyd.: Kronika. W-wa 1846. [Rec. jw.]. — P. Broniewski: O Stryjkowskom i jewo chronikie. *Finskij wiestnik* 1847 t. 18-19. — K. W. Wójcicki: Życiorysy znakomitych ludzi. T. 2. W-wa 1850. — F. M. S. (Sobieszczański): Stryjkowski (Maciej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — J. B. Ostrowski: Badania historyczno-krytyczne i literackie. T. 1-5. Berlin 1870. —

E. Świeżawski: Maciej Stryjkowski. *Złota przędza*. T. 4. W-wa 1887. — E. Barwiński: Z nie ogłoszonych autografów J. I. Kraszewskiego. *Nowe Słowo Pol.* 1902 nr 101. — S. Ptaszycki: Wiadomość bibliograficzna o rękopisie nieświeskim Kroniki M. Strykowskiego. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — H. Łopaciński:

Stryjkowski Maciej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — S. Ptaszycki: Zapadno-russkije pieriewody Chronik Bielskogo i Strykowskogo. *Nowyj sbornik po sławianowiedieniju izdannyj uczenikami W. S. Łamanskogo*. Petersb. 1905. — M. Dynowska: Obrazy z dziejów piśmiennictwa polskiego. *Dzien. Cieszyński* 1907 Dod. do nr 108, 118, 123. — J. Jakubowski: Kroniki litewskie. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wil.* 1909. — W. Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kr. 1910 s. 15-19. — J. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) s. 235-237, 257. — L. Dobrzyńska-Rybicka: Z dziejów starych ksiąg. *Zapiski Muzealne* 1917. —

S. Krawczyk: Organizacja psychiczna M. Stryjkowskiego, z uwzględnieniem tła epoki. *Rok Pol.* 1919 nr 4-5. — R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 z. 2 s. 72 i in. — T. Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kr. 1925 s. 6-20; por. T. Sinko: Literatura grecka. T. 1 cz. 1. Kr. 1931 s. 153-154. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce wieku XVI. Kr. 1926 *Prace Hist.-Lit.* nr 25 s. 153-154. — S. Dobrzycki: Literatura za panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. *Polska, jej dzieje i kultura*. T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9. — J. Orda: O kulcie pogańskim w dawnym Wilnie. *Alma Mater Vilnensis* z. 7 (1928). — M. Woznjak: M. Strikowski pro turecku newolju w twori 1575 r. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1928 t. 159. — J. Krzyżanowski: Poezja polska w wieku XVI. *Kultura staropolska*. Kr. 1932; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938 s. 72-73. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 28, 45. — T. Mikulski: Ród Zoilów. Rzecz z dziejów staropolskiej krytyki literackiej. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* nr 42. —

K. Buczek: Dorobek kartograficzny wojen Stefana Batorego. *Wiad. Służby Geograficznej* 1934 nr 3. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Prace Komisji Filol. Tow. Przyj. Nauk w Lubl.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 169. — L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936 s. 168. — T. Mikulski: U grobu polskiego Owidiusza. Tamże. — J. Puzyna: W sprawie pierwszych walk Litwinów z Tatarami o Ruś w latach 1238-1243. *Przegl. Hist.-Wojskowy* t. 9 (1937) z. 3 i odb. W-wa 1938. [Rec.: S. Zajączkowski. *Ateneum Wil.* 1938 z. 1 s. 303]. — H. Barycz: Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 75. — B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — B. Nadolski: Maciej Stryjkowski — pierwszy dziejopis Litwy. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 39 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 266). —

T. Mańkowski: Kronikarz Maciej Stryjkowski malarzem. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1946 nr 3/4; por.: *Spr. PAU* 1946 nr 3; *Prace Komisji Hist. Sztuki PAU* t. 9 (1948) s. 192-193. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7. — H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 206 i odb. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 99 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — S. Herbst: Początki historycznego widzenia rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 377; por. S. Herbst: Początki historycznego ujmowania rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 268-269 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 141 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 349, 351; por. B. Olszewicz: Geogra-

fia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — S. Zajączkowski: Problem Jaćwieży w historiografii. *Zapiski Tow. Nauk. w Tor.* t. 19 (1953). — A. Skowrońska: Z dziejów polemiki o polskość Śląska w dobie Odrodzenia. *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w. XIV-XVI*. W-wa 1956. — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957.

ze STRZEMPINA TOMASZ (1398–1460)

Inna forma nazwiska: Strzempiński.

Teolog, prawnik, mowca.

Ur. 10 sierpnia 1398, pochodził ze Strzempina (dziś Czempinia) pod Kościanem w Wielkopolsce. Wg L. Łętowskiego był synem Prandoty i matki Doroty z rodu Leszczyców. Od 1419 studiował w Akademii Krakowskiej; w 1421 został bakałarzem, w 1427 magistrem nauk wyzwolonych. Następnie przeszedł na wydział prawny, gdzie 6 czerwca 1431 uzyskał doktorat prawa kanonicznego i wykładał w 1431-1432. Studia zakończył w 1443 jako doktor teologii, którą już od początku 1441 wykładał. Kilkakrotnie był rektorem uczelni. We wrześniu 1433 (wg J. Korytkowskiego 24 kwietnia 1437) został kanonikiem gnieźnieńskim, był też kaznodzieją katedralnym i profesorem teologii przy kapitulnej szkole gnieźnieńskiej. Od 1433 prawdopodobnie do końca 1435 przebywał na soborze w Bazylei jako reprezentant prymasa W. Jastrzębca. W listopadzie 1436 wyjechał do Bolonii w delegacji kapituły do papieża Eugeniusza IV. W latach następnych pracował na terenie diecezji przy boku Wincentego Kota i przebywał w Gnieźnie, w Poznaniu (1437-1438) i w Krakowie. W 1448 i 1453 kandydował na arcybiskupstwo gnieźnieńskie — bez powodzenia wskutek posunięć Kazimierza Jagiellończyka, który natomiast w 1454 powołał go na podkanclerstwo koronne. W 1450 posłował do papieża Mikołaja V. 25 stycznia 1456 został konsekrowany na biskupa krakowskiego. Zmarł 22 września 1460 w Iłży.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowa do papieża Eugeniusza IV, dat. 9 stycznia 1437. Wyd. A. Lewicki. *Codex Epistolaris Saeculi XV* t. 2 (1891) *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 12.

2. Traktat o wyższości soboru nad papieżem (w rkpsach łac. różne zapisy tytułu). Powst. w pierwszych miesiącach 1441 w Krakowie. Wyd.: pt. Tractatus inclytae Universitatis studii Cracoviensis super auctoritate sacrorum conciliorum. Wyd. C. E. Bulaeus: Historia Universitatis Parisiensis. T. 5. Paryż 1670, dr. P. de Bresche; pt. Tractatus almae Universitatis Cracoviensis super auctoritate sacrorum generalium conciliorum. Wyd. F. Fontani. *Novae eruditorum deliciae*. T. 2. Florencja 1788, dr. P. Allegrini. — Fragm. (cz. konkluzji) ogł. Jan z Segovii: Historia Synodi Basiliensis. Wyd. Birk. *Monum. Conc. General. Saec. XV* t. 3 cz. 2; fragm. wyd. J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900 (tu również analiza całości).

Jest kompilacją analogicznych prac Jana Elgota i Jakuba z Paradyża oraz Benedykta Hessego i Wawrzyńca z Raciborza. Był to oficjalny traktat Akademii Krakowskiej przeznaczony na sobór w Bazylei.

3. Mowa do papieża Mikołaja V, dat. 5-12 kwietnia 1450. Wyd. A. Lewicki. *Codex Epistolaris Saeculi XV* t. 3 (1894) *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 14.

4. Mowy. Rkpsy Bibl. Jagiel. nr 173, 2232, 2234.

Listy i materiały

1. Trzy listy do Jana Długosza, dat. 1458 (przy dwóch data niepewna). Wyd. J. Szujski. *Codex Epistolaris Saeculi XV* t. 1 cz. 2 (1876) *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 2.

Inne pisma Strzempińskiego i jego dotyczące zob. *Codex...*, jw. poz. 1.

2. Dokumenty działalności z lat 1437-1444. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 5. Wyd. F. Piekosiński. Poz. 1908.

OPRACOWANIA

L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich T. 1. Kr. 1852 s. 408-420. — R. Maurer: Urzędnicy kancelaryjni królów polskich z lat 1434-1506. *Spr. Realnego Wyższ. Gimn. w Brodach za r. szk. 1881* i odb. Brody 1881 s. 25-26. — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolital-

nej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1883. — J. FIJAŁEK: Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898. — J. FIJAŁEK: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1. Kr. 1900. — K. MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900. — M. MASTYŃSKA: Biskup Andrzej z Bnina. *Roczniki Hist.* t. 9 (1933). — K. MICHALSKI: Prądy filozoficzno-teologiczne na Uniw. Jagiel. w pierwszej dobie jego istnienia. *Nasza Myśl Teolog.* 1935 s. 44. — A. SZYPERSKI: Wielkopolanie w dawnym Krakowie. *Dzien. Poz.* 1936 nr 74. — Z. BUDKOWA: Najdawniejsze krakowskie mowy uniwersyteckie. *Spr. PAU* 1951 nr 6. — P. BOBER: Uwagi krytyczne o pracy Jakuba Sawickiego: Synody archidiecezji gnieźnieńskiej. *Polonia Sacra* 1952 z. 1 s. 60. — P. BOBER: Z dziejów synodów dawnej diecezji krakowskiej w XIV, XV i XVI w. *Roczniki Teolog.-Kanoniczne* t. 3 (1956).

SUDROWSKI STANISŁAW (ok. 1550–1600)

Inna forma nazwiska: SUDROVIUS.

Wg W. Budki forma polska: ZNOJEWSKI.

Teolog, polemista i kaznodzieja kalwiński.

Ur. ok. 1550 w mieście Ostrołęce. Jak się zdaje, odbywał studia w kraju i za granicą. Zostawszy ministrem kalwińskim osiedlił się w Wilnie i głosił w tamtejszym zborze kazania. Był delegowany w 1573 na synod różnowierczy do Krakowa i został tam wybrany seniorem zborów litewskich. Zmarł w 1600 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wykład na modlitwę Pańską, którą pospolicie z łacińskiego Pacierzem zową. (Wil.) 1580, dr. J. Karcan.
   Egz. Ossol.

2. Katechizm albo krótkie w jedno miejsce zebranie wiary i powinności krześcijańskiej z Pasterstwem zbornym i domowym, z modlitwami, psalmami i piosnkami. Wil. 1598, dr. J. Karcan. Wyd. nast.: Wil. 1600 (z dod.: Forma albo porządek sprawowania świętości pańskich).

   Tzw. katechizm wileński, oparty na katechizmie drukowanym w Nieświeżu 1563. Istniało również wyd. z 1594, lecz nie jest pewne, czy przygotowywał je Sudrowski.

3. Nauka i utwierdzenie o tym, z czym się ma pokazać i popisać przed majestatem Bożym człowiek chrześcijański niemocą złożony może, aby nie był zawstydzony, zebrana z Pisma Świętego.

   Dziś nie znane. Zawierało m. in. Pieśni pospolite z pieśnią o głodzie litewskim i psalmy Dawidowe, które zostały opuszczone w „Katechizmie" w liczbie 30.

Utwór o autorstwie niepewnym

Idololatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio. Wil. 1583.

Dziś nie znane. A. Jocher za F. Siarczyńskim wymienia jako autora Sudrowskiego. Estr. uważa to za widoczną pomyłkę i przypisuje autorstwo A. Wolanowi.

OPRACOWANIA

F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — K. BALIŃSKI: Pisma historyczne. T. 3. W-wa 1843 s. 70, 124. — J. ŁUKASZEWICZ: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 1. Poz. 1842 s. 4; t. 2. Poz. 1843 s. 192-197. — W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Sudrowski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). Kr. 1906 s. 94, 204 nn. — S. KOT: [Estr. XXVIII-XXX. Rec.]. *Ref w Pol.* 1934 s. 204. — A. CHYBIŃSKI: Słownik muzyków dawnej Polski. Kr. 1948/49.

SUSKI JĘDRZEJ (ok. 1560–1616)

Prawnik.

Ur. ok. 1560 w Rodstowie (?). Rodzice jego z powodu ubóstwa przenieśli się do Przemyśla. Utracone wskutek tego prerogatywy szlacheckie odzyskał w 1589. W 1587-1606 był notariuszem grodu przemyskiego. Zmarł w 1616. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Korektura prawa i procesu polskiego. Kr. 1610, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. B. Ulanowski. Kr. 1888.
Unikat Bibl. Ossol.

2. Declaratia statutów koronnych. Kr. 1612, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. B. Ulanowski: Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612. Kr. 1893 *BPP* nr 24.

Utwór o autorstwie niepewnym

Sposób podający drogę do korektury prawa. Kr. 1607. Przedr. B. Ulanowski: Trzy broszury..., jw. Twórczość poz. 1.

Autorstwo, przypisywane J. Suskiemu przez M. Wiszniewskiego i innych, kwestionuje B. Ulanowski.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Z. Helcel: Starodawne prawa polskiego pomniki. T. 1. Kr. 1857 s. LVII. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Suski (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — R. Loewenfeld: Łukasz Górnicki. Sein Leben und seine Werke. Wr. 1884; przekł. pol. W-wa 1884 s. 158.— B. Ulanowski: Wstęp i wyd.: Korektura prawa i procesu polskiego. Kr. 1888. [Rec.: O. Balzer. *Kwart. Hist.* 1889]. — B. Ulanowski: Wstęp i wyd.: Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612. Kr. 1893 *BPP* nr 18. [Rec.: A. Winiarz. *Kwart. Hist.* 1894]. — A. Brückner: Łukasza Górnickiego Rozmowa Polaka z Włochem. *Kwart. Hist.* 1899. — H. Łopaciński: Przyczynek do historii plagiatów w piśmiennictwie polskim. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 267.

SYKST ERAZM (ok. 1570—ok. 1635)

Właściwe nazwisko: Mrzygłód.

Inna forma nazwiska: Sixtus.

Medyk, wydawca.

Ur. ok. 1570. Był doktorem medycyny i filozofii. Sprawował urząd rajcy i lekarza miasta Lwowa, a następnie profesora Akademii Zamojskiej. Przyjaźnił się z S. Szymonowicem. Zmarł ok. 1635. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersz elegiacki na pochwałę autora. Wyd. przy: J. Wacławowicz: Pyrotheoria sive de igneis meteoris speculatio. Kr. 1597, dr. A. Piotrkowczyk.

2. O cieplicach we Skle ksiąg troje. Zamość 1617, dr. K. Wolbramczyk. Wyd. nast. W-wa 1780.

Przekł. łac.: J. E. Minasowicz i W. Mizler pt. De thermarum Sklanarum usu recto maloque. W-wa 1780.

3. Commentarius medicus in L. Annaei Senecae opera. Lw. 1627, dr. J. Szeliga.

Prace edytorskie

Mimus Syrus Publius: Sententiae. Kr. 1590. Wyd. nast. Kr. 1599.

Listy i materiały

1. Zbiór korespondencji z uczonymi zagranicznymi był w posiadaniu J. Jaśkiewicza, profesora Akademii Krakowskiej — zaginął. Wiad. podaje R. S. Bugaj.

2. Inwentarz książek pozostałych po E. Sykscie z 1635. Ogł. J. Skoczek: Lwowskie inwentarze biblioteczne w epoce Renesansu. Lw. 1939 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 9.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839 s. 336-338. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. W-wa 1842 s. 386. — D. Zubrzycki: Kronika miasta Lwowa. Lw. 1844 s. 265. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Syxt (Erazm). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — W. Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. Wyd. 2 pomnożone. Lw. 1892 s. 418. — J. A. Wadowski: Wiadomości o profesorach Akademii Zamojskiej. W-wa 1900. — F. Giedroyć: Źródła biogra-

ficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w Polsce. W-wa 1911. — T. Eustachiewicz: Seneka w Polsce. *Eos* 1913 i odb. s. 38. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 95 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957. — R. S. Bugaj: Prace balneologiczne lekarzy polskich wieku Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956).

SYLWIUSZ JAKUB (pierwsza połowa XVI w. — po 1583)

Nazwisko właściwe zapewne: Leśniak.
Inna forma nazwiska: Sylvius.

Pisarz reformacyjny.

Ur. w pierwszej połowie XVI w. w Śmiłowicach, w powiecie miechowskim, w rodzinie plebejskiej. Ok. 1541 został księdzem. Ok. 1547 przejął się reformacją i jako pleban w Krzcięcicach na Śląsku zaczął głosić naukę Lutra, potem przeszedł na kalwinizm. W 1550 był przez krótki czas pastorem w Pińczowie. Wróciwszy do Krzcięcic pojął za żonę Elżbietę Nieszowską. W 1551 wyrokiem kapituły krakowskiej ogłoszony został heretykiem. Z powodu groźby następnego procesu o znieważenie hostii schronił się na Śląsk. Czy długo tu przebywał, nie wiadomo, w każdym razie w styczniu 1556 był już z powrotem w kraju, nadal biorąc czynny udział w różnych zjazdach i synodach oraz występując przeciw F. Lismaninowi i F. Stankarowi. 27 stycznia 1556 wybrany został na synodzie w Seceminie seniorem. Rezygnacji z urzędu superintendenta, którą zgłosił na zjeździe sandomierskim w 1570, nie przyjęto. Zbytnią gorliwością w sprawowaniu urzędu wywołał zatarg ze swymi wiernymi, co sprowadziło nań ekskomunikę synodu włodzisławskiego w 1576. Wkrótce odzyskał zaufanie współwyznawców, usunął się jednak od uczestnictwa w zjazdach. Ostatni raz zjawił się na synodzie generalnym odbytym podczas sejmu warszawskiego w 1583.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pasterstwo domowe. Wyd. w: J. Zaremba: Pieśni chwał Boskich. (Kancjonał). Brześć 1558, dr. S. Murmelius.
2. Pociecha pobożnym ludziom tym, ktorzy statecznie trwają w pospolitej wierze krześcijańskiej. Kr. 1564, dr. M. Wirzbięta.

Przekłady

Krolowi nad wszemi Krolmi. (Pieśń: Regi regum immortali). (Kr. 1558), dr. M. Siebeneicher. Wyd. nast. J. Seklucjan: Pieśni chrześciańskie dawniejsze i nowe. Królewiec 1559.

Listy i materiały

1. Do J. Kalwina, dat. 20 października 1562. Wyd. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss: J. Calvin: Opera... omnia. T. 19. Brunszwik 1879 *Corpus Reformatorum* t. 47 nr 3866.
2. Od J. Kalwina, dat. w Genewie w kwietniu 1563. Wyd. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss, jw. poz. 1 nr 3941.
3. Korespondencja z lat 1557-1563 różnych osób (m. in. H. Bullingera, F. Lismanina, S. Sarnickiego, K. Trecego, J. Wolpha) dot. m. in. J. Sylwiusza. Wyd. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908).
4. Synodalia kalwińskie, spisane przez J. Sylwiusza w 1555-1561. Wyd. H. Dalton: Beiträge zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland: Lasciana nebst den ältesten evangelischen Synodalprotokollen Polens, 1555-1561. Berlin 1898.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum per provincias varias. Utrecht 1562 s. 413; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — J. D. A. Janocki: Nachricht von... raren polnischen Büchern. Cz. 1. Drezno 1747 s. 11. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 77 nn.; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk

1877. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 79. — Z. Celichowski: Polskie indeksy książek zakazanych. Rozprawka bibliograficzna. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1904) i odb. Kr. 1899. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 64]. — K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Kr. 1929. — J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4. (1587-1595). Praga 1933 s. 113 przyp. 1. — S. Kot: [Estr. XXVIII-XXX. Rec.]. *Ref. w Pol.* 1934 s. 202. — S. Szczotka: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju (1569-1662). *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 22. — A. Kawecka-Gryczowa: J. Sylvius a rozłam w zborze małopolskim. *Ref. w Pol.* 1937/39 s. 28 nn.; odb. Kr. 1939.

SYREŃSKI SZYMON (ok. 1540—1611)

Inne formy nazwiska: Simon Sacranus; Syreniusz; Syrennius.

Botanik.

Ur. ok. 1540 w Oświęcimiu pod Krakowem; syn Mikołaja. Studia filozoficzne odbył w Krakowie w 1560-1569. Po otrzymaniu stopnia magistra nauk wyzwolonych wyruszył jako pedagog Wojciecha Herburta i Jerzego Kormanickiego za granicę. Przebywał w Niemczech; w marcu 1570 zapisał się na uniwersytet w Ingolstadcie. Zwiedził ogrody: książęcy w Heidelbergu, Fuggerów w Augsburgu, a także w Moguncji. We Włoszech bawił około trzech i pół lat i w 1577 uzyskał doktorat medycyny w Padwie. Wróciwszy do kraju praktykował we Lwowie, m. in. z Pawłem Novocampianem. W lipcu 1590 inkorporował się do fakultetu medycznego Akademii Krakowskiej, w którym pracował aż do śmierci; m. in. w 1606 objaśniał tu swój nie drukowany jeszcze zielnik. Zmarł 29 marca 1611.

TWÓRCZOŚĆ

1. Quaestio pro incorporatione sui inter professores medicae facultatis, in Universitate Cracoviensis, ad disputandum proposita. Kr. 1590.

Dysputacja publiczna wygł. 5 lipca 1590; tu wiad. biograficzna.

2. Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zowią. Kr. 1613, dr. B. Skalski. (Druk rozpoczęty w 1610 lub 1611 u M. Loba). Niektóre drzeworyty odbił J. Muczkowski: Zbiór odcisków i drzeworytów w różnych dziełach polskich w XVI i XVII wieku. Kr. 1849.

Przekł. ros.: rkpsy znajdowały się w Bibl. Publ. i w Bibl. Akademii Medycyny Wojskowej w Petersb. (Zob. B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire de la botanique en Pologne. W-wa 1931 s. 8-9).

Utwór o autorstwie niepewnym

Krótkie zebranie lekarstw domowych. Kr. 1706.

Za Estr. XXX, 172.

OPRACOWANIA

J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 51. — J. C. Arnold: De monumentis historiae naturalis polonae literariis. W-wa 1818. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Kr. 1833. — Zielniki polskie. *Przyj. Ludu* 1839 nr 22, 24. — A. Grabowski: Szymon Syreniusz. W książce: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840 s. 404-413 (z portretem). — H. E. Szopowicz: Vita Simonis Syrenii Sacrani atque therapeutico bibliographica illius medico-botanici operis disquisitio. Kr. 1841. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 388-390. — P. K. *Zorza* (W-wa) 1844. — F. M. S. (Sobieszczański): Syreński (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda t. 24 (1867). — S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. — F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w Polsce. W-wa 1911. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w. W-wa 1914 s. 123-125. — P. Czaplewski: Polacy na studiach w Ingolsztadzie. Poz. 1914 s. 101. — A. Bednarski: Okulistyka zielników polskich w XVI i na początku XVII wieku. Lw. 1917 s. 18 nn. *Arch. Nauk.* Dział 2 t. 2 z. 3. —

S. P. Koczorowski: Wstęp do wyd.: Dziesięć listów Anny Wazówny. *Ref. w Pol.* 1922 s. 298. — J. Lachs: Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej.

Arch. Historii i Filoz. Medycyny t. 1 (1924) s. 279-280; por. J. Lachs: Alcune notizie sugli allievi Polacchi presso la scuola di medicina di Padova. *Omaggio dell' Accademia Polacca di Scienze e Lettere all' Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione*. Kr. 1922 s. 308-309. — J. Kołodziejczyk: S. Syreniusz i jego Zielnik. *Ziemia* 1927. — B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire de la botanique en Pologne. W-wa 1931 s. 8-9; por. B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire..., jw. *Histoire sommaire des sciences en Pologne*. Kr. 1933 s. 109-110 i odb. s. 5. — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze. W-wa 1932 s. 87. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1933. — A. Perenc: Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Tor. 1936 s. 71-73. — Z. Maślankiewiczowa: Biologowie polscy. Lw. 1938. [Rec.: W. B. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 280)]. — J. Muszyński: Ziołopisarze i botanicy polscy 16 w. W-wa 1939. — G. Brzęk: Historia zoologii w Polsce do roku 1918. Lubl. 1947 s. 17-18 *Annales Univ. M. Curie-Skłodowska Lublin* Sectio C Suppl. 2. — Z. Stopa-Rybianka: Zarys historii zielarstwa polskiego. *Przegl. Zielarski* 1950 nr 1/3. — H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 2. Kilka kart z historii sporów autorskich z drukarzami (1610-1615). *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 544. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 75 i in. i osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por.: H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.). — M. Chmielińska: Polska bibliografia zielarstwa za okres od początku XVI wieku do roku 1940. W-wa 1954. — M. Fuchs: Szymon Syreński — Simon Syrennius Sacranus. Z historii polskiej stomatologii. *Czasop. Stomatologiczne* 1955 nr 4. — H. Barycz: Kilka rysów i spostrzeżeń z życia i charakteru Sebastiana Petrycego. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia*. Wr. 1957 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 17 i in. i odb. — M. Sawicka: Szymon Syreński i jego dzieło. *Wszechświat* 1958 z. 2.

z SZAMOTUŁ JAN (zm. 1519)

Przydomek: Paterek.

Kaznodzieja.

Pochodził z Szamotuł, z rodziny mieszczańskiej. W 1500 zapisał się na Akademię Krakowską. W 1502 został bakałarzem, w 1504 magistrem sztuk wyzwolonych. W czasie studiów pozostawał pod opieką Wojciecha Krypy, lekarza nadwornego króla Aleksandra. Po promocji wstąpił do zakonu bernardynów, gdzie uzyskał przydomek Paterka. W 1505 opuścił nowicjat, od 1506 jako profesor objaśniał w Akademii Krakowskiej listy Jana z Oświęcimia (Sakrana) i F. Filelfa. Równocześnie studiował prawo kanoniczne i teologię. W 1513 uzyskał tytuł doktora dekretów. Od 1506 pełnił funkcję kaznodziei przy kościele Św. Anny. Zasłużył się jako pionier języka polskiego. 9 stycznia 1519 padł ofiarą sporu o dziesięciny z kościoła w Pobiedrzu, którego był proboszczem, zamordowany zdradziecko przez szlachcica Russockiego we własnym jego domu pod Czernichowem.

TWÓRCZOŚĆ

Trzy kazania o Najśw. Pannie Maryi. Powst. prawdopodobnie w 1506-1519. Wyd.: L. Malinowski pt. Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Marii Pannie Czystej. *Spr. Komisji Język. AU* t. 1 (1880) i odb. — Fragm. przedr.: A. A. Kryński i M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. W-wa 1918; wyd. 2 W-wa 1925. — S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. 2 W-wa 1950; toż wyd. 3 W-wa 1963. — S. Vrtel-Wierczyński: Średniowieczna proza polska. Wyd. drugie, zmienione. Wr. 1959 *BN* I, 68.

Rkps (odpis z ok. 1523; wg M. Karplukówny powst. 1523-1525) w Książnicy im. M. Kopernika w Toruniu sygn. R. IV°, 26.

Odznaczają się dobrą polszczyzną oraz pomieszaniem tez i dowodów teologicznych z elementami apokryficznymi.

Wg M. Karplukówny Paterek jest autorem kazania pierwszego i trzeciego; kazanie drugie — anonimowe.

OPRACOWANIA

W. Kętrzyński: X. Doktór Paterek. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 1 (1874) i odb. — L. Malinowski: Wstęp i wyd.: Magistra Jana z Szamotuł... kazania. *Spr. Komisji Język. AU* t. 1 (1880) i odb. [Rec.: K. *Prawda* 1891]. — A. Semenović: Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 7 (1884) s. 433-434. — W. Nehring: Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin 1886. — K. Nitsch: O pisowni i języku „Kazań Paterka", zabytku języka polskiego z początku w. XVI. *Prace Filol.* t. 5 (1899). — J. Fijałek: Nasza nauka krakowska o Niepokalanym Poczęciu N. P. Marii w wiekach średnich. *Przegl. Pol.* 1900 t. 136 s. 420-423]. — A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 3. W-wa 1904 s. 23-26. [Rec.: S. Ptaszycki. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 682-683)]. — A. Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 40 (1905) s. 312-323 i odb. Kr. 1904. — J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915 s. 203-307; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — N. Cieszyński: Kazanie XV w. i Paterek. *Mies. Katechetyczny* 1919, sierpień. — H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933. — H. Przybylski: Szamotulanie z XV i XVI w. na studiach w Uniw. Jagiel. Szamotuły 1945. — H. Przybylski: Jan Paterek z Szamotuł. *Przegl. Wielkopol.* 1947 nr 4-6. — E. Florkowski: Nauka Stanisława z Łowicza o Niepokalanym Poczęciu Najśw. Marii Panny. *Collectanea Theologica* 1954 s. 419. — M. Bargieł: Samogłoski nosowe w rękopisach polskich pierwszej połowy XVI wieku. *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I. Rozpr. Komisji Język.* t. 2 (1955). — M. Karaś: Historia i geografia prepozycji „ot"||„od" w języku polskim. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej.* T. 1. W-wa 1955 s. 105. — S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15. — M. Karplukówna: Zagadnienie autorstwa tzw. kazań Paterka. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* nr 17 *S. Nauk Społecznych. Filologia* nr 4 (1958). — S. Vrtel-Wierczyński: Wstęp do wyd.: Średniowieczna proza polska. Wyd. drugie, zmienione. Wr. 1959 *BN* I, 68, s. CXIII-CXIV.

SZARZYŃSKI SĘP MIKOŁAJ (ok. 1550—1581)

Inne formy nazwiska: Sęp; Semp; Semp Szarzyński.

P o e t a.

Ur. ok. 1550 na Rusi Czerwonej, we wsi Zimna Woda albo w Rudnie pod Lwowem. Był synem Joachima Sępa z przydomkiem Szarzyński, podstolego lwowskiego. Szczegóły odnoszące się do jego życia są bardzo nikłe. Początkowo kształcił się prawdopodobnie we Lwowie. 21 maja 1565 wpisał się na uniwersytet w Wittenberdze, a w jesieni tego roku — na uniwersytet lipski. Wg S. Kota odbył następnie podróż do Włoch. Powrócił do kraju w drugiej połowie 1567. Z początkiem 1580 przeniósł się z Zimnej Wody do nowo nabytej wioski Wolicy w ziemi dobrzyńskiej. Zmarł tutaj w pierwszej połowie 1581; pochowany został w Przeworsku.

TWÓRCZOŚĆ

Rytmy abo wiersze polskie. B. m. 1601. (Estr. przypuszczał, że jest to druk lwowski).

Pieśń o Strusie, powst. 1571, ogł. uprzednio B. Paprocki: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584, dr. M. Garwolczyk (tekst nieco odmienny od ed. 1601); toż wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 (-1860) *Bibl. Pol.* z. 1-26 s. 686-687.

Wyd. nast.: wyd. J. Muczkowski: Zbiór najcelniejszych i najrzadszych rymotwórców polskich z wieku XVI i XVII. T. 1. Poz. 1827; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 131; pt. Poezje. Z pierwodruku 1601 i rękopisu wyd. kryt. I. Chrzanowski. Kr. 1903 *BPP* nr 42; toż wyd. 2 (zmienione) Kr. 1913 *BPP* nr 66; pt. Rytmy abo wiersze polskie w wyborze. Oprac. A. Baumfeld. W-wa 1914 *Bibl. Klasyków Pol.* Wendego; Wybór poezyj. Wyd. I. Chrzanowski. W-wa 1925 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 234; sześć sonetów wg ed. I. Chrzanowskiego przedr. W. Folkierski: Sonet polski. Wybór tek-

stów. Kr. 1925 *BN* I, 82; pt. Rytmy oraz anonimowe pieśni i listy miłosne z wieku XVI. Wyd. T. Sinko. Kr. 1928 *BN* I, 118; z pierwodruku wyd. J. Sokołowska pt. Rytmy abo wiersze polskie. W-wa 1957; wybór przedr.: J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Przekł. pol. utworów łac.: J. Sokołowska, przy wyd. jw.

Unikat ed. 1 Bibl. Kórn.

Uwaga: Autorem wierszy (wg numeracji w ed. I. Chrzanowskiego) nr 51 (w jęz. łac.) i 52 (pol.) jest Koniecpolski; wiersza nr 53 — Jan Smolik (zob.), czemu przeczy W. Weintraub.

Przekł. franc. sonetu I i IV oraz Nagrobka jednej pannie — ogł. A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intra-européens* nr 2 s. 63-64.

Przekł. ros. zob.: M. Żiwow, B. Stachiejew: Polskaja poezija. Moskwa 1963.

Utwory o autorstwie niepewnym

Erotyki. Ogł. A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. 3. Sępa Szarzyńskiego wiersze nieznane. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 3 s. 531-552. Przedr.: I. Chrzanowski, jw. Twórczość, *BPP* nr 42, 66; jako anonimowe wyd. T. Sinko, jw. Twórczość. Pojedyncze utwory przedr. m. in.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957; J. Krókowski przy: Katullus: Poezje. Wr. 1956 *BN* II, 105 Dod.; J. Sokołowska, jw. Twórczość.

Rkps Bibl. Zamoyskich.

Autorstwo głoszone przez A. Brücknera i za nim przyjęte przez in. kwestionują T. Sinko G. Maver.

Uwaga: Wg Brücknera M. Sęp Szarzyński pisał tylko po polsku, zatem wszystkie wiersze łac. w ed. 1601 (wg numeracji w ed. I. Chrzanowskiego nr 49, 54-57) nie są jego utworami.

OPRACOWANIA

Wiadomość o Szarzyńskim, wierszopisie wieku XVI. *Pam. Lw.* 1817 t. 5. — A. Grabowski: Wzmianka o Wrześniowskim poecie. *Pam. Warsz.* 1818 t. 12 s. 89-90. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 2. Wil. 1826 s. 203-205. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. I. Kraszewski: Mikołaj Sęp Szarzyński. W książce: Nowe studia literackie. T. 2. W-wa 1843. Por. S. Świerzewski: Kraszewski o języku Kochanowskiego, Sępa-Szarzyńskiego i Naruszewicza. *Poradnik Język.* 1956 z. 3. — H. Sienkiewicz: Mikołaj Sęp Szarzyński. Studium literackie. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 79-80; toż wyd. w książce: Dzieła. T. 45. W-wa 1951. — L. Finkel: Mikołaj Sęp Szarzyński. Kilka nowych szczegółów biograficznych. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880. — F. Faleński: Wstęp do wyd.: Pieśni Petrarki. W-wa 1881. — F. Faleński: Mikołaj Sęp Szarzyński. *Ateneum* 1881 t. 3. — S. Grudziński: Mikołaj Sęp Szarzyński. *Tyg. Powsz.* 1881. — S. Tomkowicz: Wstęp i wyd.: Metrica... Universitatis Lipsiensis. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 2 (1882) s. 420, 433. — L. Finkel: Jadwiga Tarłówna. *Ateneum* 1886 t. 3. — A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. 3. Sępa Szarzyńskiego wiersze nieznane. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 3. — M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893) s. 22-23. —

S. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Literatur bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts. Poz. 1901. — F. Bostel: Kilka szczegółów z życia M. Sępa Szarzyńskiego i jego rodziny. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — A. Brückner: Zabytki dawnego piśmiennictwa. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 127. — I. Chrzanowski: Wstęp i wyd.: Poezje. Kr. 1903 *BPP* nr 42; wyd. 2 Kr. 1913. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 2 (1903); *Czas* 1903 nr 94; *Nowa Reforma* 1903 nr 155; *Tydzień* 1903 s. 200; A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)]. — J. Krupski: Rywal Jana Kochanowskiego. Nowo odkryte utwory M. Sępa-Szarzyńskiego. *Ognisko* 1904 nr 1. — S. Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. Lit.* (1904). — F. Krček: Katullus jednym z wzorów Szarzyńskiego? *Pam. Lit.* R. 4 (1905). — T. Sinko: Pogańskie i chrześcijańskie wzory M. Sępa Szarzyńskiego. *Eos* 1905; przedr. uzup. w książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* nr 17. — M. Dynowska: Mikołaj Sęp Szarzyński. *Wieczory Rodz.* 1906 s. 136-137, 152. — W. Ćwik: Mikołaj Sęp Szarzyński. Żywot i dzieła. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — K. Nitsch: Z historii polskich rymów. Studium językowe. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* nr 1; przedr. w książce: Wybór pism polonistycznych. T. 1. Wr. 1954. — W. Kozłowski: M. Sępa Szarzyńskiego wzory rzymskie. *Księga pam. ... J. Tretiaka.* Kr. 1913. — S. Witkowski: Echa klasyczne u M. Sępa Szarzyńskiego. *Księga pam. ku czci B. Orzechowicza.* T. 2. Lw. 1916. [Rec.: S. Łempicki. *Pam. Lit.* R. 14 (1916)]. —

S. Kot: Polacy w Bazylei. *Ref. w Pol.* 1921. — W. Folkierski: Sonet polski

XVI wieku a francuska Plejada. *Przegl. Warsz.* 1924 t. 2. — M. Kociołkiewiczówna: Badanie artyzmu M. Sępa Szarzyńskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 4 (1924). — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI wieku. Kr. 1927 *Prace Hist.-Lit.* nr 27. — S. Dobrzycki: Literatura za panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9. — M. Hartleb: Początki poezji barokowej w Polsce. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — L. Simon: Starowolski o M. Sępie Szarzyńskim. *Ruch Lit.* 1928. — T. Sinko: Wstęp i wyd.: Rytmy oraz anonimowe pieśni i listy miłosne z wieku XVI. Kr. 1928 *BN* I, 118. [Rec.: K. Czachowski: Sęp czy nie Sęp? *Wiad. Lit.* 1928 nr 57; M. Hartleb. *Kur. Pol.* 1928 nr 292; M. Hartleb. *Pam. Lit.* R. 26 (1929); L. Kamykowski. *Ruch Lit.* 1929]. — T. Sinko: Problemy Sępowe. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928; por. *Spr. PAU* 1927 nr 8. [Rec.: M. Hartleb. *Pam. Lit.* R. 26 (1929)]. — A. Brückner: Dwie maniery Sępowe. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — A. Brückner: Trybunał literacki. *Pam. Warsz.* 1929 t. 1. — B. Nadolski: Autorstwo erotyki Szarzyńskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 9 (1929) s. 26. — T. Sinko: Jedna czy dwie maniery Sępowe. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Cz. 1. Poz. 1930 s. 11. — B. Nadolski: Ze studiów nad twórczością M. Sępa Szarzyńskiego. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) i odb. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Leipzig. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1931 s. 73. — S. Łukasik: La France et la Pologne à travers les siècles. 1. Jusqu'à la grande révolution. Paryż 1933. [Rec.: M. Brahmer. *Przegl. Współcz.* 1933 t. 44 s. 130]. — E. L. (Lo Gatto): L'Università di Padova e la Polonia. *Europa Orientale* t. 14 (1934) s. 95. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 169. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — J. Krzyżanowski: Poezja polska wieku XVI. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1935; przedr. w książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938 s. 87-88; przedr. zmieniony w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 72-75. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — S. Ciesielska-Borkowska: Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 66 (1939). — J. K. Zaremba: Pierwszy polski poeta walki i bohaterstwa. *Fantana* 1939 nr 4/6. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. —

S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich 16 i 17 w. *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 3 (1949); por. S. Hrabec: Elementy kresowe w języku poetów czerwono-ruskich. *Spr. Tow. Nauk. w Tor. 1948.* Tor. 1950. — M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 2. Kr. 1950 s. 34. — M. R. Mayenowa: W sprawie problematyki stylistycznej staropolszczyzny. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962. [Dyskusja: K. Górski. Tamże]; por. M. R. Mayenowa: Problematyka stylistyczna staropolszczyzny. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia* s. 20-21 i in. (Maszynopis powiel.). — J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 125-126 i in.; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. (Zob. też: J. Ziomek: Podsumowanie dyskusji. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. s. 254). — G. Maver: Considerazioni sulla poesia di Mikołaj Sęp Szarzyński. *Ricerche Slavistiche* t. 3 (1954); przekł. pol. pt. Rozważania nad poezją M. Sępa Szarzyńskiego. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 269; R. Pollak. *Nauka Pol.* 1955 nr 2]. — S. Nieznanowski: Mikołaj Sęp Szarzyński — poeta baroku. *Tyg. Powsz.* 1955 nr 31. — C. Backvis: Some Characteristics of Polish Baroque Poetry. *Oxford Slavonic Papers* t. 6 (1956). [Autorec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 287]. — J. Krókowski: Wstęp do: Katullus: Poezje. Wr. 1956 *BN* II, 105, s. LXXVIII-LXXIX. — W. Strzelecki: Wstęp do: Rzymska elegia miłosna. (Wybór). Oprac. G. Przychocki, W. Strzelecki. Wr. 1955 *BN* II, 90, s. LXXXVI. — W. Weintraub: Some Remarks on the Style of Mikołaj Sęp Szarzyński. *Festschrift f. Max Vasmer zum 70 Geburtstag.* Berlin 1956 *Veröffentlichungen d. Abteilung f. Slavische Sprachen u. Literaturen d.*

Osteuropa-Instituts (*Slavisches Seminar*) *a. d. Freien Universität Berlin* t. 9. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 287]. — J. Sokołowska: Mikołaj Sęp Szarzyński — poeta humanistyczny. Wstęp do wyd.: Rytmy abo wiersze polskie. W-wa 1957. [Rec.: J. Turnau. *Pam. Lit.* R. 49 (1958) z. 3]. — J. Abramowska-Kułtuniakowa: „Psalmy" Szarzyńskiego wobec psalmistyki renesansowej. *Zeszyty Nauk. Uniw. im. A. Mickiewicza. Filologia* nr 2 (1958). — J. Sokołowska: Tradycje literackie twórczości M. Sępa Szarzyńskiego. *Spr. Wydz. Nauk Społ. PAN* 1959 z. 3/4; spr. z referatu i dyskusji J. Pelc: Tradycje literackie... *Pam. Lit.* R. 50 (1959). — W. Weintraub: O niektórych problemach polskiego baroku. *Przegl. Hum.* 1960 nr 5. — J. Pelc: Przemiany monologu lirycznego w poezji polskiej schyłku XVI i XVII wieku. *Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej.* W-wa 1963. — W. Weintraub: O kanon poezji Sępa. Sprawa autorstwa wiersza „Zaprzęż nie tygry, nie lwice, Cyprido". *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński.* W-wa 1963.

SZCZERBIC PAWEŁ (1552—1609)

Inne formy nazwiska: Sczerbic; Szczerba; Szczerbicz.

P r a w n i k.

Ur. we wrześniu 1552 w Krakowie; syn Pawła, mieszczanina. Wg A. Jędrzejowskiej pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Róża osiadłej w Krakowie. W półroczu zimowym 1565/66 wpisał się do Akademii Krakowskiej. Następnie kosztem Mikołaja Firleja, wojewody krakowskiego, wyjechał na studia prawnicze za granicę. Po powrocie do kraju przebywał przez pewien czas na dworze wojewody. W marcu 1577 objął stanowisko syndyka i pisarza we Lwowie. Ok. 1578 założył tu własną, zresztą krótkotrwałą, drukarnię. Z ramienia miasta brał udział w sejmach 1579 i 1581. 1 stycznia 1583 udał się do Krakowa, by objąć funkcję sekretarza królewskiego. 23 lutego 1585 zdobył dzięki staraniom Jana Zamoyskiego nobilitację. W 1588 uczestniczył w komisji powołanej do korektury Statutu litewskiego. W kwietniu 1590 otrzymał 18 łanów w królewszczyznach żuławskich koło Malborka, a w czerwcu tegoż roku uzyskał od króla potwierdzenie zrzeczenia się praw do wójtostwa w Częstochowie. W 1602 odbył promocję w Krakowie. Po śmierci żony (przed 1603) został księdzem. Zmarł 30 marca 1609 jako proboszcz sandomierski i kanonik warszawski. Pochowany został w kościele dominikanów w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Speculum Saxonum albo prawo saskie i majdeburskie... z łacińskich i niemieckich egzemplarzów zebrane a na polski język... przełożone. Lw. 1581, dr. P. Szczerbic. Wyd. nast.: Poz. 1610; W-wa 1646 (tu razem: Artykuły securitatis przy boku Je^{o}. K. M. Najwyższych Sądów Marszałkowskich). Fragm. przedmowy do czytelnika przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Samodzielna kompilacja przepisów prawnych z rozmaitych zbiorów, m. in. M. Jaskiera pt. Juris provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres. Kr. 1535.

P r z e k ł. r o s. z 1732 (z rozkazu carowej Anny). Rkps znajdował się w Bibl. hr. Tołstoja w Moskwie.

2. Ius municipale, to jest prawo miejskie majdeburskie, nowo z łacińskiego i niemieckiego na polski język... przełożone. Lw. 1581, dr. P. Szczerbic. Wyd. nast.: Poz. 1610; W-wa 1646.

3. Promptuarium statutorum omnium et constitutionum Regni Poloniae. Braniewo 1604, dr. J. Schoenfels. Wyd. nast. Braniewo 1615 (ed. wątpliwa).

Rkps Bibl. Ossol. nr 53/II (obszerniejszy od druku); Bibl. Jagiel. nr 200; in. rkpsy zob.: E. Barwiński, L. Birkenmajer, J. Łoś: Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji. Kr. 1914 nr 280-282; Estr. XXX, 223.

4. Meditationes. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2336.

P r z e k ł a d y

J. Lipsius: Politica pańskie. Kr. 1595, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. Kr. 1608 (bez nazwiska tłum.; dod.: J. Lipsius: Dyskurs o potwarzy). Fragm. przedr. J. Popliński: Nowe wypisy polskie. Cz. 2. Leszno 1838 s. 187-190.

Zob. również Twórczość poz. 1, 2.

Materiały

Tekst przywileju autorskiego, dat. we Lwowie 13 sierpnia 1578; akt nobilitacji, dat. w Warszawie 1585; cztery dokumenty (kwity pieniężne, umowy dzierżawne) z lat 1578-1591. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 254-255; t. 2. W-wa 1904 s. 23-24.

Zob. też: Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795). Wyd. F. Piekosiński. T. 1 (1507-1586) z. 1, 2. Kr. 1885; t. 2 (1587-1696) z. 2. Kr. 1892; z. 3. Kr. 1909 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 8, 12.

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 149. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 14. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 591. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 14. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Grabowski: Kraków i jego okolice. Wyd. 2 Kr. 1830 s. 147; wyd. 5 Kr. 1866. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Popliński: Nowe wypisy polskie. Cz. 2. Leszno 1838 s. 185. — W. K. (Kalinka): Żywot i dzieła P. Szczerbicza. *Przyj. Ludu* 1844 nr 11-13; toż *Dwutyg. Lit.* 1845 t. 2. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Szczerbicz (Paweł). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — T. W. Tarnowski: Obzor pamjatnikow magdieburgskogo prawa zapadno-russkich gorodow litowskoj epochi. Istoriko-juridiczeskoje izsledowanije. W-wa 1897. [Rec.: W. Rolny. *Kwart. Hist.* 1898]. — F. Jaworski: Lwów stary i wczorajszy. Lw. 1911. — J. Ptaśnik: Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI saeculorum* t. 1 s. 59. — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 2. Lw. 1925 s. 213. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 205. — M. Wojciechowski: Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku. Poz. 1927. — F. Jaworski: Latający drukarz i pierwsza polska książka we Lwowie. W książce: Autor, drukarz i nakładca. Lw. 1928. — A. Jędrzejowska: Książka polska we Lwowie w XVI w. Lw. 1928. [Rec.: J. B. Richter. *Pam. Lit.* R. 25 (1928); odpowiedź autorki, tamże; replika recenzenta, tamże]. — S. Łempicki: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego). Zamość 1929; por. S. Łempicki: Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — S. Estreicher: Kultura prawnicza w Polsce XVI wieku. *Kultura staropolska.* Kr. 1932 i odb. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 28 i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — B. Nadolski: Dokoła prac przekładowych w XVI wieku. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 482 i odb. — B. Golka, M. Kafel, Z. Kłos: Z dziejów drukarstwa polskiego. W-wa 1957. — A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 6: Małopolska — ziemie ruskie. Wr. 1960 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10.

SZCZUKA STANISŁAW ANTONI (1654–1710)

Pseud.: Candidus Veronensis; Szczerota Prawdzicki.

Pisarz polityczny.

Ur. w 1654. Był podczaszym wiskim, sekretarzem królewskim i w 1688 referendarzem koronnym. W 1690 został marszałkiem sejmu i posłem Rzeczypospolitej w Prusach. Był doradcą Augusta II, w 1699 został podkanclerzym W. Ks. Litewskiego. Myślał o reformie szkolnictwa i podał projekt założenia w Polsce szkół publicznych utrzymywanych przez skarb państwa. W 1706 przeszedł na stronę Stanisława Leszczyńskiego. Zmarł w 1710.

TWÓRCZOŚĆ

1. Respons posła bez interesu na informację paszkwilową pseudo ministrów status. Wyd. 1688.

2. Powitanie od Izby poselskiej króla Jegomości... na sejmie roku 1699. B. m. r. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swa-

da polska i łacińska. T. 2. Lubl. 1747. Rkps był w Ossol. nr 492/II.

3. Responsum illustrissimis et excellentissimis dominis comiti Weling et secretario status Hermelino, legatis Sueciae, gratulantibus pacem Saxonicam serenissimo Stanislao regi Poloniae, nomine eiusdem. B. m. 1706.

4. Contestatio gratiarum sacrae regiae majestati Sueciae, a senatorio et equestri ordine Poloniae, per... exhibita, in Saxonia in pago Alt-Ransteda. B. m. 1706. Rkps w Ossol. nr 297/II.

5. Eclipsis Poloniae orbi publico demonstrata. Authore Candido Veronensi. Anno 1709. (W-wa) 1709. Wyd. nast. razem z przekł. pol.: Zaćmienie Polski światu powszechnemu wykazane przez Szczerotę Prawdzickiego. Przekł. i wyd. F. K. Kluczycki. Kr. 1902. (Tekst łac. i pol.).

Niektóre mowy i listy wyd. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1-2. Lubl. 1745-1747.

Rkpsy jego mów znajdują się: w Bibl. Jagiel. nry 101, 213, 910, w Ossol. nry 233/II, 295/II, 297/II, 298/II, 305/II, 348/II, 449/II, 458/II, 650/I, 723/I, 732/I, 733/I, 1447/II.

Przypisywano mu mylnie autorstwo broszury pt. Rozmowa ziemianina z sąsiadem. Wyd. 1733.

Listy i materiały

1. Do Jana III z 1688. Rkps Bibl. Jagiel. nr 213.

2. Do J. Małachowskiego z 1689. Rkps Ossol. nr 11888/II.

3. Cztery listy z 1690. Rkps Ossol. nr 876/I.

4. Do nieznanego adresata z 1695; do K. Zawiszy z 5 listopada 1708 i 20 marca 1708; od K. Zawiszy z 20 listopada 1707. Rkps Ossol. nr 348/III.

5. Do Jana III. Rkps Bibl. Jagiel. nr 1151.

6. List z 26 grudnia 1699. Rkps Ossol. nr 448/II, kopia listu nr 233/II.

7. List z 27 października z Radzyna do Warszawy. Rkps Ossol. nr 271/III.

8. Od S. Proskiego z 1691-1696. Rkps Ossol. nr 409/II.

9. Od Jana III z 30 czerwca 1694, 3 maja 1695; królowej Marii Kazimiery z 14 maja 1697, 26 maja 1697, 2 sierpnia 1697; M. Warszyckiego z 1694-1696; S. Proskiego z 1694-1695; S. Dąbskiego, M. Radziejowskiego, M. Święcickiego i in. z 1691-1699. Rkps Ossol. nr 407/II.

10. Od M. Święcickiego, J. Gomolińskiego, J. Kryszpina, S. Święcickiego, M. Popławskiego, L. Załęskiego, J. W. Przerębskiego i in. z 1694-1698. Rkps Ossol. nr 799/I.

11. Od M. Radziejowskiego, J. Małachowskiego, J. Zbąskiego, K. J. Szczuki, S. Święcickiego, S. Dąbskiego, J. Załuskiego, K. Brzostowskiego i in. z 1694-1698. Rkps Ossol. nr 800/I.

12. Od J. Wiśniowieckiego z 26 marca 1702. Rkps Ossol. nr 287/II.

13. Od A. Ch. Załuskiego z 25 kwietnia 1702. Rkps Ossol. nr 449/II.

14. Od M. Radziejowskiego z 26 listopada 1702 i 13 czerwca 1705. Rkps Ossol. nr 504/I, 233/II.

15. Od K. Hohendorfa. Rkps (kopia z 1884) Ossol. nr 7280/I.

16. Od M. Radziejowskiego. Rkps Ossol. nr 270/II.

OPRACOWANIA

J. Bartoszewicz: Antoni Stanisław Szczuka. *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 146, 147, 149, 151. — Jul. B. (Bartoszewicz): Szczuka (Antoni Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — F. K. Kluczycki: S. A. Szczuka: Eclipsis Poloniae orbi publico demonstrata autore Candido Veronensi. Kr. 1902. — Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 s. 95-96. — B. Suchodolski: Nauka polska w okresie Oświecenia. (W-wa) 1953.

SZEMBERG TEOFIL (zm. 1648?)

Pamiętnikarz.

Z pochodzenia był Niemcem, pisał się de Reichembac. W listopadzie 1613 był z pielgrzymką w Jerozolimie. Dowodził artylerią polską w bitwie pod Cecorą. W następnym roku posłował do hospodara wołoskiego i baszów tureckich. Być może, że brał udział w bitwie nad Żółtymi Wodami (1648). Tytułował się sekretarzem królewskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Relacja prawdziwa o weściu wojska polskiego do Wołoch i o potrzebie jego z pogaństwem w R.P. 1620 we wrześniu i w październiku. Kr. 1621, dr. M. Jędrzejowczyk. (Diariusz). Wyd. nast.: Kr.

b. r.; Poz. 1621; przedr. K. Niesiołowski: Otia domestica. B. m. 1745 k. 129-158; *Przyj. Ludu* 1841 nr 25, 1842 nr 27-28, 30; wyd. A. Bielowski w: S. Żółkiewski: Pisma. Lw. 1861 s. 568-583.

Z diariusza T. Szemberga korzystał M. Tytlewski w: Narratio de praeliis gestis inter Polonum et Turcam. Neapol 1622; inne wyd. Madryt 1623; toż w jęz. hiszpańskim pt. Relación Diaria de las guerras tenides entre Polacos y Turcos. Madryt 1623.

Listy

Do biskupa poznańskiego Andrzeja Opalińskiego, pisane po klęsce pod Cecorą. Ogł. K. Liske: Stanisława Żółkiewskiego klęska i zgon na polach cecorskich. *Dzien. Lit.* 1869.

OPRACOWANIA

Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Baliński: Zgon Żółkiewskiego w cecorskiej wyprawie i pomnik jego w Besarabii. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 2; przedr. w książce: Studia historyczne. Wil. 1865. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Szemberk (Teofil). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — K. Liske: Stanisława Żółkiewskiego klęska i zgon na polach cecorskich. *Dzien. Lit.* 1869. — J. Szujski: Cecora i Chocim. *Przegl. Pol.* 1871 i odb.; przedr.: Dzieła. S. II t. 6. Kr. 1886. — K. Górski: O wyprawie i klęsce cecorskiej. *Bibl. Warsz.* 1886 t. 3. [Rec.: X. (K. Liske). *Kwart. Hist.* 1887]. — K. Górski: Teofil Szemberg o klęsce pod Cecorą. *Bibl. Warsz.* 1886 t. 4. [Rec.: X. (K. Liske). *Kwart. Hist.* 1887]. — T. Korzon: Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. Wyd. 2 Lw. 1923. — P. P. Panaitescu: Influenta polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin. Bukareszt 1925 *Academia Română Memoriile Secţiunii Istorice* Seria III Tomul IV Mem. 4 s. 93. — J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. Kr. 1930 s. 43. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3.

SZEMIOT MIKOŁAJ KAZIMIERZ (XVII w.)

Wierszopis, pamiętnikarz.

Data urodzenia i śmierci nieznana. Brał udział w walkach na Ukrainie pod wodzą Jeremiego Wiśniowieckiego, w tym zapewne w bitwie pod Ochmatowem 1644. Był podkomorzym wendeńskim. W 1669 posłował na sejm z województwa wileńskiego. Występował przeciw dysydentom. Wg K. Niesieckiego był w 1674 podsędkiem żmudzkim; miał syna Ładysława.

TWÓRCZOŚĆ

1. Potrzeba Ochmatowska wierszem opisana r. 1664. Nieznane.

Zob. H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 231.

2. Summarium z przywilejów i constytucyj zebrane na dowód krzywdy Bożej przeciw Ich Mci P. P. Dissidentow. B. m. 1669.

3. (Genealogia Wiśniowieckich). Wyd. 1669. W egz. (unikacie?) Bibl. Jagiel. brak karty tyt.

4. O przeważnych wojennych dziełach wielkiego rycerza Xiążęcia Jeremiego Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Ksiąg dwie. Nieznane.

Wiad. podał H. Juszyński, jw. poz. 1 s. 230-231. Inny tyt.: Konterfekt Jerem. Mich. Korybuta.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1839. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.

SZEMIOT STANISŁAW SAMUEL (zm. 1684)

Wierszopis, pamiętnikarz.

Data urodzenia nieznana. Był ziemianinem rodem z Litwy. Do szkół uczęszczał zapewne na Wileńszczyźnie, a może i w samym Wilnie. Przebywał na jakimś znaczniejszym dworze, dopóki nie ożenił się z Zofią Kierdejówną, córką Jana, marszałka grodzień-

skiego, i nie osiadł na wsi. Gospodarzył w majątku żony w Przegalinach koło Radzynia; raz tylko wybrał się na dalszą pielgrzymkę — w 1680 do Kalwarii Zebrzydowskiej. Zmarł 24 kwietnia 1684 w Żeleźnicy na Nowogródczyźnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ojczyzny niefortuna sub allegoria. Powst. ok. 1673. Nie wyd.

2. Moc i ręka Boska w odwadze polskiej i litewskiej okazana... pod Chocimem. 1673. Nie wyd.

3. Compendium albo zbiór sentencyj polskich na siedm części rozłączonych... wierszem polskim składanych anno 1674. Nie wyd.

4. Historia o Przemysławie książęciu oświęcimskim i o Cecyliej małżonki jego dziwnej stateczności... 1674. Nie wyd.

Przeróbka wierszem prozaicznych opowieści wchodzących w skład: H. Morsztyn: Antypasty małżeńskie (zob.).

5. Historia ucieszna o Galezyusie, synu Demokryta, i Filidzie, córce Aristidesa... 1674. Nie wyd.

Przeróbka, jw. poz. 4.

6. Opisanie mężnej natury białogłowskiej historico modo. Nie wyd.

Przeróbka utworu Owidiusza.

7. Diariusz peregrynacjej na różne święte miejsca szczęśliwie odprawionej A° 1680. Nie wyd.

8. Zdrowe sposoby felicissimi regiminis principum 1680. Nie wyd.

9. Wesołe lubo raptowne echo szczęśliwej i od wieków niesłychanej wiktorii nad Turkami pod Wiedniem 1683. Nie wyd.

10. Kompendium książąt i królów polskich począwszy od 660. Nie wyd.

11. Utwory satyryczne. (Na teraźniejsze czasy; Hieroglifik albo obraz obrzydłego pijaństwa; Grandeca albo dwór pijaństwa od nietrzeźwej głowy wystawiony; Na teraźniejsze mody; Historia alegoryczna o ciekawej białogłowie; Komparacja młodzieńczego wieku z małżeńskim; Delineacje albo deskrypcje pokoju, wojny, bogactwa, ubóstwa i żywota ludzkiego). Nie wyd. Utwór Satyr prosty... ad instar Satyra Kochanowskiego — powst. między 16 października 1672 i listopadem 1673, wyd. kryt. J. Pelc. *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

Rkps całości (autograf) Bibl. Ossol. nr 212/II.

12. Informacja. (Zbiór krótkich wierszy). Nie wyd.

13. Żarty dworskie. Nie wyd.

14. Wiersze religijne, erotyczne, dydaktyczne i okolicznościowe. Nie wyd.

Rkpsy Bibl. Ossol. nr 212/II.

OPRACOWANIA

W. Kętrzyński: Katalog rękopisów biblioteki... Ossolińskich. T. 1. Lw. 1881. — R. Köhler: Kleinere Schriften. Wyd. J. Bolte. T. 2. Berlin 1900 s. 518. — L. Bernacki: Przyczynki do dziejów najdawniejszej powieści polskiej. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 581-583 i odb. Lw. 1904 s. 38-39. — J. Krzyżanowski: Pogłosy „Dekameronu" w powieści polskiej XV i XVII w. *Szymon Szymonowicz i jego czasy.* Zamość 1929; przedr. pt. Pogłosy „Dekameronu" w powieści staropolskiej. W książce: Od średniowiecza do baroku. Studia naukowoliterackie. W-wa 1938 s. 218, 225; por. *Spr. PAU* 1929 nr 7. — J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5. — L. Kamykowski: Stanisław Samuel Szemiot. *Pam. Lubelski* t. 3 (1935/1937). Lubl. 1938 s. 93-157 i odb. — A. Sajkowski: Nekrologi staropolskie. *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata.* Poz. 1959. — J. Pelc: S. S. Szemiota „Satyr prosty ad instar Satyra Kochanowskiego". *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

SZLICHTYNG JERZY (zm. 1644)

Inne formy nazwiska: Schlichting; Szlichtynk; Slichtink.

Przydomek: Repell.

Krypt.: J. S.

Wierszopis, panegirysta.

Ur. zapewne w pierwszych latach XVII w. w rodzinie szlacheckiej; syn Wolfganga i Barbary z Arciszewskich. Pochodził z Bukowca w ziemi wschowskiej. W młodości, od początku 1616, towarzyszył starszemu bratu, Jonaszowi (zob.), w jego wędrówkach po Niemczech, Holandii i Francji. Przebywał przez krótki czas w Altdorfie, gdzie

przypuszczalnie studiował, następnie udał się do Lejdy; w 1618 znalazł się w Paryżu (równocześnie z Krzysztofem Lubienieckim, Krokierem i in.), potem w Amsterdamie i powtórnie w Lejdzie w roku następnym. Wrócił do kraju w maju 1619. Osiadł w Wielkopolsce na swoich częściach we wsiach Królikowie i Rumiejkach. Jego przynależność wyznaniowa nie jest całkowicie pewna. Utrzymywał zażyłe stosunki z birżańskim dworem Radziwiłłów, także z księciem Krzysztofem, hetmanem wielkim litewskim, głową kalwinów na Litwie. Możliwe, że w 1632 był ministrem ariańskim w Rakowie. Był entuzjastą Gustawa Adolfa, zwalczającego katolicyzm w Niemczech. Ożenił się z Katarzyną Bruczkowską. Zmarł 7 lutego 1644.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pieśń o królu polskim Władysławie IV. Tor. 1635, dr. F. Schnellboltz.

2. Wjazd do Gniezna... Jana z Lipia Lipskiego... arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa. Kr. (1639), dr. A. Piotrkowczyk.

3. Nauka jako o dobrym, także o złym używaniu proszku tabakowego; przy tym żart piękny o tabace dymnej. Powst. po 1632. Wyd. b. m. 1650. Reprodukcję karty tyt. podał K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925 s. 208. Fragm. wiersza „Żart piękny..." przedr.: K. Badecki, jw., s. 209; J. Tuwim: Polski słownik pijacki i antologia bachiczna. W-wa 1935; W. Dworzaczek: Schlichtyngowie w Polsce. Szkic genealogiczno-historyczny. (W-wa 1938) s. 53-54.

Wyd. pod krypt. J. S. Parafraza wcześniejszego traktatu w jęz. niem.; końcowy wiersz przypomina mieszczańskie satyry bachiczne.

4. Wiersze w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. Wyd. A. Brückner. T. 1. Lw. 1910. (Tu m. in. odmienna wersja wiersza pt. Żart piękny o tabace. Fragm. przedr. W. Dworzaczek, jw. poz. 3).

Por. niżej: Utwory o autorstwie niepewnym.

Listy

Do Krzysztofa Radziwiłła, dat. w Rakowie 1629 i w Królikowie 1632. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 235-239. Fragm. listu z 1632 przedr. W. Dworzaczek, jw. Twórczość poz. 3.

Maciejowski i Korbut podali mylnie jako adresata Bogumiła lub Bogusława Radziwiłła.

Utwory o autorstwie niepewnym

Niektóre wiersze w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki, jw. Twórczość poz. 4, np. Szlachecka kondycja; O cóżeś się, pani matko, na mnie rozgniewała — są dziełem, wg A. Brücknera — przypuszczalnie J. Szlichtynga, wg M. Dynowskiej i E. Trzaski — H. Morsztyna, wg W. Dworzaczka — H. Morsztyna lub P. Smolika.

Wiersze we współczesnych rękopisach—zob. M. Dynowska: Hieronim Morsztyn... *Pam. Lit.* R. 9 (1910) s. 421-422.

Uwaga: „Lekcje Kupidynowe" (J. T. Trembecki: Wirydarz, jw.), zamieszczone wśród utworów J. Szlichtynga, są dziełem Kaspra Twardowskiego (zob.).

OPRACOWANIA

W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — H. WUTTKE: Städtebuch des Landes Posen. Lipsk 1877 s. 435. — A. BRÜCKNER: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2. — T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 116-118 (365-367). — H. WINDAKIEWICZOWA: Wiersze O. Karmanowskiego, J. Szlichtynga i inne z „Wirydarza poetyckiego", zachowane w tradycji ustnej. *Lud* t. 13 (1907). — M. DYNOWSKA: Hieronim Morsztyn i jego rękopiśmienna spuścizna. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — A. BRÜCKNER: Wstęp do wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911 Dod. s. 373-383. — E. TRZASKA: Kasper Twardowski autorem „Lekcji Kupidynowych" przypisywanych J. Szlichtyngowi. *Pam. Lit.* R. 14 (1916). —

K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — L. CHMAJ: Propaganda braci polskich w Paryżu XVII w. (Sorbière i Wiszowaty). *Ref. w Pol.* 1928 s. 105; przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. — T. WOTSCHKE: Polnische Studenten in Altdorf. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1928. [Rec.: K. KOLBUSZEWSKI. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 169]. — S. KOT: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932. — W. DWORZACZEK: Szlichtyngowie w Polsce. Szkic genealogiczno-historyczny. (W-wa 1938) s. 50. — S. WINDAKIEWICZ: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — K. BADECKI: Wstęp do: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 92 s. X.

SZLICHTYNG JONASZ (1592—1661)

Inna forma nazwiska: JONAS SLICHTINGIUS (VEL SCHLICHTINGIUS) DE BUKOWIEC.

Pseud.: JAN SIMPLICIUS; EQUES POLONUS; IRAENEUS SEDALETOPHILUS (?).

Pisarz i teolog ariański.

Ur. w 1592 w Sączkowie koło Śmigla (wg W. Dworzaczka); syn Wolfganga i Barbary z Arciszewskich. Początkowe nauki pobierał w Bytomiu, w 1609 przeniósł się do szkoły w Gdańsku, następnie uczęszczał do szkoły rakowskiej. Jako mentor Zbigniewa Sienieńskiego, syna dziedzica Rakowa, podążył w 1616 na studia za granicę. Początkowo przebywał w Altdorfie, następnie udał się do Lejdy. W 1618 odbył wycieczkę do Anglii, potem przez czas jakiś przebywał w Paryżu, w 1619 powrócił do Lejdy, a następnie do kraju. Pełnił urząd ministra w Rakowie. W 1620 ożenił się z Anną, córką Jana Lubienieckiego. Po zburzeniu zboru przeniósł się do Lucławic, gdzie zajął się pracą pisarską i potajemnym tłoczeniem swych ksiąg. Był delegatem na toruński zjazd katolików z różnowiercami w 1645, na który nie dopuszczono braci polskich. Za ogłoszenie *Wyznania* został w 1647 zaocznie skazany na śmierć i na spalenie książki przez kata. Do mniej więcej 1654 przebywał w różnych miejscach na Podgórzu, następnie uszedł do Holandii, którą niebawem musiał opuścić. W czasie najazdu szwedzkiego zjechał do Krakowa i miewał kazania. Po odejściu Szwedów schronił się na Śląsk, a w 1658 udał się do Szczecina. W czerwcu 1661 był na synodzie w Kluczborku. W jesieni tegoż roku osiadł w Żelechowie na Śląsku; tam zmarł 1 listopada 1661.

TWÓRCZOŚĆ

1. Odpowiedź na script X. Daniela Clementinusa. Raków 1625, dr. Sternacki.

2. (Odpowiedź na Antapologię pod imieniem Daniela Clementinusa wydaną, czyli Poparcie potwarzy X. D. Clementinusowi zadanych). (Raków) 1631 (dr. S. Sternacki).

Unikat Bibl. Czart. nie ma karty tyt. Podany tytuł jest tłumaczeniem tytułu podanego po łacinie przez C. C. Sandiusa.

3. Confessio fidei Christianae edita nomine ecclesiarum Polonicarum... A. 1642. (Wg A. Gryczowej druk. w Niderlandach). Wyd. nast.: b. m. 1646; b. m. 1651; b.m. 1654; b. m. 1657.

Przekł. pol. pt. Wyznanie wiary zborów tych, które się w Polsce Chrystiańskim tytułem pieczętują. B. m. (Lucławice?) 1646.

Wg L. Chmaja unikat pierwodruku w Bibliothèque Nationale w Paryżu.

Przekł. franc. pt. Confession de foi des Chrestiens qui croyent en un seul Dieu le Père. (Amsterdam) b. r.
Przekł. holenderski pt. Belydenisse de Christenen... Geloofs. 1643; pt. Belydenisse de Geloofs van de Christenen. 1652.
Przekł. niem. pt. Bekentniss des Christlichen Glaubens. 1653; Colberg 1655 (zob. K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2 s. 282).

4. Confessionis Christianae ad rogum damnatae & combustae Manium a... Nicolao Cichovio lacessitorum, sui vindices. B. m. 1652. (Por. poz. 5).

5. Epistola apologetica. B. m. r.

Poz. 4-5 stanowią część obszernej polemiki z M. Cichowskim, trwającej w 1641-1662.

6. D. N. Jesu Christi Novum Testamentum dilucida et succincta explicatione illustratum... Eleutheropoli (Amsterdam) post annum 1656. *Bibliotheca Fratrum Polonorum* (9).

7. Commentaria posthuma in plerosque Novi Testamenti libros... Cuncta hactenus inedita. T. 1-2. Irenopoli (Amsterdam) post annum 1656. *Bibliotheca Fratrum Polonorum* (7).

8. Catechesis ecclesiarum Polonicarum. Wg A. Gryczowej ed.: Raków 1651 druk. w rzeczywistości w Londynie. Wyd. nast.: Irenopoli (Amsterdam) 1659; Stauropoli 1680; Stauropoli 1684.

Szlichtyng był współautorem dzieła, które w ed. późniejszych kompilowano z „Katechizmem rakowskim".

9. Cichowiusza diabeł zaklęty, odpowiedź na dzieło Cichowiusza, w którym utrzymuje, że aryanie diabła za boga mają. B. m. r.

10. X. Cichovius jezuita diabła zaklętego odkląć nie może. B. m. r.

Materiały

1. Dwa listy: De fuga persecutionis i odpowiedź nań, powst. prawdopodobnie w

kręgu S. Przypkowskiego, bez daty. Ogł. L. Chmaj: Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII wieku. Kr. 1927 s. 227-233.

Rkps w Bibliothèque Nationale w Paryżu nr 10723 s. 952-959.

2. Memoriale in causa fratrum unitariorum. Memoriał do króla i dyplomatów szwedzkich w sprawie anulowania aktu banicji 1658 r., dat. w Szczecinie 24 kwietnia 1659. Współautor: Stanisław Lubieniecki młodszy (zob.). Ogł. J. Tazbir: Dwa memoriały ariańskie z archiwów szwedzkich. *Przegl. Hist.* 1958 z. 1.

Rkps Bibl. Uniw. Uppsala K 30.

OPRACOWANIA

S. Lubieniecki: Exemplum epistolae. Irenopoli (Amsterdam) post annum 1656 *Bibliotheca Fratrum Polonorum* (7). — C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum... Freistadt 1684. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774 s. 810-814; t. 2. Królewiec 1776 s. 790. — J. S. Bandtkie: Historia drukarń krakowskich. T. 1. Kr. 1815 s. 379-380; t. 2. Kr. 1815 s. 122. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 196, 211, 224, 226. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Schlichting (Jonasz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — Schlichting Jonasz. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 24 (1900). — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1630). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. — S. J. Morawski: Arianie polscy. Lw. 1906. — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — H. Biegeleisen: Arianie polscy. *Krytyka* 1908. — T. Grabowski: Polacy na uniwersytecie lejdejskim. *Spr. AU* 1910 nr 3. — W. J. Kühler: Het Socinianisme in Nederland. Lejda 1912. — E. Barwiński, L. A. Birkenmajer, J. Łoś: Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności. Kr. 1914. — J. C. van Slee: De Geschiedenis van het Socinianisme in de Nederlanden. Haarlem 1914 s. 207. — L. Chmaj: Marcin Ruar. Studium z dziejów racjonalizmu religijnego w Polsce. *Rozpr. PAU Wydz. Hist. Filoz.* t. 62 (1921); przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. —

L. Chmaj: Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII wieku. Kr. 1927. — S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjolog.* 1931 i odb. — S. Kot: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang.: E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957. — S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 98. — W. Dworzaczek: Schlichtingowie w Polsce. Szkic genealogiczno-historyczny. (W-wa 1938) s. 50. —

E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — M. Sczaniecki: Z pobytu braci polskich w ziemi lubuskiej. *Ref. w Pol.* 1948/1952 (wyd. 1953) s. 62. — A. Mĕšt'an: Komenský a polští ariáni. *Slavia* 1955 z. 4. — Z. Ogonowski: Filozoficzna i społeczna ideologia braci polskich. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1 s. 103-104 i in. — J. Tazbir: Walka z braćmi polskimi w dobie kontrreformacji. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 196, 197. — Z. Ogonowski: Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku. W-wa 1958. — J. Tazbir: Dwa memoriały ariańskie z archiwów szwedzkich. *Przegl. Hist.* 1958 z. 1. — A. Kawecka-Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem.* Pod. red. L. Chmaja. W-wa 1959. — A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Wr. 1959 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10. — Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960.

SZYMONOWIC SZYMON (1558—1629)

Inna forma nazwiska: Simon Simonides Bendoński.

Poeta, humanista.

Ur. prawdopodobnie 24 października 1558 we Lwowie (wg A. Bielowskiego i K. Hecka); syn Szymona z Brzezin na Mazowszu, mistrza nauk wyzwolonych i filo-

zofii, trudniącego się rzemiosłem krawieckim i handlem, i Katarzyny ze Śmieszków Gajzlerowej. W 1570-1575 uczęszczał zapewne do lwowskiej szkoły katedralnej. Następnie od 1575 studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie był uczniem Jakuba Górskiego, Stanisława Sokołowskiego i Marcina z Ujazdowa. W 1577 otrzymał stopień bakałarza *artium*. Czy długo jeszcze przebywał w Akademii, nie wiadomo, zdaje się jednak, że na studia za granicę wyjechał dopiero w 1580/1581. Do kraju wrócił przed 1583 i osiadł we Lwowie, zajmując się pracą pedagogiczną. Przyjaźnił się w tym czasie z Janem Ursynem Niedźwieckim i Tomaszem Dreznerem. Ok. 1587 zbliżył się do Jana Zamoyskiego, którego sławił w swych wierszach. Dzięki niemu uzyskał na sejmie 1590 szlachectwo i przybrał przydomek Bendoński. W tymże roku otrzymał nominację na poetę *Sacrae Maiestatis Regiae*, a papież Klemens VIII przysłał mu podobno wieniec poetycki w zamian za dedykowany mu poemat *Joel Propheta* z 1593. Od 1593 z polecenia Zamoyskiego zajął się organizacją akademii w Zamościu, której otwarcie nastąpiło w 1595. Równocześnie za staraniem poety powstała wzorowa drukarnia przy uczelni. W 1599 opuścił Lwów i przeniósł się do Zamościa. Rok wcześniej otrzymał od kanclerza w dzierżawę kilka wiosek, m. in. wieś Czernięcin w powiecie krasnostawskim, gdzie często przebywał. Równocześnie zajęty był około zarządu Akademii. W drodze samouctwa zdobył wiedzę medyczną i leczył nawet syna hetmana, Tomasza, którego wychowaniem zajmował się w 1601-1614. Uwolniwszy się od zajęć pedagogicznych osiadł na stałe w Czernięcinie i oddał się gorliwie pracom literackim. Korespondował z filologami zagranicznymi: Izaakiem Casaubonem, Justusem Lipsiusem, Caseliusem i Tomaszem Segethem. Zmarł 5 maja 1629 w Czernięcinie; pochowany w Zamościu. Bogata jego biblioteka przeszła na własność Akademii.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wierszyk łac. na B. Paprockiego „Gniazdo cnoty". (Kr. 1578). Przedr. K. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. 2. Dod. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 37 (1903) i odb.

2. Divus Stanislaus. Powst. wg K. Hecka w 1582 lub 1583, wg R. Pilata w 1575-1577, wg T. Sinki, Estr. i B. Nadolskiego w 1577. Ogł. S. Grochowski: Encomia divi Stanislai a duobus doctissimis viris conscripta. Kr. 1604.

Autograf Bibl. Jagiel. rkps nr 2363.

Poemat łac. w 84 oktawach.

3. Naenia funebris ad Stanislaum Socolovium... de morte Jacobi Gorscii. Kr. 1586, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. S. Sokołowski: Opera... T. 1. Kr. 1591.

4. Castus Joseph. Kr. 1587, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol. pt. Castus Jozeph przekładania Stanisława Gosławskiego. Kr. 1597; przedr. R. Zawiliński. Kr. 1889 *BPP* nr 5.

5. Flagellum livoris. Continens omnia fere metrorum genera, quibus usus est Horatius. Kr. 1588, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: Siedem ód przeł. K. Zubowski: Zebrane wiersze. T. 2. W-wa 1786.

Utwór wyd. anonimowo, poświęcony J. Zamoyskiemu; napisany po zwycięstwie pod Byczyną; składa się z 19 ód.

6. Aelinopaean. (Lw. 1589, dr. M. Garwolczyk).

Przekł. pol.: W. Strzałkowski. *Życie Szkoły* (W-wa) 1936 i odb.; toż wyd. Londyn 1962.

7. Epithalamium Serenissimi Sigismundi III, Poloniarum regis, et Annae, Caroli archiducis Austriae f[iliae]. Lw. 1592, dr. M. Garwolczyk.

8. Repotia Zamosciana. Lw. 1592, dr. M. Garwolczyk. Z rkpsu Ossol. ogł. A. Bielowski: Szymon Szymonowicz. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb.

Wiersz na ślub Jana Zamoyskiego z Barbarą Tarnowską.

9. Imagines diaetae Zamoscianae. Powst. 1592. Wyd. Zamość 1604, dr. M. Łęski. Przedr. W. Hahn: Wybór poematów łacińskich. *Spr. Gimn.* Kołomyja 1899 i odb.

Przekł. pol. (fragm.): W. Syrokomla: Obrazy na sali w Zamościu. *Athenaeum* 1847.

10. Joel propheta. Kr. 1593, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: J. Minasowicz pt. Joel prorok starozakonny. Do Klemensa VIII papieża. Z łac. wierszem polskim nierytmowym przełożony. W-wa 1772.

11. Ślub... na feście Jego Mości Adama Hieronima Sieniawskiego. Lw. 1593, dr. M. Bernarth. Umieszczony następnie

z nieznaczną zmianą wśród Sielanek jako sielanka 11 (zob. poz. 20).

12. Philaenarae... ad Adamum Hieronymum Sieniavium. Zamość 1600; pt. Philaenon arae... Zamość 1600 (dwa odbicia ze zmienionym tyt.). Wyd. nast.: przedr. J. S. Bandtkie. *Miscelanea cracoviensia nova*. Fasc. 1. Kr. 1829 s. 22-31; z egz. niekompletnego Ossol. (bez dwu kart środkowych 3 i 4) wyd. A. Bielowski. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb.; K. Heck: Szymon Szymonowicz, jw. poz. 1.

Poemat polityczny zachęcający do obrony Wołoszczyzny.

13. Hercules prodiceus. Zamość 1602, dr. M. Łęski.

Przekł. pol. (fragm.): W. Syrokomla: Dzieje literatury w Polsce. T. 3. Wyd. 2. W-wa 1875 s. 48 nn.

14. Trophaeum Stanislai Zolkevii Scythis caesis, fugatis. Zamość 1606, dr. M. Łęski. Przedr. (wraz z odą do Tomasza Zamoyskiego) W. Hahn: Zapomniane utwory łacińskie S. Szymonowicza. *Przew. Nauk. i Lit.* 1902 i odb.

15. Lutnia rokoszańska. Powst. 1607 (październik). Wyd. A. Bielowski: Poeci polscy XVII wieku. *Bibl. Ossol.* t. 4 (1863); przedr. S. Węclewski, zob. Wyd. zbior. poz. 3; w wyd.: Sielanki wybrane i Lutnia rokoszańska. W-wa 1921 *Bibl. Klasyków Pol.* Wendego; wyd. kryt. na podstawie kilku rkpsów pod pierwotnym tyt.: Rytm po pogromieniu na teraźniejsze rozruchy, J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego. T. 1. Kr. 1916 s. 315-322.

16. Halcyonia Poloniae Sacrae Regiae Majestatis et amplissimis Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae ordinibus Franciscus Hilchen inscripsit et publice recitavit. Zamość 1608. Przedr. W. Hahn, jw. poz. 14.

Wyd. anonimowo; wg świadectwa J. Brożka autorem jest Szymonowic.

17. Do Wacława Zamoyskiego. B. m. (1610). Przedr. A. Bielowski, jw. poz. 8. Podobizna druku wyd. Lw. 1932.

18. Manes Barbarae de Tarnów ad Thomam de Zamoscio, filium unicum. Zamość b. r. (po 1610), Druk. Akademii. Przedr. A. Bielowski, jw. poz. 8.

19. Elegia. (Łac.). Zamość 1613, dr. M. Łęski. Przedr. A. Bielowski, jw. poz. 8.

20. Sielanki. Zamość 1614, dr. M. Łęski. Wyd. nast.: Zamość 1614 (mimo tej daty jest to zapewne wyd. późniejsze); Zamość 1626 (dwie ed.); pt. Sielanki teraz znowu przedrukowane z pierwszego exemplarza z przyczynieniem Nagrobków zielonych inszego autora (!). Kr. 1663; toż Kr. 1686;... Po czwarte znowu drukowane w Drukarni Mitzlerowskiej. W zbiorze: Sielanki polskie z różnych autorów zebrane. W-wa 1769 s. 1-102; toż W-wa 1778; 1805; wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1837 *Bibl. Kieszonkowa Klasyków Pol.* t. 38; Przemyśl 1857 *Bibl. Pol.* z. 114; wyd. kryt. S. Węclewski, zob. Wyd. zbior. poz. 3; wyd. kryt. J. Łoś, zob. Wyd. zbior. poz. 4; wyd. kryt. J. Pelc: Sielanki i pozostałe wiersze polskie. Wr. 1964 *BN* I, 182.

Wybory sielanek wyd.: Sielanki wybrane i Lutnia rokoszańska. W-wa 1921 (por. poz. 15); A. Brückner: Sielanka polska XVII w. Kr. 1922 *BN* I, 48; W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955 (tylko Kołacze); dwa nagrobki przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957; Żeńcy. Wyd. S. Papée. Kr. (1945); toż wyd. 2 Kr. 1946; Żeńcy. Wyd. S. Seweryn. W-wa 1947 *Bibl. Powsz.*; Żeńcy. Wyd. F. M. W-wa 1947; J. Kreczmar, J. Saloni: Drogi i rozdroża. Cz. 1: Z dziejów literatury i kultury staropolskiej. Wypisy. T. 2. W-wa 1948; Żeńcy i inne sielanki wybrane. Wyd. S. Łempicki. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* 46; toż wyd. 3 Kr. 1950; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62; Żeńcy. Wyd. Z. Libera. W-wa 1953; Sielanka grecka. Teokryt i mniejsi bukolicy. Oprac. J. Łanowski. Wr. 1953 *BN* II, 80 Dod.; K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954; M. Hernasowa: Polska literatura mieszczańska XVII wieku. Wybór tekstów. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*; S. Reczek pt. Sielanki. Wr. 1957 *Nasza Bibl.*; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Przekł. czeski: F. W. Čelakovski w zbiorze: Všeslovanské počateční čtení. Praga 1850.

Przekł. włoski: E. Damiani pt. Le focacce. (Kołacze). Idillio di Szymon Simonides. *Polonia — Italia* 1937 nr 8/9.

21. Nagrobki zbieranej drużyny (34 epigramaty). Ogł. w pierwszym (1614) i nast. wyd. Sielanek; w wyd. 1629 dodano jeszcze Nagrobki zielonej drużyny. Przedr. S. Węclewski, jw. poz. 20.

22. Elegia na pogrzeb Wielmożnej Panny, Jej Mości Panny Zofiej Sieniawskiej,

podczaszanki koronnej. Zamość 1617, dr. K. Wolbramczyk. Przedr. K. Heck, jw. poz. 1.

23. Pentesilea. Zamość 1618, dr. K. Wolbramczyk.

Przekł. pol.: K. Zubowski. W-wa 1778; przedr. pt. Helikonki. T. 1. Lubl. 1789.

Dramat łac.

24. Hymny o męce Pańskiej. (7). Powst. 1619. Wyd. A. Bielowski, jw. poz. 8.

Ponadto pisał epigramaty, epitalamia, epitafia, wiersze dedykacyjne, ody (wiele z nich do Zamoyskich), wiersze religijne. Ogł. je: A. Bielowski, jw. poz. 8; K. Heck, jw. poz. 1; W. Hahn, jw. poz. 14; J. Pelc, jw. poz. 20. K. Heck w swej monografii, jw. poz. 1, podaje streszczenie w jęz. polskim wielu drobnych utworów.

Zob. też Sokołowski Stanisław, Twórczość poz. 18.

P r z e k ł a d y

1. Salomon: Stateczna niewiasta. „Przypowieści" (przekł. 13-zgłoskowcem fragm. z rozdz. 31). Wyd. w dziełku S. Sokołowskiego: Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad Serenissimum Sigismundum III. Kr. 1592; przedr. S. Węclewski, zob. Wyd. zbior. poz. 3.

2. Pseudo-Herennius: (Enarratio in metaphysica Simone Simonida interpreta). (Zamość 1604).

Brak karty tyt. Praca nie ukończona. Jest to komentarz do „Metafizyki" Arystotelesa; Szymonowic przeł. tekst grecki na łacinę. (Por. Prace edytorskie poz. 2).

3. Hymn o sądzie ostatecznym. (Dies irae). Powst. 1614. Wyd. A. Bielowski, jw. poz. 8; J. Pelc, jw. poz. 20.

P r a c e   e d y t o r s k i e

1. S. Epiphanii episcopi Cypri oratio in sepulturam corporis Domini, nunc primum in lucem edita ex bibliotheca Simonis Simonidae. Zamość 1604, dr. M. Łęski. (Wyd. synoptyczne: tekst grecki i łac. w przekł. S. Fenickiego).

2. Pseudo-Herennius: (Enarratio...), jw. Przekłady poz. 2. (Wyd. synoptyczne w jęz. greckim i łac.).

W y d a n i a   z b i o r o w e

1. Poematia aurea. Lejda 1619.

Zawiera utwory łac.

2. Poetarum elegiographorum... nobili iuventuti Polonae propositi in exemplum. Ze wstępem Crasauri Philomusi (nuncjusza A. M. Duriniego). W-wa 1771.

Zawiera utwory łac.

3. Sielanki i kilka innych pism polskich. Wyd. S. Węclewski. Chełmno 1864.

4. Sielanki (1614) i inne wiersze polskie. Wyd. J. Łoś. Kr. 1914 *BPP* nr 68; toż wyd. 2 Kr. 1921.

L i s t y   i   m a t e r i a ł y

1. Korespondencja z 1586-1629 (m. in. listy do i od J. Dousy, S. Grochowskiego, D. Hilchena, A. Piotrkowczyka, S. Reszki, T. Segetha, M. Sobieskiego, S. Sokołowskiego, H. Ungera, Jana i Tomasza Zamoyskich). Wyd. A. Bielowski: Szymon Szymonowicz. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb.

Wiad. o wcześniejszych przedrukach oraz przekł. pol. listów do S. Reszki, zob. Reszka Stanisław, Listy i materiały, poz. 1.

2. List do J. Zamoyskiego, dat. we Lwowie 13 grudnia 1593. Ogł. J. Ptaśnik: Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI saeculorum* nr 778.

3. Pięć listów do J. Zamoyskiego z 1593--1602. Ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852; ponownie S. Węclewski, zob. Wyd. zbior. poz. 3.

4. Trzy listy do Jana Dousy z 1600, 1601, 1604 i dwa listy do Izaaka Casaubona z 1607. Ogł. J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales a. 1891/1892* i odb. Fryburg 1891.

5. List do Jana Ursyna b. d., zapewne z 1601-1602. Ogł. K. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. 2 Dod. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 37 (1903) i odb.; por. K. Heck: Korespondencja Andrzeja Piotrkowczyka z Szymonowiczem. *Pam. Lit.* R. 1 (1902).

6. Dwa listy do Walentego Fontany, b. d., zapewne z 1601-1604 i ok. 1613. Z rkpsu Bibl. Kórn. sygn. 245 ogł. S. Bodniak: Dwa listy Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 28 (1931).

7. Siedem listów z 1602-1615 do S. Knuta, M. Stephanidesa, T. Napiórkowskiego, S. Wioteskiego, T. Zamoyskiego, B. Kazanowskiego i P. Oleśnickiego. Ogł. J. Przyborowski: Kilka nieznanych listów S. Szymonowicza. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 2.

8. List do Justusa Lipsiusa z 1604. Ogł. W. Hahn: Nieznany wiersz S. Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 1 (1902).

9. Listy do S. Grochowskiego z 1605. Ogł. S. Węclewski, jw. poz. 3.

10. List do Henryka Ungera z 1614. Ogł. W. A. Maciejowski, jw. poz. 3; ponownie T. Wierzbowski: Materiały do dziejów

piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904. Podobizna: P. Chmielowski: Hist. lit. pol. T. 1. Wyd. 2. Wyd. S. Kossowski. Lw. (1914) s. 293.

11. List do rady miasta Lwowa z 1628. Ogł. K. Heck: Listy S. Szymonowicza... *Przew. Nauk. i Lit.* 1884 s. 72-74.

12. List do nieznanego adresata, zapewne Szymona Birkowskiego, b. d. Ogł. T. Wierzbowski, jw. poz. 10.

13. Od J. Zamoyskiego, dat. w Ożochowcach 13 kwietnia 1588. Wyd. K. Lepszy. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 4. Kr. 1948.

14. Dokumenty dot. spraw majątkowych, przywileje królewskie z 1590-1629. Wyd. A. Bielowski, jw. poz. 1.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Dicta seu consilia de bello contra Turcam. Kolonia 1538.

Autorstwo przyznali L. Przyłęcki i K. Heck, przeczyli A. Brückner i Estr.

2. In universam Aristotelis philosophiam commentarius. Rkps.

Autorstwo przypisują J. A. Jabłonowski i W. Hahn, przeczy K. Heck.

Zob. też: Naborowski Daniel, Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 5.

OPRACOWANIA

Monografia: K. Heck: Szymon Szymonowicz (Simon Simonides). Jego żywot i dzieła. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900) i odb. Kr. 1901; Cz. 2-3. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 37 (1903) i odb. [Rec.: A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1902; Z. Dembitzer. *Muzeum* 1902; Z. Dembitzer. *Zeitschrift f. d. Österreichischen Gymnasien* 1902; S. T. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1902 t. 48; P. Chmielowski. *Kur. Warsz.* 1903 nr 276; A. Brückner. *Książka* 1903 nr 5; A. Brückner. *Przegl. Pol.* 1903 t. 38; I. Chrzanowski. *Bibl. Warsz.* 1903 t. 4; Z. Dembitzer. *Wochenschrift f. Klassische Philologie* 1903; W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) i nadb.; *Czas* 1903 nr 57; *Przegl. Tyg.* 1903 nr 45/46; Z. Dembitzer. *Zeitschrift f. d. Österreichischen Gymnasien* 1904].

B. Paprocki: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584; wyd. 2 wyd. Ż. Pauli. Kr. 1858(-1860) *Bibl. Pol.* z. 1-26. — S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — Kasper Solski (?): Vita Simonis Simonidae z r. 1630. Wyd. A. Bielowski. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb.; przedr. S. Węclewski w wyd.: Sielanki i kilka innych pism polskich. Chełmno 1864. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814. — J. Lipiński: O poemacie sielskim. *Pam. Warsz.* 1815 t. 1. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd. w: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 77-89; t. 5. Poz. 1873 s. 14-18. — E. Słowacki: (O „Joelu"). Dzieła. T. 3. Wil. 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833; przedr. przy wyd.: Sielanki. Przemyśl 1857 *Bibl. Pol.* z. 114. — S. Sierpiński. *Przegl. Warsz.* 1840. — A. Mickiewicz: Kurs pierwszoletni (1840-1) literatury słowiańskiej. Paryż 1843 (wykład 38) i wyd. nast. — A. Bielowski: Wiadomość o Szymonowiczu. *Dzien. Mód Paryskich* (Lw.) 1847; przedr. w wyd. B. Zimorowicza: Sielanki. Przemyśl 1857 *Bibl. Pol.* z. 117-118. — L. Borowski: O Sielankach (urywek wykładu lit. pol. z 1838). *Album Lit.* 1848. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 738-760. — A. Wieniarski: (O pobycie Szymonowicza w Czernięcinie). *Tyg. Ilustr.* 1860 t. 2. —

S. Węclewski: Wiadomość o życiu i pismach S. Szymonowicza. Przy wyd.: Sielanki i kilka innych pism polskich. Chełmno 1864. [Rec.: A. Małecki. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 2]. — L. Szyperski: De Simonis Simonidae vita, ingenio, poesi. Wr. 1865. — F. M. S. (Sobieszczański): Szymonowicz (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — R. Lavollée: De poetis latino-polonis. Paryż 1869; toż w jęz. franc. pt. La Poésie latine en Pologne. Paryż 1873; przedr. w książce: Essais de littérature et d'histoire. Paryż 1891. [Rec.: A. Tyszyński. *Bibl. Warsz.* 1875; przedr.: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904 s. 228-241]. — A. Tyszyński: Szymonowicz i jego sielanki. *Bibl. Warsz.* 1869; przedr.: Wizerunki polskie. W-wa 1875. — A. Bielowski: Szymon Szymonowicz. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb. — M. K. (Kantecki): O Sielankach S. Szymonowicza i B. Zimorowicza. *Warta* 1877 nr 143 nn. — F. Konarski: Przyczynek do biografii S. Szymonowicza. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880. — K. Heck: Listy S. Szymonowicza i J. B. Zimorowicza. *Przew. Nauk. i Lit.* 1884. — Z. Uranowicz: Pochodzenie i narodowość S. S. Bendońskiego. *Spr. Gimn. w Złoczowie za r.*

1885. — P. Chmielowski: S. Szymonowicz jako dramaturg. *Kłosy* 1889; przedr. w książce: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898 s. 64-79. —E. Heitz: Ueber die in Samość um das Jahr 1604 gedruckte Ausgabe des Herennios. Die angebliche Metaphysik des Herennios. *Sitzungsberichte d. Königlichen Preussischen Akademie d. Wissenschaften zu Berlin* t. 2 (1889) s. 1167-1190. — R. M. Werner: (Weilen: Der ägyptische Joseph). *Anzeiger f. Deutsches Altertum* t. 15 s. 53 i in. —

J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales a. 1891/1892* i odb. Fryburg 1891. — I. Chrzanowski: Tragedia S. Szymonowicza „Castus Joseph" w stosunku do literatury obcej. *Ateneum* 1892 t. 1. [Rec.: F. Krček. *Kwart. Hist.* 1892]. — W. Hahn: Kilka przyczynków do pism S. Szymonowicza. *Ateneum* 1892 t. 4. [Rec.: F. Krček. *Kwart. Hist.* 1893]. — S. Bielawski: Pentesilea Szymonowicza i jej wzory klasyczne. *Spr. AU* 1893. — J. Kallenbach: Szymonowicza dramat Castus Joseph. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 17 (1893) i odb. Kr. 1892. [Rec.: W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1895]. — B. Chlebowski: „Kołacze" Szymonowicza pod względem artystycznym. *Charitas. Księga zbior. na rzecz rz.-kat. Towarzystwa Dobroczynności*. Petersb. 1894; przedr.: Pisma. T. 2. W-wa 1912. — W. Hahn: Nieznany wiersz łaciński S. Szymonowicza „Ode Georgio Zamoscio, Episcopo Chelmensi". *Eos* 1894 i odb. — Z. Uranowicz: Żywot S. Szymonowicza Bendońskiego. Złoczów 1894. — J. Przyborowski: Kilka nieznanych listów S. Szymonowicza. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 2. [Rec.: W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1895]. — W. Hahn: Pentesilea, dramat S. Szymonowicza. *Muzeum* 1895 i odb. [Rec.: S. Bielawski. *Eos* 1897]. — W. Hahn: S. Szymonowicz jako filolog. *Przew. Nauk. i Lit.* 1897 i odb. — W. Hahn: Żywot i pisma S. Szymonowicza. Wstęp do wyd.: Wybór poematów łacińskich. *Spr. Gimn. w Kołomyi* i odb. Kołomyja 1899. [Rec.: Z. Dembitzer. *Wochenschrift f. Klassische Philologie* 1899; J. Staromiejski. *Muzeum* 1900]. — J. A. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej. W-wa 1899-1900. — R. Förster: Simon Simonides und Herennios Metaphysik. *Rheinisches Museum f. Philologie* 1900 s. 435-459. [Rec.: W. Hahn. *Muzeum* 1900]. — W. Hahn: Rękopisy autorów klasycznych w bibl. Zamoyskich w Warszawie. *Muzeum* 1900. — K. Heck: Szymonowiciana. *Eos* 1900 i odb. —

K. Kaszewski: Wstęp do wyd.: Utwory Teokryta. W-wa 1901. — K. Heck: Szymonowicz politycznym pisarzem. *Czas* 1901 nr 251. — W. Hahn: Nieznany list Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 16 (1902). — W. Hahn: Zapomniane utwory łacińskie S. Szymonowicza. *Przew. Nauk. i Lit.* 1902 i odb. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1903 nr 8; *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 20]. — K. Heck: Korespondencja A. Piotrkowczyka z Szymonowiczem. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — K. Heck: S. Szymonowic. *Przegl. Pol.* 1902. — A. Brückner: Kto jest autorem „Wiejskiej szczęśliwości". *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — W. Hahn: W sprawie pamiątek po S. Szymonowiczu. *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 18, 21. — W. Jankowski: S. Szymonowicz. „Nagrobki zbieranej drużyny". *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — T. Sinko: Szymonowicz i Kallimach. *Eos* 1904; przedr. zmieniony w książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 Z *Hist. i Lit.* nr 17; por. T. Sinko: Drobiazgi humanistyczne. *Eos* 1905. — B. Jurkowski: S. Szymonowicza „Flagellum livoris". Szkic historycznoliteracki. *Spr. Szkoły Realnej w Jarosławiu* 1905 i odb. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1906 nr 6; I. Chrzanowski. *Gaz. Tor.* 1906 nr 8 (dod. *Przew. Nauk. i Lit.*); J. Pliszewski. *Muzeum* 1906 s. 481-484]. — B. Jurkowski: Ślad wpływu S. Szymonowicza w „Grażynie" A. Mickiewicza. *Pam. Lit.* R. 4 (1905). — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. — L. H. Morstin: Perły poezji polskiej. (O artystycznej wartości Sielanek Szymonowicza). *Museion* 1911 z. 7-8. — T. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913 s. 499-506. — M. Kwiatkowski: O „Kiermaszu" i o „Kołaczach" Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — B. Chlebowski: Sielanki Szymonowicza jako wyraz duszy poety. *Spr. Tow. Nauk Warsz. Wydz. I i II* 1913, maj. [Rec.: T. Sinko. *Książka* 1914]. — J. Łoś: Wstęp do wyd.: Sielanki (1614) i inne wiersze polskie. Kr. 1914 *BPP* nr 68. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 14 (1916)]. — J. Pietrzycki: „Castus Joseph" na scenie krakowskiej. *Gaz. Lw.* 1914 nr 27. — P.: Szymonowicz. Józef Czysty (Castus Joseph). Recenzja teatralna. *Nowa Reforma* 1914 nr 23. — S. Łempicki: Przyczynek do biografii S. Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 15 (1917). — A. Brückner: Studia nad literaturą wieku XVII. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. Kr. 1917. —

A. Brückner: S. Szymonowicz jako le-

karz. *Kur. Lw.* 1920 nr 269-270 i odb. — S. Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kr. 1921. (O „Castus Joseph"). — S. Łempicki: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. Kr. 1922. — S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 nr 3. — S. Dobrzycki: Literatura za panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9. — T. Sinko: Z historii studiów nazjanzeńskich w Polsce. *Polonia Nova Sacra* 1928 s. 314. — Arten: S. Szymonowicz. W 300-ną rocznicę zgonu autora „Sielanek". Głos *Narodu* 1929 nr 263. — W. Hahn: S. Szymonowicz jako najwybitniejszy przedstawiciel humanizmu polskiego. *Kwart. Klas.* 1930 nr 1-2 i odb.; por. *Streszcz. referatów Sekcji Nauk. Zjazdu Klasyków Filol. w Poz. 1929.* Lw. 1929 oraz *Acta Congressus*... Lw. 1930 *Eus Supplementa* vol. 16. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1932]. — T. Grabowski: Pamięci Szymonowicza. *Myśl Nar.* 1929 nr 45. — Ki.: Szymon Szymonowicz. *Slovanský přehled* 1929 s. 456-457 (rubr.: Výroči). — K. Tr.: Szymon Szymonowic. *Dzien. Poz.* 1929 nr 230. — M. Korzennik: Szymonowicz w oświetleniu Brodzińskiego i Mickiewicza. *Kur. Lit.-Nauk.* 1929 nr 20 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 136). — S. Kot: Helmstedt i Zamość. Z dziejów kultury humanistycznej. Zamość 1929. — J. Królińska: Szymon Szymonowicz. Zamość 1929. — P. Krzowski: S. Szymonowicz w Czernięcinie nad Purem. *Tęcza* 1929 z. 18. — P. Krzowski: 300-lecie Szymonowicza. *Kur. Poz.* 1929 nr 34. — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — T. Wotschke: Caselius' Beziehungen zu Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* 1929. —

Szymon Szymonowicz i jego czasy. Zamość 1929. (Tu m. in.: J. Kallenbach: Wejście w Szymonowicza; J. Skoczek: Kraj lat dziecięcych S. Szymonowicza (i odb.); T. Sinko: „Pindarus Polonus". (Rzecz o łacińskich odach Szymonowicza); W. Weintraub: Anglik-przyjaciel Szymonowicza (i odb.); H. Życzyński: Wiersz w „Sielankach" Szymonowicza; S. Łempicki: Medyceusz polski XVI w. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego); por. S. Łempicki: Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952; R. Skulski: Szymonowicz i Sieniawscy; J. Krzyżanowski: Pogłosy „Dekameronu" w powieści polskiej XVI i XVII w.; przedr. pt. Pogłosy „Dekameronu" w powieści staropolskiej. W książce: Od średniowiecza do baroku. W-wa 1938). [Rec.: R. Skulski. *Pam. Lit.* R. 26 (1929); T. M. *Myśl Nar.* 1929 nr 52; T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1932]. — *Pam. Zjazdu Nauk. im. Sz. Szymonowicza w Zamościu z września 1929.* Zamość 1930. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1932]. —

W. Fallek: Szkice i studia o wpływie Biblii na literaturę polską. *Roczn. I Gimn. Męsk. Tow. Żyd. Szkół Średnich w Łodzi 1929/30* i odb. W-wa 1931. — M. Hartleb: Życie i sztuka w „Sielankach" S. Szymonowicza. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1930 z. 1-6. [Rec.: T. Mikulski. *Ruch Lit.* 1932]. — S. Łempicki: Szymonowicz wobec szkoły i wychowania. *Oświata i Wychowanie* 1930 t. 2; przedr. w książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. — S. Bodniak: Dwa listy Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 28 (1931). — C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932 s. 242. — L. Winniczukówna: Terencjusz w Polsce. *Charisteria G. Przychocki... oblata.* W-wa 1934 s. 237 i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — H. Barycz: S. Szymonowicz w Uniwersytecie Krakowskim. *Prace historyczno-literackie. Księga ku czci I. Chrzanowskiego.* W-wa 1936. — L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie*..., jw. i odb. — K. Z-cz: Wzmianki o ludzie w poezji staropolskiej. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 49-50 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 340, 347). — B. Elandt: Sielanki Szymonowicza jako dzieło sztuki. W-wa 1938. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938 s. 71 nn. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — S. Windakiewicz: Trzy sławne panegiryki na cześć Zamoyskiego. *Teka Zamojska* 1938 nr 1. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. — S. Papée: Żeńcy na tle literatury staropolskiej. Wstęp do wyd.: Żeńcy. Kr. (1945); wyd. 2 Kr. 1946. — A. Żechowski: Nurt protestu społecznego w dawnej literaturze polskiej. *Przemiany* 1945 nr 3. —

T. Mańkowski: Sielanki polskie koperstychami ozdobione 1778 r. *Spr. PAU* 1946 nr 3. — W. Hahn: Projekt krytycznego wydania zbiorowego łacińskich poematów S. Szymonowicza (Simonis Simonidae Bendoński carmina). *Spr. PAU* 1947 nr 8. — S. Seweryn: Wstęp do wyd.: Żeńcy. W-wa 1947 *Bibl. Powsz.* — S. Czernik: Poznajemy dzieje literatury polskiej: o S. Szymonowiczu. *Rolnik Pol.*

1948 nr 26 s. 11. — S. Łempicki: Nota do wyd.: Żeńcy i inne sielanki wybrane. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 46. — R. Pisarski: Sielanka „Żeńcy"... jako obraz doli ludu polskiego pod jarzmem pańszczyzny. W książce: Pierwiastek ludowy i społeczny w piśmiennictwie polskim. Kr. (1948). — T. Szczerba: Sielanki S. Szymonowicza. *Zielony Sztandar* 1948 nr 12. — W. Błachut: Literacki dokument krzywdy chłopskiej. *Dzien. Lud.* 1949 nr 217. — S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. *Prace Wydz. Filol.-Filoz. Tow. Nauk. w Tor.* t. 3 (1949); por. *Spr. Tow. Nauk. w Tor. 1948.* Tor. 1950. — K. Budzyk, H. Budzykowa: Wstęp do wyd.: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62, s. XIII i in. — J. Łanowski: „Czarów" Szymonowicza parantela klasyczna, pokrewieństwo renesansowe, kształt rodzimy. *Charisteria T. Sinko... oblata.* W-wa 1951 i odb. — S. Łempicki: Drobiazgi Szymonowiczowskie. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. —

H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 59, 94 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — K. Budzyk: W poszukiwaniu kanonu tekstu „Sielanek" Szymonowicza. W książce: Z dziejów Renesansu w Polsce. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 1; przedr. w książce: Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 1. Wr. 1956. — S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953. — Z. Libera: Wstęp i wyd.: Żeńcy. W-wa 1953. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 216-219 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: K. Górski: Miejsce Hussowczyka i Szymonowica w poezji polsko-łacińskiej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw.; J. Krókowski: W sprawie periodyzacji poezji polsko-łacińskiej i oceny etapów jej rozwoju. Tamże s. 251; L. Winniczuk: O potrzebie badań nad łacińską twórczością Szymonowica. Tamże; J. Ziomek: O miejsce Janickiego w rozwoju poezji polsko-łacińskiej oraz właściwą interpretację Zgody, Satyra i Trenów. Tamże s. 232; B. Nadolski: Podsumowanie dyskusji. Tamże s. 256, 257]. — J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 141-144 i in.; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: J. Krzyżanowski: O różnych poziomach kulturowych poezji renesansowej i o potrzebie większego zróżnicowania jej oceny. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 228; J. Ziomek: Podsumowanie dyskusji. Tamże s. 255]. —

K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Wstęp i wyd.: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954 s. 42-45 i in. — B. Nadolski: Szymon Szymonowic. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954. — M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 s. 172--174. — I. Szczepowska: Uroczystości ku czci S. Szymonowicza. *Kultura i Życie* 1954 nr 5. — C. Backvis: Some Characteristics of Polish Baroque Poetry. *Oxford Slavonic Papers* t. 6 (1955). — W. A. Drapella: Ster. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Wiek XV-XX. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauk w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 3. — A. Grużewski: De XVI Iuvenalis codicibus qui in Polonia asservantur. W-wa 1956 *Auctarium Meandreum* t. 5. — A. Iskrzycki: Dzieje Zamościa i południowej Lubelszczyzny. Lubl. 1956 s. 18-19. — W. Markowska: Literatura polska epoki Odrodzenia. W-wa 1956 s. 231-233. — Szymon Szymonowicz. *Album pisarzy polskich.* W-wa 1956. — Szymon Szymonowic. *Pracujemy w Świetlicy* 1956 nr 4. — K. Budzyk: Spór o polski sylabotonizm. W-wa 1957. — S. Reczek: Wstęp i wyd.: Sielanki. Wr. 1957 *Nasza Bibl.* — T. Cieślak: Studia Tomasza Dreznera nad prawem porównawczym. *Księga pam. ku czci J. Makowskiego z okazji 50-lecia pracy naukowej.* W-wa 1957. — M. Szyrocki, Z. Żygulski: Silesiaca. Wybór z dzieł pisarzy śląsko--niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach. W-wa 1957 s. 27-28, 114-115. — M. Piszczkowski: Wieś w literaturze polskiego Renesansu. Kr. 1959. — J. Starnawski:

Biblioteka Simona Simonidesa. (W czterechsetną rocznicę urodzin poety). *Roczn. Hum.* t. 8 (1959) z. 1: *Prace z zakresu polonistyki.* Wyd. Lubl. 1960; por. *Spr. Wydz. Nauk Społ. PAN* 1959 z. 3/4; por. też spr.: W. Korotaj: Biblioteka..., jw. *Pam. Lit.* R. 50 (1959). — W. Weintraub: O niektórych problemach polskiego baroku. *Przegl. Hum.* 1960 nr 5. — J. Ławińska: Szymonowic jako naśladowca Teokryta. *Eos* 1961. — M. Cytowska: O „Wierzbach" Szymonowica na nowo. *Meander* 1962 z. 5. — J. Pelc: Renesansowy manifest S. Szymonowica. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 9 (1964). — J. Pelc: Wstęp do wyd.: Sielanki i pozostałe wiersze polskie. Wr. 1964 *BN* I, 182.

SZYRWID KONSTANTY (zm. 1631)

Inne formy nazwiska: Širvydas; Szyrwidas.

Leksykograf, kaznodzieja.

Ur. najprawdopodobniej w 1579 na Żmudzi. Nauki początkowe pobierał w kolegium jezuitów w Wilnie. W sierpniu 1598 wstąpił do tegoż zakonu. Lata nowicjatu 1598-1599 spędził w Nieświeżu; tu słuchał retoryki. Ponadto przez dwa miesiące 1599 przebywał w Dorpacie i Rydze. W 1600-1601 nauczał w niższych klasach kolegium nieświeskiego, sam jednocześnie studiował filozofię. W lipcu 1600 otrzymał w kolegium dorpackim stopień scholastyka. Następnie przebywał w kolegium w Pułtusku, gdzie w maju 1610 bronił tez z teologii ogólnej. Ostatnie śluby złożył w 1617. Odznaczył się dużą działalnością na terenie zakonu: trzy lata wykładał filozofię, potem — przez taki sam okres — był kaznodzieją polskim, wreszcie przez dziesięć lat — kaznodzieją litewskim. Trzy lata pełnił funkcję doradcy rektora. Od 1628, zwolniony z powodu choroby od wielu zajęć, poświęcił się wyłącznie pracy pisarskiej. W uznaniu zasług otrzymał w 1613 *privatim* od władz Akademii Wileńskiej stopień magistra filozofii i sztuk wyzwolonych. Zmarł 23 sierpnia 1631 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis. Wil. 1629 (wg Estr. wyd. niepewne). Wyd. nast.: Wil. 1631; Wil. 1642; Wil. 1677; Wil. 1713; Wil. 1718.

Słownik polsko-łacińsko-litewski.

2. Punkty kazań od Adwentu aż do Postu, litewskim językiem z wytłumaczeniem na polskie. Wil. 1629, Druk. T. J. Przedr. R. Garbe. Getynga 1884 *Litauische u. Lettische Drucke d. 16 u. 17 Jh.* z. 4; F. Specht. Getynga 1929.

3. Clavis linguae lithuanice. Wil. 1630.

Egz. nieznany. Wiad. podał F. Alegambe: Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu. Antwerpia 1643 s. 84.

Przypuszczalnie gramatyka języka litewskiego.

4. Dictionarium polono-latinum in usum studiosae iuventutis Polonae. W-wa 1641, dr. J. Trelpiński.

Wg F. M. Sobieszczańskiego jest to wyciąg z *Dictionarium trium linguarum*, sporządzony przez jezuitów warszawskich.

5. Punkty kazań na Post Wielki językiem litewskim zapisane, a teraz na polski język przetłumaczone. Wil. 1644, Druk. T. J. Fragm. przedr. E. Volter (Volteris): Lietuviška chrestomatija. Wyd. (1904).

Dokładniejszą bibliografię oraz wiad. o materiałach podaje V. Biržiška: Aleksandrynas. I: XVI-XVII amžiai. Chicago 1960 s. 247-250.

Zob też: V. Biržiška: Lietuvių bibliografija. Dalis 1: XVI-XVIII amžiai. Kowno 1924 szp. 20-23, 34, 46-47. Także tomy nast.

OPRACOWANIA

L. A. Jucewicz: Pisarze w narodowym języku litewskim. III. Konstanty Szyrwid. *Piśmiennictwo Krajowe* 1841. — J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 1. Poz. 1842; przekł. niem. pt. Geschichte der reformierten Kirchen im Lithauen. Lipsk 1850. — L. A. Jucewicz: Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. Wil. 1846. — Wiadomości literackie. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3 s. 729-731. — M. Baliński: Dawna Akademia Wileńska. Petersb. 1862 s. 144. — F. M. S. (Sobieszczański): Szyrwid (Konstanty). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — J. Karłowicz: O języku litewskim. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 2 (1875) i odb. — R. Garbe: Wstęp i wyd.: Punkty kazań (Punkty saskimu) od Adwentu... Getynga 1884 *Litauische u. Lettische Drucke d. 16 u. 17 Jh.* z. 4. [Rec.: E. Volter: Szyrwid's Punkty Kazan. *Archiv f. Slavische Philologie* 1885;

toż w jęz. ros.: *Żurnał Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* 1886 t. 2]. — J. Szlinpas: Lietuviškieji raštai ir raštininkai. Tylża 1890. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901. — A. D. (Dąbrowski): Szyrwid Konstanty. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 28 (1905). — J. N. (Niedzielski): Szyrwid Konstanty. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 39/40 (1914). — J. Rozwadowski: Języki bałtyckie. *Enc. pol. AU.* T. 3 cz. 2. Kr. 1915. — F. Specht: Wstęp i wyd.: Punkty kazań od Adwentu. Getynga 1929. — N. Borowska: Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie „Dictionarium" Szyrwida. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* t. 2 (1957). — V. Biržiška: Konstantinas Sirvydas. W książce: Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos, ir biobiliografijos. I: XVI-XVII amžiai. (= Biographies, Bibliographies, and Bio-Bibliographies of Old Lithuanian Authors to 1865. I: 16th-17th Centuries). Chicago 1960.

Ś

ŚLIZIEŃ STEFAN JAN (druga połowa XVII w.)

W i e r s z o p i s.

Walczył w szeregach Jana Sobieskiego pod Niemirowem, Komarnem, Kałuszem, Chocimiem i z Sieniawskim na Wołoszczyźnie, co opisał w pamiętniku wierszem. Sprawował funkcję pisarza ziemskiego oszmiańskiego, potem posła na konwokację 1696, referendarza litewskiego, starosty krewskiego, wreszcie w 1705 marszałka trybunału litewskiego. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Haracz krwią turecką Turkom wypłacony. Wil. 1674. Fragm. przedr.: K. W. Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. T. 1. W-wa 1840 s. 196-200; K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. W książce: Pisma literackie. Kr. 1913.

OPRACOWANIA

K. W. Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. T. 1. W-wa 1840 s. 194-201. — J. I. Kraszewski: Wilno od początków jego do roku 1750. T. 4. Wil. 1842 s. 206. — T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629-1674. T. 3. Kr. 1898 s. 389. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. W książce: Pisma literackie. W-wa 1913 s. 37-44, 49-51. — I. Myszka: Zwycięzca spod Wiednia — król Jan III Sobieski w literaturze polskiej. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 37 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 252). — A. Zajączkowski: Studia orientalistyczne z dziejów słownictwa polskiego. Wr. 1953 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 49.

ŚMIADECKI FRANCISZEK (zm. po 1609)

Inne formy nazwiska: Szniadecki; Śniadecki.

W i e r s z o p i s.

Ur. w drugiej połowie XVI wieku. Był mieszczaninem krakowskim. W 1608 sprawował funkcję cechmistrza malarskiego, zapewne wtedy ułożył prawidła dla uczniów rzemieślniczych. Zmarł po 1609. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sługa abo uczeń. Co powinien panu swemu w rzemieśle. B. m. r. (zapewne 1608, wyd. w formie afisza do zawieszenia na ścianie). Przedr. (z reprodukcją ryciny) L. S. Korotyński: Z życia cechowego w dawnych wiekach. *Wisła* 1897 s. 225-235; fragm. podał K. Bąkowski: Dawne cechy krakowskie. Kr. 1903 s. 53-54.

Wg A. Brücknera w pierwodr. „Nowego Sowizrzała" znajduje się fraszka pt. Nauki potrzebne

do rzemiosła, będąca sowizrzalską parodią cechowego wiersza Śmiadeckiego. Tenże utwór stał się przypuszczalnie wzorem dla podobnego dzieła Adriana Krzywogębskiego (pseud.) pt. Chłopiec wyćwiczony... Kr. 1680 (zob. t. 1: Tzw. LITERATURA SOWIZRZALSKA A, poz. 31).

2. Vanitas vanitatum. B. m. r. (zapewne Kr. pocz. XVII w., dr. M. Wirzbięta).

Druk posiada winietę jak przy wyd. Komedii o Wawrzku ze szkoły i do szkoły. B. m. 1612 — zob. t. 1: Tzw. LITERATURA SOWIZRZALSKA C, poz. 11. Jest to swobodna przeróbka z Salomona.

OPRACOWANIA

A. GRABOWSKI: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840 s. 419. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 187 przyp. — E. RASTAWIECKI: Słownik malarzów polskich. T. 2. W-wa 1851 s. 197. — A. BRÜCKNER: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 4 s. 223-232. — K. BĄKOWSKI: Dawne cechy krakowskie. Kr. 1903 s. 53-54. — K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925.

ŚMIGLECKI MARCIN (1564— ok. 1619)

Inne formy nazwiska: MARTINUS LEOPOLITANUS; MARCIN LWOWIANIN; SMIGLECIUS; ŚMIGIELSKI; ŚMIGLEKIUS; ŚMIGLETIUS.

Pseud.: JEDEN MIŁOŚNIK OJCZYZNY (?).

Polemista religijny, filozof, teolog.

Ur. w 1564 we Lwowie, w rodzinie pochodzącej ze Śmigla. Prawdopodobnie był synem Wojciecha i Anny Wilczkówny. Początkowe nauki pobierał w lwowskiej szkole katedralnej. Zdolnościami swymi zwrócił uwagę Jana Zamoyskiego, który wysłał go do szkół jezuickich w Pułtusku, a następnie do Rzymu. Z kraju wyjechał wraz z bratem w sierpniu 1580. W 1581 wstąpił do zakonu jezuitów. Studia filozoficzne i teologiczne odbywał w Collegium Romanum pod kierunkiem F. Suáreza i R. Bellarmina. W lecie 1585 przez Mediolan wrócił do Polski i udał się do Wilna, gdzie przez cztery lata wykładał w Akademii filozofię, a następnie przez dziesięć lat teologię. W 1588 przyjął święcenia kapłańskie. W 1594 uzyskał doktorat teologii. Przez szereg lat rządził kolegiami w Pułtusku, Poznaniu, Kaliszu i domem profesów w Krakowie. Kilkakrotnie był deputatem zakonu na kongregacjach generalnych w Rzymie. W słowie i piśmie zwalczał arian. Polemizował z F. Socynem i W. Smalciusem. Zmarł ok. 1619, możliwe, że 26 lipca 1618, w Kaliszu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Opisanie disputacyjej nowogrodzkiej. Wyd. W. Zajączkowski. Wil. 1594.

2. O bóstwie przedwiecznym Syna Bożego. Wil. 1595, Druk. Akademii T. J.

Polemika z pracą F. Socyna pt. Refutacja książek, które X. Jakub Wujek, jezuita, wydał roku pańskiego 1590. Kr. 1593.

3. O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach: wyderkowym, czynszowym i towarzystwa kupieckiego. Wil. 1596, Druk. Akademii T. J. Wyd. nast.: Wil. 1596; Kr. 1596; Kr. 1604; rozszerzone pt. O lichwie i wyderkach. Kr. 1607; Kr. 1613; Kr. 1619; Kr. 1621; Kr. 1640; Wil. 1641; Wil. 1753.

4. Dysputacja wileńska. Wyd. P. Wołłowicz. Wil. 1599. Wyd. nast. Kr. 1599. (Zob. też poz. 5).

5. O jednej widomej głowie Kościoła Bożego. Wil. 1600, Druk. Akademii T. J.

Jest to zapewne dalszy ciąg „Dysputacji wileńskiej", zob. poz. 4.

6. O dziesięcinach z Pisma Świętego zebranie krótkie. Kr. 1604, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1648; Sandomierz 1728; Kr. 1765; W-wa b. r.

7. Logica... selectis disputationibus et quaestionibus illustrata. Ingolstadt 1618, dr. E. Angermaria. Wyd. nast.: Oksford 1634; Oksford 1638; Oksford 1658. Przedruki późniejsze zob. A. Z. (Zaremba): Śmiglecki Marcin. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903) s. 26.

Dzieło cenione w XVII w. w Anglii i we Francji.

Listy i materiały

1. Do J. Zamoyskiego, dat. w Rzymie 8 września 1581. Wyd. J. Siemieński. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 2. Kr. 1909 s. 57-58.

2. Do pośrednika dysputy wileńskiej w 1599. Wyd. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 90-91 przyp.

3. List J. Zamoyskiego, dat. w obozie pod Pskowem 24 grudnia 1581 — do

biskupa Piotra Dunina Wolskiego, dot. m. in. wstąpienia M. Śmigleckiego do zakonu jezuitów. Wyd.: T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 239-240 (z błędami); J. Kojałowicz: Dniewnik posledniego pochoda Stiefana Batorija na Rossiju. Cz. 2. Petersb. 1867 nr 143 (z błędami); J. Siemieński, jw. poz. 1, s. 158-159 (poprawnie).

4. Korespondencja Jana Zamoyskiego z lat 1580-1584 ze Stanisławem Reszką, Jerzym Tyczynem, Piotrem Duninem Wolskim — dot. pobytu M. Śmigleckiego w Rzymie i wstąpienia do zakonu jezuitów. Wyd. J. Siemieński, jw. poz. 1, t. 2. Kr. 1909; t. 3. Kr. 1913.

Utwór o autorstwie niepewnym

Przestrogi do sumnienia należące. B. m. 1632. Wyd. nast.: b. m. 1632; Wil. 1765.

Autorstwo wg J. Wielewickiego. Wg K. Estreichera utwór uległ przeróbkom w 1632.

Zob. też: J. Trypućko: Polonica vetera upsaliensia. Uppsala 1958 *Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis* t. 13 poz. 2596.

OPRACOWANIA

J. Wielewicki: Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis. (Powst. 1629 i nast.). Wyd. J. Szujski, W. Chotkowski. T. 1-4. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 7, 10, 14, 17 (1881-1899).— R. Rapin: Réflexions sur la logique. (Ok. 1670). — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761. — H. Hallam: Introduction to the Literature of Europe in the XV, XVI, XVII Centuries. T. 2. Wyd. 3 1847 s. 371, 372. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — O arianach i socynianach. *Przyj. Ludu* 1834 nr 15 s. 120. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 181; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 372-376. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 4. Poz. 1851 s. 82; toż wyd. pt. Zakłady naukowe... Poz. 1851. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 293; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — C. Biernacki: Jezuici w Kaliszu (1581-1773). Szkic historyczny. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 4 s. 420-421. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 320-325; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — A. Ch. (Chodyński): Śmiglecki (Marcin). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — H. Struve: Wykład systematyczny logiki, czyli nauka dochodzenia i poznania prawdy. T. 1. W-wa 1870 s. 162. — F. Zieliński: Logika Śmigleckiego. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 1. — S. Krzyżanowski: Jeszcze w sprawie Logiki Śmigleckiego. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 4.— H. Struve: Die polnische Literatur zur Geschichte der Philosophie. *Archiv f. Geschichte d. Philosophie* 1894 t. 1 s. 99 i odb. Berlin 1895. — Z. Gargas: Prądy ekonomiczne XVII wieku. *Przegl. Prawa i Administracji* i odb. Lw. 1897. — Z. Gargas: M. Śmiglecki i jego traktat o lichwie. Przyczynek do historii ekonomii polskiej XVI w. *Przew. Nauk. i Lit.* 1897. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579--1831). T. 2-3. Kr. 1899/1900. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1 cz. 1-2. Lw. 1900. — A. Szelągowski: Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII w. w Polsce. Lw. 1902. — A. Z. (Zaremba): Śmiglecki Marcin. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 26 (1903). — T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. W-wa 1911 s. 182-187. — J. N. (Niedzielski): Śmiglecki Marcin. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 35/36 (1912). — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. —

S. Łempicki: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. 1573-1605. Kr. 1922 s. 72-75. — K. P. (Piekarski): Dedykacje autorskie w zbiorze druków Biblioteki Kórnickiej. *Silva Rerum* 1927 s. 188. — K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 188. — W. Wicher: O. Marcina Śmigleckiego T. J. traktat o lichwie i procentach w świetle współczesnej i późniejszej nauki teologów. *Collectanea Theologica* (= *Przegl. Teolog.*) 1936. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938

Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol. nr 4. — K. Drzymała: Lata szkolne i profesorskie ks. Śmigleckiego Marcina. *Spr. Dyrekcji Zakładu oo. Jezuitów w Bąkowicach*. Bąkowice 1938 i odb. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. —
E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 279; por. K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauk w Polsce w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — E. Lipiński: Polska myś ekonomiczna okresu Odrodzenia. Rozdz. 10: Marcin Śmiglecki. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956. — P. Czartoryski: Stanowisko Sebastiana Petrycego w naukach ekonomicznych. *Sebastian Petrycy, uczony doby Odrodzenia.* Wr. 1957 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 3 s. 42 i in. — J. Górski: Poglądy merkantylistyczne w polskiej myśli ekonomicznej XVI i XVII wieku. Wr. 1958 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 6. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. — K. Drzymała: Polemika ks. M. Śmigleckiego T. J. z innowiercami o powołaniu ministrów. *Nasza Przeszłość* 1959 t. 9.

ŚWIĘCICKI ANDRZEJ (zm. 1611)

Historyk, geograf.

Ur. ok. połowy XVI w. na Mazowszu; syn Macieja, wojskiego nurskiego, i Noskowskiej, siostry biskupa płockiego. Pisał się z Wielkich Święcic. Uczył się prawdopodobnie u jezuitów w Pułtusku. Po ukończeniu szkół przebywał zapewne na dworze biskupa Noskowskiego. Ożeniwszy się z Małgorzatą, córką Jana Ciołka, piastował różne urzędy, gospodarzył, procesował się, pisał dzieła. W 1598 otrzymał pisarstwo ziemskie nurskie i osiadł w powiecie kamienieckim. W 1607 obdarzono go godnością pisarza grodzkiego ostrowieckiego. Dwukrotnie, w 1607 i 1609, był obrany deputatem mazowieckim na trybunał piotrkowski. Zmarł w 1611.

TWÓRCZOŚĆ

1. Topographia sive Masoviae descriptio. Wyd. Zygmunt Święcicki (syn). W-wa 1634, dr. wdowa po Rossowskim. Przedr. (wg odpisu) W. Mitzler de Kolof: Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae scriptorum... collectio. W-wa 1761 s. 477-496.

Przekł. pol.: W. Smoleński. *Kwart. Kłosów* 1877 t. 2; przedr. w książce: Pisma historyczne. T. 1. Kr. 1901; T. Garczyński: Jak Imć Jędrzej Święcicki Mazowsze opisał. W książce: Mazowieckie szkice. W-wa 1958.

2. Andreae Noscovii episcopi Plocensis vita. Wyd. Z. Święcicki. W-wa 1637, dr. J. Trelpiński.

OPRACOWANIA

Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 166. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 1. Lw. 1828. — W. Smoleński: Wstęp do wyd.: Topograficzny opis Mazowsza. *Kwart. Kłosów* 1877 t. 2; przedr. w książce: Pisma historyczne. T. 1. Kr. 1901. — P. Zdziarska: Nagrobek ks. mazowieckich w katedrze warszawskiej. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1952 nr 4 s. 183-184. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 i osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 355. — S. Zajączkowski: Problem Jaćwieży w historiografii. *Zapiski Tow. Nauk. w Tor.* t. 19 (1953). — T. Garczyński: Jak Imć Jędrzej Święcicki Mazowsze opisał. W książce: Mazowieckie szkice. W-wa 1958.

ŚWIĘTKOWIC PAWEŁ (przełom XVI i XVII w.)

Wierszopis.

Żył na przełomie XVI i XVII w., niewątpliwie w Krakowie. Pisał się bakałarzem nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej. W swej szczupłej produkcji literackiej dopuścił się kilku plagiatów. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Drogi Herculesowe albo dialog o jednym młodzieńcu obierającym stan żywota swego. Kr. 1608. (Moralitet).

Inne utwory zob. Estr. XXX, 95-96.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Dzieje literatury polskiej w zarysie. T. 1. W-wa 1903 s. 264; wyd. 2 W-wa 1908 s. 252; wyd. 3 W-wa (1924) s. 243. — A. Brückner: Studia nad literaturą wieku XVII. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. Kr. 1917 s. 68, 87.

ŚWINKA ADAM (w. XIV—XV)

Inna forma nazwiska: Adam Suinca „de Zelona".

Wierszopis.

Pochodził z rodu rycerskiego; pisał się „de Zelona". Przed (lub w) 1413 został kanonikiem gnieźnieńskim, następnie katedralnym krakowskim. Posiadał mistrzostwo dekretów. W 1427 był sekretarzem królewskim i w tym charakterze odbywał poselstwa do papieża i kurfirstów. Zmarł prawdopodobnie w końcu 1433 lub na początku 1434. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epigramma in Zawissium Niger (1428). Tekst podał J. Długosz: Historiae Polonicae... liber XI; przedr. w: Opera omnia. T. 13. Wyd. A. Przezdziecki. Kr. 1877 s. 357-358.

Przekł. pol.: fragm. W. Syrokomla: Dzieje literatury w Polsce. T. 1. Wil. 1850 s. 210; toż wyd. 2 W-wa 1875 s. 267; całość K. Mecherzyński, zob. J. Długosz: Opera..., jw. T. 5. Kr. 1869 s. 329-331; K. Bunsch: O Zawiszy Czarnym opowieść. W-wa 1958 s. 152 nn. oraz 162 nn.; K. Weyssenhoff: Pamięci Zawiszy Czarnego. *Filomata* 124 (1959).

Rkps Bibl. Raczyńskich w Poz. nr 171 k. 198 r. - 199 r.

Utwór liczy 68 heksametrów i 4 pentametry.

2. Epithaphium Hedvigis virginis, filiae Wladislai (zm. 1431). Tekst podał J. Długosz, jw. poz. 1. T. 13 s. 467-468. Przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 367-368.

Przekł. pol.: W. Syrokomla, jw. poz. 1, s. 208-209; wyd. 2 s. 265-267; K. Mecherzyński, zob. J. Długosz: Opera..., jw. poz. 1. T. 5 s. 432-433.

Rkps Bibl. Nar. w Budapeszcie nr 180.

Utwór liczy 57 heksametrów i 3 pentametry; metrum odznacza się luźnością upodobniającą je do prozy.

3. De rebus gestis ac dictis memorabilibus Casimiri secundi, Poloniae regis inclitissimi.

Poemat ten był znany J. J. Załuskiemu, zob. J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 272. Zaginął.

4. Ave, virgo, fons virtutum. (Sekwencja maryjna, z akrostychem: Adam Suinca de Zelona). Wyd. kryt. H. Kowalewicz: Cantica Medii Aevi polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

Rkps podaje H. Kowalewicz, jw.

5. Ave, virgo regia. (Sekwencja maryjna, z akrostychem: Adam fecit me). Wyd. kryt. H. Kowalewicz, jw. poz. 4.

6. Psallat poli hierarchia. (Sekwencja o św. Stanisławie, z akrostychem: Prandote Adam pio donat). Wyd. kryt. H. Kowalewicz, jw. poz. 4.

Wydanie zbiorowe

Epitaphium Zavissi Nigri et Hedvigis, Wladislai Jagellonis filiae. Wyd. K. Weyssenhoff. W-wa 1961 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 2. (Z fot. rkpsów).

OPRACOWANIA

L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853. — H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters.

Lipsk 1873; toż w jęz. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 196. — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1883 s. 54-56. — T. Sinko: De duobus Adami Porcarii carminibus. *Eos* 1902. — W. Bruchnalski: Poezja polska średniowieczna. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU*. Cz. 1. Kr. 1918 s. 63-64, 72; wyd. 2 Kr. 1935 s. 11-12, 19. — R. Ganszyniec: Łacińsko-polskie poezje wieku XV. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 4 (1924). — R. Ganszyniec: Polonolatina. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25). — J. Dąbrowski i K. Piotrowicz: Polonica za granicą. Kraje naddunajskie. *Nauka Pol.* t. 13 (1930) s. 104. — S. Windakiewicz: Epika polska. Kr. 1939. — R. Gansiniec: „Tragedia Petri comitis". *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 70-71 i odb. — M. Plezia: Wstęp do wyd.: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141, s. XL-XLI. — K. Weyssenhoff: Pamięci Zawiszy Czarnego. *Filomata* 124 (1959). — K. Weyssenhoff: Praefatio do wyd.: Epitaphium... W-wa 1961 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 2. — H. Kowalewicz: Cantica Medii Aevi polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

ŚWIRSKI GABRIEL (druga połowa XVI w.)

Tłumacz.

Pochodził z Romanowa w dawnym województwie ruskim. Przyjaźnił się z Mikołajem Siemieńskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

P. Vergilius Maro: Pasiecznik. Powst. w ostatniej ćwierci XVI w., wg Estr. ok. 1575. Wyd. S. Seliga. *Prace Filol.* t. 11 (1927) i odb.

Rkps był w Bibl. Zamoyskich nr 1088.

Przekł. pieśni IV „Georgik".

OPRACOWANIA

S. Seliga: Pasiecznik. *Prace Filol.* t. 11 (1927) i odb. — S. Seliga: Świrski jako tłumacz Georgik Wergilego. *Pam. Lit.* R. 24 (1927). — G. Przychocki: Literatura augustowska w Polsce. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 31.

T

TARANOWSKI ANDRZEJ (druga połowa XVI w.)

Pamiętnikarz.

Ur. w rodzinie szlacheckiej herbu Belina, osiadłej w ziemi przemyskiej. Być może studiował w Bolonii (w 1555 przebywał tu jakiś A. Taranowski). Był komornikiem królewskim, potem podczaszym halickim. Za panowania Zygmunta Augusta i Stefana Batorego wielokrotnie posłował — do Danii, Szwecji, Alzacji, Krymu, następnie do Konstantynopola, gdzie w 1566-1579 był sześć razy (w 1569 towarzyszył mu Bartosz Paprocki). W czasie bezkrólewia 1572-1573 odbył poselstwo do Iwana Groźnego. Brał udział w wyprawach Stefana Batorego, od którego w nagrodę zasług otrzymał dobra Bratkowice w Sandomierskiem. Zmarł prawdopodobnie w początku XVII w.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krótkie wypisanie drogi z Polski do Konstantynopola, a stamtąd zaś do Astrachania, zamku moskiewskiego. Wyd. z rkpsu J. I. Kraszewski: Podróże i poselstwa polskie do Turcji. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 9.

Przekł. niem. pt. Beschreibunge einer Reise... Norymberga 1571, dr. D. Gerlatz.

Streszcz. opisu jednej z podróży poselskich A. Taranowskiego (być może wg nie znanego dziś druku polskiego) podał J. Bielski: Kronika polska. Kr. 1597 s. 626-638.

2. Sprawozdanie z poselstwa do Moskwy, dat. z Wilna 11 sierpnia 1573. Ogł. W. Nowodworski: Borba za Liwoniju. Petersb. 1904.

3. Pacta Turciae imp... z 1579.
Rkps był w Bibl. Kras. nr 274.

Listy

Do prymasa Jakuba Uchańskiego, dat. z Konstantynopola 6 stycznia 1575. Wyd. A. Theiner: Annales Ecclesiastici... T. 2. Rzym 1856 s. 91.

OPRACOWANIA

Ś. Orzelski: Bezkrólewia ksiąg ośmioro 1572-1576. Wyd. E. Kuntze. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 22 (1917). — B. Paprocki: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584; toż wyd. Ż. Pauli. Kr. 1858-1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 9 s. 427-428. — M. Malinowski: Wstęp do wyd.: M. Stryjkowski: Kronika polska. T. 1. W-wa 1846 s. 7. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Bartoszewicz: Pogląd na stosunki Polski z Turcją i Tatarami. *Alkoran* i odb. W-wa 1860 s. 135. — F. M. S. (Sobieszczański): Taranowski (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 24 (1867). — W. Zakrzewski: Po ucieczce Henryka, dzieje bezkrólewia 1574-1575. Kr. 1878 s. 88, 373. — J. K. Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez Kraszewskiego. *Książka jubileuszowa... J. I. Kraszewskiego*. W-wa 1880 s. 484-485. — P. Matković: Putovanja po Bałkanskom połuotoku XVI vijeka. Dva putopisa poljskich posłanstva u Carigrad... *Rad Jugoslavanske Akademije Znanosti i Umjetnosti* 1891 t. 105 i odb. — K. Bartoszewicz: Kwestionariusz małżeński. Kr. 1901 s. 84-86. — W. Nowodworski: Borba za Liwoniju. Petersb. 1904. — A. Turyn: De Aelii Aristidis codice Varsoviensi atque de Andrea Taranowski et Theodosio Zygomala. Kr. (1929) *Arch. Filol. PAU* nr 9; por. *Spr. PAU* 1928 nr 5. — J. Pajewski: Projekt przymierza polsko-tureckiego za Zygmunta Augusta. *Księga ku czci O. Haleckiego.* W-wa 1935 s. 201-202. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — A. Zajączkowski: Staropolska nazwa żyrafy — „sarnapa". W książce: Studia orientalistyczne z dziejów słownictwa polskiego. Wr. 1953; por. *Język Pol.* 1946 z. 1. — B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 350, 351; por. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

TARNOWSKI JAN (1488—1561)

Inna forma nazwiska: Tarnovius Joannes.

Pamiętnikarz, teoretyk wojskowości, mowca.

Ur. w 1488 w Wiewiórce pod Tarnowem. Był synem Jana Amora, wojewody krakowskiego, i Barbary z Rożnowa, wnuczki Zawiszy Czarnego. Jako dwunastoletni chłopiec udał się na dwór Fryderyka Jagiellończyka, następnie przebywał u podkanclerzego Macieja Drzewickiego. Wreszcie bawił na dworze królewskim Jana Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta I. Uczestniczył w walkach z Tatarami w 1512 i Moskwą w 1514. Po śmierci matki w 1517 podążył za granicę w celu dopełnienia edukacji. Po trzech latach był już w kraju, zwiedziwszy Europę zachodnią, Syrię i Egipt. Brał udział w walkach przeciwko Turkom na Węgrzech i Tatarom w Polsce. W 1524 został hetmanem wielkim koronnym. W 1531 rozgromił hospodara mołdawskiego Petryłę pod Obertynem. W parę lat potem walczył zwycięsko z Moskwą. Jako zwolennik walki z Turcją, zbliżył się do Habsburgów. Poróżniony początkowo z dworem królewskim, z czasem pogodził się z nim i popierał jego politykę. U schyłku życia coraz bardziej sympatyzował z ruchem reformacyjnym, z kościołem katolickim jednak nie zerwał. Był jednym z protektorów A. Frycza Modrzewskiego. Zmarł 16 maja 1561 w Wiewiórce.

TWÓRCZOŚĆ

1. Terminatio ex itinerario. Fragm. ogł. K. Hartleb: Itinerarium J. Tarnowskiego z pobytu w Ziemi Św. z r. 1518. *Kwart. Hist.* 1930.
Rkps Bibl. Czart., Teki Naruszewicza nr 33 r. 1518.

Dziennik podróży do Ziemi Świętej w 1517. Cz. 1 po łac.; cz. 2 po pol.

2. Pouczenie hetmana podskarbiemu koronnemu dane. Powst. 1528. Ogł. S. Kutrzeba: Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII wieku. Kr. 1939 *PAU Arch. Komisji Historii Wojskowej* nr 3 s. 38-39.

3. Cztery mowy z 1537. Przytacza S. Orzechowski: Annales. Dobromil 1611 i wyd. nast.

4. Dwie mowy (pt. Głos... miany... na sejmie piotrkowskim 1548 roku; Mowa... na sejmie lubelskim 1554 miana). Wyd. A. Małecki: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. V z. 6-8, s. 33-34.

5. Consilium rationis bellicae. Tarnów 1558, dr. Łazarz Andrysowic. Przedr. M. Malinowski: Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864 s. 173-249; wyd. homogr. A. Piliński. Poz. 1879; pt. Zasady sztuki wojskowej. Lw. 1882 *Bibl. Mrówki* nr 147.

Dzieło w jęz. pol. o sztuce wojennej.

Przeróbka pt. O obronie koronnej — zob. poz. 8.

Zob. też Utwory o autorstwie niepewnym poz 1.

6. Artykuły wojenne. Ogł. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyjaryjusze, relacyje, listy i akta z lat 1576-1586. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11 s. 240 nn.

Tu m. in. Oprawianie zamków albo miast. Powst. przed 1561. Przedr. S. Kutrzeba, jw. poz. 2, s. 313-319; obszerne fragm. przedr. Z. Spieralski: Polska sztuka wojenna w latach 1454-1562. W-wa 1958 *Wypisy Źródłowe do Historii Pol. Sztuki Wojennej* z. 4 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. Popularna s. 107-111.

Autorstwo prawdopodobne wg S. Kutrzeby.

7. De bello cum iuratissimis Christianae fidei hostibus Turcis gerendo disputatio sapientissima. Würzburg 1595, dr. G. Fleichsmann. (Wyd. J. G. Schedius wraz z objaśnieniami. Dysputacja spisana przez Jana Strasiusa w 1552 i dedykowana Karolowi V). Wyd. nast.: M. Reusner w zbiorze: Selectissimarum orationum et consultationum de bello Turcico variorum et diversorum auctorum libri XIV. Frankfurt 1598-1599; toż wyd. 2. T. 4 cz. 2. Lipsk (1595) s. 1-17; Conring: De bello contra Turcas gerendo. 1664.

Zob. też poz. 8.

Wg Z. Spieralskiego jest utworem J. Strasiusa, wysłannika Karola V, spisanym na podstawie rozmów z Tarnowskim.

8. O obronie koronnej i o sprawie i powinności urzędników wojennych. Kr. 1579, Druk. Łazarzowa (wyd. wraz z: Ustawy prawa ziemskiego polskiego... utworem przypisywanym Janowi Palczowskiemu). Przedr.: M. Malinowski: Stanisława Łaskiego prace..., jw. poz. 5; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl Pol.* z. 133-134.

Przeróbka utworu: De bello cum... Turcis gerendo... — por. poz. 7.

9. Kronika polska. Utwór zaginiony.

Wydanie zbiorowe

Dzieła. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 167.

Zawartość: Consilium rationis bellicae; De bello cum... Turcis gerendo.

Listy i materiały

1. Listy z lat 1530-1534 do: Albrechta — księcia pruskiego, królowej Bony, J. Dantyszka, Maurycego Ferbera — biskupa warmińskiego, Ferdynanda — króla czeskiego i węgierskiego, M. Nipszyca, Zygmunta Starego i in. Wyd.: *Acta Tomiciana* t. 12 (1906) - t. 16 cz. 1-2 (1961) passim.

2. Odpowiedź na list P. Tomickiego, wysłana na ręce Pawła Krassowskiego, dat. w Krakowie 31 marca 1533. Wyd.: A. Przezdziecki: Jagiellonki polskie XVI w. T. 5. Kr. 1878 Dod. s. 4-8 (pod r. 1526); W. Pociecha. *Acta Tomiciana* t. 15 (1957) s. 233-236 nr 163.

3. Do Ferdynanda I, dat. w Dukli 30 listopada 1534, oraz odpowiedź tegoż, dat. w Wiedniu 15 grudnia 1534. Fragm. listu pierwszego ogł. W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 4. Poz. 1958 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Hist. i Nauk Społ.* s. 375 przyp. 118.

Rkps w Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, sygn. Polonica fasc. II (1533-1534) fol. 46-47, 51.

4. List do Ferdynanda I, dat. 26 sierpnia 1542. Rkps, jw. poz. 3, fasc. II fol. 181-182.

Wiad. podaje K. Dobrowolski: Zagadnienie metodologii nauki w Polsce epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 264 przyp. 77.

5. Korespondencja z księciem pruskim Albrechtem z lat 1544-1546. Wyj. wyd. W. Bogatyński: Hetman Tarnowski. 1488-1561. *Przegl. Pol.* 1913 t. 189 s. 200 nn.; odb. Lw. 1914.

Rkpsy były w Arch. w Królewcu.

6. List do S. Hozjusza, dat. w Sandomierzu 5 marca 1549; od S. Hozjusza, dat. 25 maja 1555 i 18 października 1556. Wyd. F. Hipler, W. Zakrzewski: Stanislai

Hosii... epistolae. T. 1. Kr. 1879 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 4 nr 312; t. 2. Kr. 1886-1888 nr 1408, 1681.

7. Do Zygmunta Augusta, dat. w Wiewiórce 24 stycznia 1556; do Jana Przerembskiego tejże daty. Wyd. *Kwart. Nauk.* t. 3 (1836) s. 336-341.

8. Do H. Bullingera, dat. w Tarnowie 12 maja 1559; do duchownych miasta Zurychu, dat. w Tarnowie 13 maja 1560; od C. Curiona, dat. w Bazylei w sierpniu 1555. Wyd. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908) s. 31-32, 91, 103-107.

9. Korespondencja z J. Kalwinem z lat 1555-1560. Wyd. W. Baum, E. Cunitz, E. Reuss: Joannis Calvini Opera. T. 15-18. Brunszwik 1876-1877 *Corpus Reformatorum* t. 43-46.

10. Do J. Kalwina, dat. w Tarnowie 3 marca 1560. Wyd. S. Kot: J. Tarnowskiego zerwanie z Kalwinem. *Ref. w Pol.* 1921 s. 66.

11. Listy z lat 1514-1533 od: Franciszka de Frangepanibusa — arcybiskupa, A. Krzyckiego, Hieronima Łaskiego — wojewody sieradzkiego, Jana Statiliusa — prepozyta budeńskiego, P. Tomickiego, Zygmunta Starego. Wyd. *Acta Tomiciana* t. 3 (1853) -t. 16 cz. 1-2 (1961) passim.

12. Trzy listy do Zygmunta Herbersteina. Rkps Nemzeti Muzeum w Budapeszcie, sygn. Fol. Lat. 258.

Wiad. podają K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2.

13. Od S. Orzechowskiego, dat. w Sanoku 26 maja 1548; (w Lścinie) 28 lutego 1551. Wyd. J. Korzeniowski: Orichoviana. T. 1. Kr. 1891 *BPP* nr 19 s. 118-120, 360-365.

14. Deklaracja podatkowa z 31 października 1552. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 95.

15. Dokumenty dot. spraw majątkowych zob.: Katalog dokumentów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Cz. 1. Oprac. A. Fastnacht. Wr. 1953.

Listy w rkpsach Bibl. Jagiel. nr 154, 1140 i w Arch. w Królewcu.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Rada sprawy wojennej. Powst. najprawdopodobniej 1555/1556. Wyd. w: Collectanea vitam resque gestas J. Zamoiscii... illustrantia. Wyd. A. T. Działyński. Poz. 1861 s. 233-265; przedr. Zamość 1937.

S. Herbst przeczy autorstwu J. Zamoyskiego; za autora uważa J. Tarnowskiego. Wg tego badacza utwór jest inną red. traktatu z 1558, zob. Twórczość poz. 5.

Autorstwo prawdopodobne wg S. Kutrzeby.

2. Króla Zygmunta Augusta porządek praw rycerskich wojennych. Powst. 1557. Ogł. S. Kutrzeba, jw. Twórczość poz. 2.

Zob. też Twórczość poz. 6,7.

Uwaga: Przypisywane J. Tarnowskiemu „Księgi o gotowości wojennej" są dziełem Stanisława Łaskiego (zob.).

Podobiznę autografu (fragm. listu) podał H. Biegeleisen: Ilustrowane dzieje literatury polskiej. T. 3. Wiedeń (1901) s. 125.

OPRACOWANIA

S. Orzechowski: Żywot i śmierć J. Tarnowskiego. Powst. 1561. Wyd. F. Bohomolec. W-wa 1773; wyd. T. Mostowski w zbiorze: Życia sławnych Polaków. W-wa 1805; w zbiorze: Żywoty sławnych mężów. T. 1. Radom 1830; wyd. F. S. Dmochowski w zbiorze: Żywoty sławnych Polaków. W-wa 1830; wyd. J. N. Bobrowicz: Życia sławnych Polaków. T. 4. Lipsk 1837; wyd. K. J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 11-12. — K. Warszewicki: De laudibus J. Tarnovii. Kr. 1585; przedr. K. J. Turowski w wyd.: Dzieła J. Tarnowskiego. Kr. 1858 Dod. *Bibl. Pol.* S. III z. 48-60. — S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627 s. 95; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — S. Starowolski: Monumenta Sarmatarum. Kr. 1655 s. 646. —

F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814 s. 121; t. 2. W-wa 1814 s. 358. — W. Balicki: Miasto Tarnów pod względem historycznym. Tarnów 1831 s. 36-42, 132-134. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840; t. 6. Kr. 1844; t. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. W-wa 1842 s. 390-392. — Rys życia J. hr. Tarnowskiego. *Przyj. Ludu* 1842 nr 5, 6, 8, 10, 14. — Konstanty Ostrogski oskarża przed Zygmuntem I J. Tarnowskiego. *Przyj. Ludu* 1846 nr 12. — Gościnność J. Tarnowskiego. *Przyj. Ludu* 1846 nr 39. — S. Gołębiowski: Wiadomości do życia J. Tarnowskiego i Piotra Kmity. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 4. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T.

3. W-wa 1852 s. 28; t. 3 Dod. W-wa 1852 s. 376. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 359--362. — A. Małecki: Wstęp do: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. V z. 6-8 s. XVI-XVII. — M. Malinowski: Wstęp do wyd.: Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864. [Rec.: A. Adamowicz. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1]. — K. Wł. W. (Wójcicki): Tarnowski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — K. Koźmian: Biografia J. hr. Tarnowskiego. Różne pisma prozą. *Czas* 1878 nr 168 nn. — Tarnowski Jan. *Kłosy* 1886 t. 2. — S. Barącz: Jan Tarnowski. Szkic biograficzny. *Warta* 1888 i odb. — S. Tarnowski: Jan Kochanowski. (Studia do historii literatury polskiej. Wiek XVI). Kr. 1888 s. 183 nn. — A. Czołowski: Bitwa pod Obertynem r. 1531. *Kwart. Hist.* 1890. — K. Górski: Tarnowski i bitwa pod Obertynem. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 3. (Por. rec.: A. R. *Niwa* 1890). — T. Wotschke: Francesco Lismanino. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* t. 18 (1903). — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1. — K. Hartleb: Stosunek hetmana Tarnowskiego do reformacji kościoła w XVI w. i jej przedstawicieli. *Kwart. Hist.* 1912 i odb. — T. Korzon: Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. T. 1-3. Kr. 1912; wyd. 2 Kr. 1923. — W. Bogatyński: Hetman Tarnowski. 1488-1561. *Przegl. Pol.* 1913 t. 188; 1914 t. 190, 191 i odb. Kr. 1914. — K. Hartleb: Jan z Ocieszyna Ocieski. Lw. 1917. —

S. Kot: Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI. Kr. 1919; wyd. 2 Kr. 1923. — T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. Poz. 1920. — K. Hartleb: Polskie dzienniki podróży z XVI w. jako źródła do współczesnej kultury. Lw. 1920. — S. Kot: J. Tarnowskiego zerwanie z Kalwinem. *Ref. w Pol.* 1921. — W. Budka: Zaginiony rękopis ,,Historii'' Długosza. *Exlibris* 1924 z. 6 i odb. Kr. 1925. — W. Bogatyński: Dwór hetmana Tarnowskiego w XVI w. *Kur. Lit.-Nauk.* 1927 nr 45 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 307). — W. Bogatyński: Hetman Jan Tarnowski (1488-1561). *Kur. Lit.-Nauk.* 1928 nr 5 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 30). — K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. Kr. 1930 s. 15-16. — K. Hartleb: Najstarszy dziennik podróży do Ziemi Św. i Syrii J. Tarnowskiego. *Kwart. Hist.* 1930. — W. Bogatyński: W czterechsetlecie bitwy obertyńskiej. Hetman J. Tarnowski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 39. — J. Dutkiewicz: Grobowce rodziny Tarnowskich w kościele katedralnym w Tarnowie. *Prace Tow. Przyj. Nauk w Tarnowie* 1932 z. 1. — G. Baumfeld: Najznakomitsi wodzowie polscy. W-wa 1935 *Biblioteczka Żołnierza Pol.* t. 27. — K. Hartleb: Voyages de Polonais en Orient au XVI-me siècle. *La Pologne au VII-ème Congrès International des Sciences Historiques.* T. 3. W-wa 1933 s. 217-228 i odb. — L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936. — S. Kutrzeba: Wstęp do wyd.: Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII wieku. Kr. 1939 *PAU Arch. Komisji Historii Wojskowej* nr 3. —

Z. Wojciechowski: Zygmunt Stary (1506-1548). W-wa 1946. — W. Dworzaczek: Polityka turecka hetmana Tarnowskiego. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1949 nr 1. — L. Ehrlich, J. S. Langrod: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 10. — S. Kościałkowski: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949. — W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 2-4. Poz. 1949-1958 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Historii i Nauk Społ.* — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — W. Kieszkowski: Lapidarium renesansowe w Arkadii. (Ze studiów nad sztuką Jana Michałowicza z Urzędowa). *Biuletyn Hist. Sztuki* 1950 nr 1/4 s. 77 i in. — H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 202-203 i odb. —

S. Herbst: Początki historycznego widzenia rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 379, 380; por. S. Herbst: Początki historycznego ujmowania rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. W-wa 1952 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — H. i S. Kozakiewiczowie: Polskie nagrobki renesansowe: stan, problemy i postulaty badań (cz. II). *Biuletyn Hist. Sztuki* 1953 nr 1 s. 18 i in. — W. Tomkiewicz: Organizacja twórczości i odbiorczości w kulturze artystycznej polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958; por. W. Tomkiewicz: Organizacja... W-wa 1953 *Materiały Dys-*

kusyjne..., jw., s. 22 — Ł. Kurdybacha: Wstęp do: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 2: Mowy. W-wa 1954 s. 6-7 i in. — O. Bartel: Jan Łaski. Część I: 1499-1556. W-wa 1955 s. 106-107, 108 — A. Hora: Vztah polského valečnictví první poloviny 16 stoleti k vojenskému umění husitů. *Historie a vojenství* 1955 nr 3. — H. Kozakiewiczowa: Renesansowe nagrobki piętrowe w Polsce. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 1 s. 17 i in. — T. Nowak: Wstęp i wyd.: Polska sztuka wojenna w czasach Odrodzenia. W-wa 1955 s. 31 i in. — J. E. Dutkiewicz: Materiały źródłowe do budowy murów obronnych miasta Tarnowa z lat 1513-1545. *Roczn. Hist. Sztuki* t. 1 (1956). Zob. też: Sprawozdanie. *Roczn. Hist. Sztuki*, jw., s. 542-543. — S. Herbst: Dwie kwestie wojskowego piśmiennictwa renesansu. *Przegl. Hist.* 1956 z. 4. — J. Sikorski: Pierwsze polskie dzieło o sztuce wojennej. (Książka hetmana J. Tarnowskiego „Rada sprawy wojennej"). *Myśl Wojskowa* 1956 nr 6. — W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Historią Państwa i Prawa* S. 2 t. 3; por. W. Voisé: Księga „O prawach" Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Odrodzenie w Polsce*..., jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956. — T. Wierzbicki: Polacy w Ziemi Św., Syrii i Egipcie. *Katolicki Kalendarz dla Warmii i Mazur na r. 1957*. W-wa 1956 s. 170. — Ł. Kurdybacha: Wstęp i wyd.: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 3: O kościele księga druga. Przekł. pol.: I. Lichońska, H. Krępska. Red. nauk. przekł. K. Górski. W-wa 1957 s. 11 i in. — Z. Spieralski: Z problematyki wzajemnych kontaktów między polską i husycką sztuką wojenną. *Wojskowy Przegl. Hist.* 1957 nr 2. — Z. Spieralski: W sprawie jednej kwestii wojskowego piśmiennictwa renesansu. (W związku z wypowiedzią Stanisława Herbsta). *Przegl. Hist.* 1957 z. 4. — S. A. Korwin: Stosunki Polski z Ziemią Świętą. W-wa 1958 s. 74-75.

TASZYCKI MIKOŁAJ (pierwsza połowa XVI w.)

Kodyfikator praw, mowca.

Pochodził z dziedzicznych Lucławic nad Dunajcem. Od 1519 był podsędkiem, w 1532-1545 sędzią ziemi krakowskiej. Odznaczał się jako przywódca szlachty na sejmach i wojnie kokoszej (w 1537 pod Lwowem wygłosił wiele mów). W 1531-1532 z polecenia Zygmunta I pracował nad kodyfikacją praw; projekt, którego był współautorem, został przez sejm odrzucony. W 1541 powracając „*ex barbaria*" (?) był w Rzymie, gdzie spotkał się z Janem Ocieskim (zob.). Miał brata Jana; z małżeństwa z bliżej nie znaną osobą doczekał się licznego potomstwa. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Statuta inclyti Regni Poloniae recens recognita et emendata. Kr. 1532, dr. H. Wietor. Wyd. kryt. M. Bobrzyński pt. Correctura statutorum et consuetudinum Regni Poloniae... *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 3 (1874).

Projekt praw, pomijający prawo rzymskie, przeznaczony dla stanu szlacheckiego. Taszycki jest jego współautorem obok Bernarda Maciejowskiego, Jerzego Myszkowskiego, Benedykta Izdbieńskiego, Wojciecha Polickiego i Mikołaja Koczanowskiego. „Statuta" nazywano Statutem Taszyckiego, a także Korrekturą. Materiały do genezy i dziejów tego projektu zob. *Acta Tomiciana* t. 3 (1853); t. 5 (1855); t. 6 (1857); O. Balzer. *Corpus Iuris Polonici* t. 3 (1906); t. 4 (1910).

2. Mowa na zjeździe w 1537. Ogł. w: S. Orzechowski: Annales. Dobromil 1611, dr. J. Szeliga.

Materiały

1. Pokwitowanie pieniężne z 1534. Ogł. (jako podobiznę autografu) T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

2. Materiały do dziejów działalności sądowej — zob.: Katalog dokumentów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Cz. 1. Oprac. A. Fastnacht. Wr. 1953.

Zob. też: Matricularum Regni Poloniae Summaria. Cz. 4 t. 1. Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1910 nr 2959, 2990, 3549.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 268-269, 283-284. — J. W. Bandtkie w: F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. N. Romanowski: Otia Cornicensia. Poz. 1861. — F. M. S. (Sobieszczański): Taszycki (Mikołaj). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — M. Bobrzyński: O dawnym prawie polskim, jego nauce i umiejętnym badaniu.

Niwa i odb. W-wa 1874. — M. Bobrzyński: Wstęp do wyd.: Correctura... *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 3 (1874). [Rec. X. L. (Liske). *Sybel's Historische Zeitschrift* 1876 t. 36 s. 262]. — K. Hartleb: Jan z Ocieszyna Ocieski. Lw. 1917 s. 147 (311). — S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 222 nn. — L. Kolankowski: Polska Jagiellonów. Lw. 1936.

TEMBERSKI STANISŁAW (pocz. XVII w.—1679)

Historyk, panegirysta.

Ur. między 1610 a 1620. Pisał się à Sternberg. Ok. 1630-1633 wstąpił do Akademii Krakowskiej. W 1635 otrzymał stopień bakałarza, a w 1640 magistra filozofii, po czym rozpoczął wykłady jako *extraneus*. Od listopada 1641 studiował prawo na uniwersytecie w Padwie. Po powrocie, od półrocza letniego 1643, wykładał w Akademii Krakowskiej. W 1646 przyjął święcenia kapłańskie, a w następnym zajął się pisaniem dziejów Akademii jako jej oficjalny historiograf z fundacji S. Petrycego. W styczniu 1648 występował jako kanonik kościoła Wszystkich Świętych w Krakowie. Przez dwa lata (1648-1650) był kierownikiem szkoły w Jedlińsku koło Radomia, a potem znów podjął wykłady w Krakowie i miał je do 1657, w tym bowiem czasie przeniósł się do Przemyśla. W 1658 został kanonikiem przemyskim. Między 1660 a 1667 uzyskał doktorat prawa i tytuł sekretarza królewskiego. W dziełach swych występował przeciwko różnowiercom. Zmarł prawdopodobnie w 1679.

TWÓRCZOŚĆ

Annales. Obejmują okres 1647-1672. Część za lata 1647-1656 wyd. W. Czermak: Roczniki... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 16 (1897). Fragm. przedr. A. Przyboś: Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. Wr. 1951. Część za lata 1657-1666 zginęła. Nie ogłoszono części za lata 1667-1672.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 230.

Od 1636 ogłosił drukiem 17 dziełek, przeważnie panegiryków, głównie łacińskich.

Utwór o autorstwie niepewnym

Elogium Chrząstovii (w jęz. pol.). Zamieszczone w Annales, jw. pod 1652.

Autorstwo wg M. Wajsbluma.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 329-331. — J. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kr. 1840 s. 62-65. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 73-74. — F. M. S. (Sobieszczański): Temberski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — W. Czermak: Wstęp i wyd.: Roczniki... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 16 (1897). [Rec.: T. Korzon. *Kwart. Hist.* 1898; przedr. w książce: Listy otwarte, mowy, rozprawy, rozbiory. T. 4. W-wa 1916; S. Rudnicki: Nowe żereło do istoriji Chmelnyszczyny. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1898 t. 23(24)]. — M. Bobrzyński: Z Roczników S. Temberskiego. *Księga pam. Uniw. Lw. ku uczczeniu... Uniw. Kr.* Lw. 1900; przedr. w książce: Szkice i studia historyczne. T. 2. Kr. 1922. — M. Wajsblum: Ex regestro arianismi. *Ref. w Pol.* 1937/39 s. 192 nn. — M. Wyczawski: Spory biskupa Piotra Gembickiego z Akademią Krakowską. *Polonia Sacra* 1952 z. 1 s. 4 nn. — O. Górka: Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655. W-wa 1957 s. 21-22.

TOMICKI PIOTR (1464—1535)

Inne formy nazwiska: Tomicius; Tomiczki.

Humanista-mecenas, mowca, dyplomata.

Ur. w 1464 w Tomicach, w Wielkopolsce, z ojca Mikołaja herbu Łodzia, chorążego poznańskiego, i matki Anny Szamotulskiej. Kształcił się w Gnieźnie, w Lipsku, następnie w Akademii Krakowskiej, gdzie w 1490 został bakałarzem, a w 1493 magistrem. Przez dwa semestry wykładał w tejże Akademii filozofię. Możliwe, że studiował również w Wiedniu. W 1498 uzyskał w Bolonii tytuł doktora praw. Roczną praktykę prawniczą

odbył w Rzymie. Po powrocie do kraju w 1500-1503 pełnił funkcję kanclerza kardynała Fryderyka Jagiellończyka. W 1503-1506 przebywał na dworze biskupa poznańskiego Jana Lubrańskiego. W 1510-1514 jako sekretarz królewski spełniał funkcje dyplomatyczne. W 1514 został mianowany biskupem przemyskim, w 1515 podkanclerzym koronnym, w 1520 biskupem poznańskim, a w 1524 biskupem krakowskim. Specjalną opieką otaczał artystów i uczonych oraz Akademię Krakowską, dla której przeznaczył swój bogaty księgozbiór. W 1533 ufundował pierwszą stałą katedrę prawa. Utrzymywał kontakty z wybitniejszymi postaciami, m. in. z Erazmem z Rotterdamu. Zmarł 29 października 1535 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

Ad serenissimum principem Sigismundum Augustum... epistola. Frankfurt n. Menem 1577.

Pozostawił akta dyplomatyczne (relacje z poselstw, pisma urzędowe, instrukcje, mowy itp.) z lat 1507-1534, zebrane przez Stanisława Górskiego (zob). Wyd.: *Acta Tomiciana* t. 1 (1852) - 16 cz. 1-2 (1961) passim. (Tu np. Legatio a Sigismundo Rege ad duces Silesiae per Petrum Tomiczki dicta... 1511; Petrus Tomiczki ex parte Sigismundi regis respondit dominis Hungaris... 1515).

L i s t y i m a t e r i a ł y (ważniejsze:)

1. Korespondencja z lat 1507-1533 (m. in. listy do i od: księcia pruskiego Albrechta, królowej Bony, S. Borka, J. Dantyszka, Ł. Górki, kardynała Achilla de Grassis, biskupa J. Konarskiego, A. Krzyckiego, arcybiskupa J. Łaskiego, J. Lubrańskiego, Krzysztofa i Mikołaja Szydłowieckich, J. Tarnowskiego, B. Wapowskiego, J. Zambockiego, Zygmunta Starego). *Acta Tomiciana* t. 1 (1852) - 16 cz. 1-2 (1961) passim. (Tu także wiad. o wcześniejszych wyd.).

2. Fragm. korespondencji z lat 1526--1530, dot. sprawy tronu J. Z. Zapolyi na Węgrzech. Przedr. W. Pociecha: O zjeździe w Poznaniu w roku 1530. *Pam. Bibl. Kórn.* 1947 s. 20 nn.

3. Fragm. listów do J. Dantyszka z lat 1532-1538. Ogł. w przekł. pol. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 2. Kr. 1840.

4. Korespondencja z Erazmem z Rotterdamu. Zob.: Opus epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami, per autorem... recognitum, et adiectis innumeris novis fere ad trientem auctum. Bazylea 1529; Erazm z Rotterdamu: Epistolarum opus. Bazylea 1538; Epistolarum D. Erasmi Roterodami libri XXXI, et P. Melanchtonis libri IV. Londyn 1642; Erazm z Rotterdamu: Opera omnia. T. 3. Lejda 1703; Opus epistolarum D. Erasmi Roterodami... Wyd. H. M. Allen, H. W. Garrod. Oksford 1941 i in. Pojedyncze listy do Erazma z Rotterdamu, dat. w Krakowie 17 sierpnia 1531, 25 sierpnia 1533, 20 października 1535, wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 325-331. Jeden list wyd. F. R. Goezjusz: Otium Varsaviense in selectis ex Historia litteraria Poloniae argumentis explicandis insumtum. Wr. 1755. — Listy od Erazma z Rotterdamu, dat. we Fryburgu 4 lutego 1532, 28 lutego 1535 wyd. T. Wierzbowski: Materiały... jw., s. 47-48, 326.

5. Do biskupa J. Uchańskiego z 1534. Wyd. T. Wierzbowski: Uchansciana, czyli zbiór dokumentów wyjaśniających życie i działalność Jakuba Uchańskiego. T. 4. W-wa 1892 s. 156.

6. Do Mikołaja z Lwówka (M. Jaskiera), dat. w Kielcach w kwietniu 1535. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 4, s. 49. Zob. też pismo, dat. w Krakowie 2 października 1535, dot. przekł. łac. Speculum Saxonum. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 4, s. 53-54.

7. Do J. Cochleusa, dat. w Kielcach 21 grudnia 1543. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały..., jw. poz. 4, s. 45-46.

8. Listy do P. Tomickiego. W: R. Dubravius: Libellus de componendis epistolis. B. m. (1511) (dwie ed.). Inne wyd. Kr. 1515, Kr. 1522 (?); Kr. 1524.

9. List łac. od Rafała Leszczyńskiego, dat. w Augsburgu 25 września 1514. Wyd. wraz z przekł. pol.: W. S. Broel--Plater: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. T. 1. W-wa 1858 s. 55-59.

10. Od J. Łaskiego, reformatora, dat. w Krakowie 6 marca 1533, 16 stycznia 1634. Wyd. H. Dalton: Lasciana nebst den ältesten evangelischen Synodalprotokollen Polens 1555-1561. Berlin 1898 nr 26, 24.

11. Pisma urzędowe i listy z lat 1520--1531, m. in. od papieży Leona X i Klemensa VII. Wyd. A. Theiner: Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. T. 2. Rzym 1861 s. 405-406, 480-481 i in.

12. Trzy listy z lat 1526, 1535 od Jana Tarnowskiego, królewny Jadwigi, Zygmunta Augusta. Wyd. A. Przezdziecki: Jagiellonki polskie w XVI wieku. T. 5. Wyd. J. Szujski. Kr. 1878 Dod. s. 4-8, 12-13.

13. List od króla Zygmunta. Wyd. w: A. Lipski: Decas questionum publicarum Regni. Kr. 1616. Inne wyd. zob. Estr. XXI, 315-316.

14. Od J. Dantyszka, dat. 1583 (tzw. Judicium meum de Luthero). Wyd. J. Hipler: Nicolaus Kopernikus und Martin Luter. *Zeitschrift f. Geschichte... Ermlands* t. 4 (1869) s. 545-548; wyd. osob. Braniewo 1868; przedr. (z poprawkami) I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 151-153.

15. Potwierdzenie królewskie ponowionych przez P. Tomickiego praw i uposażeń kanoników Św. Ducha w Krakowie. *Gaz. Lw.* 1852 nr 50-55 Dod.

16. Testament. Rkps: Acta Tomiciana t. 16 (tzw. Zwód Karnkowskiego), Bibl. Nar. sygn. Lat. F. IV 146 q; Bibl. Ossol. nr 170/II; Bibl. Czart. nr 1664.

17. Diarium cuiusdam domestici Petri episcopi cracoviensis. (Obejmuje lata 1532-1536). Wyd. W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. 5 (1888) s. 897-904.

18. Korespondencje w rkpsach: Bibl. Czart., Teki Naruszewicza nr 46-52.

19. Dziesięć listów do Zygmunta Herbersteina; list Jana Ivana de F. (?) do P. Tomickiego i K. Szydłowieckiego, dat. w Budzie 1529. Rkpsy Nemzeti Muzeum w Budapeszcie, sygn. Fol. Lat. 258.

Wiad. podają: K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2 s. 280.

20. Inwentarz działu książek biblioteki P. Tomickiego, oddanych Akademii Krakowskiej. Rkps Arch. Uniw. Jagiel. nr 69.

Wiad. o listach i materiałach w rkpsach podają m. in.: S. Brzeziński: Biskup-podkanclerzy P. Tomicki na tle swej epoki. *Przegl. Powsz.* 1934 t. 202 s. 63-64 przypis i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935 s. 93, 104, 105, 201, 211 przypisy i in. — W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). T. 2. Poz. 1949 s. 522-523, 564, 568, 595-596 i in.

Uwaga: List A. Krzyckiego do P. Tomickiego, dat. 2 września 1523, wyd. w: *Acta Tomiciana* t. 6 (1857) s. 313 — błędnie jako list J. Zambockiego. Por. W. Pociecha: Królowa Bona..., jw., s. 526 przypis 232.

OPRACOWANIA

S. Hozjusz: Vita Petri Tomicki. Powst. 1535. Wyd. F. Hipler, W. Zakrzewski: Stanislai Hosii... epistolae. T. 1. 1525-1550. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 4 (1879) s. CLII nn. Fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 159-170. Przekł. pol. J. Gackiego pt. Żywot P. Tomickiego, biskupa krakowskiego. *Pam. Religijno-Moralny* 1862 t. 9. — S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625 s. 85; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — S. Starowolski: Vitae antistitum Cracoviensium. Kr. 1655. — S. Bużeński: Vitae archiepiscoporum Gnesnensium. (Powst. w XVII w.). Wyd. W. Mitzler de Kolof w: Acta litteraria Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Trimestre primum. W-wa 1755; przekł. pol.: M. Bohusz-Szyszko pt. Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i W. K. Litewskiego. T. 1. Wyd. M. Malinowski. Wil. 1860. — F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761 s. 320-323. — F. Jaroszewicz: Matka świętych Polska. Kr. 1767; wyd. 2 t. 4. Piekary Niemieckie 1850; wyd. 3 Poz. 1893 s. 36-38. — J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 396. — L. Kosicki: Pochwała P. Tomickiego, biskupa krakowskiego i kanclerza koronnego. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 6 (1821) i odb. Kr. 1820. —

I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — P. Tomicki, kanclerz i biskup krakowski. *Przyj. Ludu* 1836 nr 8. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 74, 122, 217. — F. J. Zacharyasiewicz: Vitae episcoporum Premisliensium ritus latini. Wiedeń 1844 s. 46-54. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 2. Kr. 1852. — J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 367. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Bartoszewicz: Tomicki P., biskup krakowski. *Tyg. Ilustr.* 1863 nr 197-198. — M. Malinowski: Wstęp do: Stanisława Łaskiego prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864 s. LXX nn. — F. M. S. (Sobieszczański): Tomicki (Piotr). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — K. Liske: Dyplomacja polska w roku 1527. *Bibl. Ossol.* 1869 t. 12 i odb. —

J. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. *Niwa* 1880 i odb.; toż *Przegl.*

Pol. 1880 i odb. pt.... Pięć prelekcyj publicznych mianych w r. 1880 w Krakowie. Wyd. objaśnione przypisami. Kr. 1881; przedr. w: Dzieła. S. 2 t. 8. Kr. 1888. — W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI wieku. I. Jan Łaski, arcybiskup gnieźnieński. *Ateneum* 1882 t. 2 s. 207 nn. — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1883. — J. Korytkowski: Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy. T. 2. Poz. 1888 s. 625-631 i in. — K. Morawski: Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Polen. *Sitzungsberichte d. Kaiserlichen Akademie d. Wissenschaften in Wien. Phil.-Hist. Classe* t. 118 (1889) i odb. s. 10 nn. — K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Jego życie i dzieła. Wyd. 2 Kr. 1892 s. 35 nn. — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896 s. 92-93; wyd. 2 Kr. 1917. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. — J. Kieszkowski: Przyczynek do kulturalnej działalności P. Tomickiego. *Spr. Komisji do Badania Hist. Sztuki w Pol.* 1902 t. 7 i odb. Kr. 1905. — K. D. (Dębiński): Tomicki Piotr. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 28 (1905). — W. Sarna: Episkopat przemyski. Przemyśl 1910 s. 81-91. — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1. — J. Kieszkowski: Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Z dziejów kultury i sztuki Zygmuntowskich czasów. Poz. 1912. — M. B. (Bartynowski): Tomicki Piotr. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 39/40 (1914). — A. Danysz: O wychowaniu Zygmunta Augusta. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 58 (1915) i odb. — E. Zivier: Neuere Geschichte Polens. Cz. 1. Die zwei letzten Jagellonen (1506-1572). Gotha 1915. — K. Hartleb: Jan z Ocieszyna Ocieski. Lw. 1917. —

K. Morawski: Czasy Zygmuntowskie na tle prądów Odrodzenia. W-wa 1922 s. 14 i in. — S. Łempicki: Mecenat kulturalny w Polsce. *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera.* Kr. 1928. — M. Smolarski: Opieka nad literatami w Polsce. *Tęcza* 1929 z. 23. — H. Barycz: Rozwój i upadek Akademii Krakowskiej. *Kultura staropolska.* Kr. 1932 s. 305. — S. Komornicki: Kultura artystyczna w Polsce czasów Odrodzenia. Tamże s. 555-557. — S. Kot: Polska złotego wieku wobec kultury zachodniej. Tamże s. 649-652 i odb. — S. Brzeziński: Panowie z Tomic. *Mies. Heraldyczny* 1933 i odb. — S. Brzeziński: Un bibliophile de la Renaissance en Pologne. *La Pologne au VII-e Congrès International des Sciences Historiques.* T. 2. W-wa 1933. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) i odb. — S. Łempicki: Biskupi polskiego Renesansu jako opiekunowie kultury. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 200; por. S. Łempicki: Biskupi polskiego Renesansu. Lw. 1938. — S. Brzeziński: Biskup-podkanclerzy P. Tomicki na tle swej epoki. *Przegl. Powsz.* 1934 t. 202 i odb. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. Brzeziński: Współcześni i potomni o P. Tomickim. *Przegl. Powsz.* 1935 t. 206-207 i odb. — J. Królińska: Rola ziemi przemyskiej w kulturze polskiej XVI i XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — S. Kutrzeba: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall'età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 67. — J. Echardtówna: Nagrobek biskupa P. Tomickiego w katedrze na Wawelu i jego twórca. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1937 nr 3 i nadb. Poz. 1938. — K. Estreicher, J. Pagaczewski: Czy Jan Maria Padovano był w Rzymie. *Roczn. Kr.* t. 28 (1937) s. 20 i odb. — H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — S. Brzeziński: Biblioteka biskupa-podkanclerzego P. Tomickiego. *Mies. Graficzny* 1938 nr 4-6 i odb. W-wa 1939. — S. Łempicki: Opiekunowie kultury w Polsce. Lw. 1938 *Kultura Pol. i Obca* t. 2. — U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938. — M. Krzyszkowska-Langertowa: Działalność kulturalna P. Tomickiego, biskupa krakowskiego. Lw. 1939. —

Z. Wojciechowski: Zygmunt Stary (1506-1548). W-wa 1946. — W. Pociecha: O zjeździe w Poznaniu w roku 1530. *Pam. Bibl. Kórn.* 1947 s. 19 nn. — W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 1-4. Poz. 1949-1958 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Hist. i Nauk Społ.* — B. Przybyszewski: Stanisław Samostrzelnik. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1951 nr 2/3; por. *Spr. PAU* t. 52 (1951) nr 2. [Rec.: *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955) s. 437]. — H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 201-202 i odb. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Ma-*

teriały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 66 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— H. Barycz: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 724-725. — H. i S. Kozakiewiczowie: Polskie nagrobki renesansowe: stan, problemy i postulaty badań (cz. II). *Biuletyn Hist. Sztuki* 1953 nr 1 s. 18 i in. — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 176 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — W. Tomkiewicz: Organizacja twórczości i odbiorczości w kulturze artystycznej polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 5: Historia sztuki. W-wa 1958; por. W. Tomkiewicz: Organizacja... W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., s. 22. — Z. Wojciechowski: Przełom i przebieg Odrodzenia w Polsce, oglądane oczyma historyka ustroju. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 492. — P. Bober: Nieznane synody dawnej diecezji krakowskiej wieku XVI i XVII. *Polonia Sacra* 1953/1954 z. 1. — A. Wyczański: Francja wobec państw Jagiellońskich w latach 1515-1529. Wr. 1954 *Prace Instytutu Hist. Uniw. Warsz.* 6. — O. Bartel: Jan Łaski. Część I. 1499--1556. W-wa 1955 s. 92-93 i in. — L. Hajdukiewicz: Krakowska szkoła zamkowa 1510-1801. *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955) s. 218-219 i in. — Z. Kaczmarczyk: O kanclerzu Janie Łaskim. W-wa 1955 s. 77 i in. — S. Świszczowski: Ołtarz renesansowy z kaplicy Św. Trójcy na Wawelu. Problem rekonstrukcji i autorstwa. *Studia do Dziejów Wawelu...*, jw., s. 130. — W. Tomkiewicz: Rozwój badań nad sztuką polskiego Odrodzenia i baroku w latach 1945-1954. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki...* 1955 nr 3-4 s. 78. — W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* S. A: *Hist. Nauk Społ.* z. 3 (1959) s. 9. — L. Hajdukiewicz: Im Bücherkreis des Erasmus von Rotterdam. Aus der Geschichte der Bibliophilen Beziehungen zwischen Polen und Basel im 16. Jahrhundert. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* Sonderheft 2 (1960) (= *Kwart. Historii Nauki i Techniki*) s. 98 nn.

TRECY KRZYSZTOF (ok. 1530–1591)

Inne formy nazwiska: Threrius; Thretzy; Trecyusz; Tretius; Tretko.

Teolog kalwiński, tłumacz, wydawca.

Data i miejsce urodzenia nieznane. Wg J. Czubka urodził się ok. 1530. Młodość spędził prawdopodobnie w Myślenicach w Krakowskiem, skąd wojewoda Jarosz Łaski zabrał go na Spisz i oddał do szkoły w Kieżmarku. Z początkiem zimowego półrocza 1547 wpisał się do Akademii Krakowskiej, gdzie słuchał wykładów Piotra Illicina ze Sieny i Wojciecha Nowopolczyka. W 1552 udał się jako pomocnik Nowopolczyka, wychowawcy Jana Zygmunta Zapolyi, do Siedmiogrodu. 9 stycznia 1556 zapisał się na uniwersytet w Wittenberdze, dokąd przybył jako wychowawca Stanisława Koniecpolskiego, starościca wieluńskiego. Tu nawiązał kontakt m. in. z Filipem Melanchtonem oraz poznał reformatora Jana Łaskiego. Z początkiem 1557 udał się do Strasburga dla uzupełnienia u J. Sturma swych studiów humanistycznych, a stąd przez Bazyleję i Zurych powrócił jesienią 1559 do Polski. Na początku 1561 ponownie udał się do Zurychu, gdzie utrzymywał stosunki z H. Bullingerem; następnie podążył przez Genewę do Paryża i został tu uczniem P. Ramusa. W tym okresie poznał J. Kalwina. Wiosną 1562 był w Padwie. Okrężną drogą powrócił na początku listopada 1563 do Krakowa. W następnych latach brał czynny udział w rozmaitych zjazdach, dysputach i różnych pracach organizacyjnych. W Krakowie założył gimnazjum dla zborów małopolskich i został jego rektorem. W czasie swego ponownego pobytu w Bazylei przeszkodził drukowi *Sylw* A. Frycza Modrzewskiego. Ok. 1569 udał się na Węgry, a w rok później wziął czynny udział w redakcji tzw. zgody sandomierskiej. W następnych latach kilka-

krotnie wyruszał za granicę w różnych misjach. W 1580 otrzymał szlachectwo i urząd sekretarza królewskiego. W 1587 brał udział w sejmie warszawskim. Żonaty był z Anną Haubiczówną. Zmarł 20 lutego 1591.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. H. Bullinger: Kompendium chrześciańskiej religii. 1565.
2. Confessia abo Wyznanie wiary powszechnej kościołów krześciańskich polskich. Kr. 1570, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast.: Kr. 1574; Baranów 1632.

Prace edytorskie

1. J. Niemojewski: O jedności Boskiej nierozdzielnej przeciw wieku dzisiejszego błędom i bluźnierstwom ariańskim nowo wskrzeszonym. Kr. 1566, dr. M. Wirzbięta.

F. S. Bock, za nim W. A. Maciejowski i M. Wiszniewski na podstawie dedykacji przypisywali mylnie autorstwo tego utworu K. Trecemu.

2. J. Sturm: De statibus causarum civilium universa doctrina Hermogenis, quam ille peri Daipeseos inscripsit, explicata. (Strasburg) 1575, dr. B. Jobinus. Dedykację K. Trecego, dat. w Krakowie 9 czerwca 1575, przedr. T. Wotschke: Christoph Tretius. *Altpreussische Monatsschrift* t. 44 (1907) s. 98 i odb.
3. J. Sturm: De universa ratione elocutionis rhetoricae libri III. (Strasburg ok. 1576, dr. B. Jobinus).

Listy i materiały

1. Korespondencja z 1561-1580 (m. in. listy do i od: T. Bezy, H. Bullingera, R. Gualthera, J. Simmlera, J. Wolpha). Wyd. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908).

List do J. Simmlera, dat. w Krakowie 1 kwietnia 1575, ogł. błędnie T. Wotschke, jw., s. 374-377. Rkps-oryginał w Zentralbibliothek Zürich, sygn. F. 57 f. 169-170.

Wiad. podaje S. Kot: Szymon Budny. Der grösste Häretiker Lithauens im 16 Jahrhundert. *Studien zur älteren Geschichte Osteuropas.* I Teil. *Festschrift f. Heinrich Felix Schmid.* Graz 1956 (= *Wiener Archiv f. Geschichte d. Slawentums u. Osteuropas* t. 2) s. 85 przyp. 39.

2. Korespondencja z J. Kalwinem i S. Sarnickim z 1562-1563. Wyd. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss: J. Calvini Opera... omnia. T. 19-20. Brunszwik 1879 *Corpus Reformatorum* t. 47-48. Zob. też: P. Wernle: Zum Briefwechsel Calvins. *Zeitschrift f. Kirchengeschichte* t. 27 (1906) s. 477.
3. Do zboru w Zurychu, dat. w Krakowie 29 kwietnia 1574. Wyd. W. Sobieski: Opis koronacji Henryka Walezego. *Ref. w Pol.* 1922.
4. Od J. Sturma, dat. w Strasburgu 20 października 1575. Wyd. przy: J. Sturm: De universa ratione..., jw. Prace edytorskie poz. 3.

Wiad. o innych listach i ich wyd. — zob. T. Wotschke, jw. poz. 1.

5. Korespondencja z 1560-1580 różnych osób (m. in. T. Bezy, H. Bullingera, A. Dudycza, P. Gilowskiego, P. Myszkowskiego, S. Sarnickiego, A. Szadkowskiego, J. Wolpha, S. Zacjusza, L. Zemeliusa), dot. K. Trecego. Wyd. T. Wotschke, jw. poz. 1.
6. Dwa dokumenty dat. 1580, dot. K. Trecego jako opiekuna Anny Rożanczanki. Wyd. J. Czubek: Dokumenty wyjaśniające postać K. Trecego. *Ref. w Pol.* 1921.
7. Testament, dat. w Krakowie 19 lutego 1591. Wyd. J. Czubek, jw. poz. 6.

OPRACOWANIA

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684. — S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1685. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1. Królewiec 1774 s. 1078. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — N. Lubowicz: Naczało katoliczeskoj rieakcii i upadok rieformacii w Polsze. W-wa 1890 s. 108 przypis 186. — J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 2. Praga 1903; cz. 3. Praga 1933. — A. Brückner: Różnowiercy polscy. W-wa 1905 s. 202. — J. Kallenbach: British Museum. (Wrażenia i pamiątki). W książce: Czasy i ludzie. (Szkice z dziejów polskiej myśli i oświaty polskiej). W-wa 1905 s. 379. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1530-1560). Poz. 1906. — T. Wotschke: Christoph Thretius. Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes der reformierten Kirche gegen den Antitrinitarismus in Polen. *Altpreussische Monatsschrift* t. 44 (1907) i odb. — W. Sobieski: Polska a hugonoci po nocy św. Bar-

tłomieja. Kr. 1910. — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1. — O. Halecki: Zgoda sandomierska 1570 r. W-wa 1915. —
S. Kot: Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI. Kr. 1919; wyd. 2 Kr. 1923. — J. Czubek: K. Trecy, przywódca kalwinów małopolskich. *Ref. w Pol.* 1921. — S. Kot: Polacy w Bazylei za czasów Zygmunta Augusta. U źródeł polskiej myśli krytycznej XVI wieku. *Ref. w Pol.*, jw. i odb. s. 21-22. — T. Wotschke: Johann Lasitius. Ein Beitrag zur Kirchen- und Gelehrtengeschichte des 16 Jahrhunderts. *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 2 (1925) s. 79-80. — K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Kr. 1929. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 17 (1935) s. 67. — J. Lehmann: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce XVI w. W-wa 1937. [Rec.: K. *Ref. w Pol.* 1937/39 s. 508]. — E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — K. Mężyński: A. Frycza Modrzewskiego „De Republica emendanda" a cenzura kościelna. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb.

TREMBECKI JAKUB TEODOR (1643–1719-1720)

Krypt.: J. T. T.

Wierszopis, kolekcjoner tekstów literackich.

Ur. 16 maja 1643 w Kisielinie na Wołyniu; syn niezamożnego szlachcica Jana Jakuba Ryniewicza i Anny z Stojeńskich. Ojciec, gorliwy działacz, kaznodzieja i pisarz ariański, przybrał w 1644 nazwisko swej matki na skutek grożącej banicji. Jakub Teodor przebywał do lat ok. dziesięciu w Nowogródku i Uszomirze Jerzego Niemirycza. Ok. 1662 mieszkał w Birżach i zapewne uczęszczał tam do gimnazjum. Poznał literaturę polską i znaczniejsze dzieła z literatury obcej. Następnie wraz z młodszym bratem Janem poświęcił się służbie dworskiej, w której wytrwał do końca życia. Początkowo przebywał u Bogusława Radziwiłła, najczęściej zapewne w Birżach, potem — prawdopodobnie od 1670 — przeszedł do katolickich Słuszków. Możliwe, że już wówczas zmienił wyznanie na katolickie. Służbie u Słuszków zawdzięczał urząd podczaszego rzeczyckiego. Podczas niej lub może u Denhoffów, u których kolejno służył, brał udział w walkach z Turkami w 1674-1675. Ożeniwszy się z Joanną Niezabitowską przeniósł się, zapewne przed 1678, z Litwy na Pomorze, gdzie kupił dobra Zaskoczyn i Kleszków w powiecie gdańskim. Gospodarząc u siebie, pozostawał nadal pod opieką Denhoffów i dzięki Władysławowi Denhoffowi, podskarbiemu pruskiemu od 1679, został pisarzem skarbowym pruskim; dla tych obowiązków nie wyruszył w 1683 pod Wiedeń. Po śmierci W. Denhoffa pod Parkanami wydzierżawił w 1686 starostwo kościerskie i odtąd przebywał przeważnie w Kościerzynie, oddając się gospodarce. Zmarł między 25 maja 1719 a 11 kwietnia 1720, prawdopodobnie w drugiej połowie 1719.

TWÓRCZOŚĆ

Wiersze różne i fraszki (podpis. krypt. J. T. T.). Powst. w różnych okresach czasu. Wyd. w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1-2. Wyd. A. Brückner. Lw. 1910-1911 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* 4-5. (Tu m. in. drobne przekłady i przeróbki utworów J. Kochanowskiego, Owena, M. K. Sarbiewskiego). Pojedyncze wiersze i fraszki przedr.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957; J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958.

Przekłady

Zob. Twórczość.

Prace kolekcjonerskie

1. Wirydarz poetycki. (Usystematyzowana wg autorów antologia tekstów. Zawiera głównie rzeczy nie drukowane współcześnie i niewielkie rozmiarami. L. Kamykowski sugeruje, że pracę nad zbiorem zapoczątkował i główny zrąb ukończył już w 1675 ojciec Jakuba Teodora, Jan

Jakub Ryniewicz-Trembecki, który utwory swoje sygnował zapewne kryptonimem J. T., jego więc pióra jest wierszowana Przedmowa do Wirydarza...; Jakub Teodor kontynuował i uzupełnił pracę ojca, zmarłego w 1678). Fragm. ogł. J. K. Plebański. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3-4; 1890 t. 2, 4. Całość (z wyjątkiem fragm. obscenicznych) wyd. A. Brückner, jw. Twórczość. Wybrane fraszki przedr. J.Tuwim, jw. Twórczość.

Rkps Bibl. PAN w Kr.

2. Quodlibet. (Zbiór wierszy). Rkps zaginął.

3. Skarbiec oratorski. (Zbiór mów). Rkps zaginął.

Listy

Do Konstancji Denhoffowej z lat 1697-1714. Rkps Bibl. Czart. nr 5970 pt. Archiwum Czartoryskich. Oddział listów. Vol. 215.

W tymże rkpsie znajdują się także listy syna. Jakuba Aleksandra, oraz przypuszczalnie i późniejsze listy Jakuba Teodora.

OPRACOWANIA

A. Brückner: Wstęp i wyd.: Wirydarz poetycki. T. 1-2. Lw. 1910-1911 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* 4-5. [Autorec.: A. Brückner. *Časopis pro moderní filologie* t. 2 (1912)]. — J. Królińska: Elegie Kochanowskiego a J. T. Trembeckiego „Philomachia". *Pam. Lit.* R. 27 (1930). — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931 s. 497; wyd. W-wa 1939. — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 173. — S. Kot: Dysputacyj braci polskich katalog z rękopisu Andrzeja Lubienieckiego młodszego. *Ref. w Pol.* 1937/39 nr 33-40 s. 462. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. — L. Kamykowski: Jakub Teodor Trembecki (1643-1719). *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949; por. *Spr. PAU* 1939/1944. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 176].

TREPKA EUSTACHY (OSTAFI) (ok. 1510—1559)

Pseud.: Eustathius Theophilus; O. T.

Tłumacz.

Ur. ok. 1510 w Sieradzkiem. Uczył się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Był nauczycielem domowym u Jędrzeja Górki, generała wielkopolskiego, z którego synami wyjechał za granicę; w Wittenberdze poznał M. Lutra i F. Melanchtona. W 1546 udał się do Królewca; tam w 1553 rozpoczął służbę u księcia Albrechta otrzymując zadanie tłumaczenia dzieł protestanckich na język polski, za co pobierał roczną pensję; zarazem był łącznikiem między Królewcem i luterańskimi ośrodkami w Wielkopolsce. Jeździł do Melanchtona w celu zaproszenia go w imieniu kościołów prostestanckich do Polski. Zmarł w 1559.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. J. Brentius: Catechismus, to jest zupełna nauka chrześciańska. Królewiec 1556.

2. J. Valdez: Mleko duchowne. Królewiec 1556, dr. A. Augezdecki. Przedr.: E. Böhmer: Instruccion cristiana para los niños por Juan de Valdés en ocho lenguas. Bonn 1883; J. Karłowicz. *Prace Filol.* t. 1 (1885).

Oryginał ukazał się w jęz. hiszpańskim, Trepka korzystał z przekładu łac. P. P. Vergeriusa.

3. Książki o tym, skąd wzięło początek słowo Boże... tysz o tym jako o papiezoch, o ojcoch świętych i o conciliach dzierżeć mamy... Królewiec 1556, dr. J. Daubmann. Wyd. nast. Królewiec 1557.

Wg Estr. jest to przekł. prawdopodobnie z niemieckiego, wg T. Wotschkego i A. Kaweckiej-Gryczowej — utwór oryginalny.

4. Arsatius Seehofer: Wtora część postille przedtem z Arsacyuszowej postille wziętej, uczynionej i przełożonej. Królewiec 1557, dr. J. Daubmann.

5. A. Corvin: Pierwsza część postille, to jest kazanie na epistoły świętego Pawła, z Antoniego Corvina wzięta, która ma być przydana do wtorej części przedtem z Arsacjuszowej postille uczynionej i przełożonej. Królewiec 1557, dr. J. Daubmann.

Listy

1. Do księcia Albrechta, dat. 15 i 17 września 1558. Ogł. T. Wotschke: Eustachius Trepka. Ein Prediger des Evangeliums in Posen. *Zeitschrift d. Histo-*

rischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen t. 18 (1903) i odb.

2. Listy związane z osobą E. Trepki: żony Trepki do księcia Albrechta, dat. 21 października 1558; 29 kwietnia 1559; 1 lutego 1562; dwa listy do żony: bez autora, dat. 7 listopada 1558; od ks. Albrechta, dat. 7 czerwca 1559; trzy listy ks. Albrechta: do St. Nigra, bez daty (1558); do Łukasza Górki, dat. 20 października 1562; do senatu poznańskiego, dat. 7 stycznia 1564; list St. Nigra do ks. Albrechta, dat. 21 października 1558. Ogł. T. Wotschke, jw. poz. 1.

Korespondencję księcia Albrechta z E. Trepką przygotował do druku T. Wotschke. Zob. H. Barycz: Udział Teodora Wotschkego w rozwoju badań nad dziejami ruchu reformacyjnego w Polsce. *Ref. w Pol.* 1948/1952 (wyd. 1953) s. 119 przyp.

Utwory o autorstwie niepewnym

Przekłady

1. B. Ochin: O zwierzchności papieskiej. (Szamotuły) 1558 (dr. A. Augezdecki).
Unikat był w Bibl. Krasińskich.

2. B. Ochin: Tragedia o mszej. Pińczów 1560, dr. Daniel z Łęczycy.
Unikat Bibl. Czart.

T. Wotschke i T. Grabowski wymieniają jako tłumacza Pawła Lismanina.

3. Historya o papieżu Janie tego imienia VIII, który był Gilberta biała głowa z Angliej... z łacińskiego na polskie pilnie wyłożona. B. m. 1560 (wg Estr.: Kr., dr. M. Wirzbięta; wg K. Piekarskiego: Brześć, dr. S. Murmelius).
Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 198.

OPRACOWANIA

A. Osiński: O życiu i pismach Tadeusza Czackiego. Krzemieniec 1816; wyd. 2 Kr. 1851. — E. Słowacki: Dzieła. T. 3. Wil. 1826 s. 37-39. — Rzadkie dzieła polskie. *Przyj. Ludu* 1842 nr 48-49. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 375-376, 380-383. — J. Karłowicz: „Mleko duchowne..." Wiadomość bibliograficzna o tym zabytku oraz uwagi nad jego językiem i przekładem. *Prace Filol.* t. 1 (1885). — J. Sembrzycki: Die Reise des Vergerius nach Polen 1556-1557, sein Freundeskreis. *Altpreussische Monatsschrift* t. 27 (1890) s. 551-556 i in. — N. N. Lubowicz: Albrecht giercog prusskij i rieformacija w Polsze. *Żurnał Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* nr 240 cz. 2 i odb. Petersb. 1885. — A. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — T. Wotschke: Eustachius Trepka. Ein Prediger des Evangeliums in Posen. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* t. 18 (1903) i odb. — T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stuleciu. W-wa 1902 s. 87-89. — H. Ł. (Łopaciński): Trepka Eustachy. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907). — J. Kleiner: „Tragedie" Ochina. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* t. 1. — T. Wotschke: Stanislaus Ostrorog. Ein Schutzherr der grosspolnischen evangelischen Kirche. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* t. 22 (1907) i odb. — T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. 1530-1630. Poz. 1920. — K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII wieku. Kr. 1921. — T. Wotschke: Caselius Beziehungen zu Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* 1929. — J. Krzyżanowski: Powieść o Joannie papieżycy. *Ref. w Pol.* 1934; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958. — E. Hauptmann: Z przeszłości polskiego zboru ewangelicko-augsburskiego w Poznaniu. *Przegl. Ewang.* 1935 z. 8-9. — E. Sukertowa-Biedrawina: Zarys piśmiennictwa polskiego na Mazurach Pruskich. Działdowo 1935. — S. Bodniak: Grzegorz Orszak, pierwszy postyllograf polski. *Ref. w Pol.* 1935/36. — S. Kot: Zagadka Arsacjusza. *Ref. w Pol.* 1935/36. — K.: Uniwersytet królewiecki jako współczynnik życia staropolskiego. *Myśl Nar.* 1938 nr 30. — A. Kawecka-Gryczowa: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. W-wa 1946 s. 27-28. — R. Fiszkal: Czy kościół ewangelicki na Mazurach jest luterskim czy ewangelicko-augsburskim kościołem? *Kalendarz ewangelicki na rok 1954.* W-wa 1954 s. 74-75. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 19, 25.

TREPKA WALERIAN (zm. 1640)

Pełne brzmienie nazwiska: Walerian Zbylut Nekanda Sieciechowski Trepka.

Pseud.: Eques Polonus de Domo Magnorum Comitum a Sieciechow.

Pisarz satyryczno-obyczajowy.

Pochodził z Sieciechowa, z rodziny szlacheckiej herbu Topór. Na podstawie danych K. Niesieckiego można go utożsamiać z synem Hieronima, dworzaninem Stefana Batorego, i Elżbiety Prowanówny, herbu Kolumna. Żył na przełomie XVI/XVII w. Był właścicielem wsi w Miechowskiem. Przebywał często na sądach w Krakowie i Lublinie. Miał żonę z domu Rusiecką. Zmarł w 1640. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Liber generationis albo Catalogus o tych, którzy de gente et progenie sławnego rodzaju Plebeanorum początek swój i originem ducunt. Powst. w 1626-1639. Wstęp wyd. W. Semkowicz: Wywody szlachectwa w Polsce XIV - XVII w. *Roczn. Tow. Heraldycznego* t. 3 (1912/ /1913) s. 216-229; fragm. podaje J. S. Bystroń: Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI-XVIII. T. 1. Kr. (1934) s. 186-187, 191, 193-194 i in. Wyd. kryt. całości pt. Liber generationis plebeanorum. („Liber chamorum"). Cz. 1: Wstępy wydawców i tekst; cz. 2: Przypisy rzeczowe, indeksy. Wyd. W. Dworzaczek, J. Bartys, Z. Kuchowicz. Pod red. W. Dworzaczka. Uwagi o pisowni i fonetyce oprac. K. Zierhoffer. Wr. 1963 *BPP* S. B nr 13.

Rkpsy: oryginał Bibl. Nar., sygn. Pol. F. N. 103; odpis z XVII w. był w Ossol.; odpis z 1889 (dokonany przez A. Leszczyca Miłaszewskiego na podstawie nieznanej kopii, będącej ongiś w posiadaniu J. I. Kraszewskiego) w Bibl. Instytutu Hist. Uniw. Łódzkiego, nr 247.

Tzw. Liber Chamorum, tj. Księga Chamów, wymierzona przeciw plebejom zdobywającym różnymi sposobami szlachectwo; obejmuje ok. 2000 nazwisk z terenu Małopolski i Rusi Czerwonej.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 9. Lipsk 1842 s. 116. — M. Dzieduszycki: Krótki rys dziejów i spraw lisowczyków. T. 1. Lw. 1844; por. M. Kochańska: Ksiądz Wojciech Dembołęcki z Konojad. *Prace literackie.* T. 1. Wr. 1956 (= *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A nr 2). — H. Polaczkówna: „Liber Chamorum". *Mies. Heraldyczny* t. 3 (1910). Por.: S. Tymieniecki. *Mies. Heraldyczny* t. 4 (1911); H. Merczyng. Tamże. — W. Semkowicz: Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII w. *Roczn. Tow. Heraldycznego* t. 3 (1912/1913) s. V. — A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1930; wyd. 2 W-wa 1939 s. 390. — J. S. Bystroń: Przysłowia polskie. Kr. 1933 s. 222. — M. Majeranowska-Orlicka: Uwagi o Liber Chamorum. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1956 nr 1. — M. Majeranowska-Orlicka: Ze studiów nad „Liber Chamorum". Praca magisterska. Poz. 1956. Maszynopis Katedry Lit. Pol. U. A. M.— S. Grzybowski: Nazwisko i jego stałość jako elementy identyfikacji osoby w dawnym prawie polskim. *Onomastica* t. 3 (1957) z. 5 s. 497, 498-499. — W. Dworzaczek: Genealogia. W-wa 1959. — W. D. (Dworzaczek): Wstęp ogólny do wyd.: Liber generationis..., jw. Twórczość. — K. Zierhoffer: Uwagi o pisowni i fonetyce „Liber chamorum". Tamże.

TRETER MACIEJ KAZIMIERZ (1623—1692)

Pisarz religijny, wierszopis.

Ur. w 1623 w Borku albo w Poznaniu; syn Bartłomieja, złotnika, i Magdaleny z Kreszczyńskich. Uczył się w gimnazjum w Poznaniu. Następnie studiował w Akademii Krakowskiej. W 1647 został bakałarzem, 17 marca 1648 doktorem filozofii, a w 1659 doktorem praw. Ożeniwszy się z Katarzyną z Czechowiczów, osiadł w Krakowie. Następnie związał się z dworem Jerzego Lubomirskiego, na którego usługach pozostawał do jego śmierci, towarzysząc mu w czasie rokoszu. W bitwie pod Mątwami

(1666) uratował życie jednemu z Lubomirskich, za co uzyskał adopcję do herbu Śreniawa. Został w końcu łowczym podlaskim i sekretarzem królewskim. Po raz drugi ożenił się z Anną Dorotą z Rupniewskich. Zmarł w 1692.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrona i sława Królestwa Polskiego, ozdoba Wielkiej Polski cudowna Matka Boska... Kr. 1647, dr. F. Cezary.

2. Magnalia Deiparae... Kr. 1682, dr. F. Cezary. Toż po pol. pt. Cudowne dzieła Przenajśw. Boga Rodzicy Panny. Kr. 1683. Wyd. skrócone pt. Opisanie obrazu Bogu Rodzicy Panny w kościele borkowskim na Zdzieżu. Kalisz 1766.

Prace edytorskie

1. T. Treter: De episcopatu et episcopis ecclesiae Varmiensis. Kr. 1685, dr. F. Cezary.

2. T. Treter: Theatrum virtutum D. Stanislai Hosii. Kr. 1685, dr. F. Cezary.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania. T. 2. Poz. 1838. — J. Muczkowski: Statuta nec non liber promotionum... Kr. 1849 s. 220. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — A. Brandowski: Maciej Kazimierz Treter, nieznany a wzorowy stylista polski XVII wieku. *Warta* 1877 nr 165-174 i odb.

TRETER TOMASZ (1547–1610)

Wierszopis, filolog, rytownik, tłumacz.

Ur. 1 marca 1547 w Poznaniu na Chwaliszewie, w ubogiej rodzinie mieszczańskiej; syn Jakuba, introligatora, i Agnieszki z Rożanowskich. Początkowe nauki pobierał w Poznaniu, później w 1566-1569 u jezuitów w Braniewie, następnie w Rzymie, dokąd sprowadzony został przez S. Hozjusza, którego był bliskim współpracownikiem. Po jego śmierci w 1579 wszedł w służbę Andrzeja Batorego. Przez jakiś czas pełnił funkcję sekretarza królowej Anny Jagiellonki. W Rzymie spędził lata 1569-1584 i 1586-1593. Według napisu na nagrobku był doktorem praw. W grafice, którą żywo uprawiał i którą wielce się wsławił, był uczniem artysty rzymskiego G. B. Cavallierego. Uprawiał muzykę, malarstwo i sam ilustrował swe dzieła. Był zbieraczem zabytków starożytności; szczególnym kultem darzył Horacego. Piastował godność kanonika bazyliki S. Maria in Trastevere. W 1593 zlikwidował ostatecznie swe sprawy w Rzymie, wrócił do Polski i osiadł we Fromborku, gdzie został kanonikiem, kustoszem oraz kanclerzem kapituły warmińskiej. Zmarł tamże 11 lutego 1610.

TWÓRCZOŚĆ

1. In Quinti Horatii Flacci... Poemata omnia rerum ac verborum locupletissimus Index. Antwerpia 1575, dr. K. Plantinus. Wyd. nast. przy: Poemata omnia. Cz. 2. Frankfurt. Wyd. zmienione i uzup. zob. Estr. XXXI, 313.

Autograf Bibl. Vallicelliana w Rzymie.

Szczegółowy indeks słów i rzeczy, opracowany z S. Drożyńskim (Drosiniusem) do poezji Horacego, wg wyd. lyońskiego Sebastiana Gruphiusa.

2. Vita et miracula S. Patris Benedicti. Rzym 1579. (Tu sztychy Bernarda Passero z objaśniającymi epigramami T. Tretera wraz z przekł. hiszpańskim). Wyd. nast.: Rzym 1597 (bez tekstu hiszpańskiego). Niektóre epigramy przedr. F. Hipler: Die Kupferstecher in Ermland. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. 7 (1879-1881); F. Hipler: Treters Leben des h. Benedikt. Tamże.

3. Pontificum Romanorum effigies. Rzym 1580, dr. F. Zanetti. Wyd. nast. Rzym 1591.

4. Romanorum imperatorum effigies. Rzym 1583, dr. V. Accoltus. Wyd. nast.: Rzym 1590; Rzym 1592.

5. Theatrum virtutum D. Stanislai Hosii. Rzym 1588. (Zawiera 100 rycin na miedzi ze scenami z życia S. Hozjusza). Sto ód na wzór horacjański, objaśniających poszczególne ryciny, ogł. M. K. Treter. Kr. 1685, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: b. m. 1686; przedr. F. Hipler. Braniewo 1879. Całość wyd. J. Umiński. Pelplin 1938. Niektóre sztychy reprodukowali: J. Umiński: Zapomniany rysownik i rytownik polski XVI w. *Collectanea Theologica* (= *Przegl. Teolog.*) 1932 i odb.; J. Umiń-

ski: Opinie o cnotach, świątobliwości i zasługach Stanisława Hozjusza. Lw. 1932; *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 między s. 96-97, 144-145; *Odrodzenie w Polsce. Przewodnik po Wystawie w Muzeum Narodowym w Warszawie 1953-1954.* W-wa 1953 ilustr. 33.

6. Regum Poloniae icones. Rzym 1591. Wyd. nast. koniec XVII w.

7. Sacratissimi Corporis Christi historia et miracula. Braniewo 1609, dr. J. Schönfels.

Przekł. pol.: K. Miedzwiedzki pt. Trzy Święte Hostie. Poz. 1772.

Przekł. niem. (w skrócie) pt. Geschichte von den heiligen drei Hostien. Poz. 1799.

8. Symbolica vitae Christi. Braniewo 1612, dr. J. Schönfels.

9. De episcopatu et episcopis ecclesiae Varmiensis. Kr. 1685, dr. F. Cezary.

Przekłady

M. K. Radziwiłł Sierotka: Peregrynacja jerozolimska... Przekł. łac. pt. Hierosolymitana peregrinatio... Braniewo 1601, dr. J. Schönfels. Wyd. nast.: Antwerpia 1614; Taurini 1753; Cassoviae 1756. Zob. też: RADZIWIŁŁ Mikołaj Krzysztof (Sierotka), Twórczość poz. 1.

Listy

1. Korespondencja z biskupem S. Rudnickim z lat 1600-1610. Rkps Arch. Biskupie we Fromborku, sygn. D 62.

2. Liczna korespondencja w rkpsach bibl. w Królewcu, w Heilsbergu i w bibl. szwedzkich.

3. List od S. Reszki, dat. w Andrzejowie 1590. W: S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

OPRACOWANIA

S. STAROWOLSKI: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone Wenecja 1627; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734; przedr. F. Hipler przy wyd.: Theatrum virtutum Stanislai Cardinalis Hosii. Braniewo 1879 s. V-VII. — D. BRAUN: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 114, 256-261. — S. TRETER: Biografia T. Tretera. Napisana ok. 1810. Rkps znajdował się w Bibl. Uniw. Warsz.; por. *Pam. Warsz.* 1810 nr 1 s. 92. — F. BENTKOWSKI: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814. — H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — E. BROCKI: Wiadomość o życiu i pismach T. Tretera. *Pam. Galicyjski* t. 1 (1821). — Ł. GOŁĘBIOWSKI: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 309; t. 7. Kr. 1845 s. 567; t. 8. Kr. 1851 s. 161 i in. — E. RASTAWIECKI: Słownik malarzów polskich. T. 2. W-wa 1851. — A. EICHHORN: Der ermländische Bischof und Cardinal Hosius. T. 1. Moguncja 1854 s. 12-14. — T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — A. EICHHORN: Die Prälaten d. ermländischen Domcapitels. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. 3 (1866) s. 552-556. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Treter (Tomasz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — K. B. (BAYER): Rysunki oryginalne T. Tretera, kanonika warmińskiego z drugiej połowy XVI w. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 4. — A. THIEL: De T. Treteri historiae Warmiensis fontibus quaeque imprimis ipsi cum Simone Grunavio ratio intercedat. Braniewo 1869. [Rec.: F. KROSTA. *Altpreussische Monatsschrift* t. 6 (1869) s. 356-357]. — I. POLKOWSKI: Groby i pamiątki polskie w Rzymie. Drezno 1870. — F. HIPLER, W. ZAKRZEWSKI: Stanislai Hosii corpus epistolarum. *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 4 (1879), Wstęp, Dod. s. CXXV-CXXVIII. — F. HIPLER: Die Biographen des Stanislaus Hosius. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. 7 (1879-1881) s. 135-164 i odb. Braniewo 1874. — F. HIPLER: Die Kupferstecher in Ermland. *Zeitschrift...*, jw. — F. HIPLER: Treters Leben des h. Benedikt. *Zeitschrift...*, jw. — E. RASTAWIECKI: Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych. Poz. 1886. — H. Ł. (ŁOPACIŃSKI): Tomasz Treter. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907). — J. N. (NIEDZIELSKI): Treter Tomasz. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 39/40 (1914).— K. BARTOSZEWICZ: Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w. W-wa 1914 s. 141. — J. CZUBEK: Wstęp do wyd.: Stanislai Rescii Diarium. 1583-1589. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 15 cz. 1 (1915). —

J. CZUBEK: Wstęp do wyd.: M. K. Radziwiłł Sierotka: Peregrynacja do Ziemi Świętej (1582-1584). *Arch. do Dziejów*

Lit. i Oświaty w Pol. t. 15 cz. 2 (1925). — M. TRETER: Niejaki Tomasz Treter. *Kur. Poz.* 1926 nr 272. — K. LEPSZY: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — M. LORET: Polskie pielgrzymstwo naukowe w Rzymie od XVI-XVIII w. *Nauka Pol.* t. 11 (1929) s. 151. — A. BROSIG: Poznańscy sztycharze XVII i XVIII wieku. *Dzien. Poz.* 1930 nr 201. — M. LORET: Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku. Rzym (1930) s. 183 i in. — J. UMIŃSKI: Zagadnienia hozjańskie. *Przegl. Teolog.* 1930; por. *Nasza Myśl Teolog.* 1930. — J. UMIŃSKI: Zapomniany rysownik i rytownik polski XVI w., X. T. Treter, i jego Theatrum Virtutum D. Stanislai Hosii. *Collectanea Theologica* (= *Przegl. Teolog.*) t. 13 (1932) i odb.; por. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 11 (1931). [Rec.: Z. OBERTYŃSKI. *Ruch Lit.* 1932; Ant. Kn. *Kwart. Hist.* 1932; Bog. *Prąd* 1932]. — C. LECHICKI: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932 s. 186-187. [Rec.: T. MIKULSKI. *Ruch Lit.* 1932]. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — S. KOMORNICKI: Essai d'une iconographie du roi Étienne Batory. *Étienne Batory, roi de Pologne, prince de Transylvanie.* Kr. 1935 s. 473 nn. — S. SKIMINA: De Thomae Treteri Poloni studiis Horatianis. *Commentationes Horatianae.* Kr. 1935 i odb. — K. HARTLEB: M. K. Radziwiłła pielgrzymka do Ziemi Świętej. *Prace historyczne ku czci S. Zakrzewskiego.* Lw. 1936. — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia 1440-1660. Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — J. SMOCZYŃSKI: [T. Treter: Theatrum Virtutum D. Stanislai Hosii. Wyd. J. Umiński. Pelplin 1938. Rec.]. *Mies. Diecezji Chełmińskiej* 1938. — M. SUS: Studia uniwersyteckie Poznańczyków w XV i XVI wieku. *Kronika Miasta Poz.* 1950 nr 2 s. 129--130. — M. OCHOŃSKA: Zabytki szesnastowiecznego rytownictwa. Regum Poloniae Icones T. Tretera w zbiorach Ossolineum. *Ze Skarbca Kultury* 1955 z. 1. — S. BŁASZCZYK: Ludowe oblicze Poznania. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 3: Sztuki plastyczne. Poz. 1956 s. 266. — J. ORAŃSKA: Grafika i rysunek do końca XIX w. Tamże s. 162-163. — Z. SKORUPSKA: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 34-35, 37. — M. KOSACKA: Kanonik warmiński T. Treter. *Kalendarz dla Warmii i Mazur na r. 1958.* W-wa 1957.

Zob. też: TRETER Maciej Kazimierz.

TRZECIESKI ANDRZEJ młodszy (XVI w.)

Inne formy nazwiska: TRECESIUS; TRICESIUS; TRZYCIESKI.

Pseud.: A. T.; ATRI.; AND. TRZY.; ANDR. TRZY.; CHRISTIANUS LIBERIUS; EUSEBIUS ELEUTEROPOLITA; GIBBOR SCHELOSCHACH; P. C. SARMATA; PRUDENTIUS CACHINUS; VERAX LUCEORIENSIS; VIRILIUS MUSAEUS HYPOREADES; T. A.; ALITOPHILUS CALLIANDER SARMATA (?); CALLOPIUS (?); NICOLAUS MUSCULUS (?).

Poeta, tłumacz, wydawca.

Ur. przed 1530 na Podgórzu lub w samym Krakowie. Był synem Andrzeja, znanego działacza reformacyjnego, i matki niepewnego dziś nazwiska. Czy studiował w Akademii Krakowskiej, nie wiadomo. Nauki początkowe po bierał najprawdopodobniej w domu swego uczonego ojca. Potem wyjechał za granicę. Zwiedził Niemcy, gdzie w sierpniu 1544 immatrykulował się na uniwersytecie w Wittenberdze, następnie Francję, Włochy, Hiszpanię i Anglię. Po powrocie do kraju otrzymał w 1547 polecenie dostarczania książek do biblioteki królewskiej; zajmował się tym i za panowania Zygmunta Augusta. W związku z tą funkcją prawdopodobnie jeszcze parokrotnie wyjeżdżał za granicę. Był gorliwym protestantem. Uczestniczył w pierwszym publicznym nabożeństwie innowierczym 25 listopada 1550 w Pińczowie. Pomagał F. Stankarowi w jego ucieczce z Lipowca. Przez kilka lat pozostawał w służbie Mikołaja Radziwiłła Czarnego (zm. 1565) w Brześciu, potem w Wilnie, deklarując się ostatecznie jako kalwin. W 1556 brał udział w synodach w Koźminku i Secyminie, po czym wyjechał do Królewca, gdzie nawiązał bliższe stosunki z P. Wergeriuszem. Czy tenże A. Trzecieski w tym samym roku immatrykulował się na uniwersytecie w Lipsku, jest wątpliwe. W 1557

został dworzaninem Zygmunta Augusta. W maju 1560 uczestniczył w synodzie pińczowskim, a we wrześniu w Książu. Brał bliżej nieokreślony udział w przekładzie *Biblii brzeskiej*. W 1564 wyjechał wraz z Jerzym Jazłowieckim w poselstwie do Turcji i przebywał tam do 1565. Na sejm lubelski (1569) przybył zapewne w orszaku królewskim (wg H. Łopacińskiego). Od Henryka Walezego otrzymał w 1574 tytuł sekretarza królewskiego. Po jego ucieczce pracował na rzecz kandydatury magnata czeskiego Wilhelma z Rozemberka, jeżdżąc w 1574-1575 do Czech z listami od Piotra Zborowskiego. Przywilejem z 14 lipca 1578 otrzymał od Stefana Batorego roczną pensję. Był w bliskich kontaktach z wielu wybitnymi osobistościami swego wieku, m. in. J. L. Decjuszem, A. Fryczem Modrzewskim, M. Rejem, J. Kochanowskim, J. Przyłuskim, S. Orzechowskim i P. Roizjuszem. Korespondował z J. Kalwinem. Data śmierci nieznana.

TWÓRCZOŚĆ

1. In diem natalem Christi Liberatoris nostri elegia. Kr. 1547, dr. M. Szarffenberg.

Utwór zaginiony.

2. Elegia łac. na śmierć Zygmunta I. Wyd. Kr. 1548, dr. M. Szarffenberg. Wiad. podał J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 274-275.

3. Powszednia spowiedź... (Inc.: Ach, mój niebieski Panie...). Kr. 1549, dr. wdowa po H. Wietorze. (Z nutami Wacława z Szamotuł). Inne wyd.: Kr. b. r. (najwcześniej 1550), dr. Łazarz Andrysowic.

Przedr.: K. W. Wójcicki: Zarysy domowe. T. 4. W-wa 1842 s. 198-201; Andrzej Trzycieski. *Przyj. Ludu* 1842 nr 31; M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 457-458; w podobiźnie: K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 3. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854; A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857 s. 229-231; K. Mecherzyński: O poezjach... *Ateneum* 1876 t. 3 s. 358-360, 366; fragm. (z nutami) H. Opieński: La Musique polonaise. Paryż 1918 Supplément musical; K. Braniewski: Motety i pieśni kościelne. Poz. 1929; *Śpiewnik Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. W-wa 1954 nr 284; wg ed. Łazarza Andrysowica wyd. kryt. (z nutami) Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz w: Wacław z Szamotuł: Pieśni na 4-głosowy chór a cappella. W-wa 1956 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* 28.

4. Oratio Dominica. To jest Modlitwa Pańska... A k niej jest przydane Wyznanie wiary krześcijańskiej. B. m. r. (przypuszczalnie Kr. ok. 1556, dwie odmienne ed. z nutami Cypriana Bazylika).

Egz. w kancjonale składanym Bibl. Czart. sygn. 1618/I; egz. ed. odmiennej Bibl. Nar. sygn. XVI. O. 245.

Zob. też: Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 5.

5. Modlitwa, gdy dziatki spać idą. Kr. b. r. (po 1550), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami Wacława z Szamotuł). Przedr.: Andrzej Trzycieski..., jw. poz. 3; M. Wiszniewski, jw. poz. 3, s. 466; A. Jocher, jw. poz. 3, s. 234; K. Mecherzyński, jw. poz. 3, s. 356-357; przerys K. Przyborowska. W-wa 1880; A. Poliński. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1881; fragm. (z nutami) H. Opieński, jw. poz. 3; W. Gieburowski: Cantica selecta. Poz. 1928; wg przerysu K. Przyborowskiej wyd. (z nutami) Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz, jw. poz. 3. (Zob. też poz. 12, 13).

6. Pieśń nowa o krewkości wielkiej każdego człowieka. Kr. b. r. (ok. 1556), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami). Wyd. nast. Kr. b. r. (nie przed 1557), dr. M. Siebeneicher. Przedr. H. Gaertner: Ze studiów nad językiem polskim w XVI wieku. Lubl. 1925 s. 75-76.

7. De Sacrosancti Evangelii in ditione Regis Poloniae, post revelatum Antichristum, origine, progressu, et incremento elegia. Wyd. przy: P. Wergerius: Duae epistolae. Altera Aloysii Lipomani ad Nicolaum Radivilum... Altera vero... Radivili ad episcopum et legatum illum. Królewiec 1556, dr. J. Daubmann. Wyd. osob. Królewiec 1556. Przedr.: fragm. D. Gerdesius: Scrinium antiquarium sive Miscellanea Groningana nova. T. 3 cz. 2. Groninga 1753 s. 355-376; J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce. T. 1. Kr. 1883 s. 688-699.

8. De Lipomani ingressu et progressu in Polonia. Carmen ad studiosos veritatis. B. m. 1557.

Utwór zaginiony.

9. Modlitwa albo pieśń gdy rano dziatki wstaną... Wyd. w: J. Zaremba: Pieśni chwał boskich. Brześć 1558. Przedr.: M. Wiszniewski, jw. poz. 3, s. 462-463; fragm. K. Mecherzyński, jw. poz. 3, s. 362. Zob. też poz. 12.

10. Nabożna piosnka a obiecna modlitwa człowieka krześcijańskiego do Syna Bożego. Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher.

Egz. w Kancjonale Zamoyskich, Bibl. Nar. sygn. XVI. O. 283.

11. Da pacem Domine in diebus nostris. (Utwór pol.). Wyd. przy: Pieśń o żywocie krześciańskim... Kr. b. r. (ok. 1558), dr. M. Siebeneicher. Zob. też: poz. 13; Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 9.

Przeróbka tej modlitwy zob. Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 13.

12. Pieśni i modlitwy: a) Alia benedictio Mensae; b) Druga pieśń po północy; c) Dziękowanie po jedzeniu; d) Dziękowanie po stole; e) Gratiarum actio post mensam; f) Modlitwa albo pieśń, gdy rano dziatki wstaną; g) Modlitwa, gdy dziatki spać idą; h) Modlitwa za zbór chrześciański; i) Oratio pro Ecclesia et felici cursu Evangelii; j) Oratio pro Republica et rege; k) Pieśń Andrzeja Trzecieskiego; l) Pieśń, gdy słońce zachodzi; ł) Pieśń idąc spać; m) Pieśń na północy; n) Pieśń ranna, gdy słońce wschodzi; o) Przeżegnanie stołu. Wyd. J. Seklucjan w kancjonale: Pieśni chrześciańskie dawniejsze i nowe. Królewiec 1559, dr. J. Daubmann.

Wyd. osob. i przedr. pojedynczych pieśni zob. poz. 5, 9. Inne wyd. w kancjonałach zob. też poz. 13. — Przedr. pieśni pol. w całości i fragm.: H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 273-274; Andrzej Trzycieski..., jw. poz. 3, nr 32; M. Wiszniewski, jw. poz. 3, s. 455-466; K. Mecherzyński, jw. poz. 3; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl.Poezji i Prozy*.

Oratio pro Republica et rege przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927. Przekł. pol. Oratio: J. Lubelczyk, wyd. J. Seklucjan, jw.; przedr. przekł.: M. Wiszniewski, jw. s. 503; I. Chrzanowski, S. Kot, jw.; S. Łempicki: Pierwszy nasz hymn państwowy. *Gaz. Lw.* 1928 nr 83; A. Lubik. *Filomata* 1930 l. XV.

Dziękowanie po jedzeniu wyd. (z nutami Wacława z Szamotuł) Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz, jw. poz. 3.

13. Pieśni i modlitwy: a) Alia benedictio mensae; b) Gratiarum actio post mensam; c) Pieśń czasu zachodu słońca (identyczna z poz. 12 l, jw.); d) Pieśń na północy (identyczna z poz. 12 m, jw.); e) Pieśń na północy (identyczna z poz. 12 b, jw.); f) Pieśń wieczorna (identyczna z poz. 12 g, jw.); Piosnka, gdy już słońce wznidzie (identyczna z poz. 12 n, jw.); h) Piosnka, gdy poczyna świtać (identyczna z poz. 12 f, jw.); i) Temporibus nostris da Rex mitissime pacem (przekład tekstu pol.). Wyd. B. Groicki w kancjonale: Pieśni duchowne... Kr. 1559.

Wyd. osob. i przedr. pojedynczych pieśni zob. poz. 5, 9, 11.

Unikat Pieśni duchownych zniszcz. w Dzikowie.

Pieśni A. Trzecieskiego przedrukowywano wielokrotnie także w kancjonałach: P. Artomiusa, K. Kraińskiego, I. Oliwińskiego (1558, zaginiony), J. Seklucjana, J. Zaremby i w anonimowych. Zob. też t. 1: Kancjonały.

14. Joannis a Lasco, viri clarissimi epicedion. Pińczów 1560, dr. Daniel z Łęczycy.

Unikat Bibl. Uniw. Wr. zaginiony.

15. Ad Illustrissimum Principem Joannem Albertum... carmen. Kr. 1564, dr. M. Wirzbięta.

Unikat Bibl. Zamoyskich sygn. 6162 zniszcz. 1944.

16. Wyprawa armaty tureckiej, którą widział gotową na morze w Konstantynopolu... 1564. Rkps pt. Sprawy niektóre stanowienia pokoju... Bibl. Uniw. Warsz. nr 31/3 zniszcz. 1939-1944. Fragm. w rkpsie J. Krókowskiego, wyd. zob. Wydanie zbiorowe.

17. Diarius expeditionis Tunetanae. Rkps? Wiad. podał A. Trzecieski w wierszu Ad Albertum Lascum, wyd. w: Epigrammatum liber II 75... zob. poz. 18. Por. K. Mecherzyński, jw. poz. 3, s. 335.

18. Epigrammatum liber I-II. Kr. 1565, dr. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast. księgi II. Kr. 1567, dr. Łazarz Andrysowic.

Pojedyncze utwory przeł. na jęz. pol. K. Mecherzyński, jw. poz. 3, passim.

19. Ad... Sigismundum Augustum carmen paraeneticum. Kr. 1566, dr. Łazarz Andrysowic.

Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. F. 4090 zaginiony.

20. Sylvarum liber primus-secundus. Kr. 1568, dr. S. Szarffenberg; Sylvarum liber tertius. Wyd. Kr. b. r. (1575), dr. M. Wirzbięta. (Tu także poz. 25).

Pojedyncze utwory przeł. na jęz. pol. K. Mecherzyński, jw. poz. 3. — Sylva secunda de obitu Venceslai Samotulini... Threnodia — przedr. A. Chybiński: Wacław z Szamotuł. *Kwart. Muzyczny* 1948 z. 24 s. 129-131.

21. Joannis Makovecii... carmen Epitaphion. Powst. 1569. Ogł. S. Z. Sierpiński: Obraz miasta Lublina. W-wa 1839; toż. wyd. 2 pt. Historyczny obraz miasta Lublina. W-wa 1843 s. 76.

22. Pieśń statecznej krześciańskiej paniej. Wyd. przy: M. Chrysztoporski: Niniwe miasto wykonterfetowane. Kr. 1572, dr. M. Wirzbięta. (Z akrostychem: Reinie Bużeńskiej, podskarbinej ziemskiej). Przedr.: K. W. Wójcicki, jw. poz. 3, s. 208-211; M. Wiszniewski, jw. poz. 3, s. 460-461; K. Mecherzyński, jw. poz. 3, s. 362-363.
Egz. Bibl. Jagiel. sygn. Q. 4888.

23. Sigismundus Augustus. Wyd. w: K. Janicki: Vitae regum Polonorum. Kr. b. r. (1573), dr. S. Szarffenberg. Wyd. nast. zob. t. 2: Janicki Klemens.

24. Mnemosynon... s. theologiae doctoris d. Martini Chemnitii. Powst. 19 czerwca 1573. Ogł. z rkpsu Bibl. w Wolfenbüttel T. Wotschke: Erasmus Glitzner. *Aus Posens Kirchlicher Vergangenheit* 1917/18 s. 5-6.

25. Carmina quaedam gratulatoria de foelici in Polonia adventu Henrici Valesii... Kr. 1574, dr. M. Siebeneicher. Wg Estr. odbitka wierszy łac. zamieszczonych w: J. Zawadzki: Henrici Valesii ingressus Cracoviam... Kr. 1574. Przedr. tych utworów zob. poz. 20: Sylvarum liber tertius. Kr. (1575).

26. Joannes VI Latalicius Polonus; Petrus III Gamratus Polonus; Nicolaus III Dziergovius Polonus; Joannes VII Przerembius Polonus; Jacobus III Uchanius Polonus. W: J. Janicki: Vitae archiepiscoporum gnesnensium. Kr. 1574, dr. S. Szarffenberg. Trzy epigramy przedr. B. Paprocki: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584 s. 117, 238, 461; wszystkie (jako utwory K. Janickiego) K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743 s. 318. Wyd. kryt. zob. t. 2: Janicki Klemens.

27. Epithalamium... Petri Buzinii... Kr. 1580, dr. Łazarz Andrysowic.
Egz. Bibl. Jagiel. sygn. Cim. Qu. 4463.

28. Mnemosynon Bartholomaeo Sachmano, patricio Gedanensi. (6-wersowy epigram). Dat. w Kr. 10 października 1580. Ogł. O. Günther: Westpreussische Stammbücher der Danziger Stadtbibliothek. 2. Das Stammbuch des B. Schachmann 1580-1585. *Mitteilungen d. Westpreussischen Geschichtsvereins* t. 6 (1907) s. 47.
Autograf Bibl. Gdańska PAN, rkps nr 2501.

29. Triumphus moscoviticus... Stephani I... Kr. 1582, dr. Łazarz Andrysowic.

30. Threnodia in funere... Joannis Cochanovii... Wyd. przy: S. F. Klonowic: Żale nagrobne... Kr. 1585. Toż z rkpsu Ż. Paulego ogł. R. Löwenfeld: A. Trzycieskiego wiersz na śmierć Jana Kochanowskiego. *Ateneum* 1883 t. 1 (z przekł. polskim).

Liczne wiersze pochwalne i zalecające pisał A. Trzecieski z okazji wydawania dzieł przyjaciół i znajomych, m. in.: C. Bazylika, M. Białobrzeskiego, J. Bielskiego, M. Bielskiego, M. Chrysztoporskiego, M. Gomółki, J. Górskiego, B. Groickiego, K. Kobylińskiego, S. Maryckiego, J. Mączyńskiego, A. P. Nideckiego, S. Orzechowskiego, J. Przyłuskiego, M. Reja, A. Schroetera, J. D. Solikowskiego, M. Stryjkowskiego, K. Warszewickiego, J. Zawadzkiego.

Przekłady

1. Psalm pierwszy:... Błogosławiony człowiek, co się tak sprawuje... Kr. b. r. (po 1550, ok. 1556), dr. Łazarz Andrysowic; toż Kr. b. r., dr. M. Siebeneicher. Przedr.: M. Wiszniewski, jw. Twórczość poz. 3, s. 468; A. Jocher, jw. Twórczość poz. 3, s. 217; K. W. Wójcicki, jw. Twórczość poz. 3, s. 202-203; Andrzej Trzycieski..., jw. Twórczość poz. 3; K. Mecherzyński, jw. Twórczość poz. 3, s. 355-356; wyd. kryt. (z nutami Wacława z Szamotuł) Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz, jw. Twórczość poz. 3.
Egz. ed. Ł. Andrysowica w Kancjonale puławskim, Bibl. Czart. sygn. 1631/I; egz. ed. M. Siebeneichera w Kancjonale Zamoyskich, Bibl. Nar. sygn. XVI. O. 285.

2. Psalm XIIII:... I któż będzie przemieszkiwał... Kr. b. r. (ok. 1556), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami Wacława z Szamotuł).Przedr.: K. W. Wójcicki, jw. Twórczość poz. 3, s. 217-218; K. W. Wójcicki, jw. Twórczość poz. 3, s. 204-205; Andrzej Trzycieski..., jw. Twórczość poz. 3; M. Wiszniewski, jw. Twórczość poz. 3, s. 469; S. Dobrzycki: Ze studiów nad Kochanowskim. *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 4 (1930) i odb. Poz. 1929.
Egz. Bibl. Krasińskich zniszcz. 1944.

3. Psalm 67: Błogosław nam, Panie... Powst. ok. 1563. Wyd.: w: (Katechizm nieświeski). Nieśwież 1563 (egz. w Uppsali bez karty tyt.). Przedr. zob. S. Bąk: A. Trzecieskiego „Psalm 67". *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 2 (1959).
Wyd. wg współczesnej kopii w rkpsie Jana Osmólskiego (z odmiankami tekstu) A. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4; T. Wierzbowski: Trzy pieśni polskie z wieku

XVI. *Prace Filol.* t. 5 (1899) s. 107; S. Dobrzycki: Ze studiów..., jw. poz. 2, s. 65-66.

4. Gregorii Nazianzeni carmen... latinis versibus paraphrastice redditum (1565). Ogł. J. Krókowski. *Eos* 1932/33.

Prace edytorskie

S. Orzechowski: Panegyricus nuptiarum Sigismundi Augusti regis Poloniae. Priore correctior et longe locupletior. Kr. 1553, dr. Łazarz Andrysowic.

Wydanie zbiorowe

Dzieła wszystkie. T. 1: Carmina. Wiersze łacińskie. Oprac., przeł. i wstępem poprzedził J. Krókowski. Wr. 1958 *BPP* S. B nr 8.

Tu: wyd. kryt. wszystkich znanych utworów łac. o autorstwie pewnym i niepewnym; korespondencja A. Trzecieskiego starszego (ojca) i A. Trzecieskiego młodszego (syna); materiały do biografii rodziny Trzecieskich; wiersze i sądy współczesnych o A. Trzecieskim; synoptyczny przekł. pol. (prozą) utworów łac.

T. 2: Pisma polskie. Cz. 1: Wstęp, teksty, objaśnienia, indeks wyrazów i form. Oprac. S. Bąk. Oprac. muzykologiczne Z. M. Szweykowski. Toż cz. 2: Reprodukcje fotograficzne. Wr. 1961 *BPP* S. B nr 9.

Tu: wyd. kryt. wszystkich znanych utworów pol. o autorstwie pewnym i niepewnym; przedruk kwitów dłużnych (zob. Listy i materiały poz. 5); transkrypcja nut.

Listy i materiały

1. Do J. Camerariusa, dat. w Kr. 9 kwietnia 1550. Ogł. T. Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* Ergänzungsband 3 (1908) s. 421-422.

2. Listy do margrabiego Albrechta Hohenzollerna z 1555-1556. Były w Arch. Królewieckim. Zob. L. Kolankowski: Z Archiwum Królewieckiego. Polscy korespondenci ks. Albrechta 1525-1568. *Archeion* t. 6/7 (1930) s. 106.

3. Od J. Kalwina, dat. w Genewie w grudniu 1555. Wyd. w: J. Calvini Opera... omnia. T. 15. Brunszwik 1876 *Corpus Reformatorum* t. 43 s. 910.

4. Od Jana Wolfa, dat. 23 stycznia 1556. Ogł. J. Krókowski: Andrzej Trzecieski. Poeta-humanista i działacz reformacyjny. W-wa 1954 s. 39.

5. Dokumenty, dotyczące głównie spraw pieniężnych, z 1559-1578. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

Nie jest pewne, czy wszystkie dotyczą tego A. Trzecieskiego. Zdaniem H. Łopacińskiego innego dotyczy deklaracja opłaconej kwarty z 1573.

6. Umowa pieniężna z Janem Wężą (? Vanza), dat. w Kr. 20 lutego 1568. Ogł. J. Ptaśnik: Cracoviae impressorum XV et XVI saeculorum. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica* t. 1 s. 284-285.

Zob. też Wydanie zbiorowe.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Pieśń o śmierci króla jego miłości starego, Sigmunda pierwszego. B. m. r. (po 1 kwietnia 1548).

Autorstwo przypuszczalne wg Estr., kwestionowali J. Krókowski i S. Bąk; H. Barycz i H. Kapełuś przypisują utwór Stanisławowi Kleryce (zob.).

2. Dialogus de coniugio Sigismundi Augusti, regis Poloniae iunioris, anno 1548 factus. Wyd. z rkpsu T. Wierzbowski: Wiersze polityczne... z XVI wieku. W-wa 1907 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 24.

Autorstwo utworu podpisanego krypt. A. T. zakwestionował T. Grabowski.

3. Modlitwa powszednia do Trójce Świętej. Kr. 1549, dr. wdowa po H. Wietorze. (Z nutami). Przedr.: w podobiźnie K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 2. W-wa 1843; wyd. 2 W-wa 1854; M. Wiszniewski, jw. Twórczość poz. 3, s. 433; A. Jocher, jw. Twórczość poz. 3, s. 233.

Autorstwo wg K. W. Wójcickiego i H. Łopacińskiego; wg Estr. b. możliwe.

4. Pieśń Augustyna i Ambrożego, biskupów świętych. Te Deum laudamus po polsku. B. m. r. (po 1550), dr. Łazarz Andrysowic. Inne wyd. w lub po 1557, dr. M. Siebeneicher. Tekst Łazarzowy przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893).

Autorstwo Trzecieskiego możliwe wg M. Bobowskiego.

5. Wyznanie wiary krześcijańskiej. Wyd. przy: Oratio Dominica..., jw. Twórczość poz. 4.

Wg S. Bąka autorstwo A. Trzecieskiego zupełnie możliwe.

Przeróbka zob. Addenda: Krofey Szymon.

6. Pieśń przy pogrzebie człowieka krześcijańskiego. Przyłożon też jest Psalm pierwszy... Kr. b. r. (ok. 1556), dr. Łazarz Andrysowic. (Z nutami Wacława z Szamotuł). Inne wyd.: Kr. b. r., dr. M. Siebeneicher.

Egz. zob. Przekłady, poz. 1.

7. In senatulum lovicensem, cui praefuit Aloisius Luppomanuus, legatus Antichristi Romani. B. m. 1556.

Podpisane: Alitophilus Calliander Sarmata. Autorstwo Trzecieskiego możliwe wg Estr.; wątpliwe wg J. Krókowskiego.

8. In Petri Roizii Maurei Chiliastichon pro Lipomano scriptum. B. m. 1557. Wyd. nast. w: Contra Chiliastichon..., zob. niżej poz. 10. Przedr. wg ed. 1558 M. Pełczyński: Studia macaronica. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Poz. 1960 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Filol.-Filoz.* t. 20 z. 1.
Unikat Bibl. PAN w Kr. sygn. Cim. 2084.

Utwór podpisany pseud.: Eusebius Eleuteropolita. Autorstwo wg Estr., kwestionowali A. Brückner, J. Krókowski i M. Pełczyński.

9. Pieśń o żywocie krześciańskim. Druga pieśń i prośba, aby Pan Bog nas przy słowie swym świętym raczył zachować. K temu przydane jest Da pacem Domine... Wyd. zob. Twórczość poz. 11.

Autorstwo wg. H. Łopacińskiego i Estr.; wg S. Bąka forma nie przemawia za autorstwem A. Trzecieskiego.

10. Contra Chiliastichon pro Lipomanno scriptum. B. m. (Królewiec?) 1558. Fragm. przedr. M. Pełczyński, jw. poz. 8.

Utwór podpisany pseud.: P. C. Sarmata. Autorstwo, jw. poz. 8.

11. Modlitwa krociuchna ku Panu Bogu, byśmy w powinności krześciańskiej żyli. Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher. (Z nutami, wg A. Gryczowej przypuszczalnie Cypriana Bazylika).

Tekst z akrostychem: Reina Filipowska, co wg G. Korbuta i J. Reissa może wskazywać autorkę; przeczyli temu P. Chmielowski i A. Brückner. Autorstwo przypuszczalne A. Trzecieskiego wg A. Gryczowej.

12. Pasquillus redivivus de Papa et eius legatis in Poloniam missis. Wg A. Brücknera powst. 1559. Wyd. z rkpsów T. Wierzbowski: Wiersze polityczne...,jw. poz. 2.

Autorstwo wg A. Brücknera.

13. Modlitwa Pańska albo pacierz... Powst. przed 1563. Wyd. w: Katechizm... Nieśwież 1565, dr. Daniel z Łęczycy; toż M. Wirzbięta w: Cantional albo Pieśni duchowne... Kr. 1589. Przedr. S. Dobrzycki, jw. Przekłady poz. 2.

Autorstwo wg S. Dobrzyckiego.

Zob. też: Rej Mikołaj, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 8; z Żarnowca Grzegorz, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1.

INDEKS TYTUŁÓW

(N — Utwory o autorstwie niepewnym; P — Przekłady; T — Twórczość)

OPRACOWANIA

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Wyd. 2 Wenecja 1627; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum... Utrecht 1652; wyd. 2 pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679 s. 452. — S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae... Freistadt 1685. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Cz. 1. Gdańsk 1744 s. 126. — J. D. A. Janocki: Nachricht von denen in der Hochgräflich-Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. Drezno 1747 s. 64; toż cz. 2. Wr. 1749 s. 51-52. — J. D. A. Janocki: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 273-287. — A. T. Chłędowski: Spis dzieł opuszczonych lub źle oznaczonych w Bentkowskiego Historii literatury polskiej. Lw. 1818 s. 105, 107-111. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 154, 156-158. — Andrzej Trzycieski. *Przyj. Ludu* 1842 nr 31-32. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. W-wa 1844 s. 268 nn., 455 nn. — T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — F. M. S. (Sobieszczański): Trzycieski (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). —
K. Mecherzyński: O poezjach polskich i łacińskich A. Trzycieskiego. *Ateneum* 1876 t. 3. — S. Tomkowicz: Polacy w uniwersytecie lipskim w XV i XVI wieku. *Przegl. Pol.* 1881 t. 60 s. 442. — J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce. T. 1. Kr. 1883; t. 2. Kr. 1886. — R. Löwenfeld: A. Trzycieskiego wiersz na śmierć Jana Kochanowskiego. *Ateneum* 1883 t. 1. — N. Lubowicz: Istorija rieformacii w Polsze. Kalwinisty i antitrinitary. W-wa 1883. — K. Łepkowski: O Kancjonale puławskim. *Pam. Słuchaczy Uniw. Jagiel.* Kr. 1887. — B. Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus Wschodnich w życiu umysłowym Polski. *Ateneum* 1888 t. 1; przedr. w książce: Pisma. T. 1. W-wa 1912. — W. A. Bruchnalski: O budowie zwrotek w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 13 (1889). — W. Wasilewski: Polskaja i niemieckaja pieczat' o wojnie Batorija s Joannom Groznym. *Żurnał Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* 1889 cz. 261 s. 385-386. — J. Sembrzycki: Die Reise des Vergerius nach Polen... *Altpreussische Monatsschrift* t. 27 (1890) s. 556-559. – M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893). — H. Dalton: Lasciana. Berlin 1898 s. 402, 512. — T. Wierzbowski: Trzy pieśni polskie z wieku XVI. *Prace Filol.* t. 5 (1899). —
A. Brückner: Mikołaj Rej. Kr. 1905 s. 82-86. — B. Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z połowy XVI w. *Pam. Lit.* R. 4 (1905). — B. Chlebowski: Śpiewnik Bartłomieja Groickiego. *Z wieku Mikołaja Reja.* W-wa 1905. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb.; por. *Spr. AU* 1905 nr 7. — K. Heck: O Trzecieskiego „Ad Sigismundum Augustum" (Cr. 1566). *Spr. AU* 1906 nr 8. — H. Łopaciński: Trzecieski... Andrzej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907) i odb. W-wa 1906. [Rec.: L. M. Dziama. *Pam. Lit.* R. 5 (1906); T. Grabowski. *Przegl. Pol.* 1907 t. 163]. — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906. — A. Brückner: [T. Wierzbowski: Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paszkwile z XVI wieku. W-wa 1907. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 7 (1908). — F. Pułaski: „Katechizm brzeski" 1553/1554 r. *Pam. Lit.* R. 7 (1908). — K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910. — T. Wotschke: Vergerios zweite Reise nach Preussen und Lithauen. *Altpreussische Monatsschrift* t. 48 (1911) s. 246, 256-259. — L. Kolankowski: Zygmunt August wielki książę Litwy do roku 1548. Lw. 1913 *Arch. Nauk. Dział I* t. 7 z. 1 s. 327. —
T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce wieku XVI. 1530-1630. Poz. 1920. — J. Reiss: Monogramy i akrostychy w religijnych pieśniach reformacji polskiej. *Ref. w Pol.* 1921. — H. Gaertner: Ze studiów nad językiem polskim w XVI w. (Kto jest autorem życiorysu Reja?).

Lubl. 1925; por.: *Spr. PAU* 1925 nr 3; *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927). [Rec.: A. Brückner: Spory o autorów. *Przegl. Współcz.* 1925 t. 15 s. 142-148; A. Brückner. *Przegl. Warsz.* 1925 t. 3 s. 75; A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1926; W. Porzeziński. *Przegl. Hum.* 1925 s. 330-331]. — H. Gaertner: Autorstwo wierszy polskich, wydanych przy „Zwierciedle" M. Reja. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927). — H. Gaertner: O językowe sprawdziany autorstwa. *Pam. Lit.* R. 25 (1928). (Odpowiedź A. Brücknera. Tamże; replika H. Gaertnera. Tamże). — K. Hartleb: Biblioteka Zygmunta Augusta. Lw. 1928 s. 88-91 i in. — S. Łempicki: Pierwszy nasz hymn państwowy. *Gaz. Lw.* 1928 nr 83. — A. Brückner: Trybunał literacki. Szkic. *Pam. Warsz.* 1929 z. 1. — S. Dobrzycki: Ze studiów nad Kochanowskim. *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 4 (1930) i odb. Poz. 1929. — T. Wotschke: Polnische Studenten in Wittenberg. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1930 s. 169, 178. — W. Weintraub: Udział Prus Książęcych w reformacji polskiej. Przegląd badań. *Ref. w Pol.* 1934. — H. Przybylski: Wacław z Szamotuł. Szamotuły 1935. — S. Kot: Kancjonał brzeski Jana Zaremby z r. 1558. *Ref. w Pol.* 1937/39. — J. Jasnowski: Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515-1565). W-wa 1939 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 22. —

A. Kawecka-Gryczowa: Filipowska Regina. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1946). — A. Chybiński: Wacław z Szamotuł. *Kwart. Muzyczny* 1948. — T. Grabowski: Paszkwile staropolskie w epoce renesansu (1525-1625). *Spr. PAU* 1948 nr 5. — J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 274, 305; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 191-193, 205-207 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: J. Krzyżanowski: O różnych poziomach kulturowych poezji renesansowej i o potrzebie większego zróżnicowania jej oceny. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 231]. — J. Krókowski: Andrzej Trzecieski. Poeta-humanista i działacz reformacyjny. W-wa 1954. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 33 (1956) s. 286]. — Ł. Kurdybacha: Wstęp do: A. Frycz Modrzewski: Dzieła wszystkie. T. 2: Mowy. W-wa 1954 s. 10, 11 i in. — H. Barycz: Wstęp do: S. Marycjusz z Pilzna: O szkołach, czyli akademiach, ksiąg dwoje. Wr. 1955 *Bibl. Klasyków Pedagogiki. Pisarze Pol.* — E. Chwalewik: Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wr. 1955 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* VI. — H. Barycz: U kolebki małopolskiego ruchu reformacyjnego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 18, 26 i in. — J. Krókowski: Wstęp do: Katullus: Poezje. Wr. 1956 *BN* II, 105, s. LXXII-LXXIII. — Z. M. Szweykowski: Wstęp do wyd.: Wacław z Szamotuł: Pieśni... W-wa 1956 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* 28. — J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957. — J. Krókowski: Wstęp i wyd.: Carmina. Wiersze łacińskie. Wr. 1958 *BPP* S. B nr 8. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* 1959 s. 285]. — S. Bąk: O języku polskich pism A. Trzecieskiego. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 1 (1959); por. *Spr. Wr. Tow. Nauk.* S. A 1956. — S. Bąk: A. Trzecieskiego „Psalm 67". *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 2 (1959). — J. Mosdorf: Z dziejów „Heroid" w Polsce w XVI wieku. *Meander* 1960 z. 7. — S. Bąk, Z. M. Szweykowski: Wstęp i wyd.: Pisma polskie. Cz. 1-2. Wr. 1961 *BPP* S. B nr 9. — J. Mosdorf: Uwagi o łacińskich źródłach twórczości A. Trzecieskiego. *Pam. Lit.* R. 52 (1961). — T. Ulewicz: Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego Mikołaja Reja (czyli dlaczego opowiadamy się jednak za autorstwem A. Trzecieskiego). *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver.* Florencja 1962.

TULISZKOWSKI SEBASTIAN (XVI w.)

Inna forma nazwiska: Tuliscovius.

Był bakałarzem strzelneńskim. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Utwór o autorstwie niepewnym

Pamięć śmierci i miłość żywota wiecznego. Moralitet, wystawiony zapewne w Strzelnie 14 lutego 1578. Wyd. J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 1. W-wa 1959.

Rkps Bibl. Jagiel. nr 3318.

Wg J. Krzyżanowskiego i J. Lewańskiego autorstwo S. Tuliszkowskiego nie jest zupełnie pewne; był on może tylko kopistą.

OPRACOWANIA

S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) s. 151 i odb. Kr. 1902. — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. — M. Szyjkowski: Dramat w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce PAU.* Cz. 2. Wyd. 2 Kr. 1936 s. 291. — J. Krzyżanowski: Dramaturgia Polski renesansowej. *Pam. Teatr.* 1952 z. 4 s. 18-19; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 90-91. — J. Lewański: Do dziejów teatru wieku szesnastego. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 505 i odb. — J. Lewański: Popularny dramat i teatr polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 331 i in. — J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4.

TURNOWSKI JAN (1567—1629)

Inna forma nazwiska: Joannes Turnovius.

Pseud.: Jan Tyniecki z Tyńca (?).

Teolog, polemista, tłumacz, wydawca, wierszopis.

Ur. w 1567 w Wieruszowie (wg T. Wotschkego w 1568 w Barczynie, na Kujawach); syn Jana, ministra braci czeskich. Był bratankiem Szymona Teofila (zob.). Uczył się zrazu w Wieruszowie. W 1579 znalazł się w Genewie jako towarzysz podróży wojewody brzeskokujawskiego Andrzeja Leszczyńskiego, na którego koszt kształcił się następnie w Głogowie i Wrocławiu. Po śmierci ojca (1588) przeszedł pod kuratelę stryja, a mecenat Leszczyńskiego umożliwił mu studia teologiczne na uniwersytetach w Strasburgu (1588-1590), Zurychu (1592); był również w Bazylei i Genewie. Po powrocie (przed majem 1593) do kraju zatrzymał się najpierw w Poznaniu (gdzie skutkiem tumultu jezuickiego stracił swój wczesny dorobek pisarski), po czym ok. 1594 został ministrem w zborze braci czeskich w Baranowie i jako kaznodzieja swego mecenasa był wraz z nim na sejmie 1595 w Krakowie oraz tamże na zjeździe przedstawicieli wyznań dysydenckich; w tym samym roku uczestniczył również w synodzie w Toruniu. Usilnie działał na rzecz jedności innowierczych sekt wyznaniowych, której konieczność uzasadniał m. in. akcją jezuitów. W latach 1597-1610 pełnił urząd ministra braci czeskich kolejno w Koźminie, Krotoszynie, Karminie, Beresteczku i Łobżenicy. 8 marca 1608 uzyskał doktorat teologii w Marburgu. Na początku 1610 został polskim kaznodzieją przy kościołach Panny Marii i Św. Jerzego w Toruniu, a nieco później — profesorem teologii w gimnazjum toruńskim. 23 października 1612 wybrano go seniorem braci czeskich w Wielkopolsce. W czerwcu 1614 przebywał na Morawach w towarzystwie Jana Rybińskiego. Żonaty był najpierw z Elżbietą, a po jej śmierci z Magdaleną Seiffertówną. Zmarł 8 kwietnia 1629 w Toruniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Centuriae carminum primae. (Bytom — wg G. Korbuta) 1600.

Egz. nieznany. Wg Estr. zbiór epigramów.

2. Reliquiarum centuriae secundae priores quinque decades. Wr. 1600, dr. G. Baumann.

3. Nowiny z Poznania o gwałtownym zburzeniu zborów ewangelickich, przy tym i zniesienie potwarzy o Toruniu... (Tor. 1614, dr. A. Ferber). Toż w jęz. niem. pt. Zweyerley Newe Zeitung, die eine fälschlich erichtet von Thorn, die ander warhafftig beschrieben von Posen. (Tor. 1614, dr. A. Ferber).

Odpowiedź na broszurę jezuicką pt. Nowiny z Torunia o gwałtownym zabronieniu przez heretyki nabożeństwa i procesji katolickich... 1614. Replikę ogł. Kasper Sawicki (pod pseud. Jana z Prus Gołubskiego): Replika na Nowiny z Poznania... Kr. 1614. Zob. też poz. 5.

Autorstwo „Nowin z Poznania" udowodniła T. Kruszewska.

4. Obrona prawdy listów z miasta Torunia na sejmiki szrzedzki i proszewski do ich M. M. panów Senatorów i Rycerstwa Korony Polskiej pisanych przeciwko scriptowi dotkliwymi potwarzami nadzianemu, a od któregoś jezuity pod utajonym imieniem w druk wydanemu. (Tor. 1614, dr. A. Ferber).

Odpowiedź na zapewne Wojciecha Rościszewskiego: Ad senatum equitesque Polonos oratio. B. m. 1614. — Kolejne repliki jezuickie: J. Tyszkiewicz: Responsio... Kr. 1615; W. Rościszewski: Ad calumnias cuiusdam, qui patrocinium Torunensium suscepit, responsio. Kr. 1615; J. Tyszkiewicz: Vindiciae doctrinae Societatis Jesu... Kr. 1616.

Autorstwo „Obrony" wskazał A. Brückner, udowodniła T. Kruszewska.

Przekł. łac. pt. Patrocinium veritatis litterarum Toruniensium. (Tor. 1614, dr. A. Ferber).

Przekł. niem. pt. Schutz-Rede der Warheit... (Tor. 1614, d. A. Ferber).

5. Duplika na Replikę Nowin prawdziwych z Poznania pokazująca Bellarminowe miejsce i słowa Constantskiego Consilii i insze zadane falsi crimina znosząca. (Tor., w końcu 1614 lub w pocz. 1615, dr. A. Ferber).

Odpowiedział K. Sawicki (pod pseud. Jana z Prus Gołubskiego): Tryplika na Duplikę... Kr. 1615.

Autorstwo udowodniła T. Kruszewska.

6. De aeterna Dei praedestinatione assertio et confessio. Frankfurt n. Odrą 1626.

Zob. też: Przekłady poz. 2, 3, 5; Prace edytorskie poz. 2, 3.

Przekłady

1. Hymnów 30 z niemieckiego. Gdańsk 1605.

Druk nie znany Estr., opisany przez E. Oloffa, a za nim przez A. Jochera i T. Wotschkego. Por. Prace edytorskie poz. 1.

2. Nowy Testament. Gdańsk 1606.

Przypuszczalnie jest to przekł. M. Janickiego poprawiany przez D. Mikołajewskiego i J. Turnowskiego, który ma być autorem przedmowy.

3. Hymny albo Pieśni duchowne z Kancionala więtszego przebrane. Gdańsk 1628, dr. A. Hünefeld.

Jest to zbiór odmienny od Cantionalu z 1611 — zob. Prace edytorskie poz. 1. Większość utworów oprac. względnie tłum. z niemieckiego przez J. Turnowskiego.

4. Biblia święta. Gdańsk 1632.

Wraz z innymi Turnowski był jednym z współpracowników D. Mikołajewskiego przy przekł. Biblii gdańskiej.

5. J. Taffin: (Piątno Synów Bożych, to jest o znakach ich i pociechach w krzyżu i utrapieniach). Tor. 1610, dr. A. Ferber.

Egz. zagubiony. Wg T. Wotschkego Turnowski był obok H. Girka współautorem przekł. pol.; tu też dwa epigramaty J. Turnowskiego.

Prace edytorskie

1. Cantional pieśni duchownych, hymnów i psalmów świętych. Tor. 1611, dr. A. Ferber.

Rozszerzona przeróbka „Kancjonału" Artomiusza. 30 dołączonych pieśni z niemieckiego zostało przypuszczalnie przełożonych przez wydawcę. Por. Przekłady poz. 1.

Podobiznę jednej strony podał Z. Mocarski: Książka w Toruniu do r. 1793. *Dzieje Torunia*. Tor. 1933 i odb. Tor. 1934.

2. Psalmy monarchy i proroka s. Dawida przekładania X. Macieja Rybińskiego. Tor. 1617, dr. A. Ferber. (Z wierszem wydawcy). Wyd. nast.: Tor. 1618; pt. Psałterz Dawidów przekładania... na melodie psalmów francuskich z argumentami X. Jana Turnowskiego. Raków 1624.

3. Modlitwy chrześciańskie. Gdańsk 1628, dr. A. Hünefeld. Wyd. nast. Gdańsk 1651.

Wg Estr. napisane względnie tłum. przez wydawcę.

Listy

1. Korespondencja z Rudolfem Simlerem, Wilhelmem Stuckim, Ludwikiem Camerariusem (Leodiusem) z 1592-1625. Wyd. T. Wotschke: Johann Turnowski. Ein Senior der Böhmischen Brüder. *Aus Posens Kirchlicher Vergangenheit* 1911.

2. Listy do A. Molnara. Rkpsy były w bibl. państwowej w Monachium.

Rkpsy niektórych pism w Bibl. Kórn.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Dowód zgody ewangelickiej, którym znosi się obwinienie katolików rzymskich twierdzących, że się ewangelicy z sobą w wierze nie zgadzają. B. m. (zapewne Tor.) 1613.

Autor podpisany Jan Tyniecki z Tyńca. Autorstwo J. Turnowskiego wskazał A. Brückner, przyjął Estr.; autentyczność autorstwa J. Tynieckiego udowadnia T. Kruszewska.

2. Obrona zgody ewangelickiej przeciw sztychowi Jana z Prus Golubskiego, a przy tym też pokazanie niezgody katolików rzymskich... B. m. 1618.

Autorstwo, jw. poz. 1.

3. Respons na trzydzieści przyczyn, którymi jezuici budowania zborów bronić abo raczej ewangeliki wyniszczyć i stan szlachecki pod prawo, opanowanie i jurisdicią ich mści panów duchownych

podbić usiłują. B. m. (wg A. Gryczowej: Raków) 1615.

Autorstwo, jw. poz. 1. Wg A. Gryczowej ed. rakowska jest raczej przedrukiem nieznanej ed., argumenty zaś za autorstwem Tynieckiego niedostateczne.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 143, 163-168, 370-371. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852; t. 3 Dod. W-wa 1852 s. 292. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 527-528; t. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Turnowski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — T. Wotschke: Johann Turnowski. Ein Senior der Böhmischen Brüder. *Aus Posens Kirchlicher Vergangenheit* 1911. — J. Bidlo: Vzájemný poměr české a polské větve Jednoty bratrské v době od r. 1587-1609. *Časopis Matice Moravské* t. 41/42 (1917/18) s. 125 i in. —
A. Brückner: Z starych książek. *Ref. w Pol.* 1921. — J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4. Praga 1932.— T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 79, 98. — Z. Mocarski: Książka w Toruniu do r. 1793. *Dzieje Torunia.* Tor. 1933 i odb. Tor. 1934 s. 57-60. — T. Grabowski: Literatura braci czeskich w Polsce w w. XVI. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 211; por. *Spr. PAU* 1936 nr 1. — T. Grabowski: Literatura braci czeskich w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 35 (1938) i odb. —
S. Tync: Dzieje Gimnazjum Toruńskiego. T. 2. Tor. 1949 *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 53 z. 1. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 196)]. — L. Witkowski: Poeci nowołacińscy Torunia. *Spr. Tow. Nauk. w Tor.* t. 7 z. 1/4 (1953). Tor. 1956. — T. Kruszewska: W sprawie autorstwa broszury antyjezuickiej. *Prace Literackie* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta* S. A nr 2. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 22. — T. Kruszewska: Antyjezuicka twórczość J. Turnowskiego w latach 1614-1616. *Ze studiów nad literaturą staropolską.* Wr. 1957 *Studia Staropol.* t. 5. — T. Kruszewska: O związkach J. Turnowskiego z Wrocławiem. *Sobótka* 1957 nr 1. — J. Waluszewska: Bracia czescy. *Szkice toruńskie (XIII-XVIII w.).* W-wa 1957 s. 183. — J. Śliziński: Z literární činností Jana Turnovského. *Křesťanská Revue* 1958 nr 8. — A. Kawecka-Gryczowa: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. *Studia nad arianizmem.* Pod. red. L. Chmaja. W-wa 1959. — J. Śliziński: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce (XVI-XVII w.). Wr. 1959 *Monografie Slawistyczne* 1. [Rec. W. Urban. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960) s. 238].

TURNOWSKI SZYMON TEOFIL (1544—1608)

Inna forma nazwiska: S. Th. Turnow; S. Turnoulus.

Pseud.: Symon Theophil; Sarmata.

Polemista, kaznodzieja.

Ur. 15 września 1544 w Turnowie na Morawach; syn Macieja. Uczył się w wielkopolskich szkołach braci czeskich w Ostrorogu i w Koźminku. W 1562-1568 przebywał na studiach w Wittenberdze. Po powrocie do Polski osiadł w 1569 jako diakon w Ostrorogu. Brał udział w synodzie sandomierskim w 1570 występując jako przedstawiciel Jednoty braci czeskich. W 1570 i w następnych latach był rektorem szkoły w Koźminku. W 1572 przeniósł się do Lutomierska w Sieradzkiem i pełnił urząd ministra w kościele braci czeskich; uczestniczył w 1573 w synodzie generalnym w Krakowie. Jako kaznodzieja wziął udział w wyprawie moskiewskiej przy boku kasztelana gnieźnieńskiego Jana Zborowskiego. W 1583 był konseniorem, a w cztery lata później został mianowany seniorem zborów wielkopolskich i osiadł w Ostrorogu. Wg Estr. w 1594 został biskupem Jednoty. Polemizował zarówno z katolikami, jak i protestantami. Zmarł 22 marca 1608 w Ostrorogu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Acta conventus posnaniensis anno Domini 1570 die 18 Maii. Wyd. G. Smend: Die Synoden der Kirche Augsburgischer Konfession in Grosspolen im 16, 17 und 18 Jh. Poz. 1930 *Jahrbuch d. Theologischen Seminars d. Unierten Evangelischen Kirche in Polen* t. 2.

Łac. kopia z w. XVII w zbiorach B. Erzepkiego, Bibl. Raczyńskich w Poz. Odpisy wrocławski i leszczyński dziś nie znane.

2. Kazanie o starozakonnych i nowozakonnych faryzeuszach... w Warszawie na sejmie w zgromadzeniu ewanielików 1582. B. m. r. (razem z poz. 3).

3. Odpowiedź kaznodzieje ewanielickiego na kazanie... księdza Stanisława Sokołowskiego. Które kazanie miał w Warszawie... Febr. 8... 1582. O poście. Wyd. razem z poz. 2.

4. Poznaczenie krótkie niektórych questyj o Kościele Bożym, z kazania ewanielickiego w Warszawie na sejmie... 1585. B. m. r.

5. Consensus in fide et religione Christiana inter Ecclesias Evangelicas Maioris et Minoris Poloniae. B. m. 1586. Wyd. nast. Tor. 1592.

6. Controversia evangelicorum cum catholicis romanis de Christiana religione. Powst. 1590. Rkps Muz. Nar. w Pradze.

Odpowiedź na pismo A. Junga (pseud.: Melchior Prakovius) pt. Artes et imposturae. Poz. 1589; Turnowski nie otrzymał pozwolenia Rady Jednoty na ogłoszenie odpowiedzi drukiem.

7. Sarmata... de sacramento coenae Domini... scriptus A. D. 1593, ab auctore deinceps a[nn]o 1595 recognitus... et auctus.

Rkps Bibl. Raczyńskich nr 49.

8. Sarmata de persona Christi. 1593. Rkps jw., poz. 7.

9. Zwierciadło nabożeństwa chrześcianskiego w Polszcze, począwszy od przystania Polakow na wiarę krześciańską aż do teraźniejszego roku 1590. Wil. 1594, dr. J. Markowicz. Wyd. nast.: Upita b. r. (faktycznie prawdopodobnie Wil. — wg A. Kaweckiej-Gryczowej — 1604; wyd. wraz z poz. 12); b. m. r. (przypuszczalnie osobna odb. z ed. poprzedniej; wyd. wraz z poz. 12); b. m. 1639 (ed. wątpliwa).

Z powyższym pismem polemizował M. Łaszcz.

10. Kazania synodowe na generalnym ewangelickim synodzie w Toruniu... 1595. B. m. 1599 (wg Estr. zapewne: Tor., dr. M. Nering).

Zbiorek kazań S. T. Turnowskiego, Grzegorza z Żarnowca, Piotra Artomiusza i Andrzeja Chrząstowskiego.

11. Epistola paraenetica.

Odpowiedź na J. Hedericusa: Confessionis Waldensicae, Frankfurt n. Odrą 1602. Nie ogłoszona drukiem z powodu sprzeciwu Jednoty.

12. Jasne oko prawdy... z obroną, a z odpowiedzią na okulary ciemne a omylne X. Marcina Tworzydła w Wilnie wydane. Upita b. r. (jw. poz. 9); b. m. r. (jw. poz. 9).

Na pismo to odpowiadał M. Łaszcz.

13. Iter Sendomiriense... (W jęz. pol.). Wyd. (z rkpsu Jednoty w skróceniu i ze zmianami) J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 74-103.

Przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877.

Rkps (kopia) z w. XVII w zbiorach B. Erzepkiego, pochodzący zapewne z arch. Jednoty w Lesznie, zaginął. Odpisy wrocławski i leszczyński dziś nie znane.

14. Rozprawa z xiędzem Alexandrem (Vitrelinem) d. 11 Aprilis. (W jęz. pol.). Przedr. (niedokładnie i bez końca) J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 249-251.

15. Obrona konsensu sędomirskiego. Nie wyd. Fragm. (z pewnymi omyłkami) podał J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu XVI i XVII w. porządkiem lat zebrana. Poz. 1832 s. 114.

Rkps w zbiorach B. Erzepkiego zaginął.

Przekł. niem. pt. Geschichtliche Nachrichten über die Dissidenten in der Stadt Posen u. die Reformation in Grosspolen im XVI u. XVII Jahrh. Darmstadt 1843.

16. Litewska droga... A. D. 1599. Nie wyd. Fragm. ogł. J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna..., jw. poz. 15, s. 118-120; streszczenie podał J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich..., jw. poz. 13, s. 174-187.

Rkps, jw. poz. 15.

Zob też: BRONIEWSKI Marcin II, Listy.

Listy

1. Pięćdziesiąt dwa listy z 1586-1605 do różnych osób (m. in. T. Bezy, E. Glicznera, J. J. Grynaeusa, J. Łasickiego, D. Mikołajewskiego, K. Radziwiłła). Dołączone do rkpsu Obrony konsensu..., jw. poz. 15, i Litewskiej drogi, jw. poz. 16.

Większość nie wydana zaginęła. Spis listów ogł. A. Wojtkowski: Rękopisy S. T. Turnowskiego. *Ref. w Pol.* 1934 s. 183-184 i odb. W-wa 1935. Odpisy B. Erzepkiego listów: do Jakuba Jana Grynaeusa, dat. 12 marca 1586; Melchiora Juniusa, dat. 2 lipca 1588, 26 czerwca 1590; Jana Bojanowskiego, dat. 1 listopada 1588.

Zbiory B. Erzepkiego, Bibl. Raczyńskich rkps 1306 nr 7.

Fragm. listów: Do Jana Bojanowskiego, łożniczego królewskiego, dat. 1588. Wyd. J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853 s. 259. — Do ministra Eneasza, dat. w lipcu 1593. Wyd. J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna..., jw. Twórczość poz. 15, s. 110-111. — Do Andrzeja Wolana, dat. z Ostroroga 14 marca 1598; do Jana Łasickiego, dat. z Ostroroga 20 kwietnia 1599; do Żerotinów, dat. z Bolesławia 12 lipca 1599. Wyd. J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843 s. 273-274, 285-286, 288-289; toż przekł. niem. pt. Geschichte der reformierten Kirchen in Lithauen. Lipsk 1850.

2. Do J. J. Grynaeusa, dat. w Lutomiersku 12 marca 1586, w Warszawie 10 sierpnia 1587. Wyd. T. Wotschke: Erasmus Glitzner. Ein Superintendent der grosspolnischen lutherischen Kirche. *Aus Posens Kirchlicher Vergangenheit* t. 6 (1917/1918) s. 68-70.

Rkpsy były w Bibl. Uniw. w Bazylei.

3. Dedykacja łac. dla biblioteki gimnazjalnej w Tor., dat. 22 lipca 1600, na egz. Biblii Kralickiej, wyd. 1579-1593 (Książnica Miejska im. Kopernika w Tor., sygn. L. 4°, 95-98). Ogł. J. Śliziński: Śladami braci czeskich w Wielkopolsce, Warmii i na Mazurach. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) s. 569.

4. List od Erazma Glicznera, dat. z Gorki 2 lutego 1591. Ogł. (wraz z podobizną fot. rkpsu) J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4 (1587-1595). Praga 1932 Dod. s. 214-215.

5. Relacja z synodu w Brodnicy, dat. 29 czerwca 1597, podpisana m. in. przez S. T. Turnowskiego. Przekł. niem.: W. Bickerich: Zur Geschichte der Auflösung des Sendomirer Vergleichs. *Zeitschrift f. Kirchengeschichte* t. 49 (Neue Folge t. 12) (1930).

Oryginał Muz. Nar. w Pradze.

OPRACOWANIA

A. Węgierski (A. Regenvolscius): Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum. Utrecht 1652; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679. — J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu XVI i XVII w. porządkiem lat zebrana. Poz. 1832; przekł. niem. pt. Geschichtliche Nachrichten über die Dissidenten in der Stadt Posen und die Reformation in Grosspolen im XVI u. XVII Jahrh. Darmstadt 1843. — J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. Łukaszewicz: Dzieje wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1853. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857. — F. M. S. (Sobieszczański): Turnowski (Szymon Teofil). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — A. Brückner: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — H. Ł. (Łopaciński): Turnowski (Turnovius) Szymon Teofil. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907). — T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911. — (E. Bursche): Proroctwa XVI w. *Zwiastun Ewangelicki* 1912 nr 7. — O. Halecki: Zgoda sandomierska 1570 r. W-wa 1915. — J. Bidlo: Vzájemný poměr české a polské větve Jednoty bratrské v době od r. 1587-1609. *Časopis Matice Moravské* t. 41/42 (1917/18) s. 110; por. J. Bidlo: Wzajemne stosunki czeskiej i polskiej Jednoty w okresie 1587-1609. *Ref. w Pol.* 1922. —

T. Wotschke: Polnische Studenten in Wittenberg. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1926 s. 190. — W. Bickerich: Zur Geschichte der Auflösung des Sendomirer Vergleichs. *Zeitschrift f. Kirchengeschichte* t. 49 (Neue Folge t. 12) (1930). — G. Smend: Die Synoden der Kirche Augsburgischer Konfession in Grosspolen im 16., 17. und 18. Jh. Poz. 1930 *Jahrbuch d. Theologischen Seminars d. Unierten Evangelischen Kirche in Polen* t. 2. —J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4 (1587-1595). Praga 1933. [Rec.: S. Bodniak. *Ref. w Pol.* 1935/36]. — K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934. — T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 89. — M. Sipayłłówna: W sprawie genezy Biblii gdańskiej. *Ref. w Pol.* 1934. — A. Wojtkowski: Rękopisy S. T. Turnowskiego. *Ref. w Pol.* 1934 i odb. W-wa 1935. — T. Grabowski: Literatura braci

czeskich w Polsce w w. XVI. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 211. — M. Perkinówna: Synod toruński w 1595 r. *Przegl. Ewangelicki* 1936 nr 6. — F. M. Dobiáš: Učni Jednoty bratrské o večeří Páně. 1940. — K. Krofta: O bratrském dějepisectví. Praga 1946 *Laichterův výbor nejlepších spisů poučných* kniha LXX. — S. Urbańczyk: Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich. Cz. 1. Biblia królowej Zofii a staroczeskie przekłady Pisma św. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 67 (1946) i odb. s. 4-6. — S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire*, IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 22, 23. — J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2; rozdz. 4 przedr. pt. Ze studiów nad stosunkiem polskich protestantów do chłopów w XVI wieku. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956). — J. Śliziński: Śladami braci czeskich w Wielkopolsce, Warmii i na Mazurach. *Pam. Lit.* R. 45 (1954). — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 21, 22, 29. — J. Śliziński: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce. (XVI-XVII w.). Wr. 1959 *Monografie Slawistyczne* 1.

TWARDOWSKI KASPER (ok. 1592 — przed 1641)

Pseud.: Kasper z Sambora.

Poeta obyczajowy, religijny, okolicznościowy.

Ur. zapewne ok. 1592. Pochodził przypuszczalnie z Sambora, był synem mieszczanina. Wcześnie stracił matkę, której zawdzięczał religijne wychowanie. W młodości przebywał w Krakowie, zapewne studiował w Akademii Krakowskiej. Wykazywał dużą znajomość literatury religijnej i łacińskiej. Bywał w towarzystwie rybałtów. W czasie wojny szwedzkiej agitował za walką z wrogiem. Służył różnym panom (szlachcie, mieszczanom). Prawdopodobnie na skutek potępienia *Lekcji Kupidynowych* przez biskupa M. Szyszkowskiego wpisał się w 1618 w księgę Kongregacji Wniebowzięcia N. Marii Panny przy kościele jezuitów. W 1629 przeniósł się do Lwowa lub w jego okolice. Zmarł przed 1641.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lekcje Kupidynowe. Kr. przed 1617. Dzieło znane dziś tylko w trzech tekstach rękopiśmiennych (w dwóch różnych red.), z których dwa jako utwór J. Szlichtynga ogł. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 179-189; t. 2. Lw. 1911 s. 374.

Razem jest Lekcji 14, niektóre z nich są bardzo swobodnym przekładem z *Epistola amantis*, przypisywanych Petroniuszowi; utwór potępiony przez *Index...* M. Szyszkowskiego w 1617.

2. Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca. Kr. 1618, dr. dziedzice J. Siebeneichera.

3. Kolęda nowe lato, szczodry dzień abo piosneczki Emmanuelowe. Kr. 1619, dr. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. nast. pt. Kolęda nowe lato i szczodry dzień. B. m. 1623.

Pod podobnym tyt. pisemka innych autorów, zob. Estr. XXXI, 431.

4. Bicz Boży, czyli treny zasmuconej po śmierci synów Ojczyzny Polskiej. Kr. 1625 (egz. nieznany). Wyd. nast. przerobione i rozszerzone przez P. H. Pruszcza pt. Bicz Boży abo krwawe łzy utrapionej matki Ojczyzny Polskiej. Kr. 1649, dr. M. Filipowski.

5. Pochodnia miłości Bożej. Kr. 1628, dr. W. Piątkowski.

6. Bij Gustawa, kto dobry. Lw. 1629, dr. J. Szeliga.

Broszura agitacyjna.

7. Kolebka Jezusowa, pasterze, trzej królowie. Lw. 1630.

Pieśni kolędowe.

8. Gęś świętego Marcina albo pierwsza kolęda. Lw. 1630.

9. Bylica świętojańska. Lw. 1630, dr. J. Szeliga. Wyd. nast. pt. Bylica Jana świętego. Kr. 1641 (z drobnymi zmianami, pod nazwiskiem ks. Z. Adama Januszowskiego). Wyd. 1 przedr. J. Rymarkiewicz: Jana Kochanowskiego Pieśń świętojańska o Sobótce. Poz. 1884; fragm. przedr. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937.

Wg Estr. możliwe, że D. Rzęczkowskiego: Bylica św. Jana... albo ekonom. Lubl. 1645, jest również przedrukiem „Bylicy świętojańskiej".

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Sowizrzał nowy abo raczej Nowyźrzał. Kr. 1614. Przedr. zob. t. 1: Literatura sowizrzalska, Liryka obyczajowa, poz. 10.

Hipotezę autorstwa K. Twardowskiego postawił A. Brückner w 1900.

2. Chronologia o wywodzie narodu cesarzów tureckich i walki ich z chrześciany. B. m. 1619 (wyd. pod nazwiskiem W. Chlebowskiego). Wyd. nast. Kr. 1620 (pod nazwiskiem W. Piątkowskiego).

Hipoteza autorstwa K. Twardowskiego opiera się na wskazówce katalogu Bibl. Kijowskiej.

Bibliografię podaje L. Kamykowski: Kasper Twardowski. Studium z epoki baroku. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 65 (1939).

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 213-215 i in. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — J. Rymarkiewicz: J. Kochanowskiego Pieśń świętojańska o Sobótce. Poz. 1884 s. 178-185. — U. Bretholz: Ueber unbekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrhunderts. Kr. 1897 s. 20-22. — A. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 4. — H. Łopaciński: Przyczynek do historii plagiatów w piśmiennictwie polskim. Kto był autorem „Bylicy świętojańskiej"? *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — E. Trzaska: K. Twardowski autorem „Lekcji Kupidynowych", przypisywanych Jerzemu Szlichtyngowi. *Pam. Lit.* R. 14 (1916). — J. Kuchta: Motyw Matki Boskiej — ucieczki grzesznych — w podaniach ludowych o czarnoksiężniku Twardowskim. *Lud* t. 31 (1932). — J. Saratowicz-Stolarzewiczowa: Autorzy kolęd XVII w. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 52 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 357). — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — L. Kamykowski: Kasper Twardowski. Studium z epoki baroku. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 65 (1939); por. *Spr. PAU* 1938 nr 6. [Rec.: A. Bar: Z polskiej poezji barokowej. *Kultura* 1939 nr 20; T. Sinko: Odgrzebany poeta polski z XVII w. *Kur. Lit.-Nauk.* 1939 nr 24 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.*)].

TWARDOWSKI SAMUEL (zm. 1661)

Używał nazwiska dziada po kądzieli; nazwisko po mieczu: Skrzypieński.

Krypt.: S. T. Z. S. (Samuel Twardowski ze Skrzypny).

Poeta, historyk, satyryk, panegirysta, tłumacz.

Ur. między 1595 a 1600 (wg R. Pollaka; wg J. Tokarskiego już między 1560-1565 lub wcześniej, co nieprawdopodobne), przypuszczalnie w Lutyni pod Jarocinem lub gdzieś w okolicy Skrzypny i Twardowa nad rzeką Lutynią (wg G. Korbuta). Był synem Mikołaja i Katarzyny Ponętowskiej, pochodził z niezamożnej szlachty. Pisał się ze Skrzypny, gdzie nad Lutynią w Pleszewskiem zamieszkiwała rodzina. Wg R. Pollaka w 1609-1612 nie był jeszcze pełnoletni. Kształcił się w kolegium jezuickim w Kaliszu. W 1616-1617 brał przypuszczalnie udział w wojnie moskiewskiej, w 1621 walczył pod Chocimiem. Dostawszy się na dwór K. Zbaraskiego uczestniczył w jego poselstwie do Turcji, skąd wrócił w połowie 1623. W 1624-1633 nie było go w Kaliskiem. Wątpliwe, czy towarzyszył królewiczowi Władysławowi w podróży po Europie 1624-1625. Miał liczne kontakty z Warszawą przez brata stryjecznego, Zygmunta z Twardowa, który piastował funkcję sekretarza Władysława IV. W 1633 dostał się na dwór Wiśniowieckich, spadkobierców Zbaraskich. Służył u Janusza Wiśniowieckiego i prawdopodobnie wziął udział w wyprawie przeciw Turkom w 1633. Jakiś czas potem osiadł na dzierżawie w Zarubińcach pod Zbarażem na Podolu. Zapewne w 1639 przeniósł się do Wielkopolski, gdzie w 1639-1642 wziął w dożywotnią dzierżawę Starogard i Dzierżanowo od Piotra na Lachowcach Sieniuty. W 1641 wydzierżawił od Zaleskiego, kasztelana łęczyckiego, Wolę Pleszewską, w 1647 otrzymał od P. Sieniuty dożywocie na Zalesiu Wielkim koło Kobylina. Protektorem jego był także Bogusław Leszczyński. W 1646 był z żoną, Elżbietą z Gaju (vel Gajewską) Obornicką, w Poznaniu. Przypuszczalnie na krótki

czas wrócił do Zarubiniec, skąd uciekł przed najazdem kozackim do Wielkopolski; pozostał tu na stałe i od 1650 był zarządcą dóbr Sieniuty. Nie jest pewne, czy wziął udział w drugiej wojnie kozackiej i bitwie pod Beresteczkiem. W czasie wojny szwedzkiej należał początkowo do stronników Karola Gustawa (był pod Ujściem), potem przeszedł na stronę Jana Kazimierza i miał uczestniczyć w powstaniu 1656. Wiele podróżował po kraju. W ostatnich latach życia procesował się stale i często bezowocnie z dwoma wrogimi sąsiadami, Prokopem Kołaczkowskim i Melchiorem Konarzewskim, którzy niszczyli mu dobra, czynili szkody w dzierżawie, dokonywali napaści na ludzi. Za długi wobec Kołaczkowskiego skazany został wyrokiem trybunału na wieżę. Dzięki pośrednictwu przyjaciół doszło 11 kwietnia 1655 w Krotoszynie do ugody między powaśnionymi. Zmarł w 1661, prawdopodobnie w czerwcu, w Zalesiu, pochowany w kościele bernardyńskim w Kobylinie (grób uległ zniszczeniu w XIX lub XX w.).

Uwaga: O hipotezie identyczności z S. Twardowskim Samuela Szymanowskiego Hutora z Kleczan zob. Estr. XXX, 336; XXXI, 444.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przeważna legacyja... Krzysztofa Zbaraskiego... od... Zygmunta III... do... cesarza tureckiego Mustafy w roku 1621. Na pięć rozdzielone punktów. Z dodatkiem... stanu pod ten czas, rządow, ceremonij i zwyczajow poganskich. Kr. 1633. Wyd. nast.: Kr. 1639, dr. F. Cezary; Wil. 1706; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 19-20, 46-47; fragm. ed. 2 przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

Diariusz legacji w formie poematu.

Przekł. rumuński: Fragm. ogł. P. Panaitescu: Călători poloni in țările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii și Cercetări* XVII s. 15-21.

2. Szczęśliwa moskiewska expedycja Najaśniejszego Władysława IV króla. W-wa 1634, dr. wdowa po J. Rossowskim.

3. Pamięć śmierci... Alexandra Karola królewica... roku Pańskiego 1634. Lubl. (1634), dr. P. Konrad. (Poemat).

4. Daphnis drzewem bobkowym. Powst. najpóźniej w 1636. Wyd. Lubl. 1638, dr. Anna Konradowa. Wyd. nast.: pt. Daphnis w drzewo bobkowe przemieniela się. Kr. 1661, dr. W. Siekielowic; Kr. 1702. Wyd. kryt. (ed. fotooffsetowa) wg wyd. 1661 (z podobizną fragm. wyd. 1638) R. Pollak, S. Saski. Wr. 1955 *BPP* S. B nr 6 (tu we wstępie wiad. o egz. wydań i odpisach).

Poemat ten powstał w związku z operą włoską V. Puccitellego z baletem, której scenariusz w jęz. pol. — może J. Grotkowskiego — pt. Dafnis przemieniona w drzewo bobkowe. Apolog abo baśń Owidiuszowa, która była reprezentowana muzyką na kształt komediej, przed obecnością Króla J. M.... w Warszawie...1635. W-wa 1635, dr. J. Trelpiński — dochował się; scenariusz ten był zapewne podstawą poematu, choć możliwe, że Twardowski korzystał bezpośrednio z libretta operowego.

5. Satyr na twarz Rzeczypospolitej w roku 1640. B. m. 1640 (trzy ed.; wyd. bez podania autora; tu razem A. Rysińskiego Satyr polski na twarz dworską). Wyd. nast.: Satyr... w roku 1645. B. m. 1645 (dedykacja podpisana krypt. S. T. Z. S.); b. m. r. Fragm. ed. 1645 przedr. w: Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski. Poz. 1962.

6. Pałac leszczyński od sławy nieśmiertelnej pod wjazd... Bogusława... Leszczyńskiego na wielgopolską generalią... wystawiony w Poznaniu roku 1643. Leszno (1643), dr. D. Vetterus. Wyd. nast. Leszno 1645.

Unikat ed. 1643 zniszcz. 1944; kopia w rkpsie Bibl. Uniw. Warsz. nr 261 s. 206-252. Unikat ed. 1645 (defekt bez karty tyt.) Bibl. Kórn. 3639.

Późniejsze przedr. w „Miscellanea selecta" (zob. Wyd. zbiorowe poz. 1) skażone przez cenzurę jezuicką.

7. Jego Mości Panu Jakubowi z Rozdrażewa Rozdrażewskiemu i Jej Mości Paniej Annie ze Bnina Przyjemskiej, marszałkowej nadwornej koronnej, epithalamium zaśpiewane w Koźminie dnia 2 octobris roku 1644. (Poemat panegiryczny w 424 wersach).

Unikat Bibl. Kórnicka sygn. 3413.

8. Xiążę Wiśniowiecki Janusz. Leszno 1646, dr. D. Vetter.

9. Władysław IV, król polski i szwedzki. Leszno 1649, dr. D. Vetter. Odb. tytułowe Leszno 1650.

Rkps — może kopia — poematu z XVII w. był w Bibl. Krasińskich nr 302.

Poemat wywołał oburzenie w Moskwie; na naleganie posła moskiewskiego spalono w Warszawie w 1650 kilkanaście kart dzieła.

10. Pobudka wychodzącemu wojsku pod Ołykę pro 1 Maii anno 1649. B. m. r. dr.

Unikat Bibl. Kórnicka sygn. 12 894.

11. Nadobna Pasqualina z hiszpańskiego świeżo w polski przemieniona ubiór. Kr. 1655, dr. wdowa po Ł. Kupiszu. Wyd. nast.: Kr. 1701; wyd. kryt. R. Pollak. Kr. 1926 *BN* I, 87.

Przeróbka nie znanego bliżej utworu napisanego w języku włoskim lub hiszpańskim, względnie po łacinie, będącego utworem jednego z naśladowców Montemayora z pierwszej ćwierci XVII w., wg K. Niklewiczówny może Celio Malespiniego.

12. Wojna domowa. Wyd.: cz. 2 pt. Wojna kozacka późniejsza... Leszno b. r. (między 1651-1655), dr. D. Vetter (tekst nieco różny niż w ed. z 1681); cz. 1 (tylko cz. 1 wbrew tytułowi) pt. Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwą... przez lat dwanaście tocząca się dotąd. Kr. 1660, dr. wdowa po Ł. Kupiszu; całość pt. Wojna domowa z Kozaki i Tatary, z Moskwą, potym Szwedami i z Węgry przez lat dwanaście za panowania... Jana Kazimierza... Na cztery podzielona księgi... Opus posthumum. Kalisz 1681, Druk. Kolegium T. J. (tekst zmieniony w wielu miejscach przez cenzurę jezuicką).

Dedykację całego dzieła i osobną do części czwartej, wierszem — opuszczone w ed. 1681, z autografu ogł. J. Kozłowska: Nieznane wiersze S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1 s. 383.

Rkps części 2-4, zapewne autograf, Bibl. Nar., zniszcz. 1944. Różnice między autografem i drukiem podaje A. F. Kowalkowski: „Wojna domowa" S. Twardowskiego. (Szkic monograficzny). Cz. 1-2. Poz. 1934 (rkps Katedry Lit. Pol. Uniw. A. Mickiewicza w Poz.).

Przekł. ruski: S. Sawicki. 1718.

13. Wielmożnym... Piotrowi ze Bnina Opalińskiemu, wojewodzicowi poznańskiemu... i ...Annie z Lachowiec Sieniuciance, oblubieńcom nowym epitalamium ...zaśpiewane w Kotuszowie dnia... maja... 1661. Kr. (1661), dr. Druk. u wdowy Ł. Kupisza. (Panegiryk o 609 trzynastozgłoskowcach). Wyd. kryt. A. Sajkowski: Ostatni utwór S. Twardowskiego. *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

Unikat (Estr. nieznany) Bibl. Nar. sygn. XVII 3. 5337.

14. Nagrobek P. Samuela Twardowskiego, poety polskiego. Sam go sobie pisał 1661 r. Ogł. H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 3. Autobiografia S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 547 i odb.

Rkps Bibl. Czart. nr 2386.

15. Wiersze. Niektóre z nich ogł. po raz pierwszy w: Miscellanea selecta..., zob. Wyd. zbior. — Utwory drobne, fragm. dzieł przedr. m. in.: J. Lemański: Satyra polska. Antologia. T. 1. W-wa 1914; J. Kott, A. Ważyk: Wiersze, które lubimy. Antologia. B. m. 1951.

Przekł. franc.: A. Orchowski: Omen królowi szwedzkiemu... (prozą). W książce: Choix de poésies polonaises. Getynga 1816.

Przekłady

1. S. Karwat Wokiciewicz (Wójcikiewicz): Sieradz się świeci pod wjazd Stanisława Koniecpolskiego... przełożony i przyczyniony. Roku 1634. Przedr. w: Miscellanea selecta..., zob. Wyd. zbior. (Wg Estr. znane dziś tylko z przedruków).

Tekst przekładu przypuszczalnie rozszerzony; oryginał łac. wyd. Kr. 1633.

2. Horacy: Ody: Beatus ille; Non ebur...; Quem tu Melpomene... Wyd. w: Miscellanea selecta..., zob. Wyd. zbior.; Pieśni wszystkie Horacjusza przekładania różnych. T. 1-2. W-wa 1773; przedr. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937.

Tłumaczenia o charakterze parafraz; należą do prac najwcześniejszych Twardowskiego.

3. M. K. Sarbiewski: Ody (cztery). Wyd. w: Miscellanea selecta..., zob. Wyd. zbior.; M. K. Sarbiewski: Opera posthuma. W-wa 1769.

Wydania zbiorowe

1. Miscellanea selecta... W różnych panegirycznych okazjach do druku sparsim podane, teraz jako godne pamięci w jedno opus zebrane. Kalisz 1681. Wyd. nast.: Kalisz 1682 (obie ed. miewają dwie różne dedykacje); pt. Zbiór różnych rytmów. Wil. 1770; wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* S. V z. 19-20, 46-47.

Zbiór głównie najwcześniejszych utworów pomniejszych. Tu m. in. po raz pierwszy wyd.: Mariannie Twardowskiej wdzięcznej dziecinie jedynaczce swojej ojciec napisał. (Cztery treny); Omen królowi szwedzkiemu...; Na wjazd Macieja Łubińskiego, pomorskiego biskupa, do Włocławka R. P. 1631; Pod elekcją szczęśliwą Władysława IV roku 1631. (Trzy wiersze pochwalne, naśladowane z Horacego); tu także Twórczość poz. 2, 3, 6; Przekł. poz. 1, 2, 3.

2. Poezje. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* S. V z. 19-20, 46-47.

Tu: Przeważna legacja... (zob. Twórczość poz. 1); Zbiór różnych rytmów (zob. Wyd. zbior. poz. 1).

Materiały

1. Fragm. aktów natury majątkowej i gospodarczej z 1623-1651. Ogł. R. Pollak: S. Twardowski w kaliskich aktach grodz-

kich. (Materiały biograficzne). *Roczniki Hist.* t. 15 (1939/1946).

2. Notatka biograficzna jednego z zakonników klasztoru bernardyńskiego w Kobylinie na egzemplarzu klasztornym Wojny domowej. Ogł. E. Raczyński: Wspomnienia Wielkopolski. T. 1. Poz. 1842 s. 368.

Facsimile pisma w: T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904; P. Chmielowski: Hist. lit. pol. Wyd. 2. Wyd. S. Kossowski. T. 1. Lw. 1914 s. 365.

Utwór o autorstwie niepewnym

Katafalk rycerski... Mikołajowi z Dambrowice Firlejowi, starościcowi trembowelskiemu. B. m. (1649). (Tamże: Pamiątka wiecznej sławy... Andrzeja Firleja... wojewody sendomirskiego, wojsk koronnych hetmana).

Wiersz. Autorstwo przypisał Estr. XXXI, 443.

OPRACOWANIA

Monografia: S. Turowski: Samuel ze Skrzypny Twardowski i jego poezje na tle współczesnym. *Przew. Nauk. i Lit.* 1909 i odb.

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 177-228. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — E. Raczyński: Wspomnienia Wielkopolski. T. 1. Poz. 1842 s. 368-369. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — Helleniusz (E. A. Iwanowski): Wojna kozacka S. Twardowskiego. W książce: Kilka rysów i pamiątek. Poz. 1860. — F. Faleński: Treny J. Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 i odb. W-wa 1867. — F. M. S. (Sobieszczański): Twardowski (Samuel ze Skrzypny). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — J. Łukaszewicz: Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim. Poz. 1869. — B. Chlebowski: Samuel ze Skrzypny Twardowski, poeta XVII wieku. *Tyg. Illustr.* 1872 nr 251 nn.; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1912. — L. Kubala: Poselstwo Puszkina w Polsce w roku 1650. W książce: Szkice historyczne. S. I. Lw. 1880. — B. Chlebowski: Daphnis, sielanka miłosna z wieku XVII. Szkic literacki. *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 333 nn.; przedr. jw. — B. Chlebowski: „Nadobna Paskwalina" S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 79-81; przedr. jw. — A. Bełcikowski: Samuel ze Skrzypny Twardowski. W książce: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — A. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII w. Tamże. — B. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tass0 przez P. Kochanowskiego. *Ateneum* 189a t. 2; przedr. jw. [Rec.: E. Porębowicz. *Kwart. Hist.* 1893; Odpowiedź B. Chlebowskiego. *Kwart. Hist.* 1894; Replika E. Porębowicza. Tamże]. — E. Porębowicz: Źródła romansu artystycznego w w. XVII. *Spr. AU Wydz. Filol.* 1892. — S. Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. Pol.* 1893 t. 109. — A. Czechowski: Samuels von Skrzypna Twardowski „Wojna domowa". Inauguraldissertation. Poz. 1894. [Rec.: S. Bielawski. *Kwart. Hist.* 1896]. — A. Czechowski: S. ze Skrzypny Twardowskiego „Miscellanea selecta". *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 22 (1896) i odb. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1897]. — K. Thieberger: Samuel von Skrzypna Twardowski. Inauguraldissertation. Wr. 1898. [Rec.: I. Chrzanowski. *Kwart. Hist.* 1901]. — S. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Literatur. Poz. 1901. — A. Jensen: Svenska bilder i polska witterheten. Sztokholm 1904. Streszcz. pol. podał W. B. Engeström: Obrazy szwedzkie w literaturze polskiej. Poz. 1907. — J. Kostka (S. Windakiewicz): Piotr Baryka czy Samuel Twardowski? *Pam. Lit.* R. 5 (1906). — S. Turowski: Źródło „Nadobnej Paskwaliny" kwestią otwartą. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — J. Kozłowska: Nieznane wiersze S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1. — M. Peter: O wpływie „Jerozolimy wyzwolonej" na „Daphnidę" Twardowskiego. *Pam. Lit.* R. 12 (1913). —

T. Sinko: Pierwowzór „Nadobnej Paskwaliny". *Przew. Nauk. i Lit.* 1918; przedr. w książce: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923 *Z Hist. i Lit.* nr 17. — Z. Gąsiorowska-Szmydtowa: Żółkiewski jako Lucjusz Emiliusz w „Władysławie IV" S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Pam. Lit.* R. 19 (1921). — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Mono-*

grafia Wisły. B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 247. — R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 z. 2. — P. P. Panaitescu: Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin. Bukareszt 1925 *Academia Română Memoriile Secțiunii Istorice* S. III Tomul IV Mem. 4 s. 90 nn. — T. Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kr. 1925. — R. Pollak: Pierwodruk „Nadobnej Paskwaliny". *Silva Rerum* t. 2 (1925). [Rec.: E. Koschmieder. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1927 s. 198]. — R. Pollak: Wstęp i wyd.: Nadobna Paskwalina. Kr. 1926 *BN* I, 87. [Rec.: A. Brückner. *Ruch Lit.* 1926; Stef. (S. Papée). *Przegl. Powsz.* 1926 nr 77; *Nowa Reforma* 1926 nr 47]. — A. Brückner: „Paskwalina" S. Twardowskiego. *Pam. Lit.* R. 24 (1927). — S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 11. — M. Woznjak: Kozactwo pid Chotinom 1621 r. w suczasnij poeziji. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1928 t. 149 s. 166 nn. — J. Kozłowska-Studnicka: Katalog rękopisów polskich... Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. Kr. 1929 nr 36. — G. Baumfeld: Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce. Cz. 1. Poz. 1930 s. 14. — P. Panaitescu: Călători poloni in țările române. Bukareszt 1930 *Academia Română Studii și Cercetări* XVII. —

R. Fischerówna: Samuel Twardowski jako poeta barokowy. Kr. 1931 *Prace Hist.-Lit.* nr 37. [Rec.: A. Brückner. *Ruch Lit.* 1931; K. Czachowski. *Czas* 1931 nr 155; A. Fei. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) s. 321; W. Weintraub. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 39 s. 305]. — A. F. Kowalkowski: O baroku S. Twardowskiego. *Pro Christo — Wiara i Czyn* 1933. — A. F. Kowalkowski: „Wojna domowa" S. Twardowskiego. (Szkic monograficzny). Cz. 1-2. Poz. 1934 (rkps Bibl. Katedry Lit. Pol. Uniw. Poz.). — A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 172-173. — A. F. Kowalkowski: Ze studiów nad „Wojną domową" S. Twardowskiego. *Ruch Lit.* 1935. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae.* Kr. 1935 i odb. s. 31-34. — L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — J. Tokarski: Historia nie dostrzeżonej kropki. Jak to pan S. Twardowski urodził się w 10 lat po śmierci ojca. *Kur. Poz.* 1936 nr 101. — J. Tokarski: Skąd nowe szczegóły o Twardowskim? *Kur. Poz.* 1936 nr 113. — L. Kamykowski: Kilka uwag o „Dafnis" Twardowskiego. *Spr. PAU* 1937 nr 1. — S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej".* W-wa 1938 i odb. W-wa 1937. — S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — J. Tokarski: Kłopoty literata sprzed lat trzystu. *Kur. Poz.* 1939 nr 242. — S. Windakiewicz: Epika polska. Kr. 1939. — A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2. —

R. Pollak: S. Twardowski w kaliskich aktach grodzkich. (Materiały biograficzne). *Roczniki Hist.* t. 16 (1939/1946). — A. Angyal: Die Barock-Epoche in der slavischen Literatur- und Geistesgeschichte. *Blick nach Osten* 1949 z. 3 s. 177-178. — A. Zajączkowski: Staropolski talizman. *Poradnik Jęz.* 1949 z. 5. — B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3. — A. Zajączkowski: O kilku orientalnych terminach żeglarskich w piśmiennictwie polskim (od XV w.). *Poradnik Jęz.* 1950 z. 3. — K. Niklewiczówna: Do genezy „Nadobnej Paskwaliny". (Nieznany siedemnastowieczny przekład nowel włoskich i hiszpańskich). *Pam. Lit.* R. 39 (wyd. 1951). — Ł. Kurdybacha: Oblicze społeczne literatury XVII wieku i czasów saskich. W-wa 1951 *Wiedza Powsz.* s. 49-53. — H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 3. Autobiografia S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb. — W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych **śŕ, *źŕ, *żŕ*. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16. — C. Backvis: Some Characteristics of Polish Baroque Poetry. *Oxford Slavonic Papers* t. 6 (1955). — C. Backvis: Les Slaves devant la „leçon" turque à l'aube des temps modernes. *Revue de l'Université de Bruxelles* 1955 i odb. — R. Pollak, S. Saski: Wstęp i wyd.: Dafnis. Wr. 1955 *BPP* S. B nr 6. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 32 (1955) s. 271; J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1955 s. 353; J. Ziomek. Tamże s. 235-236]. — O. Górka: Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655. W-wa 1957 s. 18-19. — T. Eckman: The War of Chotin in Literature. Haga 1958. — A. Sajkowski: Staropolskie nekrologi. *Opuscula Casimiro*

Tymieniecki septuagenario dedicata. Poz. 1959. — J. Szlesiński: O języku „Wojny domowej" S. ze Skrzypny Twardowskiego. *Rozpr. Komisji Język. Łódzkiego Tow. Nauk.* t. 7 (1959). — A. Sajkowski: Krzysztof Opaliński, wojewoda poznański. Poz. 1960. — A. Sajkowski: Ostatni utwór S. Twardowskiego. *Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6; por. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1958. — T. Witczak: Do genezy „Pałacu leszczyńskiego" S. Twardowskiego. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka.* Poz. 1962.

TYLKOWSKI WOJCIECH (ok. 1624 lub 1629 – 1695)

S c h o l a s t y k, t e o r e t y k m u z y k i.

Ur. ok. 1624 lub 1629 na Mazowszu. Uczył się u jezuitów w Pułtusku, po czym w 1646 wstąpił do zakonu. Po odbyciu wyższych studiów w Wilnie został wysłany do Braniewa, gdzie uczył lat kilkanaście. W 1670-1674 sprawował urząd penitencjariusza w Rzymie. Do 1678 był rektorem seminarium w Wilnie, a w 1678-1683 nadwornym teologiem biskupa poznańskiego S. Witwickiego. Był również profesorem kolegium jezuickiego w Poznaniu. W 1684 wykładał teologię moralną w kolegium płockim, następnie w 1685-1694 w Warszawie. Znał języki grecki, hebrajski, a z nowożytnych francuski, włoski, hiszpański i niemiecki. Zmarł 14 stycznia 1695 w Wilnie (wg A. Chybińskiego w Warszawie).

TWÓRCZOŚĆ

1. Philosophia curiosa seu quaestiones et conclusiones curiosae. Kr. 1669, dr. S. Piotrkowczyk.

2. Philosophia curiosa seu universa Aristotelis philosophia. (Cz. 1). Oliwa 1680, Druk. Klasztoru Oliwskiego; cz. 2-9. Oliwa 1680-1682; cz. 10 (jako dod. do „De bono et malo..."). Oliwa 1690.

Zajmuje się m. in. problemami muzycznymi z punktu widzenia spekulacji filozoficznej. Por. poz. 3.

3. Uczone rozmowy wszystkę w sobie prawie zawierające filozofią. W-wa 1692, dr. P. M. Łęskowski. Fragm. przedr. B. Baranowski, W. Lewandowski, J. S. Piątkowski: Upadek kultury w Polsce w dobie reakcji katolickiej XVII-XVIII w. Wypisy źródłowe. W-wa 1950 s. 129-135.

Przeróbka „Philosophia curiosa" z 1680, zob. poz. 2.

Zostawił ok. 60 dzieł łac. i pol., również z zakresu nauk przyrodniczych.

L i s t y

Od A. Kirchera, dat. w Rzymie 23 listopada 1672; od Honorata Fabriusa, dat. w Rzymie 10 czerwca 1673. Wyd. przy: Philosophia curiosa..., jw. Twórczość poz. 2.

OPRACOWANIA

F. Alegambe: Bibliotheca scriptorum S. J. post occasum a. MDCVIII. Antwerpia 1643. — F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 2. W-wa 1814 s. 26, 374. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Poz. 1849 s. 288; t. 4. Poz. 1851 s. 183; wyd. osob. pt. Zakłady naukowe... Poz. 1851. — A. Sowiński: Les Musiciens polonais et slaves anciens et modernes. Paryż 1857; toż w jęz. pol. pt. Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych. Paryż 1874. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański): Tylkowski (Wojciech). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 25 (1867). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński. T. 2-3. W-wa 1899/1900. — S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 3. Kr. 1902. — M. B. (Bartynowski): Tylkowski Wojciech. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907). — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. W-wa 1911. — F. Gabryl: Pojęcia filozoficzne naszych scholastyków z XVII w. *Ateneum Kapłańskie* 1913 wrzesień-październik. — J. N. (Niedzielski): Tylkowski Wojciech. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 39/40 (1914). — L. A. Birkenmajer: Udział Polski w uprawianiu i w rozwoju nauk ścisłych. *Polska w kulturze europejskiej.* T. 2. Kr. 1918. —

Z. Jachimecki: Historia muzyki polskiej w zarysie. W-wa 1920; wyd. zmienione pt. Muzyka polska w rozwoju historycznym od czasów najdawniejszych do doby obecnej. T. 1: Od Bogurodzicy do Chopina włącznie. Cz. 1. Kr. (1948)

s. 223-224. — W. Wąsik: Sebastian Petrycy z Pilzna. W-wa 1923 s. 224--226. — S. Tatarkiewicz: Materiały do dziejów nauczania filozofii na Litwie. *Arch. Komisji do Badania Historii Filoz. w Pol.* t. 2 cz. 2 (1926). — E. Nowak: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. Kr. 1932. — S. Bednarski: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — J. Reiss: Książki o muzyce w Bibl. Jagiel. od XVI do XVIII w. Cz. 2. Kr. 1934. — A. Chybiński: Słownik muzyków dawnej Polski. Kr. 1948/49. — W. Kamiński: Muzyka do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 255. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania...*, jw. s. 39. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. — W. Ochmański: Gospodarowanie na roli na polskich ziemiach w rozwoju dziejowym. W-wa 1959. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450--1850. W-wa 1961.

TYSZKA ADRIAN (pierwsza połowa XVII w.)

Wierszopis.

Żył w pierwszej połowie XVII w. Wg W. A. Maciejowskiego przypuszczalnie był Mazurem. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Atalanta Sarmacka... 1617.
2. Chyron Kosmonogi... 1617.
3. Maszkara mięsopustna... 1617.
4. Fragmentów dwanaście... 1617.

Utwór o autorstwie niepewnym

A. T.: Poswarek wina z wodą. B. m. r. (dwie ed.) (wg Estr.: 1620-1650, wg A. Brücknera: ok. 1640).

Autorem A. Tyszka wg A. Brücknera, Adam Tobolski wg hipotezy Estr. Zob. K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925 s. 264-266.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. — A. Brückner: Przysłowia. Kartki z dziejów literatury i kultury polskiej. *Ateneum* 1895 t. 3 s. 549. — A. Brückner: Język Wacława Potockiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 31 (1900) s. 404, 416 i odb. — A. Brückner: Z teki bibliograficznej. VII. Volumina miscellanea. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 78. — K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925. — K. Badecki: Nie odszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26) i odb.

U

URSINUS JAN starszy (ok. 1460 – ok. 1500? 1503?)

Nazwisko właściwe: Ber (Beer, Paulbär).

Epistolograf, retor.

Ur. zapewne ok. 1460 w rodzinie mieszczan krakowskich pochodzenia niemieckiego; syn handlarza ołowiem i bankiera Pawła i Barbary. W 1473-1478 studiował na wydziale nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej i uzyskał magisterium, po czym czas jakiś (ok. 1483) studiował prawo. Wg L. Winniczuk być może dwukrotnie wyjeżdżał na studia prawne do Włoch: ok. 1481 i ok. 1484-1485, kiedy to słuchał w Rzymie Pomponiusa Leta; studia te zakończył licencjaturą. Wg H. Barycza pobyt Ursinusa w Rzymie, podczas którego poznawał także język grecki pod kierunkiem J. Argiropula, nastąpił po studiach medycznych u Rocobonella i F. Bencjusza w Padwie, gdzie 12 marca 1487 osiągnął doktorat medycyny. Zajmował się również astronomią.

Do Polski powrócił najpóźniej jesienią 1488 i wszedł w skład wydziału lekarskiego Akademii Krakowskiej, z którą związany był jeszcze w 1497. Wykładał prawo rzymskie, szerzył znajomość wymowy humanistycznej, objaśniał Sallustiusza. Należał do Sodalitas Vistulana. Znał się z F. Kallimachem, Wojciechem z Brudzewa, W. Korwinem, J. Lubrańskim, M. Drzewieckim i in. W 1493 lub 1494 był na Litwie (uprzednio może już ok. 1492). Ożenił się z Anną z Kromerów i miał z nią synów Stanisława i Hieronima. Data śmierci nie ustalona (ok. 1500? 1503?).

TWÓRCZOŚĆ

Modus epistolandi... cum epistolis exemplaribus orationibus annexis. (Norymberga 1495-1496, dr. K. Hochfeder). Wyd. nast.: Kr. 1522, dr. J. Haller. Fragm. przedr.: M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 311-314 (list do krakowianki Blanki i odpowiedź tejże); R. Ganszyniec: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lw. 1925 s. 187-189; I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 (tu trzy listy adresowane do A. Bruciusa, M. Drzewickiego, F. Kallimacha). Całość wyd. kryt. wg pierwodruku L. Winniczuk. Wr. 1957 *BPP* S. B nr 7.

Przekł. pol. L. Winniczuk, przy wyd. jw.

Podręcznik pisania listów w stylu humanistycznym z przykładami — listami autora z 1484-1494, m. in. do M. Drzewickiego, Fryderyka Jagiellończyka, F. Kallimacha, J. Lubrańskiego, Jana Olbrachta, J. Sakrana, Wojciecha z Brudzewa, oraz pięć mów autora z 1486-1495: O pochwałach wymowy; O znaczeniu medycyny; O zasługach Erazma (Kromera); W imieniu doktorów Akademii Kr. do Jana Olbrachta; Mowa, którą wygłosił rozpoczynając wykłady o Institutiones cesarza Justyniana.

Utwory o autorstwie niepewnym

Listy

Sześć listów (pierwsze dwa z r. po 1477 adresowane: do Petrycego i Katarzyny — rzekomo rodziców; od tychże do J. Ursyna; inne z 1492 — bez adresata) ogł. M. Jezienicki: Joannis Ursini epistulas sex. *Eos* 1901 (przy czwartym: Epitaphium Casimiri Polonorum regis). Przedr. L. Winniczuk przy wyd.: Modus..., jw. Twórczość (z fot. rkpsów). — List trzeci i czwarty ogł. uprzednio (niedokładnie) J. Caro: Geschichte Polens. T. 5. Gotha 1886-1888 s. 1002-1005; toż w przekł. pol. pt. Dzieje Polski. T. 6. W-wa 1900 s. 402-405.

Wg L. Winniczuk są to pseudoursyniana, naśladowcze ćwiczenia uczniowskie.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 348-349. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 3. Kr. 1841 s. 307-314 i in. — H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 2. W-wa 1877 s. 274-275. — J. Fijałek: Studia do dziejów uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) i odb. Kr. 1898. — G. Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460 bis 1520. *Jahresbericht d. Schlesischen Gesellschaft f. Vaterländische Cultur* 1900 i odb. Wr. 1901. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 2. Kr. 1900. —M. Jezienicki: Joannis Ursini epistulas sex. *Eos* 1901. [Rec.: S. Kossowski. *Pam. Lit.* 1904] — J. Fijałek: Z dziejów humanizmu w Polsce. I. Niemcy w Uniwersytecie Krakowskim. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — R. Kotula: Ursini et Philelphi Formulae epistolarum. *Eos* 1921/22. — R. Ganszyniec: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lw. 1925 s. 162-163. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — T. Sinko: Obrazki zielonego karnawału w dawnej Polsce. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 23 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 155). —

R. Gansiniec: Listownik J. Ursinusa. *Spr. PAU* 1952 nr 1. Kr. 1954. — L. Winniczuk: Epistolografia. Łacińskie podręczniki epistolograficzne w Polsce w XV-XVI wieku. W-wa 1952 *Bibl. Meandra* 19. [Rec.: J. Krókowski. *Eos* 1952/1953 z. 2]. — H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 139 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Leśnodorski: Niektóre elementy założeń poznawczych Kopernika. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 72-73. — M. Walicki: Polskimi śladami Kulmbacha. I. Jan z Kulmbachu

jako ilustrator krakowskich wspomnień Celtisa. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 1 s. 167. — L. WINNICZUK: Wstęp i wyd.: Modus epistolandi... Wr. 1957 *BPP* S. B nr 7. [Rec.: M. CYTOWSKA. *Eos* 1957/1958 z. 2].

URSINUS JAN młodszy (1562—1613)

Inne formy nazwiska: BAR; BÄR; wtórnie: NIEDŹWIEDŹ; NIEDŹWIECKI.

Filolog, przyrodnik.

Ur. najprawdopodobniej w 1562 we Lwowie; syn Walentego, bednarza. Po wczesnej śmierci rodziców pozostawał pod opieką Jakuba Myszkowskiego. Uczył się początkowo w lwowskiej szkole miejskiej, gdzie był uczniem Pediana, Perlickiego i Szymona z Brzezin; tu zdobył m. in. znajomość języka greckiego. Następnie studiował w Akademii Krakowskiej, jako uczeń W. Fontany i P. Słowackiego. W 1587 uzyskał bakalaureat, po czym kilka lat uczył gramatyki we Lwowie pod zwierzchnictwem rektora A. Burskiego — i wraz z nim przeniósł się znowu do Krakowa. Tu w 1592/1593 wykładał matematykę, astronomię, a w początkach 1593 zdobył magisterium z filozofii. W grudniu tegoż roku objął katedrę fizyki w Akademii Zamojskiej. W 1598-1603, wysłany przez J. Zamoyskiego, przebywał w Padwie na studiach medycznych, które uwieńczył doktoratem. Po powrocie wykładał nadal w Akademii Zamojskiej nauki przyrodnicze oraz medycynę, był nadwornym lekarzem kanclerza, uczył matematyki jego syna. Będąc uprzednio dziekanem, a w 1598 wicekanclerzem Akademii, sprawował w 1607 jej rektorat. Utrzymywał kontakty m. in. z S. Petrycym i F. Birkowskim; przyjazną kuratelą otaczał go S. Szymonowic. W 1610 został księdzem i kanonikiem kolegiaty zamojskiej. Zmarł 1 lub 2 stycznia 1613 w Zamościu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Methodicae grammaticae libri quatuor. Lw. 1592, dr. M. Garwolczyk. Wyd. nast.: Zamość 1619; Zamość 1640 (dwie ed.); Zamość 1698. (W wyd. z 1592 i 1619 znajduje się Ortografia polska Jana Kochanowskiego).

2. De ossibus humanis tractatus tres. Zamość 1610, dr. M. Łęski.

Obficie uwzględnia polską nomenklaturę kości.

Prace edytorskie

Aelius Donatus: Grammatica. Zamość 1594, dr. M. Łęski. Reprodukcję karty tyt. podała A. Jędrzejowska: Książka polska we Lwowie w XVI w. Lw. 1928 s. 25.

Listy

1. Do Jana Zamoyskiego, dat. w Padwie 31 grudnia 1599. Wyd.: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 221-222; T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

2. Od Sebastiana V. Montelupi, dat. w Krakowie 7 sierpnia 1599. Wyd. T. Wierzbowski, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

J. SOŁTYKOWICZ: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 298, 430-433. — J. D. A. JANOCKI: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 354; por. T. Żebrawski: Dodatki do Bibliografii piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki. Kr. 1886 s. 36-37. —J. S. BANDTKIE: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Kr. 1826 s. 391-394; t. 2. Kr. 1826 s. 328. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. CHODYNICKI: Historia... miasta Lwowa. Lw. 1829. — I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833.— J. BRODOWICZ: Jan Ursinus. *Index lectionum in Universitate Jagiel.* 1839/40.— M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 132.— J. BRODOWICZ: De Hieronymi Fabricii opere: De locutione liber a Joanne Ursino editus 1601. *Index lectionum in Universitate Jagiel.* 1847/48.— W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 2. W-wa 1852 s. 59.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Leopolita (Jan Ursinus). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 16 (1864) s. 895-896.— W. WISŁOCKI: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. *Spr. Gimn. im. Franci-*

szka *Józefa we Lw. za r. 1868* i odb. s. 25.— S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888. — S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. — J. K. Kochanowski: Dzieje Akademii Zamojskiej. Kr. 1899/1900.— J. A. Wadowski: Wiadomości o profesorach Akademii Zamojskiej. W-wa 1899/1900.— K. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. I. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900) i odb. Kr. 1901 s. 135 i in.— J. Rostafiński: Zaginiona książka J. Ursina. *Pam. Lit.* R. 1 (1902).— H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. W-wa 1911 s. 172-173.—

S. Łempicki: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. 1573-1605. Kr. 1922.— S. Łempicki: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego). *Szymon Szymonowicz i jego czasy.* Zamość 1929 i osob. Zamość 1929; przedr. pt. Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1951.— K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 182.— J. Skoczek: Dzieje lwowskiej szkoły katedralnej. Lw. 1929 s. 249.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— A. Birkenmajer: Typograficzny zasób drukarni Akademii Zamojskiej w r. 1617. Kr. 1936.— R. Skulski: Z dziejów polonistyki lwowskiej. *Księga referatów Zjazdu Nauk. im. I. Krasickiego.* Z. 3. Lw. 1936 s. 545-546.—

A. Wrzosek: Jana Ursinusa, profesora Akademii Zamojskiej, życie i pisma. *Spr. PAU* 1952 nr 3. Kr. 1954.— H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 144; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

z URZĘDOWA MARCIN (ok. 1500 – 1573)

Inna forma nazwiska: Urzędów.

Ziołopis.

Ur. ok. 1500 w Urzędowie Lubelskim; syn Szymona, mieszczanina. W 1517 wstąpił do Akademii Krakowskiej. W 1521 został bakałarzem, w 1525 otrzymał mistrzostwo sztuk wyzwolonych. Wykładał na tymże uniwersytecie w 1525-1534; w 1529 był przełożonym Kolegium Mniejszego, a w 1532 dziekanem. Następnie wyjechał na studia medyczne do Padwy; tu w 1538 uzyskał doktorat. Podróżował po Węgrzech i Szwajcarii. Po powrocie do kraju był proboszczem w Urzędowie, potem w Modliborzycach; był też lekarzem hetmana Jana Tarnowskiego. W 1563 otrzymał kanonię w Sandomierzu; przypuszczalnie był tu lekarzem szpitala Św. Ducha. Zmarł 22 czerwca 1573 w Sandomierzu.

TWÓRCZOŚĆ

Herbarz polski, to jest o przyrodzeniu ziół i drzew rozmaitych. Powst. 1543-1557. Wyd. Kr. 1595, Druk. Łazarzowa. Fragm. Przemowy do czytelnika przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Materiały

Testament z 1573. Ogł. J. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. *Pam. AU Wydz. Mat.-Przyr.* t. 14 (1888) i odb. s. 54-56.

OPRACOWANIA

J. Sołtykowicz: O stanie Akademii Krakowskiej. Kr. 1810 s. 51.— J. C. Arnold: De monumentis historiae naturalis Polonae literariis. W-wa 1818 s. 59-66.— L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 1. Poz. 1839 s. 302-303.— K. W. Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. T. 3. W-wa 1840.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. [Rec.: J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2 s. 354].— J. Bartoszewicz: Czy Marcin Urzędow czy Marcin z Urzędowa? *Dzien. Warsz.* 1854 nr 176.— K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2 s. 588 („Do redakcji").— F. M. S. (Sobieszczański): Urzędowa (Marcin z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— K. Wróblewski: Marcin z Urzędowa i jego zielnik. *Pam. Tow. Lekarskiego* t. 79 (1883) s. 65-105.— J. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. *Pam. AU*

Wydz. Mat.-Przyr. t. 14 (1888) i odb. s. 33-47.— S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb. s. 43.— J. Rostafiński: Prowincjonalne polskie nazwy roślin XVIII w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 40 (1905) s. 212.— F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w Polsce. W-wa 1911 s. 844.— A. Bednarski: Okulistyka ziołopisów polskich w XVI i na początku XVII wieku. Lw. 1917 *Arch. Nauk.* Dział II t. 2 z. 3 s. 14.—

J. Rostafiński: Discoride in Polonia. *Omaggio dell 'Accademia Polacca di Scienze e Lettere all 'Università di Padova nell settimo centenario della sua fondazione.* Kr. 1922.— J. Rostafiński: Pierwszy badacz naukowy Tatr. *Kur. Warsz.* 1923 nr 163.— J. Lachs: Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 1 (1924) s. 146; por. J. Lachs: Alcune notizie sugli allievi Polacchi presso la scuola di medicina di Padova. *Omaggio dell' Accademia Polacca...*, jw. s. 300. — A. Bednarski: Historia okulistyki w Polsce. Lw. 1928 s. 19-21, 22 nn.— B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire de la botanique en Pologne. W-wa 1931 s. 7-8; por. B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire..., jw. *Histoire sommaire des sciences en Pologne.* Kr. 1933 i odb.— A. W. Jakubski: Czerwiec polski. T. 1. W-wa 1934 s. 396-399 i in.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— Z. Maślankiewiczowa: Biologowie polscy. Lw. 1938. [Rec.: W. B. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 280)].— J. Muszyński: Ziołopisarze i botanicy polscy XVI w. W-wa 1939.— B. Górnicki: Zarys piśmiennictwa pediatrycznego do roku 1600. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 18 (1939/47) s. 81-83.—

G. Brzęk: Historia zoologii w Polsce do roku 1918. Lubl. 1947 *Annales Univ. M. Curie-Skłodowska Lublin...* Sectio C. Suppl. 2 s. 10-11.— W. H. Melanowski: Rys dziejów okulistyki w Polsce. W-wa 1948 s. 10.— Z. Stopa-Rybianka: Zarys historii zielarstwa polskiego. *Przegl. Zielarski* 1950 nr 1/3.— H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 134 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— M. Chmielińska: Polska bibliografia zielarstwa za okres od początku XVI wieku do roku 1940. W-wa 1954.— L. Krakowiecka: Maciej z Miechowa. Lekarz i uczony Odrodzenia. W-wa 1956 *Komisja Historii Nauk Medycznych Rady Nauk. przy Ministrze Zdrowia. Życiorysy* nr 1. — J. Kołodziejczyk: W poszukiwaniu źródeł do botanicznej księgi herbarza Stefana Falimirza. *Arch. Hist. Medycyny* 1957 nr 1-2 s. 42 i in. — M. Furmanowa, Z. Michalska, A. Parczewski: Lecznictwo renesansowe w Polsce na podstawie „Herbarza" Marcina z Urzędowa. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* S. B 1959 z. 2.

USTRZYCKI JĘDRZEJ WINCENTY (zm. 1711)

Inna forma nazwiska: Ustricius.

Krypt.: A. U.

Wierszopis, tłumacz.

Był synem Mikołaja, kasztelana przemyskiego; rodzina pochodziła przypuszczalnie z Unichowa. Znał poza łaciną języki włoski i francuski. W młodszych latach, ok. 1685, podróżował za granicę, zapewne do Włoch; może też tam studiował. Piastował urzędy proboszcza katedralnego przemyskiego, od 1685 kanonika, potem prawdopodobnie opata mogileńskiego. Przypuszczalnie był benedyktynem, ok. 1708 przebywał zapewne w klasztorze świętokrzyskim, a następnie w Mogilnie. Zmarł w 1711. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Verus in Monstra Alcides D. Casimirus Poloniarum princeps oratione panegyrica. Rzym 1685, dr. D. A. Herculis.
2. So biesciados seu de laudibus Joannis Magni Poloniarum regis invictissimi carminum libri quinque. Wenecja 1686, dr. F. Valuasensis. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Svada latina. Lubl. 1747.

P r z e k ł a d y

1. Claudius Claudianus: Proserpina z łacińskiego wierszem polskim przełożona. W-wa (1689), Druk. Collegium Scholarum Piarum. Wyd. nast.: pt. Troista historia, to jest Prozerpina, Faeton, Achilles z innymi drobniejszymi edycjami. Kr. 1700 (tu prócz przekł. utworów Klaudiana dziełka innych autorów, m. in. Staciusa: Achilles; G. Mariniego: Nietrwałość piękności; przekłady z języka łacińskiego, francuskiego i włoskiego); pt. O porwaniu Prozerpiny. Wyd. J. E. Minasowicz. W-wa 1772 (wraz z przekł. utworów Klaudiana przez innych pisarzy).

2. L. Maimburg: Historia o krucjatach na wyzwolenie Ziemie Świętej. Kr. 1707, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1708 (lub 1709) (mylnie pod nazwiskiem Wojciecha Andrzeja z Unichowa Ustrzyckiego, por. poz. 3; t. 1-2 Poz. 1768 (wraz z katalogiem ksiąg drukarni poznańskiej T. J.).

3. L. Maimburg: Historia o herezji obrazobójców. Kr. 1717, dr. F. Cezary.

Przekł. z franc., wyd. mylnie pod nazwiskiem współcześnie żyjącego Wojciecha Andrzeja z Unichowa Ustrzyckiego, od 1709 benedyktyna w klasztorze Św. Krzyża, autora dzieła pt. Idea fidei orthodoxae. Kr. 1709.

OPRACOWANIA

J. D. A. Janocki: Nachricht von... raren polnischen Büchern. Cz. 1. Drezno 1747.— J. J. Załuski: Biblioteka historyków, prawników, polityków. (Powst. 1767--1773). Wyd. J. Muczkowski. Kr. 1832.— I. Krasicki: O rymotwórstwie i rymotwórcach. W: Dzieła wierszem i prozą. W-wa 1804. Inne wyd. zob.: Krasicki Ignacy (t. 5).— F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— A. Jocher: Obraz bibliograficzno--historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 1. Wil. 1840 s. 41.— J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862. — F. M. S. (Sobieszczański:) Ustrzycki (Jędrzej Wincenty). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867). — H. Ł. (Łopaciński): Ustrzycki Jędrzej Wincenty. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 29 (1907). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. W książce: Pisma literackie. W-wa 1913 s. 173-179. — Ustrzycki Andrzej Wincenty. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 41/42 (1914). — A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918; wyd. 2 Kr. 1935. — T. Sinko: Historia poezji łacińskiej humanistycznej w Polsce. *Dzieje literatury...*, jw.; wyd. 2 pt. Poezja nowołacińska w Polsce. Tamże. Cz. 1. Kr. 1935.

W

WACHENIUS PIOTR (XVI/XVII w.)

Inna forma nazwiska: Petrus Wachenius Strelicenus.

W i e r s z o p i s, p o l e m i s t a k a l w i ń s k i.

Pochodził ze Strzelec; ur. zapewne w drugiej połowie XVI w. Był poborcą celnym na Śląsku. Prowadził zaciętą polemikę z katolikami; współpracował z Bartłomiejem Bythnerem. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wierne a prawdziwe okazanie, ktory zakon a ktora wiara od Pana Boga. B. m. 1612.

2. Hymny moje domowe. B. m. r. (1612 ?). (Wiersz).

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Summa świętego krześciańskiego nabożeństwa krotkiemi słowy na światło wydana. B. m. r. (wg Estr. pocz. XVII w., druk. może w Łosku).

Autorstwo wg J. S. Bandtkiego.

OPRACOWANIA

J. S. Bandtkie: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Kr. 1826 s. 426-427.— W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946.— W. Urban: Reformacja wśród chłopów w Oświęcimskiem. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957) s. 159.

WADOWSKI JÓZEF JAN (druga połowa XVII w.)

Wierszopis religijny, moralista.

Pochodził przypuszczalnie z Wadowa w powiecie krakowskim. Miał doktorat teologii. Znał łacińską literaturę klasyczną. Jako duchowny sprawował urzędy: kantora katedralnego łuckiego, kanonika warszawskiego i sochaczewskiego, proboszcza pęcickiego i żbikowskiego. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Philosophia universa. W-wa 1683.

2. Cień życia ludzkiego. W-wa 1691, Druk. Collegium Scholarum Piarum. (Tu także cykl wierszy pt. Komplementa przy Danielu Proroku do światowej dusze).

OPRACOWANIA

A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 242; wyd. 2 Kr. 1935 s. 250.— A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. Wyd. 3 W-wa (1924) s. 294, 313, 354, 366.— A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 3. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939.

WAPOWSKI BERNARD (ok. 1450 – 1535)

Inna forma nazwiska: Vapovius.

Historyk, kartograf, mowca.

Ur. ok. 1450; syn Stanisława i Ciołkówny. Pochodził z Radochoniec w powiecie mościskim. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, wraz z M. Kopernikiem był w 1493 uczniem Wojciecha z Brudzewa. W 1503-1505 studiował prawo w Bolonii, 15 lutego 1505 otrzymał tam doktorat prawa kanonicznego. W lutym tego roku wyjechał do Rzymu, gdzie z przerwą spędził dziesięć lat. Polecony przez E. Ciołka, bawił na dworze papieża Juliusza II, a następnie Leona X, od którego otrzymał tytuł prałata domowego i protonotariusza apostolskiego. Współpracował z wybitnym uczonym astronomem i geografem Markiem da Benevento nad krytycznym wydaniem geografii Ptolemeusza. Na początku 1515 wrócił do Polski. Jako duchowny uzyskał m. in. godność kanonika gnieźnieńskiego (1514), poznańskiego (1511), łęczyckiego i w końcu krakowskiego (1523). Był sekretarzem i urzędowym historiografem Zygmunta Starego. Wg A. Birkenmajera był również jakiś czas profesorem na wydziale prawnym Akademii Krakowskiej. Zmarł 22 listopada 1535 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. De bello a Sigismundo I, rege Poloniae, contra Moscos gesto a. 1508. Wyd. J. Korzeniowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 15 (1891) i odb.

Opis wojny z 1508, powst. w 1509, uzupełniał się wzajemnie z odnośnym ustępem w „Kronice" później napisanym.

Rkps w Bibl. Watykańskiej.

2. Panegyris seu carmen elegiacum in victoriam Sigismundi I regis de Moschis... Ogł. w zbiorze pt. Carmina de memorabili cede Scismaticorum. Rzym 1515. (Tu wiersze różnych poetów sławiące zwycięstwo pod Orszą, wyd. przez Łaskiego, prawdopodobnie pod red. B. Wapowskiego). Przedr. J. Szujski przy wyd.: Kronika..., 1874, zob. poz. 7.

Poemat łac. o 228 wersach.

3. Mowa z 1518. Wyd. R. Maurer. *Monumenta Poloniae Historica* t. 3 (1878) s. 92-93.

4. Mowa z 1522. Wyd. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 2 (1874).

5. Oratio coram... domino Sigismundo Poloniae rege invictissimo in reditu Suae Maiestatis ex Lithuania... habita. Kr. 1523, dr. F. Ungler. Przedr. J. Szujski przy wyd.: Kronika... 1874, zob. poz. 7.

6. (Mapy:) Tabula Sarmatiae. Kr. 1526-1528, dr. F. Ungler; Mappa in qua illustrantur ditiones Regni Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae. Kr. 1526-1528, dr. F. Ungler. (Mapa chorographia północnej Europy, nad którą pracował w 1533, zaginęła).

Fragm. dwóch map Sarmacji, wyd. Kr. 1535, i fragm. mapy Polski, odnalezione w 1932 przez K. Piekarskiego w oprawach ksiąg Arch. Akt Dawnych w W-wie, zniszcz. 1944.

Fragm. mapy Polski reprodukowali: S. Leszczycki, S. Pietkiewicz: Atlas Polski. Dawne mapy Polski. Z. 1. W-wa 1953; *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 między s. 352-353 verso; *Odrodzenie w Polsce*. Tekst i wybór ilustracji: S. Lorentz. W-wa 1954 s. 88; W. Kowalenko: Bałtyk i Pomorze w historii kartografii (VII-XVI w.). *Studia pomorskie*. Poz. 1954 s. 382 (= *Przegl. Zach.*).

7. Kronika obejmująca dzieje Polski od czasów przedchrześcijańskich do 1535 nie wyszła w całości drukiem. Cz. do 1380 zaginęła. Rkpsy obejmujące lata 1380-1535 były w Bibl. Baworowskich i Bibl. Jagiel.

Fragm. za 1506-1535 wyd. T. Płaza pt. Cromeri descriptione posteriores continuans, przy: M. Kromer: Polonia. Kolonia 1589.

Część za 1381-1463 wyd. w przekł. pol. M. Malinowski pt. Dzieje Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego. T. 1-3. Wil. 1847-1849.

Właściwy tekst kroniki z 1480-1535 wyd. J. Szujski pt. Chronicorum B. Vapovii pars posterior.... Kroniki B. Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedralnego krakowskiego, część ostatnia, czasy podługoszowskie obejmująca. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 2 (1874). Cz. za 1463-1480 nie została dotąd ogłoszona.

Głównym źródłem „Kroniki" do 1480 był Długosz. Kronikę tę znali i wykorzystali — również cz. pierwszą, nie zachowaną — M. Kromer i M. Bielski. Fragmenty tej części znajdują się w „Kronice" Marcina Bielskiego, fragm. obszerniejsze w przeróbce Joachima Bielskiego.

Listy

1. Do J. Dantyszka, dat. w Krakowie 22 sierpnia 1530. Ogł. *Acta Tomiciana* t. 12 (1906).

Autograf Bibl. Czart. rkps nr 1596.

2. Do J. Dantyszka, dat. w Krakowie 5 oraz 15 marca 1533. Fragm. ogł. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1844 s. 567-568 przyp.; całość: W. Pociecha. *Acta Tomiciana* t. 15 (1957) nr 114, 146 s. 155-157, 195.

3. Od M. Kopernika, dat. 1524. Wyd.: M. Curtze: Inedita Copernicana. Lipsk 1878; L. A. Birkenmajer: Mikołaj Kopernik. Cz. 1. Kr. 1900.

4. Dwa listy do Zygmunta Herbersteina. Rkps w Nemzeti Muzeum w Budapeszcie, sygn. Fol. Lat. 258.

Wiad. podają: K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2 s. 280.

OPRACOWANIA

J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 1. Kr. 1819.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1844 s. 567-568.— E. Rastawiecki: Mappografia dawnej Polski. W-wa 1846 s. 10-12.— A. z S. K.: Sprostowanie wiadomości o Wapowskim. *Bibl. Ossol.* 1847 t. 1 s. 329-330 (z przypiskiem redakcji).— L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853.— J. Szujski: Wstęp i wyd.: Chronicorum... pars posterior. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 2 (1874). [Rec.: K. Pułaski. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 4].— J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1883.— S. Lukas: Rozbiór podługoszowej części Kroniki B. Wapowskiego. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 10-12 (1879-1880) i odb. Kr. 1880. [Rec. L. Finkel: Bernard Wapowski. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880]. — J. Korzeniowski: Wstęp i wyd.: De bello... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 15 (1891) i odb. [Rec. F. Bostel. *Kwart. Hist.* 1893].— L. Finkel: Marcin Kromer, historyk polski XVI w. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 16 (1883) Dod. III i odb.— A. Brückner: Z rękopisów petersburskich. *Prace Filol.* t. 5 (1899) s. 392.— F. Bujak: Początki kartografii w Polsce. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1900; przedr. w książce: Studia geograficzno-historyczne. Kr. 1925. — L. A. Birkenmajer: Mikołaj Kopernik. Cz. 1. Kr. 1900 s. 11, 456 i in.— L. A. Birkenmajer: Marco Benventano, Kopernik, Wapowski a najstarsza karta geograficzna Polski. *Rozpr. AU Wydz. Mat.-Przyr.* t. 41 (1901) i odb.; por. *Spr. AU* 1901 nr 2. [Rec.: J. Fijałek. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 481].—

J. Fijałek: Opisy Wilna aż do połowy wieku XVII. *Ateneum Wil.* t. 2

(1924) s. 127-130.— K. Hartleb: Działalność kulturalna biskupa-dyplomaty Erazma Ciołka. Lw. 1929.— B. Olszewicz: Kartografia polska XV i XVI w. *Pol. Przegl. Kartograficzny* 1930 i odb. — B. Olszewicz: Kartografia polska XVII w. *Pol. Przegl. Kartograficzny* 1931.— K. Piekarski: Miscellanea bibliograficzne. *Przegl. Bibl.* 1931 s. 331.— J. Krókowski: Język i piśmiennictwo łacińskie w Polsce XVI w. *Kultura staropolska*. Kr. 1932 s. 439.— K. Buczek: Bernard Wapowski. Der Gründer der polnischen Kartographie. *Congrès International de Géographie. Varsovie 1934. Résumés de communications*. W-wa 1934; por.: *Comptes rendus du Congrès International de Géographie*. W-wa 1937.— Katalog wystawy zbiorów kartograficznych Bibl. Nar. w Warszawie. W-wa 1934 s. 70. — J. Horzelski: Marchołt odnaleziony. *Tyg. Ilustr*. 1935 nr 27.— K. Buczek: Początki kartografii polskiej. *Spr. PAU* 1935 nr 2.— K. Buczek: Ślązacy w kartografii polskiej XVI wieku. Kat. 1937 *Polski Śląsk. Odczyty i Rozprawy* 29, s. 8 i in.— H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440--1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4.—

K. Tymieniecki: Zarys dziejów historiografii polskiej. Kr. 1948 *Hist. Nauki Pol. w Monografiach* XIX a s. 25. — W. Pociecha: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 2. Poz. 1949 s. 13.— T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7.— B. Olszewicz: Wzmianki o mapach B. Wapowskiego w listach z r. 1529. *Studia nad książką poświęcone pamięci K. Piekarskiego*. Wr. 1951.— H. Barycz: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. Losy „Historii" Jana Długosza i Marcina Kromera w XVI i pierwszej połowie XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 231-234 i odb. — H. Barycz: Mikołaj Kopernik w dziejach narodu i kultury polskiej. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 558 i in.— H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 126 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.).— J. Dobrzycki: Kształtowanie się założeń systemu kopernikowskiego. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 581.— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 267 i in.; por. toż osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.— B. Olszewicz: Bernard Wapowski — ojciec kartografii polskiej. *Geografia w Szkole* 1953 nr 2.— B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 346-348 i in.; por. B. Olszewicz: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.— W. Kowalenko: Bałtyk i Pomorze w historii kartografii (VII-XVI w.). *Studia pomorskie*. Poz. 1954 s. 380-385 i in. (=*Przegl. Zach.* 1954 nr 7/8).— H. Barycz: Wstęp do: S. Marycjusz z Pilzna: O szkołach, czyli akademiach, ksiąg dwoje. Wr. 1955 *Bibl. Klasyków Pedagogiki. Pisarze Pol.*— L. Krakowiecka: Maciej z Miechowa. Lekarz i uczony Odrodzenia. W-wa 1956 *Komisja Historii Nauk Medycznych Rady Nauk. przy Ministrze Zdrowia. Życiorysy* nr 1.— J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957.— S. Wędkiewicz: „L'uomo universale". *Études Coperniciennes*. T. 1. Paryż 1958 (=*Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955/1957) s. 224-226).— M. Dobrowolski: Les Savants polonais et leur contribution à la science mondiale. W-wa 1960.

WARGOCKI ANDRZEJ (zm. po 1620)

Polemista religijny, tłumacz.

Pochodził z Przemyśla. Kształcił się w Akademii Krakowskiej. Był palestrantem przy trybunale lubelskim. Wstąpiwszy do stanu duchownego został kaznodzieją w kolegium Św. Jana w Warszawie, a w 1603 komendarzem przy kościele Marii Panny w Krakowie. Zmarł po 1620. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Apologia przeciwko Luteranom, Zwinglianom, Kalwinistom, Nowokrzczencom. Kr. 1605, dr. wdowa po J. Siebeneicherze.

2. Przestroga na chytrość ministrów ewanielickich w rozmowach o wierze. Kr. 1605.

3. O Rzymie pogańskim i chrześcijańskim ksiąg dwoje. Kr. 1610, dr. J. Szarffenberger. Wyd. nast. (Kr.) 1648.

W. A. Maciejowski i G. Korbut mylnie uważali utwór ten za dzieło Bartłomieja Wargockiego, dominikanina. Autorstwo Andrzeja na podstawie karty tyt. stwierdzili A. Brückner i K. Estreicher.

4. O Krzyżu i Ukrzyżowanym. Zamość 1630, dr. S. Niziołkowic.

Przekłady

1. M. Radziwiłł: Peregrynacja abo pielgrzymowanie do Ziemie Świętej. Kr. 1607, dr. S. Kempini. Wyd. nast.: Kr. 1611; Kr. 1617; Kr. 1628; Kr. 1683; Kr. 1745 (dwie ed.); Wr. 1847. Fragm. ed. 1628 przedr. *Przyj. Ludu* 1836 nr 12-16, 18-20.

Przekł. przeróbki łac. Tomasza Tretera pt. Hierosolymitana peregrinatio. Braniewo 1601. (In. wyd. zob. Radziwiłł Mikołaj Krzysztof, Treter Tomasz).

2. Justynus: Historyka ksiąg 44, z ...historiej świata... przez Troga Pompeiusza opisanej. Kr. 1607, dr. S. Kempini.

3. G. J. Cezar: O wojnie francuskiej ksiąg siedmioro. Kr. 1608, dr. wdowa po J. Siebeneicherze. Przedr. T. Mostowski przy wyd.: P. C. Tacyt: Kronika od zejścia Cesarza Augusta. W-wa 1803 *Wybór Pisarzy Pol.* t. 8.

4. Valerius Maximus: O dziejach i powieściach pamięci godnych ksiąg dziewięć. Kr. 1609, dr. S. Kempini (z dodanymi przykładami ze stosunków polskich).

5. B. Breidenbach: Peregrynacja arabska albo do grobu ś. Katarzyny. Kr. 1610, dr. S. Kempini.

6. Curtius Rufus Quintus: O dziejach Aleksandra Wielkiego... ksiąg dwanaście. Kr. 1614, dr. S. Giermański. Wyd. nast.: Kr. 1618; pt. O życiu i dziejach Aleksandra Wielkiego. Nieśwież 1763 (z oryginałem łac.).

Materiały

Dokumenty dot. sporu z S. Kempinim, dat. 18, 26 lutego 1610. Wyd. H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb.

OPRACOWANIA

Dzien. Wil. 1819 t. 2 s. 559.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 542; t. 8. Kr. 1851; t. 9. Kr. 1857.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 2--3. W-wa 1852.— *Kronika Warsz.* 1858 nr 191.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— J. Bartoszewicz: Hist. lit. pol. W-wa 1861; wyd. 2 powiększone: Dzieła. T. 1. Kr. 1877 s. 397. — F. M. S. (Sobieszczański): Wargocki (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— A. P. (Pęski): Wargocki Andrzej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 30 (1910).— A. Brückner: [J. Czubek: Wstęp i wyd.: Macieja Rywockiego Księgi peregrynackie (1584-1587). *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 12 (1911). Rec.]. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 588.— Rr. (J. Ryster): Wargocki Jędrzej. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 41/42 (1914). — J. Czubek: Wstęp do wyd.: M. K. Radziwiłł: Peregrynacja do Ziemi Świętej (1582-1584). *Arch. do Dziejów Lit.* i *Oświaty w Pol.* t. 15 (1925) s. XIV.— J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce wieku XVI. Kr. 1926 *Prace Hist.-Lit.* nr 25.— J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5.— H. Barycz: [W. Bazielich: Życie obyczajowe i kulturalne Starego Sącza w XVII w. Nowy Sącz 1939. Rec.]. *Kwart. Hist.* 1949 s. 232.— B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II.*— H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 2. Kilka kart z historii sporów autorskich z drukarzami (1610-1615). *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb.— J. Tazbir: Echa walk klasowych XVI wieku w polskiej opinii szlacheckiej. *Przegl. Hist.* 1952 z. 2.— H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 95; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957.— J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2.

WARSZEWICKI KRZYSZTOF (1543—1603)

Inne formy nazwiska: Varsavitius; Varsevitius.

Pisarz polityczny, historyk, mowca.

Ur. w 1543 w Warszewicach na Mazowszu z ojca Jana, późniejszego kasztelana warszawskiego, i Elżbiety Parysówny. W dzieciństwie przebywał jako paź na dworze

króla czeskiego Ferdynanda, późniejszego cesarza. W tym też okresie był w Londynie świadkiem małżeństwa Filipa II hiszpańskiego z królową angielską Marią. Po powrocie do Polski bawił jakiś czas na dworze J. Tarnowskiego lub J. Tęczyńskiego. W 1556 wyjechał na naukę do Niemiec, do Lipska i Wittenbergi. W 1557-1559 kształcił się na uniwersytecie w Bolonii. Po powrocie do kraju w 1561 był w latach 1561-1572 dworzaninem i sekretarzem Adama Konarskiego, biskupa poznańskiego. Po śmierci Zygmunta Augusta popierał kandydaturę Henryka Walezego i w 1574 posłował na sejm koronacyjny. Po ucieczce króla udał się z misją od nuncjusza Wincentego Laureo do Francji, gdzie otrzymał tytuł sekretarza królewskiego i obecny był na koronacji Henryka w Reims. W 1575 opuścił Paryż. W Gdańsku ożenił się z córką Rennera Mollera, burgrabiego gdańskiego. Podczas bezkrólewia popierał kandydaturę cesarza Maksymiliana. Po obiorze Stefana Batorego udał się na dwór cesarza do Ratyzbony. W 1577 wrócił do Polski i pojednał się z królem. Towarzyszył mu podczas wojny moskiewskiej i był korespondentem Anny Jagiellonki. Brał udział w pertraktacjach o pokój z Iwanem Groźnym. W 1582 posłował do Szwecji. Po śmierci Batorego został stronnikiem arcyksięcia Maksymiliana. Po bitwie pod Byczyną uciekł do Pragi. W 1593 udał się do Szwecji i zabiegał o łaskę Zygmunta III. W roku następnym wrócił do Polski. W 1598 wstąpił do stanu duchownego i otrzymał kanonikat krakowski. W 1600-1602 przebywał we Włoszech. Zmarł 10 lub 11 września 1603 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wenecja. Kr. 1572, dr. M. Siebeneicher. (Wyd. bezimienne). Wyd. nast. skrócone pt. K. Warszewicki mówiącą wwodzi Wenecją. Kr. 1587. Przedr. wraz z wariantami drugiego wyd. (błędnie jako dzieło M. Paszkowskiego — zob.) T. Wierzbowski pt. Wenecja. Poemat historyczno-polityczny z końca XVI w. W-wa 1886 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 1.

2. Paradoxa ad Stephanum I, Regem Poloniae. Wil. 1579, dr. J. Ślęcki. Wyd. nast.: Praga 1588; Kr. 1598; Rzym 1601. (Wyd. różnią się między sobą). Dwie pierwsze rozpr. przedr. M. Reusner: Selectissimarum orationum et consultationum de bello Turcico variorum et diversorum auctorum libri XIV. Frankfurt 1598-1599; toż Lipsk b. r. s. 224-251.

Dzieło moralizująco-retoryczne, składa się z sześciu rozpraw polityczno-etycznych.

3. Ad Stephanum Regem Poloniae oratio. Wil. 1582. Wyd. nast.: Kr. 1582; Tor. 1582; Magdeburg 1582; b. m. 1583; przedr. w zbiorach zob. Estr. XXII, 224.

Przekł. pol.: J. Lebelski pt. Do... Steffana Króla Polskiego... oratia. Tor. 1582, dr. M. Nering (dwie ed.).

Przekł. niem. pt. Oration... an Stephan König in Polen. Norymberga 1582, dr. Gerlachin i J. v. Berg Erben.

4. De laudibus Joannis Tarnovii. Kr. 1585, dr. M. Wirzbięta. Przedr. K. J. Turowski w: J. Tarnowski: Dzieła. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 60 Dod.

5. Post Stephani regis mortem in primo et generalis totius Masoviae conventu oratio. Kr. 1587, Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol. (z dużymi różnicami) pt. Po śmierci króla Stefana, na pierwszym i głównym zjeździe mazowieckim mowa. Kr. 1587, Druk. Łazarzowa. Przedr. K. J. Turowski w wyd.: Dwie mowy pogrzebowe. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 46.

6. Diversis locis et temporibus habitae quaedam orationes. Praga 1589. (Wg T. Wierzbowskiego; Estr. nie notuje). Przedr. zob. poz. 17.

Pięć mów w sprawie Habsburgów.

7. Rerum polonicarum libri tres. Powst. 1589. Wyd. T. Wierzbowski w wyd.: Nie wydane pisma. W-wa 1883, por. poz. 17.

Obejmują dzieje bezkrólewia po śmierci Zygmunta Augusta.

8. Rerum polonicarum liber XIII. Powst. 1589. Wyd. S. Ciampi pt. Rerum polonicarum ab excessu Stephani Regis ad Maximiliani Austriaci captivitatem. Florencja 1827.

9. Turcicae tres. Praga 1589, dr. Adam z Wielesławina (dwa odbicia różniące się ostatnim arkuszem). Dwie mowy przedr. M. Reusner: Selectissimarum orationum et consultationum... libri XIV, jw. poz. 2; toż wyd. nast. Lipsk b. r. s. 197-236. Przedr. całości zob. poz. 10.

Mowy przeciwko Turkom.

10. Turcicae quatuordecim. Kr. 1595, Druk. Łazarzowa. (Tu również „Turcicae tres", por. poz. 9. Wyd. wraz z poz. 11 i przekł. „De concilio...", zob. Przekłady).

Dodatek pt. Omnia quotquot extant et quae nondum in lucem prodierunt opera. Innsbruk 1600 (zawiera tylko 4 karty jako początek „Turcicae quatuordecim" z ed. poprzedniej).

Czternaście mów przeciw Turkom.

11. De legato legationeque liber. Kr. 1595, Druk. Łazarzowa. (Wyd. razem z poz. 10 i przekł. „De concilio...", zob. Przekłady). Wyd. nast.: Rostok 1597 (wraz z przekł. „De concilio..."); Lubeka 1604; Gdańsk 1646 (wraz z przekł. „De concilio...").

Przekł. pol.: J. Życki pt. O pośle i poselstwach. W-wa 1935.

12. De optimo statu libertatis. Kr. 1598, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. (ze zmienioną dedykacją) Kr. 1598. Przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Svada latina. Lubl. 1747.

13. De cognitione... libri tres. Kr. 1599, dr. J. Siebeneicher. Wyd. nast.: Kr. 1600; pt. Omnia quotquot extant et quae non extant opera. Kr. 1600.

Zawartość: De cognitione; De morte et immortalitate animae; De monte et miraculis S. Crucis historia; De factis et dictis Jesu meditationes tres; Pro Christi fide et Petri sede... orationes tres; In septem psalmos... paraphrasis; In Jubilum Divi Bernhardi de nomine Jesu Paraphrasis; De B. Maria Encomium; Apologia contra Nicolaum Regium; Ad Henricum I... oratio.

14. Oratio... ad Clementem VII... habita Romae 13 februarii 1600. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 322-323.

15. Reges, sancti, bellatores, scriptores Poloni. Rzym 1601, apud Typographos Camerales.

Tu w dziale „Scriptores" 27 i w dziale „Sancti" — dwa nazwiska pisarzy. Jest to jedna z pierwszych prób rejestracji „bibliograficznej" w literaturze polskiej. Polską wersję odnośnej zawartości zob. w: J. Starnawski: Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. W-wa 1957 s. 202-203.

16. Mowy wygłoszone w Mantui, Wenecji i Wiedniu w r. 1602. Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1885 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 2.

Zawiera trzy mowy.

17. K. Warszewicki: Nie wydane pisma, listy do znakomitych ludzi tudzież inne dokumenty. Wyd. T. Wierzbowski. W-wa 1883. Toż (bez przedmowy w jęz. pol.) pt. C. Varsevicii opuscula inedita. Cz. 1-4. W-wa 1883.

Zawartość: poz. 6, 7; De rebus in Polonia gestis in regem eligendo; Apologia Maximiliani caesaris; Rationes et argumenta pro regno Poloniae recuperando; Lechitae et Bohemi colloquium; Apologia II Maximiliani; Ad Maximilianum oratio; Ad Rudolphum oratio; Propositio Maximiliani liberandi; Consilium de rebus polonicis turbandis; Pro Maximiliano ad ordines oratio; Epistolae i in. dokumenty.

Przekłady

F. Furius Ceriola: De concilio et consiliaris principis liber. Kr. 1595. (Wyd. razem z poz. 10). Wyd. nast. (wraz z poz. 11): Rostok 1597; Gdańsk 1646.

Przekł. z hiszpańskiego.

Listy i materiały

1. Pięćdziesiąt dziewięć listów z 1574-1603 do różnych osób (m. in. do F. Commendonego, A. Dudycza, M. A. Grazianiego, Maksymiliana II, P. Myszkowskiego, Rudolfa II, J. Zamoyskiego). Wyd. T. Wierzbowski, jw. Twórczość poz. 17.

2. Listy do kardynała Commendonego, papieża, M. A. Grazianiego z 1574-1589. Rkpsy Arch. Watykańskie.

Wiad. podaje P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII, s. 119, 135.

3. Do J. Zamoyskiego, dat. w Jamie Zapolskim 12 grudnia 1581. Wyd.: T. Wierzbowski, jw. Twórczość poz. 17; J. Siemieński. Archiwum Jana Zamoyskiego. (1580-1582). T. 2. W-wa 1909 nr 473.

4. Do J. Zamoyskiego, dat. w Jamie Zapolskim 20 grudnia 1581, 21 grudnia 1581; od J. Zamoyskiego, dat. w Pskowie 17 grudnia 1581. Wyd. J. Siemieński, jw. poz. 3, nr 513, 517, 492.

5. Do J. Zamoyskiego, dat. w Jamie Zapolskim 24 grudnia 1581; w Kiwerowej Horce 24 grudnia 1581, 25 grudnia 1581; w Jamie Zapolskim 29 grudnia 1581, 6 stycznia 1582, 7 stycznia 1582. Wyd.: M. Kojałowicz: Dniewnik posledniego pochoda Stiefana Batorija na Rossiju. Petersb. 1867 nr 146, 148, 160, 170, 208, 213; J. Siemieński, jw. poz. 3, nr 534-536, 557, 619, 627.

6. Od S. Reszki, dat. w Rzymie 11 marca 1584; w Posonii (Węgry) 8 kwietnia 1586. Wyd. w: S. Reszka: Epistolarum liber unus. Neapol 1594.

7. List A. Possewina do J. Zamoyskiego, dot. m. in. poselstwa K. Warszewickiego do Szwecji, dat. w Kiwerowej Horce 26 stycznia 1581. Wyd.: A. Possevini. Moskwa 1586 s. 236-238; E. Rykaczewski: Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690. T. 1. Paryż 1864; M. Kojałowicz, jw. poz. 5, nr 158, 159; J. Siemieński, jw. poz. 3, nr 545.

8. Listy J. Zamoyskiego do A. Possewina, dot. K. Warszewickiego, dat. pod Pskowem 27 grudnia 1581, 30 grudnia 1581; list A. Possewina, dat. w Kiwerowej Horce 3 stycznia 1582. Wyd. M. Kojałowicz, jw. poz. 5, nr 162, 172, 199; J. Siemieński, jw. poz. 3, nr 551, 562, 601.

9. Dokumenty różne z 1574-1603, dot. życia i działalności K. Warszewickiego (m. in. przywileje królewskie, dekrety, listy urzędowe i polecające). Wyd. T. Wierzbowski, jw. Twórczość poz. 17, cz. 3.

10. Dokumenty różne z 1575-1587 (dot. m. in. pensji, działalności politycznej). Wyd. T. Wierzbowski: K. Warszewicki 1543-1603 i jego dzieła. W-wa 1887 Dod. 2.

11. Dokumenty i pisma z 1581-1596 (w większości pokwitowania pieniężne — jedno w podobiźnie). Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

Bibliografię zupełną podają: T. Wierzbowski w wyd.: Nie wydane pisma..., jw. Twórczość poz. 17, cz. 4. T. Wierzbowski: K. Warszewicki 1543-1603..., jw. poz. 10 Dod. 3, 4. — Estr. XXXII, 215-234.

OPRACOWANIA

Monografia: T. Wierzbowski: C. Warszewickij i jego soczinienija. Istoriko-litieraturnoje izsledowanije. W-wa 1885; toż w jęz. pol. pt. Krzysztof Warszewicki 1543-1603 i jego dzieła. Monografia historyczno-literacka. W-wa 1887. (Tu omówienie lit. przedmiotu, s. 11-34). [Rec.: S. Ptaszycki. *Żurnał Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* 1886 t. 246 s. 361-375; F. Bostel. *Przegl. Powsz.* 1887 t. 3; W. Nehring. *Archiv f. Slavische Philologie* 1887; W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1887; S. T. (Tarnowski). *Przegl. Pol.* 1887 t. 1].

S. Starowolski: Scriptorum Polonicorum Hekatontas. Frankfurt 1625; wyd. 2 rozszerzone. Wenecja 1627 s. 205; wyd. 3 Frankfurt 1644; wyd. 4 w: Tractatus tres... Wr. 1734. — S. Starowolski: De claris oratoribus Sarmatiae. Florencja 1628; wyd. 2 W-wa 1758 s. 91. — D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739.— K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 9. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1842.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 619-621.— L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 510-521.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— F. M. S. (Sobieszczański): Warszewicki (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).—

S. Tarnowski: Krzysztof Warszewicki. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 1 (1874); przedr. pt. K. Warszewicki jako polityk. W książce: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886. [Rec.: M. B. *Przegl. Kryt.* 1874 nr 2].— T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Nie wydane pisma... W-wa 1883. [Rec.: P. B. *Ateneum* 1887 t. 1].— T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Mowy K. Warszewickiego wygłoszone... w r. 1602. W-wa 1885 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 2. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1887].— T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Wenecja. Kr. 1886 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI-XVIII w.* z. 1. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1887; *Kraj* 1887 nr 13].— B. Dembiński: Stosunek włoskiej literatury politycznej do polskiej w XVI wieku. Kr. 1888 s. 24.— J. Korzeniowski: Stanisława Mińskiego (1563-1607) Sposób odprawowania poselstwa. Kr. 1889 *Pisarze Dziejów Pol.* t. 13 *Arch. Komisji Hist.* t. 5.— A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. W-wa 1903; wyd. 2 W-wa 1908; wyd. 3 W-wa (1924) s. 185-186.— A. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 82.— A. P. (Pęski): Warszewicki (Varsevicius) Krzysztof. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 30 (1910).— H. Biaudet: Jean III de Suède et sa cour d'après une relation inédite de C. Warszewicki. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae* t. 8 (1913) nr 4.— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913.— W. Maliniak: Andreas Fricius Modrevius. Ein Beitrag zur Geschichte der Staats-und Völkerrechtstheorien. *Sitzungsberichte d. Akademie d. Wissenschaften in Wien Philos.-Hist. Klasse* t. 170 (1913) i odb. s. 101.— J. N. (Nie-

DZIELSKI): Warszewicki Krzysztof. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 41/42 (1914).—
S. KOT: Rzeczpospolita polska w literaturze politycznej Zachodu. Kr. 1919 s. 12.— S. KOT: Helmstedt i Zamość. Z dziejów kultury humanistycznej. Zamość 1929.— S. ŁEMPICKI: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie Jana Zamoyskiego). Zamość 1929; toż: *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929 s. 116; por. S. ŁEMPICKI: Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952.— K. PIEKARSKI: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 189.— J. ŻYCKI: De legato et legatione. Podręcznik dyplomacji z 16 w. *Sprawy Obce* 1930 z. 4 i odb.— T. WOTSCHKE: Polnische Studenten in Leipzig. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1931 s. 70.— J. ŻYCKI: K. Warszewicki apologeta silnej władzy państwowej. *Echo Tygodnia* 1931.— C. LECHICKI: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932.— K. DOBROWOLSKI: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 42 i odb.— J. KRZYŻANOWSKI: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5.— S. KOT: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 74 i odb.— J. ŻYCKI: Wstęp i wyd. przekł. pt. O pośle i poselstwach. W-wa 1935. [Rec.: S. ROGOŻ: Traktat o pośle i posłowaniu. *Wiad. Lit.* 1936 nr 51]. — H. BARYCZ: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4. — H. DĘBIŃSKI: Macchiavelli a czasy dzisiejsze. W-wa 1938. — H. BARYCZ: Podróże polskie do Neapolu w w. XV-XVIII. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 67 s. 34 i odb. W-wa 1939.—
L. EHRLICH, J. S. LANGROD: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 10.— B. LEŚNODORSKI: „Polski Makiawel". *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949. [Rec.: S. KOT: L'Humanisme et la Renaissance en Pologne. Compte-rendu des publications des années 1939-1952. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance* t. 15 (1953) s. 233-234 i nadb.].— B. BARANOWSKI: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3.— H. BARYCZ: Dwie syntezy dziejów narodowych przed sądem potomności. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 236-238 i odb.— H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 i osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. BARYCZ: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. OLSZEWICZ: Geografia polska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 349; por. B. OLSZEWICZ: Geografia polska w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. — E. LIPIŃSKI: Polska myśl ekonomiczna okresu Odrodzenia. W książce: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. W-wa 1956; por. E. LIPIŃSKI: Myśl ekonomiczna polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 174.— B. BOCZEK: K. Warszewickiego nauka o państwie i dyplomacji. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5 S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957).— Z. KACZMARCZYK, B. LEŚNODORSKI: Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 2. — J. STARNAWSKI: Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. W-wa 1957. — W. VOISÉ: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały...*, jw. z. 3 (1959).

WARSZEWICKI STANISŁAW (ok. 1530 – 1591)

Kaznodzieja, pisarz ascetyczny, tłumacz.

Ur. w 1529 lub 1530 w Warszewicach na Mazowszu; syn Jana, późniejszego kasztelana warszawskiego, i Anny Doroty z Chinowskich. Był przyrodnim bratem Krzysztofa (zob.). 2 marca 1550 wpisał się na uniwersytet w Wittenberdze i jako uczeń F. Melanchtona kolegował tu z Janem Niemojewskim (zob.) i Janem Chodkiewiczem zbliżając się do luteranizmu. W 1554 udał się na studia prawnicze do Padwy, gdzie wtedy przebywał J. Kochanowski i A. Patrycy Nidecki. 1 sierpnia 1554 wybrany został konsyliarzem nacji polskiej. Wróciwszy ok. 1556 do kraju został sekretarzem kró-

lewskim, potem zerwał z luteranizmem, porzucił dwór i w 1562 wstąpił do stanu duchownego. Jako żarliwy zwolennik kontrreformacji i kaznodzieja działał najpierw w Poznaniu. Był kanonikiem gnieźnieńskim i poznańskim. W listopadzie 1567 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie i uzupełniał tu swoje studia teologiczne kolegując z P. Skargą. W 1570-1572 zorganizował kolegium, a potem akademię jezuicką w Wilnie. W tymże czasie dwukrotnie na dłużej wyjeżdżał z polecenia Watykanu w misji dyplomatycznej do Szwecji, gdzie został kapelanem królowej Katarzyny i wychowawcą jej syna Zygmunta. W 1582-1590 stał na czele kolegium jezuickiego w Lublinie. W 1578 był prokuratorem prowincji polskiej w Rzymie. W czasie pobytu w Krakowie uległ panującej zarazie i zmarł 3 października 1591.

TWÓRCZOŚĆ

1. Oratio de Stanislao a Lasky. Wittenberga 1551, dr. J. Crato.

2. Wiersze łacińskie. Wyd. przy: J. Górski: De periodis atque numeris oratoriis libri duo. Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher; J. Górski: De generibus dicendi liber. Kr. 1559, dr. M. Siebeneicher.

3. Żywot św. Stanisława Kostki. (Utwór zaginiony, bliżej nie znany).

Przekłady

1. Heliodor: Aethiopicae historiae libri X. Bazylea 1552, dr. J. Oporinus. (Zawiera też list F. Melanchtona do wydawcy z pochwałami dla tłumacza). Wyd. nast. zob. Estr. XVIII, 86-87.

Pierwszy przekł. tego romansu greckiego na język łac.

2. Ludwik z Granady: Przewodnik grzesznych ludzi. Kr. 1567, dr. M. Siebeneicher. Wyd. nast.: Kr. 1570; Kr. 1579.

Przekł. z włoskiego.

3. Ludwik z Granady: Zwierciadło człowieka chrześcijańskiego. Poz. 1577, dr. M. Nering. Wyd. nast.: Poz. 1585; Wil. 1594; Kr. 1598; Poz. 1598 (ed. wątpliwa).

Przekł. z włoskiego.

Listy

1. Korespondencja z księciem pruskim Albrechtem. Rkps był w Arch. Państwowym w Królewcu.

Wiad. podaje: L. Kolankowski: Polscy korespondenci ks. Albrechta 1525-1568. *Archeion* t. 6/7 (1930) s. 106.

2. Listy do kapituły gnieźnieńskiej, dat. w Krakowie 8 stycznia 1561; w Poznaniu 1563; w Środzie 1567. Ogł. J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1853 s. 226-229 przyp. 10, 3, 2.

3. List do S. Hozjusza, dat. w Poznaniu 9 września 1564. Rkps Arch. Diecezjalne w Olsztynie nr D 33 k. 88-89.

4. Do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, dat. w Wilnie 1 czerwca 1572. *Dzien. Warsz.* 1827 t. 8.

5. Do generała Tow. Jezusowego, dat. w Wilnie 16 grudnia 1577; do A. Possewina, dat. w Sztokholmie 14 września 1578; do F. Sunyera, dat. w Sztokholmie 17 czerwca 1579; do generała Tow. Jezusowego, dat. w Linköping 19 maja 1580. Wyd. (w całości i fragm.) H. Biaudet: Fragments d'une monographie de Laurentius Nicolai Norvegus. W: Études posthumes. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae* S. B t. 25 nr 3 (1931) s. 97 nn. (Tu również wiad. o wcześniejszych przedrukach).

6. Do kardynała Commendonego i A. M. Grazianiego z 1570-1590. Rkpsy Arch. Watykańskie.

Wiad. podaje P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 118, 121.

Zob. też: T. Wierzbowski: C. Warszewickij i jego soczinienija. Istoriko-litieraturnoje izsledowanije. W-wa 1885; toż w jęz. pol. pt. Krzysztof Warszewicki 1543-1603 i jego dzieła. Monografia historyczno-literacka. W-wa 1887 s. 53 i in.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Wizerunek żywota chrześcijańskiego pobożnego. Poz. 1584, dr. J. Wolrab.

Autorem tego dzieła jest prawdopodobnie Jan Leopolita Wuchaliusz; zob. S. Ciesielska-Borkowska: Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim. Kr. 1939 s. 111, 127; Estr. XVII, 332.

2. Nabożeństwo dla ludzi zabawnych. Poz. 1693.

K. Niesiecki, S. Ciesielska-Borkowska przypisują autorstwo — najprawdopodobniej mylnie — S. Warszewickiemu; J. Brown i Estr. S. Wielowiejskiemu.

OPRACOWANIA

J. Wielewicki: Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis ab anno 1579 ad 1637 inclusive. T. 1 (1579-1599). Wyd. J. Szujski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 7 (1881) s. 146 nn.— M. Tanner: Societas Jesu apostolorum

imitatrix seu gesta praeclara Soc. Jesu. Praga 1694. Inne wyd. i przekł. zob. Estr. XXXI, 23.— K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 9. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1842.— F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 1. Poz. 1761 s. 324.— J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 1. Kr. 1819; por. *Dzien. Wil.* 1820 t. 1 s. 288-295.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 205-206, 302; t. 8. Kr. 1851 s. 178.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 2-3. W-wa 1852.— J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1853 s. 226-237.— J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862.— M. Malinowski: Wstęp do: Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864 s. XI-XII.— F. M. S. (Sobieszczański): Warszewicki (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).—

T. Wierzbowski: C. Warszewickij i jego soczinienija. Istoriko-litieraturnoje izsledowanije. W-wa 1885; toż w jęz. pol. pt. Krzysztof Warszewicki 1543-1603 i jego dzieła. Monografia historyczno-literacka. W-wa 1887.— S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb.— T. Wierzbowski: Jakub Uchański, arcybiskup gnieźnieński (1502-1581). Monografia historyczna. W-wa 1895 *Uchańsciana* t. 5.— J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917.— J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1-3. Kr. 1899-1900.— S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 1, 4 cz. 1. Lw. 1900.— A. P. (Pęski): Warszewicki Stanisław. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 30 (1910).— T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1.— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej. Kr. 1913.—

S. Windakiewicz: Piotr Skarga. Kr. 1925 s. 10-11.— B. Nadolski: Nauczanie greczyzny w Polsce w XVI w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 26.— J. Poplatek: Powstanie Seminarium Papieskiego w Wilnie (1582-1585). *Ateneum Wil.* 1929 s. 68.— J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 2. Praga 1933.— J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5.— H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Pol.* nr 4.— S. Ciesielska-Borkowska: Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim. Kr. 1939 *Rozpr. Wydz. Filol. PAU* t. 66 nr 1.—

J. Poplatek: Ks. Stanisław Warszewicki T. J. *Przegl. Powsz.* 1948 t. 226 s. 61. — Porfirius Pop: Katolictví a působení jesuitů v Rumunsku. *Apoštolát* (Ołomuniec) t. 23 (1948).— S. Bednarski: S. Warszewickiego pochodzenie, młodość, studia w Wittenberdze i Padwie. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949. [Rec.: S. Kot: L'Humanisme et la Renaissance en Pologne. Compte-rendu des publications des années 1939-1952 *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance* t. 14 (1952) s. 361-362 i nadb.].— B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź 1950 *Prace Łódzkiego Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3.— H. Barycz: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 749.— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 279, 309; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — S. Kot: Un gesuita boemo patrocinatore delle lingue nazionali slave e la sua attività in Polonia e Lituania (1563-1572). *Ricerche Slavistiche* nr 3 (1954) i odb. — J. Warszawski: Polonica z rzymskiego Kodeksu Nowicjuszy Towarzystwa Jezusowego (1565-1586). Rzym 1955. [Rec.: T. Glemma. *Nasza Przeszłość* 1957 t. 6]. — Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 34. — W. Voisé: Die Werke polnischen Gelehrten in Basler Druckereien in der Epoche der Renaissance. *Vierteljahresschrift f. Geschichte d. Wissenschaft u. Technik* (= *Kwart. Hist. Nauki i Techniki*) Sonderheft 2 (1960).

WASSENBERG EBERHARD (1610 – ok. 1668?)

Inne formy nazwiska: EVERARDUS WASSENBERGIUS; EWERHARD WASSENBERG.

Historiograf.

Ur. w 1610 w Emmerich w księstwie Clèves. Kształcił się na uniwersytecie w Lowanium. Był sekretarzem, historiografem i bibliotekarzem arcyksięcia Leopolda Wilhelma. Do Polski przybył z dworem Cecylii Renaty. Król Władysław IV nadał mu tytuł swego historiografa. Po 1645 opuścił Polskę wracając do służby austriackiej. Zwykle podawana data śmierci 1668 ze względu na datę druku *Saguntus in Dantisco* w 1671 wydaje się wątpliwa (wg Estr.).

TWÓRCZOŚĆ

1. Gestorum... Vladislai IV... pars I principem panegyrice repraesentans. Pars II regem panegyrice repraesentans. Gdańsk 1640-1641, dr. A. Hünefeld. Wyd. nast.: Gdańsk 1643; Gdańsk 1649. Fragm. (opis wjazdu J. Ossolińskiego) przedr. M. Wallis: Obrazy Canaletta z dziejów Polski. II. „Wjazd Jerzego Ossolińskiego do Rzymu". *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1 s. 131-133.

2. Serenissimi Johannis Casimiri... carcer gallicus. Gdańsk 1644, dr. J. Förster. Wyd. nast. Gdańsk 1645.

Skrócony przekł. pol. podał J. U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. T. 3. W-wa 1822 s. 169--230; przekł. pol. całości: M. Baliński pt. Więzienie we Francji Jana Kazimierza. Petersb. 1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 10.

Na dziele tym oparł się A. Bronikowski w swej powieści pt. Der Gallische Kerker. Drezno 1827; przekł. pol. A. Krzyżanowskiego pt. Jana Kazimierza Wazy więzienie we Francji. W-wa 1828; korzystał z niej J. Słowacki w „Mazepie".

3. Saguntus in Dantisco non deleta. Frankfurt n. M. 1671, dr. K. Waechtler.

Zawiera opis obrony Gdańska przed Szwedami.

OPRACOWANIA

D. BRAUN: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 157.— Ł. GOŁĘBIOWSKI: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826. — F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. BALIŃSKI: Wstęp i przekł. pt. Więzienie we Francji Jana Kazimierza. Petersb. 1858 *Dziejopisowie Krajowi* t. 10.— X. LISKE: Przyczynki do historii wojny moskiewskiej z lat 1633-1634 wraz z planem oblężenia Smoleńska. *Bibl. Ossol.* 1868 t. 11 s. 2-5 i in.— L. KUBALA: Królewicz Jan Kazimierz. W książce: Szkice historyczne. Seria I. Lw. 1880; wyd. 5: Dzieła. T. 2. W-wa 1923.— W. CZERMAK: Wojna smoleńska. *Kwart. Hist.* 1896.— J. KORZENIOWSKI: Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 11 (1910) s. 88.— R. MIENICKI: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII wieku. *Przegl. Hist.* 1913 s. 183-184.— W. TOMKIEWICZ: Więzień kardynała. W-wa 1939; wyd. 2 pt. Więzień kardynała. Niewola francuska Jana Kazimierza. W-wa 1957.— M. WALLIS: Obrazy Canaletta z dziejów Polski. II. „Wjazd Jerzego Ossolińskiego do Rzymu". *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1 s. 124.

WERESZCZYŃSKI JÓZEF (ok. 1530 – 1598 lub 1599)

Pisarz polityczny, polemista, moralista.

Ur. ok. 1530, może w Zbarażu. Był synem Andrzeja herbu Korczak, podsędka chełmskiego, pochodzenia ruskiego, i Anny z Jarowskich (Jaroskich, Jarockich). Wychowywał się i kształcił w Krasnymstawie. Gdzie uzyskał doktorat teologii, nie wiadomo. Przed 1577 został kanonikiem chełmińskim, a w 1581 opatem benedyktynów w Sieciechowie. W 1587 popierał kandydaturę Zygmunta Wazy. W 1589 otrzymał nominację na biskupstwo kijowskie. W pismach z tego okresu propagował wojnę przeciw muzułmanom oraz kolonizację kresów wschodnich. Zmarł w 1598 lub 1599.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom świata tego. Kr. 1585, dr. A. Piotrkowczyk. Fragm. przedr. J. Krzyżanowski i K. Żukowska-Billip: Dawna facecja polska (XVI-XVIII w.). W-wa 1960.

2. Wizerunk na kształt kazania uczyniony: o wzgardzie śmierci i świata tego nędznego. Kr. 1585, dr. A. Piotrkowczyk.

Zawiera ustęp autobiograficzny.

Poz. 1 i 2 są po części plagiatami z M. Reja.

3. Adhortatio... ad Regni Poloniae proceres. Kr. 1587, dr. A. Piotrkowczyk. (Mowa. Przekł. łac. S. F. Klonowica).

4. Ad nobilitatem R. P. et M. D. Lit. de eligendo novo rege. Kr. 1587. (Mowa. Przekł. łac. S. F. Klonowica).

5. Kazania albo ćwiczenia chrześcijańskie. Kr. 1587, dr. A. Piotrkowczyk. Przedr. (wraz z kilku innymi kazaniami wyd.: Kr. 1585) I. Hołowiński pt. Kazania. Petersb. 1854.

6. Reguła, to jest nauka albo postępek dobrego życia króla chrześcijańskiego. Kr. 1587, dr. A. Piotrkowczyk.

Przekł. łac.: S. F. Klonowic pt. Regula id est institutio seu cursus vitae cuiusque regis Christiani. Kr. 1588.

Jest to po części plagiat z M. Reja: Żywot człowieka poczciwego (rozdz. 3 ks. 2), wchodzącego w skład: Zwierciadło..., zob. Rej Mikołaj, Twórczość poz. 25 a.

7. Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w ruskich krajach pustyń rycerstwem Królestwa Polskiego. Kr. 1590, dr. A. Piotrkowczyk.

Przekł. ros.: A. W. Storożenko. Kijów 1895.

8. Ekscytarz... do podniesienia wojny świętej przeciwko Turkom i Tatarom. Kr. 1592, dr. A. Piotrkowczyk.

9. Publika... tak z strony fundowania szkoły rycerskiej synom koronnym na Ukrainie, jako też Krzyżakom według reguły maltańskiej. Kr. 1594, dr. A. Piotrkowczyk. (I. Hołowiński, K. J. Turowski podają błędnie tyt.: Pobudka z strony fundowania szkoły rycerskiej).

10. Pobudka na Jego Cesarską Miłość... do podniesienia wojny świętej spólną ręką przeciw Turkom i Tatarom. Kr. 1594, dr. A. Piotrkowczyk. (Wiersz).

11. Sposób osady nowego Kijowa. Kr. 1595, dr. A. Piotrkowczyk.

Przekł. ros.: A. W. Storożenko. Kijów 1895.

12. Votum... z strony podniesienia wojny potężnej przeciwko cesarzowi tureckiemu. Nowy Wereszczyn 1597. (I. Hołowiński. K. J. Turowski podają błędnie tyt.: Pobudka z strony podniesienia wojny).

Wydania zbiorowe

1. Pisma polityczne. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 4-6.

Tu m. in. poz. 6, 9, 11, 12.

2. Pisma treści moralnej. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 27-28.

Tu poz. 1, 2.

Listy

1. Do nieznanej osoby, b. d. Wyd.: W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852; K. J. Turowski w wyd.: Pisma polityczne. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 6 Nota II (z podobizną podpisu).

2. Do J. Zamoyskiego, dat. w Nowym Wereszczynie 15 października 1593. Wyd. w: S. Żółkiewski: Listy. Wyd. T. Xże L. (T. Lubomirski). Kr. 1868.

3. Do Stanisława Żółkiewskiego, kasztelana lwowskiego, dat. w Nowym Wereszczynie 7 kwietnia 1594. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 305-307 (z podobizną podpisu).

OPRACOWANIA

B. Paprocki: Herby rycerstwa polskiego. Kr. 1584; przedr. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 48-60.— S. F. Klonowic: Wstęp dedykacyjny do przekł.: Reguła błogosławionego... ojca Benedykta S. Kr. 1597. Fragm. przedr. K. J. Turowski przy wyd.: J. Wereszczyński: Pisma polityczne. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 6 Nota I.— A. J. Naramowski: Facies rerum sarmaticarum. Wil. 1726.— K. N. Orłowski: Defensa biskupstwa i diecezji kijowskiej. Lw. 1748.— F. Rzepnicki: Vitae Praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 3. Poz. 1763.— J. D. A. Janocki: Janociana. T. 2. W-wa 1779 s. 295-297.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852. [Rec.: J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2 s. 356-357].— I. Hołowiński: Przy wyd.: Kazania. Petersb. 1854.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 554-558; t. 2. Kr. 1858 s. 166-179; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864.— P. A. Kulisz: Zapiski o Jużnoj Rusi. T. 2. Petersb. 1857.— K. J. Turowski: Wiadomość o życiu i pismach ks. J. Wereszczyńskiego. Przy wyd.: Pisma polityczne. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 4-6; por. *Czas* 1848 nr 62.— T. Święcki: Historyczne pa-

miątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. Kr. 1859 s. 274, 521-524. — K. Szajnocha: Jak Ruś polszczała. W książce: Szkice historyczne. T. 4. Lw. 1869. — J. Gacki: Benedyktyński klasztor w Sieciechowie. Radom 1872.— S. Tarnowski: Józef Wereszczyński. *Przegl. Pol.* 1872 z. 10; przedr. w książce: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886.— S. Ptaszycki: Mikołaj Rej z Nagłowic i ks. Józef Wereszczyński. *Upominek jubileuszowy dla Kraszewskiego.* Wil. 1880 i odb. Wil. 1879. [Rec.: V. Jagić. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 5 (1881); P. Chmielowski. *Ateneum* 1881 t. 1, 1882 t. 4; *Przegl. Powsz.* 1884 t. 1].— Ks. S. J. (F. Nowodworski): Czy biskup Wereszczyński był plagiatorem? *Przegl. Katolicki* 1880 nr 19. — E. Rulikowski: Chwastów. *Słownik geograficzny* t. 1 (1880). — E. Rulikowski: Czarnohorodka. Tamże. — A. Sokołowski: Przed rokoszem. Studium historyczne z czasów Zygmunta III. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 15 (1882). — T. Dobszewicz: Wiadomość historyczna o biskupstwie kijowskim rzymsko-katolickim... z dodaniem życiorysu biskupa kijowskiego J. Wereszczyńskiego. Gniezno 1883.— J. Korzeniowski: Excerpta ex libris. Kr. 1890.— A. W. Storożenko: Kijew trista let nazad. Togdasznij projekt błagoustrojstwa Kijewa i jego awtor biskup I. Wierieszczinskij. *Kijewskaja starina* 1894 luty-marzec.— A. W. Storożenko: Starinnyj projekt zasielenija Ukrainy (1590 g.). *Kijewskaja starina* 1895 marzec. Obie prace w odb. pt. Małoizwiestnyja soczinienija kijewskogo biskupa (1589-1598) I. Wierieszczinskogo. I. Sposob zasielenija nowogo Kijewa 1595. II. Wiernaja doroga k zasieleniju pustyn' w russkich obłastiach Polskogo Korolewstwa 1590. Pieriewod s dwumia priedisłowijami i primieczanijami A. W. Storożenki. Kijów 1895.— Ł. J. (Janczak): Wereszczyński z Wereszczyna Józef. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 30 (1910).— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913. —

E. Winkler: J. Wereszczyński, biskup kijowski. *Przegl. Powsz.* 1920 t. 148.— E. Winkler: Projekt kolonizacji Ukrainy biskupa Wereszczyńskiego. *Przegl. Powsz.* 1921 t. 150.— E. Winkler: Projekt biskupa Wereszczyńskiego regularnej armii polskiej na kresach. *Przegl. Powsz.* 1922 t. 153.— Z. Gargas: Geschichte der N. Ökonomie in Polen. 1928.— T. Długosz. *Collectanea Theologica* 1930 s. 72.— Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938.—

S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953.— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 283 i in.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 167 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 161, 167; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr. pt. Polska myśl pedagogiczna w okresie Odrodzenia. W książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 8.— J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157, s. CVII-CVIII. — A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 6: Małopolska — Ziemie Ruskie. Wr. 1960 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10.

WĘGIERSKI ANDRZEJ (1600–1649)

Inne formy nazwiska: Andreas Vengerscius; Andrzej Wengierski.

Pseud.: Adrianus Regenvolscius.

Historyk, wierszopis, kaznodzieja, tłumacz.

Ur. w 1600 (wg T. Glemmy w 1606) w Ostrorogu, w Poznańskiem; syn Wacława. Uczył się w szkole braci czeskich w Lesznie, następnie w 1621-1623 w Toruniu. Wyższe nauki pobierał na uniwersytecie w Lejdzie. Był kalwinem, pełnił funkcję ministra w Lesznie i od 1620 rektora szkoły leszczyńskiej. Powołany na dwór Rafała Leszczyńskiego, wojewody bełskiego, został seniorem we Włodawie. Przed Kozakami Chmielnickiego schronił się w Wielkopolsce. Zmarł w Orzeszkowie w 1649.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gamelia pio coniugio... Johannis Wegierski... et Susannae Petriciae. Tor. 1623, dr. Frisian.

Pięć wierszy z okazji zaślubin; jeden porusza zagadnienie małżeństwa księży.

2. Disputatio theologica de conciliis ecclesiasticis. Lejda 1628, dr. B. i A. Elzewirowie.

3. Generalis confessio doctrinae ecclesiarum reformatarum. B. m. (1645).

Wyznanie wiary zredagowane na Colloquium charitativum w Toruniu 1644.

4. Kaznodzieja osobny... II. Kaznodzieja domowy... III. Kaznodzieja zborowy. Gdańsk 1646, dr. A. Hünefeld. Wyd. nast. Królewiec 1706.— Kaznodzieja osobny wyd. poprzednio oddzielnie: Baranów 1642, dr. J. Twardomęski.

Śpiewnik i podręcznik modlitewny; zawiera wiele szczegółów naświetlających poglądy religijne i społeczne braci czeskich.

5. Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias. Utrecht 1652, dr. Johann a Waesberge. Wyd. nast. rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679.

Wyd. pod pseud.: Adrianus Regenvolscius. Praca zawiera dzieje braci czeskich i stanowi jedną z najwcześniejszych prób ujęcia dziejów reformacji w Polsce do 1650 na tle europejskim.

Przekłady

J. A. Komenski: Ianua linguarum reserata. Gdańsk 1634. (Przekł. pol. wraz z oryginałem łac.). Wyd. nast. zob. Estr. XIX, 441 nn.

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739 s. 166.— E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 194-197.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 305-307; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877.— J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poz. 1835 s. 346-347.— J. Popliński: Historia prozy polskiej. Leszno 1838 s. 301.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 519--523; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864.— F. M. S. (Sobieszczański): Węgierski (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— A. Werner: Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Posen. Poz. 1898 s. 186.— A. Danysz: Jan Amos Komeński. Przyczynki do jego działalności w Polsce. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 25 (1899) s. 110 i in.; przedr. w książce: Studia z dziejów wychowania w Polsce. Kr. 1921 s. 258 i in.— J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství (1548-1561). Cz. 1. Praga 1900 s. 257-262.— T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb. s. 210, 234.— T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908.— A. P. (Pęski): Węgierski Andrzej. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 30 (1910).— K. Völker: Der Protestantismus in Polen auf Grund der einheimischen Geschichtsschreibung. Lipsk 1910.— W. Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 2. Kr. 1918.—

H. Barycz: Obraz historyczny kalwinizmu na Litwie 1650-1696 r. *Ref. w Pol.* 1926.— J. Królińska: Poglądy pedagogiczne w literaturze polskiej XVII w. *Minerwa Pol.* 1929 s. 34.— T. Glemma: Stosunki kościelne w Toruniu w stuleciu XVI i XVII na tle dziejów kościelnych Prus Królewskich. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 42 (1934) s. 79. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. *Wici Wielkopol.* i osob. (Września) 1934 *Bibl. Wici Wielkopol.* t. 14 s. 15.— T. Grabowski: Literatura braci czeskich w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 35 (1938) i odb.— W. Pniewski: Język polski w dawnych szkołach gdańskich. Gdańsk 1938 *Studia Gdańskie* II.— F. M. Bartoš: Martyrologium polské reformace. W książce: Bojovníci a mučedníci. Praga 1939; wyd. 2 Praga 1946.—

K. Krofta: O bratrském dějopisectví. Praga 1946 *Laichterův výbor nejlepších spisů poučných* kniha LXX. [Rec.: F. M. Bartoš. *Ref. w Pol.* 1948/1952 (wyd. 1953) s. 138].— S. Tync: Dzieje gimnazjum toruńskiego. T. 2. Tor. 1949 *Tow. Nauk. w Tor.* R. 53 z. 1 za rok 1948. [Rec.: L. Hajdukiewicz: Przegląd badań nad dziejami reformacji i kontrreformacji w Polsce w latach 1939-1952. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 197].— J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski

w Polsce XVI wieku. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2.— B. Suchodolski: Wstęp do: J. A. Komeński: Wielka dydaktyka. Wr. 1956 *PAN. Komitet Nauk Pedag. Bibl. Klasyków Pedagogiki. Pisarze Obcy* s. XV-XVI i in.— S. Truchim: Podręczniki Jana Amosa Komeńskiego w Polsce do połowy XIX wieku. *Studia Pedag.* t. 3 (1956).— T. Kruszewska: Antyjezuicka twórczość J. Turnowskiego w latach 1614-1616. *Ze studiów nad literaturą staropolską.* Wr. 1957 *Studia Staropol.* t. 5.

WIDAWSKI WĘŻYK PIOTR (druga połowa XVI w.)

Satyryk.

Ur. w pierwszej połowie XVI w.; syn Jerzego. Pochodził ze szlachty osiadłej w Widawie w Sieradzkiem. Kształcił się prawdopodobnie w Krakowie. W 1569 posłował z ziemi sieradzkiej na sejm lubelski. Ok. 1588 był poborcą powiatu szadkowskiego. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. (Philomela — Morale, to jest z ksiąg rozmaitych autorów wykład obyczajny — Pod obraz boginiej Wenery). (Brak karty tyt.). Wyd. ok. 1590.
Unikat Bibl. Uniw. Warsz.
Parafraza z „Metamorfoz" Owidiusza.

2. Exorbitantiae albo o rzeczach w każdym królestwie i we wszelkiej rzeczypospolitej szkodliwych, na które ani prawa, ani winy żadnej nie masz. Kr. 1603, Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. pt. Lekarstwo na uzdrowienie Rzeczypospolitej. Kr. 1640, dr. Ł. Kupisz; Kr. 1649; fragm. przedr. A. Kraushar: Piotr Wężyk Widawski, satyryk XVI wieku. *Przew. Nauk. i Lit.* 1891; toż *Niwa* 1891; przedr. w książce: Kartki historyczne i literackie. Kr. 1894; wyd. 2 poprawione W-wa 1894.

3. Acta publica albo Tractat powinności chrześcijańskiej w wieku krótkim ludzkim. Kalisz 1612, dr. W. Gedelius.

Materiały

Cztery deklaracje podatkowe z 1564-1566. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900 s. 120, 123.

OPRACOWANIA

J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 3. Kr. 1822 s. 499.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— A. Kraushar: Piotr Wężyk Widawski, satyryk XVI wieku. *Przew. Nauk i Lit.* 1891; toż *Niwa* 1891; przedr. w książce: Kartki historyczne i literackie. Kr. 1894; wyd. 2 poprawione W-wa 1894. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1893]. — Z. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. *Przegl. Prawa i Administracji* 1897 i odb.; wyd. 2 Lw. 1903; przekł. niem. pt. Volkswirtschaftliche Ansichten in Polen im 17 Jahrhundert. Innsbruk 1905.— S. Estreicher: Ustawy przeciwko zbytkowi w dawnym Krakowie. *Roczn. Kr.* t. 1 (1898) s. 124-125.— A. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 81.— R. Skulski: Owidiusz — Polakiem. *Eos* 1913 s. 78.—
W. Weintraub: Dwa rękopisy ze zbiorów po śp. B. Erzepkim. *Spr. PAU* 1933 nr 3.— T. Mikulski: U grobu polskiego Owidiusza. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 s. 182.— K. Maleczyński: Rola mas ludowych w dziejach Śląska w epoce feudalnej. *Konferencja Śląska Instytutu Historii PAN Wrocław 28 VI-1 VII 1953.* T. 1. Wr. 1954 s. 79-80.

WIELEWICKI JAN (1566—1639)

Historyk, tłumacz.

Ur. w 1566 w Wielewicach, w ówczesnym województwie kaliskim. Nauki początkowe pobierał w Poznaniu. W 1584 wstąpił do zakonu jezuitów w Braniewie. Był prefektem kolegiów w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Kaliszu. W 1622 wybrany został prokuratorem prowincjalnym w Rzymie. Zmarł 24 lipca 1639 w Jarosławiu.

TWÓRCZOŚĆ

Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis. (Obejmuje lata 1579-1639). Oprac. w latach 1629-1633, 1636 i nast. Wyd.: okres 1579-1599 wyd. J. Szujski. *Scriptores Rerum Polonicarum*

t. 7 (1881); okresy 1600-1608, 1609-1619, 1620-1629 wyd. W. Chotkowski. Tamże t. 10 (1886); t. 14 (1889); t. 17 (1899). (Wyd. nie ukończone).

Rkps był w Bibl. AU w Kr.

Przekłady

Tomasz z Kempis: O naśladowaniu Pana Chrystusa ksiąg czworo. Kr. 1608, dr. A. Piotrkowczyk. Inne wyd. zob. Estr. XXXI, 205-206.

Tłum. na podstawie wyd. łac. Antwerpia 1601.

OPRACOWANIA

F. Alegambe: Bibliotheca scriptorum S. J. Antwerpia 1643. — E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 197-198. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— J. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego i wiadomość o historiografach szkoły jagiellońskiej. Kr. 1840. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 424.— M. J. A. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 1-2. Kr. 1850-1851; wyd. 2 Kr. 1868-1869.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862.— F. M. S. (Sobieszczański): Wielewicki (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— J. Szujski, W. Chotkowski: Wstępy i wyd.: Historici diarii... *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 7, 10, 14, 17 (1881-1899). [Rec.: F. Bostel. *Kwart. Hist.* 1887; S. Załęski. *Przegl. Powsz.* 1887 t. 1; F. Bostel. *Kwart. Hist.* 1890; S. Załęski. *Przegl. Powsz.* 1890 t. 1; *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 20; A. Karbowiak. *Kwart. Hist.* 1901].— S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901.— A. P. (Pęski): Wielewicki Jan. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 31 (1911).— S. Bednarski: Stosunki kardynała R. Bellarmina z Polską i z Polakami. *Przegl. Powsz.* 1928 t. 178 s. 153.— S. Kot: [Estr. XXVII. Rec.]. *Ref. w Pol.* 1928 s. 158.— K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934.— A. Strzelecki: Udział i rola różnowierstwa w rokoszu Zebrzydowskiego. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 103.

z WIELUNIA HIERONIM (XVI w.)

Tłumacz.

Był mieszczaninem. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Ecclesiastes Księgi Salomonowe, które polskim wykładem kaznodziejskie mianujemy. Kr. 1522, dr. H. Wietor. Fragm. przedr.: W. Bartynowski: Wiadomość o Ecclesiastes. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1894 t. 2; A. A. Kryński, M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. W-wa 1918; toż wyd. 2 W-wa 1925; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. 2 W-wa 1950; toż wyd. 3 W-wa 1963.

Dedykację H.Wietora Mikołajowi Wolskiemu przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 *BN* I, 146.

Podobiznę karty tyt. podał A. Brückner: Dzieje języka polskiego. Lw. 1906; wyd. 2 Lw. 1914.

Przeróbka części Biblii. Druk ten ukazał się przed „Żywotem Pana Jezu Krysta" B. Opecia, gdyż H. Wi etor w przedmowie do „Żywota" wspomina o „Księgach Salomonowych".

Dwa egz. były w Bibl. Dzieduszyckich we Lw. i w Bibl. Miejskiej we Wr.

Zob. też t. 1: Księgi św. Augustyna.

OPRACOWANIA

W. Zawadzki: O najdawniejszych drukach polskich. *Dzien. Lit.* 1859 nr 4-5.— Doniesienia literackie. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1 s. 535.— F. M. S. (Sobieszczański): Wielunia (Hieronim z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— W. Bartynowski: Wiadomość o Ecclesiastes. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1894 t. 2.— L. Bernacki: Wstęp do wyd.: Marchołt. Haarlem 1913 s. 8-9.— J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922.— A. Brückner: Przyczynki do dziejów języka polskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 54 (1916) s. 299 i odb.— S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15.

WIENIAWSKI ANTONI (pierwsza połowa XVII w.)

Inna forma nazwiska: Wieniwski (?).

W i e r s z o p i s.

Był mieszczaninem krakowskim. Żył w pierwszej połowie XVII w. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Cudowne wesele, czyli hymeneusz czarodziejski. Kr. (1628-1641), dr. B. Kwaśniewski. (Komedia w 8 scenach wierszem). Fragm. ogł. H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 318-320.

Egz. druku dziś nieznany.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— K. W. Wójcicki: Teatr za Zygmunta III. *Tyg. Lit.* 1840 t. 3 s. 87.— K. W. Wójcicki: Stare gawędy. T. 4. W-wa 1840 s. 182-183.— K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. T. 1. W-wa 1841 s. 194-196.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 284.— A. Poliński: Dzieje muzyki polskiej w zarysie. Lw. 1907.— K. Badecki: Nie odszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26) s. 679-680 i odb.

WIERUSZOWSKI KAZIMIERZ (1681—1744)

Inna forma nazwiska: Wieruszewski.

Pseud.: Josephus a S. Georgio Scholarum Piarum.

K a z n o d z i e j a.

Ur. 5 stycznia 1681 w Wielkopolsce. W 1697 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu studiów w 1703-1707 uczył w kolegiach w klasach niższych, a od 1711 wykładał filozofię i teologię w Łucku, Kamieńcu, Krośnie i Poznaniu. Był nadwornym kaznodzieją prymasa Teodora Potockiego. Należał do obrońców barokowej wymowy. Zmarł 10 czerwca 1744 w Łęczycy.

TWÓRCZOŚĆ

1. Fama polska publiczne stany i młódź szlachetną informująca. Poz. 1720. Wyd. nast.: Poz. 1722; Kalisz 1730; Wil. 1733; W-wa 1739.

Wzory listów pisanych stylem makaronicznym.

2. Laurea poetica heroibus e Soc. Jesu sago et toga inclytis in singulos anni dies reflorescens. T. 1-2. Kalisz 1726.

3. Literae amici ad auctorem libelli cui titulus: De emendandis vitiis eloquentiae. B. m. 1741.

Wyd. pod pseudonimem: Josephus à S. Georgi o S. P.

Pisał ponadto kazania, panegiryki, dialogi.

B i b l i o g r a f i ę twórczości podaje Estr. XXXII, 476-480; J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862.

OPRACOWANIA

J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33; wyd. osob. Poz. 1862. — F. M. Sobieszczański: Wieruszewski (Kazimierz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867). — P. Chmielowski: Bystrzonowski Wojciech. *Enc. wych.* T. 2 (1882) s. 397-402.— P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902.— M. Janik: Z dziejów wymowy w wieku XVII i XVIII. *Pam. Lit.* R. 7 (1908), R. 9 (1910).— S. Bednarski: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933.—R. Sobol: Ignacy Krasicki w walce o język narodowy. *Zeszyty Wr.* 1952 nr 1.— B. Suchodolski: Nauka polska w okresie Oświecenia. (W-wa) 1953.

WIESZCZYCKI J. (JAN?) ADRIAN (zm. po 1654)

Inna forma nazwiska: J. A. Wiesczycki.

Krypt.: J. A. z W. W.

Wierszopis, tłumacz.

Syn Jana, chorążego sandomierskiego i podstarościego grodzkiego radomskiego, potem włodzimirskiego. Pisał się z Wieszczyc. Zapewne znał język włoski. Ok. 1637 dzierżawił miasto Międzyrzecz. Ok. 1641 ożenił się z Katarzyną Bielską; w marcu 1641 oboje zawarli kontrakt z Wiśniowieckimi w sprawie dzierżawy, ale zarządzali ich dobrami (Kamionka i okolice) tylko przez parę miesięcy na skutek ostrych protestów podwładnych. W 1646 był dzierżawcą miasta Tyśmienicy. Kilkakrotnie procesował się; w wyniku sprawy z Ormianami lwowskimi, Hołubowiczami, skazany został ok. 1647 na banicję. Uchronił go przed nią glejt królewski z 1650. W tymże roku stracił majątek, wojska kozackie spaliły mu wieś Ulbarów. Brał udział w walkach przeciw B. Chmielnickiemu w 1648. Żył jeszcze w 1654.

Uwaga: Nie mylić z Wieszczyckim Janem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sielanki abo Pieśni... pisane w Niepołomicach roku 1634. Kr. (1634), dr. M. Andrzejowczyk. (Pieśni miłosne). Wyd. S. Rachwał. Kr. 1911 *BPP* nr 61.

2. Ogród rozkoszny Miłości Bożej. Kr. 1650, dr. W. Piątkowski. Przedr. homogr. K. Badecki. *Przegl. Bibl.* 1910 s. 213-240.

Przekłady

Augustyn Aureli z Tagasty: Psałterz. Kr. 1650, dr. W. Piątkowski.

Przekł. dziesięciu psalmów.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. W-wa 1842 s. 395.—M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 489, 494; t. 7. Kr. 1845 s. 195.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— F. M. S. (Sobieszczański): Wieszczycki (Adryjan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867). — S. Rachwał: Wstęp i wyd.: Sielanki. Kr. 1911 *BPP* nr 61. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)].— W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 250.— A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15 (1935) s. 171.— L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936.

z WILKOWIECKA MIKOŁAJ (zm. 1601)

Inne formy nazwiska: Mikołaj Wilkowiecki; Nicolaus Wilkowiecko.

Apologeta katolicki, wierszopis, tłumacz.

Był paulinem. Posiadał znaczne wykształcenie. W 1563 pełnił funkcję kaznodziei w klasztorze na Skałce w Krakowie, a w 1566 znajdował się w Częstochowie, gdzie następnie sprawował przeorat klasztoru jasnogórskiego. Ok. 1579 zarządzał prowincją zakonu. Przez jakiś czas przebywał we Włoszech, m. in. jako przeor domu S. Stefano in Rotondo w Rzymie. Zmarł 15 sierpnia 1601, pogrzebany w Wieluniu. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Flores sermonum in Evangelia Dominicalia post festum Sanctissimae Trinitatis, Ecclesiae Catholicae usurpata. Kr. (1579), dr. M. Garwolczyk.

2. O Mszej świętej opisanie. Kr. 1586, dr. S. Szarffenberger.

Przekłady

1. Historia o świętej Annie... według historii łacińskich napisana. Kr. 1577, dr. S. Szarffenberger.

Wg Estr. przekł. przypuszczalnie z pierwowzoru pochodzenia niemieckiego.

2. Historia o S. Stanisławie biskupie krakowskim, patronie polskim. Przedtym

łacińską rzeczą przez uczciwego K. Jana Długosza... szeroko opisana, a teraz polskim językiem... krótko zebrana i opisana. Kr. 1579, dr. S. Szarffenberger. Wyd. nast. Kr. 1585.

Inne prace w rkpsach Arch. Jasnogórskiego, zob. J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4 s. 120 przyp. 98.

Prace edytorskie

Historya o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim. Ze czterech S. Ewangelistów zebrana, a wirszykami spisana. (Kr. ok. 1580?, dr. M. lub S. Szarffenberger?).

Wg J. Lewańskiego stanowi trzecią chronologicznie wersję popularnego tekstu, skomponowanego w pierwszej połowie XVI w. i przypuszczalnie drukowanego po raz pierwszy przed lipcem 1551; Mikołaj z Wilkowiecka, inspirowany zapewne przez nakładcę, był prawdopodobnie tylko cenzorem utworu i redaktorem wstawek kanonicznych względnie także autorem końcowej części tej wersji dialogu. W. Nehring i S. Windakiewicz doszukują się w utworze obcych wpływów, przeczy temu A. Brückner.

Wyd. nast.: Kr.? ok. 1630? (unikat Bibl. PAU sygn. Cim. 286 bez karty tyt. Jest to przeróbka, wg Estr. stanowiąca niemal nową pracę, której autorem mógł być Jan Dachnowski — zob.); pt. Historia o Pańskim chwalebnym Zmartwychwstaniu na sławnym Dialogu prout vulgo dicitur Częstochowskim uczyniona. (W-wa) 1757. (Zawiera przedmowę o charakterze szyderczym skierowaną do paulinów, podobno napisaną przez kanclerza J. Małachowskiego. Tekst różni się od red. Mikołaja z Wilkowiecka); pt. Dialog częstochowski, czyli Historya o Zmartwychwstaniu Pańskim... B. m. r. (wg Estr. zapewne wyd. warszawskie W. Mitzlera z ok. 1770. Egz. nieznany).

Z pierwodr. wyd.: S. Windakiewicz. Kr. 1893 *BPP* nr 25; J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 2. W-wa 1959.

Unikat pierwodr. Bibl. Kórn. sygn. Cim. O. 496.

Rękopiśmienne przeróbki Historii o Zmartwychwstaniu:
a) rkps Tańskich, znany K. W. Wójcickiemu — zaginął; b) rkps Bibl. Krasińskich, tzw. chełmiński — zniszcz. 1944; c) rkps z pocz. XVII w. Bibl. Uniw. Warsz. sygn. 4. 2. 52; d) rkps z końca XVIII lub pocz. XIX w. opisany przez S. Pigonia.

Adaptacja ukraińska zob. M. Woznjak: Znadiwky do ukrainśkoj wełykodnoj dramy. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1927 t. 146.

Podobiznę autografu Mikołaja z Wilkowiecka ogł. J. Lewański, jw.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 408-409.— K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. T. 1. W-wa 1841 s. 339.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— W. Chomętowski: Dzieje teatru polskiego od najdawniejszych czasów do 1750 r. W-wa 1870 s. 84.— A. Bełcikowski: Dialog częstochowski. *Ateneum* 1886 t. 3.— W. Nehring: Początki poezji dramatycznej w Polsce. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 15 (1887) s. 213 nn.— S. Windakiewicz: Wstęp i wyd.: Historia o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim. Kr. 1893 *BPP* nr 25. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1894 s. 485-486].— A. Brückner: Początki teatru i dramat średniowieczny. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 2-3.— P. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898 s. 11 nn. — F. Krček: [G. Blatt: O pochodnej spółgłosce końcowej... Kr. 1895. Rec.]. *Kwart. Hist.* 1898 s. 108.— A. Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) s. 542-543.— S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) i odb. Kr. 1902.— A. Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. 2. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 40 (1905) s. 291-295 i odb. Kr. 1904 s. 53-57.— I. Radliński: Trzy książeczki polskie z XVI stulecia. *Bibl. Nauk.* t. 2 (1905) s. 18-41 i in.— W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 259].— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913.—

M. Wojciechowska-Gurcman: La Comparaison dans la poésie polonaise avant Rey. Sosnowiec 1923 s. 32-33.— M. Woznjak: Znadiwky do ukrainśkoj wełykodnoj dramy. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1927 t. 146.— J. Królińska: Staropolskie misteria wielkanocne. *Tęcza* 1928 z. 14.— B. Vydra: České drama v Polsku. *Časopis pro moderní filologii* t. 14 (1928) s. 22 i odb.— F. Siedlecki: Dramat liturgiczny i misteria wielkanocne. *Polonia* 1929 nr 1611.— K. Husarski: O teatrze średniowiecznym. *Wiedza i Życie* 1931.— S. Windakiewicz: Misteria wielkanocne. *Czas* 1933 nr 88.—

S. Pigoń: Z dziejów misterium częstochowskiego. „Historia o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim". *Spr. PAU* 1947 nr 9; przedr. pt. Ostatnie pogłosy misterium częstochowskiego. W książce: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy.

Wr. 1961. — K. Budzyk: Komedia sowizrzalska. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4; przedr. pt. Trzy kręgi komedii sowizrzalskiej. W książce: Z dziejów Renesansu w Polsce. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 1 s. 81-82; toż przedr. w książce: Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 2. Wr. 1956.— K. Budzyk: Nowsze wydawnictwa dramatu staropolskiego. *Pam. Teatr.* 1952 z. 2/3 s. 389-391.— K. Budzyk: O teatrze staropolskim. *Pam. Teatr.* 1952 z. 4 s. 56.— J. Krzyżanowski: Dramaturgia Polski renesansowej. Tamże s. 10-12; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 81 nn.— J. Lewański: Popularny dramat i teatr polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956. — J. Lipiński, H. Secomska, T. Sivert: Dramat polski w epoce Renesansu. Związek tekstu ze sceną. *Pam. Teatr.* 1954 z. 1.— S. Mrozińska: Na marginesie badań nad kostiumem scenicznym w teatrze Odrodzenia. *Pol. Sztuka Lud.* 1954 nr 3 s. 140 nn.— J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4.— J. Zaleski: Wyrazy zdrobniałe w polszczyźnie XVI wieku. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. S. Nauk Społecznych — Filologia* nr 4 (1958).

WILKOWSKI KASPER (druga połowa XVI w.)

Inna forma nazwiska: Gaspar Wilgowski.

P i s a r z r e l i g i j n y, t ł u m a c z.

Był synem Balcera, arianina. Data i miejsce urodzenia oraz nauk początkowych nie są znane. Studia wyższe (medyczne), jak się zdaje, odbywał w Niemczech. Był również we Włoszech. Po powrocie mieszkał w Lublinie pracując jako lekarz. Początkowo był arianinem, lecz po 1583 nawrócił się na katolicyzm. A. Kossowski przypuszcza, że szykany ze strony byłych współwyznawców stały się powodem opuszczenia Lublina i przeniesienia się do Wilna. Tutaj objął stanowisko nadwornego lekarza Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła i został właścicielem drukarni w Wilnie. (Wg A. Gryczowej nie był drukarzem). Rok śmierci nieznany.

TWÓRCZOŚĆ

Przyczyny nawrócenia do wiary powszechnej od sekt nowokrzczeńców samosateńskich. Wil. 1583. (Książkę tłoczyły dwie drukarnie, przypuszczalnie J. Karcana lub Daniela z Łęczycy oraz Radziwiłłowska). Fragm. przedr.: A. Brückner: Z dziejów polskiego różnowierstwa. Arianie. *Ateneum* 1893 t. 3; toż przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905 s. 220-234; toż wyd. 2 W-wa 1962; L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce. Antologia. (W-wa) 1959.

Przeciwko tej pracy pisali: Grzegorz z Żarnowca: Antidotum albo lekarstwo na odtręt od ewangelików pana Kaspra Wilkowskiego. B. m. (1583); Jan Niemojewski: Ukazanie, iż Kościół Rzymski papieski nie jest apostolski ani święty, ani jeden, ani powszechny. B. m. (1583).

P r z e k ł a d y

1. Campianus: Dziesięć mocnych dowodów, iż adwersarze Kościoła powszechnego w porządnej o wierze dysputacji upaść muszą. Z łacińskiego... A przy tym na Antidotum kalwińskie odpowiedź i z nowokrzczeńcami rozprawa z strony przyczyn nawrócenia Gaspra Wilkowskiego. (Wil.) 1584.

2. Desiderosus abo ścieżka do miłości Bożej i do doskonałości żywota chrześcijańskiego. Dialog dziwnie nabożny i ucieszny z hiszpańskiego. Kr. 1589, dr. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1594; Kr. 1599; Kr. 1625; Kr. 1734; Lw. 1747.

Wg Estr. autor oryginału hiszpańskiego jest nieznany; Wilkowski przekładał z tłum. łac. Suriusa lub A. Van de Meera. Wg J. Krzyżanowskiego jest to utwór Ludwika z Granady.

L i s t y

List Balcera Wilkowskiego, ojca, do Kaspra Wilkowskiego, doktora, syna swego do papiestwa przepadłego. Dat. 19 kwietnia 1583. Ogł. przy: J. Niemojewski: Ukazanie..., jw. Twórczość. Przedr. L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska..., jw. Twórczość.

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

P r z e k ł a d y

H. Bolsek: Historia żywota, spraw i śmierci Jana Kalwina. Kr. 1583, dr. A. Piotrkowczyk.

Wg Estr. Wilkowski zapewne był tłumaczem tego dziełka.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 1. Kr. 1840. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— J. M. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej. T. 4. Lw. 1852. — F. M. S. (Sobieszczański): Wilkowski (Kacper). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1883. — A. Brückner: Z dziejów polskiego różnowierstwa. Arianie. *Ateneum* 1896 t. 3 s. 455-465; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905. — A. Brückner: [*Archiwum do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 132.— S. Załęski: Jezuici w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908.— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. Kr. 1913.—

J. Płokarz: Jan Niemojewski. *Ref. w Pol.* 1922 s. 92-93.— M. Wajsblum: Dyteiści małopolscy. *Ref. w Pol.* 1928 s. 96.— K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Kr. 1929.— S. Kot: Ideologia społeczna i polityczna braci polskich zwanych arianami. W-wa 1932; przekł. ang. E. M. Wilbur pt. Socinianism in Poland. The Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Boston 1957.— A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2.— A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1. Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939.—

Ł. Kurdybacha: Historia reformacji w Polsce. Stan badań i postulaty. *Ref. w Pol.* 1948/1952 (wyd. 1953) s. 30.— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 282; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 154; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). [Dyskusja: B. Nadolski: O historyczne i genetyczne ujęcie rozwoju prozy renesansowej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 315].— J. Tazbir: Reformacja a problem chłopski w Polsce w XVI w. Wr. 1953 *Studia Staropol.* t. 2. [Rec.: W. Urban. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 243]. — A. Kawecka-Gryczowa: Drukarstwo polskie w dobie Odrodzenia. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954 s. 354-355 i nadb.— A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Wr. 1959 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10.— L. Szczucki, J. Tazbir: Wstęp i wyd.: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959.

WINCENTY DOMINIKANIN (XIII w.)

Inne formy nazwiska: Wincenty „z Kielc"; „Kielecki".

Hagiograf.

Szczegóły jego życia są niepewne. Ur. przypuszczalnie ok. 1200; wg M. Plezi mógł pochodzić z rodu rycerskiego z okolic Kielc, klienteli możnych Odrowążów. Nazwa „z Kielc" wywodzi się raczej od miejsca jego pierwszej prebendy. Uczył się zapewne w krakowskiej szkole katedralnej. Początkowo był księdzem świeckim, związanym zrazu z kolegiatą kielecką, prawdopodobnie kapelanem biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża (1217, 1222) i kanonikiem krakowskim (1227-1235). Później, przypuszczalnie po 1237, został dominikaninem; należał do konwentu krakowskiego. (Wg J. Kłoczowskiego był dominikaninem od początku swej kariery duchownej). W 1237 przewoził zwłoki biskupa Iwona z Modeny do Krakowa. Brak danych, by go identyfikować z przeorem dominikańskiego konwentu w Raciborzu z 1258-1260. Data śmierci nieznana.

TWÓRCZOŚĆ

1. Vita sancti Stanislai episcopi cracoviensis. Tekst zabytku znany jest w dwóch redakcjach o spornej datacji:

Red. pierwsza, zw. vita minor, powst. wg W. Kętrzyńskiego ok. 1230, wg J. Lisowskiego przed kanonizacją (1253), wg M. Plezi wkrótce po 1242; wg P. Da-

vida, B. Kürbisówny, G. Labudy — w 1257-1261, wg D. Borawskiej w 1257--1266. Napis. z polecenia biskupa krakowskiego Prandoty w związku z procesem kanonizacyjnym Stanisława ze Szczepanowa. Wg P. Davida vita minor należała do większego zbioru hagiograficznego, złożonego z przedmowy, żywotu, opisu translacji ciała i cudów świętego. Autor korzystał z Vita sancti Dominici Piotra Ferranda z 1239-1241, kronik Galla Anonima i mistrza Wincentego oraz legendy De sancto Adalberto episcopo. Najdawniejszy znany odpis pochodzi z pierwszej poł. XIV w.

Red. druga, zw. vita maior, powst. wg W. Kętrzyńskiego w 1260-1261, wg B. Kürbisówny, G. Labudy i M. Plezi w 1257-1261, wg P. Davida i D. Borawskiej z końcem XIII w. Stanowi przeróbkę przedmowy i żywotu z całości pierwszej red. Najdawniejszy znany tekst pochodzi z 2 poł. XIII w.

Wydania: Vita minor. — Wyd.: I. Polkowski pt. Legenda minor de S. Stanislao Martyre et Pontyfice... opere autographico. B. m. 1882 (ed. homograf. w 10 egz. z kod. pergaminowego z XIV w. Bibl. Kapitulnej w Kr.); W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. 4 (1884) i w odb. pt. Vitae et miracula sanctorum Poloniae patronorum Adalberti et Stanislai. Lw. 1883. Fragm. ogł. M. Perlbach: Ex sancti Stanislai Cracoviensis vitis et miraculis. 1. Ex Vita... minore. *Monumenta Germaniae Historica Scriptores* t. 29 (1892).

Rkpsy wylicza W. Kętrzyński: Wstęp do wyd., jw.

Vita maior. — Wyd. W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. 4 (1884) i w odb. jw. Fragm. ogł. M. Perlbach: Ex sancti Stanislai Cracoviensis vitis et miraculis. 3. Ex Vita... maiore. *Monumenta Germaniae*..., jw.

Późniejszą (sprzed 1340) przeróbkę ogł. J. W. Bandtkie, przy wyd.: Chronicon... Galla Anonima. W-wa 1824.

Rkpsy wymienia W. Kętrzyński: Wstęp do wyd., jw.

2. De sancto Stanislao. (Sekwencja, inc.: Jesu Christe, rex superne...). Wyd. kryt. H. Kowalewicz: Cantica Medii Aevi Polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Dies adest celebris... (Officium rymowane o św. Stanisławie). Powst. przypuszczalnie ok. 1260. Wyd.: W. Kętrzyński. *Monumenta Poloniae Historica* t. 4 (1884) s. 355-362 i w odb. pt. Vitae et miracula sanctorum Poloniae patronorum Adalberti et Stanislai. Lw. 1883 s. 155-162 (z rkpsów Cesarskiej Bibl. Nadwornej w Wiedniu nr 1765 i 1795, z w. XV); G. M. Dreves: Liturgische Reimofficien des Mittelalters. *Analecta Hymnica Medii Aevi* t. 5 (1889) s. 223-226 (z rkpsu Bibl. Kapitulnej w Kr. nr 21 z końca XIV w.); W. Schenk: Kult liturgiczny św. Stanisława biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Lubl. 1959 *KUL Rozprawy Doktorskie, Magisterskie i Seminaryjne. Wydz. Teolog.* t. 9.

Inne źródła: rkps Bibl. Kapitulnej w Kr. nr 84 z w. XIV lub pocz. XV; rkps Bibl. Jagiel. nr 1258 z w. XV.

Wincentego z Kielc jako autora podał J. Długosz.

2. Laeta mundus... (Sekwencja o św. Stanisławie). Powst. przypuszczalnie jednocześnie z poz. 1). Wyd. G. M. Dreves: Liturgische Reimofficien..., jw. poz. 1, s. 223; wyd. kryt. H. Kowalewicz, jw. Twórczość poz. 2.

Przekł. pol. ogł. M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141.

Najdawniejsze rkpsy wymienia B. Gładysz: Łacińskie sekwencje mszalne z polskich źródeł średniowiecznych. *Ateneum Kapłańskie* t. 33 (1934) i odb. Włocławek 1934 (na okładce: 1937) s. 12; H. Kowalewicz, jw.

Zob. też t. 1: tzw. KRONIKA DZIERZWY.

OPRACOWANIA

H. ZEISSBERG: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 1. W-wa 1877 s. 115-121.— T. WOJCIECHOWSKI: O życiu i pismach Wincentego z Kielc. *Pam. Wydz. Filol. AU* t. 5 (1885) i odb. Kr. 1881.— W. KĘTRZYŃSKI: Wstęp do wyd.: Vita Sancti Stanislai... maior. *Monumenta Poloniae Historica* t. 4 (1884) s. 352-355 i w odb. pt. Vitae et miracula sanctorum Poloniae patronorum Adalberti et Stanislai. Lw. 1883.— W. KĘTRZYŃSKI: Wstęp do wyd.: Vita minor. *Monumenta Poloniae Historica* t. 4 (1884).— T. WOJCIECHOWSKI: Kościół katedralny w Krakowie. Kr. 1900.— F. BUCZYS: Św. Stanisław, biskup krakowski. Kr. 1902.— T. WOJCIECHOWSKI: Władysław Herman, zatrata korony i pierwszy kult Stanisława. W książce: Szkice historyczne jedynastego wieku. Kr. 1904; wyd. 2 W-wa 1925; wyd. 3 (W-wa) 1951.— W. BRUCHNAL-

SKI: Poezja polska średniowieczna. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 88-89; wyd. 2 Kr. 1935 s. 33-34.— K. DOBROWOLSKI: Kult św. Stanisława w St. Florian w średnich wiekach. *Roczn. Kr.* t. 19 (1923). — W. SEMKOWICZ: Sprawa św. Stanisława w świetle nowego źródła ikonograficznego. *Księga pam. ku czci O. Balzera.* T. 2. Lw. 1925 i odb.— M. GĘBAROWICZ: Początki kultu św. Stanisława i jego średniowieczny zabytek w Szwecji. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* t. 1/2 (1927/28) i odb. Lw. 1927.— B. GŁADYSZ: O łacińskich hymnach kościelnych z polskich źródeł średniowiecznych. *Nasza Myśl Teolog.* 1930 i odb.— B. GŁADYSZ: O łacińskich hymnografach w Polsce. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 4 (1930). Poz. 1931. — Łacińska poezja liturgiczna w twórczości polskiej. *Kur. Poz.* 1933 nr 321.— B. GŁADYSZ: O łacińskich oficjach rymowanych z polskich źródeł średniowiecznych. *Pam. Lit.* R. 30 (1933) i odb. — P. DAVID: Les Sources de l'histoire de Pologne à l'époque des Piasts (963-1386). Paryż 1934.— B. GŁADYSZ: Łacińskie sekwencje mszalne z polskich źródeł średniowiecznych. *Ateneum Kapłańskie* t. 33 (1934) i odb. (na okładce: Włocławek 1937) s. 12-14, 93.— R. GRODECKI: Polska świadomość narodowa. *Tyg. Ilustr.* 1935 nr 7.— R. GRODECKI: Powstanie polskiej świadomości narodowej. Kat. 1946.— M. HORNOWSKA i H. ZDZITOWIECKA-JASIEŃSKA: Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej. W-wa 1947.— K. TYMIENIECKI: Kielce w wieku XIII jako ośrodek patriotyzmu polskiego. *Pam. Kielecki* 1947 i nadb.— D. BORAWSKA: Z dziejów jednej legendy. W sprawie genezy kultu św. Stanisława biskupa. W-wa 1950 *Prace Instytutu Hist. Uniw. Warsz.* 4. [Rec.: B. KÜRBISÓWNA. *Zapiski Tow. Nauk. w Tor.* t. 18 (1952) i nadb.; W. J. ROSE. *The Slavonic Review* 1952 nr 75; G. LABUDA. *Studia Źródłoznawcze* 1 (1957)]. — K. MALECZYŃSKI: Wstęp do: Anonima tzw. Galla Kronika... Kr. 1952 *Pomniki Dziejowe Polski* S. II t. 2.— M. PLEZIA: Wstęp do: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. (1952) *BN* I, 141 s. XXXIV-XXXV.— J. DOMINIK: Bibliografia św. Stanisława. Rzym 1953.— J. LISOWSKI: Kanonizacja świętego Stanisława w świetle procedury kanonizacyjnej Kościoła dzisiaj i dawniej. Rzym 1953. [Rec. W. SAWICKI: Na marginesie kanonizacji średniowiecznych XIII wieku. *Nasza Przeszłość* 1959 t. 10]. — J. BASZKIEWICZ: Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku. W-wa 1954 *PAN. Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Hist. Państwa i Prawa* S. II t. 1 s. 438 nn.— J. KŁOCZOWSKI: Dominikanie polscy na Śląsku w XIII-XIV wieku. Lubl. 1956 *Tow. Nauk. KUL Rozpr. Wydz. Hist.-Filol. Sekcja Ogólna* t. 17.— K. TYMIENIECKI: Zagadnienia śląskie doby dawniejszej w historii i historiografii. *Roczniki Hist.* t. 21 (1956) s. 78.— H. FEICHT: Polskie średniowiecze. *Z dziejów polskiej kultury muzycznej.* T. 1: Kultura staropolska. Kr. 1958.— M. PLEZIA: Na marginesie Złotej legendy. (Chronologia hagiografii polskiej w połowie XIII w.). W książce: Od Arystotelesa do „Złotej legendy". W-wa 1958. — W. SCHENK: Kult liturgiczny św. Stanisława biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Lubl. 1959 *KUL Rozprawy Doktorskie, Magisterskie i Seminaryjne Wydz. Teolog.* t. 9. [Rec.: B. K. (KÜRBISÓWNA). *Studia Źródłoznawcze* 6 (1961)]. — M. PLEZIA: Wincenty z Kielc, historyk polski z pierwszej połowy XIII wieku. *Studia Źródłoznawcze* 7 (1962). — H. KOWALEWICZ: Cantica Medii Aevi Polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

WIRZBIĘTA MACIEJ (1523—1605)

Inna forma nazwiska: WIERZBIĘTA.

Tłumacz, drukarz.

Ur. w 1523 zapewne w krakowskiej rodzinie mieszczańskiej. Być może drukarstwa uczył się u F. Unglera. Zanim otworzył własny warsztat, kierował prawdopodobnie oficyną Heleny Unglerowej. W 1554 zakupił od wdowy po B. Wojewódce drukarnię z Brześcia. Przypuszczano, że istniał jakiś związek między śmiercią J. Przyłuskiego w 1554 a założeniem warsztatu przez Wirzbiętę. Pierwsze jego datowane druki pochodzą jednak z 1557 i zdaje się, że wtedy dopiero nastąpiło otwarcie drukarni (dawniejsi badacze przyjmowali rok 1554). W 1565 uzyskał serwitoriat. Wydawał przeważnie dzieła protestanckie. Zrazu katolik, przeszedł na kalwinizm; w 1571 był członkiem za-

rządu zboru. Był zamożnym mieszczaninem; sprawował urząd ławnika. Tytułował się drukarzem królewskim. Żonaty był dwukrotnie. Zmarł w czerwcu 1605.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. H. K. Agryppa: O ślachetności a zacności płci niewieściej. Kr. 1575, dr. M. Wirzbięta. (Z dod. dedykacji Krystynie ze Zborowa i przemowy do czytelników). Przedr. S. Tomkowicz. Kr. 1891 *BPP* nr 14.

2. Cebes Tebańczyk: Tablica albo Konterfet Cebesa tebańskiego filozofa. Kr. 1581, dr. M. Wirzbięta. (Tłum. wierszem 13-zgłoskowym. Dod. dedykacja wierszem Ostafiemu Wołłowiczowi. Fragm. przytacza Estr. XIV, 105-106).

Materiały

Dokumenty różne (m. in. kwity pieniężne, pełnomocnictwa, przywileje) z 1566-1600. Wyd. J. Ptaśnik: Cracovia impressorum XV et XVI ss. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI Saeculorum* t. 1.

OPRACOWANIA

J. S. Bandtkie: Historia drukarń krakowskich. Kr. 1815 s. 355.— J. S. Bandtkie: Historia drukarń w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim. T. 1. Kr. 1826 s. 287-290.— F. M. S. (Sobieszczański): Wierzbięta (Maciej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 26 (1867).— S. Tomkowicz: Wstęp i wyd.: O ślachetności a zacności płci niewieściej. Kr. 1891 *BPP* nr 14. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1891; S. Witkowski. *Przegl. Powsz.* 1891 t. 4].— S. Tomkowicz: Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej połowie XVII w. Lw. 1912.— W. Wąsik: Andrzej Glaber z Kobylina. *Przegl. Filoz.* 1916 s. 92-93.— J. Ptaśnik: Drukarze różnowiercy w Krakowie w. XVI. *Ref. w Pol.* 1921.— J. Ptaśnik: Wstęp do wyd.: Cracovia impressorum XV et XVI ss. Lw. 1922 *Monumenta Poloniae Typographica XV et XVI Saeculorum* t. 1 s. 74 nn. [Rec.: H. Barycz. *Ref. w Pol.* 1924 s. 148-149; A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1923].— A. Jędrzejowska: Książka polska we Lwowie XVI w. Lw. 1928. — K. Piekarski: Książka w Polsce XV i XVI wieku. *Kultura staropolska*. Kr. 1932 s. 358, 360, 367. — A. Birkenmajer: Rzut oka na historię drukarstwa krakowskiego w ciągu XV i XVI w. *Katalog wystawy druków krakowskich XV i XVI w.* (*Bibl. Jagiel.*). Kr. 1936 s. 23, 49. — A. Kawecka-Gryczowa: Rola drukarstwa polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 485-486 i in. i osob. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. A. Kawecka-Gryczowa: Drukarstwo polskie w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — *Odrodzenie w Polsce. Przewodnik po Wystawie w Muz. Nar. w Warszawie 1953-1954.* W-wa 1953 s. 45. — A. Gryczowa: Drukarstwo polskie w dobie Odrodzenia. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954 s. 345-346 i nadb. (Tu także lit. ogólna do dziejów drukarstwa).— B. Golka, Z. Kafel, Z. Kłos: Z dziejów drukarstwa polskiego. W-wa 1957.

WISZNIOWSKI TOBIASZ (druga połowa XVI w.)

Inna forma nazwiska: Wiśniowski.

Wierszopis.

Był synem Róży Wiszniowskiej. Szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Threny. Kr. 1585, dr. M. Garwolczyk. Wyd. nast.: fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 80-82; całość wyd. K. J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 11. Tren VIII przedr. J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy.*

Utwór o autorstwie niepewnym

Prawdy chrześcijańskie. Raków 1580 lub 1599.

Druk dzisiaj nie znany. Miało to być wolnomyślne dzieło napisane prozą.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński:

Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — T. Czacki: Dzieła. T. 2. Poz. 1844. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 80-82.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— Słów parę o Tobiaszu Wiszniowskim. Przy wyd.: Treny. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* S. III z. 11. — J. Faleński: Treny Jana Kochanowskiego studiami i przypisami objaśnione. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 i odb. W-wa 1867 s. 27-28. — K. Wł. W. (Wójcicki): Wiszniowski (Tobiasz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867). — H. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 i odb. s. 27.

WISZOWATY ANDRZEJ (1608–1678)

Inna forma nazwiska: Andreas Wissowatius.

Pisarz-polemista ariański, wierszopis, redaktor, wydawca.

Ur. 26 listopada 1608 w Filipowie, w ówczesnym województwie trockim, w rodzinie ariańskiej z ojca Stanisława i matki Agnieszki, córki F. Socyna. Po przeniesieniu się do województwa krakowskiego, gdzie ojciec wydzierżawił wieś Jankówkę, zaczął naukę razem z synami Krzysztofa Morsztyna w Raciborsku. W 1619 rozpoczął studia w szkole rakowskiej pod kierunkiem J. Crella. Po ich ukończeniu objął w 1629 obowiązki pedagoga w domu A. Tarły. Otrzymawszy w 1631 stypendium rakowskie udał się wespół z A. Czaplicem, M. Lubienieckim i P. Suchodolskim za granicę. W Gdańsku dołączył się M. Ruar i razem, już w roku następnym, podążyli do Hamburga, gdzie odwiedzili H. Grotiusa. Po przyjeździe do Lejdy Wiszowaty zapisał się 28 czerwca 1632 na wydział teologiczny tamtejszego uniwersytetu. Z kolei przeniósł się na dalsze studia do Amsterdamu. Następnie pośpieszył do Anglii i później do Paryża. Wróciwszy do kraju w 1637 był przez jakiś czas nauczycielem A. Suchodolskiego. W 1639 w Izbie poselskiej w Warszawie bronił doktryny rakowskiej. W następnym roku wyjechał jako opiekun małego Suchodolskiego do Niemiec, Holandii i Francji. W 1642 synod w Czarkowie powierzył mu godność ministra zboru w Piaskach. Następnie był kaznodzieją zborów w Szersznach na Ukrainie oraz w Haliczanach i Iwanowicach na Wołyniu. 3 maja 1648 ożenił się z Aleksandrą Rupniewską. W tymże roku przeniósł się do Siedlisk na miejsce zmarłego Krzysztofa Lubienieckiego młodszego. W czasie wojny kozackiej schronił się w okolice Gdańska. Na wiosnę 1649 wrócił do Siedlisk i jeszcze w tym samym roku powołany został do Radostowa pod Rakowem. Po zniesieniu zboru w 1652 przeniósł się do Robkowa w Krakowskiem, równocześnie obejmując nadzór nad zborem w Lucławicach. Uciekając przed najazdem szwedzkim i budzącym się ruchem chłopskim udał się do Rożnowa, następnie do Czarkowa, w końcu pod opiekę Szwedów do Krakowa. Po odbiciu Krakowa skierował się do Wrocimirowej. Uchwała sejmu przeciwko arianom zastała go organizującego życie zborowe w Robkowie. Jeszcze w marcu 1660 wziął udział w dyspucie z katolikami na zamku rożnowskim. 10 lipca 1660 udał się do Kluczborka. W roku następnym pośpieszył do Kieżmarku na Węgrzech. W tym czasie wracał dwukrotnie po kryjomu do Polski. Ostatecznie postanowił osiąść na stałe w Siedmiogrodzie. Jednakże na wezwanie synodu przeniósł się do Mannheimu, gdzie przebywał trzy lata. Wskutek zakazu propagandy religijnej wyjechał na stałe do Amsterdamu, gdzie zmarł 29 lipca 1678.

TWÓRCZOŚĆ

1. (Annotationes in universum Novum Testamentum). Napisane z polecenia synodu w Czarkowie w 1652. Całość nie została ogł. drukiem. Fragm. wyd. w: Bibliotheca Fratrum Polonorum, zob. Prace edytorskie poz. 1.

2. De S. Trinitate objectiones quaedam. Dat. 1665. Druk. w dziele P. Lysera: Amoenitates litterariae. Lipsk 1729.

Znane w rkpsie G. W. Leibnizowi, który odpowiadał na to w piśmie pt. Trinitas per nova inventa logica defensa contra epistolam Ariani. 1671.

3. Objectiones contra opinionem de Filio Dei ante mundum creato, post incarnato. Powst. 1672. Wyd. 1678.

Druk. bezimiennie jako odpowiedź K. Sandiusowi młodszemu; stało się powodem dalszej z nim polemiki.

4. Religio rationalis seu de rationis judicio, in controversiis etiam theologicis ac religiosis adhibendo, tractatus. Wg Estr. powst. 1676, wyd. b. m. dr. 1685.

Fragm. przekł. pol.: I. Lichońska pt. O religii zgodnej z rozumem, czyli o posługiwaniu się sądem rozumu w sporach zarówno teologicznych, jak religijnych. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1; E. Jędrkiewicz, ogł. Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960.

Przekł. niem. pt. Die vernünftige Religion, das ist gründlicher Beweis dass man das Urtheil gesunder Vernunft, auch in der Theologie und in Erörterung der Religions-fragen gebrauchen müsse. Amsterdam (wg Estr. druk. w Niemczech) 1703.

5. Colloquium charitativum de religione cum romano-catholicis habitum in arce Rożnow. Ogł. A. Węgierski: Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679.

6. Stimuli virtutum fraena peccatorum. Amsterdam 1682, dr. H. Jansson.

Zbiór kilku traktatów A. Wiszowatego oraz kilku drobnych utworów S. Przypkowskiego.

7. Narratio compendiosa, quomodo in Polonia a Trinitariis reformatis separati sint Christiani Unitarii. Przedr. C. C. Sandius (młodszy): Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684.

8. Wiersze do księdza Dębołęckiego starożytność języka polskiego nad wszytkie całego świata narody wywodzącego. Wyd.: A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 143-146; W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955.

Przekłady

S. Przypkowski: Apostrophe do Polski na pakta z Szwedami pruskie. Wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz..., jw. Twórczość poz. 8, s. 404-405.

Prace edytorskie

1. Bibliotheca Fratrum Polonorum qui unitarii appellantur... Irenopoli lub Eleutheropoli (Amsterdam) post. a. D. 1656.

Wg Estr. druku dokonano w Amsterdamie, tłocząc przez kilka lat „post a. 1656". Wydawnictwo objęło m. in. dzieła Jana Creliusa, Ludwika Wolzogena, Fausta Socyna, Jonasza Szlichtynga, Andrzeja Wiszowatego i Samuela Przypkowskiego.

2. Catechesis ecclesiarum Polonicarum unum Deum Patrem confitentium. Irenopoli (Amsterdam) 1659.

Wiszowaty jest autorem przedmowy i not objaśniających.

K. Sandius, F. S. Bock, M. Wiszniewski i Estr. wyliczają liczne jego prace w jęz. łac. i pol., dzisiaj nie znane.

Listy

1. Korespondencja z Samuelem Sorbière'em z 1642-1645. Rkps Bibliothèque Nationale w Paryżu nr 10 352. Zob. też: Epistolae illustrium ac eruditorum ad Sorberium. Paryż 1660. List dat. z Hamburga 2 sierpnia 1642 przedr. Z. Ogonowski: List A. Wiszowatego do Samuela Sorbière'a. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* z. 3 (1955).

2. Do S. Lubienieckiego, dat. z Mannheimu 25 września 1665; z Amsterdamu 16 października 1666. Ogł. S. Lubieniecki: Theatrum cometicum. Amsterdam 1668 s. 610-614, 618.

Przekł. pol.: I. Lichońska, ogł. Z. Ogonowski: Dwa listy Wiszowatego do S. Lubienieckiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* t. 4 (1956).

OPRACOWANIA

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684. — F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 1 cz. 2. Królewiec 1776 s. 1010.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 528; t. 8. Kr. 1851 s. 78, 141; t. 9. Kr. 1857.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— F. M. S. (Sobieszczański): Wiszowaty (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Dod. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 29 (1899) s. 357-358 i odb.— S. Morawski: Arianie polscy. Lw. 1906.— T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908.—

L. Chmaj: A. Wiszowaty jako działacz i myśliciel religijny. *Ref. w Pol.* 1921; przedr. w książce: Bracia polscy. Ludzie, idee, wpływy. W-wa 1957. — E. M. Wilbur: Our Unitarian Heritage. An Introduction to the History of the Unitarian Movement. Boston 1925. [Rec.: E. Bursche: O unitaryzmie w ogóle i o polskim w szczególności. *Ref. w Pol.* 1928 nr 20].— L. Chmaj: Propaganda braci polskich w Paryżu XVII w. (Sorbière i Wiszowaty). *Ref. w Pol.* 1928 nr 17-18; przedr. w książce: Bracia polscy..., jw.— G. Cohen: Une Biographie inédite de Hugo

Grotius par Samuel Sorbière. *Mélanges Salverda de Grave*. Groninga 1933 i odb. [Rec.: S. Kot. *Ref. w Pol.* 1934 s. 280].— A. Kossowski: Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI-XVII w. Lubl. 1933 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Hist.* nr 2.— S. Kossowski: Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI-XVII w. *Roczn. Wołyński* t. 3 (1934) i odb. Równe 1933.— S. Szczotka: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju. *Ref. w Pol.* 1935/1936 s. 74 i in.— L. Chmaj: Kartezjanizm w Polsce w w. XVII i XVIII. *Spr. PAU* 1937 nr 9 i odb. Kr. 1938.— E. M. Wilbur: A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946. — J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948. —

Z. Nowacki: Andrzej Wiszowaty — pisarz i myśliciel Odrodzenia. *Świat i Ludzie* 1953 nr 34 (dod. do: *Gaz. Białostocka*).— B. Suchodolski: Społeczne i filozoficzne problemy polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 31; przedr. w książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* t. 8.— Z. Ogonowski: Filozoficzna i społeczna ideologia braci polskich. *Myśl Filoz.* 1955 nr 1 s. 106 i in.— Z. Ogonowski: A. Wiszowaty o stosunku wiary do rozumu. Tamże.— L. Chmaj: Kartezjanizm w Polsce w XVII i XVIII w. *Myśl Filoz.* 1956 nr 5 s. 69, 71-72.— G. Mühlpfordt: Deutsche und polnische Arianer. *Deutsch-Slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten.* Berlin 1956. [Rec.: G. Labuda. *Przegl. Zach.* 1958 nr 1 s. 193].— Z. Ogonowski: Dwa listy Wiszowatego do S. Lubienieckiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 4 (1956).— W. Urban: Losy braci polskich od założenia Rakowa do wygnania z Polski. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 126-127 i in.— L. Chmaj: Jan Placentinus-Kołaczek. Nieznany kartezjanin XVII wieku. *Arch. Historii Filoz. i Myśli Społecznej* t. 1 (1957) s. 79-80.— J. Tazbir: Nietolerancja wyznaniowa i wygnanie arian. *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660.* T. 1. W-wa 1957.— L. Chmaj: Komeński a bracia polscy. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958) s. 145-146. — H. Ley: Bayle i Leibniz o socynianizmie. Tamże. — Z. Ogonowski: Socynianizm polski. W-wa 1960.

z WIŚLICY JAN (ok. 1485 – ok. 1520)

Inne formy nazwiska: Joannes Vislicensis; Joannes Vislicius.

P o e t a.

Ur. ok. 1485 w Wiślicy nad Nidą w ubogiej rodzinie mieszczańskiej. Od 1505 (może nawet wcześniej) kształcił się w Akademii Krakowskiej, gdzie był uczniem Pawła z Krosna i przyjacielem humanisty szwajcarskiego Walentego Ecka. Tytułu naukowego najprawdopodobniej nie uzyskał. Ok. 1515 był sekretarzem starosty wieluńskiego Stanisława z Kurozwęk. Zmarł po 1516, najpóźniej ok. 1520.

U w a g a: Wg B. Kruczkiewicza i H. Barycza Jan z Wiślicy, który w 1506 otrzymał w Krakowie stopień bakałarza, a w 1520 magistra nauk wyzwolonych oraz wykładał jako *extraneus* w 1510-1512, jest innym Janem z Wiślicy; K. Mecherzyński i J. Smereka utożsamiają go z poetą.

TWÓRCZOŚĆ

Bellum Prutenum. Kr. 1516, dr J. Haller. (Poprzedzone przedmową w formie listu do Pawła z Krosna). Wyd. nast. J. Smereka. Lw. 1933 *Zbiór Pisarzy Pol.-łac.* t. 3.

Przekł.: K. Mecherzyński, fragm. w rozpr.: Jana z Wiślicy Wojna pruska. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 8 (1880); tłum. ks. 2 przedr. W. Kłosowski. Kr. 1910; J. Smereka, fragm. w art.: Najstarsi polscy poeci łacińscy w dobie humanizmu. *Przegl. Hum.* 1931; J. Smereka całość pt. Wojna pruska. Lw. 1932 *Zbiór Pisarzy Pol.-łac.* t. 1; fragm. przedr.: S. Łempicki: Słowo o Grunwaldzie. Kr. 1945; M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141; fragm. E. Jędrkiewicz, wyd. A. Jelicz: Antologia poezji polsko-łacińskiej 1470-1543. W-wa 1956.

W y d a n i e z b i o r o w e

Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Vislicensis Carmina. Wyd. B. Kruczkiewicz. Kr. 1887 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum* t. 2.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 225-226, 229.— F. M. S. (Sobieszczański): Wiślicy (Jan z). *Enc.*

powsz. Orgelbranda. T. 27 (1867).— H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; toż w jęz. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 1. W-wa 1877 s. 244. — K. Mecherzyński: Jana z Wiślicy Wojna pruska. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 8 (1880). — B. Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 12 (1887) i odb. Kr. 1885. [Rec.: J. Kallenbach. *Kwart. Hist.* 1888]. — B. Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy. *Warta* 1886 nr 611.— B. Kruczkiewicz: Wstęp i wyd.: Pauli Crosnensis... Carmina. Kr. 1887. [Rec.: K. Hartfelder. *Berliner Philologische Wochenschrift* 1888 kol. 1381-1385; J. Kallenbach. *Kwart. Hist.* 1888]. — M. Jezienicki: Uwagi krytyczne nad utworami łacińskimi Pawła z Krosna i Jana z Wiślicy. *Muzeum* 1888 i odb.— M. Jezienicki: Wpływ klasycznych poetów rzymskich na Jana z Wiślicy i ślady ich w jego utworach. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 14 (1891) i odb. Kr. 1890. [Rec.: P. Bieńkowski. *Kwart. Hist.* 1891; S. Witkowski. *Muzeum* 1891; B. Kruczkiewicz. *Kwart. Hist.* 1892].— S. Witkowski: Jan z Wiślicy, jego życie i pisma. *Przew. Nauk. i Lit.* 1891.— G. E. Saenger: Kriticzeskija zamietki k niekotorym miestam w łatinskich stichotworienijach... polskich pisatielej XVI i XVII wiekow. *Commentationes philologicae.* Petersb. 1897.— H. Osuchowski: Niektóre opowieści i wiersze o Grunwaldzie w XV i XVI w. *Spr. Dyrekcji Gimnazjum.* Tarnopol 1905.— W. Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kr. 1910.— W. Jankowski: Grunwald w pieśni i powieści. Śniatyń 1910.— S. Kossowski: Chwała Grunwaldu jako motyw literacki. *Słowo Pol.* 1910 nr 225.— W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 238.— L. Ćwikliński: O bitwie grunwaldzkiej. Poemat epiczny Jana z Wiślicy z r. 1515. *Dzien. Poz.* 1922 nr 159.— J. Krókowski: De „Septem sideribus", quae Nicolao Copernico vulgo tribuuntur. Kr. 1926 *Arch. Filol. PAU* nr 5.— Z. Dembitzer: Losy wydawnictwa poetów polsko-łacińskich. *Przegl. Hum.* 1931. — J. Smereka: Najstarsi polscy poeci łacińscy w dobie humanizmu. *Przegl. Hum.* 1931 s. 47. — J. Krókowski: Język i piśmiennictwo łacińskie w Polsce XVI w. *Kultura staropolska.* Kr. 1932 i odb.— J. Krókowski: Studia nad Janem z Wiślicy. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 13 (1933) z. 3. — H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— S. Windakiewicz: Epika polska. Kr. 1939.— S. Łempicki: Słowo o Grunwaldzie. Kr. 1945. [Rec.: J. Sieradzki. *Odrodzenie* 1945 nr 37].— T. Ulewicz: Sarmacja. Kr. 1950 *Bibl. Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiel.* S. A nr 7.— M. Plezia: Wstęp do wyd.: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141.— B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 177 i in.; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— K. Budzyk: Poezja polsko-łacińska pierwszej połowy XVI wieku. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954.— A. Jelicz: Wstęp do wyd.: Antologia poezji polsko-łacińskiej 1470-1543. W-wa 1956 s. 26-27 i in.

WIŚNIOWSKI STANISŁAW (druga połowa XVI w.)

Polemista, teolog ariański.

Daty, miejsce urodzin i zgonu nieznane. Od 1557 pełnił urząd ewangelickiego katechisty w zborze w Krakowie. Uczestniczył m. in. w zjeździe ministrów we Włodzisławiu w 1557 i w synodzie odbytym w Pielesznicy. Był teoretykiem dyteizmu i długoletnim współpracownikiem S. Farnowskiego. Od 1561 jako arianin był kaznodzieją w Lucławicach. W okresie ugody lucławickiej zajął stanowisko oportunistyczne, tzn. odsunął się od ścisłej współpracy z osamotnionym Farnowskim, lecz po 1580 do niego powrócił. W 1586 uczestniczył w synodzie pińczowskim, który powierzył mu opiekę nad zborem krakowskim. Zmarł po 1593. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Okazanie sfałszowania i wyznanie prawdziwej nauki Pana Krista. Wyd. prawdopodobnie Kr. 1572. Fragm. przedr. L. Szczucki, J. Tazbir: Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. Antologia. (W-wa) 1959.

Zdefektowany unikat Ossol. sygn. 11318.

2. Rozmowa o prawdziwej znajomości Boga Ojca, Syna Jego i Ducha Świętego. Wyd. prawdopodobnie Lucławice 1575. Fragm. przedr. L. Szczucki, J. Tazbir, jw. poz. 1.
Zdefektowany unikat Bibl. Czart. sygn. XVI 1555/I.

OPRACOWANIA

C. C. Sandius: Bibliotheca Anti-Trinitariorum. Freistadt 1684 s. 52.— F. S. Bock: Historia Anti-Trinitariorum. T. 2. cz. 2. Królewiec 1776 s. 1009.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857.— T. Grabowski: Literatura ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) s. 136-138].— H. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 i odb.— M. Wajsblum: Dyteiści małopolscy. *Ref. w Pol.* 1928 s. 78 i in.— K. Górski: Grzegorz Paweł z Brzezin. Kr. 1929.

WITELO (ok. 1230 – ok. 1314)

Inne formy nazwiska: Vitellio; Vitelo; Witello.

Fizyk, matematyk, filozof.

Witelo (zdrobnienie od „Wido", czyli „Gwido") ur. ok. 1230 na Śląsku legnicko-wrocławskim, w rodzinie plebejskiej. Był synem kolonisty z Turyngii i matki Polki. Początkowo uczył się na Śląsku, prawdopodobnie w Legnicy. Następnie, w okresie między 1250 i 1260, udał się na studia do Paryża, gdzie na wydziale sztuk wyzwolonych zgłębiał dzieła Arystotelesa, Platona, Awicenny i innych oraz matematykę i medycynę. Prawdopodobnie uzyskał tam stopień magistra nauk wyzwolonych. Po powrocie na Śląsk otrzymał probostwo, a w krótkim czasie wyjechał do Włoch, przypuszczalnie jesienią 1262 jako towarzysz i opiekun Władysława — syna Henryka Pobożnego. W Padwie studiował prawo kanoniczne, zajmując się ponadto filozofią i naukami matematyczno-przyrodniczymi. Zapewne w drugiej połowie 1268 podążył z Padwy na dwór papieski. Do 1271 przebywał w Viterbo pod Rzymem, gdzie zaprzyjaźnił się z wybitnym grecystą Wilhelmem z Moerbeke i pracował nad dziełem o optyce. Dalsze jego losy nie są bliżej znane, przypuszczalnie przebywał na Śląsku (w Legnicy). Zmarł przed majem 1314.

TWÓRCZOŚĆ

1. Περὶ 'οπτικῆς, id est de natura, ratione, et proiectione radiorum visus, luminum, colorum atque formarum, quam vulgo Perspectivam vocant, Libri X. Powst. prawdopodobnie w 1270-1273. Wyd. Norymberga 1535, dr. I. Petreius. Wyd. nast.: Norymberga 1551; pt. Vitellonis Thuringopoloni Opticae Libri decem. Bazylea 1572. Fragm. ogł. K. Bäumker: Witelo. Ein Philosoph und Naturforscher des XIII Jahrhunderts. Münster 1908 *Beiträge z. Geschichte d. Philosophie d. Mittelalters* t. 3 z. 2.
Przekł. pol. fragm. dedykacji Wilhelmowi z Moerbeke ogł. P. Chmielowski. *Złota przędza*. T. 4. W-wa 1887.

Obszerne dzieło o optyce.

2. Epistola de causa primaria poenitentiae. Wyciąg z rkpsu paryskiego (Cod. Paris. lat. 17796) ogł. A. Birkenmajer: Studia nad Witelonem. Cz. I. Dwa nieznane pisemka Witelona. *Arch. Komisji do Badań Hist. Filoz. w Pol.* t. 2 (1926).

Pismo psychologiczno-etyczne.

3. De natura daemonum. Wyciąg ogł. A. Birkenmajer, jw. poz. 2.

Pismo fizjologiczno-filozoficzne o demonach.

4. De ordine entium. Zaginione.

Por. Utwór o autorstwie niepewnym.

5. De elementis conclusionibus. Zaginione.

O wnioskach z „Elementów" Euklidesa, wyprowadzonych w mniemaniu Witelona przez następców Euklidesa.

6. De partibus universi. Zaginione.

W formie listu do przyjaciół.

7. Philosophia naturalis. Zaginione.

Część o meteorologii, część o wzajemnym oddziaływaniu ciał i sił fizycznych.

8. Naturales animae passiones. Zaginione.

Traktat treści fizjologicznej.

9. Scientia motuum caelestium. Zaginione.

Wykład astronomii.

Utwór o autorstwie niepewnym

De intelligentiis. Wyd. kryt. na podstawie 6 rkpsów K. Bäumker, jw. Twórczość poz. 1.

Rkpsy m. in. Bibl. Laurencjańska we Florencji.

Traktat filozoficzny o „duchach czystych". W. Rubczyński i K. Bäumker uważają ten traktat za identyczny z zaginionym „De ordine entium"; A. Birkenmajer przesuwa czas jego powstania na 1220-1230.

OPRACOWANIA

J. G. Bystrzycki: O wzroście nauk fizycznych w Polsce. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Warsz.* t. 12 (1818).— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1883. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 1. Kr. 1840 s. 450-460.— W. Korotyński: Ciołek, optyk w XII wieku. *Gaz. Warsz.* i odb. W-wa 1867.— L. Wituski: O życiu i dziele optycznym Vitelliona Polaka. Poz. 1870. — M. Curtze: Sur l'ortographe du nom et sur la patrie de Witelo (Vitelion). *Bulletino di Bibliografia e di Storia delle Scienze Matematiche e Fisiche* t. 4 (1871).— W. Szokalski: Stanowisko naukowe Ciołka w średniowiecznej optyce. *Ateneum* 1877 t. 4. (Por. R. Wierzbicki: Szokalski jako pamiętnikarz i historyk medycyny. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 5 (1926) s. 209). — F. Wüstenfeld: Die Übersetzungen Arabischer Werke in das Lateinische seit dem XI Jahrhundert. Getynga 1877 rozdz. XXVI. [Rec.: J. Karłowicz. *Ateneum* 1878 t. 3].— T. Żebrawski: Uwagi nad rozprawą prof. Cuntze (sic!) w przedmiocie pisowni imienia i narodowości Witka, autora optyki z XIII w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 6 (1878) i odb.; toż w jęz. franc. pt. Quelques mots au sujet de la note de M. M. Curtze sur l'ortographe du nom et la patrie de Witelo. *Bulletino di Bibliografia e di Storia delle Scienze Matematiche e Fisiche* t. 12 (1879) i odb.— S. Windakiewicz: Bolonia i Polska. *Przegl. Pol.* 1888 t. 88.— W. Rubczyński: Traktat o porządku istnień i umysłów i jego domniemany autor Vitellion. Przyczynek do historii pojęć średniowiecznych. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 27 (1891) i odb. [Rec.: H. Struve. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 4; W. Hahn. *Kwart. Hist.* 1894].— K. Bäumker: Witelo. Ein Philosoph und Naturforscher des XIII Jahrhunderts. Münster 1908 *Beiträge z. Geschichte d. Philosophie d. Mittelalters* t. 3 z. 2. [Rec.: W. Rubczyński. *Kwart. Hist.* 1909; S. Pawlicki. *Spr. AU* 1909 nr 2].— K. Bäumker: Zur Biographie des Philosophen und Naturforschers Witelo. *Historisches Jahrbuch* t. 33 (1912).— J. Jungnitz: Zur Biographie Witelos. *Zeitschrift d. Vereins f. Geschichte Schlesiens* t. 46 (1912).—

A. Birkenmajer: Studia nad Witelonem. Cz. 2 i 3. *Spr. PAU* 1920 nr 7. — J. Fröbes: Aus der Frühgeschichte der psychologischen Optik. *Zeitschrift f. Psychologie* t. 85 (1920). — A. Birkenmajer: Studia nad Witelonem. Cz. 1. Dwa nieznane pisemka Witelona. *Arch. Komisji do Badania Hist. Filoz. w Pol.* t. 2 (1921) i odb.; por. *Spr. AU* 1918 nr 9. [Rec.: A. Zieleńczyk. *Przegl. Filoz.* 1922; R. Ganszyniec. *Kwart. Hist.* 1923]. — A. Birkenmajer: Witelo e lo Studio di Padova. *Omaggio dell' Accademia Polacca di Scienze e Lettere all' Università di Padova.* Kr. 1922. [Rec.: M. Skibniewski. *Przegl. Powsz.* 1923 t. 158 s. 174].— A. Birkenmajer: Studia nad Witelonem. Cz. 4. *Spr. PAU* 1922 nr 3.— A. Birkenmajer: Studia nad Witelonem. 3 bis. *Spr. PAU* 1926 nr 3.— W. Szumowski: Sprostowanie o Witelonie zwanym niegdyś błędnie Ciołkiem. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 6 (1927).— E. Tea: Wittello, prospettico del secolo XIII. *L'Arte* 1927 nr 30. — A. Bednarski: Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII-XVIII. Lw. 1928 s. 2-10; por. *Spr. Tow. Nauk we Lw.* t. 8 (1928) s. 20.— P. David: Étudiants polonais dans les universités françaises du Moyen-Âge (XIII-e-XV-e siècles). Grenobla 1929 s. 7.— A. Bednarski: Die anatomischen Augebilder in den Handschriften des Roger Bacon, Johann Peckham und Witelo. *Sudhoffs Archiv f. Geschichte d. Medizin* t. 34 (1931).— A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 281.— A. Castiglioni: Gli studenti di medicina polacchi all' università di Padova. *Atti del IV Congresso Nazionale della Società Italiana di Storia delle Scienze Mediche e Naturali* (Rzym 11-12 maja 1933) XI i odb. Siena 1933. [Rec.: A. Wrzosek. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 13 (1933)].— E. L. G. (Lo Gatto): L'Università di Padova e la Polonia. *Europa Orientale* t. 14 (1934).— L. Łakomy: Piśmiennictwo śląskie przed założeniem Akademii Krakowskiej. Kat. 1934 s. 90. [Rec.: Z. Ciechanowska. *Pam. Lit.* R. 31 (1934)].— A. Birkenmajer: Witelo, najdawniejszy śląski uczony. Kat. 1936 *Wyd. Instytutu Śląskiego. Polski Śląsk.*

Odczyty i Rozprawy 16. — A. Birkenmajer: Astronomowie i astrologowie śląscy w wiekach średnich. Kat. 1937.— A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2.—

W. Melanowski: Vitello Thurino-Polonus et son optique. *Bulletin et Mémoires de la Société Française d'Ophtalmologie* 1946 t. 59.— B. Olszewicz: Wertując stare książki i mapy. *Śląsk* 1946 nr 3-4.— H. Barycz: Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości. Wr. 1946; przedr.: *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* Wr. 1946 i nadb. Wr. 1948. — W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946.— W. Ziembicki: Witelo. *Słowo Pol.* 1946 nr 12.— W. Ziembicki: Witelo. *Pol. Tyg. Lekarski* 1947 nr 28/31.— W. H. Melanowski: Rys dziejów okulistyki w Polsce. W-wa 1948. [Rec.: A. Wrzosek. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny* t. 19 (1948)].— W. H. Melanowski: Zarys dziejów pracy Polaków w dziedzinie okulistyki. Tamże; por. W. Melanowski: The More Important Pages from the History of Polish Ophtalmology. *Transactions of the Ophtalmological Society of the United Kingdom* 1947 t. 66.— R. Bugaj: Zapomniany fizyk polski. Witelon. *Problemy* 1950 nr 6.— B. Baranowski: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w. Łódź 1950 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 3; por. *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk.* 1948 nr 1. [Rec. J. Reychman. *Przegl. Hist.* 1952].— A. Czermiński: Najdawniejszy polski uczony. *Świat i Ludzie* 1952 nr 51 (dod. do: *Gaz. Białostocka*); toż *Widnokrąg* 1952 nr 53 (dod. do: *Gaz. Poz.*); toż *Życie i Kultura* 1952 nr 51 (dod. do: *Głos Szczeciński*).—

R. Gansiniec: Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej i literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 155.— K. F. Wojciechowski: Witelo — pierwszy optyk polski. *Problemy* 1953 nr 7.— K. F. Wojciechowski: Życie i działalność Witelona. *Fizyka i Chemia* 1953 nr 5.— K. Sawicki: Optyk Witelo, czarodziej naukowy XIII w. *Horyzonty Techniki* 1954 nr 6.— W. G. N.: Witelo, matematyk XIII wieku. *Żołnierz Pol.* 1954 nr 3.— W. P. Zubow: (art. w:) *Trudy Instituta Istorii Jestiestwoznanija i Tiechniki* t. 1: Istoria Fiziko-matiematiczeskich Nauk. Moskwa 1954; toż tłum. L. Krzyczkowski pt. Leonardo da Vinci i dzieło Witelona „O perspektywie". *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* z. 3 (1955).—

Z. Modzelewski: Historia nauki polskiej. *Nauka Pol.* 1955 nr 3 s. 81; przedr. w książce: Wybór pism. Pisma naukowe. W-wa 1956.— L. Matusik: Z dziejów rozwoju nauk ścisłych na Śląsku. *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w. XIV-XVI.* W-wa 1956.—P. Trzebuchowski: O poglądach medycznych Witelona ze Śląska. *Wiad. Lekarskie* 1956 nr 4.— J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957.— W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958.— S. Wędkiewicz: „Ille sarmaticus astronomus". *Études Coperniciennes.* T. 1. Paryż 1958 (= *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955). — A. Czermiński: Światło Witelona. *Mówią Wieki* 1959 nr 1.— M. Dobrowolski: Les Savants polonais et leur contribution à la science mondiale. W-wa 1960 s. 9-10.

WITKOWSKI STANISŁAW (ok. 1580 – po 1626)

Inna forma nazwiska: Witowski.

Krypt.: S. W.

W i e r s z o p i s p o l i t y c z n y i o k o l i c z n o ś c i o w y, t ł u m a c z.

Ur. ok. 1580. Skąd pochodził, nie wiadomo. Studiował prawo. Znał literaturę klasyczną i polską, język łaciński i przypuszczalnie grecki. W marcu 1609 mieszkał w Łomży; w 1611 mienił się pisarzem celnym łomżyńskim. Zmarł po 1626. Inne szczegóły nieznane.

U w a g a: Współcześnie żyli zapewne także inni pisarze tegoż nazwiska.

TWÓRCZOŚĆ

1. Upomnienie Korony Polskiej. B. m. (1608). Przedr. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608. T. 1. Kr. 1918 s. 322.

2. Sen duchowny w dniu Bożego Narodzenia. B. m. 1609.

3. Złota wolność Koronna. Kr. 1609, dr. S. Kempini.

4. Sapho słowieńska na grzmotną sławę z zwycięstwa smoleńskiego. Kr. 1611, dr. A. Piotrkowczyk.

5. Wanda, na szczęśliwe zwrócenie Jego Królewskiej Miłości z zwycięstwa moskiewskiego. Kr. 1611, dr. A. Piotrkowczyk.

6. O nadzwyczajnych poborach. B. m. 1613. Egz. dziś nie znane. Fragm. podał H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 332.

Rozprawa przeciw poborcom celnym.

7. Apophtegmata abo subtelne powieści z ksiąg Plutarcha i różnych filozofów, cesarzów, królów... Kr. 1615, dr. A. Piotrkowczyk. Trzy fraszki przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957.

Wierszowane apoftegmata o treści moralizującej; podstawą były teksty z Plutarcha, bliżej nie znany łac. „Żywot filozofów" oraz M. Rej.

8. Pobudka ludzi rycerskich... ku czułości i przestrodze dalszej wojny tureckiej panom chrześciańskim nowo uczyniona. Zamość 1621, dr. S. Nizolius.

Przekłady

1. Teodor Prodromus: Zgoda tułająca się. Kr. 1605, dr. potomkowie Wirzbięty.

Przekł. zapewne z oryginału greckiego, z dodaniem własnych szczegółów obyczajowych.

2. Andreas Frusius (des Freux): Wiersz o obrazku Baranka Bożego. Jarosław 1626, dr. J. Szeliga.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Poseł na sjem krakowski. B. m. (1603).

Wyd. pod nazwiskiem Stanisława Witowskiego, może jest dziełem innego S. W., zmarłego 1637.

2. Lament na sektę rokoszańską... 1607. Z rkpsu ogł. J. Czubek, jw. Twórczość poz. 1, s. 203-222.

Nie jest wykluczone istnienie druku. Autorstwo przypisał hipotetycznie A. Brückner, Estr. uznał je za wątpliwe.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 101-102, 541; t. 7. Kr. 1845 s. 140-142; t. 9. Kr. 1857.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— Witkowski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce w XVI w. *Eos* 1910.— A. Brückner: Studia nad literaturą w. XVII. Cz. I. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) s. 49-61 i odb. Kr. 1917.— A. Brückner: Mikołaj Rej. Człowiek i dzieło. Lw. 1922 s. 265. — W. Hahn: *Γυναικῶν ἀρεταί* w literaturze polskiej. *Charisteria C. de Morawski... oblata.* Kr. 1922.— W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 248.— Z. Hajkowski: Staropolski przekład Tyrteusa i Kallinosa. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) s. 445.

WITWICKI STANISŁAW JAN (ok. 1630 – 1697 lub 1698)

Pisarz religijny.

Ur. ok. 1630 w Witwicy, w województwie ruskim, syn Samuela i Anny z Rościeskich. Początkowe nauki pobierał w szkołach jezuickich w Lublinie i Braniewie. Następnie studiował w Rzymie (wg K. Niesieckiego w Paryżu). Po powrocie do kraju został sekretarzem Jana Kazimierza, wkrótce potem w 1665 kanonikiem gnieźnieńskim, a w 1676 opatem płockim. Po rezygnacji z kanonii gnieźnieńskiej był proboszczem infułatem ołyckim i jednocześnie prawie otrzymał rejentostwo kancelarii królewskiej. Brał czynny udział w życiu politycznym; posłował m. in. do Francji, Danii i do cesarza Leopolda. W 1679 otrzymał godność biskupa kijowskiego, w 1681 łuckiego i wreszcie w 1688 poznańskiego. W 1689 występował w roli instygatora koronnego przeciwko Kazimierzowi Łyszczyńskiemu, obwinionemu o ateizm. Zmarł w 1697 (wg A. Pęskiego 4 marca 1698) w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nauka powołania do stanu duchownego i obowiązków chrześcijańskich. Cz. 1-2. W-wa 1684, Druk. Pijarów. Wyd. nast. Kr. 1751.

2. Abrys doczesnej szczęśliwości. W-wa

1685, dr. K. F. Schreiber. Wyd. nast.: Wil. 1748; Wil. 1754; pt. O szczęśliwości doczesnej pisma. W-wa 1779.

3. Opis podróży po Francji, Włoszech, Niemczech i Danii. Rkps niegdyś w posiadaniu biskupa A. Krasińskiego zaginął.

Wiad. podał H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 336.

Listy

Od biskupa kujawskiego B. Madalińskiego z 1688. Rkpsy (kopie) były w Bibl. Krasińskich nr 813.

OPRACOWANIA

A. C. Załuski: Epistolarum historico-familiarium tomus primus. Cz. 2. Braniewo 1710.— K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 9. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1842 s. 370-371.— F. Rzepnicki: Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. T. 2. Poz. 1762 s. 159-160.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— F. M. S. (Sobieszczański): Witwicki (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867). — J. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej. T. 4. Gniezno 1883.— S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 3 cz. 1-2. Lw. 1902.— A. P. (Pęski): Witwicki Jan Stanisław. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 31 (1911).— J. N. (Niedzielski): Witwicki Stanisław. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 41/42 (1914).— K. Piwarski: Między Francją a Austrią. Z dziejów polityki Jana III Sobieskiego w latach 1687-1690. *Rozpr. PAU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 69 (1935) i odb. Kr. 1933.

WŁADYSŁAWIUSZ ADAM (XVI/XVII w.)

Inne formy nazwiska: Wladislawiusz; Wladyslawiusz.

Błędne formy: Włocławczyk; Włodzisławczyk; Wodzisławczyk.

Krypt.: A. W.; M. P. K.; Mistrz P. K. (Papiernik Krzeszowicki?).

Wierszopis, publicysta, tłumacz.

Ur. w drugiej połowie XVI w. Pozostawał w bliskich kontaktach z rodziną Strojnowskich i Tęczyńskich. Po 1588 do 1613 był najprawdopodobniej papiernikiem krzeszowickim. Następnie przeniósł się do Lubcza nad Niemnem. Inne szczegóły niepewne lub nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krotofile ucieszne i żarty rozmaite. Powst. 1604-1606. Wyd. prawdopodobnie anonimowo przed 1609, być może pt. Sekreta ucieszne. Wyd. nast.: Kr. 1609 (wraz z poz. 12-15); fragm. przedr. J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. W-wa 1937; toż wyd. 2 W-wa 1957; całość przedr. K. Badecki: Polska fraszka mieszczańska. Kr. 1948 *BPP* nr 88; dwie fraszki przedr. J. Kijas: Literatura rybałtowska XVII wieku. Kr. 1950 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* 74; fragm. przedr. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954; fragm. przedr. M. Hernasowa: Polska literatura mieszczańska XVII wieku. Wybór tekstów. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*; J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Zdefektowany unikat ed. 2 był w Bibl. Branickich w Suchej.

2. Pieśń nowa, aby Pan Bóg raczył ten rokosz uspokoić... B. m. 1607. Przedr.: J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608. T. 1. Kr. 1916; Z. Andrzejewski: Wojenna pieśń polska. T. 1. W-wa 1939; J. Sokołowska, jw. poz. 1.

3. Rozmowy młodzieńca z panną. Kr. 1607, dr. B. Skalski. Wyd. nast.: Kr. ok. 1630; Kr. 1649; przedr. K. Badecki: Polska liryka mieszczańska. Lw. 1936 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 7; fragm. przedr.: J. Kijas, jw. poz. 1; J. Sokołowska, jw. poz. 1.

Unikat pierwodr. zdefektowany Bibl. Kórn., sygn. 13196.

4. Gratulatio na sczęśliwy przyjazd Jo. M. Pana Wojewody Krakowskiego na konwokatią krakowską. B. m. 1608. Wyd. (z rkpsu) J. Czubek: Pisma polityczne ..., jw. poz. 2.

5. Rada żydowska albo okazowanie praw i przywilejów. B. m. 1608.

6. Nakład żydowski prawny. Kr. 1608.

7. Nowy pokój w Polscze. Kr. 1608.

8. Pieśni nowe pamięci godne o przypadkach Koronnych. Kr. 1608.

9. Rozmowa pielgrzyma z więźniem. B. m. 1608. (Egz. miał L. Zalewski w Lubl.).

10. Witanie na konwokatiej krakowskiej J. W. P. Mikołaja Zebrzydowskiego wojewody... odprawowane. B. m. 1608.

11. Frąnc, sekretarz, dworzanin i sługa najprzedniejszy książęcia hultajskiego. Wyd. anonimowo przed 1609. Wyd. nast.: b. m. 1609; poł. XVII w. (przed 1662); ze zdefektowanego egz. Bibl. Jagiel. wiersze: O obieraniu żony; Młoda żona jako pruska maść — wyd. K. Badecki, jw. poz. 1; dalsze fragm. na podstawie egz. Bibl. Ossol. wyd. K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową XVII wieku. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) z. 1 i odb. uzupełniona z podobizną; uzupełnienia z fragm. egz. Bibl. Publ. w W-wie wyd. K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową XVI--XVII wieku. (Część druga). *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 1015 nn.

„Frąnc" jest zapewne identyczny z „Frantem" umieszczonym w „Indeksie" biskupa M. Szyszkowskiego z 1617.

Zob. też poz. 19.

12. Lament serdeczny jednej szlachetnej paniej, której mąż w Moskwi zginął przy carowej. Wyd. przy: Krotofile ucieszne. Kr. 1609, por. poz. 1. Wyd. nast.: T. Wierzbowski: Smutnoje wriemia w sowriemiennoj jemu polskoj litieraturie. Matieriały k istorii moskowskogo gosudarstwa w XVI i XVII stoletijach. T. 3. W-wa 1900 s. 139-142; K. Badecki, jw. poz. 1.

13. Pieśń nowa o sczęśliwym wyprawowaniu z Wilna do Moskwy króla Jego M. Polskiego Zygmunta Trzeciego. Wyd. przy: Krotofile ucieszne. Kr. 1609, por. poz. 1; przedr. K. Badecki, jw. poz. 1.

14. Wiersz o zwycięstwie nad Szujskim. (Pierwsza z dochowanych strof inc.: Nie mogą się nadziwować tak wielkiego cudu). Wyd. przy: Krotofile ucieszne. Kr. 1609, por. poz. 1; przedr. K. Badecki, jw. poz. 1.

15. O chłopiętach dworskich. Wyd. przy: Krotofile ucieszne. Kr. 1609, por. poz. 1; przedr. K. Badecki: Polska fraszka mieszczańska, jw. poz. 1; K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową..., jw. poz. 11 i odb. uzupełniona.

16. Rym weselny Kasprowi Jagnińskiemu i Zofii Janowskiej. Kr. 1609.

17. Triumph albo Kalliopea słowiańska podczas wjazdu na starostwo sędomirskie J. W. Panu Sebastianowi Lubomirskiemu. Kr. 1610.

18. Przygody i sprawy trefne ludzi stanu wszelakiego. Lubcz 1613, dr. P. Blastus Kmita. Fragm. przedr. J. Tuwim, jw. poz. 1; całość wyd. K. Badecki, jw. poz. 1; cztery fraszki przedr. J. Kijas, jw. poz. 1; fragm. przedr. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański, jw. poz. 1; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958; J. Sokołowska, jw. poz. 1.

Unikat zdefektowany Bibl. Jagiel. sygn. C. Qu P. 379.

19. Intermedium Gretka, Urban, Orczykoś. Ogł. przy wyd.: Frąnc... (wyd. przed 1662, por. poz. 11). Fragm. przedr. K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową..., jw. poz. 11.

P r z e k ł a d y

Katonowe wiersze parzyste nowo z łaciny na polskie wiernie przełożone. Kr. 1610, dr. M. Lob. Wyd. nast.: 1703 (ed. wątpliwa, wzmiankowana przez J. A. Jabłonowskiego: Musaeum Polonum..., Lw. 1752 s. 263).

Unikat był w Bibl. Pawlikowskich we Lw. sygn. 13961.

Podobizny kart tyt. podaje K. Badecki: Polska fraszka mieszczańska. Kr. 1948 *BPP* nr 88.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. W-wa 1842 s. 395-398.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 541; t. 7. Kr. 1845 s. 15.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— F. M. S. (Sobieszczański): Włocławczyk (Adam). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w. W-wa 1914.— A. Brückner: Cechy literatury szlacheckiej i miejskiej wieku XVII. *Księga pam. ku czci B. Orzechowicza.* T. 1. Lw. 1916 i nadb. s. 179-180.—

A. Brückner: Studia nad literaturą w. XVII. Cz. I. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) s. 61-65 i odb. Kr. 1917.— W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły*. B. m. 1922 i odb.; przedr. w książce: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932 s. 248.— K. Badecki: Litera-

tura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925.— K. Badecki: Nie odszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26) s. 656-657, 672.— K. Badecki: Mieszczańska anegdota o Czechu. *Przew. Bibliogr.* 1926 nr 6.—K. Badecki: Zabytki literatury mieszczańskiej w Bibliotece Kórnickiej. Kr. 1928.— A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931 s. 573; wyd. 2 W-wa 1939.— K. Badecki: Wstęp i wyd.: Polska liryka mieszczańska. Lw. 1936 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 7.— K. Badecki: Polska fraszka mieszczańska. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 17 (1937) s. 216.—
K. Badecki: Wstęp i wyd.: Polska fraszka mieszczańska. Kr. 1948 *BPP* nr 88.— K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową XVII wieku. 1. A. Władysławiusza mistrza papierniczego krakowskiego „Frąnc" we fragmentach dotychczas odkrytych. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) i odb. uzupełniona.— K. Badecki: Z badań nad literaturą mieszczańsko-ludową XVI-XVII wieku. (Część druga). 2. Adama Władysławiusza „Frąnc" we fragmencie Bibl. Publ. w Warszawie. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 30 (1952) s. 252-253].— K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Wstęp i wyd.: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954 s. 45-48 i in.— S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955.— D. Piskorzowa: Adam Władysławiusz. *Prace literackie* 1 (1956) *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr. B. Bieruta* S. A nr 2.

WŁODKOWIC PAWEŁ (1370-1373 — po 1434)

Inne formy nazwiska: Paulus Wladimiri; Paweł z Brudzenia.

P i s a r z p r a w n o - p o l i t y c z n y.

Ur. między 1370 a 1373 w Brudzeniu nad Skrwą w ziemi dobrzyńskiej. Był synem szlachcica Włodzimierza. Nauki początkowe pobierał i święcenia kapłańskie przyjął zapewne w Płocku. Wraz z Andrzejem Laskarym studiował następnie w Pradze, gdzie w 1389 został bakałarzem, w 1393 magistrem nauk wyzwolonych, po czym przeszedł na wydział prawny i w 1396 uzyskał bakalaureat dekretów. Pod wpływem działalności Mateusza z Krakowa (zob.) stał się przekonanym koncyliarystą. W 1398 otrzymał scholasterię poznańską, dwa lata później kanonikat płocki. Studia nad prawem kanonicznym kontynuował od ok. 1404 w Padwie u Franciszka Zabarelli. Podczas pobytu w Rzymie gruntownie zapoznał się przy kurii papieskiej z dziedziną spraw polsko-krzyżackich, którym następnie poświęcił całą swoją działalność; nie jest wyłączone, że już wówczas zastępował prokuratora królewskiego przy kurii — Piotra z Kobylina. Po powrocie z tytułem licencjata dekretów w 1411 do Krakowa objął stanowisko kustosza katedry, uzyskał doktorat i profesurę w Akademii. W 1413 wziął udział w poselstwie do Budy na sąd rozjemczy cesarza Zygmunta Luksemburskiego między Polską i zakonem krzyżackim. Jako rektor Akademii (1414, 1415) uczestniczył wraz z Mikołajem Trąbą, Andrzejem Laskarym i innymi w soborze w Konstancji (1414-1418), gdzie wsławił się postępowymi hasłami polityki humanitarnej oraz energiczną walką z antypolskimi poczynaniami Krzyżaków. W 1420 reprezentował Polskę na zjeździe rozjemczym we Wrocławiu. Wobec stronniczego wyroku cesarskiego udał się następnie do Rzymu, gdzie w 1421 doprowadził do kasaty wyroku, a w 1424 do odwołania przez dominikanina Jana Falkenberga oszczerczego pamfletu na Polskę z 1415-1417, inspirowanego przez Zakon. Dalsze losy Włodkowica nie są dokładnie znane. W 1426 był w Poznaniu, potem przypuszczalnie osiadł w Kłodawie, gdzie ufundował klasztor. W 1432 przebywał w Padwie, skąd wystosował do Zbigniewa Oleśnickiego pismo w związku z nowymi zatargami zbrojnymi Zakonu i Polski. Zmarł nie przed jesienią 1435.

TWÓRCZOŚĆ

1. Tractatus de annatis camerae apostolicae solvendis. Traktat w dwóch cz., powst. na przełomie 1414-1415. Wyd.: M. Bobrzyński. *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 5 (1878). Fragm. przeł.

R. Heck i E. Maleczyńska: Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych (do r. 1454). W-wa 1953.

2. Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium. Przedłożony soborowi w Konstancji 5 lipca 1415. Wyd.: M. Bobrzyński, jw. poz. 1. Fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 (z poprawkami wg rkpsu). Fragm. konkluzji przeł. J. Dąbrowski: Korona i Litwa od chrztu Jagiełły do Warny 1386-1444. Kr. 1923 *Teksty Źródłowe do Nauki Historii w Szkole Średniej* z. 24; przedr. J. Sawicki: Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego. T. 1 cz. 1. W-wa 1952.

Conclusiones (inc.: Opinio hostiensis est...) do tegoż traktatu, przedłożone soborowi 6 lipca 1415. Wyd.: H. v. Hardt: Magnum oecumenicum Constantiense Concilium. T. 3. Frankfurt 1697-1700; toż wyd. (pt. Constantiensis concilii acta et decreta?), t. 2. Frankfurt 1898; J. D. Mansi: Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio. T. 28. Wenecja (przed 1796); M. Bobrzyński, jw. poz. 1; wyd. kryt. S. Bełch. *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 3. Rzym 1956.

Rkpsy wymienia S. Bełch, jw. Zob. też: S. Kot: Anglo-polonica. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 56 i odb.

3. Puncta accusationis ex parte Polonorum contra Cruciferos. Powst. w Konstancji 1416. Są znane dwie red.: krótsza w 26 art., dłuższa — w 154. Red. krótszą wyd. T. Działyński. *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*. T. 3. Poz. 1856 s. 151-162.

Red. dłuższa rkps Ossol. nr 166/II.

4. Causa inter reges Poloniae et Cruciferos coram concilio Constantiense ex parte Polonorum dicta. Przedłożona soborowi w lipcu 1416. Wyd. T. Działyński, jw. poz. 3, s. 66-147.

5. Tractatus de ordine Cruciferorum et de bello Polonorum contra dictos fratres. Powst. w pierwszej red. przed końcem września 1416, przedłożona soborowi między 11 listopada 1417 i 22 kwietnia 1418. Wyd. M. Bobrzyński, jw. poz. 1.
Rkps Ossol. nr 166/II.

Odpowiedź w dwóch częściach na pamflet dominikanina Jana Falkenberga.

6. Scriptum denunciatorium errorum Satyrae Joannis Falkenberg O. P., Concilio Constantiensi datum. Powst. między końcem 1416 a lutym 1417. Wyd. kryt. S. Bełch. *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 2. Rzym 1955.

Tytuł nadany przez wydawcę. Autograf Ossol. nr 166/II.

7. Allegationes pro parte regis Polonie coram Sigismundo Imperatore. Memoriał przedłożony w 1420 przed sądem cesarskim we Wrocławiu. Wyd. T. Działyński, jw. poz. 3, s. 192-215.

Większa część memoriału rkps Ossol. nr 166/II.

8. Scriptum... ad impugnandum privilegia Cruciferorum. Memoriał zbijający przywileje krzyżackie, przedłożony sądowi papieskiemu w Rzymie w 1420. Wyd. T. Działyński, jw. poz. 3, s. 294-334.

9. Allegationes breves pro serenissimo domino Rege Poloniae contra Pruthenos. Memoriał przedłożony w 1420 sądowi papieskiemu w Rzymie. Wyd. T. Działyński, jw. poz. 3.

L i s t y

Do Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie zatargów polsko-krzyżackich z 1431, dat. z Padwy w marcu 1432. Rkps Bibl. Czart. nr 232 (czystopis i kopia).

B i b l i o g r a f i ę dzieł (ogłoszonych drukiem i rękopiśmiennych) P. Włodkowica podaje A. Niesiołowski: Dwie metody nawracania. Potulice 1937.

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Speculum aureum de titulis beneficiorum. Powst. 1404. Zob. ostatnio T. Brzostowski: Ze studiów nad P. Włodkowicem. W sprawie autorstwa traktatu „Speculum aureum". *Studia Źródłoznawcze* 5 (1960).

OPRACOWANIA

H. Zeissberg: Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873; przekł. pol. pt. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. 1. W-wa 1877 s. 226 nn.— M. Kantecki: Kilka uwag o rękopisie, odnoszącym się do soboru konstancjeńskiego. *Warta* 1877 nr 149, 155-157.— M. Bobrzyński: Przedmowa do wyd.: Tractatus.... *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 5 (1878).— M. Chyliński: Pamflet Falkenberga. Ustęp z dziejów krzyżacko-polskich. *Ateneum* 1878 t. 3.— M. Kantecki: Paweł Włodzimierzowic, dekretów doktor. *Przegl. Kościelny* (Poz.) 1879.— C. Hoeffler: Die Streit der Polen und der Deutschen vor dem Constanzer Concil. *Sitzungsberichte Philos.-Hist. Classe d. Kaiserlichen Akademie d. Wissenschaften* (Wiedeń) t. 95 (1880).— S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 1. Kr. 1886. — E. Nyss: Les Origines du droit international. Bruksela 1894 s. 148-151.— B. Bess: Johannes Falkenberg O. P. und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Koncil. *Zeitschrift f. Kirchengeschichte* (1896) t. 16. [Rec.: A.

Lewicki. *Kwart. Hist.* 1897].— A. Prochaska: Na soborze w Konstancji. *Rozpr. AU Wydz. Hist. Filoz.* t. 35 (1898) i odb. Kr. 1897. — K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900.— J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. T. 1-2. Kr. 1900. — J. Fijałek: Polonia apud Italos scholastica. Saeculum XV. Fasc. I. Kr. 1900 *Munera Saecularia Universitatis Cracoviensis* t. 1. — J. Fijałek: Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o zakonie krzyżackim. Ustęp z dziejów reformy i polityki kościelnej w w. XV. *Przegl. Kościelny* 1902 t. 1. (Nie dokończone).— S. Krzyżanowski: Przyczynki do literatury politycznej XV w. *Spr. AU* 1906 nr 3. — S. Krzyżanowski: Doktryna polityczna Pawła Włodkowica. *Studia historyczne ku czci W. Zakrzewskiego*. Kr. 1908.— J. L. Kozłowski: Krzyżacy, Grunwald i sobór w Konstancji. *Ateneum Kapłańskie* 1910 t. 2.— P. Nieborowski: Die Preussische Botschaft beim Konstanzer Konzil. Wr. 1910. — P. Nieborowski: Peter von Wormdith. Wr. 1916; wyd. 2 pt. Der deutsche Orden und die Polen in der Zeit der grössten Konflicte. Wr. 1924.—

K. Tymieniecki: Moralność w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włodkowica. *Przegl. Hist.* 1919/20 t. 22.— J. Fijałek: Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. *Księga pam. ku czci O. Balzera*. T. 1. Lw. 1925.— J. Łęgowski: Pomorze i Litwa przed średniowieczną ligą narodów. *Mestwin. Dod. Nauk.-lit. Słowa Pomorskiego* 1926 nr 1-2.— S. Estreicher: Pacyfizm w Polsce XVI stulecia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1931 t. 1 i odb. Poz. 1930.— A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 1. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 555-556.— W. Kłapkowski: Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca. W-wa 1932.— H. Barycz: Z ostatnich lat życia Pawła Włodkowica. W książce: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933.— E. Jarra: Le Bodinisme en Pologne au XVII-e siècle. *Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique* 1933 nr 1-2 i odb. Paryż 1933 s. 120.—

F. M. Bartoš: Polský Husův zastánce v Kostnici. W książce: O Husa a o Husovi. Praga 1935 *Knihovna Svazu Národního Osvobození* nr 104; por. F. M. Bartoš: Památce polského Husova zastánce v Kostnici. *Kostnické Jiskry* 1922 nr 7. — I. Chrzanowski: Dwie logiki i dwie etyki. (Z powodu 500-lecia śmierci Pawła Włodkowica). *Kur. Warsz.* 1935 nr 359; przedr. w książce: Studia i szkice. T. 1. Kr. 1939 *Prace Hist.-Lit.* nr 51.— S. Kot: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) i odb.— A. Niesiołowski: Paweł Włodkowic. *Przegl. Katolicki* 1935 nr 10.— A. Niesiołowski: Paweł Włodkowic i jego doktryny na tle epoki. (Z okazji 500-lecia jego śmierci). *Przegl. Powsz.* 1935 t. 206.— A. Niesiołowski: Paweł Włodkowic — pierwszy ideolog Pomorza. (Z okazji pięćsetlecia śmierci). *Komunikat nr 26 Instytutu Bałtyckiego*. Tor. 1935.— A. Niesiołowski: Paweł Włodkowic. W 500-lecie zgonu pierwszego ideologa Polski i Słowiańszczyzny. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 51 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 355).— A. Niesiołowski: Testament Pawła Włodkowica. *Verbum* 1935 nr 4.— B. Winiarski: Paweł Włodkowic. *Kur. Poz.* 1935 nr 565.— B. Winiarski: Paweł Włodkowic. *Warsz. Dzien. Nar.* 1935 grudzień.— B. Winiarski: Vitoria i Włodkowic. *Spr. PAU* 1935 nr 10.— A. Niesiołowski: Dwie metody nawracania. Pierwsza dyskusja polsko-niemiecka z okazji pięćsetlecia Pawła Włodkowica. *Annales Missiologicae* t. 8 (1936) i osob. Potulice 1937. [Rec.: T. Gr. (Grabowski). *Kur. Poz.* 1937 nr 282].— A. Niesiołowski: Paul Włodkowic of Brudzeń. *Baltic Countries* t. 2 (1936) nr 2 i odb.—

G. Agosti: Bezpośrednie źródło „Tractatus de potestate papae respectu infidelium" Pawła Włodkowica. *Roczniki Hist.* t. 12 (1936).— J. Płokarz: Polscy szermierze pokoju w XVI wieku. Umiarkowani pacyfiści średniowieczni. *Droga* 1937 nr 4. — A. Niesiołowski: Paweł Włodkowic na tle dyskusji politycznych XV w. W-wa 1938 *Bibl. Akcji Katolickiej* Nowa Seria nr 11. [Rec.: J. Dobraczyński: O Pawle Włodkowicu. *Myśl Nar.* 1938 nr 52]. — Paweł Włodkowic na tle dyskusyj politycznych XV wieku. *Czas* 1938 nr 54. (Spr. z odczytu A. Niesiołowskiego).— J. Archita: Paweł Włodkowic i współczesność. *Polonia* 1939 nr 5200.

F. M. Bartoš: Z publicistiki velikého schismata a koncilu basilejského. *Věstnik České Akademie* 53 (1944). [Rec.: E. Maleczyńska. *Sobótka* 3 (1948)]. Por. F. M. Bartoš: Speculum aureum i jego przypuszczalny autor: Paweł Włodkowic z Brudzewa. *Ref. w Pol.* 1948/1952 (wyd. 1953). — L. Ehrlich, J. S. Langrod: Zarys historii nauki prawa narodów politycznego i administracyjnego w Polsce. Kr. 1949 s. 7-8. — L. Ehrlich: Potrzeba i plan nowego wydania pism Pawła Włodkowica. *Spr. PAU* 1951 nr 6. — E. Schulz: Paulus Vladimiri und das Jagiellonische Polen. Eine Untersuchung zu den Wirkungen der italienischen

Wissenschaft auf den Jagiellonischen Staat. Getynga 1951. — L. Ehrlich: Sprawa Falkenberga na soborze w Konstancji. *Spr. PAU* 1952 nr 6. (Wyd. Kr. 1954).— T. Brzostowski: Paweł Włodkowic. *Meander* 1953 nr 3. — R. Heck, E. Maleczyńska: Wstęp i wyd.: Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych (do r. 1454). Wr. 1953. [Rec.: W. Sobociński. *Studia Źródłoznawcze* 1 (1957)]. — T. Brzostowski: Paweł Włodkowic — obrońca wolności narodów. *Dziś i Jutro* 1953 nr 15.— A. Nowicki: Grzegorz z Sanoka — pionier polskiego Odrodzenia. *Myśl Filoz.* 1953 nr 4 s. 40 i in.— F. Kapeliński: „Doctor Paulus Wladimiri" (Paweł Włodkowic) 1370-1435. *IV Roczn. Pol. Tow. Nauk. na Obczyźnie* Londyn 1953/1954 (wyd. 1954).— T. Brzostowski: Paweł Włodkowic. W-wa 1954. [Rec.: A. Klafkowski. *Dziś i Jutro* 1954 nr 51; A. Lipska. *Sobótka* 1956 nr 1].— L. Ehrlich: Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza. W-wa 1954. [Rec.: S. Z. *Dziś i Jutro* 1954 nr 45; K. Grzybowski. *Państwo i Prawo* 1955 nr 11; S. Harrison Thomson. *Journal of Central European Affairs* t. 15 (1955) nr 1; J. Mikulka. *Slavia* 1955 z. 2/3; W. Sobociński. *Czasop. Prawno-Hist.* 1955 z. 2; K. Tymieniecki. *Roczniki Hist.* t. 22 (1955/1956)].— T. Silnicki: Arcybiskup Mikołaj Trąba. W-wa 1954. [Rec.: A. Lipska. *Sobótka* 1956 nr 1; A. Liedtke. *Nasza Przeszłość* 1957 t. 6]. — L. Ehrlich: Modrzewskiego księga „O wojnie" w skali nauki światowej. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956).— S. Bełch: Nieznane materiały do działalności Pawła Włodkowica. *V Roczn. Pol. Tow. Nauk. na Obczyźnie* (Londyn) 1954/55.— H. Barycz: Związki intelektualne Pomorza z Uniwersytetem Krakowskim w XIV-XVII w. *Przegl. Zach.* 1955 nr 1/2 s. 238-239.—

S. Bełch: Magistri Pauli Vladimiri, decretorum doctoris, Scriptum denunciatorium errorum Satyrae Joannis Falkenberg O. P., Concilio Constantiensi datum. *Sacrum Poloniae Millennium.* T. 2. Rzym 1955.— W. Folkierski: Pawła Włodkowica walka o Polskę. Londyn 1955.— K. Grzybowski: Paweł Włodkowic a współczesna mu kanonistyka. *Państwo i Prawo* 1955 nr 11. — F. Kapeliński: Paulus Wladimiri (1369-1435), défenseur de la tolérance religieuse. *Revue Internationale d'Histoire Politique et Constitutionelle* N. S. 1955 nr 19/20. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 34 (1957) s. 336; B. Leśnodorski, A. Wyczański. *Kwart. Hist.* 1957 nr 1].— S. Bełch: Wstęp i wyd.: Tractatus „Opinio hostiensis". *Sacrum Poloniae Millennium.* T. 3. Rzym 1956.— W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Historią Państwa i Prawa* S. II t. 3.— J. Bardach: Historia państwa i prawa Polski do połowy XV wieku. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 1.— J. Chmielewski: Un internacionalista polaco: Paulus Vlodimiri. *Oriente Europeo* (Madryt) t. 7 (1957) nr 25.— J. Mikulka: Mistr Jan Hus a Polsko. *Slovanské historické studie* t. 2 (1957). [Rec.: E. Maleczyńska. *Przegl. Hist.* 1958 z. 3].— F. M. Bartoš: Pavel Vlodkovic a Čechy. *Slezský sborník* 1958 nr 2. [Rec.: J. Krzyżaniakowa. *Roczniki Hist.* 1959; J. Krz. (Krzyżaniakowa). *Studia Źródłoznawcze* 6 (1961)]. — H.-D. Kahl: Die völkerrechtliche Lösung der „Heidenfrage" bei Paulus Vladimiri von Krakau († 1435) und ihre problemgeschichtliche Einordnung. *Zeitschrift f. Ostforschung* 1958 z. 2. — W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958. — S. Wędkiewicz: „Ille sarmaticus astronomus". *Études Coperniciennes.* T. 1. Paryż 1958 (= *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955/1957) s. 238). — S. Bełch: Paweł Włodkowic jako historyk i jego wpływ na Długosza. *Teki Hist.* t. 10 (1959) i odb. — T. Brzostowski: Ze studiów nad P. Włodkowicem. W sprawie autorstwa traktatu „Speculum aureum". *Studia Źródłoznawcze* 5 (1960).

WODKA MIKOŁAJ (ok. 1442—1494)

Inne formy nazwiska: Abstemius; M. z Kwidzyna; M. Nicolaus de Insula Marie Polonus; M. Nicolaus de Kwiscina; M. Nicolaus de Polonia; M. Nicolaus Polonus; Nicolaus Abstemius de Insula Vistuliana; Nicolaus de Marienwerder; Nicolaus de Quedzino; Nicolaus Wodka; Nicolaus Wothca de Insula Marie.

Astronom (astrolog), medyk.

Ur. ok. 1442 w Kwidzynie nad Wisłą (Nogatem); syn Grzegorza, z pewnością tamtejszego niezamożnego mieszczanina, Polaka. Początkowo uczył się prawdopo-

dobnie w kwidzyńskiej szkole katedralnej, następnie ok. 1460 przypuszczalnie w szkole katedralnej we Włocławku. Jesienią 1462 zapisał się na wydział nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej, gdzie zajmował się gorliwie naukami matematycznymi. Ok. 1467 bez tytułu naukowego opuścił Kraków i udał się przypuszczalnie na węgierski uniwersytet w Bratysławie (*Academia Istropolitana*), gdzie może poznał M. Bylicę i J. Regiomontana. W 1476 był w Bolonii z tytułem magistra pracując nad tablicami astronomicznymi dla tamtejszej uczelni; zarazem prawdopodobnie studiował medycynę. Jednocześnie był astrologiem życzliwego mu arcybiskupa Jakuba ze Sieny. W jesieni 1479 został wybrany lektorem astronomii na uniwersytecie bolońskim. W końcu 1480 lub na początku 1481 uzyskał doktorat medycyny. Posiadał znaczną wiedzę astronomiczną i lekarską. Dzieła swe pisał stylem humanistycznym; posiadał pewną znajomość języka greckiego, próbował sił w poezji. Po uzyskaniu doktoratu opuścił Bolonię udając się na krótko przypuszczalnie do Urbino razem ze swym przyjacielem, humanistą włoskim Lorenzem Bevilacqua z Maceraty. W 1482 był już w Poznaniu, skąd ok. 1488 przeniósł się do Włocławka jako nadworny lekarz biskupa kujawskiego Piotra z Bnina i kanonik-medyk kapituły włocławskiej. Tu nawiązał bliskie stosunki z F. Kallimachem oraz uczył astronomii M. Kopernika, z którym w 1490 skonstruował zegar słoneczny. Przy boku Piotra z Bnina przebywał zapewne także w Wolborzu, Krakowie (1492 i 1494) i Piotrkowie. Zmarł w listopadzie lub grudniu 1494.

TWÓRCZOŚĆ

1. Calendarium Cyclicum. Powst. w Krakowie 1464. Fragm. ogł. L. A. Birkenmajer: Mikołaj Wodka z Kwidzyna... Dod. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 33 (1926) i odb. s. 125-129.
Autograf był w Bibl. Państwowej w Wiedniu nr 4007.
M. in. o ruchach księżyca.

2. Stellarum fata anni 1477. Powst. w Bolonii z końcem 1476. Fragm. ogł. L. A. Birkenmajer, jw. poz. 1, s. 129-132.
Rkps był w Bibl. Państwowej w Monachium nr 647 in 8°.
Przepowiednie astrologiczne.

3. Canones tabularum resolutarum. Powst. w Bolonii ok. 1480. Początek ogł. L. A. Birkenmajer, jw. poz. 1, s. 133.
Rkps British Museum sygn. Additional nr 22317.
Traktat astronomiczny.

4. Iudicium. Ogł. L. A. Birkenmajer, jw. poz. 1, s. 135-136.
Rkps Ossol. nr 1873/I.
Prognostyk astrologiczny na 1485.

Listy

Do Piotra z Bnina, dat. z Włocławka 22 lipca 1492. Wyd.: A. Lewicki. *Codex Epistolaris Saeculi XV* t. 3 (1894) *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 14 s. 586-587; L. A. Birkenmajer, jw. Twórczość poz. 1, s. 136-137.
Rkps Ossol. nr 339/II.
Tu przepowiednia astrologiczna przyszłości państwa tureckiego.

OPRACOWANIA

F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce. W-wa 1911.— L. A. Birkenmajer: Młodzieńcze lata Mikołaja Kopernika. *Urania* 1923 nr 3/4.— L. A. Birkenmajer: Stromata Copernicana. Kr. 1924.— L. A. Birkenmajer: Mikołaj Wodka z Kwidzyna, zwany „Abstemius", lekarz i astronom polski XV stulecia. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 33 (1926) i odb. [Rec.: K. Konopka. *Przegl. Powsz.* 1927 t. 173; A. Lattermann. *Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift f. Polen* z. 13 (1928)].— A. Bednarski: Materiały do dziejów medycyny polskiej w XIV i XV stuleciu. *Prace Komisji Hist. Medycyny i Nauk Mat.-Przyr. PAU* t. 1 (1939).— J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957.

WOJEWÓDKA BERNARD (zm. ok. 1554)

Krypt.: B. V.; B. W.

Tłumacz, wydawca.

Pochodził z Krakowa. Był uczniem Erazma Roterdamczyka, później uczestnikiem „kółka krakowskiego" A. Trzecieskiego (starszego). Ok. 1545 miał przygotować tłumaczenie luterskiej postylli A. Korwina, a w 1546 zabierał się, pod opieką księcia

pruskiego Albrechta, do tłumaczenia Pisma św. Mikołaj Radziwiłł Czarny mianował go kierownikiem założonej przez siebie drukarni w Brześciu Litewskim; tu z jego polecenia razem z A. Trzecieskim (młodszym — zob.) tłumaczył i drukował pisma różnowiercze. Ok. 1547 był już zdecydowanym zwolennikiem ruchu reformacyjnego. Data i okoliczności śmierci nie są dokładnie ustalone (wg A. Brücknera utonął w Niemnie w końcu lipca 1553; wg A. Gryczowej w Bugu w końcu lipca 1554).

TWÓRCZOŚĆ

Algorytm, to jest nauka liczby po polsku. Kr. 1553, Druk. dziedziców M. Szarffenberga. Wyd. nast.: Kr. 1574; Wil. 1602.

Rozszerzone i zmienione dziełko T. Kłosa (zob.).

Przekłady

1. Psalm Dawidów CII. Inc.: Chwal, duszo ma, Pana mego... Wyd. J. Seklucjan w zbiorze: Pieśni duchowne a nabożne. Królewiec 1547 (inne wyd. zob. SEKLUCJAN J.). Wyd. osob.: Kr. 1554, dr. Ł. Andrysowic (z nutami); Kr. 1558; przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 471-475; przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 19 (1893) s. 343-344.

Ten przekład oraz przekłady poz. 2, 5 sygnowane inicjałami B. W. względnie B. V. — M. Wiszniewski mylnie przypisał B. Wapowskiemu. (Zob.: I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906 s. 463; A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 64).

2. Psalm Dawidów CXXVII. Inc.: Wszytcy są błogosławieni... Wyd. J. Seklucjan w zbiorze: Pieśni duchowne a nabożne, jw. poz. 1. Wyd. osob.: Kr. 1558, dr. M. Siebeneicher; Kr. b. r.; dr. Ł. Andrysowic; przedr. M. Wiszniewski, jw. poz. 1, s. 475-476; przedr. M. Bobowski, jw. poz. 1, s. 343-344; tekst osob. oraz tekst z nutami C. Bazylika transkrybowanymi — w: C. Bazylik: Pieśni na 4-głosowy chór mieszany a cappella. Wyd. Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz. Kr. 1958 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* z. 24.

Uwagi o autorstwie zob. poz. 1.

3. K. Imler Hadamarius: Summariusz dziesięciorga przykazania Bożego. Brześć Lit. 1553, dr. B. Wojewódka.

4. U. Rhegius: Sposoby a obyczaje niektóre... mówienia o przedniejszych krześcijańskiej nauki miejscach. Brześć Lit. 1554, dr. B. Wojewódka.

5. Psalm Dawidów L. Inc.: Zmiłuj się nade mną, Boże... Kr. 1556, dr. Ł. Andrysowic. Wyd. nast.: Kr. 1558; przedr. M. Wiszniewski, jw. poz. 1, s. 476-480; przedr. M. Bobowski, jw. poz. 1, s. 338--342.

Uwagi o autorstwie zob. poz. 1.

Listy i materiały

1. Do księcia pruskiego Albrechta, dat. 25 marca 1547. Fragm. wyd. T. Wotschke: Zur Geschichte der polnischen Bibelübersetzungen. *Korrespondenzblatt d. Vereins f. Geschichte d. Evangelischen Kirche Schlesiens* t. 9 (1904) z. 1 s. 14.

Rkps był w Arch. Państwowym w Królewcu.

2. Od księcia pruskiego Albrechta, dat. 17 maja 1545. Fragm. wyd. T. Wotschke: Herzog Albrechts Briefe an Johann Łaski. *Altpreussische Monatsschrift* t. 45 (1908) s. 464-465 przyp.

3. Listy różnych osób, dot. B. Wojewódki (m. in. Ł. Aquilinusa, B. Sabinusa, S. Maryckiego), do S. Hozjusza z 1553--1554. Wyd. F. Hipler, W. Zakrzewski: Stanislai Hosii... epistolae. T. 2. Kr. 1886 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 9.

Utwór o autorstwie niepewnym

Katechismus mniejszy... Katechismus więtszy... (Brześć Lit. 1553-1554). Przedr. F. Pułaski. W-wa 1908 *Collectanea Bibl. Ordynacji Krasińskich* 1.

Jest to tzw. Katechizm brzeski. A. Brückner, A. Woyde i A. Gryczowa uważają B. Wojewódkę za autora tej pracy. T. Grabowski twierdzi, że autorem jest J. Brencjusz, a tłumaczem Szymon Zacjusz Proszowita. Wskazywano też na M. Reja, A. Trzecieskiego i E. Trepkę. (Zob. t. 1: KATECHIZMY poz. 1).

Przekłady

A. Korwin: Postylla. Przekł. powst. prawdopodobnie ok. 1545.

Istnienie jego nie jest pewne.
Druki brzeskie wyd. w 1553-1554 w drukarni B. Wojewódki opisał F. Pułaski: „Katechizm brzeski" 1553/54 r. (Notatka bibliograficzna). *Pam. Lit.* R. 7 (1908). (Tu podobizny kart tyt.).

OPRACOWANIA

M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857.— T. ŚWIĘCKI: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. Kr. 1859.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Wojewódka (Bernard).

Enc. powsz. Orgelbranda. T. 27 (1867).— P. Dziwiński: O algorytmie B. Wojewódki. *Muzeum* 1889.— J. Sembrzycki: Die Reise des Vergerius nach Polen 1556-1557. *Altpreussische Monatsschrift* t. 27 (1890) s. 556 nn.— T. Wotschke: Eustachius Trepka. *Zeitschrift d. Historischen Gesellschaft f. d. Provinz Posen* 1903 s. 31.— A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 64.— T. Wotschke: Abraham Culvensis. Urkunden zur Reformationsgeschichte Lithauens. *Altpreussische Monatsschrift* 1905 s. 168.— I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906.— F. Pułaski: „Katechizm brzeski" 1553//54 r. (Notatka bibliograficzna). *Pam. Lit.* R. 7 (1908).— F. Pułaski: Wiadomości o najdawniejszych i nieznanych drukach brzeskich 1553-54. *Przegl. Bibl.* 1908.— F. Pułaski: Wstęp i wyd.: Katechizm brzeski. 1553-1554 r. W-wa 1908 *Collectanea Bibl. Ordynacji Krasińskich* nr 1. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 9 (1910); A. Woyde. Tamże; por. A. Woyde. *Zwiastun Ewangeliczny* 1909]. — S. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego: jego powstanie, źródła, wzory. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 48 (1911) s. 92-93 i odb. Kr. 1910.— T. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Lipsk 1911 *Studien z. Kultur u. Geschichte d. Reformation* 1.— T. Wotschke: Gregorius Pauli. *Zeitschrift f. Brüdergeschichte* t. 14 (1920) s. 4.— K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII wieku. Kr. 1921.— E. Stamm: Z historii matematyki XVII w. w Polsce. *Wiad. Mat.* t. 40 (1936).— K. Piekarski, S. Kot: Szymon Zacjusz w Brześciu. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 435.— A. Wachułka, J. Dianni: Kłos — Wojewódka — Grzepski. Pierwsi autorzy literatury matematycznej w języku polskim. *Problemy* 1953 nr 12.— A. Kawecka-Gryczowa: Drukarstwo polskie w dobie Odrodzenia. *Bibliografia literatury polskiej okresu Odrodzenia.* W-wa 1954 i nadb.— H. Barycz: U kolebki małopolskiego ruchu reformacyjnego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 17-18 i in.— J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957.— S. Dobrzycki: Algorytm B. Wojewódki (1553). *Kwart. Historii Nauki i Techniki* 1957 nr 1.— A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Wr. 1959 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10.

WOJSZNAROWICZ KAZIMIERZ JAN (zm. 1680)

Inna forma nazwiska: Woynarowicz.

Kaznodzieja, pisarz religijny.

Data ur. nieznana. Uczęszczał do Akademii w Wilnie, gdzie w 1642 uzyskał doktorat filozofii, a w późniejszych latach (1662) ufundował katedrę prawa politycznego. Następnie udał się na studia prawne i teologiczne do Rzymu i uzyskał tam z obu przedmiotów doktorat. Był scholastykiem piltyńskim, proboszczem ejszmontowskim, kanonikiem wileńskim i rejentem kancelarii większej litewskiej; tytułował się także sekretarzem królewskim. Zmarł w 1680 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Orator polityczny różnym aktom pogrzebowym służący. Wil. 1644, Druk. Akademii T. J.

2. Orator polityczny weselnym i pogrzebowym aktom służący. Kr. 1648, dr. F. Cezary. Wyd. nast. Kr. 1677.

3. Dom mądrości siedmiu kolumnami wsparty. Antwerpia 1667, dr. M. Paris.

Zbiór kazań. Por. poz. 4.

4. Arsenał miłosierdzia Panny Przenajświętszej. Paryż 1668, dr. R. Sevestre.

Cz. druga „Domu mądrości...", jw. poz. 3.

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości Elbląg) 1723 s. 89-91; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— F. M. S. (Sobieszczański): Wojsznarowicz (Jan Kazimierz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1-3. Kr. 1899/1900.— J. S. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917.

WOLAN ANDRZEJ (ok. 1530–1610)

Inna forma nazwiska: Andreas Volanus.

Krypt.: A. V.; A. W.

Polemista i teolog kalwiński, tłumacz.

Ur. ok. 1530 w Wielkopolsce (wg T. Wotschkego pochodził z Nowego Miasta w pobliżu Pniew) syn Jana, szlachcica śląskiego, i Zofii z Kwileckich. Początkowe nauki pobierał wspólnie ze Stanisławem Ostrorogiem od bliżej nie znanego księdza Franciszka Szpaka (Francuza — wg T. Wotschkego). W 1544 rozpoczął studia w Akademii Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Następnie studiował na uniwersytecie w Królewcu. Po powrocie do kraju osiedlił się na stałe na Litwie i został sekretarzem Mikołaja Radziwiłła Rudego. Mianowany z kolei sekretarzem królewskim pełnił służbę u Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Zygmunta III i bywał używany do różnych, niejednokrotnie ważnych misji dyplomatycznych. Jednocześnie zajmował się sprawami teologicznymi, pisząc przeważnie w języku łacińskim przeciw katolikom i arianom oraz polemizując z P. Skargą, A. Jurgiewiczem, F. Socynem. W 1568 otrzymał od Zygmunta Augusta dwie wsie przylegające do Bijuciszek, jego majętności w powiecie oszmiańskim, które nazwał Wolanowem; od tego też czasu posłował na sejmy. Podczas bezkrólewia przyczynił się do zawarcia między katolikami a różnowiercami tzw. *pax dissidentium*. Po ucieczce Henryka Walezego został wysłany z misją do cesarza Maksymiliana, w 1588 brał udział w układach będzińskich, a w 1595 jeździł ze Lwem Sapiehą do Moskwy. Był trzykrotnie żonaty: z Niemstówną, Oborską i księżniczką Żyżemską. Zmarł w Bijuciszkach 6 stycznia 1610.

TWÓRCZOŚĆ

1. De libertate politica sive civili. Powst. 1571. Wyd. Kr. 1572, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast. b. m. 1582.

Przekł. pol. Stanisława Dubingowicza pt. O wolności Rzeczypospolitej albo szlacheckiej. Wil. 1606, dr. J. Karcan; przedr. K. J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* z. 12.

2. Oratio ad senatum Regni Poloniae. B. m. r. i osobnej karty tyt. (Druk. w czasie bezkrólewia 1572-1574; wg Estr. Kr. 1573, dr. M. Wirzbięta). Przedr. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906.

3. Vera et orthodoxa veteris ecclesiae sententia de Coena Domini ad Petrum Skarga. Łosk 1574. (Egz. dziś nie znany).

4. Praefatio in Fricium. Przedmowa łac. do przekł. C. Bazylika dzieła A. Modrzewskiego: O poprawie Rzeczypospolitej. Łosk 1577.

5. Defensio verae orthodoxae veterisque in ecclesia sententiae. Łosk 1579. Wyd. nast. Ryssel 1586.

6. Paraenesis. Spira 1582, dr. B. Albinus.

7. Idololatriae loiolitarum vilnensium oppugnatio. Wil. 1583, dr. J. Karcan.

8. Libri quinque contra Scargae jesuitae vilnensis, septem missae sacrificiique eius columnas. Wil. 1584, dr. Daniel z Łęczycy.

9. Oratio gratulatoria. Ad illustriss. dominum principem D. Christophorum Radivilum. Wil. 1584, dr. Daniel z Łęczycy.

10. Oratio funebris in laudem Illustrissimi Principis Nicolai Radivilii. Wil. 1584, dr. Daniel z Łęczycy.

11. (Nowochrzczeństwo, czyli zwierciadło wiary i pobożności nowochrzczeńców). (Tyt. wg M. Balińskiego, który podał za A. Węgierskim również tyt. łac.: Anabaptismus sive speculum fidei et pietatis anabaptistarum. Wil. 1586. Wg Estr. nie było drukowane).

12. Apologia... ad calumnias et convitia pestiferae hominum sectae, qui se falso jesuitas vocant. Wil. 1587, dr. Daniel z Łęczycy.

13. Defensio Apologiae. (Druk nieznany).

14. Ad scurrilem et famosum libellum jesuiticae scholae vilnensis et potissimum maledici conviciatoris Andreae Jurgevitii... responsio. (Wil.) 1589.

15. Dirae in obtrectatores. Wil. 1591, dr. Typographia Volani. (Nieznane).

16. Epistolae aliquot ad repellendum doctrinae Samosatenianae errorem. Wil. 1592, dr. Officina Coetus Evangelici Vilnensis.

17. Epistolae aliquot adversus Samosatenianos, de divina Trinitate. Wil. 1592.

18. Meditatio in epistolam divi Pauli apostoli ad Ephesios. Wil. 1592, dr. J. Markowicz.

19. Iudicium de libello quodam Stanislai Rescii, qui inscribitur Ministromachia. (Wil.) 1593 (dr. J. Karcan).

20. Oratio ad Illustres Radivillos et Chodkiewicios. Wil. 1600, dr. U. i S. Sultzerowie.

21. (Oratio funebris na pogrzebie Sudroviusa). 1600. Zaginione.

Wg J. Rościszewskiego.

22. Oratio sive consilium de bello contra Turcas movendo. Eisleben 1604.

Druk nie znany Estr.; podał go M. Baliński za dziełem: Grosses vollstaendiges Universal-Lexicon. Lipsk 1746.

23. De caecitate et poena ecclesiae. Hanau 1608, dr. W. Antonius.

24. De principe et propriis eius virtutibus. Gdańsk 1608, dr. M. Rhode.

Listy i materiały

1. Epistola ad Rev. D. Nicolaum Pacium, ep. Kijov., ab A. Volano scripta. Ogł. w dod. do dzieła: M. Pac: Orthodoxa fidei confessio. Królewiec 1566.

2. Do Mikołaja Radziwiłła Rudego, dat. z Lublina 31 maja 1569. Ogł. S. Kot: Gniewy o unię. *Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby*. T. 2. Kr. 1938.

3. Do Krzysztofa Radziwiłła, dat. 25 listopada 1590; do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, dat. 23 grudnia 1594; do Janusza Radziwiłła, dat. 1609. Ogł. w jęz. pol. M. Baliński: Andrzej Wolan, jego życie uczone i publiczne. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1; przedr. w książce: Pisma historyczne. T. 3. W-wa 1843 s. 103-105, 118-119, 128-130.

4. Od Szymona Teofila Turnowskiego, dat z Ostroroga 14 marca 1598. Ogł. J. Łukaszewicz. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843 s. 273-274.

Utwory o autorstwie niepewnym

Przekłady

1. M. Barletius: Historia o żywocie i zacnych sprawach Jerzego Kastryota, którego pospolicie Szkanderbegiem zową... na 13 ksiąg rozdzielona... z łac. języka na polski przełożone przez Cypriana Bazylika. Brześć Litewski 1569.

Wg M. Balińskiego trzy pierwsze księgi przełożył Wolan.

2. Mornay du Plessis: Jasne i dowodne pokazanie... że papież... nie jest głową powszechnego kościoła chrześcijańskiego. Wil. 1608.

Autorstwo przekładu nie jest pewne.

M. Ossoliński i M. Baliński mylnie przypisywali Wolanowi autorstwo dziełka A. Rotundusa: Rozmowa Polaka z Litwinem. B. m. 1565.

OPRACOWANIA

S. Hliński: Węzeł na imieniny... Stefana Bogusława... Wolana... B. m. 1773. Fragm. przedr.: *Wizerunki i Roztrząsania Nauk*. Poczet nowy drugi 1840 t. 17.— M. Baliński: Andrzej Wolan, jego życie uczone i publiczne. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1; przedr. w książce: Pisma historyczne. T. 3. W-wa 1843.— J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843 s. 266-281.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 249; t. 9. Kr. 1857.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 491-494; toż wyd. pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864.— F. M. S. (Sobieszczański): Wolan (Andrzej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 1. Kr. 1886.— C. Jankowski: Powiat oszmiański. Cz. 1. Petersb. 1896 s. 68 nn.— P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902 s. 33-35.— A. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. Lit.* R. 2 (1903).— A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 5.— T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb.— A. Brückner: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. Lit.* R. 6 (1907) s. 485.— A. Kurnatowski: Andrzej Wolan. Krótki rys życia i pracy. W 300-tną rocznicę śmierci jego. Wil. 1910.— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. (1536-1612). Kr. 1913.—

E. Jarra: L'idea della libertà nella letteratura politica polacca del secolo decimosesto. *Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto* 1928 fasc. 6 i odb.— W. Semadeni: O Andrzeju Wolanie. *Kalendarz ewangelicki Tow. Wyd. im. M. Reja na rok 1929*. W-wa 1928.— K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929).— T. Wotschke: Polnische Studenten in Frankfurt. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* t. 2 (1929).

[Rec.: K. Kolbuszewski. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) s. 169].— E. Jarra: Le Bodinisme en Pologne au XVII-e siècle. *Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie Juridique* 1933 nr 1-2 s. 123; odb. Paryż 1933.— S. Kot: Gniewy o unię. *Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby.* T. 2. Kr. 1938.— E. Jarra: Andrew Wolan (administrator, philosopher and jurist). *Studies in Polish and Comparative Law.* Londyn 1945. — E. Jarra: Andrew Wolan, Sixteenth century Polish Calvinist writer and philosopher of law. Tamże. — S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire,* IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 19-20 i in.— K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce Odrodzenia, jej rola i podłoże klasowe. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 196-197 i in.; por. K. Grzybowski: Systematyka prawa w Polsce XVI wieku, jej rola i podłoże klasowe. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 270; por. toż osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...,* jw.; przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958.— W. Voisé: Księga „O prawach" A. Frycza Modrzewskiego. *Odrodzenie w Polsce...,* jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 240, 251; por. W. Voisé: Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie. W-wa 1956 *PAN Komitet Nauk Prawnych. Studia nad Hist. Państwa i Prawa* S. II t. 3.— A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, W. Krajewski: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Wr. 1959 *Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10.— L. Szczucki: Jan Licinius Namysłowski. Studium z dziejów antytrynitaryzmu litewskiego na przełomie XVI i XVII wieku. *Studia nad arianizmem.* Pod red. L. Chmaja. W-wa 1959. — E. Jarra: Skarga a Wolan, rzecznik kalwinizmu polskiego w XVI wieku. *Horyzonty* (Paryż) 1963 z. 1.

WOLSKI TOMASZ STANISŁAW (1700 – ok. 1736)

Pamiętnikarz.

Ur. w 1700 w Uniejowie w woj. sieradzkim. Wychowywał się na dworze kasztelana Jana Czaplińskiego. Mając lat 13 zwiedził Niemcy. Po powrocie do Warszawy kształcił się w kolegiach jezuitów i pijarów. W 1726 odbył pielgrzymkę do Jerozolimy. Odbył liczne podróże zagraniczne. W 1730 został mianowany przez Benedykta XIII admirałem floty papieskiej, z którą walczył przeciw Turkom. Około 1732 przyjechał z Bułgarii do kraju. W 1733 odbył triumfalny wjazd do Rzymu. Potem w 1735 i 1736 walczył znowu z Turkami na Węgrzech. Zmarł około 1736 w Wiedniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Illustris peregrinatio Ierosolimitana latius protracta per tres insigniores mundi partes. Lw. 1737. Wyd. nast. tytułowe: wyd. 2 Lw. 1748; wyd. 3 Lw. 1764.

2. Theatrum indolis non vacantis ac ingenii otiosi laborantis tempore Martis pacem operantis trinitate terrestri exultanti, Carolo sexto Dei gratia ex utero laureato imperatori..., Annae Russiae..., imperatrici ex haereditate invicti Petri vastae Russiae..., Augusto III Poloniae regi praesentatum. Drezno 1737.

3. Potentissimo et serenissimo principi ac domino Friderico Augusto III, regi Poloniarum... orationes panegyricales et litteras sacratas. B. m. (1739).

OPRACOWANIA

K. Milewski: Tomasz Stanisław Wolski, admirał floty papieskiej. W książce: Pamiątki historyczne krajowe. W-wa 1848 s. 269 nn.— W. Chomętowski: S. T. Wolski i jego podróże. *Kółko Domowe* 1863 wrzesień. — F. M. S. (Sobieszczański): Wolski (Tomasz Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— A. Kraushar: Wędrówki JMCi Pana T. Wolskiego, kawalera maltańskiego, admirała floty papieskiej, po Europie i Azji (1721-1736). *Świat* 1888 i odb. Kr. 1889.— J.S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. 1147-1914. Kr. 1930 s. 49-54.— M. Loret: Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku. Rzym (1930).

WOSIŃSKI BRUNO (druga połowa XVI w.)

Wierszopis.

Miał brata Ignacego. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Carminum libri duo. Kr. 1582, Druk. Łazarzowa.

Utwór dziś nie znany, zawierał wierszem pisane ody o uczonych Polakach za panowania Batorego. Opis wg H. Juszyńskiego, który posiadał egz. druku.

2. Sielanki. Fragm. czterech pieśni do brata Ignacego ogł. H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.

Wg H. Juszyńskiego, który miał unikat bardzo zdefektowany, bez karty tyt. i końca.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 305--308; t. 7. Kr. 1845 s. 196.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859 s. 327.— F. M. S. (Sobieszczański): Wosiński (Bruno). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).

WOSIŃSKI STANISŁAW (ok. 1644—1694)

Medyk.

Ur. ok. 1644; syn Walentego, złotnika krakowskiego, i Katarzyny z Gędzickich. Po wstąpieniu na Akademię Krakowską otrzymał bakalaureat w 1661, a w 1664 doktorat filozofii. Z początkiem 1665 wyjechał do Włoch. Studiował medycynę w Padwie i Bolonii, tytuł doktora medycyny uzyskał w 1666. Blisko trzy lata był w Rzymie, zwiedził Neapol i Wenecję. W 1669 wrócił do Krakowa, gdzie w następnym roku ożenił się z Anną Pestalozzi, córką kupca krakowskiego. W 1674 wszedł do rady miejskiej. Miał tytuł sekretarza królewskiego. Od 1676 był wykładowcą na wydziale medycznym, w 1682 dziekanem. Zmarł 6 stycznia 1694 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Solea equitis sarmatici. Kr. 1663, dr. Schedelowie.

2. Quaestio medica de febre maligna. Kr. 1676, Druk. Uniwersytecka.

Materiały

Notaty biograficzne, medyczne, historyczne itp. Treść (z nie znanego bliżej rkpsu prywatnego, autografu S. Wosińskiego) podał B. Wojciechowski: S. Wosiński... *Pam. Tow. Lekarskiego Warsz.* 1896 z. 4 i odb. W-wa 1897.

OPRACOWANIA

L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce. T. 2. Poz. 1853.— J. Majer: Wiadomości z życia profesorów Wydziału Lekarskiego w Uniw. Jagiel. *Pismo zbior. wil.* Wil. 1862 s. 56.— S. Kośmiński: Słownik lekarzów polskich. W-wa 1888.— B. Wojciechowski: S. Wosiński, lekarz XVII stulecia. Przyczynek do dziejów oświaty w Polsce. *Pam. Tow. Lekarskiego Warsz.* 1896 z. 4 i odb. W-wa 1897.— F. Giedroyć: Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w Polsce. W-wa 1911 s. 891.— J. Lachs: Polscy uczniowie padewskiej szkoły lekarskiej. *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 2 (1925) s. 69; toż pt. Alcune notizie sugli allievi Polacchi presso la scuola di medicina di Padova. *Omaggio dell' Accademia Polacca... all' Università di Padova...* Kr. 1922.

WRÓBEL WALENTY (ok. 1475—1537)

Inne formy nazwiska: Passer; Passerinus; Walenty z Poznania; Posnanitanus; Posnanianus; Wrobel; Wróbl.

Pierwszy biblista polski.

Ur. ok. 1475 w rodzinie rzemieślniczej w Poznaniu. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, gdzie w 1502 został bakałarzem, 4 grudnia 1504 magistrem sztuk wyzwolonych, po czym w 1504-1516 był profesorem wydziału filozoficznego, członkiem

Kolegium Mniejszego; uczniem jego był Erazm Ciołek. Objaśniał gramatykę Valli, w 1513 Waleriusza Maksimusa, w 1514 Sallustiusza. Pewien wpływ wywarł na niego humanizm, co znalazło wyraz w zainteresowaniach autorami starożytnymi. Po 1513 uzyskał bakalaureat na wydziale teologicznym (1514-1516). Między 1508 a 1513 otrzymał altarię w kościele Św. Marii Magdaleny i przez jakiś czas przebywał w Poznaniu. Jesienią 1513 był ponownie w Krakowie. Od 1516 do końca życia był kaznodzieją polskim u Św. Marii Magdaleny. Prawdopodobnie był profesorem w Akademii Lubrańskiego. Zmarł 2 kwietnia 1537.

TWÓRCZOŚĆ

1. Propugnaculum Ecclesiae catholicae adversus varias sectas. Lipsk 1536, dr. M. Lotter.

Książka powstała z wykładów wygłoszonych dla duchowieństwa poznańskiego w lecie 1535.

2. Opusculum Quadragesimale. Lipsk 1537, dr. M. Lotter.

Rodzaj podręcznika ascetyczno-kazuistycznego.

3. Zołtarz Dawidów na rzecz polską wyłożony. Kr. 1539, dr. F. Ungler. (Wyd. pośmiertnie). Wyd. nast.: Kr. 1539, dr. M. Szarffenberg; Kr. 1540; Kr. 1540; Kr. 1543; Kr. 1547; Kr. ok. 1551; Kr. 1567.

Pierwsza polska egzegeza „Psałterza Dawidowego"; napisana dla Katarzyny z Szamotuł Górkowej. Do druku przygotował, zamieścił dane biograficzne o autorze, wygładził językowo Andrzej Glaber z Kobylina.

Rkps pierwotnego tekstu w odpisie Hieronima z Poznania z 1528 Bibl. Kórn. nr 7. Z identycznego rękopisu korzystał Glaber przy swoim opracowaniu żołtarza.

4. Sermones adventuales.
Rkps był w Bibl. Seminarium Duchownego w Gnieźnie.

Kazania adwentowe, wygłoszone w ciągu jednego adwentu pod koniec życia autora, stanowiące dalszy ciąg jego prac egzegetycznych nad Pismem św.

OPRACOWANIA

L. Sobolewski: Katalog dzieł do historii literatury polskiej należących. *Dzien. Wil.* 1819 t. 2 s. 550-552.— J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823 s. 111-113; t. 2. Wil. 1826 s. 191, 426.— J. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach. T. 2. Poz. 1838 s. 241-243.— J. Popliński: Nowe wypisy polskie. Cz. 2. Leszno 1838.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 482-487; t. 9. Kr. 1857.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 335-336, 339-340.— T. Działyński: Zabytek dawnej mowy polskiej. Poz. 1857 s. 65-69.— K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Wyd. 2 Kr. 1892 s. 8.— A. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 34 (1902) i odb. s. 62-71.— A. Brückner: Na zaraniu literatury. *Bibl. Warsz.* 1902 t. 2.— A. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 2. W-wa 1903. [Rec.: J. Fijałek. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 667-670].— S. Kossowski: Krzysztof Hegendorfin w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu. *Przew. Nauk. i Lit.* 1905 s. 421.— I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906.— T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913.— J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922.—

K. Mazurkiewicz: Początki Akademii Lubrańskiego w Poznaniu. (1519-1535). Poz. 1921.— M. Czapska: Polemika religijna pierwszego okresu reformacji w Polsce. *Ref. w Pol.* 1928.— J. Feldhorn: Literatura polska wieku XVI a Żydzi. Szkic bibliograficzny. *Spr. Żydowskiego Gimn. Koedukacyjnego w Kr.* Kr. 1929 i odb. [Rec.: K. Czachowski. *Czas* 1930 nr 127].— H. Barycz: Szkice z dziejów Uniw. Jagiel. Kr. 1933.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935. — K. Kantak: Nieznane kazania W. Wróbla. *Kronika Miasta Poz.* 1936 nr 3.— K. Kantak: Próba biografii W. Wróbla. *Kronika Miasta Poz.* 1936 nr 4.—

M. Sus: Studia uniwersyteckie Poznańczyków w XV i XVI wieku. *Kronika Miasta Poz.* 1950 nr 2 s. 122.— T. Brajerski: O dwu „wielkopolskich" zabytkach językowych. *Roczniki Hum.* t. 4 z. 1 (1953). Lubl. 1955. — J. Neuls: Dyspalatalizacja spółgłosek funkcjonalnie miękkich w „Żołtarzu" Wróbla. *Język Pol.* 1953 z. 5.— E. Ostrowska: Walka o piękne słowo psałterzowe. (Psałterz Kochanowskiego a Psałterz brzeski). *Język Pol.* 1953 z. 4.— Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 15-16, 18, 24.— K. Waliczek: Szkic

historyczny przekładów psałterza do wieku XIX. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957 s. 182-183.— S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15.

WUJEK JAKUB (1541—1597)

Inne formy nazwiska: Jacobus Vagrovecius; Vagrovicius; Vągrovicius; Vangrovicius; Vangrowecz; Jacobus Wuiecus; Wuiecus Vagrovicius; Wuykus.

Tłumacz Pisma św., teolog, polemista.

Ur. w 1541 w Wągrowcu, w rodzinie zamożnych mieszczan. Był synem Macieja, sędziego prawa magdeburskiego, później ławnika sądu wągrowieckiego, i Elżbiety. Pierwsze nauki pobierał w klasztornej szkole wągrowieckich cystersów. W 1555 udał się na dalsze studia na Śląsk, prawdopodobnie do Wrocławia. Gdy zaczął sprzyjać nowinkarstwu, rodzice nakazali mu powrót. Przez jakiś czas był nauczycielem w bliżej nie znanym mieście. 26 kwietnia 1558 zapisał się do Akademii Krakowskiej, gdzie pracował pod kierunkiem Andrzeja Tropera, Apolla Winklera, Stanisława Grzepskiego i Jakuba Górskiego oraz nawiązał stosunki z Janem Leopolitą i przyjaźń z Benedyktem Herbestem. W 1559 otrzymał bakalaureat i przerwał studia z powodu zarazy. Biskup kujawski Jakub Uchański powierzył mu nauczanie języka łacińskiego, greckiego i niemieckiego przypuszczalnie w swej szkole pałacowej; w 1562 wysłał go wraz z swymi bratankami do Wiednia, gdzie Wujek przez dwa lata słuchał filozofii oraz matematyki i języka greckiego i w 1564 uzyskał mistrzostwo sztuk wyzwolonych. Po powrocie otrzymał od Uchańskiego kanonię łęczycką oraz nominację na sekretarza. W lipcu 1565 wstąpił do zakonu jezuitów i rozpoczął studia teologiczne oraz naukę języka hebrajskiego w Kolegium Rzymskim. We wrześniu 1567 opuścił Rzym i udał się do Wiednia, gdzie otrzymał bakalaureat teologii w tamtejszym kolegium jezuickim. 25 listopada tegoż roku przybył do Pułtuska, w rok później przyjął święcenia kapłańskie i odtąd aż do 1571 był prokuratorem domu, profesorem retoryki, katechetą i kaznodzieją. 21 czerwca 1571 przybył do Poznania. Tu od 1573 był rektorem kolegium. W 1578-1579 pełnił taki sam urząd w Wilnie; we wrześniu 1578 został wybrany prokuratorem i wysłany do Rzymu. W 1579-1584 był rektorem kolegium w Koloszwarze w Siedmiogrodzie. W pierwszej połowie 1584 przybył do kraju; w maju brał udział w kongregacji prowincjonalnej w Kaliszu, na której wybrano go prokuratorem w sprawie polskiego przekładu Pisma św., w jesieni udał się do Rzymu, skąd w lutym roku następnego przywiózł zgodę papieża na przekład. W tymże roku został wiceprowincjałem polskim i wizytował kolegia w Poznaniu i Kaliszu. Ponownie wysłany do Koloszwaru pełnił, prócz zarządu kolegium, obowiązki superiora w Białogrodzie i wychowawcy księcia Zygmunta. W 1589 zmuszony został wraz z jezuitami do opuszczenia Siedmiogrodu. Po przybyciu do Krakowa otrzymał superiorat w domu Św. Barbary, a od maja 1592 poświęcił się w zupełności pracy nad przekładem Pisma św., w której to sprawie udał się ponownie do Rzymu. Po powrocie w maju 1594 osiadł w Poznaniu aż do września roku następnego, kiedy po raz trzeci wyjeżdżał do Siedmiogrodu. Z początkiem 1597 powrócił na własną prośbę do kraju, zamieszkał w Krakowie w domu Św. Barbary i zajął się pracą pisarską. Zmarł 27 lipca 1597 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Iudicium albo rozsądek niektórych katolików o Confessiej sędomierskiej, roku 1570 wydanej. Kr. 1570, dr. M. Szarffenberger.

2. Brevis augustissimi ac summe venerandi sacrosanctae missae sacrificii... contra impium Francisci Stancari Mantuani scriptum, assertio. Powst. 1571. Wyd. Kolonia 1577, dr. A. Birckmann.

3. Postilla catholica, to jest kazania na kożdą niedzielę i na kożde święto przez cały rok. Cz. 1-2. Kr. 1573, dr. M. Siebeneicher; Postille catholicznej część

trzecia... Przydane są i Żywoty niektórych... Przydana jest i Passia. Kr. 1575, dr. M. Siebeneicher. Wyd. nast.: poszerzone pt. Postilla catholica. To jest kazania na ewangelie niedzielne i odświętne przez cały rok... Teraz znowu przejrzana i poprawiona. Przydane są niektóre nowe kazania i Obrona tej postylle. Kr. 1584 (tu także poz. 9, 10); Kr. 1868-1870. Fragm. pt. O obraziech — przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.

Passia — por. poz. 8.

4. Czysciec. To jest zdrowa a gruntowna nauka o modlitwach, o mszach i jałmużnach za umarłe wierne i o mękach czyscowych po śmierci. Poz. 1579, dr. J. Wolrab. Wyd. nast. Kr. 1875.

5. Postille mniejszej część pirwsza ozimia, to jest krótkie kazania albo wykłady Ewangeliej na każdą niedzielę i na każde święto... Postille mniejszej część wtora letnia. Poz. 1579-1580, dr. J. Wolrab. Wyd. nast. pod zmienionymi tyt.: Poz. 1582 (razem z poz. 8); Kr. 1590; Kr. 1596; Kr. 1605; Kr. 1617; Wr. 1843; W-wa 1870; Kr. 1871; W-wa 1909.

Przekł. czeski: Andrzej Modestyn. Litomyśl 1592; Praga 1629.

Przekł. litewski: Mikołaj Dauksza. Wil. 1599.

O przekł. niem. wspomina A. Brückner Estr., nie zna.

6. Dialysis, to jest rozwiązanie albo rozebranie Assercij Pana Jakuba Niemojewskiego, z dowodami jego naprzeciw jezuitom poznańskim wydanych. Napisane przez professory Collegium Poznańskiego Societatis Jesu. Poz. 1580, dr. J. Wolrab. Fragm. przedr. w: Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski. Poz. 1962.

7. O Kościele Pana Chrystusowym prawdziwym rozprawa stateczna a dowodna. Z odpowiedzią na dowody przeciwne pana Jakuba Niemojewskiego. Napisana przez professory w Collegium Poznańskim Societatis Jesu. Poz. 1580, dr. J. Wolrab.

8. Passia, to jest historia męki Pana naszego Jezusa Chrystusa. Wyd. jako część Postylli większej, Kr. 1575, nie oddzielona jednak osobną paginacją, zob. poz. 3. Wyd. nast. jako włączona w tekst część Postylli mniejszej w ed. Kr. 1582; Kr. 1590, zob. poz. 5. Wyd. osob. Poz. 1582, dr. J. Wolrab.

9. Apologia, to jest Obrona postylle katolicznej przeciw sprosnym wykrętom i potwarzam postylle heretyckiej, w Krakowie wydanej Roku Pańskiego 1582. Dołączona do wyd.: Postylla catholica... Kr. 1584, zob. poz. 3. (Osobno nie wyd.).

10. Passja, to jest historia męki i śmierci Pana naszego Jezusa Chrystusa. Dołączona do wyd.: Postilla catholica... Kr. 1584 s. 254-315, zob. poz. 3. (Osobno nie wyd.).

Wbrew podobieństwu w tytule jest ona zupełnie różna od „Passji" przyłączonej do „Postylli" mniejszej.

11. De transsubstantiatione disceptatio theologica... O transsubstanciaciej, to jest o przemienieniu istności w Najświętszym Sakramencie Eucharystijnym theologickie rozbieranie. Poz. 1589, dr. J. Wolrab. (Tekst drukowany synoptycznie po pol. i łac.).

12. Żywot i nauka Pana naszego Jezu Chrysta. Kr. 1597, dr. J. Siebeneicher.

Wg J. Wielewickiego ma to być przekł. dzieła Janseniusa: Concordia evangelica; przeczy temu Estr.

Rozprawa J. Wujka, w której omawiał on m. in. polemikę Turriana i Skargi przeciw Wolanowi pt. De excudendis adversus haereticos libris — była w 1582 przedłożona do oceny przez niego generałowi Aquavivie (Alfonsowi Pisano?) w Rzymie; nie została ogłoszona. Wydanie przygotował J. Sygański; po jego śmierci rozprawa zaginęła.

Przekłady

1. Prawdziwa sprawa o rozmowie albo disputaciej, którą miał pan Jakub Niemojewski w Warszawie na sejmie, przy zacnych ludziach, z Franciszkiem Toletem theologiem Societatis Jesu roku 1572. Wydana przez professory Collegium Poznańskiego Societatis Jesu. Poz. 1580, dr. J. Wolrab.

Wg Estr. Wujek był wydawcą i tłumaczem.

2. O bóstwie Syna Bożego i Ducha Świętego... Przeciwko starym i nowym żydom i machometanom, arianom, samosatenom, serwetianom, gentilistom, nowokrzczeńcom... Kr. 1590, dr. A. Piotrkowczyk.

Przeróbka dzieła R. Bellarmina.

3. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Christusa. Kr. 1593, dr. A. Piotrkowczyk. (Wyd. komentowane). Wyd. nast.: Kr. 1594 (tekst zmieniony, „bez annotacji", przedr. w nast. ed.); Kr. 1605; Kr. 1617; Kr. 1621; Kr. 1647; pt. Biblia Nowego Testamentu. Chełmno 1772; wyd. Zgromadzenia Rossijskiego Biblijnego. Petersb. 1815; toż Moskwa 1819; Poz. 1820; Lipsk 1830; Lipsk 1831; Lipsk 1832; Lipsk 1833; Lipsk 1837; Lipsk 1844; Lipsk 1848; Lipsk 1851; W-wa 1852 (wyd. z dod. Psalmów, dr. Misjonarzy angielskich); Lipsk 1854; Lipsk 1856; Lipsk 1858; Lipsk 1862; pt. Nowy Te-

stament z komentarzami błędom wieku odpowiedniemi. Święty Mateusz. Tomik 1 cz. 1. Wyd. ks. S. Stojałowski. Kr. 1872 (ed. wycofana przez nakładcę i zniszczona. Egz. w Bibl. Jagiel. i ks. W. Smereki); wyd. Brytyjskie Tow. Biblijne. Wiedeń 1875; toż Wiedeń 1882-1883; Poz. 1887; wyd. Bryt. Tow. Biblijne. Wiedeń 1890; Wiedeń 1891; wyd. Bryt. Tow. Biblijne. Wiedeń 1892; W-wa 1892; Poz. 1892-1893; Płock b. r. (?); Kolonia 1895; Lipsk 1898; W-wa 1900; wyd. częściowe (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). W-wa 1908; toż W-wa 1909 (dr. w Kr.); wyd. Bryt. Tow. Biblijne. Lipsk 1914; (Listy św. Pawła). Radom 1917; Kr. 1923; Kr. 1928; (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). Poz. 1924; fragm. wg ed. 1593 przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII wieku. Lw. 1928; toż wyd. 2 W-wa 1955; (cztery Ewangelie). Kr. 1931; Kr. 1936; (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). Kr. 1936; wyd. Tow. Biblijne (pt. Życie Pana naszego...). W-wa 1937; Kr. 1939; (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). Kr. 1939; (Ewangelie). W-wa 1939; (cztery Ewangelie). Mikołów Śląski 1939; (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). Jerozolima 1941; (pt. Święta Ewangelia..., Dzieje Apostolskie). Rzym 1942; (pt. Święta Jezusa Chrystusa Ewangelia według Jana...). Wyd. 2. Budapeszt (ok. 1942); Kr. 1949; (Ewangelie, Dzieje Apostolskie). Kr. 1949; Kr. 1955.

Wg J. Gołąba należy odróżnić trzy red. przekładu: a) z 1593, b) z 1594, bliższy Wulgacie, c) z 1599 wyd. razem z Biblią po śmierci Wujka, oprac. przez komisję zakonu jezuitów z J. Rabem na czele.

4. Ewangelie i epistoły... Kr. 1593. Wyd. nast. ze zmienionymi tyt.: Kr. 1611; Kr. 1616; Kr. 1617; Kr. 1626 (cz. 2 ma osobny tyt.: Ewangelie i epistoły na dni postne powszechne i na niektóre inne święta, w pierwszej Postylce opuszczone); toż Kr. 1636 (wg A. Jochera; w tym wyd. egz. cz. pierwszej nieznany); Sandomierz 1637 (ed. wątpliwa); Kr. 1651 (wyd. cz. 1-2 oraz: Przydatek Lekcii i Ewangelii świąt uroczystych, Passiej Wielkopiątkowej i nauki chrześciańskiej katholickiej początków); Kr. 1665 (cz. 2 tej ed. prawdopodobnie wyd. Kr. 1672); Kr. 1685; Kr. 1689 (cz. 2 tej ed. wyd. Kr. 1692); Wil. 1713 (cz. 1-2); Kr. 1713; Kalisz 1734; Lubl. 1758; Lw. 1760; Kalisz 1763; Sandomierz 1764; Wil. 1765; Poz. 1767; Wil. 1787; Poczajów 1790; Połock 1802; Częstochowa 1808; W-wa 1811; W-wa 1814; Częstochowa 1819; (Kr.) 1827; Gniezno 1880.

Wg F. Siarczyńskiego pierwsze wyd. miało się ukazać w Wil. 1579. co wg Estr. wątpliwe.

5. Psałterz Dawidów. Kr. b. m. (1594), dr. A. Piotrkowczyk. (Przekł. prozą). Wyd. nast.: Kr. 1616; Kr. 1626; b. m. 1688; pt. Księgi Psalmów Dawidowych. Kr. 1714 (tekst łac. i pol.); pt. Najpoważniejsze i najdawniejsze Kościoła Bożego nabożeństwo... to jest Psałterz Dawidów. Wil. 1764; (przedr. ed. 1714) Zamość 1765; wyd. wg tekstu Biblii z 1599 r. W-wa 1777. Szereg wydań cerkiewno-ruskich z tekstem pol. w 1775, 1778, 1789 i 1798; przedr. ed. 1777: Poczajów 1819; pt. Psałterz, czyli Księga Psalmów. Kr. 1872 (tekst z 1599); Lw. 1882 (z tekstem łac. i pol.); Wil. 1892 (tekst z 1599); pt. Księgi Psalmów. Lipsk 1896 (tekst z 1599); pt. Dawida Księga Psalmów. W-wa 1909 (tekst z 1599); pt. Wykład Psałterza Dawidowego. Sandomierz 1916 (z tekstem 1599); Sandomierz 1930 (tekst łac. i pol.).

6. Officium abo Godziny Błogosławionej Panny Mariej. Kr. b. r. (1596?). Wyd. nast.: Kr. 1598; b. m. r. (dr. A. Piotrkowczyk); Kr. 1653. (Przekł. z łac.; egz. pierwodruku nieznany).

7. Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu. Kr. 1599, Druk. Łazarzowa.

Biblia została wyd. w dwa lata po śmierci tłumacza. Do druku przygotowana przez komisję zakonu jezuitów, m. in. z S. Grodzickim, J. Brantem, A. Radzimińskim i M. Łasiusem, którzy dostosowując tekst ściśle do Wulgaty poczynili dość duże zmiany w tekście pierwotnym, tworząc niejako nową jego redakcję. Nastepne wyd. były przedr. ed. poprawionej.

Wyd. nast.: Wr. 1740; pt. Biblia Sacra latino polonica Vulgatae. Wr. 1771; Wr. 1806 (nakład z 1771 opatrzony nową kartą tyt.); nakł. Tow. Biblijnego Warsz. W-wa 1821; Lipsk 1838-1839; Lw. 1839-1840; Wr. 1843; Lipsk 1844-1846; Lipsk 1858; Lipsk 1860; pt. Biblia łacińsko-polska, czyli Pismo św. Starego i Nowego Testamentu. Wil. 1861-1864; Lipsk 1862; W-wa 1873-1875 (dr. w Lipsku); W-wa 1879 (dr. w Lipsku); wyd. Zgromadzenie Rosyjskie Biblijne. Moskwa 1882; W-wa 1885-1887 (przedr. z wyd. wil. 1861-1864); W-wa 1893-1895; Wil. 1896-1898 (przedr. z wyd. 1861-1864); W-wa 1898; wyd. Tow. Biblijne. Wiedeń 1899 (dr. w Lipsku); Toledo (stan Ohio, USA) 1899; Wil. 1907-1909 (wg wyd. z 1861-1864); W-wa 1909; wyd. częściowe. Mikołów 1909-1912; wyd. częściowe. Kuźnice 1909-1912; wyd. Brytyjskie Tow. Biblijne. W-wa 1928; pt. Pismo św.... T. 1-4: Stary Testament; t. 5: Nowy Testament. Poz. 1926-1932 (wyd. nie ukończone); fragm. przedr. W. Taszycki, jw.

poz. 3; pt. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu. Kr. 1935; toż wyd. częściowe. Londyn 1945; Pismo Święte Starego Testamentu. Tekst poprawił... S. Styś. Kr. 1956.

Listy i materiały

1. Listy z 1569-1596 do przełożonych zakonu: F. Sunieriusa, F. Borgiasza, L. Magiusa, H. Natalusa, E. Mercurianusa i O. Monareusa oraz od S. Warszewickiego i J. Uchańskiego. Wyd. J. Sygański: Korespondencja księdza Jakuba Wujka z Wągrówca z lat 1569-1596. Podług autografów. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 44 (1917).

2. Do Franciszka Borgiasza, dat. z Pułtuska 1 lipca 1569, 20 września 1569, 30 września 1570; do Klaudiusza Aquavivy, dat. Albae Juliae 17 maja 1588, 21 sierpnia 1588, 25 listopada 1588. Wyd. J. Poplatek: Obecny stan badań nad życiem J. Wujka. *Polonia Sacra* 1950 z. 1/4.

3. Listy. Wyd. A. Veress: Epistolae et acta Jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Bathory 1571-1613. Wiedeń 1911 - Budapeszt 1913 *Fontes Rerum Transsylvanicarum* t. 1-2.

4. Od J. Uchańskiego, dat. z Warszawy 20 września 1574; od K. Aquavivy, dat. z Rzymu w jesieni 1592. Wyd. J. Poplatek, jw. poz. 2.

5. Autobiografia. Z rkpsu Arch. Societatis Jesu w Rzymie wyd. *Polonia Sacra* 1950 z. 1/4.

6. Pro Johanne Wolrab, typographo Posnaniensi privilegium (przez Stefana Batorego na wydawanie Postylli mniejszej J. Wujka), dat. w Warszawie 28 grudnia 1579. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904 s. 27-28.

OPRACOWANIA

E. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk 1744 s. 200-203, 260.— E. Oloff: Beyträge zu der polnischen Weltlichen, Kirchen-und Gelahrtengeschichte. Cz. 1. Gdańsk 1764 s. 201. — L. Rogalski: O początkach, języku i literaturze narodów litewskich. *Dzien. Wil.* 1828 t. 5 s. 432.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— J. Łukaszewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu XVI i XVII w. porządkiem lat zebrana... Poz. 1832.— J. Łukaszewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 119. — J. Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno 1838.— J. K. S. (Szelewski): Rys historyczny wymowy duchownej w ogólności, a szczególniej w Polsce. *Pam. Religijno-Moralny* t. 6 (1844) s. 207-217, 296-302.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 423, 489, 598; t. 8. Kr. 1851 s. 155, 165; t. 9. Kr. 1857.— Ludwik z Pokiewia (L. Jucewicz): Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. Wil. 1846.— J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794. T. 1. Poz. 1849.— J. M. Rychcicki (M. Dzieduszycki): Piotr Skarga i jego wiek. T. 2. Kr. 1851; wyd. 2 Kr. 1869.— J. Krupiński: Godzinki o Niepokalanym Poczęciu N. M. Panny. W-wa 1851.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 134-166; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. T. 2. Kr. 1864.— I. Hołowiński: Homiletyka. Kr. 1859 s. 401-408.— J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 i osob. Poz. 1862.— F. M. S. (Sobieszczański): Wujek (Jakub). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867).— J. Surzyński: Polskie pieśni Kościoła katolickiego od najdawniejszych czasów do końca 16 stulecia. Poz. 1891.— S. Chodyński: O Biblii w przekładzie polskim X. Wujka. *Przegl. Katolicki* 1894 nr 18.— J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917.— N. Lubowicz: Naczało katoliczeskoj rieakcii i upadok rieformacii w Polsze. W-wa 1889 s. 200.— H. Sadowski: Trzechsetlecie Biblii Wujka. *Wędrowiec* 1899 nr 19.— J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1-3. Kr. 1899/1900.—

S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Kr. 1901.— A. Jougan: Homilie polskie. Lw. 1902 s. 85-112.— J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 2. (1561-1572). Praga 1903.— J. Gołąb: O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez x. J. Wujka. *Kwart. Teolog.* 1903-1905 z. 3 i osob. W-wa 1906. [Rec.: J. Fijałek. *Pam. Lit.* R. 3 (1904); Szydelski. *Gaz. Kościelna* 1906 s. 522-523].— S. Zwolski: De Bibliis polonicis. Poz. 1904.— J. A. Wolter: Postilla Wujka w litowskom pieriewodie Daukszi. Leningrad 1904-1927.— A. Brückner: Mikołaj Rej. Studium krytyczne. Kr. 1905 s. 411.— F. Puchalski: O aprobacie polskiego przekładu Biblii ks. Wujka. *Gaz. Kościelna* (Lw.) 1902 nr 47-50; toż: *Notatki Bibliogr.* (wyd. przez Galla i Tauera) 1905, kwiecień.— T. Grabowski: Literatura

ariańska w Polsce. 1560-1660. Kr. 1908 s. 110.— A. Szlagowski: Wstęp ogólny historyczno-krytyczny do Pisma Świętego. T. 2. W-wa 1908 s. 232-262. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. Kr. 1913.— W. K. (Knapiński): Wujek Jakub, jezuita. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 32 (1913). — J. Sygański: Wujek w świetle nowo odkrytej korespondencji. *Przegl. Powsz.* 1914 t. 1-2.— J. A. (Archutowski): Wujek Jakub. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 43/44 (1914) i odb. W-wa 1915.— A. Brückner: Polacy a Litwini. Język i literatura. *Polska i Litwa w dziejowym stosunku.* W-wa 1914 s. 352.— O. Halecki: Zgoda sandomierska 1570 r. W-wa 1915 s. 181 nn.— W. Szczepański: Cztery Ewangelie. Kr. 1917.— A. Lipiński: Nowe polskie przekłady „Ksiąg Świętych". *Wiad. Archidiecezjalne Warsz.* 1917 nr 4.— A. Jougan: Z dziejów kaznodziejstwa polskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1920.—

K. Kolbuszewski: Postyllografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921 s. 109-132.— N. Cieszyński: Wujek a początki baroku w kaznodziejstwie. *Przegl. Kościelny* (ameryk.) 1922, marzec-kwiecień. — B. Kiełb: Zastosowania moralne w Postylli katolicznej Wujka. *Przegl. Homiletyczny* t. 3 (1925). — A. Sobczyński: Egzegeza homiletyczna psalmu XCI „Kto się w opiekę". *Przegl. Homiletyczny* t. 4 (1926).— K. Piekarski: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w. *Przegl. Bibl.* t. 3 (1929) s. 190.— W. Simowycz: Sproby perekładiw Sw. Pyśma u tworach J. Halatowskoho. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1930 t. 99 s. 54 nn.— S. Lisowski: Starodruki Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej w Wilnie. *Ateneum Wil.* 1931/1932 s. 267, 272.— C. Lechicki: Mecenat Zygmunta III. W-wa 1932.— W. Dziubek: Ks. Jakub Wujek jako tłumacz Psałterza Dawidowego. *Ateneum Kapłańskie* 1933 i odb. Włocławek 1933.— B. Gładysz: Jakie Godzinki tłumaczył ks. Wujek. *Kur. Poz.* 1933 nr 287.— J. Kwietniewski: W mieście i czasach J. Wujka. *Tęcza* 1933 z. 7.— Odsłonięcie pomnika ks. J. Wujka w Wągrowcu. *Kur. Lw.* 1933 nr 180.— J. Terlaga: Szkolne czasy ks. J. Wujka T. J. jako przygotowanie do jego działalności kaznodziejskiej. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 200. [Rec.: K. Völker: Die Kirchengeschichte Polens... *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1935 s. 155].— B. Gładysz: O polskich przekładach Godzinek o Najświętszej Marii Pannie. *Mysterium Christi* 1933/34 nr 5/6.— A. W. Jakubski: Czerwiec polski. T. 1. W-wa 1934 s. 367-368.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— S. Szczotka: Synody arian polskich od założenia Rakowa do wygnania z kraju. *Ref. w Pol.* 1935/36 s. 46.— J. Terlaga: Działalność J. Wujka jako rektora kolegium poznańskiego. Kr. 1936.— J. Lehmann: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce 16 w. W-wa 1937 s. 330-335.— H. Barycz: Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440-1600). Kr. 1938.— P. Czaplewski: Hieronim Rozrażewski a książka. *Silva Rerum* 1938 z. 1/2.— A. Martel: La Langue polonaise dans les pays ruthènes, Ukraine et Russie Blanche 1569-1667. Lille 1938 *Travaux et Mémoires de l'Université de Lille Nouvelle Série: Droits et Lettres* nr 20.— K. Wilk, C. Wilczyński: Gwiazdy katolickiej Polski. T. 1. Mikołów 1938.— A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. I. Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 14.—

E. Maratym: Ostatnie chwile ks. J. Wujka T. J. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1948 nr 3.— E. Dąbrowski: Znaczenie Biblii Wujka. (Przemówienie wygłoszone w kościele Św. Barbary w Krakowie na 350-lecie Biblii ks. J. Wujka T. J.). *Tyg. Powsz.* 1949 nr 48.— A. Klawek: 350 lat Biblii Wujka. *Tyg. Powsz.* 1949 nr 47.— X. A. W.: Autobiografia ks. J. Wujka. Tamże.— Wiek XVI o Wujku. Tamże.— J. M. S.: Wujkowi w hołdzie. *Tyg. Powsz.* 1949 nr 49.— W. Prokulski: Wiekopomne dzieło. W 350 rocznicę wydania Biblii Wujka. *Przegl. Powsz.* 1949 t. 228.— S. Wiliński: Wystawa jubileuszowa ks. J. Wujka w Bibl. Jagiel. w Krakowie. *Przegl. Zach.* 1949 nr 12.— K. Drzymała: Ks. Jakub Wujek z Wągrowca 1541-1597. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1950 nr 1-2.— A. Klawek: Jubileusz Biblii ks. Wujka. Tamże.— A. Klawek: Ks. Jakub Wujek w opinii wieków. Tamże.— W. Smereka: Wystawa biblijna z okazji uroczystości jubileuszowych ks. J. Wujka T. J. Tamże.— W. Smereka: Zarys bibliograficzny ważniejszych wydań Biblii ks. Wujka (1593-1950). Tamże. — St. Gr.: Obchody ku czci ks. ... J. Wujka. Tamże. — F. Bracha: Ks. J. Wujek jako dogmatyk. *Polonia Sacra* 1950 z. 1/4. — T. Długosz: „Postylla mniejsza" J. Wujka. Tamże.— K. Górski: J. Wujek jako pisarz. Tamże; toż przedr. w książce: Z historii i teorii literatury. Wr. 1959.— S. Grzybek: Sprawozdanie z uroczystości ku czci ks. J. Wujka T. J. *Polonia...*, jw.— J. Otrębski: Uczcijmy ks. J. Wujka! Tamże.—

J. Poplatek: Obecny stan badań nad życiem J. Wujka T. J. i program dalszej pracy. Tamże.— J. Nowak-Dłużewski: O polskich przekładach Biblii. *Dziś i Jutro* 1950 nr 5.— P. Stach: Jubileusz Biblii Wujka. *Homo Dei* 1950 z. 3.— E. Sukertowa-Biedrawina: Dwa „białe kruki" w księgozbiorze stacji naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie. *Przegl. Zach.* 1950 nr 9/10. — A. Klawek: Powstanie Godzinek o Matce Bożej. *Spr. PAU* 1951 nr 3; por. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1951 nr 1/2.— H. Barycz: Miscellanea z dziejów piśmiennictwa polskiego XVI-XVII wieku. 1. Kłopoty J. Wujka z powodu Mikołaja Reja. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) i odb.— B. Nadolski: Dokoła prac przekładowych w XVI wieku. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 483 i odb.—

H. Barycz: Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i reformacji. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 746-747.— K. Górski: Drzeworyty w postyllach Reja i Wujka. (Referat wygł. 1953. Wiad. zob. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1955 nr 1 s. 178).— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 303 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.); przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958. [Dyskusja: W. Chwalewik: Proza traktatów naukowych i przekład Biblii Wujka jako ważne zjawiska okresu prozy renesansowej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw.].— E. Mróz-Ostrowska: Rzeczowniki z przyrostkiem „-ość" w języku XVI wieku. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. E. Mróz-Ostrowska: Formacje z przyrostkiem na „-ość" w strukturze językowej XVI wieku. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., passim.— C. Pilichowski: Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI w. (1570-1595). *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 679-680 i in.; toż w odb. zbior. pt. *Studia poznańskie.* Cz. 2. Poz. 1954 *Bibl. Przegl. Zach.* z. 7.— Rd: [J. Siedlecki: Śpiewnik kościelny. W-wa 1953. Rec.]. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1953.— S. Rospond: Język renesansu a średniowiecza na podstawie literatury psałterzowo-biblijnej. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 2. W-wa 1962; por. S. Rospond: Język średniowieczny a renesansowy w polskiej literaturze psałterzowo-biblijnej. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., passim.— W. Śmiech: Rozwój historyczny polskich grup spółgłoskowych *śŕ, *źŕ, *žŕ. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. I* nr 16.— E. Dąbrowski: Trzystopięćdziesięciolecie Biblii Wujka. W książce: Glossy i odkrycia biblijne. W-wa 1954.— F. Gryglewicz: Praprzekład Ewangelii ks. J. Wujka. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1954.—

K. Górski: Biblia i sprawy biblijne w Postylli Reja. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956). — H. Nelken: „O świętych obrazach, iako maią bydź szanowane". Kazanie Fabiana Birkowskiego. *Muzealnictwo* 1955 nr 4 s. 12. — W. Smereka: Zagadnienie praźródła przekładu ewangelii dokonanego przez ks. J. Wujka. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1955. — W. Tomkiewicz: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.— J. Warszawski: Polonica z rzymskiego Kodeksu Nowicjuszy Towarzystwa Jezusowego (1565-1586). Rzym 1955. [Rec.: T. Glemma. *Nasza Przeszłość* 1957 t. 6].— J. Orańska: Grafika i rysunek do końca XIX w. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 3: Sztuki plastyczne. Poz. 1956 s. 161.— Z. Skorupska: Życie umysłowe i literackie do 1793 r. *Dziesięć wieków Poznania.* T. 2: Kultura umysłowa, literatura, teatr i muzyka. Poz. 1956 s. 21, 27, 34.— S. Styś: Wstęp i wyd.: Pismo Święte Starego Testamentu. W przekładzie pol. (z Wulgaty) J. Wujka. Kr. 1956. [Rec.: S. Łacki. *Roczniki Teolog.- Kanoniczne* 1957 z. 2; J. Ziomek: Wujek poprawiony i zepsuty. *Życie Lit.* 1957 nr 27]. — K. Waliczek: Szkic historyczny przekładów psałterza do wieku XIX. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1957.— K. Górski: Nowy Testament Scharffenbergera. *Pismo Święte w duszpasterstwie współczesnym.* (Wykłady dla duchowieństwa w Katolickim Uniw. Lubelskim w dniach 21-23 sierpnia 1956 r.). Lubl. 1958 *Tow. Nauk. Katolickiego Uniw. Lubelskiego. Wykłady i Przemówienia* 39.— F. Kłoniecki: Teksty polskich przekładów Biblii i ich opracowania. *Pismo Święte...*, jw.— K. Drzymała: Ks. J. Wujek z Wągrowca, obrońca chłopów polskich. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1959 nr 4.— K. Gąsiorowski: Dwa Psałterze ks. Wujka. *Ruch Biblijny...*, jw. 1959 nr 3. — A. Chyczewska: Zasób drzeworytów ilustracyjnych i herbowych w XVI-wiecznych oficynach poznańskich. *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej. Studia poświęcone pamięci J. Grycza.* Wr. 1961.

WYDŻGA JAN STEFAN (zm. 1685)

Historyk.

Ur. w powiecie lwowskim; syn Jana herbu Jastrzębiec i Zofii z Kiemliczów Babskiej. Do szkół uczęszczał we Lwowie; następnie studiował w Lowanium. Zwiedziwszy Francję i Hiszpanię udał się na wyższe studia teologiczne do Rzymu, gdzie zdobył stopień doktora. Po powrocie do kraju otrzymał kanonię, wkrótce potem prepozyturę katedralną lwowską. W 1642 powołany został na dwór Władysława IV jako sekretarz, następnie kaznodzieja nadworny. W 1650 wyjechał do Rzymu. Wróciwszy w 1651 został sekretarzem królowej Marii Ludwiki; należał do oddanych zwolenników jej polityki. W 1652 został kanonikiem krakowskim. Od 1655 był biskupem łuckim, potem warmińskim, w 1677 został nominatem arcybiskupem gnieźnieńskim oraz podkanclerzym, potem kanclerzem wielkim koronnym, lecz po dwóch latach objął prymasostwo, a złożył kanclerstwo wielkie. Zmarł 6 września 1685 (wg J. Korytkowskiego).

TWÓRCZOŚĆ

Historia abo Opisanie wielu poważniejszych rzeczy, które się działy podczas wojny szwedzkiej w Krolestwie Polskim od... 1655 aż do roku 1660. B. m. r. (wyd. 1662-1665). Wyd. nast. pt. J. S. Wydżga i jego pamiętnik... Wyd. K. W. Wójcicki. W-wa 1852; wyd. (z rękopisu) K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 5. W-wa 1854 s. 151-208.

Przekł. łac. w: *Diarium Europaeum* t. 8.

Przekł. włoski Poliarco Micigno. Nie wyd. Rkps był w Bibl. Św. Genowefy w Paryżu. Zob. A. Przezdziecki: Wiadomość bibliograficzna o rękopismach zawierających w sobie rzeczy polskie. W-wa 1850 s. 153.

Listy i materiały

1. Listy i materiały w Arch. Kapituły Gnieźnieńskiej.

Wiad. podał J. Korytkowski: Arcybiskupi gnieźnieńscy. T. 4. Poz. 1891 s. 279.

2. Testament. Powst. w pocz. 1681. Ogł. J. Korytkowski, jw. poz. 1, s. 288-290.

Utwór o autorstwie niepewnym

Series episcoporum varmiensium. Oliwa 1681, Druk. Klasztoru Oliwskiego. Wyd. nast. Braniewo 1877.

Wg Estr. autorstwo J. S. Wydżgi mocno nieprawdopodobne.

OPRACOWANIA

D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723 s. 175; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739.— K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743 s. 612-613. — J. D. A. Janocki: Nachricht von denen in der Hochgräflich-Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. T. 3. Wr. 1753 s. 44-45.— Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826 s. 146.— L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1852.— K. W. Wójcicki: Jan Stefan Wydżga i jego pamiętnik, spisany podczas wojny szwedzkiej od roku 1655 do 1660. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 1; toż jako wstęp do wyd.: Pamiętnik... W-wa 1852. [Rec.: S. Gołębiowski. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 4; wypowiedź J. Wydżgi. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 2, 1853 t. 1; odpowiedź S. Gołębiowskiego. Tamże].— J. Bartoszewicz: Pamiętnik Wydżgi. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 175-178.— W.: Nowy szczegół do życiorysu J. S. Wydżgi. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 187.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 297-300.— K. Plebański. *Dzien. Powsz.* 1862 nr 30.— A. Eichhorn: Die Prälaten des ermländischen Domkapitels. *Zeitschrift f. d. Geschichte u. Alterthumskunde Ermlands* t. 3 (1866).— K. W. Wójcicki: Wydżga (Jan Stefan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— J. Korytkowski: Katalog arcybiskupów gnieźnieńskich. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 11 (1881) s. 70.— J. Korytkowski: Arcybiskupi gnieźnieńscy. T. 4. Poz. 1891.— W. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. *Ateneum* 1896 t. 4; przedr. w książce: Studia historyczne. Kr. 1901.— J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2: Kaznodzieje polscy. Kr. 1896; wyd. 2 Kr. 1917.— Ł. Janczak: Wydżga Jan Stefan. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 32 (1913).—

B. Leśnodorski: Warmia. Historia. *Warmia i Mazury*. Cz. 2. Poz. 1953 *Ziemie Staropolskie* t. 4 s. 47-48.— E. Chwalewik: Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wr. 1955.— A. Rogalski: Kościół katolicki na Warmii i Mazurach. W-wa 1956 s. 127-128.— O. Górka: Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w roku 1655. W-wa 1957 s. 19-20.

Z

ZABOROWSKI PAWEŁ (zm. 1621)

T ł u m a c z.

Był w bliżej nie znanym stosunku do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, któremu dedykował swój przekład. Wg przypuszczeń L. Ćwiklińskiego był teologiem wyznania kalwińskiego, żył przy końcu XVI i na początku XVII w.; zmarł w 1621 jako minister zboru w Toruniu.

TWÓRCZOŚĆ

P r z e k ł a d y

Pseudo-Homerus: Batrachomyomachia albo Żabomysza wojna. Kr. 1588 (dr. J. Siebeneicher?).

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844 s. 540.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— L. Ćwikliński: Homer i homerycy. *Przew. Nauk. i Lit.* 1881 s. 50 i odb.— L. Ćwikliński: Nowy przekład Homerowskiej Batrachomyomachii w porównaniu z dawniejszymi. *Przew. Nauk. i Lit.* 1884.— R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poz. 1922 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Prace Komisji Filol.* t. 1 z. 2 s. 194.

ZABOROWSKI STANISŁAW (pierwsza połowa XVI w.)

P r a w n i k, g r a m a t y k.

Ur. w województwie sieradzkim, w rodzie Ostojów. W młodości służył w wojsku, później został księdzem. Był kanonikiem uniejowskim i proboszczem sandomierskim. Przez trzydzieści dwa lata był kustoszem i pisarzem skarbu koronnego (Regni Poloniae Thesauri notarius). Pisarzem mianował go król Aleksander w 1506, podskarbim prawdopodobnie Zygmunt I. Pozostawał w bliskich stosunkach z prymasem Janem Łaskim. Żył jeszcze w 1529, zmarł w ubóstwie. Inne szczegóły nieznane.

U w a g a: Prawdopodobnie S. Zaborowski, a nie Jakub z Zaborowa, był współpracownikiem J. Łaskiego przy układaniu Statutu. Zob. W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI wieku. *Ateneum* 1882 t. 2 s. 201-202 przypis.

TWÓRCZOŚĆ

1. Tractatus de natura iurium et bonorum regis. Powst. przed 1504. Wyd. Kr. 1507, dr. J. Haller. Wyd. nast.: wyd. M. Bobrzyński. *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* t. 5 (1877) i odb.

2. Contra malos divites et usurarios tractatus. Kr. 1512, dr. F. Ungler.

3. Ordo Missae. Kr. 1512, dr. F. Ungler. Wyd. nast. Kr. 1529.

4. Ortographia seu modus recte scribendi et legendi polonicum idioma quam utilissimus. Kr. ok. 1513, dr. F. Ungler. Wyd. nast.: Kr. 1515; Kr. 1518, dr. J. Haller. Wyd. następne wraz z: Grammatices rudimenta, zob. poz. 5. Przerys ed. 1 staraniem W. Bartynowskiego wyd. Kr. 1882. Przerys ed. 1 nakładem Gieysztora wyd. W-wa 1882. Podobizny zamieścił L. Bernacki: Pierwsza książka polska. Lw. 1918.

Przekł. pol.: A. Kucharski pt. Księdza S. Zaborowskiego Ortografia polska... z przydaniem uwag tłumacza. Na popis i egzamen publiczny Szkoły Wojewódzkiej Lubelskiej... W-wa 1825.

5. Grammatices rudimenta seu octo partium orationis examen. Kr. 1518, dr. J. Haller (dwie ed.). Wyd. nast.: Kr. 1519; pt. Rudimenta grammatices... Kr. 1519; pt. Grammatices rudimenta... Kr. 1523; Kr. 1526; Kr. 1529; Kr. 1535/1536; Kr. 1539; Kr. 1560; Kr. 1564.

6. De celibatu christianorum et presertim sacerdotum ac virginum. Kr. 1529, dr. F. Ungler. Wyd. nast. Kr. 1529.

OPRACOWANIA

A. Osiński: Pochwała ks. Onufrego Kopczyńskiego... czytana na posiedzeniu publicznym d. 4 maja 1818. *Roczniki Tow. Warsz. Przyj. Nauk* t. 12 (1818) i odb. s. 34-38.— J. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. T. 1. Wil. 1823.— A. Kucharski: Wstęp do wyd. przekł.: Ortografia polska. W-wa 1825.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 5. Kr. 1843 s. 139-141; t. 6. Kr. 1844 s. 130, 389; t. 9. Kr. 1857.— W. Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lw. 1868.— F. M. S. (Sobieszczański): Zaborowski (Stanisław). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— K. K. Malinowski: Pogląd historyczny na grafikę polską. W książce: Krytyczno-porównawcza gramatyka języka polskiego. Poz. 1869/1870.— E. Kałużniacki: Historisches Uebersicht der Graphik und Ortographie der Polen. *Sitzungsberichte d. Phil.-Hist. Klasse d. Akademie der Wissenschaften in Wien* t. 99 i odb. Wiedeń 1882.— M. Bobrzyński: Stanisław Zaborowski. Studium z historii literatury politycznej XVI stulecia. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. w książce: Szkice i studia historyczne. T. 2. Kr. 1922.— W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich. *Ateneum* 1882 t. 2 s. 199 i in.— S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 1. Kr. 1886.— A. Blumenstock: Plany reform skarbowo-wojskowych w pierwszej połowie panowania Zygmunta Starego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888 s. 124-127 i odb. rozszerzona Lw. 1888.— J. Łoś: O samogłoskach długich w języku polskim przed wiekiem XVI. *Prace Filol.* t. 2 (1888) s. 140-141.— A. Brückner: Miscellen aus der älteren grammatischen Literatur der Polen. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 14 (1892) s. 467. — I. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poz. 1906.— J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmienione pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — M. Kasterska: Les Poètes latins-polonais (jusqu' à 1589). Paryż 1918 s. 31-32.—

S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 273--274. — K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 23.—

Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego w okresie demokracji szlacheckiej. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 1: Historia. W-wa 1955 s. 491 i in.; por. toż W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.); por. też: Z. Kaczmarczyk: Typ i forma państwa polskiego XV i XVI w. *Pierwsza konferencja metodologiczna historyków polskich. Przemówienia, referaty, dyskusja.* T. 1. W-wa 1953 s. 463. [Dyskusja: Z. Wojciechowski: Rola immunitetu kościelnego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 530]. — A. Kawecka-Gryczowa: Rola drukarstwa polskiego w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 475 i in.; osob. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; por. A. Kawecka-Gryczowa: Drukarstwo polskie w dobie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.— Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze w rozwoju polszczyzny doby Odrodzenia. W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"* s. 42; por. Z. Klemensiewicz: Czynniki sprawcze..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— W. Kuraszkiewicz: Pochodzenie polskiego języka literackiego w świetle wyników dialektologii historycznej. Wr. 1953 s. 36 nn. — W. Kuraszkiewicz: Znaczenie druków renesansowych w rozwoju polskich samogłosek nosowych. *Język Pol.* 1953 nr 4. — B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 141 i osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk....*, jw.— S. Urbańczyk: Podsumowanie dyskusji po referacie: Rola wielkich pisarzy złotego wieku na tle innych czynników kształtujących normy języka literackiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960.— Z. Wojciechowski: Przełom i przebieg Odrodzenia w Polsce, oglądane oczyma historyka ustroju. *Przegl. Zach.* 1953 nr 11/12 s. 479-480 i in.; przedr. w książce: Studia history-

czne. W-wa 1955.— I. Zarębski: Mieszczańskie tendencje do uwzględnienia języka polskiego w nauczaniu szkolnym. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 276-277.— P. Zwoliński: Uwagi o języku Marcina Bielskiego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 3: Historia języka. Cz. 1. W-wa 1960; por. P. Zwoliński: Uwagi o języku Marcina Bielskiego. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw., s. 11.— Z. Kaczmarczyk: O kanclerzu Janie Łaskim. W-wa 1955 s. 53-54.— J. Moreau-Reibel: Un Tournant de la pensée politique en Pologne (XV-e - XVI-e siècles). Essai d'interprétation comparative. *Revue Internationale d'Histoire Politique et Constitutionnelle* N. S. 1955 nr 19/20. [Rec.: C. Backvis. *Revue des Études Slaves* t. 34 (1957) s. 336; B. Leśnodorski, A. Wyczański. *Kwart. Hist.* 1957 nr 1].— I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3.— J. Balázs: Zur Frage des Erwachens der osteuropäischen Nationalsprachen. Die Berührungen zwischen den Universitäten Krakau, Wittenberg und Ungarn im 16. Jahrhundert auf dem Gebiet der grammatischen und orthographischen Literatur. *Deutsch-Slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten*. Berlin 1956. [Rec.: G. Labuda. *Przegl. Zach.* 1958 nr 1 s. 192].— Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski: Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795. W-wa 1957 *Historia państwa i prawa Polski do r. 1795* cz. 2.— S. Rospond: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957 *PAN Komitet Językoznawczy* 15.— P. Rybicki: Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego Odrodzenia. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* t. 5 S.: *Hist. Nauk Społ.* z. 1 (1957) s. 11.

ZACHARZEWSKI ANDRZEJ (druga połowa XVI w.)

Tłumacz.

W 1588 przebywał w Nowogródku. Znał język łaciński i, słabo, niemiecki. Był zapewne duchownym protestanckim. Inne szczegóły nieznane.

Uwaga: U Estr. występuje błędnie jako Zacharzewski Jan.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Heliodor: Historia murzyńska o nadobnym Teagenie i o pięknej Charykliej. Powst. 1588. Wyd. Wil. ok. 1590. Wyd. nast.: b. m. 1606 (wg Estr. Wil. Tyt. i opis wyd. odtworzone); Kr. 1663 (nie wiadomo, czy jest to ed. przekładu Zacharzewskiego. Zapewne było więcej wydań, do dziś nie dochowanych).

Dzieło Heliodora pt. Etiopiki, reprezentujące typ starożytnej powieści erotycznej, było wg J. Krzyżanowskiego znane dotychczas z wyd. Kr. 1663 pt. Historia bardzo ucieszna o Charykliej królewnie i Teagenesie..., jako przekład „Etiopik", ale bez znajomości jego bezpośredniego źródła i autora. Tłum. Zacharzewskiego, oparte na przekł. niem. A. Zschorna z r. 1559, zawiera nieporozumienia i odchylenia w stosunku do oryginału.

W rkpsie Ossol. 7074/II odpis „Historii" dokonany przez L. Bernackiego z wyd. z r. 1663 pt. Historia bardzo ucieszna o Charykliey Krolewnie y Teagenesie.

Unikat ed. 1: Bibl. Czart. sygn. Cim. 2197; unikat ed. 2: Bibl. Nar. Zbiory wilanowskie sygn. Cim. 65 (oba egz. zdefektowane).

OPRACOWANIA

A. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 2 s. 541.— J. Krzyżanowski: Heliodora „Historia murzyńska" w przekładzie polskim z r. 1588. *Ruch Lit.* 1933.— J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934; wyd. 2 W-wa 1962.— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 277, 279, 309; toż osob. przedr. w książce: W wieku Reja i Stańczyka. Szkice z dziejów Odrodzenia w Polsce. W-wa 1958 s. 183 i in.; por. J. Krzyżanowski: Proza polska..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).

ZACJUSZ SZYMON (ok. 1507 – ok. 1591)

Inne formy nazwiska: Zacius; Żak.

Pisarz teologiczny, wierszopis.

Ur. ok. 1507 w Proszowicach w Małopolsce; syn Marcina Żaka, mieszczanina. W półroczu letnim 1523 wpisał się na Akademię Krakowską. W 1526 został bakałarzem, w 1531 magistrem. Był księdzem. W 1530 sprawował urząd kantora szkoły katedralnej w Krakowie. Na jesieni 1535 przeniósł się na prowincję. W półroczu letnim 1538 był notowany w *Liber diligentiarum* jako *extraneus*. Przez jakiś czas posiadał probostwo w Krzyżanowicach. Ok. 1549 przyjął wyznanie helweckie i ożenił się z Kachną Przekłotką. Ekskomunikowany zaocznie, schronił się na dwór biskupa kujawskiego Jana Drohojowskiego, gdzie spędził dwa lata, na koniec znalazł przytułek u Mikołaja Radziwiłła Czarnego na Litwie. W Brześciu pełnił urząd ministra, z kolei otrzymał jako pierwszy godność superintendenta zborów litewskich i podlaskich w Wilnie. Na synodzie pińczowskim w 1560 przeprowadził unię kościołów litewskich z małopolskimi. W 1561-1570 był ministrem i seniorem w Krakowie. W końcu osiadł w Bochni. Zmarł ok. 1591.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ad... Petrum Tomicium, episcopum cracoviensem... de reditu... *συγχαιρητικόν* B. m. 1532. (Poemat łac.).

2. Ad... Andream de Tenczyn... *ἐκστρατευχαρίεστικόν*. Kr. 1535, dr. H. Wietor.

Poemat na szczęśliwy powrót Tęczyńskiego do kraju. Na końcu wiersz pt. Super epistolam b. Pauli ad Hebreos I. Multiphane multique modis.

Unikat Bibl. Jagiel.

3. Epithalamion... principis Joachimi Brandenburgensis... et ... Hedvigis... regis Poloniae Sigismundi filiae. Kr. 1535, dr. F. Ungler.

4. Ode dicolos distrophos de anunciatione, conceptione et nativitate Jesu Christi. B. m. (1535, dr. H. Wietor?).

5. Ode dicolos tetrastrophos de inferorum demolitione et passione ac resurrectione Jesu Christi. Ad... dominum Andream de Tenczyn. (Kr.) 1535, dr. F. Ungler.

6. Akta, to jest sprawy zboru krześciańskiego wileńskiego, które sie poczeli roku Pańskiego 1557 miesiąca decembra dnia 14. Brześć 1559, dr. S. Murmelius. Przedr. H. Merczyng. *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae* S. X z. 1. Wil. 1913.

Unikat Bibl. Czart.

7. O posciech i o ich własnościach i sposobach, skąd naprzód poszły, a jako mają być chowane i rozumiane. Brześć 1559, dr. S. Murmelius.

8. Wyznanie wiary zboru wileńskiego z księdzem Simonem z Proszowic superintendentem i ze wszemi ministry wespołek przyjęte i pochwalone. Brześć 1559, dr. S. Murmelius.

Nadto pisał (tłumaczył) pieśni przedrukowane w kancjonałach Jana Seklucjana, Bartłomieja Groickiego, Piotra Artomiusza i Jana Zaremby. W pozostałych fragmentach ostatniego kancjonału, wyd. w 1558, znajdują się następujące tytuły pieśni S. Zacjusza: Piosnka zaranna, gdy zorze wschodzą; Druga piosnka na rane powstanie, gdy się rozdniewa; Hymnus inszym kształtem przełożony na polskie...; Pożegnanie krześciańskie na każdy dzień. Utwór: Piosnka zaranna wg Zaremby i przedruku u Seklucjana — przedr. Z. M. Szweykowski: Wstęp do: C. Bazylik: Pieśni na 4-głosowy chór mieszany a cappella. Wyd. Z. M. Szweykowski i S. Wiechowicz. Kr. 1958 *Wydawnictwa Dawnej Muzyki Pol.* z. 24 s. 12.— Utwór: Pożegnanie krześciańskie — przedr.: W. Budka: Szymon Zacius. *Ref. w Pol.* 1922; Z. M. Szweykowski, jw.

Utwór o autorstwie niepewnym

Katechismus mniejszy, to jest nauka z krótkim wykładem o przedniejszych cząstkach zakonu krześciańskiego dla ludu prostego... Katechismus większy, to jest nauka krześciańska o Bodze i o wierze swiętej, w ktorej ociec z synem rozmawiają. Brześć 1553 lub 1554, dr. B. Wojewódka. Przedr. F. Pułaski pt. Katechizm brzeski 1553/1554 r. W-wa 1908 *Collectanea Bibl. Ordynacji Krasińskich* nr 1.

Autorstwo przypisują S. Zacjuszowi F. Pułaski, T. Grabowski i ostatnio Estr. Inne hipotezy zob. t. 1: Katechizmy poz. 1.

OPRACOWANIA

J. D. A. JANOCKI: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 216-217.— I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 2. Lw. 1833.— J. ŁUKASZEWICZ: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843.— M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 6. W-wa 1844 s. 570; t. 8. W-wa 1851 s. 215.— W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852; t. 3 Dod. W-wa 1852 s. 375.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Zacjusz (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— H. MERCZYNG: Wstęp do wyd.: Akta, to jest sprawy zboru. *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae* S. X z. 1. Wil. 1913.— W. BUDKA: Szymon Zacius. *Ref. w Pol.* 1922.— K. GÓRSKI: Grzegorz Paweł z Brzezin. Monografia z dziejów polskiej literatury ariańskiej XVI wieku. Kr. 1929 s. 44, 56. — H. BARYCZ: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— J. LEHMANN: Konfesja sandomierska na tle innych konfesji w Polsce w XVI w. W-wa 1937 s. 79 nn.— K. PIEKARSKI: Szymon Zacjusz w Brześciu. *Ref. w Pol.* 1937/ /1939.— S. KOT: Kancjonał brzeski Jana Zaręby z 1558 r. Tamże s. 446 nn.— E. M. WILBUR: History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents. Cambridge 1946 s. 332 nn.— K. GÓRSKI: Studia nad dziejami polskiej literatury antytrynitarskiej. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 68 z. 2 (1949) s. 65 nn.— S. KOT: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire,* IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 14-15 i in.— L. HAJDUKIEWICZ: Krakowska szkoła zamkowa 1510-1801. *Studia do Dziejów Wawelu* t. 1 (1955) s. 287-288 i in.— H. BARYCZ: U kolebki małopolskiego ruchu reformacyjnego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 1 (1956) s. 14 i in.

ZAHOROWSKI HIERONIM (zm. 1634)

Inna forma imienia i nazwiska: TOMASZ ZACHOROWSKI (wg A. Brücknera).

Autor pamfletu przeciwjezuickiego.

Pochodził z zamożnego rodu szlacheckiego z Wołynia. Uczył się w Jarosławiu, po czym w 1602 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Krakowie, ukończył humaniora, następnie studiował teologię w Kaliszu. Rzekomo niepowodzenie w egzaminach z tego przedmiotu było powodem jego wystąpienia z pamfletem *Monita privata,* na skutek czego w 1614 został wykluczony z Towarzystwa Jezusowego. Jak twierdzi K. Niesiecki — odwołał później w innej publikacji tezy swego dzieła, otrzymał probostwo w Goździcu, darował swą bibliotekę kolegium jezuickiemu w Lublinie i uzyskał przebaczenie. Zmarł w 1634. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Monita privata. Nitobirgae (Turnacii) 1612. (Ed. nieznana, niepewna. Wg S. Załęskiego 1612 jest datą napisania utworu). Inne wyd.: Monita privata Societatis Jesu. Turnacii (przypuszczalnie Kr.) 1612. Wyd. nast.: b. m. (Królewiec?) r.; b. m. 1657; b. m. 1662; Rzym 1762 (miejsce druku fikcyjne). (Prawdopodobnie szereg innych wyd. zniszczono).

Przeróbka pol. pt. Przewodnik, czyli skryte rządy ojców jezuitów. Kr. 1784.

Przekł. ang. wyd. 1725; 1759. Zob. też Estr. XXXIV, 83-84.

Przekł. franc.: przeróbka pt. Secreta monita ou Advis secrets de la Société de Jésus. Paderborn 1661 (druk synoptyczny łac. i franc.); pt. Secrets des jésuites. W zbiorze: Cabinet jésuitique. Kolonia 1669; pt. Les Intrigues secrètes de jésuites, traduites du Monita secreta. Turyn 1718; pt. Les Mystères les plus secrets des jésuites contenus en diverses pièces originales. Kolonia 1727; toż Paderborn (w rzeczywistości Paryż) 1761; inny przekł. w: G. Masson: Ordres monastiques. Berlin 1751.

Poza tym przekł.: hiszpański, portugalski, rosyjski, włoski. Zob. S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901 s. 186 przyp.

Apokryf wymierzony przeciw jezuitom. Zawiera „tajne wskazówki", przeznaczone na użytek rzekomo członków zakonu, a uczące zdobywania wpływów, znaczenia i bogactw oraz zwalczania wrogów. Powst. wg Estr. niewątpliwie w Polsce. Wywarł potężne wrażenie w całej Europie.

OPRACOWANIA

J. WIELEWICKI: Diarium. T. 3. Powst. XVII w. Wyd. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 14 (1889) s. 110-198.— K. NIESIECKI: Korona polska. T. 4. Lw. 1743; wyd. 2 wyd. J. N. Bobrowicz. T. 10. Lipsk 1846.— J. MUCZKOWSKI: Rozmaitości historyczne i bibliograficzne. Kr. 1845 s. 134. — M. WISZNIEWSKI: Hist.

lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 243-246.— P. W. Fabisz: Wiadomość o legatach i nuncjuszach apostolskich w dawnej Polsce. Ostrów 1863; wyd. 2 Ostrów 1866 s. 215.— F. M. S. (Sobieszczański): Zahorowski (Hieronim). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868) s. 194.— Aken: La Fable des Monita secreta. Bruksela 1882.— F. H. Reusch: Der Index der verbotenen Bücher. T. 2 cz. 1. Bonn 1885 s. 280-281.— F. Hochstetter: Die geheimen Instructionen der Jesuiten. Stuttgart 1901.— S. Załęski: Jezuici w Polsce. T. 2. Lw. 1901 s. 185 nn.— Reiber: Monita secreta. Die geheimen Instructionen der Jesuiten verglichen mit den amtlichen Quellen des Ordens. Augsburg 1902.— A. Brückner: Dzieje literatury polskiej. T. 1. W-wa 1903 s. 224; wyd. 2 W-wa 1908; wyd. 3 W-wa (1924).— B. Duhr: Jesuitenfabeln. Wyd. 4 Fryburg 1904.— Pilatus: Der Jesuitismus. Regensburg 1905.— A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 2. Kr. 1931; wyd. 2 W-wa 1939 s. 483-484.— D. E. Michniewicz: Oczerki iz istorii katoliczeskoj rieakcii. (Jezuity). Wyd. 2 Moskwa 1955. [Rec.: J. Tazbir. *Przegl. Hist.* 1957 z. 1].

ZAŁUSKA TERESA (1676–1759)

Oratorka.

Ur. w 1676. Pochodziła z rodziny szlacheckiej osiadłej w Rostworowie. Była prawdopodobnie trzecią żoną Józefa Załuskiego, starosty rawskiego. Słynna mówczyni po sądach i trybunałach, otrzymała od współczesnych miano „*hic mulier*". Zmarła 23 kwietnia 1759 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowa... w Trybunale koronnym przy sprawie swojej. Wygł. 1732. Wyd. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745.

Wg Estr. autorem mowy mógł być również adwokat T. Załuskiej.

2. O cnotach i wadach polskiego fraucymeru. Nie wyd. Utwór zaginął.

Podobiznę autografu podaje A. Kraushar: Starościna rawska. Nowy przyczynek do życiorysu Teresy z Rostworowa Załuskiej, oratorki polskiej. (1676-1759). *Ateneum* 1890 t. 2; przedr. w książce: Drobiazgi historyczne. T. 1. Petersb. 1891.

Listy

Fragm. korespondencji wyd. K. Kantecki: Pani starościna rawska. *Dla Zagrzebia. Album Koła Lit. we Lwowie.* Lw. 1881; toż *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 285.

OPRACOWANIA

T. Święcki: Historyczne pamiątki... T. 2. W-wa 1859. — J. Bartoszewicz: Załuscy. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868). — K. Kantecki: Pani starościna rawska. (Z albumu pani...) *Dla Zagrzebia. Album Koła Lit. we Lwowie.* Lw. 1881. — K. Kantecki: Starościna rawska przed trybunałem. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 285. — W. Smoleński: Pani starościna rawska. *Prawda* 1881 nr 41. — A. Kraushar: Starościna rawska. Nowy przyczynek do życiorysu T. z Rostworowa Załuskiej..., jw. Twórczość poz. 2. — S. Wasylewski: Elokwencja Teresy z Rostworowa. *Bluszcz* 1933 nr 15 s. 3.

ZAŁUSKI ANDRZEJ CHRYZOSTOM (1650–1711)

Pseud.: Cierpiący; Ieden Kapłan; Ogłowski Andrzej; Iego Niegdy Przyiaciel X. B. Kijowski.

Kaznodzieja, tłumacz.

Ur. w 1650; syn Aleksandra, cześnika rawskiego, i Katarzyny Olszowskiej. Uczył się początkowo w szkołach jezuickich w kraju, a potem za granicą, w Paryżu i Rzymie, gdzie studiował filozofię, historię i prawo. Wykształcenie zawdzięczał opiece wuja, prymasa Olszowskiego. W 1674-1675 posłował z misją dyplomatyczną do Portugalii i Hiszpanii. Po powrocie do kraju przyjął święcenia kapłańskie i został sekretarzem koronnym. W 1689 został biskupem kijowskim, w 1691 biskupem łuckim i w 1698 księciem biskupem warmińskim. Za Augusta II w 1703 został kanclerzem w. koronnym. Zmarł 12 maja 1711 w Dobrym Mieście na Warmii.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowy na radach i sejmach... różnymi czasy miane. Oliwa 1689. Wyd. nast. zmienione: Kalisz 1702; Kalisz 1718; pt. Mowy sejmowe. Kalisz 1718; toż Kalisz 1734; toż Kalisz 1753.

2. Mowy różne. W-wa 1690. Wyd. nast. Kalisz 1730.

3. Kazania, które się na prędce zebrać mogły... roku 1696 w grudniu do druku podane. W-wa (1697). Wyd. nast. zmienione: pt. Kazania różne. Kalisz 1702; pt. Kazania, które się na prędce zebrać mogły. B. m. 1730. Niektóre kazania przedr. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1-2. Lubl. 1745-1747.

4. Series et acta praecipua ducum et regum Poloniae... quorum effigies ex originalibus... spectantur in Palatio Załusciano Varsaviensi. (W-wa? ok. 1700).

Prawdopodobnie wstęp do katalogu sztychów galerii portretowej w pałacu Załuskiego.

5. Epistolae historico-familiares. T. 1-3. Braniewo 1709-1711; t. 4 wyd. J. J. Załuski. Wr. 1761.

6. Polnisches Legations-Recht. Frankfurt 1727.

Przekł. łac. pt. Nova Polonica. Kolonia 1728.

Autorstwo wątpliwe. Estr. przypuszcza, że autor należał do obozu protestanckiego, nieżyczliwego Polsce. Wg relacji J. J. Załuskiego autor wykorzystał pisma A. Ch. Załuskiego.

Przekłady

1. L. F. Le Blanc La Vallière: Refleksje o miłosierdziu Boskim... w Warszawie r. 1685 przetłumaczone. B. m. r. Wyd. nast. Kalisz 1730.

2. L. Granada: Przewodnik grzeszników. Lubl. 1687.

3. D. J. Stella: Wzgarda próżności świata. Kr. 1690. Wyd. nast.: pt. Medytacje. Kalisz 1702; pt. Wzgarda... Kalisz 1730; pt. Medytacje. Kalisz 1731; W-wa 1731; Kalisz 1733.

4. J. Mansi: Pamiątka pasterskiego affektu... w obrazie prawdziwego kapłana. W-wa 1699. (Tu również kilka mów samego Załuskiego). Wyd. nast. Kalisz (1730).

5. D. Bouhours: Rozmyślania krótkie chrześcijańskie na każdy dzień miesiąca z francuskiego. W-wa 1701. Wyd. nast.: W-wa 1702; W-wa 1707; W-wa 1708; Sandomierz 1726; Wil. 1738; Sandomierz 1748; Lubl. 1755; W-wa 1775.

6. F. Nepveu: Krótkie i pobożne na każdy dzień całego roku rozmyślania. Z francuskiego. W-wa 1702.

7. Royaumont (N. Fontaine), L. I. Lemaistre de Sacy: Historia Starego i Nowego Testamentu. Tłum. 1703-1704. Wyd. Braniewo 1708. Wyd. nast.: wyd. tyt. Braniewo 1709; W-wa 1744; W-wa 1755; W-wa 1763; W-wa 1766; W-wa 1776; W-wa 1780; W-wa 1782; W-wa 1789; W-wa 1800; W-wa 1836.

8. R. F. Rapin: Pokazanie, jako powinien chrześcijanin myślić i pilno chodzić około zbawienia duszy swojej... Na wygnaniu w Królewcu roku 1704 przetłumaczone i do druku podane. Braniewo (1704).

9. Refleksje nabożne nad męką i śmiercią Chrystusa Pana... Na wygnaniu w Królewcu roku 1705 przetłumaczone i do druku podane. Braniewo (1705).

10. J. P. Pinamonti: Ulga w krzyżach albo pobudki do cierpienia... na polski język przetłumaczone w Ankonie roku p. 1709. (Braniewo) b. r. Wyd. nast.: Sandomierz 1728; Sandomierz 1741; Wil. 1752; Wil. 1758.

Listy

1. Do nieznanej osoby z Heilsberga z 9 października 1709. Wyd. G. B. U. i W. Skrzydylka: Listy z czasów Jana III i Augusta II. Kr. 1870.

2. Do nuncjusza, do Jerzego Wilhelma księcia Brunszwickiego, do kardynała Karola Barberiniego, do prymasa Radziejowskiego. Wyd. J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1-2. Lubl. 1745-1747.

Korespondencja A. Ch. Załuskiego znajduje się w Ossol., Bibl. Czart. i Bibl. Nar.

Bibliografię twórczości podaje Estr. XXXIV, 156-173.

OPRACOWANIA

J. D. Seyler: Vita A. C. Załuski... *Continuirtes Gelehrtes Preussen* 1725.— G. Lengnich. *Polnische Bibliothek* I, 1787 s. 44-80.— J. Bartoszewicz: Poselstwo księdza J. Załuskiego do Portugalii i Hiszpanii 1674-1675. *Księga Świata*. W-wa 1856; przedr. w: Dzieła. T. 9. Kr. 1881.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 207-217, 304-306, 358-360.— Jul. B. (Bartoszewicz). Załuscy. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).

ZAMOYSKI JAN (1542—1605)

Humanista-mecenas, filolog, mowca.

Ur. 19 marca 1542 w Skokówce; syn Stanisława, starosty bełskiego, kalwina, i Anny z domu Herburtówny. Początki nauk pobierał w szkołach w Krasnymstawie. W 1557-1559 studiował w Collège Royal w Paryżu i uczęszczał na wykłady w Sorbonie; oprócz nauk humanistycznych zajmowała go matematyka. W 1559 wrócił do kraju; po 24 IV 1560 udał się do Strasburga na uczelnię Jana Sturma. W 1561-1565 przebywał w Padwie, gdzie studiował prawo i nauki humanistyczne oraz interesował się medycyną. W 1563 był rektorem studentów uniwersytetu padewskiego. Uzyskawszy przed 1564 doktorat obojga praw, wrócił w 1565 do Polski i został sekretarzem Zygmunta Augusta. W 1570 otrzymał starostwo zamojskie. W 1573 uczestniczył w poselstwie po Henryka Walezego do Paryża. Po jego ucieczce popierał kandydaturę Stefana Batorego, zwalczając Habsburgów. Mianowany w 1576 podkanclerzym, dwa lata później kanclerzem, a w 1581 hetmanem wielkim koronnym wywierał poważny wpływ na sprawy polityczne, gospodarcze i kulturalne państwa. Wspierał swą pomocą poczynania Stefana Batorego. W 1579-1582 kierował wyprawami moskiewskimi. Pobiwszy w 1588 cesarza Maksymiliana pod Byczyną umożliwił Zygmuntowi III objęcie tronu. Od 1590 zwalczał ostro austriacką politykę tego króla, czego wynikiem był sejm inkwizycyjny w 1592. Odznaczał się tolerancją religijną, popierał unię brzeską. Dzięki wyprawom w 1595 i 1600 przywrócił zwierzchnictwo Polski nad Mołdawią, Wołoszczyzną i starał się o kolonizację tych obszarów. W 1595 założył Akademię Zamojską, opiekował się drukarnią, utworzył bibliotekę. Zabiegał usilnie, choć bez skutku, o sprowadzenie do Polski wybitnych humanistów i sił naukowych: K. Sygoniusza, M. A. Mureta, F. Orsiniego, R. K. Bellarmina. Patronował wielu pisarzom polskim, m. in. S. Szymonowicowi, S. Reszce, F. Klonowicowi, R. Heidensteinowi, i wywarł wpływ na twórczość Jana Kochanowskiego. Opiekował się nauką i sztuką; imię jego za granicą stanowiło synonim mecenasostwa. Żonaty był czterokrotnie: ok. 1572 z Anną Ossolińską, od 1577 z Krystyną Radziwiłłówną, od 1583 z Gryzeldą Batorówną i od 1592 z Barbarą Tarnowską. Zmarł 3 czerwca 1605 w Zamościu.

TWÓRCZOŚĆ

1. De senatu romano libri II. Wenecja 1563, dr. Ziletti. Wyd. nast.: Strasburg 1608; Strasburg 1670.

Unikat wyd. 3 w Bibl. w Uppsali.

2. Oratio qua Henricum Valesium regem renuntiat. Paryż 1573, dr. Morelli. Wyd. nast. przy: S. Reszka: De rebus in electione... Henrici regis Poloniae. Rzym 1574.

Przekł. pol. pt. Mowa J. Zamoyskiego do Henryka Walezjusza. Wyd. L. Niedźwiedzki (wraz z tekstem łac.). Paryż 1864.

Przekł. franc.: L. Le Roy, 1574.

3. Sześć mów z 1575-1605. Wyd. A. Małecki: Wybór mów staropolskich świeckich. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* z. 6-8. (Tu również wiad. o wcześniejszych przedrukach). Mowę na sejmie w Warszawie 1605 wyd. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608. T. 2. Kr. 1918. Liczne mowy wyd. w: Archiwum Jana Zamoyskiego, zob. Listy i materiały, poz. 1. Zob. też: Diariusze sejmowe r. 1597. Wyd. E. Barwiński. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 20 (1907). Por. B. Nadolski: Wybór mów staropolskich. Wr. 1961 *BN* I, 175.

Przekł. franc. mowy z 1605 wyd. K. Sienkiewicz. przy wyd.: La deffaicte des Tartares et des Turcs faicte en 1589. Paryż 1859.

4. Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres. Kr. 1585, Druk. Łazarzowa.

Mowy łac. przeciw K. Zborowskiemu, wyd. pod nazwiskiem Andrzeja Rzeczyckiego.

Dialectica Ciceronis, Zamość 1604 — jest dziełem Adama Burskiego (zob.), któremu Zamoyski dostarczył materiału, tzw. notat padewskich, i poddał pomysł pracy.

Listy i materiały

Ważniejsze wydania:

1. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 1 (1553-1579). Wyd. W. Sobieski. W-wa 1904; t. 2 (1580-1582). Wyd. J. Siemieński. W-wa 1909; t. 3 (1582-1584). Wyd.

J. Siemieński. W-wa 1913; t. 4 (1585--1588). Wyd. K. Lepszy. Kr. 1948.

Tu m. in.: korespondencja z różnymi osobami, m. in. Albrechtem księciem pruskim, Górkami, Henrykiem Walezym, S. Hozjuszem, S. Karnkowskim, W. Laureo, cesarzem Maksymilianem, P. Manucjuszem, P. Myszkowskim, A. Opalińskim, A. Possewinem, Radziwiłłami, Stefanem Batorym, K. Sygoniuszem, Zygmuntem III, z różnymi urzędami oraz korespondencja różnych osób dot. J. Zamoyskiego. Wyd. po raz pierwszy z rkpsów, a także przedruki większości poniżej podanych pozycji. Zestawienie innych wyd. wcześniejszych zob.: T. 1, jw. Wstęp s. VII-VIII. Zob. też niżej poz. 18.

Listy z 1583, pominięte w t. 3 Archiwum, są w kopiariuszu Andrzeja Opalińskiego, Bibl. Kórn.

2. Do Pawła Manucjusza, dat. w Padwie 23 października 1562, 2 kwietnia 1563. Wyd. K. Miaskowski: Dwa nieznane listy J. Zamoyskiego do Pawła Manucjusza. *Pam. Lit.* R. 4 (1905).

3. Korespondencja z 1574-1602 z Radziwiłłami. Wyd. W. Nehring: Listy J. Zamoyskiego do Radziwiłłów. *Kwart. Hist.* 1890.

4. Do Fulwiusa Ursina, dat. w obozie pod Gdańskiem 24 czerwca 1577; do S. Reszki, dat. we Lwowie 13 września, w w Glinianach 22 września 1589; do biskupa Piotra Dunina Wolskiego, dat. w obozie pod Pskowem 24 grudnia 1581; do M. Kromera, dat. w Zamościu 4 listopada 1584; od W. Goślickiego, dat. w Książu 26 sierpnia 1590; od J. Ursinusa, dat. w Padwie 31 grudnia 1599. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900.

5. Korespondencja z 1577-1604 z Radziwiłłami. Wyd. A. Sokołowski: Archiwum Domu Radziwiłłów. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 8 (1885).

6. Pojedyncze listy (w całości i fragm.) z 1581-1582 do A. Bolognettiego, M. Kromera. Wyd.: L. Boratyński. *Monumenta Poloniae Vaticana* t. 4 (1915); E. Kuntze i C. Nanke. *Monumenta*..., jw., t. 5 (1923/1933).

7. Dziewięć listów z 1584-1590 do S. Reszki. Wyd. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. T. 2. Kr. 1840 s. 390-404.

8. Do S. Szymonowica, dat. w Czochowicach 13 kwietnia 1587; w Zamościu 12 marca 1593 oraz kilkanaście listów z 1589-1602 od S. Szymonowica. Wyd. A. Bielowski: Szymon Szymonowicz. *Pam. AU* t. 2 (1875) i odb.

9. Do Zygmunta III, dat. spod Byczyny 25 stycznia 1588. Wyd. A. Grabowski, jw. poz. 7. T. 1. Kr. 1840 s. 79-80.

10. Pięć listów z 1592 do Zygmunta III. Wyd. E. Barwiński: Dyjaryjusze i akta sejmowe r. 1591-1592. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 21 (1911).

11. List do Stanisława Włodka, wojewody bełskiego, dat. w Zamościu 10 listopada 1599, uniwersał dat. w Zamościu 9 listopada 1599. Wyd. F. Bostel. *Kwart. Hist.* 1891.

12. Pojedyncze listy z 1581-1585 od Stefana Batorego, A. Bolognettiego, Grzegorza XIII, A. Possewina, S. Reszki, H. Rozdrażewskiego. Wyd.: E. Kuntze i C. Nanke. *Monumenta*..., jw. poz. 6; E. Kuntze. *Monumenta*..., jw. t. 6 (1938), t. 7 (1939/48-1950).

13. Pojedyncze listy od różnych osób z 1582. Wyd. I. Polkowski: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyjaryjusze, relacyje, listy i akta z lat 1576-1586. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11.

14. Pięć listów od S. Szymonowica z 1593-1602 oraz kilka listów z 1591-1604 od różnych osób (m. in. od: A. Czahrowskiego, A. Kochanowskiego, E. Otwinowskiego, P. Skargi, J. Ursinusa). Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852. Listy od S. Szymonowica przedr. S. Węclewski przy: S. Szymonowic: Sielanki i kilka innych pism polskich. Chełmno 1864.

15. Streszczenia listów od dygnitarzy tureckich z 1578 - po 1601. Zob.: Katalog dokumentów tureckich. Dokumenty do dziejów Polski i krajów ościennych w latach 1455-1672. Oprac. Z. Abrahamowicz. W-wa 1959 *Katalog Rękopisów Orientalnych ze Zbiorów Pol. PAN Zakład Orientalistyki* t. 1 cz. 1.

16. Notaty heraldyczno-sfragistyczne. Wyd. F. Piekosiński: Studia, rozprawy i materiały z dziedziny historii polskiej i prawa polskiego. T. 7. II: Jana Zamoyskiego notaty heraldyczno-sfragistyczne. Kr. 1907.

17. Collectanea vitam resque gestas J. Zamoiscii... illustrantia. Wyd. A. T. Działyński. Poz. 1861. (Tu m. in.: De nuptiis... 1583; Oratio ab A. Burscio; M. Dresseri Epistola. 1607).

Zob. też Tarnowski Jan, Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1.

18. Dokumenty różne, dot. m. in. nominacji, spraw majątkowych; kwity, przywileje, uniwersały — wyd. w: Archiwum Jana Zamoyskiego, zob. poz. 1.

19. Dokumenty różne — zob. Katalog dokumentów Bibl. Zakładu Nar. im. Ossol. Cz. 1. Oprac. A. Fastnacht. Wr. 1953. Inne akta, dokumenty, korespondencja — w Arch. Głównym Akt Dawnych w W-wie.

Zob. też dział: Listy i materiały — pod: Burski Adam, poz. 1; Ciekliński Piotr, poz. 1, 2.

Wiad. o rkpsach podają m. in.: P. Savio: De actis Nuntiaturae Poloniae quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt. Watykan 1947 *Studia Teolog.* XIII s. 96.— E. Czapski: Documents polonais dans les archives des Gonzagues à Mantoue. *Antemurale* (Rzym) t. 3 (1956).— M. Bogucka: Polonica z XVI i XVII wieku w archiwach czeskich. *Przegl. Hist.* 1957 z. 1 s. 84.— K. Lepszy, J. Tazbir: Poszukiwania naukowe na Węgrzech. *Kwart. Hist.* 1957 nr 2 s. 279-280.— A. Mączak: Wyniki poszukiwań źródłowych dotyczących wojny polsko-szwedzkiej 1655-1660, dokonanych w Szwecji w r. 1955. *Przegl. Hist.* 1956 z. 1.

Uwaga: List do rektora Akademii Zamojskiej, dat. 1585 (wyd. M. Hornowska. W-wa 1927 *Prace Nauk. Oddz. Warsz. Komisji do Badań Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Pol.* nr 1), nie jest autentyczny, jak stwierdził S. Łempicki (*Minerwa Pol.* 1927).

OPRACOWANIA

Monografia: A. Śliwiński: Jan Zamoyski, kanclerz i hetman wielki koronny. W-wa 1947. (Tu wykaz źródeł i opracowań, s. 419-426). [Rec.: K. Lepszy. *Kwart. Hist.* 1949 s. 225; O. Forst De Battaglia: L'Historiographie polonaise d'après-guerre. *Coup d'Oeil à l'Est* (toż wersja ang. i niem.) 1948 z. 3/4 s. 40].

S. Knut: Elogium Joannis Zamoscii. Powst. 1600. Wyd. W. Sobieski: Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 1. W-wa 1904. — R. Heidenstein: De vita Joannis Zamoscii. Powst. 1606. Wyd. A. T. Działyński w: Collectanea vitam resque gestas J. Zamoiscii... illustrantia. Poz. 1861. (Przeróbki pol. i niem. zob. Heidenstein R., Twórczość, poz. 5).— J. W. Bandtkie Stężyński: Obrona J. Zamoyskiego. *Otwarcie Szkoły Nauk Prawa i Administracji w Warszawie* 1811 i odb.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— S. Gołębiowski: Zasługi literackie J. Zamoyskiego. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 276.— C. F. Heinicke: J. Saryuss Zamoyski von Zamość, Grosskanzler und Kronfeldherr von Polen. *Programm d. Gimnasiums in Hohenstein.* Hohenstein 1853.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 530-542; t. 2. Kr. 1858 s. 589-591, 620-623; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864.— T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 2. W-wa 1859.— A. Małecki: Wstęp do: Wybór mów staropolskich świeckich. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* z. 6-8, s. XVIII-XIX.— Jul. B. (Bartoszewicz): Zamoyski (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).—

P. Popiel: J. Zamoyski w Padwie i Wenecji. *Przegl. Pol.* 1876 t. 2 i odb.— L. Szádeczky: Báthory István lengyel király titkos terve a magyar királyságot és erdélyi fejedelemséget illetöleg. *Századok* 1882.— S. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. 2. Kr. 1886.— F. Bostel: Uniwersał i list J. Zamoyskiego z r. 1599. *Kwart. Hist.* 1891.— S. Windakiewicz: Padwa. Studium z dziejów cywilizacji polskiej. *Przegl. Pol.* 1891 t. 99 i odb.— J. Kallenbach: Les Humanistes polonais. *Index lectionum Universitatis Friburgensis per menses hiemales a. 1891/92* i osob. Fryburg 1891.— K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Wyd. 2 powiększone. Kr. 1892 s. 120 nn.— J. Sas: Wyprawa Zamoyskiego na Mołdawię. *Przegl. Powsz.* 1897 t. 4.— W. Nowodworski: J. Zamoyski, jego życie i działalność polityczna. Zarys biograficzny. Petersb. 1898 *Życiorysy Sławnych Polaków* nr 5.— J. A. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej. W-wa 1899/1900.— J. K. Kochanowski: Dzieje Akademii Zamojskiej (1594-1784). W-wa 1899/1900.—

W. Nowodworski: Lata szkolne J. Zamoyskiego. *Rozpr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 40 (1901) i odb. Kr. 1900; por. *Teka Zamojska* 1919 nr 5 nn. [Rec.: A. Karbowiak. *Kwart. Hist.* 1900].— W. Hahn: Nieznany list Szymona Szymonowicza. *Pam. Lit.* R. 1 (1902).— K. Heck: J. Zamoyski i pierwsi profesorowie jego akademii. *Czas* 1902 nr 202-205; por. *Gaz. Warsz.* 1902 nr 300-306.— W. Sobieski: Z młodych lat J. Zamoyskiego. *Kwart. Hist.* 1903.— K. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 33 (1900) i odb. Kr. 1901; cz. 2. *Rozpr...,* jw. t. 37 (1903) i odb.— W. Sobieski: Żałobny hetman. Jan Zamoyski. W książce: Szkice historyczne. W-wa 1904; toż *Teka Zamojska* 1919 nr 2-4 i osob. Zamość 1919 *Książnica Zamojska* t. 4.— A. Jabłonowski: J. Zamoyski na Podlasiu. *Z wieku Mikołaja Reja. Księga jubileuszowa* (*1505-1905*). W-wa 1905; przedr.: Pisma. T. 7. W-wa 1913.—

W. Sobieski: Trybun ludu szlacheckiego. Studium historyczne. W-wa 1905; por. W. Sobieski: Rej a Zamoyski. *Bibl. Warsz.* 1905 t. 1. [Rec.: C. Jankowski. *Kur. Lit.* 1905 nr 79; P. Mączewski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905); Z. S. (Z. Sarnecki). *Głos Narodu* 1905 nr 136; W. Smoleński. *Kwart. Hist.* 1905; S. Z. *Krytyka* 1905 t. 4 s. 474; A. Rembowski. *Słowo* 1906 nr 94].— K. Miaskowski: Dwa nieznane listy J. Zamoyskiego do Pawła Manucjusza. *Pam. Lit.* R. 4 (1905).—

S. Łempicki: Zamoyski, jezuici i Skarga. (Kilka uzupełnień i przyczynków). *Pam. Lit.* R. 11 (1912) i odb.; przedr. pt. „Wielki Tolerant", jezuici i Skarga. *Teka Zamojska* 1920 nr 1-4 i osob. Zamość 1920 *Książnica Zamojska* t. 10. [Rec.: J. Sas. *Przegl. Powsz.* 1914; K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1922].— S. Łempicki: Hetman J. Zamoyski współpracownikiem Heidensteina. *Pam. Lit.* R. 15 (1917); toż pt. Śladem komentarzy Cezara. (Hetman J. Zamoyski współpracownikiem Heidensteina). *Teka Zamojska* 1920 nr 6-8 i osob. Zamość 1920 *Książnica Zamojska* t. 16; por. S. Łempicki: Heidenstein czy Zamoyski? W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. [Rec.: K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1922; J. Pietrusiewiczowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4; J. Ziomek: S. Łempickiego studia o polskim Renesansie. *Myśl Filoz.* 1953 z. 1].— S. Łempicki: J. Zamoyski jako reformator wyższego szkolnictwa w Polsce. I. Działalność na polu szkolnictwa państwowego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 56 (1917) i odb. Kr. 1918; por. *Spr. AU* 1917 nr 2. [Rec.: K. Tyszkowski. *Pam. Lit.* R. 16 (1918); K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1920].—

H. Siemieńska: Itinerarium J. Zamoyskiego w okresie wojen moskiewskich (1579-1582). *Teka Zamojska* 1919 i osob. Zamość 1919 *Książnica Zamojska* t. 9. [Rec.: K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1920].— S. Tomkowicz: Ordynaci Zamoyscy i sztuka. Zamość 1920 *Książnica Zamojska* t. 12. [Rec.: K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1922].— K. Kosiński: Zamoyski jako rokoszanin. Szkic z dziejów literatury rokoszu Zebrzydowskiego. *Teka Zamojska* 1920 nr 9-12 i osob. Zamość 1921. [Rec.: K. Sochaniewicz. *Kwart. Hist.* 1922].— N. Iorga: Polonais et Roumains. Relations politiques, économiques et culturelles. Bukareszt 1921 s. 52 nn.— S. Łempicki: J. Zamoyski, protektor medycyny i medyków. (Kartka z dziejów mecenatu humanistycznego w Polsce). *Przew. Nauk. i Lit.* 1921 i odb.; przedr. pt. Protektor medycyny i medyków. W książce: Renesans i humanizm w Polsce, jw.— K. Sochaniewicz: O kolebce rodu Zamoyskich i o Piwach--Prawdzicach na Rusi. *Roczn. Tow. Heraldycznego we Lw. 1920.* Lw. 1921 s. 58-76.— S. Łempicki: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. 1573-1605. Kr. 1922 *Prace Monograficzne z Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce.* [Rec.: W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920); A. Brückner. *Ref. w Pol.* 1921; A. Brückner. *Książka* 1922 nr 54; K. Sochaniewicz. *Muzeum* 1922].— S. Łempicki: Il cancelliere G. Zamoyski e l'Università di Padova. *Omaggio dell' Accademia Polacca di Scienze e Lettere all'Università di Padova nel settimo centenario della sua fondazione.* Kr. 1922. Przekł. pol. (T. Ulewicza) pt. „Padwa uczyniła mnie mężem". W książce: Renesans i humanizm w Polsce. W-wa 1952. [Rec.: J. Pietrusiewiczowa. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4; J. Ziomek: S. Łempickiego studia o polskim Renesansie. *Myśl Filoz.* 1953 t. 1].— A. Kłodziński: O Archiwum Skarbca Koronnego na zamku krakowskim. *Arch. Komisji Hist. PAU* t. 12 (1923) i odb.—

N. Nucci: Zamoyski — Copernico — Kochanowski e altri studenti Polacchi a Padova. Padwa 1925.— L. Rizzoli: Degli antichi scettri universitari ed in particolare di quello dell'università degli scolari giuristi. Padwa 1925. [Rec.: S. Kot. *Minerwa Pol.* 1927].— M. Hornowska: Nieznany list J. Zamoyskiego z 1585 r. W-wa 1927 *Prace Nauk. Oddz. Warsz. Komisji do Badań Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Pol.* nr 1.— S. Łempicki: Rzekomy list J. Zamoyskiego z r. 1585 do rektora Akademii hetmańskiej. *Minerwa Pol.* 1927.— S. Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa Pol.* 1927 s. 205.— K. Tyszkowski: Jan Zamoyski, hetman i kanclerz wielki koronny. Lw. 1927; wyd. 2 uzupełnione Lw. 1938 *Bibl. Macierzy Pol.* nr 117. [Rec.: B. Kocowski. *Wiad. Hist.-Dydaktyczne* 1938].— K. Tyszkowski: Plany unii polsko-moskiewskiej na przełomie XVI i XVII w. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 s. 395 nn.— K. Hartleb: Biblioteka Zygmunta Augusta. Lw. 1928 s. 101.— M. M. Pieszko: Zamość — gród kanclerski-hetmański. *Kur. Lit.-Nauk.* 1928 nr 41 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 279).— W. Bogatyński: J. Zamoyski, hetman i kanclerz w. k. *Kur. Lit.-Nauk.* 1929 nr 6 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 41).— S. Kot: Publikacja nowych uniwersytetów w XVI w. Królewiec i Zamość. Kr. 1929.— S. Kot: Helmstedt i Zamość. Z dziejów kultury humanistycznej. Zamość

1929.— M. Loret: Polskie pielgrzymstwo naukowe w Rzymie od XVI-XVIII w. *Nauka Pol.* t. 11 (1929) s. 147.— S. Łempicki: Medyceusz polski XVI wieku. (Rzecz o mecenacie J. Zamoyskiego). *Szymon Szymonowicz i jego czasy.* Zamość 1929 i osob. Zamość 1929; przedr. pt. Polski Medyceusz XVI wieku. W książce: Renesans i humanizm w Polsce, jw.— S. Łempicki: Hetman Zamoyski — miłośnik starożytności. *Filomata* 1929 l. I.— W. Sobieski: Vilém z Rožmberka a J. Zamoyski. *Bidlova Sborník* 1929.— T. Wotschke: Caselius Beziehungen zu Polen. *Archiv f. Reformationsgeschichte* t. 26 (1929).—

J. Bidlo: Jednota bratrská za mezivládí po smrti Štěpána Bathorího. *Časopis Národního Musea* 1930.— W. Dobrowolska: Pamiątki polskie w Padwie. *Ziemia* 1930 nr 24.— M. Loret: Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku. Rzym (1930) s. 135 i in.— B. Nadolski: Cochanoviana. W sprawie genezy „Odprawy posłów greckich". *Ruch Lit.* 1931.— Ł. Kurdybacha: Rzeczpospolita Babińska. *Gaz. Lw.* 1931 nr 134.— S. Górzyński: Jan Golliusz, mieszczanin zamojski XVII wieku. W-wa 1931. [Rec.: S. Kot. *Ref. w Pol.* 1934].— J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Cz. 4. Praga 1932.— J. P. Palewski: Vies polonaises. Paryż 1932.— H. Barycz: Szkice z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kr. 1933. [Rec.: K. Völker: Die Kirchengeschichte Polens in der jüngsten Forschung. *Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte d. Slaven* 1935 s. 135].— A. Castiglioni: Gli studenti di medicina polacchi all'Università di Padova. *Atti del IV Congresso Nazionale della Società Italiana di Storia delle Scienze Mediche e Naturali* (Rzym 11-12 maja 1933) XI i odb. Siena 1933. [Rec.: A. Wrzosek. *Arch. Hist. i Filozofii Medycyny* t. 13 (1933)].— K. Dobrowolski: Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia. *Nauka Pol.* t. 17 (1933) s. 32.— K. Chodynicki: Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. W-wa 1934.— E. L. G. (Lo Gatto): L'Università di Padova e la Polonia. *Europa Orientale* t. 14 (1934) s. 88, 90-91.— W. Bandura: Jan Zamoyski i Zygmunt Batory. „Secretum negotium" 1590-1593. *Prace historyczne w 30-lecie... S. Zakrzewskiego.* Lw. 1934 (1936).—

H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935.— G. Baumfeld: Najznakomitsi wodzowie polscy. W-wa 1935 *Biblioteczka Żołnierza Pol.* t. 27.— A. Tarnawski: Działalność gospodarcza J. Zamoyskiego, kanclerza i hetmana w. kor. (1572-1605). Lw. 1935; por. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 14 (1934). [Rec.: M. Tyrowicz. *Droga* 1935 nr 12; J. St. *Kur. Poz.* 1935 nr 133; W. M. *Besprechungen u. Inhaltsangaben.* Poz. 1936 (1935); Z. H. *Český časopis historický* 1936 z. 1 s. 213].— S. Kot: Anglo-Polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków Polski z Anglią. *Nauka Pol.* t. 20 (1935) s. 72, 74.— J. Macůrek: Jan Zamojski. *Tvůrcové dějin.* T. 3. Praga 1935 s. 208-217.— A. Karniejew: Czy „Śladami Pamiętników Caesara"? *Przegl. Klas.* 1936 nr 5.— S. Kutrzeba: Il diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo decimottavo. *Le relazioni fra l'Italia e la Polonia dall'età romana ai tempi nostri.* Rzym 1936 s. 68.— Z. Lisowski: Zamoyski czy Sigonius? Notatka bibliograficzna. *Księga pam. ku czci L. Pinińskiego.* Lw. 1936. [Rec.: J. Birkenmajer. *Ruch Lit.* 1937].— A. Solmi: Il Rinascimento italiano e la Polonia. *Europa Orientale* t. 16 (1936) s. 265, 267.— J. Kawczyński: Kanclerz Zamoyski i Padwa. *Kur. Poz.* 1937 nr 187.— K. Lepszy: Zygmunt III a J. Zamoyski w latach 1589-1592. *Spr. PAU* 1937 nr 1.— W. Tatarkiewicz: Turniej klasyków w Zamościu. *Arkady* 1937 s. 287.— J. Tichý: Zápas Jana Zamojského se Zborovskými v letech 1582--1585. *Věstník Kral. České Společnosti Nauk 1936.* Praga 1937. [Rec.: J. Š. *Český časopis historický* 1937 z. 3/4 s. 657].—

J. Dutkiewicz: Miasto arkad Odrodzenia. *Arkady* 1938 s. 465.— M. Gumowski: Medale hetmana J. Zamoyskiego. *Teka Zamojska* 1938 nr 2.— S. Herbst: Wojna inflancka 1600-1602. *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 19 (1938). [Rec.: E. Kuntze. *Jantar* 1938 s. 248].— B. Horodyski: Najstarsza lustracja Zamościa. *Teka Zamojska* 1938 nr 4 s. 197.— A. Karniejew-Grebarow: Uwagi nad rękopisami J. Zamoyskiego rozprawy „De senatu romano". *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 18 (1938).— Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4.— S. Łempicki: Dziecko w literaturze staropolskiej. Cz. 3. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 4 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 24).— U. Szumska: Anglia a Polska w epoce humanizmu i reformacji. Lw. 1938.— A. Tarnawski: Dzieje powstania dóbr ordynacji Zamojskiej. *Teka Zamojska* 1938 nr 2.— S. Windakiewicz: Trzy sławne panegiryki na cześć Zamoyskiego. *Teka Zamojska* 1938 nr 1.— A. Grychowski: Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich. Cz. 1: Pisarze staropolscy, pseudoklasycy, romantycy. Lubl. 1939 s. 9-10.— B. Horodyski: Sławny lutnista wielkiego kanclerza. *Teka Zamojska* 1939 nr 3.— B. Kocowski:

Trzej padewczycy. Wpływ Batorego i Zamoyskiego na działalność Reinholda Heidensteina. Lw. 1939.— S. Kutrzeba: Wstęp do wyd.: Polskie ustawy i artykuły wojskowe XV do XVIII wieku. Kr. 1939 *PAU Arch. Komisji Historii Wojskowej* nr 3.— S. Łempicki: Jan Zamoyski. *Great Men and Women of Poland.* Nowy Jork 1941.— A. Bronarski: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945 *Collection „Culture Européenne". Échanges Intraeuropéens* nr 2.—

Z. Wojciechowski: Zygmunt Stary (1506-1548). W-wa 1946.— S. Kot: Venezia vista dai Polacchi nel corso dei secoli. Wenecja 1947 s. 18.— Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 4. Kr. 1948. Wyd. K. Lepszy. [Rec.: W. Kamieniecki. *Przegl. Hist.* 1949; S. Kot: L'Humanisme et la renaissance en Pologne. Compte-rendu des publications des années 1939-1952. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance* t. 14 (1952) s. 372-373 i nadb.]. — J. Garbacik: Sprawa ambasady weneckiej w Polsce za Zygmunta III. *Studia z dziejów kultury polskiej.* W-wa 1949.— Ł. Kurdybacha: Dzieje oświaty kościelnej do końca XVIII w. W-wa 1949 s. 168 nn.— K. Lepszy: Wróg Habsburgów — Jan Zamoyski. *Roczniki Hist.* t. 18 (1949).—

H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 59 i in.; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — J. Chałasiński: Problem Renesansu i humanizmu w Polsce. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* t. 3 (1953); toż przedr.: *Problem humanizmu.* Łódź 1954 *Prace z Hist. Myśli Społ.* t. 2.— S. Herbst: Początki historycznego widzenia rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 377, 379; por. S. Herbst: Początki historycznego ujmowania rzeczywistości w nauce i sztuce polskiego Odrodzenia. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw. [Dyskusja: J. Karwasińska: Poprzednicy inwentaryzatorów Archiwum Koronnego. *Odrodzenie w Polsce...*, jw., s. 391, 392].— H. Greniewski: Logika formalna w Polsce w dobie Odrodzenia. *Problemy* 1953 nr 10 s. 664.— B. Kocowski: Wyprawa wołoska 1600 roku. (Streszcz.). *Spr. Wr. Tow. Nauk.* t. 5 z. 1 (1950). (Wyd. Wr. 1953).— B. Nadolski: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 passim; por. B. Nadolski (przy współpracy zespołu): Poezja..., jw. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.— R. Przezdziecki: Diplomatic Ventures and Adventures. Some Experiences of British Envoys at the Court of Poland. Londyn 1953.— B. Suchodolski: Polska myśl pedagogiczna w okresie Renesansu. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 164-166; osob. W-wa 1953 *Z Prac Przygotowawczych Sesji Nauk. Odrodzenia PAN*; toż wyd. 2 W-wa 1954 *Z Prac Sesji Nauk. „Odrodzenie w Polsce"*; przedr. w książce: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* t. 8.—J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce...*, jw. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 141-142 i in.; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne...*, jw.—

J. Białostocki: J. Zamoyski klientem Domenica Tintoretta. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1954 nr 1 i nadb.— J. Winner: Odparcie najazdu arcyksięcia Maksymiliana w 1587-8 r. W-wa 1955. [Rec.: K. Dembski. *Studia i Materiały do Hist. Sztuki Wojennej* t. 3 (1956)].— I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3.— A. Grużewski: De XVI Iuvenalis codicibus qui in Polonia asservantur. W-wa 1956 *Auctarium Meandreum* t. 5.— S. Herbst: Dwie kwestie wojskowego piśmiennictwa Renesansu. *Przegl. Hist.* 1956 z. 4.— A. Iskrzycki: Dzieje Zamościa i południowej Lubelszczyzny. Lubl. 1956.— M. Lewicka: Rycina Jakuba Lauro ku czci J. Zamoyskiego. Nowe materiały do ikonografii Szarogrodu i Zamościa. *Biuletyn Hist. Sztuki* 1956 nr 1.— J. Skoczek: Wstęp do: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1956 *BN* I, 157, s. CXXV-CXXIX.— H. Barycz: The Development of University Education in Poland. W-wa 1957 s. 22, 24. (Przekł. ang. — z nie wyd. oryginału pol.—: F. X. Pusłowski, K. Dąbrowska).— T. Cieślak: Studia Tomasza Dreznera nad prawem porównawczym. *Księga pam. ku czci J. Makowskiego z okazji 50-lecia pracy naukowej.* W-wa 1957.— S. Grzybowski: Mikołaj Sienicki — Demostenes sejmów polskich. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 2 (1957) s. 110 i in.— J. Kowalczyk: Kościół pobernardyński w Lublinie i jego stanowisko w renesansowej architekturze

lubelskiej. *Kwart. Architektury i Urbanistyki* t. 2 (1957) z. 2 s. 138 i in. — M. Lewicka: Mecenat artystyczny J. Zamoyskiego. *Studia renesansowe* t. 2 (1957).— Z. Spieralski: W sprawie jednej kwestii wojskowego piśmiennictwa renesansu. (W związku z wypowiedzią Stanisława Herbsta). *Przegl. Hist.* 1957 z. 4.— J.-A. Teslar: Le Chancelier Jean Zamoyski et son oeuvre. *Études Slaves et Est-Européennes* (= *Slavic and East-European Studies*) vol. 2 fasc. 3. (Montreal) 1957.— A. Cronia: La conoscenza del mondo slavo in Italia. Bilancio storico-bibliografico di un millennio. Padwa 1958 *Istituto di Studi Adriatici Venezia*.— H. Kowalska: Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 3 (1958) s. 120-122 i in.— Ł. Kurdybacha: Z dziejów pedagogiki ariańskiej. W-wa 1958.— Hetman Jan Zamoyski (1542-1605). *Wojsko Ludowe* 1959 nr 9.— A. Przyboś, R. Żelewski: Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia. Kr. 1959.— S. Tworek: Działalność polityczna i reformacyjna Pawła Orzechowskiego. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 4 (1959).— W. Voisé: Studia włoskie polskich pisarzy politycznych epoki Renesansu. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Pol.* S: *Hist. Nauk Społ.* z. 3 (1959).— W. Prandota: Rozwój gospodarstwa wiejskiego w Polsce. Krótki zarys. W-wa 1960 s. 97-100.— K. Bukowska: Tomasz Drezner, polski romanista XVII wieku, i jego znaczenie dla nauki prawa w Polsce. W-wa 1960 *Dawni Pol. Pisarze Prawnicy* t. 3.— Z. Spieralski: „Egzorbitancje" J. Zamoyskiego. Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960). — J. Starnawski: Humanista francuski Ludwik Le Roy autorem dzieła o Polsce. *Księga pam. ku czci S. Pigonia*... Kr. 1961 *Prace Komisji Historycznolit. Kr. Oddz. PAN* nr 1.

ZAREMBA JAN (XVI w.)

Inna forma nazwiska: Zaręba.

W i e r s z o p i s, t ł u m a c z, w y d a w c a.

Żył w połowie XVI w. Możliwe, że pochodził z Podlasia. Pisał się z Bunkowa. Był krzewicielem reformacji na Litwie i kontaktował się z dworem Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Znał język czeski. Inne szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Wiersze i pieśni. Wyd.: przy: Pieśni chwał boskich, zob. niżej; niektóre pieśni przedr. J. Seklucjan: Pieśni chrześcijańskie, dawniejsze i nowe. Królewiec 1559; części wstępne kancjonału przedr. S. Kot: Kancjonał brzeski J. Zaręby z 1558 r. *Ref. w Pol.* 1937/1939 s. 450-452.

P r z e k ł a d y

Pieśni. Przekł. z czeskiego. Wyd. przy: Pieśni chwał boskich, zob. niżej; niektóre przekł. przedr. J. Seklucjan, jw. Twórczość.

P r a c e e d y t o r s k i e

Pieśni chwał boskich. (Tyt. częściowo zrekonstruowany przez S. Kota). Wyd. Brześć 1558, dr. S. Murmelius. (Kancjonał zawiera również: J. Silvius: Pasterstwo domowe, oraz pieśni S. Zacjusza (zob.). Muzykę oprac. Wacław z Szamotuł i C. Bazylik).

Zdefektowany unikat był w 1937 w bibl. w Królewcu.

Podobiznę karty tyt. podał S. Kot: Kancjonał brzeski, jw., s. 451.

OPRACOWANIA

S. Lubieniecki: Historia reformationis Polonicae. Freistadt 1685.— S. Kot: Kancjonał brzeski Jana Zaręby z 1558 r. *Ref. w Pol.* 1937/1939.— S. Kot: La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie, facteur d'occidentalisation culturelle. *Mélanges Henri Grégoire*, IV. Bruksela 1952 (= *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* t. 12) i odb. Bruksela 1953 s. 15.— Z. M. Szweykowski: Wstęp do: Wacław z Szamotuł: Pieśni na 4-głosowy chór a cappella. Wyd. Z. M. Szweykowski, S. Wiechowicz. W-wa 1956 *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Pol.* 28.— Z. M. Szweykowski: Kultura wokalna XVI-wiecznej Polski. W-wa 1957 *Bibl. Słuchacza Koncertowego. Seria Wokalna* t. 1 s. 62 i in.— Z. M. Szweykowski: Rozkwit wielogłosowości w XVI wieku. *Z dziejów polskiej kultury muzycznej.* T. 1: Kultura staropolska. Kr. 1958.

ZASADIUS SAMUEL LUDWIK (ok. 1695—1756)

Kaznodzieja, wierszopis.

Ur. ok. 1695 w okolicy Brzegu pod Wrocławiem. Kształcił się w gimnazjum w Oleśnicy, potem studiował na uniwersytecie w Wittenberdze. Po studiach czekał do 1720 na posadę piątego kaznodziei z tytułem diakona w Cieszynie. Wygnany w 1730 z Cieszyna, dostał za poparciem Henckłów-Donnersmarcków posadę pastora w Poelzig w Księstwie Altenburskim, a potem w Straussfurt pod Erfurtem. Od grudnia 1742 był pastorem w Tarnowskich Górach. Zmarł 25 marca 1756 w Tarnowskich Górach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Droga do nieba, to jest nauka krótka z katechizmusa. Brzeg 1723. Wyd. 4 Brzeg 1729.

2. Mleczna potrawa duchowna ssącym jagniątkom Pana Jezusa Chrystusa podana. Brzeg 1726. (Istniały 3 dalsze wydania).

3. Drogi do prawdziwego krześcijaństwa torowanie. Lipsk 1727.

4. Kazania pokutne. Brzeg 1730.

5. Muzyka anielska. Brzeg 1751.

6. Modlitwy nabożne poranne i wieczorne oraz przydane pieśni duchowne. Brzeg b. r.

Przekłady

1. J. Arndt: Wykład na dziesięcioro Boże przykazanie i wiarę świętą chrześcijańską. Brzeg 1725.

2. J. Arndt: Rajski ogródeczek. Brzeg 1736. Wyd. nast. Królewiec 1743. (Do połowy XIX w. ukazały się liczne przedruki).

Prace edytorskie

1. Nowy Pana naszego Jezusa Chrystusa Testament. Brzeg 1725. (Wyd. niezupełne, częściowo skasowane przez cenzurę). Wyd. nast.: wyd. 2 Brzeg (1751) (zupełne, z przedmową Zasadiusa); Brzeg (1753).

2. M. Luter: Mały katechizm. Brzeg 1727. Wyd. nast. rozszerzone 1750.

Wg Estr. poz. 1 i 2 stanowiły całość wydawniczą.

OPRACOWANIA

W. Ogrodziński: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1946.

z ZATORA PAWEŁ (zm. 1463)

Kaznodzieja.

Z pochodzenia był mieszczaninem. Studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie w 1415 uzyskał magisterium nauk wyzwolonych, a później doktorat dekretów. Jako dominikanin, w 1439 został wikariuszem *in spiritualibus* Zbigniewa Oleśnickiego, a w 1454 kaznodzieją katedry krakowskiej. Słynął ze znakomitych kazań w języku polskim. Zmarł 9 grudnia 1463.

TWÓRCZOŚĆ

Kazania („de sanctis", „de tempore"). Nie wyd. Rkpsy: Bibl. Jagiel. nr 491, 1506, 1507, 2372; Bibl. Uniw. Wr. sygn. I. Q. 354; b. Cesarska Bibl. Publ. w Petersb. sygn. Łac. I. F. nr 475, I. F. nr 497, I. F. 480, I. F. ch. nr 170, I. F. ch. nr 210, 211.

Materiały

Akt przyjęcia donacji książek Mikołaja Kozłowskiego dla Akademii Krakowskiej, dat. w Krakowie 7 grudnia 1439. Wyd. Ż. Pauli. *Codex diplomaticus Univ. Cracoviensis.* Cz. 1. Kr. 1870.

OPRACOWANIA

Kalendarz krakowski. *Monumenta Poloniae Historica* t. 2 (1872) s. 939.— L. Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 4. Kr. 1853.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 1. Kr. 1856 s. 193--194.— I. Hołowiński: Homiletyka. Kr. 1859 s. 356-357.— S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T. 2. Lw. 1861 s. 225.— F. M. S. (Sobieszczański): Zatora (Paweł z). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— A. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 24

(1895) i odb. s. 7, 16; cz. 3. *Rozpr...*, jw. t. 25 (1897) i odb. Kr. 1896 s. 36, 82, 83, 87-88. — J. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie soboru bazylejskiego. T. 1-2. Kr. 1900.— K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1. Kr. 1900.— I. Zarębski: Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku. Wr. 1955 *Monografie Pedag.* t. 3.

ZAWACKI TEODOR (druga połowa XVI w. – ok. 1637)

Inna forma nazwiska: Zawadzki.

Prawnik, ekonomista, wierszopis.

Ur. w drugiej połowie XVI w. w rodzinie szlacheckiej; syn Stanisława z przezwiskiem Picus, herbu Rogala, profesora Akademii Krakowskiej w 1563-1591. Gdzie się kształcił, nie wiadomo. Był jednakże za granicą, zwiedził Francję, Włochy i Niemcy. Podróżował również po Śląsku. W 1606 osiadł na stałe w Krakowie i zajął się głównie działalnością prawniczą. Zmarł ok. 1637. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Formula processus judiciarii. Kr. 1602.
2. Catalogus ducum atque regum polonorum. Kr. 1609. (Zob. też poz. 3).
3. Porządek i rozrodzenie książąt i krolow polskich. (Wiersz, prawdopodobnie tłum. poz. 2). Kr. 1611, dr. M. Lob. Wyd. nast.: Kr. 1613; wyd. (w podobiźnie) Z. Gloger pt. Nieznany śpiewnik historyczny polski. W-wa 1905. Kilka pieśni przedr. Z. Andrzejewski: Wojenna pieśń polska. T. 1. W-wa 1939.
4. Manuductorium ad ius civile et canonicum. Kr. 1612. Wyd. nast. Kr. 1614.
5. Processus judiciarius Regni Poloniae. Kr. 1612. Wyd. nast.: Kr. 1616; Kr. 1619; W-wa 1637; W-wa 1647.
6. Speculum senatorum ac officialium Regni Polonicae. Kr. 1613.
7. Compendium, to jest krótkie zebranie wszystkich praw i konstytucji koronnych. Kr. 1614.
8. Memoriae, processus iudiciarii et statutorum atque constitutionum Regni Poloniae auctius et emendatius. Kr. 1614. Wyd. nast.: Kr. 1619; Kr. 1623; Kr. 1644.
9. Memoriale oeconomicum abo pamięć robót i wszelakiego dozoru gospodarskiego każdego miesiąca. Kr. 1616, dr. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. nast.: Kr. 1620; Kr. 1637; Kr. 1643; Kr. 1647; wyd. kryt. J. Rostafiński. Kr. 1891 *BPP* nr 15.
10. Flosculi practici. Kr. 1623.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. M. S. (Sobieszczański): Zawadzki (Teodor). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— J. Rostafiński: T. Zawackiego pamięć robót i nadzoru gospodarskiego z roku 1616. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 1.— J. Rostafiński: Wstęp i wyd.: Memoriale oeconomicum. Kr. 1891 *BPP* nr 15. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1891; *Ateneum* 1891 t. 1; *Bibl. Warsz.* 1891 t. 3].— Z. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. *Przegl. Prawa i Administracji* 1897 i odb.; wyd. 2 Lw. 1903; przekł. niem. pt. Volkswirtschaftliche Ansichten in Polen im 17 Jahrhundert. Innsbruk 1905.— S. Kutrzeba: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. T. 1. Lw. 1925 s. 262.— S. Pawlik: Hodowla bydła rogatego w zarysie. Lw. 1925.— S. Surzycki: Rozwój wiedzy rolniczej w Polsce. Kr. 1928.— J. Janów: Z dziejów polskiej pieśni historycznej. (T. Zawadzki autorem „Nieznanego Śpiewnika historycznego z XVI wieku"). *Pam. Lit.* R. 26 (1929).— S. Moszczeński: Od wiedzy praktycznej w rolnictwie do wiedzy naukowej. *Księga pam. ku uczczeniu... rocznicy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie (1906-1911-1916-1936)*. W-wa 1937 i odb.— Z. Pietruszczyński: Produkcja roślinna w Wielkopolsce, jej przeszłość i teraźniejszość. *Roczn. Nauk Rolniczych i Leśnych* t. 42 (1937) i odb.— J. Topolski: O literaturze i praktyce rolniczej w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* t. 14 (1952). [Rec.: A. Podraza. *Kwart. Hist. Kultury Materialnej* 1954 nr 1/2].—H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 1. W-wa 1956 s. 129-130, 145; osob. pt. Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. W-wa 1957; por. H. Barycz: Rozwój nauki w Polsce w okresie Odrodzenia.

W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.). — A. Podraza: Jakub Kazimierz Haur, pisarz rolniczy XVII wieku. *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane R. Grodeckiemu.* W-wa 1960 s. 507 nn.

ZAWADZKI KAZIMIERZ (1647—1691)

Historyk, pisarz polityczny.

Ur. w 1647, prawdopodobnie w Waplewie w ziemi sztumskiej; syn Jana herbu Rogala, podkomorzego parnawskiego, i Teresy Sczawińskiej. Kształcił się w kraju i za granicą. Od 1668 brał czynny udział w życiu politycznym; posłował na sejmy za panowania Michała Wiśniowieckiego i Jana III. Uczestniczył w wyprawie chocimskiej. Przez szereg lat procesował się z Gdańskiem o starostwo puckie. Przy podziale majątku rodzinnego 4 lipca 1675 otrzymał dobra waplewskie. W 1677 został podkomorzym malborskim, a w 1685 kasztelanem chełmińskim. Był zwolennikiem ograniczenia praw miast portowych Gdańska i Elbląga. W 1679 ożenił się z córką wojewody inflanckiego Jana Teodora hrabiego Schlieben. Zmarł 15 kwietnia 1691.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata. W-wa 1670. Wyd. nast. wyd. K. T. L. Sorniz w zbiorze: Scriptores rerum polonicarum. T. 3. Amsterdam 1699.

Opis elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

2. Herculeus labor spreta praesentium invidia. Gdańsk 1675, dr. D. F. Rhetius. Wyd. nast. K. T. L. Sorniz, jw. poz. 1. (Zob. też poz. 4).

3. Tractatus super advertentiam defectuum in capitibus imperii Sarmatici. Kr. 1676, dr. F. Cezary. Wyd. nast.: powiększone pt. Serenissimo ac potentissimo Joanni III, Poloniarum regi orthodoxo vere repraesentans speculum anomaliam in capitibus imperii Sarmatici. W-wa 1690; wyd. K. T. L. Sorniz (wg ed. 1676), jw. poz. 1; Lubl. 1716 (wg ed. 1690).

4. Historia arcana seu annalium polonicorum libri VII. Cosmopoli (Frankfurt) 1699. (S. Hoppius przypuszcza, że istniało wyd.: Gdańsk 1693).

Jest to właściwie powiększony o kilka ksiąg „Herculeus labor", zob. poz. 2.
Historia panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

5. Monita politica. 1676 (?).

Materiały

Trzy kwity pieniężne (dwa z podobizną podpisu), dat. w Warszawie 23 października 1664, 15 września 1666; b. m. 20 czerwca 1669. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904.

Wiad. o materiałach (również w rkpsach), dot. spraw majątkowych i działalności politycznej, zob.: T. Mączyński: Kazimierz Rogala Zawadzki, jego życie i dzieła. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 35 (1929).

OPRACOWANIA

S. Hoppius: De scriptoribus historiae Polonicae schediasma literarium. Gdańsk 1707.— D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... virtutibus et vitiis catalogus et iudicium. Kolonia (w rzeczywistości: Elbląg) 1723; wyd. 2 pt. Catalogus Bibliothecae Braunianae. Gdańsk 1739.— J. A. Załuski: Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich. (Powst. 1767-1773). Wyd. J. Muczkowski. Kr. 1832.— Ł. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. W-wa 1826.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— F. M. S. (Sobieszczański): Zawadzki (Kazimierz). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— Z. Celichowski: De fontibus, qui ad abdicationem Joannis Casimiri et electionem Michaelis Wiśnioviecii pertinent. Drezno 1871.— F. Hirsch: Zur Geschichte der polnischen Königswahl vom 1669. *Zeitschrift d. West-Preussischen Geschichtsvereins* 1889 z. 25.— T. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. 1629-1674. T. 1-3. Wyd. 2. Kr. 1898.— S. Tarnowski: Hist. lit. pol. T. 2. Kr. 1900 s. 395-396, 416-417; wyd. 2 Kr. 1903.— T. Żychliński: Złota księga szlachty polskiej. T. 22. Poz. 1900.— F. Hirsch: Zur Geschichte der polnischen Königswahl vom 1674. *Zeitschrift d. West-Preussischen Geschichtsvereins* 1901 z. 43.— R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. Hist.* 1913 s. 289.— T. Mączyński: Kazimierz Rogala Zawadzki, jego życie i dzieła. *Roczn. Tow. Nauk. w Tor.* t. 35 (1929). (Tu lit. przedmiotu).

ZAWICKI JAN (XVI w.)

Wierszopis, tłumacz.

Żył w czasach Stefana Batorego i Zygmunta III. Pozostawał w jakichś stosunkach ze Stanisławem Mińskim (prawdopodobnie identycznym z późniejszym wojewodą łęczyckim i podkanclerzym koronnym, zmarłym w 1607). Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Charites słowieńskie. B. m. r.

Poemat na cześć Jana Zamoyskiego.

Przekłady

Jerzy Buchanan: Jephtes tragoedia. Kr. 1587, Druk. Łazarzowa. (Dramat). Przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 1. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854; K. J. Turowski. Sanok 1856 *Bibl. Pol.* S. I z. 197; J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 2. W-wa 1959.

Unikat Ossol. nr 19 350.

OPRACOWANIA

K. J. Turowski: Kilka słów o najdawniejszych sztukach dramatycznych polskich. *Sławianin* S. Jaszowskiego. T. 1. Lw. 1837.—W. K. (Kalinka): O Trajedyi Jephtes i mniemanym jej autorze J. Zawickim. *Orędownik Nauk.* 1845 nr 17-18. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 321-341. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— J. I. Kraszewski: Gawędy o literaturze i sztuce. Lw. 1857 s. 159-163.— K. W. W. (Wójcicki): Zawicki (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— Dr Łopiński: Jeftes Zawickiego i Jeftes Buchanana. *Bibl. Warsz.* 1881 t. 2.— W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906.— M. Szyjkowski: Dramat w Polsce. I. Dramat staropolski. *Dzieje literatury pięknej w Polsce PAU.* Cz. 2. Wyd. 2. Kr. 1936.— S. Łempicki: Dziecko w literaturze staropolskiej. Cz. 3. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 4 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 24).— M. Dąbrowska: Teatr w starodawnej Polsce. *Warszawa* 1946 nr 6.

Zob. t. 1: Dramatyczne utwory.

ZAWISZA JAKUB (druga połowa XVI w. — pierwsza połowa XVII w.)

Prawnik.

Pochodził z drobnej szlachty; był synem Kaspra i Zofii Malewskiej. Pisał się z Kroczowa, wsi w powiecie radomskim. Żył na przełomie wieku XVI i XVII. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Wskrocenie prawnego processu koronnego. B. m. 1613. Wyd. kryt. A. Winiarz. Kr. 1899 *BPP* nr 36.

Materiały

Dokumenty dot. spraw majątkowych z 1592, 1612. Ogł. A. Winiarz: Wstęp do wyd., jw., s. 2 przyp.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— A. Winiarz: Wstęp i wyd.: Wskrócenie prawnego procesu koronnego 1613. Kr. 1899 *BPP* nr 36. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1899; P. Dąbkowski. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 3; Z. Pazdro. *Przegl. Prawa i Administracji* 1899 t. 2].— A. Rembowski: Wstęp do: S. Leszczyński: Głos wolny wolność ubezpieczający. W-wa 1903 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* s. XX-XXI.

ZAWISZA KRZYSZTOF STANISŁAW (1666—1721)

Pamiętnikarz, wierszopis, tłumacz.

Ur. 20 kwietnia 1666 w Horce, pow. słonimski; syn Andrzeja, pisarza wielkiego koronnego, i Aleksandry Konstancji z Ogińskich, kasztelanki trockiej. Kształcił się zrazu w Wilnie, potem w Akademii Krakowskiej. W 1685 został starostą mińskim. Uczestniczył w zawieraniu pokoju Grzymułtowskiego (1686). W walkach z Turkami odniósł ranę pod Żwańcem. Po śmierci Jana III był stronnikiem Sasów, w chwili

wybuchu wojny północnej przystał do Szwedów, po upadku Stanisława Leszczyńskiego przerzucił się znowu na stronę Augusta II. W 1700 podróżował do Włoch; od września 1700 do lutego 1701 przebywał w Rzymie. Piastował laskę marszałka sejmu w 1697, 1718 i 1720. Został wojewodą mińskim. Zmarł 15 sierpnia 1721 w Berdyczowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Miłość bez odmiany albo historia o Agnulfie. Słuck 1688.

2. Propositiones christiano-politicae unitati et pietati animarum, bello et paci. Kr. 1685.

3. Księga o Męce Pańskiej. (Nieznane).

4. Pamiętniki. (Obejmują lata 1666-1721). Wyd. J. Bartoszewicz. W-wa 1862.

5. Mowy. Wyd. pt. Odgłos słodkobrzmiącej melodii. W-wa 1728. Niektóre mowy sejmowe przedr.: Mowy sejmowe J. O. O. i J. W. W. senatorów i marszałków izby poselskiej. W-wa 1738 (mowy samego Zawiszy z lat 1685-1726); J. Daneykowicz Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1. Lubl. 1745; mowę weselną z 1690 przedr. *Przyj. Ludu* 1837 nr 1 s. 6; mowę sejmową z 26 września 1697 przedr. A. Małecki: Wybór mów staropolskich. Kr. 1860 s. 150-155.

Przekłady

G. Stanihurst: Boga nieśmiertelnego w śmiertelnym ciele cierpiącego tragiczna historia. Wil. 1721, Druk. Akademii T. J.

Listy

Do J. Lubomirskiego, dat. w Rożance 4 lipca 1717. Ogł. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 63.

OPRACOWANIA

A. Małecki: Wstęp do: Wybór mów staropolskich świeckich. Kr. 1860 s. XXIV, XXVIII.— K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce. T. 3. Kr. 1860 s. 217-218.— J. Bartoszewicz: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. W-wa 1862. [Rec.: A. Adamowicz. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2].— J. Bartoszewicz: Zawisza (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— A. Brückner: Poezja polska w w. siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 240; wyd. 2 Kr. 1935.— W. Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce. Tamże. Cz. 2. Wyd. 1, jw. s. 332-333.— M. Loret: Życie polskie w Rzymie w XVIII wieku. Rzym (1930) s. 147.— A. Sajkowski: Nekrologi staropolskie. *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata.* Poz. 1959 i nadb.

ZBYLITOWSKI ANDRZEJ (ok. 1565 — ok. 1608)

Wierszopis, panegirysta, tłumacz.

Ur. ok. 1565 prawdopodobnie w Zagórzycach koło Wiślicy; syn Stanisława i Jadwigi Rożnówny; był bratem stryjecznym satyryka Piotra (zob.). O jego nauce w kraju brak wiadomości. Mimo kłopotów majątkowych i licznej rodziny został wysłany przez ojca z niemałym kosztem na studia za granicę. Wróciwszy do kraju w 1585 został dworzaninem trukczaszym Stefana Batorego i jego następcy. Od młodości zawdzięczał wiele podskarbiemu Młodziejowskiemu i należał do zwolenników Jana Zamoyskiego. Jesienią 1593 towarzyszył królowi w drodze do Szwecji. Mimo zabiegów o protekcję, zawiedziony opuścił dwór ok. 1598 i osiadł prawdopodobnie w Zbylitowskiej Górze nad Dunajcem. Ożenił się najpierw z Anną Trzcieńską, po jej zgonie w 1599 z Katarzyną Borzewicką. Zmarł prawdopodobnie ok. 1608.

TWÓRCZOŚĆ

1. Epithalamium na wesele J. Dulskiego i Anny Herburtownej. Kr. 1585, Druk. Łazarzowa. (Egz. nieznane).

2. Witanie króla nowego Zygmunta III. Kr. 1587, Druk. Łazarzowa.

3. De victoria reportata anno D. 1588... epinicion. De eadem victoria... ad Ioannem de Zamoscie etc. gratulatio. Kr. 1588, Druk. Łazarzowa.

4. In obitum Stephani Regis epigrammata. Kr. 1588.

5. Pisanie satyrów puszcz litewskich do Anny krolewny szwedzkiej o łowach w Białobieżach. Kr. 1589, Druk. Łazarzowa. (Egz. nieznane).

6. Epithalamium na wesele... Zygmuntowi III... i arcyksiężnie J. M. rakuskiej Annie. Kr. 1592, Druk. Łazarzowa. Wyd. kryt. J. Łoś. Kr. 1893 *BPP* nr 27. Fragm.

przedr. J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

7. Lamenty na żałosny pogrzeb Elżbiety Ligęzianki z Bobrku, wojewodziny krakowskiej. Kr. 1593, Druk. Łazarzowa. Wyd. kryt. K. Młynarz. *Pam. Bibl. Kórnickiej* t. 8 (1963).

Unikat Bibl. Kórn.

8. Na krzciny najaśniejszemu Władislawowi III krolewicowi polskiemu i szweckiemu. Kr. 1595, dr. J. Siebeneicher. Przedr. R. Pollak. *Szymon Szymonowicz i jego czasy*. Zamość 1929 i odb.

Unikat był w Bibl. Tow. Przyj. Nauk w Płocku.

9. Drogi do Szwecyey... Zygmunta III księgi I, II, III, IV. Kr. 1597, dr. J. Siebeneicher. Przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 2. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854. Wyd. K. J. Turowski w: Andrzej i P. Zbylitowscy. Niektóre poezje. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 14-15.

10. Żywot szlachcica we wsi. Kr. 1597. Przedr.: J. K. Żupański. Poz. 1853; fragm. *Przegl. Poz.* 1854 t. 18 s. 154-158; K. J. Turowski, jw. poz. 9; fragm. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej”*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937.

11. Historia św. Genowefy. Kr. 1599. (Egz. nieznany).

12. Wieśniak... Kr. 1600. Fragm. przedr. K. J. Turowski, jw. poz. 9; całość przedr. T. Wierzbowski. W-wa 1893 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol.* z. 3. Fragm. przedr. J. Sokołowska, jw. poz. 6.

13. In natalem Illustrissimi D. Basilii Alberti, filii Janusii ducis Ostrogiae. Kr. 1600.

Unikat był w Rusku.

14. Laudes na pisma Joachima Bielskiego. Fragm. ogł. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 288; całość (z niedokładnego odpisu Bibl. Raczyńskich) ogł. R. Abicht: Życiorys A. Zbylitowskiego. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1904) i odb. Kr. 1899.

Przekłady

Owidiusz: Actaeon. (Kr. 1588). (Fragm. Metamorfoz). Fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 128-129; całość wyd. kryt. K. Młynarz, jw. Twórczość poz. 7.

Unikat (defekt) Bibl. Kórn. sygn. Cim. Qu. 2719.

Zob.: Morsztyn Hieronim, Utwory o autorstwie niepewnym.

Wydanie zbiorowe

Niektóre poezje A. i Piotra Zbylitowskich. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 14-15.

Tu Twórczość poz. 9, 10, 12.

Materiały

Protestacja sądowa z 1646 oraz wiad. o innych dokumentach zob. R. Abicht, jw. Twórczość poz. 14.

Podobiznę autografu podają: T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. W-wa 1900; J. Krzyżanowski: Hist. lit. pol. W-wa 1939 s. 178; toż wyd. 2 W-wa 1953 s. 222.

OPRACOWANIA

H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— K. Brodziński: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). Wyd.: Dzieła. T. 4. Poz. 1872.— E. Słowacki: Dzieła. T. 3. Wil. 1826.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— K. W. Wójcicki: Andrzej i Piotr Zbylitowscy. *Panorama Literatury Kraj. i Zagr.* 1836 t. 3.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 127-130 i in.— J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 4 s. 450--456.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 646-654. — J. Łoś: Wstęp i wyd.: Epithalamium... Kr. 1893 *BPP* nr 27. [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1894; A. A. Kryński. *Wędrowiec* 1894 nr 26; L. S. K. *Tyg. Ilustr.* 1894 nr 16; *Słowo* 1894 nr 70].— T. Wierzbowski: Wstęp i wyd.: Wieśniak. W-wa 1893 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol.* z. 3. [Rec.: A. A. Kryński. *Wędrowiec* 1894 nr 26; A. A. Kryński. *Prace Filol.* t. 5 (1895); A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1896].— R. Abicht: Życiorys A. Zbylitowskiego. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1904) i odb. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 131].—

R. Pollak: Dwa „zaginione” utwory A. Zbylitowskiego. *Silva Rerum* 1927.— R. Pollak: Morze w polskiej poezji. *Dzieje miast w Rzeczypospolitej Polskiej*. T. 2. Poz. 1930.— J. Sykulski: „Droga do Szwecji” A. Zbylitowskiego. (Opis pierwodruku). *Ruch Lit.* 1931.— J. Ejsmond: Wieczna młodość poezji staropolskiej. *Myśl Nar.* 1934 nr 3.— J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934.— A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 15

(1935) s. 171.— W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae*. Kr. 1935 i odb. s. 25.— S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej"*. W-wa 1938 i odb. W-wa 1937.— Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4.— J. Stępowski: Dwa staropolskie poematy marynistyczne. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 26 (dod. do: *Ilustr. Kur. Codz.* nr 175).— S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938.— S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953.— J. Ziomek: Poezja polska epoki Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 144-146 i in.; por. J. Ziomek (przy współpracy J. Pietrusiewiczowej i A. Sajkowskiego): Poezja polska w okresie Renesansu. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— W. A. Drapella: Ster. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Wiek XV-XX. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku. Komisja Morska. Podkomisja Język. Prace i Materiały z Zakresu Pol. Słownictwa Morskiego* z. 3.— W. A. Drapella: Żegluga, nawigacja, nautyka. Ze studiów nad kształtowaniem się pojęć morskich. Cz. 1: Wiek XVI-XVIII. Gdańsk 1955 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Gdańsku*, jw. z. 5.— J. Pertek: Polacy na szlakach morskich świata. Gdańsk 1957.— M. Piszczkowski: Wieś w literaturze polskiego Renesansu. Kr. 1959.— J. Mosdorf: Z dziejów „Heroid" w Polsce w XVI wieku. *Meander* 1960 z. 7. — K. Młynarz: Uwagi na marginesie dwóch unikatów A. Zbylitowskiego. *Pam. Bibl. Kórnickiej* t. 8 (1963).

ZBYLITOWSKI PIOTR (1569–1649)

Satyryk.

Ur. w 1569; syn Jana, dworzanina i rotmistrza husarskiego, i Barbary z Ujejskich; był stryjecznym bratem wierszopisa Andrzeja (zob.). Kształcił się w Krakowie. Od 1585 był dworzaninem Górki, a potem kasztelana nakielskiego Czarnkowskiego w Wielkopolsce. W 1593 towarzyszył poselstwu Czarnkowskich do bawiącego w Szwecji Zygmunta III. Wróciwszy, ożenił się z Barbarą Słupską i osiadł na wsi w Marcinkowicach pod Sączem. Posłował na sejm 1627; w 1629 marszałkował sejmikowi w Proszowicach. 23 maja 1633 objął urząd podsędka, a 2 października 1645 — sędziego ziemskiego krakowskiego. Zmarł 13 października 1649, pochowany został w kościele Mariackim w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rozmowa szlachcica polskiego z cudzoziemcem. Kr. 1600. Fragm. przedr. J. Sokołowska: Poeci renesansu. Antologia. W-wa 1959 *Bibl. Poezji i Prozy*.

2. Przygana wymyślnym strojom białogłowskim. (Kr. 1600). Wyd. nast.: w pierwszej poł. XVII w. jeszcze cztery ed. z datą 1600, ed. 2 i 3 druk. Sebastian lub Paweł Sternacki w Rakowie. Wyd. kryt. K. Badecki. Lw. 1910 *Białe Kruki* nr 2. Fragm. przedr. J. Sokołowska, jw. poz. 1.

3. Patricius. Kr. (1602).

4. Schadzka ziemiańska. Kr. 1605. Przedr. K. W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 3. W-wa 1843; toż wyd. 2 W-wa 1854.

Wydanie zbiorowe

Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 14-15.

Tu Twórczość poz. 1, 4.

Materiały

1. Materiały do dziejów działalności politycznej — zob.: *Akta sejmikowe województwa krakowskiego.* T. 2: 1621-1660. Wyd. A. Przyboś. Kr. 1955 poz. 28, 40, XLVIII, 64, CI.

2. Akt nominacji Stanisława Chrząstowskiego na podsędka krakowskiego po wyniesieniu P. Zbylitowskiego na sędziostwo, dat. w Warszawie 2 lipca 1645. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904.

OPRACOWANIA

E. Słowacki: Dzieła. T. 3. Wil. 1826.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— K. W. Wójcicki: Andrzej i Piotr Zbylitowscy. *Panorama Literatury Kraj. i Zagr.* 1836 t. 3.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 1. W-wa 1851 s. 654-661. — Wiadomość o życiu i pismach Jędrzeja

i P. Zbylitowskich. Przy wyd.: Niektóre poezje... Kr. 1860 *Bibl. Pol.* S. IV z. 14-15.— F. M. S. (Sobieszczański): Zbylitowski (Piotr). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— W. Czetwertyński: „Patricius" P. Zbylitowskiego. *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* 1881.— R. Abicht: Życiorys Andrzeja Zbylitowskiego. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 10 (1899) i odb.— K. Badecki: Wstęp do wyd.: Przygana wymyślnym strojom białogłowskim. Lw. 1910 *Białe Kruki* nr 2.—

K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925.— C. Lechicki: Z dziejów satyry polskiej XVI w. Lw. 1933.— S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938.— Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4.— J. Krzyżanowski: Korpus literatury mieszczańskiej. *Pam. Lit.* R. 43 (1952).— S. Czernik: Pięć wieków doli chłopskiej w literaturze XII-XVI w. Materiały i szkice. W-wa 1953.— S. Czernik: Chłopskie pisarstwo samorodne. W-wa 1954 s. 31.— L. Kukulski: Zbylitoviana. *Pam. Lit.* R. 50 (1959).

ZIMOROWIC JÓZEF BARTŁOMIEJ (1597–1677)

Nazwisko właściwe: Ozimek.

Inna forma nazwiska: Zimorowicz.

Allonim: Szymon Zimorowic.

Krypt.: B. Zmrcz; Barth. Zmrwcz Leop.

Poeta, kronikarz Lwowa.

Ur. 20 sierpnia 1597 we Lwowie; syn mieszczanina Stanisława, majstra murarskiego, i Katarzyny. Nazwisko Ozimek zmienił na Zimorowic. Kształcił się we Lwowie, prawdopodobnie w szkole katedralnej. Zajął się wcześnie, mając ok. dwudziestu lat, twórczością literacką; część utworów z tego okresu, zapewne o tematyce miłosnej i sowizrzalskiej, nie zachowała się. Ok. 1620 został podpiskiem urzędu radzieckiego, przypuszczalnie Alberta Zimnickiego. W 1623 schronił się do Krakowa z powodu panującej we Lwowie zarazy morowej. Jeździł niejednokrotnie do Warszawy. W 1624 awansował na stanowisko obrońcy sądowego (rzecznika); z kolei, w 1640, został pisarzem miejskim, w 1646 — ławnikiem, w 1648 — jednym z dwunastu dożywotnich rajców miejskich (w tym charakterze pełnił funkcję delegata miasta na elekcję Jana Kazimierza), wreszcie burmistrzem Lwowa w tymże roku; ostatnią godność piastował jeszcze kilkakrotnie. W 1644 nabył grunt pod miastem, gdzie uprawiał winną latorośl. Pomnażał majątek handlem miedzią i innymi artykułami, w czasie zamieszek handlował na wielką skalę zbożem. W 1672 przyczynił się do obronienia Lwowa od Turków. Był żonaty kolejno z Katarzyną Duchnicówną (1629); z Zofią Zachariaszewicz (1654), z którą miał syna Józefa; z Rozalią z Groswajerów Złotorowiczową (1656) i z Jadwigą Krallówną, córką Jerzego (1661); piąte małżeństwo, z Katarzyną Krzywińską, zawarte jakoby pod koniec życia, nie jest pewne. Bratem jego młodszym był Szymon (zob.). Zmarł 14 października 1677.

TWÓRCZOŚĆ

1. Żywot Kozaków Lisowskich. Także i potyczki ich szczęśliwe. (Kr.) 1620 (dr. pod krypt. B. Zmrcz). Fragm. przedr. M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 143-144. Całość wyd.: na podstawie rękopiśmiennej kopii pierwodr. K. J. Heck. *Spr. z Czynności Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1886.* Lw. 1886 i odb.; K. Badecki: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 91; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62.— Reprodukcję fot. pierwodr. ogł. K. Badecki. *Studia nad książką poświęcone pamięci K. Piekarskiego.* Wr. 1951.

2. Pamiątka wojny tureckiej w roku MDCXXI od polskiego narodu podniesionej. Kr. 1623. Fragm. przedr. M. Woznjak: Kozactwo pid Chotynom 1621 r. w suczasnij poeziji. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1928 t. 149 s. 153 nn.

3. Testament luterski. Kr. 1623. Przedr. K. J. Heck. *Przew. Nauk. i Lit.* 1890 i odb.

Wyd. pod krypt. Barth. Zmrwcz Leop. Paszkwil antyluterański wierszem i prozą.

4. Ecce Deus, ecce homo... Lw. 1633.

Łac. rozmyślanie o męce Chrystusa.

5. Vox Leonis. Lw. 1634, dr. J. Szeliga (wg S. Adamczewskiego 1635). Przedr. K. J. Heck: Pobyt Władysława IV we Lwowie 1634 r. i J. B. Zimorowicza Vox Leonis. *Spr. Dyrekcji Lw. Gimn. im. Franciszka Józefa za r. szk. 1887.* Lw. 1887 i odb.

Łac. panegiryk prozą na cześć Władysława IV.

6. Hymny na uroczyste święta Panny nad matkami, Matki nad pannami Najświętszej Bogarodzice Mariej. Kr. 1640, dr. F. Cezary. Przedr. W. Wisłocki: Hymny na uroczyste święta Bogarodzicy. Kr. 1876 *Bibl. Przedruków* 1. Fragm. przedr. T. Jodełka: Polska poezja maryjna. Antologia. Niepokalanów 1949.

M. in. hymny maryjne, naśladowane z nie znanego bliżej wzoru łac.

7. Jesu, Maria, Joseph... Zamość 1640. (Hymny łac.).

8. Advocatus mundi... Kr. 1642, dr. F. Cezary.

Panegiryk łac. prozą.

9. Sielanki nowe ruskie. Powst. 1647-1656. Wyd. Kr. 1663.

Wyd. nast.: w zbiorze: Sielanki polskie z różnych autorów zebrane. Wyd. A. Naruszewicz. W-wa 1770; toż wyd. 2 W-wa 1778; w: Sielanki polskie z różnych pisarzów zebrane. Wyd. T. Mostowski. W-wa 1805 *Wybór Pisarzów Pol.*; wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1836 *Bibl. Kieszonkowa Klasyków Pol.* t. 27; fragm.: Galeria pisarzów polskich. T. 2. Poz. 1840; całość wyd. K. J. Turowski. Przemyśl 1857 *Bibl. Pol.* z. 117-118; pt. Sielanki. Lw. 1880 *Bibl. Mrówki* t. 87-88; Lw. 1908 *Bibl. Powsz.* nr 662; wyd. kryt. J. Łoś. Kr. 1916 *BPP* nr 71; dziewięć sielanek przedr. A. Brückner: Sielanka polska XVII wieku. Kr. (1922) *BN* I, 48; dwie sielanki przedr. A. Brückner przy wyd.: S. Zimorowic: Roksolanki. Kr. (1924) *BN* I, 73; wybór wg ed. A. Brücknera 1922 przedr. M. Hernasowa: Polska literatura mieszczańska XVII wieku. Wybór tekstów. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*

Wyd. pod nazwiskiem Szymona Zimorowica; jako dzieło Szymona przedr. w wieku XVIII i XIX. Autorstwa Bartłomieja dowiódł A. Bielowski w 1839.

10. Fundatio et patrimonium hospitalis S. Spiritus Leopoliensis... descripta... 1653. Ogł. K. J. Heck: Trzy dziełka J. B. Zimorowicza. *Spr. Gimn. w Stryju za r. 1891.* Stryj 1891 i odb. pt. Pomniejsze źródła do dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleciu z. 3.

11. Domus virtutis et honoris. Powst. przed 1656. Wyd. w tomie zbior. różnych autorów pt. Thaumaturgus Russiae. Wyd. C. Damirski. Lw. 1672.

Historia klasztoru bernardynów we Lwowie.

12. Viri illustres civitatis Leopoliensis. Powst. w większej części 1658-1660. Wyd. Lw. 1671, dr. J. Mościcki (wg S. Adamczewskiego 1672).

13. Leopolis triplex. Powst. 1665-1672. Ogł. K. J. Heck w: J. B. Zimorowicz: Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się. Lw. 1899.

Przekł. pol. (słaby): M. Piwocki i B. Kompaniewicz pt. Historia miasta Lwowa. Lw. 1835.

Kronika Lwowa za okres 1270-1633.

14. Leopolis... a Turcis... Anno MDCLXXII hostiliter obsessa. Powst. 1673-1674. Wyd. J. Mościcki. Kr. 1693.

Przekł. pol.: M. Piwocki, jw. poz. 13.

Historia oblężenia z 1672.

15. Elogia quattuor obsidionum civitatis Leopoliensis ad arcum triumphalem... scripta. Powst. 1674. Ogł. K. J. Heck, jw. poz. 13.

16. Cztery nagrobki: Marcina Kampiana; Pawła Kampiana; Marcina Groswajera i Anny Ostrogórskiej; Marka Ostrogórskiego i Zuzanny Kampian. Ogł. M. Dzieduszycki: Kościół katedralny lwowski. Lw. 1872 s. 26 nn. Przedr. K. J. Heck: Materiały do biografii J. B. Zimorowicza (Ozimka). *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 8 (1895) i odb. pt. Materiały do biografii J. B. i Szymona Zimorowiczów (Ozimków).

17. Przemowa do podkanclerzego Andrzeja Olszowskiego, wygłoszona 1 października 1671. Ogł. J. Mościcki: Salutationes... Lw. 1671. Przedr. K. J. Heck, jw. poz. 16.

18. Drobne utwory ogł. K. J. Heck, jw. poz. 16.

Wydania zbiorowe

1. K. J. Heck: Trzy dziełka J. B. Zimorowicza. *Spr. Gimn. w Stryju za r. 1891.* Stryj 1891 i odb. pt. Pomniejsze źródła do dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleciu z. 3.

Tu: Jesu, Maria, Joseph...; Ecce Deus, ecce homo...; Fundatio et patrimonium hospitalis...

2. Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się. Wyd. K. J. Heck. Lw. 1899.

Tu: Leopolis triplex; Domus virtutis et honoris; Elogia quattuor obsidionum...; Viri illustres civitatis Leopoliensis; Leopolis... obsessa.

Prace edytorskie

Szymon Zimorowicz: Moschus polski. Kr. 1662, Druk. Łazarzowa.

Zob. też: ZIMOROWIC Szymon, Utwór o autorstwie niepewnym.

Listy i materiały

1. Do: Macieja Haydera, dat. z Warszawy 28 listopada 1646; Jerzego Kralla, dat.: z Warszawy 27 lutego 1666, z Warszawy 4 czerwca 1667, ze Lwowa 21 czerwca 1669; Mikołaja Gelasina, dat. ze Lwowa 18 maja 1667. Ogł. K. J. Heck. *Przew. Nauk i Lit.* 1884; toż wyd. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 16.

2. Do Jerzego Kralla, dat. ze Lwowa 21 czerwca 1669. Ogł. S. Barącz: Pamiętnik dziejów polskich. Lw. 1855. Toż wyd. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 16.

3. Cztery listy od Samuela Kazimierza Kuszewicza, zapewne z 1651. Ogł. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 16.

4. Od Jana III Sobieskiego do rajców lwowskich w sprawie dot. B. Zimorowicza, dat. z Warszawy 17 maja 1677. Ogł. K. J. Heck. *Gaz. Lw.* 1883 nr 113; toż wyd. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 16.

5. Materiały biograficzne z 1624-1680. (Tu m. in.: sądy współczesnych o J. B. Zimorowiczu; dwie red. testamentu: dat. we Lwowie 20 sierpnia 1666, dat. we Lwowie 22 stycznia 1677; inwentarze majątku). Z rkpsów Arch. miasta Lwowa, lwowskiego Arch. Aktów Grodzkich i Ziemskich, Bibl. Ossol. ogł. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 16.

6. Akt wydziedziczenia zięcia, Jana Kralla, z 1676. Ogł. W. Łoziński: Zięć poety. *Kwart. Hist.* 1890.

Reprodukcję portretu ogł. K. J. Heck, jw. Twórczość poz. 13; przedr. S. Adamczewski: Oblicze poetyckie B. Zimorowicza. W-wa 1928.

Utwór o autorstwie niepewnym

Roksolanki.

Zob. ZIMOROWIC Szymon, Utwór o autorstwie niepewnym.

OPRACOWANIA

Monografie: K. J. HECK: Życie i dzieła B. i Szymona Zimorowiczów (Ozimków) na tle stosunków ówczesnego Lwowa. Część pierwsza: do r. 1646. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 23 (1894) i odb.; por. *Spr. AU Wydz. Filol.* 1893. Kr. 1894. [Rec.: J. K. GORZYCKI. *Przew. Nauk. i Lit.* 1894; P. CHMIELOWSKI. *Ateneum* 1895 t. 2; L. M. DZIAMA. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 2].

S. ADAMCZEWSKI: Oblicze poetyckie B. Zimorowicza. W-wa 1928. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 25 (1928); S. ESSMANOWSKI. *Tęcza* 1928 z. 46; I. CHRZANOWSKI. *Tyg. Ilustr.* 1928 nr 51; kcz (K. CZACHOWSKI). *Wiad. Lit.* 1929 nr 15; T. MIKULSKI. *Gaz. Warsz.* 1928 nr 283; M. Sz. (SZYJKOWSKI). *Slavische Rundschau* 1929 nr 3 s. 197; K. W. ZAWODZIŃSKI. *Pam. Warsz.* 1929 z. 2 s. 211].

J. LIPIŃSKI: O poemacie sielskim. *Pam. Warsz.* 1815 t. 1 s. 286-288, 306-307.— H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— K. BRODZIŃSKI: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 89-104. — A. E. ODYNIEC: Krótka wiadomość o życiu Szymona Zimorowicza. Wstęp do wyd.: Sielanki. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1836 *Bibl. Kieszonkowa Klasyków Pol.* t. 27.— A. BIELOWSKI: Dwaj Zimorowicze. *Tyg. Lit.* (Poz.) 1839 t. 2 s. 310-312, 318-320.— W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— S. BARĄCZ: Zimorowicze. W książce: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lw. 1856.— H. FELSZTYŃSKI: Bracia Zimorowicze. Przy: J. B. i S. Zimorowiczów Sielanki. Wyd. K. J. Turowski. Przemyśl 1857 *Bibl. Pol.* z. 117-118.— FELICYAN (F. FALEŃSKI): Treny Jana Kochanowskiego studiami i przypisami opatrzone. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 i odb. W-wa 1867.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Zimorowicz (Józef Bartłomiej). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— W. WISŁOCKI: Wstęp do wyd.: Hymny. Kr. 1876 *Bibl. Przedruków* 1.— M. K.: O Sielankach Szymona Szymonowicza i B. Zimorowicza. *Warta* 1877 nr 141-142.—

K. J. HECK: Listy Szymonowicza i J. B. Zimorowicza. *Przew. Nauk. i Lit.* 1884.— F. SURYN: Sielankopisarze polscy. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 1-5.— K. J. HECK: Inwentarz rzeczy i dzieł, należących niegdyś do J. B. Zimorowicza. *Przegl. Archeol.* 1890 z. 4 i odb. Lw. 1886. [Rec.: B. CZARNIK. *Kwart. Hist.* 1887].— K. J. HECK: Wstęp i wyd.: Żywot Kozaków Lisowskich, poemat J. B. Zimorowicza. *Spr. z Czynności Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1886.* Lw. 1886 i odb. [Rec.: B. H. *Prawda* 1887 nr 1; B. CZARNIK. *Kwart. Hist.* 1887].— J. NOGAJ: Wpływ poetów łacińskich na Sielanki J. B. Zimorowicza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 11 (1886) i odb. [Rec.: K. J. HECK. *Ateneum* 1887 t. 3].— K. J. HECK: Pobyt Władysława IV we Lwowie 1634 r. i J. B. Zimorowicza „Vox Leonis". *Spr. Dyrekcji Gimn. im.*

Franciszka Józefa za r. 1887. Lw. 1887 i odb. [Rec.: H. Sawczyński. *Kwart. Hist*. 1888].— J. Nogaj: Rozbiór krytyczny Sielanek J. B. Zimorowicza. *Spr. IV Gimn. we Lw. za r. 1887*. Lw. 1887 i odb. [Rec.: K. J. Heck. *Muzeum* 1888; M. Mazanowski. *Kwart. Hist*. 1888].— K. J. Heck: J. B. Zimorowicza Testament luterski. *Przew. Nauk. i Lit*. 1890 i odb. [Rec.: F. Krček. *Kwart. Hist*. 1891; Od Redakcji. Tamże s. 1051-1052].— K. J. Heck: Trzy dziełka J. B. Zimorowicza. *Spr. Gimn. w Stryju za r. 1891*. Stryj 1891 i odb. pt. Pomniejsze źródła do dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleciu z. 3. [Rec.: F. Krček. *Kwart. Hist*. 1893].— W. Łoziński: Zięć poety. *Kwart. Hist*. 1890.— W. Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie wieku XVI i XVII. Lw. 1890; wyd. 2 Lw. 1892.— K. J. Heck: Materiały do biografii J. B. Zimorowicza (Ozimka). Cz. 1. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol*. t. 8 (1895) i odb. pt. Materiały do biografii J. B. i Szymona Zimorowiczów (Ozimków).— W. Czermak: Przyczynek do biografii J. B. Zimorowicza. *Bibl. Warsz*. 1896 t. 2; przedr. w książce: Studia historyczne. Kr. 1901. [Rec.: K. J. Heck. *Kwart. Hist*. 1898; J. M. Kochanowski. *Książka* 1901 nr 5; T. Wodzicka. *Przegl. Pol*. 1901 t. 141].— K. J. Heck: J. B. Zimorowicz, burmistrz, poeta i kronikarz lwowski. Lw. 1897.— H. G. (Galle): B. Zimorowicz w 300-tną rocznicę urodzin. *Tyg. Ilustr*. 1898 nr 5.—
A. Brückner: Studia nad polskimi autorami XVI i XVII wieku. *Przegl. Pol*. 1902 t. 144.— K. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. Lit*. R. 6 (1907).— K. Nitsch: Z historii polskich rymów. Studium językowe. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* nr 1; przedr. w książce: Wybór pism polonistycznych. T. 1. Wr. 1954.— J. Łoś: Wstęp i wyd.: Sielanki. Kr. 1916 *BPP* nr 71. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit*. R. 16 (1918)].—
A. Brückner: Wstęp do wyd.: Sielanka polska XVII wieku. Kr. (1922) *BN* I, 48.— H. Cepnik: Chluba mieszczaństwa lwowskiego. Józef Bartłomiej Zimorowicz. Zarys życia i działalności w 250-tą rocznicę śmierci. Lw. 1927.— S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura*. T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 11.— M. Woznjak: Kozactwo pid Chotynom 1621 r. w suczasnij poeziji. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1928 t. 149 s. 153 nn.— S. Jodłowski: O formach „w oddziale, w zwierciadle" i „w oddziele, w zwierciedle". *Język Pol*. 1930 z. 5 s. 135.— J. Maliniak: Tytoń w dawnej Polsce. W-wa (1933) s. 32-33.— L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936.— S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938.—
T. Mańkowski: Sielanki polskie kopersztychami ozdobione 1778 r. *Spr. PAU* 1946 nr 3.— S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. Tor. 1949; por. *Biuletyn Pol. Tow. Język*. 1948 z. 8; *Spr. Tow. Nauk. w Tor. 1948*. Tor. 1950. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit*. R. 43 (1952) s. 706-709; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty*. Wr. 1952].— K. Badecki: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 91 s. 211-218. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Pam. Lit*. R. 43 (1952)].— K. Badecki: B. Zimorowicza „Żywot Kozaków Lisowskich". *Studia nad książką poświęcone pamięci K. Piekarskiego*. Wr. 1951.— Ł. Kurdybacha: Oblicze społeczne literatury XVII wieku i czasów saskich. W-wa 1951 *Wiedza Powsz*. s. 67-70.— K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62.— S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955.

Zob. też: Zimorowic Szymon (literatura dotycząca sporu o autorstwo „Roksolanek").

ZIMOROWIC SZYMON (1608 lub 1609–1629)

Nazwisko właściwe: Ozimek.

Inna forma nazwiska: Zimorowicz.

P o e t a.

Ur. w 1608 lub z początkiem 1609 we Lwowie; syn Stanisława, mieszczanina-majstra murarskiego, i Katarzyny; był młodszym bratem Józefa Bartłomieja (zob.). Wraz z rodziną zmienił nazwisko Ozimek na Zimorowic. Kształcił się w szkołach lwowskich. Uczniem Akademii Krakowskiej nie był. Sprawował funkcję podpiska w urzędzie ławniczym. W 1628 udał się do Krakowa, gdzie zmarł 21 czerwca 1629 (nagrobek znajduje się w tamtejszym kościele dominikanów).

TWÓRCZOŚĆ

P r z e k ł a d y

Moschus polski, z greckiego na wiersz polski przełożony. Kr. 1662, Druk. Łazarzowa. (Wyd. Bartłomiej Zimorowicz jako dzieło Szymona; utwór dziś nie znany. Wiad. podał H. Juszyński).

M a t e r i a ł y

Trzy dokumenty sądowe, dat. 29 grudnia 1627; 3 stycznia 1628; 5 stycznia 1628; tekst nagrobka. Wyd. K. J. Heck: Materiały do biografii Szymona Zimorowicza (Ozimka). *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 8 (1895) i odb. pt. Materiały do biografii J. B. i S. Zimorowiczów (Ozimków). (Tu wiad. o wcześniejszych przedrukach tekstu nagrobka).

U t w ó r o a u t o r s t w i e n i e p e w n y m

Roxolanki, to jest ruskie panny, na wesele B. Z. z K. D.... R. P. 1629 dnia 28 lutego we Lwowie wprowadzone, a teraz światu świeżo pokazane. Kr. 1654, dr. wdowa i dziedzice F. Cezarego. (Wiersze z różnych czasów (wg K. Budzyka z 1629), ofiarowane przez Szymona na wesele brata Bartłomieja z Katarzyną Duchnicówną — wydał Bartłomiej 25 lat po śmierci Szymona pod jego imieniem). Przedr. w XVIII i XIX w. jako dzieło Szymona wielokrotnie. Wyd. kryt. A. Brückner. Kr. (1924) *BN* I, 73. Fragm. przedr.: W. Borowy: Od Kochanowskiego do Staffa. Antologia liryki polskiej. Lw. 1930; toż wyd. 2 zmienione i rozszerzone. Londyn 1954; toż wyd. 3 W-wa 1958; J. Kreczmar, J. Saloni: Drogi i rozdroża. Cz. 1: Z dziejów literatury i kultury staropolskiej. Wypisy. T. 2. W-wa 1948; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62 s. 89-94 (tu cztery roksolanki); K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954; S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955 (tu: Halcyon); M. Hernasowa: Polska literatura mieszczańska XVII wieku. Wybór tekstów. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*

Wg K. J. Hecka, S. Adamczewskiego, S. Windakiewicza autorem jest Bartłomiej Zimorowicz. A. Brückner, ostatnio także K. Budzyk, przypisywał autorstwo Szymonowi.

P r z e k ł. f r a n c. jednej „roksolanki" ogł. Boyer-Nioche. *La Pologne littéraire. Traductions et imitations en vers.* Paryż 1839 s. 127-128.

Zob. też: ZIMOROWIC Józef Bartłomiej.

OPRACOWANIA

Zob.: ZIMOROWIC Józef Bartłomiej.

H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— K. BRODZIŃSKI: Literatura polska. Odczyty uniwersyteckie. (Powst. 1822-1823). W: Pisma. T. 4. Poz. 1872 s. 89-104.— F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. CHODYNICKI: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 191-194.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Zimorowicz (Szymon). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— B. CHLEBOWSKI: Przekład „Jerozolimy wyzwolonej" przez Piotra Kochanowskiego. *Ateneum* 1890 t. 2; przedr.: Pisma. T. 3. W-wa 1912.— K. JARECKI: Kilka uwag o utworach S. Zimorowicza. *Pam. Lit.* R. 2 (1903).— J. PLISZEWSKI: Wpływ autorów klasycznych na „Roksolanki" S. Zimorowicza. Tamże.— K. J. HECK: W sprawie jubileuszu sielankopisarzy lwowskich. Spór o dwu Zimorowiczów. *Przegl. Powsz.* 1904 t. 83 i odb. Kr. 1904. [Rec.: I. CHRZANOWSKI. *Książka* 1904 nr 11].— K. JARECKI: Spór o dwu Zimorowiczów. *Pam. Lit.* R. 3 (1904).— L. KOZAR: Szymon Zimorowicz. *Wiedza i Praca.* Dod. do: *Rodzina i Szkoła* 1904.— K. J. HECK: Kto jest autorem „Roksolanek", pod imieniem Szymona Zimorowicza wydanych? *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 40 (1905) i odb.; por. *Spr. AU* 1901 nr 2. [Rec.: A. BRÜCKNER. *Książka* 1905 nr 6; T. GRABOWSKI. *Przegl. Pol.* 1905 t. 157; F. J. (JAWORSKI). *Tydzień.* Dod. do *Kur. Lw.* 1905].— K. J. HECK: W sprawie dwu Zimorowiczów. *Przegl. Powsz.* 1905 t. 86 i nadb. pt. Do sporu o „Bogurodzicę" i dwu Zimorowiczów. Kr. 1905. (Polemika z K. Jareckim).— K. JARECKI: H. Morsztyna „Światowa rozkosz" a „Roksolanki" S. Zimorowicza. *Pam. Lit.* R. 4 (1905).— M. REITER: Jeszcze w sprawie autorstwa „Roksolanek". Tamże.— S. DOBRZYCKI: Kochanowski w „Roksolankach". *Pam. Lit.* R. 5 (1906).— R. PILAT: Hist. lit. pol. T. 2 cz. 2. Oprac. W. Bruchnalski, S. Kossowski. Lw. (1909).— K. NITSCH: Z historii polskich rymów. Studium językowe. W-wa 1912 *Prace Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* nr 1; przedr. w książce: Wybór pism polonistycznych. T. 1. Wr. 1954.—

A. BRÜCKNER: Wstęp i wyd.: S. Zimorowicz: Roksolanki. Kr. (1924) *BN* I, 73. [Rec.: T. K. *Przegl. Powsz.* 1924 t. 164; W. HAHN. *Muzeum* 1925].— M. BRAHMER: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kr. 1927.— M. BRAHMER: O języku miłosnym „Roksolanek". *Studia staropolskie.*

Księga ku czci A. Brücknera. Kr. 1928.— S. Dobrzycki: Trzy okresy literatury barokowej. *Polska, jej dzieje i kultura*. T. 2. W-wa 1928 ks. 4 rozdz. 9.— A. Brückner: Trybunał literacki. Szkic. *Pam. Warsz*. 1929 z. 1 s. 69 i in.— A. Jachymczyk: Pieśń Horacego w poezji polskiej XVI i XVII wieku. *Spr. Tow. Nauk. we Lw*. t. 15 (1935) s. 171.— L. Kamykowski: Sielanka polska. *Prace historyczno-literackie. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936.— S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938.— S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w. Tor. 1949; por.: *Biuletyn Pol. Tow. Język*. 1948 z. 8; *Spr. Tow. Nauk. w Tor*. 1948. Tor. 1950. [Rec.: M. R. Mayenowa. *Pam. Lit*. R. 43 (1952) s. 706-709; przedr.: *Z badań nad literaturą staropolską. Program i postulaty*. Wr. 1952].— M. Dłuska: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 2. Kr. 1950 s. 43-46, 211-213.— K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62 s. XIV i in.—
K. Budzyk: Ideowo-artystyczne wartości literatury polskiego Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r*. T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 65-66; osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia*. (Maszynopis powiel.).— K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII wieku. T. 1. W-wa 1954 s. 45 i in.— M. Rękas: Obrońcy chłopów w dobie polskiego Odrodzenia. W-wa 1954 s. 174-175.— K. W. Zawodziński: Studia z wersyfikacji polskiej. Wr. 1954.— S. Czernik: Z życia pańszczyźnianego w XVII wieku. W-wa 1955.

ZŁOTKOWSKI JAN (druga połowa XV w.)

Pisarz religijny.

Żył w drugiej połowie XV w. Był proboszczem w Górze Św. Małgorzaty w powiecie łęczyckim co najmniej w 1490-1494. W 1491 na zamówienie królewicza Aleksandra napisał modlitewnik. Wykonał również w 1490 na zamówienie kapituły krakowskiej *Missale* oraz na zamówienie kardynała Fryderyka w 1493 *Pontificale*. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Modlitewnik łac. Powst. w 1491. Rkps Bibl. British Museum sygn. Add. 38603.

Źródłami jego były m. in.: „Hortulus animae", „Antidotarius animae" Mikołaja Wydenbuscha zwanego Salicetus oraz „Horae B. Mariae Virginis".

Reprodukcję czterech kart podał K. Dobrowolski (zob. niżej).

OPRACOWANIA

K. Dobrowolski: Modlitewnik Aleksandra. Ustęp z dziejów polskiej kultury umysłowej w drugiej połowie XV wieku. *Przegl. Bibl*. t. 1 (1927) i odb.Kr. 1928.— S. Kot: Anglo-polonica. Angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią. *Nauka Pol*. t. 20 (1935) s. 62.

ZRZENCZYCKI JAN (koniec XVI w. — pierwsza połowa XVII w.)

Inne formy nazwiska: Jan z Zrzeczyc; Zrenczycki; Zrzęcycki; Zrzeszczyński.

Pisarz antyreformacyjny.

Żył w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku. Pochodził prawdopodobnie ze wsi Zręczyce w powiecie wielickim. Szlachcicem, zdaje się, nie był. Znał język grecki i hebrajski. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Anatomia Martynusa Lutra. Przez Dezyderiusza Erazma... odprawiona roku 1546... Przełożona z niemieckiego języka... B. m. r. (po 1600). Fragm. podał H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 384-385.

Przeróbka „Anatomii" Jana Nassa 1534-1590.

2. Nowiny z Czech i o przyrodzeniu tych ludzi tudzież o zbuntowaniu przeciw cesarzowi, przy tym i Podolski zaciąg. Kr. 1619.

3. Wielkie a podziwienia godne niebieskiej przestrogi cudo. B. m. 1619. Przedr. K. Niesiołowski: Otia domestica... B. m. 1745.

4. Nowe nowiny z Czech, z Tatr i z Węgier. B. m. 1620.

5. Straszliwe i nader dziwne na niebie znaków cudownych, po onych przed tym z nieba kul spadłych w Morawie i prochów... widzenie. B. m. 1620.

Być może, jest to identyczne ze wspomnianym przez Zrzenczyckiego jego utworem „Trwogi morawskie".

6. Mantyssa albo wróżki. Kr. 1622. Fragm. podał H. Juszyński, jw. poz. 1, s. 384; toż M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857.

OPRACOWANIA

A. T. Chłędowski: Spis dzieł polskich opuszczonych lub źle oznaczonych w Bentkowskiego Historii literatury polskiej. Lw. 1818 s. 102-104.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— W. A. Maciejowski: Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1. Petersb. 1842 s. 413-415.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 50-51, 247; t. 9. Kr. 1857.— Wiadomości literackie. *Przyj. Ludu* 1849 nr 16 s. 156-158.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— F. M. S. (Sobieszczański): Zrzenczycki (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— A. Brückner: Z dziejów polskich różnowierców. Arianie. Ludzie i losy. Marcin Krowicki. *Ateneum* 1899 t. 4 s. 311-312; przedr. w książce: Różnowiercy polscy. W-wa 1905; wyd. 2 W-wa 1962. — J. Fritz: Anatomia Martynusa Lutra. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915).— A. Brückner: Poezja polska w w. siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918; wyd. 2 Kr. 1935.

ZYGROWSKI JAN (1574–1624)

Inna forma nazwiska: Zigrovius.

Pisarz reformacyjny.

Ur. 23 lipca 1574 w Wieruszowie, ówczesnym województwie sieradzkim, z rodziców katolików. Studiował w Akademii Krakowskiej i w 1595 otrzymał stopień mistrza filozofii. W 1596 za namową Jana Chocimowskiego, ministra łańcuckiego, przeszedł na wyznanie helweckie. Przez pewien czas pełnił obowiązki ministra w Paniowcach na Podolu. Od 1611 przebywał na Litwie jako senior nowogródzki, a od 1616 wileński. Zmarł w Wilnie 1624.

TWÓRCZOŚĆ

1. Goniec catholika reformowanego, przynoszący Diatribe albo Porównanie wiary. Paniowce 1608, dr. W. Małachwiejowicz.

2. Epichrema albo dowód porządnego posłania na urząd pasterski. Paniowce 1609 (dr. W. Małachwiejowicz).

3. Tobiasz, czyli pobożne rozmyślania i pieśni. Paniowce 1609 (dr. W. Małachwiejowicz).

4. Papapompe albo posłanie papieża z odprawą na missyję Lutrową Zwingliuszową. Paniowce 1611 (dr. W. Małachwiejowicz). (Tu również wiersze J. Zygrowskiego). Podobiznę karty tyt. podał W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. T. 2 cz. 1. W-wa 1904 s. 245.

Pełniejszą bibliografię podaje: F. M. S. (Sobieszczański): Zygrowski Zigrovius (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).

OPRACOWANIA

J. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 3. Poz. 1843 s. 204 nn.; przekł. niem. pt. Geschichte der reformierten Kirchen in Lithauen. Lipsk 1850.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 6. Kr. 1844; t. 9. Kr. 1857.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— F. M. S. (Sobieszczański): Zygrowski Zigrovius (Jan). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 28 (1868).— J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934 *Tow. Przyj. Nauk w Lubl. Prace Komisji Filol.* nr 5; wyd. 2 W-wa 1962.

Ż

ŻABCZYC JAN Z. (zm. po 1629)

Krypt.: J. Z.

Wierszopis, paremiograf.

Pochodził przypuszczalnie z rodziny mieszczańskiej lub chłopskiej. W 1612 immatrykulował się w Akademii Krakowskiej. Już w pierwszym dziesiątku XVII w. występował jako panegirysta-dworzanin Mniszchów samborsko-sanockich. Utrzymywał stosunki z małopolskimi rodzinami Kotkowskich i Gołuchowskich. Przebywał zapewne początkowo w ziemi czerwieńskiej, potem w Krakowie. Zmarł po 1629. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mars moskiewski krwawy. Kr. 1605, dr. M. Szarffenberger. Wyd. nast. Kr. 1606; ed. 1 przedr. T. Wierzbowski: Matieriały k istorii moskowskogo gosudarstwa. T. 3. W-wa 1900.

Pod koniec utworu pt. Quaternio... zarzuca Żabczyc P. Napolskiemu lub W. Chlebowskiemu plagiat tytułu i przedmowy w dziele: Krwawy Mars...

2. Poseł moskiewski. Kr. 1605, dr. M. Szarffenberger. Wyd. nast. Kr. 1606; ed. 1 przedr. T. Wierzbowski, jw. poz. 1.

3. Żegnanie ojczyzny możnej cesarzowej moskiewskiej. Kr. 1606, dr. M. Szarffenberger. Przedr. T. Wierzbowski, jw. poz. 1.

4. Niemasz króla — jest. B. m. 1607 (wyd. anonimowe, dedykacja podpisana krypt. J. Z.). Fragm. przedr. M. Piszczkowski: Pisma J. Żabczyca. Lw. 1937 *Arch. Tow. Nauk. Lw.* Dział 1 t. 5 z. 3 s. 25-26.

5. Na opłakany pożar dziedzicznego miasta Dubiecka. Kr. 1608.

6. Etyka dworskie. Kr. 1615, dr. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. nast.: b. m. 1616; b. m. 1645; b. m. r. pt. Forma abo wizerunek postępków stanów wszelakich wieku teraźniejszego. Kr. 1633; Kr. 1638; Kr. 1644; Kr. 1646; Kr. 1648 (od 1633 ed. anonimowe). Fragm. przedr. M. Piszczkowski, jw. poz. 4 s. 45 nn.

Zbiorek aforyzmów, maksym obyczajowych, przysłów; tradycyjne zapożyczenia.

7. Praktyka dworska. Kr. 1615, dr. M. Lob. Wyd. nast. pt. Praktyka dworskie. Kr. 1617; (Kr.) 1633; Kr. 1645; b. m. 1650; b. m. r. Fragm. przedr. M. Piszczkowski, jw. poz. 4 s. 32.

Zbiorek dość fikcyjnych nakazów etycznych i prawnych różnych czasów i ludów, zob. — o źródłach utworu — M. Piszczkowski, jw. poz. 4 s. 30; Estr. XXXIV, 17. Wydania „Praktyk..." zawierają dziełko „Lexykon dworski", tj. satyrycznie ujęty „przekład" pol. kilkudziesięciu wyrazów łac. Żabczyc lub księgarz-wydawca ogł. przeróbkę tekstu starszego nieznanego autora; „Lexykon" pod in. tyt. wyd. F. K. Nowakowski: Jocoseria. Berlin 1840 s. 258; toż wyd. 2 Berlin 1849.

8. Polityka dworskie. Kr. 1616, dr. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. nast.: b. m. r. (ed. przerobiona); inne wyd. — egz. ed. z brakującą kartą tyt., zapewne nieco przerobiony przedruk późniejszy od poprzedniego, zawiera także utwór pt. Obiecadło dworskie albo żywot służałych, zob. Utwory o autorstwie niepewnym; Kr. (1630); b. m. 1631 (?); Lubl. 1637; pt. Polityka dworska (przypuszczalnie) b. m. r.; tekst polski i rosyjski anonimowego przekł. z XVII w. pt. Wydanije o dobronrawii. Starinnyje sborniki russkich posłowic, pogoworok, zagadok. Wypusk 1. Petersb. 1899 *Sbornik Akadiemii Nauk* t. 66.

Zbiór 162 maksym obyczajowych i moralnych; tradycyjne zapożyczenia. Korzystał z dziełka — przejął część maksym — anonimowy autor „Gospodarstwa jezdeckiego, strzelczego i myśliwczego". Poz. 1690.

9. Traktat nowy o Zwiastowaniu anielskim Najśw. Pannie... Przy tym jest i drugi traktat, jako Herod rozmawia ze trzema królmi. Kr. 1617, dr. B. Skalski. Fragm. przedr. M. Piszczkowski, jw. poz. 4, s. 77 nn. (Zob. także Estr. XXXI, 280).

Dialog dramatyczny w 3 aktach.

10. Quaternio, w którym się wyrażają... Boskie sprawy niepojęte. Kr. 1629.

Moralizujące czterowiersze; por. poz. 11.

11. Czwartak nowy, w którym się wyrażają obyczaje ludziom rozmaitego stanu. (Skrót dziełka pt. Quaternio, zob. poz. 10). Kr. 1629. Wyd. nast.: b. m. 1630; wyd. A. Brückner w: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 (mię-

dzy pismami D. Naborowskiego, jako plagiat utworu J. Żabczyca); fragm. przedr. i obie strony tytułu reprodukował M. Piszczkowski, jw. poz. 4, s. 6, 67-71. Nowsze przedr. zob. Estr. XXXIV, 12.

Przekł. ros. w XVII w.

12. Symfonie anielskie abo kolęda. (Zbiór 36 kolęd). Kr. 1630, dr. M. Filipowski. (Wyd. anonimowe, pod wierszem do czytelnika podpis. J. Z. Żabczyc. W tej ed. instrukcja do śpiewania). Wyd. nast.: Kr. 1631 (tu wiersz do czytelnika podpis. J. K. Dachnowski); Kr. 1641 (wg Estr. ed. niepewna); Kr. 1642 (tu wiersz do czytelnika podpis. J. Z. Żabczyc); na podstawie ed. z 1631 i 1642 jako dziełko J. K. Dachnowskiego wyd. A. Brodnicki. Kr. 1913 *BPP* nr 65; fragm. przedr., podobiznę karty potytułowej z ed. 1630 podał M. Piszczkowski, jw. poz. 4 s. 81 i in.

Autorstwo przypisywane J. K. Dachnowskiemu przesądził ostatecznie Estr. XXXIV, 18-19, na korzyść J. Żabczyca, raczej kolekcjonera i wydawcy kolęd znanych niż autora.

13. Kalendarz wieczny. B. m. r. (wyd. anonimowe, w tekście akrostych z nazwiska J. Ż.; wg przypuszczenia K. Badeckiego wyd. Kr. 1614). Przedr. z reprodukcją karty tyt. J. Łoś. Kr. 1911 *BPP* nr 62 (bez podania autora); fragm. przedr. M. Piszczkowski, jw. poz. 4, s. 76.

Wierszyki humorystyczne, parodiujące przepowiednie krakowskich astrologów, przekład tzw. minucyj sowizrzalskich. Części utworu przejął M. Trztyprztycki do „Minucji nowych sowizrzałowych" (zob. t. 1: Tzw. Literatura sowizrzalska, A 32).

Przypisywany J. Żabczycowi utwór „Lutnia Ojczyzny Polskiej" jest utworem Jana Jurkowskiego (zob.).

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Obiecadło dworskie albo żywot służałych. Wyd. bezimiennie: przy: Polityka dworskie (ed. z brakującą kartą tyt., por. wyżej poz. 8); wyd. wraz z Pieśniami o wyjeździe warszawskim pt. Obiecadło dworskie albo żywot służałych i pieśni o wyjeździe warszawskim. B. m. r. Wyd. kryt. jako ulotny druczek b. m. r. (ok. 1630) nieznanego autora, bez „pieśni", K. Badecki: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 91.

Badecki sugeruje istnienie osobnego druczku anonimowego, zaprzecza natomiast wyd. „Obiecadła" przy „Politykach". Hipotezę autorstwa J. Żabczyca postawił Estr. XXXIV, 16.

2. a) Lament carowej, Dymitra cara moskiewskiego małżonki... 1606. Rkps Bibl. Nar. Fragm. ogł. M. Piszczkowski, jw. Twórczość poz. 4.

b) Lament o carowej. Rkps Ossol. nr 168 k. 388.

c) Lament pogromu moskiewskiego; Igrzysko fortuny; Przestroga do carowej. Rkpsy Ossol.

Wiersze poświęcone Marynie Mniszchównie. Autorstwo przypisał A. Brückner.

Bibliografię podaje M. Piszczkowski: Pisma J. Żabczyca. Lw. 1937. *Arch. Tow. Nauk. Lw.* Dział I t. 5 z. 3.

OPRACOWANIA

F. Bentkowski: Hist. lit. pol. T. 1. W-wa 1814 s. 290-292.— L. Sobolewski: Katalog dzieł do historii literatury polskiej należących. *Dzien. Wil.* 1819 t. 2 s. 545--546.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— J. I. Kraszewski: Wędrówki literackie. Cz. 2. Wil. 1839 s. 72-73.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 137-138, 187; t. 9. Kr. 1857.— W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— Felicyan (F. Faleński): Treny J. Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 i odb. W-wa 1867.— U. Bretholz: Über unbekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrhunderts. Wr. 1897.— S. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 36 (1904) i odb. Kr. 1902 s. 30-32.— A. Brückner: O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku dziś i lat temu trzysta. Lw. 1906 s. 61-68.— A. Brückner: Wyd.: J. T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 283; t. 2. Lw. 1911 Dod. s. 391.— A. Brodnicki: Symphoniae anielskie... J. K. Dachnowskiego. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 4.— A. Brückner: Dodatki. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 585-586.— A. Brodnicki: Kilka słów o plagiacie w literaturze polskiej XVII w. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2.— A. Brodnicki: Wstęp i wyd.: Symfonie anielskie. Kr. 1913 *BPP* nr 65. [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915)].—

J. Saratowiczówna: Kolędy XV i XVI w. *Spr. Gimn. w Żywcu* 1930.— S. Bodniak: Czy „Niemasz króla" utworem Żabczyca? *Pam. Lit.* R. 28 (1931).— M. Piszczkowski: Moraliści staropolscy. Lw. 1933 s. 127-128.— M. Piszczkowski: Jan Żabczyc. *Spr. PAU* 1933 nr 10.— S. Jasińska: Jeszcze o „Symfoniach anielskich". *Ruch Lit.* 1934 s. 163.— J. Krzyżanowski: Najwdzięczniejsza kantyczka staropolska. *Pion* 1934 nr 52.—

M. Piszczkowski: O „Symfoniach anielskich". *Ruch Lit.* 1934 i odb.— L. Winniczuk: Terencjusz w Polsce. *Charisteria G. Przychocki... oblata.* W-wa 1934 s. 259-261 i odb.— J. S. Bystroń: Z dziejów polskiej pieśni ludowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935) s. 64.— J. Krzyżanowski: U kolebki pastorałek. *Ruch Lit.* 1935.— A. Kowalkowski: Polska epika historyczna w XVII wieku. *Przegl. Powsz.* 1936 t. 211.— M. Piszczkowski: Pisma J. Żabczyca. Lw. 1937 *Arch. Tow. Nauk. we Lw.* Dział 1 t. 5 z. 3; por. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 16 (1936) s. 22. [Rec.: *Czas* 1937 nr 322; A. Brückner. *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 15 (1938) s. 184].— W. Ogrodziński: Dachnowski Jan Karol. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — J. Reiss: Książki o muzyce w Bibliotece Jagiellońskiej. Część trzecia: Od wieku XVI do wieku XVIII. Kr. 1938 s. 8-9.— S. Windakiewicz: Poezja ziemiańska. Kr. 1938.— H. Życzyński: Dachnowski-Żabczyc. (Z zagadnień literatury XVII w.). *Pam. Lubelski* t. 3 (1935/37). Lubl. 1938 s. 391.— T. Sinko: Klasyczne przysłowia w polszczyźnie. Lw. (1939) s. 22-23 i in.—

K. Badecki: Wstęp do: Polska fraszka mieszczańska. Kr. 1948 *BPP* nr 88 s. XXIX, XXXIV-XXXV.— K. Badecki: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 91 s. 376-377.— J. Krzyżanowski: Korpus literatury mieszczańskiej. *Pam. Lit.* R. 43 (1952).— I. Bełza: Istorija polskoj muzykalnoj kultury. T. 1. Moskwa 1954.— Z. Niesiołowska-Rothertowa: Polskie kolędy. Wstęp do: Kolędy i pastorałki. B. m. 1956 s. 16-17, 31. — J. Prosnak: O melodiach kolęd polskich. Wstęp do: Kolędy..., jw. — Z. M. Szweykowski: Rozkwit wielogłosowości w XVI wieku. *Z dziejów polskiej kultury muzycznej.* T. 1: Kultura staropolska. Kr. 1958.— H. Feicht: Muzyka w okresie polskiego baroku. Tamże.

z ŻARNOWCA GRZEGORZ (ok. 1528 – ok. 1601)

Nazwisko domniemane: Koszarski (Koszerski); Koszutski.

Inne formy nazwiska: Zarnovicius; Żarnowczyk; Żarnowecius; Żarnowita.

Postylograf, polemista wyznaniowy, kaznodzieja.

Ur. ok. 1528 we wsi Żarnowcu koło Miechowa w Krakowskiem; syn organisty. Szczegóły o rodzicach i odebranym wykształceniu nie są dokładniej znane. Wg S. Pigonia uczył się podobno w Krośnie i na Kamieńcu u Bonarów; wg K. Kolbuszewskiego studiował w Akademii Krakowskiej teologię. Doszedł do godności kanonika kapituły krakowskiej. Później przyjął kalwinizm, złożył wyznanie wiary i ożenił się. Przez pewien czas był seniorem zborów kalwińskich na Litwie, później — ministrem we Włoszczowej w powiecie kieleckim. Zmarł ok. 1601 (wg S. Pigonia — prawdopodobnie w 1579), jak się zdaje, we Włoszczowej.

Domniemane nazwisko Koszarski względnie Koszutski było przedmiotem różnych przypuszczeń; A. Brückner uważał je za wymysł późniejszy, nie znany samemu Grzegorzowi.

TWÓRCZOŚĆ

1. Postylla albo wykłady ewanieliej niedzielnych i na święta... Postylle krześciańskiej część I. (Kr.) 1580. Postylle część wtora... Postylle krześciańskiej część trzecia. Kr. 1852, dr. M. Wirzbięta. Wyd. nast. całości: b. m. 1597-1605; przedr. T. Haase. Cieszyn 1864. Fragm.: Kazanie... o obraziech i bałwaniech — przedr. W. Tomkiewicz: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4 s. 218-232.

Możliwe, że uzupełnieniem jest praca P. Gilowskiego pt. Postylle krześciańskiej część czwarta. B. m. r. (Kr. 1583; wg K. Kolbuszewskiego 1584).

Przekł. czeski współczesny oryginałowi pt. Postylla neb výklady evangelii nedělních i svatků výročních.

Przekł. niem. pt. Postilla oder Auslegung der Sontags Evangelien und anderer Fest. Cz. 1-2. B. m. r. (przypuszczalnie 1587; K. Kolbuszewski uważa datę 1597 podaną przez Estr. za błędną); cz. 3 pt. Das dritte Theil dieser Christlichen Postilla. B. m. r. (prawdopodobnie 1593). Wyd. nast. całości: Amberg 1603.

2. Antidotum albo lekarstwo na odtręt od ewangelików pana Kaspra Wilkowskiego, medyka lubelskiego. B. m. (1583).

Unikat Bibl. Czart.

3. Traktacik albo 52 questij o kościele Bożym. B. m. 1590.

Odpowiedział na to A. Jurgielewicz: Ad quinquaginta duas quaestiones Gregorii Żarnovitae. Braniewo 1592.

4. Clypeus albo tarcz duchowna. Wil. 1598, dr. M. Pietkiewicz.

Przekł. łac.: K. Nuberus pt. Clypeus spiritualis. Gdańsk b. r., Druk. Hünefelda. Wyd. nast. Gdańsk 1625.

5. Apokatastasis, to jest naprawa artykułu najgruntowniejszego o dosyć uczynieniu sprawiedliwości Bożej. B. m. r. (Wil. 1598).

Unikat Bibl. Krasińskich w W-wie zniszcz.

Przekł. łac.: K. Nuberus pt. Apokatastasis sive vindiciae. Pro articulo plane fundamentali religionis christianae de plenissima satisfactione. Gdańsk 1607, dr. wdowa po W. Guillemothanie.

6. Apomaxis albo zniesienie niesłusznej skazy Jana Liciniusa ministra nowokrzczeńskiego Catalisim nazwanej, którą zatrzeć usiłował prawdę Tarczy duchownej. B. m. (Wil.) 1600.

Unikat Bibl. Czart.

Zob. też: CHRZĄSTOWSKI Andrzej I, Twórczość poz. 11.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. Rosprawa czudna a tych czasów bardzo potrzebna o usługowaniu słowem Bożym w kościele jego. Wyd. przy: M. Rej: Świętych słów a spraw Pańskich... kronika albo postylla. Wyd. 3. B. m. 1566; wyd. 4 Kr. 1571.

J. Kallenbach przypisywał utwór ten A. Trzecieskiemu; A. Brückner P. Gilowskiemu lub Grzegorzowi z Żarnowca; K. Kolbuszewski Grzegorzowi z Żarnowca.

2. Obrona Postylle ewanielickiej. To jest odpowiedź na apologią jezuicką w Krakowie niedawno wydaną. Wyd. przy: Postylla... Cz. 3. Kr. 1582; por. Twórczość poz. 1.; wyd. prawdopodobnie również osob.: b. m. r. (wg Estr.: Kr. po 1584).

Autorstwo Grzegorza z Żarnowca wg Estr. prawdopodobne; wg K. Kolbuszewskiego pewne.

OPRACOWANIA

A. WĘGIERSKI (A. REGENVOLSCIUS): Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias. Utrecht 1652 s. 430; wyd. 2 rozszerzone pt. Libri quatuor Slavoniae reformatae. Amsterdam 1679.— M. ARNOLD: Religio Sociniana seu catechesis Racoviana major. Franequerae 1654.— F. SIARCZYŃSKI: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— J. ŁUKASZEWICZ: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poz. 1835 s. 143, 149, 155, 181; przekł. niem. pt. Von den Kirchen der Böhmischen Brüder im ehemaligen Grosspolen. Grodzisk 1877.— J. ŁUKASZEWICZ: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 2. Poz. 1843 s. 256.— W. A. MACIEJOWSKI: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852.— M. WISZNIEWSKI: Hist. lit. pol. T. 9. Kr. 1857.— K. MECHERZYŃSKI: Historia wymowy w Polsce. T. 2. Kr. 1858 s. 480-486; toż pt. Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce. Kr. 1864.— F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Grzegorz z Żarnowca. *Enc. powsz.* Orgelbranda T. 10 (1862).— N. (M. NOWODWORSKI): Grzegorz z Żarnowca. *Enc. kościelna* Nowodworskiego. T. 6 (1875).— A. K. D. (DIEHL): Grzegorz z Żarnowca. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900).— H. HRUBÝ: České postylly. Studie literárné a kulturno-historické. Praga 1901.— A. BRÜCKNER: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. Lit.* R. 2 (1903) s. 66-67.— T. GRABOWSKI: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550-1650). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 43 (1906) i odb.— C. S. (SOKOŁOWSKI): Grzegorz z Żarnowca. *Podręczna enc. kościelna* Chełmickiego. T. 13/14 (1907).— K. KOLBUSZEWSKI: Postyllografia polska XVI i XVII wieku. Kr. 1921.— M. PERKINÓWNA: Synod toruński w 1595 r. *Przegl. Ewangeliczny* 1936 nr 6.— W. PNIEWSKI: Język polski w dawnych szkołach gdańskich. Gdańsk 1938 *Studia Gdańskie* II.— H. NELKEN: „O świętych obrazach, iako maią bydź szanowane". Kazanie Fabiana Birkowskiego. *Muzealnictwo* 1955 nr 4 s. 12.— W. TOMKIEWICZ: Sztuka w literaturze polskiej doby Odrodzenia. Wstęp do: Pisarze polskiego Odrodzenia o sztuce. Wr. 1955 *Teksty Źródłowe do Dziejów Teorii Sztuki* t. 4.— K. GÓRSKI: Biblia i sprawy biblijne w Postylli Reja. *Ref. w Pol.* 1953/1955 (wyd. 1956) s. 125.— L. SZCZUCKI: Na marginesie propozycji wydawniczych Konrada Górskiego. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 1.— H. KOWALSKA: Grzegorz z Żarnowca. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960).— W. URBAN: [Literatura ariańska w Polsce XVI wieku. W-wa 1959. Rec.]. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* t. 5 (1960) s. 234.

ŻEBROWSKI JAKUB (XVII w.)

Tłumacz.

Utrzymywał zapewne jakieś kontakty z Tomaszem Zamoyskim, kanclerzem wielkim koronnym, synem Jana. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

Owidiusz: Metamorphoseon, to jest Przeobrażenia ksiąg piętnaście. Kr. 1636, dr. F. Cezary. Wyd. nast. (pod red. L. Borowskiego) Wil. 1821.

Przekład dedykowany Tomaszowi Zamoyskiemu.

OPRACOWANIA

L. Borowski: O Jakubie Żebrowskim i jego przekładaniu. Wstęp do wyd.: Metamorphoseon. Wil. 1821.— F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— A. Brückner: Z dziejów języka polskiego. Lw. 1903 s. 29.— A. Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 38 (1904) s. 301 i odb. Kr. 1903 s. 13.— A. Brückner: Poezja polska w wieku siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU.* Cz. 1. Kr. 1918 s. 237; wyd. 2 Kr. 1935 s. 244.

ŻEBROWSKI SZCZĘSNY (zm. 1613)

Autor polemicznych dziełek z dziedziny astrologii i teologii.

Był wychowankiem jezuitów w Wilnie i zdobył, jak się zdaje, tytuł doktora filozofii. Ok. 1593-1597 przeniósł się do Krakowa. Prowadził m. in. polemikę z Janem Latoszem. W 1604 jako nauczyciel i wychowawca wojewodzica Jana Zebrzydowskiego podróżował z nim po Niemczech, Francji, Hiszpanii i Włoszech. Zmarł w 1613 w Leszku na Rusi. Inne szczegóły nieznane.

Uwaga: Prawdopodobnie imię i nazwisko Żebrowskiego było jednym z pseudonimów jezuity Marcina Łaszcza (zob.).

TWÓRCZOŚĆ

1. Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie. Przytem wspomnienie krótkie do Unii Kościoła ruskiego z łacińskim. Kr. 1595.
2. Plewy Stefanka Zizaniey. Wil. 1596, Druk. Bractwa Cerkiewnego.
3. Próba Minucyj Latosowych z obroną kalendarza poprawionego. Kr. 1598, Druk. Łazarzowa.
4. Probacja próby na minucje Latosowe. Kr. 1598, Druk. Łazarzowa.
5. Zwierciadło roczne. Kr. 1603, Druk. Łazarzowa.

OPRACOWANIA

F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828.— I. Chodynicki: Dykcjonarz uczonych Polaków. T. 3. Lw. 1833.— M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 7. Kr. 1845 s. 371-373; t. 8. Kr. 1851 s. 289; t. 9. Kr. 1857.— A. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. Hist.* 1896.— A. Brückner: Różnowiercy polscy. W-wa 1905 s. 267-275; wyd. 2 W-wa 1962. — J. Tretiak: P. Skarga w dziejach i literaturze unii brzeskiej. Kr. 1912.— H. Barycz: Hist. Uniw. Jagiel. w epoce humanizmu. Kr. 1935 s. 554-555.

ŻERA KAROL ANTONI (XVIII w.)

Fraszkopisarz, facecjonista.

Żył w pierwszej połowie XVIII w. Pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej na Podlasiu. Do szkół chodził w Drohiczynie, gdzie też prawdopodobnie wstąpił do zakonu franciszkanów. Był zbieraczem anegdot i facecji. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Vorago rerum torba śmiechu. Powst. w połowie XVIII w. Wyd. pt. Fraszki i opowiadania. Ze starych szpargałów... wypisał Zygmunt Gloger. W-wa 1893. Wybór wyd. J. Krzyżanowski, K. Żukowska-Billip: Dawna facecja polska (XVI-XVIII w.). W-wa 1960.

Rkps Państwowej Bibl. Publicznej im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie, sygn. Polsk. Q. XV. 29.

OPRACOWANIA

Z. Gloger: Wstęp do wyd.: Fraszki i opowiadania. W-wa 1893 s. 1-4.— Z. Gloger: Dykteryjka. *Enc. staropolska.*

T. 2. W-wa 1901 s. 87-88.— J. Krzyżanowski: Dykteryjki kwestarskie Ignacego Chodźki. W książce: Paralele. W-wa 1935; wyd. 2 W-wa 1961.— J. Krzyżanowski: Facecja staropolska. Wstęp do wyd.: Dawna facecja polska (XVI-XVIII w.). Oprac. J. Krzyżanowski i K. Żukowska-Billip. W-wa 1960.

ŻÓŁKIEWSKI STANISŁAW (1547—1620)

Pamiętnikarz.

Ur. w 1547 we wsi Turynce pod Lwowem; syn Stanisława, późniejszego wojewody ruskiego, i Zofii z Lipskich. Do szkół uczęszczał we Lwowie. Przez pewien czas studiował za granicą; rozbudzone w czasie studiów zamiłowanie do lektury dzieł historycznych zachował do końca życia. Znał język włoski i francuski oraz po części niemiecki. Wstąpiwszy na dwór Jana Zamoyskiego zaprawiał się pod kierunkiem hetmana do służby obywatelskiej i wojennej, m. in. przy boku jego posłował do Henryka Walezego w 1573. Był sekretarzem królewskim. Uczestniczył w walkach pod Gdańskiem; odznaczył się przy oblężeniu Pskowa (1582). Po zwycięstwie pod Byczyną, w którym miał walny udział, otrzymał w 1588 starostwo hrubieszowskie i buławę polną koronną. W 1590 występował jako kasztelan lwowski. Jako hetman brał udział w różnych wyprawach wojennych, m. in. w kampanii multańskiej (1595), wspierając hospodara Jeremiego Mohiłę przeciw Turkom, i w drugiej — przeciw hospodarowi Michałowi w 1600. W dwa lata później pobił Szwedów pod Rewlem. Podczas rokoszu Zebrzydowskiego stał po stronie króla, natomiast w polityce zagranicznej przeciwstawiał się prohabsburskiemu kursowi dworu, m. in. łagodząc tarcia polsko-tureckie. W 1608 otrzymał województwo kijowskie. Piórem utrwalił kampanię moskiewską, w której prowadził zarówno wojenną, jak i dyplomatyczną akcję uwieńczoną zwycięstwem pod Kłuszynem (1610), zajęciem Moskwy i zabraniem carów Szujskich do niewoli. W 1613 został hetmanem wielkim koronnym, a w 1617 kanclerzem. Żonaty był z Reginą z Herburtów. Zginął w walce z Turkami pod Cecorą 6 października 1620.

TWÓRCZOŚĆ

1. Początek i progres wojny moskiewskiej. Powst. 1612. Wyd. K. Słotwiński pt. Historia wojny moskiewskiej aż do opanowania Smoleńska. Lw. 1833. Wyd. nast.: wyd. P. A. Muchanow. Moskwa 1835 (wraz z przekł. ros.); Paryż 1868 *Bibl. Lud. Pol.* z. 11; Lw. 1882 *Bibl. Mrówki* t. 144-145; wyd. W. Sobieski. Kr. 1920 *BN* I, 12; W-wa b. r. *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szkolnej* 201.

Przekł. ros.: P. A. Muchanow pt. Rukopis' Żółkiewskogo. Naczało i uspiech moskowskoj wojny... Moskwa 1835 (z tekstem pol.); wyd. nast. Petersb. 1871.

2. Z swazoriej Seneki filozofa i innych niektórych autorów zebrał żołnierz jeden w obozie pod Tatarzyszczami, z mężnych przykładów pobudkę do cnoty. Kr. 1618, dr. F. Cezary. Przedr. pt. Pobudki do cnót rycerskich przez polskiego żołnierza z dzieł Seneki filozofa i inszych pisarzy zebrane. W-wa 1792; toż W-wa 1794. (Ed. z czasów Jana Sobieskiego nieznana).

Wydania zbiorowe

1. Pisma. Wyd. A. Bielowski. Lw. 1861.

Tu: Początek i progres wojny moskiewskiej; Pobudka do cnoty; mowy; listy; testament; uniwersały itp.

2. Ojczyzna — honor — męstwo. Wspomnienia i dokumenty. W-wa 1921.

Tu: Początek i progres wojny moskiewskiej; listy; testamenty.

Listy i materiały

1. Listy do J. Zamoyskiego: dat. w Winnikach 14 kwietnia 1577. Wyd. W. Sobieski. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 1: 1553-1579. W-wa 1904 nr 115; dat. w Grodzisku 16 stycznia 1582. Wyd. J. Siemieński, jw. T. 2: 1580-1582. W-wa 1909 nr 662; dat. z Bełza 2 listopada 1584, z Jaworowa 24 grudnia 1584, prawdopodobnie z 1584. Wyd. J. Siemieński, jw. T. 3: 1582-1584. W-wa 1913 nr 1035, 1048, 1055.

2. Listy z 1582-1604, m. in. do Konstantego Ostrogskiego, P. Tylickiego, J. Zamoyskiego. Nie wyd.

Wiad. podał J. Bieliński: O nie wydanych listach hetmana Żółkiewskiego. Notatka bibliograficzna. *Upominek. Księga zbior. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893.

3. Listy z 1584-1620, m. in. do J. Zamoyskiego, J. Szczęsnego Herburta, Zygmunta III. Wyd. T. X-że L. (T. Lubomirski). Kr. 1868.

4. Listy z 1587-1620, m. in. do J. Zamoyskiego, Zygmunta III, M. Zebrzydowskiego, W. Gembickiego. Zob. Wyd. zbior.

5. Sześć listów do Zygmunta III oraz W. Gembickiego z 1595-1619. Wyd. A. Grabowski i A. Przezdziecki: Źródła do dziejów polskich. T. 1. Wil. 1843.

6. Do Zygmunta III, dat. z obozu nad Sołonicą 10 czerwca 1596 (z relacją kapitulacji Kozaków nad Sołonicą). Z rkpsu Bibl. Pol. w Paryżu nr 11 ogł. C. Chowaniec: Sprawa sołonicka z 1596 r. (Przyczynek do genezy problemu kozackiego Rzplitej). *Teki Hist.* t. 7 (1955).

7. Do Zygmunta III, dat. w Żółkwi 24 września 1615. Ogł. *Przyj. Ludu* 1837 nr 45.

8. Do W. Gembickiego, arcybpa gnieźnieńskiego, dat. 1617; do sekretarza wielkiego koronnego, dat. 1618. Ogł. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. Kr. 1840.

9. Do króla, dat. z Baru 25 sierpnia 1620; do żony, dat. w obozie pod Cecorą 6 października 1620. Ogł. M. Baliński: Studia historyczne. Wil. 1856.

10. Listy od J. Zamoyskiego: dat. pod Pskowem 19 grudnia 1581. Wyd. J. Siemieński, jw. poz. 1, t. 2 nr 506; zapewne od J. Zamoyskiego z 1588. Wyd. K. Lepszy. Archiwum Jana Zamoyskiego. T. 4: 1585-1588. Kr. 1948.

11. Listy z 1588-1620 do S. Żółkiewskiego lub jego dotyczące, m. in. od Zygmunta III, M. Zebrzydowskiego, W. Goślickiego. Zob. Wyd. zbior.

12. Od W. Goślickiego, dat. w Przemyślu 2 stycznia 1599. Wyd. W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3 Dod. W-wa 1852 s. 210-212.

13. List od zjazdu województw wielkopolskich w Kole, dat. w Kole 14 lutego 1607. Ogł. W. Dworzaczek. *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego.* T. 1 (1572-1632). Cz. 1 (1572-1616). Poz. 1957 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydawnictwa Źródłowe Komisji Hist.* t. 12 poz. 126.

14. Cztery listy od Skinder-baszy z 1617. Wyd. w: *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1833 z. 4.

15. Listy w Państwowej Bibl. Publicznej im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie.

Wiad. podaje T. N. Kopriejewa: Obzor polskich rukopisiej Gosudarstwiennoj Publicznoj Bibliotieki im. Sałtykowa-Szczedrina. *Gosudarstwiennaja Publicznaja Bibliotieka im. Sałtykowa-Szczedrina. Trudy* t. 5 (1958). Por. *Kwart. Hist.* 1959 nr 1 s. 214.

16. Testament, dat. w Bracławiu 12 stycznia 1606. Wyd.: M. Baliński: Zgon Żółkiewskiego... *Bibl. Warsz.* 1845 t. 2 s. 303-311; przedr. w książce: Studia historyczne. Wil. 1856; A. Bielowski: Pisma, jw. Wyd. zbior.; A. Śliwiński: Hetman Żółkiewski. W-wa 1920.

17. Testament, dat. w Barze 22 sierpnia 1620. Wyd. *Arch. Teolog.* 1836 t. 1 s. 388-393.

18. Uniwersał przeciwko partyzantowi Poniatowskiemu, dat. w Nudachowie 4 marca 1608. Wyd. J. I. Kraszewski. *Athenaeum* 1841 t. 1.

19. Pisma J. Zamoyskiego polecające i uwierzytelniające oraz dokumenty dotyczące S. Żółkiewskiego z 1581-1586. Wyd. w: Archiwum..., jw. poz. 1.

20. Pisma i dokumenty dotyczące wojskowej i politycznej działalności S. Żółkiewskiego. Zob. Wyd. zbior.

21. P. Ożga: Transactia J. W. Stanisława Żółkiewskiego, woj. kijowskiego... z Skinder baszą, hetmanem cesarza tureckiego... 23 Septembris... 1617. (Z rękopisma XVII wieku). *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1832 z. 1; 1833 z. 3.

Listy, mowy i kopie utworów zob. też rkpsy Bibl. Czart. nr 348, 1577 i in.

Zob. też: Cieklński Piotr, Listy i materiały, poz. 1.

OPRACOWANIA

M. Baliński: Zgon Żółkiewskiego w cecorskiej wyprawie i pomnik jego w Besarabii. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 2; przedr. w książce: Studia historyczne. Wil. 1856. — Ł. Gołębiowski: Hetman Żółkiewski. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 4.— K. Szajnocha: Mściciel. Wyd. w książce: Opowiadania historyczne o królu Janie III. Żytomierz 1860; przedr. w: Pisma. T. l. Kr. 1887; wyd. osob. Lw. 1892.— J. Bartoszewicz: Hetmani polni koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W-wa 1860.— A. Bielowski: Wstęp i wyd.: Pisma. Lw. 1861. [Rec.: L. Hubert. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 4].— T. X-że L. (T. Lubomirski): Wstęp i wyd.: Listy. Kr. 1868. [Rec.: X. L. (Liske). *Sybel's Historische Zeitschrift* 1870 t. 23].— K. Liske: S. Żół-

kiewskiego klęska i zgon na polach cecorskich. *Dzien. Lit.* 1869.— A. Wejnert: Portret spółczesny S. Żółkiewskiego, hetmana wielkiego koronnego. *Kłosy* 1881 nr 846.— F. Papée: O hetmanie Żółkiewskim. Lw. 1888 *Wydawnictwo Macierzy Pol.* 41; wyd. 2 poprawione Lw. 1892.— J. Bieliński: O nie wydanych listach hetmana Żółkiewskiego. Notatka bibliograficzna. *Upominek. Książka zbiór. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893.— M. Rolle: Hetman Żółkiewski starostą kresowym. *Dzien. Poz.* 1893 nr 160.— F. Papée: Żywot hetmana Żółkiewskiego. Lw. 1895 *Bibl. dla Młodzieży* 34.— W. Hahn: Stanisław Żółkiewski w poezji polskiej. Lw. 1908; wyd. 2 Poz. 1920.— A. Prochaska: Hetmana Żółkiewskiego traktat pod Moskwą 1610 r. *Przegl. Hist.* 1911 t. 13.—

W. Sobieski: Wstęp i wyd.: Początek i progres wojny moskiewskiej. Kr. 1920 *BN* I, 12. [Rec.: J. Dąbrowski. *Nasz Kraj* 1920; N. *Naród* 1920 nr 232; w. t. *Nowa Reforma* 1920 nr 133].— W. Sobieski: Żółkiewski na Kremlu. Kr. 1920.— A. Śliwiński: Hetman Żółkiewski. W-wa 1920. [Rec.: W. Sobieski. *Kwart. Hist.* 1921].— K. Górski: O wyprawie i klęsce cecorskiej. Przy wyd.: Ojczyzna — honor — męstwo. Wspomnienia i dokumenty. W-wa 1921.— A. Strzelecki: Sejm z r. 1605. Kr. 1921. — Z. Stroński: Swawola ukrainna u schyłku XVI w. *Kwart. Hist.* 1924.— A. Prochaska: Wrogowie hetmana Żółkiewskiego. *Przegl. Powsz.* 1926 t. 4.— A. Prochaska: Hetman Stanisław Żółkiewski. W-wa 1927. [Rec.: W. Dobrowolska: Z powodu książki Antoniego Prochaski... *Kwart. Hist.* 1930 t. 2 i odb.].— K. Lepszy: Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Kr. 1929. — W. Dobrowolska: Książęta Zbarascy w walce z hetmanem Żółkiewskim. Kr. 1930 *Prace Kr. Oddziału Pol. Tow. Hist.* nr 4. [Rec.: K. T. *Kwart. Hist.* 1930 t. 2 s. 263; W. C. *Przegl. Powsz.* 1931 t. 191 s. 160].— F. Suwara: Przyczyny i skutki klęski cecorskiej 1620 r. Kr. 1930.— G. Baumfeld: Najznakomitsi wodzowie polscy. W-wa 1935 *Biblioteczka Żołnierza Pol.* t. 27. — E. Oppman: Wodzowie Polski. Szlakami chwały oręża polskiego. W-wa 1935.— K. Lepszy: Hetman Stanisław Żółkiewski. *Sól polskiej ziemi.* W-wa 1937.— W. Kulikowski: Śmierć Żółkiewskiego. Wyd. 2 W-wa 1938 *Pam. Kresowy* z. 3. [Rec.: St. J. *Myśl Nar.* 1938 nr 18 s. 284].— Ł. Kurdybacha: Staropolski ideał wychowawczy. Lw. 1938 *Prace Hist.-Kulturalne* t. 4.— B. Nadolski: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938.— K. Tyszkowski: Hetman Stanisław Żółkiewski. Wyd. 2 uzup. Lw. 1938 *Bibl. Macierzy Pol.* 116.— K. Wilk, C. Wilczyński: Gwiazdy katolickiej Polski. T. 1. Mikołów 1938.—

K. L.: Stanisław Żółkiewski. Londyn 1944 *Biblioteczka Harcerska* nr 27.— M. Dubanowiczowa: Wielki hetman (Stanisław Żółkiewski). Londyn 1950 *Biblioteczka Pol.*— J. Krzyżanowski: Proza polska wieku XVI. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956 s. 274, 311; por. toż osob. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.).— C. Chowaniec: Sprawa sołonicka z 1596 r. (Przyczynek do genezy problemu kozackiego Rzplitej). *Teki Hist.* (Londyn) t. 7 (1955).

z ŻÓRAWICY MARCIN (ok. 1422–1460)

Inne formy nazwiska: Marcin Król z Przemyśla; Martinus Polonus; Martinus Rex de Premislia.

Astronom, matematyk, medyk.

Ur. ok. 1422 w Żórawicy pod Przemyślem; syn Stanisława, wg L. Birkenmajera przypuszczalnie nie włościanina. Od 1438 studiował nauki wyzwolone w Akademii Krakowskiej; w 1444 został bakałarzem, w 1445 był magistrem i rozpoczął wykłady z dziedziny matematyki i astronomii. W tym samym roku wyjechał za granicę; kształcił się na uniwersytetach w Pradze (1445), Lipsku, Padwie i Bolonii. W Bolonii wykładał w 1448 astronomię, a pod koniec 1449 został doktorem medycyny, po czym udał się na Węgry. Był nadwornym lekarzem Jana Hunyadyego. Nie jest pewne, czy przebywał na dworze Jana Viteza w Waradynie. Na skutek starań Zbigniewa Oleśnickiego i Jana Długosza powrócił do Krakowa przypuszczalnie z początkiem 1450. Jako profesor Akademii zajmował się astronomią, dla której ufundował katedrę, i matematyką

(geometrią). Był zarazem lekarzem biskupa krakowskiego. Był jednym z prekursorów humanizmu w Polsce. Zmarł zapewne w 1460.

TWÓRCZOŚĆ

1. Algorismus minuciarum. Wykładane w 1445. Zachowane w trzech odpisach.

Arytmetyka liczb ułamkowych.

2. Summa super Tabulas Alphonsi vel Correctiones Tabularum Alphonsi. Powst. w 1450-1451 (?).
Rkps (wg L. Birkenmajera autograf) Bibl. Jagiel nr 1927.

Traktat korygujący tablice astronomiczne z 1251.

3. Iudicia.
Rkps Bibl. Jagiel. nr 1918, 764 (autograf).

Almanachy astrologiczne na 1451 i 1452.

4. Opus de geometria. Powst. wg T. Żebrawskiego ok. 1450, wg L. Birkenmajera najwcześniej w 1450. Wyd. kryt. L. Birkenmajer pt. Geometriae practicae seu artis mensurationum tractatus. Z przekł. pol. pt. Geometria praktyczna, czyli traktat sztuki mierniczej, według rękopisów Bibl. Jagiel. w Krakowie. W-wa 1895.
Rkpsy (kopie) Bibl. Jagiel. nr 1865, 1968.

5. Canones super calendarium. Powst. w 1456.
Rkps Bibl. Jagiel. nr 1838.

Pismo o reformie kalendarza.

Listy

Od Jana Długosza, dat. z Krakowa w październiku 1449; od Zbigniewa Oleśnickiego, dat. w grudniu (?) 1449. Wyd. J. Szujski. *Codex Epistolaris Saeculi Decimi Quinti* t. 1 (1876). *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 2. List Z. Oleśnickiego przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

OPRACOWANIA

M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 4. Kr. 1842 s. 157-158.— T. Żebrawski: Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań. Kr. 1873.— L. A. Birkenmajer: Marcin Bylica z Olkusza. *Rozpr. AU Wydz. Mat.-Przyr.* t. 25 (1893) i odb. Kr. 1892.— L. A. Birkenmajer: Wstęp do wyd.: Geometria praktyczna. W-wa 1895.— K. Morawski: Hist. Uniw. Jagiel. T. 1-2. Kr. 1900.— J. Fijałek: Polonia apud Italos scholastica. Kr. 1900 *Munera Saecularia Universitatis Cracoviensis* t. 1.—
A. Birkenmajer: Uniwersytet Krakowski jako międzynarodowy ośrodek studiów astronomicznych na przełomie XV i XVI stulecia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 2: Historia nauki. Cz. 2. W-wa 1956 s. 364 i in.; przedr.: *Życie Szkoły Wyższej* 1954; por. A. Birkenmajer: Uniwersytet Krakowski jako ośrodek międzynarodowy studiów astronomicznych na przełomie XV i XVI wieku. W-wa 1953 *Materiały Dyskusyjne Sesji Nauk. Odrodzenia.* (Maszynopis powiel.); przekł. franc.: A. Kosko pt. L'Université de Cracovie — centre international d'études astronomiques à la fin du XV-e et au début du XVI-e siècle. *Études Coperniciennes.* T. 1. Paryż 1958 (= *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Centre Polonais des Recherches Scientifiques de Paris* nr 13/16 (1955/1957) s. 102 i in.— K. Sawicki: Martinus Polonus — mistrz sześciu fakultetów (1422-1460). *Przegl. Geodezyjny* 1954 nr 4.— K. Sawicki: Pierwsza katedra geodezji w Polsce. *Geodezja i Kartografia* t. 3 (1954) s. 201.— J. Dianni, A. Wachułka: Z dziejów polskiej myśli matematycznej. W-wa 1957. — T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450-1850. W-wa 1961.

ŻYDOWSKI ANDRZEJ JAN (zm. 1721)

Mowca, poeta, satyryk (?).

Był synem Krzysztofa, chorążego zatorskiego i oświęcimskiego, i Katarzyny z Porębskich, którzy pobrali się w 1632. Gdzie kształcił się, nie wiadomo; znał prawo, słynął z wymowy. Według świadectwa Jana Gawińskiego brał udział w wojnach, przypuszczalnie jako towarzysz chorągwi husarskiej pod Janem Sobieskim. Z biegiem życia posiadł znaczne majętności w Krakowskiem i Samborskiem oraz kamienice w Krakowie. Był sekretarzem królewskim, podczaszym oraz podstarościm oświęcim-

skim i zatorskim; latem 1682 został podstarościm grodzkim krakowskim, w 1684 stolnikiem krakowskim, następnie chorążym i sędzią grodzkim krakowskim. Zajmując się pracą publiczną i polityką wybił się na jednego z ludzi wpływowych wśród szlachty i cieszył się uznaniem u dworu. Mandatem królewskim z 9 sierpnia 1681 wszedł w skład komisji do rewizji archiwum koronnego. Wielokrotnie posłował na sejmy, gdzie często wybierano go na członka rozmaitych komisji, m. in. w 1690 wyznaczono go na deputata dla obrad u boku króla podczas wojny. Bywał też deputatem na trybunał koronny. Po śmierci Jana Sobieskiego został zwolennikiem Augusta Sasa. W 1697 marszałkował konfederacji oświęcimsko-zatorskiej w Zatorze. W 1701 powołany przez *senatus concilium* wszedł ponownie do komisji dla rewizji archiwum na zamku krakowskim. Uczestniczył w zjeździe sandomierskim latem 1702, gdzie wybrano go jednym z posłów dla mediacji między Augustem II i Karolem XII, a we wrześniu tegoż roku brał udział w naradzie politycznej na zamku królewskim w Warszawie. Wraz z Stanisławem Morsztynem posłował następnie do Karola (26 kwietnia 1703) na Pragę, a 26 czerwca 1703 składał wraz z innymi uczestnikami poselstwa relację na sejmie w Lublinie. W latach następnych usuwał się od polityki, pod koniec życia oddał się dewocji. Przyjaźnił się z Wacławem Potockim i Janem Gawińskim; wielu pisarzy (m. in. Jan Alan Bardziński) dedykowało mu swe utwory. Znał z pewnością Jana Chryzostoma Paska. Sam wg A. Brücknera tworzył dorywczo. Krótko przed 1678 ożenił się z Katarzyną Piegłowską, a po jej śmierci — po 1690 z Barbarą Słupecką, *primo voto* Butlerową (zm. 1701). Miał syna Antoniego i trzy córki. W 1700 ufundował klasztor reformatów w Kętach. Zmarł w 1721 po 2 kwietnia.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nagrobek ImPnu Iwańskiemu podczaszemu łęczyckiemu, który z Przem. Grabskim sejm grodzieński rozerwał, a potem w głowę sobie strzelił 1694. Rkps Bibl. Kórn. nr 1073 s. 343. (3 łac. dystychy elegiackie).

2. Mowa... posła do KJMci szwedzkiego. (Prawdopodobnie z 1703). Rkps Ossol. nr 274/II s. 27-28.

Listy i materiały

1. Do obywateli województwa krakowskiego, dat. z Hasnowa 18 marca 1678. Odpis z końca XVIII w., rkps Ossol. nr 319/II k. 60-64.

2. Od: Katarzyny Piegłowskiej, dat. z Jakubowa 1678; Jana III Sobieskiego, dat. z Warszawy 16 kwietnia 1693; Marii Kazimiery, dat. z Warszawy 19 stycznia 1697; Augusta II, dat. z Torunia 25 grudnia 1702. Ogł.: A. Wybranowski: Monografie miejscowości galicyjskich. *Przew. Nauk. i Lit.* 1873 t. 2 s. 815-816, 903-904; A. Wybranowski: Z domowego archiwum. (Korespondencja pana chorążego). *Przew. Nauk. i Lit.* 1891; toż przedr. w książce: Dawne dzieje. Kr. 1893.

3. Od Wojciecha Stanisława Chróścińskiego, Franciszka Jordana, Jana Opalińskiego, marszałkowej Lubomirskiej, Katarzyny Piegłowskiej, Adama Mikołaja Sieniawskiego, Jana Wielopolskiego z 1678-1714. Ogł. w całości i fragm. A. Wybranowski: Z domowego archiwum..., jw. poz. 2.

4. Od H. (?) Lubomirskiego, S. Szczuki, M. Warszyckiego, J. Wielopolskiego, Stanisława Witwickiego, Wodzickiej z lat 1687-1693 i b. d. Odpis A. Wybranowskiego z 1875, rkps Ossol. 2734/III.

5. Koncepty nominacji na stolnika krakowskiego, dat. 1684, 1685. Rkps Bibl. Nar. nr 3084 k. 100, 108.

6. Testament. Fragm., nie podając daty, ogł. Z. Kaczkowski: Żydowscy. Kronika rodzinna. *Kółko Rodz.* 1860 nr 7 s. 98-99; wyd. osob. wyd. 2. T. 1. Lw. 1872 s. 9-10.

Autentyczność tekstu niepewna.

7. Liber transactionum... Żydowskich ex actis relationum Castri Cracoviensis accurate ab A. D. 1570 consequenter per annos sequentes connotatarum et conscriptarum, in hanc normam redactus A. D. 1694. (Prawdopodobnie autograf A. Żydowskiego). Rkps Ossol. 5156/II.

8. Dokumenty dotyczące fundacji klasztoru reformatów w Kętach. Ogł. M. Wilczyński: Klasztor oo. reformatów w Kętach. Kr. 1893.

Utwory o autorstwie niepewnym

1. „Wiersze Imci Pana Żydowskiego, towarzysza chorągwie usarskiej w wojsku

koronnym, na... Chocimską victorią". Ogł. J. Rzepecki: Ueber die bis jetzt unbekannt gebliebenen Gedichte von Zbigniew Morsztyn. Poz. 1884; toż w jęz. pol. pt. Muza domowa, czyli nie znane dotąd poezyje Zbigniewa Morsztyna. Poz. 1884 s. 31 i pt. O nie znanych dotąd poezjach Zbigniewa Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1885 t. 1 s. 65-66. Tekst pol. wyd. J. Dürr-Durski w książce: Z. Morsztyn: Muza domowa. T. 2. W-wa 1954 s. 107.

Wiersze pochwalne: łaciński, inc.: Victorum Vates..., oraz jego przekł. pol., inc.: Zwycięzców, pisorymie... — na poemat Zbigniewa Morsztyna pt. Sławna victoria nad Turkami... z 1673, zapisane przy jednej z red. rękopiśmiennych „Sławnej victorii"; współczesne wyd. tego poematu wierszy Żydowskiego nie zawierają. Przypuszczenie, że ich autorem może być A. Żydowski, wysunęła Z. Mianowska: Zbigniew Morsztyn. Życie i twórczość poetycka. *Prace Komisji Filol. Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 4 z. 5 (1930) i odb. Poz. 1930 s. 41-42.

2. Gorzka wolność młodzieńska albo Odpowiedź na Złote jarzmo małżeńskie przez jednę damę dworską imieniem drugich wyrażona i na widok podana. B. m. r. (wg J. A. Jabłonowskiego; wg Estr.: Kr. 1700; wg notatki tegoż z 1939 — po 1670; przypuszczalnie było kilka ed. b. m. r.); wyd. nast. przy: Złote jarzmo małżeńskie. B. m. 1784.

Satyra obyczajowa prozą i wierszem, w dwóch częściach, stanowiąca replikę na „Złote jarzmo małżeńskie" (zob. t. 1). Powst. nie przed 1674, wg A. Brücknera ok. 1680. Autor znał prawo i posiadał duże oczytanie, zamieszcza cytaty w języku łacińskim, włoskim, hiszpańskim, francuskim i niemieckim. Ze współczesnych sobie pisarzy polskich przytacza m. in. W. Potockiego, J. Gawińskiego, S. H. Lubomirskiego, A. Morsztyna.— A. Żydowskiego za autora uważają J. J. Załuski, J. A. Jabłonowski, K. Estreicher, A. Brückner, K. Badecki.

Estr. IX, 803 podaje pozycję: Żydowski Jędrzej: O szkodliwej wolności młodzieży. B. m. r. (?), co zapewne jest zniekształconym zapisem „Gorzkiej wolności młodzieńskiej".

A. Brückner przypuszczał, że A. Żydowski może być autorem „Złotego jarzma małżeńskiego" oraz „Baby abo starego inwentarza" (zob. t. 1: Tzw. Literatura sowizrzalska, D 12).

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona polska. T. 4. Lw. 1743 s. 765-766; wyd. 2 powiększone pt. Herbarz polski. T. 10. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1845 s. 200.— J. D. A. Janocki: Janociana. T. 3. W-wa 1819 s. 404.— H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820.— A. Wybranowski: Monografie miejscowości galicyjskich. Kossowa. *Przew. Nauk. i Lit.* 1873 t. 2.— T. Żychliński: Złota księga szlachty polskiej. R. 2. Poz. 1880 s. 349-350.— A. Wybranowski: Drobiazgi z różnych czasów. Lw. 1881 s. 42.— A. Wybranowski: Z domowego archiwum. (Porembscy i Żydowscy). *Przew. Nauk. i Lit.* 1882.— S. Tarnowski: Tajemnica roku 1688. *Roczn. Zarządu AU w Kr. Rok 1882*. Kr. 1883 s. 138.— A. Wybranowski: Z domowego archiwum. (O kilku miejscowościach i rodzinach z okolic Krakowa). *Przew. Nauk. i Lit.* 1885.— A. Wybranowski: Ze starych wspomnień. Z teki pana chorążego krakowskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1890.— A. Wybranowski: Jeszcze o starych aktach. *Przew. Nauk. i Lit.* 1892; przedr. w książce: Dawne dzieje. Kr. 1893.— M. Wilczyński: Klasztor oo. reformatów w Kętach. Monografia. Kr. 1893.— A. Wybranowski: Z teki pana chorążego. W książce: Dawne dzieje, jw.— J. Czubek: Wacław z Potoka Potocki. Nowe szczegóły do żywota poety. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Pol.* t. 8 (1895) s. 281, 283, 284-285, 302 i odb. Kr. 1894.— K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. T. 1. Petersb. 1897.— A. Wybranowski: Z okolic Zatora dziś i dawniej. W książce: Ongi w dworach i dworkach szlacheckich. Kr. 1898.— A. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 27 (1898) s. 319 i odb.— A. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 2 s. 395, 396, 418.— A. Brückner: Dzieje literatury polskiej w zarysie. T. 1. W-wa 1903 s. 363; wyd. 2 W-wa 1908 s. 367; wyd. 3 W-wa 1924 s. 349.— A. Brückner: Z powodu wydania „Ogrodu fraszek". *Pam. Lit.* R. 7 (1908) s. 596.— A. Wybranowski: Gawędy z minionych lat. Lw. 1909 s. 89.— A. Brückner: [Estr. XXV. Rec.]. *Pam. Lit.* R. 14 (1916) s. 323-324.— A. Brückner: Poezja polska w w. siedmnastym. *Dzieje literatury pięknej w Polsce AU*. Cz. 1. Kr. 1918 s. 266-267; wyd. 2 Kr. 1935 s. 280.— A. Brückner: Studia nad literaturą wieku XVII. Cz. pierwsza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. Kr. 1917 s. 78.— A. Kłodziński: O Archiwum Skarbca Koronnego na zamku krakowskim. *Arch. Komisji Hist. PAU* t. 12 (1923) i odb.— K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII wieku. Lw. 1925.— L. Babiński: Życie i dzieła Adama Żydowskiego. *Pam. Hist.-Prawny* t. 2 (1926).— J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. W-wa 1948.— J. Dürr-Durski: Stanisław Morsztyn. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) s. 782.— W. Wąsik: Historia filozofii polskiej. T. 1. W-wa 1958.

ADDENDA

Zawartość t. 1—3 „Bibliografii literatury polskiej" odpowiada na ogół stanowi badań z końca roku 1958 (por. Wstęp, t. 1, s. 17). Podczas prac wydawniczych systematyczne kompletowanie dalszego materiału nie było możliwe; wprowadzano go tylko okazjonalnie na różnych stronach dzieła. Niniejsze addenda to zbierane również przygodnie, lecz wartościowe uzupełnienia, głównie z lat ostatnich. Nowe pozycje załącza się na zasadzie dopisków do twórczości (wydań) i opracowań, bez uwzględnienia ich informacji merytorycznych. Cztery hasła: KOBYLEŃSKI Krzysztof, KROFEY Szymon, PĘTKOWSKI Kasper i PONTANUS Michał, są w „Korbucie" całkowitym novum.

Niektóre materiały i wskazówki wydawcy zawdzięczają dr Teresie Kruszewskiej-Michałowskiej, drowi Karolowi Heintschowi i drowi Julianowi Lewańskiemu. Wyrazy wdzięczności za życzliwą pomoc należą się również prof. drowi Władysławowi Czaplińskiemu, Komitetowi Wydawniczemu Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach i jego przewodniczącemu doc. drowi Janowi Zarembie oraz mgr mgr Helenie Rucińskiej i Wandzie Wiercińskiej-Lemanowicz z Grudziądza.

KOBYLEŃSKI KRZYSZTOF (zm. 1565)

Inne formy nazwiska: COBYLENIUS; KOBYLAŃSKI; KOBYLIŃSKI.

Wierszopis polsko-łaciński.

Pochodził z rodu szlacheckiego herbu Grzymała, osiadłego w Sieradzkiem; syn kasztelana rozpierskiego Mikołaja (zm. 1540) i Anny z Pileckich (sam matkę nazywa Zofią). Wg własnego świadectwa studiował za granicą teologię; zdaje się, że był kalwinem. Wykształcenie jego podnosił Piotr Roizjusz, Andrzej Trzecieski zaś — talent wierszopiski. Być może, należał do dworzan hetmana Jana Tarnowskiego. W 1551 był podkomorzym wieluńskim; posiadał w Wieluńskiem bogate dobra. Sąsiadował i przyjaźnił się z Marcinem Bielskim. Zmarł w 1565, przypuszczalnie bezdzietnie lub nawet bezżennie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Variorum epigrammatum ad Stanislaum Rozimontanum libellus. Kr. 1558, dr. Ł. Andrysowic. Wyd. kryt. L. Winniczuk. W-wa 1961 *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 4.

Tu m. in. poemacik łac. pt. Metamorphoseon parvuli et puellae liber unus — z najstarszym w dziejach baśni europejskiej przekazem motywu „brat baranek".

OPRACOWANIA

J. D. JANOCKI: Janociana. T. 1. W-wa 1776 s. 150-151. — H. JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poetów polskich. T. 1. Kr. 1820. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI): Kobyliński (Krzysztof). *Enc. powsz.* Orgelbranda t. 14 (1863). — A. B. (BRÜCKNER): Kobyleński Krzysztof. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 35/36 (1904). — W. BUDKA: Przyczynki chronologiczne do niektórych poezyj Jana Kochanowskiego. *Silva Rerum* 1930 z. 4/7 i odb. — J. KRZYŻANOWSKI: K. Kobylińskiego epyllion o „Rybce". *Pam. Lit.* R. 37 (1947) i odb.; przedr. w książce: Paralele. W-wa 1961. — J. KRZYŻANOWSKI: Historia literatury polskiej. W-wa 1953; wyd. 2 W-wa 1964. — B. NADOLSKI: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Nauk. PAN 25-30 października 1953 r.* T. 4: Historia literatury. W-wa 1956. — J. KRZYŻANOWSKI: Two Old-Polish Folk-Tales. *Fabula* (Berlin) 1958. — L. WINNICZUK: Praefatio do wyd.: Epigrammatum libellus. W-wa 1961 *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 4. — J. KRZYŻANOWSKI: Polska bajka ludowa w układzie systematycznym. Wyd. 2 rozszerzone. T. 1. Wr. 1963 poz. 450.

KROFEY SZYMON (XVI w.)

Inna forma nazwiska: KROFEJ.

Tłumacz.

Pochodził prawdopodobnie z okolic Bytowa. W 1586 był pastorem luterańskim w Bytowie, gdzie działał pod patronatem książąt pomorskich Barnima X i Jana Fryderyka. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. Duchowne piesnie D. Marcina Luthera i inszich naboznich mężow. Z niemieckiego w slawięsky język wiłożone przez Szymana Krofea, sługe słowa Bożego w Bytowie. Gdańsk 1586, dr. J. Rhode. Wyd. nast. fotooffsetowe oprac. R. Olesch pt. Geistliche Lieder D. Martin Luthers und anderer frommeren Männer. Duchowne piesnie ... Kolonia 1958 *Nachdrucke d. Ältesten Kaschubisch-Polnischen Sprachdenkmäler* t. 1.

Przekład głównie części niemieckiego kancjonału Valentina Babsta z XVI w. Zachowany egz. obejmuje również liczne pieśni rękopiśmienne — przekł. z niem. i łac. oraz polskie i kilka niemieckich, z XVI-XVIII w. Pieśni: 46 i 49, są zapożyczeniem utworów autorstwa przypuszczalnie Andrzeja Trzecieskiego (zob. TRZECIESKI Andrzej, Utwory o autorstwie niepewnym, poz. 13 i 5); pieśń 77 i jej wersja rękopiśmienna (s. 72) — kopią utworu Mikołaja Reja (zob. tegoż Twórczość, poz. 20). Pieśń: Reno wstawszy... (rkps s. 82) jest odpisem utworu A. Trzecieskiego (zob. tegoż Twórczość, poz. 12 f); przedr. wersji kaszubskiej zob.: A. Trzecieski: Pisma polskie. Cz. 1. Oprac. S. Bąk. Oprac. muzykologiczne Z. M. Szweykowski. Wr. 1961 *BPP* S. B nr 9 s. 287-298.

Polszczyzna przekładu posiada szereg cech dialektu kaszubskiego.

Unikat Bibl. Uniwersytecka w Greifswald, sygn. Archiv Fu H 64 300. Odpis rkps Bibl. Ossol. sygn. 4664/I.

2. Katechismowe cwiczenie, według przetłumaczenia... B. m. 1733.

Egz. był do 1939 w Bibl. Miejskiej w Gdańsku.

OPRACOWANIA

F. Tetzner: Ein wiedergefundenes slovinzisches Buch. *Beilage zur „Allgemeinen Zeitung"* (Monachium) 1897 nr 153. — F. Lorentz: Zur ältesten kaschubischen Literatur. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 20 (1898). [Rec.: A. Brückner. *Kwart. Hist.* 1899]. — J. Łęgowski: Die Slovinzen im Kreise Stolp, ihre Literatur und Sprache. *Baltische Quellen* Neue Folge t. 3 (1899) i osob. Berlin 1900. — F. Tetzner: Die Slovinzen und Lebakaschuben. Berlin 1899. — F. Tetzner: Die Slaven in Deutschland. Brunszwik 1902. — F. Lorentz: Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Berlin 1925. — F. Lorentz: Geschichte der Kaschuben. Berlin 1926. — F. Lorentz: Gramatyka pomorska. Z. 1. Poz. 1927; toż w ed. fotooffset. T. 1 cz. 1. Wr. 1958 *PAN Komitet Językoznawczy* s. 43-45. — W. Pniewski: Przegląd literatury kaszubskiej. *Roczn. Gdański* t. 2/3 (1928/1929) i odb. Gdańsk 1929 s. 6. — J. Łęgowski: Polskie zabytki językowe z 16 i 17 wieku. *Księga pam. Akademickiego Koła Pomorzan przy Uniw. Poz.* Poz. 1929. — F. Lorentz: Zarys etnografii kaszubskiej. *Kaszubi. Kultura ludowa i język.* Tor. 1934 *Pam. Instytutu Bałtyckiego* 16 i osob. Tor. 1934. — E. Winguth: Kaschubisch als Kirchensprache. *Blätter f. Kirchengeschichte Pommerns* z. 12 (1934). — H. Heyden: Kirchengeschichte von Pommern. T. 2. Szczecin 1938 s. 99 n.; wyd. 2 Kolonia 1957 *Osteuropa u. d. Deutsche Osten* Reihe 3 *Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster* t. 5 s. 68. — L. Zabrocki: O Słowińcach i Kaszubach nadłebskich. *Jantar* 1947 z. 3. — A. Bukowski: Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Poz. 1950 *Prace Instytutu Zach.* nr 15. — R. Olesch: Die deutsche Vorlage des ältesten kaschubisch-polnischen Gesangbuches. *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 21 z. 2 (1952). — R. Olesch: Vorwort i wyd.: Geistliche Lieder ... Kolonia 1958 *Nachdrucke d. Ältesten Kaschubisch-Polnischen Sprachdenkmäler* t. 1. [Rec.: F. Hinze. *Zeitschrift f. Slawistik* t. 4 z. 5 (1959); F. Sławski. *Roczn. Slawistyczny* t. 22 cz. 1 (1962)].

PĘTKOWSKI KASPER (1554—1612)

Inne formy nazwiska: Pentkovius; Pentkowski.

Błędna forma nazwiska: Petrowski.

Dramatopis, wierszopis, tłumacz, pedagog.

Ur. w październiku 1554 w Pętkowie w ziemi nurskiej, na Mazowszu; pochodził ze stanu szlacheckiego. Uczył się początkowo w Czerwińsku, następnie w Pułtusku u jezuitów, do których zakonu wstąpił w 1574. Po rocznym nowicjacie w Braniewie studiował retorykę i język grecki w kolegium poznańskim (1575-1577), w Akademii Wileńskiej zaś filozofię (1583-1586) i teologię (1587-1590); posiadł również język hebrajski. Sam nauczał kolejno w Poznaniu (1577-1579), Braniewie (tu poetyki i greki w 1579-1581), Wilnie (tu greki w 1581-1593; matematyki w 1591-1592) i Kaliszu (tu teologii w 1596-1597). Po roku 1586 wyświęcony na księdza, zajmował rozmaite stanowiska duchowne, m. in. był w 1593-1594 prefektem szkoły w Jarosławiu, w 1596 — kapelanem obozowym chorągwi hetmańskich na Podolu, a także kaznodzieją, m. in. w Krakowie (1595) i Toruniu (1597). Zmarł 15/16 lutego 1612 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Τοῦ διαλόγου ἐν τῇ πόσνα γενηθέντος μιὰ σκηνὴ παρ' ἡμῶν ποιηθεῖσα, ἀλλὰ μὴ ἐκδειχθεῖσα.

Paschalny dialog łac.; zachowana pierwsza scena. Powst. w Poznaniu.

2. Περὶ τῆς ἀνακαινώσεως τῶν σπουδῶν τῆς τε ἡδονῆς καὶ ἀργίας διάλογος.

Dialog łac. w trzech aktach. Powst. w Braniewie w 1579-1581.

3. Timon Gardziluda. Intermedium pol., z wtrętami ruskimi. Powst. w 1579-1589. Wyd. J. Lewański: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 4. W-wa 1961.

4. Περὶ τῆς τῶν σπουδῶν ἀνακαινώσεως Διάλογος ἡ Σοφία, ὁ νέος, αἱ τῆς σοφίας παιδίσκαι.

Dialog łac. z okazji „renovatio studiorum".

5. τῷ Κρωμήρῳ [Διάλογος].

Łac. dialog panegiryczny ku czci M. Kromera. Powst. w Braniewie ok. 1580.

6. Περὶ τῆς εἰρήνης, πρὸς τὸν βασιλέα Στέφανον Διάλογος πρόσωπα τοῦ δράμματος.

Łac. dialog panegiryczny w dwóch aktach z chórami, wyst. ku czci Stefana Batorego w Wilnie 5 lutego 1582.

Przekł. pol. H. Szczerkowska, wyd. J. Lewański, jw. poz. 3.

7. τῶν δύω ἀδελφῶν τὰ ἐνάντια ἤθη διάλογος ἐν τῇ Ουίλνα ἀναδειχθεὶς τὰ πρόσωπα τοῦ δράμματος.

Dialog łac. w trzech aktach z prologiem i epilogiem. Wyst. w Wilnie, przypuszczalnie w 1581 lub 1584.

8. Εἰς τὴν πεντεκοσ[τ]ὴν βάκχος.

Dialog łac., zapewne wyst. w Wilnie 11 lutego 1584.

9. Ἐπένθεσις εἰς τοῦ γενεθλίου χρ[ιστ]οῦ ποιμένων διάλογον.

Wyd. pt. Lycus, Sceva, Sextus — J. Lewański, jw. poz. 3.

Intermedium pol., dołączone do nieznanego dialogu na Boże Narodzenie, wystawionego w Akademii Wil. prawdopodobnie w 1584.

Rkps (autograf) poz. 1-9: Ossol. nr 1137/I. (Tu także zapisy fragmentów 6 innych łac. utworów dramatycznych autora). Rkps poz. 6 był również w Bibl. Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu nr 742 (tu tytuł: Dialogus gratulatorius de Pace...). Spalony w r. 1939.

10. Wiersze okolicznościowe łac. i 5 wierszy pol. Rkps jw.

P r z e k ł a d y

B. Abram: Święty a powszechny Sobór w Florencji odprawiony abo z Grekami unia(...) tu się z greckiego na polskie przekłada (...). Kr. 1609, dr. M. Lob.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Autobiografia oraz list do Klaudiusza Aquaviva, dat. z Kalisza 2 stycznia 1579; archiwalia zakonne T. J.

Wiad. podał J. Poplatek: Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego, w Polsce. Wr. 1957 s. 184-185 przypis.

2. Opisy współczesne wystawienia teatralnego pozycji 6: a) list Jakuba Brzeźnickiego, dat. 10 marca 1582. Wyd. A. Mosbach: Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji śląskiej. Wr. 1860 s. 172-174. Przedr. J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4. Przekł. pol. listu ogł. J. Lewański, jw. Twórczość poz. 3; — b) list Piotra Skargi do K. Aquaviva, dat. z Wilna 14 lutego 1582. Wyd. J. Sygański w: Listy ks. Piotra Skargi T. J. (...) Kr. 1912. Fragm. w przekł. pol. ogł. J. Lewański, jw.

OPRACOWANIA

K. Niesiecki: Korona Polska. T. 3. Lw. 1740; wyd. 2 pt. Herbarz polski. Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 7. Lipsk 1841. — H. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820. — F. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygmunta III. Cz. 2. Lw. 1828. — A. Jocher: Obraz historyczno-bibliograficzny literatury i nauk w Polsce. T. 2. Wil. 1842. — M. Wiszniewski: Hist. lit. pol. T. 8. Kr. 1851 s. 317-318. — W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 71. — J. Brown: Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Tow. Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1862 t. 33 s. 323 i osob. Poz. 1862. — W. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lw. 1906 s.95. — W. J. Riezanow: K istorii russkoj dramy. Nieżyn 1910 s. 379-380. — A. Stender-Petersen: Tragoediae sacrae. Materialien und Beiträge zur Geschichte der polnisch-lateinischen Jesuitendramatik der Frühzeit. Dorpat 1931 *Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis* t. 25 s. 9. — J. Lewański: Do dziejów dramatu wieku XVI. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 1/2 i odb. — J. Lewański: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956 *Studia Staropol.* t. 4. — J. Poplatek: Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce. Wr. 1957 s. 118-119, 124, 132, 135-136, 138-140, 144-145, 183-185. — L. Piechnik: Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuickiego w Polsce. *Nasza Przeszłość* 1958 t. 7.

PONTANUS MICHAŁ (zm. 1654)

Inne formy nazwiska: Brückmann; Brueggemann; Mostnik.

K a z n o d z i e j a, t ł u m a c z.

Ur. w 1578 lub w 1583 w Słupsku; syn rzemieślnika Jana i Elżbiety z Wurstów. Początkowo uczył się przypuszczalnie w miejscowym seminarium. Studiował w klasztorze Bergen pod Magdeburgiem, Wittenberdze (tu dwukrotnie) i w Helmstedt;

odwiedził także Jenę i Lipsk. Wg późniejszych świadectw, miał być biegłym w językach: syryjskim, greckim i hebrajskim. Od 1610 był kapelanem nadwornym księżny Erdmute w Słupsku i zarazem pastorem w Smołdzinie; po jej śmierci działał w Smołdzinie jako pastor pod patronatem córki Bogusława XIII — Anny, która wzniosła tam zamek i kościół i na której polecenie sporządzono też zaszczytny dla Mostnika jego portret (dziś w muzeum w Słupsku). W 1613 ożenił się z Katarzyną Klawetasch (zm. 1626); synem ich był prawdopodobnie Michał, od 1644 duchowny w Słupsku. Z drugiego małżeństwa z Anną Farschbotter miał syna Tomasza, następcę ojca na stanowisku smołdzińskiego pastora. Zmarł 7 września 1654 w Słupsku.

TWÓRCZOŚĆ

Templum Salomonicum sive Encoenia sacra Smolsiniana. Gdańsk b. r. (1632), dr. J. Rhete.

Kazanie w dniu poświęcenia kościoła w Smołdzinie.

Przekłady

In nomine Jesu. Parvus Catechismus D. Martini Lutheri Germanica-Vandalicus. Der kleine Katechismus... Mały Catechism D. Marcina Luthera niemiecko-wandalski abo słowięski, to jesta z niemieckiego języka w słowięski wystawion i na jawność wydan, z przydatkiem siedm psalmow pokutnych krola Dawida i inszych potrzebnych rzeczi: osobliwie historii passji naszego Pana Jezusa według Ewangelista Mateusza i niektorych piesn duchownych. Gdańsk 1643, dr. J. Rhete. Wyd. nast.: Mały catechism... Nowa edycja z przydatkiem niektorych pytań nauki chrześciańskiej. Gdańsk 1758 (wyd. przypuszczalnie oprac. przez pastora smołdzińskiego Engelanda); toż (z opuszczeniem psalmów, pasji i pieśni) przedr. K. C. Mrongowiusz. *Dritter Jahresbericht d. Gesellschaft f. Pommersche Geschichte u. Alterthumskunde* (Szczecin) 1828 z. 3 i osob. pt. Wörtlicher Abdruck... Szczecin 1828; wg pierwodruku całość w ed. fotooffset. wyd. R. Olesch pt. Der Kleine Katechismus... Kolonia 1958 *Nachdrucke d. Ältesten Kaschubisch-Polnischen Sprachdenkmäler* t. 2.

Pierwodruk zawiera synoptyczny tekst niem. i pol. Polszczyzna przekładu posiada szereg cech dialektu kaszubskiego. Tłumaczenie psalmów stanowi wydawniczo apendiks do „Catechismu"; „Passyja" posiada też własną kartę tyt.: Passyja, to jesta historyja o męce, śmierci i pogrzebie Pana naszego Jesusa Christusa Zbawiciela wszego świata. Gdańsk 1643, dr. J. Rhete. Wg F. Lorentza wspólne autorstwo „Małego catechismu" i „Passji" jest wątpliwe z powodu znacznych różnic językowych. Na końcu: Cantiones aliquot sacrae; tu m. in. przekład S. Krofeya utworu Pawła Ebera. Egz. posiada również rękopiśmienne teksty pouczeń katechizmowych.

Unikat Bibl. Uniwersytecka w Greifswald sygn. Br 369.

OPRACOWANIA

W. A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. W-wa 1852 s. 840-841. — F. M. S. (Sobieszczański): Pontan (Michał). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — F. Ceynowa: Skôrb kaszébskosłovjnskjè mòvé. Świecie 1866 s. 64.— A. J. Parczewski: Szczątki kaszubskie w prowincji pomorskiej. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 22 (1896) s. 169-170, 242 i odb. — J. Łęgowski: Die Slovinzen im Kreise Stolp, ihre Literatur und Sprache. *Baltische Studien* Neue Folge t. 3 (1899) i osob. Berlin 1900. — F. Tetzner: Die Slovinzen und Lebakaschuben. Berlin 1899. — F. Tetzner: Die Slaven in Deutschland. Brunszwik 1902. — F. Lorentz: Beiträge zur Biographie des Michael Pontanus. *Mitteilungen d. Vereins f. Kaschubische Volkskunde* t. 1 (1910) z. 5. — F. Lorentz: Narodowość Pontana. *Pomorze. Dod. Lit. Kuriera Gdańskiego* 1923 nr 43. — F. Lorentz: Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Berlin 1925. — F. Lorentz: Die Sprache des Pontanus. *Slavia Occidentalis* t. 3/4 (1925). — F. Lorentz: Geschichte der Kaschuben. Berlin 1926. — F. Lorentz: Gramatyka pomorska. Z. 1. Poz. 1927; toż w ed. fotooffset. T. 1 cz. 1. Wr. 1958 *PAN Komitet Językoznawczy*, s. 44 n. — B. Ślaski: Mrongowiusz jako leksykograf kaszubski. *Slavia Occidentalis* t. 6 (1927). — W. Pniewski: Przegląd literatury kaszubskiej. *Roczn. Gdański* t. 2/3 (1928/1929) i odb. Gdańsk 1929 s. 6-7. — J. Łęgowski: Polskie zabytki językowe z 16 i 17 wieku. *Księga pam. Akademickiego Koła Pomorzan przy Uniw. Poz.* Poz. 1929. — W. Pniewski: Krzysztof Celestyn Mrongowiusz. Żywot i dzieła. *Krzysztof Celestyn Mrongowiusz 1764-1855. Ks. pam.* Gdańsk 1933 s. 36, 38. — F. Lorentz: Zarys etnografii kaszubskiej. *Kaszubi. Kultura ludowa i język.* Tor. 1934 *Pam. Instytutu Bałtyckiego* 16 i osob. Tor. 1934. — E. Winguth: Kaschubisch als Kirchensprache. *Blätter f. Kirchengeschichte Pommerns* z. 12 (1934). — H.

HEYDEN: Kirchengeschichte von Pommern. T. 2. Szczecin 1938; toż wyd. 2 Kolonia 1957 *Osteuropa u. d. Deutsche Osten* Reihe 3 *Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster* t. 5 s. 46. — L. ZABROCKI: O Słowińcach i Kaszubach nadłebskich. *Jantar* 1947 z. 3. — A. BUKOWSKI: Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Poz. 1950 *Prace Instytutu Zach.* nr 15. — R. OLESCH: Vorwort i wyd.: Der kleine Catechismus... Kolonia 1958 *Nachdrucke d. Ältesten Kaschubisch-Polnischen Sprachdenkmäler* t. 2. [Rec.: S. URBAŃCZYK. *Język Pol.* 1958 z. 5; F. HINZE. *Zeitschrift f. Slawistik* t. 4 z. 5 (1959); F. SŁAWSKI. *Roczn. Slawistyczny* t. 22 cz. 1 (1962)]. — J. POSMYKIEWICZ: Michał Mostnik i jego zasługi w przetrwaniu ducha słowiańskiego na Pomorzu Zachodnim. *Zapiski Koszalińskie* 1958 z. 1.

T. 1: HASŁA OGÓLNE I ANONIMOWE

ZESTAWIENIE DZIEŁ Z ZAKRESU HISTORII LITERATURY POLSKIEJ W OGÓLNOŚCI

Poz. 100 a: J. KLEINER: Zarys dziejów literatury polskiej. T. 1: Od początków piśmiennictwa do końca rządów Stanisława Augusta. Lw. 1932. Wyd. nast. t. 1: wyd. 2 zmienione, z podtyt.: Od początków piśmiennictwa do powstania listopadowego. Lw. 1938; wyd. 3 Bukareszt 1940 (ed. hektograficzna); wyd. 4 Wr. 1947; Przejrzeli i uzupełnili Tadeusz Ulewicz i Józef Spytkowski. Wr. 1958; Przejrzeli i uzupełnili Stefan Kawyn, Józef Spytkowski, Tadeusz Ulewicz. Wr. 1963.

T. 2: Od wielkiej poezji emigracyjnej do literatury nowego państwa polskiego. Lw. 1939. Wyd. nast. Jerozolima 1944.

Tom 1 został wyd. w 1932 jako druga część tomu 1 podręcznika: J. Kleiner, J. Balicki, S. Maykowski: Literatura polska dla klas wyższych szkół średnich ogólnokształcących. Wyd. 2 tomu 1 oraz tom 2 zostały dostosowane do obowiązujących programów szkolnych i ukazały się jako części drugie podręczników: J. Kleiner, A. Brückner, Z. Aleksandrowicz, J. Balicki, S. Maykowski: Literatura polska dla klasy I liceów ogólnokształcących. Lw. 1938; toż dla klasy II liceów ogólnokształcących. Lw. 1939.

Poz. 105: J. KRZYŻANOWSKI: Historia literatury polskiej. Alegoryzm — preromantyzm. W-wa 1964.

Wyd. zmienione edycji 1953.

Poz. 113: Przekł. niem. Otti Utitz pt. Geschichte der polnischen Literatur. Mit einer Nachbemerkung des Verfassers zur deutschen Ausgabe. Halle (Saale) 1958 *Slawistische Bibliothek* nr 9.

Poz. 114 a: Manfred KRIDL: A Survey of Polish Literature and Culture. 's-Gravenhage 1956 *Slavistische Drukken en Herdrukken* ... 9.

Poz. 117: Endre KOVÁCS: A lengyel irodalom története. (Budapeszt) 1960.

Poz. 118: Štefan ROZKA: Poljska književnost. Lublana 1960.

Poz. 119: Herman MAXIME: Histoire de la littérature polonaise (des origines à 1961). Paryż 1963.

ŚREDNIOWIECZE

2 b: P. David: Étudiants polonais dans les universités françaises du Moyen Âge (XIII-e - XV-e siècles). Grenoble 1929. — A. Gieysztor: La Pologne et l'Europe au Moyen Âge. W-wa 1963 *Académie Polonaise des Sciences. Centre Scientifique à Paris. Conférences* z. 44. — Historia kultury średniowiecznej w Polsce. W-wa 1963 (= *IX Powsz. Zjazd Historyków Pol. w Warszawie 13-15 września 1963.* Referaty).

3 a: H. Kowalewicz: Cantica Medii Aevi Polono-latina. T. 1: Sequentiae. W-wa 1964 *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

3 b: J. Dąbrowski: Dawne dziejopisarstwo polskie (do r. 1480). Wr. 1964.

Tu m. in. o Janku z Czarnkowa, Janie Długoszu, tzw. Gallu Anonimie, Wincentym Kadłubku, rocznikach, żywotach świętych.

4 a: S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Czasy najdawniejsze do roku 1543. Wyd. 3 rozszerzone i uzupełnione. W-wa 1963.

Tu oprócz wznowień wyd. m. in.: Biblia III 5, 8, 4, 9; Dekalogi wierszowane; Godzinki staropolskie (Tzw. Modlitwy Wacława); Kazanie na dzień Wszech Świętych; Ludycyje wiesne; Pieśni religijne średniowieczne polskie poz. 11, 20; Reguła III zakonu świętego Franciszka; Rewelacje św. Brygidy (fragm.); Sandecki-Malecki Jan Twórczość: Utwór o autorstwie niepewnym; Scyntylariusza ułamek.

Polskie wierszowane legendy średniowieczne. Wyd. i oprac. S. Wierczyński i W. Kuraszkiewicz ze współudziałem A. Sławskiej (opracowanie ikonograficzne). Wr. 1962 *BPP* S. A nr 2.

Tu m. in. wyd. kryt.: Legenda o św. Aleksym; Legenda o św. Dorocie; Pieśń-Legenda o św. Jopie (zob. Kancjonały poz. 5); Pieśń-Legenda o św. Katarzynie (zob. Kancjonały poz. 5). Legenda o św. Krzysztoforze (= Pieśń o św. Krzysztoforze); Pieśń-Legenda o św. Stanisławie (zob. Kancjonały poz. 5). — Bibliografia.

4 b: T. Milewski: Le Problème des origines du polonais littéraire. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 1/2 (1959). — T. Lehr-Spławiński: Początki języka polskiego. *Kwart. Hist.* 1960.

4 c: S. Rospond: Z badań nad stosunkami językowymi polsko-czeskimi do XVI w. *Wr. Tow. Nauk. Rozpr. Komisji Język.* t. 4 (1963). — J. Macůrek, M. Rejnuš: K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15 a poč. 16 století. *Slovanské historické studie* t. 4 (1961).

4 d: J. Nowak-Dłużewski: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Średniowiecze. W-wa 1963.

ODRODZENIE

1 a: J. Huizinga: Erazm. Przeł. z niem. M. Kurecka. Wstęp: M. Cytowska. W-wa 1964. — Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa. Sammlung von Materialien. T. 1-2. Besorgt von J. Irmscher. Berlin 1962. — B. Suchodolski: Narodziny nowożytnej filozofii człowieka. W-wa 1963.

1 b: I. N. Goleniszczew-Kutuzow: Italijanskoje Wozrożdienije i sławianskije litieratury XV-XVI ww. Moskwa 1963.

2 c: W. Łoziński: Życie polskie w dawnych wiekach. Wyd. 13. Kr. 1964.

3 c: K. Stawecka: Religijna poezja łacińska XVI wieku w Polsce. Zagadnienia wybrane. Lubl. 1964 *Tow. Nauk. KUL Komisja Badań nad Literaturą Katolicką*, 4.

REFORMACJA

2 a: Arianie: J. Tazbir: Bracia polscy w Siedmiogrodzie 1660-1784. W-wa 1964.

2 b: E. Bałakier: Sprawa kościoła narodowego w Polsce XVI wieku. W-wa 1962. — Materiały do dziejów reformacji w Krakowie. Zaburzenia wyznaniowe w latach 1551-1598. Oprac. R. Żelewski. Wr. 1962 *PAN Oddz. w Kr. Materiały Komisji Nauk Hist.* nr 6.

3 b: J. Tazbir: Literatura antyjezuicka w Polsce 1578-1625. Antologia. Oprac., wstępem i przypisami opatrzył... W-wa 1963.

Tu m. in. fragm. utworów (pol. i łac. w przekł. A. Kempfiego): Jana Brożka, Marcina Czechowica, Wojciecha z Kalisza, Jana Turnowskiego, Equitis Poloni in Jesuitas actio prima; Jana Szczęsnego Herburta Utwory o autorstwie niepewnym poz. 1, 5, 10.

CZASY PORENESANSOWE

2 a: I. Malinowska: Mikołaj Zalaszowski, polski prawnik XVII wieku, na tle ówczesnej nauki prawa. Kr. 1960 *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Rozpr. i Studia* t. 21.

3 a: A. Kowalska: Dialektyzmy w siedemnastowiecznych rękopisach bytomskich. *Wyższa Szkoła Pedagog. w Katowicach Zeszyty Nauk. Sekcja Językoznawstwa* (*Prace Katedry Języka Pol.* 2). Kat. 1962. — I. Bajerowa: Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku. Wr. 1964 *Komitet Językoznawstwa PAN Prace Językoznawcze* t. 38.

3 b: A. Sajkowski: Nad staropolskimi pamiętnikami. Poz. 1964 *Uniw. im. A. Mickiewicza Prace Wydz. Filol. S. Filologia Pol.* nr 6. —

Tu m. in. o Franciszku Gościeckim, Janie Chryzostomie Pasku, Macieju Stryjkowskim.

A. Sajkowski: Od Sierotki do Rybeńki. W kręgu Radziwiłłowskiego mecenatu. Poz. 1965.

Tu m. in. o Zbigniewie Morsztynie, Kazimierzu Ignacym Niesiołowskim, Mikołaju Krzysztofie Radziwille.

AKADEMIA KRAKOWSKA

Monografie: M. Chamcówna: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w latach 1786-1795. Wr. 1959 *PAN Komitet Hist. Nauki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 9.

Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364-1764. Praca zbior. pod red. K. Lepszego. T. 1. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 21. (Tu: J. Dąbrowski: Czasy Kazimierza Wielkiego; J. Garbacik: Ognisko nauki i kultury renesansowej; K. Grzybowski: Rozwój myśli państwowej na Uniw. Kr. w pierwszej poł. w. XV; Z. Kozłowska-Budkowa: Odnowienie Jagiel. Uniw. Kr. 1390-1414; K. Pieradzka: Uniw. Kr. w służbie państwa i wobec soborów w Konstancji i Bazylei; A. Przyboś: Akademia Kr. w drugiej połowie w. XVII; E. Rostworowski: Czasy saskie; W. Urban: Akademia Kr. w dobie reformacji i wczesnej kontrreformacji 1549-1632; A. Wyczański: Uniw. Kr. w czasach Złotego Wieku; I. Zarębski: Okres wczesnego humanizmu).

Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. T. 2: Historia katedr. Kr. 1964.

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia katedr. Red. W. Taszycki i A. Zaręba. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 9. (Tu m. in.: Z. Czerny: Filologia romańska w Uniw. Jagiel.; W. Jakubowski: Dzieje rusycystyki w Uniw. Jagiel.; T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk: Przegląd dziejów słowianoznawstwa w Uniw. Jagiel.; W. Madyda: Z dziejów filologii klasycznej w Uniw. Jagiel.; T. Milewski, T. Pobożniak: Historia językoznawstwa ogólnego, indoeuropejskiego i filologii indyjskiej w Uniw. Jagiel.; P. Mroczkowski: Historia Katedry Filologii Angielskiej w Uniw. Jagiel.; W. Taszycki: Historia Katedry Języka Polskiego w Uniw. Jagiel.; T. Ulewicz: Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej w Uniw. Jagiel.; W. Zajączkowski: Z dziejów orientalistyki w Uniw. Jagiel.).

Źródła i materiały: A. Bochnak: Les Insignes de l'Université Jagellonne. Kr. 1962 *Uniw. Jagiel. S. Wydawnictw Jubileuszowych* t. 2. — Z. Fedorowicz: Materiały do historii zoologii na Uniw. Jagiel. 1777-1914. Wr. 1962 *Instytut Zoologiczny PAN Memorabilia Zoologica* 9. — K. Lepszy: Jubileusz 600-lecia Uniw. Jagiel. w Krakowie. Informator. Kr. 1963. (Tu m. in.: Wykaz publikacji, które zostały wyd., względnie będą wyd., z okazji 600-lecia). Toż przekł. ros. pt. Sprawocznik o szestisotletniem jubileje Jagiellonskogo Uniwiersitieta w Krakowie. Kr. 1964. — Materiały informacyjne. Komitet jubileuszowy 600-lecia Uniw. Jagiel. Nr 1-2. Kr. 1963. (Tu m. in.: W. Urban: Wybrana literatura z zakresu historii Uniw. Jagiel.). — L. Wachholz, J. Białoń, J. Grochowski: Skład osobowy Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego Uniw. Jagiel. w latach 1364-1949, Akademii Medycznej w Krakowie w latach 1950-1963. Kr. 1963. — J. Zieliński: Inwentarz akt senatu akademickiego Uniw. Jagiel. 1849-1939. Kr. 1963 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 4.

Studia i przyczynki: J. Dąbrowski: Czy Uniwersytet Kazimierzowski działał na Kazimierzu? *Roczn. Bibl. Pol. Akademii Nauk w Kr.* 5 (1959). — J. Buszko: Społeczno-polityczne oblicze Uniw. Jagiel. w dobie autonomii galicyjskiej (1869-1914). Kr. 1963 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 8. — P. Czartoryski: Wczesna recepcja Polityki Arystotelesa na Uniw. Kr. Wr. 1963 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* 21. — J. Dianni: Studium matematyki na Uniw. Jagiel. do połowy XIX wieku. Kr. 1963 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 7. — Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. T. 1: Życiorysy. Kr. 1963. — S. Swieżawski: Filozofia w średniowiecznym Uniw. Krak. *Historia kultury w średniowiecznej Polsce.* W-wa 1963. — L. Tochowicz: Esquisse de l'histoire de l'école de médecine de Cracovie. Pour le 600-e anniversaire de l'Université Jagellonne de Cracovie. Kr. 1963. — *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis.* T. 5 z. 1-2: Sborník příspěvků k 600 výročí Jagellonské university v Krakově. Praga 1964. (Tu: J. Garbacik, A. Strzelecka: Uniwersytet Jagiel. wobec problemów husyckich w XV w.; J. Krzyżaniakowa: Związki uniwersytetu praskiego z Uniw. Kr. w drugiej połowie XIV wieku; M. Truc: Jagellonská Universita a české země v 15 a 16 století; V. Žaček: Příspěvky Jagellonské a Karlovy University národnímu, politickému a revolučnímu hnutí Čechů a Poláků v XIX století). — H. Barycz: Sześć wieków działalności Uniw. Jagiel. i jego związków z ziemiami zachodnimi i północnymi. 1364-1964. W-wa 1964 *Rada Naczelna Rozwoju Ziem Zach. Komisja Propagandy. Materiały Odczytowe.* — S. Czarniecki: Zarys historii geologii na Uniw. Jagiel. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 14. — J. Kaniewska, R. Żelewski, W. Urban: Studia z dziejów młodzieży Uniw. Kr. w dobie renesansu. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 17. — A. Klimowicz: Sześćset lat w służbie książki 1364-1964. W-wa

1964. — K. Lepszy: Uniw. Jagiel. wczoraj, dziś i jutro. Kr. 1963-1964; toż przekł. ang. pt. Jagiellonian University of Cracow. Past, present and future. Kr. 1964; toż przekł. franc. pt. Université Jagellonne d'hui, d'aujourd'hui et de demain. Kr. 1964.— S. Salmonowicz, J. Dużyk: Kraków i jego uniwersytet. Kr. 1964. — J. Sikora: A zaczęło się 600 lat temu. Obrazki z dziejów Uniw. Jagiel. Kat. 1964. — Studia z dziejów młodzieży Uniw. Kr. od Oświecenia do połowy XX wieku. Pod red. C. Bobińskiej. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 20. — W. Szafer: Zarys historii botaniki w Krakowie na tle sześciu wieków Uniw. Jagiel. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 19. — W. Taszycki: Rola Uniw. Jagiel. w dziejach języka polskiego. Wykład wygłoszony w Uniw. Jagiel. podczas inauguracji roku akad. 1963/64. Kr. 1964 *Uniw. Jagiel. Varia* t. 18. — A. Vetulani: Początki wszechnicy krakowskiej. *Czasop. Prawno-Hist.* t. 16 z. 2 (1964).

DRUKARSTWO POLSKIE W DOBIE ODRODZENIA

L i t. o g ó l n a: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. T. 4: Pomorze. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa. Wr. 1962 *IBL PAN Bibl. Nar. Książka w Dawnej Kulturze Pol.* 10; toż: ... ... T. 5: Wielkie Księstwo Litewskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wr. 1959; toż: ... ... T. 6: Małopolska — Ziemie Ruskie. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa i W. Krajewski. Wr. 1960.

F i o l: K. Heintsch: Ze studiów nad Szwajpoltem Fiolem. Cz. 1: Materiały do życiorysu i działalności Fiola. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossolińskich* t. 5 (1957) i odb. (Tu bibliografia opracowań). — N. W. Warbaniec, W. I. Łukianenko: Sławianskije inkunabuły w sobranii Gosudarstwiennoj Publicznoj Bibliotieki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradie. *Kniga. Issledowanija i Matieriały* t. 2 (1960). — J. D. Isajewicz: Kiriłłowskije staropieczatnyje knigi w kollekcijach Polskoj Narodnoj Respubliki (Warszawa, Krakow, Wrocław). *Kniga* ..., jw. t. 7 (1963).

H a l l e r: Polonia typographica saeculi sedecimi. Zbiór podobizn zasobu drukarskiego tłoczni polskich XVI stulecia. (Wyd. 2 przejrzane. Red. A. Kawecka-Gryczowa). Z. 2: Jan Haller 1505-1525. Oprac. K. Piekarski. Wr. 1963.

UTWORY ANONIMOWE

B i b l i a I I 5: Biblia królowej Zofii: A. Rombowski: Na śląskich tropach „Biblii królowej Zofii". Klocek 4 n A 56 Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. *Pam. Lit.* R. 52 (1961).
Biblia królowej Zofii (Szaroszpatacka) wraz z staroczeskim przekładem Biblii. Wyd. S. Urbańczyk i V. Kyas. Wr. 1965.

Cz. 1 obejmuje ks.: Genesis, Exodus, Leviticus oraz Numeri. Druk synoptyczny pol.-czeski.

B o g u r o d z i c a: J. Krzyżanowski: Znowu o Bogurodzicy. *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2: *Prace na V Międzynarodowy Kongres Slawistów w Sofii 1963.* Cz. 2: Nauka o literaturze. W-wa 1963.

DRAMATYCZNE UTWORY

Wydania zbiorowe: J. LEWAŃSKI: Dramaty staropolskie. Antologia. T. 5-6. W-wa 1963.

Tu: t. 5: Scena dworska wieku XVII; t. 6: Dramaty religijne sceny masowej (wydane poz. hasła: 16 — trzy intermedia; 20, 9; 22, 3, 5; 25, 9, 10, 15, 16, 18).

19 a. DRAMATY W KODEKSIE PODOLINIECKIM (ok. 1634)
4 dialogi misteryjne, wyst. ok. 1634 w Krakowie i Podolińcu.
Rkps własność A. Miškoviča w Bratysławie.

20 a. PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI (połowa XVII w.)
Dialog misteryjny w języku polskim, zapewne wystawiany w Podolińcu.
Rkps współoprawny z drukiem: Przyjaciel w ostatniej potrzebie. Kr. 1669. Egz. Mestne pracovisko Matice slovenskej v Bratislave.

Ponadto utwory dramatyczne w kodeksach rękopiśmiennych:
Arch. Wojewódzkie Kr., zbiór Rusieckich sygn. 103 (tu 3 utwory religijne i intermedium, wyst. w kościele w Wielgomłynach w 1680-1688).
Państw. Muzeum w Elblągu sygn. 35 (tu 22 utwory, wyst. w gimnazjum w Elblągu w 1654-1662).
Ossol. nr 12778/I (tu 4 tragedie martyrologiczne w języku polskim, z chórami, 10 intermediami i antyprologami częściowo w języku ruskim, wyst. w kolegiach jezuitów w Orszy, Połocku i Smoleńsku w końcu XVII w.); nr 12105/II i 12106/II (tu 33 utwory, wyst. w kolegium jezuitów w Przemyślu w 1727-1744); nr 4655/II (tu 19 utworów, wyst. w kolegium jezuitów w Stanisławowie w 1745-1752); nr 2455/II (tu 3 utwory, wyst. w kolegium pijarów w Chełmie w 1760-1762).
Bibl. Akademii Nauk USRR w Kijowie nr 1.5758 (tu 11 sztuk, wyst. w kolegium jezuitów w Krzemieńcu w 1713-1721).
Arch. Główne Akt Dawnych, W-wa, sygn. Sucha 40-54 (tu 62 sztuki i deklamacje, wyst. w kolegium jezuitów w Lublinie w 1714-1733).
Bibl. PAN, Kr. nr 1752 (tu 21 sztuk i deklamacji, wyst. w kolegium jezuitów w Krasnymstawie w 1732-1748); nr 729 (tu 40 sztuk i 4 intermedia, m. in. utwory J. Bielskiego, wyst. Poz. 1753-1757).
Bibl. Publ., W-wa nr 974 (tu 24 utwory, wyst. w kolegium jezuitów w Toruniu w 1747-1764).
Arch. Prowincji Małopolskiej Zakonu Jezuitów, Kr. sygn. 443 (tu 4 przekłady utworów P. Metastasia, wyst. zapewne w kolegiach jezuickich w połowie XVIII w.).
Bibl. dawniej Metropolity Greko-Katolickiego, Lw. („Studion") sygn. D 9 (tu 7 utworów w języku polskim, wyst. w kolegium bazylianów w Żyrowicach w 1751-1763).
Bibl. im. I. Franki, Lw., dawniej Baworowskich, nr 7236 (tu 2 tragedie i 11 intermediów, wyst. w kolegium bazylianów w Żyrowicach w 1750-1751); dawniej Ossol. nr 6274/II (tu m. in. 3 komedie polskie, wyst. w kolegium jezuitów w Samborze w 1752-1768); dawniej Ossol. nr 4787 (tu 22 sztuki i deklamacje oraz 125 intermediów w języku polskim, wyst. w kolegium bazylianów w Buczaczu w 1758-1763; w rkpsach nr 4788-4790 repertuar tegoż kolegium z 1764-1781.

Opracowania: T. GRABOWSKI: Ze studiów nad teatrem jezuickim we Francji i w Polsce w wiekach XVI-XVIII. Poz. 1963 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Filol.-Filoz. Prace Komisji Filol.* t. 21 z. 3. — J. BARANOWSKI: Podróż teatralna Bartłomieja Nataniela Wąsowskiego (1654). *Pam. Teatr.* 1964 z. 3(51). — J. KOWALCZYK, W. ROSZKOWSKA: Teatr Jana Zamoyskiego „Sobiepana". [1]: Nadworny teatr włoski. [2]: Premiera „Cyda" (1660). Tamże. — A. SAJKOWSKI: Teatr Jana Kazimierza. [1]: Nadworny teatr włoski. Tamże. — J. SMOSARSKI: Dialog na Boże Narodzenie. (Problemy ewolucji). *Roczniki Hum.* t. 12 (1964) z. 1 i nadb.

Kazania świętokrzyskie: E. FODOR: Contribuţii la historia pronumelor demonstrative în limbă polonă. *Romanoslavica* t. 8 (1963).

Kronika wielkopolska: H. ŁOWMIAŃSKI: Kiedy powstała Kronika wielkopolska? *Przegl. Hist.* 1960 z. 2.

Modlitewnik siostry Konstancji: J. SIATKOWSKI: Wpływy czeskie w „Modlitewniku siostry Konstancji". *Slavia Occidentalis* t. 24 (1964).

POLITYCZNA LITERATURA OKOLICZNOŚCIOWA

B i b l i o g r a f i a: J. Nowak-Dłużewski: Bibliografia staropolskiej okolicznościowej poezji politycznej (XVI-XVIII). W-wa 1964.

POWIEŚCIOWE UTWORY

M o n o g r a f i a: J. Krzyżanowski: Romans polski wieku XVI. W-wa 1962.
Wznowienie edycji Lubl. 1934.

S o w i z r z a ł: J. Miśkowiak: Nieznane jansborskie wydanie Sowizdrzała z r. 1854. *Miscellanea staropolskie*. Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.

H i s t o r i a o F o r t u n a c i e: J. Striedter: Der polnische „Fortunatus" und seine deutsche Vorlage. *Zeitschrift f. Slavische Philologie* t. 29 (1961).

P r o t e u s a b o O d m i e n i e c: W. Lubaś: Argumenty językowe w sprawie autorstwa „Proteusa abo Odmieńca". *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Językoznawcze* z. 4 *Filologia* z. 8 (1961).

R o c z n i k i: Roczniki wielkopolskie. Wyd. B. Kürbisówna przy współudziale G. Labudy, J. Lucińskiego i R. Walczaka. W-wa 1962 *Pomniki Dziejowe Polski* S. II t. 6.

Tu: Rocznik kapituły gnieźnieńskiej; Rocznik kapituły poznańskiej; Kalendarz i Spominki włocławskie; Spominki gnieźnieńskie; Rocznik lubiński; Spominki poznańskie; Rocznik poznański I; Rocznik poznański II; Rocznik kaliski — rekonstrukcja; B. Kürbisówna: Wstęp.

R o t y p r z y s i ą g s ą d o w y c h: J. Trypućko: Użycie zaimków osobowych w funkcji podmiotu w staropolskim. *Studia slavica Gunnaro Gunnarsson sexagenario dedicata*. Uppsala 1960 *Studia Slavica Upsaliensia* 1.

S t a t u t ó w... p r z e k ł a d y: S. Roman: Geneza statutów Kazimierza Wielkiego. Studium źródłoznawcze. Kr. 1961 *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Rozpr. i Studia* t. 37.

ŻYWOTY ŚWIĘTYCH

Ż y w o t y ś w. W o j c i e c h a: De sancto Adalberto episcopo. Przekł. pol. J. Pleziowa. Wyd. w: Jakub de Voragine: Złota legenda. Wybór. [...] Wyboru dokonał, wstępem i przypisami opatrzył M. Plezia. W-wa 1955.

Św. Wojciecha, biskupa i męczennika, żywot pierwszy. Wyd., wstępem i komentarzem opatrzyła J. Karwasińska. W-wa 1962 *Pomniki Dziejowe Polski* S. II t. 4 z. 1.

J. Karwasińska: Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. IV. Miejsce Versus de passione s. Adalberti w szeregu żywotów. *Studia Źródłoznawcze* 9 (1964).

T. 2-3: HASŁA OSOBOWE

Arciszewski Krzysztof: Twórczość poz. 1: Wiersze... B. m. 1622 — przedr. w książce: T. Mikulski: Rzeczy staropolskie. Wr. 1964 *Studia Staropol.* t. 14.

Białobrzeski Marcin: T. Rybak: Nauka Kościoła według biskupa M. Białobrzeskiego. Lubl. 1962 *Dissertationes Catholicae Universitatis Lublinensis Facultas Theologica* nr 5. (Powiel.).

Celtes Konrad: L. Forster: Selections from Conrad Celtis 1459-1508. Edited with translation and commentary. Cambridge 1948.

Tu: wyd. krytyczne 8 utworów; selektywna bibliografia edycji i opracowań zachodnioeuropejskich.

Chyliński Bogusław Samuel: Twórczość, Przekłady: Biblia... T. 3: Indeks. Wyd. C. Kudzinowski. Poz. 1964 *Poz. Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Filol.-Filoz. Komisja Filol.*
C. Kudzinowski: Zapożyczenia słowiańskie w „Biblii" litewskiej Chylińskiego. *Prace Filol.* t. 18 cz. 2 (1964).

z Czechła Sędziwój: J. Wiesiołowski: Sędziwój z Czechła (1410-1476). Studium z dziejów kultury umysłowej Wielkopolski. *Studia Źródłoznawcze* 9 (1964).

Długosz Jan: Twórczość poz. 10: Przekł. ros.: Grunwaldskaja bitwa. Izdanije podgotowili G. A. Stratanowskij, B. W. Kazanskij, J. W. Razumowskaja. Moskwa 1962.

Tu: fragm. ksiąg X i XI w przekł. G. A. Stratanowskiego; L. W. Razumowskaja: Jan Długosz i grunwaldskaja bitwa; komentarze; ilustr.

Opracowania: B. Namysłowski: Charakterystyki rodów polskich według Długosza. *Kosmos* t. 50 (1925). — K. Stachowska: Zapożyczenia J. Długosza z dzieła Teodoryka z Niem „De scismate". *Roczn. Bibl. Pol. Akademii Nauk w Kr.* 4 (1958). — A. Blaschka: Konrad Gesselen — ein Mitarbeiter von Johann Długosz. Epilog zum „Monumentum Thorunense". *Wissenschaftliche Zeitschrift d. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. Gesellschafts-Sprachwissenschaftliche Reihe* 1/4 (1961) i nadb. — Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae J. Długosza z lat 1385-1444. T. 1. Oprac. S. Gawęda, K. Pieradzka, J. Radziszewska, K. Stachowska pod kier. J. Dąbrowskiego. Wr. 1961 *PAN Oddz. w Kr. Prace Komisji Nauk Hist.* nr 7. — J. Radziszewska: Jan Długosz a annalista śląski Zygmunt Różyc. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły*

Pedagog. w Katowicach Prace Historycznolit. Katedry Hist. Lit. Pol. Kat. 1962. — Lata wojny trzynastoletniej w „Rocznikach, czyli Kronikach", inaczej „Historii polskiej" J. Długosza (1454-1466). Komentarz krytyczny. Oprac. S. M. Kuczyński przy współudziale K. Górskiego (sprawy krzyżackie) oraz: [innych]. Łódź 1964 *Łódzkie Tow. Nauk. Prace Wydz. II — Nauk Hist. i Społ.* nr 57. — W. Zarembina: Kraków pod Wawelem. Na marginesie wydawnictwa Roczników, czyli Kronik sławnego Królestwa Polskiego J. Długosza. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły Pedagog. w Katowicach Prace Hist.* nr 1 (1964).

tzw. Gall Anonim: Twórczość. Przekł. ros.: Chronika i diejanija kniaziej ili prawitielej polskich. Moskwa 1961 *Akadiemia Nauk SSSR Pamiatniki Sriedniewiekowoj Istorii Narodow Centralnoj i Wostocznoj Jewropy.*

Przekł. L. M. Popowa; fragm. wierszowane tłum. M. N. Celtin.

Gałka Andrzej: S. Kolbuszewski: Herezja kanonika Jędrzeja Gałki. Wr. 1964 *Prace Opolskiego Tow. Przyj. Nauk, Wydz. Języka i Lit.*

Gdacius Adam: H. Borek: Język Adama Gdaciusa. Przyczynek do dziejów polszczyzny śląskiej. Wr. 1961 *Prace Opolskiego Tow. Przyj. Nauk.* — J. Zaremba: Adam Gdacjusz wobec kontrreformacji na Śląsku po wojnie trzydziestoletniej. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły Pedagog. w Katowicach Prace Historycznolit. Katedry Hist. Lit. Pol.* Kat. 1962.

z Głogowa Jan: S. Swieżawski: Materiały do studiów nad Janem z Głogowa (†1507). *Studia Mediewistyczne* 2 (1961). — Z. Kuksewicz: Główne źródła „Komentarza do De anima" Jana z Głogowa. *Studia Mediewistyczne* 4 (1963). — Z. Kuksewicz: Jana z Głogowa koncepcja duszy. *Studia...*, jw. 6 (1964). — Uczeni i filozofowie polscy. 2: Jakub z Nowego Sącza, Jan z Głogowa ... Uzupełnienia. Wr. 1964 *Instytut Filoz. i Socjologii PAN Materiały i Studia Zakładu Historii Filoz. Starożytnej i Średniowiecznej* t. 3 S. A.

Gorczyn Jan Aleksander: W. R. Rzepka: Z badań nad słownictwem „Merkuriusza Polskiego" z 1661 r. *Językoznawca* 1964 nr 11/12.

z Gostynina Jakub: W. Seńko: Jakub z Gostynina i jego komentarz do „Liber de causis". *Studia Mediewistyczne* 2 (1961). — W. Seńko: Jakub z Gostynina. *Pol. słownik biogr.* t. 10 z. 3 (1963).

Górnicki Łukasz: E. Słuszkiewicz: „Kociwici" u Ł. Górnickiego. *Język Pol.* 1961 z. 5. — R. Sinielnikoff: Z badań nad kulturą językową XVI wieku. Nazwy pojęć w „Dworzaninie" Górnickiego. *Poradnik Język.* 1962 z. 1. — E. Jarra: Łukasz Górnicki — pisarz społeczny. *Horyzonty* (Paryż) 1964 nr 97/98.

Heweliusz Jan: Twórczość, Listy i materiały poz. 2: Mikrofilmy rkpsów Bibl. Gdańska PAN.

Jarzębski Adam: Twórczość poz. 3 c: Chromatica. A tre voci con basso continuo. 2 wyd. Wg rkpsu z r. 1627 przygotowała do wyd. M. Szczepańska. Bas cyfrowany zrealizował K. Sikorski. Głosy wykonawczo oprac. T. Ochlewski. Kr. 1964 *Wyd. Dawnej Muzyki Pol.* 21.

Kallimach Filip: Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio. Recensuit, in linguam Polonicam tradidit I. Lichońska. Commentariis historicis illustravit T. Kowalewski. W-wa 1964 *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 13.

Kleryka Stanisław, Monografia: H. Kapełuś: Stanisław z Bochnie, kleryka królewski. Wr. 1964 *Studia Staropol.* t. 13.

Kochanowski Jan: Twórczość poz. 9: Odprawa posłów greckich. Wr. 1963 *Nasza Bibl.* (Słowo wstępne: A. Cieński; Przypisy: H. Kiernicka).

Opracowania: Rozprawy, studia i przyczynki o charakterze ogólnym: J. Zaremba: Juliusz Słowacki o poezji Jana Kochanowskiego. *Zeszyty Nauk. Wyższej Szkoły Pedagog. w Katowicach Prace Historycznolit. Katedry Hist. Lit. Pol.* Kat. 1962. — Z. Szmydtowa: Kochanowski na tle polskiego i europejskiego renesansu. *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2: *Prace na V Międzynarodowy Kongres Slawistów w Sofii 1963.* Cz. 2: Nauka o literaturze. W-wa 1963.
Odprawa posłów greckich: D. J. Welsh: Rhetorical Principles in Kochanowski's „Dismissal of Grecian Envoys". *Slavic and East-European Studies* (Montreal) t. 8 (1963) z. 3/4. — J. Kowalczyk: Sławne theatrum na weselu podkanclerzego Jana Zamoyskiego. Premiera „Odprawy posłów greckich" (1578). *Pam. Teatr.* 1964 z. 3 (51).
Utwory łacińskie: J. Ziomek: Staff i Kochanowski. Próba zastosowania teorii informacji w badaniach nad przekładem. Poz. 1965 *Uniw. im. A. Mickiewicza w Poz. Prace Wydz. Filol.* S. *Filol. Pol.* nr 7.

Kochanowski Piotr: A. Kowalska: Grupy „śr(z)-" „źr(z)-" i „-j(ź)rz" w I i II wydaniu „Jerozolimy wyzwolonej" Tassa w tłumaczeniu P. Kochanowskiego. *Język Pol.* 1956 z. 1.

z Kokorzyna Andrzej: M. Markowski: Poglądy filozoficzne Andrzeja z Kokorzyna. *Studia Mediewistyczne* 6 (1964).

Kostyn Miron: Twórczość, Wydania zbiorowe: Opere. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice, glosar de P. P. Panaitescu. Bukareszt 1958.
B. Cazacu: Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin. *Cercetări literare* 5 (1943). — A. Rosetti: Observații asupra limbii lui Miron Costin. Bukareszt 1950. — I. C. Chitimia: Cîntecul lui Potocki. *Romanoslavica* t. 4 (1960). — E. Deboveanu-Mălăescu: Unele aspecte ale influenței polone în limba letopisețului lui Nicolae Costin. *Romanoslavica* t. 6 (1962).

z Koszyczek Jan: J. Siatkowski: Czechizmy w języku Jana z Koszyczek. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 1/2 (1959).

z Krakowa Mateusz: Zarys monograficzny: F. Franke: Matthäus von Krakau (Bischof von Worms 1405-1410). Sein Leben, Charakter und seine Schriften zur Kirchenreform. Greifswald 1910.
J. Krzyżaniakowa: Mateusz z Krakowa. Działalność w Pradze w latach 1355-1394. *Roczniki Hist.* t. 29 (1963).
Tu m. in. omówienie lit. przedmiotu.

Kromer Marcin: T. Kruszewska-Michałowska: Kłopoty rodzinne M. Kromera w Bieczu. *Biecz. Studia historyczne*. Wr. 1963 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Rzeszowie*.

Leszczyński Rafał II: A. Szelągowski: Śląsk i Polska wobec powstania czeskiego. Lw. 1904. — J. Macourek: České povstání r. 1618-1620 a Polsko. Brno 1937. — W. Czapliński: Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV. Wr. 1947. *Prace Wr. Tow. Nauk*. S. A nr 6.

z Lublina Biernat: K. Budzyk: Autor pierwszej książki drukowanej w języku polskim. *Pam. Lit*. R. 53 (1962).

Lubomirski Stanisław Herakliusz: J. Szatkowska: Lubomirsciana. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1960 nr 5. Poz. 1962.

z Miechowa Maciej: T. Bilikiewicz: Maciej z Miechowa Karpiga 1457--1523. *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej*. T. 1: Życiorysy. Kr. 1963.

Morsztyn Jan Andrzej: M. Brahmer: Z Morsztynowej piwniczki. *Prace Filol*. t. 18 cz. 1 (1963). — A. Sajkowski: Teatr Jana Kazimierza [...2:] Premiera „Cyda" (1662). *Pam. Teatr*. 1964 z. 3 (51). — J. Sokołowska: Jan Andrzej Morsztyn. W-wa 1965 *Profile*.

Naborowski Daniel: J. Dürr-Durski: Z biografii D. Naborowskiego. (Pochodzenie — wędrówki — studia). *Prace Polon*. S. 19 (1963).

Opaliński Krzysztof: S. Grzeszczuk: Czy Krzysztof Opaliński jest autorem „Satyr"? *Przegl. Hist*. 1964.

Orzechowski Stanisław: P. Zwoliński: Stanisław Orzechowski a ruskie tradycje gramatyki bizantyjskiej. *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński*. W-wa 1963.

Parkosz Jakub: W. Taszycki: Co wiemy o Jakubie z Żórawic, synu Parkosza? *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. Prace Językoznawcze* z. 4 *Filologia* z. 8 (1961).

Potocki Wacław: J. Dürr-Durski: Twórczość W. Potockiego w okresie działalności obywatelskiej w roli podstarościego i sędziego bieckiego. *Biecz. Studia historyczne*. Wr. 1963 *Tow. Przyj. Nauki i Sztuki w Rzeszowie*. — J. Zaremba: W. Potocki a środowisko ziemi bieckiej. Tamże.

Radziwiłł Mikołaj Krzysztof: Twórczość, Listy i materiały: Pisma litowskogo ziemskogo podskarbija Nikołaja Naruszewicza i I. Chodkiewicza k Nikołaju-Christoforu Radziwiłłu i k Nikołaju Riżemu za apriel-oktiabr' 1569 g. (Wyd. Giltebrandt i Mirotworcew). *Archeograficzeskij sbornik dokumientow, otnosiaszczichsia k istorii Siewiero-zapadnoj Rusi*. T. 7. Wilno 1870.

Zob. też: *Istoriczeskij archiw* 1956 nr 2.

Rej Mikołaj: Twórczość poz. 17: Postylla. Cz. 1. Oprac. K. Górski, W. Kuraszkiewicz (Wstęp edytorski, Opracowanie językowe, Objaśnienia) oraz J. Rostkowska (Bibliografia wydań), L. Zdancewiczowa i L. Zierhofferowa (Porównanie wydań), J. Klimaszewska (Komentarz etnograficzny). Wr. 1965 *BPP* S. B nr 14; Cz. 2: Wydanie fototypiczne. Wr. 1965.
Charakterystyka ogólna Reja jako pisarza: W. M. Pado: Modlitwa w dziełach M. Reja. *Roczniki Hum*. t. 12 (1964) z. 1 i nadb.

Roździeński Walenty: A. Jarosz, R. Ocieczek: Roździeńsciana. *Pam. Lit.* R. 55 (1964).
Tu m. in. omówienie najnowszej lit. przedmiotu.

Rysiński Salomon: J. Krzyżanowski: Salomon Rysiński, pierwszy paremiolog polski. *Przegl. Hum.* 1964.

Sarbiewski Maciej Kazimierz: J. Warszawski: Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego. Rzym 1964.
Tu obfita bibliografia.

Sędziwój Michał: W. Hubicki: Domniemany list do M. Sędziwoja. *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów.* W-wa 1963.

Smotrycki Melecjusz: D. Strungaru: Gramatică lui Smoţriţki şi prima gramatică romînească. *Romanoslavica* t. 4 (1960).

Sobieski Jakub mł.: K. Piwarski: Królewicz Jakub Sobieski w Oławie. Kr. 1939.

Socyn Faustus: Monografia: L. Chmaj: Faust Socyn (1539-1604). W-wa 1963.

Starowolski Szymon: J. Starnawski: Starowolskiego „Hekatontas" i początki bibliografii polskiej. *Roczniki Hum.* t. 12 (1964).

Wapowski Bernard: S. Grygiel: Próba rekonstrukcji zaginionej części Kroniki B. Wapowskiego. *Studia Źródłoznawcze* 9 (1964).

Wincenty dominikanin: Vita sancti Stanislai episcopi cracoviensis. Vita minor — fragm. Przekł. pol. J. Pleziowa. Wyd. w : Jakub de Voragine: Złota legenda. Wybór. [...]. Wyboru dokonał, wstępem i przypisami opatrzył M. Plezia. W-wa 1955.

Witelo: A Czermiński: Światło Witelona. Kat. 1964 *Zasłużeni Ludzie Śląska.*
T. m. in. Bibliografia dzieł Witelona.

Włodkowic Paweł: L. Ehrlich: Rektor Paweł Włodkowic, rzecznik obrony przeciw Krzyżakom. Kr. 1963 *Uniw. Jagiel. Wydawnictwa Jubileuszowe* t. 6.

Wujek Jakub: Twórczość, Przekłady poz. 7: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie polskim W. O. J. Wujka S. J. Tekst poprawili oraz wstępami i krótkim komentarzem opatrzyli: Stary Testament ks. S. Styś S. J. ..., Nowy Testament ks. W. Lohn S. J. ... Wyd. trzecie poprawione. Kr. 1962.

Zahorowski Hieronim: Twórczość: Monita privata. Przekł. pol. A. Kempfi. Ogł. J. Tazbir: Literatura antyjezuicka w Polsce 1578-1625. Antologia. W-wa 1963.

INDEKS NAZWISK I PSEUDONIMÓW

Indeks zawiera nazwiska, odmiany nazwisk i pseudonimy (kryptonimy) występujące w biogramach i w działach twórczości (tytułach dzieł, dedykacjach, korespondencji, dokumentach, notkach objaśniających i odsyłaczach) haseł autorskich oraz wszelkie miana osobowe z części opisowych haseł rzeczowych i anonimowych tomu.

Uwzględniono miana: pisarzy staropolskich i ludzi biograficznie z nimi związanych; wybranych autorów nowożytnych polskich i cudzoziemskich (głównie autorów dzieł monograficznych z zakresu historii literatury polskiej objętych osobnym hasłem, a także wybitniejszych tłumaczy XIX-XX w.); autorów obcych — twórców dzieł przekładanych, naśladowanych i omawianych w Polsce do połowy XVIII stulecia tudzież publikacji Polski dotyczących; korespondentów; inspiratorów i znaczniejszych odbiorców danego tworu piśmienniczego; mecenasów kultury i literatury; uczonych; osób realnych będących tematem utworu; wybitnych postaci historycznych; wydawców krajowych i zagranicznych do końca XVIII w.; polemistów i informatorów; dawnych posiadaczy ważniejszych zabytków piśmiennictwa; kopistów; drukarzy objętych osobnym hasłem.

Nie uwzględniono: nielicznych nazwisk (imion) osób mało znaczących oraz nazwisk autorów opracowań.

Zgodnie z układem haseł autorskich nazwiska typu: Grzegorz z Sanoka — podano z nazwą miejscowości na pierwszym miejscu. Miana pisarzy antycznych otrzymały brzmienie łacińskie; od wersji spolonizowanych wiodą ku nim odsyłacze. Imiona cudzoziemców w miarę możności podano w postaci oryginalnej. Brak imienia przy nazwisku oznacza niemożność jego ustalenia. Pseudonimy nazwiskowe typu: X. Maciej Gurski, opatrzono w indeksie odsyłaczami również o układzie: Gurski Maciej X. — zob. . . .

Paginację wskazującą w dziele miejsce głównego zapisu autorów hasłowych — wyróżniono drukiem wytłuszczonym.

SPIS RZECZY

Tom 2

HASŁA OSOBOWE A—M

Tom 3

HASŁA OSOBOWE N—Ż

CORRIGENDA*

(Skróty: g = od góry; d = od dołu; l = lewy łam; p = prawy łam)

Tom 1

Str.	Łam	Wers	Jest	Winno być
23	p	18 d	le	les
35	p	19 d	Magyaroszág	Magyarország
39	p	15 g	ŚWIERZAWSKI	ŚWIEŻAWSKI
39	p	30 g	*Polonaise*	*Polonaises*
50	p	24 d	*wisnyk*	*wistnyk*
60	p	31 d	KŁOSKOWSKI	KŁOSKOWSKA
74	l	6 d	L. ŁUKASZEWICZ	J. ŁUKASZEWICZ
84	p	25 d	1945	1954
107	p	16 g	SIEMIŃSKI	SIEMIEŃSKI
129	l	16 d	modern	moderne
155	p	12 g	Aufenthals	Aufenthalts
178	l	1 d	nerat	inerat
195	l	11 g	1936	1939
217	l	1 d	(1099)	(1909)
250	l	21 g	ergäntz.	*ergäntzt.*
278	l	24 d	*Arch. Lit.* t. 6	*Miscellanea staropolskie.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6.
284	tytuł		OBLĘŻENIE	OBLEŻENIE
309	l	21 g	PTASZYŃSKI	PTASZYCKI
317	p	24 g	Badouin	Baudouin
332	—	13 d	1448	1498
332	tytuł	15 d	1449	1499
340	l	19-18 d	Kapitularna	Kapitulna
355	l	25 d	215	214
356	p	19 g	215	214
361	l	14 g	libertati	libertatis
364	l	4 d	215	214

Tom 2

Str.	Łam	Wers	Jest	Winno być
45	l	17 g	voyage	voyages
47	—	7 d	—	Ur. ok. 1564
48	—	21 g	Rok śmierci nie jest znany.	Zmarł w 1624 lub 1625.
77	tytuł		przed 1665	przed 1666
88	p	22-21 d	O prawach litewskich i polskich	O litewskich i polskich prawach

* Corrigenda obejmują zarówno ważniejsze błędy, jak i uściślenia autorskie.

Str.	Łam	Wers	Jest	Winno być
94	p	12 g	1926	1925
111	l	11 g	Warmii	Mazurach
113	—	5 d	Golcenius	Goclenius
127	—	5 d	(1555)	(1455)
142	l	8 g	do Boga	od Boga
148	p	11 d	(1946)	(1948)
168	l	13 d		przenieść rec. do w. 20d
175	p	21 d	chroniquer	chroniqueur
188	—	26 d	Opolskiem	Opoczyńskiem
212	—	3 d	1487—1498	1477—1496
213	l	6-11 g	TWÓRCZOŚĆ poz. 1	skreślić
242	—	15 g	Lukana	Lukiana
267	p	19 d	J. Haller	L. Haller
273	l	14 g	tolérence	tolérance
277	p	19 d	Johan	Johann
305	l	5 d	Gulio	Giulio
335	p	15 g	Dimissal	Dismissal
360	p	7-6 d	Konowskiego	Kochanowskiego
399	p	2 g	des peuples et deux langues	des deux peuples et des deux langues
415	p	26 g	*Bibl. Warsz.* t. 1—2	*Bibl. Warsz.* 1873 t. 1—2
464	p	24 g	*Curiae*	*Curie*
465	l	2 g	Kr. 1845	Kr. 1857
468	—	24 g	W 1666	W 1665
479	—	6 d	D. Sygoniusza	K. Sygoniusza
482	—	5 g	prymasem	arcybiskupem
488	p	24 d	tolérence	tolérance
491	l	20 g	1896	1898
501	p	16 g	do 2 i 3	do części 2 i 3
505	l	2-3 g	proptuario	promptuario
514	l	22 d	poz. 1.	poz. 2.
528	l	23 d	1850	1851
538	—	6 d	Jerzego,	Jerzego (zm. po 1653)
538	—	5 d	Karpackim.	Karpackim, i Katarzyny Balówny (zm. ok. 1646).
538	—	5-4 d	Wcześnie... itd.	skreślić
538	—	3 d	od ok. 1640	skreślić
538	—	1 d	Nierzeńskiego	Mierzeńskiego
539	—	5 g	Po kapitulacji... itd.	skreślić
542	p	8 d	capitis	primi capitis

Tom 3

Str.	Łam	Wers	Jest	Winno być
9	l	18 g	jest	są
42	p	11 d	Zawiera poz.: 1, 3, 6.	Zawiera poz.: 1, 4, 7.
42	p	8 d	Zawiera poz.: 1, 4, 7.	Zawiera poz.: 1, 3, 4, 7.

Str.	Łam	Wers	Jest	Winno być
55	p	10 d	Kłosowska	Kłoskowska
82	p	1 d	Aszug	Auszug
83	p	31 d	Bartlomĕj	Bartolomĕj
87	—	18 g	Jakuba	Parkosza
92	—	20 d	prepozytorem	prepozytem
94	p	15 d	podane	podanie
101	l	24 d	S. Gromska	D. Gromska
105	p	3 d	Sapieha	Sapiehy
115	l	14 g	du Suède	de Suède
137	p	9 g	ἄρεται	ἀρετάι
163	p	7 g	weltichen	weltlichen
198	p	11 g	skruszenei	skruszenie
222	l	16-19 d	P r z e k ł a d y	skreślić zapis
229	—	7 d	Mniszka	Mniszcha
240	l	2 g	K. Bartoszewicz	J. Bartoszewicz
263	l	6 d	...dicti.	...dicti... immerito arriani vocantur.
287	p	7 d	Łaskiego	Łasickiego
293	l	2 g	F. Rastawiecki	E. Rastawiecki
301	p	17 g	nr 18.	nr 24.
303	l	26 d	Cracoviensis	Cracoviensi
312	p	28 d	XV	XVI
317	l	7 g	*Miscelanea*	*Miscellanea*
337	l	11 g	1583	1538
342	p	10 g	wyd.	wyd. 2
344	—	6 g	dworzaninem	dworzanina
346	p	20 d	1874	1879
354	—	między 5 a 6 d		dodać: D r a m a t o p i s.
360	l	18 d	Epistola	Epistolae
378	l	30 d	VII	VIII
384	l	16 g	4. Ad	4. Suffragium ad...
401	p	12 d	elementis	elementalis
402	l	20 g	1883	1833
407	—	16 d	cesarza Zygmunta	Zygmunta
447	p	10 d		dodać: Przedr. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce... T.1. W-wa 1954.
456	l	14 d	1852	1582

WYKONANO W DRUKARNI IM. REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ W WARSZAWIE POD DYREKCJĄ EWELINY GABIŃSKIEJ I KIEROWNICTWEM TECHNICZNYM TADEUSZA BONIEWICZA. SKŁADAŁ ZESPÓŁ BOLESŁAWA TRAWIŃSKIEGO I MARIANA GŁOWACKIEGO, TŁOCZYŁ ZESPÓŁ JÓZEFA SKORWIDERA. OPRAWIAŁ ZESPÓŁ JÓZEFA BUJARSKIEGO

PRINTED IN POLAND

PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY, NAKŁAD 6.000+250 EGZEMPL. ARK. WYD. 69,6 ARK. DRUK. 36,5. PAPIER MAT. 50 G. KL. III, 70 × 100 CM, Z FABRYKI PAPIERU W JEZIORNIE K/WARSZAWY. PODPISANO DO DRUKU W CZERWCU 1965 ROKU. DRUK UKOŃCZONO W CZERWCU 1965 ROKU.

ZAM. 1232/61 Z – 88 CENA ZŁ. 75.–